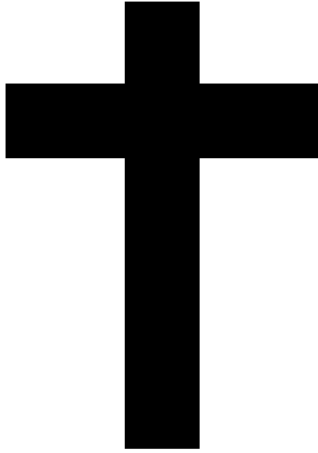

Karaasa Yeena Rau

Kioo Kuaivovee

The New Testament in the Waffa Language of Papua New Guinea

Karaasa Yeena Rau Kioo Kuaivovee
The New Testament in the Waffa Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Waffa long Niugini

copyright © 1975 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Waffa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 26 Jul 2025 from source files dated 31 Aug 2023

4da5455c-4c87-58ee-a650-bb37acea5bca

Contents

Matai	1
Marakaa	61
Rukaaso	98
Yuvuaano	161
Aposoroo	205
Rooma	262
1 Koridii	292
2 Koridii	319
Garatiaa	337
Epesiisa	347
Piripii	357
Korosii	364
1 Tesoronikii	371
2 Tesoronikii	377
1 Timotii	381
2 Timotii	389
Titii	395
Pirimuuno	399
Eporai	401
Yakoopo	424
1 Petorooso	431
2 Petorooso	439
1 Yuvuaano	444
2 Yuvuaano	451
3 Yuvuaano	452
Yutaava	453
Reveraisiina	456

Mataivaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Mataiva Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Anutuugo kua yeena rau kioo vaidi Yisuuva gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara Mataiva reeravai. Anutuugo Nnaaruaa Kua Kiaa Yeena Rau Kioovaki vau kuaiyauvaa ari gioonna kiaapuuya kiaa mmuiyauvo Yisuuva varuuvaki kaanaiyauvo vairavai. Yisuunna kaano Yutayaiyakidiri inna mmateeravai. Aa mmayaaya yoketaa aavo hama Yutayaiyara nnaasu vaivai. Mmuakiaa mmatavau variaa gioonna kiaapuuyaniaatama vaivaivee.

*Yisuu Kirisiinna oyaiya kuavai
(Rukaaso 3:23-28)*

¹ Aanna Yisuu Kirisiinna oyaiya kuavai. Aaparahaamooya Davuitiia oyaivakidiri Yisuuva diiteeravai.

² Aaparahaamo ari mmaapuuva
Isaakaa mmata kioodoo
Isaako Yakoopaa mmata kioodoo
Yakoo Yutaanna mmata kioo
ari kata vayaidaatama mmata kieeravai.

³ Yutaava ari mmaapuuvaitana
Pereseeya Seraaya mmata kioodoo
ngiari kaanaa nnutuuvo Tamaarovee.
Pereseeva Eseroonaa mmata kioodoo
Eseroono Araamaa mmata kioodoo

⁴ Araamo Aminataapaa mmata kioodoo
Aminataapo Nasoonaa mmata kioodoo
Nasoono Saramoonaa mmata kioodoo

⁵ Saramoono Buaasaa mmata kioodoo
inna kaanaa nnutuuvo Rahaapovee.
Buaaso Yoveteenna mmata kioodoo
inna kaanaa nnutuuvo Ruutovee.
Yoveteeva Isainna mmata kioodoo

⁶ Isaivaano kieeta vaidiiva
Davuitiinna mmata kieeravai.
Davuitiiva vaidiivaa nnutuuvo Uriaanna
muaadaivaa vara kioo
mmaapuuva Soromoonaa mmata kioodoo

⁷ Soromoono Rekaviaamaa mmata kioodoo
Rekaviaamo Aviaanna mmata kioodoo
Aviaava Asaanna mmata kioodoo

⁸ Asaava Yosapataa mmata kioodoo
Yosapato Yoraamaa mmata kioodoo
Yoraamo Usiaanna mmata kioodoo

⁹ Usiaava Yotaamaa mmata kioodoo
Yotaamo Akasaanna mmata kioodoo
Akasaava Isikiaanna mmata kioodoo

¹⁰ Isikiaava Manaseenna mmata kioodoo
Manaseeva Amoosoonna mmata kioodoo
Amoosoova Yosiaanna mmata kioodoo

¹¹ Yosiaava Yekoniaanna mmata kioo
ari kata vayaidaatama mmata kioodoo
iya varuu suaivaki vaidi Bapuroonaaya
numa gioonna kiaapuuya vitada
ngiari yoosinnaivaki yapa kieeravai.

¹² Yekoniaava Seratiereenna mmata kioodoo
Seratiereeva Seruvavereenna mmata kioodoo

¹³ Seruvavereeva Avituunna mmata kioodoo
Avituuva Eriakiimaa mmata kioodoo
Eriakiimo Asoroonna mmata kioodoo

¹⁴ Asoroova Satokoonna mmata kioodoo

Satokoova Akiimaa mmata kioodoo

Akiimo Erutuunna mmata kioodoo

¹⁵ Erutuuva Eriasaaraa mmata kioodoo

Eriasaaro Mataanaa mmata kioodoo

Mataano Yakoopaa mmata kioodoo

¹⁶ Yakoopo Yoosiipaa mmata kieeravai. Yoosiipo inna Mariaanna vaativai.

Mariaava ari mmaapuuvaa Yisuunna mmata kioodoo vaidiiyaano innara tunoo:

Anna Misiaa vaidi Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee, tiravai.

¹⁷ Aparahaamo varuu suaivakidiri inna sidinnaiddiia yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama varia rada nnidada iyakidiri Davuitiiva diiteeravai. Davuitiiva di-
itoo suaivakidiri mmuaikaraama inna sidinnaiddiia yaakuuvaitana yukukidiri taarama
taarama varia rada nnidada iya varuu suaivaki vaidi Bapuroonaaya numa iyaata rapidada
yaatara kiada vitada ngiari yoosinnaivaki yapa kieeravai. Iya Isarairaiya yapa kioodoo
varuu suaivakidiri mmuaikaraama Yekoniaanna sidinnaiddiia yaakuuvaitana yukukidiri
taarama taarama varia rada nnidada tooduu Anutuugo mmataama kioo vaidiivo diiteer-
avai.

Yisuunna mmateera kuavai

(Rukaaso 2:1-7)

¹⁸ Yisuu Kirisiinna mmatoovo ataama vairavai. Yisuuva hama varuu suaivaki inna
kaanaa Mariaanna Yoosiipo varaanara kuaivaa kiaa teerama kioo hama inna varooduu
Mariaava rikiooduu Mmannasa Yoketaivoono vaa nnaakaraivaa inna mmiravai.

¹⁹ Mmuduu Mariaanna vaatiivo Yoosiipo vaidi yoketaavoonora tioo hama mmamma
maisaiava Mariaanna mmirainno kati haumaki inna titaanaraivaara yaata utiravai.

²⁰ Homo ivaara yaata utuoo varioo vainno ruvaataivaa tooduu Udaanga Anutuugaa
aangeraa voovoono tuma inna kiaa mmioo tunoo: Yoosiipo, Davuitiinna oyaivakinnaa
vaidikuavee. Ai nnaata Mariaanna varaanaraivaara sa aatuunna taara yaata utuane.
Vaaanee. Mmannasa Yoketaivoono nnaakaraivaa inna aakiaivaki yapaivaivee.

²¹ Fai iva mmaapuvai mmatanai a inna nnutuuvaa Yisuuvavee tinaravai. Fai ivoono ari
seena gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioo iya vitoo yoketaivau
yapaanaraivaara a inna nnutuuvaa Yisuuvavee tinaravai.

²²⁻²³ Nnaaruaa vaidi Udaanga Anutuugaa kuaivaa kooyaa tira forofetaa voovoono
Anutuugo inna kiaa mmuu kuaivaa fafaarainno ataa kua tunoo: Fai kiaatanna yoketaa
hama vaidi voovoono inna tasipaivoono nnaakara sunnainno mmaapuvai mmatanai iya
inna nnutuuvaa Imanueero kiaaravee, tiravai. Ii nnutu iva oyaivo tinoo: Anutuugo ti
tasipainoo, tiivai. Nnaaruaa vaidi forofetaivo fafaara roo kuaivo ngioo ngioo Yisuunna
mmatoo suaivaki innara kua tuu kua mmuakiaayauvai kaanaivo vairavai.

²⁴ Itaama vauduu Yoosiipo diitoo Udaanga Anutuugaa aangeraivo inna kiaa mmuu
kuaivaa rikioo inno ari nnaataivaa vareeravai.

²⁵ Varooduu homo Mariaava nnaakara sunnaivaata varuu suaivaki Yoosiipo hama inna
tasipama nuairavai. Yapoama Mariaava mmaapuuvaa mmata kioodoo Yoosiipo inna
nnutuuvaa Yisuu-o tiravai.

2

Vaidi suai raari roopinnai varuuya Yisuunna taara nniravai

¹ Yoosinna pinaivaa nnutuuvo Yutayaa ivaki vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Pitiri-
heema ivaki Mariaava Yisuunna mmateeravai. Inna mmatoo suaivaki Herooto Yutayaiya
kieetavai variravai. Varuduu vaidi tinni ruua vooya aakiapuuiyauvo tooyauvaara mmoori
uuya suai raari roopinnakidiri nnidada numa Yerusareema gioonna kiaapuuya yaparaida
tunoo:

² Nnaakara meediivo Yutayaiya kieetavai varinoo kiaivo deevakiinno variinnee? Ari
aakiapuaivo suai raari raipinnai ngioo varikiai ta iva taa rada numa ti ausa mmudu-
uyaiyauvaa inna mmiaara ngiaunnaano,

³ tuduu rikioo kieeta vaidi Herooto iya tuu kuaivaa rikioo pinaama nnikiarauduu
mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusareema varuuyaatama rikiada nnikiarairavai.

⁴ Nnikiarauduu Herooto mmuakiaa Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi
kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama tuduu innasi nuunauduu iya yaparainno tunoo: Fai
deevakidiri Anutuugo mmataama kioo vaidiivaa kaano mmataanarannee?

⁵ tuduu rikiada iya inna kuaivaa sai tunoo: Yutayaivaki vai yoosinna kiisa Pitiri-
heemakidiri fai mmataanaravaivee. Nnaaruaa vaidi forofetaa voovoono ivaara Anutuugaa
avaivaa fafaara roo tunoo:

⁶ Yutayaivaki vai yoosinna Pitiriheemaivo

kiisavai vaikiai
 yoosinna pinaa Yutayaa kieetaiya
 ivaara kiaanoo:
 Fai yapooma ii yoosinna ivaa
 nnutuuvu pinaavai vainaravaivee, kiaavai.
 Fai ivakidiri vaidi kieeta voovai diitoo
 ni gioonna kiaapu Isarairaiyara dinaravaivee.

Forofetaivoono itaa kua tiravaivee.

⁷ Iya itaa kua tuduu rikioo Herooto iya tuu kuaivaara yaata utuoo vaidi tinni ruua suai raari roopinnaidiri nnuuya tuduu haumakinaa nnida innasi nuunauduu iya yaparainno tunoo: Dee suaivau aakiapuaivo nnuunnee?

⁸ kua kioo iya sai tuu kuaivaa rikioo Pitiriheema iya titoo tunoo: Oo nnaakaraivaara tuqinnama buaidada teekio ngii too vainai numa ni giaa ni mikiai fai neetaata oro ni ausa mmuduuyaivaa inna mminaravee,

⁹ tuduu iya inna kuaivaa rikiada ivaki pikiada diitada aataruuvau vida tooduu aakiapuaivo vaa suai raari rooppinnai iya toovoono iya too vainno iya tauraa vitoo vioo vioo nnaakaraivo varuu nnauvo vauvau diravai.

¹⁰ Duduu iya aakiapuaivaa teeda kaayauma sirigauduu iya ausaiyauvo yoketairavai.

¹¹ Yoketauduu iya nnauvaki oro nnaakaraivaata kaanaa Mariaannaatama teeda toorivu yau harada ngiari ausa mmuduuyaiauvaa nnaakaraivaa mmiravai. Mmida ngiari utuaiyauvakidiri mminnaa yoketaiyauvaa kati inna mmida voovoono sikau mmannaam-mannaavaa nnutuuvu gooraivaa inna mmuduu voovoono yatari ranaivaa hudooduu suuda yoketaa vuuvaa inna mmuduu voovoono kupuuvaa roosuuvaa nnutuuvu miiraivaa inna mmiravai.

¹² Mmi taika kiada oro vuru vaida ruvuataivaa tooduu Anutuugo yaagueeqama iya kuaa mmioo tunoo: Sa keenaa Herootaasi kuatee, tuduu rikiada ari vo aataru voovaugiataa ngiari yoosinna viravai.

Yoosiipooya Mariaaya Iyiipa aatu viravai

¹³ Iya vida kioodoo Yoosiipo vainno ruvuataivaa tooduu Udaangaivaa aangeraa voovoono tuma inna kuaa mmioo tunoo: Diitee nnaakaraivaata ari kaanaatama vatee yoosinna Iyiipa Herootaa yaatu kuanee. Herooto tinai ari ngiaammuauya nnaakaraivaa ruputukio putuaiveeraivaara fai innara buaama rada nookiaaravai. Ivo itaama iinaivaara Iyiipa viee ivaki varinanai neenoo kava i tinai rikiee pikiee aapi ngianee,

¹⁴ tuduu rikioo Yoosiipo heenaki diitoo nnaakaraivaata kaanaatama vitoo Iyiipa vioo vioo

¹⁵ oro ivaki varududuu Herooto putiravai. Nnaaru vaidi forofetaa voovoono Udaangaivo inna kuaa mmuu kuaivaa fafaarainno tunoo: Na ni Maapuuvaa Iyiipadiri kiaaduu nniravaivee, tiravai. Iya Iyiipa vuduu ii kua ivaa kaanaivo vairavai.

Herooto nnaakaraiya ruputuateera tiravai

¹⁶ Vaidi suai raari rooppinnaiya Herootaa yokekiaa kiada vuuvaara rikiooduu inna ausaivo pinaama nnannatooduu Herooto vaidi vooya titooduu Pitiriheema ivaki vida mmuakiaa vainima vau yoosinnaiyauvaki vida ngiaammuaui taara nuanu varooyaata iya nnaagiai mmatooyaataa ruputuduu putiravai. Tauraa vaidi suai raari rooppinnaiya tooduu aakiapuaivo iya too vau suaivakidiri mmatoo nnaakaraiyaata nnaagia nnaagiai mmatooyaataa ruputuduu putiravai.

¹⁷ Nnaaru vaidi forofetaa voovai nnutuuvu Yirimiaava ivaara fafaara roo tuuvaa kaanaivo vairavai.

¹⁸ Yirimiaava tunoo:

Yoosinna Ramaivaki gioonna kiaapuuya
 kaayau rateera akuivaata
 yaagueeqa aayannaivaatama rikiaavai.
 Raheeraa nneeditunnaiya
 ngiari nnaakaraiyara ratadada
 iya vaa putu taikaivara mmannammanna rataavai.
 Iya seenaiya iya ausaiyauvaa tuqinnaaree kuaa
 iidada taavo hama yoketaivaivee.

Forofetaa Yirimiaavaano itaa kua tiravai.

Yoosiipooya Mariaaya Iyiipadiri nniravai

¹⁹ Herooto vaa putuduu Yoosiipo Iyiipa hara kioo varioo vainno ruvuataaivaa tooduu Udaangaivaa aangeraava voovoono tuma inna kiasa mmioo tunoo:

²⁰ Diitee nnaakaraivaata ari kaanaatama vitee yoosinna Isarairavaki kuanee. Vaa vaidiia nnaakaraivaa ruputuaara uuya putiravaivee,

²¹ tuduu rikioo diitoo nnaakaraivaata kaanaatama vitoo yoosinna Isarairaa viravai.

²² Vioo vioo Yoosiipo Yutayaa ivaki varinaree kiasa rikiooduu Akiraaso ari koonna Herootaa mmaataivaa varoo Yutayaiya kleetavai varuduu rikioo ivaki kuanaraivaara aatuuravai. Aatuunno vainno ruvuataaivaa tooduu Anutuugo inna kiasa mmuu kuaivaa rikioo iinno yoosinna pinaa Karirayaara vioo vioo

²³ oro yoosinna kiisa voovai nnutuuvoo Nasareeta hara kioo variravai. Nnaaru vaidi forofetaiya fafaaraida tunoo: Fai vaidiia Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara kiasa: Nasareetaa vaidivaivee, kiaravaivee, tiravai. Yoosiipo oro Nasareeta hara kioo varuduu forofetaiya itaa kua tuuvaa kaanaivo vairavai.

3

Yuvuaano nnoori apiraivoono kuaivaa

iya kiasa mmiravai

(Marakaa 1:2-8; Rukaaso 3:1-18; Yuvuaano 1:19-28)

¹ Vo suai suai voovaki Yuvuaano nnoori apira vaidiivo numa Yutayaa ivaki vau mmata voovai koo mmuyai gaangaivau nuainno varioo Anutuugaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmioo iya tunoo:

² Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ausa hanigiaatee. Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira suaivo aa vainima nninoo, tiravai.

³ Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava Yuvuaanaara aa kua aavaa fafaara roo tunoo:

Vaidi voovoono koo mmuyai gaanga voovau

dioo vainno aayanna roo tinara:

Ngia ngii kietaivaara

aataruuvaa teerairavaa roosiima

ngii Udaangaivaara teerama kiaatee.

Udaangaivo ngiisi nninaraivaara

teeraida safuuma kiaatee, tiravai.

⁴ Yuvuaano puara kamera asasiivaadiri yaapaivaa roosiima iima uyu kioo nnabaivaadiri vausaivaa iima kioo ari tammaivaki rau kioo kaisaivaa nnoo ngengengoongaivaa suuyaivaa nneeravai.

⁵ Mmuakiasa gioonna kiaapu Yerusareemaiaatama vo yoosinna vo yoosinna Yutayaa ivaki vau yoosinnaiyaatama nnoori Yorotaana vainima varuuyaataama Yuvuaanaasi vida

⁶ ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa Anutuugaa kiasa kookieema kiooduu nnoori Yorotaanaivakidiri Yuvuaano iya apiravai.

⁷ Apuoo varioo tooduu vaidi Farisai vooyaata vaidi Satuukai vooyaataama nnoori varaaraivaara innasi nnuduu too iva iya tunoo: Ngia vaidi maisaso, gioono ngii gaa ngii mikiai ngia Anutuugo irisai maisaivaa ngii minaraivaara rikiadaida aatuuda niisi ngiaannee?

⁸ Ngia kutaa tuanaa ngiingii mmoori maisaiyauvaa pikiada ngiingii ausaiyauvaa hanigia kiada mmooi yoketaivaa iikio kaanainai na teenai niisi ngiatee.

⁹ Sa ngiengienaidiri yaata utida kiatee: Inna Aaparahaamo ti rubuungovee. Ta aikiooma variaunnano, kiatee. Na ngii gaa ngii miaunoo. Aa sikau aayauvaadiri Anutuugo iinaree tiao iinai vida hanigiada fai Aaparahaamaa uru nnaakaraya variaaravai.

¹⁰ Aanna makee Anutuugo irisai maisaivaa mmnaraivo vaidiivo haivaa yatariiyauvaa oyaiyauvaki teerama kioo tu kioo vaivaa roosiivai. Yatari hama iira yoketaa vaivaa fai hanaa rakau ikiana kagaari kiaanaravai.

¹¹ Ngiingii ausaiyauvaa hanigiada yoketaama variaivaara na mmanna nnooriivaadiri ngii apuaunoo. Vaidi ni nnaagiai nninaraivo nnoonna vaidivai. Na kiisa vaidivai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuaivai roosiima variee inna yuku nnabaivaitana varee kuanaravai. Fai ivoono Anutuugaa Mmannasa Yoketaivaa tino too ngia vaa ausa hanigiayi ngii aakiyaiyauvaki varinaravai. Ngia hama ausa hanigiayi fai irisai maisa ika roosiivaa ngii mmnaraivai.

¹² Vaidiia yeenna vuuitaivaa savoorivaadiri uyu kagaari kiada kaanaivaa vareer-ayaama ivoono ari savoorivaadiri varoo vuuita iiraiyauvaa rummua rusuku kioo supiya uyu ngiau kiaikio iiraiyauvo mmatayaa tuoo kuaikio varoo ari yeenna yapeera nnauvaki yapa kioo nnabaiyauvaa varoo ikiaivo hama tasuuvaki kagaari kiaanaravaivee, tiravai.

*Yuvuaano Yisuunna nnoori apiravai
(Marakaa 1:9-11; Rukaaso 3:21-22)*

¹³ Ii suai ivaki Yisuuva yoosinna Karirayaa pikioo Yuvuaano inna nnoori apuaiveera nnoori Yorotaana ivaki nniravai.

¹⁴ Numa duduu Yuvuaano inna oogo tinara iinno tunoo: A aaniira niisi ngiannannee? Eenoo ni apinaraivo inna yoketaavee,

¹⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Inna aikioovai. Aanna makee eenoo ni apuanee. Ta itaama iida Anutuugo mmuakiaa mmoori aataru yoketaivaa ti kiaa ti mmiivaa iikiaaravee, tuduu rikioo Yuvuaano ee-oo tiravai.

¹⁶ Kiaa kioo Yisuunna nnoori apu kioo saivaata Yisuuva nnooriivakidiri num a dion vainno reeri toduu ngiauvo rusiti varoo vioo sai ngioo sauduu Anutuugaa Mmannaivo ngiaamma mirunnaivaa roosuuvono tuoo tuoo tuma innayaa variravai.

¹⁷ Varuduu rikioodu ngiau aapuuvakidiri Anutuugaa kuaivo tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Na innara mmuduuya ruee na inna tauko pinaama ni yoketainoo, tiravai.

4

*Sataango Yisuunna iinno taanaree kiaa iiravai
(Marakaa 1:12-13; Rukaaso 4:1-13)*

¹ Sataango Yisuunna iinno teeno ivo muaraagakiinaaree kiaa uduu Mmannasa Yoke-taivono Yisuunna vitoo koo mmuyai gaanga voovaura viravai.

² Oro kioodu hara kioo varuduu ikianna heenaiyauvo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioodu Yisuuva yeennaivaa hama nneerama kioo kati varududuu nnaagiai pinaama inna yeenna rairavai.

³ Inna yeenna rauduu Sataango num a inna tunoo: A Anutuugaa Mmaapukuavee tiee aa sikau aayauvaa tino too hanigloo yeenna bereetayauvai vakiaivee,

⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuugaa kua fafaarivo vainno tinoo: Gioonna kuaapu voovono yeennaiyauvaa nnaasu nnaivono hama yaagueeqaivaa inna mmiivai. Anutuugaasidiri tii kua mmuakiaavai rikiaivono yaagueeqaivaa inna mmiivai. Kua fafaarivono itaa kua tiivaivee,

⁵ tuduu rikioo Yisuunna vitoo yoketaa yoosinna Yerusareema vioo nuunaira nnau pinaivaa pupukiaivau yapa kioo inna tunoo:

⁶ A Anutuugaa Mmaapukuavee tiee suairoommu kiee kuanee. Anutuugaa kua fafaarivo vainno tinoo:

Fai Anutuugo ari aangeraiya titanai
aiyara haitatuukiaaravee.
Ai yukuuvaa sikauyaadiri
rusimaurivoora kiaa
iya ngiari yaakuuyaadiri
suoodaa i sootu utuaaravaivee.

Inna kuaivo itaa kua tiivaivee,

⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuugaa kua fafaara voovai vainno tinoo: Sa i Udaanga Anutuugaa iinna taanee, tiivaivee,

⁸ tuduu rikioo Sataango kava Yisuunna vitoo oora taapi hokobaivau yapa kioo mmuakiaa vo mmata vo mmataiyauvaata mmuakiaa mminnaa yoketaiyauvo ivaki vauyauvaatama inna vitairavai.

⁹ Vitaama kioo tunoo: Fai a niyara toorivu yau haree ai ausa mmuduuyaivaa ni minai fai na aa mmuakiaa aayauvaa i mminaravaivee,

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Sataango, ngieera kuanee. Anutuugaa kua fafaarivo vainno tinoo: A Udaanga Anutuugaa ai ausa mmuduuyaivaa mmiee inna mmooriivaa nnaasu iikiane, tiivaivee,

¹¹ tuduu rikioo Sataango inna pikioo vuduu aangeraiya tuma inna haitatuuravai.

*Yisuuva ari mmooriivaa tauraa Karirayaa ivaki iiravai
(Marakaa 1:14-15; Rukaaso 4:14-15)*

¹² Yisuuva vaidiia Yuvuaanaa oovi nnauvaki yapa kioo kuaivaa rikioo mmata Karirayaa ivaura viravai.

¹³ Vioo yoosinna kiisa Nasareeta pikioo vioo nnoori haruunga Karirayaa vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvo Kapanauma oro ivaki hara kioo variravai. Ii mmata ivo nnaaruaa vaidiivaitana Seporoonaya Nafataraiya mmatavai.

¹⁴ Nnaaruaa vaidi forofetaa voovai nnutuuvo Yisayaava fafaara roo kuaivaa Yisuuva uuvaa kaanavo vairavai. Yisayaava fafaara roo kuaivo vainno tinoo:

¹⁵ Nnoori Yorotaana sainai
 nnoori haruunga vainiivau
 Seporoonaya Nafataraiya mmataivo vauduu
 ii mmata ivaa nnutuuvo Karirayaa ivaki
 vaidi hama Anutuugaa kua rikiooya variaanoo.

¹⁶ Vaidiia heenaivaki variaaneema
 iya varida fai mmeekia pinaivaa taaravai.
 Iya putira yoosinnaivaa
 heenaki roosiima variyai teekio
 fai mmeekiaivo taanaravaivee.

Yisayaava fafaara roovo itaa kua tiivai.

¹⁷ Ii suai ivakidiri Yisuuva Anutuugaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kua mmioo tunoo: Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ngiingii ausaiyauvaa hanigiaa-tee. Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira suaivo aa vainima nninoo, tiravai.

Yisuuva tavau vareera vaidi taarama taaramaara tiravai
(Marakaa 1:16-20; Rukaaso 5:1-11)

¹⁸ Yisuuva nnoori haruunga Karirayaa siriivau nuainnonno tooduu tavau vareera vaidi kato vayoovaitana Simoono vuai nnutuuvo Petooso ari kataivo Adiriaasooya ngiari utua vaaheevaa tavaura nnooriivaki kagaari kiada tu kiada vauduu

¹⁹ Yisuuva ivaitana tunoo: Ngia ni nnaagiai nnikiai na ni kuaivaa ngii giaa ngii minai ngia tavau vareerayaama gioonna kiaapuuya vitada niisi ngiatee,

²⁰ tuduu rikiada makee tuduu ivaitana ngiari utua vaaheeyauvaa pikiada inna nnaagiai viravai.

²¹ Ivakidiri vidada Yisuuva tooduu vo vaidi kato vayoovaitana Yakoopooya Yuvuaanaya Sevetainna mmaapuuvaitana ngiari gioonna tasipama kanuuvaki varida ngiari utua vaaheeyauvaa sapiraida variravai. Sapiraida varida tooduu Yisuuva ni nnaagiai ngiateera ivaitanaara aayanna rooduu

²² kanuuvaki ngiari gioonna pikiada makee tuduu Yisunna nnaagiai viravai.

Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai
(Rukaaso 6:17-19)

²³ Yisuuva nuainnonno mmuakiaa yoosinnaiyauvo Karirayaa vauyauvaki vioo ngiari nuunaira nnauyauvaki vioo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa iya kua mmioo mmuakiaa nniitaroo ari vookara ari vookarauyauvaa tuqinneeravai.

²⁴ Tuqinnooduu iva uu mmayaayaivaa mmuakiaa yoosinna Suriaa varuu gioonna kiaapuuya rikiada mmuakiaa ari vo nniitaroo vo nniitarooyaata mmagia maisaiya iya aakiaiayauvaki varuuyaata makemakee putida vaid kava diitooyaata yuku yaaku putuuyaata vitada Yisunna nniitaroo iva iya tuqinneeravai.

²⁵ Tuqinnooduu kaayau gioonna kiaapuuya Yisunna nnaagiai viravai. Gioonna kiaapu Karirayaivakidiriaatama vuduu yaakuuvaitana vau yoosinnaiyauvaa nnutuuvo Dikaporiisaivakidiriaata vuduu Yerusareemaivakidiriaatama vuduu Yutayaivakidiriaata vuduu nnoori Yorotaana sainai varuuvakidiriaatama Yisunna nnaagiai viravai.

5

Yisuuva taapiivaudiri mmayaayaivaa tiravai

¹ Yisuuva kaayau gioonna kiaapu innasi nnuuya too taapi kiisaivau vioo ivau hara kioo varuduu ari ngiaammuaaya innasi vuduu too

² ari kuaivaa iya kua mmioo varioo tunoo:

Gioonna kiaapuuya kaayauma yoketairavai
(Rukaaso 6:20-23)

³ Gioonna kiaapuuya ngiariyara kiaanoo: Hama ta yopeema Anutuugaa roosiikiaun-nayavee, kiayara Anutuugo iyara yoketainoo. Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo vaa iyasi vainoo.

⁴ Gioonna kiaapuuya ausa mmuaararavaa varada ratada variyaiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Anutuugo iya ausaiyauvaa tuqinnaanaravai.

⁵ Gioonna kiaapuuya tirooma adida variyaiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Anutuugo kua kutaivaa tioo iya mmunaravaa fai iya varaaravai.

⁶ Gioonna kiaapuuya Anutuugaa aataru yoketaivara mmuduuya rida safuuma iya iikiataiyara Anutuugo iyara yoketainoo. Fai Anutuugo ari aataru yoketaa mmuakiaavai iya vitaino iya yoketainaravai.

⁷ Gioonna kiaapuuya ngiari seenaiyara boo kiaiayara Anutuugo iyara yoketaiwoo. Anutuugo fai iyara boo tinaravai.

⁸ Gioonna kiaapuuya iya aakiaiyauvo yamaama vaiyara Anutuugo iyara yoketaiwoo. Fai iya Anutuugaa taaravai.

⁹ Gioonna kiaapuuya rapiraivaara oooqoo tiraiyara Anutuugo iyara yoketaiwoo. Fai Anutuugo iyara tinara: Iya ni naunna maapu tuanaayavee, tinaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapuuya safuuma varira aataruuvaa iikiaani vooyaano kuminayaa mmuaararavaa iya mmiaiayara Anutuugo iyara yoketaiwoo. Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo vaa iyasi vainoo.

¹¹ Ngia ni nnaagiai ngiaivaara gioonna kiaapuuya ngiiyara maisa kua tida mmuaararavaa ngii mida ngiiyara unnakua unnakua tikiai sa yaata utuatee. Anutuugo ngiiyara yoketaiwoo.

¹² Irisai yoketaivo ngiini ngiau aapu vaivaara yaata utida sirigaida variatee. Maisa mmooiriivaa ngiiyara iikiaaneema gioonna kiaapu vooya nnaaru varuu forofetaiyara iiravai.

*Yisuuva yorokuuvaata mmeekiaivaatama mmataama kioo tiravai
(Marakaa 9:50; Rukaaso 14:34-35)*

¹³ Gioonna kiaapu mmatayaa variaya ngiari yeennaiyauvunu yorokuuvaa haata kiada nneeda taavo iya yoketaineema ngia yorokuuvaa roosiima variaani gioonna kiaapuuya ngii taavo iya yoketaiwoo. Yorokuuvo vainnonno maisainai fai ngia aaniivaadiri iikio kava yoketainarannee? Hama yopeemavee. Vaa maisaikiai kati kagaari kiaani gioonna kiaapuuya ivau yuku raavai.

¹⁴ Gioonna kiaapu mmatayaa diaiya ngia iya mmeekiaivaa roosiikiaaya variaano. Yoosinna pinaivo taapiivau vaivo hama yopeema fai haumaki vainaravaa roosiima ngia variaano.

¹⁵ Hama gioonna kiaapu voovoona toobaivaa subi kioo varoo oro yapa kioo yavaivaa varoo toobaivau tuarapatikama rummua apu kiaiikio vaivai. Ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai. Hiri kiaiikio mmuakiaa gioonna kiaapu nnauvaki variayaki mmeekiaivo taivai.

¹⁶ Itaama vainai ngia mmooiri yoketaivaa iikiaivaa gioonna kiaapuuya teeda Anutuugo ngiau aapu variivaara kua yoketaivaa kiateraivaara ngia toobaivaa roosiima variatee.

Yisuuva kua mmaanna tuuvaara tiravai

¹⁷ Sa ataa kua yaata utida kiatee: Ivo Anutuugaa mmaanna tuu aataruuyauvaatama forofetaiya kua kiaa mmira aataruuyauvaatama hatokaanara tiiravaivee, kiatee. Hama na iyauvaa hatokaanara tiiravai. Ii kua mmaanna iyauvaa kaanaiyauvo vakiaiveeraivaara na tiiravai.

¹⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaki kiisa fafaaravai vaivakidiri fai hama gioonna kiaapu voovoona yopeema fafaara kiisa voovai rugaanaravai. Ngiau mmata talkeera suaivaki fai homo iyauvo vaino Anutuugo mmuakiaa kuayauvai ivaki vaiyauvaa iima taika kiaanaravai.

¹⁹ Gioonna kiaapu voovoona Anutuugaa mmaanna tuu kuaivakidiri kua kiisa voovai hatokoo koonnama iinno gioonna kiaapu vooya ari koonnama ii aataruuvaa iya vitainai teeda iikio fai Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki inna tinara: Aduoo tuanaivau varianee, tinaravai. Gioonna kiaapu voovoona Anutuugaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvai rikioo iinno gioonna kiaapuuya ivo kuai aataruuvau kiateraivaara iya kiaa mmiivo fai Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki inna tinara: Aruoo varianee, tinaravai.

²⁰ Na ngii giaa ngii miaunoo. Ngia safuuma varira aataruuvo vaidi Farisaiya varira aataruuyauvaatama vaidi kua mmaanna kua mmiraiya varira aataruuyauvaatama hama yaataranai fai yapooma hama ngia Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki kuaaravaivee.

Yisuuva vaidi ausa nnannateeraivaara tiravai

²¹ Musiiva vaidi nnaaru varuuyaata kua mmuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. Fai putino kua pinaivo inna ruputuannaivaa aiki vainaravaivee,

²² tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu voovoona ari seenaivaa pinaama ausa nniutareeno kua pinaivo innaki vainaravai. Gioonna kiaapu voovoona ari seenaivaa maisavaivee tinai fai vaidiia inna vitada vaidi kua yeena rairaiyasi vikio innaki kua pinaivo vainaravai. Gioonna kiaapu voovoona ari seenaivaa kumimaka yaata duunakuavee tiivaa fai Anutuugo tino too ikia aakiaivaki kuanaravaivee.

²³ Ngiikidiri a vaidi voovoono puara sipisiipa voovai Anutuugaara kati yeena tapiivaki hudaanee kiae kiese rikino i seenaivo homo vo kua voovaara aiyara nnannateenai

²⁴ i puara sipisiipaivaa tapi oyaivaki yapa kiese akiiraama oo i seenaivaata kua tino too inna ausaivo nuufainai kava vara ranee numa puara sipisiipaivaa Anutuugaara kati hudaanee.

²⁵ Vaidi voovoono kua pinaivaa iiki yapaanaree kiae i vitoo kua pinaivaara dira vaidiivaasi vivoora aataru tammaivaudiri vida kua safuuma kiada kati oro ausa nuufa tasipama variatee. A hama itaino fai i vitoo vaidi kua pinaivaara diraivaasi vino fai ivoono oovi nnauvaara haitatuura vaidiivaa i mmينو too fai ivoono i vitoo oovi nnauvaki yapaanaravai.

²⁶ Na kua kutaavai i kiae i mmiaunoo. Fai a ivaki variee mmuakiaa irisaiyauvaa inna mmiee mmiee kiisa vookiata hama mmirama kiese fai mmannammanna oovi nnauvaki variee mmi taika kiese mmaanai tiee kuanaravaivee.

Yisuuva sabi mmuara heeraivaara tiravai

²⁷ Musiiva nnaaru tuu kuaivaa vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane,

²⁸ tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi voovoono gioonnaivaa taikio inna varaataikio vaa ari ausaivonnaadee inna mmuara varaivai.

²⁹ I avu yaadudaivaadiri mminnamminnaa maisaivaa tee varaanarainnoo kiae mmuaanaa i avuuvaa ranigaama kiese kagaari kiane. I avu mmuaavai nnaasu vaino fai hama i mmamma mmuakiaavai ikaivaki kuanaraivo inna yoketaa aataruvai.

³⁰ I yaaku yaadudaivaadiri a reeti utuee reeri utinarainnoo kiae mmuaanaa hatoka kiese kagaari kiane. I yaaku voovai hatoka kiese mmuaa yaakuvaata variee fai hama i mmamma mmuakiaavai ikaivaki kuanaraivo inna yoketaa aataruvai.

Yisuuva vaidiia ngiari nnaataiia titeeraivaara tiravai

(Matai 19:9; Marakaa 10:11-12; Rukaaso 16:18)

³¹ Musiiva tuu kua voovai vainno tinoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaara ooqoo kiae kioo yanaivaa fafaarama kioo inna mmiaivee,

³² tiivaara makee neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Gioonnaivo hama sabi aataruuvau nuaikio ari vaatiivoono inna ooqoo kiae kino vaati voovai varano mmuara vareera aataruuvo innaki vainaravai. Ari vaatiivoono inna titaiivaara mmuara vareera aataruuvo innaki vainaravai. Fai vaidi voovoono itaama ii gioonnaivaa varano mmuara vareera aataruuvo innakiaatama vainaravai.

Yisuuva vo kuavai tasipama yeena rau kuaivaa tiravai

³³ Vo kuavai Musiiva vaidi nnaaru varuuyaata kiae mmuuvaa vaa ngia rikiaavai. Ivo tunoo: A kua kutaama kiese tira kuaivaa sa hatokaanee. A yaagueeqama Udaanga Anutuuga avuuvau kianna kuaivaa iikiane,

³⁴ tuu kuaivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Sa vo mminnaavai nnutuuvaa tasipama ai yeena raira kuaivaa kiane. Ngiauvo inna Anutuugo varira yosinnaivaara sa ai kuaivaa yeena rainna ngiauvaa nnutuuvaa tasipama kiese kiane.

³⁵ Mmataivo Anutuugo yuku yapeera yosinnaivaara sa ai kuaivaa yeena rainna mmataivaa nnutuuvaa tasipama kiese kiane. Yerusareema inna ti kieeta pinaa ngiau aapu variivaa yosinnaivaara sa ai kuaivaa yeena rainna Yerusareema nnutuuvaa tasipama kiese kiane.

³⁶ Hama a yopeema mmuaa kieeta yausiivai iino voovai eekaravai vaino voovai upisivai vainaraivaara sa ai kuaivaa yeena rainna ai kieetaivaa nnutuuvaa tasipama kiese kiane.

³⁷ Ai kuaivaa yeena rainna sa mminnaa voovai nnutuuvaa tasipama kiese kiane. Ee kianna kuaivaa kati ee-oo tiee hameetavee kiane. Ai kuaivaa yeena rau kiese vo kuavai tasipama kiannano mmannasa maisaivono i tikiai itaa kua kiannano.

Yisuuva maisa aataruuvaa irisai iivoora tiravai

(Rukaaso 6:29-30)

³⁸ Musiiva nnaaru tuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapu voovai avuuvaa rukuuma kino sai inna avuuvaa rukuuma kiaivee. Gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapu voovai avaiavaa rutuuma kino sai inna avaiavaa rutuuma kiaivee.

³⁹ Kuaiivo itaa kua tiivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono mmoori maisaivaa ngii iinai sa sai iikiatee. Gioonna kiaapu voovoono i kueenna yaadudaivaa rudaunai rikiee hanigia saivaata mmiane.

⁴⁰ Gioonna kiaapu voovoono i yaapa mmamayaa apuannaivaa varaanaraivaara kua pinaana i yapaanara tinai ai yaapa varaivaata mmiane.

⁴¹ Fai vaidi voovoono yaagueeqama i tinara: Vainima ni vitee kuanee, tinai sa vainima inna vitee kuanee. Ngieerama inna vitee kuanee.

⁴² Gioonna kiaapu voovoono mminnaivaara i yapara rinai inna mmianee. Gioonna kiaapu voovoono i mminnaivaa varoo kava yapooma i mmunaravee tinai sa ooqoo tirainna mmianee.

*Ngii nnammutuuiyaraatama mmuduuya ruatee
(Rukaaso 6:27-28,32-36)*

⁴³ Musiiva nnaaru tuu kua voovai vaa ngia rikiaavai. Ii kua ivo vainno tinoo: I seenaiyara mmuduuya ruuee i nnammutuuiyara sa mmuduuya ruanee,

⁴⁴ tiivaara neenoo ngii giaa ngii miaunoo. Ngii nnammutuuiyara mmuduuya ruatee. Gioonna kiaapuuya mmooi maisaivaa ngii mikiai iyara yaaku varaatee.

⁴⁵ Fai ngia itaida ngii Gioova ngiau aapu variivaa raunna mmaapuya variaaravai. Fai Anutuugo tino too suaivo gioonna kiaapu yoketaiyaata maisaiyaatama mmuaakaraama taanaravai. Anutuugo tino too vatiivo gioonna kiaapu safuuma variraiyaata koonnama variraiyaatama mmuaakaraama ruanaravai.

⁴⁶ Gioonna kiaapuuya ngiiyara mmuduuya ruaiyara nnaasu ngia sai iyara mmuduuya rida aanii irisai yoketaivaa Anutuugaasidiri varaaraivaara ngia yaata utuaannee? Fai ngia hama varaaravee. Maisa vaidi sikau takiisa vareera vaidiiaano ii aataru ivaa iikiaanoo.

⁴⁷ Ngia ngiingii seenaiyaata nnaasu kua tida hama ari vooyaata kua tiraida ngia itaama iikiaivaara hama ngia ari vo gioonna kiaapuuya iikiaa aataruuvaa yaataraano. Mmuaakaraama iikiaanoo. Vaidi hama Anutuugaa kuaivaa rikieeraiya ii aataru ivaa iikiaanoo.

⁴⁸ Ngia ngii Gioova ngiau aapu variivo yoketaa safu tuanaavai varineema ngieeta yoketaa safu tuanaaya variatee, tiravai.

6

Yisuuva mmanna haipuuya tuqinnaateera tiravai

¹ Yisuuva itaa kua kua kioo tunoo: Tuqinnama taatee. Sa gioonna kiaapuuya ngii mannaka kiateeraivaara Anutuugaa mmooi yoketaivaa iya avuuyauvunu iikiatee. Fai ngia iya avuuyauvunu itaama iikio too ngii Gioova ngiau aapu variivo hama irisai yoketaa voovai ngii minaravai.

² Ivaara ngia mmanna haipu gioonna kiaapuuya mminnaiyauvaa mmiaaree kua sa puaisakama aayanna tida gioonna kiaapuuya avuuyauvunu mmiatee. Vaidi huobavainna unnakua nnaamuru tuanaia gioonna kiaapuuya tiyara mannaka kiateeraivaara itaama nuunaira nnauvaki iida yoosinna vuutaivau iikiaavai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapuuya iya teeda iyara mannaka kua irisavai vaa iya varaavai.

³ Ngia mmanna haipu gioonna kiaapu voovai mminnaiyauvaa mmiaaree kua tadadama hataumakinaa mmiatee. Itaama mmikio hama ngii seena voovoono ngii taanaravai.

⁴ Itaama vainai ngia tadadama hataumakinaa iikiaivaa ngii Gioova too irisai yoketaivaa ngii minaravai.

*Yisuuva yaaku vareeraivaara iya kua mmiravai
(Rukaaso 11:2-4)*

⁵ Ngia yaaku varaaree kua sa vaidi huobavainna unnakua nnaamuru tuanaia roosiima yaaku varaatee. Iya gioonna kiaapuuya tiyara mannaka kiateeraivaara nuunaira nnauyauvakiaata yoosinna vuutaiyauvunuaatama dida vaida yaaku varaavai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapuuya iya teeda iyara mannaka kua irisavai vaa iya varaavai.

⁶ Ngia yaaku varaaree kua ngiingii nnauki vida sipuuvaa rau kiada ngii Gioova hama kooyaa variivaata kua tida yaaku varaatee. Ivoono ngia itaama hataumaki iikiaivaa taivoono fai irisai yoketaivaa ngii minaravai.

⁷ Ngia yaaku varada sa kaayau kua tasipama yaaku varaatee. Gioonna kiaapu hama Anutuugaa kua rikieeraiya kaayau kua tasipama yaaku varada yaata utida kiaanoo: Ta hokobama yaaku varakio fai Anutuugo ti kuaivaa rikiaanaravee, kiaanoo.

⁸ Sa iya roosiima yaaku varaatee. Yoketaama variraivo hama ngiisi vaivaara ngia hama inna yaparairama kiada kati yaata utuaivaa ngii Gioova Anutuugo vaa too rikiaivaara sa iya roosiima yaaku varaatee.

⁹ Ataama yaaku varada kiatee:

Ti Napoova a ngiau aapu variannaikua
i nnutuuvo mmannammanna yaagueeqa
yoketaa tuanaavai nnaasu vakiaivee.

¹⁰ A gionna kiaapuuyara diraivaa
kino too ngiaivee.
I yaatayaa vai kuaivaa
ngiau aapu variaiya iikiaaneema kinai
ta mmatayaa variaunnaiya iikiaaravee.

¹¹ Aanna makee suai
ta nnaara yeennaiyauvaa ti mmianee.

¹² Ta ti seenaiya mmoori maisaivaa ti mmiaani
ta hama ivaara yaata utiraida
ti ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiaunnaneema
eenoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaara
sa yaata utirainna rugaane.

¹³ Sa ti vitee ti iinno taanara tiivaki ti yapaanee.

Maisa aataruuvadiri ti vitee
yoketaivau ti yapaanee.
(A gionna kiaapuuyara diraivootama
i yaagueeqaivoota i oyai ari vookaraivootama
tupatupaa vakiaivee. Kua kutaa.)

¹⁴ Ii kua ivo itaama vainai ngia gionna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii iikiyaiyara
hama yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmikio rikioo ngii Gioova ngiau
aapu variivo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara hama yaata utirainno fai rugaanar-
avai.

¹⁵ Fai ngia iya mmoori maisaivaa ngii miaivaara homo yaata utida hama ngii ausa
mmuduuyaiyauvaa iya mmikio ngii Gioova hama ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa
rugaanaravai.

Yisuuva yeenna nneeraivaara ooqoo tira kuaivaa tiravai

¹⁶ Ngia Anutuugaara yaata utida yeennaivaa pikiada kati varira suaivaki sa vaidi
huobavainna unnakua nnaamuru tuanaia roosiima ausa mmuaararai tasipama kua
seemuaa variatee. Iya gionna kiaapuuya ta Anutuugaara yaata utida yeennaivaa
pikiada kati variraivaa taateeraivaara kua seemuaa varida ngiari oori nnikiyauvunudiri
kainaamaiyauvaa hama finiraida kaupa kusiyaanna ngiari oori nnikiyauvaki siikama
kiada nookiaavai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gionna kiaapuuya iyara
mannaka kiaa irisaiivaa vaa iya varaavai.

¹⁷ Ngia Anutuugaara yaata utida yeennaivaa pikiada kati varira suaivaki ngiengie
iikiavaungiaama iida ngiingii oori nnikiyauvaa fini kiada ngiingii kieetaiyauvaa ugaka
rummua kiada variatee.

¹⁸ Itaama iikiiai teeda gionna kiaapuuya ngia yeennaivaa pikiada kati variraivaa hama
teeda rikiaaravai. Ngii Gioova hama kooyaa variivoono nnaasu too rikiaanaravai. Ngii
Gioova ngia tadadama haumaki iikiaivaa too irisai yoketaivaa ngii minaravai.

Yisuuva ngiau aapu vau mminnaa yoketaiyauvaara tiravai
(Rukaaso 12:33-34)

¹⁹ Mmatayaa diaa mminnaa yoketaiyauvaa sa ngiingiiyara yaata utida nuunama yapa-
tee. Fai ngia yapa kikio vooyauvai kaaka nneeno vooyauvai kegenaiyauvo hatokano vooy-
auvai mmuara vareera vaidiyya numa sipuuvaa rukaitu kiada ivakidiri mminnaiyauvaa
ngiariyara mmuara varaaravai.

²⁰ Sa iyauvaara nnaasu yaata utida pinaama mmoori vareerama kiada ngiau aapu vai
mminnaa hama taikeraiyauvaa fai yapooma varaaraivaara yaata utida mmoori pinaama
iikiatee. Ngiau aapuuvaki vai mminnaiyauvo fai hama kaaka nneeno hama kegenaiyauvo
hatoka nneeno hama vaidiyya numa sipuuvaa rukaitu kiada ivakidiri mminnaiyauvaa
ngiariyara mmuara varaaravai.

²¹ Gionna kiaapu voovoono mmatayaa mminnaiyauvaara mmuduuya ruoo fai ivaara
nnaasu yaata utinaravai. Gionna kiaapu voovoono ngiau aapu vai mminnaiyauvaara
mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai.

Mmeekiaivau nookiateeraivaara Yisuuva tiravai
(Rukaaso 11:34-36)

²² A gionna kiaapu voovoono i avuuvono i mmammaivaara mmeekia roosiivai. I avu-
uvono yoketaama taikiai mmeekiaivau nuairaivaa roosiima a yoketaama nookiannavai.

²³ I avuuvo upisiikiiai a upisiivaki nuairaivaa roosiima hama a yoketaama nookiannavai.
Fai ii mmeekia ivo iiki vaivo upisivai vainno fai kaayauma upisiinaravai.

*Anutuugo mmatayaa diaa mminnaiyauvaara tiravai
(Rukaaso 16:13; 12:22-31)*

²⁴ Hama gioonna kiaapu voovoona yopeema taara vaidivaitanaani mmooriivaa varaivai. Fai itainnonno vuai vaidiivaara nnannatoo vuai vaidiivaara mmuduuya rinaravai. Fai itainnonno vuaivaasi vloo yaagueeqama mmooriivaa iinno vuaivaara nniki rakainno kiisama mmooriivaa iinaravai. Ivaa roosiima hama ngia yopeema Anutuugaa mmooriivaata sikau varaara yaata utira aataruuvataama mmuaavaugiataama iikiaaravai.

²⁵ Itaama vaikiat na ngii giaa ngii miaunoo. Sa pinaama ngiengie mmatayaa vari-raivaara yaata utuatee. Sa ngiengie yeenna nnoori nnaaraivaara kaayauma yaata utida sa ngia ngiingii mmammayaa uyira rairaiyauvaara kaayauma yaata utuatee. Hama ngia yeenna nnaaraivaara nnaasu variaavai. Hama ngia ngiingii mmammayauvunu funnukakiaaraivaara nnaasu ngii mmammayauvo vaivai.

²⁶ Ngiaasukuaa ngiau nuairaiyauvaa tuqinnama taatee. Hama iya vuayeennaiyauvaa hau utida tau ruua rada ngiari yeenna yapa kieera nnauyauvaki yapa kiaavai. Ngii Gioova ngiau aapu variivoona yeennaiyauvaa iya mmiivai. Anutuugo ngiiyara tuqinneeraivoona ngiaasukuaiyara tuqinneeraivaa yaatara kiaivai.

²⁷ Ngiiikidiri deevoona ari varinaraivaara pinaama yaata utuoo oro hayu yapaanarannee? Hama yopeemavee.

²⁸ Mo aaniira ngia ngiingii uyira rairaiyauvaara kaayauma yaata utuaannee? Ngia tuqinnama mauraiyauvo mmatayaa uriiyauvaara yaata utida rikiaatee. Hama iyauvo vaidiia ti roosiima ngiari uyira rairaiyauvaa iima kiada variaavai. Iyauvo kati ari mmaara urikiai taavo yoketaivai.

²⁹ Na ivaara ngii giaa ngii miaunoo. Itaama mauraiyauvo urikiai taavo yoketaiyauvoona nnaaruaa vaidi kieetaivaa nnutuuvu Soromoona ari mmammayaa uyira raira ari vookarauyauvaa uyuuyauvaa yaatara kiaivai.

³⁰ Ngia kiisama Anutuugaa kutaavaivee kiaiyo, maura ikiauyauvo makee uriyauvaa turau vaidiia hamuku kiada ikia mmuturuaariyauvaa Anutuugo iyauvaa tuqinnaivai. Ivo mauraiyauvaa itaama tuqinnaineema ngiiyaraatama tuqinnaanaravai. Ngii mmammayaa uyira rairaiyauvaa ngii minaraivaara ngia aaniira kaayauma yaata utuaannee? Fai ngii minaravaivee.

³¹ Ivaaraida sa ngia pinaama yaata utida kiatee: Dee yeennayauvai ta nnaarannee? Ta dee nnoorivai nnaarannee? Ta dee mminnaayauvai ti mmammayaa uyida raida kiarannee? kiatee.

³² Vaidi hama Anutuugaa kua rikieeraiya ii mminnaa iyauvaa varaaraivaara yaata utuaavai. Ii mminnaa iyauvaa ngia varaaraiyauvo hameetaiyauvaa vaa ngii Gioova ngiau aapu variivo taivai.

³³ Sa iyauvaara yaata utuatee. Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaa varaaraivaara tauraa yaata utida Anutuugaa aataru safuuvaa iikio fai Anutuugo iyauvaa mmuakiaayauvai ngii minaravee.

³⁴ Ivaaraida sa tauraa kaayauma yaata utida ausa mmuaarakiatee. Turau suaivaki ari mmaraama ivakira yaata utira aataruuvu vainaravai. Mmuua suai mmuaa suaiyauvaki mmuaararai aataruuyauvo ii suai iyauvaki ari mmaraama vaivaivee.

7

Sa ngii seenaiya iikiaa mmooriyauvaara

*maisavee kiatee
(Rukaaso 6:37-41)*

¹ Yisuuva itaa kua kua kioo tunoo: Anutuugo ngii mmoori aataruuyauvaa too sa maisavee kiaiveeraivaara gioonna kiaapu vooya mmoori aataruuyauvaa sa teeda maisavee kiatee.

² Ngia gioonna kiaapuuya mmoori aataruuyauvaa teeda maisavee kiaivaa irisaivo mmuaakaraama vainaraivaara sa itaa kua kiatee.

³ Mmummuvo i seenaivaa avuuvaki vaivaa aaniira a tee ivaara kiannanee? Iri pinaivo i avuuvaki vaikiainnaata hama a ivaa taannanoo.

⁴ Iri pinaivo i avuuvau vaivaa hama teerama kieenna dataama i seenaivaa kiannanoo: Nnina i na i avuuvaidiri mmummu kiisaivaa feenaanaravee, kiannanee?

⁵ A huobava unnakua nnaamuru tuanaakuavee. Tauraa iri pinaivo i avuuvau vaivaa utu rada kiee eennaadee ai avuuvaa tuqinnama tee nnaagiai i seenaivaa avuuvaidiri mmummuuvaa feenaanee.

⁶ Gioonna kiaapuuya homo ngiari ausaiyauvo puara mmaraivaara roosiikiaya sa Anutuugaa mmayaaya yoketaa tuanaivaa iya kiaa mmiatee. Fai kiaa mmikiai rikiada iya faiya roosiima hanigiada ngii gutuaara iirayaama fai ngii kuaivaara maisavee kiaravai. Gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaara ooqoo tiraiya sa inna kuaivaa iya kiaa mmiatee. Fai kiaa mmikiai rikiada iya puaraiya sikau seeta poosa kuaivaa yoonna reerayaama ngii kuaivaara ooqoo kiaravai.

*Yisuuva yaaku vareera kuavai tiravai
(Rukaaso 11:9-13)*

⁷ Ngia Anutuugaa yaparaikio fai ngia yaparakiaivaa ngii minaravai. Mminnaa voovaara buaida teekio fai ngii too vainaravai. Sipuuvau rikiokio fai Anutuugo sipuuvaa ngiini hatuaanaravai.

⁸ Gioonna kiaapu Anutuugaa yaparaivoono fai ari yaparaivaa varaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono fai mminnaivaara buainnonno teeno fai inna too vainaravai. Gioonna kiaapu voovoono sipuuvau rinono fai Anutuugo innani sipuuvaa hatuaanaravai.

⁹ Vaidi voovoono ngiikidiri ari mmaapuuvu yeennara inna yaparaino hama fai sikauvaa inna mmimaravai.

¹⁰ Ari mmaapuuvu tavaura numa inna yaparaino fai hama yapaivaa inna mmimaravai.

¹¹ Ivaara ngia mmatayaa maisama variaya mminnaa yoketaiyauvaa ngiingii nnaakaraiya mmiaa aataruuvaa vaa ngia taavai. Ngii Gioova ngiau aapu variivo ngia ngiingii nnaakaraiya mminnaa yoketaiyauvaa mmira aataruuvaa yaatarivoono gioonna kiaapu inna yaparakiaiya mminnaa yoketaiyauvaa iya mmimaravai.

¹² Gioonna kiaapuuya mmoori mmuakiaavai ngiyyara iikiaavo ngii yoketaivaraa ngieeta mmuaikaraama iyara iikiatee. Anutuugo mmaanna tuu kuaiyauvaata forofetaiya kiaa mmuu kuaiyauvaatama oyaivo itaama vaivai.

*Yisuuva keegia kiisaivaara tiravai
(Rukaaso 13:24)*

¹³ Ngia kiisa keegiaidaa kuatee. Keegia pinaivaki kuai aataru hoonuruuvo ikia aaki-aivakira kuai aataruvai. Kaayau gioonna kiaapuuya ivaki kuaavai.

¹⁴ Keegia tupatupaa variraivaki kuaivo kiisa keegiaivai vaivai. Kiisa gioonna kiaapuuya nnaasu ivaki kuaavo aataruuvo kaayaua iya mmuaararavai.

*Yisuuva yatari iiraivaudiri mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 6:43-44)*

¹⁵ Vaidi forofetaa unnakua nnaamuruuyara tuqinnama haitatuukiatee. Ngia iya mmamma mmaanaiyauvaa teeda kiaanoo: Puara sipisiipa roosiima yoketaakiaayavee, kiaavo iya aakiaiyauvo fai mmaraara avakaraivaa roosiivai.

¹⁶ Ngia yatari iiraivaa nneeda taavo yatari voovai yoketaavai vaikio yatari voovai maisavai vaivai. Ivaa roosiima fai ngia forofetaiya iira aataruuyauvaa teeda iya aaki-aiyauvakiaatama tuqinnama taaravai. Hama ngia ooviivaudiri vuaina iiraivaa rasuku varaavai. Hama ngia ooviivaudiri nnaammuaya iiraivaa rasuku varaavai.

¹⁷ Yatari yoketaivau iira yoketaivo vaikio yatari maisaivau iira maisaivo vaivai.

¹⁸ Yatari yoketaivau hama iira maisaivo yopeema ivau vaikio yatari maisaivau hama iira yoketaivo yopeema ivau vaivai.

¹⁹ Yatari hama iira yoketaa vaiyauvaa vaidiyya hanaa rakau ikiana kagaari kiaavai.

²⁰ Ivaa roosiima fai ngia vaidi forofetaa unnakua nnaamuruuya iira aataruuyauvaa teeda iya aakiaiyauvakiaatama tuqinnama taaravai.

*Yisuuva vooyara hama na ngii tauyavee tinaravai
(Rukaaso 13:25-27)*

²¹ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya niiyara Udaanga-o kiaiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yosinnaivaki fai hama kuaaravee. Gioonna kiaapuuya ni Napoova ngiau aapu variivaa kuaivaa tuqinnama rikiada iikiaya nnaasu fai ivaki kuaaravee.

²² Anutuugo gioonna kiaapuuya mmooriyyauvaara iya yaparainara suaivaki fai kaayau gioonna kiaapuuya numa ni kiaara: Udaanga-o, ta vaa aiyya yaata utida Anutuugaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmida i nnutuuvaa tida kaayau mmagia maisaiya vaidi aakiaiyauvakidiri titaunnani kuaani ari vookara ari vookarai mmooriyyauvaa i nnutuuvaa tasipama iikiaunnavaivee,

²³ tikiai na iya tinara: Ngia maisa mmoori iira nnaamuruyavee. Hama na ngii tauyavee. Ngieera kuatee, tinaravai.

*Yisuuva taara nnau heekeera vaidiivaitanaudiri mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 6:47-49)*

²⁴ Ivaarainno gionna kiaapu voovoono ii na kiau kua ivaara tuqinnama rikioo iivoono vaidi tinni yoketaivoono mmata yakeevau ari nnauvaa heekaiva roosiivai.

²⁵ Ivo mmata yakeevau ari nnauvaa heeka kiaikio vatiivo pinaama ruaikio nnooriivo pinaama haikio yuunna yaamurukaivo kaayauma utikio too ari nnauvo vaa mmata yakeevau heeka kiaivoonora tioo hama havarataivai.

²⁶ Gionna kiaapu voovoono ii na kiau kua iva vaa rikioo hama iivoono vaidi kumi-makaivo mmata muaraagaivau ari nnauvaa heekaiva roosiivai.

²⁷ Ivo mmata muaraagaivau ari nnauvaa heeka kiaikio vatiivo pinaama ruaikio nnooriivo pinaama haikio yuunna yaamurukaivo kaayauma utuoo nnauvaa ruoo ruoo ravagiau yautu ruaikio kurummutu kioo mmatayaa vaivaivee, tiravai.

Yisuva ari vookarau yaagueeqaivaa tasipama tiravai

²⁸ Yisuva ii kua iva kua kioo kiioduu gionna kiaapuuya iva tuu kuaivaara nnikia-rauduu

²⁹ ivo hama kua mmaanna kua mmira vaidiia roosiima tirainno ari vookarau yaagueeqaivo inna tasipooduu kuaivaa tiravai.

8

Yisuva buunna hooya mmamma roosuuvaa tuqinneeravai

(Marakaa 1:40-45; Rukaaso 5:12-16)

¹ Yisuva kua taika kioo taapi kiisaivaudiri pikioo hoonuruuvau tuuduu teeda kaayau gionna kiaapuuya inna vata rada viravai.

² Vuduu too vaidi buunna hooya mmamma roosuuvoono numa Yisuunna yuku oyaivaki toorivu yau haroo inna tunoo: Udaanga-o, mo fai a ni mmammaivaa tuqinnaanaree tiee fai a aikiooma tuqinnaanaravaivee,

³ tuduu rikioo Yisuva ari yaakuuvaa reeti innayaa utuoo tunoo: Fai na i tuqinnaanaravaivee. Na tino i mmammaivo yoketaakiaivee. Ivo itaa kua tuu saivaata inna mmamma buunna hooya mmamma roosuuvoo taikeeravai.

⁴ Taikooduu too Yisuva tunoo: Na i iikiauvaa sa gionna kiaapu voovai kua mmianee. Akiiraama viee Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiva i mmammaivaa vitainna nnaaruaa vaidi Musiiva tuuvaugiataama puara sipisiipaivaa kati ruputu kiese Anutuugaara hudaanee. Hudanai rikiada gionna kiaapuuya i mmammaivo yoketaivaara arinaima teeda rikiaravaivee, tiravai.

Yisuva vaidi kieetaivaa ngiaammuaavaa tuqinneeravai

(Rukaaso 7:1-10)

⁵ Yisuva itaa kua kua kioo ivau pikioo yoosinna Kapanaua vuduu too Roomaaya rapira ngiaammuaava kieeta voovoono numa Yisuunna yaagueeqama yaparainno tunoo:

⁶ Udaanga-o, ni mmoori vareera ngiaammuaavoo voovai kaayauma nniitaraikio yuku yaakuuvoo putikio vainoo,

⁷ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Fai na innasi viee inna tuqinnaanaravaivee,

⁸ tuduu rikioo vaidi rapiraiya kieetaivo inna tunoo: Udaanga-o, sa niyara yaata utuane. Na vaidi kiisavaivee. A vaidi nnoonnakuavee. Hama na yopeema tinai a ni nnauki nninaravee. Kati tino too ni mmoori vareera ngiaammuaavaa mmammaivo yoketaakiaivee.

⁹ Na ari vo vaidi kieetaya mmoori varau vaidivai variauvai. Na iya mmooriivaa varee variee rapira ngiaammuaavaa diauvai. Ivaara na voovai kiaunoo: Kuanee, kiauko kuaivai. Na voovai ngianee kiauko ivo nniivai. Na sikaunnaadiri yookaama kiese viteera ngiaammuaavoo voovai kiaunoo: Aa mmoori aavaa iikianee, kiauko iivaivee. Vaa na itaama variee tauvaara kati tino too ni mmoori vareera ngiaammuaavaa mmammaivo yoketaakiaivee, tiravai.

¹⁰ Tuduu rikioo Yisuva iva tuu kuaivaara nnikiarainno hanigia gionna kiaapuuya inna vata rada nnuuya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama na tauko vaidi Isairiraa voovoono aa vaidi aavaa roosiima yaagueeqainno niyara kutaavaivee tiivai.

¹¹ Na ngii giaa ngii miaunoo. Kaayau gionna kiaapu suai raari raipidiri suai haata-paipidiri ngiiaa numa Anutuuga gionna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki nnaaru varuu vaidi Aparahaamo Isaako Yakoopainna tasipama fai yeenna nnaaravai.

¹² Gionna kiaapu Yutayaiya Anutuuga gionna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki variataama kiadaata rikiakio Anutuuga iya oogoo tinai mmaanaa upisiivaki varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee,

¹³ kua kioo Yisuva rapira kieetaivaa tunoo: Ai nnauki kuanee. Viee a ni yaparakianna kuaivaara fai kutaa iinaravee tinai fai na aini iinaravaivee, tuduu rikioo vioo rikiioduu

Yisuuva itaa kua tuu saivaata inna mmoori varoo ngiaammuauvaa mmammaivo yoke-tairavai.

*Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai
(Marakaa 1:29-34; Rukaaso 4:38-41)*

¹⁴ Yisuuva Petoroosaa nnauvaki vioo toduu Petoroosaa nnummuayaanna mmam-maivo ikiyanaa toduu mmaatayaa nnaasu vauduu

¹⁵ Yisuuva innasi vioo inna yaakuuvau utoduu ikiyanaivo taikooduu diitoo Yisuunna yeennaivaa mmiravai.

¹⁶ Mmuduu hannaudu teeda gioonna kiaapu vooyaano ngiari seena gioonna kiaapuuya aakiaiayuvaki mmagia maisaiyauvo varuuya vitada Yisuunnasi nnuduu Yisuuva mmagia maisaiyauvaa tuduu iya aakiaiayuvakidiri pikiooduu mmuakiaa nniitarooya tuqinneeravai.

¹⁷ Nnaaruua vardi forofetaa Yisayaava tuu kuaivo vaududuu Yisuuva varuu suaivaki kaanaivo vairavai. Yisayaava tuu kuaivo vainno tinoo: Ivo ariinoo ti nniitarai mmuaki-aayauvai rugaivaivee, tiivai.

*Vaidiia Yisuunna nnaagiai kuaara tiravai
(Rukaaso 9:57-62)*

¹⁸ Yisuuva gioonna kiaapuuya inna suvuaya too ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai ta nnoori haruungaivaa sainai kuaaravee,

¹⁹ tuduu too kua mmaanna kiaa mmira vardi voovoona innasi ngioo tunoo: Vitaira-o, a kuanara yoosinnaiyuvaki fai neeta i tasipama kuanaravaivee,

²⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Fayaiya ngiari nnaamuruuyauvaki vaki-aavai. Ngiaammai ya ngiari ngiisaiyuvaki vakiaavai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvono hama na vuru vaira nnauvootainoo,

²¹ tuduu rikioo vardi voovai inna nnaagiai nuauvo inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, kii na varinono ni napoova putinai hau kiee i nnaagiai kuanaravaivee,

²² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Pikiee ni nnaagiai ngianee. Vardi koonnama variaiya putuaya roosiikiayaano ngiari seena vardi putuaya hakuatee, tiravai.

*Yisuuva yuunna yaamurukaivaa tuduu taikeeravai
(Marakaa 4:35-41; Rukaaso 8:22-25)*

²³ Yisuuva ari ngiaammuauyaataa kanuuvaki karada vida varuduu

²⁴ akiairauduu yuunna yaamurukaivo nnooriivaidiri nnuduu nnooriivo korokoroonno ketekaateenno kanuuvaki ngioo vioo mmuugiainara uduu too Yisuuva vuru vauduu

²⁵ ari ngiaammuauya innasi vida yuruuma kiada tunoo: Udaanga-o, ti vita yoketaivau yapaanee. Nnooriivo kiisa suai ti raputinara iinoo,

²⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia aaniira aatuuda variaannee? Hama ngia kisama niyara kutaavaivee kiaanoo, kiaa kioo diitoo yuunnaivaata nnooriivaatama yaagueeqama oooqo tuduu pikiooduu tirooma variravai.

²⁷ Varuduu ari ngiaammuaa mmuakiaaya innara nnikiaraida tunoo: Aa vardi aavo datai vaidivainnee? Ivo yuunnaivaata nnooriivaatama tikiai rikiada akiairaama taikaavaivee, tiravai.

*Yisuuva mmagia maisaiya varuu vaidiivaitana tuqinneeravai
(Marakaa 5:1-20; Rukaaso 8:26-39)*

²⁸ Yisuuva nnoori haruungaivaa sainai vau mmataivaa nnutuuvu Keraseenga vioo kanuuvaa pikioo reemi roo vioo toduu vardi putuuya hau oonauyauvakidiri vardi taaravaitana inna saidi tiravai. Ii taara vardi ivaitana aakiaivaitanaki mmagia maisaiya topauduu rikiada avaikarauduu teeda gioonna kiaapuuya ivaitana varuupinnai kuaara aatuuda hama viravai.

²⁹ Yisuuva nnuu saivaata mmagia maisa topau vaidiivaitana puaisakama aayanna reeda tunoo: A Anutuugaa Mmaapukuavee. A aaniivai ti iinarainna ngiannannee? Homo ti varira suaivo vainoo. Anutuugo ti yaparaira suaivo hama nnikiai a numa ti ruputinarainna ngiannannee?

³⁰ tuduu rikiada ukuapinnaigiataa kaayau puaraiya yeenna nneeda varuduu

³¹ mmagia maisaiya vaidiivaitanaki varuuya yaagueeqama Yisuunna yaparaida tunoo: A ti titaanaree tie ti titanai ukuai puara aaya aakiaiayuvaki ta kuaaravee,

³² tuduu Yisuuva rikioo iya tunoo: Kuatee, tuduu rikiada mmagia maisaiya vaidiivaitana aakiaivaitanakidiri pikiada puaraiya aakiaiayuvaki viravai. Vuduu mmuakiaa puaraiya rereevau mmeepi seenada vida nnoori haruungaivaki vida putu taika kieeravai.

³³ Putu taika kiooduu vaidi puaraiyara haitatuuraiya seenada yoosinnaivaki vida Yisu-uva uu mmayaaya mmuakiaavai gioonna kiaapuuya kiaa mmida iya Yisuuva vaidi-ivaitana uu mmayaayaivaata puaraiya uu mmayaayaivaatama gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

³⁴ Kiaa mmuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapu ivaki varuuya Yisuunnasi nnida inna teeda ivo iya mmataivakidiri pikioo kuaiveera yaagueeqama inna titeeravai.

9

Yisuuva vaidi voovai mmammaivo putuuvaa tuqinneeravai
(Marakaa 2:1-12; Rukaaso 5:17-26)

¹ Titooduu Yisuuva kanuuvaki karoo kava vara ranoo nnoori sainai ari yoosinnaivaki oro hara kioo varuduu

² vaidi vooyaano vaidi voovai yuku yaaku putuuvaa ari kegeennaivau vuru vauvaa taina rau varada Yisuunnasi nnuduu rikioo iya ngiari yaata tinniiauvaki vau kuaivaa Yisuunnara tunoo: Ivo aikiooma tuqinnaanaravaivee, tuu kuaivaa Yisuuva rikioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Boo, ni vaidivai. Sa yaata utirainna yaagueeqama varianee. Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo,

³ tuduu rikiada vaidi kua mmaanna kiaa mmira vooyaano ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo: Aqaa vaidi aavoono ariiyara yaata utuoo Anutuuga roosiima kua tinoo,

⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya yaata tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Ngia aaniira ngii yaata tinniyaa vai kua maisaivaa yaata utida itaa kua kiaannee?

⁵ Na tinara kuaivo dee kuavainno yoketainnee? Vara dee kuavainno ari vookarainnee? Fai na tinara: Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, tinarannee? Vara na tinara: Diitee kuanee, tinarannee?

⁶ Aa mmata aavau na Vaidiivaa Mmaapuuvoono vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivaa nakaaravovee. Fai na inai ngia ivaa taaravaivee, kiaa kioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Diitee ai kegeennaivaata varee ai nnauki kuanee,

⁷ tuduu rikioo diitoo ari nnauvakira viravai.

⁸ Vuduu rikiada gioonna kiaapuuya ivaa teeda aatuuda Anutuuga ari yaagueeqaivaa vaidiia mmuuvaa kua yoketaivaa innara tiravai.

Yisuuva Matainna maavee tiravai
(Marakaa 2:13-17; Rukaaso 5:27-32)

⁹ Yisuuva ii yoosinna ivakidiri pikioo nuainnonno tooduu sikau takiisa vareera vaidi Mataiva ari sikau takiisa vareera nnauvaki hara kioo varuduu inna tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tuduu rikioo Mataiva diitoo inna nnaagiai viravai.

¹⁰ Yapooma Yisuuva Matainna nnauvaki yeenna nnoo varuduu kaayau sikau takiisa vareera vaidi maisa vooyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisa vooyaata nuna Yisuunnaata ari ngiaammuaayaatama tasipama yeenna nneeravai.

¹¹ Yeenna nneeda varuduu Farisai vaidi vooya nuna iya teeda Yisuunna ngiaammuaaya yapaarida tunoo: Mo aaniira ngii vitairavo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaatama yeenna nnainnee,

¹² tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa sai tunoo: Gioonna kiaapu homoraiya hama kuminayaa nniitareeraiya tuqinneera vaidiivaasi kuaavai. Gioonna kiaapu nniitareeraiya nnaasu innasi kuaavai.

¹³ Anutuuga kua fafaara roo kuaivo vainno tinoo: Vaidiia puara sipisiipaiyauvaa kati niyara hudaivaara hama ni yoketainoo. Vaidiia ngiari seenaiyara mmuduuya ruaiyara ni yoketainoo. Kua fafaara roo kuaivo itaa kua tiivaa ngia oro yaarida oyaivaara tuqinnama rikiaatee. Gioonna kiaapuuya ngiariyara yaata utida yoketaayavee kiaiara hama na iyara maavee tinaraivaara tiiravai. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa suvuaiyara na maavee tinaraivaara tiiravaivee, tiravai.

Yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvaara

iya Yisuunna yapaaravai
(Marakaa 2:18-22; Rukaaso 5:33-39)

¹⁴ Tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnaagiai nuairaiya nuna Yisuunna yapaarida tunoo: Mo dataikaida ta Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiyaata Farisaiya nnaagiai nuairaiyaatama Anutuuga yaata utida yeenna nneeraivaara makemakee ooqoo kiaa kiada kati variaunnani i nnaagiai nuairaiyaida mmuakiaa suai hama itaa kiaannee?

¹⁵ tuduu Yisuuva mmataira kuaivaa iya sai tunoo: Yaapeeri nneera suaivaki kieevatiivo gioonna kiaapuuya tasipama varikiai ivaki variaya hama ausa mmuaararaiyai iya

sirigaida variaavai. Fai sui voovai nninai rikiada vaidiia kieevatiivaa vitada ruputikiai iqi sui iyaavaki iya yeenna nneeraivaara oogoo kiaaravai.

¹⁶ Hama gioonna kiaapu voovoono nnisi buruqa tapasiivaki karaasa buruqa kiisaivaa hatoka funnivai. Fai funnu kioo nnooriivakidiri fini kino rikioo karaasa buruqaivo yaagueeqainno nnisi buruqaivaa utu rapasi kino rikioo pinaama tapasinaravaivee.

¹⁷ Hama gioonna kiaapuuya vuaina suuya karaasaivaa puara nnaba funnu kiau nnisiivaki tusaa uyuaavai. Fai tusaa uyu kikio vuaina suuyaivo vainno yootano puara nnaba nnisiivo rusitinaravai. Rusitino rikioo vuaina suuya karaasaivo tuoo vino puara nnabaivo maisainaravai. Iya vuaina suuyaivaa puara nnaba karaasaivaki tusaa uyuaavai. Tusaa uyu kiaavo suuyaivoota nnabaivootama yoketaama vaivaivee. Yisuuva nnisi aataruuvoota karaasa aataruuvootama hama yoketaama mmuaavau vauvaara itaa kua tiravai.

Yisuuva kieeta vaidiivaa raunnaivaata gioonna voovaatama tuqinnee ravai
(Marakaa 5:21-43; Rukaaso 8:40-56)

¹⁸ Yisuuva itaa kua tuu saivaata Yutayaiya kieeta vardi voovoono numa Yisuunna too ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo tunoo: Ni naunnaivo aa ikiataa putinoo. Fai a numa innayaa ai yaakuuvaitana utino too ivo diitoo kati hara kioo varinaravee,

¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva diitoo inna tasipama vuduu ari ngiaammuauyaataama viravai.

²⁰⁻²¹ Vida varuduu gioonna voovoono kabaa vira aataruuvo tupatupaa innaki vaududuu nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taara nuanu taika kioo varuu gioonnaivo ariyara yaata utuoo tunoo: Fai na inna buruqaivau utino too na kabaa kuu aataruuvo taikanai na kava kati hara kiee varinaravaivee, kiau kioo numa Yisuunna mmookainnidiri dioo vainno inna buruqa aravau utuduu rikioo

²² Yisuuva hanigia inna too tunoo: Ni nunnakuavee. Sa yaata utuane. A niyara kiannano: Alkiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna vaa a yoketaama hara kiee variannano, tuduu tuu saivaata gioonnaivo kabaa vuu aataruuvo taikeravai.

²³ Taikooduu Yisuuva vardi kieetaivaa nnauvaki vioo toduu kiaatannaivaa hakuaraivaara vaidiia noomaiyauvaa ruduu gioonna kiaapuuya nuunaida kaayauma ratada varuduu

²⁴ Yisuuva oro iya tunoo: Mmuakiaaya mmaanai kuatee. Hama kiaatannaivo putivai. Kati vuru vainoo, tuduu rikiada iya vaa kiaatannaivo putuuvaa teeda Yisuunnara pinaama rairavai.

²⁵ Raida varuduu iya titooduu mmaanai vuduu rikioo kiaatannaivo vauvaki Yisuuva oro inna yaakuuvau utuduu diiteeravai.

²⁶ Ivo itaama diitoo mmayaayaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaatannaivo varuu yoosinnaivaa vaini varuuyaataama rikieeravai.

Yisuuva vardi avu huruutaivaitana tuqinnee ravai

²⁷ Yisuuva ii yoosinna ivaki pikioo nuainnonno vardi avu huruuta taaravaitana varuvaki nnuduu rikiada ivaitana inna vata rada vida aayanna reeda tunoo: Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Tiiyara boo kianee,

²⁸ tuduu Yisuuva nnauvaki vuduu rikiada ivaitana innasi nnuduu iva ivaitana yapaainno tunoo: Ngia dataamaida yaata utuaannee? Avuuyauvaa tuqinnaanara yaagueeqaivo niiki vainnee? Vara hama niiki vainnee? tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, fai a ti avuuvaitana tuqinnaanaravaivee,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva ivaitana avuuvaitana utuoo tunoo: Ngia kutaa itaama tuqinnaanaravee kiaivaugiataama vakiaivee,

³⁰ tuduu rikioo ivaitana avuuvaitana yoketauduu Yisuuva yaagueeqama ivaitana tunoo: Sa ivaara gioonna kiaapuuya kiau mmiatee,

³¹ tuduu rikiada hama iva tuu kuaivaa rikieerama kiada ivau inna pikiada ivo ivaitana avuuvaitana tuqinnoo mmayaayaivaa mmuakiaa vaini varuu yoosinnaiva kiau mmiravai.

Yisuuva vardi hama kua tuuvaa tuqinnee ravai

³² Vaidiivaitana ivau inna pikiada vuu saivaata vardi voovai ari aakiavaki mmagia maisaivo topaama kioo varuduu inna avaivo ramuunnaama kioovaa vardi vooya vitada Yisuunnasi nniravai.

³³ Nnuduu too Yisuuva mmagia maisaivaa titooduu vioo kioodoo vaidiivo kua tiravai. Kua tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnikiarada tunoo: Hama nnaaru Isarairaiyakidiri atau mmoori voovai vauduu teeravaivee,

³⁴ tuduu rikiada Farisai vardi vooya tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivoono inna tasi-pama varioo yaagueeqaivaa inna mmikioonno mmagia maisaiya vardi aakiaaki variaya titaikiai kuaavaivee, tiravai.

Yisuuva gioonna kiaapuuyara boo tiravai

³⁵ Yisuuva mmuakiaa yoosinna kiisa kiisaiyauvakiata yoosinna pinaiyauvakiataama voo ngiari nuunaira nnauyauvaki voo Anutuugaa mmoori aataruuyauvaa gioonna kiaapuuya vitairavai. Vitainno Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa iya kaa mmioo mmuakiaa nniitaroo ari vookara ari vookarauyauvaa tuqinneeravai.

³⁶ Iya tuqinnoo suaiyauvaki kaayau gioonna kiaapu nuunauya too iyara boo tiravai. Iya puara sipisiipa hama haitatuura vaidiaatuvaa roosiima varida airi airi yaata utida ngiari vo vuayaata utida varuuvaara Yisuuva iyara boo tiravai.

³⁷ Boo tioo ari ngiaammuaaya tunoo: Mmooriivaki yeennaiyauvaa kaanaiyauvo suuaikio vaa nneeravaata vaikai iyaavaa vareeraiya mmuaa taaraya variaano.

³⁸ Itaama vaikio mmoori nakaaravo yeenna vareera gioonna kiaapu vooya titanai ari mmooriivakidiri kaanaiyauvaa varada inna nnauvaki yapaateeraivara yaaku varaatee, tiravai.

10

*Yisuuva ari ngiaammuaaya mmataama kieeravai
(Marakaa 3:13-19; Rukaaso 6:12-16)*

¹ Yisuuva ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama innasi ngiateera tiravai. Tuduu rikiada innasi nnuduu gioonna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaa iya mmiravai. Mmioo gioonna kiaapuuya nniitaroo mmuakiaa ari vookara ari vookarauyauvaa tuqinnaateera yaagueeqaivaatama iya mmiravai.

² Ii vaidi yaakuuvaitana yukukidiri taarama kua varada nookiaara idaa nnutuudo ataama vainoo. Tauravaa nnutuuvo Simoono inna nnutu vuaivo Petooso inna kataivaa nnutuuvo Adiriaaso Sevetainna mmaapuuvaitana voovai nnutuuvo Yakoo po vuaivaa nnutuuvo Yuvuaano

³ voovai nnutuuvo Piriipo voovai nnutuuvo Batoromaiva voovai nnutuuvo Tumaaso sikau takiisa vareera vaidiivaa nnutuuvo Mataiva Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvo Yakoo po voovai nnutuuvo Tariaaso

⁴ vaidi vooya inna mmataivaa varoovaa kaayau rapira vaidiivaa nnutuuvo Simoono nnaagiaivaa nnutuuvo Yutaaso Isariootovee. Ivoono nnaagiai Yisunna nnammutuaiya kooyaa inna vitainaraivara kua yeena rau kieera vaidivai.

*Yisuuva ari ngiaammuaaya mmooriivaa mmiravai
(Marakaa 6:7-13; Rukaaso 9:1-6)*

⁵ Yisuuva ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama titoo aa kua aavaa iya kaa mmioo tunoo: Sa vaidi vooppinnaiya yoosinnaiyauvaki kuatee. Sa vaidi Samariaaya yoosinnaiyauvaki kuatee.

⁶ Gioonna kiaapu Isarairaiya puara sipisiipa roosiima raubiriikiyaiyasi kuatee.

⁷ Vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki vida varia rada Anutuugaa mmayaayaivaa kaa mmiaa rada kiatee: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira suaivo aa vainima nninoo, kiatee.

⁸ Gioonna kiaapu nniitaraiya tuqinnaatee. Vaa putuaiya tikiai kava diitaatee. Iya mmammaiyauvo buunna haiya mmamma roosiikiaya tuqinnaatee. Mmagia maisaiya iyakidiri titakiai kuatee. Hama ngia sikauvaa kagaari kiada ni yaagueeqaivaa niisidiri varavaara sa sikauvaara yaata utuatee. Kati ni mmooriivaa iikiatee.

⁹ Sa ngii sikauyauvaa ngiingii utuaiyauvaki rummua varada kuatee.

¹⁰ Sa aataruuvaa mminnaiyauvaa vara rira utuaiyauvaa varada kuatee. Sa ngii yaapaiyauvaa taara tida varada kuatee. Mmuaa tida mmuaa tida nnaasu varada kuatee. Sa ngii yuku nnaba vooyauvaatama varada sa yau kurida nuairaiyauvaatama varada kuatee. Ngiengie mmoori varavaudiri irisaiyauvo vaiyauvaa ngii mikiai nnaaraivara nnaasu yaata utida kuatee.

¹¹ Ngia pinaa yoosinna voovakinnee vara kiisa yoosinna voovaki vida teekio vaidi yoketaa voovoono ngii too ngii maavee tinai rikiada inna nnauvaki vida inna tasipama varida ngia vira suaivau inna pikiada kuatee.

¹² Inna nnauvaki vira suaivau iyara yoketaa kuaivaa kaa kiada kuatee.

¹³ Vikiai rikiada fai ausa mmuduuyaiyauvaa ngii mikio ausa nuufaivo iyaki vakiaivee. Fai iya yakeema varikio ausa nuufaivo ngiingiiiki vakiaivee.

¹⁴ Fai ngia yoosinna voovakinnee vara nnau voovaki vida teekiai hama iya ngiiyara tuqinnada hama ngii kuaiyauvaa rikikiai teeda ngiingii yukuuyavunudiri kufuku-faiyauvaa rututuooma kiada ivaki pikiada vida kiatee.

¹⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki gioonna kiaapu yoosinnaiyauvaitana Sutuuma Kumuara maisama varuuya ngiari mmoori irisaiivara Anutuugo iyara boo tioo hama irisai pinaa maisaivaa iya mminaravai.

Gioonna kiaapuuya hama ngiiyara yoketaakiaya fai ngiari irisai maisaivo Sutuuma Kumuara varuuya irisai maisaivaa yaataranaravaivee.

*Vaidiyya Yisuunna ngiaammuauya mmoori maisaivaa mmiravai
(Marakaa 13:9-13; Rukaaso 21:12-17)*

¹⁶ Rikiaatee. Ngia puara sipisiipaiya roosiima tirooma variaya fai na ngii titanai fai mmaraara roosiikiyaiyasi kuaaravai. Yapaiya tadadama nuairayaama ngii nuairavaara tuqinnama yaata utu kiada nookiatee. Ngiaamma mirunnaiya tirooma variraivaa roosiima koonnakaannama nuairavaa pikiada tirooma variatee.

¹⁷ Vaidiyyara aatuuma rada nookiatee. Fai vaidi vooya ngii vitada ngiari kieetaiyasi kua pinaana ngii yapa kuaaravai. Iya ngii vitada ngiari nuunaira nnauyauvaki kiada ngii ripiikiaravai.

¹⁸ Ngia niyyara kutaavaivee kiaivaara fai iya ngii vitada vaidi kieetaiyasi vida kua pinaana ngii yapa kikiyai ngia ni mmayaaya yoketaivaa vaidi kieetaiyaata vaidi ngiari voopinnaiyaatama kiasa mmiaaravai.

¹⁹ Iya ngii vitada kua pinaana ngii yapa kikiyai sa ngia iya sai kiaara kuaivaara kaayauma yaata utuatee. Kua pinaana ngii yapai suaivaki fai Anutuuoqoono ngia sai kiaara kuaivaa ngii yaatana yapanai kuaaravai.

²⁰ Ngia sai kiaara kuaivaa hama ngiengieenoo kuaaravai. Fai ngii Gioova ngiau aapu variivaa Mmannasaivoono ngii giaa ngii minai kuaaravai.

²¹ Fai vaidi vooya ngiari kata vayaiya vitada vaidi vooya mmikiai ruputikiai putuaaravai. Fai vaidiyya ngiari uru nnaakaraiya vitada vooya mmikiai ruputikiai putuaaravai. Fai nnaakaraiya ngiari kaano kooya mmooka hanigia mmida iya ruputueteeraivaara vitada vaidi vooya mmiaaravai.

²² Ngia niyyara kutaavaivee kiaivaara fai gionna kiaapu kaayauya ngii teeda hama ngiiyara mmuduuya ruaaravai. Fai gionna kiaapu voovoono niyyara kutaavaivee tioo yaagueeqainono ari putira suaivaki Anutuuoqo inna vitoo yoosinna yoketaivaki yapaanaravai.

²³ Vo yoosinnaiya mmoori maisaivaa ngii mikiai rikiada ngiingii yaatu seenada vo yoosinnavakira kuatee. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama ngia Isairaraa yoosinna mmuakiaayauvaki nuaida ni mmayaaya aavaa gionna kiaapuuya kiasa mmi taakeeraida kikiyai Na Vaidiivaa Mmaapuuvono kava vara ranee tiinaravee.

²⁴ Hama vo ngiaammua voovoono ari vitairaivaa yaataravai. Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammua vo hama ari haitatuuraivaa yaataravai.

²⁵ Fai ngiaammua vo ari vitairaivaanikaraama varinaraivo inna aikioovai. Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammua vo ari haitatuuraivaanikaraama varinaraivo inna aikioovai. Fai gionna kiaapuuya vaidi haitatuuraivaa kiaara: Beresebuuro, kiasa kiada ivo haitatuuraiyaraatama ari vookarai maisa nnutuuyauvaa iyaraatama kiaara-vaivee.

*Dee vaidivaara ngia aatuukiaarannee
(Rukaaso 12:2-7)*

²⁶ Itaama vainai rikiada sa gionna kiaapuuyara aatuuda variatee. Mmuakiasa mminnaiyauvaa rummua apu kiaiayauvaa fai rabara kino kooyaa vainaravai. Mmuakiasa mminnaiyauvo hataumaki vaiyauvo fai kooyaa vainaravai.

²⁷ Na upisiivaki hauma kuaivaa ngii giaa ngii miauvaa kooyaa ikiannaivau gionna kiaapuuya kiasa mmiatee. Na ngiingii yaataki nnaasu ngii giaa ngii miau kuaivaa rikiada yoosinna vuutaivaki kooyaa gionna kiaapuuya kiasa mmiatee.

²⁸ Gionna kiaapu vooya ngii mmammaiyauvunu ruputikiai putuaaraivaara sa aatuukiatee. Iya hama yopeema ngii vaidi kaanaiyauvaatama ruputu taika kuaaravai. Anutu-uqara nnaasu aatuukiatee. Ivoono fai ngii mmammaiyauvaata ngii vaidi kaanaiyauvaatama ikia aakiaivaki yapa kino fai maisainaravai.

²⁹ Ngia ngiaamma sigannaivaa roosii taaravaitanaara mmuaa kookee sikau kii-saivaadiri yookaama kiada varaavai. Hama Anutuuoqo itai ngiaammayauvaara vuen-nainno pikiano fai voovai putuoo mmataki tuoo kuanaravai. Ivo tino fai putuoo tuoo kuanaravai.

³⁰ Ngii kieeta yausiyyauvaa Anutuuoqo yaaruoo mmuaavai mmuaavai taivai.

³¹ Ivaara yaata utida sa aatuukiatee. Anutuuoqo ngiiyara yaata utiraivoono ivo kaayau ngiaamma siganna roosiikiyaiyauvaara yaata utiraivaa yaataravai.

*Gionna kiaapuuya Yisuunnara kooyaa
kiasa kookieera kuavai
(Rukaaso 12:8-9)*

³² Gioonna kiaapu voovoono ari seena gioonna kiaapuuya avuuyauvunu kooyaa tinara: Na aanna Yisuunna nnaagiai nuairaivovee, tinai fai na ni Napoova ngiau aapu variivaa avuuvau innara sai tinara: Inna kutaa ni nnaagiai nuairaivovee, tinaravai.

³³ Gioonna kiaapu voovoono ari seena gioonna kiaapuuya avuuyauvunu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinai fai yapooma na ni Napoova ngiau aapu variivaa avuuvau innara irisai tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee.

Yisuuva tuuvaara gioonna kiaapuuya

nnammutuannammutuaa iiravai

(Rukaaso 12:51-53; 14:26-27)

³⁴ Sa yaata utida niyara kiatee: Ivo gioonna kiaapuuya ausa nuufaivaa mminaraivaara tiiravaivee, kiatee. Hama na ivaara tiiravai. Rapira avai karaivo vainaraivaara na tiiravai.

³⁵ Fai mmaapuuya ngiari kookiaiara nnannateeda varikiai raunnaapuuya ngiari kaanokiaiyara nnannateeda varikiai nnaaputuuya ngiari nnaaputuuyara nnannateeda variaaravai. Iya itaama iikiaaraivaara na tiiravai.

³⁶ Gioonna kiaapu voovoono ni mmooriivaara yaagueeqama iinai rikiada fai ari seena tuanaia innara nnannateeda kiaara: Ti nnammutuaavaivee, kiaravaivee.

³⁷ Gioonna kiaapu voovoono ari kaano kooyara kaayauma mmuduuya ruoo niyara kiisama mmuduuya ruaivoono inna hama ni nnaagiai nuairanavai. Gioonna kiaapu voovoono ari raunna mmaapuuyara kaayauma mmuduuya ruoo niyara kiisama mmuduuya ruaivoono inna hama ni nnaagiai nuairanavai.

³⁸ Gioonna kiaapu voovoono ni nnaagiai nuaivaara gioonna kiaapuuya inna ruputikio na putuaneema ivo putinaraivaara oooqoo tiivo inna hama ni nnaagiai nuairanavai.

³⁹ Gioonna kiaapu voovoono ari mmatayaa variraivaara kaayauma mmuduuya ruoo ruoo fai yapooma hama ivo tupatupaa variraivootainaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyara putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravaivee.

Irisai yoketaivaa varaanara kuavai

(Marakaa 9:41)

⁴⁰ Gioonna kiaapu voovoono ngiiyara yoketaivoono niyaraatama yoketaino. Niyara yoketaivoono ni titoovaraatama yoketaino.

⁴¹ Vaidi voovoono Anutuuaqaa forofetaavai variivaara gioonna kiaapuuya innara yoke-taida inna tuqinnaiya fai ivo irisai yoketaivaa varaineema iyaatama varaaravai. Vaidi voovoono safuuma variivaara gioonna kiaapuuya innara yoketaida inna tuqinnaiya fai ivo irisai yoketaivaa varaineema iyaatama varaaravai.

⁴² Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono kuminayaa variivo ni nnaagiai nuairaivaara gioonna kiaapu voovoono innara boo tioo mmanna nnoori adaivaa vita inna mmioo fai irisai yoketaivaa varaanaravai. Fai hama fanniinaravaivee, tiravai.

11

Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiya numa Yisuunna yaparairavai

(Rukaaso 7:18-35)

¹ Yisuuva ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaramaata ii kua ivaa kuaa mmi taika kioo ii yoosinna ivaa pikioo vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa iya kuaa mmioo aataru yoketaivaa iya vitairavai.

² Vitainno varuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo oovi nnauvaki hara kioo varioo Yisuu Kirisiiva uu mmooriivaara rikioo ivaara ari ngiaammuaa vooya tuduu innasi nnuduu

³ iya tunoo: Oro Yisuunna yaparaida kiatee: Vara a aanna vaidi nninaravee tuukuan-nee? Vara ta ari voovaa faannaida haitatuukiaarannee?

⁴ tuduu rikiada vida Yisuunna kuaa mmuduu rikioo iya sai tunoo: Ni kuaivaa rikiada na iikiau mmooriivaa teeda ivaara vida Yuvuaanaa kuaa mmiattee.

⁵ Gioonna kiaapu avu huruutaiya vaa avu taanoo. Yuku maisaiya vaa diitada nooki-aanoo. Iya mmammiaiuvunu buunna haiya roosiikiaiya vaa yoketaama variaano. Yaata duunaiya vaa kuaivaa rikiaanoo. Putuaiya vaa diitada variaano. Mmanna haipuuva vaa ni mmayaaya yoketaivaa rikiaanoo.

⁶ Gioonna kiaapu voovoono hama niyara taara yaata utiraivaara Anutuuoqo innara yoketaino, tiravai.

⁷ Tuduu rikiada Yuvuaanaa ngiaammuaa kava vara ranada innasi vida varuduu Yisuuva gioonna kiaapuuya innasi nuunauya Yuvuaanaa tunoo: Ngia koo mmuyai

gaanga yoosinnaivau Yuvuaanaasi vida ngia aaniivai taara viravainnee? Yuunnaivo utuduu yanaa apuuvo kuapekuaapooava taara viravainnee? Hamavee.

⁸ Ngia aaniivai taara viravainnee? Ngia vaidi voovoono yaapa ari vookarauvaa apuuvaa taara viravainnee? Hamavee. Mo gioonna kiaapuuya yaapa ari vookaraiyauvaa apu kiada variyaiya iya vaidi kieetaiya nnauyauvaki variaavai.

⁹ Ngia ni gaa ni miatee. Ngia aaniivaara viravainnee? Ngia vaidi forofetaiva taara viravainnee? Na ngii gaa ngii miaunoo. Kutaa ngia vaidi forofetaa ari vookarauvo seena vaidi forofetaiya yaataroovaa ngia taara viravaivee.

¹⁰ Anutuugaa kua fafaara roovo Yuvuaanaara vainno ataa kua tinoo: Anutuugo tinoo: Na titauko nnii vaidiiivo aa nninoo. Na i tauraivaannaadee titano vioo aataruuvaa aini teerama kianaaravaivee, tiivaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivai.

¹¹ Na kua kutaavai ngii gaa ngii miaunoo. Yuvuaano nnoori apira vaidiiivo mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmata aavau varia rada nnidada aanna variyaiya yaataravai. Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki gioonna kiaapu voovoono aduoo variivoono Yuvuaana yaataravai.

¹² Yuvuaano ari mmayaayaivaa kua mmuu suaivo ngioo ngioo aanna makee ta variaunna suaivaki Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaara vooya mmoori maisaivaa iikiaavai. Yaagueeqa avakarai vaidiiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivakira kuaaree kua kiada ivaara yaagueeqararama kiada iikiaavai.

¹³ Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaara mmuakiaa forofetaa vaidiiya tuduu Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaki vau kuaivootama ivaara tiravai. Kiaa rada nnududuu Yuvuaano varuu suaivaki ivo ivaaraatama tiravai.

¹⁴ Iya tuu kuaivaa ngii rikiaatainai rikiaatee. Iya Irayaava kava tiinaraivaara tiravai. Iya Irayaavavee tuuvo vaa Yuvuaano tioo Irayaanna roosiima varivai.

¹⁵ Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee.

¹⁶ Gioonna kiaapu aanna makee variyaiya deeya roosiimaida variaannee? Iya nnaakara roosiikiyaiya yoosinna vuutavaki isareeda varida ngiariiyara ngiariiyara aayanna reeda kiaanoo:

¹⁷ Ta tooriivaa varada fee fee kiaunnani hama ngia ivaara kuaru raavai. Ta kuaru nnauvaa haraunnani hama ngia ivaara rataavaivee, kua kiada itaa kua kiaavai.

¹⁸ Iya iikiaivaa roosiima gioonna kiaapuuya iikiaanoo. Yuvuaano numa iya tasipama varioo yeennaivaaraata vuaina suuyaivaaraatama ooqoo kua kiooduu rikiaada gioonna kiaapuuya innara tunoo: Ai, mmagia maisaivo inna aakiaivaki topai vaidivaivee, tiravai.

¹⁹ Na Vaidiivaa Mmaapuvuono ngiee yeennaivaata nnooriivaatama nnaikai gioonna kiaapuuya kiaanoo: Aa vaidi aavaa taatee. Ivo ariiyara yaata utuoo tarikama kioo yeenna nnai vaidivai. Ivo kaayama vuaina suuyaivaa nnoo kumimakai vaidivai. Ivo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaatama iya seenavaivee, kiaavai. Iya itaa kua kiaanaiata ti mmooriivaudiri Anutuugaa tinniivo kutaa vaivo kooyaa vaivaivee, tiravai.

*Gioonna kiaapu vooyaano hama ausa hanigieeravai
(Rukaaso 10:13-15)*

²⁰ Yisuuva ari mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki uuyauvaa teedaata gioonna kiaapuuya hama hanigiada ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikioovaa Yisuuva yaagueeqama iya tioo tunoo:

²¹ Boo, ngia gioonna kiaapu yoosinna Korasima variyaiyaata yoosinna Beresaitaa variyaiyaatama fai yapooma ngii mmooriivaa irisai maisaivo vainaravai. Nnaaru gioonna kiaapuuya yoosinnaivaitana Turu Sitoona maisamaisama variravai. Na ari vookara ari vookarau mmooriyyauvaa ngii yoosinnaivaitanaki iikiaivaa Turu Sitoona yoosinnaivaitanaki iikiaatiri. Iya teeda vaa nnaaru hanigiada yoketaama varutiri. Gioonna kiaapuuya iya hanigiada yoketaama variaivaa taateeraivaara iya ausa mmuaararoovaa varada buruga sisiiyauvaa raida kaupavaa habara ngiari kieetaiyauvunu apu kiada varutirivee.

²² Ivaara na ngii gaa ngii miaunoo. Fai yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki gioonna kiaapu Turu Sitoonaiya irisai maisaivaa pinaama varaaravai. Ngia gioonna kiaapu Korasimaiyaata Betesaitaiyaatama ngii irisai maisaivo iya irisai maisaivaa yaataaranaravaivee.

²³ Ngia gioonna kiaapu Kapanaua variyaiyaso, ngia ngiau aapu variaaree kiaiya fai Anutuugo tinai ngia mmeepi ikia aakiaana vida kiaravaivee. Nnaaru gioonna kiaapu Sutuuma varuuya maisamaisama variravai. Na ari vookara ari vookarau mmooriyyauvaa ngii iikiaivaa Sutuuma yoosinnaivaki iikiaatiri. Iya yoosinnaivo homo aanna makee vaitirivee.

²⁴ Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki gioonna kiaapu Sutuumaia pinaama irisai maisaivaa varaaravai. Ngia Kapanauma variaiya fai ngii irisai maisaivo iya irisai maisaivaa yaataraanaravaivee, tiravai.

*Yisuuva niisi nnida eeyaara kati hara kiada variateera tiravai
(Rukaaso 10:21-22)*

²⁵ Yisuuva itaa kua tuu suaivaki vo kuavai tunoo: Ni Napoo-o, a ngiau mmataivaara diraikuavee. A ai kua oyaivaa gioonna kiaapu tinni ruaiyara hatauma kxee gioonna kiaapu nnaakara meedi roosiima hama tinniaata kiaiyara a kiaa kookieema kiaannaivaara na aiyara yoketaakiaunoo.

²⁶ Yo, ni Napoo-o, a kati iya i kiaa i mmiataikiai a iya kiaa mmiannavaivee.

²⁷ Ni Napoova a mmuakiaa mminnaiyauvaara diraivaa vaa ni miannavaivee. Hama gioonna kiaapu voovoono na i Mmaapuuvaa arinaima ni taivai. Eenoo ni Napoovaano nnaasu arinaima ni taannavai. Hama gioonna kiaapu voovoono ni Napoonna i taivai. Na i Mmaapuuvoono nnaasu arinaima i tauvai. Ni Napoo-o, na gioonna kiaapu voovai kooyaa inna i vitainaraiivo ivootama fai i taanaravaivee.

²⁸ Ngia gioonna kiaapu kaayau mmoori varaiya mmuaararavai tasipama niisi ngiatee. Niisi nnikiai na ngii tasipana i rikiada eeyaara kati hara kiada variaaravai.

²⁹ Na tirooma variee hama na avaikara kiau vaidivai variauvaa ni mmooriivaa ngia varada na ngii vitaakiau aataruuvaa tuqinnama teeda fai ngia eeyaara kati hara kiada variaaravai.

³⁰ Na ngii tasipama variee ngii minara mmooriivo papakaanaivai. Na mmooriivaa ngii yaakuyaa yapaanaraiivo hama mmuaararavai, tiravai.

12

*Vaidiia kati varira suaivaara Yisuunna yaparairavai
(Marakaa 2:23-28; Rukaaso 6:1-5)*

¹ Yisuuva itaa kua tuduu rikioo kiisa suaivo taika kioodoo ivo ari ngiaammuaayaatama Yutayaiya kati varira sui voovaki yeenna vuiita mmooriivaki nuairavai. Nuaida varida ari ngiaammuaaya vuiita iiraiyauvaa utu rasukua rada nneeravai.

² Nneeda varuduu Farisai vaidi vooya numa iya teeda Yisuunna tunoo: Taanee. Ta kati varira suaivaki i mmaanna tira kua aataruuvaa i ngiaammuaaya hatokaano,

³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia Davuitiinna mmayaayaivo yanaivau vaivaa yaarida hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaruaa vaidi Davuitiivaata ari tasipama nuayaatama kaayauma iya yeenna rauduu rikioo

⁴ Davuitiivaano Anutuugaara nuunaira nnauvaki voo yeenna bereeta kati Anutuugaaree kiaa yapoo yeennaiyauvaa varoo nnoo ari tasipama nuayaatama mmuduu nneeravai. Ti mmaanna tuu kua aataruuvo vainno tunoo: Anutuugaara kati puara hudeeraiyaano nnaasu Anutuugaanee kiaa yapoo yeenna bereetaiyauvaa nnaatee, tuduata Davuitiiva ari tasipama nuayaatama ii kua ivaa hatokada nnoodu hama Anutuugo ooqoo tiravai.

⁵ Ngia Anutuugo mmaanna tuuvaa yaarida hama tuqinnama rikiaavai. Kati varira sui mmuakiaayavaki Anutuugaara kati puara hudeera vaidiia nuunaira nnauvaki mmooriivaa varada kua mmaanna tuu kuaivaa hatokaavo hama Anutuugo kua tiivai.

⁶ Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvoono ngii nuunaira nnau pinaivaa yaataraunoo.

⁷ Anutuuga kua fafaara roo kuaivo vainno tinoo: Vaidiia puara sipisiipaiyauvaa kati niyara hudaivaara hama ni yoketainoo. Vaidiia ngiari seenaiyara mmuduuya ruaiyara ni yoketainoo. Kua fafaara roo kuaivo itaa kua tiivaa ngia yaarida oyaivaa arinaima rikiaatiri. Gioonna kiaapuuya hama maisa mmooriivaa iikiyaiaki hama ngia kua pinaivaa iyki yaapaatirivee.

⁸ Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono kati varira suaivaa nakaaravovee, tiravai.

*Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tuqinneeravai
(Marakaa 3:1-6; Rukaaso 6:6-11)*

⁹ Yisuuva itaa kua kiaa taika kioo ivau iya pikioo ngiari nuunaira nnauvaki viravai.

¹⁰ Vioo tooduu vaidi voovai yaaku saivai sorogainno taminnumaunnuunoo vuuvu ivaki varuduu vaidi vooyaano Yisuunnaki kua pinaivaa yapaara uuya ivaki varida inna yaparaida tunoo: Ti mmaanna tuu kua aataruuvo dataa kuainno tiinne? Fai ta kati varira suaivaki vaidi nniitaraivaa tuqinnaarannee? Vara hama tuqinnaarannee?

¹¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Fai ngiikidiri vaidi voovoono ari puara sipisiipa mmuaavai haitatuuno kati varira suaivaki soopa hokobaivaki tuoo vino aikiooma fai ivo

raammi roo oto inna sootu kati naatauvau yapaanarannee? Vara too pikiaanarannee? Fai ivo raammi roo oto soopaivakidiri inna vita kati naatauvau yapaanaravai.

¹² Ngia puara sipisipaivaara yoketaama yaata utuaavai. Mo vaidiivo puaraivaa yaataaravai. Itaama vainai kati varira suaivaki vaidiivaa tuqinnaanara aataruuvo yoke-taavai vaivaivee,

¹³ kiaa kioo vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Ai yaaku sorogainno taminnunaunnuuvaa raduda utuanee, tuduu rikioo ari yaakuuvaa raduda utuduu yaaku saivai safuuma vauvaa roosiima vairavai.

¹⁴ Vauduu teeda Farisai vaidiiva vida nuunaida Yisuunna utida ruputikio putuaiveera kuaivaa kiaa teerama kieeravai.

Anutuugo ari mmoori vareera vaidiivaa mmatairavai

¹⁵ Teerama kiooduu Yisuuva rikiooduu inna mmaarau kua tuduu rikioo ii yoosinna ivakidiri pikioo vo yoosinnavakira vuduu rikiaada kaayau gioonna kiaapuuya inna nnaa-giai viravai.

¹⁶ Vuduu too iva mmuakiaa nniitarooya tuqinnoo ariiyara vo gioonna kiaapu vooya kiaa mmivoo kiaa iya oooqo tiravai.

¹⁷ Nnaaruaa forofetaa vaidi Yisayaava tuu kuaivaa kaanaivo iva uuvaugiataama vaira-vai. Yisayaava Anutuugo tuu kuaivaa fafaara roo tunoo:

¹⁸ Inna ni mmoori vareera vaidivai.

Neenoo inna mmataama kiau vai.

Na innara mmuduuya ruaoko

kaayauma innara ni yoketaano.

Na ni Mmannasaivaa inna mmino

ivoono mmuakiaa voopinnaa gioonna kiaapuuya

safuuma yaparainaravai.

¹⁹ Ivo hama buaaru tioo hama kai tioo

hama yoosinna vuutaivaki diitoo

yaagueeqama kua tinaravai.

²⁰ Iya yaammaivo tapugioo vaivaa

hama utu ratokaaneema

fai ivo hama gioonna kiaapu

muaraagama variivaa

ruputinaravai.

Iya tooba manumanuuvaa

hama utu rasuukiaaneema

fai ivo hama gioonna kiaapu

muaraagama variivaa ruputinaravai.

Fai ivo mmannammanna mmooriivaa varanono

yapooma safu aataruuvono maisa aataruuvaa

yaataaraanara suaivaki pikiaanaravai.

²¹ Ivo itaama varinai

mmuakiaa voopinnaa gioonna kiaapuuya

yaata utida innara faannakiaaravee.

Yisayaava fafaara roo kuaivo itaa kua tiravai.

Farisaiya Yisuunnara maisaira kuavai tiravai

(Marakaa 3:20-30; Rukaaso 11:14-23)

²² Yisuuva gioonna kiaapuuya tuqinnooduu rikiaada vooyaano vaidi avu huruutauvaa aakiaivaki mmagia maisaivo topaama kioo varuduu inna avaivo ramuunnaama kioovaa Yisuunnasi vitada nniravai. Vitada nnuduu Yisuuva vaidiivaa tuqinnooduu rikioo keenaa avu too kua tiravai.

²³ Kua tuduu rikiaada gioonna kiaapuuya kaayauma nnikiaraida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo aa vaidi aavo Davuittiinna oyaivakidiri diitaivainnee? Vara ari vo vaidivainnee?

²⁴ tuduu rikiaada Farisai vaidi vooyaano ii kua ivaa rikiaada tunoo: Mmagia maisaiya kiee-taivo Beresebuuro inna tasipama varikioonno inna yaagueeqaivaadiri mmagia maisaiya vaidi aakiaaki variyaiya titaikiai kuaavaivee,

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Fai gioonna kiaapu-uya mmuaa mmatauvau variyaiya rapidada ivaudiri raubiriida mmarammaraama varida hama yopeema mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai taikaaravai. Gioonna kiaapu mmuaa nnauvaki variyaiyannee vara mmuaa yoosinnavaki variyaiya ngiariita ngiariita

rapidada fai vida raubiriida mmarammaraama varida fai hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada muaraagakiaaravai.

²⁶ Itaama vaino mo fai Sataango ari seena mmagia maisaiyaatama rapuoonnonno titaa kinai vida raubiriida mmarammaraama varida hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai Sataangoota iyaatama muaraagakiaaravai.

²⁷ Ngia kiaanoo: Beresebuuro ari yaagueeqaivaa ni mikiai na mmagia maisaiya titaikai kuaanoo, kiaani mo ngii nnaagiai nuairaiya giaa yaagueeqavaura mmagia maisaiya titaani kuaavainnee? Hama Beresebuuraa yaagueeqaivo ngii seenaiya tasipaivai. Ivaara ngia koonnama niyara yaata utuaa kuaivo kooyaa vainoo.

²⁸ Anutuugaa Mmannasaivoono yaagueeqaivaa ni mikiai rikiee na mmagia maisaiya vaidiiaa aakiaiyauvakidiri titaikai kuaavai. Na itaama iikiauvaara Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira suaivo vaa ngiisi vaivo kooyaa vaivaivee, tiravai.

²⁹ Yisuuva itaa kua kiao kioo kava vo kua voovai tioo vardi yaagueeqaivaidiri mmataama kioo Sataangara tunoo: Fai vardi voovoono yaagueeqa vaidiivaa nnauvaki vioo inna hoonaiyauvaa ariyara varaanaree kiao kioo hama sabi kuanaravai. Fai tauraa vardi yaagueeqaivaa yuku yaakuuvaa yeenaadiri ranaa rau kioo vioo inna nnauvakidiri inna hoonahaanaiyauvaa varaanaravaivee, tiravai.

³⁰ Yisuuva itaa kua kiao kioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono hama niyara mmuduuya ruaivoono inna ni nnammutuaavai. Gioonna kiaapu voovoono hama ni tasipama mmoori varaivoono ni mmooriivaa tuayanna ruaivai.

³¹ Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Vaidiiaa mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvaatama mmuakiaa maisa kua kiaiayauvaatama fai Anutuugoono rugaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa hama Anutuugo ivaa rugaanaravai.

³² Gioonna kiaapu voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa maisavaivee tiivaa fai Anutuugo rugaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa fai Anutuugo hama ivaa rugaanaravaivee. Makee ta variaunna suaivakiaata yapooma ta variaara suaivakiaatama fai itaavai homo vainaravaivee.

*Yisuuva yatari iiraivaidiri mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 6:43-45)*

³³ Yatari yoketaivau iira yoketaivo vaikio yatari maisaivau iira maisaivo vaivai. Ngia yatari iiraiauvaa teeda arinaima yatari oyaivaara rikiaavai.

³⁴ Ngia vardi maisaso, ngii aakiaiyauvakidiri kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo suvuaivakidiri hama kua yoketaivaa kiaavai. Vaidiivo ari aakiaivaki suvuaineema ari avaivakidiri kooyaa tiivai.

³⁵ Vardi yoketaa voovoono ari aakiaivaki yoketaivo vaineema ari avaivakidiri safuuma kua yoketaivaa tiivai. Vardi maisa voovoono ari aakiaivaki maisaivo vaineema ari avaivakidiri kua maisaivaa tiivai.

³⁶ Na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki mmuakiaa suai iya sabi kua sabi kua kiauvaara Anutuugo iya yaparainaravai.

³⁷ Anutuugo ngiingii kuaivaara ngii yaparainno ngia yoketaama kiauvaara ngiiyara tinara: Hama ngiiki kua vainoo, tinaravee. Ngia maisama kiauvaara tinara: Kutaa ngiiki kua vainoo, tinaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

*Vaidiiaa Anutuugaa mmoori ari vookarauvaa taaraivaara Yisunna yaparairavai
(Marakaa 8:11-12; Rukaaso 11:29-32)*

³⁸ Tuduu rikiada kua mmaanna kiao mmira vardi vooyaata Farisai vardi vooyaatama Yisunna tunoo: Vitaira-o, a Anutuugaa mmoori ari vookaraivaa iinai ta taaravee,

³⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia gioonna kiaapu aanna makee variaya koonnama varida hama Anutuugaara yaagueeqakiaiyaaano ngia ari vookarai mmooriivaa taara iikiaanoo. Anutuugaa mmoori ari vookarauvaa nnaaruaa vardi forofetaa Yonaava uuvaa roosiivaa ngia ivaa nnaasu taaravai.

⁴⁰ Yonaava piisa pinaivaa rasookaivaki taaravooma suai taaravooma heena vauvaa roosiima Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono vardi putuaiya vaira mmataivaki taaravooma suai taaravooma heena vainaravee.

⁴¹ Ninivee varuu gioonna kiaapuuya Yonaanna kuaivaa rikiada ausa hanigiada yokeatama variravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvo Yonaanna yaataravoono ngii tasipama variaunoo. Ninivee varuuya ausa hanigiada yoketaama varuuvaa yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki fai iya kua pinaivaa aanna ngia variaya ngiiki yapa kikio Anutuugo irisai maisaivaa ngii minaravaivee.

⁴² Nnaaru kieeta varuu gioonna voovoono tooya sainai ngieera ari voopidiri ngioo ngioo vardi Soromoono tinni ruaivaasidiri kua rikiaanara nniravai. Na ngii giaa ngii

miaunoo. Na aavaki variauvo Soromoonaa yaatarauvoono ngii tasipama variaunoo. Gioonna ngieeradiri numa Soromoonaa kuaivaa rikioovaara fai yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparainara suaivaki ivoono kua pinaivaa aanna ngia variaya fai ngiiki yapa kino Anutuugo irisai maisaivaa ngii minaravaivee.

Mmagia maisaivo kava ari varuuvaki variravai

(Rukaaso 11:24-26)

⁴³ Mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaivakidiri pikioo vioo koo mmuyai gaanga yosin-naiyauvaki ari varinara mmaataivaara buaama roo nuainnonno taikio kuminaikio

⁴⁴ ariita kua tioo tinoo: Fai na kava vara ranee nini nnau pikiauvaki oro varinaravee, kiaa kioo kava vara ranoo numa taikio ari nnauvo rupi yamaama kioo funnukama kiaikio mmanna nnauvai vaikio too

⁴⁵ ivaki varioo oro seena mmagia maisaiyauvo inna maisaivaa yaatareera yaaku saivai karasaidiri taaramada vitoo nnikiai iya numa inna tasipama variaavai. Aa vaidi aavaa aakiaivaki tauraa mmagia maisa mmuaavai varikio kiisama maisama varikiai nnaagiai kaayau mmagia maisaiya innaki variaavo kaayau maisama varivaivee. Gioonna kiaapu maisama aanna makee variaya fai mmuaikaraama itaama variaaravee.

Yisuunna kaanoota kataunnaiyaatama innara tiravai

(Marakaa 3:31-35; Rukaaso 8: 19-21)

⁴⁶ Yisuuva homo gioonna kiaapuuyaata kua tuoo varuduu ari kaanoota ari kataunnaiyaatama innaata kua kiaaree kiaa numa mmaanai dida vairavai.

⁴⁷ Dida vauduu gioonna kiaapuuyakidiri voovoono Yisuunna tunoo: Aa mmiaa i kaanoota i kataunnaiyaatama aita kua kiaaree kiaa numa diaanoo,

⁴⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Ni noonna tuanaivaata ni gata tuanaiyaatama vaa ngia taavaivee. Na ni noonna tuanaivaaraatama ni gata tuanaiyaraatama mmuduuya ruauneema dee gioonna kiaapuvaara na mmuduuya ruaunnee?

⁴⁹ kiaa kioo ari nnaagiai nuaira gioonna kiaapuuya oopu haroo tunoo: Aqaayaano ni noova ni gataunnaiya variaano.

⁵⁰ Gioonna kiaapu voovoono ni Napoova ngiau aapu variivaa tinniivau vai kuaivaa tuqinnama rikioo iinnonno inna ni gata vayaa ni nunna nayaa ni noova varinoo, tiravai.

13

Yisuuva uru rututuooma kioovaudiri

mmataama kioo tiravai

(Marakaa 4:1-9; Rukaaso 8:4-8)

¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo nnauvaki pikioo mmuai suaivaki oro nnoori haruunga mmaagaivau dioo vauduu

² gioonna kiaapu kaayauya inna suvuauvaara ivo kanuuvaki karoo varioo feena roo oro nnoori tooyaviki kioo ivaki varuduu gioonna kiaapuuya homo mmaagaivau diravai.

³ Duduu Yisuuva mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kaayau kua iya kiaa mmioo tunoo: Rikiaatee. Vaidi voovoono yeenna uruuyauvaa varoo

⁴ oro ari mmooriivaki rututuooma roo nuaikio vooyauvai aataruuvo vaivau tuoo kuaikiai ngiaammaiyauvo tuma porooma nnaavai.

⁵ Uru vooyauvai tuoo sikau tasipama vai mmataivau kuaiyauvo uruoo hama kaayau mmataivo vaivaara kiisa sui urikio too

⁶ suaivo ngioo taikio maisaikio hama tuukaivo hokobama kuaivaara akiiraama aasan-naivai.

⁷ Uru vooyauvai tuoo ooviiyauvaki kuaikio ooviiyauvo ivaa tasipama uruoo raputu kiaivai.

⁸ Uru vooyauvai mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo yoketaama urikio kaayau iiraiyauvo vaivai. Vooyauvakidiri iiraiyauvo yaaku sai vaidiia yuku yaaku taika kioo (100) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo taaravooma vaidiia yuku yaaku taika kioo (60) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo mmuaa vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana (30) vaivaivee,

⁹ kiaa kioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono arinaima rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

Yisuuva mmataama kioo kua oyaivaa tiravai

(Marakaa 4:10-12; Rukaaso 8:9-10)

¹⁰ Tuduu rikiada Yisuunna ngiaammuauya innasi nnida inna yaparaida tunoo: Aani-ira a gioonna kiaapuuya kiaa mmira suaivaki mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kiee kiannannee?

¹¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Anutuugo gionna kiaapuuyara dira kua oyai haumaki vaiyauvaa fai na ngii giaa ngii minai ngiengieenoo arinaima rikiaaravai.

¹² Gionna kiaapu voovoono ni kuaivaa arinaima rikiaivoono fai Anutuugo ari vo kua ari vo kuaivaa inna kiaa mminono innaki kaayauma suvauinaravai. Gionna kiaapu voovoono kiisa kuaivo inna yaatana vaivaa fai yapooma taunnu kino hama innaki kuaivootainaravai.

¹³ Gionna kiaapu vooya teedada mmanna avuuyauvaadiri teeda hama tuqinnama taavai. Iya rikiadada mmanna yaataiyauvaadiri rikiaada hama arinaima rikiaavai. Hama iya tuqinnama teeda arinaima rikiaivaara na mmatayaa diaa mminnaa vooyavunudiri mmataama kiese iya kiaa mmiauvai.

¹⁴ Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava fafaara roo kuaivo vainnonno aanna makee variaa gionna kiaapuuyaki kaanaivo vainoo. Yisayaava fafaara roo tunoo:

Anutuugo tinoo:

Ngia rikiadada hama arinaima rikiaaravai.

Ngia teedada hama tuqinnama taaravai.

¹⁵ Iya ngiari avuuyauvaa teeda
iya yaata tinniiyauvaa rikiaada
ausa tinniiyauvaa hanigiakiai
na iya tuqinneevooa kiaa
iya tinniiyauvo yaagueeqaikiai
ngiari yaataiyauvaa ramuunnaama kiada
ngiari avuuyauvaa tasuma kiada variaavaivee, tiivaivee.

Yisayaava itaa kua kiaa kioo fafaara reeravai.

¹⁶ Ngiengieenoo ngiingii avuuyauvaadiri tuqinnama teeda ngiingii yaataiyauvaadiri tuqinnama rikiaavai. Ngia tuqinnama teeda rikiaivaara Anutuugo ngiyyara yoketaino.

¹⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaruaa vaidi forofetaa kaayauyaatama kaayau gionna kiaapu Anutuugaara yaata utida safuma varuuyaataama aanna makee ngia taivaa iya taatauduu iya faannaidada putida hama teeravai. Aanna makee ngia rikiaa kuaivaa iya rikiaatauduu iya faannaidada putida hama rikieeravaivee.

Yisuuva uru rututuooa kua oyaivaa kooyaa tiravai

(Marakaa 4:13-20; Rukaaso 8:11-15)

¹⁸ Vaidiivo uruuyauvaa rututuooma kioovaudiri na mmataama kiau kua oyaivaa rikiaatee.

¹⁹ Anutuugo gionna kiaapuuyara dira kua mmayaayaivaa gionna kiaapu voovoono mmanna yaata nnaasu rikioo hama arinaima rikiaivo uruuyauvo aataruuvau tuoo kuaiyauvaa roosiivai. Hama ivo arinaima rikiaivaara Sataango numa inna aakiaivakidiri kuaivaa ravisii varavai.

²⁰ Uruuyauvo sikau tasipama vai mmataivau tuoo kuaiyauvo gionna kiaapu voovai roosiivai. Ivo Anutuugaa kuaivaa rikiai saivaata kaayau siriga tasipama varavai.

²¹ Uruuyauvo uruoo hama tuukaiyauvo mmeepi kuaiyauvaa roosiima ivo hama kuaivaa ari aakiaana yapeerama kioo kiisa suai nnaasu Anutuugaara yaagueeqaivai. Ivo Anutuugaa mmooriivaa iivaara seena gionna kiaapuuya maisa mmoori mmuaararaivaa inna mmiaavo rikioo ivo makee tikio Anutuugaa aataruuvaa pikiaivai.

²² Uruuyauvo ooviiyauvaki tuoo kuaiyauvo gionna kiaapu voovai roosiivai. Ivo kuaivaa rikioonnaata mmatayaa diaa mminnaiyauvaa varaanaivaara kaayauma yaata utuoo sikau varaanaivaara yaata utuoo mmuduuya rikio iyaovoono inna suvauinno Anutuugaa kuaivaa rugaikio rikioo hama iiraivo vaivai.

²³ Uruuyauvo mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo inna gionna kiaapu voovai roosiivai. Ivo Anutuugaa kuaivaa arinaima rikiaikio tinniivo rusitikio kuaivo inna aakiaana urikio iiraivauvo suvauinno ataama vaivai. Vooyaki kaayau iiraivauvo (100) vaikio vooyaki voota nnoonnama (60) vaikio vooyaki kiisakiangii (30) vaivaivee, tiravai.

Yisuuva yeenna vuiitaivaudiri mmataama kioo tiravai

²⁴ Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya tunoo: Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivo vaidiivo uru yoketaiyauvaa ari mmooriivaki rututuooravai roosiivai.

²⁵ Ivo yeenna vuiita uruuyauvaa rututuoma kiaikiai vo heena voovaki mmuakiaa gionna kiaapuuya voru vakiaavo rikioo mmoori nakaaravai nnammutuaa voovoono numa yeenna vuiita mmooriivaki ari ikiau uru maisaiyauvaa rututuoma kioo kuaivai.

²⁶ Kuaikio yapooma yeenna vuiitaiyauvo uruoo iiraivauvo vainara iikio ikiauyavootama uruoo kooyaa vaivai.

²⁷ Vaikiai teeda mmoori vareera ngiaammuauya oro nakaaraivaa kiaanoo: A uru yoketaiyauvaa nnaasu ai mmooriivaki rututuokiannanoo. Mo dataama kioo ikiauyauvootama urinne?

²⁸ Kiaavo rikioo tinoo: Mo ti nnammutuaivoono rututuovaivee, tikiai rikiada iya inna yaparaida kiaanoo: Fai ta oo ikiauyauvaa hamukuaarannee?

²⁹ Kiaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Hamavee. Ngia ikiauyauvaa hamukida sabi vuuitaiyauvaatama hamukuaarainnoo. Pikiaatee.

³⁰ Kii nuunama urikiai yapooma iira rutakeera suaivaki na iira rutakeera ngiaammuauya tinara: Tauraa ikiauyauvaa hamuku kiada uru rau ikiaivaki kagaariaaraivaara teerama kiaatee. Nnaagiai vuuitaiyauvaa rutaka rada iyauvaa yeenna yapeera nnauvaki yapaatee, tinaravaivee. Nakaaraivoono itaa kua tiivaivee, tiravai.

Yisuuva uru kiisa masateeraivaudiri

mmataama kioo tiravai

(Marakaa 4:30-32; Rukaaso 13:18-19)

³¹⁻³² Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo uru kiisakiata nnaammuaaya uruuvaa roosiivaa nnutuuvo masateeraivaa roosiivai. Uru kiisaikiato vaikio mmuakiaa mminnaiyauvaa uruuyauvoono ii uru ivaa yaataaravai. Vaidi voovoono ii uru ivaa varoo ari mmooriivaki rututuooma kiaikio uruoo ngioo vioo pinaa kioo mmuakiaa annaanna mmaguyaiyauvaa yaataroo dikiai ngiaammaiya numa inna hammaraiyauvaki ngiisaiyauvaa heeka kiada vakiaavaivee, tiravai.

Yisuuva puuqaira yeennaivaudiri mmataama kioo tiravai

(Rukaaso 13:20-21)

³³ Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo puuqaira yeennaivaa roosiivai. Gioonna voovoono ii yeenna ivaa varoo paravuaa saaba taaravoomaivaki hanigiaanigieema kioo yapa kiaikio vainno eyommaavai puuqaivaivee, tiravai.

Yisuuva kuaivaa nnaasu mmataama kioo tiravai

(Marakaa 4:33-34)

³⁴ Iqii kua mmuakiaa iyauvaa Yisuuva gioonna kiaapuuya kiaa mmuu suaivaki mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo iya kiaa mmiravai. Hama vo kua voovai kooyaa tiravai. Mmuakiaa kuavai mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tiravai.

³⁵ Vaidi forofetaa nnaaru varuuvo fafaara roo kuaivo ngioo ngioo Yisuuva gioonna kiaapuuya kiaa mmuu suaivaki kaanaivo vauvaara ivo mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kuaivaa nnaasu tiravai. Forofetaivoono fafaarainno tunoo:

Fai na gioonna kiaapuuya kua kiaa mmiee

mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri

mmataama kiee iya kiaa mminaravai.

Anutuugo ngiau mmata uu suaivaki

haumaki vai kuaiyauvaa iya kiaa mminaravaivee.

Forofetaivoono fafaara roo itaa kua tiravai.

Yisuuva ikiau maisaiyauvo uruu kua oyaivaa tiravai

³⁶ Yisuuva gioonna kiaapuuya pikioo nnau voovaki oro varuduu ari ngiaammuauya innasi nnida inna tunoo: A ikiauyauvo mmooriivakidiri uruuyauvunudiri mmataama kiee tunna kua oyaivaa ti kiaa ti mmianee,

³⁷ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvono uru yoketaivaa rututuora vaidivai.

³⁸ Mmooriivaki uruuyauvaa rututuooma kiaivo mmuakiaa mmatayaa variaa yoosinnaiyauvaa roosiivai. Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivakira teerakiaa gioonna kiaapuuya uru yoketaiyauvaa roosiikiaavai. Gioonna kiaapuuya vaidi maisaivaa kuaivaa rikiada iikiaiya ikiauyauvaa roosiikiaavai.

³⁹ Nnammutuaivo ikiau maisaiyauvaa rututuovo inna Sataangovee. Iiraiyauvaa ruta-keera suaivo inna ngiau mmataivo taikaanara suaivai. Iira rutakeera ngiaammuauya inna aangeraiyavee.

⁴⁰ Ngiaammuauya ikiauyauvaa hamuku kiada ikiana kagaari kiaaneema ngiau mmataivo taikera suaivaki aangeraiya gioonna kiaapuuya mmuakaraama iikiaaravai.

⁴¹ Na Vaidiivaa Mmaapuuvono ni aangeraiya titanai ni yoosinnaivakidiri nuaida varida gioonna kiaapuuya ngiari seenaiya mmoori maisaivaa iikiateera vuavikiaiyaatama gioonna kiaapu mmuakiaa maisama variaiyaatama vitada

⁴² ikiana kagaari kikiyai ivaki varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravai.

⁴³ Iya itaama varikiai safuuma varira gionna kiaapuuya ngiari Gionna yoosinnaivaki varida suaivo yoketaama taineema yoketaama ari vookaraama variaaravaivee. Gionna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

Yisuuva sikauiyauvaa mmatana hauma kioovaara tiravai

⁴⁴ Yisuuva itaa kua kiao kioo kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo iya kiao mmioo tunoo: Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivo kaayau sikau yoke-taiyauvaa vaidi voovoono vaa mmatana hauma kiaiuyauvaa roosiivai. Vaidi voovoono mmataivaki hanukua roo taikio sikau yoketaiyauvo inna too vaikio too keenaa rummua apu kioo kaayauma sirigainno vioo ari mmaraa mminnamminnaa mmuakiaayauvai varoo oro vooya mmikio irisai sikauiyauvaa varoo numa mmataivaa nakaaraivaa mmioo mmataivaa varaivaivee, tiravai.

Yisuuva seeta yoketaivaudiri mmataama kioo tiravai

⁴⁵ Kiao kioo vo kua voovai tunoo: Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivo atavai vainoo.

⁴⁶ Vaidi voovoono sikau seeta yoketaivaa roosiivaa buainnonno taikio voovai kaayau yoketaivo inna too vaikio too oro ari mminnamminnaa mmuakiaayauvai varoo oro vooya mmikio irisai sikauiyauvaa varoo numa seetaivaa nakaaraivaa mmioo ivaa varaivaivee, tiravai.

Yisuuva vaaheevaudiri mmataama kioo tiravai

⁴⁷ Kiao kioo vo kuavai iya kiao mmioo tunoo: Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivo utua vaaheevaa roosiivai. Vaidiia utua vaaheevaa varada nnoori haruungaivaki kagaari kiada kaayau tavaiyauvaa ari vookara ari vookaraiyauvaa varaavai.

⁴⁸ Varaavovo mmuugiaikiai teeda utu raririima mmaagaivau yapa kiada hara kiada varida tavaiyauvaa ari vookara ari vookaraiyauvaa haitatuuda yoketaiyauvaa ngiari utuaiyauvaki vara rummua kiada maisaiyauvaa kagaari kiaiavai.

⁴⁹ Fai yapooma ngiau mmata taikeera suaiivaki fai itaama vainaravai. Fai aangeraiya nuaida varida gionna kiaapu yoketaama variaya pikiada maisama variaya vitada

⁵⁰ Ikiana kagaari kikiyai ikia aakiaivaki varida teekio iya nnannateenai fai iya avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee, tiravai.

Yisuuva nnisi kuaivaaraata karaasa kuaivaaraatama tiravai

⁵¹ Yisuuva itaa kua kiao kioo ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Vaa ii kua iyauvaa na ngii giaa ngii miauyauvaa ngia arinaimaida rikiaannee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Yo, vaa ta rikiaunnaanoo,

⁵² tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Ivaara na nnau nakaaraa vaidiivaa mmataama kiee ngii giaa ngii miaunoo. Nnau nakaaraa vaidiivo nnisi mminnaiyauvaata karaasa mmin-naiyauvaatama ari nnauvaki yapa kiaiikio vaiyauvaa inna ivo varaivai. Vaidiivo tauraa Anutuugaa kua mmaanna kuaivaa arinaima rikioo nnaagiai Anutuugo gionna kiaapu-uyara diraivaaraatama arinaima rikiaivoono ii nnau nakaaraa vaidi ivaa roosiivai. Ivo nnisi kuaivakidiriaata karaasa kuaivakidiriaatama gionna kiaapuuya kiao mmiivaivee, tiravai.

Gionna kiaapu Nasareetaiya Yisunna

ooqoo tiravai

(Marakaa 6:1-6; Rukaaso 4:16-30)

⁵³ Yisuuva mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kuaivaa kiao taika kioo ivaki pikioo

⁵⁴ ari yoosinna tuanaivakira vioo ngiari nuunaira nnauvaki oro varioo ari kuaivaa iya kiao mmiravai. Kiao mmuduu rikiada nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavo deevakidiri tinni yoketaivaa varaivainnee? Mo dataama ivo yaagueeqa ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa iinnee?

⁵⁵ Ivo nnau heekeera vaidiivaa mmaapuvai. Mariaava inna kaanovee. Ari kataido Yakooopo Yoosiipo Simoono Yutaasainna variaano.

⁵⁶ Mo ari nnunnaapuuya aavaki variaano. Mo deevakidiri ivo ii kua ivaa varaivainnee?

⁵⁷ kiao kiada hama innara iya yoketauduu innara ooqoo tiravai. Innara ooqoo tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Kua kutaa tira vaidi forofetaivaara mmuakiaa yoosinnaiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuanaiyaata ari seenaiyaatama hama innara yoketaaki-aavaivee, tiravai.

⁵⁸ Iya hama innara kutaavaivee tuuvaara ivo hama Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaraiyauvaa ivaki kaayauma iiravai. Kiisama iiravai.

14

Yuvuaano nnoori apira vaidiivo putuuvaa mmayaayavai

(Marakaa 6:14-29; Rukaaso 9:7-9)

¹ Ii sui ivaki Yuvuaano putuduu rikioo Yutayaiya kieetaivo Herooto Yisuuva yoketaa mmooriivaa iima kioo mmayaayaivaa rikioo ari seena vaidi kieetaiya tunoo:

² Aa vaidi aavo Yuvuaano nnoori apira vaidivai. Vaa putuoo keenaa diitoovaarainno yaagueeqaivo inna tasipaikio mmoori ari vookaraivaa iinoo, tiravai.

³⁻⁴ Nnaaru Yuvuaano homo varuu suaivaki Herooto ari vayaanna Piriipaa nnaataivaa Herootiaanna mmuara varooduu Yuvuaano inna tunoo: Anutuugaa aataruuvu hama itaivai. Sa varaanee, tuduu rikioo Herootiaava Yuvuaanaara nnannatoovaara Herooto ari ngiaammuauya tuduu Yuvuaanaa yuku yaakuuvaa yeena rau kiada oovi nnauvaki yapa kieeravai.

⁵ Yapa kiooduu Herooto Yuvuaanaa ruputuatauduu gioonna kiaapuuya Yuvuaanaara forofetaavaivee tuuvaara Herooto iyara aatuunno hama ruputiravai.

⁶ Hama ruputuduu yapooma Herootaa mmattoo suaivo nnuduu gioonna kiaapuuya nuunaida buusaivaa nnaara varuduu Herootiaanna raunnaivo numa kuaru rooduu teeda Herootoota ari seenaiyaatama teeda varuduu Herooto innara kaayauma yoketairavai.

⁷ Innara yoketauvaara ivo kua kuaa teerama yeena rau kioo kuaivaa tunoo: A ni yaparakianna mminnaivaa fai na kutaa i mmunaravaivee,

⁸ tuduu rikioo kiatannaivo oro ari kaanaa yaparauduu rikioo kaano kuaa mmuu kuaivaa numa Herootaa kuaa mmioo tunoo: Anna makee i ngiaammuauya Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnuunaivaa rutaka kiada inna kieetaivaa yanaivau yapa kiada varada numa i mmikiai ni mianee,

⁹ tuduu rikioo Herootaa ausaivo kaayauma mmuaararooduu ari seenaiya avuuyavunu vaa kua kuaa teerama yeena rau kioo kuaivaa tuuvaara yaata utuoo ee-oo tioo

¹⁰ ari ngiaammuauya titooduu oovi nnauvaki vida Yuvuaanaa nnuunaivaa rutaka kieeravai.

¹¹ Rutaka kiada kieetaivaa yanaivau yapa kiada varada numa kiatannaivaa mmuduu varoo ari kaanaa mmiravai.

¹² Mmi kiooduu Yuvuaanaa ngiaammuauya numa inna mmamma kaanaivaa varada oro mmata nnauvaki hau kiada vidada Yisuunna kuaa mmiravai.

Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeenna mmiravai

(Marakaa 6:30-44; Rukaaso 9:10-17; Yuvuaano 6:1-14)

¹³ Yisuuva Herooto uu kuaivaa rikioo ivakidiri pikioo kanuu voovai varoo vioo nnoori-ivaa pikioo mmanna gaanga yoosinnaivakira viravai. Vuduu rikiada gioonna kiaapuuya ivo vuu kuaivaa rikiada ngiari yoosinnaiyauvaa pikiada mmatayaa ivo vuupi viravai.

¹⁴ Vuduu too Yisuuva nnoori mmaagaivau vioo varioo rootu tooduu gioonna kiaapuuya suvuau kiooduu iyara boo tioo iya tasipama varuu nniitarooya tuqinneeravai.

¹⁵ Tuqinnooduu suaivo hannauduu Yisuunnasi ari ngiaammuauya nnida tunoo: Vaa suaivo hannainoo. Aa yoosinna aavo mmanna gaanga yoosinnavaki ta variaunnaanoo. Gioonna kiaapuuya titanai kuatee. Aa yoosinna aayauvakinnaayasi vida yeennaiyauvaa sikauiyauvaadiri yookaama kiada varada nnikiai nnaateeraivaara titanai kuatee,

¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Sa iya titakiai kuatee. Mo ngieenoo yeennaiyauvaa iya mmiatee,

¹⁷ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai tavau taarama nnaasu aa tiisi vainoo,

¹⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Iyauvaa vara ni miatee,

¹⁹ kuaa kioo hanigia gioonna kiaapuuya tunoo: Ferefuruunnaivau variatee, tuduu ivau varuduu bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama tu kioo vainno avuuvaa reeri ngiau aapu too vainno Anutuugaata kua yoketaivaa tioo bereetaiyauvaata tavauvaitanaatama kusiinnonno kioo ari ngiaammuauya mmuduu varada gioonna kiaapuuya mmuduu

²⁰ mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasi tuduu ari ngiaammuauya utua yaaku-uvaitana yukukidiri taaravaitanaki yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama rummua yapa kieeravai.

²¹ Vaidi ivaki varida yeenna nnooya kaayau (5000) variravai. Iya hama gioonna nnaakaraiyatama yaairavai.

Yisuuva nnoori veraivau nuairavai

(Marakaa 6:45-52; Yuvuaano 6:15-21)

²² Iya nnaa taika kiooduu Yisuuva ari ngiaammuauya yaagueeqama titoo tunoo: Na gioonna kiaapuuya titee varinai ngieenanaa tauraa kanuuvaki karada nnoori sainai kuatee, tuduu rikiada vida varuduu

²³ gioonna kiaapuuya ngiari yoosinnaipira titooduu vuduu too Yisuuva arivai yaaku varaanara taapi kiisaivaura viravai. Vioo vioo oro varioo yaaku varooduduu heenauduu rikioo arivai ivau varuduu

²⁴ ari ngiaammuauya varuu kanuuvu nnoori haruunga pinaivaa vuutaivaki vioo varuduu yatari sagaiyauvaa utida nnooriivaa ruvuatidada tooduu yuunna yaamurukaivo yaagueeqama iyasi ngioo iya kanuuvaa hanigiaanigioduu

²⁵ patainara uduu Yisuuva nnoori verenoovau raa roo iyasi nniravai.

²⁶ Iyasi nnuduu teeda kaayauma aatuuda tunoo: Mmagia maisavainno nnino,

²⁷ kiaa kiada kai kiririingaida varuduu Yisuuva akiairaama iya tunoo: Tirooma variatee. Sa aatuukiatee. Na ngiaunoo,

²⁸ tuduu rikiada Petorooso tunoo: Udaanga-o, a kutaa Yisuuvavee tiee ni tinai na nnoori verenoovau aisi kuanaravee,

²⁹ tuduu rikioo tunoo: Ngianee, tuduu rikioo Petorooso kanuuvaa pikioo nnoori verenoovau Yisunnasi ari yuku raa roo viravai.

³⁰ Vioo varioo tooduu yuunnaivo utuduu too aatuunno nnoori aakiaivaki mmeepi vioo rikioo aayanna roo tunoo: Udaanga-o, ni utuane, tiravai.

³¹ Ivo itaa kua tuu saivaata Yisuuva yaakuuvaadiri reeti inna sootu utuoo tunoo: Aaniira a niyara taara yaata utuannavainnee? A kati kiisama niyara kutaavaivee kiannavaivee,

³² kiaa kioo innaata vitoo kanuuvaki karada oro varuduu yuunna yaamurukaivo taikeeravai.

³³ Taikooduu ari ngiaammuaui kanuuvaki varuuya Yisunna ngiari ausa mmudu-yuayauvaa mmida tunoo: A kutaa Anutuugaa Mmaapu tuanaakuavee, tiravai.

Yisuuva Genesareeta nniitarooya tuqinneeravai

(Marakaa 6:53-56)

³⁴ Tuduu iya nnoori sainai yoosinna Genesareeta oro varuduu

³⁵ gioonna kiaapuuya Yisunna arinaima teeda ngiari seenaiya titooduu vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida mmuakiaa gioonna kiaapu nniitarooya vitada Yisunnasi nniravai.

³⁶ Nnida Yisunna yaparaida tunoo: Pikinai nniitaraiya i buruqa araivau utuatee. Tuduu mmuakiaaya inna buruqa araivau utuuya nniitarooyauvo taikeeravai.

15

Vaidiia ngiari taato nnaakukiaiya kuaivara yaagueeqairavai

(Marakaa 7:1-13)

¹ Iya nniitarooyauvo taikooduu teeda Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaataama vaa Yerusareemadiri nnuuya numa Yisunna yaparaida tunoo:

² Aaniira i ngiaammuauya ti taato nnaakukiaiayasidiri nnuu aataruuvaa hatokaannee? Iya yeenna nneera suaivaki hama ngiari yaakuuyauvaa tuqinnama finirama kiada iya yeenna nnaavaivee,

³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo ngiingii yaata tinniyaa vai aataruuyauvaa iikiaaraivara ngia Anutuugo tuu kuaivaa hatokaavai.

⁴ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ngii kaano koovaitanaara mmuduuya rida tuqinnaatee, tikio vo kua voovai vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoona ari kaano koovaitana maisa kua tiivaa ruputikio putuaivee. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno itaa kua tiivai.

⁵ Mo ngiengienoo kiaanoo: Fai gioonna kiaapu voovoona ari kaano koovaitana tuqinnaanara mmatayaa diaa mminnaivaa iyani yapa kioo ivaara tinara: Inna Anutuugaa mminnaavaivee,

⁶ kiaa kioo aikiooma hama ari kaano koovaitanaara tuqinnaanaravee. Ngia itaa kua kiaavai. Ngia itaida ngiingii yaata tinniyaa vai kuaivaa iikiaaraivara Anutuugo tuu kuaivaa hatokaavai.

⁷ Ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Nnaaruaa vaidi forofetaa voovai Yisayaava kua kutaavai ngiiyara fafaara roo tunoo:

⁸ Anutuugo tinoo:

Aa gioonna kiaapu aaya
mmanna kuasiiyauvoono koroonno
niyara yoketaavaivee kiaavo
hama iya aakiaiyauvo niyara yoketainoo.

⁹ Iya vaidiia yaata tinniyaa vai kuaivaa
kiaa mmi kiada kiaanoo:
Anutuuaqaa aataruvaivee, kiaivaara
kuminayaa niyara kua yoketaivaa kiaanoo, tiivaivee.
Yisayaava fafaara roo itaa kua tuuvaa Yisuuva tiravai.

Aakiaivakidiri nniivaara iya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaavai
(Marakaa 7:14-23)

¹⁰ Yisuuva itaa kua kiaa kioo gioonna kiaapuuya innasi ngiateera tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Ngia rikiada arinaima rikiaatee.

¹¹ Hama vaidi voovoono mminnaa voovai inna avaidaadiri rasookaivaki tuoo kuaivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Aakiaivakidiri ari avaidaagiataa ngioo mmaanai tuoo kuai ivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivaivee, tiravai.

¹² Tuduu rikiada ari ngiaammuauya innasi nnida tunoo: Vaa a rikiaannanee? Fari-saiya i kuaivaara nniki rakaida aiyara nnannataavaivee,

¹³ tuduu rikioo iya sai tunoo: Mmuakiaa yeenna hauyauvaa ni Napoova ngiau aapu variivoono hama utiraiyauvaa fai hamuku kagaari kiaanaravai.

¹⁴ Sa iyara kaayauma yaata utira pikiaatee. Iya vaidi avu huruutai voovai yaakuuvau utuoo nuairaivaa roosiikiaayavee. Vaidi avu huruutaivoono vuai vaidi avu huruutaivaata vitoo aataruuvau kuanaree kiaa vidada fai aigeeravaitana soopavai tiida kuaaravee,

¹⁵ tuduu rikioo Petorooso tunoo: A mmatayaa diaa mminnaivakidiri mmataama kiee kianna kua oyaivaa ti kiaa ti mmianee,

¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Ngia gioonna kiaapu kumimakaiya roosiima hama ngii tinniyauvo rusitavai.

¹⁷ Hama ngia arinaima rikiaanoo. Mminnaa voovai vaidi avaidaadiri tuoo rasookaivaki vainno tuoo rukioo mmaanai kuaivai.

¹⁸ Vaidi voovoono inna aakiaivaki vaivaa ari avaivakidiri tiivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

¹⁹ Vaidi aakiaivakidiri maisa kuaivo ngioo yaataivaki kuaikio yaata utuoo vaidiivaa ruputikio putikio nnaata vaati varaivo mmuara heera aataruuvaa iinno mminnaivaa mmuara varoo unnakua kiaa ari seenaiya kua pinaana yapa kioo ari seenaiyara maisa kua tiivai.

²⁰ Ii aataru iyauvaara vaidiivo mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivai. Ivo yaaku kainaama kuaivaa tasipama yeenna nnaivaara hama mminnamminnaa maisaivaa varaivaivee, tiravai.

Gioonnaivo Yisuunnara kutaavaivee tiravai
(Marakaa 7:24-30)

²¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ii yoosinna ivaa pikioo vioo yoosinna taaravaitana nnutu-uwaitana Turu Sitoona vainima vau yoosinnaivaki viravai.

²² Vuduu rikioo ari voopinnaa yoosinnaivaa nnutuuvu Kanaanaa ivakinnaa gioonnaivo Yisuunnasi ngioo aayanna roo tunoo: Udaanga-o, Davuitiinna oyaivakidiri di-iteeraikuavee. Niiyara boo kianee. Mmagia maisaivo ni naunnaivaa aakiaivaki varikio kaayauma kumimakainoo,

²³ tuduu rikioo hama ivo inna sai tuduu ari ngiaammuaudoono numa inna vuavi tida tunoo: Gioonnaivo ti nnaagiaidiri numa tarikama tii ivaa titano kuaivee,

²⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Isarairaa gioonna kiaapu puara sipisiipaiya raubiriikiyaiya roosiikiyaiya nnaasu Anutuuoqo ni titooduu na tiiravaivee,

²⁵ tuduu rikioo gioonnaivo inna yuku oyaivaki numa rauguru varioo inna tunoo: Udaanga-o, ni naunnaivaa tuqinnaanee,

²⁶ tuduu rikioo Isarairaiya tauraa rikiooyara Yisuuva aa kua aavaa mmataama kioo inna sai tunoo: Ta kuminayaa nnaakaraiya yeennaiyauvaa varada faiya mmiaarainnoo,

²⁷ tuduu rikioo ivo faivaa roosiima ariiyara yaata utuoo inna sai tunoo: Udaanga-o, a kutaa kuavai kiannanoo. Mo faiya numa ngiari haitatuukiyaiya yeenna nneeda kiaa araiyauvo terenaivau tuoo kuaiyauvaa porooma nnaavaivee,

²⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna-o, a niiyara kutaavaivee kiannanoo. A ni yaparakiannaivaa na iinaravaivee, tiravai. Ivo itaa kua tuu saivaata gioonnaivaa raunnaivo yoketaama kati hara kioo variravai.

Yisuuva kaayau gioonna kiaapuuya tuqinneeravai

²⁹ Yisuuva ivaki pikioo nnoori haruunga Karirayaa mmaagaivau nuainnonno taapiivau karoo oro ivau varioo toduu

³⁰ gionna kiaapu kaayauya nnida yuku yaaku rauyaata avu huruutauyaataama hama kua tuuyaata ari vookarau nniitarooyaataama vitada inna avuuvau nuunama yapa kiooduu ivo mmuakiaaya tuqinneeravai.

³¹ Tuqinnooduu teeda hama kua tuuya kua tuduu yuku yaaku rauya yoketauduu avu huruutauya yoketaama avu tooduu gionna kiaapuuya iva uuvaa teeda nnikiaraida Isairaiyaa Anutuuga tuanaivaara kua yoketaivaa tiravai.

*Yisuuva vaidi kaayau (4000) yeenna mmiravai
(Marakaa 8:1-10)*

³² Tuduu Yisuuva ari ngiaammuauya innasi ngiateera iya tuduu innasi nnuduu tunoo: Gionna kiaapuuya taaravooma suaivaa ni tasipama nookiaavovo vaa yeennaiyauvo taika kiaivaara na iyara boo kiaunoo. Hama na kati iya ngiari yoosinnaiyauvakira titanai kuaaravee. Fai iya hama yeenna nneeraida vikio aataru tammaivaki iya avuuyauvo ngioo vi ngioo vinai sabi yuku raarainnoo,

³³ tuduu rikiaa ari ngiaammuauya inna yaparaida tunoo: Aa yoosinna aavo koo mmuyai gaanga yoosinnavaivee. Deevakidiri ta kaayau yeennaiyauvaa varada aa kaayau gionna kiaapu aayaa mmiaarannee?

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Naana bereetayauvai ngiisi vainnee? tuduu rikiaa iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai karasaidiri taaravaitana vaikio tavau kiisa vookiangii vainoo,

³⁵ tuduu rikioo gionna kiaapuuya mmatayaa variateera tuduu mmatayaa varuduu

³⁶ tavau kiisaikiangiaata bereeta yaaku saivai karasaidiri taaramaatama tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kaa kioo iyauvaa kusiinnonno kioo ari ngiaammuauya mmuduu gionna kiaapuuya mmuduu nneeravai.

³⁷ Mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasiituduu ari ngiaammuauya iya yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa utua yaaku saivai karasaidiri taara utuavaitanaki rupi nuunama rummua yapa kieeravai.

³⁸ Vaidi yeenna nnooya kaayau (4000) variravai. Hama iya gionna nnaakaraiya yaariravai.

³⁹ Hama yaaruduu Yisuuva gionna kiaapuuya titooduu vuduu kanuuvaki karo varioo yoosinna pinaivaa nnutuuvu Makataraa viravai.

16

*Iya ari vookarai mmooriivaa taaraivaara Yisuunna yaparairavai
(Marakaa 8:11-13; Rukaaso 12:54-56)*

¹ Vaidi Farisai vooyaata vaidi Satuukai vooyaataama Yisuunnasi nnida inna iida taaraivaara inna yaparaida tunoo: A Anutuuga mmoori ari vookaraiavaa iina ta teeda kiaara: Anutuuga yaagueeqaivo inna tasipaikioonno iinoo, kuaaravee,

² tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Pataikio heenanaanna suaivo reera kioo kaakanooka visikiai ngia teeda kiaanoo: Inna fai makee suai pinaa taanaraikioonno itainoo, kiaavai.

³ Pataikiai ngia diitada ngiauvau taavo nama upisiivo raikiai ngia kiaanoo: Fai makee inna vatiivo ruanaraikioonno itainoo, kiaavai. Ngia ngiauvaa teeda suaivo taanaraivaara arinaima teeda vatiivo ruanaraivaara arinaima taavai. Mo ngia aanna makee ta vari-aunna suai aavaa hama tuqinnama teeda hama ni oyaivaara arinaima rikiaavai.

⁴ Ngieeta gionna kiaapu makee variiaayatama koonnama varida hama Anutuugaara yaagueeqakiaanoo. Ngia Anutuuga mmoori ari vookarai voovaara fai ni yaparaiakai fai hama na iinaravai. Anutuuga mmoori ari vookaraiavaa nnaarua vaidi Yonaava uuvaa roosiivaa ngia ivaa nnaasu taaravaivee, kaa kioo iya pikioo viravai.

*Yisuuva vaidi Farisaiyaraata Satuukaiyaraatama tiravai
(Marakaa 8:14-21)*

⁵ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama kanuuvaa varada nnoori haruunga sainai oro varuduu ari ngiaammuauya bereetaiyauvaa tasipama varada ngiaaree tuuvaata taunnu kiada nniravai.

⁶ Nnuduu too Yisuuva vaidi Farisaiyaata vaidi Satuukaiyaatama iira aataruuvaa mmataama kioo iya tunoo: Vaidi Farisaiyaata vaidi Satuukaiyaatama puuqaira yeennaivo bereeta aakiaivaki too yootaivaa roosiivaara tuqinnama haitatuukiatee,

⁷ tuduu rikiaa ngiari kaa mmi ngiari kaa mmiida tunoo: Hama ta bereetaivaa varada ngiaunnaivaara ivo itaa kua tinoo,

⁸ tuduu rikioo Yisuuva ngiari kaa mmi ngiari kaa mmu kuaivaa arinaima rikioo iya yaparainno tunoo: Ngia aaniiraida ngiingii kaa mmi ngiingii kaa mmiida kiaanoo: Ta hama bereetaiyauvaa varada ngiaunnaano, kiaanee? Ngia kati kiisama niyara kutaavaivee kiaanoo.

⁹ Ngia homooda hama niyara arinaima rikiaannee? Na yaaku sai bereetavai kusii kiee kaayau vaidiiya (5000) mmuuvuara vaa ngia taunnu kiaannee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuayauvai vairavainnee?

¹⁰ Nnaagiai na bereeta yaaku saivai sainaidiri taarama kusii kiee kaayau vaidiiya (4000) mmuuvuara vaa ngia taunnu kiaannee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuayauvai vairavainnee?

¹¹ Na aanna hama bereeta tuanaiyauvaara ngii giaa ngii miauvaa ngia aaniira hama arinaima rikiaannee? Vaidi Farisaiyaata vaidi Satuukaiyaatama puuqaira yeennaivo bereeta aakiaivaki too yootaivaa roosiivaara tuqinnama haitatuukiatee,

¹² tuduu rikiada ari ngiaammuauya tinniiyauvo rusituu arinaima rikieeravai. Gioon-naivo puuqaira yeennaivaa bereetaivaki yapaivaara hama Yisuuva tiravai. Vaidi Fari-saiya kua kua mmira aataruuyauvaaraata vaidi Satuukaiya kua kua mmira aataruuyau-vaaraatama tuqinnama haitatuukiateeraivaara Yisuuva tiravai.

*Petorooso kua kutaivaa Yisunnara tiravai
(Marakaa 8:27-30; Rukaaso 9:18-21)*

¹³ Yisuuva yoosinnaivaa nnutuuvo Kaisariaa Piriipii vainima vauyauvaki oro varioo ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvuara gioonna kiaapuuya niyara dee vaidivainnee kua kiada dataa kuaida kiaannee?

¹⁴ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vooyaano kiaanoo: Yuvuaano nnoori apira vaidi-vaivee, kuaani vooyaano kiaanoo: Irayaavavee, kuaani vooya kiaanoo: Yirimiaavavee, kuaani vooya kiaanoo: Ari vo forofetaa vaidivaivee, kiaavaivee,

¹⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngieeta niyara dataa kuaida kiaan-nee?

¹⁶ tuduu rikioo Simoono Petorooso inna sai tunoo: A vaidi Anutuugo i mmataama kioo vaidiikuavee. E Anutuugo tupatupaa variraivaa Mmaapukuavee,

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. Anutu-ugo aiyara pinaama yoketaivo. Hama mmatayaa diaa gioonna kiaapuuyano ii a kianna kua kutaai ivaa i kua i mmiaanoo. Ni Napoova ngiau aapu variivoono safuuma i kua i mmikiai a kiannano.

¹⁸ Na i kua i mmiaunoo. I nnutu Petoroosaa oyaivo oora sikauvai. A niyara kianna kuaivo sikau roosiivai. Gioonna kiaapuuya ii kua ivaa rikiada ausa hanigiaiya na vitee aataru yoketaivau yapa kinai yaagueeqama variaaravai. Fai hama putiraivaa yaagueeqaivoono ii aataru ivaa yaataraanaravai. Fai vooya putikiai vooya homo variiaiya fai yaagueeqama variaaravai.

¹⁹ Anutuugo ngiau aapu gioonna kiaapuuyara diraivaa yaagueeqaivaa na i mmimaravai. A mmatayaa varianna suaivaki mminnaivaara ooqoo kiannaivaa fai Anutuugo ngiau aapu variivoota ooqoo tinaravai. A mmatayaa varianna suaivaki mminnaa voovaara ee-oo kiannaivaa fai Anutuugo ngiau aapu variivoota ee-oo tinaravaivee,

²⁰ kua kioo ari ngiaammuauya yaagueeqama tunoo: Na vaidi Anutuugo ni mmataama kioovaara sa gioonna kiaapuuya kua mmiatiee, tiravai.

*Yisuuva mmamma nniitareeraivaa varoo putinaraivaara tiravai
(Marakaa 8:31-9:1; Rukaaso 9:22-27)*

²¹ Ii suai ivakidiri Yisuuva ari ngiaammuauya kua kooyaa kua mmioo tunoo: Na Yerusa-reema vinai vaidi yokovaiyaatama vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kua mmira vaidiiaatama kaayau mmamma nniitareeraivaa ni mikiai vaidiiaa ni ruputikiai na putino taara suaivaitana taikano voomaivaki Anutuugo tinai na keenaa diitaanaravaivee,

²² tuduu rikioo Petorooso inna vitoo mmaraa voovau oro kioo yaagueeqama inna tunoo: Udaanga-o, kii Anutuugo iya tinniiyauvaa hanigianai iya sa aiyara itaa kua kiatee,

²³ tuduu rikioo Yisuuva hanigioo Sataango Petoroosaa tasipoovaara inna tunoo: Sataango, ngieera kuane. A ni aataruuvaa uudarainaree kiauina iikiannano. I yaataivo vaidiiaa yaataivaa roosiinoo. Hama Anutuugaa yaataivo itaama vainoo, tiravai.

²⁴ Yisuuva itaa kua kua kioo ari ngiaammuauya tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoono ni nnaagiai nninaree tioo fai ari yaata utira aataruuvuara ooqoo tioo gioonna kiaapuuya niyara inna ruputikio na putuauneema ivo putinaraivaara ee-oo tioo ni nnaagiai ngiaivee.

²⁵ Fai gioonna kiaapu voovoono ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuoon-nonno fai yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaravaivee. Fai gioonna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyara putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravai.

²⁶ Fai gionna kiaapu voovoono mmuakiaa mmatayaa diaa mmminnamminnaiyauvaa ariyara varoo hama tupatupaa variraivaara yaata utirainno putuoo dee irisai yoke-taivaa fai Anutuugaasidiri varaanarannee? Fai hama varaanaravaivee. Gionna kiaapu voovoono hama yopeema irisai mminnaivaadiri Anutuugaa mmioo tupatupaa variraivaa varaanaravaivee.

²⁷ Fai yapooma Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono ni Napoonna mmeekia ari vookarairavoota inna aangeraiyaatama keenaa tiinaree tiee fai na tiee mmuakiaa gionna kiaapuuya ngiari mmooriivaa iikiaivaugiatama irisaiyauvaa iya mmminaravai.

²⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gionna kiaapu vooya aavaki diaiya hama putirama kiada varida teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo kieetavai varinai teeda taaravaivee, tiravai.

17

Yisuunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai

(Marakaa 9:2-13; Rukaaso 9:28-36)

¹ Yapooma yaaku saivai karasaidiri mmuaa suaivai taika kiooduu Yisuuva Petoroosaa vitoo Yakoopaa vitoo Yakoopaa kataivaa Yuvuaanaa vitoo taapi hokobaivaura ngiarivana nnaasu viravai.

² Vidada oro ivau dida vaidata tooduu Yisuunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai vauduu inna oori nnikiivo suaivaa roosiima tooduu inna uyira raraiyauvo mmeekia roosiima poosairavai.

³ Poosauduu teeda Yisuunna ngiaammuaui taaravoomaivaaitana tooduu nnaaruaa vaidi putuuvaitana Musiia Irayaaya Yisuunnaata kua tida varuduu

⁴ Petorooso Yisuunna tunoo: Udaanga-o, ta aavaki variaunnano ti yoketainoo. A rikino i variatainai tinai na aavau unnakua nnau taaravooma heekaanaravee. Aini vooval heekee Musiinnani vooval heekee Irayaannani vooval heekaanaravaivee,

⁵ tuduu tuu saivaata nama mmannaammannaivo tuoo iya rummaa apu kioo vauduu Anutuugaa kuaivo nama aakiadaadiri tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Na innara mmuduuya ruee na inna tauko pinaama ni yoketainoo. Inna kuaivaa rikiaatee,

⁶ tuduu rikiada Yisuunna ngiaammuaui mmatayaa vida varada vaidata ngiari avuuyauvaa hatauma kiada vaidata kaayauma aatuuda varuduu

⁷ Yisuuva numa iyayaa utuoo tunoo: Diitaatee. Sa aatuukiatee,

⁸ tuduu rikiada mmataivaudiri vaidata reeri tooduu hama vaidiivaitanaatairavai. Yisuuva ari nnaasu dioo vairavai.

⁹ Dioo vauduu teeda diitata ivaatama taapiivau pikiada tiida varida Yisuuva yaaguee-gama iya kiau mmioo tunoo: Makee ngia taa ari vookarai aataruuvaa sa gionna kiaapuuya kiau mmiatee. Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono yapooma na putuee kava diitanai teeda ngia makee taivaa gionna kiaapuuya kiau mmiatee,

¹⁰ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Anutuugaa kua mmaanna kiau mmira vaidiia kiaanoo: Irayaavannaadee tauraa tiinaravai. Tiino Anutuugo mmataama kioo vaidiivo nnaagiai tiinaravaivee, kiau kuaivo aaniira ngiari itaa kua kiaannee?

¹¹ tuduu rikioo Yisuuva iya kua sai tunoo: Kutaavai. Vaidi voovoono Irayaanna roosiivoono tauraa ngioo mmuakiaa mminnaivaa safuunaraivo nninoo.

¹² Na ivaara ngii giaa ngii miaunoo. Vaa Irayaanna roosuuvoo nniravai. Nnudu hama gionna kiaapuuya tuqinnama inna teerama kiada iya ngiari iikiatai mmoori maisaivaa innara iiravai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa fai yapooma iya mmuakikarai mmoori maisaivaa fai ni miaaravaivee,

¹³ tuduu rikiada Yuvuaano nnoori apira vaidiivaara tuuvaa iya arinaima rikieeravai.

Yisuuva mmagia maisaivo varuu ngiaammuaui tuqinneeravai

(Marakaa 9:14-29; Rukaaso 9:37-43a)

¹⁴ Yisuuva ari ngiaammuaui taaravoomaidootama tiida gionna kiaapuuya nuunama duuvau iyaatama dida vauduu vaidi voovoono numa Yisuunna vunnigiatata toorivu yau haroo

¹⁵ tunoo: Boo, Udaanga-o, ni maapuuvaa boo kianee. Ivo kaayauma kararuoo kumimakaikio inna ruputiraivo ruputikio vo suai vioo varoo ikiana vaivai. Vo suai ruputikio vioo varoo nnoorina vaivai.

¹⁶ Na inna vatee i ngiaammuaui kuaikai hama iya inna yopeema tuqinnaavaivee,

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ngia gionna kiaapu makee variyai hama ngia niyara kutaavaivee tiraidaida koonnamaida variaano. Na hokoba suai ngii tasipama hara kiee variaukai hama ngia niyara kutaavaivee kuaivai. Fai na naana suai ngii tasipama hara kiee varinanai ngia niyara kutaavaivee kiarannee? Na ngii

tasipama hara kiese varinai ngia ni kuaivaa rikiaaraivaara na faannaina variaunoo. Ngiaammuaavuaa vitada aapi niisi ngiatee,

¹⁸ tuduu innasi vitada nnuduu mmagia maisaivo ngiaammuaavuaa aakiaivaki hara kioo varuuvaa yaagueeqama tuduu tuoo vuduu ngiaammuaavo makee tuduu kati hara kioo variravai.

¹⁹ Varuduu nnaagiai Yisuuva voovaki hara kioo varuduu ari ngiaammuauya innasi nnida inna yaparaida tunoo: Mo dataama vaikio mmagia maisaivaa ta titaunnano hama kuainnee?

²⁰ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ngia hama yaagueeqama yaata utida kiaanoo: Anutu-uqoono fai iinaravaivee, kiaivaara hama kuaivai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Uruuvaa nnutuuvoo masateeraivo kiisa uruvai. Fai ngia masateeraivaa uruuvaa roosiima kiisama Anutuugo kutaa iinaravaivee kua kiada aa taapi aavaa kiaara: Aavaudiri hayee ukuapi kuanee, tikio fai ngii kuaivaara hayoo ukuapi kuanaravai. Fai ngia kiisama Anutuugo kutaa iinaravaivee kua kiada fai ngia mmuakiaa mmoorivai iikiaaree tida fai ngia iikiaaravai.

²¹ (Vaidi voovoono hama yeenna nneeraivaara yaata utirainno yaaku vareeraivaara yaagueeqairavoono fai itaama ii mmagia maisa ivaa titano kuanaravai. Kumina vaidi voovoono fai hama yopeema titano kuanaravaivee, tiravai.)

Yisuuva keenaa ari putinaraivaara tiravai

(Marakaa 9:30-32; Rukaaso 9:43b-45)

²² Yisunna ngiaammuauya nuunaida yoosinna Karirayaa varuduu Yisuuva iya tunoo: Fai vaidi vooyaano Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni vitada vaidi vooya mmikiai

²³ iya ni ruputikiai fai na putino taara suaivaitana taikano vooma suaivaki Anutuugo tinai na keenaa diitaanaravaivee, tuduu rikiaada ari ngiaammuauya ivaara kaayauma ausa mmuaarareeravai.

Yisuuva nuunaira nnauvaara sikau yapeeravai

²⁴ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama numa yoosinna Kapanaua varuduu nuunaira nnauvaara sikau takiisa vareera vaidiiaa numa Petooroosa yaparaida tunoo: Mo i vitairaivo nuunaira nnauvaara takiisa sikauvaa yapoosnonnee? Vara hama yapainnee?

²⁵ tuduu rikioo Petoorooso iya sai tunoo: Yo, yapaivaivee, kua kioo ari nnauvaki vuduu rikioo Yisuuvananaa tauraa innata kua tioo tunoo: Simoono, a dataa kuainna kiannannee? Mmatayaa diaa vaidi kieetaiya takiisa sikaura ngiari seenaiyasidiriida iya yaparaida varaannee? Vara saina sainaayasidiriida yaparaida varaannee?

²⁶ tuduu rikioo Petoorooso inna sai tunoo: Mo saina sainaayasidiri yaparaida varaano, tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Fai saina sainaayaano yapa kikiai fai hama ta mmaayootaiya yapaaravee.

²⁷ Itaama vainainnaata hama ta sikau takiisa vareera vaidiiaa sikauvaa mmikiai iya tiyara momonakiaarainnoo kua nnoori haruungaivaki vee tavaura ooviivaa ivaki yapa kino ivau tauraa hai tavauvaa utu raririima kiese inna avaiaki taanee. Teenoo sikau voovai ivaki vainai tee varee takiisa vareeraiyasi vee niyara saivai yapee aiyara saivai yapaanee, tiravai.

18

Yisunna ngiaammuaudo kieeta variaaraivaara inna yaparairavai

(Marakaa 9:33-37; Rukaaso 9:46-48)

¹ Ii suai ivaki Yisunna ngiaammuauya innasi nnida tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki deevoono ari seenaiya yaataroo kieetavai varinarannee?

² tuduu rikioo Yisuuva nnaakaraivaa ngianeera tuduu nnuduu rikioo ngiari tammaivaki yapa kioo

³ iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama hanigiada nnaakara kiisaiya roosiima varida fai hama Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaravee.

⁴ Gioonna kiaapu voovoono aa nnaakara aavaa roosiima tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivoono fai Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki ari seenaiya yaataroo kieetavai varinaravaivee.

⁵ Gioonna kiaapu voovoono niyara mmuduuya riivaara aa nnaakara aavaa roosii voovaa tuqinnaivoono inna niyaraatama tuqinnainoo.

Gioonna kiaapuuya aataru maisaivaara haruruaavai

(Marakaa 9:42-48; Rukaaso 17:1-2)

⁶ Aa nnaakara kiisa aaya niyara kutaavaivee kiaa aaya roosii gioonna kiaapu voovai vaidi voovoono iva ii aataru yoketaivaa pikiaiveeraivaara inna yaparaivo inna aataru maisavai. Fai tauraa vaidi vooya inna vitada sikau pinaivaa varada dutuyu kiada inna nnuunaivaki haru kiada nnoori haruunga pinaivaki kagaari kikio vioo taika kino hama ivo inna yaparainaraivootainaravai. Fai hama ivo inna yaparainaraivo inna yoketaavai.

⁷ Boo, ta gioonna kiaapu mmatayaa variaunnaiya ti haruriraivo vaikiainnaata variaun-nanoo. Harurira aataruuvoo fai tupatupaa tiisi vainaravai. Vainai fai vaidi voovoono ari seena vaidi voovai hanigiaanigieeveo fai pinaa irisai maisaivaa varaanaravai.

⁸ A i yaakuuvaadiri a reeti utu reeri utinarainnoo kiaa ivaa mmuaanaa hatoka kие kagaari kiaanee. I yukuuvoono i vitoo aataru maisaivau nuainarainnoo kiaa mmuaanaa ivaa hatoka kие kagaari kiaanee. Fai a vakiaa yuku yaakuvaitanaatama variee tupatupaa variraivaa varaanaraivo inna yoketaavai. Fai i yuku yaaku eyommaavaitana vaida ikiaivo tupatupaa too variivaki i kagaari kiaaraivo inna maisavai.

⁹ Fai ai avuuvuadiri mminnamminnaa maisaivaa tee varaanarainnoo kiaa i avuuvaa mmuaanaa ranigaama kagaari kino mmuaa avuvai vainai fai a tupatupaa variraivaa varaanaraivo inna yoketaavai. Fai i avuuvaitana vaida ivaitanaano ikiana i kagaari kiaaraivo inna maisavai.

Yisuuva puara sipisiipa raubiruuya mmataama kioo tiravai

(Rukaaso 15:3-7)

¹⁰ Aa nnaakara aaya roosiikaa gioonna kiaapuuya sa iyara nniki rakammuatee. Sa iyara maisayavee kiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Ngiaari aangeraiya ngiau aapu ni Napoonna tasipama variaano.

¹¹ (Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono gioonna kiaapu raubiriikiaya vitaanaraivaara na tiiravai.)

¹² Ngia yaata utuaivo datainne? Vaidi voovoono yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kioo puara sipisiipaiyauvaa virikio voovai iyakidiri raubiriino fai ivo datainaravainnee? Ivo ari sipisiipa saiyauvaa (99) taapiivau pikioo mmuaavai raubiriivaara fai ivo buainara kuanaravai.

¹³ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ivo buainnonno teeno raubiriivo inna too vaino innara kaayauma mmuduuya ruoo sirigainno seena hama raubiriikiayara kiisama mmuduuya rinaravai.

¹⁴ Sipisiipa nakaaraivo raubiriivaara inna ausaivo mmuaararaineema ngii Gioova ngiau aapu variivo aa nnaakara aaya roosiikaa gioonna kiaapuuya raubiriikiavaara inna ausaivo mmuaararainoo.

I seena voovoonoo mminnamminnaa maisaivaa vareeravai

¹⁵ Fai i seena vaa ausa hanigiai voovoono mminnamminnaa maisaivaa i iinai tee a innasi viee ngia taarama nnaasu varida inna mminnamminnaa maisaivaara kua kiatee. Fai ivo i kuaivaa rikinai ngia taaravaitana mmuaavau yoketaama variaaravai.

¹⁶ Fai ivo hama i kuaivaa rikinai a vaidi voovainnee vara voovaitanaata vitee oro innaata kava kua kiatee. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A kua pinaana vaidiivaa yapaanaree tie taaramannee taaravooma vaidiidaatama vitee yaparakianee, tiivai.

¹⁷ Vaa a vitee innasi kuannaiya kuaivaa hama ivo rikinai rikiee gioonna kiaapu vaa ausa hanigeeraiya ivo i ii kuaiyauvaa iya kiaa mmiane. Kiaa mmينو inna fai ivo hama iya kuaivaa rikinai teeda ngia innara yaata utida kiatee: Inna aikioo, ari voopinnaa vaidivai roosiima variee sikau takiisa vareeraivaa roosiima varianee, kiatee.

Yisuuva vo kuavai ari ngiaammuauya

kiaa mmiravai

¹⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia variaa mmataivau mminnaivaara ooqoo tikio rikioo fai Anutuugoo ngiau aapuuvaki variivoota fai ooqoo tinaravai. Ngia variaa mmataivau mminnaa voovaara ee-oo tikio rikioo Anutuugoo ngiau aapuuvaki variivoota fai ee-oo tinaravai.

¹⁹ Na vo kuavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia variaa mmataivau fai ngiikidiri taara vaidivaitana mmuaa mmoorivaara yaaku varada kua yeena raikio too ni Napoova ngiau aapu variivo ivaitana kuaivaa rikioo ivaitanaani iinaravai.

²⁰ Gioonna kiaapu taaramannee taaravoomaano niyara yaata utida nuunama variaani na iya tasipama variaunoo, tiravai.

Yisuuva ausa nnannateera kuaivaudiri

mmataama kioo tiravai

²¹ Yisuuva itaa kua tuduu Petorooso numa inna tunoo: Udaanga-o, na naananeetu ni seenaivo mmoori maisaiyauvaa ni iinai na hama iyauvaara yaata utirama kiee ni ausa mmuduuyauvaa inna mminarannee? Na yaaku saivai karasaidi taaraneeetu iinarannee?

²² tuduu rikioo inna sai tunoo: Sa yaaku saivai karasaidiri taaraneeetu nnaasu iikiane. Sa yaarummua kiee iikiane.

²³ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na tinara kua aavaa roosiima vaivaara ataama iikiane. Vaidi kieeta voovoona ari mmoori vareera vaidiiaa sikau iya mmiyauvaa irisaiyauvaara iya yaparaivai.

²⁴ Yaparainno varikiai vaidiiaano vaidi voovai vitada ngiaavo inna sikau irisai mmiyauvo kaayau ari vookarai sikau (10,000,000) vaikio

²⁵ hama sikaunnaataikio ari kieetaivo innara tinoo: Aa vaidi aavaata ari nnaata nnaakaraiyaatama vitada ari hoonaiyauvaatama varada vaidi voovai mmida irisai sikauyauvaa varada numa ni miatee,

²⁶ tikio rikioo mmoori varoo vaidiivo ari kieetaivaa yuku oyaivaki toorivu yau haroo yaagueeqama inna tinoo: Tirooma variee sa i ausaivo niyara i nnannataivee. A varinai fai yapooma na mmuakiaa irisaiyauvaa i mminaravaivee,

²⁷ tikio rikioo vaidi kieetaivo innara kaayauma boo tioo tinoo: Inna aikioo, sa irisai sikauyauvaa ni mairinai kati kuanee, kiaa kioo titaa kiaikio kuaivai.

²⁸ Vioo ari seena mmoori vareera vaidiivaa vaa ivo tauraa kiisa sikaukiata (100) nnaasu inna mmikio rikioo irisaiavaa hama sai inna mmiivoono inna saidi nnikio too oro inna nnuunaivaki hadauma tu kioo vainno tinoo: Ni sikau irisaiyauvaa ni mianee,

²⁹ tikio rikioo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo yaagueeqama inna tinoo: Tirooma variee sa i ausaivo niyara i nnannataivee. A varinai fai yapooma na irisaiyauvaa i mminaravaivee,

³⁰ tikio hama rikieerama kioo vitoo oovi nnauvaki yapa kiaikio sikau irisaiyauvo vaino too mmioo oovi nnauvakidiri tuoo kuanaraivaara ivaki hara kioo varivai.

³¹ Varikiai ari seena mmoori vareera vaidiiaa ivo innara itaama ii mmooriivaa taavo iya nnannataikiai oro ngiari kieetaivaa mmuakiaa iva iivaara kiaa mmiaavai.

³² Kiaa mmiaavo rikioo vaidi kieetaivo ari mmoori vareera vaidiivaa aayanna raikio nnikio too tinoo: A ni mmoori varaanna vaidi maisakuaivee. A ni yaparakiannaivaara ai irisai sikau kaayaadaa na vakiaa varaaneera i kiauivai.

³³ Na aiyara boo kiauneema a ai seenaivaara boo kiataama vaikiainnaatanna hama a innara boo kiannano,

³⁴ tikio kaayauma inna ausaivo nnannataikio oovi nnau nakaaraiya mmikiai iya avakarai mmooriivaa inna mmikio mmuakiaa sikau irisaiyauvo vaino too mmioo oovi nnauvakidiri tuoo kuanaraivaara ivaki hara kioo varivaivee.

³⁵ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo ari ngiaammuauya tunoo: Ngia mmuaavai mmuaavai ngii seenaiya maisa mmooriivaa ngii iikiai rikiada ngia homo ivaara yaata utida hama ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmikio rikioo ni Napoova ngiau aapu variivootama fai sikau nakaaraiivo iineema mmuakaraama ngii iinaravaivee, tiravai.

19

¹ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo Karirayaa mmataivaa pikioo Yutayaa mmataivo nnoori Yorotaana sainai vaupi viravai.

² Vioo vioo oro ivaki nuainno varuduu kaayau gioonna kiaapuuya inna nnaagiaivau vuduu ivaki iya iya too iya nniitarooyauvaa tuginneeravai.

³ Tuginnooduu Farisai vaidi vooya innasi nnida ivo kuaivaa koonnama kiainaaree kiaa inna yaparaida tunoo: Fai vaidi voovoona vo kua vo kua voovaara ari nnaataivaara oqoo tinara aataruuvu vainnee? Vara hama vainnee?

⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaa ngia aa Anutuugaa kua aavaa yaarida rikiaavaivee. Anutuugaa kua fafaara voovai vainno tinoo: Nnaaru Anutuugo ngiau mmata uu suaivaki ivo vaidiivaa iinno gioonnaivaa iinno tunoo:

⁵ Ivaara fai vaidiivo ari kaano koovaitana pikioo nnaataivaa varoo inna tasipama mmuaakaraivaitana variaaravaivee, tiravai.

⁶ Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaara nnaata vaatiivaitana hama taaravaitana varirama kiada ivaitana mmuaavaitana variaavai. Anutuugoono vaa taaravaitana nuunama kiakiai mmuaavaitana variaivaitana sa vuaivo vuaivaa pikiano sa vuaivo vuaivaa pikiavee. Sa vaidi voovoona ivaitana vara mmarammaraama yapaivee,

⁷ tuduu rikiada Farisaiya Yisuuva yaparaida tunoo: Nnaaru vaa Musiiva kua mmaanna voovai ti kiaa ti mmioo tunoo: Vaidi voovoona ari nnaataivaa pikiaanaree tioo oqoo tira yanaivaa fafaarama kioo inna mmioo titano kuaivee. Mo aaniira Musiiva itaa kua tuunnee?

⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia vaidi Yutayaiya ngii ausa vuatinniiyauvo yaagueeqauvaara Musiiva ee-oo tuduu ngia ngii nnaataiya ngii pikiaatauduu pikieeravai. Nnaaru Anutuugo ngiau mmata uu suaivaki hama ii aataru ivootairavai.

⁹ Na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonnaivo hama sabi aataruuvau nuaikio rikioo ari vaatiivo inna ooqoo tino inna pikioo vino ari vaatiivo karaasa nnaata voovai varano mmuara vareera aataruuvoo innaki vainaravaivee, tiravai.

¹⁰ Tuduu rikiada inna ngiaammuauya inna tunoo: Nnaata vaati vareera aataruuvoo itainai rikiada vaidi hama nnaata vareeraiya kati variraivo inna yoketaa aataruvaivee,

¹¹ tuduu rikioo Yisuuva sai tunoo: Aa kua ngia kuaa kua aavo hama mmuakiaa vaidiiyara tii kuavai. Anutuugo ari mmataama kiai vaidiiyara nnaasu tii kuavai.

¹² Vo aataru vo aataru vooyauvai vaiyauvaaraida hama vaidiiya nnaata varaano. Vooya ngiari kaanokiaiya ausaiyauvakidiri mmaakuya variaano. Vaidiiya vooya mmam-maiyauvaa hatokaani iya mmaakuya variaano. Vooya ngiarinaidiri Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivara yaata utida hama nnaata varaano. Vaidi voovoona aa kua aavaa arinaima rikiaivoona ariinoo rikioo iikiaivee, tiravai.

*Yisuuva nnaakaraiyara kua yoketaivaa tiravai
(Marakaa 10:13-16; Rukaaso 18:15-17)*

¹³ Gioonna kiaapu vooyaano ngiari nnaakaraiya vitada Yisuunnasi nniravai. Yisuuva iyayaa ari yaakuuvaitana utu kioo vainno yaaku varaiveera vitada innasi nniravai. Vitada nnuduu teeda Yisuunna ngiaammuauya iya ooqoo tiravai.

¹⁴ Ooqoo tuduu Yisuuva tunoo: Pikikiai nnaakaraiya niisi ngiatee. Sa iya ooqoo kiatee. Nnaakaraivo kuaivaa rikioo ivaa iivaa roosiikiai gioonna kiaapuuya fai Anutuugo diraivaki kuaaravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee,

¹⁵ kuaa kioo iyayaa ari yaakuuvaitana utu kioo vainno yaaku vara kioo iya pikioo viravai.

Yisuuva vaidi karaasa hoona suvuauvaata

*kua tiravai
(Marakaa 10:17-31; Rukaaso 18:18-30)*

¹⁶ Vo suai voovaki vaidi voovoona Yisuunnasi ngioo tunoo: Vitaira-o, dee mmoori yoketaavai na iina tupatupaa variraivaa varaanananee?

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo a aaniira yoketaivara ni yaparakiannanee? Mmuavaovono nnaasu yoketaavai varinoo. Fai a tupatupaa variraivaa varaanaree tiee kua mmaanna tuu kuaiyauvaa iikiane,

¹⁸ tuduu rikioo tunoo: Mo dee kua mmaannavai tuuvaa na iikiaunnee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane. Sa voovai mminnaivaa mmuara varaanee. Sa unnakua kiane.

¹⁹ Ai kaano koovaitanaara tuqinnaanee. E aiyara tuqinnaannaneema ai seenai-yaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee,

²⁰ tuduu rikioo vaidi karaasaivo tunoo: Ii mmuakiaa kua mmaanna iyauvaa na iikiau-vaivee. Dee mmoori voovaaatama na iinaranee?

²¹ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Fai a vaidi tuanaakua varinaree tiee ai mminnamminnaa mmuakiaayauvai varee vaidi vooya mmiee irisai sikauiyauvaa varee mmanna haipu gioonna kiaapuuya mmiane. Mmino i irisai yoketaiyauvo ngiau aapu vainaravaivee. Iya mmi taika kiee ngiee ni nnaagiai nookiane,

²² tuduu rikioo vaidi karaasaivo ari hoonahaanaiyauvo kaayau vauyauvaara yaata utuduu inna ausaivo mmuaararooduu viravai.

²³ Vuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi kaayau hoonahaana suvuavo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaree kuaa iikio kaayauma inna mmuaararainoo.

²⁴ Na kava ngii giaa ngii miaunoo. Puara pinaivaa nnutuuvoo kameraivo kuatiri aataru-uvaki kuanaree kuaa iikio inna mmuaararainoo. Vaidi kaayau hoonahaana suvuavo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaree kuaa iikio kaayauma inna mmuaararainoo,

²⁵ tuduu rikiada ari ngiaammuauya ii kua ivaa rikiada pinaama nnikiaraida inna tunoo: Mo dee gioonna kiaapuvono Anutuugaa yoosinnaivaki aikiooma kuanarannee?

²⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya too vainno tunoo: Mmatayaa diaiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki hama yopeema ngiarinaidiri kuaaravai. Anutuugoona tinai fai iya kuaaravai. Anutuugo fai mmuakiaa mmoorivai aikiooma iinaravaivee, tiravai.

²⁷ Tuduu rikioo Petorooso tunoo: Mo ta ti gionna nnaakaraiyaata ti mminnaa mmuaki-aayauvaatama pikidi ari nnaagiai nookiaunnano. Dee irisaivai ta varaarannee?

²⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Anutu-uqaa yoosinna karaasaivaki Na Vaidiiva Mmaapuuvio fai na kieeta varira mmaata ari vookaravau varinai ngia ni ngiaammuauya fai ngia ngiingii kieeta varira mmaata yaaku-uvaatana yukukidiri taaravaitanau varida Isarairaa oyaiya yaakuuvaitana yukukidiri taaramaara dida vaid a yaparakiaaravai.

²⁹ Gionna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivaara ari nnauyauvaa pikioo ari kata vayaiya pikioo ari nnunna nnayaiya pikioo ari kaano koovaitana pikioo ari nnaakaraiya pikioo ari mmataiyauvaa pikioo vioo fai irisai iyauvaanikaraama kava kaayauneetu (100) varoo tupatupaa variraivaatama varaananaravai.

³⁰ Itaama vainai aanna makee kaayau gionna kiaapu tauraa variyaiya fai nnaagiai variaaravai. Kaayau gionna kiaapu nnaagiai variyaiya fai tauraa variaaravaivee, tiravai.

20

Vuaina mmoori vareera mmayaayavai

¹ Yisuuva tunoo: Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivo aa na kua tinara aavaa roosiima vainoo. Heenanaanna tuanaa vaidi vuaina mmoori nakaaraivo mmoori vareera vaidiyya oro vitanara kuaivai.

² Oro iya tasipama mmuaa suai mmuaa sikauvai mminaraivaara kuaivaa kiaa yeena rau kiada ari mmooriivakira titaikiai kuaavai.

³ Kuaavo ngioo ikiannaikio oro yoosinna vuutaivaki vaidiyya dida vaid hama mmoori varaiya too

⁴ iya tinoo: Ngieetama ni vuaina mmooriivaki vikiai fai na irisavaa aikiooma ngii minaravaivee,

⁵ tikiai rikiada kuaavai. Kuaavo mmoori nakaaraivo kava vara ranoo ikianna tam-maa vioo hannaikio vioo tauraa iineema mmuaikaraama vaidiyya titaikiai mmooriivaki kuaavai.

⁶ Iya vida mmooriivaa varaavo suaivo haatapaanara iikio too mmoori nakaaraivo kava yoosinna sainai vioo vooya ivaki kati dida vakiaiyya too tinoo: Ngia aaniira ikiannagisanna kati aavau dida vaid hama mmoori varaannee?

⁷ tikiai rikiada iya inna sai kiaanoo: Hama vaidi voovoono mmooriivaa ti mmivaivee, kiaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Ngieeta ni vuaina mmooriivaki kuatee, tikiai kuaavai.

⁸ Yapooma hannaikio rikioo vuaina mmoori nakaaraivo ari mmooriivaara dira vaidi-ivaa tinoo: Vaidi mmoori vareeraiyara aayanna reenai nnikiai irisai sikauyauvaa mmianee. Nnaagiai numa mmoori varaiya tauraa mmiee tauraa mmoori varaiya nnaagiai mmianee,

⁹ tikio rikioo aayanna raikiai nnaagiai mmoori varaiya ngiaavo mmuaavai mmuaavai mmuaavaugiataama sikauyauvaa iya mmiivai.

¹⁰ Mmikiai tauraa mmoori varaiya nnida kaayauma varaaraivaara yaata utida mmuaavai mmuaavai mmuaavaugiataama ngiari sikauyauvaa varaavai.

¹¹ Varada mmoori nakaaraivaara kaayauma momonaida kiaanoo:

¹² Aa nnaagiai aaya kiisa suai mmooriivaa varaani ta tauraiya paati mmoorivai mman-nammanna varaunnano suaivo paati kieema ti taivaara a irisai mmuaakaraamainna ti mmiannano,

¹³ kiaavo rikioo mmoori nakaaraivo hanigia vaidi voovai tinoo: Ni seena-o, a tauraa mmuaa suaivaki mmoori vareera irisai mmuaa sikauvai vareera kuaivaa ni tasipama yeena rau kiaannavai. Hama na i sikauvaa mmuara varaunoo.

¹⁴ Ai sikauvaa ee varee kuanee. Na irisai mmuaakaraivaa ngii miauvaugiataama na vaidi nnaagiai mmoori varaiyaatama na nini miataivaugiataama mmiaunoo.

¹⁵ Na neneenoo ni sikauvaa mminee tie fai mminaravee. Ni sikauvaa mminaree tie fai na mminaraivo neenoo nakaaraivovee. Na vaidiyya kiisa mmoori varaiya pinaa sikau mmiauvaa i nnannatainne? tiivaivee.

¹⁶ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo tunoo: Itaama vainai gionna kiaapu nnaagiai vari-aiya fai tauraa variaaravai. Gionna kiaapu tauraa variyaiya fai nnaagiai variaaravaivee, tiravai.

Yisuuva ari putinara kuaivaa kava tiravai

(Marakaa 10:32-34; Rukaaso 18:31-34)

¹⁷ Yisuuva Yerusareemaivakira vioo varioo ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama vida varida iya nnaasu kuaivaa kiaa mmiaa roo vioo

¹⁸ tunoo: Rikiaatee. Ta Yerusareema kuaara iikiaunnaanoo. Fai ta ivaki vikio vaidi voovoono Na Vaidiiva Mmaapuuvaa vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kaa mmiraiyaatama kooyaa ni vitainaravai. Vitainai iya na putinaraivaara kua yeena rau kiada

¹⁹ ngiari voopinnaiya mmikiai iya niyara raida ni ripiida yatari sagaivau ni haara kaaaravai. Haara kikiiai na putino taara suaivaitana taikanai vooa suaivaki keenaa na diitaanaravaivee, tiravai.

*Yakooaya Yuvuaanaya kaano ivaitanaara Yisuunna yaparairavai
(Marakaa 10:35-45)*

²⁰ Tuduu Sevetainna nnaataivo ari mmaapuuvaitana vitoo Yisuunnasi ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo tunoo: Na i yaparakiavuaa iikiane, e,

²¹ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: E aaniivaara ni yaparakiannanee? tuduu rikioo inna sai tunoo: A gionna kiaapuuyara dinara suaivaki aa ni maapu aavaitana kieetavaitana varida vuaivo i yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo i yaaku geedainningiaa varinaraivaara makee ee-oo kiane, e,

²² tuduu rikioo Yisuuva ngiaammuaupaitana tunoo: Ngia ni yaparakiaa kua oyaivaa hama ngia arinaina rikiaano. Na nnoori toori kapikaraivaa nnaanara iikiauakidiri ngieevaitanaata nnaaranee? tuduu rikiada ngiaammuaupaitana sai tunoo: Fai ta nnaaravaivee,

²³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aikioovai. Ni nnoori toori kapikaraivakidiri fai ngieevaitanaata nnaaravee. Vaidiivaitana vuaivo ni yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo ni yaaku geedainningiaa varinaraivaa hama na nakaaraivaa roosiima ee-oo tinai ivaitana variaaravai. Ii mmaata ivaitana ni Napooa vaidiivaitanaani teerama kiaivaitana fai mminai varada variaaravaivee, tiravai.

²⁴ Nnaagiiai Yisuunna ngiaammuaui saido yaakuupaitana taara kato vayoovaitana kuaivaa rikiooduu kaayaama ivaitanaara iya nnannateeravai.

²⁵ Nnannatooduu Yisuuva ari ngiaammuaui mmuakiaaya aayanna tuduu innasi nnida nuunauduu iya tunoo: Vaa ngia taavai. Ngiari voopinnaiya kieeta vaidiia ngiari seenaiyara yaagueeqama diaani ngiari nnoonnaiya iyara diaavai.

²⁶ Iya itaama iikiaa aataruuvoo sa ngiisi vakiaivee. Ngiiikidiri vaidi voovoono ngii kieetavai varinaree tioo mmuakiaaya ngii mmoori vareera ngiaammuaupai varinaravai.

²⁷ Ngiiikidiri vaidi voovoono ngii tauraavai varinaree tioo sikaunnaadiri yookaama kioo mmoori varaaneera vitera ngiaammuaupai varinaravai.

²⁸ Ivo ni roosiima kioo variaivee. Hama gionna kiaapuuya ni mmoori varaateeraivaara Na Vaidiiva Mmaapuuvoo tiiravai. Na mmuakiaa gionna kiaapuuya mmoori varee iya mminnamminnaa maisa irisaivaara putuee iya vitee yoketaivau yapaanaraivaara tiiravaivee, tiravai.

*Yisuuva vaidi avu huruutauvaitana tuqinneeravai
(Marakaa 10:46-52; Rukaaso 18:35-43)*

²⁹ Yisuuva itaa kua kaa kioo ari ngiaammuauiyaatama yoosinna Yerikoo pikiada vuduu rikiada kaayau gionna kiaapuuya iya vata rada viravai.

³⁰ Vuduu vaidi avu huruutauvaitana aataru siriivau varida Yisuuva vuuvaa rikiada aayanna reeda tunoo: Udaanga-o, Davuitinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Tiiyara boo kiane, e,

³¹ tuduu rikiada gionna kiaapuuya ivaitana yaagueeqama kua pikiaateera tuduu rikiadaata iya puisakama aayanna reeda tunoo: Udaanga-o, Davuitinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Tiiyara boo kiane, e,

³² tuduu rikioo Yisuuva aataruuvau dioo vainno ivaitana tunoo: Ngia aaniivai na ngii iikiaiveerada kianne, e,

³³ tuduu rikiada inna sai tunoo: Udaanga-o, a tinai teeda ta ti avuuvaitana kava taaravee,

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva ivaitanaara boo tioo iya avuuvaitanau utuduu makee tuduu ivaitana tuqinnama ngiari avuuvaitana teeda inna nnaagiaivau viravai.

21

*Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara sirigairavai
(Marakaa 11:1-11; Rukaaso 19:28-40; Yuvuaano 12:12-19)*

¹ Vuduu Yisuuva ari ngiaammuauiyaatama Yerusareema vainima nnida yoosinnaivaa nnutuuvoo Betepakee taapiivaa nnutuuvoo Oriveetaivau dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuaupaitana titoo tunoo:

² Ukuaa yoosinna ivaki kuatee. Vida akiiraa teekio puara togii kaanaivaa nnuunaivaki yeena haru kiaivo ngii too vainai yeenavvaa rakuasaa kiada nnaakaraivo inna tasipama diivaata vitada niisi ngiatee.

³ Fai vaidi voovoona ivaara vo kua tinaida kiatee: Udaangaivoono aavaitana vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnano, kiatee. Fai ngia itaa kua tikio rikioo akiiraama togiivaitana ngii minaravaivee, tiravai.

⁴ Yisuuva itaa kua tuuvaara nnaaruua vaidi forofetaivo kua fafaara roovo ivo tuuvaki kaanairavai.

⁵ Forofetaivo fafaara roo tunoo:

Yoosinna Sioona gionna kiaapuuya

kiaa mmiee kianee: Taatee.

Ngii kieetaivo tirooma yoketaama

puara togii karaasaivaa mmookaivau varikio

vitoo ngiisi nninoo.

Puara togii nnaakaraivaa mmookaivau

varikio inna vitoo nninoo, kianee.

Forofetaivoono fafaara roo itaa kua tiravai.

⁶ Ari ngiaammuaavaitana oro Yisuuva iya kiaa mmuuvaa iima kiada

⁷ puara togii kaanaivaa nnaakaraivaatama vitada nnida ngiari yaapaiyauvaa togiivaitana mmookaivaitanau yapa kioodoo Yisuuva nnaakaraivaa mmookaivau karoo variravai.

⁸ Karoo ivau varioo vioo varuduu kaayau gionna kiaapuuya sirigaida varida vooya ngiari yaapaiyauvaa aataruuvau hooti kioodoo vooya yatari apuuyauvaa rakau kiada aataruuvau hootiravai.

⁹ Hooti kioodoo kaayau gionna kiaapuuya Yisunna tauraa vuuyaata inna nnaagiai vuuyaatama aayanna kiaa rada tunoo: Davuitiinna oyaivakidiri diitoovoona inna yoke-taivovee. Udaanga Anutuugo inna titoodoo tuuo nninaraivaara ivo innara yoketaakiaivee. Anutuugo ngiau aapu variivoona yoketaivovee, tiravai.

¹⁰ Tuduu Yisuuva Yerusareema nnuduu rikiada mmuakiaa gionna kiaapuuya kaayaama innara sirigaida vooya tunoo: Aanna gioononnee?

¹¹ tuduu rikiada vooyaano tunoo: Aanna forofetai Yisuvavee. Ivo mmata Karirayaa vai yoosinna Nasareetaivakidiri nniivovee, tiravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai

(Marakaa 11:15-19; Rukaaso 19:45-48; Yuvuaano 2:13-22)

¹² Tuduu Yisuuva Anutuugaara nuunaira nnau pinaivaki vioo gionna kiaapuuya ngiaammayauvaata puara sipisiipaiyauvaatama vooya mmida irisai sikauiyauvaa varooyaatama gionna kiaapuuya sikau yookaama kiada irisai varooyaatama yaageeqama titoodoo mmaanai viravai. Vuduu ivo vaidi vooya sikau yanaiyauvaa kioodoo irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuya parapaariyauvaatama vaidi vooya ngiaamma mirunnaiyauvaa varau yapa kiada vooya mmida irisai sikauiyauvaa varooya mmaataiyauvaatama rauru sereguatiima kioo

¹³ Iya tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ni nnauvo yaaku vareera nnauvaivee. Fafaaraivo itaa kua tikiainnaata ngia mmuara furaiya iirayaamaida aavaki iikiaanoo, tiravai.

¹⁴ Kiaa kioo ivo ivaki varuduu gionna kiaapu avu huruutauiyaa yuku maisauyaatama innasi nnuduu iya tuqinneeravai.

¹⁵ Tuqinnooduu Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaa kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama toduu Yisuuva Anutuugaa mmooi ari vookara ari vookaraiyauvaa uvaaraata nnaakaraia nuunaira nnau pinaivaki aayanna reeda varida tunoo: Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraivo yoketaivovee, tuuvaaraatama iya Yisunna nnannateeravai.

¹⁶ Iya innara nnannateeda inna tunoo: Nnaakaraia kiaa kuaivaa vaa a rikiaannanee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na rikiaunoo. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A kiannani nnaakara yokeeraiyaa nnaakara meediiyaatama Udaangaivaara kua yoketaivaa kiaavaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivaa na yaata utuee rikiaukai hama ngia yaarida rikiaavaivee.

¹⁷ kiaa kioo ii yoosinna ivaki iya pikioo yoosinna Betaniaa vioo ivaki vuru vairavai.

Yisuuva nnaammuauiyauvaa tuduu aasannairavai

(Marakaa 11:12-14,20-24)

¹⁸ Vauvo patauduu Yisuuva ari ngiaammuauiyaatama Yerusareema kava vara ranada nnida varuduu Yisunna yeenna rauduu

¹⁹ tooduu aataru siriivau yatari nnaammuayaivaa roosuuvo duoo vauduu too Yisuuva oro ivaki buainnonno tooduu hama iiraatauduu mmanna apuvai nnaasu vairavai. Mmanna apuvai nnaasu vauduu too Yisuuva yatariivaa tunoo: Fai hama a kava iira vainarakuavee, tuduu too akiairaama nnaammuayaivo aasannairavai.

²⁰ Aasannauduu ari ngiaammuaya teeda nnikiaraida tunoo: Ai, mo dataama kioonno aa yatari aavo akiairaama aasannainnee?

²¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia niyara kutaavaivee kiaa kiada hama kava taara yaata utiraida na nnaammuayaivaa kiauko aasannaineema ngieeta mmuaakaraama iikiaaravai. Ngia niyara kutaavaivee kiaa kiada fai ngia atai aataruuvaa iida ari vookarai aataruuyauvaatama iikiaaravai. Fai ngia aa taapi aavaa kiaara: Tavagiauruee nnoori haruungaivaki kuanee, tikio fai kuanaravaivee.

²² Fai ngia niyara kutaavaivee kiaa kiada mmuakiaa kuavaara Anutuugaata kua tida yaaku varaivaa fai ngia varaaravaivee, tiravai.

Yutayaiya Yisunna ari mmooriivaara

inna yaparairavai

(Marakaa 11:27-33; Rukaaso 20:1-8)

²³ Yisuuva kava nuunaira nnau pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya mmayaaya yoke-taivaa kiaa mmioo varuduu vaidiiya Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama innasi nnida inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiainna aa mmoori aayauvaa a iikiannannee? Dee vaidi kieetavoono i tikiai a iikiannannee?

²⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kii neeta vo kuavaara ngii yaparainai fai ngia ni sai tikiai fai na ivo ni tikiai na iikiauvaara kooyaa ngii giaa ngii minai rikiaatee.

²⁵ Gioono tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo gioonna kiaapuuya nnoori apuunnee? Vo Anutuugoono tuduunno unnee? Vo vaidi mmataiyaa tuduunno unnee? tuduu rikiada iya ngiariiki ngiariiki yaparaida tunoo: Ta dee kuavai sai kiaarannee? Fai ta inna sai kiaara: Anutuugoono tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikio rikioo mo fai ivo ti sai tinara: Mo aaniira ngia hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravainnee? tinaravaivee.

²⁶ Fai ta kiaara: Vaidiiaano tuduu Yuvuaano iiravaivee, kiaa kiada mo fai ta gioonna kiaapuuyara aatuukiaaravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yuvuaanaara tunoo: Vaidi forofetaivovee, tuuvaara ta iyara aatuukiaaravaivee.

²⁷ Iya itaa kua kiaa kiada Yisunna kuaivaa sai tunoo: Hama teeta taunnavavee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Hama ngia ni kuaivaa sai kuaivaara fai na hama ngii kuaivaa sai tinaravai. Ivo ni tikiai na ni mmooriivaa iikiau oyaivaa fai hama na ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

Yisuuva vaidiivaa mmaapuuvaitana

mmataama kioo tiravai

²⁸ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Ngia rikiaavo datainnee? Vaidi voovoono ari mmaapu taaravaitana tasipama varioo oro mmaapu ngarunna tinoo: Ni maapu-o, makee oro ni vuaina mmooriivaki varaanee,

²⁹ tikio rikioo ivo inna sai tinoo: Hama ni kuatainoo, kiaa kioo yapooma nnaagiai varioo rikiaikio inna ausaivo hanigiaikio rikioo kuaivai.

³⁰ Kuaikio koova oro ari mmaapu ngaminna mmuaa kuavai tikio rikioo inna sai tinoo: Napoo-o, fai na kuanaravaivee, kiaa kioo hama kuaivai.

³¹ Mo dee ngiaammuauvoonoonno ari koonna kuaivaa rikioo iinnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ari mmaapu ngaruuvovee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Vaidiiaa unnakua kiaa kiada sikau takiisa vareeraiyaata gioonna sabi nuairaiyaatama Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki ngii tauraa kuaaravai.

³² Yuvuaano nnoori apira vaidiivo numa aataru yoketaivaa ngii vitauduu ngia hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Mo vaidiiaa unnakua kiaa kiada sikau takiisa vareeraiyaata gioonna sabi nuairaiyaatama inna kuaivaara kutaavaivee tida ausa mmudu-uya hanigieeravai. Ngia iya hanigiada safuuma variraivaa teeda hama ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyuvaara yaata utida hanigiada inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Ivaara iyannaadee ngii tauraa Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaravaivee.

Yisuuva vuaina mmoori varooyayaadiri

mmataama kioo tiravai

(Marakaa 12:1-12; Rukaaso 20:9-19)

³³ Na kava mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kiee tinai rikiaatee. Vaidi voovoono ari vuaina mmooriivaa vara kioo hanikiaivaa rau kioo hauyauvaa utu kioo vuaina iiraiyauvaa kagigainara soopaivaa hanuu teerama kioo ari mmoorira haitatuunara saasaaya nnau hokobaivaa heeka kiaivai. Heeka kioo vaidiia inna mmooriivaara haitatuuda iira vooyauvai ngiari mmoori varaa irisaiyauvaa ngiariyara varaateeraivaara iya kiaa mmi kioo ngieera yoosinnaivaki hara kioo varikio yapooma vuaina iiraiyauvaa rasukuaara suaivo vainima nnikio mmoori nakaaraivo ari mmoori vareera ngiaammuauya vaidi vuaina mmooriivaara haitatuura vaidiiasi titaikiai ariini vuaina iira vooyauvai varaara kuaavai.

³⁴ Vioo vioo oro ngieera yoosinnaivaki hara kioo varikio yapooma vuaina iiraiyauvaa rasukuaara suaivo vainima nnikio mmoori nakaaraivo ari mmoori vareera ngiaammuauya vaidi vuaina mmooriivaara haitatuura vaidiiasi titaikiai ariini vuaina iira vooyauvai varaara kuaavai.

³⁵ Kuaani teeda vuaina mmooriivaara haitatuukiaiyaano iya puaisa utida voovai ripiida voovai ruputuaavo putikiai voovaayaa sikauiyauvaa kagaari kiaavo putivai.

³⁶ Tauraa mmoori nakaaraivo pata ngiaammuaudaa titaa kioo nnaagiai kaayau ngiaammuauya titaa kiaikiai vuaina mmooriivaara haitatuukiaiyaano mmuaikaraama iya iiki-aavai.

³⁷ Iikiaavovo nnaagiai tuanaa mmoori nakaaraivo ari mmaapu tuanaivaa iyasi titaa kioo tinoo: Fai iya ni maapu tuanaivaa teeda inna kuaivaa arinaima rikiaada hama inna ruputuaaravaivee,

³⁸ Kiaa kioo inna titaa kiaikio kuaikiai teeda mmooriivaara haitatuukiaiyaano inna mmaapuuvaa teeda ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida kiaanoo: Ari koonna mminnaa mmuakiaayauvai varaanaraivo aa nninoo. Nnikiai ta inna ruputu kikio putinai teeda ta inna mminnaa mmuakiaayauvai varaaravaivee,

³⁹ kiaa kiada inna utu raririima rada hanikia mmaanai inna kagaari kiada ruputuaavo putivaivee.

⁴⁰ Yisuuva itaa kua kua taika kioo vaidi kieetaiya yaparainno tunoo: Fai mmoori nakaaraivo iyasi ngioo dee mmoorivai iya iikiaivaa irisai iya mminarannee?

⁴¹ tuduu rikiaada iya sai tunoo: Ivo vaidi maisaiya maisama ruputinai putikio ari mmooriivaa ari vo vaidi haitatuukiaiya mminai iya vuaina iiraiyauvo kaanaira suaivau safuuma fai iira saiyauvai ari mmiaaravee,

⁴² kua kioo Yisuuva iya tunoo: Vaa ngia Anutuuga kuaivaa yaarida rikiaavaivee. Anutuuga kua fafaaraivo vainno tinoo:

Sikau nnau heekeeraiyaano sikau voovai teeda

maisavaivee kua kiada pikiaavai.

Yaagueeqa yatariivaa pupukiaivaa mmaara

hara kua kuabaivaa roosiima

ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo

inna yoketaavai.

Udaanga Anutuugoona iira mmoorivai.

Ta taunnano inna mmooriivo yoketainno

ari vookarainoo.

Fafaaraivo vainno itaa kua tiivaivee.

⁴³ Yisuuva itaa kua kua kioo tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai Anutuugo gioonna kuaapuuyara diraiivaa ngiisidiri ruga kioo vaa iyauvaa varaiyaki iiraiyauvo iyaki vainaraiya fai mminaravaivee.

⁴⁴ (Gioonna kuaapu voovoono ii sikau ivaudiri raa rabarisooma varoo ivau harurummua kioo vainno fai kaayau ari mmamma mmuyaivaa ruaimiinaravaivee. Fai ii sikau ivo taikiapa roo gioonna kuaapu voovai ruputino inna mmamma mmuyai sagia mmuakiaavai ruaimiemiima taika kaaanaravaivee, tiravai.)

⁴⁵ Tuduu vaidiia Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Farisaiyaatama Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo tuu kuaiyauvaa rikiaada iva iyara tuuvaa arinaima rikieeravai.

⁴⁶ Rikiaada ivaara iya inna utuaaree kua uuduu gioonna kuaapuuya Yisunnara forofetaivovee tuuvaara iya aatuuda inna pikieeravai.

22

Yisuuva yaapeeri nneera kuaivaudiri

mmataama kioo tiravai

(Rukaaso 14:15-24)

¹ Yisuuva keenaa mmatayaa diaa mminnaa vooyavunudiri mmataama kioo tiravai. Ivo iya tunoo:

² Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na mmataama kiee tinara kua aavaa roosi-ivai. Yoosinna voovakinnaa kieeta voovoono ari mmaapuuvoo nnaata vareera suaivaki pinaa buusavai iivai.

³ Iima kioo ari mmoori vareera ngiaammuauya titaikiai vaa mmuaanaa buusa nnaara kuaivaa kua mmii vaidiiyara aayanna raani hama iya ngiataikiai

⁴ kava ari ngiaammuaau vooya iyasi titoo tinoo: Tauraa kuaa mmiaiya kuaa mmida kiatee: Rikiatee. Vaa na ni buusaivaa teerama kiaunoo. Vaa na ni puara burimakau ooraiyauvaata nnammarai rai nnaakaraiyauvaatama ruputu kiee mmuakiaa yeennaiyauvaa teerama kiaunoo. Numa buusaivaa nnaatee, kiatee.

⁵ Ivo itaa kua tikiai rikiada oro kuaa mmiaani iya rikiadaata hama nniraida ngiari mmooriiyauvaara yaata utida voovai ari mmoorira voo kuaikio voovai ari sikau vareera mmooriivaki voo kuaivai.

⁶ Iya mmoorira vida variaani homoraa vooya inna ngiaammuauya utu kiada vida kaayau maisa mmooriivaa iya mmida iya ruputuaani putuaavai.

⁷ Putuaavo vaidi kieetaivo rikiaikio inna ausaivo pinaama nniitaraikio ari rapira ngiaammuauya titaikiai vida iya ruputuaa vaidiia irisai ruputu taika kiada iya yoosinna pinaivaa ikia mmuturu kiaavai.

⁸ Mmuturu kiaavo rikioo vaidi kieetaivo ari mmoori varoo ngiaammuaau vooya tinoo: Vaa na buusaivaa teerama kiaunoo. Vaidi na yaparakiauya ngiari variaivaa irisavaa fai deevaudiri vara nnaarannee?

⁹ Aanna ivaara oto aataru pinaiyauvunu buaama rada nuaida teekiai gioonna kiaapuuya ngii teeda vaikiat teeda aa buusa aavaa numa nnaateera kiatee,

¹⁰ tikiai rikiada ari ngiaammuauya aataruuyauvunu nuaida varida mmuakiaa gioonna kiaapu yoketaiyaa maisaiyaatama buaida taani iya teeda vakiaani vitada numa buusa nneera nnaavaki kaaani suvui kiada variaavai.

¹¹ Variaavo rikioo vaidi kieetaivo numa gioonna kiaapuuya haitatuumu taikio mmuaa vaidivoono hama yaapeeri nneera buruqa yoketaivaa raira kiaivo iya tasipama varikio too inna tinoo:

¹² Ni seena-o, i dataikiai e aavaki hama yaapeeri nnaara raira buruqa yoketaivaa rau varee numa variannanee? tikio rikioo hama inna kua sai tira kua seemuaa hara kioo varivai.

¹³ Varikio too kieetaivo ari mmoori vareera ngiaammuauya tinoo: Inna yuku yaakuuvau yeenaadiri ranaa rau kiada utu raririima mmaanai kagaari kioo upisiivaki variaivee. Ii yoosinna upisi ivaki gioonna kiaapuuya varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee.

¹⁴ Yisuuva itaa kua kua kioo tunoo: Anutuugo kaayau gioonna kiaapuuya maavee tioo kiisakiangii nnaasu mmatainno vitaivaivee, tiravai.

Vaidiia sikau takiisaivara Yisuunna yaparairavai

(Marakaa 12:13-17; Rukaaso 20:20-26)

¹⁵ Tuduu vaidi Farisaiya Yisuuva kuaivaa koonnama tioo haruruaveera kuaivaa kua teerama yeena rau kiada

¹⁶ iya nnaagiai nuaira vooyaata Herootaa nnaagiai nuaira vooyaataa titooduu oro inna yaparaida tunoo: Vitaira-o, vaa ta i taunnava. A kua kutaa tira vaidikuavee. A Anutuugaa mmoori aataruuvaa safuuma mmuakiaa gioonna kiaapuuya kuaa mmiee iya aiyara yaata utuaivaara hama a pinaama yaata utuannavai. Vaidi kieetaiyaraata vaidi kuminaiyaraatama a mmuaavaugiataama yaata utuannaivaara iya aiyara yaata utuaivaara hama a yaata utuannavai.

¹⁷ Aa kua ta i yaparakiaunna kua aavaa yaata utuee sai ti kua ti mmianee. Roomaaya kieetaivaasi ta sikau takiisa yapaara aataruuvoo yoketaa aataruvainnee? Vara hama yoketaa aataruvainnee?

¹⁸ tuduu Yisuuva iya innara nnannatooduu inna iida taaree kuaa uuvaa too iya tunoo: Ngia vaidi huobavainna unnakua nnaamuruyavee. Ngia aaniira ni iida taaree kuaa numa ni ilikiaanne?

¹⁹ Takiisa yapaa sikau voovai ni vitaakiatee, tuduu rikiada sikau mmuyai voovai varada inna mmuduu too

²⁰ tunoo: Aanna giaa kieetavai mmannammannaavainno vainnee? Aanna giaa nnutu-vainno vainnee?

²¹ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mmannammannaivoota inna nnutuuvootama ivau vainoo, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee. Mo Anutuugaa mminnaiyauvaa safuuma Anutuugaa ari mmiatee,

²² tuduu rikiada iya nnikiaraida inna pikiada viravai.

*Satuukaiyaano putiraiya kava diiteeraivaara Yisunna yaparairavai
(Marakaa 12:18-27; Rukaaso 20:27-40)*

²³ Vuduu mmuai suaivaki vaidi Satuukaiya vaidi putuuyara tunoo: Fai hama kava diitaaravaivee,

²⁴ tuuyakidiri vooya numa Yisunna yaparaida tunoo: Vitaira-o, nnaaru Musiiva tunoo: Vaidi voovoona nnaataivaa vara kioo hama nnaakaraivaa mmateerainno putino fai ari kataivoona inna muaadaivaa vara kioo ari vayaannara tuoo nnaakaraiyauvaa mmataa-naravaivee, tiravai.

²⁵ Aavaki kata vayaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana ti tasipama hara kiada varu-uvakidiri ngaruuvoona nnaataivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putiravai. Putuduu ngamiisaivo inna muaadaivaa vara kioo

²⁶ hama nnaakara mmateerama kioo kati putuduu yaguaavaano kava muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo putuduu mmuakiaa kataunna nnaagiainnaidoota mmuai gioonnaivaa vara kiada hama nnaakara mmateerama kiada kati putiravai.

²⁷ Putuduu nnaagiaivau iya gioonnaivootama putiravai.

²⁸ Itaama vaiki ai yapooma gioonna kiaapu putuaiya kava diitaara suaivaki fai gioonnaivo giaa nnaatavai varinarannee? Mo vaa yaaku saivai sainaidiri taarama ii vaidi idoono inna vara kiada putiravaivee, tiravai.

²⁹ Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo. Ngia hama Anutuuqaa fafaara roo kuaivaa arinaima rikiada hama inna yaagueeqaivo vaivaa taivaaraida ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo.

³⁰ Fai gioonna kiaapu vaa putuaiya diiteera suaivaki diitada hama nnaata vaati varaaravee. Fai iya aangeraiya ngiau aapu variaya roosiima variaravee.

³¹ Gioonna kiaapu vaa putuaiya kava diitaaraivaara Anutuuqo ngii giaa ngii miivaa vaa ngia yaarida rikiaavai.

³² Anutuuqo Musiinnaata kua tuu kua fafaaraivo vainno tinoo: Na i nnaakukiaiya Aaparahaa Isaako Yakooainna Anutuuqovee, tiivai. Vaidi taaravooma nnaaru putuuya inna avuvau homo variaivaara Anutuuqo itaa kua tiravai. Anutuuqo gioonna kiaapu vaa eeyaa putuaiya hama iya Anutuuqovee. Ivo gioonna kiaapu variaya Anutuuqovee,

³³ tuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuuva tuu kuaivaa rikiada ivaara nnikiarairavai.

*Yisuuva kua mmaanna tauraanaivaara tiravai
(Marakaa 12:28-34; Rukaaso 10:25-28)*

³⁴ Nnikiarauduu Yisuuva ari kuaivaadiri vaidi Satuukaiya avaiyauvaa ramuunnauvaara vaidi Farisaiya rikieeravai. Rikiada nuunaida varuduu

³⁵ iyakidiri kua mmoori aataru radudeera vaidi voovoona Yisunna iinno taanaree kiaa vo kuavai inna yapara ruo tunoo:

³⁶ Vitaira-o, Anutuuqo mmaanna tuu kuaivakidiri dee kua mmaannavoona mmuakiaa kua mmaanna tiraivaa yaatarainnee?

³⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: I Udaanga Anutuuqaara mmuduuya ruee ai ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmianee. Ai vaidi kaanaivaata ai yaata vuatinniivaatama mmuakiaavai inna mmianee.

³⁸ Ii kua mmaanna tuu ivo tauraa vainno mmuakiaa kua mmaannavai yaataravai.

³⁹ Inna inanoo kua mmaanna tuvu tinoo: E aiyara tuqinnaannaneema ai seenai-yaraatama tuqinne yara mmuduuya ruanee. Aa taara kua aavaitana eeyaa kua mmaanna tira kuaivaa yaataravaitanavee.

⁴⁰ Aa kua mmaanna tuu aavaitanaakidiri Anutuuqaa mmaanna tuu kua mmuakiaayavoota forofetaiya kua mmuakiaayavootama diiteeravaivee, tiravai.

*Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaara Yisuuva tiravai
(Marakaa 12:35-37; Rukaaso 20:41-44)*

⁴¹ Kiaa kioo Farisaiya ivaki nuunaida varuuya Yisuuva iya yaparinno tunoo:

⁴² Ngia Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaara dataa kuaida kiaannee? Ivo dee oyaivainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo Davutiinna oyaivakidiri diitai vaidivaivee,

⁴³ tuduu rikioo Yisuuva kava iya yaparinno tunoo: Mo dataama kioo Mmanassa Yoketaivo Davutiinna tasipama varuduunno Davutiiva Anutuuqo mmataama kioo vaidi-ivaara Udaangaivovee tuunnee? Davutiiva tunoo:

⁴⁴ Udaanga Anutuuqoono ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa
vaidi nnoonnavaai varianee.

Varia ree vinanai fai na tinai
a ai nnammutuaiya yaatara kiaanaravaivee, tiravai.

⁴⁵ Davuutiiva fafaara roo itaa kua Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara tunoo: Ni Udaangaivovee, tuuvaara hama ivo Davuutiinna oyaivakidiri nnaasu diiteeravaivee,

⁴⁶ tuduu rikioo vaidi voovoono hama yopeema inna kua sai tiravai. Ii suai ivakidiri hama kava vaidi voovoono yopeema vo kua vooyauvaara inna yaparairavai.

23

Sa kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama

iikiaiuvunugiataama iikiatee.

(Marakaa 12:38-39; Rukaaso 11:43,46; 20:45-46)

¹ Yisuuva Farisaiyaata kua kiaa taika kioo gionna kiaapu ivaki nuunauyaata ari ngiaammuauyaataa tunoo:

² Vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi Farisaiyaatama Musiiva kua mmaanna tuuvaugiataida ngii giaa ngii miaanoo.

³ Ivaara ngii giaa ngii miaivaugiataama nnaasu iikiatee. Sa iya iikiaivaugiataama iikiatee. Iya mmanna avaiyauvakidiri ngii giaa ngii mida hama iya iyauvaa iikiaavai.

⁴ Vaidiia kaayau mmuaararai mminnaiyauvaa vaidi vooya mmiaani kumaata apuaivaa roosiima iya mmuaararai mmooriyauvaa gionna kiaapuuya mmi kiada hama ngiariita kisama iya tasipama mmuaararai mmooriivaa varaavai.

⁵ Gionna kiaapuuya iya taateeraivaa nnaasu iya ngiari mmoori mmuakiaayauvai iikiaavai. Iya Anutuugaa kuaivaa yanaiyauvunu fafaara raa kiada kiisa nnaamuruuyauvaki yapa kiada ngiari yaakuuyauvunu raida ngiari tinniiyauvunu rau kiada nuaida varida ngiari buruqa mmitiiyauvaa hokobayauvai rapasi kiada iyauvaara sirigama rada nookiaavai.

⁶ Iya buusaiyauvaa nneera suaiyauvaki kieetaiya varira mmaataiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. Iya nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai.

⁷ Iya yoosinna aakiaiuvaki nookiaani gionna kiaapuuya iya teeda kua yoketaivaa iyara kiaiuyauvaara mmuduuya ruaavai.

⁸ Sa ngiikidiri voovaara nnoonna-o kiatee. Ngia mmuaakaraama variaano. Ngii vitairaivo mmuaavai varinoo.

⁹ Ngia vaidi mmatayaiya sa ngii seena voovaara ti nnoonnavaivee kiaa innara ti napoovavee kiatee. Ngii Gioova mmuaavai ngiau aapu varinoo.

¹⁰ Sa vaidi voovaara ti kietavaivee kiatee. Ngii kieeta mmuaavai Anutuugo mmataama kioo vaidivai varinoo.

¹¹ Ngiiikidiri vaidi voovoono ngii kietavai varinaree tioo mmuakiaaya ngii mmoori vareera ngiaammuaavai varinaravai.

¹² Gionna kiaapu voovoono ariiyara mannaka tiivaa fai Anutuugo inna vitoo aduoo yapaanaravai. Fai gionna kiaapu voovoono tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivaa fai Anutuugo vitoo aruoo yapaanaravai.

Iya unnakua tiraivaa Yisuuva ooqoo tiravai

(Marakaa 12:40; Rukaaso 11:39-42,44,52; 20:47)

¹³ Ngia vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Anutuugo gionna kiaapuyara dira yoosinnavaki iya kuaaree kiaa iikiaani ngia uuda rammuaavai. Ngiengienoo ivaki hama ngii kuataikiai hama kuaivaa ivaki kuaaree kiaiya uuda rammuaavai. Ivaara ngii irisai maisaivo vainoo.

¹⁴ (Ngia vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia gionna muadaia nnauyauvaata iya mminnamminnaiyauvaatama yokekiaa kiada mmuara raida varidaata ngia ti mannakakiateera hokobama yaaku varaavai. Ivaara ngii irisai maisaivo pinaavai vainaravai.)

¹⁵ Ngia vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia vaidi mmuaa voovai ngii mmemmaana kuaiveera sorovaraivaa vida karada ngieera yoosinnaiyauvaki nuaida varida mmoori iikiaavai. Mmoori iida varikio ivo hanigoo ngii ngiaammuaavai ngii mmemmaana varioo vaa ngia inna iikiaivaa ivo pinaama hanigoo maisavai varioo ngii mmoori maisaivaa yaataroo itaama ngii roosiima ikia aakiaivaki kuanara iinoo. Ivaara ngii irisai maisaivo vainoo.

¹⁶ Ngia avu maisaso, hama ngia tuqinnama teeda gioonna kiaapuuya kiaa mmiraiyaso, ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia kiaanoo: Vaidi voovoono ari kua kutaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo nuunaira nnau pinaivaa nnutuuvaa tasipama kiaa mmiivo inna hama kua yeena raira kuavai. Fai ivo ari kua kutaivaa sikau goora mmannaammannaivo nuunaira nnau pinaivaki vaivaa nnutuuvaa tasipama kiaa mmiivo inna yeena raira kuavai. Ivaudiri fai ivo ari kua kutaivaa iinaravaivee. Ngia itaa kua kiaanoo.

¹⁷ Ngia avu maisa tuanaa kumimakaso, dee mminnaavoono ari vo mminnaavai yaatarainnee? Vara sikau goora mmannaammannaivonnee? Vara nuunaira nnau pinaivonnee? Hama Anutuuga nuunaira nnau pinaivaki sikau goora mmannaammannaivo vaitiri. Hama ngia ivaara kiaatiri: Anutuugaani vai mminnaa yoketaavaivee, kiaatirivee. Anutuuga nnau pinaivoono sikau gooraivo mmannaammannaivaa yaataravai.

¹⁸ Ngia vo kuavai kiaanoo: Vaidi voovoono ari kua kutaivaa tioo Anutuuga puara hudeera yeena tapiivaa nnutuuvaa tasipama tiivo inna hama yeena raira kuavai. Ivo ari kua kutaivaa tioo yeena tapiivau kati mmira puaraivo vaivaa nnutuuvaa tasipama tiivo inna yeena raira kuavai. Ivaudiri fai ivo ari kua kutaivaa iinaravaivee. Ngia itaa kua kiaanoo.

¹⁹ Ngia vaidi avu maisaso, dee mminnaavoono ari vo mminnaavai yaatarainnee? Kati mmira puaraivonnee? Vara yeena tapiivonnee? Hama puaraivoono yeena tapiivau vaitiri. Hama ngia ivaara kiaatiri: Anutuugaani vai mminnaa yoketaavaivee, kiaatirivee. Anutuugaani yapa kiaa mminnaivaa yeena tapiivoono yaataravai.

²⁰ Ivaarainno vaidi voovoono ari kua kutaivaa yeena tapiivaa nnutuuvaa tioo yeena tapiivaaraata puara ivau vaivaaraatama tiivai.

²¹ Vaidi voovoono ari kua kutaivaa tioo nuunaira nnau pinaivaa nnutuuvaa tioo ivo nuunaira nnauvaaraata Anutuugo ivaki variivaaraatama tiivai.

²² Vaidi voovoono ari kua kutaivaa ngiau apuuvaa nnutuuvaa tioo ivo Anutuuga mmaataivaaraata ivo ivaki variivaaraatama tiivai.

²³ Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huoobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia kiisa mminnaa kapikarai takua roosiyaavua yaakuuvaitana utu kiada vakiaivakidiri mmuaavai Anutuugaani kiadaatida pinaa kuaiyauvo Anutuuga kua mmaannaivaki vaiyauvaa ngia pikiaada hama iikiaanoo. Ngia hama safuuma ngiingii seenaiyara tuqinnada hama iyara boo kiaanoo. Ngia hama Anutuuga kutaavaivee tida yaagueegakiaanoo. Ngia iyauvaa iikiaatama vaikeinnaata hama iikiaanoo. Ngia iyauvaa iidada vo aataruuyauvaa vai iikiaiyyauvaatama iikiatee.

²⁴ Ngia avu maisaso, hama ngia tuqinnama teeda gioonna kiaapuuya kiaa mmiraiyaso, fingifaangaivo ngii nnoori tooriivaki vaivaa ngia feena kagaari kiada puara pinaa kameraivo ivaki vaivaa ngia nnooriivaa tasipama vara romenama kiaavai. Kiisa aataruuvo fingifaangaivaa roosiima vaivaa ngia arinaima teeda iikiaavai. Pinaa aataruuvo puara kameraivaa roosiima vaivaa ngia teeda hama iikiaavai.

²⁵ Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ngia huoobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia ngii pereeta kaapa mmaanaiyauvaa fini kiaavo yoketaivaa roosiima ngii mmammaiyauvo vaikio ngii aakiyaiyauvaki ngii mminnamminnaa maisaiyauvo suvainoo. Ngia gioonna kiaapuuya unnakua kiaa kiada iya hoonahaaniyauvaa ngiingiiyara ravisi varada ngiingiiyara nnaasu yaata utida koonnakaannama variaavai.

²⁶ E avu maisa vaidi Farisai tuanaakuavee. A pereeta kaapa aakiaviki tauraa fini kiee mmaanaivaata fini kiaanavaa roosiima i aakiavaa fini kino too mmamma mmaanaivoota yoketaavai vakiaivee.

²⁷ Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama huoobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia putuaiya mmata nnauvaa mmaanaivau funnukakiaiyyauvaa roosiima variaayavee. Mmata nnau mmaanaiyauvo inna aikiooma vaikio aakiyaiyauvaki vaidi putuaiya mmamma mmuyai uudaiyauvo vaivai.

²⁸ Itaama vaineema gioonna kiaapuuya ngii mmamma mmaanaiyauvaa teeda ngiiyara kiaanoo: Yoketaayavee, kiaavai. Ngii aakiyaiyauvaki unnakuaiyauvoota mminnamminnaa maisaiyauvootama suvainoo.

Yisuva ngiari irisai maisaivaa varaaraivaara

*iya kiaa mmiravai
(Rukaaso 11:47-51)*

²⁹ Ngia kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama huoobavainna unnakua nnaa-muru tuanaayavee. Ngii irisai maisaivo vainoo. Ngia forofetaa putuuyara sikauyau-vaadiri iya mmata nnauyauvo yoketaakiaiveera funnukama yoketaama kiaavai. Ngia gioonna kiaapu safuuma varuuya putuuyara sikauyauvaadiri iya mmata nnauyauvaa hatata kieeraiyauvunu funnukama kiaavai.

³⁰ Ngia iyaavuaa funnukama kiada kiaanoo: Ta ti rubu tabeeya varuu suaivaki teeta variaannatiri. Ta hama iyaata iida forofetai ya ruputuaannaduu pututirivee.

³¹ Ngia itaa kua tuuvaugiatama ta kooyaa rikiaunnani aanna ngia forofetai ya ruputuduu putuuya uru nnaakara tuanaiyaida variaanoo.

³² Inna aikioovai. Ngii rubu tabeeya tauraa iya uuneema ngieeta iidada taika kiaatee.

³³ Ngia gioonna kiaapu maisaso, ngia dataama kiada kua pinaivakidiri ikia aakiaivaki vida fanniima kuaarannee? Ngia maisa mmooriivaa uuvaara fai inna aikioo ivaki kuaaravaivee.

³⁴ Ivaara na vaidi forofetai yaatama vaidi tinni yoketai yaatama vaidi vitairi yaatama ngiisi titanai vikiai fai ngia vooya ruputikiai putikiai vooya yatari sagaiyauvunu haara kiada vooya ngiingii nuunaira nnauyauvaki ripiida ruputua rada vata rada vo yosinna vo yosinnaiyauvaki kuaaravai.

³⁵ Ngia itaikio mmuakiaa vaidi yoketai ya kuminayaa ruputuuya irisaivo fai ngiiki vainaravai. Nnaaruuaa vaidi yoketaa voovai Aveeraa Kaingo kuminayaa ruputu kiooduu putuduu ivakidiri iima rada nnidada vaidi voovai Barakiaanna mmaapuuvaa Sakariaasaa ngia Yutayai ya ruputu kioovaa irisaivo fai ngiiki vainaravai. Ngia nuunaira nnau pinaivaki vuduu yeena tapi Anutuugaara hudeeraivo sainai vauduu vo atau yoketaa tuanaa nnau voovai sainai vauduu ngia vuutaivaki Sakariaasaa ruputu kieeravai.

³⁶ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Mmuakiaa vaidi ya kuminayaa ruputuuya irisaivo aa ngia variaa aaya ngiiki vainaravai.

Yisuuva Yerusareemaiyara mmuduuya riravai

(Rukaaso 13:34-35)

³⁷ Boo, gioonna kiaapu Yerusareemaiyaso, ngia vaidi forofetai ya ruputuaani putu-aani gioonna kiaapuuya Anutuugo ngiisi titeerai ya ngia sikauyauvaadiri habati kiada ruputuaani iya putuaavai. Kakaraa kaanaivo ari nnaakaraiyauvaa rupi nuunama ari haayaivaadiri rummuu apineema na airineetu ngii rupi niniisi nuunainee kiaukai ngia niiyara oogoo kiaavai.

³⁸ Rikiaatee. Vaa ngii nuunaira nnau pinaivaa Anutuugo pikiaikio mmanna nnauvai vainoo. Vaa Anutuugo vioo kiaivai.

³⁹ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama kava ni taaravai. Fai yapooma ngia niiyara kiaara: Udaanga Anutuugo titoduu tuuvo nninaraivaara Anutuugo innara yoketaaki-avee, kua kiada fai kava ni taaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

24

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa havarataarivaara tiravai

(Marakaa 13:1-2; Rukaaso 21:5-6)

¹ Ivo itaa kua kua kioo diitoo nuunaira nnau pinaivakidiri pikioo kuanara uuduu ari ngiaammuauya nuunaira nnau pinaivaki vo nnau vo nnauvaa inna vitaakiaaraivaara innasi nniravai.

² Numa vitauduu Yisuuva iya tunoo: Inna aikioovai. Makee aa ngia nnau aayauvaa taanoo. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai vaidi ya mmuakiaa aa nnau aayauvaa havarata taika kikio rikioo fai hama seena sikau voovai ari seena sikau voovai mmaataivau tasipama vainaravai. Fai mmuakiaavai havarata taikaanaravaivee, tiravai.

Maisa mmooriivo nninaraivaara Yisuuva tiravai

(Marakaa 13:3-13; Rukaaso 21:7-19)

³ Nnaagiai Yisuuva taapi Oriveeta ivau hara kioo varuduu ari ngiaammuauya ngiari-vana innasi nnida inna yaparaida tunoo: Ti kua ti mmianee. A kiannaivo dairi sui vainarannee? Dee ari vookarai mmoorivai vainai fai ta teeda rikiaikio a tiinara suaivoota ngiau mmata taikaanara suaivootama vainima nninarannee?

⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoono ngii unnakua kua kioo aataru maisaivau ngii vita yapeevora tuqinnama haitatuukiatee.

⁵ Fai kaayau vaidi ya mmuaavai mmuaavai nnida ni nnutuuvaa ngiariyara kiaaravai. Voovoono ngioo tinara: Aanna na Anutuugo mmataama kioo vaidiivoona ngiaunoo, tinai fai kaayau gioonna kiaapuuya iya unnakua kiaivaa rikiaada kiaara: Kutaa kuavaivee, kiaaravee.

⁶ Fai ngia gioonna kiaapuuya vainiivau rapiraivaa rikiada ngieera rapira mmayaayivaa rikiada sa ivaara nnikiaraida aatuukiatee. Rapiraivonanaa tauraa vaino too ngiau mmata taikeera suaivo fai nnaagiai nninaravaivee.

⁷ Fai gioonna kiaapu voovaki variaya diitada gioonna kiaapu voovaki variayaatama rapuaaravai. Fai vo kieeta voovoono diitoo vo kieetavaata rapinara iina rikiada fai ngiari gioonna kiaapuuya rapuaaravai. Fai ii sui ivaki vo yosinna vo yosinnaiyauvaki aarareeraivo vainai rikiada gioonna kiaapuuya kaayauma yeennara kiaaravai. Fai vo mmata vo mmataiyauvaki mmataa kuaruuvo utinaravai.

⁸ Gioonnaivo nnaakaraivaa mmataanara suaivaki ivo tauraa kiisama nniitareeraivaa varoo nnaagiai pinaama nniitareeraivaa varaivai. Ivaa roosiima iqii aataru iyauvo nninara suaivaki tauraa kiisavai vainno nnaagiai fai pinaavai vainaravai.

⁹ Iqii sui ivaki fai vaidiia ngii vitada vaidi kieetaiya mmikiai teeda iya kua pinaivaa ngiiki yapaaravai. Ngiiki yapa kiada ngii ripiida ngii ruputikiai putuaaravai. Ngia niyara kutaavaivee kiaivaara kaayau gioonna kiaapu ngiari vooppinnaia ngii teeda hama ngiiyara mmuduuya ruaravai.

¹⁰ Iqii sui ivaki kaayau gioonna kiaapuuya tauraa niyara yaagueeqakiai ni pikiada iya seenaiya ngiari nnammutuaya kooyaa vitaikiai ngiariyara ngiariyara nnannataaravai.

¹¹ Nnannateekiai fai kaayau unnakua forofetaiya diitada kaayauma gioonna kiaapuuya unnakua kiaaravai.

¹² Itaikio kaayau aataru maisaiyauvo vakia roo vioo vioo pinaavai vainaraivaara kaayau gioonna kiaapuuya mmuduuya rira aataruuvaa fai pikiaravai.

¹³ Fai gioonna kiaapu voovoono innasi mmuaararaivo vainoonnaata yaagueeqama kioo iima roo vioo vioo ari putira suaivo innasi nnino Anutuugo inna vitoo yosinna yoketaivaki yapaanaravai.

¹⁴ Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa fai gioonna kiaapuuya varada mmuakiaa mmatavau vida ivaki variaya kiaa mmikiai mmuakiaaya rikiakio nnaagiai fai ngiau mmataivo taikaanaravaivee.

Mminnaa maisa ari vookaraivo nninaravaivee

(Marakaa 13:14-23; Rukaaso 21:20-24)

¹⁵ Fai ngia teekio mminnaa maisa ari vookaraivaara nnaaruaa vaidi forofetaa Danieero ivaara fafaara roovo Anutuugaa nnau yoketaa tuanaivaki dioo vainaravai. Gioonna kiaapuuya aa kua na kiau aavaa yaarida arinaima rikiaatee. Fai ivo dioo vainai teeda

¹⁶ ngia Yutayaa variaya ngiingii yaatu aatuuda taapiivaura seenada kuatee.

¹⁷ Fai gioonna kiaapu voovoono ari nnauvaa vainiivau iikiaiivo sa ari mminnammin-naivaa varaanara ari nnauvaki kuaivee.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono ari mmooriivaki iikiaiivo ari yaapaivaa mmoori tooyaivau yapa kiaivaa sa kava vara ranoo vioo ivaa varaivee.

¹⁹ Boo, iqii sui ivaki gioonna nnaakara sunnaakiaiyaata gioonna nnaakara meedi ruaiyaatama kuaaraivo iya mmuaararainaravai.

²⁰ Vati pinaa rira suaivakiaata vaidiia kati varira suaivakiaatama vivoora kiaa yaaku varaatee.

²¹ Iqii sui ivaki kaayau maisa mmuaararaivo ari vookaraivai vainno mmuakiaa mmuaararaivo gioonna kiaapuuyaki vaivaa yaataraanaravai. Nnaaru Anutuugo ngiau mmata uu suaivaki varuuya varia rada nnidada makee aa sui ta variaunnaivaki variaya hama kaayau maisa mmuaararaivo itaama vaivaa taavaivee. Fai yapooma variaaraiya hama itaama vai mmuaararaivaa taaravai.

²² Iqii sui ivaara Anutuugo paanna suaivai mmataama kioo tiravai. Fai hama paanna suaivaa yapa kinai gioonna kiaapuuya putu taikaaravai. Anutuugo ariiinee kiaa mmataama kiooyara yaata utuoo suaivaa paannavai yapa kieravai.

²³ Fai iqii sui ivaki gioonna kiaapu voovoono ngii tinara: Taatee. Anutuugo mmataama kioo vaidiivo aavaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee. Fai voovoono tinara: Iqiivaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee.

²⁴ Fai unnakua vaidi vooya nnida voovoono ariiyara tinara: Na Anutuugo mmataama kioo vaidiivoona ngiaunoo, tinaravai. Fai itaa kua kiaaraiya ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa iikiaravai. Anutuugo gioonna kiaapuuya ariiinee kiaa mmataama kiaiya unnakua kiaa kiada iya iida aataru maisaivau iya vita yapaaraivaara iya ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa iikiaravai.

²⁵ Rikiaatee. Na aanna iya iikiaaraivaara mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo.

²⁶ Fai iya ngii kiaara: Taatee. Anutuugo mmataama kioo vaidiivo koo mmuyai gaanga mmataivau varinoo, tikiai sa oro taatee. Fai iya kiaara: Nnau aakiaa voovaki varinoo, tikiai sa iya kuaivaa rikiaatee.

²⁷ Suai raari raivakidiri saneetuvo ngioo suai haatapeeranni vioo akiairaama tipannu-uma kiaivaa roosiima Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo itaama mmuaakaraama tiinaravee.

²⁸ Vaidi putiivaa nnabaivo vaivaki hemoonnaiya nuunaida hatoka nnaara puru vari-aavaivee, tiravai. Ivaa roosiima mmuakiaa yoosinnaiyauvaki gionna kiaapuuya nuu-nakiaivaki ari tiinaraivaara Yisuuva itaa kua tiravai.

*Yisuuva kava mmatayaa tiinaraivaara tiravai
(Marakaa 13:24-27; Rukaaso 21:25-28)*

²⁹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Iqii suai ivaki maisa mmuaararaiyauvo taika kino too akiairaino fai suaivo ngioo upisiima tu kioo vaino too kuraagaivo nnino hama mmeekiaivo teeno too aakiapuuyauvo ngiauvauvadi tasukua roo tuoo vino yaagueeqa mminnamminnaa ngiau aapu vaiyauvo ngiari aataru nuairaiyauvaa pikiada sabi kuaar-avai.

³⁰ Ii suai ivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo tiinara atauvo ngiauvau vainaravai. Vainai teeda mmuakiaa gionna kiaapu mmatayaa vo kua vo kua kiaiya ratada varida teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo ngiau aapu nama aakiadaadiri ni yaagueeqaivoota kaayau ari vookarai mmeekiaivootama ni tasipanai tiinaravai.

³¹ Na tiino noomaivo pinaama akua tinai na aangeriia titanai teeda iya mmuakiaa yoosinna nuaida suai raari raipinnai vida suai haatapaipinnai vida tooya sainai vida tooya sainai vida gionna kiaapu na niniinee kiaa mmataama kiauya rupi nuunama vitada niisi ngiaaravee.

*Yisuuva nnaammuayaivauvadi mmataama kioo tiravai
(Marakaa 13:28-31; Rukaaso 21:29-33)*

³² Na yatari nnaammuayaivauvadi mmataama kiee tinai ngia tuqinnama rikiaatee. Nnaammuayaivo mmunni raikiai ngia teeda kiaanoo: Nuanuuvoo vainima nnikioonno mmunni rainoo, kiaavai.

³³ Mmuakaraama ii na ngii giaa ngii miao kua iyauvaa kaanaiyauvaa ngia teeda rikikio na tiinara suaivo inna vaa vainima vainoo.

³⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gionna kiaapu aanna makee variaa aaya hama putiraida homo varikio suaivo nnino ii aataru iyauvo fai vainaravai.

³⁵ Ngiau mmataivo fai taikaanaravaivee. Ni kuaivo fai hama taikaanaravai. Fai tupatupaa vainaravaivee.

*Hama voovoona na tiinara suaivaa too rikiaivai
(Marakaa 13:32-37; Rukaaso 17:26-30,34-36)*

³⁶ Hama gionna kiaapu voovoona na tiinara suaivaa too rikiaivai. Aangeraa ngiau aapu variaiyaatama hama teeda rikiaavai. Na inna Mmaapuuvoo neetama hama tee rikiauvai. Ari ni Napoovaano nnaasu too rikiaivai.

³⁷ Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo kava tiinara suaivo Nuvuaava varuu suaivaa roosiima vainaravai.

³⁸ Nnaaru hama nnooriivo mmata mmuakiaavai rapodaa taika kioo suaivaki gionna kiaapuuya yeennaiyauvaa nneeda nnooriivaa nneeda nnaata vaatiivaa vareeraivaara yaata utu kiada vaidada Nuvuaava nnooriyaa nuaira nnauvaki vuu suaivaki iya homo itaidada

³⁹ Iya hama nnooriivo iya raputu taikaanara kuaivaa arinaima rikiooduu nnooriivo ngioo iya raputu taika kieveravai. Iya itaama varuneema Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo kava tiinara suaivaki fai gionna kiaapuuya mmuakaraama kumimakaida variaaravee.

⁴⁰ Ii suai ivaki taara vaidivaitana mmooriivaki mmooriivaa varakio Anutuugo fai vuaivaa vitoo vioo vuaivaa pikioo kuanaravai.

⁴¹ Fai gionna taaravaitana mmuaavau varida mmoori varakio fai Anutuugo vuain-ningiaa vitoo vioo vuainningiaa pikioo kuanaravai.

⁴² Ivaaraida haitatuukiatee. Ngia hama ngii Udaangaivo tiinara suaivaa teeda riki-aaraivaara haitatuukiatee.

⁴³ Aa kua aavaa rikiaatee. Mmuara vareera vaidiivo nnauvaki nninara suaivaa vaa nnau nakaaraivo rikioo avuuvaa too vaitiri. Mmuara vareera vaidiivo heenaki ivaki ngioo hama yopeema sipuuvaa rukaitu kioo ngioo vioo mminnamminnaiyauvaa mmuara varaitirivee.

⁴⁴ Ivaaraida mmuaanaa teerakiatee. Hama ngia teeda rikieera suaivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo fai kava tiinaraivaivee.

Yoketaa mmooriivaata maisa mmooriivaatama vareeraiyara Yisuuva tiravai
(Rukaaso 12:41-48)

⁴⁵ Dee mmoori vareera ngiaammuauvoono tinni yoketaivaa varoo ari mmooriivaa hama pikieerainno yaagueeqama nnaasu iinnee? Itai ngiaammuauvaa vaidi nnoonnaivo kieetavai inna yapa kiaikio inna nnauvaara haitatuunno seena ngiaammuauya yeenna nneera suaivaki yeennaiyauvaa duuyama iya mmiivai.

⁴⁶ Ivo itaama varikio nnoonna vaidiivo ngieeradiri vara ranoo numa ari nnauvaki taikio homo yoketaama mmoori varoo varikio too ngiaammuauvaara inna yoketaivai.

⁴⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ii ngiaammuaui iava vaidi nnoonnaivoono ari hoonahaana mmuakiaayauvaara haitatuura ngiaammuauvai inna yapaanaravai.

⁴⁸ Fai ivo maisama varioo ariiyara tinara: Nnoonna vaidiivo hama akiairaama nninaravee,

⁴⁹ kiaa kioo ari seena ngiaammuauya ripiinno yeennaiyauvaa nnoo nnoori kapikaraivaata nnoo ari seena vaidiia nnoori kapikaraivaa nneeda kumimakakiaia tasipama varino

⁵⁰ fai yapooma hama ivo rikioo teeraira suaivaki nnoonna vaidiivo nninaravai.

⁵¹ Ngioo ivo fai inna ruputu rutaka kagaari kino ivo huoba kua tira unnakua nnaamuruuya variraivaki kuanaravai. Ii yoosinna ivaki gioonna kiaapuuya varida teekio iya nnanateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee.

25

Yisuuva kiaatanna yaakuuvaitanaayaadiri mmataama kioo tiravai

¹ Na tiinara suaivaki Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na kua tinara aavaa roosiima vainaravai. Kiaatanna yaakuuvaitana ngiari raamaiyauvaa varada kieevatiivaa yaapeeri buusa nneera suaivaki oto inna sunaara kuaavai.

² Iyakidiri kiaatanna yaaku saivai yaata duunaya kuaani kiaatanna yaaku saivai tinni yoketaaya kuaavai.

³ Kiaatanna yaata duunaiya ngiari raamaiyauvaa nnaasu varada hama karasiinaiyauvaatama varada kuaavai.

⁴ Kiaatanna tinni yoketaiya ngiari raamaiyauvaata varada ngiari karasiinaiyauvaatama varada kuaavai.

⁵ Iya oro varida kieevatiivaa haitatuuda taavo ivo homo faikaa ngioo varikiai iya vuru raikiai vakiaavai.

⁶ Vakiaavo rikioo heena tammaikio aayannaivoono iya yuruunno tinoo: Vaa kieevatiivo nninoo. Diitada oro inna sunada ngiatee,

⁷ tikiai rikiada diitada ngiari raamaiyauvaa subi teerama kiaavai.

⁸ Subi teerama kiaani hama teerakiaiyaano vaa teerama kiaiya kiaanoo: Ti raamaiyauvo tasuunara iinoo. Ngiengieeraira karasiinaiyauvaa ti mmikiai ta ti raamaiyauvaki tusi kuaaravee,

⁹ kiaani rikiada iya sai kiaanoo: Hameetavee. Fai ngia tikiai ta ngii mi kiada ngieeta teetama hama karasiinaatinaravai. Ngia oro karasiinaiyauvaa yookaama kiada ngiingi-iyara varada ngiatee,

¹⁰ kiaani rikiada karasiina varaara vida variaavo kieevatiivo nnikiai vaa teerama kiaiya inna sunada buusaivaa nnaara vida kiaavo ivo sipuuvaa rau kiaivai.

¹¹ Rau kiaikiai nnaagiai kiaatanna saiya kava vara ranada numa kiaanoo: Udaanga-o, sipuuvaa tiini hatuaanee,

¹² kiaavo rikioo ivo iya sai tinoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama na ngii tauyavee, tiivaivee. Yisuuva ii kua iava kiaa taika kioo ari ngiaammuauya tunoo:

¹³ Itaama vainai tuqinnama haitatuukiatee. Hama ngia na tiinara suaivaa teeda rikiaavaivee.

Yisuuva ngiaammuauyaayaadiri mmataama kioo tiravai
(Rukaaso 19:11-27)

¹⁴ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo aa na kua tinara aavaa roosiima vainaravai. Vaidi voovoono ngieera vo yoosinnakira kuanara iinno varioo ari mmoori vareera ngiaammuauya tikiai innasi ngiaavo rikioo ari nnau mminnamminnaiyauvaa haitatuuki-ateera kiaa kioo ari sikauyauvaa iya mmiivai.

¹⁵ Ivo iya mmoori varaiyauvaa mmuaavai mmuaavai too rikiaa kioo iavaara sikauyauvaa yaarummua kioo iya mmiivai. Voovai kaayau sikauyauvaa (5000) mmi kioo voovai nnoonnama sikauyauvaa (2000) mmi kioo voovai kiisa sikauyauvaa (1000) mmiivai. Ivo iya itaama mmi taika kioo iya pikioo kuaivai.

¹⁶ Kuaikio rikioo ngiaammuauvo kaayau sikauyuavaa (5000) utiivoono kammannaikio varoo oro vaidi vooya mmikiai varada ngiari mmoori pinaivaki irisaiyauvaa varada saiyauvaata inna mmikio too ari sikauyauvunudiri yaatarai sikauyauvaatama vara nuunama utuoo taikio kaayakaayauma sikauyauvo (10,000) vaivai.

¹⁷ Nnoonnama sikauyuavaa (2000) utii ngiaammuauvoono mmuaikaraama iinnonno kava nnoonnama sikauyauvaa (2000) vara nuunaikio vioo kaayau sikauyauvo (4000) vaivai.

¹⁸ Kiisa sikauyauvaa (1000) utiivoono vioo mmataivaki hanuu kioo nnoonna vaidiivaa sikauyauvaa hauma kiaivai.

¹⁹ Iya itaama iima kiada variaavo nnaagiai hokoba suaivo taikaikio nnoonna vaidiivo ngieeraipidiri numa iyasidiri ari sikauyauvaa varaanara nniivai.

²⁰ Ngioo taikio ngiaammuaui kaayau sikauyauvaa (5000) mmuuvoono kava kaayau sikau (5000) vooyauvaatama tasipama inna mmioo tinoo: Nnoonna-o, taanee. A kaayau sikauyauvaa (5000) ni munnaiyauvaa na ivaadiri mmoori iikiauoko kaayau sikauyauvo (5000) vaiyauvaatama na vara nuunama utuee i mmiaunoo,

²¹ tikio rikioo nnoonna vaidiivo inna tinoo: A ngiaammuaui yoketaakuavee. A mmoori-ivaa yoketaama iikiannavai. A sikauyauvaa varee iyauvunudiri yoketaama iikiannani irisaivaa fai na pinaa mmooriivaara dianeera i yapa kiaanaravai. Numa ni tasipama variee sirigakianee,

²² tikio vo ngiaammuaui voovai nnoonnama sikauyauvaa (2000) utiivoono numa nnoonna vaidiivaa tinoo: Nnoonna-o, taanee. A nnoonnama sikauyauvaa (2000) ni munnaiyauvaa na ivaadiri mmoori iikiauoko nnoonnama sikauyauvo (2000) vaiyauvaatama na vara nuunama utuee i mmiaunoo,

²³ tikio rikioo nnoonna vaidiivo inna tinoo: A ngiaammuaui yoketaakuavee. A mmoori-ivaa yoketaama iikiannavai. A sikauyauvaa varee iyauvunudiri yoketaama iikiannani irisaivaa fai na pinaa mmooriivaara dianeera i yapa kiaanaravai. Numa ni tasipama variee sirigakianee,

²⁴ tikio ari vo ngiaammuaui voovai kiisa sikauyauvaa (1000) utiivoono numa yokeera vaidiivaa tinoo: Nnoonna-o, na i taukai a tinni yaagueeqaira nnaamurukuavee. Hama a yeenna hauvaa utuanna mmooriivakidiri yeenna kaanaivaa varaannavai. A hama mmoori varaannaivakidiri yeennaiyauvaa tau varee ngiannavai.

²⁵ Ivaara na aatuuna oro i sikauyauvaa mmataivaki hau kiauvi. Taanee. Anna ai sikauyauvoonno vainoo. Ee varaanee,

²⁶ tikio rikioo nnoonna vaidiivo inna sai tinoo: A ngiaammuaui maisa kati varira nnaamurukuavee. Vaa a kutaa taannani na hama yeenna hau utuau mmooriivakidiri yeenna kaanaivaa varaannee? Vaa a taannani na hama mmoori varauvakidiri yeennaiyauvaa tau varee ngiaunnee?

²⁷ Mo inna aikioovai. A itaama yaata utueennainna a ni sikauyauvaa varee sikau nnaamuruuvaki yapaataama vaikiainnaata mmataivaki hau kiaannavai. Vaa a sikau nnaamuruuvaki yapa kiaannatiri. Na kava vara ranee ngiee sikau nnaamuru nakaaraivaasidiri sikau kiisaivaatama varautirivee,

²⁸ kiasa kioo vooya tinoo: Aa vaidi aavaasidiri sikau aayauvaa ravisu varada pinaa sikauyauvaa (10,000) utii vaidiivaa mmiatee.

²⁹ Gioonna kiaapu voovoono pinaa mmooriivaa varaivaa fai na kava vo mmoori vooyauvaatama inna mmioo rikioo fai kaayauma inna suvuinaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama kaayau mmooriaataivaa fai kiisa mmoori innasi vaivaa na numa innasidiri ravisu varaannaravai.

³⁰ Aa ngiaammuaui kumina varii aavaa varada oto mmaanai upisiivaki kagaari ki-atee. Ii yoosinna upisi ivaki gioonna kiaapuuya varida teekio iya nnannateenai fai ngiari avaiyauvaa hakutikio iya ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravaivee. Nnoonna vaidiivoono itaa kua tiivaivee, tiravai.

Yisuuva yapooma mmuakiaaya ngiari mmoortiyauvaara iya yaparainaravai

³¹ Yisuuva itaa kua kiasa kioo tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo fai na kava mmatayaa tiinara suaivaki mmuakiaa aangeraiyaatama ni tasipama tiikiai fai na ari vookaraama yoketaama variee fai gioonna kiaapuuyara dinaravai.

³² Fai na iyara diee vainai mmuakiaa gioonna kiaapu sainaidi sainaidiri niisi nnida nuunakiaaravai. Nuunaikiai puara sipisipa memeeyauvaa haitatuura vaidiivo ari puariyauvaa sainai sainai yapaineema

³³ fai na iya mmuaavai mmuaavai sainai vara yapee sainai vara yapaannaravai.

⁹ Ivo ivaa varoo vaidiiya mmiitiri. Irisai sikau pinaiyauvaa varoo gioonna kiaapu mmanna haipuuya mmiitirivee,

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva iya itaa kua tuu kuaivaa rikioo tunoo: Ngia aaniiraida aa gioonna aavaara itai kuaivaa kiaannee? Iva yamaa aataruvainno ni iinoo.

¹¹ Mmanna haipu gioonna kiaapuuya tupatupaa ngii tasipama hara kiada variaara-vaivee. Hama na tupatupaa ngii tasipama varinaravai.

¹² Na putinai ni hakuaaraivaara gioonnaivo mmuaanaa heenna suuyaivaa ni mmam-maivau tusaa apinoo.

¹³ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Mmuakiaa yoosinnaiyauvaki gioonna kiaapuuya ni mmayaaya yoketaivaa kuaa mmiaa yoosinnaiyauvaki aa gioonna aavo ii mmayaayaivaatama iya gioonna kiaapuuya kuaa mmikiai rikiada innara yoketaama yaata utuaaravaivee, tiravai.

*Yutaaso Yisunna iya vitainaraivaara ee-oo tiravai
(Marakaa 14:10-11; Rukaaso 22:3-6)*

¹⁴ Yisunna ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvoo Yutaaso vuai nnutuuvoo Isariooto Anutuugaara kati puara hudeera kieetayasi vioo

¹⁵ iya tunoo: Fai ngia aaniivai ni mikiai na Yisunna kooyaa ngii vitainarannee? tuduu iya sikau mmuaa vaidivai yuku yaaku taika kiada vo vaidivai yaakuuvaitana yaarummua kiada inna mmiravai.

¹⁶ Mmi kioodoo too ii suai ivakidiri iva faannama roo varia roo vioo varioo dee suai tuanaavai nnino rikioo iva Yisunna kooyaa iya vitainaraivaara haitaturavai.

*Yisuuva ari ngiaammuauyaata buusa Varaigiatavaa nneeravai
(Marakaa 14:12-21; Rukaaso 22:7-14,21-23; Yuvuaano 13:21-30)*

¹⁷ Gioonna kiaapu Yutayaiya buusaivaa nneeda hama puuqaira yeennaivaata bereetaivaa tasipama huda nneera tauraa suaivaki Yisunna ngiaammuauya innasi nnida tunoo: Ta dee nnauvaki vida Varaigiatavaa buusa a nnaanaravaa aini teerakiaunannee?

¹⁸ tuduu rikioo tunoo: Ngia vidada oro yoosinna pinaivaki vaidi voovaasi vida inna kiatee: Ti Vitairaivo tinoo: Ni suaivo vaa vainima nninoo. Na ni ngiaammuauyaataama i nnauvaki buusa Varaigiatavaa nnaaravee, kiatee,

¹⁹ tuduu rikiada inna ngiaammuauya iva tuuvaa rikiada oro buusaivaa teerama kieeravai.

²⁰ Teerama kioodoo heenauddu rikiada Yisuuva ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama yeenna nnaara oro varida

²¹ yeenna nneeda varuddu Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngiikidiri vaidi voovoona kooyaa ni nnammutuuiya ni vitainaravaivee,

²² tuduu rikiada ari ngiaammuauya ausaiyauvo kaayauma mmuaararoodu mmuaavai mmuaavai inna yaparaida voovoona tunoo: Udaanga-o, vo neenoonnee?

²³ tuduu rikioo Yisuuva sai tunoo: Vaa vaidi voovoona ni tasipama yeennaivaa yavaivakidiri mmuaavaugiataa rabuuma kioo nnaivoona kooyaa ni nnammutuuiya ni vitainaravai.

²⁴ Na Vaidiivaa Mmaapuuvooonoo fai putinaravai. Anutuugaa yanaivau fafaaraivo vainno ivaara tiivo aanna makee vainoo. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi voovoona kooyaa ni nnammutuuiya ni vitainaravoona fai irisai maisivaa varaanaravaivee. Ii vaidi ivaa hama ari kaano mmataitiri. Hama mmoori maisivaa iinno irisai maisivaa varaitirivee,

²⁵ tuduu rikioo Yutaaso inna nnammutuuiya kooyaa inna vitainaravoona tunoo: Mo vitaira-o, neenoonnee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Eenoo kiannavaivee, tiravai.

Yisuuva bereetaivaata vuainaivaatama

*ari ngiaammuauya mmiravai
(Marakaa 14:22-26; Rukaaso 22:14-20; 1 Koridii 11:23-25)*

²⁶ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama yeenna nneeda varuddu Yisuuva bereetaivaa vara tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kuaa kioo kusii kioo ari ngiaammuauya mmioo tunoo: Aavaa varada nnaatee. Aanna ni mmatiivaivee,

²⁷ Tuduu nnooduu iva kava vuaina suuya tooriivaa vara tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kuaa kioo iya mmioo tunoo: Ngia ivakidiri mmuakiaaya nnaatee.

²⁸ Aanna ni kiau vai. Na kaayau gioonna kiaapuuyara yaata utuee ni kiau vaa tusaa kino rikioo Anutuuga kua yeena rau kiai karaasa aataruuvoo kooyaa vaino ivo iya mmminnam-minnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee.

²⁹ Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama na aavau kava vuaina suuyaivaa ngii tasipama nnaanaravai. Vo suai voovaki yapooma ni Napoonna yoosinnaivaki fai na vuaina suuya ari vookaraivaa ngii tasipama ari vookaraama nnaanaravaivee,

³⁰ tuduu nnaa kioodoo iya Anutuugaara kuaru voovai kiaa taika kiada diitada taapi Oriveeta ivaura viravai.

*Petorooso hamavee tinaraivaara Yisuuva kooyaa ari kiaa mmiravai
(Marakaa 14:27-31; Rukaaso 22:31-34; Yuvuaano 13:36-38)*

³¹ Oro ivau varuduu Yisuuva iya tunoo: Aa heena aavaki fai ngia mmuakiaaya ni pikiada vida raubiriima kiaaravai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Anutuugo tinoo: Na puara sipisiipara haitatuura vaidiivaa ruputu kinai fai sipisiipaiya raubiriikiaaravaivee, tiivaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

³² Fai itaama vainai na putino Anutuugo ni tinai na kava diitee neennaadee Karirayaa vinai fai ngia ni nnaagiai kuaaravaivee,

³³ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Ai, hama na i pikiaanaravai. Fai mmuakiaa ni seena ngiaammuaaya i pikikiai fai neenoo hama i pikiaanaravaivee,

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Ne kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Turau hama kakaraivo akua tinai fai a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee,

³⁵ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Fai a putinai neeta putinaravai. Fai hama na aiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravee, tuduu ari ngiaammuaa mmuakiaaya mmuai kuaivaa tiravai.

Yisuuva yoosinna Kisamanii ivaki

yaaku vareeravai

(Marakaa 14:32-42; Rukaaso 22:39-46)

³⁶ Tuduu Yisuuva ari ngiaammuauyaataa yoosinna Kisamanii vioo iya tunoo: Ngia aavau varikiai na oro hayu vo kammuvauvadi yaaku varaanaravee,

³⁷ kiaa kioo Petoroosaa vitoo Sevetainna mmaapuuvaitana vitoo vioo varuduu inna ausaivo kaayauma mmuaararooduu iva yaata utuuvo ari vookaraduu

³⁸ iva iya tunoo: Mmuaararaivo niiki vaikio ni ausaivo pinaama mmuaararoo ari vookarainoo. Niiyara aavau varida haitatuukiatee,

³⁹ kiaa kioo oro kiisama vo kammunni voovau vioo varoo mmataivaki vainno yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, vo aataru voovai vainai mmuaararaivo aa nnoori toori kapikarai aavaa roosiivo niisi nninaravaara oooqoo tino pikiaivee. Inna aikioovai. Ni iikiataivaa sa iikiane. Ai iikiataivaa iikiane,

⁴⁰ kiaa kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo vuru vaida varuduu ivo iya yuruuma kioo Petoroosaa tunoo: Mo dataikiai ngia hama mmuaa suai voovau niyara tida avu teeda vakiaannee?

⁴¹ Ngii iinno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida avu teeda vaida yaaku varaatee. Vaidiivaa mmannasaivo inna iikiataikio nnabaivo muaraagainoo,

⁴² kiaa kioo Yisuuva kava oro yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, aa nnoori toori kapikarai aavaa fai hama na nneeno mmuaararaivo homo vainaraivaara inna aikioo eenoo ai iikiataivaa iikiane,

⁴³ kiaa kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo vurura rusi rusiima rikiaa vaa vuru vairavai.

⁴⁴ Vauduu too Yisuuva kava iya pikioo oro vooneetu yaaku varoo mmuai kuaivaa tiravai.

⁴⁵ Kiaa kioo kava vara ranoo numa ari ngiaammuaudaa tunoo: Ngia homooda vuru vaida variaannee? Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi voovoono vaidi maisa vooya kooyaa ni vitainara suaivo aavaa nninoo.

⁴⁶ Taatee. Vaidiivo kooyaa ni vitainaraivoono aavaa nninoo. Diitakiai ta innasi kuaaravee, tiravai.

Vaidiia Yisunna utida rputuaara iiravai

(Marakaa 14:43-50; Rukaaso 22:47-53; Yuvuaano 18:3-12)

⁴⁷ Yisuuva homo kua tioo varuduu ari ngiaammuaudo yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvo Yutaaso nniravai. Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Yutayaa yokovaiyaatama kaayau vaidiia titooduu iya paipa avaikarauyauvaata tipaiyauvaatama utida Yutaasaa tasipama Yisunnnasi nniravai.

⁴⁸ Yutaaso kooyaa inna vitainaraivoono vaa mmuaanaa vaidiia kiaa mmioo tunoo: Ngia teekiai vaidi na mmootaanara vaidiivo inna ngia vitaara vaidiivovee. Inna puaisa utuatee.

⁴⁹ Ivo itaa kua tuuvoono ngioo ngioo numa makee tuduu Yisuunna tunoo: Vitaira-o, a yoketaama variannanee? kiaa kioo inna mmooteeravai.

⁵⁰ Mmootooduu Yisuuva inna sai tunoo: Ni vuaigo, e aapi iinara ngiannaivaa iikiane, tuduu rikiada vaidi vooyaano numa Yisuunna puaisa utu kiada vauduu

⁵¹ Yisuunna ngiaammuaayakidiri voovoono ari paipa avaikarauvaa nnaamuruu-vakidiri utu rada kioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kietaivaa ngiaammua voovai yaataivaa rutaka kieeravai.

⁵² Rutaka kioodoo Yisuuva ari ngiaammuaavua tunoo: Ai paipaivaa vara ari nnaamuru-uvaki kava uyuanee. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya paipa avai karaivaadiri utida gioonna kiaapu vooya ruputuaaraia fai iyaata irisai paipa avai karaivaadiri utida iya ruputikiai putuaaravai.

⁵³ Hama ngia rikiaavai. Ni iikiatainai na ni Napoonnara aayanna tino fai ivo akiiraama angeraa hama ngia yopeema yaaruaiya titanai ni utida yoketaivau ni yapaaravee.

⁵⁴ Mo itaama vainai dataama kioo Anutuugaa kua fafaaraivo tuuvaugiataama iya itaama iikiaivaa kaanaivo aanna vainarannee? Hama fai vainaravaivee, tiravai.

⁵⁵ Kiaa kioo ivaki nuunauya Yisuuva tunoo: Ngia yaata utida kiaanoo: Mmuara vareera vaidi roosiivaivee, kiaa kiada paipa avaikaraiyauvaata tipaiyauvaatama utida ni mmaara ngiaannee? Mmuakiaa suai na ngii tasipama nuunaira nnau pinaivaki variee ni kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaaduu hama ngia ni utiravai.

⁵⁶ Nnaaruaa vaidi forofetaiya ngia iikiaivaa fafaara roovaa kaanaivo vakiaiveeraivaa aanna makee ngia itaama iikiaanoo, tiravai. Tuduu rikiada ari ngiaammua muakiaaya inna pikiada ngiari toovau viravai.

Vaidiia kua pinaivaa Yisuunnaki yapeeravai

(Marakaa 14:53-65; Rukaaso 22:54-55,63-71; Yuvuaano 18:13-14,19-24)

⁵⁷ Vuduu vaidi Yisuunna utuuya inna vitada Anutuugaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnutuuo Kayapaanna nnauvaki yapa kiada varuduu vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi yokovaiyaatama ivaki nuunaida variravai.

⁵⁸ Varuduu Potorooso ngieeradiri Yisuunna nnaagiai vioo vioo vaidi kieeta tuanaivaa vagiaamunna aakiaivaki vioo vaidi rapiraiyaatama tasipama hara kioo varioo Yisuunna iikiaaravaa taanaraivaa ivaki variravai.

⁵⁹ Varuduu Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vaidi kua yeena raira mmuakiaayaatama Yisuunna ruputikio putuaiveera unnakuvaadiri kua pinaana inna yapaara uduu

⁶⁰ kaayau gioonna kiaapuuya numa innara unnakua tuduu hama kua oyaivootauduu pikiooduu nnaagiai taara vaidivaitanaano diitada numa tunoo:

⁶¹ Aa vaidi aavoono ataa kua tunoo: Na aikiooma Anutuugaa nnau pinaivaa havarata kiee taaravooma suaivo taikanai na kava heeka kiaanaravaivee, tiravaivee.

⁶² Ivaitana itaa kua tuduu rikioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaivoono diitoo Yisuunna tunoo: Mo iya i kaaani a hama iya kua saivaa kiannanee? Aa vaidi aavaitana mo dee kuavai aiki yapaavainnee?

⁶³ tuduu rikioo Yisuuva kua seemuaa varuduu kava kieeta tuanaivoono inna tunoo: Anutuugo ngiau aapu variivaa nnutuuvaa tasipama kua kutaavai ti kiaa ti mmianee. E Anutuugo mmataama kioo vaidi Misiaivovee tiee Anutuugaa Mmaapu tuanaivovee tiee ti kiaa ti mmianee,

⁶⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Inna a kutaa kuavai kiannanoo. Na ngii giaa ngii miaunoo. Aanna na varia suai aavakidiri varia ree viee viee nnaagiai na varinara suaivakiaatama fai ngia teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuo Anutuugo mmuakiaa yaaguee-qaivaa yaataaravaa yaaku yaadudainningiaa hara kiee variee fai nama aakiaidaadiri tiinaravaivee,

⁶⁵ tuduu rikioo kieeta tuanaivo inna kuaivaa inna ausaivo pirisauduu ari uyu rauyauvaa utu rapasi kioo tunoo: Ivoono Anutuugaara koonnama kua tiivai. Sa vaidi vooya kava numa innaki kua pinaa yapaaravara yaata utuatee. Ivo ari avaiakidiri koonnama tinoo: Na Anutuugaa mmaapuvavee, tiivaa vaa ngia rikiaanoo.

⁶⁶ Ngia innara dataamaida yaata utuaannee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ta rikiaunnano ivo koonnama kua tiivaara fai inna aikiooma ivo putinaravaivee, tiravai.

⁶⁷ Iya itaa kua kiaa kiada Yisuunna viri nnikiivaki kuaanuuvaa visida yaaku rurauma utida inna ruduu vooyaano yaaku yapa nneerannidiri inna rida varida

⁶⁸ tunoo: Anutuugo i mmataama kioo vaidi Misiaakuavee tiee kooyaa ti kiaa ti mmianee. Gioonoonno i ruputiinne? tiravai.

Potorooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Marakaa 14:66-72; Rukaaso 22:56-62; Yuvuaano 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Iya itaama iida varuduu Petorooso mmaanai vagiaamunna aakiaivaki hara kioo varuduu mmoori vareera kiaatanna voovoono numa inna tunoo: Eetama Karirayaa vaidi Yisuunna tasipama nookiannakuavee,

⁷⁰ tuduu rikioo mmuakiaa ivaki varuuya rikiada vauduu Petorooso yaagueeqama ooqoo tuoo tunoo: A kianna kua oyaivaa hama na arinaima rikiaunoo,

⁷¹ kiaa kioo oro nnau haayaivaki dioo vauduu vo mmoori vareera kiaatanna voovai inna too vainno vaidi ivaki duuya tunoo: Aa vaidi aavo Nasareetaa vaidi Yisuunna tasipama nuairaivovee,

⁷² tuduu rikioo Petorooso kava yaagueeqama ooqoo tuoo tunoo: Kutaa tuanaavai. Hama iqii vaidi ivaa na tauvaivee,

⁷³ tuduu kiisa suai taika kiooduu vaidiiaa ivaki duuya numa inna tunoo: Kutaa tuanaa a inna tasipama nookiannavai. A kua kiannaivo inna nnuuna roosiinoo,

⁷⁴ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqa kuavai iya kiaa mmioo tunoo: Na hama kua kutaavai kiautiri. Anutuugo ni ruputitirivee. Na kua kutaavai kiaunoo. Hama na tau vaidivaivee, tiravai. Iya tinee tuu saivaata kakaraivo akua tuduu

⁷⁵ Yisuuva tauraa inna kiaa mmuu kuaivaa kava vaa taunnu kioovaa yaata utuoo rikieeravai. Tauraa Yisuuva inna kiaa mmioo tunoo: Hama kakaraivo akua tirainno kinai rikiee a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, tuu kuaivaa ivo kava yaata utuoo rikioo mmaanai vioo pinaama rateeravai.

27

Vaidiia Yisuunna vitada Piratuusaasi viravai

(Marakaa 15:1; Rukaaso 23:1-2; Yuvuaano 18:28-32)

¹ Heenanaanna suaivo nnuduu rikioo mmuakiaa vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Yutayaa yokovaiyaatama nuunaida Yisuunna ruputuaara kuaivaa kiaa safu-uma kiada

² inna yaakuuvaitanau yeenaadiri ranaa rau kiada vitada oro Roomaaya kieetaivaa Piratuusaa mmiravai.

Yutaaso putiravai

(Aposoroo 1:18-19)

³ Mmuduu too Yisuunna nnammutuaiya kooyaa inna vitau vaidiivo Yutaaso iya Yisuunna vitada ruputuaara uuvaa too inna ausaivo hanigooduu ivo sikauyuuvaa vo vaidivai yuku yaakuuvaa taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana varoo vioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama kava mminaree kiaa vioo tunoo:

⁴ Vaa na mminnamminnaa maisaivaa varaunoo. Vaidiivo hama mminnamminnaa maisaataivaa na ngii vitaakiaukai ngia ruputuaara iikiaanoo, tuduu rikiada tunoo: Mo datainne? Hama ii mmoori ivo tiiki vainoo. Aiki vainoo. Eenoo ivaara tuqinnama yaata utuane,

⁵ tuduu rikioo Yutaaso nuunaira nnau pinaivaki sikaudaa kagaari sereguatiima kioo vioo yeenaivaa varoo mmaana haara kioo vainno putiravai.

⁶ Ivo vuu saivaata vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya sikauyuuvaa poropaarooma varada tunoo: Aa sikau aayauvo vaidiivaa ruputuaavo irisai putiivaara vai sikauyuavaivee. Ta aayauvaa nuunaira nnau pinaivaa sikau nnaamuruuvaki yapaaraivaara ti mmaanna tuu kuavo ooqoo tiivaivee,

⁷ kiaa kiada ivaara kuakuaakuaiyauvaa tida yeena rau kiada kookaraa sikauyuuvaa varada mmataivaa hanuu kioo kuu yavaa iira vaidiivaa mmida inna mmata voovai varada ngiari vo yosinnaiya numa varida putikiyai ivaki hakuaaraivaara vareeravai.

⁸ Ivaara aanna makee gioonna kiaapu Isarairiiaa kiaanoo: Kiauvo vau sikauvaadiri yookaama kieera mmataivaivee, kiaavai.

⁹ Iya ivaa uuvaa nnaaruua vaidi forofetaa Yirimiaava tuu kuaivo kaanairavai. Yirimiaava tunoo: Gioonna kiaapu Isarairiiaa vaidiivaara mmataama kiada kagaari kioo sikauyuavo vo vaidivai yuku yaakuuvaa taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana vooya varada

¹⁰ yavaa iira vaidiivaa mmida inna mmataivaa varaavai. Udaanga Anutuugoono ivaara ni gaa ni mivaivee. Yirimiaava itaa kua tiravai.

Piratuuso Yisuunna yaparairavai

(Marakaa 15:2-5; Rukaaso 23:3-5; Yuvuaano 18:33-38)

¹¹ Yisuuva Roomaaya kieetaivaa avuuvau duoo vauduu ivo inna yaparinno tunoo: A Yutayaiya kieetakuannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Yo, inna kutaa kiannanoo,

¹² tuduu rikioo vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama kua pinaivaa innaki yapa kiooduu rikioo hama iya kua sai tirama kioo kua seemuaa variravai.

¹³ Kua seemuaa varuduu Piratuuso inna tunoo: Aa kua mmuakiaa aayauvaa aiki yapaiyauvaa vaa a rikiaannanee?

¹⁴ tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua voovai sai tuduu rikioo Piratuuso ivaara pinaama yaata utiravai.

Piratuuso Yisunna rputuaraivaara ee-oo tiravai

(Marakaa 15:6-15; Rukaaso 23:13-25; Yuvuaano 18:39-19:16)

¹⁵ Vo nuanu vo nuanu buusaivaa nnutuuvu Varaigiataivaa nneera suaivaki oovi nnauvaki varuu vaidi voovaa gioonna kiaapuuya inna yapara ruuvaa Roomaaya kieetaivo mmaanai titooduu tuoo viravai.

¹⁶ Ii suai ivaki vaidi voovai nnutuuvu Paravaaso pinaa mmoori maisaivaa uuvaa oovi nnauvaki hara kioo variravai.

¹⁷ Hara kioo varuduu kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida varuduu Piratuuso iya yaparainno tunoo: Dee vaidivaara na sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanarannee? Vo Paravaasaanee? Vo Yisunna Anutuugo mmataama kioo vaidiivaanee? tiravai.

¹⁸ Kieeta vaidiia Yisunnanikaraama variaaree kaa iya nnannatooduu kuminayaa Piratuusaasi inna vitada vida kua pinaana inna yapa kioovaa vaa Piratuuso rikieeravai. Vaa ivo ivaa rikioovaa itaa kua tiravai.

¹⁹ Ivo nnau pinaivaki gioonna kiaapuuya yapairaa mmaataivau homo hara kioo varuduu ari nnaataivo ngiaammua voovai kuaivaa kaa mmioo titaa kiooduu Piratuusaasi ngioo tunoo: I nnaataivo tinoo: Na heenaki vuru vaina ii vaidi ivaayaa ruvaataivaa tauko ni maisainoo. Ivaara ii vaidi yoketaa ivaa sa vo aataru voovai inna iikiane, tiivaivee, tiravai.

²⁰ Ivo itaa kua tuoo varuduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama gioonna kiaapu nuunauya yaagueeqama tunoo: Piratuuso ngii yaparainai inna kaa mmoda kiatee: Paravaasaa mmaanai titano tuoo kuaivee. Tuoo vinai Yisunna rputuane. Itaa kua kiatee, tiravai.

²¹ Roomaaya kieetaivo kava iya yaparainno tunoo: Taara vaidivaitana oovi nnauvaki variaivaitana fai dee vaidivaara na sipuuvaa hatuano tuoo ngiisi kuanarannee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Paravaasaani sipuuvaa hatuaanee,

²² tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Yisunna Anutuugo mmataama kioo vaidivaivee ngia kiaivaa na aaniivai inna iikiaunnee? tuduu rikiada mmuakiaaya sai tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee,

²³ tuduu rikioo Piratuuso iya avaiyauvaa sai tunoo: Mo datainnee? Aanii tomedavai ivo iivainnee? tuduu rikiada iya puaisakama aayanna tida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee,

²⁴ tuduu rikioo Piratuuso hama yopeema iya avaiyauvaa hatokoo iya kiisa suai rapuara uuvaa too iya avuuyauvunu nnooriivaadiri ari yaakuuvaa fini kioo tunoo: Fai ivo putino hama inna kiauuaa irisaivo niiki vainaravai. Fai ngiingiiki vainaravai. Ngiengieenoo iikiatee,

²⁵ tuduu rikiada mmuakiaaya inna sai tunoo: Kii ivo putino inna kiauvo mmaanai tiinaraivaa irisaivo tiikiaata ti nnaakaraiyakiatama vakiaivee,

²⁶ tuduu rikioo Piratuuso tuduu Paravaasaa mmaanai titooduu tuoo iyasi vuduu Piratuuso ari ngiaammua iya Yisunna mmuduu rikiada iya inna ripiima kiooduu rapira vaidiia Yisunna yatari sagaivau haara vitada viravai.

Rapira vaidiiaano Yisunnara rairavai

(Marakaa 15:16-20; Yuvuaano 19:2-3)

²⁷ Piratuusaa rapira vaidiia Yisunna vitada ngiari kieetaivaa nnau pinaivaki vida ngiari seena rapira vaidi mmuakiaayaata tuduu nnida nuunaida inna avuuvau diravai.

²⁸ Dida vaida inna uyira rairaiyauvaa utu ranna kuasasaama kiada buruqa kookeevaa varada innayaa apu kiada

²⁹ yeena ooviyauvaa varada hovekama kiada inna kieetaivau ruvuyu kiada kuasaa yauvaa varada inna yaaku yaadudaivau yapa kiooduu tu kioo vauduu inna yuku oyaivaki toorivu yau hara kiada innara rairavai. Innara raida tunoo: Gioonna kiaapu Yutayaiya kieetakuavee. Tupatupaa varianee,

³⁰ kaa kiada innayaa kuaanuuvaa visida yauvaa ivo utuuvaa ravisi kiada ivaadiri utida inna kieetaivau rida variravai.

³¹ Rida varida innara raidada kiada buruqa kookeevaa utu rabara kiada ari uyira rairaiyauvaa kava inna uyu kiada vitada yatari sagaivau haara viravai.

Vaidiyya Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai
(*Marakaa 15:21-32; Rukaaso 23:26-43; Yuvuaano 19:17-27*)

³² Vida varuduu yoosinna Kureenaivakinnaa vaidi voovai nnutuuvu Simoono iya saidi nniravai. Nnuduu rikiada rapira vaidiyya inna yaakuuvau utu raririima rada Yisuunna yatari sagaivaa apuoo kuaiveera inna tuduu varoo viravai.

³³ Iya vuu yoosinnaivaa nnutuuvu Korokataa viravai. Korokataa nnutuuvaa oyaivo kieeta mmuyaivo ivaki vau yoosinnaivovee.

³⁴ Iya ivaki dida vaidi vuaina suuyaivaata kapikarai nnooriivaatama Yisuunna mmuduu nnaa too pikieeravai.

³⁵ Pikiooduu inna vitada inna uyira rairaiyauvaa rada yapa kiada yatari sagaivau haara kiada inna uyira rairaiyauvaa varaaree kiasa isareeda yaatareera mminnaiyauvaa rootu rootuuda varida yaatarooyaano mmuaavai mmuaavai inna uyira rairaiyauvaa vareeravai.

³⁶ Vara kiada ivaki Yisuunna puru variravai.

³⁷ Iya kua pinaivaa innaki yapa kioo kuaivaa yatari sagaivau fafaara reeda inna kieetainningiaa yapa kieeravai. Ii kua ivo vainno tunoo: Aanna Yisuuva Yutayaiya kieetaivovee, tiravai.

³⁸ Iya mmuara furai vaidiivaitana yatari sagaivaitanau haara kiada vauivaa vitada Yisuunna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vauivaa vitada inna yaaku geedainningiaa haara kieeravai.

³⁹ Haara kiooduu gioonna kiaapu yatari saga oyaivau vida nnidaida varuuya Yisuunna reeri teeda vaidi innara nniki rakaida rakanoo raaranoo tida

⁴⁰ inna tunoo: A nuunaira nnau pinaivaa havarata kiee kava taaravooma suaivaki heekaanaravee tunnaikuavee. Mo eenoo ai vitee yoketaivau yapaanee. A kutaa Anutuugaa mmaapukuavee tiee yatari sagaivau reemi ree tummuane,

⁴¹ tuduu rikiada vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiasa mmira vaidiiaata vaidi yokovaiyaatama mmuaikaraama innara raida

⁴² tunoo: Ivo ari vo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapa kioo hama yopeema ari vitoo yoketaivau yapainoo. Ivo kutaa Isarairaiya kieetavaivee, kiasa kioo yatari sagaivau reemi roo tiinai ta teeda innara kutaavaivee kiaaravai.

⁴³ Ivo Anutuugaara yaagueeqainnonno ariiyara tinoo: Na Anutuugaa Mmaapuavee, tiivai. Kii ta teekio fai Anutuugo innara mmuduuya ruoo makee inna tino fai kati yoketaama varinaravaivee,

⁴⁴ tuduu mmuara furai vaidiivaitana inna tasipama haara kioovaitanaatama mmuaikaraama Yisuunna rakanoo raaranoo tiravai.

Yisuuva putiravai

(*Marakaa 15:33-41; Rukaaso 23:44-49; Yuvuaano 19:28-30*)

⁴⁵ Itaa kua tuduu suaivo ikianna tammauduu mmuakiaa mmatavai heenama kioo vaududuu suaivo hanigiooduu taikeravai.

⁴⁶ Taika kiooduu Yisuuva puisakama aayanna roo ari kuaivakidiri tunoo: Irai Irai rama savatanii, tiravai. Ii kua ivaa oyaivo ataa kua tunoo: Ni Anutuugo, ni Anutuugo, dataama vaiki ai ni pikiaannanee? tiravai.

⁴⁷ Yisuuva aayanna tuduu rikiada gioonna kiaapu vooya ivau duuya ivo aayanna tuuvaa rikiada tunoo: Ivo Irayaannara aayanna tinoo,

⁴⁸ tuduu rikioo vo vaidi voovoono akiairauduu seenoo vioo kapuka roosuu mminnaa voovai varoo kapikaroo nnoori ari vookarauvaa nnutuuvu vinikaivakidiri rabuuma kioo kuasaa hokobaivau kuru kioo varoo numa yatari saga oyaivaki dioo vainno reeri Yisuuva ivaa nnaiveera inna mminee kiasa rikiooduu

⁴⁹ ari seenaiya tunoo: A ivau iinai ta teekio Irayaava tuma inna vitoo yoketaivau yapaanarannee? Vara hama inna vitoo yoketaivau yapaanarannee?

⁵⁰ Iya itaa kua tuduu Yisuuva kava puisakama aayanna roo putiravai.

⁵¹ Putuduu buruqa pinaivo nuunaira nnau pinaivaki hiruuvu mmutunnidiri kereetu varoo oyaivaki tuoo saivai sainai vuduu saivai sainai viravai. Vuduu mmataa kuaruuvu utuduu oorasauyauvo ruannasituuduu

⁵² Anutuugo tuduu mmata nnauyauvo feesainno kooyaa vauduu Anutuugaa gioonna kiaapu vaa putuu vooya kava diiteeravai.

⁵³ Diitooduu Yisuuva nnaagiai ari putuuvakidiri diitoo suaivaki iya mmata nnauyauvaa pikiada yoosinna Yerusareemaivaki vuduu kaayau gioonna kiaapuuya iya teeravai.

⁵⁴ Yisuuva putuu suaivaki rapira vaidiyya kieetaivootama ari rapira ngiaammua inna tasipooyaatama homo Yisuunnara puru varida mmataa kuaru pinaivo utuuvaa teeda

ari vookara ari vookarau aataruuyauvo ivaki vauyauvaatama teeda kaayauma aatuuda tunoo: Anna kutaa tuanaa Anutuugaa Mmaapu tuanaivovee, tiravai.

⁵⁵ Tuduu kaayau gioon naiya Karirayaadiri Yisuunna nnaagiai nnida innara tuqinnooya ngieeradiri dida vaid a rooru inna teeravai.

⁵⁶ Makataraa gioon na Mariaavaata Yakoo paya Yoosiipaya kaano Mariaavaatama Sevetainna nnaataivootama iya tasipama dida vaid a rooru Yisuunna teeravai.

Vaidiia Yisuunna hau kieeravai

(Marakaa 15:42-47; Rukaaso 23:50-56; Yuvuaano 19:38-42)

⁵⁷ Upisipisiinno varuduu rikioo yoosinnaivaa nnutuuvo Arimateyaa vaidi kaayau hoona suvuauvaa nnutuuvo Yoosiipo nniravai. Iva Yisuunna nnaagiai nuaira vaidivai variravai.

⁵⁸ Varuuvo ivoono oro Piratuusaa Yisuunna nnabaivara yaparairavai. Yaparauduu rikioo Piratuuso ari ngiaammuauya tuduu iya Yisuunna nnabaivaa varada Yoosiipaa mmiravai.

⁵⁹ Mmuduu too varoo yoketaa buruqa poosaivaadiri rurauma kioo

⁶⁰ varoo oro ari sikau mmata nnau karaasaivaki yapa kieeravai. Ivo vaa ari mmaara mmata nnauvaa oora sikau oyaivaki hatata teerama kioovaki yapa kieeravai. Yapa kioo sikau pinaivaa feena roo keegiaivaki ramunnaama kioo viravai.

⁶¹ Vuduu rikiada Makataraa gioon naivo Mariaavaata ari ferengaivootama mmata nnauvaara hara kiada varida rootu teeravai.

Rapira ngiaammuauya mmata nnauvaara haitatuuravai

⁶² Rootu teedada pikiada vida vauya patauduu Yutayaia buusaivaa teerama kioo suaivo taika kiooduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Farisaiaatama Piratuusaasi vida

⁶³ tunoo: Yokeera-o, ta rikiaunnano Yisuuva unnakua nnaamuruuvo hama putira homo varuu suaivaki tunoo: Na putino taaravooma suaivo taikanai fai na keenaa diitaanaravaivee,

⁶⁴ tuuvaara ai rapira ngiaammuauya tinai oro mmata nnauvaara taaravooma suai haitatuukiatee. Fai Yisuunna ngiaammuauya numa inna nnabaivaa hitu varada vida gioon na kiaapuuya kiaara: Vaa Anutuugo tikio Yisuuva vaivakidiri diitoo kuaivaivee, kiaarainnoo. Fai iya itaama iikio nnaagiai iya gioon na kiaapuuya unnakua kiaaraivo tauraa unnakua kiaivaa yaataaraanaravaivee,

⁶⁵ tuduu rikioo Piratuuso iya tunoo: Ngiengienoo ngiaammuaui rapira vooya vitada oro kiada sipuuvaa tuqinnama rau kikio yaagueeqama vakiaivee,

⁶⁶ tuduu rikiada vida ivaa keegiaivaki rummua apira sikauvau uuda raira fafaaraivaa raa kiada ngiari rapira ngiaammuauya tuduu iya ivara haitatuuravai.

28

Yisuuva kava diiteeravai

(Marakaa 16:1-10; Rukaaso 24:1-12; Yuvuaano 20:1-10)

¹ Vaidi Yutayaia kati varira pinaa suaivo taika kiooduu rikiada Sudaagaki suaivo reera kiooduu Makataraa gioon na Mariaavaata ari ferengaivootama Yisuunna mmata nnauvaa taara viravai.

² Vidada oro taaree tuduu makee tuduu rikioo mmataa kuaru pinaivo utuduu rikioo Udaanga Anutuugaa aangeraa voovoono ngiau aapuuvakidiri tioo oro sikauvaa keegiaivaki rau kioovaa feena kioo ivau karoo hara kioo variravai.

³ Varuduu inna oori nnikiivo hanigoo saneetu roosiima ruvuahooduu inna buruqaivo poosa kuainno nama toroomunnaivaa roosiiravai.

⁴ Itauduu rikiada vaidi mmata nnauvaara haitatuuraiya innara aatuuda biribiriida mmatayaa vida varada vaidi putuuya roosiima vairavai.

⁵ Vauduu rikioo aangeravoono gioon naivaitanaata kua tioo tunoo: Sa aatuukiatee. Vaa na rikiaunoo. Ngia Yisuunna vaidiia yatari sagaivau haara kiooduu putuuvaa rada buaama rada nookiaanoo.

⁶ Hama aavaki vainoo. Vaa diitaivai. Vaa ivo ivara ngii giaa ngii miravai. Ivo vaivaki numa taatee.

⁷ Teeda akiairaama oro ari ngiaammuauya kiaa mmida kiatee: Vaa ivo putiivakidiri diitoo ngii tauraa Karirayaa kuanara vioo varinoo. Ngia oro ivaki inna taaravaivee, kiatee. Inna aikioovai, vaa na ni kuaivaa ngii giaa ngii miaunoo,

⁸ tuduu rikiada akiairauduu mmata nnauvakidiri pikiada aatuuda kaayauma sirigama rada seenada Yisuunna ngiaammuauya kiaa mmiaara nniravai.

⁹ Nnida varuduu Yisuuva innidanaa saidi numa tunoo: Ngia deepi kuaaraida kuaannee? tuduu rikiada numa inna yukuuvaitanau utu kiada vaid a ngiari ausa mmuduuyaivaitana inna mmiravai.

¹⁰ Mmuduu rikioo Yisuuva innidanaa tunoo: Sa aatuukiatee. Ni ngiaammuauya Kari-rayaa kuateera oro kiasa mmiatee. Fai iya ivaki vida ni taaravaivee, tiravai.

Rapira ngiaammuauya unnakua tiravai

¹¹ Tuduu rikiada gioonnaivaitana ngiari rikioo aataruuvau nnida varuduu Yisuuva mmata nnauvaa haitatuura rapira ngiaammuaui vooyaano ngiari toovaara nnida yoosin-naivaki vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya kiasa mmiravai.

¹² Kiasa mmuduu rikiada iyaata vaidi yokovaiyaatama nuunaida kuakuaakuaiauvaa tida kuaivaa yeena rau kiada kaayau sikauiyauvaa rapira ngiaammuauya mmida

¹³ tunoo: Gioonna kiasapuuya ataa kua kiasa mmiatee: Heenaikiai ta vuru vaidi variaun-nani Yisuuva ngiaammuauya inna nnabaivaa numa varada kuaavaivee, kiasa mmiatee.

¹⁴ Fai ngia itaa kua tikio ngii kieetaivo ngii kuaivaa rikianai fai ta ngiiyara innaata kua tikio rikioo hama ivo ngiiyara nnannataaravee,

¹⁵ tuduu rikiada rapira ngiaammuauya ngiari sikauiyauvaa varada iya tuu kuaivaa mmuakiasa gioonna kiasapuuya kiasa mmiravai. Aa ta variaunna suai aavaki homo gioonna kiasapu Yutayaiya ii kua ivaa tida variaano.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata kooyaa kua tiravai

(Marakaa 16:14-18; Rukaaso 24:36-49; Yuvuaano 20:19-23;

Aposoro 1:6-8)

¹⁶ Yisuuva ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai yoosinna Karirayaa vidada oro taapi tauraa Yisuuva iya kiasa mmuuvau diravai.

¹⁷ Dida vaid tooduu Yisuuva iya too vauduu teeda ngiari ausa mmuduuyaiauvaa inna mmiravai. Mmuduu teeda vooyaano taara yaata utida tunoo: Vo kutaa Yisuuvannee? Vo hama Yisuuvannee? Iya itaama yaata utiravai.

¹⁸ Yisuuva numa mmuakiasa iya tunoo: Anutuugo mmuakiasa ngiau mmata mmoori-ivaara dira yaagueueqavaa vaa ni mivaivee.

¹⁹ Ivaaraida ngia mmuakiasa yoosinna variaa gioonna kiasapuuya tuqinnama ni kuaivaa kiasa mmikiai rikiada iya ni nnaagiai ngiaaravaivee. Fai ni nnaagiai nnikiai ngia iya nnoori apida ni Napoonna nnutuuvaata ni nnutuuvaatama Mmannasa Yoketaivaa nnu-tuuvaatama tida iya apuatee.

²⁰ Na kuaivaa ngii glaa ngii miauvaa iya iikiateeraivaara tuqinnama iya kiasa mmiatee. Neenoo ngii tasipama tupatupaa varieenana ngiau mmata taikeera suaivaki homo fai na ngii tasipama varinaravaivee. Ivaara yaata utuatee, tiravai.

Marakaavaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Marakaava Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Yisuuva nnutu ruua vaidivai varioo mmuakiaa mmoori aataru yoketaiyauvaa akiairauduu uuyauvaara Marakaava fafaara reeravai. Yisuuva yoketaa mmooriivaa gionna kiaapuuya vitauduu iya ivaudiri arinaima inna teeda tunoo: Ivo nnutu ruaavaivee, tiravai. Ivo ari yaagueueqaurava mmagia maisaiya yaataroo gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeravai. Ivo Anutuugaa mmaapuvai varioo ariiyara tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuvavee, tiravai. Gionna kiaapuuya kati mmamma dummukiara yoketaama variateeraivaara Yisuuva iya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaara tuoo putiravaivee.

Yuvuaano nnoori apiraivoono mmayaayaivaa

iya kiaa mmiravai

(Matai 3:1-12; Rukaaso 3:1-18; Yuvuaano 1:19-28)

¹ Aa Mmayaaya Yoketaa aavo Anutuugaa Mmaapu Yisuu Kirisiinnara toosa hara tira mmayaayavai.

² Ii mmayaaya ivaa nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava fafaara reeravai. Yisayaava Anutuugo ari Mmaapuuvaa tuu kuaivaa fafaara roo tunoo:

Na titauko nnii vaidiivo aa nninoo.

Fai na i tauraivaannaadee titano vioo

aataruuvaa aini teerama kiaanaravai.

³ Fai ivoono koo mmuyai gaanga voovau

dioo vainno aayanna roo tinara:

Ngia ngii kieetaivaara

aataruuvaa teerairavaa roosiima

ngii Udaangaivaara teerama kiaatee.

Udaangaivo ngiisi nninaraivaara

teeraida safuuma kiaatee.

Yisayaavaano fafaara roo itaa kua tiravai.

⁴ Yisayaava fafaara roo kuaivo Yuvuaano nnoori apira vaidiivo uuvaudiri kaanaivo vairavai. Ivo numa koo mmuyai gaanga voovau dioo vainno Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa mmooka hanigia mmida pikikiai na nnooriivaadiri ngii apino Anutuugo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee,

⁵ tuduu mmuakiaa gionna kiaapuuya Yerusareemaiaata vo yosinna vo yosinna Yutayaivaki vau yosinnaiyaatama Yuvuaanaasi vida ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa Anutuugaa kiaa kookieema kioodoo nnoori Yorotaanaivakidiri Yuvuaano iya nnoori apiravai.

⁶ Yuvuaano puara kamera yaasiivaadiri yaapaivaa roosi iima kioo uyu kioo nnabaivaadiri vaua roosi iima kioo ari tammaivaki rau kioo kaisaivaa nnoo ngengengoongaivaa suuyaivaa nneeravai.

⁷ Ivoono gionna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Vaidi ni nnaagiai nninaraivo nnoonna vaidivai. Na kiisa vaidivai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuaavai roosiima variee inna yuku nnabaivaitana yeenaivaitana rakuasaa kiese utu radaanaravai.

⁸ Na kati mmanna nnooriivaadiri ngii apuaunoo. Ivoono ni yaataravoono Anutuugaa Mmannaasa Yoketaivaa tino too ngii aakiaana varinaravaivee, tiravai.

Yuvuaano Yisuunna nnoori apuduu Sataango inna yaparairavai

(Matai 3:13-4:11; Rukaaso 3:21-22; 4:1-13)

⁹ Ii suai ivaki Yisuuva Karirayaa vau yosinna kiisa Nasareetadiri pikioo Yuvuaanaasi ngioo nnoori Yorotaana ivaki oro duduu Yuvuaano inna apiravai.

¹⁰ Inna apu kioodoo Yisuuva nnooriivakidiri numa siriivau duu saivaata reeri tooduu ngiauvo rusiti varoo vioo sai ngioo saoduu Mmannaasa Yoketaivo ngiaamma mirunnaivaa roosuuvono tuoo tuoo innayaa variravai.

¹¹ Innayaa varuduu rikiooduu ngiau aapuuvakidiri Anutuugaa kuaivo tuoo tunoo: Na aiyara mmuduuya ruee na i tauko pinaama ni yoketainoo. A ni Maapu tuanaakuavee, tiravai.

¹² Tuduu tuu saivaata Mmannasa Yoketaivo yaagueeqama Yisuunna titooduu koo mmuyai gaanga voovaura viravai.

¹³ Oro hara kioo varuduu taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo suaiyauvaa ivaki varuduu ivo muaraagakiaiveera Sataango numa inna iinno teeravai. Ii yoosinna ivaki fayai mmaraara avaikarauya suvuauduu aangeraiya tuma Yisuunna tuqinnada haitaturavai.

Yisuuva tavau vareera vaidi taarama taaramaara tiravai

(Matai 4:12-22; Rukaaso 4:14-15; 5:1-11)

¹⁴ Vaidiia Yuvuaanaa oovi nnauvaki yapa kiooduu ivaki varuduu Yisuuva Karirayaa vioo Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmioo

¹⁵ tunoo: Anutuugo mmataama kioo suaivo aa vainima nnino. Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira suaivo kiisa suai nninaravai. Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada mmayaaya yoketaivaara kua kutaavaivee kiatee, tiravai.

¹⁶ Yisuuva nnaagiai nnoori haruunga Karirayaa siriivau vioo tooduu tavau vareera vaidiivaitana Simoono ari kataivo Adiriaasooyarii inna teeda vaidi tavaura nnooriivaki ngiari utua vaaheeyauvaa kagaari kiada tu kiada vauduu

¹⁷ Yisuuva ivaitana tunoo: Ngia ni nnaagiai nnikiai na ni kuaivaa ngii giaa ngii minai ngia tavau vareerayaama gioonna kiaapuuya vitada niisi ngiatee,

¹⁸ tuduu rikiada makee tuduu ivaitana ngiari utua vaaheeyauvaa pikiada inna nnaagiai viravai.

¹⁹ Vida Yisuuva vioo tooduu Sevetainna mmaapuuvaitana Yakoopaya Yuvuaanaya ngiari kanuuvaki varida ngiari utua vaaheeyauvaa sapiraida variravai.

²⁰ Sapiraida varuduu Yisuuva ivaitana too suaivaki ni nnaagiai ngiateera ivaitanaara tuduu ngiari gioonnaata ngiari mmoori varoo vaidiiaatama kanuuvaki pikiada inna nnaagiai viravai.

Vaidiivaaki mmagia maisaivo topauvaa

Yisuuva titeeravai

(Rukaaso 4:31-37)

²¹ Iya vidade yoosinna Kapanauma oro varuduu Yutayaiya kati varira suaivo nnuduu Yisuuva nuunaira nnauvaki vioo gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmayaayaivaa kiasa mmuduu rikiada

²² inna kuaivaa rikiooya iva tuu kuaivaara kaayauma nnikiarairavai. Hama iva Anutuugaa kua mmaanna kiasa mmiraiya roosiima tirainno ari vookarau yaagueeqaivo inna tasipooduu kua tiravai.

²³ Ii suai ivaki vaidiivaa aakiaivaki mmagia maisaivo topauvo nuunaira nnauvaki ngioo kai tuoo

²⁴ mmagia maisaivo inna kiasa mmuu kuaivaa tunoo: Yisuu-o, Nasareetaa vaidikuavee. E aaniivai ti iinarainna ngiannanee? A ti ruputu taikaanara ngiannanee? Vaa na i tauvai. A Anutuugaa vaidi yoketaa tuanaakuavee,

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva yaagueeqama mmagia maisaivaa tunoo: Sa kua tirainna vaidiivaa aakiaivakidiri tiee kuane,

²⁶ tuduu rikioo mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaivakidiri tuoo kuanara uduu ivo pinaama yuku yaaku hannatotauduu mmagia maisaivo inna aakiaivakidiri kaayauma kai kai tuoo mmaanai tuoo viravai.

²⁷ Tuoo vuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnikiaraida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Inna aaniivainnee? Inna karaasa kuavainno tiinne? Aa vaidi aavo yaagueeqa vaidivai kieeta vaidiaano tirayaama mmagia maisaiyauvaa yaagueeqama tikiai kuaano,

²⁸ tuduu rikiada Yisuuva uu mmooriyauvaa gioonna kiaapuuya teeda vida mmuakiaa Karirayaa vau yoosinnaiyauvaki varuuya kiasa mmuduu rikieeravaivee.

Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai

(Matai 8:14-17; Rukaaso 4:38-41)

²⁹ Yisuuvaata ari ngiaammuaudootama Yakoopaya Yuvuaanaya tasipama nuunaira nnauvaki pikiada Simoonaya Adiriaasaya nnauvaki safuuma viravai.

³⁰ Vida tooduu Simoonaa nnummuayaanna nniitarooduu ikiyanaa tooduu mmaatayaa nnaasu vauduu innara Yisuunna kiasa mmiravai.

³¹ Inna kiasa mmuduu rikioo innasi vioo inna yaakuuvaidiri vararu utuduu diitooduu ikiyanaivo taika kiooduu yeennaivaa iya mmiravai.

³² Hannauduu suaivo haatapooduu rikiada gioonna kiaapu vooyaano ngiari seena gioonna kiaapu nniitarooyaatama vooya aakiaiyauvaki mmagia maisaiyauvo varu-
uyaatama vitada Yisunnasi nniravai.

³³ Mmuakiaa gioonna kiaapu yosinna varuuya nnidada nuunaida nnau keegiaivaki dida vauduu

³⁴ Yisuuva kaayau nniitaroo ari vookara ari vookarauya tuqinnoo kaayau mmagia mai-
saiya vooya aakiaiyauvaki varuuya tuduu pikiada viravai. Mmagia maisaiya Yisunna
arinaima toovaara iya kua tivoora Yisuuva iya oooqoo tiravai.

Yisuuva Karirayaiya mmayaaya yoketaivaa

kiaa mmiravai

(Rukaaso 4:42-44)

³⁵ Heenanaana upisi saivaata Yisuuva diitoo nnauvaa pikioo yosinnaivaata pikioo oro
kumina mmata voovau varioo yaaku vareeravai.

³⁶ Yaaku varoo varuduu Simoono ari saiyaatama diitada vida innara buaama rada
nuaida tooduu

³⁷ Iva iya too vauduu teeda inna tunoo: Mmuakiaaya aiyara buaama rada nookiaanoo,
³⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Pikiada nnikiai ta aa yosinna vaini vai aayauvaki
kuaaravee. Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa iyaatama fai na kiaa mmilaraivaara
kuaaravee. Na iyaatama kiaa mmilaraivaara tiiravaivee,

³⁹ kiaa kioo ivaki pikioo mmuakiaa yosinnaiyauvo Karirayaa vauyauvaki vioo ngiari
nuunaira nnauyauvaki Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo
mmagia maisaiyauvaa tuduu iyakidiri tiida viravai.

Yisuuva buunna hooya mmamma roosuuvaa tuqinneeravai

(Matai 8:1-4; Rukaaso 5:12-16)

⁴⁰ Vaidi voovai mmammaivo buunna hooya mmamma roosuuvoo Yisunnasi numa
toorivu yau haroo yaagueeqama inna yaparainno tunoo: A ni mmammaivaa tuqinnaana-
ree tiee aikiooma tuqinnaanaravaivee,

⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva pinaama innara boo tioo ari yaakuuvaa reeti innayaa utuoo
tunoo: Fai na i tuqinnaanaravai. Na tino i mmammaivo yoketaakiaivee,

⁴² tuduu tuu saivaata buunna hooya mmamma roosuuvo taikooduu kati hara kioo
variravai.

⁴³ Kati hara kioo varuduu Yisuuva kua yaagueeqama innaata tuoo akiairaudo inna
titoo

⁴⁴ tunoo: Sa viee aavaara gioonna kiaapu voovai kiaa mmianee. Akiiraama Anutu-
uqaara kati puara hudeera vaidiivaa ai mmammaivaa inna vitaakianee. I mmammaivo
yoketaivaara nnaaruaa vaidi Musiiva tuuvaugiataama puara sipisiipaivaa kati ruputu
kiee Anutuugaara hudaanee. Hudana i rikiada gioonna kiaapuuya i mmammaivo yoke-
taivaara arinaima teeda rikiaravaivee,

⁴⁵ tuduu rikioo hama inna kuaivaa rikioo pikioo vioo gioonna kiaapuuya mmannam-
manna kiaa mmiravai. Kiaa mmuuvaa iya inna suvuaivoora kiaa Yisuuva hama
yosinnaivaki kooyaa nuairavai. Ivo oro koo mmuyai gaanga yosinnaiyauvaki hara kioo
varuduu gioonna kiaapuuya vo yosinna vo yosinnaiyauvakidiri innasi nniravai.

2

Yisuuva vaidi voovai mmammaivo putuuvaa tuqinneeravai

(Matai 9:1-8; Rukaaso 5:17-26)

¹ Vo suai voovaki Yisuuva kava vara ranoo yosinna Kapanauma vuduu ari nnauvaki
varuu kuaivaa kaayau gioonna kiaapuuya rikiada

² innasi nnida nuunaida nnauvaa suvuai kiada sipu oyaivakiaata nnau oyaivakiaatama
suvuai kiooduu Yisuuva mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiravai. Iya kiaa mmioo
varuduu

³ vaidi vooyaano vaidi voovai yuku yaaku putuuvaa taarama taaramadoono taina rau
varada Yisunnasi nniravai. Nnida tooduu gioonna kiaapuuya suvuai kiada varuduu
hama inna varada Yisunnasi ngiaara aataruuvootairavai.

⁴ Hama aataruuvootauduu iya Yisuuva duupinnainningiaa ngiau aapu karada tausiivaa
rabara kiada hiriraiyauvaa ravarata kiada idaadiri yuku yaaku putuu vaidiivo ari kegeen-
naivau vauvaa Yisunnasi reemma kiooduu tiiravai.

⁵ Tuuduu rikioo iya ngiari yaata tinniiyauvaki vau kuaivaa Yisunnara tunoo: Ivo
aikiooma tuqinnaanaravaivee, tuu kuaivaa Yisuuva rikioo vaidi yuku yaaku putuuvaa
tunoo: Boo, ni vaidivai, vaa na kiauuko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo,

⁶ tuduu rikiada kua mmaanna kiasa mmira vaidi ivaki varuuya ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo:

⁷ Mo dataama kioono aa vaidi aavoono ariiyara yaata utuoo Anutuugaa roosiima kua tiinne? Hama vaidi voovoona yopeema vaidiyya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivaivee. Anutuugo mmuaavoona vaidiyya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivovee,

⁸ tuduu rikioo Yisuuva akiairauduu iya yaata tinniyaa vau kuaivaa arinaima rikioo iya tunoo: Ngia aaniiraida ngii yaata tinniyaa vai kuaivaa yaata utida itaa kua kiaannee?

⁹ Na tinara kuaivo dee kuavainno yoketainnee? Vara dee kuavainno ari vookarainnee? Fai na tinara: Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, tinaranne? Vara na tinara: Diitee ai kegeennaivaa varee kuanee, tinaranne?

¹⁰ Aa mmata aavau Na Vaidiivaa Mmaapuuvooon vaidiyya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivaa nakaaravovee. Fai na iinai ngia ivaa taaravaivee, kiasa kioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo:

¹¹ Na i kiasa i mmiaunoo. Diitee ai kegeennaivaata varee ai nnauki kuanee,

¹² tuduu rikiada gionna kiaapuuya teeda vauduu ivo diitoo akiairauduu ari kegeennaivaata varoo viravai. Vuduu iya pinaama nnikiaraida Anutuugaara kua yoketaivaa tida tunoo: Hama ta aqaa mmoori aavaa tauraa taunnavavee, tiravai.

Yisuuva Riviinna maavee tuduu inna tasipama viravai

(Matai 9:9-13; Rukaaso 5:27-32)

¹³ Yisuuva kava nnoori haruunga Karirayaa siriivau tioo tioo tuma tooduu gionna kiaapu kaayauya innasi nnida nuunauduu iva kua yoketaivaa iya kiasa mmiravai.

¹⁴ Kua kiasa mmi taika kioo kava vara ranoo Kapanauma vioo tooduu Arapainna mmaapuuvoo Riviiva ari sikau takiisa vareera nnauvaki hara kioo varuduu Yisuuva inna too tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tuduu rikioo diitoo inna nnaagiai viravai.

¹⁵ Oro varioo Yisuuva Riviinna nnauvaki yeenna nnoo varuduu kaayau mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gionna kiaapu maisa vooyaataama kaayau sikau takiisa vareera vaidi maisa vooyaataama numa innaata ari ngiaammuauyaataama tasipama yeenna nneeravai. Kaayau gionna kiaapu mmuaakaraakiyai Yisunna nnaagiai nuairaiyaara ii gionna kiaapu iya Yisunnaata ari ngiaammuauyaataama tasipama yeenna nneeravai.

¹⁶ Farisai vaidiyyakidiri Anutuugaa kua mmaanna kiasa mmira vaidi vooyaano Yisuuva mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gionna kiaapu maisaiyaata sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaataama yeenna nneeda varuuvaa teeda Yisunna ngiaammuauya yaparaida tunoo: Mo aaniira ivo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata gionna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuaiyaataama iya tasipama yeenna nnooriivaa nnainnee?

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa rikioo iya sai tunoo: Gionna kiaapu homoraiya hama kuminayaa nniitareeraiya tuqinneera vaidiivaasi kuaavai. Gionna kiaapu nniitareeraiya nnaasu innasi kuaavai. Na hama gionna kiaapu yoketaama variyai maavee tinaraivaara tiiravai. Gionna kiaapuuya mminnamminnaa maisa suvuaiya na maavee tinaraivaara tiiravaivee, tiravai.

Yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvaara

iya Yisunna yaparairavai

(Matai 9:14-17; Rukaaso 5:33-39)

¹⁸ Vo suai voovaki Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiyaata vaidi Farisaiyaataama Anutuugaara yaata utida ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo kiasa kiada kati varuduu gionna kiaapuuya numa Yisunna yaparaida tunoo: Mo dataikiada vaidi Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiyaata vaidi Farisaiya nnaagiai nuairaiyaataama Anutuugaara yaata utida ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo kiasa kiada kati variaani i nnaagiai nuairaiya hama itaa kiaannee?

¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva mmataira kuaivaa iya sai tunoo: Yaapeeri nneera suaivaki kieevatiivo gionna kiaapuuya tasipama varikiaki rikiada hama iya yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai. Fai nnaaravai. Kieevatiivo iya tasipama varii suaivaki hama iya yopeema yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai.

²⁰ Fai suai vovai nninai rikiada vaidiyya kieevatiivaa vitada ruputikiaki ii suai iyauvaki iya yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai.

²¹ Hama gionna kiaapu voovoona nnisi buruqa tapasiivaki karaasa buruqa kiisaivaa hatoka funnivai. Fai funnu kioo nnooriivakidiri fini kino karaasa buruqaivo yaagueeqainno fai buruqa nnisiivaa utu rapasi kino rikioo pinaama tapasinaravai.

²² Hama vaidi voovoona vuaina suuya karaasaivaa puara nnaba funnu kiasa nnisiivaki tusaa uyivai. Fai tusaa uyuu kino yapooma vuaina suuyaivo vainno yootano

puara nnaba nnisiivo rusitinaravai. Rusitino rikioo vuaina suuyaivo tuoo vino puara nnabaivo maisainaravai. Iya karaasa vuaina suuyaivaa puara nnaba karaasaivaki tusaa uyuaavaivee, tiravai. Yisuuva nnisi aataruuvoota karaasa aataruuvootama hama yoke-taama mmuaavau vauvaara itaa kua tiravai.

Vaidiia kati varira suaivara Yisunna yaparairavai

(Matai 12:1-8; Rukaaso 6:1-5)

²³ Yutayaiya kati varira suai voovaki Yisuuva ari ngiaammuauyaata yeenनाव्वा nnutuuvoo vuuta mmooriivaki nuairavai. Iya nuaida varida inna ngiaammuauya vuuta iiraiyauvaa utu rasukua rada nuairavai.

²⁴ Nuaduu Farisaiyaano iya teeda Yisunna tunoo: Taanee. Ta kati varira suaivaki ti mmaanna tira kuaivo oogoo tiraivaa aanii kieemaida i ngiaammuauya hatokaannee?

²⁵ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ngia Davuitiinna mmayaayaivo yanaivau vaivaa yaarida hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaruua vaidi Davuitiivaata ari tasipama nu-ayaaatama kaayauma iya yeenna rauduu rikioo hama yeennaatauduu

²⁶ ivo Anutuugaara nuunaira nnauvaki vioo yeenna bereeta Anutuugaaniee kiaa yapoo yeennaiyauvaa varoo nneeravai. Ti mmaanna tuu kua aataruuvoo vainno tunoo: Anutu-ugaara kati puara hudeeraiyaano nnaasu Anutuugaaniee kiaa yapoo yeenna bereetaiyau-vaava nnaatee, tuduaata ii suai ivaki Anutuugaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnu-tuuvoo Apiaitaava varuu suaivaki Davuitiiva ii kua iava hatoka kioo numa yeennaiyauvaa varoo nnoo ari tasipama nuayaaatama mmioo nnooduu hama Anutuugo oogoo tiravai,

²⁷ kiaa kioo tunoo: Hama Anutuugo Yutayaiya kati varira suaivaa aataruuvaa iikiateera nnaasu gioonna kiaapuuya yapa kieeravai. Ivo gioonna kiaapuuya iima kioo iyara yaata utuoo kati varira suaivaa iyani yapa kieeravai.

²⁸ Na Vaidiivaa Mmaapuuvono kati varira suaivaa nakaaravovee, tiravai.

3

Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tuqinneeravai

(Matai 12:9-14; Rukaaso 6:6-11)

¹ Yisuuva kava vara ranoo nuunaira nnauvakira vioo tooduu vaidi voovai yaaku saivai sorogainno taminnumaunnuunoo vuuvoo ivaki variravai.

² Varuduu gioonna kiaapu vooya ivaki varuuya yaata utida tunoo: Yisuuva kati varira suaivaki inna tuqinnaanarannee? kiaa inna puaisakama teeda vairavai. Ivo koonnama iinai rikiada kua pinaivaa innaki yapaaraivara inna puaisakama teeda vairavai.

³ Iya inna teeda vauduu Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Diitee numa aavau diane,

⁴ kiaa kioo gioonna kiaapuuya yaparainno tunoo: Ta kati varira suaivaki dee mmoori-vai iikiaarannee? Ti mmaanna tira kuaivo dataa kuainno tiinne? Vara ta yoketaa mmooriivaa iikiaarannee? Vara maisa mmooriivaa iikiaarannee? Vara vaidi nniitaraivaa tuqinnaanarannee? Vara vaidiivaa ruputu kikio putinarannee? tuduu rikiada kua seemuaa variravai.

⁵ Kua seemuaa varuduu Yisuuva iyara inna nnannatooduu iya haitatuuma too iyara inna nnannatooduaata iyara boo tiravai. Ngiaari tinni nnikiyaiuvo yaagueeqauvaara ivo iyara boo tiravai. Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Ai yaaku sorogainno taminnu-maunnuvaa raduda utuane, tuduu rikioo ari yaakuuvaa raduda utuduu yoketairavai.

⁶ Yoketauduu Farisaiya ivaa teeda akiairauduu nuunaira nnauvaki pikiada kieeta vaidi Herootaa nnaagiai nuairaiyaatama nuunaida Yisunna ruputuaara inna mmaara kuaivaa kiaa teerama kieeravai.

Gioonna kiaapuuya nnoori siriivau nuunairavai

⁷ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama ivaki pikiada nnoori haruunga Karirayaa vida kiooduu kaayau gioonna kiaapuuya iya nnaagiai viravai. Gioonna kiaapuuya Kari-ayaivakidiriata Yutayavakidiriata

⁸ Yerusareemaivakidiriata Iruvaivakidiriata nnoori Yorotaana sainai varuu-vakidiriata yosinnaitana Turu Sitoona vainima varuuvakidiriata viravai. Yisuuva mmooriivaa uu kuaivaa rikioovaara iya inna nnaagiai innasi viravai.

⁹ Vida varuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Gioonna kiaapuuya ni su-vaakuarainnoo. Kanuuvaa varada niini teerakiatee, tiravai.

¹⁰ Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinnoovaa gioonna kiaapu nniitareeraiya innayaa utuaara inna suvuiravai.

¹¹ Mmuakiaa suai gioonna kiaapu mmagia maisaiya iya aakiaana varuuya inna teeda vida varada inna yuku oyaivaki toorivu yau harada mmagia maisaiya iya kiaa mmuu kuaivaa aayanna tida tunoo: E Anutuugaa Mmaapu tuanaakuavee,

¹² tuduu Yisuuva yaagueeqama iya kiaa mmioo tunoo: Sa niyara kiaa kookieekiatee, tiravai.

*Yisuuva ari ngiaammuauya mmataama kieeravai
(Matai 10:1-4; Rukaaso 6:12-16)*

¹³ Yisuuva taapiivaura vioo ari vitaanaree tuu ngiaammuauya innasi ngiateera tuduu innasi nnuduu

¹⁴ yaakuuvaitana yukukidiri taarama mmataama kioo iya tunoo: Ni tasipama nooki-aaraivaara na ngii mmataama kiauunoo. Ngia Anutuugaa kua yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaaraivaara na ngii titanai kuatee.

¹⁵ Fai ngia vikiai gioonna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaa na ngii minai kuaaravee, tiravai.

¹⁶ Yaakuuvaitana yukukidiri taarama ngiaammuauya ivo mmataama kiooya nnutu-uyauvo ataama vainoo. Voovai nnutuuvo Simoono Yisuuvaano innara nnutu karaasaivaa Petorooso tiravai.

¹⁷ Voovaitana Sevetainna mmaapu kato vayoovaitana Yakoopaya Yuvuaanayara Yisuuva karaasa nnutuuvaa Buainakiso ivaitanaara tiravai. Nnutu Buainakisa oyaivo ngiaarunna akuavai. Ngiaarunno akua karara tuneema taaravaitana kuaivaa karara tiravai.

¹⁸ Voovai nnutuuvo Adiriaaso voovai nnutuuvo Piriipo voovai nnutuuvo Batoromaiva voovai nnutuuvo Mataiva voovai nnutuuvo Tumaaso voovai Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvo Yakoopo voovai nnutuuvo Tariaaso vaidi vooya inna mmataivaa varoovaa kaayauma rapira vaidiivaa nnutuuvo Simoono

¹⁹ voovai nnutuuvo Yutaaso Isariootovee. Ivoono nnaagiai Yisuunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena rau kieera vaidivai.

*Farisaiya Yisuunnara maisaira kuavai tiravai
(Matai 12:22-32; Rukaaso 11:14-23; 12:10)*

²⁰ Yisuuva ari varuu nnauvaki oro ivaki varioo tooduu innaata ari ngiaammuauyaataama gioonna kiaapuuya keenaa suvuai kiooduu hama ngiari yeenna nnaara suaivootairavai.

²¹ Hama ngiari yeenna nnaara suaivootauduu Yisuunna seenaiya gioonna kiaapuuya itaama inna uuvaa rikiaada inna vitaara nniravai. Vooyaano innara tunoo: Vaa ivo yaata duunaivaivee, tuuvaara inna vitaara nniravai.

²² Vaidi vooya Anutuugaa kua mmaanna kiaa mmiraiya Yerusareemadiri nnuuyaano innara tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivaa Sataangaa nnutu voovai Beresebuuro inna aakiaivaki varinoo. Variivoono ari yaagueeqaivaadiri mmagia maisaiya vaidiyya aaki-aiyauvaki variyaiya titaikiai kuaavaivee,

²³ tuduu rikioo Yisuuva gioonna kiaapuuya tuduu innasi nnuduu mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kua voovai iya kiaa mmioo tunoo: Mo dataama Sataango ari seena mmagia maisaiya titanai kuaarannee? Hama yopeemavee.

²⁴ Fai gioonna kiaapuuya mmuaa mmatavau variyaiya rapidada ivaudiri raubiriida mmarammaraama varida hama yopeema mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai taikaaravai.

²⁵ Fai gioonna kiaapu mmuaa nnauvaki variyaiya rapidada vida raubiriida mmarammaraa varida hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai muaraagakiaaravai.

²⁶ Itaama vainai fai Sataangoota ari seena mmagia maisaiyaatama rapuoonnonno kinai fai mmarammaraa varida hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai taikaara-vaivee, tiravai.

²⁷ Ivo itaa kua kiaa kioo Sataangaara kava vo kuavai mmataama kioo tunoo: Fai vaidi voovoono yaagueeqa vaidiivaa nnauvaki vioo inna hoonaiyauvaa ariiyara varaanaree kiaa kioo hama sabi kuanaravai. Fai tauraa vaidi yaagueeqaivaa yuku yaakuuvaa yeenaadiri ranaa rau kioo vioo inna nnauvakidiri inna hoonahaanaiyauvaa varaanaravai.

²⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai vaidiyya mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvaatama mmuakiaa maisa kua kiaiayauvaatama fai Anutuugoono rugaanaravai.

²⁹ Fai gioonna kiaapu voovoono Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa fai hama Anutuugo ivaa rugaanaravaivee. Fai tupatupaa vainaravaivee, tiravai.

³⁰ Vaidi Anutuugaa kua mmaanna kiaa mmiraiya Yisuunnara tunoo: Mmannasa maisaivo inna aakiaana varinoo, kiaa kiada Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee, tiravai.

*Yisuunna kaanoota kataunnaiyaatama innara tiravai
(Matai 12:46-50; Rukaaso 8:19-21)*

³¹ Yisunna kaanoota ari kataunnaiyaatama numma mmaanai dida vaidatiisi tummuaneera innara tiravai.

³² Iya innara tuduu gioonna kiaapuuya inna suvuau kiada varuuya inna tunoo: Aa mmiaa i kaanoota i kataunnaiyaatama aiyara kiaanoo,

³³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ni noonna tuanaivaata ni gata tuanaiyaatama vaa ngia taavaivee. Na ni noonna tuanaivaaraata ni gata tuanaiyaraatama mmuduuya ruauneema dee gioonna kiaapuvara na mmuduuya ruaunnee?

³⁴ kiaa kioo gioonna kiaapu ivaki varuuya haitatuuma too iya tunoo: Aqaayaano ni noova ni gataunnaiya variaano.

³⁵ Gioonna kiaapu voovoono Anutuuga tinniiu vai kuaivaa tuqinnama rikioo iinonno inna ni gata vayaa ni nunna nayaa ni noova varinoo, tiravai.

4

Yisuuva uru rututuooma kioovaudiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 13:1-9; Rukaaso 8:4-8)

¹ Yisuuva keenaa nnoori haruunga mmaagaivau dioo vainno mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Kiaa mmioo varuduu gioonna kiaapu kaayauya inna suvuauvara kanuuvaki karoo varioo feena roo oro nnoori tooyaivaki kioo ivaki varioo kuaivaa iya kiaa mmiravai. Kuaivaa iya kiaa mmuduu rikiada gioonna kiaapuuya nnoori mmaaga ivau varuduu

² iya mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kaayau kuaiyauvaa tioo vo kuavai iya kiaa mmioo tunoo:

³ Rikiaatee. Vaidi voovoono yeenna uruuyauvaa varoo

⁴ oro ari mmooriivaki rututuooma roo nuaikio vooyauvai ari mmoori tammaivau aataruuvu vaivau tuoo kuaikiai ngiaammaiya tuma porooma nnaavai.

⁵ Uru vooyauvai tuoo sikau tasipama vai mmataivau tuoo vioo uruoo hama kaayau mmataivo vaivara kiisa suai urikio too

⁶ suaivo ngioo taikio maisaikio hama tuukaivo hokobama kuaivara akiiraama aasanaivai.

⁷ Uru vooyauvai tuoo ooviiyauvaki kuaikio ooviiyauvo iyauvaa tasipama uruoo raputu kiaiikio hama iiraataivai.

⁸ Uru vooyauvai mmata yoketaivau tuoo vioo yoketaama urikio kaayau iiraiyauvo vaivai. Vooyauvakidiri iiraiyauvo vo vaidivai taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana (30) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo taaravooma vaidiiya yuku yaaku taika kioo (60) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo yaaku sai vaidiiya yuku yaaku taika kioo (100) vaivaivee,

⁹ kiaa kioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiavoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

Yisuuva mmataama kioo kua oyaivaa tiravai

(Matai 13:10-17; Rukaaso 8:9-10)

¹⁰ Nnaagiai Yisuuva hara kioo varuduu rikiada ari ngiaammuaayaatama gioonna kiaapu vooya inna kuaivaa rikiooyaatama mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tuu kuaiyauvaara inna yaparairavai.

¹¹ Yaparauduu Yisuuva iya sai tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira kua oyai haumaki vaivaa fai na ngii gaa ngii minai ngiengleenoo arinaima rikiaaravai. Gioonna kiaapu homoriaya mmuakiaa kuaiyauvaa rikiada kati mmanna mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tii kuaiyauvaa rikiada hama tuqinnama rikiaavai.

¹² Ivaara fafaaraivo vainno tinoo:

Iya teedada mmanna avuuyauvaadiri taavai.

Iya rikiadada mmanna yaataiyauvaadiri rikiaavai.

Hama iya tuqinnama teeda

hama arinaima rikiaavai.

Iya arinaima rikiada hanigiaatiri.

Anutuugo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa

rugaitirivee.

Fafaaraivoono itaa kua tiivai. Iya sa tuqinnama teeda arinaima rikiaateeraivaara na mmatayaa diaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kioo iya kuaa mmiauvavee, tiravai.

Yisuuva uru rututuooma kua oyaivaa kooyaa tiravai

(Matai 13:18-23; Rukaaso 8:11-15)

¹³ Yisuuva itaa kua kiasa kioo iya yapara ruoo tunoo: Na uruyaadiri mmataama kiau kuaivaa ngia hama arinaima rikiaada dataama vo kua vo kuaivaa na ngii giasa ngii minai ngia rikiaarannee?

¹⁴ Vaidi yeenna uruuyauvaa rututuoo Anutuugaa mmayaaya tira vaidiivaa roosiivai.

¹⁵ Uruuyauvo aataruuvau tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmayaayaavaa rikieeraiya roosiivai. Iya rikiaavo Sataango iya rikiasa saivaata numa mmayaayaivo iya aakiaana vaivaa varoo kuaivai.

¹⁶ Uruuyauvo sikau tasipama vai mmataivau tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiaada iya rikiasa saivaata kaayau siriga tasipama varaavai.

¹⁷ Uruuyauvo uruoo hama tuukaiyauvo mmeepi kuaiyauvaa roosiima iya hama kuaivaa ngiari aakiaana yapeerama kiada kiisa suai nnaasu Anutuugaara yaagueeqakiaavai. Iya Anutuugaa kuaivaa iikiaivaara gioonna kiaapuuya maisa mmoori mmuaararavai iya mmiaani rikiaada iya makee tikiai Anutuugaa aataruuvaa pikiaavai.

¹⁸ Uruuyauvo ooviyauvaki tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiaadaa

¹⁹ mmatayaa diaa mminnaiyauvaa varaaraivaara kaayauma yaata utida sikau varaaraivaara yaata utida mmuduuya rida mminnaa ari vookara ari vookariyauvaa iya varaataivaara kaayauma yaata utuaavo iyaavoona iya suvuainno Anutuugaa kuaivaa rugaikio rikioo hama iiraataivai.

²⁰ Uruuyauvo mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiaada varakio kuaivo iya aakiaana urikio iiraiyauvo ataama vaivai. Vooyaki kiisakiangii iiraiyauvo (30) vaikio vooyaki voota nnoonnama (60) vaikio vooyaki kaayau (100) vaivaivee, tiravai.

*Hama kuu yavaivaadiri toobaivaa rummua apivai
(Rukaaso 8:16-18)*

²¹ Yisuuva itaa kua kiasa kioo tunoo: Hama gioonna kiaapu voovoona toobaivaa subi kioo varoo oro yapa kioo kuu yavaivaa varoo toobaivau tuarapuatikama rummua apu kiaiagio vaivai. Hama ivo toobaivaa varoo oro terenaivaa mmemmaivaki yapa kiaiivai. Hameetavee. Ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai.

²² Iva roosiima makee mmuakiasa mminnaiyauvo rummua apu kiaiayauvo fai kooyaa vainai mmuakiaaya taaravai. Kuaivaa na makee gioonna kiaapuuya kiasa mmiaukai hama tuginnama rikiaivaa fai vo suai mmuakiasa gioonna kiaapuuya rikiaaravai.

²³ Gioonna kiaapu voovoona arinaima kua rikiaivoona ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

²⁴ Ivo itaa kua kiasa kioo iya tunoo: Ngia rikiasa kuaivaara arinaima yaata utida rikiaatee. Fai ngia koonnama rikikio kiisakiata ngiiki vainaravai. Fai ngia yoketaama rikikio mmayaayaivo ngii tinniiyauvaki pinaavai vainaravai. Fai gioonna kiaapuuya yoketaama rikiaiya Anutuugo yaagueeqaivaa iya mminai vo kua vo kuaivaata rikiaaravai.

²⁵ Ivaara gioonna kiaapu voovoona ni kuaivaa arinaima rikiaivoona fai Anutuugo ari vo kua vo kuaivaa inna kiasa mmimo rikiaaravai. Gioonna kiaapu voovoona kiisa kuaivo inna yaatana vaivaa fai yapooma taunnu kino hama innaki kuaivootainaravaivee, tiravai.

Uruuyauvo uruuvaidiri Yisuuva mmataama kioo tiravai

²⁶ Yisuuva itaa kua kiasa kioo iya tunoo: Vaidiivo uruuyauvaa rututuoma kiaiagio urineema Anutuugo tiyara diraivo vainnonno pinaavai vainoo. Vaidi voovoona mmooriivaki yeenna uruuyauvaa rututuoma kioo

²⁷ numa vuru vaivo pataikio oro mmooriivaa varaivai. Ivo vaikia ditakie mmannam-manna itaikio yeenna uruuyauvo uruoo pinaa kiaiayauvai diivai. Uruuyauvo urii aataruuvaa hama ivo too rikiaivai.

²⁸ Mmataivo ariinoo uruuyauvaa virikiokio pinaa kioo apuuyavonnaadee vaikio nnaa-giai apaiyauvo vaikio aikiooma iiraiyauvo vaivai.

²⁹ Iiraiyauvo yootoo apuunno nneeravaata vaivaara vaidiivo avaiarakai paipa hovekau-vaadiri varoo numa rutakaivaivee, tiravai.

*Yisuuva uru kiisa masateeraivaadiri mmataama kioo tiravai
(Matai 13:31-32,34; Rukaaso 13:18-19)*

³⁰ Yisuuva itaa kua kiasa kioo tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo inna aaniivai roosiivainnee? Na dee mmatayaa diaa mminnaivaadiri mmataama kiee ngii giasa ngii minarannee?

³¹ Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayaivo uru kiisakiata nnaammuaya uru-uva roosiivaa nnutuuvo masateeraivaa roosiivai. Uruuvo kiisakiata vaikio mmuakiaa mminnaiyauvaa uruuyauvoono ii uru ivaa yaataravai.

³² Vaidi voovoono ii uru ivaa varoo mmataki rututuooma kiaikio uruoo ngioo vioo pinaa kioo mmuakiaa annaanna mmaguyaiyauvaa yaataroo dioo vainno hammara pinaiyauvaa haraikiai ngiaammiai numa ngiisaiyauvaa iyaavaki heeka kiada vakiaavaivee, tiravai.

³³ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ii mminnaa ivaudiri mmataama kioo tuu kua iyauvaa roosuuvaa ivo kaayau mminnamminnaiyauvunudiri mmataama kioo tuu kuaiyauvunudiri ari mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Iya arinaima rikioo kuaivaa nnaasu iya kiaa mmiravai.

³⁴ Mmuakiaa kuavai mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tiravai. Vo suai ari ngiaammuaudaa nnaasu sudu vitoo mmataira kua oyaidaa kooyaa iya kiaa mmiravai.

Yisuuva yuunna yaamurukaivaa tuduu taikeeravai

(Matai 8:23-27; Rukaaso 8:22-25)

³⁵ Ii suai ivaki hannauduu upisipisuuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai ta nnoori haruungaivaa sainai kuaaravee,

³⁶ tuduu gioonna kiaapu nuunauya ivau uduu ari ngiaammuauya iya pikiada Yisuuva varuu kanuuvaki karada inna tasipama viravai. Vuduu ari vo kanuuyauvootama iya tasipama viravai.

³⁷ Vududuu yuunna yaamurukaivo nnooriivaudiri nnuduu nnooriivo korokoroonno ketekaateenno kanuuvaki ngioo vioo mmuugiaina uduu

³⁸ Yisuuva kanuuvaa rakanainningiaa kunnaivau vuru vauduu iya inna yuruuma kiada inna tunoo: Vitaira-o, nnooriivo kiisa suai ti raputinara iinoo. Hama a tiyara boo kiannano,

³⁹ tuduu rikioo diitoo yuunnaivaa yaagueeqama ooqoo tioo nnooriivaa tunoo: Pikiee tirooma varianee, tuduu yuunnaivo pikiooduu nnooriivo tirooma variravai.

⁴⁰ Tirooma varuduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aaniira aatuuda variaannee? Aaniira ngia hama niyara kutaavaivee kiaannee?

⁴¹ tuduu rikiada kaayauma aatuuda ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Anna dee vaidivainnee? Ivo yuunnaivaata nnooriivaatama tikiai rikiada akiiraama taikaavaivee, tiravai.

5

Yisuuva mmagia maisa varuu vaidiivaa tuqinneeeravai

(Matai 8:28-34; Rukaaso 8:26-39)

¹ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama nnoori haruungaivaa sainai vau mmataivaa nnutu-uvo Keraseenga vida

² Yisuuva kanuuvaa pikioo reemi roo saivaata tooduu vaidi putuuya hau oonauyauvakidiri vaidi voovoono Yisunna saidi tiiravai.

³ Ii vaidi ivaa aakiaivaki mmagia maisaivo topauvoono vaidi putuuya hau oonauyauvaki nnaasu hara kioo variravai. Hara kioo varuduu hama yopeema vaidi voovoono inna yuku yaakuuyauvunu yeena rairavai.

⁴ Vaa kaayauneetu vaidiia inna vitada yuku yaakuuyauvunu yeena yaagueeqaivaadiri ranaa rau kioduu mmuakiaa suai ivo ari yaakuuvaitanaudiri yeena yaagueeqaivaa ranaakekaama kioo ari yukuuvaitanaudiri yeena yaagueeqaivaa rutatooma kioo rakeeravai. Ivo yaagueeqauvaara hama vaidiia yopeema inna ooqoo tiravai.

⁵ Ikiannagisanna heenagieena ivo vaidi haira oonauyauvaki nuainno varioo taapiyauvunuuatama nuainno varioo kai kai tiao sikauyauvaadiri ari mmammaivaa hatokeeravai.

⁶ Ivoono ngieeradiri Yisunna too seenoo tuoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo

⁷ innara puaisakama aayanna roo mmagia maisaivo inna kiaa mmuu kuaivaa tunoo: Yisuu-o, Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaayauvai yaataravaa Mmaapukuavee. A aaniivai ni iinarainna ngiannannee? Na Anutuugaa nnutu tasipama yaagueeqama i kiaunoo: Sa ni rputuane, kiaunoo.

⁸ Yisuuva innaata kua tioo varioo inna tunoo: Mmannasa maisa-o, aa vaidi aavaakidiri tiee kuanee, tuuvaara ivo itaa kua tiravai.

⁹ Yisuuva inna yaparainno tunoo: Ai nnutuuvaa kianee, tuduu rikioo kaayau mmagia maisaiyauvo inna aakiaivaki varuuyauvaara ivo inna sai tunoo: Ni nnutuuvo Kaayauvavee,

¹⁰ kiaa kioo Yisunna makee tuduu yaagueeqama tunoo: Sa mmagia maisaiya titanai voopira kuatee, tiravai.

¹¹ Tuduu kaayau puaraiyauvo taapiivau yeenna nneeda varuduu

¹² mmagia maisaiya vaidiivaa aakiaivaki topauya yaagueeqama Yisuunna tunoo: A ti titanai ta puaraiya aakiaiyauvaki kuaaravee,

¹³ tuduu rikioo Yisuuva ee-oo tuduu mmagia maisaiya vaidiivaa aakiaivakidiri pikiada puaraiya aakiaiyauvaki vuduu mmuakiaa puara kaayau (2000) rereevau mmeepi seenada vida nnoori haruungaivaki putu taika kieeravai.

¹⁴ Putu taika kiooduu vaidi puaraiyara haitatuurayia seenada vida mmayaayaivaa gioonna kiaapu yoosinnaivaki varuuyaataama annaanna nnauyauvaki voopi voopi varuuyaataama kiaa mmiravai. Kiaa mmuduu rikiada gioonna kiaapuuya yoosinnaivaki pikiada Yisuuva ivaki uu mmooriivaa taara nniravai.

¹⁵ Iya Yisuunnasi nnida tooduu vaidiivaa aakiaivakidiri kaayau mmagia maisaiya pikiada vuvuoono vaa ari uyira rairaiyauvaa uyu rau kioo kati hara kioo varuduu ari yaataivo yoketauduu gioonna kiaapuuya innara aatuuravai.

¹⁶ Vaa tauraa Yisuuva uu mmooriivaa tooyaano vaidi vaa mmagia maisaiya inna aakiaivakidiri pikioovaaraata puaraiyaraatama iya kiaa mmiravai.

¹⁷ Kiaa mmuduu rikiada iyaata mmaayootaiyaatama Yisuuva iya yoosinnaivakidiri pikioo kuaiveera inna yaagueeqama tiravai.

¹⁸ Tuduu Yisuuva kanuuvaki karoo varuduu vaidi vaa mmagia maisaiya inna aakiaivakidiri pikioovo inna yaagueeqama yapara ruoo tunoo: Kii neeta kuanaravee,

¹⁹ tuduu rikioo ooqoo tioo inna tunoo: Kava vara ranee ai seenaiyasi viee Udaangaivo aiyara boo tioo i iima kiai kuaivaa iya kiaa mmianee,

²⁰ tuduu rikioo vaidiivo vioo yoosinna pinaivaa aakiaivaki vau yoosinna yaakuuvaitana nnutuuvu Dikaporiiisa ivaki nuainno varioo gioonna kiaapuuya Yisuuva inna iima kioo kuaivaa kiaa mmuduu rikiada mmuakiaaya inna kuaivaa rikiooya nnikiarairavai.

Yisuuva Yairiinna raunnaivaata gioonna voovaatama tuqinneeravai

(Matai 9:18-26; Rukaaso 8:40-56)

²¹ Yisuuva ari ngiaammuayaatama kanuuvaa varoo kava vara ranoo nnoori haruunga sainai ngioo oro siriivau varuduu kaayau gioonna kiaapuuya innasi nuunaida variravai.

²² Innasi nuunaida varuduu vaidiivaa nnutuuvu Yairiiva nuunaira nnauvaa kieetavai varuuvuoono numa Yisuunna too ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo

²³ yaagueeqama inna yaparainno tunoo: Ni naunnainningiaa nniitarakioo putinara iinoo. Ha ngiannannee? Inna nniitaroivo pikino ivo diitoo hara kioo variaiveera numa innayaa ai yaakuuvaitana utuane,

²⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna tasipama vioo varuduu gioonna kiaapu kaayauya inna vata rada vida inna suvuau kieeravai.

²⁵ Gioonna voovoona kabaa vira aataruuvo tupatupaa innaki vaududuu nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taara nuanu taika kioo varuu gioonnaivo varioo

²⁶ tutaqaqiyasi makemakee aataru roo varuduu kaayau nniitarooduu ari sikau pinaivaa kagaari taika kiooduu homo kabaa vira aataruuvo innaki nnaasu vairavai.

²⁷⁻²⁸ Iva Yisuuva yoketaa mmoori uu kuaivaa rikioo ariiyara yaata utuoo tunoo: Fai na kati inna buruqaivau utino too ni kabaa vira aataruuvo taikanai na kava kati hara kiee varinaravaivee, kiaa kioo gioonna kiaapuuya nuunau aakiaidaadiri ngioo oro Yisuunna mmookai diioo vainno

²⁹ inna buruqaivau kiisama utuduu akiairauduu inna kabaa vira aataruuvo taikooduu rikioo ari nniitaroovo taikoovaara arinaima rikieeravai.

³⁰ Rikiooduu akiiraama Yisuuva vaidi tuqinneera yaagueeqaivo innakidiri vuvvaa rikioo gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivaki hanigioo iya yapara ruoo tunoo: Gioono ni buruqaivau utiinne?

³¹ tuduu rikiada ari ngiaammuaya inna sai tunoo: Gioonna kiaapuuya i suvuakuaivaa vaa a taannanoo. Mo aaniira a kiannanoo: Gioono ni buruqaivau utiinne? kiannannee?

³² tuduu rikioo Yisuuva inna utuuvaa homo buainnonno tooduu

³³ gioonnaivo Yisuuva inna tuqinnoovaa rikioovaara aatuunno biribiriinno ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo ari nniitaroo kuakuaakua eeyayaavai kooyaa inna kiaa mmiravai.

³⁴ Inna kiaa mmuduu rikioo inna tunoo: Ni nunnakuavee. A yaagueeqama niyara kiannanoo: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna vaa a yoketaama hara kiee variannanoo. Diitee ausa nuufa tasipama eeyara i nniitaroivo taika kinai kuanee, tiravai.

³⁵ Yisuuva itaa kua tuu saivaata Yairiinna nnauvakidiri vaidi vooya numa Yairiinna kiaa mmida tunoo: Vaa i raunnaivo putivaivee. Mo aaniira Vitairavaa vatee kuanara iikiannannee? Pikiaanee,

³⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tuu kuaivaa rikioonnaata nuunaira nnauvaara dira vaidi-ivaa tunoo: Sa ausa mmuaararee pinaama yaata utanee. Niiyara nnaasu yaata utuee kutaavaivee kianee,

³⁷ kiaa kioo mmuakiaa gioonna kiaapu inna nnaagiai nuuayara ooqoo kiaa kioo Petoroosaa vitoo Yakooopaa vitoo inna kataivaa Yuvuaanaata vitoo viravai.

³⁸ Vidada oro tooduu nuunaira nnauvaara dira kieetaivaa nnauvaki gioonna kiaapuuya nuunaida vuu vuu kai kai tida pinaama ratada kua tuuvaa Yisuuva rikioo

³⁹ nnauvaki voo iya tunoo: Ngia aaniira pinaama kua tida rataannee? Hama kiaatan-naivo putivai. Kati vuru vainoo,

⁴⁰ tuduu rikiada iya vaa nnaakaraivo putuuvaa teeda Yisuunnara raida varuduu iva numa iya titooduu mmaanai vuduu rikioo nnaakaraivaa kaano koovaitanaata ari ngiaam-muau taaravoomaaidaatama vitoo nnaakaraivo vauvaki viravai.

⁴¹ Voo inna yaakuuvau utuoo ari kuaivakidiri inna tunoo: Tarita kuuma, tiravai. Ii kua iivaa oyaiivo tunoo: Kuabuaa-o, na i kiaunoo: Diitaanee, kiaunoo.

⁴² Ivo itaa kua tuduu makee tuduu kiaatannaivo diitoo nuairavai. Aa kiaatanna aavaa nuanuuvoo yaakuuvaitana yukukidiri taarama vaivai. Iva diitoo nuauvaa iya teeda kaayauma nnikiaraida yaata utuduu

⁴³ Yisuuva yaagueeqama iya kiaa mmioo tunoo: Aavaa taiya sa vooya kiaa mmiatee, kiaa kioo kiaatannaivara tunoo: Yeennaivaa inna mmiatee, tiravai.

6

Gioonna kiaapu Nasareetaiya Yisuunnara

ooqoo tiravai

(Matai 13:53-58; Rukaaso 4:16-30)

¹ Yisuuva ii yoosinna ivaa pikioo ari yoosinna tuanaivakira ari ngiaammuauya inna tasipama viravai.

² Iya oro varuduu kati varira suaivaki Yisuuva nuunaira nnauvaki oro gioonna kiaapu-uya Anutuugaa kuaivaa iya kiaa mmioo varuduu rikiada nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavo deevakidiri aa kua aavaa varoonno tiinnee? Dataama tinni yoketaivaa varainnee? Mo dataama ivo yaagueeqa ari vookara ari vookarai mmooriivaa iinnee?

³ Ivo nnau heekeera vaidivai Mariaanna mmaapuvai. Ari kataido Yakooopo Yoosiipo Yutaaso Simoonainna variaano. Mo ari nnunnaapuuya aavaki variaano, kiaa kiada hama iya innara iya yoketauduu innara ooqoo tiravai.

⁴ Innara ooqoo tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Kua kutaa tira vaidi forofetaivara mmuakiaa yoosinnaiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuanaiyaaatama ari oyaiyaata ari seenaiyaatama hama innara yoketaakiaavaivee,

⁵ kiaa kioo iva ivaki kiisa gioonna kiaapu nniitarooya nnaasu iyayaa ari yaakuuvaitana utuoo tuqinnooduu kati hara kiada variravai. Ivakinnaaya innara ooqoo tuuvaara ivo hama Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa ivaki kaayauma iiravai.

⁶ Iya hama innara kutaavaivee tuuvaara iva kaayauma yaata utiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauya titeeravai

(Matai 10:5-15; Rukaaso 9:1-6)

Yisuuva ivaki pikioo vainima vau yoosinnaiyauvaki nuainno varioo gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmoori aataruuyauvaa vitairavai.

⁷ Vitainno varioo ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama tuduu innasi numa dida vauduu taara tida taara tida vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nookia-teeraivara titoo gioonna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaa iya mmioo

⁸ yaagueeqama iya tunoo: Sa aataruuvaura mminnaiyauvaa varada kuatee. Kati yau nnaasu kurida kuatee. Sa yeennaiyauvaa varada sa utuaiyauvaa varada sa sikauyauvaa vara rida kuatee. Kati kuatee.

⁹ Yuku nnabaiyauvaa ngii yukuuyauvunu uyida kuatee. Sa yaapaiyauvaa taara tida varada kuatee. Mmuua tida mmuaa tida nnaasu varada kuatee,

¹⁰ kiaa kioo iya tunoo: Fai ngia yoosinnaiyauvaki vida tauraa nnau ngii miyaiyauvaki nnaasu varida yapooma yoosinnaiyauvaa pikiada vira suaivaki ii nnau iyauvaatama pikiada kuatee.

¹¹ Fai ngia vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida teekiai hama iya ngii-iyara tuqinnada hama ngii kuaiyauvaa rikikiai teeda ngiingii yukuuyauvunudiri kufukuufaiyauvaa rututuooma kiada pikiada kuatee. Anutuugo irisai maisaivaa iya mmi-naraivara iya rikiaateeraivara kufukuufaiyauvaa ngii yukuuyauvunudiri rututuooma kiaatee,

¹² tuduu rikiada vida gionna kиаapuuya hanigiada ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiaateera kuaivaa iya kиаa mmiravai.

¹³ Iya kиаa mmida kaayau mmagia maisaiyauvo gionna kиаapu vooya aakiaana topauyauvaa titooduu vuduu kaayau nniitarooyayaa yatari iira suuyaivaa siikaida tuqinooduu kati hara kiada variravai.

Yuvuaano nnoori apira vaidiivo putuuvaa mmayaayavai

(Matai 14:1-12; Rukaaso 9:7-9)

¹⁴ Yisuuva uu mmooriivaa mmayaayavaa kaayau gionna kиаapu vo yosinna vo yosinna varuuya rikiooduu Yutayaiya kieeta Herootoota rikieeravai. Vooya Yisuunnara tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivo putuoo kava diitoovaara yaagueeqaivo inna tasipaikio mmoori ari vookaraivaa iinoo,

¹⁵ tuduu vooya tunoo: Inna Irayaavavee, tuduu vooya tunoo: Inna nnaaruaa vaidi forofetaa varuuvaa roosiima vari vaidivaivee, tiravai.

¹⁶ Tuduu Herooto innara tunoo: Inna Yuvuaano nnoori apira vaidivai. Na nnaaru kиаadu inna nnuunaivaa rutakoovoona aanna ivoono kava diitoo varinoo, tiravai.

¹⁷⁻¹⁸ Nnaaru Yuvuaano varuu suaivaki Herooto ari vayaanna Piriipaa nnaataivaa Herootiaanna mmuara varooduu Yuvuaano Herootaa tunoo: I vayaanna nnaataivaa varaanna aataruuvoo inna hama safu aataruvaivee, tuduu rikioo Herootiaava Yuvuaanaara maisa mmooriivaa iinaraivaa Herooto ari ngiaammuauya tuduu Yuvuaanaa yuku yaakuuvaa yeena rau kiada oovi nnauvaki yapa kieravai.

¹⁹ Yapa kiooduu Yuvuaano tuu kuaivaa Herootiaanna kaayauma nnannatooduu inna ruputinara iikiatauduu Herooto oooqoo tuduu hama yopeema iiravai.

²⁰ Yuvuaano safuuma varira yoketaa tuanaa vaidivai varuduu too Herooto inna tooduu kaayauma inna aatuuduu gionna kиаapuuya inna ruputuaara uuvuara oooqoo tiravai. Oooqoo tuduu makemakee inna kuaivaa rikiooduu inna yoketauduu ivaara kaayauma yaata utiravai.

²¹ Herootiaava Yuvuaanaa ruputinaivaara makemakee yaata utuoo tooduu Herootaa mmatoosauvo nnuduu too yaata utuoo tunoo: Aanna makee na tinai ruputuaaravaivee, tuduu Herooto ari kieeta nnoonna vaidiiyaniaatama ari rapira kieetaiyaniaata Karirayaa yokovaiyaniaatama buusa pinaivaa iima kieravai.

²² Iima kiooduu numa varuduu Herootiaanna raunnaivo numa kuaru rooduu teeda Herootoota ari tasipama yeenna nnooyaataama inna teeda varuduu iya innara kaayauma yoketairavai. Yoketauduu Herooto kиаatannaivaa tunoo: A varaanaree kianna mminnaivaa ni yaparainai na i mminaravaivee,

²³ kиаa kioo kua kиаa teerama yeena rau kioo kuaivaa inna tunoo: Vo mminnaa vo mminnaivaa a ni yaparainai fai na i mminaravai. Na kaayau mminnaiyauvaara diaunoo. Fai saiyauvai i varaatainai ni yaparainai fai neenoo i mminaravee,

²⁴ tuduu rikioo vuaiha ari kaanaasi voo inna yaparainno tunoo: Mo dee mminnaavaara na inna yaparainarannee? tuduu rikioo tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnuunaivaa vaidiia rutaka kiada inna kieetaivaa varada ngiateeraivaa inna yaparakianee,

²⁵ tuduu rikioo kammannauduu ngioo Herootaa yaparainno tunoo: Aanna makee tinai Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnuunaivaa rutaka kiada inna kieetaivaa yanaivau yapa kiada varada numa kiki ai ni mianee,

²⁶ tuduu rikioo Herootaa ausaivo kaayauma mmuaararooduu ari seenaiya avuuyauvunu kua kиаa teerama yeena rau kioo kuaivaa tuuvaara yaata utuoo hama inna kuaivaa oooqoo tiravai.

²⁷ Hama oooqoo tirainno Yuvuaanaa kieetaivaa varoo ngiaiveera ivo oovi nnauvaara haitatuura vaidi voovai titeeravai. Titooduu oovi nnauvaki voo Yuvuaanaa nnuunaivaa rutaka kioo

²⁸ kieetaivaa yanaivau yapa kioo varoo numa kиаatannaivaa mmuduu varoo ari kaanaa mmiravai.

²⁹ Yapooma Yuvuaanaa nnaagiai nuaira ngiaammuauya iva putuu kuaivaa rikiada numa inna mmamma kaanaivaa varada oro oonauvaki hau kieravai.

Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeennaiyauvaa mmiravai

(Matai 14:13-21; Rukaaso 9:10-17; Yuvuaano 6:1-14)

³⁰ Yisuunna ngiaammuaui kua varada nuauya kava vara ranada Yisuunnasi nnida nuunaida mmuakiaa ngiari uu mmooriyauvaaraata ngiari kua kиаa mmuu aataruuyauvaaraatama inna kиаa mmiravai.

³¹ Inna kиаa mmuduu rikioo tooduu gionna kиаapuuya iya suvuau kiada vauduu hama iya yeenna nnaara suaivootauduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai tetevana oro mmanna yosinna voovaki na ngii kinai kiisama deeyakiatee,

³² kīaa kīoo iyaata sunoo kanuuvaki karoo mmanna gaanga yoo sinnaivakira viravai.

³³ Vida varuduu gioonna kiaapu vooya iya vuuvaa teeda arinaima iya teeda mmuakīaa yoo sinnaivakidiri pikiada mmataivau seenada vida iya yaatarada vida iya kuaara vuū yoo sinnaivaki gioonna kiaapuuyannaadee tauraa oro variravai.

³⁴ Varuduu Yisuuva iya nnaagīai numa kanuuvaa pikīoo tooduu gioonna kiaapuuya nnoori siriivau suvuau kiada varuduu iya puara sipisiipa raubiruuva roosiima hama ngiari haitatūraivootauyara Yisuuva iyara kaayauma boo tīoo kaayau kua yoketaiyauvaa iya kīaa mmiravai.

³⁵ Iya kīaa mmuduu suaivo haatapaaanara uduu ari ngiaammuauya numa inna tunoo: Vaa suaivo haatapainoo. Aa yoo sinna aavo mmanna gaanga yoo sinnavaki ta variaun-nano.

³⁶ Gioonna kiaapuuya titanai kuatee. Iya titanai aavakinnāa yoo sinnaiyauvaki vida yoo sinna vainima vaiyauvaki vida sikauiyauvaadiri yeennaiyauvaa yookaama kiada varada nnīkai nnaateeraivaara kuatee,

³⁷ tuduu rikīoo iya sai tunoo: Mo ngieenoo yeennaiyauvaa iya mmiatee, tuduu rikīada iya inna yaparaida tunoo: Fai a ti titanai ta kaayau sikau yanaiyauvaadiri (200) yeennaiyauvaa yookaama varada numa iya mmiaarannee?

³⁸ Tuduu rikīoo iya sai yaparainno tunoo: Mo naana bereetayauvai ngiīsi vainnee? Oro taatee, tuduu rikīada oro teeda numa inna tunoo: Bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama vainoo, tiravai.

³⁹⁻⁴⁰ Tuduu rikīoo Yisuuva ari ngiaammuauya tuduu gioonna kiaapuuya ferefuruun-naiyauvunu vo kammu vo kammu variateera tuduu vooya voovau nuunama (50) varuduu vooya voovau nuunama (100) varuduu itaqitaama variravai.

⁴¹ Varuduu Yisuuva bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama tu kīoo vainno avuuvaa reeri ngīau aapu too vainno Anutuugaata kua yoketaivaa tīoo bereetaiyauvaa kusīinnonno kīoo ari ngiaammuauya gioonna kiaapuuya mmiateeraivaara mmiravai. Mmīoo tavau taaravaitanaata rakau kīoo iya mmuduu iya mmiravai.

⁴² Iya mmuduu mmuakīaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasi tuduu

⁴³ ari ngiaammuauya utua yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana yeenna nneeda kīoo arai yatīiyauvaa rupi nuunama rida tavau saiyauvai rupi nuunama rummua yapa kieeravai.

⁴⁴ Rummua yapa kiada ivaki yeenna nnoo vaidīiya nnaasu yaaruduu kaayau (5000) ivau variravai.

Yisuuva nnoori veraivau nuairavai

(Matai 14:22-23; Yuvuaano 6:15-21)

⁴⁵ Iya nnaa taika kīooduu Yisuuva yaagueegama ari ngiaammuauya tītoo tunoo: Na gioonna kiaapuuya tītee varinai ngieenanaa kanuuvaki karada nnoori siri sainai yoo sinna Betesaitaa kuatee,

⁴⁶ kīaa kīoo gioonna kiaapuuya ngiari yoo sinnaipira tītaa kīooduu vuduu too Yisuuva ari ngiaammuauya pikīoo taapiivau yaaku varaanara viravai.

⁴⁷ Vīoo ivau varuduu heenauduu ari ngiaammuauya varuu kanuuvo nnoori haruunga pinaivaa vuutavau vīoo varuduu Yisuuva arivai homo mmataivau varīoo

⁴⁸ tooduu ari ngiaammuauya yatari sagaiyauvaa utida yaagueegama nnooriivaa ru-vuatidada tooduu yuunna yaamurukaivo iyasi nnuduu hama kanuuvo viravai. Hama kanuuvo vuduu patairaauduu Yisuuva nnoori verenoovau raa roo iyasi ngīoo iya yaataranara uduu

⁴⁹ iya iya nnoori verenoovau nnuuvaa teeda mmagia maisavaivee kīaa kaayauma aatuuda kai kirīiingaida

⁵⁰ mmuakīaaya inna teeda kaayauma aatuuda variravai. Iya aatuuda varuduu Yisuuva akiiraama iya tunoo: Tīrooma variatee. Sa aatuukiatee. Na ngiaunoo,

⁵¹ kīaa kīoo karoo kanuuvaki iya tasipama varuduu yuunna yaamurukaivo taika kīooduu ari ngiaammuauya nnīkīaraida kaayauma kumimakaida varida

⁵² iya tauraa yeennaiyauvaa rakau kusīi kīoo gioonna kiaapuuya mmuuyauvaara hama arinaima rikīooduu hama ngiari tinnīyauvo rusitiravai.

Yisuuva Genesareeta nnūitarooya tuqīnneeravai

(Matai 14:34-36)

⁵³ Iya nnoori sainai yoo sinna Genesareeta oro varuduu nnoori siriivaki nnida kanuuvaa yeenaivaa haru kiada

⁵⁴ ivaki pikiada viravai. Iya kanuuvaa pikiada vuduu ivaki varuuya Yisunna arinaima teeravai.

⁵⁵ Arinaima teeda seenada mmuakiaa yoosinnaiyauvakidiri nniitarooya ngiari mmaataiyauvunu vaida varuuya vitada Yisuuva varuuvakira innasi nniravai.

⁵⁶ Mmuakiaa yoosinna Yisuuva nuauyauvaki pinaa yoosinnaiyauvakiaata kiisa yoosinnaiyauvakiaatama gioonna kiaapuuya ngiari seena nniitarooya vitada yeenna yookaira mmatuuyaiyauvunu yapa kiada Yisuunna buruqa araivau nnaasu utuaaraivaara inna yaagueeqama yaparairavai. Mmuakiaaya inna buruqa araivau utuuya nniitarooyauvo taikooduu yoketaama hara kiada variravai.

7

*Iya ngiari taato nnaakukiaiya kuaivaara yaagueeqairavai
(Matai 15:1-9)*

¹ Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaataama Yerusareemadiri nnuuya Yisuunnasi nnida nuunama mmuaavau variravai.

² Mmuavau varida tooduu ari ngiaammua vooya yeenna nnaara hama ngiari yaakuuyauvaa finirama kiada sabi nneeravai. Iya hama Farisaiya uu aataruuvanguataama iirama kiada ngiari yaakuuyauvaa hama finirama kiada kati yeennaiyauvaa nneeravai.

³ Vaidi Farisaiyaata Yutayaa vaidi vooyaataama ngiari taato nnaakukiaiya uu aataruuvaa iiravai. Ngiari yaakuuyauvaa hama finutiri. Hama yeennaiyauvaa nnootirivee.

⁴ Iya yeenna yookaira mmatuuyaiyauvakidiri nnida ngiari yaakuuyauvaa hama finutiri. Hama yeennaiyauvaa nnootirivee. Vo aataru vo aataruuyauvo ngiari taato nnaakukiaiysidiri nnuuyauvaa iya uuneema ngiari kaapaiyauvaata ngiari yavaa ari vookara ari vookaruyauvaatama finiravai.

⁵ Yisuunna ngiaammua vooya hama iya uu aataru vooyaavai uvaara Farisaiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiyyaataama Yisuunna tunoo: Aaniira hama i ngiaammua iya ti taato nnaakukiaiysidiri nnuu aataruuvaa iikiaannee? Aaniira hama iya ngiari yaakuuyauvaa finirama kiada kati yeennaiyauvaa nneeda maisama variaannee?

⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava ngia huobavainna unnakua nnaamuruuyara fafaara roo kuaivo kutaa kuavai vainoo. Yisayaava fafaara roo tunoo:

Anutuugo tinoo:

Aa gioonna kiaapu aaya
mmanna kuasiyauvo koroonno
niyara yoketaavee kiaavo
hama iya aakiaiayauvo niyara yoketaainoo.

⁷ Iya vaidiyya yaata tinniyaa vai kuaivaa
kiaa mmida kiaanoo:
Anutuugaa aataruvaivee, kuaivaara
kuminayaa niyara kua yoketaivaa kiaanoo,
tiivaivee.

Yisayaava itaama fafaara reeravai.

⁸ Ngia Anutuugo tuu aataruuyauvaa pikiada vaidiyya tinniyaa vai aataruuyauvaa iiki-aanoo, tiravai.

⁹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Mo ngia ngiingii yaata tinniyaa vai aataruuyauvaa iikiaaraivaara ngia Anutuugo tuu kuaivaa ooqoo kiaanoo?

¹⁰ Nnaaruaa vaidi Musiivaano tunoo: Ngii kaano koovaitanaara mmuduuya rida tuqinnaatee, kiaa kioo vo kua voovai tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoono ari kaano koovaitana maisa kua tiivaa ruputikio putuaivee. Musiiva itaa kua tiravai.

¹¹⁻¹² Mo ngiengienoo kiaanoo: Fai vaidi voovoono ari kaano koovaitana tuqinnaanara mmatayaa diaa mminnaivaa iyani yapa kioo ivaara tinara: Kopaana, tinai ta ee-oo tikio aikiooma hama ari kaano koovaitana tuqinnaanaravee. Ngia itaa kua kiaanoo, tiravai. Iya kopaanaavee kuaivaa oyaivo Anutuugaa mminnaavai. Yisuuva keenaa iya tunoo:

¹³ Ngia itaida ngiingii taato nnaakukiaiya uu aataruuyauvo ngiingii yaata tinniyaa vaivaa iikiaaraivaara Anutuugaa kuaivaa hatokaavai. Ngia itaama iikiaa aataruuyauvo kaayau ari vookara ari vookara aataruuyauvai vaiki ai ngia iikiaanoo, tiravai.

*Aakiaivakidiri nniivaara iya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaavai
(Matai 15:10-20)*

¹⁴ Yisuuva keenaa gioonna kiaapuuya innasi ngiateera tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Mmuakiaayaso, ni kuaivaa rikiada arinaima rikiaatee.

¹⁵ Mminnaa voovai mmaanaidiri vaidi aakiaana tuoo kuai ivaara hama mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Vaidiivaa ari aakiaivakidiri ngioo mmaana tuoo kuai ivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

¹⁶ (Gioonna kiaapu voovoona arinaima kua rikiaivoona ii kua ivaa arinaima rikiaivee,) tiravai.

¹⁷ Yisuuva itaa kua kuaa kioo giionna kiaapuuya pikioo nnau voovaki vuduu teeda ari ngiaammuauya iva mmatayaa diaa mminnaivauidiri mmataama kioo tuu kua oyaivaara inna yaparauduu rikioo

¹⁸ iya sai tunoo: Ngia giionna kiaapu kumimakaiya roosiima hama ngii tinniiyauvo rusitivai. Hama ngia arinaima rikiaanoo. Mminnaa voovai mmaanaidiri vaidi aakiaana tuoo kuai ivaara hama mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

¹⁹ Nnaa mminnaiyauvo hama vaidi kaanaivakiaata kuaivai. Mmanna rasookaivaki-naadiri tuoo rukioo mmaanai tuoo kuaivaivee. Yisuuva itaa kua tioo mmuakiaa inneenna nnaiyauvaara yoketaa yeennayauvai nnaayauvaivee tiravai.

²⁰ Iva kuaa kioo tunoo: Vaidiiva ari aakiaivakidiri ngioo mmaanai tuoo kuai ivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

²¹ Vaidi aakiaivakidiri maisa kuaivo ngioo yaataivaki kuaikio yaata utuoo mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Kiaatanna ngiaammuauvo sabi heera aataruuvoo vaidi aakiaivakidiri nniivai. Mmuara vareera aataruuvootama vaidiiva ruputino putii aataruuvootama

²² vaa nnaata vaati varaivo sabi mmuara heera aataruuvootama vaidi mminnaivaa teeno inna varaataira aataruuvootama vaidi aakiaivakidiri nniivai. Vaidiivo fai kaayau maisamaisai aataruuyauvaa iinno varioo unnakua tioo ari mmammaivaara nnaasu yaata utuoo makemakee sabi nuaira aataruuvaa iinno ari seenaiyara tinara: Ngia ni yaataraiivaara ni nannatainoo, kuaa kioo maisa kuaivaa kuminayaa ari seenaiyara tioo ariiyara mannaka tioo aataru yoketaivaara kaayau kumimakainno varinaravai.

²³ Ii aataru maisa iyaavo vaidi aakiaivakidiri nniivaara kaayau mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivaivee, tiravai.

Gioonnaivo Yisuunnara kutaavaivee tiravai

(Matai 15:21-28)

²⁴ Yisuuva ii yoosinna ivaa pikioo vioo yoosinna taaravaitana nnutuuvaitana Turu Sitoona vainima vau yoosinnaivaki vioo nnau voovaki hara kioo varioo giionna kiaapuuya ni teeda niisi ngiaarainnoo kuaa nnauki nnaasu hara kioo variravai. Varuduu vaa ivo vuu nnauvakira iya rikiooduu

²⁵ giionna voovoona mmagia maisaivo ari raunnaivaa aakiaaki varuuvoo Yisuuva nnuu kuaivaa rikioo akiairaama innasi ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo variravai.

²⁶ Aa giionna aavo ari voopinnaa giionnavai. Ivo yoosinna Surofoonikiaivakidiri nnira giionnavai. Yisuuva ii giionna ivaa raunnaivaa aakiaivaki mmagia maisaivo varuuvaa titano kuaiveera inna yaagueeqama yapara rivavai.

²⁷ Yapara ruduu Yisuuva Yutayaiya tauraa rikiooyara aa kua aavauidiri mmataama kioo inna sai tunoo: Kii ta tauraa nnaakaraiya yeennaiyauvaa ngiari mmiaaravee. Iya yeennaiyauvaa varada faiya mmiaarainnoo,

²⁸ tuduu rikioo ivo faivaa roosiima ariiyara yaata utuoo inna sai tunoo: Udaanga-o, a kutaa kuavai kiannanoo. Mo faiya numa nnaakaraiya yeenna nneeda kuaa araiyauvaa terenaivau tuoo kuaiyauvaa porooma nnaavaivee,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A ni kuaivaa sai yoketaama kiannaivaara ai nnauki kuanee. Vaa mmagia maisaivo i raunnaivaakidiri pikioo kuaivaivee,

³⁰ tuduu rikioo ivo ari nnauki vioo tooduu ari raunnaivo ari mmaataivau vauduu vaa mmagia maisaivo innakidiri pikioo ari ipi vioo kieeravaivee.

Yisuuva yaata duuna hama kua tuuvaa tuqinneeravai

³¹ Yisuuva yoosinna Turudiri kava vara ranoo ngioo yoosinna Sitoona yaataroo yaakuuvaitana vau yoosinnaiyauvaa nnutuuvoo Dikaporiisa yaataroo numa nnoori haruunga Karirayaa mmaagaivau variravai.

³² Varuduu vaidi yaata duuna hama yoketaama kua tuu voovai ari seenaiyaano Yisuunnasi vitada viravai. Vida Yisuuva innayaa ari yaakuuvaa utuaiveera yaagueeqama inna yaparairavai.

³³ Yaparauduu rikioo Yisuuva vaidi yaata duunaivaa too giionna kiaapuuya pikioo innaa vitoo ari mmaraa voovau dioo vainno ari yaaku oopuuvaitana inna yaataivaitanaki hara rada kioo ari yaaku oopuuvau kuaanuuvaa visi kioo inna mmaakiriivau haroo

³⁴ avuuvaa reeri ngiau too yaikiaivaa haa kuaa kioo inna tunoo: I yaataivo rugooqavee, tiravai. Aa kua aavaa Yisuuva ari kuaivakidiri Epataa tiravai.

³⁵ Vaidi yaata duunaivaa yaataivo rugooqooduu inna mmaakiriivo yoketauduu kuaivaa tuqinnama tiravai.

³⁶ Tuqinnama tuduu rikioo Yisuuva yaagueeqama gioonna kiaapuuya kiasa mmioo tunoo: Makee ngia taivaara sa gioonna kiaapuuya kiasa mmiatee, kiasa yaagueeqama tuduaata vuaiha oro makemakee ngiari seenaiya kiasa mmiravai.

³⁷ Kiaa mmuduu rikiada ivaara kaayauma nnikiaraida tunoo: Ari mmaraa mmoori iivo inna yoketaa mmoorivai iivai. Iva yaata duunaiya iikiai iya tuqinnama yaata rikiaavai. Iva hama kua tiraiya iikiai iya tuqinnama kua kiasaavee, tiravai.

8

*Yisuuva vaidi kaayau (4000) yeenna mmiravai
(Matai 15:32-39)*

¹ Vo suai voovaki gioonna kiaapu kaayauya nuunauduu yeennaivo vaa taika kiooduu Yisuuva ari ngiaammuauya innasi ngiateera iya tuduu innasi nnuduu iya tunoo:

² Gioonna kiaapuuya taaravooma suaivaa ni tasipama nookiaavovo vaa yeennaiyauvo taika kiasaavaara na iyara boo kiauunoo.

³ Fai na kati iya ngiari yoosinnaiyauvakira titanai vida hama yeenna nneeraida vikio aataru tammaivaki iya avuuyaavo ngioo vi ngioo viinai sabi yuku raaravai. Vooya ngiari yoosinnadiri hokoba aataruuvau niisi nniravaivee,

⁴ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna sai tunoo: Mo aa koo mmuyai gaanga yoosinna aavau ta deevakidiri kaayau yeennaiyauvaa varada aa gioonna kiaapu aaya mmikiai nnaarannee?

⁵ tuduu rikioo iya yapara ruoo tunoo: Naana bereetayauvai ngiisi vainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai karasaidiri taaravaitana vainoo,

⁶ tuduu rikioo gioonna kiaapuuya mmatayaa variateera tuduu mmatayaa varuduu yeenna bereetaiyauvaa yaaku saivai karasaidiri taarama tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiasa kioo bereetaiyauvaa kusiinnonno kioo gioonna kiaapuuya mmiateera ari ngiaammuauya mmuduu iya mmiravai.

⁷ Iya mmi kiada tavau kiisa vooyauvai tu kiada vauduu Yisuuva Anutuuqaata kua yoketaivaa kiasa kioo ari ngiaammuauya tunoo: Gioonna kiaapuuya mmiatee,

⁸ tuduu rikiada mmuduu nnooduduu iya ausaiyauvo rasi tuduu ari ngiaammuauya yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama utua yaaku saivai karasaidiri taara utuavaitanaki rummua yapa kieravai.

⁹ Gioonna kiaapu ivaki yeenna nnooya kaayau (4000) variravai.

¹⁰ Yisuuva gioonna kiaapuuya titooduu vuduu iya vuu saivaata ari ngiaammuauyaata kuuuvaki karo varioo yoosinna pinaivaa nnutuuvoo Daramanutaa viravai.

*Farisaiya Anutuuqaa mmoori ari vookaraavaara Yisuuva yaparairavai
(Matai 16:1-4)*

¹¹ Farisai vaidi vooya Yisunnasi nnida inna iida taaraivaara inna yaparaida tunoo: A Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa iinai ta teeda kiasa: Anutuuqaa yaagueeqaivo i tasipaikiainna iikiannanoo, kiasaravee,

¹² tuduu Yisuuva ausaivo kaayau mmuaararooduu tunoo: Ngia gioonna kiaapu makee variaya Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa taaraivaara ni yapara kiaanoo. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia makee variaya hama Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa taaravaivee,

¹³ kiasa kioo iya pikioo kava kanuuvaki karo varioo nnoori haruungaivaa sainai vioo variravai.

*Yisuuva Farisaiyaraata Herootaa nnaagiai nuairaiyaraatama tiravai
(Matai 16:5-12)*

¹⁴ Yisuuva ari ngiaammuauyaata nnoori haruungaivaa sainai vioo varuduu ari ngiaammuauya vo bereeta vooyauvaara taunnu kiada mmuaa bereetavai nnaasu varada kanuuvaki yapa kiada varada viravai.

¹⁵ Yisuuva yaagueeqama iya tunoo: Rikiaatee. Vaidi Farisaiyaata Herootaa nnaagiai nuairaiyaatama puuqaira yeennaivo bereeta aakiaivaki too yootaivaa roosiivaara tuqinnama haitatuukiatee,

¹⁶ tuduu rikiada ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Hama ta nnoonnama bereetaiyauvaa varada ngiaunnaivaara iivo itaa kua tinoo,

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmuu kuaivaa arinaima rikioo iya tunoo: Ngia aaniiraida ngiingii kiasa mmi ngiingii kiasa mmiida kiaanoo: Ta hama nnoonnama bereetaiyauvaa varada ngiaunnaanoo, kiaannee? Ngia homooda hama arinaima niyara rikiaannee? Ngii vuatinniiauvoo yaagueeqainnonnee?

¹⁸ Ngii avuuyauvo vaikiai hama ngia tuqinnama taavai. Ngii yaataiyauvo vaikiai hama ngia tuqinnama rikiaavai.

¹⁹ Na yaaku sai bereetayauvai vaidi kaayau (5000) mmiaivaara vaa ngia taunnu kiaan-nee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuayauvai vairavainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ta utua yaakuuvaitana yukukidiri taarama yapa kieeravaivee,

²⁰ tuduu rikioo tunoo: Na bereeta yaaku saivai sainaidiri taarama kusii kiee vaidi kaayau (4000) mmiaivaara vaa ngia taunnu kiaan-nee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuayauvai vairavainnee? tuduu rikiada inna sai tunoo: Ta utua yaaku saivai karasaidiri taarama rummua yapa kieeravaivee,

²¹ tuduu rikioo ivo ari vookarau mmooriivaa uuvaara iya tunoo: Itaama vaikiai hama ngia arinaima rikiaano, tiravai.

Yisuuva Betesaitaa vaidi avu huruutauvaa tuqinneeravai

²² Yisuuva itaa kua kiasa kioo ari ngiaammuauyaata naidada yoosinna Betesaitaa ivaki nnida tooduu gioonna kiaapuuya vaidi avu huruutauvaa vitada Yisunnasi nnida inna utuaneera inna kua yaagueeqama tiravai.

²³ Kua yaagueeqama tuduu Yisuuva rikioo vaidi avu huruutauvaa yaakuuvau utuoo vitoo yoosinna tooyaivaki kioo inna avuuvaitanau kuaanuuvaa visi kioo innayaa ari yaakuuvaitana utuoo inna yaparainno tunoo: A vo mminna voovai taannano i avuuvau vainnee?

²⁴ tuduu rikioo vaidiivo reeti too tunoo: Na vaidiia taukai yatari roosiikiaaya nooki-aavaivee,

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva keenaa ari yaakuuvaitana inna avuuvaitanau utuduu ivo ari avuuvaa puaisa tooduu avuuvaitana yoketauduu ivo mmuakiasa inneennavai kooyaa teeravai.

²⁶ Kooyaa tooduu Yisuuva inna tunoo: Ai nnauki safuuma viee sa yoosinnaivaki nookia-nee, tiravai.

Petorooso kua kutaivaa Yisunnara tiravai

(Matai 16:13-20; Rukaaso 9:18-21)

²⁷ Yisuuva itaa kua kiasa kioo ari ngiaammuauyaata ivakidiri pikiada yoosinnaiyauvo Kaisariaa Piripii vainima vauyauvakira vida varida Yisuuva ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Gioonna kiaapuuya niyara dee vaidivainnee kiasa kiada dataa kuaida kiaan-nee?

²⁸ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vooyaano kiaanoo: Yuvuaano nnoori apira vaidi-vaivee, kiasa vooyaano kiaanoo: Irayaavavee, kiasa vooyaano kiaanoo: Ari vo forofetaa vaidiavaivee, kiaanoo,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngieeta niyara dataa kuaida kiaan-nee? tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: A vaidi Anutuugo i mmataama kiokuavee,

³⁰ tuduu rikioo yaagueeqama iya kiasa mmioo tunoo: Sa aa kua aavaa niyara gioonna kiaapuuya kiasa mmiatee, tiravai.

Yisuuva mmamma nniitareeraivaa varoo putinaraivaara tiravai

(Matai 16:21-28; Rukaaso 9:22-27)

³¹ Yisuuva itaa kua kiasa kioo ari ngiaammuauya kua kooyaa kiasa mmioo tunoo: Na Vaidiiva Mmaapuuvono fai kaayau mmamma nniitareeraivaa varaanaravai. Fai vaidi yokovaiyaata vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Anutuuga kua mmaanna kiasa mmira vaidiiaataa ni oogo tikiai vaidiia ni ruputikiai na putino taaravooma suaivo taikanai na keenaa diitaanaravaivee,

³² kiasa kioo aa kua aavaa kooyaa iya kiasa mmuduu Petorooso inna vitoo mmaraa voovau oro kioo inna yaagueeqama tiravai.

³³ Inna yaagueeqama tuduu rikioo Yisuuva hanigia ari ngiaammuauya too Sataango Petoroosa tasipoovaara yaagueeqa kuavai Petoroosaa tioo tunoo: Sataango, ngieera kuanee. I yaataivo vaidiia yaataivaa roosiinoo. Hama Anutuuga yaataivo itaama vainoo, tiravai.

³⁴ Yisuuva itaa kua kiasa kioo gioonna kiaapuuyaata ari ngiaammuauyaata tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Fai gioonna kiaapu voovono ni nnaagiai nninaree tioo fai ari yaata utira aataruuvaa oogo tioo gioonna kiaapuuya niyara inna ruputikio na putuaneema ivo putinaraivaara ee-oo tioo ni nnaagiai ngiavee.

³⁵ Fai gioonna kiaapu voovono ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuonnonno fai yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaravai. Gioonna

kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyaraata ni mmayaayaivaaraatama putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravai.

³⁶ Fai gionna kiaapu voovoono ariiyara nnaasu yaata utuoo mmuakiaa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaa varoonnonno hama tupatupaa variraivaara yaata utirainno putuoo fai dee irisai yoketaivaa Anutuugaasidiri varaanarannee? Fai hama varaanaravaivee.

³⁷ Gionna kiaapu voovoono hama yopeema irisai mminnaivaadiri Anutuugaa mmioo tupatupaa variraivaa varaanaravaivee.

³⁸ Aa variaa suai aavaki gionna kiaapuuya kaayau koonnama varida hama Anutuugaara yaagueeqakiaano. Aqaa suai aavaki fai gionna kiaapu voovoono niyaraata ni kuaivaaraatama inna mmamma maisainai fai yapooma Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo keenaa mmatayaa kava vara ranee tiee innara mmamma maisainaravai. Fai na ni Napoonna mmeekia ari vookaraivoota aangeraa yoketaiyaatama tiinaravaivee, tiravai.

9

¹ Yisuuva itaa kua kiao kioo iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gionna kiaapu vooya aavaki variyai hama putirama kiada varida teekio Anutuugo gionna kiaapuuyara diraiivo ari yaagueeqaivaa tasipama tiinai teeda taaravaivee, tiravai.

Yisunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai

(Matai 17:1-13; Rukaaso 9:28-36)

² Yapooma yaaku saivai sainaidiri mmuaa suaivai taika kiooduu Yisuuva Petorooso Yakooopu Yuvuaanainna vitoo taapi hokobaivaura ngiarivana nnaasu viravai. Iya vidada oro ivau dida vaida toduu Yisunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai vauduu.

³ Inna uyira rairaiyauvo poosainno pinaama mmannaammannairavai. Fai hama vaidi mmatayaa voovoono yopeema buruqa poosaivaa finino inna uyira raira poosaiyauvaa roosiinaravai.

⁴ Itaama vauduu Yisunna ngiaammuaui taaravoomaivaaitana toduu nnaaruaa vaidi putuuvaitana Irayaaya Musiia Yisunna tasipama kua tiravai.

⁵ Iya kua tida varuduu Petorooso iya kuaivaa rikioo mmaraa kuaivaa Yisunna kiao mmioo tunoo: Nnoonna-o, ta aavaki variaunnano ti yoketainoo. Kii ta unnakua nnau taaravooma heekaaravee. Aini voovai heekada Musiinnani voovai heekada Irayaannani voovai heekaaravaivee,

⁶ kiao kioo ivoota ari tasipoovaitanaatama kaayau aatuukiaivaara Petoroosaa yaataivo vuennauduu rikioo itaa kua tiravai.

⁷ Itaa kua tuduu namaivo iya rummua apu kioo vauduu Anutuugaa kuaivo nama aakiadaadiri tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Innara na mmuduuya ruauvovee. Inna kuaivaa rikiaatee,

⁸ tuduu akiairauduu buaa buaida toduu hama taaravaitanaatauduu Yisuuva ari mmuaavai iya tasipama dioo vairavai.

⁹ Dioo vauduu teeda diitada ivaatama taapiivau pikiada tiida varida Yisuuva yaagueeqama iya kiao mmioo tunoo: Makee ngia taivaara sa gionna kiaapuuya kiao mmiatee. Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo yapooma putuee kava diitanai teeda ngia makee taivaara gionna kiaapuuya kiao mmiatee,

¹⁰ tuduu inna kuaivaa rikiaada hama vo gionna kiaapuuya kiao mmirama kiada iya ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo yapooma na putuee kava diitaanavee tii kua oyaivo dee kua oyaivainnee?

¹¹ kiao kiada Yisunna yaparaida tunoo: Anutuugaa kua mmaanna kiao mmira vaidiia kiaanoo: Irayaavannaadee tauraa tiinaravai. Tiino Anutuugo mmataama kioo vaidiivo nnaagiai tiinaravaivee, kiao kuaivo aaniira iya itaa kua kiaannee?

¹² tuduu rikioo Yisuuva iya kua sai tunoo: Kutaavai. Vaidi voovoono Irayaanna roosiivoono tauraa ngioo mmuakiaa mminnaivaa safuunaraiivo nnino. Mo Vaidiivaa Mmaapuuvuura tuu kuaivo dataamainno vainnee? Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ataa kua tunoo: Gionna kiaapuuya Vaidiivaa Mmaapuuvaa mmamma nniitareeraivaa inna mmida innara ooqoo tida nniki rakammuaaravaivee, tuuvaara yaata utuatee.

¹³ Na ngii giaa ngii mmaunoo. Vaa Irayaanna roosuuvoo nnuuduu gionna kiaapuuya innara ngiari iikiatai mmaori maisaivaa iiravai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno innara tuuvaa kaanaivaa iiravaivee, tiravai.

Yisuuva mmagia maisaivo varuu ngiaammuaivaa tuqinneeravai

(Matai 17:14-21; Rukaaso 9:37-43a)

¹⁴ Yisuuva ari ngiaammuaui taaravoomaidootama tiida ngiari seena ngiaammuauyaatama sunaara tuma toduu kaayau gionna kiaapuuya ngiaammuauya

suvuai kioodoo Anutuuga kua mmaanna kaa mmira vaidiiyaata Yisuunna ngiaammuauyaata nngiarii kua yaagueeqama tiravai.

¹⁵ Kua yaagueeqama tida varuu saivaatama mmuakiaa gioonna kiaapuuya tooduu Yisuuva tuoodoo kaayauma nnikiaraida innasi seenada vida tunoo: Vainna ngiannannee?

¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva ngioo ari ngiaammuauya tunoo: Ngia aanii kuavaida iyaata kua yaagueeqama kiaannee?

¹⁷ tuduu rikioo vaidi voovoono gioonna kiaapuuya aakiaivakidiri inna avaivaa sai tunoo: Vitaira-o, ni maapuuvaa aakiaivaki mmagia maisaivo hara kioo varikio hama kua tiivaara na inna vatee aisi ngiaunoo.

¹⁸ Vo suai voovaki mmagia maisaivo inna ruputikio putuoo vainno avaivaa kiriti kiriti tikio taara kuaanuuo tiikio yuku yaakuuvaa raduda tu kioo vaivai. Mmagia maisaivaa titaa kikio kuaiveera na i ngiaammuauya kiaukai hama iya yopeema titaavaivee,

¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ngia makee variaa gioonna kiaapuuya hama ngia niyara kutaavaivee tiraidaida koonnamaida variaano. Na hokoba suai ngii tasipama hara kiese variaukai hama ngia niyara kutaavaivee kiaavai. Fai na naana suai ngii tasipama hara kiese varinee ngia ni kuaivaa rikiaaraivaa na faannaina variaunoo. Ngiaammuauvaa vitada niisi ngiatee,

²⁰ tuduu rikiada inna vitada innasi nniravai. Vitada nnuduu mmagia maisaivo Yisuunna too saivaata ngiaammuauvaa ruputuduu putuoo vainno hanigiaanngieennonno vauduu taara kuaanuuo avaivakidiri tiiravai.

²¹ Yisuuva inna koonna tunoo: A taannano naana suai nnaakaraivo ataama variinne? tuduu rikioo inna koova Yisuunna sai tunoo: Nnaakaraivo meediyaa ari itaama varivai.

²² Airi suai mmagia maisaivo ni maapuuvaa ruputu kiaanara iinno inna ruputu ikiana yapoo nnoorina ruputu yapaivai. Fai aikiooma yaagueeqaivo i tasipanai tiyara boo tiee ti tasipanai ta yoketaama variaaravee,

²³ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: A niyara kiannano: Fai aikiooma yaagueeqaivo i tasipanai tiyara boo tiee ti tasipaanaravee, kianna kua oyaivaa datai kuavainna a itaa kua kiannannee? Fai gioonna kiaapu voovoono Anutuuga kutaavaivee tioo fai mmuakiaa mmoori aataruuvaa tinara: Ni tasipaanavee tino rikioo fai inna tasipaanaravaivee,

²⁴ tuduu rikioo nnaakaraivaa koova akiairauduu puaisakama kua tioo tunoo: Na kiisama aiyara kutaavaivee kuaunoo. A ni tasipanai na pinaama aiyara kutaavaivee tinaravee,

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva gioonna kiaapuuya nnida iya suvuai kaa uuvaa too mmagia maisaivaa yaagueeqama tunoo: A mmagia maisa hama yaata avainnaataiku varianna-o, na tinai ngiaammuauvaa aakiaivakidiri pikiee tiee kuanee. Sa keenaa innaki ngianee,

²⁶ tuduu rikioo mmagia maisaivo ngiaammuauvaa ruputuduu kai kai vuu vuu tuoo putuoo vainno hanigiaanngieenno vauduu mmagia maisaivo innakidiri vioo kieeravai. Vioo kioodoo ngiaammuauvo vaidi putiraiya roosiima vauduu gioonna kiaapu vooya tunoo: Vaa putivaivee,

²⁷ tuduu Yisuuva numa inna yaakuuvaidiri vararu utuduu diiteeravai.

²⁸ Diitooduu Yisuuva gioonna kiaapuuya pikioo nnauvaki vioo kioodoo ari ngiaammuauya numa inna yaparaida tunoo: Mo dataama vaikioonno mmagia maisaivaa ta titaunnano hama kuainnee?

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Yaaku vareeraivaa yaagueeqaira vaidiiivoono fai aa mmagia maisa aavaa roosiivaa titano kuanaravai. Kumina vaidi voovoono fai hama yopeema titano kuanaravaivee, tiravai.

Yisuuva ari putinaraivaa keenaa tiravai

(Matai 17:22-23; Rukaaso 9:43b-45)

³⁰⁻³¹ Yisuuva itaa kua kaa kioo ari ngiaammuauyaata ii yoosinna ivaki pikiada tuma Karirayaa mmataivaki nuaida varuduu Yisuuva ari kua oyaivaa iya kaa mmnaraivaa iya vitoo nuairavai. Nuaduu gioonna kiaapuuya ivo kuanara kuaivaa rikieevoora ari ngiaammuauya nnaasu vitoo nuairavai. Vitoo nuainno varioo iya kaa mmioo tunoo: Fai vaidi vooyaano Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni vitada vaidi vooya mmikiai iya ni ruputikiai na putino taaravooma suaivo taikano Anutuugo tinai na keenaa diitaanaravaivee,

³² tuduu rikiada hama iva tuu kua oyaivaa arinaima rikieerama kiada oyaivaa iya inna yapara kaaaraivaa aatuuravai.

Yisuunna ngiaammuaudo kieeta variaaraivaa inna yaparairavai

(Matai 18:1-5; Rukaaso 9:46-48)

³³ Aatuuda iyaata Yisuuvaatama vidada yoosinna Kapanauma oro nnau voovaki dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Ngia aataruuvau nnida varida aanii kuavai ngiingiiki ngiingiiki yaagueeqama kiaannee?

³⁴ tuduu rikiada iya kua seemuaa variravai. Vaa iya aataru tammaivau ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Deevoono ari seenaiya yaataroo kieetavai varinarannee? tuu-vaara iya hama inna kua sai tiravai.

³⁵ Hama inna kua sai tuduu Yisuuva hara kioo varioo ari ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri taarama tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Fai gionna kiaapu voovoono ngii tauraavai varinaree tioo mmuakiaaya mmoori vareera ngiaammuaui roosiima varioo nnaagiai tuanaavai varinaravee,

³⁶ kua kioo nnaakaraivaa vitoo ngiari tammaivaki yapa kioo varau tu kioo vainno iya tunoo:

³⁷ Fai gionna kiaapu voovoono niyara mmuduuya ruaivaara aa nnaakara aavaa roosii voovaara tuqinnaivoono inna niyaraatama tuqinnainoo. Niyara tuqinnaivoono hama niyara nnaasu tuqinnaivai. Ni titoovaraatama tuqinnaivaivee, tiravai.

*Hama ti nnammutuaavai variivoono ti seenavai varivai
(Rukaaso 9:49-50)*

³⁸ Tuduu Yuvuaano Yisunna tunoo: Vitaira-o, ta taunnano vaidi voovoono i nnutuuvaa tioo vaidiia aakiaakidiri mmagia maisaiyauvaa titaikiai kuaavai. Iqii vaidi ivo hama ti tasipama nuai vaidivaara tida ta innara ooqoo kiauunnaivee,

³⁹ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Sa ivo ii mmooriivaara ooqoo kiatee. Vaidi voovoono ni nnutuuvaa tasipama Anutuugaa mmoori ari vookaraama iira mmooriivaa iinno hama akiairaama niyara maisavee tinaravai.

⁴⁰ Gionna kiaapu voovoono hama ti kuaivaara ooqoo tiivoono inna hama ti nnammutuaavai. Ivo inna ti seenavai.

⁴¹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Na Yisuu Kirisiinna ngia ni nnaagiai nooki-aiavaara vaidi voovoono nnooriivaa vita ngii miivo fai irisai yoketaivaa varaanaaravee, tiravai.

*Gionna kiaapuuya aataru maisaivara haruruaavai
(Matai 18:6-9; Rukaaso 17:1-2)*

⁴² Yisuuva itaa kua kua kioo kava tunoo: Aa nnaakara kiisa aaya niyara kutaavaivee kua aaya roosiima gionna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivaa vaidi voovoono iva aataru yoketaivaa pikiaiveeraivara inna yaparaivo inna aataru maisavai. Fai tauraa hama vaidiivo inna yaparaira suaivaki vaidiia numa ivo nnaakaraivaa yaparainrainnoo kua sikau pinaivaa varada dutuyu inna nnuunaivaki haru kiada nnoori haruungaivaki kagaari kikio ivaki vainno putiivo inna aataru yoketaavai.

⁴³ Itaama vaikio fai i yaakuuvaadiri a reeti utu reeri utinarainnoo kua ivaa mmuaanaa hatoka kiae kakumavai tasipama variee a tupatupaa variraivaa varaanaarivo inna yoke-taavai. Fai i yaakuuvaitana vainai ikiaivo tupatupaa too variivaki kuanaraivo inna maisavai. Ikiaivo tupatupaa too variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravai.

⁴⁴ (Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: mmimmiiyauvo tupatupaa nuaikio ikiaivo tupatupaa too nnaasu variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravee, tiivai.)

⁴⁵ Fai i yukuuvoono i vitoo maisa aataruuvau nuainarainnoo kua mmuaanaa ivaa ha-toka kiae mmanna apavai tasipama variee yapooma a tupatupaa variraivaa varaanaarivo inna yoketaavai. Fai i yukuuvaitana vaidi ikiana i kagaari kiaaraivo inna maisavai.

⁴⁶ (Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Mmimmiiyauvo tupatupaa nuaikio ikiaivo tupatupaa too nnaasu variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravee, tiivai.)

⁴⁷ Fai i avuuvaadiri mminnamminnaa maisaivaa tee varaanaarainnoo kua mmuaanaa i avuuvaa ranigaama kagaari kiae saivai huruutavai vainai yapooma Anutuugo gionna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaraivo inna yoketaavai. Fai i avuuvaitana vaidi ikiana i kagaari kiaaraivo inna maisavai.

⁴⁸ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Mmimmiiyauvo tupatupaa nuaikio ikiaivo tupatupaa too nnaasu variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravee, tiivai.

⁴⁹ Gionna kiaapuuya Anutuugaara mmamma nniitaraivaa ikia teera roosiima varaivo yorokuuvaa haateeraivaa roosiivai.

⁵⁰ Yorokuuvo inna yoketaa mminnaavai. Fai yorokuuvo vainnonno maisainai fai ngia aaniivaadiri iikio kava yoketainarannee? Hama yopeemavee. Ngia yoroku yoketaa vaivaa

roosiima varida ngii seenaiyaatama ngiingiiyara ngiingiiyara kua yoketaivaa tida ausa nuufa varada variatee, tiravai.

10

Yisuuva nnaata pikieera kuaivaa tiravai

(Matai 19:1-12; Rukaaso 16:18)

¹ Yisuuva ii yoosinna ivaki pikioo Yutayaa mmataivo nnoori Yorotaanaivaa sainai vaupinnai viravai. Vuduu rikiada keenaa gioonna kiaapuuya inna teeda innasi numa varuduu too ivo ari tirayaama kuaivaa iya kuaa mmiravai.

² Kiaa mmuduu vaidi Farisai vooya innasi nnida ivo kuaivaa koonnama kiaiveera inna yaparaida tunoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaara ooqoo tinara aataruuvo vainnee? Vara hama vainnee?

³ tuduu rikioo Yisuuva sai iya yaparinno tunoo: Musiiva mmaanna tuu aataruuvo dee aataruvainno ngii giaa ngii muunnee?

⁴ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaa pikiaanaree tioo ooqoo tira yanaivaa fafaara raa kioo inna mmioo titano kuaiveera kuaivaa Musiiva aikioovee kuaa kioo ee-oo tiravaivee,

⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia vaidi Yutayaiya ngii ausa vuatinniiyauvo yaagueeqauvaara Musiiva ii aataru ivaara ee-oo tioo fafaara reeravai.

⁶ Nnaaru Anutuugo ngiau mmataivaa uu suaivaki hama ii aataru ivootairavai. Anutu-uqaa fafaara roo kuaivo vainno ataa kua tinoo: Anutuugo vaidiivaa iinno gioonnaivaa iiravai.

⁷ Ivaarinno fai vaidiivo ari kaano koovaitana pikioo nnaataivaa varoo

⁸ inna tasipama mmuaakaraivaitana variaaravaivee, tiivai. Ivaitana hama taaravaitana varirama kiada mmuaavaitana variaavai.

⁹ Anutuugoono vaa taaravaitana nuunama kiaikiai mmuaavaitana variaivaitana sa vuaivo vuaivaa pikino sa vuaivo vuaivaa pikiaivee. Sa vaidi voovoono ivaitana vara mmarammaraama yapaivee, tiravai.

¹⁰ Nnaagiai Yisuuva ari ngiaammuauyaatama nnauvaki varuduu rikiada ari ngiaammuauya iqii kua ivaara keenaa inna yaparairavai.

¹¹ Yapara ruduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaara ooqoo kuaa kioo karaasa voovai varaikio mmuara vareera aataruuvo innaki vaivai. Ari nnaata tuanaivaara maisa aataruuvaa iivai.

¹² Gioonna voovoono ari vaatiivaara ooqoo kuaa kioo vaidi voovai varaikio mmuara vareera aataruuvo innakiaatama vaivaivee, tiravai.

Yisuuva nnaakaraiyara kua yoketaivaa tiravai

(Matai 19:13-15; Rukaaso 18:15-17)

¹³ Yisuuva nnaakaraiya mmammaiyaavunu utuaiveera gioonna kiaapu vooyaano ngiari nnaakaraiya vitada innasi nnida varuduu inna ngiaammuauya iya ooqoo tiravai.

¹⁴ Ooqoo tuduu rikioo Yisuuva nnannatooduu ari ngiaammuauya tunoo: Pikikiyai nnaakaraiya niisi ngiatee. Sa iya ooqoo kiatee. Nnaakaraivo kuaivaa rikioo ivaa iivaa roosiikiyai gioonna kiaapuuya fai Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki kuaaravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee.

¹⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiya akiairaama kuaivaa rikieeraivaa roosiima fai hama gioonna kiaapu voovoono inna roosiima iinno Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivara kutaavaivee tiivoono fai hama Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaravaivee,

¹⁶ kuaa kioo nnaakaraiya sootu utuoo iyayaa ari yaakuuvaitana utuoo tunoo: Anutuugo ngii tasipaivee, tiravai.

Yisuuva vaidi hoona suvuauvaata kua tiravai

(Matai 19:16-30; Rukaaso 18:18-30)

¹⁷ Yisuuva itaa kua kuaa kioo aataru ari rikioovau kuanee kuaa vuduu vaidi voovoono seenoo innasi ngioo inna yuku oyaivaki numa inna avunni dioo vainno toorivu yau hara kioo vainno inna yaparinno tunoo: Vitaira vaidi yoketaa-o, dee mmoorivai na ina tupatupaa variraivaa varaanarannee?

¹⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Aaniira niiyara yoketaavaivee kiannanee? Anutuugo mmuaavoono nnaasu yoketaavai varinoo. Hama vaidi mmatayaa diaa voovoono yoketaavai varivai.

¹⁹ Mmaanna tuu kuaivaa vaa a rikiaannavai. Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane.

Sa voovai mminnaivaa mmuara varaanee. Sa unnakua kianee. Sa mmuara varee nakaaraivaa unnakua kianee. Ai kaano koovaitanaara tuqinnaanee,

²⁰ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Vitaira-o, vaa na ngiaammuaui kiisayaa varia ree ngiee ngiee makee na yokeena aa mmuakiaa kua mmaanna aayauvaa tuqinnama iikiauvaivee,

²¹ tuduu rikioo Yisuuva inna too vainno innara mmuduuya ruoo tunoo: Mmuuaa aataruvai hama a iikiannavai. Diitee viee ai mminnammminnaa mmuakiaayauvai varee vaidi vooya mmiee irisai sikauyauvaa varee mmanna haipu gioonna kiaapuuya mmianee. Mminoonno i irisai yoketaivo ngiau aapu vainaravaivee. A iya mmi taika kiee ngiee ni nnaagiai nookianee,

²² tuduu rikioo vaidiivo ari hoonahaanaiyauvo kaayauma vauyauvaara yaata utuoo nniki apu varoo hanigioo ausa mmuaararoovaa tasipama viravai.

²³ Vuduu Yisuuva hanigia ari ngiaammuauya kiaa mmioo tunoo: Gioonna kiaapu kaayau hoona suvuaiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaree kiaa iikio kaayauma iya mmuaararaanaravaivee,

²⁴⁻²⁵ tuduu rikiada ari ngiaammuauya iva tuu kuaivaa rikiada nnikiaraida rikiooduu Yisuuva vo kuavai tunoo: Ni ngiaammuauso, gioonna kiaapuuya Anutuugo iyara dira yoosinnaivaki kuaaree kiaa iikiaavo kaayauma iya mmuaararainoo. Puara pinaivaa nnu-tuuvo kameraivo kuatiri aataruuvaki kuanaree kiaa iikio inna mmuaararainoo. Gioonna kiaapu kaayau hoonahaana suvuaiyo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaree kiaa iikio kaayauma inna mmuaararainoo,

²⁶ tuduu rikiada ari ngiaammuauya pinaama nnikiaraida inna tunoo: Mo dataama vari gioonna kiaapuvooono Anutuuga yoosinnaivaki aikiooma kuanarannee?

²⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya too vainno tunoo: Mmatayaa diaiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki hama yopeema ngiarinaidiri kuaaravai. Anutuugoono tinai fai iya kuaaravai. Anutuugo fai mmuakiaa mmoorivai aikiooma iinaravaivee, tiravai.

²⁸ Tuduu rikioo Petrooso inna sai tunoo: Mo vaa ta ti gioonna nnaakaraata ti mminnaa mmuakiaayauvaatama pikiada i nnaagiai nookiaunnaano,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai niyaraata ni mmayaaya yoketaivaraatama gioonna kiaapu voovoono ari nnauvaa pikioo ari kata vayaiya pikioo ari nnunna nnayaiya pikioo ari kaano koovaitana pikioo ari nnaakaraiya pikioo ari mmataiyauvaa pikioo

³⁰ fai aa makee ta variaunna suai aavaki fai irisai iyauvaanikaraama kava kava kaayauneetu varoo nnauyauvaa varoo ari kata vayaiya vitoo ari nnunna nnayaiya vitoo ari kaanokiaiya vitoo ari nnaakaraiya vitoo mmataiyauvaa varaanaravai. Fai iyauvaa varanai ni kuaivaara vaidiyya mmoori maisaivaa inna mmikio kaayau mmuaararaivaatama varaanaravai. Fai yapooma nnaagiai variaara suaivaki ivo tupatupaa variraivaa varaanaravai.

³¹ Aanna makee kaayau gioonna kiaapu tauraa variyai fai nnaagiai variaaravai. Aanna makee kaayau gioonna kiaapu nnaagiai variyai fai tauraa variaaravaivee, tiravai.

*Yisuuva ari putinara kuaivaa kava tiravai
(Matai 20:17-19; Rukaaso 18:31-34)*

³² Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuauyaataama Yerusareema aataruuvau vida varuduu Yisuuvaanaadee tauraa vuduu iva hama aatuura kati Yerusareema vuuvaara ari ngiaammuauya nnikiarairavai. Nnikiarauduu gioonna kiaapu iya nnaagiai nnuuya aaturavai. Aatuuda varuduu Yisuuva ari ngiaammuauya vitoo voovau kioo ngiari nnaasu sudu varida vaidiyya inna iikiaara mmooriivaara iya kiaa mmioo

³³ tunoo: Rikiaatee. Ta Yerusareema kuaara iikiaunnaano. Ta ivaki vikio fai vaidi voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama kooyaa ni vitainai iyaano na putinaraivaara kua yeena rau kiada ngiari voopinnaia mmikiai

³⁴ iya niyara raida kuaanuuvaa niyyaa visida ni ripiida ni ruputu kiki ai na putinaravai. Na putino taara suaivaitana taikano voooma suaivaki Anutuugo tinai na keenaa diitaanaravaivee.

*Yakoopaya Yuvuaanaya Yisunna yaparairavai
(Matai 20:20-28)*

³⁵ Tuduu rikiada Sevetainna mmaapuuvaitana Yakoopaya Yuvuaanaya Yisunnnasi numa tunoo: Vitaira-o, ta titiyya i yaparakiaunna kuaivaa tiini iikiane,

³⁶ tuduu rikioo Yisuuva ivaitana yapara ruoo tunoo: Na aaniivai ngiivaitanaani iiki-aiveeraida ngia kianne?

³⁷ tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: A gioonna kiaapuuyara dinaraivaki a tinai ta i tasipama variaaravai. Vuaivo i yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo i yaaku geedainningiaa varinaravaivee,

³⁸ tuduu rikioo Yisuuva sai tunoo: Ngia ni yaparakiaa kua oyaivaa hama arinaima riki-aanoo. Na nnoori toori kapikaraivaa nnaanara iikiavakidiri ngieevaitanaata nnaarannee? Vaidiyya nnoori apira suaivaki nnooriivo iya rummua apu kiaineema mmamma nniitaraivo ni rummua apu kiaivaa ngieevaitanaata varaarannee?

³⁹⁻⁴⁰ tuduu rikiada sai tunoo: Fai ta nneeda varaaravaivee, tuduu rikioo Yisuuva ivaitana sai tunoo: Aikioovai. Ni nnoori toori kapikaraivakidiri fai ngieevaitanaata nnaaravee. Vaidiyya nnoori apira suaivaki nnooriivo iya rummua apu kiaineema mmamma nniitaraivo ni rummua apu kiaivaa ngieevaitanaata varaaravee. Inna aikioovai. Vaidi-ivaitana vuaivo ni yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo ni yaaku geedainningiaa varinaraiivo hama na nakaaraivaa roosiima ee-oo tinai ivaitana variaaravai. Ii mmaata ivaitana ni Napoova vaidiiyani teerama kiaivaitana fai mminai varada variaaravaivee, tiravai.

⁴¹ Nnaagiai ari ngiaammuaui saido yaakuuvaitana Yakoopaya Yuvuaanaya tuu kuaivaa rikiooduu kaayauma ivaitanaara iya nnnannateeravai.

⁴² Nnannatooduu Yisuuva ari ngiaammuaui mmuakiaaya aayanna tuduu innasi nnida nuunauduu iya tunoo: Vaa ngia taavai. Ngari voopinnaiya kieeta vaidiyya ngari seenaiyara yaagueeqama diaani ngari nnoonnaiya iyara diaavai.

⁴³ Itaama iikiaa aataruuvo sa ngiiki vakiaivee. Ngiiikidiri vaidi voovoono ngii kieetavai varinaree tioo mmuakiaaya ngii mmoori vareera ngiaammuaui varinaravai.

⁴⁴ Ngiiikidiri vaidi voovoono ngii tauraa varinaree tioo sikaunnaadiri yookaama kioo mmoori varaaneera viteera ngiaammuaui roosiima varinaravai.

⁴⁵ Gioonna kiaapuuya ni mmooriivaa varaaraivaara hama Na Vaidiivaa Mmaapuuvo tiravai. Na mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmoori varee iya mminnamminnaa mai-saiyauvaa irisaivara putuee iya vitee yoketaivu yapaanaraivaara na tiiravaivee, tiravai.

Yisuuva vaidi avu huruutauvaa tuqinneeeravai

(Matai 20:29-34; Rukaaso 18:35-43)

⁴⁶ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuauiyaatama yoosinnaivaa nnutuuvo Yerikoo nnida tarada kaayau gioonna kiaapuuyaatama iya tasipama vida varuduu Timainna mmaapuuvaa nnutuuvo Batimiaava avu huruutavai aataru siriivau hara kioo varioo gioonna kiaapuuya sikaura ngiaaru tuoo variravai.

⁴⁷ Varioo rikiooduu Yisuuva Nasareeta diaa vaidiivo nninoo tuduu rikioo innara aayanna roo tunoo: Davuitiinna oyaivakidiri diitaanna vaidi Yisuu-o, niyara boo kianee,

⁴⁸ tuduu rikiada gioonna kiaapu kaayauyaano inna yaagueeqama kua pikiaaneera tuduu rikioonnaata ivo puisakama aayanna roo tunoo: Davuitiinna oyaivakidiri diitaan-nakuavee. Niyara boo kianee,

⁴⁹ tuduu rikioo Yisuuva aataruuvau dioo vainno tunoo: Innara aayanna tikio ngiaivee, tuduu rikiada vaidi avu huruutauvaa tunoo: Sa yaata utira diitee kuane. Iva aiyara tinoo,

⁵⁰ tuduu rikioo akiairauduu diitoo ari yaapa apu kioo varuuvaa rabara pikioo Yisun-nasi viravai.

⁵¹ Vuduu Yisuuva inna yaparainno tunoo: A aaniivai na i iikiaiveerainna kiannannee? tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Vitaia-o, na ni avu aavaa safuuma kava taanaraivaaraina i yaparakiaunoo,

⁵² tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Kuane. A niyara kiannanoo: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaara a kati yoketaama hara kiee variannanoo, tuduu rikioo inna avuuvo makee tuduu tuqinnama tooduu Yisunna nnaagiai aataruuvau viravai.

11

Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara sirigairavai

(Matai 21:1-11; Rukaaso 19:28-40; Yuvuaano 12:12-19)

¹ Yisuuva ari ngiaammuauiyaatama numa Yerusareema vainima nnida yoosinnaivaitana nnutuuvaitana Betepakee Betaniaa numa taapiivaa nnutuuvo Oriveeta ivau dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauivaitana titoo

² tunoo: Oro ukuaa yoosinna ivaki vida teekio rikioo puara togii karaasa hama vaidiyya variaivo nnuunaivaki yeena harukiaivo ngii too vainai teeda rukuasaa kiada vitada niisi ngiatee.

³ Fai gioonna kiaapu voovoono ivaraa ngii tinara: Ngia aaniira vitaannee? tinai kiatee: Udaangaivoono ivaa vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnanoo. Ivo fai makee kava ti titanai ta kava vitada numa ai i mmiaaravaivee, kiatee,

⁴ tuduu rikiada vida yoosinna vuuta idaa tooduu puara togiivaa sipu oyaivaki haru kioovo iya too vauduu rakuasada variravai.

⁵ Rakuasada varuduu gioonna kiaapu ivau duuya iya teeda tunoo: Mo ngia aaniivai iikiaaraida aa puara togii aavaa rukuasaanee?

⁶ tuduu rikiada Yisuuva iya kiaa mmuu kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmuduu rikiada ee-oo tuduu vitada nniravai.

⁷ Vitada nnida ngiari yaapaiyauvaa togiivaa mmookaivau yapa kiooduu Yisuuva togiivaa mmookaivau karoo variravai.

⁸ Varuduu teeda kaayau gioonna kiaapuuya sirigaida varida vooya ngiari yaapaiyauvaa aataruuvau hooti kiooduu vooya oro mmooriivakidiri yatari hammaraiyauvaa rakau utida numa aataruuvau hootiravai.

⁹ Hooti kiooduu gioonna kiaapu Yisunna tauraa vuuyaata inna nnaagiai vuuyaatama aayanna raa rada tunoo: Anutuugo yoketaivovee. Udaanga Anutuugo inna titooduu tuuvo nninaraivaara ivo innara yoketaakiaivee.

¹⁰ Ti rubuungo Davuitiva tiyara duneema iva tiyara dinaraivaara Anutuugo yoke-taakiaivee. Anutuugo ngiau aapu variivo yoketaivovee, tiravai.

¹¹ Tuduu Yisuuva Yerusareema vioo vioo oro nuunaira nnau pinaivaki vioo mmuakiaa inneennavai haitatuunno varuduu rikioo upisiinno ukuapidi aapidiinno varuduu rikioo ivo ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama vitoo yoosinna Betaniaa ivakira viravai.

*Yisuuva nnaammuaivaavaa tunoo: Sa kava iira vakianee, tiravai
(Matai 21:18-19)*

¹² Vidada oto Betaniaa vuru vauya patauduu ivaki pikiada kava vara ranada Yerusareema nnida varuduu Yisunna yeenna rauduu

¹³ ngieradiri dioo vainno rooru toduu yatari nnaammuaivaavaa roosuuvaa apuuvaa too oro iiraiyauvo vainoo kiaa toduu hameetauduu mmanna apuuyauvo nnaasu vairavai. Hama nnaammuaivaavo iira vaira suaivootauvaara mmanna apuuyauvo nnaasu vairavai.

¹⁴ Vauduu Yisuuva yatari nnaammuaivaavaa tunoo: Tupaa itaavai vakianee. Fai hama vaidi voovoono keenaa i iiraivaa rasuku nnaanaravaivee, tuduu ari ngiaammuauya inna kuaivaa rikieeravai.

*Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai
(Matai 21:12-17; Rukaaso 19:45-48; Yuvuaano 2:13-22)*

¹⁵ Rikiada Yisuuvaatama Yerusareema vuduu ivo nuunaira nnau pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya ngiaammaiyauvaata puara sipisiipaiyauvaatama vooya mmida irisai yookaa varooyaatama gioonna kiaapuuya sikau yookaama kiada irisai varooyaatama yaagueegama titooduu mmaanai viravai. Vuduu ivo vaidi vooya sikau yanaiyauvaa kiooduu irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuya parapaariyauvaa rauru sereguatiima kioo vaidi vooya ngiaamma mirunniyauvaa varau yapa kiada vooya mmida irisai yookaa varooya mmaata variraiyauvaatama rauru sereguatiima kieeravai.

¹⁶ Sereguatiima kioo iya tunoo: Sa kava mminnaiyauvaa varada nnau aakiaa aadaa vida nnida kiatee,

¹⁷ kiaa kioo gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Anutuugaa kua fafaara roovo vainno tinoo: Ni nnauvo mmuakiaa gioonna kiaapuuya yaaku vareera nnauvaivee. Anutuugo itaa kua tikiainnaatada ngia mmuara furaiya iirayaama aavaki iikiaanoo, tiravai.

¹⁸ Tuduu rikiada vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama Yisuuva itaama uuvaara rikiada inna ruputuaaree kiaa iiravai. Gioonna kiaapuuya iva tuu kuaivaara nnikiaraida varuuvaa iya Yisunnara aatuuda pikieeravai.

¹⁹ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama hannauduu rikiada ii yoosinna ivaki pikiada viravai.

*Yisuuva nnaammuaivaavaa tuu kua oyaivaa tiravai
(Matai 21:20-22)*

²⁰ Vidada oto vauya patauduu kava vara ranada aataruuvau nnida toduu nnaammuaivaavaa nnaa hammara tuukaiyauvo eeyaa aasannama taika kieeravai.

²¹ Taika kiooduu Petorooso Yisuuva uuvaara yaata utuoo inna tunoo: Vitaira-o, taanee. Nnaammuaivaavaa a kiannaivo vaa kutaa aasannama kiainoo,

²² tuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Aanna makee ngii avuuvau iikiauvaava teeda ivaara yaata utida Anutuugaara kutaavaivee kiatee.

²³ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gionna kiaapu voovoona aa taapi aavaa tinara: Tavagiauruee nnoori haruungaivaki kuanee, kiaa kioo fai ari tii kuaivaara hama ivo taara yaata utuoo ivaara Anutuugo kutaa iinaravee tino too fai Anutuugo iinaravaivee.

²⁴ Ivaaraina na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia yaaku varada mminnaa voovaara Anutuugaa yaparaida kiaara: Fai kutaa ta varaaravee, tida fai ngia varaaravai.

²⁵ Ngia yaaku vareera suaivaki gionna kiaapuuyara ngii nnannateenai ivaara sa yaata utiraida ngingii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiatee. Ngii Gioova ngiau aapu variivo irisaivaa ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara hama yaata utirainno fai rugaanaravaara iyara itaama iikiatee.

²⁶ (Fai ngia hama ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiraida homo yaata utikio ngii Gioova ngiau aapu variivo hama ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee,) tiravai.

Yutayaiya Yisuunna ari mmooriivaara inna yaparairavai

(Matai 21:23-27; Rukaaso 20:1-8)

²⁷ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama Yerusareema nnidada ivo ngioo nuunaira nnau pinaivaki nuainno varuduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi yokovaiyaatama innasi nnida

²⁸ inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiainna aa mmoori aayauvaa a iikiannannee? Dee vaidi kieetavoono i tikiainna a iikiannannee?

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kii neeta vo kuavaara ngii yaparainai fai ngia ni sai tikiai fai na ivo ni tikiai na iikiauvaara kooyaa ngii giaa ngii minai ngia rikiaaravai.

³⁰ Ni giaa ni miatee. Gioono tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo gionna kiaapuuya nnoori apuunnee? Vo Anutuugoono tuduunno uunnee? Vara vaidiiaano tuduunno uunnee?

³¹ tuduu rikiada iya ngiariiki ngiariiki yaparaida tunoo: Ta dee kuavai sai kiaarannee? Fai ta inna sai kiaara: Anutuugoono tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikio rikioo mo fai ivo ti sai tinara: Mo ngia aaniira hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravainnee? tinaravai.

³² Fai ta kiaara: Vaidiiaano tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikiai fai gionna kiaapuuya ti kiaaravaivee, tiravai. Mmuakiaa gionna kiaapuuya Yuvuaanaara tunoo: Vaidi forofetaivovee, tuuvaara vaidi kieetaiya gionna kiaapuuyara aatuuravai.

³³ Iya itaa kua kiaa kiada Yisuunna kuaivaa sai tunoo: Hama teeta taunnavavee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Hama ngia ni kuaivaa sai kiaivaara fai na hama ngii kuaivaa sai tinaravai. Ivo ni tikiai na mmooriivaa iikiau oyaivaa fai hama na ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

12

Yisuuva vuaina mmoori varooyayaadiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 21:33-46; Rukaaso 20:9-19)

¹ Yisuuva mmatayaa diaa mminnaiyavunudiri mmataama kioo vaidi kieetaiya tunoo: Vaidi voovoono ari vuaina mmooriivaa vara kioo hanikiaivaa rau kioo hauyauvaa utu kioo ari vuaina iiraiyauvaa kagigainara soopaivaa hanuu teerama kioo ari mmoorira haitatuura saasaaya nnau hokobaivaa heeka kiaivai. Heeka kioo vaidiia inna mmooriivaara haitatuura iira vooyauvai ngiari mmoori varaa irisaiyauvaa ngiariyara varaateeraivaara iya kiaa mmi kioo ngieera vo yoosinnaipi varinara kuaivai.

² Vioo vioo oro ngieera yoosinnaivaki hara kioo varioo yapooma vuaina iiraiyauvaa rasukuuaara suaivo nnikio mmoori nakaaravoo ari mmoori vareera ngiaammuaavua vuaina mmooriivaara haitatuura vaidiiasi titaikio vuaina iira vooyauvai varaanara kuaivai.

³ Kuaikiai teeda vuainaivaara haitatuukiaiyaano akiairaikiai inna utu kiada vaida iya pinaama inna ruputida inna ripiida vuaina iiraiyauvaa irisaiyauvaa hama inna mmirama kiada kati titaa kiaavo nniivai.

⁴ Ivo nnikio mmoori nakaaravoono kava ari ngiaammuaavoo voovai titaa kiaikio kuaikiai teeda inna vuakieetaivaa rida ruannamooqama kiada kaayau kuakuaakua maisaivaa inna tida hama innara yoketaakiaavai.

⁵ Mmoori nakaaravoono kava ari ngiaammuaavoo voovai titaa kiaikio kuaikiai teeda inna ruputu kiaavo putivai. Ivo makemakee ari ngiaammuauya titoo varikiai vooya rida rubanikiai vara ranada ngiaani aavata ruputuiai putuavai.

⁶ Mmoori nakaaravoo ngiaammuaura buaama taikio kuminaikio rikioo ivo nnaagiai yaata utuoo ari mmaapu mmuaa tuanaa innara mmuduuya ruaivaa titoo tinoo: Ni maapu mmuaa tuanaavai. Fai na inna titaa kino vinai rikiada inna kuaivaa arinaima rikiada hama inna ruputuaravaivee,

⁷ kīaa kīoo inna tītaa kīaikio kuaikīai teeda mmooriivaara haitatuukīaiyaano inna teeda ngiari kīaa mmi ngiari kīaa mmiida kīaano: Ari koonna mminnaa mmuakīaayauvai varaanaraivoonno aa nnino. Nnikīai ta inna mminnaa mmuakīaayauvai varaaraivaara inna ruputikio putuaivee,

⁸ kīaa kiada ruputu kiada inna mmammaivaa hanikīa mmaanai kagaari kīaavaivee, tiravai.

⁹ Yisuuva ii kua ivaa kīaa taika kīoo vaidi kieetaiya yaparainno tunoo: Mo mmoori nakaaraivo fai dee mmoorivai iinarannee? Fai ivo numa vuainaivaara haitatuukīaiya ruputu kinai putikio ari vuaina mmooriivaa vaidi vooya mminai haitatuukīaaravai.

¹⁰ Anutuugaa kua fafaaraivo vaivaa vaa ngia yaarida rikīavai. Fafaaraivo vainno tinoo:

Sikau nnau heekeeraiyaano sikau voovai teeda

maisavaivee kīaa kiada pikīavai.

Yaagueeqa yatariivaa pupukīavaa mmaara

hara kīaa kuabaivaa roosiima

ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo

inna yoketaavai.

¹¹ Udaanga Anutuugoono iira mmoorivai.

Ta taunnano inna mmooriivo yoketaainno

ari vookarainno.

Fafaaraivo vainno itaa kua tiivaivee,

¹² tuduu rikīada Yutayaia kieetaiya Yisuuva iyayaadiri mmataama kīoo tuu kuaivaa rikīada inna utida ruputuaaree kīaa kiada tooduu gionna kīapuuya innara mmuduuya ruduu rikīada aatuuda pikīada viravai.

Vaidiia sikau takiisa mmiraivaara

Yisunna yaparairavai

(Matai 22:15-22; Rukaaso 20:20-26)

¹³ Vaidi Farisaiyaata vaidi Heroootaa nnaagīai nuairiyaatama ngiari seena vooya Yisunna si titooduu iya innasi tiida ivo kuaivaa koonnama tīoo haruruaiveera kuaiyauvaa inna yapara ruaara viravai.

¹⁴ Vida inna tunoo: Vitaira-o, vaa ta i taunnavai. A kua kutaa tira vaidikuavee. Gionna kīapuuya aiyara yaata utuaivaara hama a pinaama yaata utuannavai. Vaidi kieetaiyaraata vaidi kuminaiyaraatama a mmuaavaugiataama yaata utuannaivaara i aiyara yaata utuaivaara hama a pinaama yaata utuannavai. A Anutuugaa mmoori aataruvaa safuuma mmuakīaa gionna kīapuuya kīaa mmiannakuavee. Ta vo kuavaara i yaparaikīai sai ti kīaa ti mmiānee. Roomaaya kieetaivaasi ta sikau takiisa yapaara aataruuvoo yoketaa aataruvainnee?

¹⁵ Fai ta yapaarannee? Vara hama yapaarannee? tuduu rikīoo Yisuuva iya inna iida taaree kīaa uuvaa vaa ivo too rikīoo iya tunoo: Ngia aaniira ni iida taaree kīaa numa ni iikīaannee? Sikau mmuyai voovai varada numa ni vitaikīai na taanaravaivee,

¹⁶ tuduu rikīada sikau mmuyai voovai varada numa inna vitauduu too Yisuuva iya tunoo: Aanna gīaa kieetavai mmannammannaavainno vainnee? Aanna gīaa nnutuvainno vainnee? tuduu rikīada inna sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mmannammannaivoota inna nnutuuvootama ivau vainoo,

¹⁷ tuduu rikīoo tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiātee. Mo Anutuugaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiātee, tuduu rikīada iya iva tuu kuaivaara kaayauma nnikīaraida yaata utiravai.

Satuukīaano putirīa kava diiteeraivaara Yisunna yaparairavai

(Matai 22:23-33; Rukaaso 20:27-40)

¹⁸ Vaidi Satuukīa vaidi putuuyara tunoo: Fai hama kava diitaaravaivee, tuuyakidiri vooya numa Yisunna yaparaida tunoo:

¹⁹ Vitaira-o, Musiiva vo aataruvai tiyara fafaara roo tunoo: Vaidi voovoono nnaataivaa vara kīoo hama nnaakaraivaa mmateerainno putino ari nnaataivo variivaa ari kaitaivoono vara kīoo ari vayaannara tuoo nnaakaraiyauvaa mmataanaravaivee. Musiiva itaa kua tiravai.

²⁰ Vo suai voovaki kata vayaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana varuuya ngaruuvoono nnaata vara kīoo hama nnaakara mmateerama kīoo kati putiravai.

²¹ Putuduu ngamiisaivo inna muaadaivaa vara kīoo hama nnaakara mmateerama kīoo kati putuduu yaaguaavaano inna muaadaivaa vara kīoo hama nnaakara mmateerama kīoo kati putuduu

²² mmuakiaa kataunna nnaagiaidootama mmuai gionnaiva vaara kiada mmuaukaraama putiravai. Putuduu nnaagiai tuanaa gionnaivootama putiravai.

²³ Itaama vaikiai yapooma gionna kiaapu putuaiya kava diitaara suaivaki fai gionnaivo giaa nnaatavai varinarannee? Mo yaaku saivai sainaidiri taarama ii vaidi idoono inna vareeravaivee, tiravai.

²⁴ Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo. Mo aaniira ngia itaa kua kiaannee? Ngia hama Anutuuqaa fafaara roo kuaivaa arinaima rikiaada hama inna yaagueeqaivo vaivaa tuqinnama taivaaraida ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo.

²⁵ Fai gionna kiaapu vaa putuaiya diitaara suaivaki kava diitada hama nnaata vaati varaaravee. Fai iya aangeraiya ngiau aapu variyai roosiima variaaravee.

²⁶ Gionna kiaapu vaa putuaiya kava diitaaraivaara Musiinna yanaivau vai kuaivaa vaa ngia yaarida rikiaavai. Nnaaru yatari kiisaivaki ikiaivo toduu hama yatari apuuvaa taa tamooqoovakidiri Anutuuqo Musiinnaata kua tiao tunoo: Na i nnaakukiaiya Aapara-haamo Isaako Yakoopainna Anutuuqovee, tiravai.

²⁷ Vaidi taaravooma nnaaru putuuya inna avuuvau homo varuuvaara Anutuuqo itaa kua tiravai. Anutuuqo gionna kiaapu vaa eeyaara putuaiya hama iya Anutuuqovee. Gionna kiaapu variyai Anutuuqovee. Ngia kaayauma kumimakamaida yaata utuaano, tiravai.

Yisuuva kua mmaanna tauraanaivaara tiravai

(Matai 22:34-40; Rukaaso 10:25-28)

²⁸ Tuduu vaidi kua mmaanna kiaa mmira voovoono Yisuuva vaidi Satuukaiyaata kua tuuvaa rikioo iva iya arinaima sai tuu kuaivaa rikiooduu inna yoketauduu rikioo vo kuavaara numa inna yaparainno tunoo: Dee kua mmaannavoono mmuakiaa kua mmaanna tiraivaa yaatarainnee?

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Aa kua na tinara kua aavo mmuakiaa mmaanna tira aataruuyauvaa yaatarainoo. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Isarairaayaso, rikiaatee. Udaanga ti Anutuuqo ari mmuaa tuanaavai nnaasu varinoo.

³⁰ I Udaanga Anutuuqaara mmuduuya ruee ai ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmi- anee. Ai vaidi kaanaivaatama ai yaata vuatinniivaata ai yaagueeqaivaatama mmuaki- aavai inna mmianee,

³¹ tikio inna inanoo kua mmaanna tuuvo vainno tinoo: E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee. Aa kua mmaanna tuu aavaitana mmuakiaa kua mmaanna tuuyauvaa yaataraivaivee,

³² tuduu rikioo kua mmaanna kiaa mmira vaidiivoono Yisunna tunoo: Vitaira-o, aikioovai. A kua kutaavainna kiannanoo. Udaanga Anutuuqo mmuaa tuanaavai varinoo. Hama ari vo anutuuvoovootaivai.

³³ Ivaarainno gionna kiaapu voovoono Udaanga Anutuuqaara mmuduuya ruoo ari ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmioo ari yaata vuatinni mmuakiaavai inna mmioo ari yaagueeqa mmuakiaavai inna mmiaivee. Iva ariiyara tuqinnaineema ari seenai- yaraatama tuqinnoo iyara mmuduuya ruaivee. Aa taara mmaanna tuu aataru aavaitana ta rikiaada iikiaunnaivo inna yoketaavai. Aa aataru aavitanaano nnaaru Anutuuqaara kati puara sipisiipaiyauvaa hudoo aataruuvaa yaataraivaivee,

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva ivo tinniyaadiri kua tuuvaa rikioo inna kua sai tunoo: Anutuuqo gionna kiaapuuyara diraivaa a varaanaivaarainna e muaraagainna kiisa suai varaa- narainna iikiannanoo, tuduu rikiaada nnaagiai hama kava vaidi voovoono yopeema vo kua vooyauvaara inna yaparairavai.

Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaara Yisuuva tiravai

(Matai 22:41-46; Rukaaso 20:41-44)

³⁵ Yisuuva homo nuunaira nnau pinaivaki gionna kiaapuuya kuaivaa kiaa mmioo varioo tunoo: Mo dataama kiada kua mmaanna kiaa mmira vaidiia kiaanoo: Vaidi Anutuuqo mmataama kioovo Davutiinna oyai tuanaivakidiri diitoovovee, kiaannee?

³⁶ Nnaaru Mmannasa Yoketaivoono Davutiinna tasipama varuduu Davutiiva kuaivaa fafaarainno tunoo:

Udaanga Anutuuqoono ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa

vaidi nnoonnavai varianee.

Varia ree vinanai na tinai

fai a ai nnammutuaiya yaatara kiaanaravaivee, tiravai.

³⁷ Davutiivaano fafaara roo itaa kua Anutuuqo mmataama kioo vaidiivaara tunoo: Ni Udaangaivovee, tuuvaara hama Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo Davutiinna

oyaivakidiri nnaasu diiteeravaivee. Yisuuva itaa kua tuduu rikiada gioonna kiaapu kaayauya inna kuaivaa rikiooduu iya yoketauduu inna kuaivaa rikiada nnaasu variravai.

Sa kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama

iikiaiayuvunugiataama iikiatee

(Matai 23:1-36; Rukaaso 20:45-47)

³⁸ Varuduu Yisuuva kuaivaa iya kiaa mmioo varioo tunoo: Kua mmaanna kiaa mmira vaidiia iira aataruuyauvaa tuqinnama haitatuuma teeda sa iya roosiima iikiatee. Iya buruqa hokobaiyauvaa rau varada gioonna kiaapuuya yeenna yookaira mmatuuya vutaiyauvaki nuaikiai iya teeda iyara vaidi nnoonnayavee kiateeraivaara nookiaavai.

³⁹ Iya nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyavunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. Iya buusaiyauvaa nneera suaiyauvaki kieetaiya varira mmaataiyavunura nnaasu mmuduuya rida variaavai.

⁴⁰ Iya oro gioonna muaadaiya unnakua nnammari kuaivaa tida iya mmminnammin-naiyauvaa ngariiyara kati vara kiada nnaagiai oro mmanna avaiyauvakidiri hokobama yaaku varaavai. Iya itaama iikiaivaara ngiari irisai pinaa maisaivo vainaravaivee, tiravai.

Gioonna muaadaivo taara sikau kiisaivaitana yapeeravai

(Rukaaso 21:1-4)

⁴¹ Yisuuva itaa kua kioo numa nuunaira nnau pinaivaki varioo kati Anutuugaara yapeera sikau nnaamuruuvaa vainima hara kioo varioo tooduu kaayau gioonna kiaapuuya ngiari sikauyauvaa sikau nnaamuruuvaki yapada varuduu teeravai. Iva iya too vauduu rikiada gioonna kiaapu kaayau hoona suvuauya numa kaayau sikauyauvaa yapeeravai.

⁴² Yapa kioodoo ivo too vauduu mmanna haipu gioonna muaada voovoona numa sikau kiisa kookeevaitana yapa kioodoo sikauvaitana hama pinaavai vairavai. Kiisakiata vairavai.

⁴³ Vauduu too Yisuuva ari ngiaammuauya maavee tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Aa gioonna muaada mmanna haipu gioonna aavaa sikau kiisa yapa kiaiavaitanoono mmuakiaa gioonna kiaapuuya sikau nnaamuruuvaki yapa kiaa sikauyauvaa yaataaravai.

⁴⁴ Gioonna kiaapu hoona suvuaiya kaayau sikau vaiyauvakidiri vooyauvai nnaasu varada yapa kiaavo gioonnaivo hama sikaunnaataivo mmuakiaa sikau innasi vaivaitana eyommaa varoo yapa kiaiavai. Iva ari yeenna varaanee tii sikau eyommaakiatataa varoo sikau nnaamuruuvaki yapa kiaiavaara inna sikauvaitanaano gioonna kiaapuuya yapa kiaa sikauyauvaa yaataaravaivee, tiravai.

13

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa havarataaraivaara tiravai

(Matai 24:1-2; Rukaaso 21:5-6)

¹ Yisuuva nuunaira nnau pinaivakidiri vioo varuduu ari ngiaammuaa voovoona inna tunoo: Vitaira-o, taanee. Aa sikau nnau aayauvoota sikauyauvootama yoketaa tuanaa pinaayauvaivee,

² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Aqaa nnau pinaa nnau aayauvaa vaa a taannanoo. Fai vaidiia mmuakiaa aa nnau aayauvaa havarata taika kikio rikioo fai hama seena sikau voovai ari seena sikau voovai mmaataivau tasipama vainaravaivee. Fai mmuakiaavai havarata taikaanaravaivee, tiravai.

Maisa mmooriivo nninaraivaara Yisuuva tiravai

(Matai 24:3-14; Rukaaso 21:7-19)

³ Yisuuva itaa kua kioo ari ngiaammuauyaataama nuunaira nnau pinaivaa pikiada ukuapi taapi Oriveeta oro hara kiada varuduu Petooso Yakooopo Yuvuaano Adiriaa-sainna ngiarivana innasi vida inna tunoo:

⁴ Ti kiaa ti mmianee. A kianna kuaivo दौरा sui vainarannee? Dee ari vookarai mmoorivai vainai fai ta teeda mmuakiaa kua a kiannaivaara yaata utida kiaara: Vainima vainaravee, kiarannee?

⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoona ngii unnakua kiaa kioo aataru maisaivau ngii vita yapeenoora tuqinnama haitatuukiatee.

⁶ Fai kaayau vaidiia mmuaavai mmuaavai nnida ni nnutuuvaa ngariiyara tida voovoona tinara: Aanna Anutuugo mmataama kioo vaidiivoona ngiaunoo, tinai fai kaayau gioonna kiaapuuya iya unnakua kiaiavaa rikiada kiaara: Kutaa kuavaivee, kiaravai.

⁷ Fai gionna kiaapuuya vainiiuau rapiraivaa rikiada ngieera rapira mmayaayaivaa rikiada sa ivaara nnikiaraida aatuukiatee. Rapiraivonanaa tauraa vaino too ngiau mmata taikeera suaivo fai hama makee tino nninaravaivee.

⁸ Fai gionna kiaapu voovaki variaya diitada gionna kiaapu voovaki variayaatama rapuaaravai. Fai vo kieeta voovoono diitoo vo kieetavaata rapinara iinai rikiada fai ngiari gionna kiaapuuya rapuaaravai. Fai vo mmata vo mmata mmataa kuaru utinaravai. Fai vo yosinna vo yosinnaiyauvaki aarareeraivo vainai rikiada gionna kiaapuuya kaayauma yeennara kiaaravai. Gionnaivo nnaakaraivaa mmataanara suaivaki kiisama nniitareeraivaa varoo nnaagiai pinaama nniitareeraivaa varaivai. Ivaa roosiima ii aataru iyaavo nninara suaivaki tauraa kiisavai vainno nnaagiai fai pinaavai vainaravai.

⁹ Ngiengieenoo ngiingiiyara tuqinnama haitatuukiatee. Fai vaidi vooya ngii vitada ngiari kieetaiyasi kua pinaana ngii yapaaravai. Fai iya ngii vitada ngiari nuunaira nnauyauvaki yapa kikiyai vaidiyya ngii ripiikiaravai. Ngia niyyara kutaavaivee kiaivaara iya ngii vitada vaidi kieetaiyasi vida kua pinaana ngii yapa kikiyai fai ngia ni mmayaaya yoketaivaa vaidi kieetaiya kuaa mmiaaravai.

¹⁰ Tauraa gionna kiaapuuya ni mmayaaya yoketaivaa mmuakiaa mmata variaya kuaa mmi taika kikio nnaagiai ngiau mmataivo taikaanaravai.

¹¹ Fai vaidiyya ngii vitada kua pinaana ngii yapa kikiyai sa ngia iya sai kiaara kuaivaara mmuaanaa yaata utida tauraa teerakiatee. Kua pinaana ngii yapeera suaivaki Anutuugo ngia sai kiaara kuaivaa ngii yaatana yapanai rikiada ivaa sai kiatee. Ngia sai kiaara kuaivo hama ngiengieenoo kiaaravai. Fai Mmannasa Yoketaivoono ngii giaa ngii minai kiaaravai.

¹² Vaidi vooyaano fai ngiari kata vayaiya vitada vaidi vooya mmikiai iya ruputikiai putuaaravai. Fai vaidiyya ngiari uru nnaakaraiya vitada vaidi vooya mmikiai ruputikiai putuaaravai. Fai nnaakaraiya ngiari kaano kooya mmooka hanigia mmida iya ruputua-teeraivara vitada vaidi vooya mmiaaravai.

¹³ Ngia niyyara kutaavaivee kiaivaara gionna kiaapu kaayauya ngii teeda hama ngi-iiyara mmuduuya ruaaravai. Fai gionna kiaapu voovoono niyyara kutaavaivee tioo yaagueeqainono ari putira suaivaki Anutuugo inna vitoo yosinna yoketaivaki yapaanaravai.

*Mminnaa maisai ari vookaraivo nninaravaivee
(Matai 24:15-28; Rukaaso 21:20-24)*

¹⁴ Gionna kiaapuuya aa na tinara kua aavaa yaarida arinaima rikiaatee. Fai ngia teekio mminnaa maisa ari vookaraivo hama ivo diraivaki fai dioo vainaravai. Fai ivo dioo vainai teeda ngia Yutayaa variaya ngiingii yaatu aatuuda taapiivaura seenada kuatee.

¹⁵ Fai gionna kiaapu voovoono ari nnauvaa vainiiuau iikiaiivo sa ari mminnammin-naiyauvaa varaanara nnauvaki kuaivee.

¹⁶ Fai gionna kiaapu voovoono ari mmooriivaki iikiaiivo ari yaapaivaa mmoori tooy-aiyau yapa kuaivaa sa kava vara ranoo vioo ivaa varaivee.

¹⁷ Boo, ii suai ivaki gionna nnaakara sunnaakiaiyyaata gionna nnaakara meedi ru-aiyaatama kuaaraivo iya mmuaararainaravai.

¹⁸ Vati pinaa rira suaivaki vivoora kuaa yaaku varaatee.

¹⁹ Iqii suai ivaki kaayau maisa mmuaararaivo ari vookaraivai vainno mmuakiaa mmuaararaiyauvo gionna kiaapuuyaki vaiyauvaa yaataaraanaravai. Nnaaru Anutuugo ngiau mmata uu suaivaki varuuya varia rada nnidada makee aa suai ta variaunnavaki variaya hama kaayau maisa mmuaararaivo itaama vaivaa taavaivee. Fai yapooma variaaraiya hama itaama vai mmuaararaivaa taaravai.

²⁰ Iqii suai ivaara Udaanga Anutuugo paanna suaivai mmataama kioo tiravai. Fai hama paanna suaivaa yapa kinai fai gionna kiaapuuya putu taikaaravai. Anutuugo gionna kiaapu ariinnee kuaa mmataama kiooyara yaata utuoo suaivaa paannavai yapa kieeravai.

²¹ Fai iqii suai ivaki gionna kiaapu voovoono ngii tinara: Taatee. Anutuugo mmataama kioo vaidiivo aavaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee. Fai voovoono tinara: Iqiiivaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee.

²² Fai unnakua vaidi vooya nnida voovoono ariiyara tinara: Na Anutuugo mmataama kioo vaidiivo ngiaunoo, tino fai voovoono ariiyara tinara: Na forofetaavai ngiaunoo, tinaravai. Fai itaa kua kiaraiya ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa iikiaaravai. Anutuugo gionna kiaapu ariinnee kuaa mmataama kiaiyya unnakua tiraiyaano iya un-nakua kua kiada iya iida aataru maisaivau iya vita yapaaraivaara ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa iikiaaravai.

²³ Rikiaatee. Na aanna iya iikiaaraivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo.

*Yisuuva kava mmatayaa tiinaraivaara tiravai
(Matai 24:29-31; Rukaaso 21:25-28)*

²⁴ Ii kaayau maisa mmuaararai sui ivo taikano nnaagiai suaivaki suaivo ngioo upisiima tu kioo vaino too kuraagaivo nnino hama mmeekiaivo teeno too

²⁵ aakiapuuiyauvo ngiauvaidiri tasukua roo tuoo vino yaagueega mminnaa ngiau aapu vaiyauvo ngiari aataru nuairaiyauvaa pikiada sabisaabi kuaaravai.

²⁶ Itaama vainai teeda Na Vaidiivaa Mmaapuvooona nama aakiadaadiri kaayau ari vookarai yaagueegaivoota ari vookarai mmeekiaivootama ni tasipanai na tiinaraivaa fai iya taaravai.

²⁷ Fai na aangeraiya titanai teeda mmuakiaa yoosinnaiyauvaki nuaida sui raari raip-innai vida sui haatapaipinnai vida tooya sainai vida tooya sainai vida Anutuugo ariinnee kiaa mmataama kiaiya rupi nuunaida vitada innasi ngiaaravee.

Yisuuva nnaammuyaivaudiri mmataama kioo tiravai

(Matai 24:32-35; Rukaaso 21:29-33)

²⁸ Na yatari nnaammuyaivaudiri mmataama kiee tinai ngia rikiaatee. Nnaammuyaivo mmunni raikiai ngia teeda kiaanoo: Nuanuuvo vainima nnikioonno mmunni rainoo, kiaavai.

²⁹ Mmuai karaama ii na ngii giaa ngii miao kua iyauvaa kaanaiyauvaa ngia teeda rikikio na tiinara suaivo mmuaanaa vainima vainaravai.

³⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu aanna makee variaa aaya hama putiraida homo varikio suaivo nnino ii aataru iyauvo fai vainaravai.

³¹ Ngiau mmataivo fai taikaanaravaivee. Ni kuaivo fai hama taikaanaravai. Fai tupatupaa vainaravaivee.

Hama voovooona na tiinara suaivaa too rikiaivai

(Matai 24:36-44)

³² Hama gioonna kiaapu voovooona na tiinara suaivaa too rikiaivai. Aangeraa ngiau aapu variaiyaatama hama teeda rikiaavai. Na inna Mmaapuvoo neetama hama tee rikiauvai. Ari ni Napoovaano nnaasu too rikiaivai.

³³ Ngia hama na tiinara suaivaara arinaima teeda rikiaivaara tuqinnama mmannam-manna haitatuukiatee.

³⁴ Na tiinaraivo aa na mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kiee tinara kuaivaa roosiima vainaravai. Vaidi voovooona ngieera vo yoosinnaivakira kuanara iinno varioo ari mmoori vareera ngiaammuauya mmooriivaa mmuaavai mmuaavai vitaama iya mmi kioo ari nnauvaki pikioo keegiana haitatuura kieetaivaa tinoo: Eenoo iya haitatuukiane, ee,

³⁵ kiaa kioo ngieera ari voopi vioo kiai vai. Vioo kiai kiai rikiaada inna ngiaammuauya ivo nninaraivaara hama rikieerama kiada variaaneema fai na tiinaraivaara ngia hama rikieerama kiada variaaravai. Fai na kiisama upisiinara kannokannoonai tiinarannee? Vara na heena tammaana tiinarannee? Vara kakaraa tauraanaivo akua tinai na tiinarannee? Vara suaivo reera kinai na tiinarannee? Ivaaraida haitatuukiatee.

³⁶ Na akiiraama tiinarainainnaata ngia vuru vairayaama varida kumimakakiaarainnoo.

³⁷ Na ngiiyara haitatuukiateera kiau kuaivaa mmuakiaayara kiaunoo: Tuqinnama haitatuukiatee, kiaunoo. Yisuuva itaa kua tiravai.

14

Vaidiia Yisunna mmaara kua kiaa yeena rairavai

(Matai 26:1-5; Rukaaso 22:1-2; Yuvuaano 11:45-53)

¹ Nnaaru Anutuugo Iyiipadiri Yutayaa gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapooavaara iya buusa pinaivaa nnutuuvo Varaigiatavaa nneeravai. Ii buusa ivaa nneera suaivaki iya bereetaivaa hama puuqaira yeennaivaa tasipama hudooyauvaa nneeravai. Iqii sui ivaa nneera suaivo vainima vauduu homo taara suaivaitana vairavai. Vauduu Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaatama hataumakinaa Yisunna vitada ruputuaaree kiaa iida tunoo:

² Gioonna kiaapuuya nuunaida kumimakaida rapivoora ta hama buusa nneera suaivaki Yisunna utida ruputuaaravaivee, tiravai.

Gioonnaivo heenna suuya suuda yoketaa vuuvaa Yisunnayaa apiravai

(Matai 26:6-13; Yuvuaano 12:1-8)

³ Tuduu Yisuuva yoosinna Betaniaivaki vaidi voovai nnutuuvo Simoonoono nnaaru inna mmammaivau buunna hoovo vaa maafama kiooduu yoketaama varuuvaa nnauvaki hara kioo variravai. Hara kioo varioo yeenna nnoo varuduu gioonna voovooona nniravai. Vaa ivo sikau pinaivaadiri yookaama kioo heenna suuya suuda yoketaa vuuvo sikau

tooriivaki vauvaa varoo numa nnuugaivaa rummua ruaimi kioo Yisuunna kieetaivau tusaa apiravai.

⁴ Tusaa apuduu gioonna kiaapu vooya iva inna uuvaa tooduu iya nnannatooduu ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Aaniirainno heenna suuya suuda yoketaa kuai aavaa kuminayaa kagaari kiaiinee?

⁵ Ivo ivaa varoo vaidiiya mmiitiri. Irisai kaayau sikau yanaiyauvaa (300) varoo gioonna kiaapu mmanna haipuuya mmiitirivee, kiasa kiada kaayau yaagueeqama inna tiravai.

⁶ Tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Pikiaatee. Ngia aaniiraida inna kiaannee? Ivo yamaa aataruvainno ni iinoo.

⁷ Mmanna haipu gioonna kiaapuuya tupatupaa ngii tasipama hara kiada varikiai sikaayauvaa ngii iya mmiatainai mmiatee. Hama na tupatupaa ngii tasipama varinaravai. Ivo niijara iinee tiivaa iivaivee.

⁸ Ivo na putinai vaidiiya ni hakuaaraivara yaata utuoo mmuaanaa ni mmammaivau tusaa apinoo.

⁹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu mmuakiasa yoosinnaiyauvaki variaya ni mmayaaya yoketaivaa kiasa mmikiai rikiada fai aa gioonna aavo ii mmayaaya ivaatama rikiada innara yoketaama yaata utuaaravaivee, tiravai.

Yutaaso Yisuunna iya vitainaraivara ee-oo tiravai

(Matai 26:14-16; Rukaaso 22:3-6)

¹⁰ Tuduu Yisuunna ngiaammuaau voovai nnutuuvo Yutaaso Isariooto Anutuuqara kati puara hudeera kieetaiyasi vioo Yisuunna kooyaa iya vitainaraivara iyasi viravai.

¹¹ Vioo iyaata kua tuduu rikiada iya kaayauma sirigaida irisai sikau inna mmiaaraivara kua kiasa teerama kieeravai. Iya kua kiasa teerama kioodoo rikioo ii suai ivakidiri iva faannama roo varia roo vioo varioo dee suai tuanaavai nnino rikioo iva Yisuunna kooyaa iya vitainaraivara haitatuuravai.

Yisuuva ari ngiaammuauyaataama buusa Varaigiatavaa nneeravai

(Matai 26:17-25; Rukaaso 22:7-14,21-23; Yuvuaano 13:21-30)

¹² Buainnonno tooduu Yutayaiya buusa nneeda bereetaivaa hama puuqaira yeennaivaa tasipama hudooyauvaa nneera tauraa suaivo nniravai. Ii suai ivaki iya puara sipisiipa nnaakaraiyauvaa ruputu kiada buusa Varaigiatavaa nneeravai. Ii buusa ivaa nneera suaivaki Yisuunna ngiaammuauya numa inna yaparaida tunoo: Ta dee nnauvaki vida buusa Varaigiatavaa a nnaanaravaa aini teerakiaunnaannee?

¹³ tuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuaau taaravaitana titoo tunoo: Ngia vidada oro yoosinna pinaivaki teekio vaidi voovoono nnoori tooriivaa apu varoo ngii saidi nninai teeda inna nnaagiai vida

¹⁴ teekio ivo nnauvaki vinai rikiada ngieeta ivaki kuatee. Vida nnau nakaaraivata kiatee: Vaidi Vitairavo tinoo: Dee nnauvaki na ngiaammuauyaataama buusa Varaigiatavaa ta nnaarannee? tiivaivee,

¹⁵ tikio rikioo ivoono nnau pinaivaa verenoovau vo nnau voovai vaa rupi mmaataiyauvaa teerama kiasavaa ngii vitainai ngia ivaki titiini buusaivaa teerama kiatee,

¹⁶ tuduu rikiada taaravaitana vidada yoosinna pinaivaki vida Yisuuva tuu mminnaiyauvaa teeda buusa Varaigiatavara nnauvaki teerama kieeravai.

¹⁷ Teerama kioodoo heenauduu Yisuuva ari ngiaammuaau yaakuuvaitana yukukidiri taaramootama nnida

¹⁸ nnauvaki vida ngiari mmaataiyauvunu varida yeennaiyauvaa nneeda varuduu Yisuuva iyaata kua tioo tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngiikidiri ngiaammuaui ni tasipama varioo yeenna nnaanara voovoono fai ni nnammutuuiya kooyaa ni vitainaravaivee,

¹⁹ tuduu rikiada ari ngiaammuauya yaata utida kaayau ausa mmuaarareera tasipama varida mmuaavai mmuaavai inna yaparaida voovoono tunoo: Mo neenoonnee?

²⁰ tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa sai tunoo: Ngia ni ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri taarama fai ngiikidiri voovoono ni tasipama mmuaa yavaavakidiri mmuaavaugiataama ari yeennaivaa rabuuma nnaivoono kooyaa ni nnammutuuiya ni vitainaravai.

²¹ Na Vaidiivaa Mmaapuuvono fai putinaravai. Anutuuqaa yanaivau fafaaraivo vainno ivara tiivo aanna makee vainoo. Vaidi voovoono kooyaa Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni nnammutuuiya vitainaravoono fai irisai maisavaa varaananaravai. Aa vaidi aavaa hama ari kaano inna mmataitiri. Hama mmoori maisavaa iinno irisai maisavaa varaitirivee, tiravai.

Yisuuva bereetaivata vuainaivaatama

ari ngiaammuauya mmiravai

(Matai 26:26-30; Rukaaso 22:14-20; 1 Koridii 11:23-25)

²² Kiaa kioo homo ari ngiaammuauyaata yeenaa nnoo varioo Yisuuva bereetaivaa vara tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo kusii kioo ari ngiaammuauya mmioo tunoo: Varaatee. Aanna ni mmatiivaivee,

²³ tuduu nnaa kiooduu iva kava vuaina suuya tooriivaa vara tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo ari ngiaammuauya vuaina suuyaivaa mmuduu mmuakiaaya nneeravai.

²⁴ Nnaa kiooduu Yisuuva tunoo: Aanna ni kiau vai. Na kaayau gioonaa kiaapuuyara yaata utuee ni kiau vaa tusaanaravai. Fai tusaa kino rikioo Anutuugo kua yeenaa rau kioo karaasa aataruuvo kooyaa vainaravai.

²⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama fai na aavau kava vuaina suuyaivaa nnaanaravai. Vo suai vookaki na Anutuugo gioonaa kiaapuuyara dira yoosinnaivaki fai na vuaina suuya ari vookarivaa nnaanaravaivee,

²⁶ kiaa kioo iya Anutuugaara kuaru voovai kiaa taika kiada taapi Oriveeta ivaura viravai.

Petorooso hamavee tinaraivaara Yisuuva kooyaa ari kiaa mmiravai

(Matai 26:31-35; Rukaaso 22:31-34; Yuvuaano 13:36-38)

²⁷ Oro ivau varuduu Yisuuva iya tunoo: Fai ngia mmuakiaaya ni pikiada vida raubiriima kiaaravai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Anutuugo tuu kuaivaa tinoo: Na puara sipisiipara haitatuura vaidiivaa ruputu kinai fai sipisiipaiya raubiriikiaaravaivee, tiivai.

²⁸ Fai itaama vainai na putino Anutuugo ni tinai na kava diitee neennaadee Karirayaa vinai fai ngia ni nnaagiai kuaaravee,

²⁹ tuduu rikioo Petorooso inna kua sai tunoo: Hama na i pikiaanaravai. Fai mmuakiaa ni seena ngiaammuauya i pikikiai fai neenoo hama i pikiaanaravaivee,

³⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Turau hama kakaraa nnaagiaivo akua tinai a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee,

³¹ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqama inna kuaivaa sai tunoo: Fai a putinai neeta putinaravai. Hama na aiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, tuduu ari ngiaammuaa mmuakiaaya mmuai kuaivaa tiravai.

Yisuuva yoosinna Kisamanii ivaki

yaaku vareeravai

(Matai 26:36-46; Rukaaso 22:39-46)

³² Kiaa kiada iya yoosinnaivaa nnutuuvo Kisamanii vidada oro dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Ngia aavau varikiai na oro yaaku varaanaravee,

³³ kiaa kioo Petorooso Yakoo po Yuvuaanainna vitoo viravai. Vioo kaayauma yaata utuduu inna yaata utuuvo hanigioo ari vookaruduu

³⁴ ari ngiaammuaa taaravoomaivaaitana kiaa mmioo tunoo: Mmuaararaivo niiki vaikio ni ausaivo pinaama mmuaararo ari vookarainoo. Niiyara aavau varida haitatuukiatee,

³⁵ kiaa kioo oro kiisama vo kammunni voovau vioo varoo vainno yaaku varoo vo aataru voovoono vainno ataa rino sa niisi ngiaiveeraivaara yaaku varoo tunoo:

³⁶ Ni Napoo-o, a mmuakiaa mmoorivai iiraivaa nakaarakuavee. Mmuaararaivo aa nnoori toori kapikarai aavaa roosiivo niisi nninaravaara oooqoo tino pikiaivee. Inna aikioovai. Ni iikiataivaa sa iikiane. Ai iikiataivaa iikiane,

³⁷ kiaa kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo puisakama vuru vaida varuduu Yisuuva iya yuruuma kioo Petoroosaa tunoo: Simoono, a vuru vakiannannee? Mo daitaikiai a hama mmuaa suai voovau avu tee vairama kiee vakiannannee?

³⁸ kiaa kioo iya tunoo: Ngii iinno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida avu teeda vaida yaaku varaatee. Vaidiivaa mmannasaivo inna iikiataikio nnabaivo muaraagainoo,

³⁹ kiaa kioo Yisuuva kava oro yaaku varoo mmuai kuaivaa tiravai.

⁴⁰ Kiaa kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo vurura rusi rusiida rikiada vaa vairavai. Vuru vauduu Yisuuva iyaata kua tuduu sai kua kiaaraivaara iya kumimakaravai. Kumimakauduu

⁴¹ Yisuuva oro vooneetu yaaku varoo kava vara ranoo numa iya tunoo: Ngia homooda vuru vaida variannee? Aikioovai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi voovoono vaidi maisa vooya kooyaa ni vitainara suaivo vaa nninoo.

⁴² Taatee. Vaidi kooyaa ni vitainaravoono aavaa nninoo. Diitakiai ta innasi kuaaravee, tiravai.

Vaidiia Yisunna utida ruputuaara iiravai

(Matai 26:47-56; Rukaaso 22:47-53; Yuvuaano 18:3-12)

⁴³ Yisuuva homo kua tioo varuduu ari ngiaammuaudo yaakuuvaitana yukukidiri taara-maakidiri voovai nnutuuvu Yutaaso ngioo kaayau vaidiia paipa avaikarauyauvaata tipaiyauvaatama utida inna tasipama nniravai. Vaa Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi yokovaiyaatama iya titooduu Yisuunnasi nniravai.

⁴⁴ Yutaaso kooyaa inna vitainaraivoono vaa mmuaanaa iya kiaa mmioo tunoo: Ngia teekiai vaidi na mmootaivo inna ngia vitaara vaidiivovee. Inna puaisa utida vitada kuatee, tiravai.

⁴⁵ Ivo itaa kua tuuvoono ngioo ngioo numa makee tuduu Yisuunna tunoo: Vitaira-o, kiaa kioo inna mmooteravai.

⁴⁶ Mmootooduu teeda vaidi vooyaano numa Yisuunna puaisakama utu kiada vauduu

⁴⁷ vaidi voovoono ivau dioo vainno ari paipa avaikarauvaa nnaamuruuvakidiri utu rada kioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa ngiaammua voovai yaataivaa rutaka kieravai.

⁴⁸ Rutaka kiooduu Yisuuva vaidiia tunoo: Ngia yaata utida kiaanoo: Mmuara vareera vaidi roosiivaivee, kiaa kiada paipa avaikaraiyauvaata tipaiyauvaatama utida ni mmaara ngiaannee?

⁴⁹ Mmuakiaa suai na nuunaira nnau pinaivaki variee mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaaduu hama ngia ni utiravai. Nnaaru Anutuugaa kua fafaaraivo vaivaa ngia iikiaivaa kaanaivo vakiaiveeraivaa aanna makee ngia iikiaano, tiravai.

⁵⁰ Tuduu rikiada ari ngiaammua mmuakiaa inna pikiada ngiari toovau viravai.

⁵¹ Vuduu ngiaammua karaasa voovoono kati buruqa poosa nnaasu rau varoo Yisuunna nnaagiai vuduu vaidiia inna utuduu rikioo

⁵² iya yaakuuvaki buruqaivaa pikioo taguaada ari toovau viravai.

Vaidiia kua pinaivaa Yisuunnaki yapeeravai

(Matai 26:57-68; Rukaaso 22:54-55,63-71; Yuvuaano 18:13-14,19-24)

⁵³ Vuduu vaidiia Yisuunna vitada Anutuugaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnauvakira vitada oro ivaki yapa kieravai. Yapa kiooduu mmuakiaa vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama vaidi yokovaiyaata vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama nuunaida varuduu

⁵⁴ Petooroos ngieeradiri Yisuunna nnaagiai vioo vioo vaidi kieeta tuanaivaa vagiaa-munna aakiaivaki vioo tooduu vaidi rapiraiya mmaanaivau iikiaivaa hara kiada ivaki varuduu Petooroos oro iya tasipama ivau varioo ivaata iya iikiaivaa tootooka variravai.

⁵⁵ Varuduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua yeena raira mmuakiaayaatama Yisuunna ruputikio putuaiveera kua pinaana inna yapaara uduu hama kua oyaivootairavai.

⁵⁶ Kaayau gionna kiaapuuya numa Yisuunnara unnakua tida airi kua airi kua sabi kua tida hama mmuaavau tiravai.

⁵⁷ Tuduu nnaagiai vooya diitada Yisuunnara unnakua tida tunoo:

⁵⁸ Ta rikiaunnano ivo tinoo: Aa nuunaira nnau pinaa aavaa vaidiia heeka kiaa aavaa na havarata kino taaravooma suaivo taikanai rikiee hama vaidi yaakukidiri heekeera nnau voovai na heekaanaravaivee. Ivo itaa kua tiivaivee,

⁵⁹ kiaa kiada airi kua airi kua sabi kua tida hama mmuaavau tiravai.

⁶⁰ Tuduu Anutuugaara kati puara hudeera vaidiia kieeta tuanaivoono diitoo mmuakiaa vuutaivakidiri dioo vainno Yisuunna yaparainno tunoo: Iya i kiaani a hama iya kua saivaa kiannannee? Aa vaidi aaya mo dee kuavai aiki yapaavainnee?

⁶¹ tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua sai tira kua seemua hara kioo variravai. Varuduu kieeta tuanaivo keenaa inna yaparainno tunoo: Ti Anutuugo yoketaivo ari Mmaapuuvaa mmataama kioovo aanna a ivonnee?

⁶² tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Yo, aanna na Anutuugaa Mmaapuuvu ivo ni mmataama kioovovee. Ivo yaagueeqa tuanaivovee. Fai ngia teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvono inna yaaku yaadudainningia hara kiee variee fai nama aakiaidaadiri tiinaravaivee,

⁶³ tuduu rikioo kieeta tuanaivo Yisuuva tuu kuaivara inna ausa pirisauduu ari uyu rauyauvaa utu rapasi kioo tunoo: Sa vaidi vooya kava numa innaki kua pinaa yapaaraivara yaata utuatee.

⁶⁴ Ivo ari avaivakidiri koonnama tinoo: Na Anutuugaa Mmaapuuvavee, tiivaa vaa ngia rikiaano. Ngia innara dataamaida yaata utuaannee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ta rikiaunnano ivo koonnama kua tiivaara fai inna aikioo ivo putinaravaivee, tiravai.

⁶⁵ Kiaa kiada vooya Yisunnayaa kuaanuuvaa visida buruqaivaadiri inna oori nniki-ivaki hauma utida yaaku rurauma utida inna rida tunoo: Mmuakiaa kuavai rikiaannaivaa ti kaa ti mmianee, tuduu vaidi rapiraiya inna vitada kaura puaaka tuduu ruputiravai.

Petorooso Yisunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Matai 26:69-75; Rukaaso 22:56-62; Yuvuaano 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Ruputuduu Petorooso mmaanai vagiaamunna aakiaivaki hara kioo varuduu vaidi kieeta tuanaivaa mmoori vareera kiatanna voovoono ngioo varioo tooduu

⁶⁷ Petorooso iikiaivara tootoka hara kioo varuduu kiatannaivo inna too nnaasu vainno tunoo: Eetama Nasareetaa vaidi Yisunna tasipama nookiannavaivee,

⁶⁸ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqama inna kuaivaa ooqoo tuoo tunoo: E kianna kua oyaivaa na hama arinaima rikiaunoo, kaa kioo oro keegiaivaki dioo vauduu

⁶⁹ mmoori varoo kiatannaivo inna too hanigia vaidi ivaki varuuya tunoo: Aa Yisunna tasipa nuaira ngiaammuu voovai dinoo,

⁷⁰ tuduu rikioo Petorooso kava ooqoo tiravai. Tuduu kiisa suai taika kiooduu vaidi ivaki duuya Petoroosaa tunoo: Kutaa tuanaa a inna tasipama nookiannavai. Mo eeta Karirayaa diaa vaidikuavee,

⁷¹ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqa kuavai iya kaa mmioo tunoo: Na hama kua kutaavai kiautiri. Anutuugo ni ruputitirivee. Na kua kutaavai kiaunoo: Aa vaidi ngia kaa aavaa hama na tauvaivee, tiravai.

⁷² Iva tinee tuu saivaata kakaraa nnaagiaivo akua tiravai. Akua tuduu Yisuuva tauraa inna kaa mmuu kuaivo vaa taunnu kioovaa kava yaata utuoo rikieravai. Tauraa Yisuuva inna kaa mmuu kuaivaa inna kaa mmioo tunoo: Fai hama kakaraivo taaraneetu akua tirainno kinai rikiee a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee. Itaa kua tuuvaara Petorooso rikioo inna ausaivo maisauduu rateeravai.

15

Vaidiia Yisunna vitada Piratuusaasi viravai

(Matai 27:1-2,11-14; Rukaaso 23:1-5; Yuvuaano 18:28-38)

¹ Heenanaanna suaivo reera kiooduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama vaidi kua mmaanna kaa mmiraiyaata vaidi kua yeena raira mmuakiaayaatama nuunaida kuakuaakua kaa ivau safuuma kiada Yisunna yaakuuvaitanau yeenaadiri ranaa rau kiada vitada vaidi Roomaaya kieetaivaa Piratuusaa mmiravai.

² Mmuduu too Piratuuso inna yaparainno tunoo: A Yutayaiya kieetakuannee? tuduu Yisuuva inna kua sai tunoo: Yo, inna kutaa kiannanoo,

³ tuduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya pinaa vo kua vo kuaiyauvaa innaki yapa kiooduu too

⁴ Piratuuso keenaa inna yaparainno tunoo: Mo iya kuaivaa a hama iya kuaivaa irisai tinarannee? Aa kua mmuakiaa aayauvaa aiki yapaiyauvaa a rikiaannano datainnonnee?

⁵ tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua sai tuduu rikioo Piratuuso ivaara pinaama yaata utiravai.

Piratuuso Yisunna ruputuaaraivaara ee-oo tiravai

(Matai 27:15-26; Rukaaso 23:13-25; Yuvuaano 18:39-19:16)

⁶ Vo nuanu vo nuanu buusaivaa nnutuuvo Varaigitaivaa nneera suaivaki vaidi oovi nnauvaki varuu voovaara gionna kiaapuuya Piratuusaa yapara ruuvaa mmaanai titooduu tuoo viravai.

⁷ Ii suai ivaki vaidi voovai nnutuuvo Paravaaso oovi nnauvaki hara kioo variravai. Iva ari saiyaata ngiari kieetaiyaatama rapira vaidi vooya ruputuduu putuuvaara kieetaiya iya vitada oovi nnauvaki yapa kiooduu variravai.

⁸ Varuduu gionna kiaapu kaayauya nuunaida numa Piratuusaa yaparaida tunoo: Ee iikiannaneema tiyara iikiane,

⁹ tuduu rikioo Piratuuso iya yapara ruoo tunoo: Ngia gionna kiaapu Yutayaiyara dira vaidi kieetaivaa na ngiiyara yaata utuee sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanarannee? tiravai.

¹⁰ Vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya Yisunnanikaraama variaaree kaa iya nnannatooduu kuminayaa Piratuusaasi inna vitada vida kua pinaana inna yapa kioovaa vaa Piratuuso rikieravai.

¹¹ Iqii suai ivaki vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya gionna kiaapuuya nuuna aakiaivaki nuaida varida yaagueeqama iya tunoo: Piratuusaa kaa mmida kiatee: Yisunna pikiee Paravaasaa mmaanai titano tuoo kuaivee. Itaa kua kiatee,

¹² tuduu itaama aayanna tuduu Piratuuso rikioo keenaa gioonna kiaapuuya tunoo: Vaidi ngia iyaara Yutayaiya kieetavee kiaivaara na aaniivai inna iikiaunnee?

¹³ tuduu rikiada iya kava aayanna tida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaatee,

¹⁴ tuduu rikioo Piratuuso iya yapara ruoo tunoo: Mo datainnee? Aanii tomedavai iva iinnee? tuduu rikiada iya puaisakama aayanna tida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaatee,

¹⁵ tuduu rikioo gioonna kiaapuuya innara yoketaavee tuuvaara Piratuuso Paravaasaa iyara oovi nnauvakidiri titooduu mmaanai tiiravai. Tuuduu Piratuuso ari ngiaammuaaya Yisuunna mmuduu teeda iya inna ripiima kioodoo vooyaano yatari sagaivau haara inna vitada viravai.

*Rapira vaidiiyaano Yisuunnara rairavai
(Matai 27:27-31; Yuvuaano 19:2-3)*

¹⁶ Piratuusaa rapira vaidiiya Yisuunna vitada ngiari kieetaivaa nnau pinaivo vau yoosinnaivau vida ngiari seena rapira vaidi mmuakiaaya tuduu nnida nuunaida

¹⁷ buruqa kookeevaa Yisuunna apu kiada yeena ooviiyauvaa varada hovekama kiada inna kieetaivau ruvuyiravai.

¹⁸ Ruvuyu kiada innara unnakuivaa ataa kua tida tunoo: Gioonna kiaapu Yutayaiya kieetakuavee. Tupatupaa varianee,

¹⁹ kiaa kiada yauvaa varada inna kieetaivau rida varida kuaanuuvaa innayaa visida toorivu yau hara kiada unnakua kiaa innara yoketaaavee tiravai.

²⁰ Kiaa kiada innara raima kiada inna buruqa kookeevaa utu rabara kiada ari uyira rairaiyauvaa kava inna uyu kiada vitada yatari sagaivau haara viravai.

*Vaidiiya Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai
(Matai 27:32-44; Rukaaso 23:26-43; Yuvuaano 19:17-27)*

²¹ Iya vidada oro tooduu yoosinna Kureenaivakinnaa vaidi voovai nnutuuvo Simoono aataruuvangiataa yoosinnaivaki nninaree kiaa saidi numa iya tooduu iya inna teeda kua yaagueeqama inna tunoo: Eeta Yisuunna yatari sagaivaa apuane, tiravai. Ivo Aresadereeya Rupuuya gioovavee.

²² Iya Yisuunna vitada yoosinnaivaa nnutuuvo Korokataa viravai. Ii nnutu ivaa oyaivo tunoo: Kieeta mmuyai ivaki vai yoosinnaivovee, tiravai.

²³ Iya ivaki vida inna mmammaivo ruputuukiaiveera vuainaivaata kupuuvaa roosuuvaa nnutuuvo miiraivaatama varada Yisuunna mmuduu rikioo ooqoo tiravai.

²⁴ Ooqoo tuduu rikiada inna vitada yuku yaakuuvaa yatari sagaivau haara kiada inna uyira rairaiyauvaa varaaree kiaa isareeda yaatareera mminnaiyauvaa rootu rootuuda varida yaatarooyaano mmuaavai mmuaavai inna uyira rairaiyauvaa vareeravai.

²⁵ Iya inna pirima hoo suaivaki suaivo ngioo yaagueeqama teeravai.

²⁶ Iya innaki kua yapa kioo kuaivaa oyaivaa kooyaa fafaara reeda tunoo: Inna aanna Yutayaiya kieetaivovee, tiravai.

²⁷⁻²⁸ Iya taara mmuara furai vaidiivaitana yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada Yisuunna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaivaa vitada Yisuunna yaaku geedainningiaa haara kieeravai.

²⁹ Haara kioodoo gioonna kiaapuuya yatari saga oyaivau vida nnidaida varuuya Yisuunna reeri teeda vaidi innara nniki rakaida rakanoo raaranoo tida inna tunoo: Ai, a nuunaira nnau pinaivaa havarata kiese kava taaravooma suaivaki heekaanaravee kiannakuavee.

³⁰ Aiyara yaata utuee yatari sagaivaudiri reemi ree tummuane,

³¹ tuduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiaa mmira vaidiiyaatama mmuaikaraama iida innara raida ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Ivo ari vo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaivai. Hama yopeema ariinoo ari vitoo yoketaivau yapainoo.

³² Kii makee ta teekio Anutuugo mmataama kioo vaidi Isarairaiya kieetaivo yatari sagaivaudiri reemi roo tiinai ta innara kutaavaivee kiaaravaivee, tuduu taara vaidivaitana yatari sagaivaitanau haara kioovaitanaatama Yisuunna rakanoo raaranoo tiravai.

*Yisuuva putiravai
(Matai 27:45-56; Rukaaso 23:44-49; Yuvuaano 19:28-30)*

³³ Tuduu suaivo ikianna tammauduu mmuakiaa mmatavai heenama kioo vaududuu suaivo hanigooduu taikeeravai.

³⁴ Taika kiooduu Yisuuva puaisakama aayanna roo tunoo: Irooqi Irooqi rama savatanii, tiravai. Ii kua ivaa oyaivo ataa kua tunoo: Ni Anutuugo, ni Anutuugo, dataama vaikiai ni pikiaannanee? tiravai.

³⁵ Yisuuva aayanna tuduu rikiada gioonna kiaapu vooya ivau duuya ivo aayanna tuuvaa rikiada tunoo: Rikiatee. Ivo Irayaannara aayanna tinoo,

³⁶ tuduu rikioo vaidi voovoono seenoo vioo kapuka roosuu mminnaa voovai varoo kapikaroo nnoori ari vookarauvaa nnutuuvo vinikaivakidiri rabuuma kioo seera hokobaivau kuru kioo varoo numa yatari saga oyaivaki dioo vainno reeri Yisuuva ivaa nnaiveera inna mminee kiasa tunoo: Ngia ivau iikiai ta teekio Irayaava tuma inna vitaanee kiasa tiinai ta taaravaivee,

³⁷ tuduu Yisuuva puaisakama aayanna roo putiravai.

³⁸ Putuduu buruqa pinaivo nuunaira nnau pinaivaki hiruuvo mmutuuvakidiri kereetu varoo oyaivaki tuoo saivai sainai vuduu saivai sainai viravai.

³⁹ Vuduu vaidi rapiraiya kieetaivo Yisunna yatari sagaivaa oyai vunningiaa dioo vainno Yisuuva itaama putuuvaa too tunoo: Aa vaidi aavo Anutuugaa Mmaapu tuanaavaivee,

⁴⁰ tuduu gioonna vooya ngieeradiri dida vaidi rooru Yisunna tooya voovai nnutuuvo Saromiiva voovai Makataraa gioonnaivaa nnutuuvo Mariaava voovai vaidi karaasa Yakoopaya Yoosiipaya kaano Mariaava dida vaidi Yisunna teeravai.

⁴¹ Yisuuva yoosinna Karirayaa nuau suaivaki iya inna nnaagiai nuaida innara tuqinneeravai. Iyaata gioonna vooya vaa Yisunna tasipama Yerusareema nnuuyaataama ivaki dida vaidi Yisunna teeravai.

Vaidiyya Yisunna hau kieveravai

(Matai 27:57-61; Rukaaso 23:50-56; Yuvuaano 19:38-42)

⁴² Yutayaiya turau kati varira suaivo vainima vauduu teeraira suaivaki upisipisiinno varuduu yoosinnaivaa nnutuuvo Arimateyaa diaa vaidi voovai nnutuuvo Yoosiipo Piratusaasi viravai.

⁴³ Yoosiipo kua safuuma yeena raira vaidivai. Ivo vaidi tuanaavai varioo Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaara faannairavai. Turau kati varira suaivo vainima vauvaara iva Piratusaasi vioo hama innara aatuurama kioo vioo Yisunna nnabaivaa varaanarivaara inna yaparairavai.

⁴⁴ Yaparauduu Yisuuva vaa putuuvaara Piratuuso nnikiarainno ari rapira vaidiivaa tuduu innasi numa duduu inna yaparainno tunoo: Vaa Yisuuva putiinne?

⁴⁵ tuduu rikioo Yisuuva putuuvaara inna kiasa mmuduu rikioo Yoosiipaa tunoo: Yisunna nnabaivaa varaanee,

⁴⁶ tuduu rikioo Yoosiipo oro buruqa poosa hokobaivaa varoo numa Yisunna nnabaivaa hitu kioo rurauma varoo oro hakuaara oonauvaa vaa hatata teerama kioovaki yapa kioo sikau pinaivaa feena roo keegiaivaki ramuunnaama kieeravai.

⁴⁷ Ramuunnaama kiooduu Makataraa gioonnaivo Mariaavaata Yoosiipaa kaano Mariaavaata dida vaidi Yisunna nnabaivaa hau kioovaki teeravai.

16

Yisuuva kava diiteeravai

(Matai 28:1-8; Rukaaso 24:1-12; Yuvuaano 20:1-10)

¹ Vaidi Yutayaiya kati varira pinaa suaivo taika kiooduu yoosinna Makataraa gioonnaivo Mariaavaatama Yakoopaa kaano Mariaavaata Saromiivaatama ngiari iira mmooriivaara yaata utida mminnaa kupu takua roosuuyavuaa sikauyauvaadiri yookaama kiada varada oro Yisunna mmammaivau siika kiaaree kiasa viravai.

² Sudaagaki heenanaanna vida tooduu suaivo reera kiooduu Yisunna hau mmata nnau yoosinnaivau vida varida

³⁻⁴ mmata nnau keegiaivaki vau sikau pinaivaara ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Gioonno mmata nnau keegiaivaki vai sikauvaa tiini feenaanarannee? kiasa kiada reeri tooduu vaa sikau pinaivaa keegiaivakidiri feena kiooduu vauduu

⁵ gioonnaiya oonau aakiaivaki vida oro tooduu vaidi karaasa voovai buruqa poosa hokobaivaa uyu kioovo yaaku yaadudainningiaa hara kioo varuduu teeda nnikiarauduu

⁶ iya iya tunoo: Sa nnikiarakiatee. Nasareetaa vaidiivaa Yisunna vaidiyya yatari sagaivau haara kiooduu putuuvaaraida ngia buaama rada nookiaano. Vaa ivo diitavai. Hama aavaki vainoo. Vaidiyya inna yapa kiasa aavaki taatee.

⁷ Ngia oro ari ngiaammuuyaata Petoroosaatama kiasa mmida kiatee: Ivo ngii tauraa Karirayaa kuanara vioo varinoo. Fai ngia oro ivaki inna taaravai. Vaa nnaaru ivo mmuai kuaivaa ngii giasa ngii miravaivee. Itaa kua iya kiasa mmiatee,

⁸ tuduu rikiada mmaanai tiida mmata nnauvakidiri pikiada seenada kaayau nnikiaraida biribiriima rada nniravai. Nnida varida iya aatuuvaara hama gionna kiaapuuyaatama kua tira kua seemuaa viravai.

Yisuuva Makataraa gionna Mariaanna avuuvau kooyaa diravai
(Matai 28:9-10; Yuvuaano 20:11-18)

⁹ ((Sudaagaki heenanaanna upisi saivaata Yisuuva ari putuuvakidiri diitoo tauraa Makataraa gionnaivaa Mariaanna avuuvau kooyaa diravai. Ii gionna ivaakidiri nnaaru Yisuuva mmagia maisa yaaku saivai karasaidiri taarama titooduu viravai. Ivoono Yisuuva inna avuuvau kooyaa duuvaara

¹⁰ oro inna tasipama nuau gionna kiaapuuya ivaara kooyaa kiaa mmiravai. Iya ratada varida ausa mmuaararo tasipama variaivaki

¹¹ Yisuuva kava diitoo hara kioo varuu kuaivaata ivo inna avuuvau kooyaa duu kuaivaatama iya kiaa mmuduu rikiada unnakuavaivee, tiravai.

Yisuuva ari nnaagiai nuauvaitana avuuvau
kooyaa diravai
(Rukaaso 24:13-35)

¹² Nnaagiai iyakidiri taara vaidivaitana aataruuvau vida varida tooduu Yisuuva ari vookarau mmammaivaata iya too vauduu teeda

¹³ kava vara ranada ngiari seenaiya kiaa mmuduu rikiada unnakuavaivee tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuaayaata kooyaa kua tiravai
(Matai 28:16-20; Rukaaso 24:36-49; Yuvuaano 20:19-23; Aposoroo 1:6-8)

¹⁴ Yisuuva nnaagiai ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai yeenna nneeda varuduu tuma iya avuuvau kooyaa diravai. Duduu teeda vauduu Yisuuva kua yaagueeqama iya tiravai. Gionna kiaapuuya inna teeda numa iya kiaa mmuduu rikiada hama ngiari tinniiyauvo rusitoduu hama ngiari ausa mmuduuyaiyauvo iya tuu kuaivaa varoovaara Yisuuva kua yaagueeqama iya tiravai.

¹⁵ Iva iya kiaa mmioo tunoo: Eeyaa yoosinnaiyauvaki ni mmayaaya yoketaivaa varada nuaida mmuakiaa gionna kiaapuuya kiaa mmiatee.

¹⁶ Gionna kiaapu voovoono ari ausa mmuduuyaivaa hanigioo niyara kutaavaivee tioo nnoori apiraivaa varano fai Anutuugo inna vitaanaravai. Gionna kiaapu voovoono hama ari ausa mmuduuyaivaa hanigioo hama niyara kutaavaivee tino Anutuugo inna yaparaira suaivaki irisai maisaivaa inna mminaravai.

¹⁷ Gionna kiaapuuya niyara kutaavaivee kiaiya yaagueeqaivo iya tasipanai aa mmoori ari vookarai aayauvaa iikiaravai. Fai iya ni nnutuuvaa tikiai vaidiiaa aakiaivaki mmagia maisaiya variaiya kuaaravai. Fai Mmannasa yoketaivo iya tasipama varinai ari vo kua vo kuaivaa kiaravai.

¹⁸ Fai iya yapaiyauvaa utikio iya gutinai hama putuaaravai. Fai kapikarai nnooriivaa vaidiiaa nneeda putiraivaa iya nneeda fai hama putuaaravai. Fai iya gionna kiaapu nniitareeraiyaa yaaku utikiai hama putuaaravaivee, tiravai.

Anutuugo Yisuuva vitoo ngiau aapu viravai
(Rukaaso 24:50-53; Aposoroo 1:9-11)

¹⁹ Udaanga Yisuu Kirisiiva iyaata kua kiaa taika kiooduu Anutuugo inna vitoo ngiau aapu yapa kiooduu inna yaaku yaadudainningiaa hara kioo variravai.

²⁰ Varuduu ari ngiaammuaaya vida vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida inna mmayaayaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiaa rada nuairavai. Nuauduu Udaanga Yisuu Kirisiiva iya tasipama uduu rikiada ari vookarau mmooriiauvaa uduu gionna kiaapuuya teeda tunoo: Aanna Anutuugaa kuaivo kutaa tuanaavai vainoo, tiravai.))

Rukaasoono Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Rukaaso Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Yisuuva Yutayaia vitoo yoketaivau yapaanaraivaaraata mmuakiaa mmatauvau variayaatama vitoo yoketaivau yapaanaraivaaraatama Rukaaso reeravai. Udaangaivaa Mmannasa Yoketaivo Yisuunna mmataama kioovoono Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu mmanna haipuuya kaa mmianeeraivaara inna mmataama kieeravai. Aa yanaa aavaki sirigairaivaaraata yaaku vareeraivaaraatama Mmannasa Yoketaivaa mmooriivaaraata gioonniyai Yisuunna mmooriivaa iiraivaaraatama Anutuugo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivaaraatama vai kuaivo yaagueeqavai vaivai.

Toosa hareera kuavai

¹ Boo Tioopiri-o, a vaidi nnoonna yoketaakuavee. Yisuuva ti tasipama varioo ivo mmoori uu mmayaayaiyauvaa kaayau vaidiia yaata utida hakuataraatarama fafaara reeravai.

² Vaidiia Yisuuva toosa hara uu mmooriivaa teeda inna mmayaayaivaa rikiada kaa mmuuya inna mmooriivaa teeda ti kaa ti mmuuvaa iya hakuataraatarama fafaara reeravai.

³ Fafaara rooduu neeta iyauvaara yaata utuee rikiee fafaarama i mmiauvaara ni yoke-
tainoo. Na hokoba suai iya roo kua mmuakiaayauvai haitatuuma tee aa fafaara aavaa na rikiee verepidiri oyaivaudiri safuuma fafaarama i mmiaunoo.

⁴ A Yisuuva uu mmooriivaa rikiaannaivaara kutaavaivee kianeeraivaara na aa fafaara aavaa safuuma fafaarama kiee i mmiaunoo.

Aangeraivo Yuvuaanaa mmatoosuaivaara tiravai

⁵ Herooto vaidi Yutayaia kietavai varuu suaivaki kati Anutuugaara puara hudeera vaidiivaa nnutuuvo Sakariaaso hara kioo variravai. Inna oyai kiisaivaa nnutuuvo Aviaava ari nnaataivaa nnutuuvo Irisaveeto mmuaa oyai pinaivaa nnutuuvo Aroonaa oyaivakidiri diiteeravai.

⁶ Ivaitana Udaanga Anutuugaa avuuvau yoketaama hara kiada varida inna kua mmaanna tuu kuaivaata iva tuu kua mmuakiaayauvaatama rikiada yoketaama iiravai.

⁷ Irisaveeto hama nnaakara mmateera kati varuduu hama ivaitana nnaakaraatauduu eeyaaavitana yotera ngiaabai kieeravai.

⁸ Sakariaasoota ari tasipama mmoori varooyaataama nuunaira nnau pinaivaki ngiari mmoori vareera suaivo nnuduu Sakariaaso Anutuugaa avuuvau ari kati puara hudeera mmooriivaa iiravai.

⁹ Ivo innonno tooduu tupaa ari seenaiya iirayaama mmoori varoo vaidiia iida tooduu Sakariaasaa nnutuuvo vairavai. Vauduu too ivo yatari rana suuda yoketaa vuuvaa varoo Udaanga Anutuugaa nuunaira nnau pinaivaki vo atau yoketaa tuanaa voovaki vioo yeena tapiivaki ivaa mmaturinara viravai.

¹⁰ Vioo varuduu yatari rana mmaturira suaivaki kaayau gioonna kiaapuuya mmaanai duuya yaaku varada varuduu

¹¹ oro tooduu Udaanga Anutuugaa aangeraa voovoono tuoo yatari rana mmaturira yeena tapiivaa yaadudainningiaa dioo vauduu

¹² too Sakariaaso pinaama aatuunoo ari vo vuayaatavai utuoo pinaama biribiriiravai.

¹³ Biribiruuduu aangeraivo tunoo: Sakariaaso, sa aatuunna varianee. Vaa Anutuugo i yaaku vareera kuaivaa rikiaivai. Kiisa suai i gioonniivo Irisaveeto i mmaapuvai mmataanaravai. Fai mmatanai eenoo inna nnutuuvaa Yuvuaano kiane.

¹⁴ Fai itaino i ausaivo yoketainai a sirigainaravai. Fai kaayau gioonna kiaapuuyaatama inna mmatoovaara fai sirigakiaaravai.

¹⁵ Fai ivo Udaanga Anutuugaa avuuvau nnoonna vaidivai varinaravai. Sa tino too ivo vuaina nnooriivaata kapikarai nnooriivaatama nnaivee. Ari mmatai suaivakidiri Mmannasa Yoketaivo fai inna aakiaivaki varioo suvuainaravai.

¹⁶ Fai ivo gioonna kiaapu Isarairaiya tinai rikiada fai kaayau saiyaano hanigiada Udaanga Anutuugaa kuaivaa keenaa rikiaaravai.

¹⁷ Fai ivo Udaangaivaa tauraa vioo nnaaruaa vaidi forofetaa Irayaanna roosiima fai yaagueeqama varinaravai. Fai ngiari kookiaiya voovau varikiai ngiari mmaapuuya voovau varikiai fai yapooma ivoono iya tinai teeda mmuaavau yoketaama variaaravai. Gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa rikiaadaata yaatareeraiya fai ivo iya tinai hani-
giada safuuma variaya tinni yoketaira aataruuvau nnaasu variaaravai. Ivo gioonna kiaapuuya tinai iya ngiari Udaangaivo nninaraivaara teerakiaaravaivee, tiravai.

¹⁸ Tuduu rikioo Sakariaaso tunoo: Dataama na i kuaivaa rikino kutaavai vainarannee? Na ngiaabai kiau ko ni naataivo yotera kiainoo,

¹⁹ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Ni nnutuuvu Gavirieerovee. Na Anutuugaa avuuvau diaunoo. Ivoono ni titaikiat tēe aa na kua kiau mmayaaya yoketaa aavaa i kua i mminara tummuauvai.

²⁰ Hama a ni kua aavaara kutaavaivee kiannanoo. Anutuugo mmataama kiai suaivaki fai ni kuaivaa kaanaivo vainaravai. A hama ni kuaivaara kutaavaivee kiannaivaara fai hama a kua tinaravai. Fai a kua seemuaa varieennanna fai na i kua i mmiau kuaivo kutaavai vainai rikiee fai a kava kua tinaravaivee, tiravai.

²¹ Gioonna kiaapuuya mmaanai Sakariaasaara faannaida varida ivo hokoba suai nuunaira nnau pinaivaki varuuvaa yaata utida varuduu

²² ivo mmaanai tuoo hama iyaata kua tira kua seemuaa varuduu iya yaata utida tunoo: Vaa ivo mmannasa ari vookaraivaa nuunaira nnau pinaivaki taivaivee, tuduu rikioo ivo hama yopeema iya kua sai tirainno mmanna yaakuuvaadiri iya vita vitairavai.

²³ Vita vitauduu yapooma nuunaira nnau pinaivaki ari mmoori varoovo taikooduu rikioo ari nnauvakira viravai.

²⁴ Vioo vioo oro hara kioo varududuu nnaagiai ari nnaataivo Irisaveeto nnaakara sunnainno yaaku sai kuraagavai ari nnauvaki nnaasu hara kioo variravai.

²⁵ Hara kioo varioo tunoo: Udaanga Anutuugoono niyara yoketaavaivee kua kioo nnaakaraivaa ni mikiai hama na gioonna kiaapuuya avuuvau mmannammanna mmamma maisakiauvai. Vaa taika kiaivaivee. Irisaveeto itaa kua tiravai.

Aangeraivo Yisunna mmatoovaara tiravai

²⁶ Irisaveeto kuraaga yaaku saivai sainaidiri mmuaa kuraagavai nnaakara sunnainno varuduu Anutuugo aangeraivaa nnutuuvu Gavirieeraa titooduu ivo tuoo mmata Kari-rayaa vau yoosinna Nasareeta ivakira viravai.

²⁷ Vioo kiaatanna hama vadi tasipama varuuvaa Anutuugaa kuaivaa kua mminara viravai. Davuitinna oyaivakidiri diitoo ngiaammuaavaa nnutuuvu Yoosiipo ii kiaatanna iavaa varaanara kuaivaa kua teerama kieeravai. Ii kiaatanna iavaa nnutuuvu Mariaaavee.

²⁸ Aangeraivoono numa inna tunoo: A yoketaamainna variannanee? Udaanga Anutuugo i too kaayauma aiyara yoketaainoo. Ivo i tasipama varinoo,

²⁹ tuduu rikioo Mariaava aangeraivo tuu kuaivaara ari vo vuayaatavai utuoo oyaivaara kaayauma yaata utiravai.

³⁰ Yaata utuduu rikioo aangeraivo Mariaanna tunoo: Mariaa-o, sa aatuukianee. Anutuugo a variannaivaa too kaayauma aiyara yoketaainoo.

³¹ Fai yapooma a nnaakara sunnainna mmaapuvai mmata kīe inna nnutuuvaa Yisuu-vavee kianee.

³² Fai ivo kieetavai varinai gioonna kiaapu mmatayaiya innara kiaara: Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaavai yaataraivaa Mmaapuvovee, kiaravai. Udaanga Anutuugo tino fai ivo ari nnaakunna Davuitinna mmaataivau kieetavai varinaravai.

³³ Fai ivo tupatupaa Yakoopaa uru nnaakaraiyara dinaravai. Dioo vainono fai hama inna diraivo taikaanaravaivee, tiravai.

³⁴ Tuduu rikioo Mariaava aangeraivaa tunoo: Na kiaatannavai variee hama na vaati varauvai. Na dataama kīe nnaakara sunnainarannee?

³⁵ tuduu rikioo aangeraivo inna sai tunoo: Mmannasa Yoketaivoota Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaavai yaataraivaa yaagueeqaivootama i rummua apinaravai. Itaama vaikiat a nnaakara sunnaakiannaivaara gioonna kiaapuuya i nnaakaraivaara kiaara: Ivo yoketaa tunaana ari vookaraivai. Ivo Anutuugaa Mmaapuvaivee, kiaravai.

³⁶ Ai nnayaanna Irisaveetaara yaata utuee rikianee. Ivo hama nnaakara mmatainoo kiaavo ivo yoteravai varioo vaa nnaakara sunnainoo. Inna kuraagaivo yaaku saivai sainaidiri mmuaavai vaa taikainoo.

³⁷ Anutuugo inna mmuakiaa mmoori aataruvai iira nakaaraivo fai ivo iinaree kua kioo fai aikiooma iinaravaivee,

³⁸ tuduu rikioo Mariaava inna sai tunoo: Na Udaanga Anutuugaa mmoori varau kiaatannavaivee. Kii ivo a kianna kuaivaa ni iikiavee, tuduu rikioo aangeraivo inna pikioo viravai.

Mariaava oro Irisaveetaa tasipama variravai

³⁹ Vuduu nnaagiai kiisa suaivo taika kioodoo Mariaava diitoo taapi suvuau yoosin-naivakira akiairauduu vioo vioo oto Yutayaa mmataivaki vau yoosinna kiisa voovakira viravai.

⁴⁰ Vioo vioo oro Sakariaasaa nnauvaki vioo tooduu Irisaveeto ivaki varuduu too inna tunoo: A yoketaamainna variannanee?

⁴¹ tuduu rikioo Irisaveeto Mariaanna kuaivaa rikioo saivaata inna nnaakaraivo inna ausaivaki korokorooravai. Korokorooduu Mmannasa Yoketaivo inna yaagueeqama tasi-pama varuduu

⁴² ivo pinaa kuavai tioo inna tunoo: Anutuugo aiyara yoketairaiivo mmuakiaa gioon-naiyara yoketairivaa yaatairavai. Ii i nnaakara a mmataanara ivaara Anutuugaa yoke-tainoo.

⁴³ A ni Udaangaivaa kaano variannaikua aaniira a niyara yaata utuee niisi ngiannano ni yoketainnee?

⁴⁴ A niisi ngiee niyara yoketaavee kiannani na rikiau saivaata ni nnaakaraivo inna yoketaikio korokoroonoo.

⁴⁵ Anutuugo i kiaa i mmuu kuaivaa kutaa iinaravee kiannaivaara Anutuugo aiyara yoketaikiai a yoketaakiannanoo, tiravai.

Mariaava Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai

⁴⁶ Tuduu Mariaava tunoo:

Ni Udaangaivaara kaayauma ni yoketainoo.

⁴⁷ Anutuugo aataru maisaivakidiri

ni vitaanaraivaara ni yoketainoo.

⁴⁸⁻⁴⁹ Na mmanna kiaatannavai variee

inna mmoori varee variauvaara

niyara yaata utiivaara ni yoketainoo.

Anutuugo yaagueeqama variivoono

ari vookarai aataruuvaa niyara iivaara

mmuakiaa gioonna kiaapu aa ta variaunnaiyaata

nnaagiai variaaraiyaatama

niyara yoketaavaivee kiaravai.

Anutuugaa nnutuuvo yoketaa tuanaa

ari vookaravai vaivai.

⁵⁰ Nnaaru varuuyaatama

aanna makee ta variaunnaiyaata

nnaagiai variaaraiyaatama

Anutuugaara mmuduuya rikio

fai Anutuugo iyara boo tinaravai.

⁵¹ Gioonna kiaapuuya ngiariiyara mannaka tida

ngiariiyara nnaasu yaata utuuya

Anutuugo yaagueeqama iya titooduu

vida raubiriida variravai.

⁵² Anutuugo vaidi kieeta yaagueeqauya

vitoo aduoo yapeeravai.

Vaidi kumina aduoo varuuya

vitoo aruoo yapeeravai.

⁵³ Gioonna kiaapu yeenna rauya

ivo yeennaiyauvaa iya mmuduu iya suvuairavai.

Gioonna kiaapu hoona suvuauya

ivo titooduu kuminaya viravai.

⁵⁴ Ari kua kutaivaa nnaaru ti taato nnaakukiaiya

kiaa mmuuvaa iinno

ari mmoori vareera gioonna kiaapu

Isarairaiya tasipama varuduu

iya yoketaama variravai.

⁵⁵ Ivo Aparahaamaaraata

ari uru nnaakaraiyaraatama

hama taunniravai.

Iyara tupatupaa boo tiravaivee.

⁵⁶ Mariaava itaa kua kua taika kioo Irisaveetaa tasipama varioonnonno taaravooma kuraaga taa kioo ari yoosinnara viravai.

Irisaveeto Yuvuaanaa mmateeravai

⁵⁷ Mariaava vuduu Irisaveeto nnaakara mmataanara suaivo vainima nnuduu mmaapuvai mmateeravai.

⁵⁸ Mmata kioodoo mmuaa yoosinna varuuyaata ari seena tuaniyaatama Anutuugo innara kaayauma boo tuduu nnaakaraivaa mmata kioo kuaivaa rikiada inna tasipama sirigairavai.

⁵⁹ Sirigama kioodoo varududuu suaivo yaaku saivai sainaidiri taaravooma suaivo nnuduu rikiada gioonna kiaapuuya nnaakaraivaa mmammaivaa hatokaara nnida ari koonna nnutuuvaa Sakariaaso innara kiaara uduu

⁶⁰ ari kaanoono ooqoo tioo tunoo: Sa itaa kua kiatee. Inna nnutuuvo Yuvuaanovee,

⁶¹ tuduu rikiada inna tunoo: Hama i seena voovoono aa nnutu aavaa varaivaivee,

⁶² kiaa kiada iya ngiari yaakuuyauvaadiri koova inna nnutuuvaa kiaiveera mmata mmatairavai.

⁶³ Mmata mmatauduu too Sakariaaso yanaivau fafaara raanaraivaara tuduu oro varada inna mmuduu fafaara roo tunoo: Inna nnutuuvo Yuvuaanovee, tuduu rikiada mmuakiaa ya kaayauma nnikiarairavai.

⁶⁴ Iya nnikiarau saivaata Sakariaasaa mmaakiriivo korooduu kava kua tioo Anutu-uqaara kua yoketaivaa tiravai.

⁶⁵ Tuduu inna seena mmuakiaaya nnikiaraida aatuuda variravai. Varuduu mmuakiaa gioonna kiaapu Yutayaa mmataivau kaayau taapi suvuauvaki varuuya ii mmayaaya ivaa rikiada kaayau kua tiravai.

⁶⁶ Kua tida ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo: Aa nnaakara aavo yokeenno fai dee mmoorivai iinarannee? kiaa kiada Udaanga Anutuugo inna tasipama varuuvaa rikiada itaa kua tiravai.

Sakariaaso Anutuuga kuaivaa kiaa kookieeravai

⁶⁷ Nnaakaraivaa koonna Sakariaasaa aakiaivaki Mmannasa Yoketaivo suvuai kioodoo iya nnaagiai varinaraivaara kuaivaa kiaa kookieema kioo tunoo:

⁶⁸ Kii ta gioonna kiaapu Isarairaiya

Udaanga Anutuugaara kiaara:

Yoketaavaivee, kiaaravee.

Ivo ari gioonna kiaapuuya ti tasipama iinno

ti mminnamminnaa maisaiyauvaa

irisaivaa yapaivaara ta innara kiaara:

Yoketaavaivee, kiaaravee.

⁶⁹ Vaa ivo ari mmoori vareera vaidiivaa Davuitiinna

oyaivakidiri vaidi voovai vita yapa kiaikio

fai ivoono yaagueeqama varioo ti vitoo

aataru yoketaivau ti yapaanaravai.

⁷⁰ Ivaara Anutuugo nnaaruaa vaidi

forofetaa yoketaa tuanaia

ari kua kutaivaa kiaa mmioo tunoo:

⁷¹ Na ngii nnammutuuiya yaataree

mmuakiaa gioonna kiaapuuya

hama ngiiyara mmuduuya ruaiya yaataaraanaravaivee,

⁷² kiaa kioo tunoo:

Na ngii taato nnaakukiaiara boo kiaivaara

na kua kiaa teerama kiaivaa fai na iinaravaivee.

Na kua yoketaa tuanaivaa yeena rau kioovaa

iya kiaa mmuuvaa hama taunnukiaanaravaivee,

⁷³⁻⁷⁵ kiaa kioo ti nnaakunna Aaparahaamaa

ari kua kutaivaa tiyara tunoo:

Na iya nnammutuuiya yaataree

yoosinna yoketaivaki iya yapa kinai

mmuakiaaya ngiari varira suaivaki

iya ni mmooriivaa varada

hama aatuuda variaaravai.

Iya yoketaama safuuma ni avuuvau variaaravaivee.

Anutuugo itaa kua tiravai.

⁷⁶ Sakariaaso itaa kua kiaa kioo ari mmaapuuvaa tunoo:

Ni maapu-o, eenoo Udaangaivaa tauraa viee

innani aataruuvaa teerama kinai

fai gioonna kiaapuuya aiyara kiaara:

Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaavai

yaataravaa forofetaakuavee,

⁷⁷ tikiai

a gioonna kiaapuuya kiaa mmiee tinara:

Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa

Anutuuqaa kiaa kookieema kikio
fai ivo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa
ruga kioo ngii vita yoketaivau
yapaanaravaivee, tinaravaivee.

⁷⁸ Ivo ngiau aapuuvakidiri
mmeekia tai vaidiivaa titano tuoo
mmuakiaaya tiiyaa taanaravai.

⁷⁹ Gioonna kiaapu vooya upisiivaki varida
putiraivaara aatuukiaiyayaa
taiveeraivaara titano tiinaravai.
Ivooon fai ti vitoo
ausa nuufa tasipama varira aataruuvaa
ti vitaakiaiveera titano tiinaravaivee.

Sakariaaso itaa kua tiravai.

⁸⁰ Itaa kua kioa kioo varuduu ari mmaapuuvoo varioonnnonno yokeema kiooduu rikioo
inna mmuduuya riraivo pinaama Anutuuqaa vauduu ivo koo mmuyai gaanga yoosin-
naivaki varioonnnonno gioonna kiaapu Isarairaiya avuuvau kooyaa nninara suaivaara
faannairavai.

2

*Yisuunna mmateera kuavai
(Matai 1:18-25)*

¹ Ii Yuvuaanaa mmattoo suai ivaki yoosinna Rooma diaa vaidi kieeta pinaa voovai nnu-
tuuvo Akusuuva gioonna kiaapu mmuakiaa yoosinnaiyauvaki varuuya nnutuuyauvaa
raateeraivaara ari ngiaammuaaya titooduu inna kuaivaa varada nuairavai.

² Ii toosa hara kioo nnutuuyauvaa reera suai ivaki vaidi voovai nnutuuvo Kuriniaaso
yoosinna Suriaa gioonna kiaapuuyara diravai.

³ Duduu gioonna kiaapuuya ngiari diitada nnuu yoosinnaiyauvakira vida ngiari nnutu-
uyauvaa raateeraivaara viravai.

⁴ Vuduu Yoosiipo Karirayaa vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Nasareeta ivakidiri pikioo
Yutayaa vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Pitiriheema ivakira viravai. Ii yoosinna
ivakidiri nnaaruaa vaidi kieeta Davuitiinna kaano inna mmateeravai. Yoosiipo Davuiti-
inna oyaivakidiri diitoovaara ivakira viravai.

⁵ Yoosiipo ari nnaata kua kiaa kioovaa nnutuuvo Mariaava vaa nnaakara sunnau-
vaatama vitoo ngiari nnutuuvaitana raateeraivaara viravai.

⁶⁻⁷ Vidada oro Pitiriheema variaaraivaara tooduu vaa vida nnida vaira nnauvo suvuai
kiooduu taaravaitana puaraiya yeenna nneera nnauvaki variravai. Varuduu Mariaava
nnaakaraivaa mmataanara suaivo nnuuduu ari mmaapu ngarunna mmata kioo too bu-
ruqaivaadiri rurauma kioo puaraiya yeenna nneeraivaki yapeeravai.

Aangeraivo puara sipisiipara haitatuuraiya Yisuunnara kiaa mmiravai

⁸ Iqii yoosinna ivaa tooyaivaki puara sipisiipara haitatuuraiya heenaki mmuyau koovau
puara sipisiipaiyara haitatuuda variravai.

⁹ Haitatuuda varuduu Udaangaivaa aangeraivo iyasi tuuduu Udaangaivaa mmeekiaivo
iyayaa ruvuahooduu teeda pinaama aatuuravai.

¹⁰ Aatuuda varuduu aangeraivo iya tunoo: Sa aatuukiatee. Rikiatee. Na aapi tiee
kua yoketaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mminai rikiada ivaara sirigakia-
teeraivaara ngiisi tummuauvaivee.

¹¹ Aa heena aavaki Davuitiinna yoosinnaivaki gioonna voovoona nnaagiai ngii vi-
taanara vaidiivaa vaa mmataivai. Vaidiivaa Anutuuqo mmataama kioovaa nnutuuvo
Udaanga Yisuu Kirisiinna ngiini mmataivai.

¹² Fai ngia ni kuaivaara taara yaata utida ngiengieenoo oro taatee. Teekio vaa
nnaakaraivaa buruqaivaadiri rurauma kioo puaraiya yeenna nneeraivaki yapa kiai-
kio vaivaa teeda fai ngia kaaara: Kua kutaavaivee, kiaravaivee.

¹³ Aangeraivo itaa kua tuu saivaata kaayau aangeraa vooyaata tiida inna tasipama iida
varida Anutuuqaa kua yoketaivaa tida tunoo:

¹⁴ Anutuuqo mmuakiaa mminnamminnaavai
yaataarivaa oyai ari vookaraivo vainoo.
Gioonna kiaapu mmatayaa variaya
Anutuuqo iyara yoketaiya
inna ausa nuufaivo iya tasipama vakiaivee, tiravai.

¹⁵ Kiaa kiada iya pikiada ngiau aapu vuduu teeda puara sipisiipara haitatuura vaidiiya ngiari kiau mmi ngiari kiau mmiida tunoo: Vikiai ta oro Pitirheema ivaki Udaangaivo aangeraiavaa tikio tuma ti kiau ti mmii mminnaivaa taara kuaaravee,

¹⁶ kiau kiada akiairauduu oro tooduu Mariaaya Yoosiipooya hara kiada varuduu nnaakaraivo puaraiya yeenna nneeraivaki vairavai.

¹⁷ Vauduu teeda nnaakaraivaara aangeraiivo iya kiau mmuu kuaivaa gioonna kiaapuuya kiau mmiravai.

¹⁸ Kiaa mmuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya puara sipisiipara haitatuura vaidiiya tuu kuaivaara pinaama yaata utiravai.

¹⁹ Yaata utuduu Mariaava iya tuu kua mmuakiaavai mmannammanna yaata utu kioo nnaasu variravai. Hama taunniravai.

²⁰ Puara sipisiipara haitatuura vaidiiya kava vara ranada vida aangeraiivo iya tuu kuaivaa kaanaivaa toovaraata mmuakiaa kuavai ivaara tuuvaa rikioovaraatama kua yoketaivaa Anutuugaara kiau rada viravai.

Yisuunna nnutuuvaa kooyaa tiravai

²¹ Yaaku saivai sainaidiri taaravooma suaivo taika kiooduu rikiada iya nnaakaraivaa mmammaivaa hatokada inna nnutuuvaa tunoo: Yisuuvavee, tiravai. Nnaakaraivo kaanaa ausaivaki hama varuu suaivaki inna nnutuuvaa aangeraiivo itaa kua tiravai.

Nuunaira nnau pinaivaki varuuya Yisuunna teeravai

²² Gioonnaiya vaa nnaakaraiya mmata kiada kabaa nnauvaa pikiada kava vara ranada ngiari nnauvaki nnida yoketaama varuuvaa Udaanga Anutuugaa mmaanna tuu kua voovai vairavai. Yoosiipooya Mariaaya ii mmaanna tuu kua ivaa iikiaara suaivo nnuduu rikiada Yerusareema vida ngiari nnaakaraivaa Udaangaivaa mmiaara viravai.

²³ Ii mmaanna tuu kua ivo tunoo: Ngia mmuakiaaya ngiingii mmaapu ngaruuyauvaa vitada ni mi kiada kiatee: Inna ainiyauvavee, kiau kiada niini yapaatee, tiravai.

²⁴ Yoosiipooya Mariaaya Anutuugaa mmaanna tuu kua voovai vauvaa iikiaara vida ngiaamma mirunna taaramannee vuaheenna roosuu nnaakaraivaitana varada hudaara viravai.

²⁵ Vuduu vaidi yoketaa voovai yoosinna Yerusareema varuuvaa nnutuuvo Simioono ivo Anutuugaa mmayaayaivaa yaagueeqainno Isairairaiya vitanara vaidiivaa faan-nainno varuduu Mmannasa Yoketaivoo inna tasipama variravai.

²⁶ Vaa tauraa Mmannasa Yoketaivo inna kiau mmioo tunoo: Fai hama a putirainna mmannammanna hara kiee variee Isairairaiyara Anutuugo mmataama kioo vaidiivaa tee nnaagiai putinaravavee, tiravai.

²⁷ Nnaagiai Mmannasa Yoketaivo Simioonaa yaagueeqama tasipooduu rikioo ivo nu-unaira nnau pinaivaki oro hara kioo varuduu Isairiraa gioonna kiaapuuya tupatupaa mmaanna tuu aataruuvaa iirayaama Yisuunna kaano koovaitana iikiaara inna vitada nnuduu

²⁸ Simioono Yisuunna sootu pabaanama tu kioo vainno Anutuugaara kua yoketaivaa tiao tunoo:

²⁹ Udaanga-o, a nnaaru kua kutaa tunnaivaa aanna vaa na taunoo.

Fai na i mmoori vareera vaidiivo ausa nuufa tasipama putinaravai.

³⁰ Ivo ti vitoo yoketaivau yapaanaravaa vaa na ni avuuvadiri taunoo.

³¹ Eenoo mmuakiaa gioonna kiaapuuyani inna teerama kiaannaivo tiivaa makee na tauko nninoo.

³² Ivo mmeekia taivaa roosiima gioonna kiaapu ngiari voopinaiya yoketaa aataruuvaa kooyaa vitainaravai. Vitaama kinai ii gioonna kiaapu Isairiraa iyakidiri diitaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuyaano iyara kua yoketaivaa kiaaravavee.

Simioono itaa kua tiravai.

³³ Tuduu Yisuunna kaano koovaitana Simioono tuu kuaivaa nnikiarauduu

³⁴ Simioono kua yoketaivaa iya kiau mmi kioo nnaakaraivaa kaanaa Mariaanna tunoo: Aa nnaakara aavaa Anutuugoono mmataama kiai aavaara gioonna kiaapu Isairairaiya fai

vooya innna mmooka hanigia mmikiai vooya innara yoketaakiaaravai. Anutuugo innaadiri atuu roosiima yapa kinai fai gionna kiaapuuya innara maisa kua tikio rikioo

³⁵ fai ngiari yaatana vai kuaivo kooyaa vainaravai. Paipaivo avakaraivaa roosiima fai mmuaararavai i aakiaivaki nninaravavee. Simioono itaa kua tiravai.

³⁶ Gionna forofetaa voovai nnutuuvu Anaava ivo Asereenna oyaivakidiri diitoo varuuvaa koonna nnutuuvu Panueerovee. Ivo vaatiivaa varoo innna tasipama varuu nuanuuvu yaaku saivai karasaidiri taaravaitana taika kioodoo vaatiivo putiravai.

³⁷ Putuduu too muaadavai hara kioo varududuu kaayau nuanu (84) taika kioodoo ivo yotera kieeravai. Yotera kioo hama ivo nuunaira nnau pinaivaa pikieerama kioo ivo heenaivaa pataivaa nuunama kioo Anutuugaa ari ausa mmuduuyaivaa mmioo vo suai vo suai yeennaivaa pikioo kati varioo Anutuugaara yaaku vareeravai.

³⁸ Simioono kuaivaa kiaa taika kioo suaivaki ivo ngioo nnaakaraivaara Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo innara gionna kiaapuuya kiaa mmiravai. Anutuugo titano tuoo Yerusareemai yookaama kioo vitoo yoketaivau yapaanara vaidiivaara mmuakiaa gionna kiaapu innara faannauya ivo nnaakaraivaara kiaa mmiravai.

Yoosiipooya Mariaaya kava Nasareeta viravai

³⁹ Kiaa mmuduu Yoosiipooya Mariaaya Udaanga Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa iima taika kiada kava vara ranada ngiari yoosinna Karirayaa vau yoosinna kiisaivaa nnutuuvu Nasareeta viravai.

⁴⁰ Oto ivaki varuduu nnaakaraivo yokeenno pinaa kioodoo innna tinniivo ari vookaraduu Anutuugo innara kaayauma mmuduuya ruoo innara yoketairavai.

Yisuuva ngiaammuuu kiisavoono nuunaira nnauvaki kua tiravai

⁴¹ Vo nuanu vo nuanu Yisuunna kaano koovaitana Yerusareema vida buusaivaa nnutuuvu Varaigiataivaa nneeravai.

⁴² Nnaagiai Yisuunna nuanuuvu yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana taika kioodoo teeda iya vida Yerusareema Varaigiataa buusaivaa ngiari nneerayaama nnaara viravai.

⁴³ Oro iya varida yeenna nneedada yapooma yeenna nneera suaiyauvo taika kioodoo iya ngiari yooqee kava vara ranada viravai. Vida varuduu ngiaammuuu kiisa Yisuuva homo Yerusareema variravai. Varuduu kaano koovaitana hama innara rikieerai

⁴⁴ ivo ngiari seena gionna kiaapuuya tasipama vaa kuainoo kiaa kiada mmuaa suaiyai vidada heenaudduu innara buaidada tooduu hama ivo ngiari seenaiyaata ngiari oyaiyaatama tasipama variravai.

⁴⁵ Hama iya tasipama varuduu iya kava vara ranada Yerusareema nnida innara buaakiaa nniravai.

⁴⁶ Nnida innara buaidada tooduu taaravooma suaivo taika kioodoo ivo iya too vairavai. Vaa ivo nuunaira nnau pinaivaki vaidi Yutayaiya vitaira vaidiyyaatama varioo iya kuaivaa rikioo ivaara iya yaparairavai.

⁴⁷ Yaparaduu rikiaa mmuakiaaya innna kua rikiooya innna tinni ari vookarauvaudiri iya sai tuuvaara nnikiariravai.

⁴⁸ Nnikiaraida ivau varuduu kaano koovaitana numa innna teeda kaayauma nnikiaraida yaaku vuatavuataida varida kaano tunoo: Ni maapu-o, a aaniira ti pikiee itaama nookianannee? Rikiaannee. I koovaata neetama pinaama ti ausaivaitana mmuaararaiakia ta pinaama aiyara buaama rada nookiaunnaano,

⁴⁹ tuduu rikioo iva sai tunoo: Mo ngia aaniiraida niyara buaama rada nookiaannee? Na innna aikiooma ni Napoonna nnauvaki hara kiee variauvaa hama ngia tuqinnama teeda rikiaannee?

⁵⁰ tuduu rikiaa ivo iya tuu kuaivaa hama iya arinaima rikieeravai.

⁵¹ Hama iya rikiooduu Yisuuva iya tasipama vara ranoo vioo Nasareeta varioo iya kuaivaa rikiooduu ivo kaanoono innna kuaivaata innna mmooriivaatama ari yaata tinniivaki yapeeravai.

⁵² Yisuuva yokeenno varuduu ari tinniivo ari vookaraduu gionna kiaapuuya innara yoketauduu Anutuugootama innara yoketairavai.

3

Yuvuaano nnoori apiraivoono kuaivaa

iya kiaa mmiravai

(Matai 3:1-12; Marakaa 1:1-8; Yuvuaano 1:19-28)

¹ Vaidiivaa nnutuuvu Tiperiaava Roomaaya kieetavai dioo vainno nuanu yaakuuvaitana yuku saivai taika kioodoo homo ivo iya kieetavai diravai. Duduu vaidiivaa nnutuuvuaivo Podiiva vauvo Piratuuso gionna kiaapu Yutayaiyara duduu Herooto gionna

kiaapu Karirayaiyara diravai. Duduu inna vayaava Piriipo gioonna kiaapu Iturayai-yaraatama mmata pinaivaa nnutuuvu Taronitiinga ivaki varuuyaraatama duduu vaidi Rusaniiva gioonna kiaapu Avireneeeyara diravai.

² Ii suai ivaki vaidiivaitana Anasaaya Kayapaaya Anutuugaara kati puara hudeera kietevaitana variravai. Iqii suai ivaki Sakariaasaa mmaapuuvu Yuvuaano koo mmuyai gaangaivau varuduu Anutuugo ari kua mmayaayaivaa inna kiasa mmiravai.

³ Kiaa mmuduu rikioo Yuvuaano mmuakiaa yoosinnayauvai nnoori Yorotaana siriivau vau yoosinnayauvaki nuainno varioo Anutuugaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmioo tunoo: Ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada nnikiai na nnooriivaadiri ngii apino Anutuugo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee.

⁴ Ivo itaa kua tuuvaara nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava ari yanaivau fafaara roo tunoo:

Vaidi voovoono koo mmuyai gaanga voovau
diao vainno aayanna roo tinara:
Ngia ngii kietetaivara aataruuvaa teerairavaa
roosiima ngii Udaangaivara teerama kiaatee.
Udaangaivo ngiisi nninaraivara
teerada safuuma kiaatee.

⁵ Mmuakiaa hoonuruuyauvaa rummua apida
mmuakiaa taapiiyauvaa hanuu varadu kiaatee.
Oo rakau numa rakau vai aataruuyauvaa
hanuu safuuma kiada
aataruuvau sikaulyauvo vaiyauvaa teeda
hanuu suoda kiaatee.

⁶ Fai itaikio Anutuugo gioonna kiaapuuya vitoo
aataru yoketaivau yapaanaravaa
fai mmuakiaaya taaravaivee, tinaravaivee.

Yisayaava itaa kua kiasa fafaara reeravai.

⁷ Kaayau gioonna kiaapuuya nnida Yuvuaano nnoori ti apuaiveera kiasa innasi nnuduu rikioo Yuvuaano tunoo: Ngia gioonna kiaapu maisaso, gioono ngii giaa ngii mikiai Anutuugo irisai maisaivaa ngii minaraivara rikiadada aatuuda niisi ngiaannee?

⁸ Ngia kutaa tuanaa ngiingii mmoori maisaiyauvaa pikiada ngiingii ausa mmudu-uyaiyauvaa hanigiada mmoori yoketaivaa iikio kaanaivo kooyaa vainaravai. Sa ngien-gienaidiri yaata utida kiatee: Inna Aparahaamo ti nnaakuvavee. Ta aikiooma variaun-nano, kiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Aa sikau aayauvaadiri Anutuugo iinaree tioo iinai vida hanigiada fai Aparahaamaa uru nnaakaraya variaaravai.

⁹ Aanna makee Anutuugo irisai maisaivaa mminaraivo vaidiivo haivaa yatariiyauvaa oyaiyauvaki teerama kioo tu kioo vaivaa roosiivai. Yatari hama iira yoketaa vaiyauvaa hanaa rakau ikiana kagaari kiaanaravaivee, tiravai.

¹⁰ Tuduu rikiada gioonna kiaapuuya inna yaparaida tunoo: Mo dee mmoorivai ta iikiaarannee?

¹¹ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoono yaapa taaravaitana vaivoono voovai hama yaapaatavaa mmiaivee. Gioonna kiaapu voovoono yeenna vaki-aiivoono ari seenaiyaatama nnoo mmiaivee.

¹² tuduu rikiada vaidi sikau takiaa vareeraiya Yuvuaano iya nnoori apuaiveera nnida inna yaparaida tunoo: Vitaira-o, teetaatama aaniivai iikiaarannee?

¹³ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Sikauyauvaa ngii kietetaiya safuuma ngii giaa ngii miaivaugiataama varaatee. Sa ngiingiiyara yaata utida oro hayuuma varaatee,

¹⁴ tuduu rikiada rapira vaidiiva inna yaparaida tunoo: Mo tee mo. Ta aaniivai iikiaarannee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Sa gioonna kiaapuuya ruputida iya unnakua tida iya sikauyauvaa mmuara varaatee. Ngii mmoori irisai sikauyauvaara sa momonakiatee. Inna aikioovaivee kiatee, tiravai.

¹⁵ Gioonna kiaapuuya Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara faannaida varida mmuakiaaya pinaama Yuvuaanaara yaata utida tunoo: Aanna Anutuugo mmataama kioo vaidiivonnee?

¹⁶ tuuvaara Yuvuaano iya mmuakiaaya tunoo: Na kati mmanna nnooriivaadiri ngii apuaunoo. Ivo ni nnaagiai nninaraivoono nnoonna vaidivai. Na vaidi kiisavai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuaaya roosiima inna yuku nnabaivaitana yeenaivaitana rakuasaa kiee utu radaanaravai. Fai ivoono Anutuugaa Mmannasa Yoketaivaa tino too ngia vaa ausa hanigiayi ngii aakiaiyauvaki varinaravai. Hama ausa hanigiayi fai irisai maisa ikia roosiivaa iya mminaravai.

¹⁷ Ivoono ari savoora roosiivaadiri vuiita iiraiyauvaa rummua rusuku kioo supiya uyu ngiau kiaikio rikioo iiraiyauvo mmatayaa tuoo kuaikio iyauvaa varoo ari yeenna yapa kieera nnauvaki yapa kioo nnabaiyauvaa varoo ikia hama tasuuvaki kagaari kiaanara-vaivee, tiravai.

*Yuvuaano Yisuunna nnoori apiravai
(Matai 3:13-17; Marakaa 1:9-11)*

¹⁸ Yuvuaano itaa kua kiaa kioo ari vo kua ari vo kuaivaatama kuainnama kioo gioonna kiaapuuya mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiravai.

¹⁹⁻²² Kiaa mmioo gioonna kiaapuuya nnoori apu taika kioo nnaagiai Yisuunnaatama apu taika kiooduu rikioo Yisuuva yaaku varoo varuduu too ngiauvo rusiti varoo vloo sai ngioo sauduu Mmannasa Yoketaivo ngiaamma mirunnaivaa roosuuvooono tuoo tuoo tuma innayaa variravai. Varuduu rikiooduu ngiau aapuuvakidiri Anutuugaa kuaivo tuoo tunoo: A ni Maapu tuanaakuavee. Na aiyara mmuduuya ruee na i tauko pinaama ni yoketainoo, tiravai.

Herooto mmoori maisaivaa uuvaara Yuvuaano inna tuduu rikioo Herooto inna vitoo oovi nnauvaki inna yapa kieeravai. Vaa Herooto ari vayaanna nnaataivaa Herootiaanna mmuara varoovaraatama ari vo mmoori maisamaisauyauvaa uuvaaraatama Yuvuaano inna tiravai. Herooto kava vo mmoori maisa voovai iinno Yuvuaanaa oovi nnauvaki yapa kieeravai.

*Yisuunna nnaakukiaiya nnutuyauvaivee
(Matai 1:1-17)*

²³ Tauraa toosa hareera suaivaki Yisuuva nuainno gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmayaayaivaa kiaa mmiaa roo nuau suaivaki inna nuanuuvo vaidi voovai yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana vairavai. Gioonna kiaapuuya innara yaata utida tunoo: Inna Yoosiipaa mmaapu tuanaavaivee, tiravai.

Yoosiipaa koova Eriiva

²⁴ Eriinna koova Matataava

Matataanna koova Riviiva

Riviinna koova Merikiiva

Merikiinna koova Yanaiva

Yanainna koova Yoosiipo

²⁵ Yoosiipaa koova Matatiaava

Matatiaanna koova Amooso

Amoosaa koova Naumo

Naumaa koova Esiriiva

Esiriinna koova Nagaiva

²⁶ Nagainna koova Mataava

Mataanna koova Matatiaava

Matatiaanna koova Simeeva

Simeenna koova Yosekeeva

Yosekeenna koova Yotaava

²⁷ Yotaanna koova Yovuaanaano

Yovuaanaanaa koova Resaava

Resaanna koova Seruvavereeva

Seruvavereenna koova Seratiereeva

Seratiereenna koova Neriiva

²⁸ Neriinna koova Merekiiva

Merekiinna koova Adiiva

Adiinna koova Kosaamo

Kosaamaa koova Eremadaamo

Eremadaamaa koova Ereeva

²⁹ Ereena koova Yosuaava

Yosuaanna koova Eriesereeva

Eriesereenna koova Yoriimo

Yoriimaa koova Matataava

Matataanna koova Riviiva

³⁰ Riviinna koova Simioono

Simioonaa koova Yutaava

Yutaanna koova Yoosiipo

Yoosiipaa koova Yonaamo

Yonaamaa koova Eriakiimo

- ³¹ Eriakiimaa koova Meriaava
 Meriaanna koova Menaava
 Menaanna koova Matataava
 Matataanna koova Nataano
 Nataanaa koova Davuitiiva
- ³² Davuitiinna koova Isaiva
 Isainna koova Yoveteeva
 Yoveteenna koova Buaaso
 Buaasaa koova Saramoova
 Saramoonna koova Nasoono
- ³³ Nasoonaa koova Aminataapo
 Aminataapaa koova Araamo
 Araamaa koova Ariniiva
 Ariniinna koova Eseroono
 Eseroonaa koova Pereseeva
 Pereseenna koova Yutaava
- ³⁴ Yutaanna koova Yakoopo
 Yakoopaa koova Isaako
 Isaakaa koova Aaparahaamo
 Aaparahaamaa koova Taraava
 Taraanna koova Nakoroova
- ³⁵ Nakoroonna koova Serukuuva
 Serukuunna koova Reguuva
 Reguunna koova Peregeeva
 Peregeenna koova Evereeva
 Evereenna koova Seraava
- ³⁶ Seraanna koova Kainaano
 Kainaanaa koova Arapasataava
 Arapasataanna koova Seemo
 Seemaa koova Nuvuaava
 Nuvuaanna koova Ramekeeva
- ³⁷ Ramekeenna koova Metusaraava
 Metusaraanna koova Inooko
 Inookaa koova Yareeto
 Yareetaa koova Marereeva
 Marereenna koova Kainaano
- ³⁸ Kainaanaa koova Enosoova
 Enosoonna koova Seeto
 Seetaa koova Ataamovee.
 Ataamo inna Anutuugaa mmaapuuovovee.

4

Sataango Yisuunna iinno taanaree kiaa iiravai
(Matai 4:1-11; Marakaa 1:12-13)

¹ Yisuuva nnoori Yorotaanaivakidiri kava vara ranoo nnuduu Mmannasa Yoketaivo inna aakiavaki suvuau kioo inna vitoo koo mmuyai gaanga voovaura viravai.

² Oro hara kioo varuduu taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo suaiyauvaki ivo muaraagakiaiveera Sataango numa inna iinno taanee kiaa inna yaparairavai. Yaparaududuu Yisuuva mmuakiaa suaivai hama yeenna nneerama kioo kati hara kioo varududuu suaivo taika kioodoo pinaama inna yeenna rairavai.

³ Yeenna rauduu rikioo Sataango Yisuunna tunoo: A Anutuugaa Mmaapukuavee tiee aa sikau aavaa tino too hanigioo yeenna bereetavai vakiaivee,

⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapuuya yeennaiyauvaa nnaasu nneeda iyauvaara yaata utikio hama iyauvoono iya mmannasaiyauvaa yaagueeqainaravaivee, tiivaivee.

⁵ Tuduu rikioo Sataango Yisuunna vitoo verepi vioo mmuakiaa yoosinna mmataivau vauyauvaa akiiraama inna vitainno

⁶ inna tunoo: Aa yoosinna aayauvaara dianeera yaagueeqaivaa na i mminali tee a dinaravai. Mmuakiaa mminnaa yoketaiyauvo ivaki vaiyauvaa fai na i mminalaravai. Anutuugo vaa aa mminnaa aayauvaa ni mivaivee. Fai na vaidi voovai ni miataivaa fai na inna mminalaravai.

⁷ Fai a ai ausa mmuduuyaivaa ni minai na aa mminnaa mmuakiaa aayauvaa i mminar-avaivee,

⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: I Udaanga Anutuugaa ai ausa mmuduuyaivaa mmiee inna mmooriivaa nnaasu iikiane, tiivaivee.

⁹ Ivo itaa kua tuduu rikioo Sataango inna vitoo Yerusareema vioo nuunaira nnau pinaivaa pupukiaivau yapa kioo inna tunoo: A Anutuugaa Mmaapukuavee tiee aavaudiri suairoommu kiee mmatayaa kuanee.

¹⁰ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Anutuugo ari aangeraiya titanai aiyara haitatuukiaaravaivee,

¹¹ tikio

vo kua voovai vainno tinoo: Ai yukuuvaa sikauyaadiri rusimmaurivoora kiaa iya ngiari yaakuuyaavaadiri suoodaa i sootu utuaaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaivee,

¹² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Sa i Udaanga Anutuugaa iinna taanee, tiivaivee,

¹³ tuduu rikioo Sataango Yisuunna mmuakiaa kuavai yaparainnonno rikioo inna pikioo viravai. Mo vo suai kava inna yaparainaraivaara ivo faannainno variravai.

Yisuuva ari mmooriivaa tauraa Karirayaa ivaki iiravai

(Matai 4:12-17; Marakaa 1:14-15)

¹⁴ Mmannasa Yoketaivo yaagueeqama Yisuunna tasipooduu too kava vara ranoo Karirayaa vuduu gioonna kiaapuuya iva uu mmooriivaara mmuakiaa yoosinnaiyauvaki varuuya kiaa mmuduu rikieeravai.

¹⁵ Rikiooduu ivo ngiari nuunaira nnauyauvaki nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmuduu rikiada iya innara kua yoketaivaa tiravai.

Gioonna kiaapu Nasareetaiya Yisuunnara

ooqoo tiravai

(Matai 13:53-58; Marakaa 6:1-6)

¹⁶ Yisuuva ari yokoo yoosinna Nasareetaivakira vioo vioo oro ivaki varioo kati varira suaivaki nuunaira nnauvaki ari virayaama vioo ivaki variravai. Varioonnonno diitoo Anutuugaa kua fafaaraivaa yaarinara uduu

¹⁷ vaidi voovoono nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaanna yanaivaa inna mmuduu varoo yanaa hovekauvaa raduda kioo kuaivaara buainnonno tooduu inna too vauduu too yaaruoo tunoo:

¹⁸ Na mmayaaya yoketaivaa

gioonna kiaapu mmanna haipuuya

kiaa mmianeeraivaara

Udaangaivo ni mmataama kiaivai.

Ivo itaama ni mmataama kiaivaara

inna Mmannasaivo niiki varinoo.

Gioonna kiaapu oovi nnauvaki variaiya

mmaanai kuateeraivaara

na iya kiaa mminaraivaara

ivo ni titaivai.

Gioonna kiaapu avu huruutaiya

kava avu taateeraivaara ni titaivai.

Gioonna kiaapu mmuaararaiyauvo

iya suvuaiya tino too

iya mmuaararaiyauvo taikaiveeraivaara ni titaivai.

¹⁹ Ii suai ivaki Udaangaivo

gioonna kiaapuuya vitoo

aataru yoketaivau yapaanaraivaara

iya kiaa mmianeera

ni titaikiai na tummuauvaivee.

²⁰ Yisuuva Anutuugaa kuaivo itaama vauvaa jaarummua taika kioo yanaivaa kava hovekama kioo yanaa haitatuura vaidiivaa mmi kioo variravai. Varuduu mmuakiaa gioonna kiaapu nuunaira nnauvaki varuuya inna teeda nnaasu vauduu

²¹ Yisuuva iya tunoo: Aanna makee na kuaivaa jaarua saivaata kaanaivo vainoo,

²² tuduu rikiada mmuakiaaya innara kua yoketaivaa tida ivo kua ari vookaravua tuuvaara pinaama yaata utida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Aanna Yoosiipaa mmaapuvai. Mo aaniira ivo itaa kua tiinne? tiravai.

²³ Yisuuva iya tunoo: Vaa na rikiaunoo. Fai ta tupaa tira kua voovai ngia ni tida kiaara: A tutaqaa roosiima aiyara tuqinnaanee, kiaravee. Ii ngia itaa kua kiaa kua oyaivaa ni tida kiaara: A iikiannani ta rikiaunna mmooriivaa a yoosinna Kapanauma iikiannaneema a yokeekianna yoosinna aavaki iikiane. Fai ngia ni itaa kua kiaravee.

²⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Kua kutaa tira vaidi forofetaivaara mmuakiaa yoosinnaiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuanaia hama innara yoketaakiaavai.

²⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaruua vaidi Irayaava varuu suaivaki gioonna muaada kaayauya Isarairaa mmataivau variravai. Varuduu taaravooma nuanu-uvo taika kioodoo vo nuanuvai tammaivaki hama vatiivo ruduu hama yeennaatauduu mmuakiaa yoosinna varuuya yeenna rairavai.

²⁶ Iya yeenna rauduu hama Anutuugo vaidi forofetaa Irayaanna titooduu vioo Isarairaa gioonna muaadaiyara tuqinneeravai. Ivo vioo Sitoonaa mmataivaki vau yoosinna kii-saivaa nnutuuvoo Sarepataa ivaki varuu gioonna muaadaivaa nnaasu tuqinneeravai.

²⁷ Nnaaruua vaidi forofetaa voovai nnutuuvoo Iriisaava varuu suaivaki Isarairaa gioonna kiaapu kaayauya mmamma buunna hooya roosuuya variravai. Anutuugo hama iya tuqinneeravai. Suriaa vaidiivaa nnutuuvoo Naimaanaa nnaasu tuqinneeravaivee,

²⁸ tuduu rikiada gioonna kiaapu nuunaira nnauvaki suvuauya inna kuaivaara iya ausa nniitarooduu

²⁹ diitada inna utu raririida yoosinna tooyaivau vida taapiivau ngiari yoosinnaivo vauvau vitada vida mmutuuvauudiri feena oogaivau kagaari kiaara iiravai.

³⁰ Kagaari kiaara uuduu too ivo kati iya aakiaidaadiri ari kuanee tuudaa viravai.

Vaidiivaaki mmagia maisaivo topauvaa

Yisuuva titeeravai

(Marakaa 1:21-28)

³¹ Yisuuva kava vara ranoo vioo vioo yoosinna Kapanauma Karirayaa vau yoosinnaivaki oro varioo Yutayaiya kati varira suaivaki nuunaira nnauvaki vioo gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmayaayaivaa kiaa mmiravai.

³² Kiaa mmuduu rikiada ari vookarau yaagueeqaivo inna tasipooduu kuaivaa tuuvaara gioonna kiaapuuya nnikiarairavai.

³³ Nnikiarauduu vaidi voovai inna aakiaivaki mmagia maisaivo topauvo nuunaira nnauvaki varioo pinaama kai tioo mmagia maisaivo inna kiaa mmu kuaivaa tunoo:

³⁴ Ai, Yisuu-o, Nasareetaa vaidikuavee. A aaniivai ti iinarainna ngiannanee? A ti ruputu taikaanara ngiannanee? Vaa na i tauvai. A Anutuugaa vaidi yoketaa tua-naakuavee,

³⁵ tuduu rikioo Yisuuva yaagueeqama mmagia maisaivaa tunoo: Sa kua tirainna vaidi-ivaa aakiaivakidiri tiee kuanee, tuduu rikioo mmagia maisaivo vaidiivaa ruputuduu iya avuuvau vioo varoo mmataivau vauduu mmagia maisaivo inna aakiaivakidiri pikioo vioo kioodoo hama inna mmammaivo nniitareeravai.

³⁶ Hama nniitarooduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya teeda nnikiaraida ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Mo aa vaidi aavo aanii kuavai ari vookarai kua aavaa tiinne? Ivo yaagueeqa vaidivai vaidi kieetaano tirayaama mmagia maisaiyauvaa yaagueeqama tikiai kuaano,

³⁷ tuduu rikiada gioonna kiaapuuya teeda vida mmuakiaa vaini vainima vau yoosin-naiyauvaki varuuya Yisuuva uu mmooriivaara kiaa mmuduu rikieeravai.

Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai

(Matai 8:14-17; Marakaa 1:29-34)

³⁸ Yisuuva nuunaira nnauvaididiri pikioo Simoonaa nnauvaki vioo tooduu Simoonaa nnummuayaanna nniitarooduu pinaama ikiyanaa tooduu iya innara Yisunna kiaa mmiravai.

³⁹ Kiaa mmuduu rikioo oro inna mmaataivaa vainiivau dioo vainno inna ikiyanaa taivo taikaiveera tuduu taikooduu akiarauduu diitoo yeennaivaa iya mmiravai.

⁴⁰ Mmuduu rikioo suaivo haatapooduu teeda gioonna kiaapu vooyaano ngiari seena nni-itaroo ari vookara ari vookarauya vitada Yisunnasi nnuduu too iyayaa ari yaakuuvaitana utuoo mmuakiaaya tuqinneeravai.

⁴¹ Tuqinnooduu gioonna kiaapuuya aakiaiyauvakidiri mmagia maisaiyauvo iya piki-ada tiida vida tunoo: A Anutuugaa Mmaapu tuanaakuavee, tuduu rikioo Yisuuva iya yaagueeqama ooqoo tioo tunoo: Sa kua kiatee, tiravai. Ivo Anutuugo mmataama kioo vaidivai varuuvauva mmagia maisaiya arinaima teeda rikieeravai. Iya innara itaama teeda rikioovaara Yisuuva iya ooqoo tiravai.

Yisuuva Yutayaiya mmayaaya yoketaivaa

kiaa mmiravai
(Marakaa 1:35-39)

⁴² Patauduu Yisuuva diitoo yoosinnaivaki pikioo oro kumina mmata voovau variravai. Varuduu gioonna kiaapuuya innara buaama rada nuaidada tooduu iya too vauduu teeda iyo iya pikieevoora kiaa ooqoo kiaaree kiaa uduu

⁴³ Yisuuva iya tunoo: Na Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa nuaina variee vo yoosinna vo yoosinna variaa gioonna kiaapuuyaataama kiaa mmianeera Anutuuqo ni titooduu na tiiravaivee,

⁴⁴ kiaa kioo nuainno varioo Yutayaiya nuunaira nnauyavuki varioo Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

5

Yisuuva ari ngiaammuaui tauraiyara maavee tiravai
(Matai 4:18-22; Marakaa 1:16-20)

¹ Vo suai Yisuuva nnoori haruungaivaa nnutuuvo Genesareeta siriivau dioo vainno Anutuugaa kua yoketaivaa tioo varuduu gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa rikiaara iida varida ngiari feena ngiari feenaida varida inna suvuairavai.

² Inna suvuau kiada uduu iva tooduu kanuu taaravaitana inna too vauduu vaa nakaaraiya utu raririima rada siriivau yapa kiada oro ngiari utua vaaheeyauvaa finida variravai.

³ Finida varuduu Yisuuva kanuu voovaki karoo dioo vainno ivaa nakaaraivaa Simoonaa yaparainno tunoo: Ai kanuu aavaa feenano nnoori tooyannigiatua kuaivee, tuduu rikioo feena kioduu vuduu Yisuuva ivaki varioo gioonna kiaapuuya mmayaayaivaa kiaa mmiravai.

⁴ Kiaa mmi taika kioo Simoonaa tunoo: Ai kanuuvaa kava feena kino nnoori haruunga tammaa ivau vinai eenoo ai seenaiyaatama ngiingii utua vaaheeyauvaa varada ivaki kagaari kikio vinai tavauyauvaa varaatee,

⁵ tuduu rikioo Simoono sai tunoo: Nnoonna-o, ta heenagieena puruaunnono hama tavauyauvo ti tainoo. Mo inna aikioo a tinai tee na kava utua vaaheeyauvaa kagaari kiaanaravaivee,

⁶ kiaa kioo ivo ari seenaiyaatama ngiari utua vaaheeyauvaa varada oro kagaari kioduu vuduu tavauyauvo iya utua vaaheeyauvaki nnida vidada suvai kiada vauduu iya utua vaaheeyauvo takeekiataama uduu

⁷ ngiari seena tavau vareera vooya vo kanuuvaki varuuyara rootu maavee tida tunoo: Numa ti tasipama tavau aayauvaa varaatee, tuduu rikiada nnuduu taara kanuuvaitanaki tavauyauvo fuugiaama kioo vauduu kanuuvaitana mmeepi nnoori aakiaivaki kuataama iiravai.

⁸ Kuataama uduu Simoono Petooso ivaa too Yisunna yuku oyaivaki toorivu yau haroo tunoo: Udaanga-o, ni mminnaminnaa maisaivo ni suvuaivaara ni pikiee kuanee.

⁹ Petooso ariyara nnikiarainno itaa kua tiravai. Ivootama mmuakiaa vaidiia inna tasipooyaataama kaayau tavauyauvaa varoovaa ngiariyara nnikiarairavai.

¹⁰ Nnikiarauduu Simoonaa vuvaitana Sevetainna mmaapuuvaitana Yakoopaya Yuvuaanayaatama nnikiarairavai. Nnikiarauduu Yisuuva Simoonaa tunoo: Sa aatuunna varianee. Fai yapooma a tavau vareerayaama a gioonna kiaapuuya vatee niisi nninaravai. Fai a mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mminai rikiada fai ni nnaagiai ngiaaravaivee,

¹¹ tuduu rikiada varada vida kanuuvaitanaakidiri nnoori siriivau reemi rada ngiari mminnaa mmuakiaayavai pikiada Yisunna nnaagiai viravai.

Yisuuva vaidi buunna hooya mmamma roosuuvaa tuqinneeravai
(Matai 8:1-4; Marakaa 1:40-45)

¹² Vo suai voovaki Yisuuva vo yoosinnavaki varuduu vaidi buunna hooya mmamma roosuuvoo innasi nniravai. Numa Yisunna too inna yuku oyaivaki voo varoo vainno yaagueeqama inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, a ni mmammaivaa tuqinnaanaree tie fai a aikiooma tuqinnaanaravaivee,

¹³ tuduu rikioo Yisuuva ari yaakuuvaa reeti vaidiivaa mmammaivau utuoo tunoo: Fai na i tuqinnaanaravaivee. Na tino i mmammaivo yoketaakiaivee. Ivo itaa kua tuu saivaata inna mmammaivo buunna hooya mmamma roosuuvoo taikeeravai.

¹⁴ Taika kioduu Yisuuva yaagueeqama inna kiaa mmioo tunoo: Na i iikiauvaara sa gioonna kiaapu vooya kiaa mmiane. Akiiraama viee Anutuugaara kati puara hudeera vaidiivaa ai mmammaivaa inna vitaama kiee i mmammaivo kava yoketaivaara nnaaruaa

vaidi Musiiva tuuvaugiataama puara sipisiipaivaa kati ruputu kiee Anutuugaara hudaanee. Hudanai rikiada gioonna kiaapuuya i mmammaivo yoketaivaara arinaima teeda rikiaaravaivee,

¹⁵ tuduu rikioonnaata Yisuuva uu mmooriivaara gioonna kiaapuuya kiaa mmuduu kaayakaayau Yisuuva iya kiaa mmuu kuaiyauvaa rikiara nnida ivo ari vookara ari vookarau nniitarooya tuqinnaiveeraivaara innasi nniravai.

¹⁶ Iya itaama uuduu suai vooyauvaki Yisuuva iya pikioo kumina mmata vooyauvaki varioo yaaku varaanaa viravai.

*Yisuuva vaidi voovai mmammaivo putuuvaa tuqinneeravai
(Matai 9:1-8; Marakaa 2:1-12)*

¹⁷ Vo suai Yisuuva gioonna kiaapuuya kua mmayaayaivaa kiaa mmioo varuu suai voovaki Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaata diitada mmuakiaa yosinna Karirayaa vauyauvakidiri nnida mmuakiaa yosinna Yutayaa vauyauvakidiri nnida yosinna Yerusareemaivakidiriaatama nnida ivaki variravai. Ivaki varuduu Udaangaivo vaidi nniitarooya tuqinneera yaagueeqaivaa Yisunna mmuduu innaki vairavai.

¹⁸ Vauduu vaidi vooyaano vaidi yuku yaaku putuuvaa ari kegeennaivau vuru vauvaa taina rau varada Yisuuva varuu nnauvakira nnida Yisunna vunnigiataa yapaara nniravai.

¹⁹ Nnida toduu gioonna kiaapuuya Yisunna suvuau kiooduu hama iya inna varada Yisunnasi ngiaara aataruuvootauduu teeda nnauvau karada tausiivaa rabara kiada gioonna kiaapuuya aakiaivaki Yisunna vunnigiataa yuku yaaku putuu vaidiivaa kegeennaivaa utida reemma kiooduu tiiravai.

²⁰ Tuuduu rikioo iya ngiari yaata tinniiyauvaki vau kuaivaa Yisunnara tunoo: Ivo aikiooma tuqinnaanaravaivee, tuu kuaivaa Yisuuva rikioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Boo, ni vaidivai vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo,

²¹ tuduu rikiada kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi Farisaiyaatama ngiari yaata tinniiyauvaki kuaivaa yaata utida tunoo: Dee vaidivoono ariyara yaata utuoo Anutuuga roosiima kua tiinne? Hama vaidi voovoono yopeema vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivovee, Anutuugo ari mmuaavoono vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivovee,

²² tuduu rikioo Yisuuva iya yaata tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Ngia aaniira ngiingii yaata tinniiyauvaki itaama yaata utida kua kianne?

²³ Dee kuavai yoketainne? Dee kuavai ari vookarainnee? Fai na tinara: Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, tinaranne? Vara na tinara: Diitee kuanee, tinaranne?

²⁴ Aa mmata aavau Na Vaidiivaa Mmaapuovoono gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivaa nakaaravovee. Fai na iinai ngia ivaa taaravaivee, kiaa kioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Na i kiaa i mmiaunoo. Diitee ai kegeennaivaata varee ai nnauki kuanee.

²⁵ Ivo itaa kua tuu saivaata iya avuuvau vaidiivo diitoo ari kegeennaivaata varoo Anutuugaara kua yoketaivaa kiaa roo ari nnauvaki viravai.

²⁶ Vuduu teeda gioonna kiaapuuya kaayauma nnikiaraida aatuuda Anutuugaara kua yoketaivaa tida tunoo: Ai, makee hama ta taunna mmoori ari vookaraivaa ta taunnaanoo, tiravai.

*Yisuuva Riviinna maavee tiravai
(Matai 9:9-13; Marakaa 2:13-17)*

²⁷ Tuduu Yisuuva mmaanai voo toduu vaidi sikau takiisa vareeraivaa nnutuuvu Riviiva ari sikau takiisa vareera nnauvaki variravai. Varuduu too Yisuuva inna tunoo: Ni nnaagiai ngianee,

²⁸ tuduu rikioo Riviiva diitoo ari mminnamminnaa mmuakiaavai pikioo Yisunna nnaagiai viravai.

²⁹ Yapooma nnaagiai Riviiva Yisunnani buusaivaa ari nnauvaki iima kiooduu kaayau sikau takiisa vareera vaidi maisa vooyaata ari vo gioonna kiaapuuyaatama iya tasipama yeenna nneeravai.

³⁰ Yeenna nneeda varuduu Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooya Farisaiya mmemmaaki varuuyaataama Yisunna ngiaammuauya tasipama kua tida yaagueeqama ooqoo tida tunoo: Mo ngia aaniira sikau takiisa vareera maisa vaidi-yaatama mmaanna tuu kuaivaa katokeera gioonna kiaapu maisaiya tasipama yeennaivaata nnooriivaatama nnaannee?

³¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gioonna kiaapu homoraiya hama kuminayaa nniitareeraiya tuqinneera vaidiiwaasi kuaavai. Gioonna kiaapu nniitareeraiya nnaasu innasi kuaavaivee.

³² Hama na tiee tinai gioonna kiaapu yoketaama variyaiya hanigiada yoketaama vari-ateera na tiiravai. Na tiee gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa suvuaiya tinai hanigiada yoketaama variateeraivaara na tiiravaivee, tiravai.

Yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvaara

iya Yisunna yaparairavai

(Matai 9:14-17; Marakaa 1:18-22)

³³ Tuduu gioonna kiaapu vooyaano Yisunna tunoo: Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiya makemakee iya Anutuugaara yaata utida ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo kaa kiada kati varida yaaku varada variaavai. Farisaiya nnaagiai nuairaiyaatama mmuaikaraama iikiaavai. Mo i ngiaammuauya kati yeennaiyauvaata nnooriyauvaatama nneeda variaano,

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva mmataira kuaivaa iya sai tunoo: Mo yaapeeri nneera suaivaki kieevatiivo gioonna kiaapuuya tasipama varikiai hama iya yopeema yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai. Fai iya nnaaravai.

³⁵ Fai suai voovai nninai rikiada vaidiia kieevatiivaa vitada ruputikiai ii suai iyauvaki iya yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravaivee, tiravai.

³⁶ Yisuuva itaa kua kaa kioo mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo tunoo: Hama gioonna kiaapu voovoono karaasa buruqaivaa rapasi kioo varoo oro nnisiivaki funnivai. Fai itaino karaasa buruqa rapasi kiaiivo maisaino karaasa buruqa araiivoota nnisiivootama fai hama mmuaakaraivai vainaravai.

³⁷ Hama gioonna kiaapu voovoono vuaina suuya karaasaivaa puara nnaba funnu kaa nnisiivaki tusaa uyivai. Fai tusaa uyu kino karaasa vuaina suuyaivo vainno yootano puara nnaba nnisiivo rusitinaravai. Rusitino rikioo vuaina suuyaivo tuoo vino rikioo puara nnabaivo maisainaravai.

³⁸ Karaasa vuaina suuyaivaa puara nnaba karaasaivaki tusaa uyuavee.

³⁹ Gioonna kiaapu voovoono vuaina suuyaivaa vaa hokobama vaivaa nnoo karaasa iima kiaiavaara hama mmuduuya ruaivai. Ivo tinoo: Hokobama vaivaara ni yoke-tainoo, tiivaivee. Yisuuva nnisi aataruuvoota karaasa aataruuvootama hama yoketaama mmuaavau vauvaara itaa kua tiravai.

6

Vaidiia kati varira suaivaara Yisunna yaparairavai

(Matai 12:1-8; Marakaa 2:23-28)

¹ Yisuuvaata ari ngiaammuauyaatama Yutayaiya kati varira suai voovaki yeenna vuilita mmooriivaki nuaida varuduu ari ngiaammuauya vuilitavaa iiraiyauvaa rasuku kiada utu sisaama kiada nnabaiyauvaa feena pikiada kaanaiyauvaa nneeravai.

² Nneeda varuduu rikiada vaidi Farisai vooya iya teeda tunoo: Ai, mo ngia aaniira ta kati varira suaivaki ti mmaanna tira kua aataruuvaa hatokaannee?

³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia Davuitiinna mmayaayaivo yanaivau vaivaa yaarida hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaruaa vaidi Davuitiivaata ari tasipama nu-ayuaatama kaayauma iya yeenna rauduu rikioo

⁴ Davuitiivaano Anutuugaara nuunaira nnauvaki vioo yeenna bereeta kati Anutu-ugaanee kaa yapoo yeennaiyauvaa varoo nnoo ari tasipama nuayuaatama mmuduu nneeravai. Ti mmaanna tuu kua aataruuvo vainno tunoo: Anutuugaara kati puara hudeeraiyaano nnaasu Anutuugaanee kaa yapoo yeenna bereetaiyauvaa nnaatee, tudu-aata Davuitiiva ari tasipama nuayuaatama ii kua ivaa hatoka kiada nnooduu hama Anutuugo ooqoo tiravaivee,

⁵ kaa kioo iya tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono kati varira suaivaa nakaaraivovee, tiravai.

Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tuqinneeravai

(Matai 12:9-14; Marakaa 3:1-6)

⁶ Kati varira suai voovaki Yisuuva nuunaira nnauvaki vioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kaa mmioo varuduu vaidi voovai yaaku yaadudaivo sorogainno taminnuunnuunnu vuuvo ivaki variravai.

⁷ Ivaki varuduu kua mmaanna kaa mmira vaidiiaata Farisai vaidi vooyaatama Yisuuva kati varira suaivaki gioonna kiaapu yuku yaaku maisauya tuqinnaanarannee

kiaa inna puaisakama teeda vairavai. Ivo koonnama iinai rikiada kua pinaivaa innaki sapaaraivaara inna puaisakama teeda vairavai.

⁸ Teeda vauduu Yisuuva iya yaatana vau kuaivaa rikioo vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Diitee numa aapi iya avuuyauvunu dianee, tuduu rikioo diitoo numa dioo vauduu

⁹ Yisuuva mmuakiaa gioonna kiaapuuya tunoo: Na ngii yaparakiaunoo. Ta kati varira suaivaki dee mmoorivai iikiaarannee? Ti mmaanna tira kuaivo dataa kuainno tiinne? Vara ta mmoori yoketaivaa iikiaarannee? Vara ta mmoori maisaivaa iikiaarannee? Vara ta vaidi nniitaraivaa tuqinnaarannee? Vara ta vaidiivaa ruputikio putinarannee?

¹⁰ Kiaa kioo mmuakiaaya haitatuuma too vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Ai yaakuuvaa raduda utuane, tuduu rikioo ari yaakuuvaa raduda utuduu yoketauduu

¹¹ Vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama ivaa teeda pinaama iya ausaiyauvo nnannatooduu Yisuunna iikiaara inna mmaara kuaivaa ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida teerama kieeravai.

Yisuuva ari ngiaammuauya mmataama kieeravai

(Matai 10:1-4; Marakaa 3:13-19)

¹² Ii suai ivaki Yisuuva taapiivaura vioo vioo oro varioo heenagieena Anutuuqaara yaaku vareeravai.

¹³ Yaaku varooduduu patauduu varioo gioonna kiaapu inna nnaagiai nuairaiya ngia-teera tuduu innasi nnuduu mmayaaya yoketaivaa varada nuaira ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana nnutuuyauvaa kooyaa tiravai.

¹⁴ Voovai nnutuuvaa Simoono tiravai. Yisuuva inna nnutu karaasaivaa Petorooso tiravai. Voovai Petoroosaa kataivaa nnutuuvaa Adiriaaso tioo voovai nnutuuvaa Yakoopo tioo voovai nnutuuvaa Yuvuaano tioo voovai nnutuuvaa Piriipo tioo voovai nnutuuvaa Batoromaivavee tioo

¹⁵ Voovai nnutuuvaa Mataivavee tioo voovai nnutuuvaa Tumaaso tioo voovai Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvaa Yakoopo tioo vaidi vooya inna mmataivaa varoovaara kaayauma rapira vaidiivaa nnutuuvaa Simoono tioo

¹⁶ Voovai Yakoopaa mmaapuuvaa nnutuuvaa Yutaaso tioo voovai nnutuuvaa Yutaaso Isariooto tiravai. Ivoono nnaagiai Yisuunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena rau kieera vaidivai.

Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai

(Matai 4:23-25)

¹⁷ Yisuuvaata ari ngiaammuauyaataa taapiivaudiri tiidada tuma hoonoruvauv dida vauduu kaayau ari nnaagiai nuairaiyaata kaayau gioonna kiaapuuya mmuakiaa yoosinna Yutayaa ivaki vauvakidiriaatama nnuduu yoosinna pinaa Yerusareemaivakidiriaatama nnuduu nnoori pinaivaa siriivau vau yoosinna Turu Sitoonaivaitanakidiriaatama nni-ravai. Iya ivo tinara kuaivaa rikiaaraivaaraata ivo iya nniitarooyauvaa tuqinnaaraivaaraatama nniravai.

¹⁸ Nnuduu rikiada mmagia maisaiyauvo gioonna kiaapuuya aakiaiayuvaki varu-uyaataa innasi nnuduu ivo mmagia maisaiyauvaa titeeravai.

¹⁹ Yisuunnakidiri yaagueeqa ari vookarauvo vioo iya tuqinnooduu rikiada mmuakiaaya inna mmammaivau utuaara iiravai.

Yoketaama variraivaaraata maisama variraivaaraatama Yisuuva tiravai

(Matai 5:1-12)

²⁰ Yisuuva ari nnaagiai nuairaiya reeti too tunoo:

Ngia gioonna kiaapu hama mmatayaa diaa mminnaiyauvaara mmuduuya ruaiyara Anutuuqo ngiiyara yoketainoo. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo vaa ngiisi vainoo.

²¹ Ngia gioonna kiaapuuya aanna makee ngii yeenna raiyara Anutuuqo ngiiyara yoke-tainoo. Yapooma fai ngii yeenna rairaivo taikaanaravai.

Ngia gioonna kiaapu aanna makee ngii ausaiyauvo mmuaararaiyara Anutuuqo ngii-yara yoketainoo. Fai yapooma ngia yoketaama variaaravaivee.

²² Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ngia gioonna kiaapuuya niiyara yaagueeqakiaivaara fai gioonna kiaapu vooyaano hama ngiiyara mmuduuya rida ngii oooqo kiaa ngiiyara maisayavee tida ngia tomedama variateera ngiiyara kiaaravai. Ngia niiyara yaagueeqaki-aiyara Anutuuqo ngiiyara yoketainoo.

²³ Fai iya ngiiyara itaama iikio ngii ausaiyauvo yoketa yoketaimai rikiada sirigaida variatee. Ngii irisai yoketaa pinaivo ngiini ngiau aapu vaivaara sirigakiatee. Vaa iya taato nnaakukiaiyaano mmuakikaraama forofetaa tuanaiyara maisama itaama iiravaivee.

²⁴ Ngia gionna kiaapu mmatayaa diaa mminnaiyauvaara kaayauma mmuduuya ru-aavo ngii suvuaiyara hama Anutuugo ngiiyara yoketainoo. Vaa ngia ngiingii irisaiyauvaa varaavaivee.

²⁵ Ngia gionna kiaapu aanna makee ngii yeennaiyauvo ngii suvuaiyara hama Anutuugo ngiiyara yoketainoo. Fai yapooma ivaara ngii yeenna rainaravaivee.

Ngia gionna kiaapu aanna makee ngii ausaiyauvo yoketaiyara hama Anutuugo ngiiyara yoketainoo. Fai yapooma ngii ausaiyauvo mmuaararainaravaivee.

²⁶ Ngia gionna kiaapu hama Anutuugaara yaagueeqakiaiya fai mmuakiaa gionna kiaapuuya ngiiyara yoketaayavee tikiai rikiada ngiingii aataruuyauvaara tuqinnama yaata utuatee. Boo, ngia yapooma fai dataakiaarannee? Fai ngia irisai maisaivaa varaaravaivee. Yutayaiya taato nnaakukiaiyaano mmuaikaraama kua yoketaivaa unnakua forofetaiyara tiravaivee.

*Ngii nnammutuaiyaraatama mmuduuya ruatee
(Matai 5:38-48; 7:12a)*

²⁷ Ngia gionna kiaapuuya ni kuaivaa rikiaiya na ngii gaa ngii miaunoo. Ngiingii nnammutuaiyara mmuduuya ruatee. Gionna kiaapuuya hama ngiiyara mmuduuya ruaiyara ngia mmoori yoketaivaa iyara iikiatee.

²⁸ Gionna kiaapuuya ngiiyara kua maisa kiaiya irisai kua yoketaivaa iya kaa mmiatee. Gionna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii mikiai iyara yaaku varaatee.

²⁹ Gionna kiaapu voovoono i kueennaivaa rudaunai rikiee hanigia saivaata mmianee. Gionna kiaapu voovoono i yaapa varaayaa vaivaa ariyara varanai rikiee sa i yaapa voovai mmammayaa vakiaivaraatama ooqoo kianee.

³⁰ Gionna kiaapu voovoono mminnaa voovaara i yapara rinai mmianee. Fai voovoono i mminnaiyauvaa varoo vinai rikiee sa kava ni mianeera kianee.

³¹ Gionna kiaapuuya mmooriivaa ngiiyara iikiaavo ngii yoketaivara ngieeta mmuaakaraama iyara iikiatee.

³² Ngia gionna kiaapuuya ngiiyara mmuduuya ruaiyara nnaasu irisai iyara mmuduuya rikio ivaara fai hama Anutuugo irisai kua yoketaivaa ngiiyara tinaravaivee. Mo gionna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuaiyaano ii aataru ivaa iikiaanoo.

³³ Ngia gionna kiaapuuya mmoori yoketaivaa ngii miraiya nnaasu irisai mmoori yoketaivaa iya mmikio ivaara fai hama Anutuugo irisai yoketaivaa ngii minaravaivee. Mo gionna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuaiyaano ii aataru ivaa iikiaanoo.

³⁴ Fai ngia ngii seenaiya mminnaiivaa mmikiai nnaagiai kava ngii miiaraikiainnaata ngia ivaara yaata utikio rikioo fai hama Anutuugo irisai yoketaivaa ivaara ngii minaravaivee. Mo gionna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuaiyaano ngiari seenaiya irisagirisaima mmiaaraivaara iya yaata utida ngiari mmi ngiari mmiikiaavai.

³⁵ Ngii nnammutuaiyara mmuduuya rida mmoori yoketaivaa iyara iikiatee. Ngiingii mminnaiyauvaa ngiingii seenaiya mmiatee. Iya mmiaara iikiaivaki sa yaata utida ta irisai varaaravee kiatee. Fai ngia itaida irisai pinaa yoketaivaa varada Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaayauvai yaataraiivaa raunna mmaapu tuanaaya variaaravai. Gionna kiaapuuya hama innara irisai yoketaa kua tiraiyaraata kaayau kumimakama variayaraatama Anutuugo ariinoo iyara yoketaivara ngieetama ngiingii seenaiyara mmoori yoketaivaa iida inna raunna mmaapu tuanaaya variatee.

³⁶ Ngii Gioova mmuakiaayara boo tiineema ngieetama ngiingii seenaiyara boo kiatee.

Sa ngii seenaiya iikiaa mmoori yauvaara

*maisavee kiatee
(Matai 7:1-5)*

³⁷ Gionna kiaapuuya mmoori aataruuyauvaa iikiai teeda sa iyauvaa teeda maisayauvaivee kiatee. Fai itaikio Anutuugo hama sai ngii mmoori aataruuyauvaara maisayauvaivee tinaravai. Sa gionna kiaapuuyaki kua pinaivaa yapaatee. Fai itaikio hama Anutuugo sai ngiiki kua pinaivaa yapaanaravaivee. Gionna kiaapuuya mmoori maisaiyauvaa ngii iikiai sa iyauvaara yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiatee. Fai itaikio Anutuugo hama sai ngii mmoori maisaiyauvaara yaata utirainno fai rugaanaravai.

³⁸ Gionna kiaapu vooya ngiingii mminnaiyauvaa mmiatee. Fai itaikio Anutuugo irisai mminnaiyauvaa ngii mino fai pinaavai ngii yaakuuyauvaki kaayauma suvuainaravai. Fai tooriivaki hatapu uyuaaneema uyinono fuugiaino saiayauvo ngii yaakuuyauvakiaatama suvuainaravai. Ngia gionna kiaapu vooya mminnaiyauvaa yaarummua kiada mmiaaneema fai Anutuugo irisai itaama kioo ngii minaravaivee, tiravai.

³⁹ Yisuuva itaa kua kaa kioo mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tunoo: Hama yopeema vaidi avu huruutaivoono vuai vaidi avu huruutaivaata vitoo

aataruuvau nuainno varioo inna vitainaravai. Fai ivaitana kuaaree kiaivaata fai aigeera-vaitana soopavaki tiida kuaaravaivee.

⁴⁰ Hama vo ngiaammuau voovoono ari vitairavaa yaataravai. Fai vitairavo inna vitainono ivo ari vitairavaanikaraama varinaravo inna aikioovai.

⁴¹ Mmummuu i seenavaa avuuvaki vaivaa aaniira a tee ivaara kiannanee? Iri pinaivo i avuuvaki vaikiainnaata hama a ivaa taannano.

⁴² Iri pinaivo i avuuvaki vaivaa hama teerama kieenna dataama kие i seenavaa kiannano: Ni gata-o, kii na i avuuvakidiri mmummu kiisaivaa feenaanaravee, kiannanee? A huobava unnakua nnaamuru tuanaakuavee. Tauraa iri pinaivo i avuuvau vaivaa utu rada kие eennaadee ai avuuvaa tuqinnama tee nnaagiai i seenavaa avuuvakidiri mmummuuvaa feenaanee.

Yisuuva yatari iiraivaudiri mmataama kioo tiravai
(Matai 7:16-20; 12:33-35)

⁴³ Hama yatari yoketaivau iira maisaiyauvo vaivai. Yatari maisaivau hama iira yoke-taiyauvo vaivai.

⁴⁴ Ngia yatari iiraiyauvaa teeda arinaima yatari oyaivaara rikiaavai. Hama ngia oovi-ivaudiri nnaammuaya iiraivaa rasuku varaavai. Hama ngia ooviivaudiri vuaina iiraivaa rasuku varaavai.

⁴⁵ Vaidi yoketaa voovoono ari aakiaivaki yoketaivo vaineema ari avaivakidiri safuuma kua yoketaivaa tiivai. Vaidi maisa voovoono ari aakiaivaki maisaivo vaineema ari avaivakidiri kua maisaivaa tiivai. Vaidiivo ari aakiaivaki suvuaineema ari avaivakidiri kooyaa tiivai.

Yisuuva taara nnau heekeera vaidiivaitanaudiri mmataama kioo tiravai
(Matai 7:24-27)

⁴⁶ Aaniira ngia niiyara Udaanga-o kiaani mo na ngii giaa ngii miao kuaivaa hameeda rikiaa iikiaannee?

⁴⁷ Gionna kiaapu voovoono niisi ngioo ni kuaivaa rikioo iivoono fai aa na tinara kua aavaudiri fai iva ii aataruuvaa kooyaa ngii giaa ngii minaravai.

⁴⁸ Ivoono vaidi nnau heekeeraivaa roosiivai. Ivo mmata yakeevau hanuu kioo yatari yaagueeqaivaa hara kioo nnau yoketaivaa yaagueeqama heekaivai. Yaagueeqama heeka kiaivoonora tioo nnooriivo hainno pinaavai tioo inna nnauvaa havarataanara ruoo ruoo rikiaikio hama yopeema nnauvo koroovai. Vaidiivo ari nnauvaa yaagueeqama heeka kiaivaara nnooriivo inna nnauvaa ruoo ruoo rikiaikio hama yopeema nnauvo koroovai.

⁴⁹ Gionna kiaapu voovoono vaa ni kuaivaa rikioonnaata hama iivoono vuai vaidiivo nnau heekeeraivaa roosiivai. Ivo mmata muaraagaivau hama kuabai hareera kati nnauvaa heekaivai. Heeka kiaikio nnooriivo hainno pinaavai tuoo inna nnauvaa ruoo ruoo ravagiau yautu ruaikio makee tikio kurududu tikio eeyaara mmatayaa kurummutu kioo vaivaivee, tiravai.

7

Yisuuva vaidi kieetaivaa ngiaammuauvaa tuqinneeravai
(Matai 8:5-13)

¹ Yisuuva ari kua mmuakiaayauvai gionna kiaapuuya kuaa mmi taika kioo yoosinna Kapanaumara viravai.

² Oro ivaki varuduu Roomaaya rapira ngiaammuauya kieeta voovoono ivaki varuduu ari mmoori vareera ngiaammuauvo kaayau nniitaroo putinara uduu rapiraiya kieeta vaidiivo innara mmuduuya ruoo

³ Yisuuva nnuuvaa rikioo Yutayaa vaidi yokovaa vooya titooduu numa inna ngiaammuauvaa tuqinnaiveera Yisunna yapara kiaara viravai.

⁴ Vidada oro Yisunna yaagueeqama yaparaida tunoo: Ivo Roomaa vaidi ari voopin-naavai variivaara sa yaata utirainna inna kuaivaa rikiaanee.

⁵ Ivo tiyara mmuduuya ruoo ti nuunaira nnauvaa tiini heekaivai. Ivaara yaata utuee inna kuaivaa rikiaanee,

⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tasipama ngioo ngioo numa nnauvaa vainima dioo vauduu rapira ngiaammuauya kieetaivo ari seena vaidiyya titooduu inna kuaivaa varada Yisunna kuaa mmiaara innasi viravai. Vida Yisunna inna kuaivaa kuaa mmida tunoo: Ti kieetaivo tinoo: Udaanga-o, sa niiyara yaata utuane. Na vaidi kiisavaivee. A vaidi nnoonnakuavee. Hama na yopeema tinai a ni nnauki nninaravaivee.

⁷ Ivaaraina hama na aisi kuauvaivee. Kati tino too ni mmoori vareera ngiaammuauvaa mmammaivo yoketaakiaivee.

⁸Na ari vo vaidi kieetaiya mmooriivaa vareera vaidivai. Na iya mmooriivaa varee rapira ngiaammuauyara diauvaivee. Ivaara na voovai kiaunoo: Kuane, kiauko kuaivai. Na voovai ngianee kiauko ivo nniivai. Na sikaunnaadiri yookaama kиеe viteera ngiaammua voovai kiaunoo: Aa mmoori aavaa iikiane, kiauko iivaivee. Ivo itaa kua tiivaivee,

⁹tuduu rikioo Yisuuva ivo tuu kuaivaara nnikiarainno hanigia gioonna kiaapu inna nnaagiai nnuuya tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama na tauko vaidi Isairaa voovoono aa vaidi aavaa roosiima yaagueeqainno niyara kutaavaivee tiivaivee,

¹⁰tuduu rikiada rapira ngiaammuauya kieetaivo ari seena vaidiia Yisuunnasi titooa kava vara ranada nnida inna nnauvaki tooduu inna ngiaammuaavaa nniitaroovo vaa taikeeravai.

Yisuuva vaidiivo vaa putuuvaa yuruuravai

¹¹Suai nnaagiai Yisuuva yoosinna Nainara vioo ari ngiaammuauyaata kaayau gioonna kiaapuuyaataama inna tasipama viravai.

¹²Vidada Yisuuva yoosinnaivaa vagiaamunna keegiaivaki vainima kuanaree kиаa tooduu gioonna muadavoono mmaapu mmuaavai mmata kioovo putuuvaa nnabaivaa kaayau gioonna kiaapuuya tasipama yoosinnaivakidiri varada nniravai.

¹³Nnudu too Yisuuva gioonnaivaa too innara kaayauma boo tioo tunoo: Sa rataanee,

¹⁴kiaa kioo oro nnabaivaa yapa kioo yatari sagaivau utuduu teeda ivaa varada nnuuya dida vauduu Yisuuva vaidi putuuvaa tunoo: Ni vaidi-o, na i kiaunoo: Diitaanee, kiaunoo,

¹⁵tuduu rikioo diitoo hara kioo varioo iyaata kua tuduu Yisuuva inna vita kava ari kaanaa mmiravai.

¹⁶Mmudu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya aatuuda Anutuugaara kua yoke-taivaa tida tunoo: Aa vaidi aavo forofetaa ari vookaraivainno ti tasipama varinoo, tuduu vooyaano tunoo: Aanna Anutuugo ari gioonna kiaapuuya ti tuqinnaanaravoono tiivaivee,

¹⁷kiaa kiada Yisuuva uu mmayaayaivaa mmuakiaa yoosinna Yutayaivaki vau yoosin-naiyauvaki varuuyaata vainima vau yoosinnaiyauvaki varuuyaataama gioonna kiaapuuya kиаa mmudu rikeeravai.

Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiya numa Yisuunna yaparairavai

(Matai 11:2-19)

¹⁸Yuvuaanaa nnaagiai nuaira ngiaammuauyaano Yisuuva uu mmayaayaivaa Yuvuaanaa kиаa mmudu rikioo

¹⁹ari ngiaammua taaravaitana tuduu innasi nnudu ivaitana tunoo: Oro Yisuunna yaparaida kiatee: Vara a aanna vaidi nninaravee tuukuannee? Vara ta ari voovaa faannaida haitatuukiaarannee?

²⁰kiaa mmiateeraivaa titooduu ivaitana numa Yisuunna tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivo ti titaikiai ta i yapara kиаa ngiaunnaano. Ta kиаunnaano: Vara a aanna vaidi nninaravee tuukuannee? Vara ta ari voovaa faannaida haitatuukiaarannee? kиаunnaano, tiravai.

²¹Ii suai ivaki Yisuuva ari vookara ari vookarau nniitarooyaata uuda kaayau hooya-atama tuqinnoo mmagia maisaiya vaidi aakiaiyauvaki varuuyaataama titooduu vuduu kaayau gioonna kиаapu avu huruutauya tuduu avu teeravai.

²²Yisuuva Yuvuaanaa ngiaammua inna yaparauvaitana tunoo: Ni kuaivaa rikiada na iikiau mmooriivaa teeda ivaara vida Yuvuaanaa kиаa mmiatee. Gioonna kиаapu avu huruutaiya vaa avu taano. Yuku maisaiya vaa diitada nookiaano. Iya mmam-maiyauvunu buunna haiya roosiikiaya vaa yoketaama variaano. Yaata duunaiya vaa kuaivaa rikiaano. Putuaiya vaa diitada variaano. Mmanna haipuuya vaa ni mmayaaya yoketaivaa rikiaano.

²³Gioonna kиаapu voovoono hama niyara taara yaata utiivaara Anutuugo innara yoketainoo, tiravai.

²⁴Tuduu rikiada Yuvuaanaa ngiaammuaavaitana kava vara ranada innasi vida varuduu Yisuuva gioonna kиаapuuya innasi nnuuya Yuvuaanaara tunoo: Ngia koo mmuyai gaanga yoosinnaivau Yuvuaanaasi vida ngia aaniivai taara viravainnee? Yuun-naivo utuduu yanaa apuuvo kuapekuapoovaa taara viravainnee? Hamavee.

²⁵Ngia aaniivai taara viravainnee? Ngia vaidi voovoono yaapa ari vookarauvaa apuvaa taara viravainnee? Hamavee. Mo gioonna kиаapuuya yaapa ari vookariyauvaa apuaavo kaayau hoonaiyauvo iyasi suvuaiya iya vaidi kieetaiya nnauyauvaki variaavai. Hama koo mmuyai gaanga yoosinnaivaki variaavai.

²⁶Ngia vaidi forofetaavai taara viravainnee? Na ngii giaa ngii miaunoo. Kutaa ngia vaidi forofetaa ari vookarauvo seena vaidi forofetaiya yaataroovaa ngia taara viravaivee.

²⁷ Anutuugaa kua fafaara roovo Yuvuaanaara vainno ataa kua tinoo: Anutuugo tinoo: Na titaoko nnii vaidiivo aa nninoo. Na i tauraivaannaadee titano vioo aataruuvaa aini teerama kiaanaravaivee, tiivaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivai.

²⁸ Na ngii giaa ngii miee kiaunoo. Yuvuaano mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variayia yaataravai. Itaama vaino Anutuugo gioonna kiaapuuyara diravaki gioonna kiaapu voovoono aduoo variivoono Yuvuaanaa yaataravaivee, tiravai.

²⁹ Yisuuva itaa kua tuduu rikiaa mmuakiaa gioonna kiaapuuyaataama sikau takiisa vareera vaidiiaatama Anutuugaa aataruuvaaara yoketaavaivee tiravai. Vaa Yuvuaano nnooriivaa iya apu kioovaara iya itaa kua tiravai.

³⁰ Vaidi Farisaiyaata kua mmaanna kua mmiraiyaatama Anutuugo yoketaama varia-teera kua mmuu kuaivaara ooqoo tiravai. Yuvuaano hama nnooriivaa iya apuuvaaara itaama ooqoo tiravai.

³¹ Yisuuva tunoo: Gioonna kiaapu aanna makee variayia deeya roosiimaida variaannee?

³² Iya nnaakara roosiikiayia yosinna vuutaivaki isareeda varida ngiariiyara ngiari-iyara aayanna reeda kiaanoo: Ta tooriivaa varada fee fee kiaunnani hama ngia ivaara kuaru raavai. Ta kuaru nnauvaa haraunnani hama ngia ivaara rataavaivee, kua kiada itaa kua kivaai.

³³ Ngia iya itaama iikiaivaa roosiima iikiaanoo. Yuvuaano nnoori apira vaidiivo ngioo yeennaivaaraata nnoori vuainaivaaraatama ooqoo kua kiooduu rikiaa ngia innara tunoo: Mmagia maisaivo inna aakiaivaki topai vaidivaivee,

³⁴ tuduu Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono ngiee yeennaivaata nnooriivaatama nnaukai ngia kiaanoo: Aa vaidi aavaa taatee. Ivo ariiyara yaata utuoo tarikama kioo yeenna nnooriivaa nnai vaidivai. Ivo vuaina suuyaivaa nnoo kumimakai vaidivai. Ivo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaatama iya seenavaivee, kiaanoo.

³⁵ Iya itaa kua kiaanaiata ti mmooriivaudiri Anutuugaa tinniivo kutaa vaivo kooyaa vaivaivee, tiravai.

Yisuuva vaidi Farisaivaa nnauvaki variravai

³⁶ Tuduu Farisai vaidi voovoono Yisuunna yaparauduu inna tasipama yeenna nnaanara inna nnauvaki viravai. Oro inna tasipama varioo rooru mmaataivau yadaa yau hara kioo vainno yeenna nnoo variravai.

³⁷ Varuduu mmuai yosinnaivakinnaa sabi nuaira gioonna voovoono Yisuuva Farisai vaidiivaa nnauvaki varioo yeenna nnoo varuu mmayaayaivaa rikioo heenna suuya suuda yoketaa vuu sikau tooriivaa vaeeravai.

³⁸ Varoo oro nnau aakiaivaki Yisuunna mmookainningiaadiri inna yukuuvaitana vain-ima dioo vainno ratoo varuduu inna vunnunnuuvo Yisuunna yukuuvaitanau tioo vioo puutauduu ari kieeta yausiivaadiri inna yukuuvaitanaudiri ruga kioo inna yukuuvaitana mmootoo heenna suuya suuda yoketaa vuuvaa inna yukuuvaitanau tuseeravai.

³⁹ Tusooduu Farisai vaidiivo Yisuuva inna tasipama yeenna nnaiveera tuuvoono gioon-naivaa too arinaidiri yaata utuoo tunoo: Aa vaidi aavo forofetaa tuanaavai iitiri. Aa gioonna inna yukuuvaitanau utii aavo maisama varioo mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivaa arinaima taitirivee,

⁴⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Simoono, na vo kuavai i kua i mminai rikiaanee, tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Vitaira-o, inna aikioovai. Ni giaa ni mianee,

⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vaidi sikau mmiraivoono sikauyauvaa taara vaidivaitana mmiivai. Voovai kaayau sikauyauvaa (100) mmioo voovai kiisa sikauyauvaa (10) mmiivai.

⁴² Nnaagiai hama sikaunnaataikiai taaravaitana hama sai inna mmiaavo rikioo sikau mmira vaidiivo tinoo: Inna aikioovai. Vakiaa varaatee, tiivai. Mo dee vaidivoono innara pinaama mmuduuya ruainnee? Dee vaidivoono innara kiisama mmuduuya ruainnee?

⁴³ tuduu rikioo Simoono inna sai tunoo: Mo na yaata utuauko kaayau sikauyauvaa (100) vakiaa varaivoono innara pinaama mmuduuya ruaivaivee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Yo, a kutaa kuavai kiannano,

⁴⁴ kua kioo hanigioo gioonnaivaa too Simoonaa tunoo: Vaa aa gioonna aavaa a taan-nano. Na i nnauvaki ngiaukai hama a nnooriivaadiri ni yukuuvaitanaudiri finiannavai. Aa gioonna aavo ari vunnunnuuvaadiri ni yukuuvaitana fini kioo ari kieeta yausiivaadiri ni yukuuvaitanaudiri rugaivai.

⁴⁵ A hama niiyara yoketainna ni mmootaannavai. Na ngiau saivaata aa gioonna aavo mmannammanna ni yukuuvaitana mmootoo nnaasu varivai.

⁴⁶ A hama nnammariivaa varee ni kieetaivaki apuannavai. Aa gioonna aavo ni yukuuvaitanau heenna suuya suuda yoketaa kuaivaa tusaivaivee.

⁴⁷ Ivaaraina na i kiasa i mmiaunoo. Aa gioonna aavaa mminnamminnaa maisa kaayau suvuaiyauvaa vaa na ruga taika kiau vai. Ivo numa niyara pinaama mmuduuya ruaivaara na inna mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiauvo kooyaa vainoo. Gioonna kiaapu voovoono kiisa mminnamminnaa maisaiyauvo vaiyauvaa na ruga kiauuko kiisama niyara mmuduuya ruaivaivee,

⁴⁸ kiasa kioo Yisuuva gioonnaivaa tunoo: Vaa na kiauuko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo,

⁴⁹ tuduu rikiada gioonna kiaapuuya inna tasipama yeenna nnooya ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo: Aanna dee vaidivoono mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivainnee?

⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva gioonnaivaa tunoo: A niyara kutaavaivee kiannaivaaraina na i mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiee i vita yoketaivau yapaunoo. Ausa nuufa tasipama kuanee, tiravai.

8

Gioonna vooya Yisuunna nnaagiai nuairavai

¹ Nnaagiai suai vooyauvai taika kiooduu Yisuuva mmuakiasa yoosinna kiisaiyauvakiaata pinaiyauvakiaatama nuainno varioo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiaa roo nuairavai. Nuauduu ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama

² gioonna vooya mmagia maisaiyauvo iya aakiai yauvaki varuduu titooaatama gioonna vooya nniitarooduu tuqinnooyaatama inna nnaagiai nuairavai. Vo gioonna voovai nnutuuvo Mariaava yoosinna Makataraa ivakidiri pikioo numa Yisuunna tooduu inna aakiaivakidiri mmagia maisa yaaku saivai sainaidiri taarama titooduu vuduu varuu gioonnaivo inna nnaagiai nuairavai.

³ Vo gioonna voovai inna tasipama nuauvaa nnutuuvo Yoqaanovee. Ivo kieeta vaidi Heroootaa nnauvaara haitatuura vaidiivaa nnutuuvo Kusaanna nnaatavai. Vo gioonna voovai nnutuuvo Susanaavaata kaayau seena gioonna vooyaatama mmoori vara rada nuaida varida ngiari mminnamminnaiyauvaadiri Yisuunnaata ari ngiaammuaayaatama tuqinneeravai.

Yisuuva uru rututuooma kioovaudiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 13:1-9; Marakaa 4:1-9)

⁴ Kaayau gioonna kiaapuuya vo yoosinna vo yoosinnadiri Yisuunnasi nnida suvuau kiooduu rikioo Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo tunoo:

⁵ Vaidi voovoono yeenna uruuyauvaa varoo oro ari mmooriivaki rututuooma roo nuaikio vooyauvai aataruuvo vaivau tuoo kuaikiai gioonna kiaapuuya ivaugiataa yuku raa rada nookiaavo rikioo ngiaammaiyauvo tuma porooma nnaavai.

⁶ Uru vooyauvai tuoo sikau tasipama vai mmataivau kuaiyauvo uruoo hama mmataivo nnammari raivaara akiiraama aasannaivai.

⁷ Uru vooyauvai tuoo ooviiyauvaki kuaikio ooviiyauvo iyauvaa tasipama uruoo raputu kiaivai.

⁸ Uru vooyauvai mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo yoketaama urikio too kaayau iiraiyauvo yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kioo vaivaivee. Yisuuva itaa kua kiasa kioo kava tunoo: Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

Yisuuva mmataama kioo kua oyaivaa tiravai

(Matai 13:10-17; Marakaa 4:10-12)

⁹ Tuduu rikiada Yisuunna ngiaammuaaya ivo uruuyauvunudiri mmataama kioo tuu kua oyaivaara inna yaparauduu rikioo

¹⁰ Yisuuva iya sai tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira kua oyaivo haumaki vaivaa fai na ngii giasa ngii minai ngiengieenoo arinaima rikiaaravai. Mo gioonna kiaapu vooya teedada mmanna avuuyauvaadiri teeda hama tuqinnama taaravai. Iya rikiadada mmanna yaataiyauvaadiri rikiada hama arinaima rikiaaravai. Hama iya tuqinnama teeda arinaima rikiaaraivaara na mmatayaa diaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kiee iya kiasa mmiauvai.

Yisuuva uru rututuooraa kua oyaivaa kooyaa tiravai

(Matai 13:18-23; Marakaa 4:13-20)

¹¹ Aanna mmatayaa diaa mminnaivaudiri na mmataama kiee kiauva oyaivaa rikiaatee. Uruuyauvo Anutuugaa kuavai.

¹² Uruuyauvo aataruuvau tuoo kuaiyauvo inna gionna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa rikieeraiya roosiivai. Iya rikiaa kutaavaivee tikio Anutuugo aataru yoketaivau iya yapeevora Anutuugaa kuaivo iya yaatayaa vaivaa Sataango numa varoo kuaivai.

¹³ Uruuyauvo sikau tasipama vai mmataivau tuoo kuaiyauvo inna gionna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiaa kaayau siriga tasipama varaavai. Uruuyauvo uruoo hama tuukaiyauvo kuaiyauvaa roosiima iya kiisa suai Anutuugaa kuaivaara kutaavaivee kiaavo mminnamminnaa maisaiyauvo iya iinno taikiai iya muaraagaida Anutuugaa aataruuvaa makee tikiai pikiaavai.

¹⁴ Uruuyauvo ooviivaki tuoo kuaiyauvo inna gionna kiaapu vooya Anutuugaa kuaivaa rikieeraiya roosiivai. Iya rikiaa varidada nnaagiai ngiari mmooriyauvaara pinaama yaata utida sikau vareeraivaara yaata utida mmamma iira aataruuvaa yaata utuaavo iyaavoono iya suvuainno Anutuugaa kuaivaa rugaikio rikioo iiraiyauvo gaasi roosiima vaivai.

¹⁵ Uruuyauvo mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo inna gionna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiaa varada puisakama utida safuuma yoketaama varida iya piriisaikiainnaata Anutuugaa mmooriivaa mmannammanna iikiaavovo iira yoketaiyauvo iyaki vaivaivee.

*Hama kuu yavaivaadiri toobaivaa rummua apivai
(Marakaa 4:21-25)*

¹⁶ Hama gionna kiaapu voovoono toobaivaa subi kioo varoo oro yapa kioo kuu yavaivaa varoo toobaivau tuarapatikama rummua apu kiaikio vaivai. Hama ivaa varoo oro terenaivaa mmemmaivaki yapa kuaivai. Gionna kiaapuuya mmaanaidiri ngaiya mmeekiaivaa taateeraivaara ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai.

¹⁷ Mmuakiaa mminnaiyauvo hataumaki vaiyauvo fai kooyaa vainaravai. Mmuakiaa mminnaiyauvaa rummua apu kiaiayauvo fai rabara kino kooyaa vainai mmuakiaaya taaravai.

¹⁸ Ngia rikiaa kuaivaara arinaima yaata utida rikiaatee. Gionna kiaapu voovoono ni kuaivaa arinaima rikiaivoono fai Anutuugo ari vo kua vo kuaivaa inna kiasa mmino rikiaanaravai. Gionna kiaapu voovoono kiisa kuaivo inna yaatana vaivoono ariiyara yaata utuoo tinara: Vaa kua vooyauvai niiki vainoo, tino rikioo fai akiairaino taunnino hama innaki kuaiyauvootainaravaivee.

*Yisuunna kaanoota kataunnaiyaatama innara tiravai
(Matai 12:46-50; Marakaa 3:31-35)*

¹⁹ Tuduu rikiaa Yisuunna kaanoota inna kataunnaiyaatama innasi ngiaaree kiasa numa tooduu kaayau gionna kiaapuuya inna suvuau kioodoo hama innasi nniravai.

²⁰ Hama innasi nnuuvaara gionna kiaapuuyakidiri voovoono Yisuunna tunoo: Aa mmiaa i kaanoota i kataunnaiyaatama mmaana i dida vaid aita kua kiasa iikiaano,

²¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gionna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa rikiaa ivaa iikiai iya inna ni noova ni gata vayaiyavee, tiravai.

*Yisuuva yuunna yaamurukaivaa tuduu taikeeravai
(Matai 8:23-27; Marakaa 4:35-41)*

²² Vo suai Yisuuvaata ari ngiaammuauyaataama kanuuvaki karada varuduu Yisuuva iya tunoo: Nnikiai ta nnoori haruungaivaa sainai kuaaravee, tuduu rikiaa kanuuvaa feena rada

²³ vida varuduu Yisuuva vuru ivaki vairavai. Vuru vainno varuduu yuunna yaamurukaivo nnooriivaudiri nnuduu nnooriivo kaayau korokoroono ketekaateenno kanuu aakiaivaki ngioo vioo iya ruputu taikaanara uduu rikiaa

²⁴ ari ngiaammuauya numa inna yuruuda tunoo: Nnoonna-o, nnooriivo kiisa suai ti raputinara iinoo, tuduu rikioo Yisuuva diitoo yaagueegama yuunnaivaata nnooriivaatama oogoo tuduu yuunnaivo pikiooduu nnooriivo hama korokooravai.

²⁵ Hama korokorooduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Ngia aaniira hama niyara kutaavaivee kiaannee? tuduu rikiaa nnikiaraida aatuuda ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Aanna dee vaidivainnee? Ivo yuunnaivaata nnooriivaatama tikiai rikiaa aki-airaama taikaavaivee, tiravai.

*Yisuuva mmagia maisa varuu vaidiivaa tuqinneeravai
(Matai 8:28-34; Marakaa 5:1-20)*

²⁶ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama Karirayaa pikiada nnoori haruungaivau vida mmata sainai vauvaa nnuutuvo Keraseenga vuduu kanuuvo oro siriivau dioo vauduu

²⁷ Yisuuva reemi roo saivaata mmagia maisaiyauvo vaidiivaa aakiaivaki topau vaidiivo ii yosinna ivaki varuuvuono Yisuunna saidi tiiravai. Ivo hokoba suai taguada hara kioo varioo hama ari nnauvaki varirainno pikioo vaidi putuuya hau oonauyauvaki variravai.

²⁸ Ivoono Yisuunna too pinaama vuu vuu kai kai tioo ngioo varoo inna yuku oyaivaki vainno puaisakama aayanna roo tunoo: Yisuu-o, Anutuugo mmuakiaa mminnammin-naavai yaataravai Mmaapukuavee. A aaniivai ni inarainna ngiannannee? Na yaagueeqama i kiaunoo: Sa ni ruputuanee, kiaunoo.

²⁹ Vaidiivaa aakiaivaki mmagia maisaiyauvo topauvaara Yisuuva iya tiida kuateera tuuvaara vaidiivo itaa kua tiravai. Vaa kaayauneetu mmagia maisaiyauvo vaidiivaa topauduu gioonna kiaapuuya inna vitada yeena yaagueeqaivaadiri inna yuku yaakuuvaitana ranaa rau kiada nnauvaki yapa kiada haitatuukiaavoonnaata ivo yeena yaagueeqaivaa rannakekaama kioodoo mmagia maisaiyauvo inna topauyaano vitada koo mmuyai gaanga voovalu viravai.

³⁰ Ii vaidi ivaa Yisuuva yaparainno tunoo: Ai nnutuuvaa kianee, tuduu rikioo mmagia maisaiyauvo kaayau inna aakiaivaki varuuyauvaara ivo tunoo: Ni nnutuuvo Kaayavavee,

³¹ tuduu rikiada mmagia maisaiyauvo vaidiivaa aakiaivaki varuuya Yisuuva sa ti titanai ta titi irisai soopa hokoba mmata pinnaasayaa kuaivaki kuateeraivaara yaagueeqama inna yaparairavai.

³² Yaparauduu teeda kaayau puaraiyauvo taapiivau yeenna nneeda variravai. Yeenna nneeda varuduu mmagia maisaiyauvo puaraiya aakiaiyauvaki kuaaraivaara yaagueeqama Yisuunna yaparauduu rikioo ee-oo tuduu

³³ vaidiivaa aakiaivakidiri pikiada vida puaraiya aakiaiyauvaki vuduu teeda mmuakiaa puaraiya rereevau mmeepi seenada nnoori haruungaivaki vida putu taika kieeravai.

³⁴ Putu taika kioodoo vaidi puaraiyara haitatuuraiya ivaa teeda seenada vida mmayaayaivaa gioonna kiaapu yosinnaivaki varuuya kiaa mmida annaanna nnauyauvaki varuuyaataama kiaa mmiravai.

³⁵ Kiaa mmuduu rikiada gioonna kiaapuuya yosinnaivaki pikiada Yisuuva uu mmoori-ivaa taara nniravai. Iya Yisuunnasi nnida toduu vaidiivaa vaa mmagia maisaiya inna aakiaivakidiri pikioovo ari uyira rairaiyauvaa uyu rau kioo Yisuunna yuku oyaivaki varuduu ari yaataivo vaa yoketauduu gioonna kiaapuuya innara aatuuravai.

³⁶ Aatuuduu gioonna kiaapu Yisuuva vaidiivaa tuqinnoovaa tooyaano seena gioonna kiaapu vooya kiaa mmiravai.

³⁷ Kiaa mmuduu mmuakiaa gioonna kiaapu mmata Keraseenga vainima vau mmataivau varuuya pinaama iya aatuvaara Yisuunna tunoo: Ti pikiee kuane, tuduu rikioo Yisuuva iya pikioo kanuuvaki karoo kava vara ranoo kuanara iiravai.

³⁸ Kuanara uuduu too vaidi mmagia maisaiyauvo inna aakiaivakidiri pikioovoono Yisuunna yaagueeqama yaparainno tunoo: Kii neeta kuanaravee, tuduu rikioo Yisuuva inna oogoioo tioo tunoo:

³⁹ Ai nnauki kava vara ranee viee Anutuugo i iima kiai kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmianee, tuduu rikioo ivo vioo yosinna aakiaivaki nuainno varioo gioonna kiaapuuya Yisuuva inna iima kioo kuaivaa kiaa mmiaa roo nuairavai.

Yisuuva Yairinna raunnaivaata gioonna voovataama tuqinneeravai

(Matai 9:18-26; Marakaa 5:21-43)

⁴⁰ Yisuuva nnoori haruunga sainadiri kava vara ranoo nnuduu teeda kaayau gioonna kiaapuuya innara faannauya inna toduu kaayauma innara iya yoketairavai.

⁴¹⁻⁴² Yoketauduu vaidi voovoono ivakinnaaya nuunaira nnauvaa kieeta voovalu nnutu-uvo Yairiiva Yisuunna saidi ngioo inna yuku oyaivaki ngioo varoo vainno yaagueeqama ni nnauki ngianeera inna tiravai. Ari raunna mmuaavai inna nuanuovo yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana varuu kiaatannaivo putinara uuvaara inna yaparairavai. Yaparauduu rikioo Yisuuva inna tasipama vioo varuduu gioonna kiaapu kaayauya inna suvuau kieeravai.

⁴³ Suvuau kioodoo gioonna voovoono kabaa vira aataruuvo tupatupaa innaki vaududuu nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taara nuanu taika kioo varuu gioonnaivo varioo tutaqaqiyasi vuduu hama iya inna tuqinneeravai.

⁴⁴ Hama inna tuqinnoovoona numa Yisuunna mmookainnidiri dioo vainno inna buruqa araivalu utuduu rikioo inna kabaa vira aataruuvo makee tuduu taikeravai.

⁴⁵ Taikooduu rikioo Yisuuva yaparainno tunoo: Gioono ni utivainnee? tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya hameetavee tuduu Petorooso inna sai tunoo: Nnoonna-o, kaayau gioonna kiaapuuya i ututuuma kiada i mmammaivau rummua sisaama rada nookiaavaivee,

⁴⁶ tuduu rikioo Yisuuva Petooroosaa kuaivaa sai tunoo: Vaa gioonna kiaapu voovoono ni utikio yaagueeqa ari vookaraivo niikidiri kuaivaa vaa na rikiauvaivee,

⁴⁷ tuduu rikioo gioonnaivo Yisuuva inna toovaara rikioo biribiriinno inna yuku oyaivaki ngioo varoo vainno ari Yisuunnayaa utuuvaara gioonna kiaapuuya avuuvau Yisuunna kkaa kookieeravai. Inna kabaa vira aataruuvoo taikaanaraivaara ivo numa inna utuduu makee tuduu taikoovaara Yisuunna kkaa kookieeravai.

⁴⁸ Kkaa kookieema kioodoo rikioo Yisuuva inna tunoo: Ni nunnakuavee. A yaagueeqama niijara kiannanoo: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna a yoke-taama hara kiee variannanoo. Diitee ausa nuufa tasipama kuane.

⁴⁹ Yisuuva itaa kua tuu saivaata vaidi voovoono kieeta vaidi Yairiinna nnauvakidiri ngioo inna kkaa mmioo tunoo: Vaa i raunnaivo putinoo. Sa vitaira vaidiivaa vatee kuane,

⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva ivo tuu kuaivaa rikioo Yairiinna tunoo: Sa ausa mmuaararee pinaama yaata utuane. Niijara nnaasu yaata utuee kutaavaivee kianee. Tino fai i raunnaivo yoketaama varinaravaivee,

⁵¹ kkaa kioo vioo vioo oro nnauvaki kuanaree kkaa iinno varioo mmuakkaa gioonna kiaapuuya nnauvaki vivoo kkaa Yisuuva iya oooqoo kkaa kioo Petoorooso Yakooopo Yuvuaanainnaata vitoo kiaatannaivaa kaano koovaitanaatama vitoo nnauvaki viravai.

⁵² Vitoo vioo tooduu kaayau gioonna kiaapuuya ivaki varida kiaatannaivaara kaayauma ratada varuduu Yisuuva oro iya tunoo: Sa rataatee. Hama kiaatannaivo putivai. Kati vuru vainoo,

⁵³ tuduu rikiada iya vaa kiaatannaivo putuuvaa teeda Yisuunnara pinaama rairavai.

⁵⁴ Raida varuduu Yisuuva oro kiaatannaivaa yaakuuvau utuoo inna tunoo: Kuabuaa-o, diitaanee,

⁵⁵ tuduu rikioo kava inna mmannasaivo nnabaivaki nnuduu akiairaama diiteeravai. Diitooduu too Yisuuva iya tunoo: Yeennaivaa inna mmiatee,

⁵⁶ tuduu rikiada kaano koovaitana kaayauma nnikiaauduu Yisuuva yaagueeqama iya tunoo: Sa na iikiau kua aavaa gioonna kiaapuuya kkaa mmiatee, tiravai.

9

Yisuuva ari ngiaammuauya titeeravai

(Matai 10:5-15; Marakaa 6:7-13)

¹ Yisuuva ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama innasi ngiateera tuduu rikiada innasi nnuduu gioonna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaata nniitareeraiya tuqinnaateera yaagueeqaivaatama iya mmiravai.

² Iya mmioo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kkaa mmida nniitareeraiya tuqinnaateeraivaara iya tioo

³ tunoo: Sa aataruuvaura mminnaiyauvaa varada kuatee. Kati kuatee. Sa yau kurida nuairaiivaata varada sa utuaiyauvaa varada sa yeennaiyauvaa varada sa sikauiyauvaa varada sa ngii yaapaiyauvaa taara tida varada kuatee. Mmuua tida mmuaa tida nnaasu varada kuatee.

⁴ Ngia yoosinnaiyauvaki vida teekiai tauraa nnauvaa ngii miyaiyauvaki nnaasu varida yapooma yoosinnaiyauvaa pikiada vira suaivaki ii nnau iyauvaatama pikiada kuatee.

⁵ Fai ngia vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida teekiai iya hama ngii tuqinnakiai teeda ngiingii yukuuyavunudiri kufukuufaiyauvaa rututuooma kiada ii yoosinna ivaa pikiada kuatee. Anutuugo irisai maisaivaa iya mminnaraivaara iya rikiaateeraivaara kufukuufaiyauvaa ngii yukuuyavunudiri rututuooma kiaatee,

⁶ tuduu rikiada Yisuunna ngiaammuauya mmuakkaa yoosinnaiyauvaki nuaida varida mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kkaa mmiaa rada nuaida nniitarooya tuqinneeravai.

Herooto Yisuuva uu mmayaayaivaa rikioo kumimakairavai

(Matai 14:1-12; Marakaa 6:14-29)

⁷ Yutayaiya kieetaivo Herooto Yisuuva uu mmayaayaivaa rikioo kaayauma kumimakairavai. Gioonna kiaapu vooyaano tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivo putuoo kava diitaivaivee,

⁸ tuduu vooyaano tunoo: Nnaaruaa vaidi forofetaa voovoono kava diitaivaivee,

⁹ tuuvaara Herooto kaayauma kumimakairavai. Ivo tunoo: Vaa na kiaaduu ni ngiaammuauya Yuvuaanaa nnuunaivaa rutakeeravai. Aa vaidi aavaa na mmayaayaivaa rikiauvo inna dee vaidivainnee? kkaa kioo Yisuunna taanara iiravai.

Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeenna mmiravai

(Matai 14:13-21; Marakaa 6:30-44; Yuvuaano 6:1-14)

¹⁰ Yisuunna ngiaammuaa kua varada nuauya kava vara ranada nnida ngiari uu mmayaayaivaa Yisuunna kua mmiravai. Kiaa mmuduu rikioo Yisuuva iyaatama sunoo ngiarivana nnaasu yoosinna Betesaitaa viravai.

¹¹ Vuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya iya vuuvaa teeda rikiada iya vata rada viravai. Vuduu too Yisuuva iyara yoketaingo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayaivaa iya kaa mmioo nniitarooya tuqinneeravai.

¹² Tuqinnooduu suaivo haatapaanara uduu Yisuunna ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana innasi nnida tunoo: Aa yoosinna aavo koo mmuyai mmanna gaanga yoosinnavai vaivaara gioonna kiaapuuya titanai kuatee. Iya aavakinnaaya yoosinnaiyauvaki vida aa vainima vai nnau aayauvakiaatama vida yeennaiyauvaa vara kiada nneeda iyauvaki vuru vakiateeraivaara titanai kuatee,

¹³ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Mo ngieenoo yeennaiyauvaa iya mmiatee, tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai tavau taarama nnaasu tiisi vainoo. Fai a ti titanai ta oro aa gioonna kiaapu mmuakiaa aayani yeennaiyauvaa yookaama kiada varaarannee? tiravai.

¹⁴ Iya vaidiia nnaasu jaaruduu kaayau (5000) ivau variravai. Yisuuva ari ngiaammuaa tunoo: Ngia gioonna kiaapuuya tikiai vooya (50) voovau varikiai vooya (50) voovau varikiai vooya (50) voovau variatee. Itaqitaama variatee,

¹⁵ tuduu rikiada iya itaa kua tuduu gioonna kiaapuuya rikiada variravai.

¹⁶ Varuduu Yisuuva bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama tu kioo vainno avuuvaa ngiau aapu reeri too vainno iyauvaara Anutuugaata kua yoketaivaa tioo iyauvaa kusiiinnonno kioo ari ngiaammuaa mmuduu varada gioonna kiaapuuya mmiravai.

¹⁷ Mmuduu mmuakiaa nnooduduu iya ausaiyauvo rasiituduu Yisuunna ngiaammuaa iya yeenna nneeda kioo ari yatiiyauvaa rupi nuunama utua yaakuuvaitana yukukidiri taarama rummua yapa kieeravai.

Petorooso kua kutaivaa Yisuunnara tiravai

(Matai 16:13-19; Marakaa 8:27-29)

¹⁸ Vo suai Yisuuva arivana yaaku varoo varuduu ari ngiaammuaa innasi nnuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Gioonna kiaapuuya niyara dee vaidivainnee kua kiada dataa kuaida kiaannee?

¹⁹ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vooya kiaanoo: Yuvuaano nnoori apira vaidivaivee, kiaanai vooya kiaanoo: Irayaavavee, kiaanai vooyaano kiaanoo: Nnaaruaa forofetaa voovoono putuoo kava diitaivaivee, kaaivaivee,

²⁰ tuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngieeta niyara dataa kuaida kiaannee? tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: A vaidi Anutuugo i mmataama kiookaavee, tiravai.

Yisuuva mmamma nniitareeraivaa varoo putinaraivaara tiravai

(Matai 16:20-28; Marakaa 8:30-9:1)

²¹ Tuduu rikioo Yisuuva yaagueeqama iya tunoo: Sa aa kua aavaa gioonna kiaapuuya kua mmiatee,

²² kua kioo tunoo: Na Vaidiiva Mmaapuuvoo fai kaayau mmamma nniitareeraivaa varaananaravai. Fai vaidi yokovaiyaatama vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kua mmira vaidiiaatama niyara ooqoo tikiai fai vaidiia ni ruputikiai na putino taara suaivaitana taikano voomaivaki Anutuugo ni tinai na keenaa diitaananaravaivee, tiravai.

²³ Kiaa kioo vo kuvai mmuakiaa kua mmioo tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoono ni nnaagiai nninaree tioo fai ari yaata utira aataruuvaa ooqoo tioo gioonna kiaapuuya niyara inna ruputikio na putuauneema ivo putinaraivaara mmuakiaa suai ee-oo tioo ni nnaagiai ngiaivee.

²⁴ Gioonna kiaapu voovoono ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuoonnonno fai yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyara putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaananaravai.

²⁵ Fai gioonna kiaapu voovoono ariiyara nnaasu yaata utuoo mmuakiaa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaa varoonnonno hama tupatupaa variraivaara yaata utirainno putuoo fai dee irisai yoketaivaa Anutuugaasidiri varaananarannee? Fai hama varaananaravaivee.

²⁶ Fai yapooma Na Vaidiiva Mmaapuuvoo ni mmeekia ari vookaraivootama ni Napoonna mmeekia ari vookaraivootama aangeraa yoketaa tuanaia mmeekia ari vookariyauvootama na kava mmatayaa tiinaravai. Gioonna kiaapu voovoono niyaraata

ni kuaivaaraatama inna mmamma maisainai na mmatayaa kava vara ranee tiee sai innara mmamma maisainaravaivee.

²⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu aavau dida vakiaa vooya hama putirama kiada varida Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaa taaravaivee, tiravai.

Yisunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai
(Matai 17:1-8; Marakaa 9:2-8)

²⁸ Yisuuva ii kua iyauvaa kiaa taika kioodoo yaaku saivai karasaidiri taaravooma suaivo taika kioodoo ivo Petorooso Yuvuaano Yakoopainna vitoo taapiivau yaaku varaanara viravai.

²⁹ Oro yaaku varoo varuduu inna oori nnikiivo hanigioo ari vookarairavai vauduu inna uyira rairaiyauvo poosainno pinaama mmannaammannairavai.

³⁰ Mmannaammannauduu makee tuduu taara vaidivaitana Musiyya Irayaaya innaata kua tiravai.

³¹ Ngiau aapu vau ari vookarau mmeekiaivo ivaitanaasi vauduu Anutuugo nnaaru ari yaatayaa vau kuaivaa iinaraivaara Yisuuva Yerusareema voo putinaraivaara ivaitana Yisunnaata kua tiravai.

³² Kua tida varuduu Petoroosaa tasipama varuu vaidiivaitana vurura rusirusiida varida tooduu Yisuuva hanigioo ari vookarairavai vauduu Petoroosaa tasipoovaitana inna teeda vaidi taaravaitanootama inna tasipama duuvaa teeravai.

³³ Tooduu vaidiivaitana Yisunna pikiada kuaara iida varuduu Petorooso Yisunna tunoo: Nnoonna-o, ta aavaki variaunnano ti yoketainoo. Kii ta unnakua nnau taaravooma heekaaravee. Aini voovai heekada Musiinnani voovai heekada Irayaannani voovai heekaaravaivee. Iva kumimakainno itaa kua tiravai.

³⁴ Ivo tuu saivaata namaivo tuoo iya rummua apu kioo vauduu kaayauma aatuuravai.

³⁵ Aatuuda rikiooduu Anutuugaa kuaivo nama aakiaidaadiri tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Na inna mmataama kiee yapauvai. Inna kuaivaa rikiaatee.

³⁶ Iva kiaa taika kioodoo iya tooduu Yisuuva arivana nnaasu dioo vairavai. Ii suai ivaki Yisunna ngiaammuaa taaravoomaido ngiari too kuaivaa hama kiaa kookieeraida pikiada kua seemuaa variravai.

Yisuuva mmagia maisaivo varuu ngiaammuaavua tuqinneeravai
(Matai 17:14-18; Marakaa 9:14-27)

³⁷ Vauya patauduu Yisuuva ari ngiaammuaa taaravoomaidootama taapiivaudiri pikiada tida tooduu gioonna kaapu kaayauya iya sunada nniravai.

³⁸ Nnudu gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivakidiri vaidi voovoona aayanna roo tunoo: Vitaira-o, na yaagueeqama i yaparakiaunoo. Numa ni maapuuvaa taanee. Ni maapuuvoo mmuaa tuanaavaivee.

³⁹ Mmagia maisaivo inna ruputikio ivo akiairaama kai tioo putuoo mmatayaa vaikio taara kuanuuvoo inna avaiakidiri tiikio mmagia maisaivo hama inna pikioo virainno makemakee inna ruputikiokio maisainoo.

⁴⁰ Mmagia maisaivaa titaa kikio kuaiveera na yaagueeqama i ngiaammuauya yaparaki- aukai hama iya yopeema titaavaivee,

⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ngia makee variaa gioonna kiaapuuya hama ngia niyara kutaavaivee tiraidaida koonnama variaano. Na hokoba suai ngii tasipama hara kiee variaukai hama ngia niyara kutaavaivee kiaavai. Fai na naana suai ngii tasipama hara kiee varinanai ngia niyara kutaavaivee kiaarannee? Na ngii tasipama variee ngia ni kuaivaa rikiaaraivaara na faannaina variaunoo, kiaa kioo vaidiivaa tunoo: Ai mmaapuuvaa vitee aapi niisi ngianee,

⁴² tuduu rikioo koova ari mmaapuuvaa vitoo ngioo varuduu mmagia maisaivo makee tuduu inna ruputuduu mmatayaa voo varoo vainno yuku yaakuuvaa hannatotauduu rikioo Yisuuva yaagueeqama mmagia maisaivaa ooqoo kiaa kioo ngiaammuaavua tuqin- nama kioo kava ari koonna mmuduu teeda

⁴³ mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuugaa yaagueeqa ari vookarauvaara avai kuru- tooma kiada yaaku vuatavuatairavai.

Yisuuva ari putinaraivaara keenaa tiravai
(Matai 17:22-23; Marakaa 9:30-32)

Gioonna kiaapuuya Yisuuva uu mmoori mmuakiaayauvaara yaaku vuatavuataida varuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo:

⁴⁴ Aa na ngii giaa ngii minara kua aavaa sa taunnuatee. Vaidiyya na Vaidiivaa Mmaapu- uvaa vaidi vooya miaaravaivee,

⁴⁵ tuduu rikiada hama iva tuu kua oyaivaa arinaima rikieeravai. Ivo itaa kua tuuvaara iya kumimakakiateeraivaara Yisuuva hauma kua tuduu rikiada ivaa oyaivaara iya inna yaparakiaaraivaara aatuuravai.

*Yisunna ngiaammuaudo kieeta variaaraivaara inna yaparairavai
(Matai 18:1-5; Marakaa 9:33-37)*

⁴⁶ Yisunna ngiaammuauiya ngiariita ngiariita kua yaagueeqama tida tunoo: Tiikidiri deevoono ari seenaiya yaataroo kietavai varinarannee?

⁴⁷ tuduu rikioo Yisuuva iyaki vau kuaivaa rikioo nnaakara voovai vitoo ari yaaneenni-giataa yapa kioo

⁴⁸ iya tunoo: Gioonna kiaapu voovoono niyara mmuduuya ruaivaara aa nnaakara aavaara tuqinnaivoono inna niyaraatama tuqinnainoo. Niyara tuqinnaivoono ni titoovaaatama tuqinnainoo. Ivaarainno ngiikidiri vaidi voovoono aduoo variivoono fai tauraanaavai varinaravaivee, tiravai.

*Hama ti nnammutuaavai variivoono ti seenavai varivai
(Marakaa 9:38-40)*

⁴⁹ Tuduu Yuvuaano Yisunna tunoo: Nnoonna-o, ta taunnano vaidi voovoono i nnutu-uva tasipama tioo vaidiiaa aakiaakidiri mmagia maisaiyauvaa titaikiai kuaavai. Ii vaidi ivo hama ti tasipama nuai vaidivaara tida ta innara ooqoo kiaunnavaivee,

⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Sa inna ooqoo kiatee. Gioonna kiaapu voovoono ngii kuaivaara hama ooqoo tiivoono inna hama ngii nnammutuaavai. Ivo inna ngii seenavaivee, tiravai.

Samariaa yoosinnaiya hama Yisuunnara tuqinneeravai

⁵¹ Anutuugo tino Yisuuva ngiau aapu ari kuanara suaivo vainima vauduu too ari kuanarapira yaata utuoo Yerusareema aataruuvau kuanaree kiaa viravai.

⁵² Aataruuvau vioo varioo ari kuanara kuaivaananaa tuduu rikiada vaidiiyannaadee vidaa oro Samariaa gioonna kiaapuuya yoosinna voovaki iya kiaa mmikiai rikiada Yisuunnani teerakiateeraivaara iya viravai.

⁵³ Vida iya kiaa mmuduui rikiada ivaki varuuya Yisuuva Yerusareema kuanaraivaara rikiada hama innara iya yoketairavai.

⁵⁴ Hama innara iya yoketauduu rikiada Yisunna ngiaammuaupaitana Yakoopeya Yuvuaanaya tunoo: Udaanga-o, a ti tinai ta ngiau aapuuvakidiri ikiaivaa tikio tioo iya taa taputu kiaivee,

⁵⁵ tuduu rikioo Yisuuva hanigia yaagueeqama ivaitana sai tunoo: Sa itaa kua kiatee,

⁵⁶ kiaa kioo ivootama ari tasipama nuauyaatama vida tarada ari vo yoosinnaivakira viravai.

*Vaidiia Yisunna nnaagiai kuaara tiravai
(Matai 8:19-22)*

⁵⁷ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama aataruuvau vida varuduu vaidi voovoono numa Yisunna tunoo: A kuanna yoosinnaiyauvaki fai neeta i tasipama kuanaravaivee,

⁵⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Fayaiya ngiari nnaamuruuyauvaki vaki-aavai. Ngiaammai ya ngiari ngiisaiyauvaki vakiaavai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvono hama na vuru vaira nnauvootainoo,

⁵⁹ kiaa kioo vaidi voovai tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tuduu rikioo ivo inna kua sai tunoo: Udaanga-o, kii na varinono ni napoova putinai hau kiee i nnaagiai kuanaravee,

⁶⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Pikinai vaidi koonnama variyaiya putuaiya roosiikiai yaano ngiari seena vaidi putuaiya hakuatee. Eenoo oro gioonna kiaapuuya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayaivaa kiaa mmianee,

⁶¹ tuduu rikioo vaidi voovoono inna tunoo: Udaanga-o, fai na i nnaagiai kuanaravee. Kii na oro ni nnauvaki variyaiya tee fai i nnaagiai kuanaravaivee,

⁶² tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Gioonna kiaapu voovoono ni mmooriivaa iinnon-noonnaata ivau kuataama vaikioonnaatainno hanigioo ivo tauraa aataruuvaa yaata utiivo fai hama yopeema Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmooriivaa iinaravaivee, tiravai.

10

Yisuuva kua varada nuairiia (72) titooduu viravai

¹ Nnaagiai Udaanga Yisuuva kaayau vaidi vooya (72) nuunama kioo iya nnutuuyauvaa tioo taara tioo taara tioo titeeravai. Ivo nnaagiai kuanara yoosinna mmuakiaayauvaki iyannaadee kuateeraivaara iya titeeravai.

² Iya titaanara iinno varioo iya tunoo: Mmooriivaki kaayau yeenna kaanaiyauvo nneeravaata vaikiai gioonna kiaapu vareeraiya mmuuaa taaraya variaano. Itaama vaikio mmoori nakaaraivo yeenna vareera gioonna kiaapu vooya titanai ari mmooriivakidiri kaanaiyauvaa varada inna nnauvaki yapaateeraivaara yaaku varaatee.

³ Na ngii titauvau kuatee. Rikiaatee. Na gioonna kiaapu fai mmararaa roosiikiayasi ngii titanai iyasi vida ngia puara sipisiipa nnaakaraiya roosiima tirooma variaaravai.

⁴ Sa sikau rira utuaiyauvaata sa ngiaaru kiaa yeennaivaa vara rira utuaiyauvaatama sa yuku nnaba vooyauvaatama uyida varada kuatee. Sa gioonna kiaapu aataruuvau ngiaiyaata teeda kua kiatee.

⁵ Ngia nnau voovaki vida ivaki variayi tauraa kiatee: Aa nnau aavaki variayiki ausa nuufaivo vakiaivee,

⁶ tikio rikioo ausa nuufai vaidiivo ivaki varino rikioo fai ngii ausa nuufaivo innaki vainaravai. Hama ausa nuufai vaidi voovai ivaki varino too ngii ausa nuufaivo ngiingiiki vainaravai.

⁷ Ngii miaa nnauyauvaki nnaasu varida yeennaiyauvaata nnooriyauvaatama ngii miaiyauvaa nnaatee. Ngiengie mmoori varaivaudiri irisaiyauvo vaiyauvaa ngii mikiai nnaaraivaara itaama variatee. Sa vo nnau teeda vo nnau teeda nookiatee.

⁸ Ngia ari vo yoosinnaivaki vikiai gioonna kiaapuuya ngii tuqinnada yeennaiyauvaa ngii miaiyauvaa nnaatee.

⁹ Mmuai yoosinnaivaki varida nniitaraiya tuqinnada mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiatee: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo ngii vainima nnino, kiatee.

¹⁰ Ngia vo yoosinna vo yoosinnaivauvaki vikiai gioonna kiaapuuya hama ngii tuqinnakiai oro aataruuvau dida vaidi kiatee:

¹¹ Kufukuufaiyauvo ngii yoosinnaivaki vaiyauvakidiri kati ti yukuuyauvunu vaiyauvaa ta ruga kikio iyaavaara Anutuugo irisai maisaivaa ngii minaravai. Vaa Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo ngii vainima nniivaara arinaima rikiaatee, kiatee.

¹² Na ngii gaa ngii miaunoo. Anutuugo ti yaparaira suaivaki fai gioonna kiaapu yoosinna Sutuuma maisama varuuya irisai maisaivaa pinaama varaaravai. Hama ngii tuqinneera kiaa yoosinnaiya fai ngiari irisai maisaivo Sutuuma varuuya irisai maisaivaa yaataaranaravaivee.

*Gioonna kiaapu vooyaano hama ausa hanigieeravai
(Matai 11:20-24)*

¹³ Boo, ngia gioonna kiaapu yoosinna Korasima variayiata yoosinna Betesaitaa variayiataama fai yapooma ngii mmooriivaa irisai maisaivo vainaravai. Nnaaru gioonna kiaapuuya yoosinna Turu Sitoonavaitana maisamaisama variravai. Na Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa ngii yoosinnaivaitanaki iikiaivaa Turu Sitoona yoosinnaivaitanaki iikiaatiri. Iya teeda vaa nnaaru hanigiada yoketaama varutiri. Gioonna kiaapuuya iya hanigiada yoketaama varuuya taateeraivaara iya ausa mmuaararoovaa varada buruqa sisiyauvaa raida kaupavaa ngiari kieetaiyauvunu habara apu kiada varutirivee.

¹⁴ Anutuugo ti yaparainara suaivaki gioonna kiaapu Turu Sitoonaiya irisai maisaivaa pinaama varaaravai. Ngia gioonna kiaapu Korasimaiyaata Betesaitaiyaatama ngii irisai maisaivo iya irisai maisaivaa yaataaranaravaivee.

¹⁵ Ngia gioonna kiaapu Kapanaua variayaso, ngia ngiau aapu variaaree kiayi fai Anutuugo tinai ngia mmeepi ikia aakiaana vida kiaravaivee, tiravai.

¹⁶ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari kuaivaa varada kuateera titoo vaidiia tunoo: Gioonna kiaapu voovoona ngii kuaivaa rikiaivoona fai ni kuaivaata rikiaananaravai. Gioonna kiaapu voovoona fai ngiiyara ooqoo tiioo niyaraatama ooqoo tinaravai. Fai niyara ooqoo tiioo ni titoovaraataama ooqoo tinaravaivee, tuduu rikiada ngiari tuu mmooriyauvaara vida raubiriiravai.

Kuaivaa varada nuaira vaidiia kava nniravai

¹⁷ Vaidi kua varada nuairaiya (72) vida raubiriida mmoori varadada kava vara ranada nnida kaayau sirigaida kiaanoo: Udaanga-o, ta i nnuu tasipama kiaunnani mmagia maisaiyauvo gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki variayiayauvo tiida mmaanai kuaavaivee,

¹⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na taaduu saneetuvo utuneema Sataango ngiauvakidiri tipannuuma kioo tuoo viravai.

¹⁹ Rikiaatee. Vaa na yaagueeqaivaa ngii miauvaara fai ngia nuaida yapaiyauvunuaata eevariyauvunuaatama yuku reekio hama ngii gutinaravai. Na yaagueeqaivaa ngii miauvaara ngia Sataangaa yaagueeqa mmuakiaavai yaatarakio hama mminnaa voovoona ngii ruputinaravaivee.

²⁰ Vo kuavai vainoo. Mmagia maisaiyauvaa kiaani kuaivaara sa sirigaida variatee. Ngii nntuuyauvo ngiau aapu yanaivau vaivaara sirigaida ivaara yaata utida variatee, tiravai.

Yisuunna ausaivo yoketauduu kaayau kuaivaa tiravai
(Matai 11:25-27; 13:16-17)

²¹ Yisuuva itaa kua tuu suaivaki Mmannasa Yoketaivo inna tasipama varuuvaara inna ausaivo kaayauma yoketauduu tunoo: Ni Napoo-o, a ngiau mmataivaara diraikuavee. A ai kua oyaivaa vaidi tinni ruaiyara hatauma kiee vaidi nnaakara meedi roosiima hama tinniaata kiaiyara a kiaa kookieema kiaannaivaara na aiyara yoketaakiaunoo. Ni Napoo-o, a kutaa kati iya i kiaa i mmiataikiai a iya kiaa mmiannavaivee.

²² Ni Napooa eenoo mmuakiaa mminnaivaara diraiavaa vaa a ni miannavaivee. Hama gioonna kiaapu voovoona na i Mmaapuuvaara arinaima ni taivai. Eenoo ni Napooavaano nnaasu arinaima ni taannavai. Hama gioonna kiaapu voovoona ni Napoonna i taivai. Na i Mmaapuuvoona nnaasu arinaima i tauvai. Na gioonna kiaapu voovai kooyaa i vitainaraivo ivootama fai i taanaravaivee, tiravai.

²³ Yisuuva hanigia ari ngiaammuauya nnaasu tunoo: Aanna makee vaiyauvaa ngia taivaara Anutuugo ngiiyara yoketainoo.

²⁴ Na ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaruaa vaidi forofetaa kaayauyaata kaayau kieeta vaidiiaatama aanna makee ngia taivaa iya taatauduu ivaara faannaidada putida hama teeravai. Aanna makee ngia rikiaa kuaivaa iya rikiaatauduu iya faannaidada putida hama rikieeravaivee, tiravai.

Yisuuva Samariaa vaidiivaa mmataama kioo tiravai

²⁵ Mmoori aataru radudeera vaidi voovoona Yisuunnasi ngioo inna iinno taanaree kiaa inna yaparinno tunoo: Vitaira-o, dee mmoorivai na iina tupatupaa variraivaa varaanananee?

²⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa a yaaruannano dataa kuainno tiinne?

²⁷ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: I Udaanga Anutuugaara mmuduuya ruee ai ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmianee. Ai vaidi kaanaivaatama ai yaagueeqaivaata ai yaata vuatinniivaatama mmuakiaavai inna mmianee. E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee. Mmaanna tuu kuaivo itaa kua tiivaivee,

²⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A kianna kuaivo kutaa kuavai kiannanoo. Ii kua ivaa a iinna fai a tupatupaa variraivaa varaananaravaivee, tiravai.

²⁹ Tuduu rikioo mmoori aataru radudeera vaidiivo gioonna kiaapuuya innara safuuma variraivovee kiateraivaara Yisuunna yaparinno tunoo: Mo ni seenaivo inna gioononnee?

³⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Vaidi voovoona Yerusareema pikioo yosinna Yerikoora kuane kua voo varikiai vaidi mmuara furaiya numa inna utida inna buruqaivaa rakuasaa kiada paati kieema inna ruputu kiada pikiaavai. Pikiaavo ivo putinara iinno varikio too

³¹ Anutuugaara kati puara hudeera vaidi voovoona aataruuvaugiataa voo taikio vaidi putinara iivo inna too vaikio too saigiataa voo taroo kuaivai.

³² Voo taroo kuaikio rikioo Riviinna oyaivakidiriaa vaidi voovoona voo voo taikio inna too vaikio rikioo mmuakikaraama voo too saigiataa voo taroo kuaivai.

³³ Voo taroo kuaikio rikioo vaidi Samariaa voovoona aataruuvaugiataa numa too innara pinaama boo tioo

³⁴ aduoo varioo nnammari suuyaivaata vuaina suuyaivaatama inna uudaiyauvunu tusaa siikainno buruqa yeenaivaadiri rau kioo vitoo ari puara togiivau yapa kioo vitoo vida nnida vaira nnauvaki yapa kioo inna tuqinnaivai.

³⁵ Tuqinnama kioo vavo pataikio diitoo ari utuaivakidiri taara sikauvaitana suiiraa kioo vida nnida vaira nnau nakaaraivaa mmioo tinoo: Innara tuqinnaanee. Tuqinnana rikiee fai na kava vara ranee ngiee teenai a innani mminnaa vooyauvai yookaakiannaiyauvaara na sai i mminaravaivee, tiivaivee.

³⁶ Yisuuva itaa kua kiaa taika kioo mmoori aataru radudeera vaidiivaa tunoo: Mmuara furaiya ruputu kiaa vaidiivaa taaravooma vaidiiaa numa inna taivaara a dataa kuainna kiannanee? Deevoo inna seena tuanaavai variinne?

³⁷ tuduu rikioo mmoori aataru radudeera vaidiivo inna sai tunoo: Vaidi voovoona innara boo tioo innara tuqinnaivoona inna seena tuanaavaivee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Eenoo viee ivo iineema mmuakikaraama iikiane, tiravai.

Yisuuva Mataaya Mariaayasi viravai

³⁸ Yisuuva itaa kua kiasa kioo ari ngiaammuaayaatama aataruuvau vida varida vo yosinnavakira vida rikiooduu gioonnaivaa nnutuuvo Mataava ari nnauvaki ngianeera Yisuunna maavee tuduu rikioo ivo numa variravai.

³⁹ Mataanna nunnaivaa nnutuuvo Mariaava ivaki varuuvoono numa Yisuunna mmotama varioo inna kuaivaa rikieeravai.

⁴⁰ Rikiooduu Mataava aritanna pinaa mmoorivai varoovaara pinaama ausa pirisainno numa Yisuunna tunoo: Udaanga-o, hama a niiyara yaata utuannannee? Ni nunnaivo ni pikiaikiai nenetanna nnaasu pinaa mmoori varaunoo. Inna tino numa ni tasipama mmoori varaivee,

⁴¹ tuduu rikioo Udaanga Yisuuva inna sai tunoo: Mataa-o, a kaayau mmooriivaara pinaama yaata utuannano i ausaivo mmuaararainoo.

⁴² Mmuua aataruvai hama aisi vainoo. Ii aataru ivaara Mariaava yaata utivaivee. Fai hama gioonna kiaapuuya ii aataru ivaa innasidiri varaaravaivee, tiravai.

11

Yisuuva yaaku vareeraivaara iya kiasa mmiravai

(Matai 6:9-13; 7:7-11)

¹ Vo suai voovaki Yisuuva ari vo kammuvau varioo yaaku varoonnonno taika kiooduu ari ngiaammuaa voovoono innasi ngioo tunoo: Udaanga-o, Yuvuaano ari ngiaammuaaya yaaku vareeraivaara kiasa mmuneema ti kiasa ti mmianee,

² tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Ngia yaaku varaaree kiasa ataa kua yaaku varada kiatee:

Ti[SB7] Napoo-o, i nnutuuvo mmannammanna yaagueeqa
yoketaa[SB9] tuanaavai nnaasu vakiaivee.

A gioonna kiaapuuyara diraivaa
kino too ngiaivee.

³ Mmuua suai mmuaa suai mmannammanna
ta nnaara yeennaiyauvaa ti mmianee.

⁴ Mmuakiasa gioonna kiaapuuya
mmoori maisaivaa ti mmiaani
ta hama ivaara yaata utiraida
ti ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiaunnaivaara
eenoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaara
sa yaata utirainna rugaane.
Sa ti vitee ti iinno taanara tiivaki
ti yapaanee, kiatee.

⁵ Yisuuva itaa kua kiasa kioo kua voovaata iya tunoo: Ngiiikidiri dee vaidi voovoono aa kua aavaa na tinaraivaa iinnee? Fai ivo heena tammaaki ari seenaivaasi vioo tinara: Ni seena-o, yeenna saaba taaravooma ni minai na yapooma irisai i mmunaravaivee.

⁶ Ni seena voovoono ngieeradiri hokoba aataruuvau nuainnonno niisi nnikiai na hama yeenna inna mmunaravootainoo. Ivaara ni mianee.

⁷ Fai ivo itaa kua tino vaidi nnau aakiaivaki variivo inna sai tinara: Ngieera kuanee. Vaa na ni sipuuvaa rau kiese ni nnaakaraiya ni tasipama vuru vakiaanoo. Hama na yopeema diitee mminnaa vooyauvai vara i mmunaravee, tinoota mmannammanna inna yaparainono inna mmunaravaivee.

⁸ Na ngii giaa ngii miaunoo. Ivo ari seena tuanaivo inna yapara ruaivaara hama iva diitoo yeennaivaa inna mmunaravai. Ivo mmannammanna inna yapara ruaivaara iva diitoo inna mmunaravai.

⁹ Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Ngia Anutuuga yaparaikio fai ngia yaparakiavaa ngii minaravai. Mminnaa voovaara buaida teekio fai ngii too vainaravai. Sipuuvau rikioo fai Anutuugo sipuuvaa ngiini hatuaanaravaivee.

¹⁰ Gioonna kiaapu Anutuuga yaparaivoono fai ari yaparaivaa varaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono fai mminnaivaara buainnonno teeno fai inna too vainaravai. Gioonna kiaapu voovoono sipuuvau rinono fai Anutuugo innani sipuuvaa hatuaanaravaivee.

¹¹ Vaidi voovoono ngiiikidiri aa na tinara kua aavaa iinarannee? Fai inna mmaapuuvu tavaura inna yaparaino fai ivo yapaivaa inna mmunarannee? Hameetavee.

¹² Fai inna mmaapuuvu kakaraa mmuyaira inna yaparaino fai eevariivaa inna mminarannee? Hameetavee.

¹³ Ivaara ngia vaidi mmatayaa maisama variaya mminnaa yoketaiyauvaa ngii nnaakaraiya mmiaa aataruuvaa vaa ngia taavai. Ngii Gioova ngiau aapu variivo ngia

ngiingii nnaakaraiya mmira aataruuvaa yaatairaivaivee. Fai gionna kiaapuuya inna yapara rikio Mmannasa Yoketaivaa iya mmunaravaivee.

Farisaiya Yisuunnara maisaira kuavai tiravai
(Matai 12:22-30; Marakaa 3:20-27)

¹⁴ Yisuuva vaidiiavaa aakiaivaki mmagia maisaivo topaama kioo varuduu inna avaiio ramuunnaama kioovaa titooduu mmagia maisaivo vioo kiooduu rikioo vaidiiivo kua tuuvaara gionna kiaapuuya ivaki nuunauya pinaama nnikiarairavai.

¹⁵ Nnikiarauduu vooyaano tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivo Beresebuuro inna tasipama varikioonno ari yaagueeqaivaadiri mmagia maisaiya vaidi aakiaaki variyaiya titaikai kuaavaivee,

¹⁶ tuduu rikiada inna iida taaraivaara vooya inna tunoo: A ari vookarai mmooriivaa iinai ta teeda kiaara: Anutuugo inna tasipaikioonno iinoo, kiaravee,

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya tinniyaa vau kuaivaa rikioo iya tunoo: Fai gionna kiaapuuya mmuaa mmatauvau variyaiya rapidada ivaudiri raubiriida mmarammaraa varida hama yopeema mmuaavau yaagueeqama varida fai taikaaravai. Fai mmuaa nnauvaki variyaiya ivakidiri rapida fai vida raubiriida mmarammaraa varida fai hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai muaraagakiaaravai.

¹⁸ Itaama vaino Sataango ari seena mmagia maisaiyaatama rapuoonnonno kinai fai mmarammaraa varida hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai muaraagakiaaravai. Ngia kiaanoo: Beresebuuro ari yaagueeqaivaa ni mikiai na mmagia maisaiya titaikai kuaano, kiani

¹⁹ mo ngii nnaagiai nuairaiya giaa yaagueeqavaura iya mmagia maisaiya titaani kuaavainnee? Hama Beresebuura yaagueeqaivoono ngii seenaiya tasipaivai. Ivaara ngia koonnama niyara yaata utuaa kuaivo kooyaa vainoo.

²⁰ Anutuugaa yaagueeqaivo ni tasipaikiai na mmagia maisaiya titaikai kuaavai. Na itaama iikiauuko Anutuugo gionna kiaapuuyara dira suaivo vaa ngiisi nniivaivee, tiravai.

²¹ Kiaa kioo kava vo kua voovai mmataama kioo tunoo: Fai vaidi yaagueeqa voovoono ari suru veeva yau mmataivaa tu kioo vainno ari nnauvaara dioo vaino rikioo inna mminnamminnaiyauvo yoketaama vainaravai.

²² Nnaagiai vaidi yaagueeqa tuanaa voovoono numa innaata rapuoonnonno inna yaatara kino rikioo muaraagaino fai inna suru veeva yau mmataivaa ivo yaagueeqama tu kioo vaivaa ravisi varoo inna hoonaiauvaaatama varoo ari seenaiya yapa mmunaravaivee,

²³ kiaa kioo tunoo: Gionna kiaapu voovoono hama niyara yoketaivoono inna ni nnammutuaavai. Gionna kiaapu voovoono hama ni tasipama ni mmoori varaivoono ni mmooriivaa tuayanna ruaivai.

Mmagia maisaivo kava ari varuuvaki variravai
(Matai 12:43-45)

²⁴ Mmagia maisaivo vaidiiavaa aakiaivakidiri pikioo vioo koo mmuyai gaanga yoosinnaiyauvaki ari varinara mmaataivaara buaama roo nuainnonno taikio kuminaikio ariita kua tioo tinoo: Fai na kava vara ranee nini nnau pikiauvaki oro varinaravee,

²⁵ kiaa kioo kava vara ranoo numa taikio ari nnauvo rupi yamaama kioo funnukama kiaiikio

²⁶ mmanna nnauvai vaikio too ivaki varioo oro seena mmagia maisaiyauvo inna maisaivaa yaatareera yaaku saivai karasaidiri taaramada vitoo nnikiai iya numa inna tasipama variaavai. Aa vaidi avaa aakiaivaki tauraa mmagia maisa mmuaavai varikio kiisama maisama varikiai nnaagiai kaayau mmagia maisaiya innaki variaavo kaayau maisama varivaivee, tiravai.

Sirigaira aataru tuanaivaara Yisuuva tiravai

²⁷ Yisuuva itaa kua tuu saivaata gionna kiaapu kaayauma uuya nuuna aakiaivakidiri gionna voovoono kua pinaivaa inna tioo tunoo: I kaano ari ausaivakidiri i mmata kioo ari nnaamma i mmuuvaaara Anutuugo innara yoketaino,

²⁸ tuduu rikioo inna kua sai tunoo: Yo, inna aikioonna kiannano. Mo gionna kiaapu-uya Anutuugaa mmayaayaivaa rikiada iikiai yara Anutuugo iyara pinaama yoketaino, tiravai.

Vaidiia Anutuugaa mmoori ari vookaruvaa taaraivaara Yisuunna yaparairavai
(Matai 12:38-42)

²⁹ Tuduu gionna kiaapuuya inna suvuau kiada varuduu Yisuuva vo kuavai tunoo: Gionna kiaapu aanna makee variyaiya koonnama variaano. Iya ari vookarai mmooriivaa taara iikiaanoo. Anutuugaa mmoori ari vookaruvaa nnaaruaa vaidi Yonaava uvaa roosiivaa iya ivaa nnaasu taaravai. Fai hama kava voovai taaravai.

³⁰ Fai Na Vaidiivaa Mmaapuuvu Yonaannanikaraama iinaravai. Nnaaru Ninivee varuu gioonna kiaapuuya Yonaava uuvaa tooneema fai ngia makee variayi Na Vaidiivaa Mmaapuuvu iinaravaa taaravaivee.

³¹ Nnaaru kieeta varuu gioonna voovoono tooya ipunna sainai ngieera ari voopidiri ngioo ngioo vaidi Soromoono tinni ruaivaasidiri kua rikiaanara nniravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvu Soromoonaa yaatarauvoono ngii tasipama variaunoo. Gioonnaivo ngieeradiri numa Soromoonaa kuaivaa rikioovaara yapooma Anutuuqo gioonna kiaapuuya yaparainara suaivaki fai ivoono kua pinaivaa aanna ngia variayi ngiiki yapa kino Anutuuqo irisai maisaivaa ngii minaravaivee.

³² Ninivee varuu gioonna kiaapuuya Yonaanna kuaivaa rikiada ausa hanigiada yoke-taama variravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Na aavaki variauvu Yonaanna yaatarauvoono ngii tasipama variaunoo. Ninivee varuuya ausa hanigiada yoketaama varuuvaara yapooma Anutuuqo gioonna kiaapuuya yaparainara suaivaki fai iya kua pinaivaa aanna ngia variayi ngiiki yapa kikio Anutuuqo irisai maisaivaa ngii minaravaivee.

Mmeekiaivau nookiateraivaara Yisuuva tiravai

(Matai 5:15; 6:22-23)

³³ Hama gioonna kiaapu voovoono toobaivaa subi varoo kuupaivaki hatauma yapa kiaivai. Hama yavaivaa varoo ivau tuarapatikama rummua apu kiaikio vaivai. Gioonna kiaapuuya mmaanaidiri ngiayi mmeekiaivaa taateraivaara ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai.

³⁴ A gioonna kiaapu voovoono i avuuvoono i mmammaivaara mmeekia roosiivai. I avuuvu yoketaama taikiai a mmeekiaivau nuairaivaa roosiima yoketaama nookiannavai. I avuuvu upisiikiai a upisiivaki nuairaivaa roosiima hama a yoketaama nookiannavai.

³⁵ Ivaara mmeekiaivo iiki vaivaa upisiivoono rummua apivoora tuqinnama yaata utuane.

³⁶ Fai mmeekiaivo i aakiaivaki suvuaino hama upisiivo yopeema mmeekiaivaa rummua apinaravai. Toobaivaa subi kiaavo mmeekiaivo taivaa roosiima i aakiaivaki fai pinaavai mmeekiaivo taanaravaivee, tiravai.

Yisuuva Farisaiyakiata kua mmaanna kiaa

mmiraiyakiata kua pinaivaa yapeeravai

(Matai 23:1-36; Marakaa 12:38-40)

³⁷ Yisuuva itaa kua kiaa taika kiooduu Farisai vaidi voovoono ni tasipama yeenna nnaaneera Yisuunna tuduu inna nnauvaki vioo inna tasipama yeennaivaa nnooduu

³⁸ Farisai vaidiivo tooduu Yisuuva hama ari yaakuuvaidiri tauraa finirama kioo kati yeennaivaa nnooduu ivaara nnikiariravai.

³⁹ Nnikiarauduu Udaanga Yisuuva inna tunoo: Ngia ngii pereeta kaapa mmaanaiyauvaa fini kiaavo yoketaivaa roosiima ngii mmammaiyauvo vaikio ngii aakiaiyauvaki ngii mminnamminnaa maisaiyauvo suvuainoo. Ngia gioonna kiaapuuya unnakua kiaa kiada iya hoonaanaiyauvaa ngiingiiyara ravisi varada maisama variaavai.

⁴⁰ Ngia yaata duunayavee. Anutuuqo ngii nnabaiyauvaa iima kiaivoono ngii aakiaiyauvaatama iivaivee.

⁴¹ Fai ngia ngiingii aakiaiyauvaa tuqinnadaida mminnaiyauvo ngiisi vaiyauvaa ngii seena mmanna haipuuya mmikio fai ngii aakiaa mmaanaiyauvootama yoketainaravaivee.

⁴² Boo, ngia Farisai vaidiia ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ngia kiisa mminnaa kapikarai takua roosiyaivaa yaakuuvaitana utida mmuaavai Anutuuqaani kiadaatada ngia hama safuuma ngiingii seenaiyara tuqinneeraida hama Anutuuqaara pinaama mmuduuya ruanaanoo. Ii aataru ivaitana iikiataama vaikiainnaata hama iikianaanoo. Ngia ii aataru ivaitana iidadada vo aataruyauvai vaa ngia iikiyaiyauvaatama iikiatee.

⁴³ Boo, ngia Farisaiya ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ngia nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. Ngia yoosinna aakiaiyauvaki nookiaani gioonna kiaapuuya ngii teeda kua yoketaivaa ngiyyara kiaiyauvaara mmuduuya ruaavai.

⁴⁴ Boo, ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ngia mmata nnauyauvaa gioonna kiaapuuya hama teeraida sabi ivau nuairaivaa roosiikiaayavee tiravai.

⁴⁵ Tuduu rikioo mmoori aataru radudeera vaidi voovoono inna sai tunoo: Vitaira-o, e itaa kua ti kianna ivo inna kua maisaivaatanna ti kiannanoo,

⁴⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Boo, ngia mmoori aataru radudeera vaidiyavee. Ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Vaidiia kaayau mmuaararai mminnaiyauvaa vaidi vooya yaapusaiyauvunu kumaata apu kiaivaa roosiima ngia gioonna kiaapuuya mmoori

mmuaararaiyauvaa iya mmi kiada hama ngiengieeta kiisama iya tasipama mmuaararai mmooriivaa varaavai.

⁴⁷ Ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ngii rubu tabeeya forofetaiya ruputuduu putuuyara ngia sikauyauvaadiri iya mmata nnauyauvo yoketaakiaiveera funnukama yoketaama kiaavai.

⁴⁸ Iyaano iya ruputu kioodoo ngieenoo iya mmata nnauyauvaa funnukama kiada ngii rubu tabeeya uuvaa teeda kiaanoo: Inna aikioovaivee, kiaanoo.

⁴⁹ Ivaara Anutuugaa tinniyaa vau kua yoketaa fafaaraivo vainno tunoo: Na fai forofetaiyaata vaidi ni kuaivaa varada nuairaiyaatama titanai vikiai fai vaidiiaano vooya vatada iyara kua maisaivaa tida ruputikiai putuaaravaivee. Anutuugoono itaa kua tiravai.

⁵⁰ Nnaaru ngiau mmata uu suaivakidiri gioonna kiaapuuya forofetaiya ruputua rada nnidada aanna makee homo gioonna kiaapuuya forofetaiya ruputuaano. Fai aanna makee variaa gioonna kiaapuuya forofetaiya ruputuaivaa irisaivaa varaaraivaara nnaaru Anutuugo fafaarama kioo kuaivo vainoo.

⁵¹ Nnaaru vaidi yoketaa voovai Aveeraa kuminayaa ruputu kioodoo putuduu ivakidiri iima rada nnidada vaidi voovai Sakariaasaa ruputu kioovaa irisaivo fai ngiiki vainaravai. Iya nuunaira nnau pinaivaki vuduu yeena tapi Anutuugaara hudeeraivo sainai vauduu vo atuu yoketaa tuanaa nnau voovai sainai vauduu iya vuutaivaki Sakariaasaa ruputu kieeravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Ruputu kioodoo putuuvaa irisaivaa aanna makee variaa gioonna kiaapuuya varaaravaivee.

⁵² Boo, ngia mmoori aataru radudeera vaidiyavee. Ngii irisai maisaiyauvo vainoo. Ni kuaivaa rikiaada tinni yoketaa vaeera aataruovo sipuuvaa roosiivai. Ngia hama ngii kuataikiaiada hama kuaivaara kiivaa varada gioonna kiaapuuya kuaaree kiaiia sipu rairayaama ngieenoo aataruuvaa uuda rammuaavaivee, tiravai.

⁵³⁻⁵⁴ Yisuuva itaa kua kua kioo ii nnau ivaa pikioo vioo varuduu mmoori aataru radudeera vaidiiaata Farisai vaidiiaatama ngiari ausaiyauvo kaayauma nnannatooduu Yisuuva haruruoo kua voovai koonnama tinai iya kua pinaivaa innaki yapaaraivaara ari vo kua ari vo kuaiyauvaara yaagueeqama inna yaparairavai.

12

*Yisuuva unnakua tuuvaara ooqoo tiravai
(Matai 10:26-27)*

¹ Yisuuva itaama Farisaiyaata kua tuu suaivaki kaayakaayau gioonna kiaapuuya nuunaida varuduu hama iya diaara mmaataatauduu ngiari seenaiya yukuuyauvunu diravai. Dida vauduu Yisuuva iya tasipama numa dioo vainno ari ngiaammuauya kuaa mmioo tunoo: Ngia vaidi Farisaiya puuqaira yeenna roosiikiaiara tuqinnama haitatuukiatee. Iya unnakua kuaa iira aataruuvaa na itaa kua kiauunoo.

² Mmuakiaa mminnaiyauvaa rummua apu kiaiayuvaa fai rabara kino kooyaa vainaravai. Mmuakiaa mminnaiyauvo hataumaki vaiyauvo fai kooyaa vainaravai.

³ Itaama vaiki ai ngia upisiivaki hauma kuaa kuaivo fai gioonna kiaapuuya kooyaa ikiannaivau rikiaaravai. Ngia nnau aakiaiayuvaki vida sipuuyauvaa rau kiada ngiingii yaataki ngiingii yaataki murumuru kuaa kuaiyauvaa fai gioonna kiaapuuya yoo sinna vuutaivaki aayanna reeda kooyaa kiaravaivee.

*Dee vaidivaara ngia aatuukiaarannee
(Matai 10:28-31)*

⁴ Ni seenayaso, na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu vooya ngii mmammaiyauvunu ruputikiai putuaaraivaara sa aatuukiatee. Ngia putikiai fai iya hama yopeema kava mmoori maisaivaa ngii miaaravai.

⁵ Anutuugaara nnaasu aatuukiateera na ngii giaa ngii miaunoo. Ivoono ngii ruputina i ngia putikio fai ivoono ikia aakiaivaki ngii yapaanaree tioo fai ngii yapaanaravaivee. Kutaa na ngii giaa ngii miaunoo. Innara aatuukiatee.

⁶ Ngia taara sikau kiisakiatatana kiada fai ngia ngiaamma kiisa siganna roosii yaaku saivai varaaravai. Anutuugo hama iyauvaara vueennainno voovai pikiaivai.

⁷ Ngii kieeta yaasiyauvaa Anutuugo jaaruoo mmuaavai mmuaavai taivai. Sa aatuukiatee. Anutuugo ngiinyara yaata utiraivoono ivo kaayau ngiaamma siganna roosiikiaiayavaara yaata utiraivaa yaataravai.

Gioonna kiaapuuya Yisuunnara kooyaa

*kiaa kookieera kuavai
(Matai 10:32-33; 12:32; 10:19-20)*

⁸ Na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono ari seena gioonna kiaapuuya avuuyauvunu dioo vainno kooyaa tinara: Na aanna Yisuunna nnaagiai nuairavovee, tinai fai Na Vaidiivaa Mmaapuuvo Anutuugaa aangeraiya avuuyauvunu diee vaina innara kooyaa tinara: Inna ni nnaagiai nuairavovee, tinaravai.

⁹ Gioonna kiaapu voovoono ari seena gioonna kiaapuuya avuuyauvunu dioo vainno niyyara ooqoo tinai fai yapooma Anutuugaa aangeraiya avuuyauvunu Na Vaidiivaa Mmaapuuvo innara ooqoo tinaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaara maisavaivee tiivaa fai Anutuugo ivaa rugaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa fai Anutuugo hama ivaa rugaanaravai. Fai tupatupaa vainaravai.

¹¹ Yapooma gioonna kiaapu vooyaano fai ngiari nuunaira nnauyauvaki ngii vitada ngiari kieetaiya avuuyauvunu kua pinaana ngii yapa kikiyai sa ngia iya sai kiaara kuaiyauvaara kaayauma yaata utuatee.

¹² Fai ii suai ivaki Mmannasa Yoketaivo ngia sai kiaara kuaiyauvaa ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

Hoona suvuau kumimaka vaidiivaara Yisuuva tiravai

¹³ Tuduu gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivakidiri vaidi voovoono Yisuunna tunoo: Vitaira-o, ni napoova vaa putikio ni vaavova ari nnaasu hoonahaanaiyauvaa varainoo. Eenoo tino too saiyaavai ni miaivee,

¹⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Boo, ni vaidivai. Hama na kua pinaivaa radudeera vaidivai diauavaivee. Hama na ngii mminnaiyauvaara diee vaina itaqitaama yapaateera kiauunoo,

¹⁵ kiau kioo gioonna kiaapu mmuakiaaya tunoo: Ngingii variraivaara tuqinnama yaata utuatee. Sa mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara teekio ngii varaataakiaiyauvaara yaata utuatee. Gioonna kiaapu voovoono hama kaayau mminnamminnaiyauvaa varaanaivaara varivaivee. Fai ivo kaayau hoonahaanaiyauvaa varano iyauvoono hama varira tuanaivaa yopeema inna mminaravaivee,

¹⁶ kiau kioo Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivauidiri mmataama kioo tunoo: Vaidi voovoono kaayau hoona suvuavoono mmoori varaikio yeennaiyauvo kaayauma kaanaivai.

¹⁷ Kaanaikio too ivo yaata utuoo ariiyara tinoo: Hama ni yeenna iraiyauvaa yapaanara nnaunnaatinoo. Na dataama iikiaunnee?

¹⁸ Inna aikioo, fai na ataama iinaravai. Ni yeenna yapau nnauyauvaa havarata kие fai pinaa nnauyauvai heekaanaravai. Heeka kие ivaki ni yeennaiyauvaata ni hoonahaanaiyauvaatama yapaanaravaivee.

¹⁹ Fai na itaama iina niniyyara tinara: Na vaidi yoketaavaivee. Mminnamminnaa yoketaiyauvo ni suvuainoo. Fai vo nuanu vo nuanu hama na pinaa mmooriiyauvaa varaanaaravai. Fai na kati variee nnoori nnee yeenna nnee sirigaina varinaravaivee, tinaravai.

²⁰ Ivo yaata utuoo itaa kua tiivaara Anutuugo inna tinoo: A yaata duunakuavee. Fai aa heena aavaki a putinaravaivee. Mo a putino gioono aa mminnaa a yapa kiaanna aayauvaa varaanarannee?

²¹ Yisuuva ii kua ivaa kiau taika kioo tunoo: Gioonna kiaapuuya kaayau mminnamminnaiyauvaa ngiariini yapa kiaiya ii vaidi ivaa roosiikiaayavee. Iya mmatayaa diaa mminnaiyauvaa ngiariini yapaavovo suvuaikiai iya Anutuugaa avuuvau kumina tuanaaya variaavaivee, tiravai.

Anutuugaa kuaivaa yoketaama rikiaateera Yisuuva tiravai
(Matai 6:25-34)

²² Yisuuva itaa kua kiau kioo ari ngiaammuaaya tunoo: Itaama vaikiaina na ngii giaa ngii miaunoo. Sa pinaama ngiengie mmatayaa variraivaara yaata utida sa ngiengie yeenna nnaaraivaara kaayauma yaata utuatee. Sa ngia uyira rairaiyauvaa ngingii mmammayaa uyuaariyauvaara kaayauma yaata utuatee.

²³ Hama ngia yeenna nnaaraivaara nnaasu variaavai. Hama ngia ngingii mmammaiyaavunu funnukakiaaraivaara nnaasu ngii mmammaiyauvo vaivai.

²⁴ Ngia ngiaamma kuangedaiyauvaara yaata utuatee. Iya hama vuayeennaiyauvaa hau utida tau ruua rada ngiari yeenna yapeera nnauyauvaki yapa kiaavai. Anutuugoono yeennaiyauvaa iya mmiivaivee. Anutuugo ngiiyara tuqinneeraivoono ngiaasukaiyara tuqinneeraivaa yaataravai.

²⁵⁻²⁶ Ngiiikidiri deevoono ari varinarivaara pinaama yaata utuoo oro hayu yapaanarannee? Hama yopeemavee. Ii ngia yaata utida ngingii variraivaa hayu yapaaravee

kiaa kua ivo kiisakiatavee. Mo ngia hama aikiooma ii kiisa kua ivaa iirama kiada aaniira ngia pinaa mmoori ari vookaraiyauvaara pinaama yaata utuaarannee?

²⁷ Ngia tuqinnama mauraiyauvo mmatayaa uriiyauvaara yaata utida rikiaatee. Hama iyauvo vaidi ti roosiima ngiari uyira rairaiyauvaa iima kiada variaavai. Iyauvo kati ari mmaara urikiai iyauvaa taavo yoketaivai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Itaama mauraiyauvo urikiai iyauvaa taavo yoketaiyauvoono nnaaruaa vaidi kieetaivaa nnutuuvu Soromoono ari mmammayaa uyira raira ari vookaraiyauvaa uyu kiaiyyauvaa yaatara kiaiivai.

²⁸ Ngia kiisama Anutuugaara kutaavaivee kiaiyyaso, Anutuugo maura ikiauyauvaa yapa kiaiikio makee urikiai turau vaidiyya hamuku kiada ikia mmaturuaarayauvaara ivo tuqinnaivai. Ivo mauraiyauvaa itaama tuqinnaineema ngiiyaraatama tuqinnaanaravai. Ngii mmammayaa uyira rairaiyauvaa ngii minaraivaara ngia aaniira kaayauma yaata utuaannee? Fai ngii minaravaivee.

²⁹ Dee nnoorivai nnaarannee? Dee yeennavai nnaarannee? Ivaara sa pinaama yaata utuatee. Sa ngia airi yaata utuatee.

³⁰ Vaidi hama Anutuugaa kua rikieeraiya ii mminnaa iyauvaa varaaraivaara pinaama yaata utuaavai. Ngii variraivaki ii mminnaa iyauvo hameetaivaara vaa ngii Gioova rikiaivai.

³¹ Sa iyauvaara yaata utuatee. Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivaa varaaraivaara tauraa yaata utuatee. Fai itaikio Anutuugoono ii mmuakiaa mminnaa iyauvaatama ngii minaravaivee.

*Yisuuva ngiau aapu vau mminnaa yoketaiyauvaara tiravai
(Matai 6:19-21)*

³² Ngia ni puara sipisiipaiya roosiikiaya sa aatuukiatee. Fai ngii Gioova ngiiyara yoketaianno gionna kiaapuuyara diraivaa ngii minaravai.

³³ Ngii mminnamminnaa mmuakiaayauvai varada oro vaidi vooya mmida irisai sikauyauvaa varada oro mmanna haipu gionna kiaapuuya mmiatee. Ngiau aapu vai mminnaa hama taikaanarayauvaara nnaasu yaata utida iyauvaara mmoori varaatee. Ngiau aapu vai mminnaiyauvo fai hama raubiriinno taikaanaravai. Hama vaidiyya numa iyauvaa mmuara varaaravai. Fai hama kegenaiya iyauvaa hatoka nnaaravai.

³⁴ Gionna kiaapu voovoono mmatayaa mminnaivaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai. Gionna kiaapu voovoono ngiau aapu vai mminnaivaara mmuduuya ruoo fai ivaara nnaasu yaata utinaravai.

Mmooi vareeraiya vaa teerama kiaiyya roosiima variatee

³⁵ Mmooi vareera ngiaammuauya ngiari mmooi varaivaara ngiari buruqaiyauvaa uyu supugiaa kiada toobaiyauvaa subi teerama kiada variaaneema ngieeta itaqitaama teerama kiada variatee.

³⁶ Mmooi vareera ngiaammuauya iya nnoonnaivo yaapeeri buusaivakidiri nnaa kioo nninaraivaara faannakiaaneema ngieeta faannakiatee. Ivo ngioo sipuuvau rinai iya akiairainai innara hatuaraivaara iya faannakiaavai.

³⁷ Mmooi vareera ngiaammuauya iya nnoonnaivo nninai teeda fai iya avu teeda vaida innara teerakiaiya fai yoketaama variaaravai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Iya itaikio too fai ivoono ari buruqaiavaa uyu supugiaa kioo tinai nnikio too yeennaiyauvaa iya mmunaravai.

³⁸ Fai ivo heena tammaaki nninarannee? Vara kakaraa akua tino nninarannee? Fai ngioo teenai vaa iya teerama kiaiyya yoketaama variaaravai.

³⁹ Aa kua aavaa rikiaatee. Vaidi voovoono nnauvaki mmuara vareera vaidiivo nninara suaivaa nnau nakaaraiivo rikioo avu taitiri. Mmuara vareera vaidiivo ivaki ngioo hama yopeema sipuuvaa rukaitu kioo ngioo vioo mminnamminnaiyauvaa mmuara varaitirivee.

⁴⁰ Ivaaraida mmuaanaa teerakiatee. Hama ngia rikieera teera suaivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvu fai kava tiinaravaivee, tiravai.

*Yoketaa mmooiivaata maisa mmooiivaatama vareeraiyara Yisuuva tiravai
(Matai 24:45-51)*

⁴¹ Tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, a ii mmatayaa diaa mminnaivaidiri mmataama kiee kianna kua ivaa tiyara nnaasu kiannavainnee? Vara mmuakiaa gionna kiaapuuyaraatama kiannavainnee?

⁴² tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Dee mmooi vareera ngiaammuauvoono tinni yoke-taivaa varoo ari mmooiivaara hama pikieerainno mmannammanna yaagueeqama nnaasu iinnee? Itaama ii ngiaammuauvaa vaidi nnoonnaivo kieetavai inna yapa kiaiikio

inna nnauvaara haitatuunno seena ngiaammuauya yeenna nneera suaivaki yeennaiyauvaa duuyama kioo iya mmiivai.

⁴³ Ivo itaama varikio nnoonna vaidiivo ngieeradiri vara ranoo numa ari nnauvaki taikio homo yoketaama mmoori varoo varikio too ngiaammuauvaara inna yoketaivai.

⁴⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ii ngiaammuaui vaavaidai nnoonnaivoono ari hoonahaana mmuakiaayauvaara haitatuura ngiaammuaui inna yapaanaravai.

⁴⁵ Fai iqii ngiaammuaui ivoono hama itaama iirama kioo ariiyara yaata utuoo tinara: Nnoonnaivo hokoba suai ipi varioo hama akiairaama nnino, kiasa kioo ari seena ki-aatanna ngiaammuaui ripiinoo ruputuoo pinaa yeenna nnoo nnoori kapikaraivaatama nnoo kumimakinno varinono

⁴⁶ yapooma hama ivo rikioo teera suaivaki nnoonnaivo ngioo inna ruputu rutaka kagaari kino ivo vaidi mmoorira haunninniiraiya variraivaki kuanaravaivee.

⁴⁷ Ngiaammuaui voovoono ari nnoonnaivo tii kuaivaa vaa arinaima rikioonnaata vioo inna kuaivaa pikioo hama ivo tii mmooriivaa iinno teerataarairama kioo fai nnoonnaivo irisaivaa pinaama inna ripiinaravai.

⁴⁸ Vo ngiaammuaui voovoono hama tuqinnama ivo tii kuaivaa rikioo arinaidiri sabi ivo tii mmooriivaa iinno koonnama kino fai nnoonnaivo irisai kiisama inna ripiinaravai. Vaidi voovoono vaidi voovai pinaa mmooriivaa inna mminaree kiasa ivo aikiooma iiki-aiveeraivaara arinaima taa kioo rikiasa kioo inna mmimo too yaagueeqama mmooriivaa varaivee. Ivo pinaa ari vookarai mmooriivaa inna mmimo too yaagueeqama kioo mmooriivaa ari vookaraama varaivee.

*Yisuuva mmatayaa tuuvaara gioonna kiaapuuya nnammutuannammutuaa iiravai
(Matai 10:34-36)*

⁴⁹ Rapiraivo iikiaivaa roosiima mmataivau vakiaiveeraivaara na tiiravai. Ii rapira ivo iikiaivo teerayaama akiairaama taanaraivaara ni yoketaivoo.

⁵⁰ Mmamma nniitaraivo nnoori apiraivaa roosiima fai na varaanaravai. Hama na vareera homo variauko ni ausaivo mmuaararainoo.

⁵¹ Ngia yaata utuaani na gioonna kiaapu mmatayaiya ausa nuufaivaa mminaraivaara na tiiravainnee? Hama na ivaara tiiravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Iya hama ausa nuufaivaa tasipama mmuaavau varirama kiada iya mmarammaraama variaivaara na tiiravai.

⁵² Aanna na variaui suaivakiaata nnaagiai suaivakiaatama fai mmuaa nnauvaki yaaku saivai variyaiya fai taara yaata utida taaravoomaano voovau varikiai taaramaano voovau variaaravai.

⁵³ Iya mmarammaraama varida fai kookiaiya voovau varikiai mmaapuuya voovau variaaravai. Kaanokiaiya voovau varikiai iya raunnaapuuya voovau variaaravai. Nnaaputuuya voovau varikiai ngiari nnaaputuuya voovau variaaravaivee, tiravai.

*Yisuunna oyaivaara hama iya tuqinnama rikieeravai
(Matai 16:2-3)*

⁵⁴ Yisuuva itaa kua kiasa kioo vo kuavai gioonna kiaapu kaayauya kiasa mmioo tunoo: Ngia namaivo rau kiaiiki teeda akiairaama kiaanoo: Kiisa suai vatiivo rinaraivee, kiaavo vatiivo ruaivai.

⁵⁵ Ngia taavo ooruruuvo utikio ngiauvo rupikiai teeda kiaanoo: Inna suaivo taanara iinoo, kiaavo suaivo taivai.

⁵⁶ Ngia huobavainna unnakua nnaamuru tuanaayavee. Ngia ngiaui mmataivaa teeda suaivo taanaraivaara arinaima teeda vatiivo ruanaraivaara arinaima taavai. Mo ngia aanna makee ta variaunna suai aavaki hama tuqinnama teeda hama ni oyaivaara arinaima rikiaavai.

Vaidiivo kua pinaana i yapaana tinai rikiee

*innaata kua tiee safuukianee
(Matai 5:25-26)*

⁵⁷ Ngia aaniira hama ngiengienoo ngiingii kuaivaa kiasa safuuma kiada variraidaida kua pinaivaara dira vaidiivaasi kuaannee?

⁵⁸ Fai vaidi voovoono kua pinaivaa iiki yapaanee kiasa i vitoo kua pinaivaara diraivaasi vivoora aataru tammaivaudiri innaata kua tiee safuuma kianeene. A hama itaino fai ivo i vitoo kua pinaara diraivaasi vino fai ivoono oovi nnauvaara haitatuura vaidiivaa i mmimo rikioo fai ivoono i vitoo oovi nnauvaki i yapaanaravai.

⁵⁹ Na i kiasa i mmiaunoo. Fai a ivaki variee irisaivaa inna mmiee mmiee kiisa vookiata hama mmirama kiee fai mmannammanna oovi nnauvaki variee mmi taika kiee mmaanai tiee kuanaravaivee, tiravai.

13

Hama fai ngia ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa

pikieerama kiada fai ngia putuaaravai

¹ Karirayaa vaidiiaa puaraiyauvaa kati Anutuugaara ruputu hudooya ngiari mmoori-iva*a* iida varuduu rikioo kieeta vaidi Piratuuso ari ngiaammuaaya titooduu vida vooya ruputuduu putiravai. Yisuuva gioonna kiaapuuyaata kua tuu suaivaki vooyaano ii mmayaaya ivaara Yisuunna kiaa mmiravai.

² Kiaa mmuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Ngia yaata utida kiaanoo: Karirayaa vaidiiaa Piratuuso itaama ruputuuya mminnamminnaa maisaiyauvo seena Karirayaa gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa yaatarainoo. Iya kaayau mmamma nniitaroo maisauvaa varoovaara ngia yaata utida itaa kua kiaannee?

³ Na ngii gaa ngii miaunoo. Hama iya mminnamminnaa maisaiyauvo mmuakiaaya mminnamminnaa maisaiyauvaa yaataravai. Fai ngia hama ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada yoketaama varirama kiada fai iya putuneema ngieeta putuaaravee.

⁴ Yoosinna Siruaama vau nnauvo havarata roo vaidi yaakuuvaitana yuku saivai sainaidiri taaravooma ruputu kioduu putuu mmayaayaivaara yaata utate. Ngia ivaara yaata utida kiaanoo: Iya gioonna kiaapu Yerusareema variaia yaatarada maisamaisama variaayaveeda kiaannee?

⁵ Na ngii gaa ngii miaunoo. Hama iya mminnamminnaa maisaiyauvo mmuakiaaya mminnamminnaa maisaiyauvaa yaataravai. Fai ngia hama ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada yoketaama varirama kiada iya putuneema fai ngieeta putuaaravee, tiravai.

Yisuuva nnaammuayaivo hama iira vauvaa mmataama kioo tiravai

⁶ Kiaa kioo Yisuuva mmatayaa diaa mminnaa voovaidiri mmataama kioo gioonna kiaapuuya tunoo: Vaidi voovoona vuaina mmooriivaki nnaammuayaivaa roosiivaa utu kiaiikio urlikio too oro iiraivaara buainnonno taikio kuminaivai.

⁷ Kuminaikio rikioo vaidi mmoorira haitatuuraivaa tinoo: Taanee. Taaravooma nuanu na numa aa nnaammuaya aavaki iiraivaara buainana tauko kuminainoo. Hanaa rakammua ree kagaari kiaanee. Mo aaniira ivo uruoo kuminayaa mmataivaa nammariivaa varainnee?

⁸ tikio rikioo mmoorira haitatuura vaidiivo inna sai tinoo: Nnoonna-o, mmuaa nuanuvai pikinai tee na mmataivaa hanuu kiee puara naaraivaa hakua ree ivaa oyaivaki yapaanaravai.

⁹ Yapa kino rikioo iiraivo vaino too ti yoketainaravai. Hama iiraivo vainai tee inna aikioo hanaa rakammua ree kagaari kiaanee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yisuuva gioonnaivaa mmookaivo umaagauvaa tuqinneeravai

¹⁰ Kati varira suai voovaki Yisuuva nuunaira nnauvaki vioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo varuduu

¹¹ gioonna voovoona mmagia maisaivo numa innaki varuduu yaakuuvaitana yuku saivai sainaidiri taaravooma nuanu ivo ari vookarau pinaa nniitaroovaa varooduu mmookaivo umaagauduu hama yopeema mmookaivaa radudoo safuuma nuauvoona ivaki variravai.

¹² Ivaki varuduu Yisuuva inna too tunoo: Gioonna-o, makee i nniitaraivo taikaivee,

¹³ kiaa kioo innayaa ari yaakuuvaitana utuu saivaata mmookaivaa raduda kioo Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

¹⁴ Tuduu rikioo nuunaira nnauvaara dira vaidiivo Yisuuva kati varira suaivaki gioon-naivaa tuqinnoovaa inna nnannateeravai. Inna nnannatooduu ivo gioonna kiaapuuya tunoo: Yaaku saivai karasaidiri mmuaa suaivaki nnaasu ta mmoori varaunnavai. Ii suai iyaavaki nnaasu nnikio vaidiivo ngii nniitaraiyauvaa tuqinnaanaravai. Sa kati varira suaivaki ngii nniitaraiyauvaara ngiatee,

¹⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Ngia huobavainna unnakua nnaamuru tua-naayavee. Ngia mmuakiaaya kati varira suaivaki ngii puara nnauyauvaki vida puara burimakau togiiyauvaatama rakuasaa kiada vitada oro nnooriivaa mmiaavaivee.

¹⁶ Aa gioonna aavo Aaparaamaa oyaivakidiri diitai aavaa Sataango nniitareera mai-saivaa yeena rau kiaivaa roosiivai inna mmikio yaakuuvaitana yuku saivai sainaidiri taaravooma nuanu taika kioo itaama varivai. Mo kati varira suaivaki na inna nniitaraivo yeena roosii rau kiaivaa na tino taikaanarannee? Vara hama na tino taikaanarannee?

¹⁷ tuduu rikiada Yisuunna ari nnammutuaiya iva tuu kuaivaara iya mmamma maisauduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuuva uu mmoori yoketaivara sirigairavai.

Yisuuva uru kiisa masateeraivaudiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 13:31-32; Marakaa 4:30-32)

¹⁸ Yisuuva tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo inna aaniivai roosiivainnee? Na dee mmatayaa diaa mminnaavaudiri mmataama kiee ngii giaa ngii minarannee?

¹⁹ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo uru kiisakiata nnaammuaya uruuvaa roosi-ivaa nnutuuvo masateeraivaa roosiivai. Vaidi voovoono ii uru ivaa varoo ari mmooriivaki rututuooma kiaikio uruoo yatarivai diivai. Dikiai ngiaammaiya numa inna hammaraiyauvaki ngiisaiyauvaa heeka kiada vakiaavaivee, tiravai.

Yisuuva puuqaira yeennaivaa mmataama kioo tiravai

(Matai 13:33)

²⁰ Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava iya yaparainno tunoo: Dee mmatayaa diaa mminnaavaudiri na mmataama kiee Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaara ngii giaa ngii minarannee?

²¹ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo puuqaira yeennaivaa roosiivai. Gioonna voovoono ii yeenna ivaa varoo paravuaa saaba taaravoomaivaki hanigiaanigieema kioo yapa kiaikio vainno eyommaavai puuqaivaivee, tiravai.

Yisuuva keegia kiisaivara tiravai

(Matai 7:13-14,21-23)

²² Yisuuva itaa kua kiaa kioo vioo nnoonna yoosinnaiyauvakiaata kiisa yoosinnaiyauvakiaatama nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaa roo nuainnonno Yerusareema kuanee kiaa aataruuvau vuduu

²³ gioonna kiaapu voovoono inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, Anutuugo kiisa gioonna kiaapuuya nnaasu vitoo aataru yoketaivau yapaanarannee? tuduu rikioo iya tunoo:

²⁴ Keegia kiisaivaki kuaaraivara mmannammanna yaagueeqama iikiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Kaayau gioonna kiaapuuya ivaki kuaaree kiaa kiada fai hama yopeema ivaki kuaaravaivee.

²⁵ Nnau nakaaraivo diitoo sipuuvaa rau kinai ngia oro mmaanaivau dida vaid sipuuvau rida kiaara: Udaanga-o, sipuuvaa tiini hatuaanee, tikio fai ivo sai tinara: Ngia deepidiriida ngiaannee? Hama na ngii yoosinnaivaa tauvaivee,

²⁶ tinai fai ngia sai kiaara: Mo ta i tasipama yeenna nnooriivaa nnaunnani a ti yoosinnavaki nuainna mmayaayaivaa ti kiaa ti mmiannakuavee,

²⁷ tikio rikioo fai ivo ngii sai tinara: Ngia deepidiriida ngiaannee? Na ngii giaa ngii miaunoo. Hama na ngii yoosinnaivaa tauvaivee. Ngia maisa mmooriivaa iira nnaamuruyavee. Ngieera kuatee. Fai nnau nakaaraivo itaa kua tinaravaivee.

²⁸ Yapooma fai nnaaru varuu vaidiia Aaparahaamo Isaako Yakoopainna mmuakiaa forofetaiyatama Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki varikio Anutuugo ngii oooqoo tinai ngia mmaanai varida teekio ngii nnannateenai fai ngiingii avaiyauvaa hakutikio ngii ausaiyauvo mmuaarareenai rataaravai.

²⁹ Suai raari raipidiri suai haatapaipidiri tooya sai tooya sainaidiri ngiaa gioonna kiaapuuya Anutuugo iyara dira yoosinnaivaki varida yeenna naaravai.

³⁰ Makee gioonna kiaapu vooya nnaagiai variaya fai tauraa variaaravai. Gioonna kiaapu vooya makee tauraa variaya fai nnaagiai variaaravaivee, tiravai.

Yisuuva Yerusareemaiyara mmuduuya riravai

(Matai 23:37-39)

³¹ Tuduu mmuai suaiivaki vaidi Farisai vooya numa Yisunna tunoo: Herooto i ruputinai putinarivaara rikiee aa yoosinna aavaa pikiee ai yaatu kuanee,

³² tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Oro vaidi avakarai fai mmaraaraa roosiivaa kiaa mmida kiatee: Na makeennaata turaunnaata mmagia maisaiyauvaa titanai vikiai nniitaraiya tuqinnee dita fai na ni mmooriivaa iima taika kiaanaravaivee, kiatee.

³³ Ivo ni ruputinara tinainnaata na makeennaata turaunnaatama ditaata nene rikiau aataruuvau kuanaravaivee. Hama dee yoosinnavaki vaidiia forofetaiya ruputuaavai. Yerusareema ivaki nnaasu iya ruputuaavai. Fai vo yoosinnavaki ruputikio hama yoke-tinaravai. Koonnainaravai.

³⁴ Boo, gioonna kiaapu Yerusareemaiyaso, ngia forofetaiya ruputuaani putuaani gioonna kiaapu Anutuugo ngiisi titeeraiya ngia sikauyauvaadiri habati kiada ruputuaani putuaavai. Kakaraa kaanaivo ari nnaakaraiyauvaa rupi nuunama ari haayaivaadiri rummua apineema na airineetu ngii rupi niniisi nuunainee kiaukai ngia niyara oooqoo kiaavai.

³⁵ Rikiaatee. Vaa ngii nuunaira nnau pinaivaa Anutuugo pikiaikio mmanna nnauvai vainoo. Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama kava ni taaravai. Fai yapooma ngia ni-iyara kiaara: Udaangaivo titooduu tuuvo nninaraivaara Anutuugo innara yoketaakiaivee, kiaa kiada fai ngia kava ni taaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

14

Yisuuva vaidi nniitaroovaa tuqinneeravai

¹ Kati varira suai voovaki Yisuuva vaidi Farisai kieeta voovai nnauvaki vioo yeennaivaa nnoo varuduu teeda gioonna kiaapuuya inna puru varida teeda vauduu

² vaidi voovoono inna yuku yaakuuvo yootoovo Yisunna avuuvau variravai.

³ Varuduu too Yisuuva kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaata Farisaiyaatama yapaarainno tunoo: Ti mmaanna tuu kua aataruuvo dataa kuainno tiinnee? Fai ta kati varira suai vaki vaidi nniitaraivaa tuqinnaarannee? Vara hama tuqinnaarannee?

⁴ tuduu rikiada iya kua seemuaa variravai. Kua seemuaa varuduu Yisuuva vaidi yuku yaakuuvo yootoovaa vitoo tuqinnama kioo titooduu viravai.

⁵ Vuduu too Yisuuva iya tunoo: Fai ngiikidiri vaidi voovoono kati varira suai vaki inna mmaapuuvonnee vara inna puara burimakauvo doofa nnooriivaki tuoo vino rikioo fai aikiooma ivo utu raririima kati naatauvau yapaanarannee? Vara too pikiaanarannee? Fai ivo utu raririima kati naatauvau yapaanaravee,

⁶ tuduu rikiada iya hama yopeema inna kuaivaa sai tiravai.

Iya nuunaida buusa nneeraivaara Yisuuva tiravai

⁷ Yisuuva yeenna nneera suai vaki gioonna kiaapu vooya ngiariiyara nnaasu yaata utida mmaata yoketaiyavunuu varuduu too mmatayaa diaa mminnaa voovaudiri mmataama kioo mmuakiaaya tunoo:

⁸ Gioonna kiaapu voovoono yaapeeri yeenna nneera suai vaki aiyara aayanna tinai sa oro mmaata yoketaivau tauraa varianee. Buusa nakaaraivo vaidi voovai nnutuuvu pinaavai vaivaara aayanna raanara iinainnaata a tauraa oro mmaata yoketaivau varinarainnoo.

⁹ Fai a varino buusa nakaaraivo numa i tinara: Tiee vino rikioo vaidi nnutuuvu pinaavai vaivo aavau variaivee, tinai fai a tiee mmee nnaagiai mmaataivau oto varino i mmamma maisainaravai.

¹⁰ Buusa nakaaraivo aiyara aayanna tinai rikiee oro nnaagiai mmaataivau varino rikioo fai buusa nakaaraivo numa i too tinara: Ni vaidi-o, diitee numa aa mmaata yoketaa aavau varianee, tinai rikiada fai mmuakiaa gioonna kiaapu ivaki variaya aiyara yoketaavee kiaaravai.

¹¹ Gioonna kiaapu voovoono ariiyara mannaka tiivaa fai Anutuugo inna vitoo aduoo yapaanaravai. Fai gioonna kiaapu voovoono tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivaa Anutuugo vitoo aruoo yapaanaravaivee, tiravai.

¹² Kiaa kioo vaidiivo ari nnauvakira inna maavee tuuvaa tunoo: Fai a buusaivaa iinna sa ai seenaiyaraata ai kata vayaiyaraatama ai oyaiyaraata i seena hoona suvuakuiyaraatama aayanna kianee. Fai a iyara aayanna tinai i yeennaiyauvaa nnaa kiada irisaiyauvaa i mmikiai fai a ivaudiri irisaiavaa varaanarakuavee.

¹³ Fai a buusaivaa iinna mmanna haipuuayaraata vaidi yuku yaaku maisakiai yaraatama mmudannarakiai yaraata avu huruutakiai yaraatama aayanna tinai numa nnaatee.

¹⁴ Iya hama yopeema irisaiyauvaa i mmiaaraivaara fai Anutuugo aiyara yoketainaravai. Yapooma gioonna kiaapu ausa hanigieeraiya putuaiyauvakidiri diitaara suai vaki Anutuugo irisai yoketaivaa i mmimaravaivee, tiravai.

*Yisuuva buusa pinaivaudiri mmataama kioo tiravai
(Matai 22:1-10)*

¹⁵ Tuduu rikioo vaidi voovoono Yisunna tasipama yeenna nnoovo inna kuaivaa rikioo inna tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki fai gioonna kiaapu voovoono yeenna nnaanaraivaara Anutuugo kaayauma innara yoketainaravaivee,

¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vo suai vaidi voovoono buusa pinaivaa iima kioo gioonna kiaapu kaayauyara aayanna tiivai.

¹⁷ Aayanna tikio rikioo buusa nnaara suai vo vainima vaikio rikioo vaa tauraa aayanna tiiyara ivo ari mmoori vareera ngiaammuaavua titaikio oro tinoo: Ha ngiaannee? Vaa ta buusaivaa teerama kuaunnanoo,

¹⁸ tikiai rikiada iya mmuaavai mmuaavai mmuaakaraama hama iya kuataikiai ngiari vo mmoori yauvunudiri yaadata rummua kiada kiaavai. Tauraa tiivoono mmoori vareera ngiaammuaavua tinoo: Boo, na mmata voovai yookaama kiauavaa taanara kuanaravee. Na kiau kua aavaa a kava viee inna kiaa mmianee.

¹⁹ Itaa kua tikio rikioo voovoono tinoo: Na puara burimakau yaakuuvaitana sikaun-naadiri yookaama kiese varauyauvaa taanara kuanaravee. Na kiau kua aavaa a kava viee inna kiaa mmianee.

²⁰ Itaa kua tikio rikioo voovoono tinoo: Na ikiataa nnaata varauvaara yaata utuee hama na yopeema kuanaravee,

²¹ tikio rikioo mmoori vareera ngiaammuaivo numa ari nnoonnaivaa iya itaa kua kiaa kuaiyauvaa inna kiaa mmiivai. Kiaa mmikio rikiaikio kaayauma inna nnannataikio ari ngiaammuaivaa kiaa mmioo tinoo: Akiaraama viee yosinna aataruuyauvaki buaama ree tee gioonna kiaapu mmanna haipuuayaata yuku yaaku maisakiaiyaatama avu huruu-takiaiyaata mmudannarakiaiyaatama vitee ngianee,

²² tikio rikioo oro iya kiaa sunoo numa ari nnoonnaivaa tinoo: Nnoonna-o, vaa a kianna kuaivaa na iima kiauuko hama nnauvo suvuainoo,

²³ tikio rikioo ari nnoonnaivo inna sai tinoo: A kava vara ranee viee aataru nnoon-naiyauvaki buaama ree tee kiisaiyauvakiaatama buaama ree teenai gioonna kiaapu ivaki variyai i teekiai yaagueeqama tinai ngiatee.

²⁴ Ni nnauvo suvuakuaiveera tinai ngiatee. Na ngii giaa ngii miaunoo. Tauraa na aayanna kiauya hama numa ni buusaivaa nnaaravee. Nnoonnaivo itaa kua tiivaivee, tiravai.

*Ngia tuqinnama yaata utu kiada Yisuunna nnaagiai kuatee
(Matai 10:37-38)*

²⁵ Tuduu kaayau gioonna kiaapuuya Yisuunna tasipama nuauduu iva hanigia iya too tunoo:

²⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono niisi ngioo ari kaano koovaitanaara pinaama mmudu-uya ruoo ari nnaata nnaakaraiyara pinaama mmuduuya ruoo ari kata vayaa nnunna nnayaiyara pinaama mmuduuya ruoo ari variraivaara pinaama mmuduuya ruaivo fai hama ni nnaagiai nuaira gioonna kiaapuvai varinaravee.

²⁷ Gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapuuya ni nnaagiai nuaivaara inna ruputikio na putuauneema ivo putinaraiyaara hama ee-oo tioo ni nnaagiai nniivo inna hama ni nnaagiai nuairanavai.

²⁸ Fai ngiikidiri dee vaidi voovoono nnau hokobaivaa heekaanaree tioo tauraa mmin-naiyauvaa yookainara sikauyauvaa yaarummua teeno aikiooma vaino fai nnauvaa heeka taika kiaanaraiyaara yaata utiinne? Fai ivo itainaravai. Fai hama aikiooma sikauyauvo vaino fai hama yopeema heeka taikeerainno ruukama pikiaananavai.

²⁹ Fai hama yaarummua teerairainno ivo tuunna kuabaiyauvaa hara kioo teeno hama sikaunnaataino rikioo fai pikianai rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnauvaa teeda innara raikiaaravai.

³⁰ Innara raida fai kiaara: Aa nnau aavaa heekai vaidiivo hama yaagueeqama heeka taikeera ruukama pikiaivaivee, kiaaravaivee.

³¹ Fai vaidi kieeta voovoono ari vo kieeta vaidiivaata rapinaree kiaa kioo tauraa varioo ari rapira vaidiiva yaarummua teeno innasi kaayau (10,000) varikio rikioo vuai kiee-taivaasi kaayakaayau (20,000) varikio rikioo ivaara yaata utuoo tinara: Fai ta titi yaatara titi yaatara kiarannee? Vara hama yopeema titi yaatara titi yaataraannee? tinaravai.

³² Fai hama yopeema yaataraataama vaino kieeta vuaivo ngieera homo varino rikioo vaidi kua varada nuairaiya titanai vida inna kiaara: Nnikiai fai ta hama rapiraida kati mmuaavau variaaravee, kiaaravee.

³³ Yisuuva ii kua ivaa kiaa kioo tunoo: Itaama vaino fai gioonna kiaapu voovoono ngiikidiri ariisi vai mminnaa mmuakiaayauvai hama pikioo fai ivo hama ni nnaagiai nuaira gioonna kiaapuvai varinaravaivee, tiravai.

*Yisuuva yorokuuvo maisauvaara tiravai
(Matai 5:13; Marakaa 9:50)*

³⁴ Yorokuuvo inna yoketaa mminnaavai. Yorokuuvo vainnonno maisainai fai ngia aaniivaadiri iikio kava yoketainarannee? Hama yopeemavee.

³⁵ Maisai yorokuuvaa fai mmooriivaki mmataivaa tasipama yapa kikio rikioo fai koon-nainaravai. Fai hama mmataivo yoketainaravai. Fai maisai yorokuuvaa puara naaraivaa tasipama yeenna mmaara mmataivaki yapa kikio rikioo hama yoketainaravai. Fai kati kagaari kiaaravai. Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

mmataama kioo tiravai
(Matai 18:12-14)

¹ Tuduu vo suai voovaki sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata mmaanna tuu kuaivaa hatokeera maisa gioonna kiaapuuyaata Yisuunna kuaivaa rikiaaree kiaa innasi nuunaida variravai.

² Nuunaida varuduu vaidi Farisaiyaata vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama ausa pirisauduu ngiariita ngiariita kua tida tunoo: Mo aa vaidi aavo mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaatama kua tioo varioo iya tasipama yeenna nnainoo, ³ tuuvaara Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo tunoo:

⁴ Ngiikidiri dee vaidivoono aa na tinara kua aavaa hama iinnee? Vaidi voovoono yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kioo (100) puara sipisiipaiyauvaa virikio voovai iyakidiri raubiriikio saiyaavaa (99) koo mmuyai gaangaivau pikioo mmuaavai raubiriivaara buainnonno taikio

⁵ inna too vaikio too inna mmuduuyaivo yoketaikio vita ari vaaveevaki hara varoo

⁶ ari nnauki vioo ari seenaiyaraata ari mmuaa yoosinnaiyaraata variyaiyaraatama aayanna tioo tinoo: Ni puara sipisiipa vaa raubiriima kiaivaa na tee vitauvaara nnikiai ngieeta neetama sirigakiaaravee, tiivai.

⁷ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu vooya (99) variyai ngiariiyara kiaanoo: Ta yoketaaya variaunnaano. Ta dee mminnamminnaa maisaiyauvaara ausa hanigiaarannee? kiaa kiada variyaiyara ngiau aapu variyai fai hama iyara pinaama sirigakiaaravai. Gioonna kiaapu voovoono ari mminnamminnaa maisaiyauvaa fai pikioo hanigioo yoketaama varinai iya puara sipisiipaivaara sirigakiaaneema fai ngiau aapu variyaiyara pinaama innara sirigakiaaravaivee.

Yisuuva sikau raubiruuvaudiri mmataama kioo tiravai

⁸ Vo kuavaara yaata utuatee. Gioonna voovoono sikau yaakuuvaitana utikio rikioo voovai tioo vioo raubiriikio rikioo ivo aaniivai iinnee? Ivo toobaivaa subi varoo nnauvaa rupiara roo tuqinnama buainnonno taikio

⁹ inna too vaikio too varoo ari seenaiyaraata ari mmuaa yoosinnaiyaraatama aayanna tioo tinoo: Na ni sikau raubiriima kiauavaa vaa na tauvaara nnikiai ngieeta neetama sirigakiaaravee, tiivaivee.

¹⁰ Na ngii giaa ngii miaunoo. Iya sikauvaara sirigakiaaneema gioonna kiaapu kaayau mminnamminnaa maisa suvai voovoono ari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikioo hanigioo yoketaama variivaara Anutuugaa aangeraiya fai innara pinaama sirigakiaaravaivee, tiravai.

Yisuuva ngiaammuaui raubiruuvaudiri

mmataama kioo tiravai

¹¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo vaidi mmatayaa diaa voovaudiri mmataama kioo tunoo: Vaidi voovoono ari mmaapuuvaitanootama varida

¹² ngamiisaivoono ari koonna tinoo: Napoo-o, ai mminnamminnaa saiyaavaa niini yapa kiaanaiyauvaa makee ni mianee, tikio rikioo ari koova ari mminnamminnaa saiyaavai ngarunnani yapa kiaikio vaikio rikioo saiyaavai ngamiisaivaani yapa kaiyauvaa inna mmiivai.

¹³ Mmikio varaikio kiisa suaivo taika kiaikio ari mminnamminnaidaa ari koova inna mmiiyauvaa rupi nuunama kioo varoo ari koonna nnauvaa pikioo ari vo yoosinna ngieera vaivakira vioo vioo oro ivaki hara kioo varivai. Hara kioo varioo sabisaabi ari isaraa roo nuairaiivaara ari sikauyaavaa sabi kagaari kagaariima roo nuaikiokio

¹⁴ sikauyaivo eeyaayavai taika kiaikio rikioo yoosinna ivaki mmuakiaa vuayeennavai aasannaikio rikioo ngiaammuaivo hama mminnaataikio kati varivai.

¹⁵ Kati varioonnonno rikioo oro ivaki varii vaidiivaasi vioo inna tasipama varikio rikioo ivo ari mmooriivakira inna titaikio oro inna puaraiya yeenna mminara kuaivai.

¹⁶ Oro yeenna nnabaiyauvaa puaraiya mmioo rikiakio inna nnaataikio rikioo hama vaidi voovoono yeennaivaa inna mmikio rikioo

¹⁷ varioonnonno rikiakio inna yaata utiraivo kooyaa vaikio rikioo tinoo: Ni napoonna mmoori varaa ngiaammuaui kaayau yeennaiyauvo iya suvai kioo vaikiai vooyavai hama nnaavo kati vaikiainnaata na aavaki variauko ni yeenna raikio ni putuatainoo.

¹⁸ Fai na diitee ni napoonnasi vee tinara: Napoo-o, Anutuugaa avuuvannaata i avuuvannaatama koonnama na variaunoo.

¹⁹ Na maisama variauvaara sa niyara ni maapuvaivee kianee. Kati tee pikianai na i mmoori vareera ngiaammuaui roosiima varinaravee, tinaravaivee,

²⁰ kiaa kioo diitoo ari koonnasi nniivai.

Ngioo taikio ari koova ngieeradiri inna taikio rikioo ari ausaivo innara boo tikio seenoo numa varau tu kioo vainno inna mmootaivai.

²¹ Inna mmootaikio rikioo ari mmaapuuvu tinoo: Napoo-o, Anutuugaa avuuvuunnaata i avuuvuunnaatama koonnama na variaunoo. Na maisama variauvaara sa niyara ni maapuvaivee kiane,

²² tikio rikioo ari koova ari mmoori vareera ngiaammuaaya aayanna roo tinoo: Aki-airainai yaapa yoketaa oyaivaa varada inna nnuunaivaki reemma kiaatee. Mmakaranna yoketaivaata varada inna yaaku oopuuvau uyuatee. Yuku nnabaivaitanaata varada inna yukuuvaitanau uyuatee.

²³ Puara burimakau nnaakara kaayau nnamhari raivaa oro varada numa ruputu kiada huda kikiat ta innara buusaivaa iima kiada nneeda sirigaida variaaravee.

²⁴ Ni maapuuvu vaa putinoo kiauvo aavaa numa varinoo. Iva vaa raubiriinoo kiauvo aanna makee vaa ni too vainoo, tikiai rikiada sirigaida variaavai.

²⁵ Sirigaida variaavo ari mmaapu ngaruva mmooriivakidiri vaa ranoo numa nnauvaa vainima ngioo varioo rikiaikio nooma muuuru akuavoota kuaru raa akuavootama inna yaataivaki kuaikio rikioo

²⁶ numa mmoori vareera ngiaammuaa voovai yapara ruoo tinoo: Iya aaniivaida iikiaannee?

²⁷ tikio rikioo tinoo: I kataivo vaa vara ranoo nniivaivee. Ivo hama raubiriirama kioo kati inna mmammaivo saunaavai vaikio hama vookaravaakaraira variivaara i koova puara burimakau nnaakara nnamhari rai voovai ruputivaivee,

²⁸ tikio rikioo ngaruva kaayauma inna nnannataikio hama nnauvaki inna kuataikio rikioo oooqoo tiivai. Oooqoo tikio rikioo ari koova mmaanai tioo vioo yaagueeqama inna tinoo: Ha ngiannannee?

²⁹ tikio rikioo ngaruva ari koonna tinoo: Rikiaanee. Na kaayau nuanu i mmooriivaa varee hama na vo suai i avaiava hatokauvai. Na itaa kiauakakai a hama ni seenaiyaatama isaraateera irisai maisa puara memee nnaakara voovai ni miannavaivee.

³⁰ Mo aa i mmaapu ngamiisa aavo mmuakiaa i mminnaiyauvaa varoo sabi nuaira gioon-naiyara kagaari kagaariima roo nuainnonno nnikiainna a puara burimakau nnaakara kaayau nnamhari raivaa ruputuannanoo,

³¹ tikio rikioo ari koova inna sai tinoo: Ni maapu-o, a tupatupaa ni tasipama variannani na mmuakiaa mminnaa niisi vaiyauvaa iini yapauvai.

³² I kataivo vaa putinoo kiauvo aavaa numa varinoo. Ivo vaa raubiriinoo kiauvo aanna makee vaa ni too vainoo. Ivaara aikiooma ta buusaivaa iida sirigaida variaunnaanoo, tiravai.

16

Ngiaammuaa voovoona koonnama mmoori vareeravai

¹ Yisuuva itaa kua kua kioo vo kuavai ari nnaagiai nuaira gioonna kiaapuuya kuaa mmioo tunoo: Vaidi voovoona kaayau hoona suvuavo ari mmoori vareera ngiaammuaa voovai inna mminnaiyauvaa haitatuukianeera kuaa kioo mmataama kuaikio rikioo haitatuunnonno inna mminnaiyauvaa sabi kagaari kuaikiai rikiada gioonna kiaapuuya nakaaraivaa kuaa mmiaavai.

² Kiaa mmiaavo rikioo inna mminnaiyauvaa haitatuuraivaara maavee tikio innasi nnikio too inna tinoo: Gioonna kiaapuuya kaayauma iiyara kiaivaara na rikiauvai. Mo na rikiauvaara a dataa kuainna kiannannee? A ni mminnaiyauvaara haitatuukianna aataruuvaa safuuma jaarummua kiee tuqinnama ni giaa ni mianee. Fai hama a keenaa ni mminnaiyauvaara haitatuunaravaivee,

³ tikio rikioo ivo ariiyara yaata utuoo ari yaataivaki tinoo: Boo, fai kiisa suai ivo ni mmooriivaa ravi voovai mmunaravaivee. Fai itainai na dee mmooriivai varaannannee? Hama na yopeema yaagueeqaina mmataivaa hanuu kiee mmooriivaa varaannaravai. Fai na kati variee yeennara ngiaaru tino ni mmamma maisainaravai.

⁴ Ai, vaa na rikiaunoo. Fai na mmoori iinaraivo vaa ni yaatana vainoo. Fai mmoori nakaaraivoona ni mmooriivaa ravi voovai mmintai fai na ni yaata utiraivaugiataama iinai fai gioonna kiaapuuya niyara yoketaida ngiari nnauyauvakira niyara maavee kiaaravee.

⁵ Ivo itaa kua kua kioo mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmoori nakaaraivaa irisai mmiaaraiyara tikiai ngiaavo mmuaavai mmuaavai innaata kuaivaa kiaavo tauraanaivaa tinoo: A fai naanama mmoori nakaaraivaa irisai mmunarannee?

⁶ tikio rikioo inna sai tinoo: Fai na nnamhari toori kaayau (100) inna mmunaravaivee, tikio rikioo tinoo: Aavau variee yanaivau saivai (50) nnaasu raa kiee saivai (50) vakiaa varaanee.

⁷ Ivo itaa kua kiaa vaidi voovai tinoo: A fai naanama mmoori nakaaraivaa irisai mmīnarannee? tikio rikioo tinoo: Fai na yeenna utuaivaa kaayau (100) inna mmīnara-vaivee, tikio rikioo tinoo: Inna aikioo, yanaivau vooyauvai (80) raa kīee vooyauvai vakiaa varaaneē.

⁸ Ivo itaama iinno tinni ruaivaa roosiima iivaara mmoori nakaaraivo inna tinoo: I tinniivo yoketainoo, tiivai. Gioonna kiaapu mmatayaa diaa mmooriivaara ngiariiyara ngiariiyara mmoori iikiaiya vaidi tinni ruaiya roosiima iikiaavai. Iya itaama iikiaivaara Anutuugaa aataruuvau variaiya yaataaraavaivee, tiivaivee.

⁹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo iivaara iya kiaa mmioo tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Mmatayaa diaa mmīnnaa sikauvaadiri yoketaa aataruuvaa ngii seenaiyara iikiai fai ngiīiyara yoketaayavee kīaaravai. Fai itaikioo sikauvo taikeera suaivaki ivo tupatupaa variraivoono ngiīiyara yoketai nai ngia yoketaama tupatupaa varira yoosinnaivaki vari-
aaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovoona kiisa mmooriivaa hama pikieerama kioo mmānnam-manna yaagueeqama safuuma iinno yapooma pināa mmooriivaatama mmuaikaraama itaama iinaravai. Gioonna kiaapu voovoona kiisa mmooriivaa koonnama iinno fai yapooma iva pināa mmooriivaatama koonnama iinaravai.

¹¹ Fai hama ngia mmatayaa diaa sikauvaara tuqinnama haitatuukio Anutuugo ngiau aapu vaira mmīnnaa tuanaivaa dataama kioo ngii minarannee? Hama yopeema ngii minaravee.

¹² Fai ngia hama Anutuugaa mmīnnaa mmatayaa vaiyauvaara tuqinnama haitatuukio ivo ngii mmīnnaa tuanaiyauvaa dataama kioo ngii minarannee? Fai hama yopeema ngii minaravai.

¹³ Hama mmoori vareera ngiaammūau voovoona taara vaidivaitanaani mmoori varavai. Fai itainnonno vuai vaidiivaara nnannatoo vuai vaidiivaara mmuduuya rinar-
avai. Fai itainnonno vuai vaasi vioo yaagueeqama mmooriivaa iinno vuai vaara nniki rakainno kiisama mmooriivaa iinaravai. Iva roosiima hama ngia Anutuugaa mmoori-
ivaatama sikau vareera mmooriivaatama mmuaavaugiataama iikiaavaivee, tiravai.

*Yisuuva vo kua vo kuaiyauvaa iya kīaa mmiravai
(Matai 11:12-13; 5:31-32; Marakaa 10:11-12)*

¹⁴ Tuduu Farisai vaidiīya sikauvaara kaayauma mmuduuya ruuya Yisuuva itaa kua tuu kuaivaa rikiada innara raida varuduu

¹⁵ Yisuuva iya tunoo: Gioonna kiaapuuya ngiīiyara safuuma variraiyavee kīa-
teeraivaara ngia iya avuuyauvunu mmoori yoketaivaa iikīaanoo. Anutuugo vaa ngii aakīaiyauvaki tuqinnama taivaivee. Gioonna kiaapuuya mmatayaa diaa mmīnnaiyauvaa teeda iyauvaara yaata utida kīaanoo: Yoketaa mmīnnaayauvaivee, kīaivaara Anutuugo too tinoo: Kumina mmīnnaayauvaivee, tiivai.

¹⁶ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaata forofetaiya tuu kuaivaatama gioonna kiaapuuya ivaaraatama puridada tuma Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa suaivaki taikeeravai. Ii suai ivakidiri Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaaya yoketaivo kooyaa vaiikiai gioonna kiaapuuya ivaa rikiada ivaki kuaaree kīaa kiada ivaara yaagueeqararama kiada iikīaavai.

¹⁷ Na ivaara ngii giaa ngii miaunoo. Ngiau mmataivo taikaanaraivo inna mmuaararainoo. Anutuugaa kua mmaannaivaki vai kua vookiata taikaanaraivo kaayauma mmuaararainoo.

¹⁸ Vaidi voovoona ari nnaata tauraanaivaara ooqoo kīaa kioo karaasa voovai varai kioo mmuara vareera aataruuvu innaki vainoo. Ivoono ari nnaata tauraanaivaa pikiaikio kati varikio vaidi voovoona inna varai kioo mmuara vareera aataruuvu innakiatama vainoo.

Yisuuva vaidi hoona suvuaivaaraata Rasaruusaaraatama tiravai

¹⁹ Vaidi voovoona kaayau hoona suvuaivoono hara kioo varioo buruqa haboonna kuaiyauvaata ari vookarai poosa kuaiyauvaatama uyu rau kioo mmuakīaa suai yeenna yoketaiyauvaa nnaivai.

²⁰ Vaidi voovai mmāna haipuuva nnutuuvo Rasaruuso kaayau uudaivaivo inna mmammaivau suvui kīaivaa vaidiīya makemakee inna vitada numa vaidi hoona su-
vuaivaa nnauvaa sipu oyaivaki yapa kīaavo

²¹ hara kioo varioo vaidi hoona suvaivo yeenna nnaikio tuoo kuai yeenna pupunuuyauvaa nnaanaree kīaa varivai. Ivo ivaki maisama varikiai rikiada faiya numa inna uudaiyauvaa boosi nnaavai.

²² Itaama iikīaavo ivo varioonnonno nnaagīai putikīai rikiada aangeraiya tuma inna vi-
tada yoosinna yoketaivaki Aaparahaamo variivaki yapa kīaavo varivai. Varikio nnaagīai vaidi hoona suvaivo putikīai vaidiīya inna nnaivaava varada hau kīaavo

²³ yoosinna maisaivaa nnutuuvo Hairiisa ivaki hara kioo varikio inna mmammaivo kaayauma niitaraiikio varioo rooru taikio ngieera Aaparahaamo varikio Rasaruuso inna tasipama varikio too

²⁴ aayanna roo tinoo: Napoo-o, Aaparahaamo, niiyara boo kiane. Rasaruusaa titano ari yaaku oopuuvaa nnooriivakidiri rabuuma kioo ni mmaakiriivau harano adakiaivee. Na ikia aakiaivaki variauko ni mmammaivo kaayauma ni niitaraiikai na vuu vuu kai kai tiee variaunoo,

²⁵ tikio rikioo Aaparahaamo tinoo: Ni maapu-o, yaata utuane. Nnaaru eenoo mmatayaa varuu suaivaki kaayau mminnamminnaa yoketaiyauvo i suvuairavai. Ii suai ivaki Rasaruuso maisama variravai. Anna makee ivo aavaki yoketaama varikiai a maisama variannanoo.

²⁶ Vo kuavai rikiaanee. Aavaki variaya hama yopeema ngiisi vikiai ivaki variaya hama yopeema aapi ngiaaraivaara Anutuugo oogai pinaivaa ti tammaivaki iima kiaikio vainoo,

²⁷ tikio rikioo vaidi hoona suvuavo tinoo: Napoo-o, na vo kuavai yaagueeqama i kiai i mmiaunoo. Rasaruusaa titano voo

²⁸ ni napoonna nnauvaki ni gata vayaa yaaku saivai variaya kiai mmioo kiaivee. Iya aa yoosinna nniitarai aavaki ngiaarainnnoo,

²⁹ tikio rikioo Aaparahaamo tinoo: Nnaaru Musiivaata forofetaiyaatama tuu kua fafaaraivo vainoo. Kii iya ii kua iyauvaa jaarida rikiaatee,

³⁰ tikio rikioo ivo inna sai tinoo: Napoo-o, Aaparahaamo, fai iya hama jaarida tuqin-nama rikiaaravai. Fai vaidi putii voovoono diitoo iyasi voo iya kiai mminai fai iya hanigiada tuqinnama variaaravaivee,

³¹ tikio rikioo Aaparahaamo inna sai tinoo: Iya Musiivaata forofetaiyaatama tuu kuaiyauvaa hama rikiai fai vaidi putuoo kava diitaivo tii kuaivaatama hama rikiaada hanigiaaravaivee, tiivaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

17

*Yisuuva mminnamminnaa maisaiyauvaara tiravai
(Matai 18:6-7, 21-22; Marakaa 9:42)*

¹ Yisuuva ari nnaagiai nuairiya tunoo: Gioonna kiaapuuya vaa ausa hanigia kiada hama yaagueeqama variayasi iinno taanaraivo iyasi nninai haruruaaraivo vaivai. Fai vaidi voovoono iya iinno taanaree kiai iinai iya harurikio rikioo ii vaidi ivo irisai maisaivaa fai varaanaravai.

² Fai tauraa vaidi vooya inna vitada sikau pinaivaa varada dutuyu kiada inna nnuu-naivaki haru kiada nnoori haruunga pinaivaki kagaari kikio nnoori aakiaivaki mmeepi voo taika kino hama ivo aa nnaakara kiisa aaya roosii gioonna kiaapu voovai iinno taanaraivootainaravai. Fai hama ivo iinno teera aataruvootaino inna yoketaavai.

³ Ngiengieenoo ngiingii variraivaara tuqinnama yaata utuatee. Ngii seena voovoono mminnamminnaa maisaiyauvaa varanai ivaara inna kiatee. Tikio ivo ari mminnamminnaa maisaiyauvaara inna ausaivo hanigiano ivaa pikianai ngii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida sa kava ivaara yaata utuatee.

⁴ Fai ivo mmuaa suaivaki yaaku saivai sainaidiri taaraneeetu mminnamminnaa maisaiyauvaa ngiyyara iinno mmuakiaa suaivaa ivo hanigioo ngii tinara: Boo, neenoo iikiauvaivee, tinai ngii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida sa kava ivaara yaata utuatee, tiravai.

Yisuuva niiyara kutaavaivee kiateera tiravai

⁵ Tuduu rikiaada Udaanga Yisuu Kirisiinna kua varada nuaira vaidiyya inna tunoo: A ti iinai teeda ta aiyara pinaama yaagueeqaida kutaavaivee kiai kiada fai hama ta muaraagakiaaravaivee,

⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kiisa uruuvaa nnutuuvo masateera uruuvaa roosiima fai ngia kiisama niiyara kutaavaivee kiai kiada aa nnaammuuya aavaa kiaara: Ai mmaara rarukua ree oro nnoori haruungaivaki diee vainna uruane, tikio rikioo fai nnaammuuyaivo ari mmaara rarukua roo oro ivaki dioo vainno urinaravaivee.

Mmoori vareeraiya mmooriivaara Yisuuva tiravai

⁷ Fai ngiikidiri vaidi voovoono ari mmoori vareera ngiaammuuvaa titano oro inna mmooriivaki varoonnonno oro inna puara sipisiipaiyauvaa haitatuunnonno yapooma mmooriivakidiri pikioo numa varino fai ivo inna tinara: Kammannai numa variee yeenna nnaanee, tinarannee?

⁸ Hama ivo itaa kua tinaravai. Fai ivo tinara: Ni yeennaivaa teerama kiee ai buruqa karaasaivaa uyu supugaa kiee numa ni yeennaivaata ni nnooriivaatama ni minai na nnaa taika kinai oro ai yeennaivaata nnooriivaatama nnaanee, tinaravee.

⁹ Mmoori vareera ngiaammuaivo ivo inna tii kuaivaa iinno hama nakaaravo inna mannaka tinaraivaara iivai. Vaa ivo kati ari ii mmooriivaa varaivai.

¹⁰ Fai ngia mmuaikaraama iikiaravai. Fai yapooma na ngii minara mmooriivaa ngia iima taika kiada kiatee: Ta kati inna mmoori vareera ngiaammuaavyavee. Vaa ta iikiaunna mmooriivaa kati iikiaunnavaivee, kiatee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yisuuva vaidi yaakuuvaitana tuqinneeravai

¹¹ Yisuuva yoosinna Yerusareema kuanaree kiaa kioo mmata Samariaa sainai vauduu mmata Karirayaa sainai vauduu aataru vuutaidaadiri vioo vioo

¹² yoosinna kiisa voonataa kuanaree kiaa iinno tooduu vaidi yaakuuvaitana buunna hooya mmamma roosuuya innasi nniravai. Numa ngieeradiri dida vaidai

¹³ aayanna reeda tunoo: Nnoonna vaidi Yisuu-o, tiyara boo kiane, tiravai.

¹⁴ Tuduu rikioo Yisuuva iya too tunoo: Oro Anutuugaara puara kati hudeera vaidi-ya ngii mmammaiyauvaa vitaakiatee, tuduu rikiaa iya iyasi kuaaree kiaa uuvaata rikiooduu iya mmammaiyauvo yoketairavai.

¹⁵ Yoketauduu vaidi voovoono ari mmammaivaa tooduu yoketauduu rikioo hanigia puaisakama aayanna tioo Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

¹⁶ Kua yoketaivaa kiaa roo ngioo varoo Yisunna yuku oyaivaki vainno innara yoke-taavaivee tiravai. Ii vaidi ivo Samariaa vaidivai.

¹⁷ Yisuuva inna kuaivaa rikioo mmuakiaaya tunoo: Vaidi yaakuuvaitana mmammaiyauvo yoketaivoo. Vaidi yaaku saivai sainaidiri taarama taarama deepiida kuaannee?

¹⁸ Iya hama kava vara ranada nnida Anutuugaara kua yoketaivaa kiaavai. Aa voopinnaa vaidi aavoono nnaasu numa Anutuugaara kua yoketaivaa tiivaivee,

¹⁹ kiaa kioo ari voopinnaa vaidiivaa tunoo: Diitee kuanee. A niyara kiannano: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna a yoketaama hara kiee variannano, tiravai.

Yisuuva Anutuugo gionna kiaapuuyara dinaraivaara tiravai

(Matai 24:23-28,37-41)

²⁰ Tuduu vaidi Farisai vooya numa Yisunna yaparaida tunoo: Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivo दौरा sui nninarannee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivo nninaravaara ngia hama vo mminnaavai teeda kiaara: Inna Anutuugo tiyara diraivoonno kooyaa nninoo, kiaravaivee.

²¹ Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivo ngii tasipama vaivaara hama vaidi voovoono tinara: Taatee. Aqaavau vainoo. Iqiivau vainoo, tinaravee.

²² Yisuuva itaa kua kua kioo ari nnaagiai nuairaiya tunoo: Sui voovai nninai Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo yoketaama ngiiyara dira suaivaa ngii taatainai fai hama ngia taaravaivee.

²³ Ii sui ivaki fai gionna kiaapu vooya ngii kiaara: Iqiivaki varinoo, tikiai teeda gionna kiaapu vooya fai ngii kiaara: Aqaavau varinoo, tikiai sa ivaa taara iya nnaagiai kuatee.

²⁴ Fai ngiauvaudiri saneetuvo akiaraama utikio too mmeekiaivo mmuakiaa ngiau vai ruvuahaineema Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo tiinara suaivaki fai itaama mmuaikaraama tiinaravai.

²⁵ Fai na tauraa kaayau mmamma nniitareeraivaa varanai aanna makee variaa gionna kiaapu aaya ni oogoo kiaravee.

²⁶ Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo kava tiinara suaivo Nuvuaava varuu suaivaa roosiima vainaravai.

²⁷ Nuvuaava varuu suaivaki gionna kiaapuuya yeenna nneeda nnoori nneeda nnaata vaatiiava vareeraivaara yaata utu kiada vaidada Nuvuaava nnooriyaa nuaira nnauvaki vuu suaivaki iya homo itaududu nnooriivo mmataivaa rapodaa taika kioo gionna kiaapuuya raputu taika kieeravai.

²⁸ Vaidi Rotoo varuu suaivaki mmuaikaraama gionna kiaapuuya yeenna nneeda nnoori nneeda sikaulyauvaadiri mminnaiyauvaa yookaida varida ngiari mminnaa vooyauvai varada vooya mmiida irisai sikaulyauvaa varada ngiari mmooriyauvaki hauyauvaa utida varida ngiari nnauyauvaa hekada varida variravai.

²⁹ Varududu Rotoo ari yoosinna Sutuuma pikioo suaivaki Anutuugo tuduu ikiaivoota sikau puapusuqaa kuauvootama ngiau aapuuvakidiri tuoo gionna kiaapuuya raputu taika kieeravai.

³⁰ Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo kava tiinara suaivo Rotoo varuu suaivaa roosiima vainaravai.

³¹ Na tiinara suaivaki gionna kiaapu voovoono ari nnauvaa vainiivau iikiaivo ari hoonaahanaiyauvo nnau aakiaivaki vaino too sa ivaa varaanara ari nnauvaki kuaivee.

Itaama vaino gioonna kiaapu voovoono ari mmooriivaki iikiaivo mminnaa voovai varaa-nara sa kava vara ranoo kuaivee.

³² Nnaaruua vaidi Rootaa nnaataivo hanigia ari yoosinnaivaa toovaara yaata utuutee.

³³ Gioonna kiaapu voovoono ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuoon-nonno yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaravaivee. Gioonna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno yaagueeqama varioonnonno fai tupatupaa variraivaa varaanaravai.

³⁴ Na ngii giaa ngii miaunoo. Na tiinara heenaivaki vaidi taaravaitana mmuaa mmaatauvau vakiaivaitana fai Anutuugo vuaivaa vitoo vuaivaa pikiaanaravaivee.

³⁵ Fai gioonna taaravaitana mmuaavau varida mmoori varakio fai Anutuugo vuain-ningiaa vitoo vuainningiaa pikiaanaravaivee.

³⁶ (Taara vaidivaitana mmuaa mmooriivaki varada varikio fai Anutuugo vuaivaa pikioo vuaivaa vitaanaravaivee.)

³⁷ tuduu rikiada Yisuuinna nnaagiai nuairaiya inna yaparaida tunoo: Udaanga-o, a kianna kua aavo fai deevaki vainarannee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi putiivaa nnabaivo vaivaki hemoonnaiya nuunaida hatoka nnaara puru variaavai. Ivaa roosiima mmuakiaa yoosinnaiyauvaki gioonna kiaapuuya nuunakiaivaki na tiinara-vaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

18

Kua radudeera vaidiivo gioonnaivaa kuaivaa rikiavai

¹ Ari nnaagiai nuairaiya makemakee yaaku varada varikio sa iya pirisakiaiveera Yisu-uvu mmatayaa diaa mminnaivaidiri mmataama kioo tunoo.

² Kua pinaivaara dira vaidi voovoono yoosinna voovaki varioo hama Anutuugaara aatuunno hama gioonna kiaapuuyara yoketairainno ariiyara nnaasu yaata utivai.

³ Mmuai yoosinnaivakinnaa gioonna muaada voovoono varioo makemakee innasi ngioo inna tinoo: Eenoo ni kuaivaa rikiee vaidi voovoono kua pinaana ni yapaanaravaa tino too pikiaivee,

⁴ tikio rikioo kua pinaana dira vaidiivo hama inna kuaivaa rikioo iirama kioo hokoba suai mmanna yaata nnaasu rikioonnonno nnaagiai arinaima ari yaataivaa rikioo tinoo: Hama na Anutuugaara aatuunna hama na gioonna kiaapuuyara yaata utirama kiee

⁵ inna aikiooma aa gioonna muaada aavo tupatupaa ni yaparaikiokio ni pirisaivaara na inna kuaivaa rikiee vaidiivaa tinara: Pikiaanee, tinaravai. Fai na hama itaino aa gioonna aavo makemakee niisi nninono ni pirisainaravaivee, tiivai.

⁶ Udaanga Yisuu Kirisiiva itaa kua kioo kava tunoo: Iqii vaidi kua pinaivaara dira maisa vaidi ivo tii kuaivaa tuqinnama rikiaatee.

⁷ Ivo iivaa roosiima gioonna kiaapuuya Anutuugo ariinnee kua mmataama kiaiya ikiannagisanna heenagieena iya kuaiyauvaa rikiaaneera innara yaaku varakiokioo fai ivo iya kuaivaa rikiaanarannee? Vara ivo hokoba suaivaa varioo iya kuaivaa rikioonnaata hama iinarannee?

⁸ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ivo akiiraama iya kuaivaa rikioo iyara yoketaama iinaravee. Itaama vainai na vo kuavaara ngii yaparainaravai. Na Vaidiivaa Mmaapuuvoo kava tiinara suavaki gioonna kiaapuuya niyara yaagueeqama kutaavaivee kiaarannee? Vara hama niyara itaa kua kiarannee? tiravai.

Yisuuva Farisaivaaraata sikau takiisa vareeraivaaraatama tiravai

⁹ Yisuuva itaa kua kua kioo vaidiiva tupatupaa ngiariiyara mannaka tida ngiari seenaiya mmooka hanigia mmiraiyaatama kua tioo vaidi mmatayaa diaivaitanadiri mmataama kioo iya tunoo:

¹⁰ Vaidiivaitana yaaku vararaa nuunaira nnau pinaivaki viravai. Vuaivo Farisai vaidi-vai. Vuaivo sikau takiisa vareera vaidivai.

¹¹ Vaidi Farisaivo oro dioo vainno yaaku varoo ari yaataivaadiri rikioo tunoo: Anutuugo, hama na vaidi vooya roosiikiauvi. Ivaara na aiyara yoketaavee kiaunoo. Hama na gioonna kiaapu vooyanikaraama sikauiyauvaa mmuara varee unnakua unnakua kua kiee gioonnaivaa sabi hauvai. Hama na aa vaidi sikau takiisa vareera aavaa roosiikiauvi.

¹² Na makemakee mmuaa Sudaaga mmuaa Sudaaga taara suai taara suai aiyara yaata utu kiee nnaasu vaina hama na yeenna nnauvaivee. Mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa na vareeraiyauvaa yaaku saivai sainaidiri taarama taarama nene varee mmuaavai i mmiauvavee,

¹³ tuduu rikioo vaidi sikau takiisa vareeraivoono numa ngieera voovaki kookama kioo vainno avuuvaa reemi mmataivaki too nnaasu vainno tunoo: Anutuugo, niyara boo kiane. Kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo ni suvuainoo, tiravai.

¹⁴ Yisuuva itaama mmataama kioo tuu kuaivaa kiaa taika kioo ari nnaagiai nuairaiya tunoo: Na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo ii vaidi sikau takiisa vareera ivaa mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiaikio vioo ari nnauki Anutuugaa avuuvau safu vaidivai varivai. Vuai vaidi Farisaivo homo inna mminnamminnaa maisaivo innaki vaikio varivai. Gioonna kiaapu voovoono ariiyara mannaka tiivaa fai Anutuugo inna vitoo aduoo yapaanaravai. Fai gioonna kiaapu voovoono tirooma varioo hama ari nnutuuvaa aruoo yapaivaa Anutuugo inna vitoo aruoo yapaanaravaivee, tiravai.

*Yisuuva nnaakaraiyara kua yoketaivaa tiravai
(Matai 19:13-15; Marakaa 10:13-16)*

¹⁵ Gioonna kiaapu vooyaano ngiari nnaakara meediiya vitada Yisunnasi nnuduu Yisuuva iya mmammaiyauvunu utuaiveera innasi vitada nniravai. Vitada nnuduu teeda Yisunna ngiaammuauya iya teeda iya ooqoo tiravai.

¹⁶ Ooqoo tuduu rikioo Yisuuva nnaakaraiya maavee tuduu inna vainima nnuduu tunoo: Pikikiai nnaakaraiya niisi ngiatee. Sa iya ooqoo kiatee. Nnaakaraivo kuaivaa rikioo iva iivaa roosiikiai gioonna kiaapuuya fai Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki kuaaravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee.

¹⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraivo akiiraama kuaivaa rikioo iivaa roosiima fai gioonna kiaapu voovoono hama inna roosiima iinno Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaara kutaavaivee tiivoono fai Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yosinnaivaki hama kuanaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

*Yisuuva vaidi hoona suvuauvaata kua tiravai
(Matai 19:16-30; Marakaa 10:17-31)*

¹⁸ Tuduu vaidi Yutayaa kieeta voovoono numa Yisunna tunoo: Vitaira vaidi yoketaa-o, dee mmoorivai na iina tupatupaa variraivaa varaanananee?

¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo aaniira a niiyara yoketaavaivee kiannanee? Anutuugo mmuaavoono nnaasu yoketaavai varinoo. Hama vaidi mmatayaa voovoono yoketaavai varivai.

²⁰ Vaa a mmaanna tuu kuaivaa rikiaannavai. Mmaanna tuu kuaivo tinoo: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa sabi mmuara heera aataruuvaa iikiane. Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. Sa voovai mminnaivaa mmuara varaanee. Sa unnakua kiane. Ai kaano koovaitanaara tuqinnaanee. Kua mmaanna tuu kuaivo itaa kua tiivaivee,

²¹ tuduu rikioo vaidi kieetaivo inna sai tunoo: Vaa na ngiaammua kiisayaa varia ree ngiee ngiee makee na yokeena mmuakiaa mmaanna tuu kuaivaa tuqinnama na iikiauvaivee,

²² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mmuua aataruvai hama a iikiannavai. Diitee viee ai mminnamminnaa mmuakiaayauvai aisi vaiyauvaa varee vaidi vooya mmiee irisai sikauyauvaa varee mmanna haipu gioonna kiaapuuya mmiane. Mminoono fai i irisai yoketaivo ngiau aapu vainaravai. Iya mmi taika kiee ngiee ni nnaagiai nookiane,

²³ tuduu rikioo vaidiivo ari hoonahaanaiyauvo kaayauma vauyauvaara yaata utuduu inna ausaivo mmuaarareeravai.

²⁴ Mmuuararooduu Yisuuva inna ausa mmuaararoovaa too tunoo: Gioonna kiaapu kaayau hoona suvuaiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yosinnaivaki kuaaree kiaa iikiaavo kaayauma iya mmuaararainoo.

²⁵ Puara pinaivaa nnutuuvo kameraivo kuatiri aataruuvaki kuanaree kiaa iikio inna mmuaararainoo. Gioonna kiaapu kaayau hoonahaana suvuaiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yosinnaivaki kuaaree kiaa iikiaavo kaayauma iya mmuaararainoo,

²⁶ tuduu rikiaada gioonna kiaapu ivaki varuuya rikiaada tunoo: Mo dataama vari gioonna kiaapuvoono Anutuugaa yosinnaivaki aikiooma kuanarannee?

²⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gioonna kiaapu mmatayaiya hama yopeema iikiaa mmooriivaa fai Anutuugoono aikiooma iinaravaivee,

²⁸ tuduu rikioo Petorooso tunoo: Mo ta ti gioonna nnaakaraata ti mminnaa mmuakiaayauvaatama pikiada i nnaagiai nookiaunnaano,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Ngia kutaa kiaanoo. Na ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmooriivaara ari nnauvaa pikioo ari nnaata nnaakaraiya pikioo ari kata vayaiya pikioo ari kaano koovaitana pikioo

³⁰ fai aa ta variaunna suai aavaki ivo iyauvaanikarai irisaiyauvaa airineetu varaanaravai. Fai yapooma nnaagiai variaara suaivaki tupatupaa variraivaa varaanaravaivee, tiravai.

Yisuuva ari putinara kuaivaa kava tiravai
(Matai 20:17-19; Marakaa 10:32-34)

³¹ Yisuuva itaa kua kua kioo ari ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama vitoo ari voovau oro kioo iya tunoo: Rikiaatee. Ta Yerusareema kuaara iikiaunnano mmuakiaa kuavai forofetaa nnaaruaiya Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa niyara fafaara roovo fai kaanaivo vainaravai.

³² Vaidiia ni vitada ngiari voopinnaa vaidiia mmikia iya ni teeda niyara raida kua maisaivaa tida kuaanuuvaa niyaa visida

³³ ni ripiida ni ruputikia fai na putuee taara suaivaitana taikanai vooma suaivaki na keenaa diitaanaravaivee,

³⁴ tuduu rikiada Yisuuva ngiaammuaa hama arinaima rikiooduu Anutuuqo iva tuu kuaivaa oyaivaa hatauma kiooduu iya ivaara kumimakairavai.

Yisuuva vaidi avu huruutaavaa tuqinneeravai
(Matai 20:29-34; Marakaa 10:46-52)

³⁵ Kumimakauduu Yisuuva ari ngiaammuaudootama nnidada yoosinna Yerikoo vainima nnuduu vaidi avu huruutaavo aataru siriivau varioo gioonna kiaapuuya sikaura ngiaaru tiravai.

³⁶ Ngiaaru tioo varioo rikiooduu gioonna kiaapuuya vida nnidau kuaivaa rikioo vooya yaparainno tunoo: Ngia aaniira nookiaannee?

³⁷ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Yisuuva Nasareetaa vaidiivo aa nninoo,

³⁸ tuduu rikioo aayanna roo tunoo: Yisuu-o, Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Niiyara boo kiane,

³⁹ tuduu rikiada gioonna kiaapu tauraa vuuya inna yaagueegama kua pikiaaneera tuduu rikioonnaata puaisakama aayanna roo tunoo: Davuitiinna oyaivakidiri diiteeraikuavee. Niiyara boo kiane,

⁴⁰ tuduu rikioo Yisuuva aataruuvau dioo vainno tunoo: Vaidi avu huruutaivaa vitada niisi ngiatee, tuduu rikiada inna vitada innasi nnuduu Yisuuva inna yaparainno tunoo:

⁴¹ A aaniivai na i iikiaiveerainna kiannannee? tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Udaanga-o, na ni avu aavaa safuuma kava taanaraivaaraina i yaparakiaunoo,

⁴² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Kava i avuuvaa taanee. A niiyara kiannano: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kiannaivaarainna a kati hara kie variannano,

⁴³ tuduu rikioo inna avuuvu makee tuduu tuqinnama tooduu ivo Yisuuva nnaagiai vioo Anutuuqaara kua yoketaivaa kua roo viravai. Vuduu ivaa teeda mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuuqaara kua yoketaivaa tiravai.

19

Yisuuva vaidiivaa nnutuuvu Sakiaasaata
kua tiravai

¹ Tuduu Yisuuva vioo yoosinna Yerikoo yaataaraanee kua

² vioo varuduu sikau takiisa vareera vaidiia kietaivaa nnutuuvu Sakiaaso ivaki varuduu kaayau hoonaivo inna suvuuduu variravai.

³ Ivo kakuma vaidivai mmataki dioo vainno Yisuuva inna dee vaidivainnee kua kioo inna taanaree tioo tooduu gioonna kiaapuuya inna suvui kiooduu hama teeravai.

⁴ Hama teerama kioo Yisuuva kuanaraipinnainnigiataa seenoo vioo gioonna kiaapuuya yaataroo yatari nnaammuaivaava roosuuvakidiri karo ivaki varioo inna taanaree kua variravai.

⁵ Varuduu Yisuuva ngioo rooru tooduu Sakiaaso ivakidiri inna too vauduu too inna tunoo: Sakiaaso, kammannai tummuane. Na makee i nnauvaki vie i tasipama varinaravee,

⁶ tuduu rikioo Sakiaaso akiiraama reemi roo innaata yoketaa kua tuduu pinaama inna ausaivo yoketauduu ari nnauvaki inna vitoo viravai.

⁷ Vuduu teeda mmuakiaa gioonna kiaapuuya ivaitana itaama uvua teeda ngiariiki ngiariiki kua tida tunoo: Aa vaidi avo mmaanna tuu kuaivaa hatokeera vaidi maisaivaa nnauvaki vioo kiainoo,

⁸ tuduu rikioo Sakiaaso Yisuuva tunoo: Udaanga-o, rikiaanee. Na ni hoona saiyauvaa mmanna haipuuuya mmunaravee. Na gioonna kiaapu voovaasidiri unnakua kua kie inna mminnamminnaiyauvaa varauvaa fai na taarama taaramaneetu yaaruee irisaiyauvaa inna mmunaravaivee,

⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Makee eeta i nnauki variayaatama na ngii vatee aataru yoketaivau ngii yapaunoo. Mo eeta Aaparaahamaa oyaivakidiri diitaannaivaara na ngii vatee yoketaivau ngii yapaunoo.

¹⁰ Na Vaidiivaa Mmaapuuvuono gionna kiaapu kumimakaiyara buainana teenai ni teeda vaikiai vitee aataru yoketaivau yapaanaraivaara na tiiravaivee, tiravai.

*Ngiaammuaiu sikau varooyayaadiri Yisuuva mmataama kioo tiravai
(Matai 25:14-30)*

¹¹ Tuduu rikiada gionna kiaapuuya inna kuaivaa rikiada varuduu Yisuuva mmatayaa diaa vaidiyyayaadiri mmataama kioo iya kiasa mmiravai. Ivo Yerusareema vainima vioo varuuvaa gionna kiaapuuya yaata utida tunoo: Anutuugo tiyara dira suaivo makee tino nninaravaivee.

¹² Iya itaama yaata utuduu Yisuuva mmatayaa diaa vaidiyyayaadiri mmataama kioo iya kiasa mmioo tunoo: Vaidi nnoonna voovoono ngieera vo yoosinnavakira vioo ivakidiri kieeta nnutuuvaa varoo kava vara ranoo nninaravaara teerainno kuanara iivai.

¹³ Kuanara iinno varioo tauraa ivo ari mmoori vareera ngiaammuaiu yaakuuvaitana tikiai ngiaavo rikioo sikau yaakuuvaitana tuoo mmuaavai mmuaavai mmioo tinoo: Na oro ngieera varinai rikiada ni sikauyauvaadiri irisaima mmoori varakiai irisaiyauvaa ngii mikiai varada varida na nninara suaivaki numa ni miatee,

¹⁴ kiasa kioo ngieera vioo kiaiikiai ari yoosinna variayia hama innara mmuduuya rida vaidi vooya inna nnaagiai sikau mmuuvaitana rada rada vidada oro ngieera variayia kiasa mmida kiaanoo: Ta aa vaidi aavaara hama ti mmuduuya ruainoo. Ivo ti kieetavai varinaravaara hama ti yoketainoo. Iya itaa kua kuaivai.

¹⁵ Iya itaa kua kuaivoo ivo ngieera varioo kieeta nnutuuvaa varoo kava vara ranoo nniivai. Ivo nnii saivaata ari mmoori vareera ngiaammuaiu yaakuuvaitana vaa ari sikauyauvaa mmuuya tikiai ngiaavo ngiari mmoori varada sikau irisaiyauvaa variayauvaara iya yapaivai.

¹⁶ Yapaarikiai rikiada tauraa mmuu ngiaammuaiu numa inna tinoo: Nnoonna-o, sikau a ni muuvaadiri na varee mmooriivaa vareenana irisai sikau yaakuuvaitana varauvaivee,

¹⁷ tikio rikioo inna sai tinoo: A ngiaammuaiu yoketaakuavee. A yoketaama ni mmoori varaannavaivee. A kiisa mmooriivaa yoketaama varaannaivaara na tinai tee a yaakuuvaitana yoosinnaiyauvaki variayara fai a dinaravaivee,

¹⁸ tikio rikioo nnaagiai sikau mmuuvuono numa inna tinoo: Nnoonna-o, sikau a ni muuvaadiri na varee mmooriivaa vareenana irisai sikau yaaku saivai varauvaivee,

¹⁹ tikio rikioo tinoo: Fai a irisaiava yaaku sai yoosinnaiyauvaki variayara dinaravaivee.

²⁰ tikio rikioo ngiaammuaiu voovoono numa inna tinoo: Nnoonna-o, aa sikau aavaa a ni muuvaa na kava i mmiaunoo. Na buruqaadiri rurauma kiee haumaki yapa kiauavaa i mmiaunoo.

²¹ A vaidi tinni yaagueeqainna a vaidi vooya mminnaiyauvaa varee yeennaiyauvaa hama a hau utuannaiyauvaa varaannaivaara na iyyara aatuuna i sikauvaa yapa kiauoo vaivaivee,

²² tikio rikioo vaidi nnoonnaivo inna tinoo: A mmoori vareera ngiaammuaiu maisakuavee. A kianna kuaivaa na kava aiki yapaanaravaivee. Vaa a kutaa taannani na vaidi tinni yaagueeqaina vaidi vooya mminnaiyauvaa na varee yeennaiyauvaa hama na hau utuaiyauvaa varauvaivee.

²³ Mo itaama vaikiai aaniira a hama ni sikauyauvaa varee sikau nnaamuruuvaki yapaannannee? Vaa a itaa kiannatiri. Na kava vara ranee ngiee sikau nnaamuru nakaaraivaasidiri sikau irisai kiisaivaatama varautirivee,

²⁴ kiasa kioo vaidi ivaki diiia tinoo: Inna sikauvaa ravisi varada ngiaammuaiu sikau yaakuuvaitana utiivaa mmiatee,

²⁵ tikiai rikiada kiaanoo: Ivoono yaakuuvaitana sikauyauvaa utivaivee,

²⁶ kiasa rikioo tinoo: Na ngii giasa ngii miaunoo. Gionna kiaapu voovoono mminnaiyauvaa utiivaa fai na kava vo mminnaa vooyauvaatama inna mminaravai. Gionna kiaapu voovoono hama kaayau mminnaataivo fai kiisa mminnaa innasi vaivaa na numa innasidiri ravisi varaannaravaivee.

²⁷ Aa ni nnammutuaa aaya na iya kieetavai varinaravaara hama iya mmuduuya ruaiya vitada aapi numa ni avuuvau ruputikiai putuatee. Vaidi nnoonnaivoono itaa kua tiivaivee, tiravai.

*Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara sirigairavai
(Matai 21:1-11; Marakaa 11:1-11; Yuvuaano 12:12-19)*

²⁸ Yisuuva ii kua ivaa kiasa taika kioo gionna kiaapuuya pikioo ivannaadee tauraa Yerusareema aataruuvau nniravai.

²⁹ Ngioo ari ngiaammuaiu vitoo yoosinnaivaitana nnutuuvaitana Betepakee Betaniaa vainima vau taapi Oriveeta ivau dioo vainno ari ngiaammuaiuvaitana titoo tunoo:

³⁰ Oro ukuaa yoosinna ivaki teekio rikioo puara togii karaasa hama vaidiia variaivaa nnuunaivaki yeena harukiaivo ngii too vainai teeda rukusaa kiada vitada niisi ngiatee.

³¹ Fai gioonna kiaapu voovoono ivaara ngii yaparainno tinara: Ngia aaniira ivaa rakuasaanee? tinai kiatee: Udaangaivoono ivaa vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnaanoo, kiatee,

³² kiasa kioo ivaitana titooduu vida Yisuuva ivaitana kiasa mmuuvaa teeravai.

³³ Teeda puara togiivaa rakuasada varida tooduu puara togiivaa nakaaraiya numa ivaitana teeda tunoo: Ngia aaniiraida aa puara togii aavaa rakuasaanee?

³⁴ tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Udaangaivoono ivaa vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnaanoo,

³⁵ kiasa kiada puara togiivaa vitada nniravai. Nnida ngiari yaapaiyauvaa togiivaa mmookaivau yapa kiada Yisuunna ivau yapa kioodoo variravai.

³⁶ Varuduu togiivo inna vitoo voo varuduu gioonna kiaapuuya ngiari yaapaiyauvaa aataruuvau hooti kioodoo Yisuuva ivaugiatas viravai.

³⁷ Vioo vioo Yerusareema vainima vioo aataruuvo taapi Oriveeta ivaugiatas vuuvau vioo haatapoo mmeepi kaayau gioonna kiaapu inna nnaagias nuairaiya numa sirigaida Anutuugaara kua yoketaivaa kiasa rada nniravai. Nnida varida Yisuuva ari vookarau mmooriivaa uuvaa toovaara kua yoketaivaa Anutuugaara puisakama aayanna tiravai.

³⁸ Puisakama aayanna tida tunoo: Kieeta vaidiivaa Udaanga Anutuugo titooduu tuuvo nninaraiivaa ivo innara yoketaakiaivee. Ausa nuufai aataruuvo ngiau aapuuvaki vainoo. Anutuugo ngiau aapu variivaa oyai ari vookaraivo vainoo, tiravai.

³⁹ Tuduu rikiada gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivakidiri Farisai vaidi vooya Yisuunna tunoo: Vitaira-o, a yaagueeqama tinai i nnaagias nuairaiya kua pikiaatee,

⁴⁰ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Na ngii gias ngii miaunoo. Iya kua seemuaa variaatiri. Aa sikau aayauvoono niyara aayanna kiaatirivee, tiravai.

Yisuuva gioonna kiaapu Yerusareemaiyara rateeravai

⁴¹ Yisuuva itaa kua kiasa kioo vioo Yerusareema vainiivaudiri reemi ivaki too ivaki varuu gioonna kiaapuuyara ratoo tunoo:

⁴² Boo, aanna makee ngia ausa nuufa tasipama varira aataruuvaa ngia rikiaataama vaikiainnaata hama ngia rikiaanoo. Fai ngia rikikio ngii yoketainaravai.

⁴³ Suai voovai nninai ngii nnammutuaiya ngii ututuuma kiada ngii vagiaamunnaivau iriivaa rooru kiada ivaugiatas nnikiai fai hama ngia mmaanai kuaara aataruuvootainaravai.

⁴⁴ Fai iya numa ngiiti ngii nnaakaraiyaatama rapida ngii ruputu mmatammaataivau kagaari kiada ngii nnau yoosinnaiyauvaa hannavaratataama taika kikio hama nnau heekaa sikau voovai ari mmaataivau vainaravai. Ngia hama Anutuugo ngii vitoo aataru yoketaivau ngii yapaanara suaivaa teeda rikiaivaa ngii nnammutuaiya numa ngii itaakiaaravaivee, tiravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai

(Matai 21:12-17; Marakaa 11:15-19; Yuvuaano 2:13-22)

⁴⁵ Yisuuva itaa kua kiasa kioo nuunaira nnau pinaivaki vioo vaidiia ngiaammayauvaata puara sipisiipaiyauvaatama vooya mmida irisai sikauyauvaa varooya yaagueeqama titoo

⁴⁶ iya tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ni nnauvo yaaku vareera nnauvaivee. Anutuugaa kuaivo itaa kua tikiainnaata ngia mmuara furaiya iirayaamaida aavaki iikiaanoo, tiravai.

⁴⁷ Mmuakiasa suai Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiravai. Kiasa mmuduu rikiada vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiasa mmiraiyaata vaidi kieetaiyaatama Yisuunna ruputu-aaree kiasa uduu

⁴⁸ hama inna ruputuaara aataruuvootairavai. Mmuakiasa gioonna kiaapuuya inna kuaivaa iya rikiaatauduu varuuvaa hama inna ruputuaara aataruuvootairavai.

20

Yutayaiya Yisuunna ari mmooriivaa inna yaparairavai

(Matai 21:23-27; Marakaa 11:27-33)

¹ Vo suai voovaki Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki varioo mmayaaya yoketaivaa mmuakiasa gioonna kiaapuuya kiasa mmioo varuduu vaidiia Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiasa mmiraiyaata vaidi yokovaiyaatama numa

² inna yaparaida tunoo: Ti kiasa ti mmianee. Gioono i tikiainna aa mmoori aayauvaa a iikiannanee? Dee vaidi kieetavoono i tikiiai a iikiannanee?

³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kii neeta vo kuavaara ngii yaparainai ni giaa ni miatee.

⁴ Gioono tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo gioonna kiaapuuya nnoori apuunnee? Vo Anutuugoono tuduunno uunnee? Vo vaidi mmatayaiyaano tuduunno uunnee?

⁵ tuduu rikiaa iya ngiariiki ngiariiki yaparaida tunoo: Ta dee kuavai sai kiaarannee? Fai ta inna sai kiaara: Anutuugoono tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikio fai ivo ti tinara: Mo ngia aaniira hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravainnee?

⁶ tinai mo fai ta kiaara: Vaidiyyaano tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikiai fai gioonna kiaapu aavaki variyai sikauyaavaa habati kiada ti ruputuaaravai. Iya Yuvuaanaara forofetaivovee kiaivaara fai ti ruputuaaravaivee.

⁷ Iya itaa kua kua kiada Yisuunna kuaivaa sai tunoo: Yuvuaano nnoori apira oyaivaa hama teeta taunnavavee,

⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Hama ngia ni kuaivaa sai kiaivaara fai na hama ngii kuaivaa sai tinaravai. Ivo ni tikiai na ni mmooriivaa iikiau oyaivaa fai hama na ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

Yisuuva vuaina mmoori varooyayaadiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 21:33-46; Marakaa 12:1-12)

⁹ Yisuuva itaa kua kua kioo aa kua aavaa mmatayaa diaa vaidiyyayaadiri mmataama kioo gioonna kiaapuuya kua mmioo tunoo: Vaidi voovoona ari vuaina mmooriivaa vara kioo ivaki hauyauvaa utu kioo vaidiyya inna mmooriivaara haitatuuda iira vooyauvai ngiari mmoori varaa irisaiyauvaa ngiariyara varaateeraivaara iya kua mmi kioo ngieera vo yosinnaipi hokoba suai varinara kuaivai.

¹⁰ Vioo vioo oro ngieera yosinnaivaki hara kioo varikio vuaina iiraiyauvaa rasukuaara suaivo nnikio mmoori nakaaraivo ari ngiaammuaavaa titaa kiaikio kuaivai. Inna mmooriivaa haitatuukiaiyano vuaina iira irisaiyauvaa inna mmiateeraivaara kuaivai. Kuaikiai teeda iya pinaama inna ruputida inna ripiida vuaina mmooriivaa irisaiyauvaa hama inna mmirama kiada kati titaa kiaavo nniivai.

¹¹ Ivo nnikio mmoori nakaaraivoona kava ari ngiaammuaa voovai titaa kiaikio kuaikiai rikiaa kava mmuaikaraama inna ripiida ruputida kaayau kuakuaakua maisaivaa inna tida hama irisaiyauvaa inna mmirama kiada kati titaa kiaavo nniivai.

¹² Nnikio too mmoori nakaaraivo kava vo ngiaammuaa voovai titaa kiaikio kuaikiai iya iyaata ruputuaavo kiau vitiiki tiikiari rikiaa hanikia mmaanai kagaari kiaavai.

¹³ Kagaari kiaavo rikioo mmoori nakaaraivo tinoo: Mo na aanii aataruvai iikiaunnee? Fai na ni maapu tuanaa na innara mmuduuya ruauvaa titaa kino vinai rikiaa fai iya inna kuaivaa rikiaa hama inna ruputuaaravaivee,

¹⁴ kua kioo inna titaa kiaikio kuaikiai teeda mmooriivaara haitatuukiaiyano inna teeda ngiari kua mmi ngiari kua mmiida kiaanoo: Ari koonna mminnaa mmuakiaayauvai varaanaraivoona aavaa nninoo. Nnikiai ta inna ruputu kioo putinai ta inna mminnaa mmuakiaayauvai varaaravaivee,

¹⁵ kua kiada inna utu raririima rada hanikia mmaanai inna kagaari kiada inna ruputu kiaavo putivaivee.

Ii kua ivaa kua taika kioo Yisuuva gioonna kiaapuuya yaparainno tunoo: Mo dee mmooriivai fai mmoori nakaaraivo iya iikiaivaa irisai iya mminarannee?

¹⁶ Fai ivo numa iya ruputu kinai putikio rikioo ari vuaina mmooriivaa vaidi vooya mminai haitatuukiaaravaivee, tuduu rikiaa gioonna kiaapuuya yaata utida tunoo: Ai, boo, kutaavai itaama iinarainnoo,

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya puaisakama too vainno ariyara tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vaivaa oyaivaa ni giaa ni miatee. Kua fafaaraivo vainno tinoo:

Sikau nnau heekeeraiyano sikau voovai teeda

maisavaivee kua kiada pikiaavai.

Yaagueeqa yatariivaa pupukiaivaa mmaara

hara kua kuabaivaa roosiima

ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo inna yoketaavaivee.

Anutuugaa kuaivo itaa kua tiivai.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoona nuainnonno ii sikau ivaudiri raa rabarisooma varoo ivau harurummua kioo vainno fai kaayau ari mmamma mmuyaivaa ruaineemiinaravaivee. Fai ii sikau ivo taikiapa roo gioonna kiaapu voovai ruputino inna mmamma mmuyai sagia mmuakiaavai ruaineemiina taika kiaanaravaivee.

Vaidiyya sikau takiisa mmiraivaara

*Yisunna yaparairavai**(Matai 22:15-22; Marakaa 12:13-17)*

¹⁹ Tuduu rikiada kua mmaanna kiasa mmira vaidiiaata Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama Yisuuva vuaina mmooriivaara tuuvaudiri mmataama kioo kuaivaa iyaki yapooavaara rikiada iva tuu saivaata inna utuaaree kiasa kiada tooduu kaayau gioonna kiaapuuya inna suvuai kiada varuduu iyara aatuuda pikieeravai.

²⁰ Pikiada inna haitatuuda varida vaidi vooya unnakua kiasa yoketayoketaama rada Yisunna kuaivaa rikiaateeraivaara iya titeeravai. Yisuuva kua voovai koonnama tinai rikiada inna vitada Roomaaya kieeta vaidi yaagueeqa pinaa ruaivaa mmiaaraivaara iya titooduu viravai.

²¹ Vida Yisunna tunoo: Vitaira-o, vaa ta rikiaunnavai. A kianna kuaivaa safuuma ti kiasa ti mmiannavai. Vaa ta i taunnnavai. Vaidi kieetaiyaraata vaidi kuminaiyaraatama a mmuaavaugiataama yaata utuunnnavai. A hama vo vaidivai tee pikiee vo vaidivai tee kiasa mmiannnavai. A Anutuugaa mmoori aataruuvaa mmuakiasa gioonna kiaapuuya safuuma kiasa mmiannavaivee.

²² Ti kiasa ti mmiantee. Roomaaya kieetaivaasi sikau takiisa yapeera aataruuvo yoketaa aataruvainnee? Vara hama yoketaa aataruvainnee? tiravai.

²³ Tuduu rikioo Yisuuva iya inna iida taaree kiasa tuu kuaivaa vaa ivo arinaima too rikioo iya tunoo:

²⁴ Sikau mmuyai voovai ni vitaakiatee. Giaa mmannammannaavoota giaa nnutu-vootama ivau vainnee?

²⁵ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mmannammannaivoota inna nnutuuvootama aavau vainoo, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee. Anutuugaa mminnaiyauvaa safuuma Anutuugaa ari mmiatee, tiravai.

²⁶ Gioonna kiaapuuya avuuvau ivo koonnama kuaivaa kiaiveera iya inna yaparauduu ivo hama koonnama tirainno safuuma kuaivaa sai tuuvaara iya nnikiaraida hama kua tiraida kua seemuaa variravai.

*Satuukaiyaano putiraiya kava diiteeraivaara Yisunna yaparairavai**(Matai 22:23-33; Marakaa 12:18-27)*

²⁷ Varuduu vaidi Satuukaiya gioonna kiaapu putuuyara tunoo: Fai hama kava diitaara-vaivee, tuuyakidiri vooya numa Yisunna yaparaida tunoo:

²⁸ Vitaira-o, Musiiva vo aataruvai tiyara fafaara roo tunoo: Vaidi voovoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakaraivaa mmateerainno putino fai ari kataivoono inna muaadaivaa vara kioo ari vayaannara tuoo nnaakaraiyauvaa mmataanaravaivee. Musiiva itaa kua tiravai.

²⁹ Vo suai voovaki kata vayaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana hara kiada varuuya ngaruuvoono nnaataivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putiravai.

³⁰ Putuduu ngamiisaivo inna muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putuduu

³¹ nnaagiai yaguaavaano inna muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo putuduu mmuakiasa kataunna nnaagiainnaidootama mmuai gioonnaivaa vara kiada hama nnaakara mmateerama kiada kati putiravai.

³² Putuduu nnaagiai iya gioonnavootama putiravai.

³³ Itaama vaikiyai yapooma gioonna kiaapu vaa putuaiya kava diitaara suaivaki fai gioonnaivo giaa nnaatavai varinarannee? Mo vaa yaaku saivai sainaidiri taarama vaidi idoono inna vara kiada putiravaivee, tiravai.

³⁴ Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Gioonna kiaapuuya aanna makee variyaiya nnaata vaati varaavai.

³⁵ Gioonna kiaapuuya vaa hanigiada yoketaama variyaiya putikio Anutuugo iya tinai kava diitada nnaagiai yoosinna yoketaivaki varida hama nnaata vaati varaaravaivee.

³⁶ Iya aangeraiya roosiima variaaraivaara hama kava putuaaravaivee. Anutuugo iya tinai iya kava diitaaraivaara fai iya inna raunna mmaapu tuanaaya variaaravaivee.

³⁷ Gioonna kiaapu vaa putuaiya kava diitaaraivaara Musiiva tuu kuaivo vainno ti kiasa ti mmiavaivee. Nnaaru ivo yatari kiisaivaki ikiaivo tooduu hama yatari apuuvo taa tamooqovaara ivo fafaara roo Udaangaivaara tunoo: Ni nnaakukiaiya Aaparahaamo Isaako Yakoopainna Anutuugovee, tiravai.

³⁸ Anutuugo gioonna kiaapu vaa eeyaara putuaiya hama iya Anutuugovee. Gioonna kiaapu variyaiya Anutuugovee. Gioonna kiaapu homo mmatayaa variyaiyaata vaa putu-aiyaatama Anutuugaa avuuvau homo variaano,

³⁹ tuduu rikiada kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooya inna tunoo: Vitaira-o, a yoketaamainna iya sai kiannanoo,

⁴⁰ tuduu iya hama kava vo kuavaara yopeema inna yaparairavai.

Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara Yisuuva tiravai

(Matai 22:41-46; Marakaa 12:35-37)

⁴¹ Hama inna yaparauduu Yisuuva gioonna kiaapuuya tunoo: Mo dataama kiada gioonna kiaapuuya kiaanoo: Vaidi Anutuugo mmataama kioovo Davuitiinna oyai tua-naivakidiri diitaivaivee, kiaannee?

⁴² Davuitiiva ariinoo yanaivaa nnutuuvu Saama ivau fafaara roo tunoo:

Udaanga Anutuugoono ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa

vaidi nnoonnavai varianee.

⁴³ Varia ree vinanai na tinai

fai a ai nnammutuaya yaatara kiaanaravaivee,

tiravai.

⁴⁴ Davuitiivaano Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara fafaara roo itaa kua tunoo: Ni Udaangaivovee, tuuvaara hama Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Davuitiinna oy-aivakidiri nnaasu diiteeravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Sa kua mmaanna kiaa mmiraiya iikiaiayuvunugiataama iikiatee

(Matai 23:1-36; Marakaa 12:38-40)

⁴⁵ Yisuuva itaa kua tuduu gioonna kiaapu kaayauya inna kuaivaa rikiada varuduu iva ari nnaagiai nuairaiya tunoo:

⁴⁶ Kua mmaanna kiaa mmira vaidiia iira aataruuvaa teeda tuqinnama haitatuuda sa iya roosiima iikiatee. Iya buruqa hokobaiyauvaa rau varada gioonna kiaapuuya yeenna yookaira mmatuuyaiyauvaki nuaikiai gioonna kiaapuuya iya teeda iyara vaidi nnoonnayavee kiateeraivaraa nookiaavai. Iya nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyauvunu nnaasu variaavai. Iya buusaiyauvaa nneera suaiyauvaki kieetaiya varira mmaataiyauvunu nnaasu variaavai.

⁴⁷ Iya oro muaada gioonnaiya unnakua nnamhari kuaivaa tida iya mminnammin-naiyauvaa ngiariyara kati vara kiada nnaagiai oro mmanna avaiyauvakidiri hokobama yaaku varaavai. Iya itaama iikiaivara ngiari irisai pinaa maisaivo vainaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

21

Gioonna muaadaivo taara sikau kiisaivaitana yapeeravai

(Matai 12:41-44)

¹ Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki dioo vainno reeti tooduu gioonna kiaapu kaayau hoona suvuauya numa ngiari sikauyauvaa kati Anutuugaara yapeera sikau nnaamuruuvaki yapada variravai.

² Yapada varuduu Yisuuva tooduu mmanna haipu gioonna muaada voovoono sikau kiisa kookee taarakiatatana numa sikau nnaamuruuvaki yapeeravai.

³ Yapa kioodoo too Yisuuva tunoo: Na kua kutaavai ngii gaa ngii miaunoo. Aa gioonna muaada mmanna haipu gioonna aavo yapa kiai sikau kiisaikiatatanaano mmuakiaa gioonna kiaapuuya yapa kiaa sikauiyauvaa yaataraivai.

⁴ Gioonna kiaapu kaayau hoona suvuaiya kaayau sikau vaiyauvakidiri vooyauvai nnaasu varada yapa kiaavo gioonnaivo hama sikaunnaataivo mmuakiaa sikau innasi vaivaitana eeyaavaitana varoo yapa kiai. Iva ari yeenna varaanee tii sikau eeyaaki-atatana varoo sikau nnaammuruuvaki yapa kiaiavaara inna sikauvaitanaano gioonna kiaapuuya yapa kiaa sikauiyauvaa yaataraivaivee, tiravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa havarataaraivaara tiravai

(Matai 24:1-2; Marakaa 13:1-2)

⁵ Tuduu Yisunna nnaagiai nuaira vooyaano nuunaira nnau pinaivara kua tida tunoo: Yoketaa ari vookarai sikau yapakiai yauvaata mminnaiyauvaa vaidiia kati Anutuugaara ivaki yapakiai yauvaatama ta taunnano ti yoketainoo, tuuvaa Yisuuva rikioo tunoo:

⁶ Aa ngia taa mminnaa mmuakiaa aayauvaa fai suai voovai nninai vaidiia mmuakiaa aa nnau aayauvaa havarata taika kikio rikioo fai hama seena sikau voovai ari seena sikau voovai mmaataivau tasipama vainaravai. Fai mmuakiaavai havarata taikaanaravaivee, tiravai.

Maisa mmooriivo nninaraivaara Yisuuva tiravai

(Matai 24:3-14; Marakaa 13:3-13)

⁷ Tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Vitaira-o, a kiannaivo दौरा सुअि वलनरान्ने? डेे अरल वूकरल अतारुवल वलनल रलकलदल फै तल इवलदुरल तेदल म्मुअकलल कूअल अ कलन्नलवलरल यलतल तुदल कललरल: वलनलमल वलनलरलवेे, कललरलन्ने?

⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoono ngii unnakua kiaa kioo aataru maisavau ngii vita yapeenooru tuqinnama haitatuukiatee. Fai kaayau vaidiia mmuaavai mmuaavai nnida ni nnutuuvaa ngiariiyara tida voovoono tinara: Aanna na Anutuugo mmataama kioo vaidi ivoona na ngiaunoo, tino fai voovoono tinara: Ngiau mmata taikaanara suaivo vainima nninoo, tinai sa ivaa rikiada kiatee: Kutaa kuavaivee, kiatee.

⁹ Fai yoosinna voovaki variaya diitada yoosinna voovaki variayaatama rapuai mmayaayaivaa rikiada mmuaa yoosinnaivaki variaya diitada ngiari kieetayaatama rapuai mmayaayaivaa rikiada ivara sa aatuukiatee. Rapiraivonnaadee tauraa vaino too ngiau mmata taikera suaivo fai hama makee tino nninaravaivee, kiaa kioo vo kuavai iya tunoo:

¹⁰ Fai gionna kiaapu voovaki variaya diitada gionna kiaapu voovaki variayaatama rapuaaravai. Fai vo kieeta voovoono diitoo vo kieetavaata rapinara iinai rikiada fai ngiari gionna kiaapuuya rapuaaravai.

¹¹ Fai kaayau mmataa kuaruuvu utino vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki aarareeraivo vaino kaayau nniitareeraivo vaino fai ngiau aapuuvau teekio kaayau ari vookarai mminnaiyauvo vainaraivaraa gionna kiaapuuya aatuukiaravai.

¹² Ii na kiau kua iyauvo fai nnaagiai vainaravai. Tauraa vaidi vooya ngii vitada mmoori maisaivaa ngii mida ngiari nuunaira nnauyauvakiaata oovi nnauyauvakiaatama ngii vitada kiada ngia niyara kutaavaivee kilaivara iya ngii vitada vaidi kieetayasi vida kua pinaana ngii yapa kiaravai.

¹³ Yapa kikio ii suai iyauvaki inna ni mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiaara suavai.

¹⁴ Sa mmuaanaa ngia sai kua kilaariyauvara kaayauma yaata utikio ivaraa ngii mmuaarakiaivee.

¹⁵ Na kuaiyauvaa ngii giaa ngii miee tinni yoketaiyauvaa ngii minai fai ngii nnammutu-aiya hama ngii yaatarada ngii kuaiyauvaa hatokaaravai.

¹⁶ Ngii kaano kooyaataama ngii gata vayaiyaata ngii seena tuanaiaatama ngii vitada vo vaidiia mmikiai fai iya ngiikidiri vooya ruputikiai putuaaravai.

¹⁷ Ngia niyara kutaavaivee kilaivara gionna kiaapu kaayauya ngii teeda hama ngii-iyara mmuduuya ruaaravaivee.

¹⁸ Sa yaata utuatee. Fai iya hama yopeema eeyaraa ngii ruputuaaravaivee.

¹⁹ Fai ngia mmannammanna yaagueeqama varidada tupatupaa variraivaa varaara-vaivee.

*Yisuuva Yerusareema nnauyauvaa havarataaravaraa tiravai
(Matai 24:15-21; Marakaa 13:14-19)*

²⁰ Ngiari voopinnaa rapira vaidiia numa yoosinna Yerusareemaivaa ututuuma kikiai ngia teeda kilaara: Fai kiisa suai nnau yoosinnaivaa havarataaravaivee, kilaaravai.

²¹ Kila kiada ngia Yutayaa variaya ngiingii yaatu aatuuda taapiivaura seenada kuatee. Gionna kiaapu yoosinna Yerusareema variaya seenada mmaanai vikiai mmooriyyauvaki variaya sa kava yoosinnaivaki ngiatee.

²² Ii suai ivaki Anutuugo irisai maisa mmooriivaa ngii minaravaivee. Anutuugaa kua fafaara mmuakiaavai roovaa kaanaivo vainaraivaraa irisai maisa mmooriivaa ngii minaravaivee.

²³ Boo, iqii suai ivaki gionna nnaakara sunnaakiaiyata gionna nnaakara meedi ruaiaatama kuaaravo iya mmuaararainaravaivee. Anutuugo aa gionna kiaapu mmuakiaa aayara nnannateeno rikioo mmoori maisaiyauvaa iya mminaravaivee.

²⁴ Fai ngiari voopinnaa vaidiia ngiari paipa avakaraiyauvaadiri varada numa vooya rutakiai putikiai vooya yaakuuyauvaa ranaa rau kiada vitada ngiari yoosinnaiyauvakira kuaaravai. Fai iya yoosinna Yerusareema variayara dikiokio Anutuugo tinai iya pikiaaravaivee.

*Yisuuva kava mmatayaa tiinaraivaraa tiravai
(Matai 24:29-31; Marakaa 13:24-27)*

²⁵ Iqii suai ivaki ari vookarai mminnamminnaiyauvo suaivakiaata kuraagaivakiaata aakiapuaiyauvakiaatama vainaravai. Vainai gionna kiaapu mmuakiaa mmatayaa vari-aiya ngiari ausa mmuaararai tasipama varida nnoori akuivaaraata nnooriivo pinaama korokoroovaraatama kaayauma aatuuda variaaravai.

²⁶ Yaagueeqa mminnamminnaa ngiau aapuuvaki vaiyauvo ngiari aataru nuairaiyauvaa pikiada sabisaabi kuaaravaraata ari vookarai aataruuyauvo mmuakiaa mmataivau

nninaraivaaraatama yaata utida faannaida aatuuda varida fai ngiengie vo vuayaata rikiada variaaravai.

²⁷ Itaama vainai rikiada Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono nama aakiaidaadiri ni yaagueeqaivoota kaayau ari vookarai mmeekiaivootama ni tasipanai na tiinaraivaa fai iya taaravai.

²⁸ Aa na kiau kua aavo iinara iinno varinai diitada vararu reeri taatee. Anutuugo ngii vitoo yoketaivau ngii yapaanaraivo vainima nninaraivaa diitada vararu reeri taatee, tiravai.

Yisuuva nnaammuayaivaudiri mmataama kioo tiravai
(Matai 24:32-35; Marakaa 13:28-31)

²⁹ Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo iya kiau mmioo tunoo: Yatari nnaammuayaivaaraata mmuakiaa yatariyauvaaraatama yaata utuatee.

³⁰ Ii yatari iyauvo mmunni raikiai ngia teeda kiaanoo: Nuanuuvo vainima nnikioonno mmunni rainoo, kiaavai.

³¹ Mmuakaraama ii na ngii giaa ngii miao kua iyauvaa kaanaiyauvaa ngia teeda kiaara: Anutuugo gionna kiaapuuyara diraivo nninarainno iinoo, kiaaravee.

³² Na Kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gionna kiaapu aanna makee variaa aaya hama putiraida homo varikio suaivo nnino ii aataru iyauvo fai vainaravai.

³³ Ngiau mmataivo fai taikaanaravaivee. Ni kuaivo fai hama taikaanaravai. Fai tupatupaa vainaravaivee.

Yisuuva ari tiinaraivaa tuqinnama haitatuukiateera tiravai

³⁴ Ngiengie mmatayaa variaivaa tuqinnama yaata utuatee. Pinaa yeenna nnaaraivaaraatama nnoori kapikaraivaa nnaaraivaaraatama mmatayaa diaa mminnaiyauvaa varaaraivaaraatama ngia kaayauma yaata utivoora ngiengie variaivaa tuqinnama yaata utuatee. Fai ngia ii mminnamminnaa iyauvaara nnaasu yaata utikiokio ii suai ivo fai akiairaama ngiisii nninaravai.

³⁵ Igii suai ivaki kobeevo haisarineema fai mmuakiaa gionna kiaapu mmatayaa vari-aiyasi akiairaama nninaravai.

³⁶ Mmuakiaa suai tuqinnama haitatuuda varida yaaku varaatee. Ii mmuaararai iyauvo ngiisii nninai rikiada yaagueeqama varida iyauvaa yaata kiada Na Vaidiivaa Mmaapuuvo suai nnaagiai kava na tiinai ngia ni avuuvau yoketaama diaaraivaa tuqinnama haitatuuda varida yaaku varaatee. Yisuuva itaa kua tiravai.

³⁷ Mmuakiaa suai ivo nuunaira nnau pinaivaki kua mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kiau mmiravai. Suai ikianna iya kiau mmuduu rikioo upisipisiinno varuduu ivo voo taapi Oriveeta oro ivau vuru vairavai.

³⁸ Vauvo patauduu diitoo heenanaanna tuanaa kava nuunaira nnauvaki nnuduu mmuakiaa gionna kiaapuuya inna kuaivaa rikiaraivaa innasi nnida nuunairavai.

22

Vaidiia Yisunna mmaara kua kiau yeena rairavai
(Matai 26:1-5; Marakaa 14:1-2; Yuvuaano 11:45-53)

¹ Buusavaa nnutuuvo Varaigiatavaa nneera suaivaki gionna kiaapu Yutayaiya bereetaivaa hama puuqaira yeennaivaa tasipama hudooyauvaa nneeravai. Ii suai ivo vainima vauduu

² vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua mmaanna kiau mmi-raiyaatama Yisunna ruputuaara aataruuvaa buaidada toduu kaayau gionna kiaapuuya innara mmuduu ruuvaara aaturavai.

Yutaaso Yisunna vitainara kuaivaa yeena rairavai
(Matai 26:14-16; Marakaa 14:10-11)

³ Aatuuduu Yisunna ngiaammuu yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvo Yutaaso Isariootaa aakiaivaki Sataango numa hara kioo variravai.

⁴ Varuduu Yutaaso voo Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata nuunaira nnau pinaivaa dira kieetaiyaatama Yisunna kooyaa vitainaraivaa iyaatama kua tiravai.

⁵ Kua tuduu rikiada iya kaayauma sirigaida irisai sikauyauvaa inna mmiaaraivaa kua yeena rairavai.

⁶ Iya kua yeena rau kioodoo rikioo Yutaaso ee-oo kiau kioo ii suai ivakidiri iva faannama roo varia roo voo varioo dee suai tuanaavai nnino rikioo iva Yisunna kooyaa iya vitainaraivaa faannainno varioo gionna kiaapuuya hama inna tasipaara suaivaa haitaturavai.

*Yisuuva buusa Varaigiatavaa nnaaraivaara teerama kieeravai
(Matai 26:17-25; Marakaa 14:12-21; Yuvuaano 13:21-30)*

⁷ Gioonna kiaapu Yutayaiya buusaivaa nneeda hama puugaira yeennaivaata bereetaivaa tasipama huda nneera suaivo nniravai. Ii suai ivaki iya puara sipisiipa nnaakaraiyauvaa ruputu kiada buusa Varaigiatavaa nneeravai.

⁸ Iqii suai ivaki Yisuuva ari ngiaammuaavaitana Yuvuaanaya Petoosaya kiaa mmioo tunoo: Oro buusa Varaigiatavaa tiini teerama kikiiai ta nnaaravaivee,

⁹ tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Ta dee nnauvaki vida buusaivaa teerakiaunnannee?

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva ivaitana sai tunoo: Rikiaatee. Ngia vidada oro yoosinna pinaivaki teekio vaidi voovoono nnoori tooriivaa apu varoo ngii saidi nninai teeda inna nnaagiai vida teekio ivo nnauvaki vinai teeda ivo kuaivaki kuatee.

¹¹ Vida nnau nakaaravaa kiatee: Ti Vitairavio tinoo: Dee nnauvaki na ni ngiaammuaayaatama buusa Varaigiatavaa nnaarannee? tiivaivee,

¹² tikio rikioo ivoono nnau pinaivaa verenoovau vo nnau voovai vaa mmaataiyauvaa ivaki teerama kiaivaa ngii vitainai ngia ivaki buusaivaa teerama kiaatee,

¹³ tuduu rikiada ivaitana oro Yisuuva tuuvaa teeda buusaivaa teerama kieeravai.

*Yisuuva bereetaivaata vuainaivaatama ari ngiaammuauya mmiravai
(Matai 26:26-30; Marakaa 14:22-26; 1 Koridii 11:23-25)*

¹⁴ Teerama kioodoo buusa nnaara suaivo nnuduu Yisuuva ari kua varada nuaira ngiaammuaayaatama buusaivaa nnaaraivaara varioo tunoo:

¹⁵ Ni putira suaivo vainima nninoo. Tauraa hama mmuaararavio niiki nninai na aa buusa Varaigiatavaa aavaa ngii tasipama nnaanaravara ni yoketaivoo.

¹⁶ Na ngii giaa ngii miaunoo. Fai aa buusa aavaa hama na kava nnaanaravai. Yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki buusaivaa oyaivo kooyaa vainai na nnaanaravaivee,

¹⁷ kiaa kioo Yisuuva nnoori tooriivaa tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo tunoo: Aavaa vara kiada mmuaavai mmuaavai nnaatee.

¹⁸ Na ngii giaa ngii miaunoo. Aa suai aavakidiri varia ree vice viee hama na kava vuaina suuyaivaa nneeraatainaravai. Fai yapooma Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira suaivo nninai na kava nnaanaravaivee,

¹⁹ kiaa kioo ivo bereetaivaa tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo kusii kioo ari ngiaammuauya mmioo tunoo: Aanna ni mmatiivaivee. Na ngiiiyara tiee ivaa ngii miaunoo. Aavaa nneeda varida niyyara yaata utuatee,

²⁰ tuduu yeennaivaa nnaa taika kioodoo iva vuaina suuya tooriivaa varoo mmuaikaraama tu kioo vainno iya mmioo tunoo: Aa vuaina suuya toori aavo inna ni kiauvo ngiiiyara tusaanaravovee. Ivaudiri fai Anutuugo kua yeena rau kiai karaasa aataruuvo kooyaa vainaravaivee, tuduu nneeravai.

²¹ Nnaa kioodoo tunoo: Rikiaatee. Vaidi voovoono kooyaa ni nnammutuaiya ni vitainaravio aa makee ni tasipama yeenna nnainoo.

²² Na Vaidiivaa Mmaapuuvooonoo fai putinaravai. Anutuugaa yanaivau fafaaravio vainno ivaraa tiivo aanna makee vainoo. Vaidi voovoono kooyaa ni nnammutuaiya ni vitainaravio fai irisai maisaivaa varaanaravaivee,

²³ tuduu rikiada ari ngiaammuauya ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Fai tiikidiri deevoono kooyaa ari nnammutuaiya inna vitainarannee? tiravai.

Inna ngiaammuauya kieetaya variaaraivaara Yisuuva tiravai

²⁴ Kiaa kiada yaagueeqama ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Fai deevoono tiikidiri ti tauraanaavai varinarannee?

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Ngari voopinnaa kieeta vaidiyya ngiari seenaiyara yaagueeqama diaanoo. Iya iyara diaivaara ngari nnoonnaiyara yoketaa kua kiaavai.

²⁶ Iya itaama iikiaa aataruuvo sa ngiisi vakiaivee. Ngiiikidiri vaidi voovoono ngii kieetavai variivo fai aduovo variivo ngii nnaagiainnaa tuanaavai roosiima variaivee. Ngiiikidiri vaidi voovoono ngii tauraavai variivo mmoori vareera ngiaammuaavai roosiima variaivee.

²⁷ Dee vaidivoono tauraanaavai variinne? Vaidiivo kati variivo yeennaivaa nnaivonnee? Vara vaidiivo inna yeennaivaa varoo inna mmiivonnee? Na rikiauuko vaidiivo kati variivo yeenna nnaivoono tauraanaavai varinoo. Mo neenoo ngii tasipama mmoori vareera ngiaammuaavai roosiima variaunoo.

²⁸ Gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ni uuduu hama ngia ni pikieeraida mmanammanna aanna ngia ni tasipama variaano.

²⁹ Ni Napoova tikiai na gioonna kiaapuuyara diauneema na tinai ngieetama gioonna kiaapu vooyara diaaravai.

³⁰ Dida vaida na gioonna kiaapuuyara dinara suaivaki ngieeta ni tasipama yeenna nneeda nnoori nneeda ngiingii mmaataiyauvunu varida Isarairaa oyaiya yaakuuvaitana yukukidiri taaramaara kua pinaara dira kieetaya iyara diaaravai.

Petorooso hamavee tinaraivaara Yisuuva kooyaa inna kiasa mmiravai

(Matai 26:31-35; Marakaa 14:27-31; Yuvuaano 13:36-38)

³¹ Simoono, vaa a rikiaannanee? Vaidiivo yeenna vuuitaivaa varoo kaanaivaa voovau yapoo nnabaivaa voovau yapaineema Sataango ngii iinno taanaraivaara vaa Anutuugaa yaparaikio ee-oo tiivai.

³² Sataango i iinno taanaraivo vaikai a niyara yaagueeqakiannaivo sa taikaiveera na aiyara yaaku varaunoo. A harurueennaata kava hanigiee ni kuaivaara yaagueeqainna i seenaiya tasipanai fai iya yaagueeqama variaaravaivee,

³³ tuduu rikioo Petorooso tunoo: Udaanga-o, vaidiia oovi nnauvaki i yapaara iikiai fai neetaatama i tasipama kuanaravai. Fai i ruputikiai a putinai fai niitaatama ruputikiai neetama putinaravaivee,

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Petorooso, na i kiasa i mmiaunoo. Aanna makee fai hama kakaraivo akua tirainno kinai rikiee fai a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaraivaivee, tiravai.

Yisuuva mminnaiyauvaa varada kuateeraivaara iya tiravai

³⁵ Kiaa kioo Yisuuva ari ngiaammuaaya tunoo: Tauraa na ngii titaaduu ngia ni mmayaayaivaa varada nuau suaivaki ngia sikau rira utuaiyauvaatama yeenna vara rira utuaiyauvaata yuku nnaba vooyauvaatama pikiada nuauduu mminnaa vooyauvai ngiisi vaunnee? Vara hama ngiisi vaunnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ai, mo tiisi vairavaivee,

³⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Aanna makee vaidi voovoono sikau rira utuaivo vaivaata varoo yeenna vara rira utuaivo innasi vaivaatama varoo kuaivee. Vaidi voovoono hama paipaataino ari yaapaivaadiri varoo oro paipa avaikarai voovai yookaama kioo varaivee.

³⁷ Na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Iya inna vitada vaidi maisaiya tasipama kiaavaivee. Anutuugaa kua fafaaraivo niyara itaa kua tuuvo makee kaanaivo vakiaivee. Mmuakiaa kuavai niyara fafaara roovo kaanaivo vakiaivee,

³⁸ tuduu rikiada ari ngiaammuaaya tunoo: Udaanga-o, taanee. Aakara ari vookarai paipa taaravaitana tiisi vainoo, tuduu rikioo ivo iya tunoo: Inna aikioo, kua taikainoo, tiravai.

Yisuuva taapiivau voo yaaku vareeravai

(Matai 26:36-46; Marakaa 14:32-42)

³⁹ Kiaa kioo ivo yoosinnaivaa pikioo viravai. Voo taapi Oriveeta ivau tupaa ari virayaama vuduu ari ngiaammuaaya inna nnaagiai viravai.

⁴⁰ Vuduu ivo oro ivau varuduu ari ngiaammuaaya vuduu rikioo ivo iya tunoo: Iinno teeraivo ngii iinno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida yaaku varaatee,

⁴¹ Kiaa kioo oro kiisama vo kammunnivau toorivu yau haroo yaaku vareeravai.

⁴² Yaaku varoo varioo tunoo: Napoo-o, i iikiatainai mmuaararavai aa nnoori toori kapikarai aavaa roosiivo niisi nninaravaara ooqoo tino pikiaivee. Inna aikioovai. Ni iikiataivaa sa iikiane. Ai iikiataivaa iikiane,

⁴³ tuduu rikioo ngiau aapuuvakidiri aangeraa voovoono tuoo inna tasipooduu ivo yaagueeqauduu

⁴⁴ inna pinaama mmuaararooduu inna yaata utiraivo ari vookaraduu yaaku varoo varuduu kaayaama inna kausaivo kiauva roosiima tuoo mmataivau viravai.

⁴⁵ Vuduu iva yaaku vara taika kioo diitoo ari ngiaammuaayasi kava vara ranoo numa tooduu iya ausaiyauvo mmuaararoovaa iya vuru vaida viravai.

⁴⁶ Vuru vaida varuduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aaniiraida vuru vakiaannee? Diitada yaaku varaatee. Iinno teeraivo ngii iinno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida yaaku varaatee, tiravai.

Vaidiia Yisunna utida ruputuaara iiravai

(Matai 26:47-56; Marakaa 14:43-50; Yuvuaano 18:3-11)

⁴⁷ Yisuuva homo kua tioo varuduu kaayau vaidiia innasi nniravai. Nnida varuduu Yisunna ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvu Yutaaso iya tauraa ngioo aataruuvaa iya vitaama roo nniravai. Ngioo ngioo oro Yisunna vainima duoo vainno inna mmootaanara uuduu too

⁴⁸ Yisuuva inna tunoo: Yutaaso, a ni mmootaannaivaudiri Na Vaidiivaa Mmaapuuva ni nnammutuaiya kooyaa ni vitaakiaannanee?

⁴⁹ tuduu rikiada inna tasipama duuya iya inna iikiaaraivaa teeda inna yaparaida tunoo: Udaanga-o, ti paipa avaikaraiyauvaadiri ta iya ruputuaarannee?

⁵⁰ Itaa kua tida rikiada iyakidiri voovoono ari paipaivaadiri Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa ngiaammua voovai yaata yaadudainniivaa rutaka kieeravai.

⁵¹ Rutaka kioodoo rikioo Yisuuva tunoo: Aikioo pikiaanee, kiasa kioo ngiaammuaavua yaataivaa utuoo tuqinnee ravai.

⁵² Tuqinnama kioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaatama nuunaira nnauvaara haitatuura vaidiiyaata vaidi yokovaiyaatama Yisuunna utuara numa ivaki duuya ivo iya tunoo: Ngia niyara mmuararai vaidivaivee, kiada paipa avaikaraiyauvaata tipaiyauvaatama utida ni mmaara ngiaannee?

⁵³ Mmuakiaa suai na ngii tasipama nuunaira nnau pinaivaki variee mmayaayaiyauvaa ngii giaa ngii miaaduu hama ngia ni utiravai. Mo inna aikioo, inna aanna ngii suaivovee. Aqaa suai aavaki inna maisai upisiivo rummua apinai iikiaara suaivovee, tiravai.

Petorooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Matai 26:57-58,69-75; Marakaa 14:53-54,66-72; Yuvuaano 18:12-18,25-27)

⁵⁴ Yisuuva itaa kua tuduu rikiada vaidiiya inna puaisakama utu kiada vaidi vitada vida vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnauvaki viravai. Vida varuduu Petorooso ngieeradiri inna nnaagiai voo varuduu

⁵⁵ gioonna kiaapu vooya vaidi kieeta tuanaivaa vagiaamunna aakiaivaki vida ikaivaa vuutaivaki hara kiada ivaki varuduu Petoroosootama ivaki iya tasipama variravai.

⁵⁶ Varuduu mmoori vareera kiatanna voovoono Petorooso ikaivaara hara kioo varuduu inna puaisakama too nnaasu vainno tunoo: Aa vaidi aavootama inna tasipama nuaivaivee,

⁵⁷ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqama ooqoo tioo tunoo: Ai, gioonna-o, hama na inna tauvaivee,

⁵⁸ tuduu nnaagiai kava vaidi voovootama inna too tunoo: Ai, a inna ngiaam-muaukuaavee, tuduu rikioo tunoo: Ai, vaidi aakua-o, hama na inna ngiaammuaivaivee,

⁵⁹ tuduu rikioo nnaagiai kava vaidi voovootama inna too yaagueeqama innara tunoo: Kutaa tuanaa aa vaidi aavoota inna tasipama nuaivaivee. Ivo Karirayaa diaa vaidivaivee,

⁶⁰ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Ai, vaidi aakua-o, a kianna kuaivaa hama na arinaima rikiauvaivee. Ivo homo kua tioo varuu saivaata kakaraava akua tiravai.

⁶¹ Akua tuduu Udaangaivo hanigia Petoroosaa tooduu tauraa ivo inna kiasa mmuu kuaivaa vaa taunnu kioovaa kava yaata utuoo rikieeravai. Tauraa Udaangaivo inna kiasa mmioo tunoo: Turau hama kakaraa akua tirainno kinai rikiee fai a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinravaivee.

⁶² Iva itaa kua kiasa mmuu kuaivaa kava Petorooso yaata utuoo rikioo mmaanai voo pinaama rateeravai.

Vaidiia Yisuunnara raida inna ruputiravai

(Matai 26:67-68; Marakaa 14:65)

⁶³ Ratooduu vaidiia Yisuunna utu kiada vaidi vooyaano innara raida inna ruputida
⁶⁴ buruqaivaadiri inna oori nnikiivaki hauma utida inna yaparaida tunoo: A mmuakiaa kuavai rikiaannaiyauvaa ti kiasa ti mmianee. Gioonoono i ruputiinne?

⁶⁵ kiasa kiada kaayauma inna rakanoo raaranoo tida maisa kua inna tiravai.

Vaidiia kua pinaivaa Yisuunnaki yapeeravai

(Matai 26:59-66; Marakaa 14:55-64; Yuvuaano 18:19-24)

⁶⁶ Itaa kua tuduu heenanaanna suaivo reera kioodoo Yutayaa vaidi yokovaa mmuaki-aaya nuunaida iyakidiri vooya Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vooya kua mmaanna kiasa mmiraiyaatama nnida nuunaida inna vitada kua pinaana inna yapeer-avai. Yapa kiada iya inna tunoo:

⁶⁷ A Anutuugo mmataama kioo vaidikuavee tie ti kiasa ti mmianee, tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Mo fai na ngii giaa ngii minai ngia hama ni kuaivaa rikiaaravaivee.

⁶⁸ Fai na kua voovai ngii yaparainai ngia hama ni kua saivaa kiaravai.

⁶⁹ Aanna na varira suaivoota nnaagiai na varinara suaivaki Na Vaidiivaa Mmaapuuvo Anutuugo mmuakiaa yaagueeqaivaa yaataravaa yaaku yaadudainningiaa hara kие varinaravaivee,

⁷⁰ tuduu rikiada mmuakiaaya tunoo: Mo a Anutuugaa mmaapukuannee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Yo, ngia niyaraida inna safuuma inna mmaapuvaivee kiaanoo,

⁷¹ tuduu rikiada iya tunoo: Vaa ari avaivakidiri ivo safuuma tinoo: Na Anutuugaa mmaapuvaijee, tiivaa vaa teenoo rikiaunnvai. Sa vaidi vooya kava numa innaki kua pinaa yapaaraivaara yaata utuatee, tiravai.

23

Yisuuva Piratuusaa avuuvau diravai

(Matai 27:1-2,11-14; Marakaa 15:1-5; Yuvuaano 18:28-38)

¹ Kiaa kiada iya mmuakiaaya inna vitada oro Roomaaya kieetaivaa Piratuusaa avuuvau dida vaidai

² kua pinaivaki inna yapaaraivaara innara tunoo: Ta taunnano aa vaidi aavo gioonna kiaapuuya unnakua tioo Roomaa kieetaivaa sikau takiisaivaa mmiaivaara oooqoo tioo ariiyara na vaidi kieetavaivee kiaa kioo ariiyara tinoo: Na Anutuugo mmataama kioo vaidivaivee, tiivaivee,

³ tuduu rikioo Piratuuso Yisuunna yaparainno tunoo: Mo a Yutayaiya kieetakuannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Inna a kutaavai kiannanoo,

⁴ tuduu rikioo Piratuuso Anutuugaara kati puara hudeera kieeta vaidiiyaata gioonna kiaapu kaayau ivaki suvui kiada varuuyaataama tunoo: Na rikiauko aa vaidi aavo hama vaidi aannoo vaidivaaraida ta inna ruputuaara iikiaunnaanoo,

⁵ tuduu rikiada kieeta vaidiiya yaagueeqama Piratuusaa vuavi tida tunoo: Ivo kua mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaa roo nuainnonno Karirayaiya kiaa mmioo tuma mmuakiaa yoosinnaiyauvo Yutayaa mmataivau vaiyauvaki variayaatama kiaa mmioo aanna makee tuma gioonna kiaapu aayaatama kiaa mminoo. Ivo iya kiaa mmikiai rikiada ivaara kaayauma kumimakaida ngiari rapu ngiari rapuukiaara iikiaanoo, tiravai.

Vaidiia Yisuunna vitada Herootaasi viravai

⁶ Iya itaa kua tuduu rikioo Piratuuso iya yaparainno tunoo: Aa vaidi aavo Karirayaa diaa vaidivainnee?

⁷ kiaa kioo kieeta vaidi Herooto Yisuuva varuu mmataivaara haitatuuvaara Piratuuso rikioo innasi inna titaa kiooduu viravai. Ii suai ivaki Herooto Yerusareema varuduu iya Yisuunna vitada innasi vuduu

⁸ Herooto inna too kaayauma innara sirigairavai. Iva hokoba suai varioo Yisuuva uu mmoori aataruuvaa mmayaayaivaa rikioo Yisuuva Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uuyauvaa taanaraivaara ivo inna taanaree kiaa iinno varuduu iya inna vitada innasi nnuduu too ivo kaayauma innara sirigairavai.

⁹ Sirigainno kaayau kua kaayau kuaivaa Yisuunna yaparauduu rikioo hama ivo inna kua sai tirainno kua seemuaa variravai.

¹⁰ Kua seemuaa varuduu Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaatama vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama diitada kaayau kua pinaivaa innaki yapeeravai.

¹¹ Yapa kiooduu rikiada Herootoota ari ngiaammua rapiraiyaatama Yisuunnara nniki rakaida kuasi tududada innara raida variravai. Itaida varida yaapa yoketaivaa innayaa apu kiada kava Piratuusaasi titooduu viravai.

¹² Tauraa Herootaya Piratuusooya ngiariiyara ngiariiyara nnannatoovaitana iqii suai ivaki ariiyara ariiyaraida yoketaama variravai.

Piratuuso Yisuunna ruputuaaraivaara ee-oo tiravai

(Matai 27:15-26; Marakaa 15:6-15; Yuvuaano 18:39-19:16)

¹³ Yoketaama varuduu Piratuuso Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaraatama kieeta vaidi gioonna kiaapuuyara diraiyaraata mmuakiaa gioonna kiaapuuyaraatama aayanna tuduu innasi nnida nuunauduu

¹⁴ iya tunoo: Aa vaidi aavaa ngia vitada niisi nnida kiaanoo: Gioonna kiaapuuya unnakua tii vaidivaivee, kiaani na ngii avuuvau aa vaidi aavaa yaparaina rikiaukai ngia ivo maisa mmooriivaa iivaivee kiaa kiada innaki kua pinaivaa yapa kiaivo hama oyaivootainoo.

¹⁵ Herootoota inna yaparainno rikiaikio hama kua oyaivootaikio pikioo kava tiisi titaa kiaikio nninoo. Aa vaidi aavo hama maisa mmooriivaa iivaaraida ta kuminayaa inna ruputikio putuaiveera iikiaunnaanoo.

¹⁶ Kati na ni ngiaammuauya tinai inna ripiima kikiyai na sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuaivee, tiravai.

¹⁷ (Vo nuanu vo nuanu buusa Varaigiatavaa nneera suaivaki Piratuuso vaidi voovai oovi nnauvaki varuuvaa titooduu mmaanai viravai.)

¹⁸ Ii aataru ivo itaama vauvaara gioonna kiaapuuya mmuaavaugiataama aayanna reeda tunoo: Yisuunna ruputino putuaivee. Paravaasaa mmaanai titano tuoo kuaivee, tiravai.

¹⁹ Tauraa Paravaaso ngiari kieetaiyaata rapuoo vaidi vooya ruputuduu putuuvaara vaidiiya inna vitada oovi nnauvaki yapa kioodoo variravai.

²⁰ Varuduu Piratuuso Yisuunna mmaanai kuaiveera inna titaatauduu kava gioonna kiaapuuyaata kua tuduu rikiada

²¹ iya puisakama aayanna reeda tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaatee, tuduu rikioo Piratuuso kava vooneetu iya tunoo: Mo datainne? Aanii tomedavai ivo iivainnee? Na tauko hama vaidi aanoo vaidivai ngia innara ni kiaanoo: Ruputino putuaiveeraida kiaanoo. Ivaara na kati tinai ni ngiaammuauya inna ripiima kikiiai sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuaivee,

²³ tuduu rikiada gioonna kiaapuuya yaagueeqama mmannammanna aayanna reeda tunoo: A tinai rikiada iya yatari sagaivau inna haara kiaatee, tuduu iya kua pinaama tuuvoono Piratuusaa yaatarooduu

²⁴ ivo iya inna yaparau kuaivaa rikioo ee-oo tioo Yisuunna ruputuuteera tiravai.

²⁵ Paravaaso ngiari kieetaiyaatama rapuoo vaidi vooya ruputuduu putuuvaara vaidiiya inna vitada oovi nnauvaki yapa kioodoo varuu vaidiiyaara gioonna kiaapuuya Piratuusaa yaparaduduu titoodoo mmaanai tiiravai. Tuuduu Piratuuso iya tuuvaugiataama rikioo Yisuunna vitoo oro iya mmiravai.

Vaidiia Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai

(Matai 27:32-44; Marakaa 15:21-32; Yuvuaano 19:17-27)

²⁶ Mmuduu Yisuunna vitada vida varida tooduu Kureenavikinnaa vaidiivaa nnutuuvu Simoono saidi ngioo aataruuvugiataa yoosinnaivakira nninaree kiaa nnuduu teeda ravaatau inna utida yatari sagaivaa inna kumaata apu kioodoo rikioo Yisuunna nnaagiavau viravai.

²⁷ Vuduu kaayau gioonna kiaapuuya inna vata rada vuduu rikiada gionnainnibaro aataruuvau vida varida isi kuaru kiaa rada rata rada viravai.

²⁸ Vuduu rikioo Yisuuva hanigia iya tunoo: Yerusareemaa gionnasoo, sa niyara rataatee. Ngingiiaaraata ngingii nnaakaraiyaraatama rataatee.

²⁹ Fai suai voovai nninai gioonna kiaapuuya kiaara: Gioonna hama nnaakaraataiya iya yoketaama variaano,

³⁰ kiaa kiada fai oora taapiiyauvaata kua tida kiaara: Havataama rada ti ruputuutee, kiaa kiada taapi kiisaiyauvaata kua tida kiaara: Mumunu utua rada ti rummua apu kiaatee, kiaravai.

³¹ Na yatari karaasaivaa roosiikiauva vaidiia ni ruputuaavee. Fai ngia yatari aasannaiyauvaa roosiikiaya fai iya ngii dataakiaaravainnee? Mo fai ngiita ngii ruputuaaravaivee, tiravai.

³² Iya vaidi taaravaitana mmuara nnaamuruuvaitanaatama vitada Yisuunna tasipama ruputuaara viravai.

³³ Vidada oro yoosinnaivaa nnutuuvu Kieeta Mmuyai ivaki vau yoosinnaivaki oro Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai. Haara kioodoo vaidi maisaivaitanaatama yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku geedainningiaa haara kieeravai.

³⁴ Haara kioodoo Yisuuva tunoo: Ni Napoo-o, iya ni iikiaa aataru iva hama arinaima teeda rikieerama kiada ni iikiaa iva rugaane, tuduu rikiada rapira vaidiia isareeda yaatareera mminnaiyauvaa rootu rootuuda varida yaatarooyaano mmuaavai mmuaavai inna uyira rairaiyauvaa vareeravai.

³⁵ Varooduu gioonna kiaapuuya vainima duuyaano Yisuunna teeda nnaasu vauduu vaidi Yutayaiya kieetaiyaano innara raida tunoo: Ivo ari vo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaivaivee. Ivo kutaa tuanaa Anutuugo mmataama kioo vaidivai varioo mo kii ariinoo ari vitoo yoketaivau yapaivee,

³⁶ tuduu rikiada rapira vaidiiaatama innara raida numa inna vainima dida vaida ari vookarau kapikaroo nnooriivaa nnutuuvu vinikaivaa inna mmiaaree kiaa kiada

³⁷ tunoo: A Yutayaiya kieetakuavee tiee ai vitee yoketaivau yapaanee, tiravai.

³⁸ Fafaara roovo Yisuunna kieetainningiaa vauvo tunoo: Inna Yutayaiya kieetaivovee, tiravai.

³⁹ Vaidi maisa voovai Yisuunna sainainnigiataa haara kioovoona kaayauma Yisuunna rakanoo raaranoo tioo tunoo: A vaidi Anutuugo mmataama kioo vaidikuavee tiee aitaata tiitaatama ti vitee yoketaivau yapaanee,

⁴⁰ tuduu rikioo vuaivo inna kua sai yaagueeqama tioo tunoo: Hama a Anutuugaara aatutaama kiee kiannanoo. Eeta mmuaakarai irisaivaa varaannanoo.

⁴¹ Ta tete mmoori maisaivaa iikiaunnaivaraida irisaivaa ta aikiooma varaunnaanoo. Aa vaidi aavo kuminayainno varainoo,

⁴² kīaa kīoo Yīsuunna tunoo: Yīsuu-o, a vāidi kīetavai variēennainna kava tiēennainna nīiyara yaata utuānee,

⁴³ tuduu rikīoo Yīsuuva inna kua sai tunoo: Na kua kutaavai i kīaa i mmiaunoo. Fai makee eetama yoosinna yoketaivau ni tasipama varinaravaivee, tiravai.

Yīsuuva putiravai

(Matai 27:45-56; Marakaa 15:33-41; Yuvuaano 19:28-30)

⁴⁴ Tuduu suaivo ikianna tammauduu mmuakīaa mmatavai heenama kīoo vaududuu suaivo hanigiooduu taikeeravai.

⁴⁵ Taikaanara uduu rikīoo buruqa pinaivo nuunaira nnau pinaivaki hiruuvo tammaa kereetu varoo saivai sainai vuduu saivai sainai viravai.

⁴⁶ Vuduu Yīsuuva puisakama aayanna roo tunoo: Ni Napoo-o, na ni mmannasaivaa titaoko aisi kuainoo, kīaa kīoo putiravai.

⁴⁷ Putuduu vāidi rapiraiya kīetaivo Yīsuuva putuuvaa too Anutuugaara kua yoketaivaa tīoo tunoo: Na taoko aa vāidi aavo yoketaa vāidi tuanaavaivee,

⁴⁸ tuduu rikīada mmuakīaa gīonna kīaapuuya ivaa taara nuunauya Yīsuuva putuuvaa tooduu iya ausaiyauvo pinaama mmuaararooduu vara ranada ngiari nnauyauvakira viravai.

⁴⁹ Mmuakīaa gīonna kīaapuuya Yīsuunna nnaagīai nuauyaata gīonnaiya Kari-rayaađiri inna nnaagīai nnuuyaatama ngieerađiri dida vāida ii mmuakīaa aataru inna uu iyauvaa teeravai.

Vāidiya Yīsuunna hau kīeeravai

(Matai 27:57-61; Marakaa 15:42-47; Yuvuaano 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Yutayaiya yoosinna voovai nnutuuvo Arimateyaa diaa vāidiivaa nnutuuvo Yoosi-ipo yoketaama safuuma varīoo Anutuugo gīonna kīaapuuyara điraivaara faannainno variravai. Varuuvoono tauraa vāidiya Yīsuunna ruputuaara kuaiava yeena rau kiada uu suaivaki iya tasipama varīoo hama ee-oo tiravai.

⁵² Ivo hama ee-oo tuuvuono Piratuusaasi vīoo Yīsuunna nnabaivaara yaparairavai.

⁵³ Yaparaduu ee-oo tuduu vīoo Yīsuunna nnabaivaa hitu varoo vīoo buruqa poo-saivađiri rurauma varoo oro vāidiya putikiai hakuaaree kīaa oonauvaa hatata teerama kīoovaki inna hairavai. Hama vāidi nnaba voovai ivaki yapeeravaki inna hairavai.

⁵⁴ Ivo inna hau suaivo kati varira suaivaara teerama kīoo suaivai. Kīisama heenauduu ngiari kati varira suaivo nñiravai.

⁵⁵ Nnuuvaara gīonnaiya Karirayađiri Yīsuunna tasipama nnuuyaano Yoosiipaa vata rada Yīsuunna mmata nnauvaa teeda aakīavaki ivo Yīsuunna nnabaivaa yapa kīoovaata teeda

⁵⁶ kava vara ranada vida heenna suuya suuda yoketaa vuuyauvaata kupu takua suuda yoketaa vuuyauvaatama inna nnabaivau siika kīaariyauvaa teerairavai. Teerama kīooduu kati varira suaivo nñuduu teeda ngiari kua mmaanna tuu kuaiyauvaara yaata utida kati variravai,

24

Yīsuuva kava diiteeravai

(Matai 28:1-10; Marakaa 16:1-8; Yuvuaano 20:1-10)

¹ Kati varida vauya patauduu Sudaagaki suaivo reera kīooduu gīonnaiya suuda yoke-taa vuu mminnaiyauvaa vaa teerama kīooyauvaa varada Yīsuunna mmata nnauvakira viravai.

² Vidada oro tooduu sikau pinaivađiri mmata nnau keegīavaki rau kīoovaa vaa feena kīooduu mmatayaa vairavai.

³ Vauduu teeda mmata nnauvaki oro tooduu hama Udaanga Yīsuu Kirisiinna nnabaivootauduu iya ivaara

⁴ dida vāida kaayauma yaata utida varida tooduu vāidiivaitana iya buruqaivaitana mmannaammannauvaitana iya vainima dida vauduu

⁵ gīonnaiya kaayauma aatuuda biribiriida ngiari avuuyauvaa mmataivaki kookama kiada teeda vauduu vāidiivaitana iya tunoo: Mo vāidiya putuaani haira mmata nnauyauvakidiri vāidiivo vaa diitoo kuaivara ngīa aaniira buaama rada nookīannee?

⁶ Ivo hama aavaki vainoo. Vaa diitaivaivee. Ivo Karirayaa varuu suaivaki ngii gīaa ngii muu kuaivara kava rikīaatee.

⁷ Ivo ngii tunoo: Vāidiya Na Vāidiivaa Mmaapuuvaa ni vitada vāidi maisaiya mmikiai iya yatari sagaivau ni haara kikio rikīoo taara suai taikanai voovaki na putuauvakidiri keena diitaanaravaivee, tuuvaa kava rikīaatee.

⁸ Vāidiivaitana itaa kua tuuvaara iya yaataiyauvo arinaima rikīeeravai.

⁹ Rikiooduu gioon naiya mmata nnauvakidiri pikiada nnida Yisuunna ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavoota seena gioonna kiaapuuyaatama ngiari teeda rikioo kuaivaa kiaa mmiravai.

¹⁰ Ii gioonna iya voovai Makataraa diaa gioon naivaa nnutuuvu Mariaavaata voovai nnutuuvu Yoqaanootama voovai Yakoopaa kaanaa nnutuuvu Mariaavaata ngiari seena gioon naiyaatama Yisuunna kua varada nuaira vaidiiaa kiaa mmiravai.

¹¹ Kiaa mmuduu rikiaa iya gioon naiya kuaiyauvaara sabi kuayauvaivee kiaa kiada rikiaadaata pikieeravai.

¹² Pikiooduu Petorooso diitoo seenoo vioo vioo oro mmata nnauvaki mmaanaidiri kookama reeta tooduu mmanna buruqa poosa saabaivo nnaasu ivaki vairavai. Vauduu too kava vara ranoo ngioo itaama vauvaa too rikioovaara ivo pinaama yaata utiravai.

*Taaravaitana Emausa vida Yisuunna teeravai
(Marakaa 16:12-13)*

¹³ Mmuai suaivaki Yisuunna nnaagiai nuairavaitana yoosinnaivaa nnutuuvu Emausa Yerusareema vainima vauvakira vida varida

¹⁴ Yisuuva putuuvaara ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiima rada vuduu

¹⁵ Yisuuva ivaitana vainima ngioo ivaitana tasipama viravai.

¹⁶ Vuduu ivaitana inna taa ruvuyauvuyama teeravai.

¹⁷ Tooduu rikioo Yisuuva ivaitana tunoo: Ngia aaniivaaraida ngiingii kiaa mmi ngiingii kiaa mmiima rada nookiaannee? tuduu rikiaa ivau dida vauduu ivaitana ausaivaitana kaayauma mmuaararooduu

¹⁸ voovai nnutuuvu Kerioopaava inna yaparainno tunoo: A mmuaavoono Yerusareema numa variee aataru mmuaararaiyauvaa naura ditara vaidiiaa ivaki iikiai yauvaa hama a tee rikiaannavainnee?

¹⁹ tuduu rikioo iva sai ivaitana yaparainno tunoo: Mo dee aataruyauvai iya iikiaannee? tuduu rikiaa inna sai tunoo: Mo maisa mmooriivaa iya Nasareeta diaa vaidi Yisuunna iikiaavai. Ii vaidi ivo forofetaa tuanaavai. Anutuugaa avuuvau mmoori ari vookara ari vookaraiyauvaa iinno kua yoketaivaa ti kiaa ti mmuduu ta mmuakiaaya teeda rikieeravai.

²⁰ Rikiooduu ti kieeta vaidiiaata Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama inna vitada Roomaa vaidi kieetaivo ruputuaiveera mmuduu ivo ee-oo tuduu rikiaa vaidiiaa yatari sagaivau inna haara kieeravai.

²¹ Ivo ta Isarairaiya ti kieetavai varinaree tioo ti nnammutuaiya yaataranai ta kati hara kiada variaaraivaara ta yaata utiravai. Vo kua voovootama vainoo. Iya inna ruputuuvu vaa taara suaivaitana taikaikio aanna voomaivo vainoo.

²² Ti seena gioonna vooya ti kiaa ti mmiaa kuaivaara kaayauma ta nnikiaraakiaun-naivaivee. Heenanaanna iya vida taavo

²³ Yisuunna mmata nnauvaki hama inna nnabaivo vaivai. Hama vaikiyai teeda iya kava vara ranada nnida kiaanoo: Vaa ta taunnani aangeraiya ti kiaanoo: Vaa ivo diitoo varinoo, kiaavaivee, kiani

²⁴ ti seena vaidi vooya mmata nnauvaki vida taavo gioon naiya kiaa kuaivo kutaa tuanaavai vaikiyai hama inna taavaivee, tiravai.

²⁵ Tuduu rikioo Yisuuva ivaitana tunoo: Mo ngia taaravaitana hama ngii yaataataivaitanavee. Nnaaruaa vaidi forofetaiya tuu kua mmuakiaa iyauvaara hama ngia akiairaikiyai rikiaa kutaavaivee kiaavai.

²⁶ Anutuugo mmataama kioo vaidiivo mmamma mmuaararoo varoovaudiri yaagueeqa yoketaa ari vookaraiyaa varoo varinaraivaara hama ngia arinaima rikiaavaitanannee?

²⁷ kiaa kioo Yisuuva Anutuugaa kua mmuakiaayauvai ivaitana kiaa mmioo tauraa Musiiva fafaara roo kuaivakidiriata nnaagiai forofetaiya fafaara roo kuaivakidiriataama innara tuuvaara taaravaitana kiaa mmiaa roo viravai.

²⁸ Vida varuduu ivaitana vuu yoosinnaivo vainima vauduu too Yisuuva yoosinnaivaa yaataroo kuane kua uduu

²⁹ taaravaitana inna ravaataida tunoo: Vaa suaivo haatapaikio heenainara iinoo. Tuma ti tasipama vuru vakianee, tuduu rikioo ivaitana tasipama nnauvaki viravai.

³⁰ Vioo ivaitana tasipama varioo yeenna nnaaree kiaa bereetaivaa tu kioo vainno yaaku vara kioo kusii kioo iya mmuduu teeda

³¹ arinaima inna tooduu ivo akiairaama vioo tukaama kieeravai.

³² Vioo tukaama kiooduu ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Ivo aataruuvau tiitaata kua tioo varioo Anutuugaa kua mmayaayaivaa ti kiaa ti mmikio rikioo mo ti ausaiyauvo ari vookarainoo,

³³ kīaa kiada mmuai suaivaki diitada Yerusareema kava vara ranada vida tooduu Yisunna ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai gioonna kiaapu vooyaatama nuunaida varida

³⁴ tunoo: Kutaa tuanaavai Yisuuva vaa diitaivai. Vaa Simoono inna taivaivee,

³⁵ tuduu rikiada taaravaitana aataruuvau nuaida Yisunna teeda vitada oro ngiari nnauvaki varuduu Yisuuva bereetaivaa kusii utuu suaivaki ivaitana inna arinaima too mmayaayaivaa iya kīaa mmiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata kooyaa kua tiravai

(Matai 28:16-20; Marakaa 16:14-18; Yuvuaano 20:19-23; Aposoroo 1:6-8)

³⁶ Kīaa mmida varuduu Yisuuva ariinoo iya tammaivaki dioo vainno tunoo: Ngii ausaiyauvo nuufama vakiavee,

³⁷ tuduu rikiada iya inna teeda yaata utida tunoo: Vaidi mmagiavaivee, kīaa kiada nnikiaraida aatuuravai.

³⁸ Aatuuda varuduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aaniira pinaama yaata utuaannee? Ngia aaniira niyara taara yaata utuaannee?

³⁹ Ni yaakuuvaitana teeda ni yukuuvaitana teeda kiatee: Kutaa ivovee, kiatee. Niiyaa utida taatee. Ngia taavo hama vaidi mmagiavo itaama vaivaivee. Ni mmuyaivoota mmammaivootama vainoo,

⁴⁰ kīaa kīoo ari yuku yaakuuyauvaa iya vitauduu

⁴¹ teeda pinaama innara sirigauvaara hama innara Yisuuva tida homo pinaama yaata utida varuduu Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngii yeennaivo aavaki vainnee?

⁴² tuduu rikiada iya vaa tavauvaa hudoovaa inna mmuduu rikioo

⁴³ iya avuuyauvunu varoo nneeravai.

⁴⁴ Nnaa kīoo iya tunoo: Na homo ngii tasipama varuu suaivaki aa kua aavaa na ngii giaa ngii miravaivee. Na kīaano: Mmuakīaa kua fafaaraivo Anutuugaa mmaanna kuaivakiaatama forofetaiya kuaivakiaata Saama kuaivakiaatama niyara tuu kuaivaa kaanaivo vainaravaivee, kīaa kīee na ngii giaa ngii miravaivee.

⁴⁵ Ivo iya itaa kua kīaa mmuduu rikiooduu iya tinniiyauvo rusitoduu Anutuugaa kua fafaaraivaa arinaima rikieeravai.

⁴⁶ Rikiooduu Yisuuva vo kuavai iya tunoo: Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Fai Anutuugo mmataama kīoo vaidiiivo mmamma nniitareeraivaa varoo putuoo taara suaivaitana taikano vooa suaivaki keenaa diitaanaravai.

⁴⁷ Diitanai fai gioonna kiaapuuya inna nnutuuvaa rikiaiya inna mmayaayaivaa varada tauraa gioonna kiaapu Yerusareemaiya kīaa mmida nnaagiai vo yoosinna vo yoosinaiyauvaki variaya kīaa mmida kiatee: Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ausa hanigiakio Anutuugo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee, kiatee. Anutuugaa kuaivo itaa kua tiivai.

⁴⁸ Aa kua fafaara aavaa kaanaivaa vaa ngiengieenoo taavaivee.

⁴⁹ Ni Napoova ngiini kua kīaa teerama kīavaa fai neenoo titano ngiisi tiinaravai. Aa ngia yoosinna pinaa aavaki varida faannaikio ngiau aapuuvakidiri yaagueeqa ari vookaraivo ngiiyaa tiinaravaivee, tiravai.

Anutuugo Yisunna vitoo ngiau aapu viravai

(Marakaa 16:19-20; Aposoroo 1:9-11)

⁵⁰ Kīaa kīoo Yisuuva iyaatama vitoo oro Betaniaa kīoo ari yaakuuvaitana vararu utuoo iyara kua yoketaivaa tiravai.

⁵¹ Kua tuoo varuu saivaata Anutuugo inna vitooduu ivo iya pikioo ngiau aapu viravai.

⁵² Vuduu teeda iya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida innara kaayauma sirigama rada Yerusareema nniravai.

⁵³ Nnida iya makemakee nuunaira nnau pinaivaki varida Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

Yuvuaanoono Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Yuvuaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Anutuugaa tinniivaudiri kuaivaa vara kiaa kookieeraivo tupatupaa variivoono mmata aavau tuma ti tasipama vaidivai hara kioo variravai. Gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee tida kiaara: Yisuuva inna Anutuugaa mmaapuuvovee, tikio ivoono iya vitoo yoketaivau yapanai innara kutaavaivee kiaiya fai tupatupaa variraivaa varaaravaivee. Iya aa yanaa aavaa yaarida ii kua ivaara kutaavaivee tida arinaima rikiaateeraivaara Yuvuaano reeravai (20:31).

Anutuugaara kua kiaa kookieera vaidivai variravai

¹ Nnaaru hama ngiau mmata uu suaivaki Anutuugaa tinniivaudiri kuaivaa vara kiaa kookieeraivoono variravai. Kua kiaa kookieeraivoono Anutuugaa tasipama varioo inna Anutuugovee.

² Ari nnaaru tuanaa ivo Anutuugaa tasipama variravai.

³ Anutuugo tuduu kua kiaa kookieeraivoono mmuakiaa mminnamminnaayauvai iiravai. Hama mminnamminnaa vooyauvai ari voovoono iiravai. Ivoono nnaasu iiravai.

⁴ Variraivo innaki vairavai. Innaki vauvo tooba roosiima gioonna kiaapuuyani mmeeki-aivo teeravai.

⁵ Mmeekiaivoono heenaivaata mmeekia mmuduu hama heenaivo mmeekiaivaa rum-mua apiravai.

⁶ Anutuugoono vaidiivaa nnutuuvo Yuvuaanaa titooduu

⁷ gioonna kiaapuuya mmeekiaivaara kiaa kookieenaraivaara nniravai. Iya ivo tuu kuaivaa rikiada kutaavaivee kiateeraivaara nniravai.

⁸ Ivo hama mmeekiaivai. Ivo mmeekiaivaara kiaa kookieenaraivaara nniravai.

⁹ Ivo nnuu suaivaki mmeekia tuanaivoono gioonna kiaapuuya mmeekiaivaa mmi-naraivo tuoo variravai.

¹⁰ Ivo mmataivaa ariinoo iima kioovau tuma ivau varuduu hama gioonna kiaapuuya inna arinaima teeravai.

¹¹ Ivo ari mmata tuanaivau tuuduu hama ari oyaiya innara tuqinneeraida innara ooqoo tiravai.

¹² Ooqoo tuduu vooyaano innara tuqinnada innara kutaavaivee tuuya Anutuugo ari yaagueeqaivaa iya mmioo iyara ni naunna mmaapu tuanaayavee tiravai.

¹³ Gioonna kiaapuuya nnaakara mmataaneema hama Anutuugo ari raunna mmaapuuya itaama mmateeravai. Vaidi mmatayaa diaivo ari iivaugiataama nnaakaraivaa mmataineema hama Anutuugo ari raunna mmaapuuya mmateeravai. Hameetavee. Anutuugo ariinoo ari vookaraama iiravai.

¹⁴ Anutuugaa kuaivaa kiaa kookieeraivo tuma ti tasipama vaidivai hara kioo variravai. Varuduu ta inna oyai ari vookaravau taannaduu ari vookarau oyaivaa ari Koovaano ari Mmaapu mmuaavaara tioo mmiravai. Mmuduu kati gioonna kiaapuuyara tuqinneeraivootama kua kutaa tiraivootama innaki suvuairavai.

¹⁵ Yuvuaano nnoori apiraivoono innara tioo aayanna roo tunoo: Ii vaidi ivaara na tauraa ngii giaa ngii miee kiaanoo: Na hama variaaduu varuuvoo ni nnaagiai nninaraivoono vaa ni yaataravaivee, tiravai. Yuvuaano itaa kua tiravaivee.

¹⁶ Kati tiyara tuqinneera oyaivo ariiki vaivaara ivo mmuakiaa suai mmannammanna mmuakiaaya tiyara boo tioo nnaasu varivai.

¹⁷ Mmaanna tuu kuaivaa Anutuugo Musiinna kiaa mmuduu Musiivaano gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Yisuu Kirisiivaano Anutuugo kati tiyara yaata utiraivaata kua kutaa tiraivaatama ti vitaivai.

¹⁸ Hama gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa taivaivee. Ari Mmaapu mmuaavoono ari Koonnanikaraama mmuaavau inna tasipama variivoono innara kooyaa ti kiaa ti mmioo ti vitaivaivee.

Yuvuaano nnoori apiraivoono mmayaayaivaa tiravai

(Matai 3:1-12; Marakaa 1:1-8; Rukaaso 3:1-18)

¹⁹ Yutayaa vaidi vooya Yerusareemadiri Anutuugaara kati puara hudeera vaidiyyaata Riviinnakidiri diitoo vaidiyyaatama titooduu Yuvuaano nnoori apiraivaasi numa inna yaparauduu rikioo ivo Yisuunnara ataa kua tiravai. Iya inna yaparaida tunoo: A gionon-nee?

²⁰ tuduu hama Yuvuaano kua seemuaa varirainno kooyaa iya kiasa mmioo tunoo: Hama na Misiaa vaidi Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee,

²¹ tuduu rikiada kava inna yaparaida tunoo: Ai, mo a dee vaidikuannee? A aanna Irayaavannee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Hama na Irayaavavee, tuduu rikiada iya inna tunoo: A forofetaa vaidi ta aiyara faannairaikuannee? tuduu rikioo ivo sai tunoo: Hamavee,

²² tuduu rikiada tunoo: Vaidi ti titaani ta ngiaunnaiya ta kava oo kiasa mmiaara kuaivaa ti kiasa ti mmianee. A dee vaidikuannee? Aiyara a dataa kuainna kiannannee?

²³ tuduu rikioo Yuvuaano iya sai tunoo:

Na koo mmuyai gaanga voovau diee vaina

aayanna ree kiaunoo:

Udaangaivo ngiaiveera

aataruuvaa safuukiateeraivaara na kiaunoo.

Nnaaruuaa forofetaa vaidi Yisayaava fafaara roo kuaivaa Yuvuaano itaa kua tiravai.

²⁴ Farisaiyaano vaidi vooya titooduu nnuuyaano

²⁵ Yuvuaanaa yaparaida tunoo:

A aiyara kiannanoo: Na hama Misiaavavee. Na hama Irayaavavee. Na hama forofetaa ngia niyara faannairaiivovee, kiasa kiese mo aaniira a gioonna kiaapuuya nnoori apuanannee?

²⁶ tuduu rikioo Yuvuaano iya sai tunoo: Na mmanna nnooriivaadiri gioonna kiaapuuya apuuvavee. Ngiiikidiri nnii vaidiivaa hama ngia taavavee.

²⁷ Ivo ni nnaagiai nninaraivoono vaidi mnoonnavai. Na mmanna vaidi kiisavai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuaaya roosiima inna yuku nnabaivaitana yeenaivaitana rakuasaa kiese utu radaanaravavee, tiravai.

²⁸ Yuvuaano nnoori Yorotaanaivaadiri gioonna kiaapuuya apuuvaa sainai yoozinna Betaniaa ivaki iya itaa kua tiravai.

Yisuuva Anutuugaa Puara Sipisiipa Nnaakaraivovee

²⁹ Vauya patauduu Yuvuaano diitoo dioo vainno tooduu Yisuuva innasi ngioo varuduu Yuvuaano innara tunoo: Aavaa Anutuugaa Puara Sipisiipa Nnaakaraivo nninoo. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaanaraivovee.

³⁰ Aqaa vaidi aavaara na tauraa ngii giaa ngii miee kiaanoo: Na hama variaaduu varuuvooono ni nnaagiai nninaraivoono vaa ni yaataravavee.

³¹ Na itaa kua kiasa kiese inna oyaivaa hama na tee rikieeravai. Ngia gioonna kiaapu Isairiraa variayaa na inna kooyaa ngii vitainaraivaara na mmanna nnooriivaadiri numa ngii apiravavee,

³² kiasa kioo Yisuunnara kiasa kookieenno tunoo: Na taaduu Mmannasa Yoketaivo ngiau aapuuvakidiri ngiaamma mirunnaivaa roosuuvooono tuoo tuoo innayaa variravai.

³³ Anutuugo gioonna kiaapuuya nnooriivaadiri iya apuaneera ni titooovooono tauraa ni tunoo: Fai a teeno Mmannasa Yoketaivo tuma vaidiivaayaa varinaravoo inna ivoono Mmannasa Yoketaivaa gioonna kiaapuuya mmunaravovee, tuuvaa na rikiee homo Yisuunna oyaivaara kumimakama kiese tee

³⁴ iva tuuvaa kaanaivaa kooyaa teeravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Ivo Anutuugaa Mmaapu tuanaivovee. Yuvuaano itaa kua tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuaui tauraiyara tiravai

³⁵ Kiasa kioo vauvo patauduu Yuvuaano diitoo kava numa ivau ari ngiaammuauvaitana tasipama dioo vainno

³⁶ tooduu Yisuuva ngioo taroo viravai. Ngioo taroo vuduu Yuvuaano inna too vainno innara tunoo: Taatee. Anutuugaa Puara Sipisiipa Nnaakaraivo aa ngioo kuainoo,

³⁷ tuduu rikiada ari ngiaammuauvaitana iva tuu kuaivaa rikiada Yisuunna vata rada inna nnaagiaivau viravai.

³⁸ Vuduu too Yisuuva hanigia ivaitana inna nnaagiai vuuvaa too ivaitana yapara ruoo tunoo: Mo ngia aaniivaaraida buaama rada ngiaannee? tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Ravai-o, a dee nnauvakiinna variannannee? tiravai. Ii nnuu Ravaiavavee kiasa nnuu ivaa oyaivo tunoo: Vitaira-o, tiravai.

³⁹ Tuduu rikioo Yisuuva ivaitana sai tunoo: Numa taatee, tuduu rikiada ivaitana numa ivo varuuvaki teeda inna tasipama varuduu suaivo haatapoo hannauduu rikiada inna tasipama vairavai.

⁴⁰ Ngiaammuaui taaravaitana Yuvuaanaa kuaivaa rikiada Yisuunna nnaagiai vuuvaitana vuuvaa nnuu Adiriaaso. Ivoono Simoono Petoroosaa kataivovee.

⁴¹ Vauya patauduu Adiriaaso tauraa makee tuduu ari vayaanna Simoonara buaama roo tooduu inna too vauduu too tunoo: Anutuugo mmataama kiai vaidi Misiaivaa vaa

ta taunnano ti too vainoo, tiravai. Misiaa nnutuuvoota Kirisii nnutuuvootama mmuaa oyaivai.

⁴² Adiriaaso itaa kua kiaa kioo Simoonaa vitoo Yisuunnasi vuduu Yisuuva inna too tunoo: Aanna a Simoono a Yuvuaanaa mmaapukuavee. I nnutu karaasaivo Kipaasovee. Yisuuvaano itaa kua tiravai. Yutayaiya kuaivakidiri kiaa nnutuuvo Kipaasovee. Ari vo kua Ereengaivakidiri kiaa nnutuuvo Petoroosovee. Nnutu Petorooso kiaivaa oyaivoonno sikau ooravai.

Yisuuva Piriipaya Nataneerayara tiravai

⁴³ Vauya patauduu Yisuuva Karirayaa kuanee kiaa voo tooduu Piriipo inna too vauduu too tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tiravai.

⁴⁴ Piriipo Betesaita diaa vaidivai. Ivo Adiriaasooya Petoroosaya yoosinnaivakinnaavai.

⁴⁵ Piriipo oro Nataneeraara buaama roo tooduu inna too vauduu too inna tunoo: Musiiva mmaanna tuu kuaivaki fafaara rooduu vaidi forofetaa vooyaatama fafaara roo vaidiivaa vaa ta taunnanoo. Inna nnutuuvo Yisuuvaavee. Nasareeta diaa vaidivai. Yoosiipaa mmaapuvaavee,

⁴⁶ tuduu rikioo Nataneero inna yaparinno tunoo: Mo datai mminnaa yoketaavai Nasareetadiri nniivainnee? tuduu rikioo Piriipo tunoo: Ai, numa taanee, tiravai.

⁴⁷ Kiaa kioo inna vitoo nnuuvaa Yisuuva too Nataneeraara tunoo: Aa vaidi aavo Isairiraa vaidi tuanaavaavee. Hama unnakuavo innaki vaivaavee,

⁴⁸ tuduu rikioo Nataneero Yisuunna yaparinno tunoo: Ai, dataama kiee ni taannannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A nnaammuayaivaa oyaivaki variannano hama Piriipo aita kua tirama kiaikiai neenanaa i tauvaavee,

⁴⁹ tuduu rikioo Nataneero inna sai tunoo: Vitaira-o, a Anutuugaa Mmaapukuavee. A Isairiraiya kieetaikuavee,

⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A nnaammuayaivaa oyaivaki variannani na i tauvaara i kiaa i mmiaukainna a niyara kutaavaavee kiannanoo. A makee taannaivaa kiisavai taannanoo. Fai yapooma nnaagiai a kaayau pinaa ari vookaraiyauvaa taanara-vaavee,

⁵¹ kioo kioo tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Fai a teeno ngiauvo voo sai ngioo sainai idaadiri Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa niyara aangeraiya oro teeda tuma teeda kiaravaavee. Yisuuva itaa kua tiravai.

2

Yoosinna Kenaa diaa ngiaammuauyaayaa nnaataivaa ruu kieravai

¹ Yapooma taara suaivaitana taika kiooduu vooa suaivaki Karirayaa aakiaivaki vau kiisa yoosinnaivaa nnutuuvo Kenaa ivaki iya ngiaammuauvaa nnaataivaa varada rum-muaara iiravai. Rummuaara iida varuduu Yisuunna kaano ivaki variravai.

² Ivaki varuduu iya Yisuunnaata ari ngiaammuauyaataama aayanna tuduu yeenna nnaara nniravai. Nnida gioonna kiaapuuya tasipama varida nuunaida yeennaiyauvaa nneedada

³ vuaina suuyaivaa nnaa taika kiooduu rikioo Yisuunna kaano inna tunoo: Vaa iya vuaina suuyaivo taikaivaavee,

⁴ tuduu rikioo inna sai tunoo: Ai, mo aanna a gioonoonna itaa kua ni kiannannee? Hama i mmoorivaavee. Na mmoori nakaaravovee. Hama ni suaivo nninoo,

⁵ tuduu rikioo kaanoono yeenna mmira ngiaammuauya tunoo: Ivo tiivaugiataama rikiaa iikiatee, tiravai.

⁶ Yutayaa gioonna kiaapuuya ngiari mmammaiyauvaa finira mmaanna aataruuyauvo airi airi aataruyauvai vairavai. Ivaara pinaa kuu yavaiyauvo yaaku saivai karasaidiri mmuaavai ivau vairavai. Yavaiyauvo hama kiisa paanna yavaayauvai. Hokoba pinaa yavaayauvaavee.

⁷ Yisuuva yeennara haitatuuda mmiraiya tunoo: Nnooriivaa vita rada aa yavaa aayau-vaki tusaatee, tuduu rikiaa vita rada tusooduduu yavaiyauvaa sannaiyauvunu rober-obeeduu

⁸ Yisuuva iya tunoo: Inna aikioo, vita rada oro yeennaiyauvaara haitatuura vaidiivaa mmiatee, tuduu rikiaa vita rada oro inna mmuduu

⁹ nnoo rikiooduu nnoori tuanaivo vaa hanigoo vuaina suuya tuanaavai vauduu ivo iya vitoovakira hama arinaima teerama kiooduu yeennara haitatuuda mmiraiya arinaima teeravai. Ivo iya vitoovakira hama arinaima toovaara ivo kieevatiivaara aayanna tuduu

¹⁰ nnuuduu inna tunoo: Mmuakiaa vaidiia tauraa yoketaa vuaina suuyaivaa yapa kiaan rikiaa nneedada nnaa ausa rasiti varada variaani teeda nnaagiai maisai vuaina

suuyaivaa yapaavai. Hama a itaama yapaannanoo. Aanna makee nnaagiainna a yoketaa vuaina suuyaivaa yapaannanoo, tiravai.

¹¹ Yisuuva Anutuugaa mmoori ari vookaravuaa Karirayaa aakiaivaki vau yoonsinna kiisa Kenaa ivaki tauraa toosa hara iiravai. Ivo ivaki toosa hara uu mmooriivaa uuduu teeda ari ngiaammuaaya ivo uu mmooriivaa oyai tuanaa yoketaivaa teeda innara kutaavaivee tiravai.

¹² Ivo uu mmooriivo taika kiooduu ivo ari kaanootama ari kataidoota ari ngiaammuaudootama oro kiisa suai Kapanaua variravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai

(Matai 21:12-13; Marakaa 11:15-17; Rukaaso 19:45-46)

¹³ Yutayaiya buusaivaa nnutuuvo Varaigiatavaa iya nneera suaivo vainima nnuduu rikioo Yisuuva Yerusareemara viravai.

¹⁴ Vioo vioo oro nuunaira nnau pinaivaki tooduu ivaki vaidiiya puara burimakau sipisiipaiyauvaata ngiaamma mirunnaiyauvaatama vooya mmida irisai sikaulyavuaa varooya hara kiada varida inna tooduu vaidi sikau yanaiyavuaa kiooduu irisai sikau mmuyaiyavuaa mmuuyaataama hara kiada varida inna teeravai.

¹⁵ Inna tooduu rikioo Yisuuva iibanna fiyyama kioovaadiri utuoo iya ripiinno iya puara burimakau sipisiipaiyauvaata ivakidiri ruputuoo vatooduu mmaanai tiida viravai. Vuduu rikioo ivo irisai sikau mmuyaiyavuaa mmuuya parapaaraiyavuaa rauru sereguatiima kieeravai.

¹⁶ Sereguatiima kioo vaidiiya ngiaamma mirunnaiyavuaa kiada irisai sikaulyavuaa varooya tunoo: Iyauvaa varada mmaanai kuatee. Sa ngia ni Napoonna nnauvaki irisai irisai vareera aataruuvaa iikiatee,

¹⁷ tuduu rikiada ari ngiaammuaaya yaata utida Anutuugaa kua fafaara voovai vauvaara iya yaata utida rikieeravai. Fafaaraivo vainno Anutuugaa nnauvaara tinoo: I nnauvaara ni mmuduuya riraivo ni aakiaivaki kaayauma suvuainoo. Fafaaraivo vainno itaa kua tiivai.

¹⁸ Yisuuva itaama uuvaara Yutayaa vaidi vooya inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiai a iikiannannee? Dee mmoori ari vookaraivaa fai a iino yoketainai teeda kiaara: Anutuugo inna tasipaikio rikioo iivaivee, kiaarannee?

¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aa nnau aavaa ngia havarata kikiai fai na kava taaravooma suai heeka kiaanaravaivee,

²⁰ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ai, hama yopeemavee. Aa nnau aavaa heekoo aataruuvaa vaa ta taunnava. Taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiada vo vaidivai yaaku saivai karasaidiri mmuaa nuanuvai (46) iya heeka taika kieeravai. Fai a aikiooma taaravooma suai heekaanarannee? tiravai.

²¹ Yisuuva hama nuunaira nnau pinaivaara itaa kua tiravai. Ivo ariiyara tiravai.

²² Ivaara ivo nnaagiiai Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoo suaivaki ari ngiaammuaaya iva itaa kua tuu kuaivaa arinaima rikieeravai. Rikiooduu Anutuugaa kua fafaaraivaaraata Yisuuva tuu kuaivaaraatama kutaavaivee tiravai.

Yisuuva gioonna kiaapuuya aakiaiayavaki teeravai

²³ Yisuuva buusa Varaigiatavaa nneera suaivaki Yerusareema nuainno varuduu rikiada iva Anutuugaa mmoori ari vookarayavuaa uuyauvaara kaayau gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee tiravai.

²⁴ Tuduu Yisuuva gioonna kiaapu mmatayaiya aakiaiayavaki toovaara iya innara yoke- taida kutaavaivee tuuvaara hama iyara inna yoketairavai.

²⁵ Hama vaidi voovoona gioonna kiaapuuya aakiaiayavaki vau kuaiyavuaa inna kiaa mmiravai. Ivo ariinoo arinaima iya aakiaiayavaki teeravai.

3

Yisuuva Nikotimaasaatama kua tiravai

¹ Farisai vaidi voovai nnutuuvo Nikotimaaso ivoota Yutayaiyaki kietavai varuuvu

² heenaki Yisunnasi vioo tunoo: Vitaira-o, vaa ta taunnava. Anutuugo i titaa kiaikiai a tummuannakua a vitaira mmooriivaa iikiannanoo. Fai vaidi mmatayaa voovoona hama Anutuugaa yaagueeqaivo inna tasipano rikioo hama Anutuugaa mmoori ari vookaraivaa a iikiannaneema iinaravaivee,

³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Fai hama vaidi voovoona hanigioo nnaakara meedi roosiima karaasavai varioo fai hama Anutuugo gioonna kiaapuuyara diravaki taanaravaivee,

⁴ tuduu rikioo Nikotimaaso inna sai tunoo: Mo dataama vaidi vaa yokovaa kiaivo kava hanigioo nnaakara meedi roosiima karaasavai varinarannee? Fai ivo kava ari kaanaa ausaivaki varino mmata kino too karaasavai varinarannee?

⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Fai hama vaidi voovoono nnooriivoota mmannasaivootama mmata kiaivo hama Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yosinnaivaki kuanaravai.

⁶ Mmammaivo iikiatai mmooriivo mmammaivaa mmaraavai. Anutuugaa Mmanna-saivo iikiatai mmooriivo Anutuugaa Mmannasaivaa mmaraavai.

⁷ Anutuugaa Mmannasaivo i mmata kinai rikiee hanigiee nnaakara meedi roosiima varieneera na i kiaa i mmiau kua ivaara sa nnikiaraakianee.

⁸ Yuunnaivo ari ngiatai suaivaki ivo korokorooma roo nuaikiai a mmanna akuavaa rikiee hama ivo kuai nniivaa taannanoo. Iva roosiima Anutuugaa Mmannasaivo vaidi-iva iikio too hanigioo karaasavai variivaa hama ta taunnavavee,

⁹ tuduu rikioo Nikotimaaso inna yaparinno tunoo: Mo datainnee?

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A vaidi nnoonnakuavee. A Isarairaa gioonna kiaapuuya vitaira vaidikuavee. Mo aaniira aa kua aavaa oyaivaa hama a tuqinname rikiaannanee?

¹¹ Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Ti yaatana vai kuaivaata ti avu tai kuaivaatama ta kiaunnani ngia mmuakiaaya hama ti kuaivaa rikiaanoo.

¹² Na mmatayaa vai mminnaiyauvaara ngii giaa ngii miaukai hama ngia rikiaanoo. Ngiau aapu vai mminnaiyauvaara na ngii giaa ngii minai fai ngia dataama rikiaarannee?

¹³ Hama vaidi voovoono ngiau aapuuvaki kuaivaivee. Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono ivakidiri tummuaiivoo vaa neneenoo nnaasu ivaki tauvaivee.

¹⁴ Nnaaru vaidi Musiiva koo mmuyai gaanga yosinnaivaki unnakua yapaivaa kapaqaivaadiri iima kioo ngiauvau yatari sagaivau haara kiooneema vaidiiaa Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ngiauvau yatari sagaivau ni haara kiaravai.

¹⁵ Haara kikio rikioo fai gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiao fai tupatu-paa variraivaa varaanaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

¹⁶ Anutuugo mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiyara pinaama mmuduuya ruoo ari Mmaapu mmuaa tuanaa iva titooduu tiiravai. Gioonna kiaapu innara kutaavaivee kiaiya eeyaa putida taikeevoora titooduu tiiravai. Iya tupatupaa variraivaa varaateeraivaara titooduu tiiravai.

¹⁷ Ivo ari Mmaapuuvaa mmatayaa titooduu tuoo hama gioonna kiaapuuya kua pinaivaki yapaanaraivaara tiiravai. Iya vitoo aataru yoketaivau yapaanaraivaara tiiravai.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono innara kutaavaivee tiivaaki hama kua pinaivo innaki vaivai. Gioonna kiaapu voovoono hama innara kutaavaivee tiivaaki vaa kua pinaivo innaki vaivai. Ivo hama innara Anutuugaa Mmaapu mmuaa tuanaivovee tiivaara kua pinaivo innaki vaivai.

¹⁹ Kua pinaivo vaivaa aataruuvo ataama vainoo. Mmekiaivo vaa mmatayaiyasi tiiki-ainnaataida iya hama innara mmuduuya ruanaanoo. Iya maisa aataruuvaa vaa iida taivaara upisiivaki vai aataruuvaa mmuduuya ruanaanoo.

²⁰ Gioonna kiaapu voovoono vaa maisa aataruuvaa iivoono hama mmekiaivaara mmuduuya ruoo hama innasi nniivai. Mmekiaivoono ivo maisa aataru iivaa kooke-ieveera kiaa hama mmekiaivaasi nniivai.

²¹ Gioonna kiaapu voovoono kua kutaivaara yaata utuoo iivoono mmekiaivaasi nniivai. Hama arinaidiri iirainno Anutuugo tiivaugiatama iivai. Mmekiaivoono ivo ii mmooriivaa kookeiaiveera mmekiaivaasi nniivavee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yuvuaano Yisuunna oyaivaara kooyaa tiravai

²² Ii suai ivo taika kiooduu Yisuuva ari ngiaammuaayaatama yosinna Yutayaivakira viravai. Vidada oro ivakinnaiya tasipama varidada iya nnoori apiravai.

²³ Ii mmuai suai ivaki Yuvuaano vo yosinna Sareema vainima vau yosinnaivaa nnuutuvo Ainoona ivaki varioo gioonna kiaapuuya nnoori apiravai. Nnoori haruunga pinaivo ivaki vauvaara ivo ivaki iya nnoori apiravai. Gioonna kiaapuuya ivo iya nnoori apuaiveeraivaara mmannammanna innasi nnuduu ivo ivaki iya nnoori apiravai.

²⁴ Hama oovi nnauvaki inna yapaara suaivo nnuduu iiravai.

²⁵ Yutayaa vaidiiaa mmamma finira mmaanna aataruuyauvaara Yuvuaanaa ngiaam-muau vooyata Yutayaa vaidi voovaatama pinaama kua yaagueeqama tiravai.

²⁶ Itaa kua tuuvaara iya Yuvuaanaasi oro inna kiaa mmida tunoo: Vitaira-o, nnaaru vaidi voovai nnoori Yorotaanaa siri sainai i tasipama dioo vauduu a innara iqii vaidi tuanaa iovee tunnaivo aanna makee iivoono gioonna kiaapuuya nnoori apuoo varinoo. Apuoo varikiai mmuakiaa gioonna kiaapuuya i pikiada innasi kuaanoo,

²⁷ tuduu rikioo Yuvuaano iya sai tunoo: Hama giaasidiri gioonna kiaapu voovoono mminnaivaa varaivai. Anutuugoono mmikio varaivai.

²⁸ Na kiaaduu vaa ngiengieenoo rikieeravai. Na kiaanoo: Hama neenoo vaidi Misiaa Anutuugo mmataama kioovovee. Anutuugo inna tauraa niinnaadee titooduu na nniravaivee. Na itaa kua tiravai.

²⁹ Nnaata vaati vareera suaiivaki vaatiivo safuuma ari nnaataivaa varaivai. Vaatiivaa seena ngiaammuau voovoono oro inna tasipama diivo innara faannainno varioo kati inna kuaivaa rikiaikio inna yoketaivai. Itaama iivaara ni sirigairaiivo niiki vaivo vaa pinaavai vainoo.

³⁰ Fai ivoono tauraa varino inna nnutuuvu pinaavai kuanaravai. Vinai fai na nnaagiai varino ni nnutuuvu hameetainaravaivee. Yuvuaano itaa kua tiravai.

Vaidi voovoono ngiau aapuuvakidiri tiiravai

³¹ Ivoono ngiau aapuuvakidiri tuuvoono mmuakiaaya yaataravai. Mmatayaa diaa vaidi voovoono mmata aavau varioo mmata aavau vai mminnamminnaiyauvaara nnaasu kua tiivai. Ngiau aapuuvakidiri tuuvoono mmuakiaaya yaataroo

³² ari toovaaraata ari rikioovaaraatama tikiai hama gioonna kiaapu voovoono rikiaivai.

³³ Fai gioonna kiaapu voovoono inna kuaivaa tuqinnama rikioo puaisa utino mmoori kaanaivo vainai teeda seena gioonna kiaapuuya kiaara: Anutuugo kua tiivo kua kutaavai vaivaivee, kiaravai.

³⁴ Anutuugo titovoono Anutuugaa kuaivaa tiivaara iya itaa kua kiaravai. Anutuugo Mmannaasa Yoketaivaa inna mmikio innaki suvuaikio Anutuugaa kuaivaa tiivai.

³⁵ Ari Koovaano ari Mmaapuuvaa kaayauma mmuduuya ruoo inna tinoo: Mmuakiaa mminnaiyauvaara na diauneema eenoo dianee, tiivai.

³⁶ Gioonna kiaapu voovoono inna Mmaapuuvaa kutaavaivee tiivoono vaa tupatupaa variravai. Gioonna kiaapu voovoono inna Mmaapuuvaa kuaivaa hama rikiaivoono fai hama tupatupaa variravaa varaanaravai. Anutuugaa nnannateeraivo fai tupatupaa innayaa vainaravaivee.

4

Yisuuva gioonna Samariaivaatama kua tiravai

¹ Yisuuva gioonna kiaapuuya nnoori apuduu inna nnaagiai nuauyaano Yuvuaanaa nnaagiai nuau gioonna kiaapuuya yaataroo kuaivaa Farisaiya rikieeravai.

² Mo hama Yisuuva ariinoo nnoori apiravai. Ari ngiaammuauyaano nnaasu nnoori apiravai.

³ Iva uu mmooriivaa Farisaiya rikioovaara Yisuuva rikioo diitoo ari ngiaammuauyaatama Yutayaa mmataivaa pikiada kava vara ranada Karirayaa mmataivakira viravai.

⁴ Iya Karirayaa vuu aataruuvau kuaaree kua kiada Samariaa mmataivaa vuutaidadiri viravai.

⁵ Vidada oro ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvu Sukaraa ivaki viravai. Nnaaru Yakooop ari mmaapuuvaa Yoosiipaa mmuu mmataivo vainima vauduu

⁶ Yakooop hanuu kioo doofa nnooriivo ivaki vauduu ikianna tammauduu Yisuuva aataru hokobaivau nnududuu inna pirisauduu doofa nnooriivaa siriivau hara kioo viravai.

⁷⁻⁸ Vaa ari ngiaammuauya nnida tarada yoosinnaivaki vida sikaunnaadiri yeennaiyauvaa yookaakiaara vida kieeravai. Vida kiooduu Yisuuva ivau hara kioo varioo tooduu gioonna Samariaa voovai nnooriivaa vitanara nnuduu too Yisuuva inna tunoo: Nnooriivaa vita niita ni mianee,

⁹ tuduu rikioo Samariaa gioonnaivo inna sai tunoo: Ai, a voopinnaa Yutayaakuavee. Nene vo Samariaa gionnavai. Aanna a dataama kieennainna nnoorira ni yaparakiannanee? tiravai. Yutayaa gioonna kiaapuuyaata Samariaa gioonna kiaapuuyaatama makemakee ngiariiara ngiariiara nnannateera tasipama varuuvaa gioonnaivo itaa kua tiravai.

¹⁰ Yisuuva inna kua sai tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuya kati mmii aataruuvaa vaa a arinaima tee rikiee na nnoorira i yaparakiavuaa ni oyaivaa arinaima tee ni yaparakiannatiri. Na nnoori ari vookaravaa i mmiautiri. A ivaa nnee tupatupaa variravaa varaannatirivee,

¹¹ tuduu rikioo inna sai tunoo: Yokeera-o, hama a nnoori toori vitanaravootainoo. Nnooriivo hokoba soopavaki varinoo. A deevakidiri tupatupaa hara kioo varii nnooriivaa vitanarannee?

¹² Ti nnaakuva Yakooopoona aa doofa nnoori aavaa hanuu kioo ivo ari mmaapuudoota ari puaraidootama nneeda kioovaa ti mmiravai. Iva nnoonna vaidivai variravai. A inna yaataraannakuannee?

¹³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoono aa nnoori aavaa nnaa kino fai kava inna nnoori rainaravai.

¹⁴ Gioonna kiaapu voovoono na inna mminara nnooriivaa nnaa kino fai hama kava inna nnoori rainaravai. Nnoori na inna mminaraivo fai inna aakiaivaki nnoori rumuruuma roosiima tupatupaa varinono fai ivo tupatupaa variraivaa varaannaravaivee,

¹⁵ tuduu rikioo gioonnaivo inna sai tunoo: Yokeera-o, mo aa nnoori aavaa ni mianee. A ni minai na nnaa kiee fai hama kava ni nnoori rainai hama kava aavakidiri na numa vita ree nnaannaravaivee, tiravai.

¹⁶ Yisuuva inna kiasa mmioo tunoo: Mo oro ai vaatiivaara aayanna tino i tasipama ngiaivee,

¹⁷ tuduu rikioo gioonnaivo inna sai tunoo: Hama na vaatiaataivaivee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A hama na vaatiaataivaivee kiannaivo kutaavai kiannanoo.

¹⁸ Vaa a yaaku saineetu vaati varaannavai. Aanna a makee vaidiivaa tasipama varian-naivo hama i vaativai. A kutaavai kiannavaivee,

¹⁹ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Yokeera-o, vaa na tauvai. A forofetaakuavee.

²⁰ Ni nnaakukiaiya aa taapi aavaudiri ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuga mmi-ravai. Ngia Yutayaa vaidiiaa kiaanoo: Yerusareema nuunaira nnau pinaivaki nnaasu ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuga mmiatee, kiaavaivee,

²¹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Rikiaanee. Fai suai voovai nninai hama ngia gioonna kiaapuuya aa taapi aavaunnaata Yerusareemaivakiriaatama ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa ni Napoonna mmiaaravai. Fai sabisaabi mmuakiaa yosinnaiyauvakidiri inna mmiaaravaivee.

²² Ngia gioonna kiaapu Samariaiya hama ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmi-raivaa oyaivaa arinaima teeda rikiaavai. Ta gioonna kiaapu Yutayaiya titi ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaunnaivaa oyaivaa aikiooma ta teeda rikiaunnavai. Titiikidiri Anutuugo tino gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanaraivo nniivai.

²³ Gioonna kiaapuuya kutaa tuanaa ni Napoonna ausa mmuduuya mmiraiya ngiari ausaiyauvakidiri kua kutaa tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaara suaivo fai nninaravai. Ai, vaa nninoo. Ni Napoova gioonna kiaapuuya kua kutaa tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaaraiyara buainno varinoo.

²⁴ Anutuugo inna mmannasavai. Fai gioonna kiaapuuya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuga mmiaaraiya ngiari ausaiyauvakidiri kua kutaa tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiatee, tiravai.

²⁵ Tuduu rikioo Samariaa gioonnaivo inna sai tunoo: Vaa na rikiauvai. Misiaa vaidivai Anutuugo inna mmataama kioovo fai nninaravai. Iya innara Kirisiivavee kiaivo fai nninaravai. Ivoono ngioo mmuakiaa mmooriivaara ti kiasa ti mmianaravaivee,

²⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo na aita kua kiau aavo inna na ivoona iikiaunoo, tiravai.

²⁷ Yisuuva itaa kua tuu saivaata ari ngiaammuauya kava vara ranada nnida tooduu Yisuuva gioonnaivaata kua tioo varuduu teeda nnikiarairavai. Nnikiaraida hama voovoono gioonnaivaa tunoo: Aaniira a ngiannanee? tuduu hama voovoono Yisunna tunoo: Aaniira innaata kua kiannanee? tiravai.

²⁸ Hama itaa kua tuduu rikioo gioonnaivo ari nnoori tooriivaa pikioo kava vara ranoo voo voo oro yosinnaivaki gioonna kiaapuuya kiasa mmioo tunoo:

²⁹ Vaidi voovoono mmuakiaa mmoori na iikiauva kooyaa ni giasa ni miivaa numa taatee. Ivo Misiaivonnee?

³⁰ tuduu rikiaada gioonna kiaapuuya yosinnaivaa pikiada Yisunna taara nniravai.

³¹ Iya nnida varuduu Yisunna ngiaammuauya inna vuavi tida tunoo: Vitaira-o, yeenna nnaanee,

³² tuduu iva iya sai tunoo: Na nnaanara yeennaivaa hama ngia taanoo,

³³ tuduu ari ngiaammuauya ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Vaa vaidi voovoono yeennaivaa varoo inna mmiinne?

³⁴ tuduu Yisuuva iya tunoo: Ni titeeraivoono niyara tii kuaivaa na rikiee ivo mmoori ni muuvaa na iinana taika kino rikioo inna ni yeennavai.

³⁵ Ngia mmuakiaaya kiaanoo: Fai kuraaga taarama taarama taikanai yeenna kaanaivo nneeravaata vainai ta varaaravaivee, kiaavai. Na ngii giasa ngii miee kiauunoo. Yeenna mmooriyauvaki tuqinnama haitatuuma taatee. Ngia varaateeraiyauvo vaa aikiooma kaanainno nneeravaata vainoo.

³⁶ Mmoori vareera vaidiivo ari mmoori varaivaa irisai kaanaivaa safuuma varoo siri-gaivai. Ivaa roosiima ta gioonna kiaapuuya tupatupaa variravaa varaateeraivaara ta iya vitada sirigakiaunnvai. Yeenna kaanaivaa vareera suaivaki yeenna hauvaa utiraiyaata yeenna kaanaivaa vareeraiyaatama mmuaavaugiataama sirigakiaurvai.

³⁷ Ivaara nnaaru tuu kua voovai tunoo: Vaidi voovoona mmooriivaki yeenna hauvaa utikio voovoona kaanaivaa varaivaivee. Itaa kua tuuvo kutaa kuavai.

³⁸ Ngia hama mmoori vareeraivaki na ngii titaukai ngia yeenna kaanaivaa vareeraiyavee. Ngiori vooyaano ivaki mmoori varoovakidiri ngia iya mmoori kaanaivaa varooyavee. Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivauidiri mmataama kioo itaa kua tiravai.

³⁹ Samariaa gioonna kiaapuuya yoosinna Sukaraa varuuya ii gioonna ivo tauraa vaa iya kiasa mmioo tunoo: Mmuakiasa mmoori na iikiauvaava ivo kooyaa ni giasa ni mivaivee, tuu-vaara kaayau gioonna kiaapuuya ngiori ausaiyauvaa hanigiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

⁴⁰ Itaa kua tuuvaara iya innasi nnuu suaivaki yaagueeqama inna tunoo: Ti tasipama varianee, tuduu Yisuuva iya tasipama taara suai variravai.

⁴¹ Varuduu ivo iyaata kua tuu kuaivaara kaayau vooyaano ngiori ausaiyauvaa hanigiada innara kutaavaivee tida

⁴² gioonnaivaa tunoo: Aanna vaa ta ausa hanigiada innara kutaavaivee kiaunnvai. Hama a kiannaivaara ta iikiaunnano. Iva kuaivaa ti kiasa ti mmikiai ta rikiaunnaivaara iikiaunnano. Vaa ta rikiaunnvai. Iva kutaa mmuakiasa gioonna kiaapu mmatayaa variraiya vitoo yoketaivau yapaanaravovee, tiravai.

Yisuuva vaidi kieetaivaa mmaapuuvaa tuqinnee ravai

⁴³ Yisuuva iya tasipama varuu suaivaitana taika kioodoo ivo diitoo Karirayaara viravai.

⁴⁴ Vaa ivo tauraa ariiyara tunoo: Vaidi forofetaivaara mmuakiasa yoosinnaiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuanaia hama innara yoketaakiaavaivee, tiravai.

⁴⁵ Ivo Karirayaara vioo vioo oro tooduu gioonna kiaapuuya innara sirigairavai. Vaa iyaata Yerusareemaivaki vida buusaivaa nnutuuvo Varaigiatavaa nneera suaivaki iva uu mmooriivaa taa kioovaara iya innara sirigairavai.

⁴⁶ Innara sirigaida varuduu Yisuuva yoosinna kiisaivaa nnutuuvo Kenaa tauraa ivo ivaki nnoori tuanaivauidiri vuaina suuyaivaa uuvakira kava viravai. Vioo vioo oro varuduu Kapanaumaa vaidi kieeta voovoona ivaki hara kioo varuduu ari mmaapuuvoo nniitaroo homo Kapanauma variravai.

⁴⁷ Ii kieeta vaidi ivo Yisuuva Yutayaa mmataivaa pikioo Karirayaa mmataivaki nnuu kuaivaa rikioo oro inna yaparainno tunoo: Kapanauma ivaki tiee ni maapuuvoo kiisa suai putinara iivaa tuqinnaanee,

⁴⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Fai ngia mmuakiasa hama mmoori ari vookara ari vookaraivaa teeda hama ngia niyara kutaavaivee kiaaravaivee,

⁴⁹ tuduu rikioo vaidi kieetaivo tunoo: Yokeera-o, ni maapuuvoo putivoora tiee akiairainai ni tasipama tummuane,

⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Kuanee. Fai i mmaapuuvoo diitoo kati hara kioo varinaravaivee, tuduu ivo Yisuuva kuaivaara kutaavaivee kiasa kioo vioo vioo

⁵¹ oro tooduu ari mmoori varoo ngiaammuaaya saidi nnida inna tunoo: Vaa i mmaapuuvoo diitoo kati hara kioo varinoo,

⁵² tuduu rikioo iva iya yaparainno tunoo: Dee suaivau inna nniitaraivo pikiaivainnee? tuduu rikiaada iya inna sai tunoo: Nau ikianna tammaa i mmaapuuvaa ikiyanaivo taikaivaivee, tiravai.

⁵³ Iqii suai ivau Yisuuva tunoo: Fai i mmaapuuvoo diitoo kati hara kioo varinaravaivee, tuuvaa koova rikieravai. Rikioo ivoota ari mmuaa nnauvaki varuuyaataama innara kutaavaivee tiravai.

⁵⁴ Yisuuva Yutayaa mmataivaa pikioo numa Karirayaa mmataivaki varuuvoo Anutuugaa mmoori ari vookarau voovai vaa tauraa iima kioo ivaa nnaagiaivau iqii mmoori ivaa iiravai.

5

Yisuuva vaidi nnoori siriivau vauvaa tuqinnee ravai

¹ Yutayaiya buusa nneera suaivo vainima vauvaara Yisuuva Yerusareemara viravai.

² Yerusareema vagiaamunna keegia voovai nnutuuvo Puara Sipisiipaiya keegiavai vairavai. Ii keegia ivaa vainima vau nnoori haruungaivaa nnutuuvo Yutayaiya kuaivakidiri Betasataa vauduu nnau haaya yaaku saivai ivaa siriivau vairavai.

³ Vauduu kaayau gioonna kiaapu mmammaiyauvo maisauya iyauvaki vairavai. Gioonna kiaapu avu huruutaayaataama mmudanna rauyaata yuku yaaku putuuyaataama

iyauvaki vairavai. (Iyauvaki vaida varida nnooriivo korokoroonaraivaara faannaida variravai.

⁴ Varuduu vo suai vo suai Udaangaivaa aangeraa voovoono tuoo nnooriivaki vuduu nnooriivo korokorooduu vaidiivaa mmammaivo maisauvo tauraa nnooriivaki vuuvaa mmammaivo yoketauduu nniravai.)

⁵ Iya nnau haayaiyauvaki vauduu vaidi voovoono kaayau nuanu (38) nniitaroo nnaasu varuu mmanna mmuyai vaidiivootama iyauvaki vauduu too

⁶ Yisuuva Yerusareema vioo ivaki inna too ivo kaayau suai ivaki varuuvaara arinaima rikioo inna yapara ruoo tunoo: I nniitaraivo taikaanaraivaara i yoketainnonnee?

⁷ tuduu rikioo inna sai tunoo: Yokeera-o, nnooriivo korokorookiai rikiee kiaunoo: Dee vaidi voovoono ni sootu utuoo nnoori haruunga korokoroovaki ni yapaanarannee? kiasa kiee tauko hameetaiino. Na airineetu kuanaree tiee iina variee taukai vaidiiaa ni yaatarada ngiari nnaasu nnoori haruungaivaki makemakee kuaavaivee,

⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Diitee ai kegeennaivaata varee kuanee,

⁹ tuduu rikioo makee tuduu inna nniitaroo voovoo taikooduu diitoo ari kegeennaivaata varoo viravai. Ii suai ivaki Yutayaiya kati varuu suaivo vairavai.

¹⁰ Vauduu Yutayaa vaidiiaa nookiannaivaara mmamma tuqinnoo vaidiivaa tunoo: Aanna ta kati varira suaivai. Ai kegeennaivaata varee vaa a ti mmaanna tira kua aataru voovai hatokaannanoo,

¹¹ tuduu rikioo iya sai tunoo: Vaidi ni tuqinnaivoono ni tinoo: Ai kegeennaivaata varee kuanee, tikiai na varee ngiaunoo,

¹² tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Mo gioono i tinoo: Ai kegeennaivaata varee kuanee, tikiai a varee ngiannannee?

¹³ Iya itaa kua tuduu rikioo mmamma tuqinnoo vaidiivo Yisunnara yaata vueennairavai. Gioonna kiaapuuya ivaki suvuau kioovaara Yisuuva ari voodaa vioo kiooduu vaidiivo innara yaata vueennama kieeravai.

¹⁴ Nnaagiai Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa aakiaivaki tooduu mmamma tuqinnoo vaidiivo inna too vauduu too inna tunoo: Taanee. Vaa i mmammaivo yoketaiino. Tauraa a maisama variannavai. Nnaagiai maisa aataru pinaivo ivaa yaataarivoono aisi vainoora sa kava mminnamminnaa maisaivaa varaanee,

¹⁵ tuduu rikioo ivaki pikioo vioo Yutayaa vaidiiaa kiasa mmioo tunoo: Vaidiivaa nnutu-uvo Yisuuvaano ni tuqinnaivaivee,

¹⁶ tuduu vaidi Yutayaiya ngiari kati varira suaivaki Yisuuva Anutuuga mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uuvaara ii suai ivaki toosa hara inna mmaara iiravai.

¹⁷ Iida varuduu Yisuuva iya tunoo: Ni Napoova mmoori varoo varikiai neeta mmoori varee variaunoo, tiravai.

¹⁸ Ivo itaa kua tuuvaara iya kaayauma inna ruputu kiaara iiravai. Vaa ivo tauraa iya kati varira suaivaki aataru voovai hatokoo nnaagiai Anutuugaara ni Napoovavee tioo Anutuuga roosiima mmuaakaraama varuuvaara iya inna ruputu kiaara iiravai.

Yisuuva ari Koova tuduu mmooriivaa iiravai

¹⁹ Inna ruputu kiaara uduuu Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Na inna Mmaapuvai variee hama na yopeema nenenaideri mmoori vooyauvai iikiauvasi. Ni Napoova iinno varii mmooriyauvaa na tee iyauvaa nnaasu na iikiauvasi. Ni Napoova ii mmooriyauvaa na inna Mmaapuvootama iikiauvasi.

²⁰ Ni Napoova niyara mmuduuya riivaara mmuakiaa mmoori ari iyyauvaa ni vitaivai. Ngia teeda nnikiaraakiateera ivo vo mmoori vooyauvai tauraa ni vitai mmooriyauvaa yaataaraanara mmooriyauvaa fai ni vitainaravai.

²¹ Ni Napoova vaa putuuya tikiai diitada hara kiada variaaneema na inna Mmaapuvootama ni iikiatainai gioonna kiaapuuya na iinai fai iya tupatupaa variaaravai.

²² Hama ni Napoova ariinoo gioonna kiaapu voovai kua pinaana yapa kioo yaparaivai. Kua pinaana yapa kioo yaparaira mmoori aataru mmuakiaavai vaa ari Mmaapuvuaa ni mivaivee.

²³ Gioonna kiaapuuya kua yoketaivaa ni Napoonnara kiaaneema na inna Mmaapuvuaara niyaraatama kua yoketaivaa kiataera ni Napoova kua pinaana yaparaira aataruvaa ni mivaivee. Hama gioonna kiaapu voovoono na inna Mmaapuvuaa niyara kua yoketaivaa tioo hama ni Napoova ni titooaraatama kua yoketaivaa tiivai.

²⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa tuqin-nama rikioo ni titooara kutaavaivee tiivoono tupatupaa variraivaa vaa varaivaivee. Fai hama ivo kua pinaivaki varinaravaivee. Vaa aikiooma putiraivaa iva yaatara kioo tupatupaa variraivaa varaivaivee.

²⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Suai voovai fai nninaravai. Ai, mo vaa aavaa nninoo. Fai hama ausa hanigieeraida putiraiya roosiima variyai na Anutuuqaa Mmaapuuvaa ni kuaivaa rikiada arinaima rikiaiyaano fai aikiooma tupatupaa variraivaa varaaravai.

²⁶ Tupatupaa variraivaa oyaivo ni Napoova ni mikio innaki vaineema na inna Mmaapuuvaa niiki vaivai.

²⁷ Na Vaidiivaa Mmaapuvai variauvaa ivo kua pinaivaara Dianeera ni tikiai na diauvai.

²⁸ Sa ivaara ngia nnikiaraakiatee. Ii suai ivo nninai rikiada vaa putuduu hau kiooya ni kuaivaa rikiada

²⁹ mmata nnauvakidiri diitaaravai. Vooya vaa yoketaa mmoori varooya diitada tupatupaa variaaravai. Vooya maisa mmoori varooya diitakio kua pinaivaki iya yapa kinai ngiari mmoori maisaiyauvaa irisaiyauvaa varaaravai.

Vaidi vooyaano Yisuunna oyaivaara kooyaa tiravai

³⁰ Hama na yopeema nenenaideri mmooriivaa iikiaunoo. Anutuuqo kua ni giaa ni miivaugiataama na kua pinaivaara diee vaina iikiaunoo. Hama nini iikiatai mmooriivaa na iikiaunoo. Ivo ni titooava inna iikiatai mmooriivaa na iikiaunoo. Ivaara kua pinaivaki ni kuaivo safu tuanaavai vainoo.

³¹ Fai neneeno nenenaideri niniyara kua voovai tino fai ni kuaivo hama kaanainaravai.

³² Ari voovoona niyara kuaivaa tiivo varinoo. Vaa na rikiunoo. Ivo niyara tii kuaivo kutaavai vainoo.

³³ Ngia Yuvuaanaa kuaivaa rikiaaraivaa vaidiia titooduu innasi vuduu ivo niyara kua kutaivaa tuuvaa vaa ngia rikieeravai.

³⁴ Vaidi mmatayaa voovoona niyara kua kutaivaa tiivaa hama ni rikiaatainoo. Anutuuqo ngii vitoo aataru yoketaivau ngii yapa kiaiveeraivaaraina Yuvuaano niyara kua kutaivaa tiivaara kati na itaa kua kiauunoo.

³⁵ Yuvuaano ngia toobaivaa subi kiauoo too ruvuuaheeraivaa roosiima varuduu ngia innara aikioovavee tida inna mmeekiaivau kiisa suai varida inna kuaivaara sirigairavai.

³⁶ Ni mmooriyauvoona Yuvuaano niyara tuu kuaivaa yaataravai. Ni mmooriyauvaa ni Napoova ni muduu na iima taika kua mmooriyauvoona ni oyaivaa kooyaa vitaikiai teeda gioonna kiaapuuya kiauunoo: Ari Koovaano inna titaa kiaikio tiivaivee, kiaavai.

³⁷ Ni Napoova ni titoovoona ariinoo niyara tiivai. Ngia hama inna kuaivaa rikiada hama inna viri nnikiivaa taavai.

³⁸ Ivo ni titooduu na tummuivaara ngia hama kutaavaivee kiaivaara hama inna kuaivo ngiiki vainoo.

³⁹ Ngia Anutuuqaa kua fafaaraivaa makemakee yaarida yaata utida kiauunoo: Ta ivaa yaarida tupatupaa variraivaa varaaravee, kua iikiaunoo. Ii kua fafaara ivo niyara tikiainnaata

⁴⁰ mo ngia tupatupaa variraivaa varaaraivaa hama niyara kutaavaivee kua kiada hama niisi nnida ivaa varaanoo.

⁴¹ Vaidiia niyara yoketaavee kiaiya kuaivaa hama na rikiauvai.

⁴² Vaa na ngii tauvaivee. Ngia hama Anutuuqaa mmuduuya ruaivaa vaa na tauvaivee.

⁴³ Na ni Napoovaano ni titooduu na tummuivaara hama ngii ausaiyauvo ni varinoo. Fai ari vo vadi voovoona arinaideri tiivoona nnino fai ngii ausaiyauvo inna varaanaravai.

⁴⁴ Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaavaivee kiaivaara sirigakiauunoo. Anutuuqo mmuaavoona ngiiyara yoketaavee tiivaa hama ngia ivaa varaara iikiaunoo. Itama vaikai mo ngia dataama innara kutaavaivee kiarannee? Hama yopeemavee.

⁴⁵ Ngia sa yaata utate. Hama na ngii mmaara kuaivaa ni Napoonnaata kua tinaravai. Nnaaru varuu vaidi Musiiva ngii tuqinnaanaraivaa ngia yaata utida ivaa puaisakama utaanoo. Fai ivoono ngii mmaara kuaivaa tinaravai.

⁴⁶ Ngia ivo tuu kuaivaa rikiada kutaavaivee tutiri. Ni kuaivaaraatama rikiada kutaavaivee kiaatirivee. Ivoona niyara fafaara reeravai.

⁴⁷ Ngia hama ivo fafaara roo kuaivaa rikiada kutaavaivee kiaatiri. Dataama kiada ni kuaivaaraatama rikiada kutaavaivee kiaatirinee? Yisuvaano Yutayaiyaata itaa kua tiravai.

6

Yisuva vaidi kaayau (5000) yeenna mmiravai

(Matai 14:13-21; Maraka 6:30-44; Rukaaso 9:10-17)

¹ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioodoo nnaagiai vo suai voovaki ari ngiaammuauyaataama kanuuvaki karada nnoori Karirayaa vuai nnutuuvo Tiperiaa nnoori haruungaivaa karada sainai viravai.

² Vuduu teeda kaayau gioonna kiaapuuya Yisuunna nnaagiai viravai. Iva Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa iinno nniitarooya tuqinnooduu toovaara iya inna nnaagiai viravai.

³ Vuduu Yisuuva ari ngiaammuauyaataama nnoori sainai taapiivau karada ivau variravai.

⁴ Ii suai ivaki Yutayaiya buusa Varaigiataivaa nneera suaivo vainima vairavai.

⁵ Vauduu Yisuuva tooduu kaayau gioonna kiaapuuya innasi nnida varuduu ivo Piriipaa tunoo: Aa gioonna kiaapu kaayau aaya yeenna nnaaraivaa ta deevakidiri varauunnaanee? tiravai.

⁶ Yisuuva Piriipaa iinno taanaree kiaa inna itaa kua tiravai. Vaa ivo iinaraivaa ariinoo too rikieeravai.

⁷ Piriipo inna kua sai tunoo: Fai ta kaayau sikauyauvaadiri yaaku vaidivaitana yuku yaaku taika kiada (200) yookaama kiada yeennaiyauvaa varada kikiai iya kiisa kiisama nnaasu nnaaravaivee,

⁸ tuduu ari ngiaammuaui voovai Simoono Petroosaa kataivaa nnutuuvo Adiriaaso Yisuunna tunoo:

⁹ Aa ngiaammuaui aavau dion vai aavo bereeta yaaku saivai utu kioo tavau taaravaitanaatama utinoo. Dataama mmuakiaa gioonna kiaapu aavaki variaa aaya iyauvaa nnaarannee?

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Gioonna kiaapuuya tikiai variatee, tuduu rikiada kaayau ferefuruunnaiyauvo ivau vauyauvunu hara kiada variravai. Varuduu teeda vaidiia nnaasu yaaruduu kaayau (5000) ivau variravai.

¹¹ Varuduu Yisuuva bereetaiyauvaa tu kioo vainno Anutuugaata kua yoketaivaa kiaa kioo ari ngiaammuaui mmuduu gioonna kiaapuuya hara kiada varuuya mmiravai. Mmi kioodoo Yisuuva tavauvaitanaatama mmuaikaraama kioo iya mmuduu iya nnaataama utuuvaa nneeravai.

¹² Nnooduduu iya ausaiyauvo rasiituduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuaui tunoo: Yeenna nneeda kiaa arai yatiiyauvaa rupi nuunama yapaatee. Iya yeenna saiayuvai nnaa unaageenama pikiaarainnoo,

¹³ tuduu rikiada iyauvaa rupi nuunama kiada yeenna bereeta yaaku saivai nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama utua yaakuuvaitana yukukidiri taarama rummua yapa kieeravai.

¹⁴ Yapa kioodoo teeda Yisuuva Anutuugaa mmoori ari vookaravua uuvaa gioonna kiaapu ivaki varuuya teeda tunoo: Forofetaa voovai mmatayaa tiinaraivo kutaa tuanaa aanna ii vaidi ivovee,

¹⁵ tuduu Yisuuva too rikiooduu iya nnida inna puaisa utida vitada kieeta vaidivai inna yapaaree kiaa uduu rikioo ivo arivana taapiivaura keenaa viravai.

Yisuuva nnoori veraivau nuairavai

(Matai 14:22-23; Marakaa 6:45-52)

¹⁶ Vuduu hannainno varuduu rikiada ari ngiaammuaui nnoori haruungaivakira tiida

¹⁷ siriivaudiri ngiari kanuuvaa varada nnoori sainai kava vara ranada Kapanaumara nniravai. Nnida varuduu heenauduu Yisuuva hama akiairaama kioo iyasi nniravai.

¹⁸ Hama nnuduu yuunna yaamurukaivo nnooriivaa rummua ketekaatoooduu

¹⁹ ari ngiaammuaui yatari sagaiyauvaa utida nnooriivaa ruvatia rada nnoori vuutauvau nnida varida tooduu Yisuuva nnoori verenoovau raa roo iyasi ngioo ngioo kanuuvaa vainima nnuduu teeda ari ngiaammuaui kaayauma aatuuravai.

²⁰ Aatuuda varuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Sa aatuukiatee. Na ngiaunoo,

²¹ tuduu rikiada iya innara sirigaida tunoo: Mo kanuu aavaki karee ngianee, tuduu ivaki karoo varinee tuu saivaata vaa iya yaata utua rada kuaaree kiaa vuu yosinnaivaki kanuuvo numa diravai.

Gioonna kiaapuuya Yisuunnara buairavai

²² Vauya patauduu kaayau gioonna kiaapuuya homo nnoori haruunga siri sainai hara kiada varuuya yaata utida kiaanoo: Nau ta taunnano mmuaa kanuuvai nnaasu ivau vaivai. Yisuuva hama ivaki karoo ari ngiaammuaui tasipama kuaivaivee, kiaa kiada ivaara vaa iya arinaima teeda rikieeravai. Ari ngiaammuaui inna pikiada iyananaa vuuvaa vaa iya arinaima teeda rikieeravai.

⁴⁵ Nnaauraa forofetaiya roo kuaiyauvaki vo kuavai vainno tinoo: Gioonna kiaapu mmuakiaaya fai Anutuugo kuaivaa iya kiaa mmioo iya vitainaravaivee. Kua fafaaraivo vainno kuaivo itaa kua tiivai. Gioonna kiaapu mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ni Napoonna kuaivaa arinaima rikiada iva iya vitai aataruuvaa arinaima taiya fai niisi ngiaaravai.

⁴⁶ Hama gioonna kiaapu voovoono ni Napoonna taivaivee. Neenoo Anutuugaasidiri tummuavoono nnaasu ni Napoonna tauvaivee.

⁴⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono ausa hanigioo niiyara kutaavaivee tiivoono tupatupaa variraivaa vaa varaivaivee.

⁴⁸ Ngia yeennaiyauvaa nnaa kiada variaivaa roosiima neenoo ngii yeennavai variaunoo.

⁴⁹ Nnaaru koo mmuyai gaanga mmataivau Anutuugo ngiau aapuuvakidiri yeennaivaa nnutuuvu menaivaa ngii taato nnaakukiaiyani yapa kiooduu nnaa kiada varida nnaagiai putiravai.

⁵⁰ Mo aa yeenna aavo ngiau aapuuvakidiri tiivaa fai gioonna kiaapu voovoono nnaivo hama putinaravai.

⁵¹ Aa yeenna aavo ngiau aapuuvakidiri tiivo variraivaa oyaivo neenoovee. Fai gioonna kiaapu voovoono aa yeenna aavaa nnaivoono fai tupatupaa varinaravai. Aa yeenna aavaa na inna mmilaraivo inna ni mmammavai. Gioonna kiaapu mmuakiaaya tupatupaa variateera fai na putuee ni mmammaivaa iya mmilaravaivee, tiravai.

⁵² Tuduu rikiada Yutayaa vaidiia yaagueegama ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo dataama kioo aa vaidi aavo ari mmammaivaa ti mmilai ta nnaarannee? tiravai.

⁵³ Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama Na Vaidiivaa Mmaapuvvaa ni mmammaivaata ni kiauvaatama nneekio rikioo fai hama tupatupaa variraivo ngiiki vainaravai.

⁵⁴ Gioonna kiaapu voovoono ni mmammaivaata ni kiauvaatama nnaivoono vaa tupatupaa variraivaa varaivaivee. Fai itainnonno yapooma suai nnaagiai na tino kava diitaanaravai.

⁵⁵ Ni mmammaivo inna yeenna tuanaa nneeraivovee. Ni kiauvo inna nnoori tuanaa nneeraivovee.

⁵⁶ Gioonna kiaapu voovoono ni mmammaivaa nnoo ni kiauva nnaivoono ni tasipama varikiai na innaki variaunoo.

⁵⁷ Ni Napoova tupatupaa variraivoono ni titooduu na tiiravai. Ivo varikiaria tiee na variaunoo. Na variauvaara fai gioonna kiaapu voovoono ni nnaivo fai tupatupaa varinaravai.

⁵⁸ Mo aa yeenna aavo ngiau aapuuvakidiri tiivo inna neenoovee. Aa yeenna aavo hama ngii taato nnaakukiaiya nnoo yeennaivaa roosiivaivee. Iya ivaa nneeda nnaagiai putiravai. Fai gioonna kiaapu voovoono aa yeenna aavaa nnoo fai tupatupaa varinaravaivee, tiravai.

⁵⁹ Yisuuva Kapanauma nuunaira nnauvaki gioonna kiaapuuya kua mmayaayaivaa kiaa mmuu suaivaki ari putinarivaara ivo itaa kua tiravai.

Yisuuva tupatupaa variraivaara tiravai

⁶⁰ Yisuuuna nnaagiai nuau gioonna kiaapu kaayaaya iva tuu kuaivaa rikiada tunoo: Aa kua aavaa ta rikiaunnano mmuaararai kuavai. Mo deeyaano aikiooma rikiaarannee? Hama ta yopeema rikiaaravaivee,

⁶¹ kiaa kiada Yisuuuna kuaivaara iya itaama yaata utida hanigiaangieera kuaivaa tuduu inna aakiaivo vaa rikieeravai. Rikioo ivo iya tunoo: Ii na kiau kua ivaa ngia rikiaavo ngii pikiaatainne?

⁶² Fai itaikiai Na Vaidiivaa Mmaapuvuo keenaa nene tummuavakira vinai rikiada fai ngia teeda dataakiaarannee? Fai ni kuaivaara kutaavaivee kiarannee?

⁶³ Anutuugaa Mmannasaivoono vaidi variraivaa vaidiivaa mmiivaivee. Nnabaivoono mmanna nnabavaivee. Na kiau kua aavo Mmannasaivaa roosiivai. Fai tupatupaa variraivaa ngii minaravai.

⁶⁴ Na itaa kua kiauikai rikiada ngia hama vooya niiyara kutaavaivee kuaivaivee. Yisuuva itaa kua tiravai. Vooya hama innara kutaavaivee kiaraiyara vaa Yisuuva tauraa rikieeravai. Vaidi voovoono inna nnammutuaiya kooyaa iya inna vitainarivaaraatama vaa tauraa ivo arinaima rikieeravai.

⁶⁵ Yisuuva vo kua voovaata iya kiaa mmioo tunoo: Ivaaraina vaa na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Fai Anutuugo hama gioonna kiaapu voovai aakiaivaa yuruuno too fai hama niisi nninaravaivee, kiauunoo, tiravai.

⁶⁶ Yisuuva itaa kua tuuvaara inna nnaagiai gioonna kiaapu kaayau nuauya inna pikiaada ngiari toovau viravai.

⁶⁷ Vuduu Yisuuva iya vuuvaa too ari nnaagiai nuaira ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama tunoo: Ngieeta ni pikiada ngii kuatainne?

⁶⁸ tuduu Simoono Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, mo ta deevaasi kuaarannee? I kua kutaivo tupatupaa varira aataruuvaa kooyaa ti vitaivai.

⁶⁹ Aanna makee ta aiyara kutaavaivee kiaa kiada a Yoketaa Tuanaikua Anutuuqaasidiri tuuvaara ta rikiaunnano,

⁷⁰ tuduu Yisuuva iya sai tunoo: Na yaakuuvaitana yukukidiri taarama ngii mmataama kiau vai. Mo ngiiikidiri voovai mmagia maisavai varinoo, tiravai.

⁷¹ Simoono vuai nnutuuvu Isariootaa mmaapuuvaa Yutaasaara Yisuuva itaa kua tiravai. Yisuunna ngiaammuaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama varuuvakidiri Yutaasoono Yisuunna nnammutuaiya kooyaa inna vitainaravovee.

7

Yisuunna kataunna iya hama innara kutaavaivee tiravai

¹ Yisuuva iyaata kuaivaa kiaa taika kioo Karirayaa mmataivau nuairavai. Yutayaa vaidi- iya inna ruputu kiaara uuvaara hama Yutayaa mmataivau inna kuatauduu Karirayaa mmataivau nnaasu nuairavai.

² Ii suai ivaki Yutayaiya buusa voovai nneera suaivo vainima nniravai. Ii buusa ivaa nnutuuvu Unnakua Nnauvaa buusavai. Ngari taato nnaakukiaiya koo mmuyai gaangaivau nuaida varida unnakua nnauyauvaki varuuvaa yaata utida buusaivaa nneeravai. Iqii buusa ivo vainima nnuduu

³ Yisuunna kataido inna tunoo: Aa mmata aavau pikiee Yutayaa mmataivaki kuanee. Gioonna kiaapuuya i nnaagiai nuairaiya ee iira mmooriyauvaa taateeraivaara kuanee.

⁴ Vaidi voovai ari nnutuuvu ngiau aapu kuanaraivaara hama ari mmooriivaa hatainar- avai. Ii mmoori ee iikianna iyauvaa iinaree tiee iinna mmuakiaa gioonna kiaapuuya vitaakianee.

⁵ Ari kataido itaa kua kiaa kiada hama innara kutaavaivee tiravai.

⁶ Yisuuva iya tunoo: Na kuanara suaivo hama nninoo. Ngia kuaara suaivo sabi suaivai.

⁷ Gioonna kiaapu mmatayaa diaiya ngiiyara mmuduuya ruaavai. Mo hama niyara mmuduuya ruaavai. Na kooyaa ngari mmoori maisaiyauvaa iya vitaakiauvaara iya niyara nnannataavai.

⁸ Ngiengie buusa nnaara kuatee. Ni suaivo hama vaama nniivaara hama na ii buusa ivakira kuanaravaivee.

⁹ Ivo itaa kua kiaa kioo Karirayaa ivaki hara kioo variravai.

Unnakua Nnauvaa buusaivaa Yisuuva oro teeravai

¹⁰ Hara kioo varuduu ari kataido buusa nnaara vida kioodoo Yisuuva varioo ivootama nnaagiai viravai. Hama ivo kooyaa virama kioo hatauma viravai.

¹¹ Buusa nneera aakiaivaki Yutayaa vaidiia innara buaama rada nuaida tunoo: Dee- vakiinno variinne?

¹² tuduu gioonna kiaapuuya innara ngari avuki ngari avukiida murumuru tuduu vooyaano tunoo: Yoketaa vaidivaivee, tuduu vooyaano tunoo: Hamavee. Ivo gioonna kiaapuuya unnakua tioo varivaivee,

¹³ tuduu Yutayaa vaidiia iya aatuuvaa hama gioonna kiaapu voovoona kooyaa innara tiravai.

¹⁴ Hama kooyaa innara tuduu buusa nneera suai saivai homo vauduu Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya kua kiaa mmioo variravai.

¹⁵ Kiaa mmioo varuduu rikiaada Yutayaa kieetaiya kaayauma nnikaraida tunoo: Aa vaidi aavaa hama vitaira voovoona inna vitaivai. Mo dataama kioo ari vo kua ari vo kuaivaa ti kua ti mmiinne?

¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aa na ngii giaa ngii miao kua aavo hama ni kuavai. Anutuugo ni titoovaa kuavai.

¹⁷ Na ngii giaa ngii miao kuaivaa nenena idiri yaata utuee ngii giaa ngii miaunnee? Vara Anutuugo ni giaa ni mii kuavaina na ngii giaa ngii miaunnee? Ngia ivaara yaata utuaano. Rikiaatee. Fai gioonna kiaapu voovoona Anutuuqaa yaata utiivaugiaataama mmooriivaa iinaree tioo fai ivo niyara arinaima too rikioo tinara: Ivo Anutuugo inna kua mmuu kuaivaa tiivaivee, tinaravai.

¹⁸ Vaidi voovoona arinaidiri kuaivaa tioo ariyara yaata utuoo ni nnutuuvu ngiau aapu vakiaiveera tiivai. Neenoo ni titoovaa yaata utuee ni titoovaa nnutuuvu ngiau aapu vakiaiveera tiee kutaa kuaivaa nnaasu tiee hama unnakuaivaa kiau vai.

¹⁹ Nnaaru Musiiva mmaanna tuu kuaivaa vaa ngii giaa ngii miravai. Mo ngia mmuaavai mmuaavai ivaa rikiadaata hatoka kiada hama safuuma variaavai. Ngia aaniira ni ruputu kiaara iikiaannee?

²⁰ tuduu rikiada gionna kiaapu ivaki nuunauya inna tunoo: Mmagia maisaivo i aakiaivaki hara kioo varinoo. Hama ta i ruputu kiaara iikiaunnano,

²¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na mmuaa mmooi ari vookaraivaa kati varira suaivaki iikiaukai ngia teeda nnikiraakiaavai.

²² Musiiva mmamma hatokoo aataruuvaa ngii miravai. Ai, hama Musiinnasidiri nniivai. Ngii rubu tabeeyakidiri nniivai. Mo mmaanna tuu aataruuvaidiri ngia ngii nnaakara meedi mmaapuuya suai yaaku saivai karasaidiri taaravooma suaivo nnikiai iya mmam-maiyauvaa kati varira suaivaki hatokaavai.

²³ Musiiva tuu kuaivaa hatokeevoora kati varira suaivakiaatama ngia nnaakaraiya mmammaiyauvaa hatokaavai. Ngia itaama iikiaani na kati varira suaivaki vaidiivaa mmamma eyommaavai tuqinnauvaara aaniira niiyara ngii ausaiyauvo nnannatainne?

²⁴ Sa kuminayaa vaidiivaa teeda vaidi kua pinaivaa innaki yapaatee. Kua oyaivaara tuqinnama yaata utida safuuma kiada innaki kua pinaivaa yapaatee, tiravai.

Iya tunoo: Anna Anutuugo mmataama kioo

vaidi Misiaivonne? tiravai

²⁵ Tuduu rikiada Yerusareema diaa gionna kiaapu vooyaano tunoo: Aa vaidi aavaa iya ruputu kiaara iikiaa vaidiivonne?

²⁶ Ai, taatee. Ivo kooyaa iya tasipama kua tioo varikiai hama iya inna kiaanoo. Vaa ti kieetaiya arinaima inna teeda kiaanoo: Anna Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee, kiaannee?

²⁷ Anutuugo mmataama kioo vaidiivo nnino rikioo hama gionna kiaapu voovoona ivo nniivaki taanaravai. Aa vaidi aavo nniivaki vaa ta taunnavaivee, tiravai.

²⁸ Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki homo kuaivaa iya kiasa mmioo varioo kooyaa tunoo: Vaa ngia kutaa tuanaa ni taayannee? Vaa ngia na tummuua yoosinnaivaki taayannee? Hama na nenenaidiri tiravai. Ni titooovono inna kutaavai. Hama ngia inna taavai.

²⁹ Vaa na inna tauvai. Ivo ni titooduu na innasidiri tummuvaivara vaa na inna tauvaivee,

³⁰ tuduu rikiada vaidiia inna utuuaa uduu inna suaivo hama nnuuvaara hama vaidi voovoona inna utiravai.

³¹ Hama utuduu iya nuunavaki varuu gionna kiaapu vooyaano innara kutaavaivee kiasa kiada tunoo: Anutuugo mmataama kioo vaidi nninaraivoona aa vaidi aavo Anutuuga mmooi ari vookara ari vookaraiyauvaa iyyauvaa hama yopeema yaataraanavaivee. Anna ii vaidi ivovee, tiravai.

Vaidi kieetaiyaano ngiaammuauya Yisuunna utuateera titeeravai

³² Tuduu rikiada Farisai vaidiia gionna kiaapuuya Yisuunnara itaa kua murumuru tuu kuaivaa rikiada iyaatama Anutuuga puara kati hudeera vaidi kieetaiyaatama nuunaira nnauvaara dira vaidiia titooduu Yisuunna utuuaa iiravai.

³³ Yisuuva vaidi Farisaiya tunoo: Fai na homo kiisama ngii tasipama vari kiese ni titooaasi kava kuanaravai.

³⁴ Fai na vinai ngia niyara buaidada teekiai hama na ngii tee vainaravai. Na oro varinaravaki hama ngia yopeema kuaaravaara ngia niyara buaidada teekiai hama na ngii tee vainaravaivee,

³⁵ tuduu rikiada Yutayaa vaidiia ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Hama ta inna taateera tiivo ivo deenataa kuanarainno tiinne? Ivo Yutayaa gionna kiaapuuya ari voopinnaa Ereenga yoosinnaivaki variaiyasi vioo Ereengaiya kiasa mmnara kuanarannee?

³⁶ Ivo tinoo: Ngia niyara buaidada teekiai hama na ngii tee vainaravai. Na oro varinaravaki hama ngia yopeema kuaaravaivee, tiivo ari dee kuavainno tiinne? tiravai.

Mmannasa Yoketaivo nnoori rumuruumaivaa roosiiravai

³⁷ Iya Unnakua Nnauvaa buusaivaa nneera suiayauvo vakia roo vioo vioo taikaanara suaivo pinaa suaivai vairavai. Ii suai ivaki Yisuuva diitoo puaisakama tunoo: Gionna kiaapu voovoona inna nnoori raino niisi ngioo nnoori nnaivee.

³⁸ Anutuuga kua fafaaraiivo vainno tinoo: Gionna kiaapu voovoona niyara kutaavaivee tiivaakidiri nnoori rumuruumaivo tiineema fai yoketaa nnooriivaa vaidiivo nnoo tupatupaa varira nnooriivo fai innakidiri mmannammanna tiinaravaivee. Fafaaraiivo itaa kua tiivaivee.

³⁹ Yisuuva gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee kiaiya Mmannasa Yoketaivaa varaaraivaa itaa kua tiravai. Ii suai ivaki Anutuugo ari yoošina ari vookaravaki hama Yisuunna vita yapooavaara hama Mmannasa Yoketaivaa titooduu tiiravai.

Gioonna kiaapuuya Yisuunnara taara yaata utiravai

⁴⁰ Gioonna kiau vooyaano iva tuu kuaivaa rikiada tunoo: Aa vaidi aavo kutaa forofetaa vaidi ta innara faannairavovee,

⁴¹ tuduu vooyaano tunoo: Ivo Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee, tuduu vooyaano tunoo: Ai, hama Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Karirayaivakidiri nninoo.

⁴² Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Fai Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Davuitinna oyaivakidiri diitaanaravai. Davuitiiva varuu yoošinaivaa nnutuuvo Pitir-iheemaivaki kaano ivaki variivoono inna mmataanaravaivee. Fafaaraivo itaa kua ti-ivaivee,

⁴³ tuduu rikiada Yisuunnara vooyaano vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano ngiari voovaugiataama yaata utiravai.

⁴⁴ Itaama uuvakidiri vooyaano inna utuaaree kiau uduu hama voovoono inna utiravai.

Vaidi kieetaiya hama Yisuunnara kutaavaivee tiravai

⁴⁵ Hama inna utuduu rikiada nuunaira nnauvaara dira vaidiia kava vara ranada Anutuugaara kati puara hudeera kieeta vaidiiaata Farisaiyaatama iyasi vuduu teeda iya yaparaida tunoo: Mo ngia aaniira hama inna utu kiada vaidi vitada aapi ngiaannee?

⁴⁶ tuduu rikiada iya sai tunoo: Ai, mo ta rikiaunnano tauraa hama vaidi voovoono aa vaidi aavo tii kua aavaa roosiima tiivaivee,

⁴⁷ tuduu rikiada Farisaiya iya tunoo: Ivo ngiitaata ngii unnakuainno tiinne?

⁴⁸ Ti nnoonnaiyakidiriata Farisaiyakidiriataama dee vaidi voovoono innara kutaavaivee tiinne? Hameetavee.

⁴⁹ Aa kumina gioonna kiau aaya kua mmaanna tuu kuaivaa hama rikiaiya Anutuugo irisai maisaivaa iya mmiiivaivee,

⁵⁰ tuduu rikioo Farisaiyakidiri duu vaidi voovai nnutuuvo Nikotimaaso vaa tauraa Yisuunnaata kua tira vaidivoono iya tunoo:

⁵¹ Ta titi kua mmaanna tiraivaidiri hama vaidi voovoono tomeda iiraivaa irisaivaa tauraanaa kati inna mmaara kua yeena rau kiada inna mmiaaravai. Ta kua pinaana inna yapa kiada kua oyaivaa arinaima inna rikiada inna tomedaivaa irisaivaa kua yeena rau kiada inna mmiaaravaivee,

⁵²⁻⁵³ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo eetaata Karirayaa diaa vaidikuannee? Anutuugaa kuaivaa jaaruee tuqinnama rikiaannee. Fai a teeno hama kaanainaravai. Hama vaidi forofetaa voovoono Karirayaadiri nniivaivee. Farisaiyaano itaa kua tiravai.

8

Gioonna vaati ruaivo ari vo vaidivai tasipooduu teeravai

¹ (Mmuakiaaya ngiari nnauki vida tara kiooduu Yisuuva taapi Oriveetaivaura viravai.

² Vioo vioo ivaki vauvo patauduu kava vara ranoo nuunaira nnau pinaivakira nniravai. Ivaki nnuduu teeda gioonna kiau mmuakiaa ivaki duuya innasi nuunauduu Yisuuva hara kioo varioo kuaivaa iya kiau mmiravai.

³ Kiaa mmioo varuduu Anutuugaa kua mmaanna kiau mmiraiyaata Farisaiyaatama gioonna sabi nuairavaa vitada Yisuunnasi nniravai. Ii gioonna ivo ari vo vaidi voovai tasipooduu tooya inna vitada Anutuugaa kua mmaanna kiau mmiraiyaata Farisaiyaatama iyasi nnuduu teeda vitada Yisuunnasi nniravai. Numa gioonna kiau puuya avuuvau ari mmaraa voovau kiada

⁴ Yisuunna tunoo: Vitaira-o, aa gioonna vaati ruua aavo ari vo vaidiivaa tasipaikiati teeda vitada tiisi ngiaani ta vitada iisi ngiaunnaano.

⁵ Aa gioonna aavaa roosiivaa Musiiva ti mmaanna kua voovai ti kiau ti mmioo tunoo: Sikauyauvaa habati kiada innayaa kagaarikio putuaivee. Musiivaano itaa kua tiravai. Eenoo aavaara dataa kuainna kiannannee? tiravai.

⁶ Iya inna iida teekio ivo koonnama tinai kua pinaivaa innaki yapaaraivaa iya itaa kua tiravai. Itaa kua tuduu rikioo Yisuuva hama iya kua sai tirainno kookama kioo varioo ari yaaku oopuuvadiri mmataivau fafaara reeravai.

⁷ Fafaarainno varuduu iya sai ti kiau ti mmianeeraivaa kava kava inna yaparauduu rikioo ivo diitoo iya tunoo: Ngia hama mminnamminnaa maisatai voovoono ivonnaadee sikaavaa habati kioo tauraa innayaa kagaariaivee,

⁸ kiau kioo kava kookama kioo varioo ari yaaku oopuuvadiri mmataivau fafaara reeravai.

⁹ Yisuuva itaa kua tuduu rikiada mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai yokovaiya tauraa Yisuunna pikiada tiida viravai. Tiida vida kioodoo Yisuuva arivai nnaasu homo ivau kookama kioo varuduu gioonnaivo homo ivau dioo vairavai.

¹⁰ Dioo vauduu Yisuuva diitoo inna yaparainno tunoo: Gioonna-o, iya deepiida kuaanee? Hama voovoono mmannammanna aavau dioo vainno kua pinaivaa aiki yapainnee?

¹¹ tuduu rikioo inna sai tunoo: Nnoonna-o, hameeta kiaanoo, tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Neetama hama kua pinaivaa aiki yapaunoo. Kati kuanee. Sa keenaa mminnamminnaa maisaivaa varaanee, tiravai.)

Yisuuva gioonna kiaapu mmatayaa diaiya mmeekiavai

¹² Yisuuva kava nuunaira nnau pinaivaki gioonna kiaapuuyaataama kua tioo tunoo: Tooba subiaavo mmeekiaivo taineema na gioonna kiaapu mmatayaa diaiya mmeekiavai variaunoo. Gioonna kiaapu voovoono ni nnaagiai nniivo fai mmeekia taivau nnaasu kati hara kioo varioo hama upisiivaki kuanaravaivee,

¹³ tuduu rikiada Farisaiya inna tunoo: Eenaidiri aiyara itaa kua kianna kua ivo unakuavai kiannanoo,

¹⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ai, hama na unnakuavai kiaunoo. Na niniyara kiau kuaivo kutaavaivee. Na ivakidiri tummuaiwaata na kuanaraivaatama vaa na tauvaara ni kuaivo kutaavaivee. Na ivakidiri tummuaiwaata na kuanaraivaatama hama ngia taavai. Vaa na tauvai.

¹⁵ Ngia mmanna mmatayaa diaaya roosiima kuaivaa niiki yapaanoo. Hama na vaidi voovai kuaivaa innaki yapaunoo.

¹⁶ Fai na vaidi voovaaki kuaivaa yapaanaree tie ni kuaivo kutaavai vainai na innaki yapaanaravai. Fai hama neneenoo iinaravai. Ni Napoova ni titooono ni tasipama iinaravaara na kua kutaavai innaki yapaanaravai.

¹⁷ Ngii kua mmaanna tuu kua voovai vainno tinoo: Fai taara vaidivaitana vaidi voovaaki kuaivaa yapa kikio mmuaavau vainai ivaara ngia kiaara: Kutaavaivee, kiaaravee. Ngii mmaanna tuu kua voovai itaa kua tiivai.

¹⁸ Na neneenoo niniyara kiau ko ni Napoova ni titoovo niyaraatama tiivaivee,

¹⁹ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: I koova deevaunno variinne? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Hama ngia ni teeda hama ni Napoonnaata taanoo. Ngia aikiooma ni taatiri. Aikiooma ni Napoonnaata taatirivee, tiravai.

²⁰ Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa aakiaivaki vo nnau sikau yapeeraivaki dioo vainno ii kua iyaavaa iya kiau mmuduu hama voovoono numa inna utiravai. Hama inna suaivo nnuuvaara hama inna utiravai.

Ngia hama na kuanaraivaki yopeema kuaaravee

²¹ Hama inna utuduu Yisuuva yapooma keenaa iyaata kua tioo tunoo: Fai na ngii pikiee kuanaravai. Fai ngia niyara buaidada teekiai hama na ngii teenai ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa tasipama putuaaravai. Na kuanaraivaki ngia hama yopeema kuaaravee,

²² tuduu rikiada Yutayaa vaidiia innara tunoo: Dee kuavainno ivo tinoo: Na kuanaraivaki ngia hama yopeema kuaaravee, tiinne? Ivo ariinoo ari ruputu kioo puti-naraivaara itaa kua tiinne? tiravai.

²³ Tuduu rikioo Yisuuva vo kua vooyauvaatama iya tunoo: Ngia aa aduoo yoosinna aavaudiri diitaayavee. Na ngiau aapuuvakidiri diitauvaivee. Ngia aa mmata aavaudiri diitaayavee. Hama na aa mmata aavaudiri diitauvaivee.

²⁴ Ivaaraina na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa tasipama putuaaravaivee, kiaunoo. Na ngii giaa ngii miauvo neenoovee kiauvaara fai ngia hama kutaavaivee tiraada fai ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa tasipama putuaaravaivee,

²⁵ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo a gioononnee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na tauraa ngii giaa ngii miau kuaivakidiri na niniyara kiau kuaivaa kooyaa ngii giaa ngii miauvaivee.

²⁶ Na ngiiyaraata ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaaraatama tinara kuaivo airi kuayauvai vainoo. Ivo ni titooono kutaa tuanaavaivee. Na ivo tii kuaivaa nnaasu gioonna kiaapuuya kiau kookieema kiaunoo,

²⁷ tuduu rikiada ivo ari koonnara tuuvaa hama iya rikieeravai.

²⁸ Hama rikiooduu Yisuuva iya tunoo: Ngia Vaidiivaa Mmaapuuvaa ngiau aapu haara kikio rikioo ngii tinniiyauvo rusitina na ngii giaa ngii miauvo neenoovee kiauvaara fai ngia arinaima rikiaaravai. Hama neneenoo yopeema nenenaiddiri mmooriivaa iirama kiee ni Napoova ni giaa ni muu kuaivaa nnaasu kiauvaara fai ngia arinaima rikiaaravai.

²⁹ Ni titoo voono ni tasipama varinoo. Ivo ari mmuduuya ruai mmooriivaa ni mikiai na iikiau ivo ni tasipama varinoo. Hama ni pikiaikiai nenevana variaunoo,

³⁰ tuduu rikiada gioonna kiaapu kaayauya ivo itaa kua tuuvaa rikiada innara kutaavaivee tiravai.

Vaidiia ngiari yaata utiraivaugiataama

fai kati kuaaravai

³¹ Tuduu Yisuva innara kutaavaivee tuuya tunoo: Fai ngia ni kuaivaa rikiada iidada ngia ni nnaagiai nuaira tuanaaya variaaravai.

³² Fai ngia itaida ngia kua kutaivaa arinai rikiakio ivaara ngii ausaiyauvo takuasanai ngia mmamma dummukiara yoketai aataruuvaa iima rada kati kuaaravaivee,

³³ tuduu rikiada vooyaano Yisuuna sai tunoo: Aanna ta Aaparahaamaa sidinnaidiya variaunnao. Hama vaidi voovoona sikaunnaadiri yookaama kioo ti vitaivaivee. Mo aaniirainna a kiannanoo: Fai ngii ausaiyauvo takuasanai ngia mmamma dummukiara yoketai aataruuvaa iima rada kati kuaaravee, kiannannee?

³⁴ tuduu rikioo Yisuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Mminnamminnaa maisa varaivoono ataama varinoo. Mmoori nakaarivo vaidi voovai sikaunnaadiri yookaama kioo vitoo puaisa utineema mminnamminnaa maisaivo ivaa varaivaa puaisa utivai.

³⁵ Vaidi voovoona sikaunnaadiri yookaama kioo vitai ngiaammuaivo hama inna mmaapu tuanaavoona inna oyaivaki tupatupaa varinaravai. Ari mmaapu tuanaivoona nnaasu ari oyaivaki tupatupaa varinaravai. Fai ari mmaapuvo ari sikaunnaadiri yookaama kioo vitai ngiaammuaivo utuoo iya tinai teeda fai iya ngiari yaata utiraivavunugiataama kati kuaaravee.

³⁶ Ivaara fai na Anutuugaa Mmaapuvoona ngii utino ngii ausaiyauvo takuasanai ngia kutaa tuanaa mmamma dummukiara yoketai aataruuvaa iima rada kati kuaaravaivee.

³⁷ Mo vaa na rikiauvai. Ngia Aaparahaamaa sidinnaidiya variaano. Mo ngia aani-ivaara ni ruputu kiaara iikiaannee? Ngia hama ni kuaivaa rikiaivaaraida ni mmaara ni ruputu kiaara iikiaano.

³⁸ Neenoo ni Napoova ni vitaikiai tauvaara kiaukai ngia ngii gioova ngii giaa ngii miivaugiataama iikiaano, tiravai.

³⁹ Tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Aaparahaamo ti rubuungovee, tuduu rikioo Yisuva iya sai tunoo: Ngia kutaa tuanaa Aaparahaamaa sidinnaidi tuanaaya variaatiri. Ngia iva uuneema mmooriyauvaa iikiaatirivee.

⁴⁰ Na Anutuugaasidiri kua kutaivaa rikiee ngii giaa ngii miee variaivo vaidiivaa ngia ni ruputu kiaara iikiaano. Nnaaru Aaparahaamo hama itau mmooriivaa iiravai.

⁴¹ Ngia ngii gioova uuneema iikiaano, tuduu rikiada inna sai tunoo: Hama ta maraasoo nnaakaraya variaunayavee. Ti Koova mmuaavai Anutuugo varinoo,

⁴² tuduu rikioo Yisuva iya sai tunoo: Anutuugo kutaa ngii Gioova varitiri. Ngia niyara mmuduuya ruaatirivee. Na Anutuugaa ni oyaivaasidiri tummuavoona aavau na variaukai ngia hama niyara mmuduuya ruano. Hama na nenenaidiri tiiravai. Ivoona ni titaa kioodoo tiiravai.

⁴³ Mo ngia aaniira na kiau kuaivaa hama rikiaannee? Ngia ni kuaivaa rikiaavo hama ngii iikiataikaida hama tuqinnaa rikiaano.

⁴⁴ Ngia aanna Sataangaa uru nnaakarayavee. Ngii gioonna ausaivo iikiataivau ngiita ngii iikiataino. Ivo nnaaru nnaaru varia roo ngloo varioo vaidiia ruputikiai putuaa vaidivai varivai. Hama kua kutaivo innaki vaivaara hama kua kutaa mmooriivaa iivai. Ivo unnakua tiroo unnakua tira oyaivo innaki vaivaara makemakee ari unnakua tiraivavugiataama tiivai.

⁴⁵ Mo na kua kutaavai ngii giaa ngii miauvaara ngia hama ni kuaivaa rikiaano.

⁴⁶ Mo ngiikidiri vaa gioono ni taikiai na mminnamminnaa maisaivaa varaivaara ngia ni kiaannee? Ai, hameetavee. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaukai ngia aaniira hama ni kuaivaa rikiaannee?

⁴⁷ Gioonna kiaapu voovoona Anutuugaara mmuduuya ruaivoona inna kuaivaa arinai rikiavai. Ngia hama kutaa Anutuugaara mmuduuya ruaayara tidaida hama inna kuaivaa tuqinnaa rikiaavaivee, tiravai.

Yisuva Aaparahaamaara tiravai

⁴⁸ Tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Ta aiyara kiaunnao: A Samariaa vaidi kumimakavee. Mmagia maisaivo i aakiavaki vari vaidikuavee, kiaunnaivo ta kua kutaavaida aiyara kiaunannee?

⁴⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo na hama mmagia maisaivo ni aakiaivaki vari vaidivaivee. Na ni Napoonna mmooriivaa yoketaama varauko inna nnutuuvu ngiau aapu kuaikiai ngiengienooda niyara maisa vaidivaivee kiaanoo.

⁵⁰ Na nini nnutuuvaa ngiau aapu yapaanaraivaara hama na iikiauunoo. Mmuaavoono ni nnutuuvaa ngiau aapu yapaanaraivo varinoo. Ivoono kua pinaivaara diraivovee.

⁵¹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa rikioo puaisakama utuoo iinnonno fai hama putinaravaivee, tiravai.

⁵² Tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Aanna vaa ta taunnaanoo. A kutaa mmagia maisaivo i aakiaivaki vari vaidikuavee. Vaa Aaparahaamo putuduu vaidi forofetaiyaatama putiravai. Mo a kiannanoo: Fai gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa rikioo puaisakama utuoo iinnonno fai hama putinaravaivee, kiannanoo.

⁵³ Vaa nnaaru ti rubuungo Aaparahaamo putiravai. A innara kiannanoo: Vaa na inna yaataarunoo, kiannannee? Vaa forofetaiyaatama putiravai. A yaata utuee giaa roosiima varinarainna kiannannee?

⁵⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na nini nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiautiri. Kuminavai vaitirivee. Ni nnutuuvaa ngiau aapu yapaivo inna ni Napoova Anutuugovee. Ngia innaraida ti Anutuugovee tidaida

⁵⁵ mo ngia hama inna teeda rikiaavai. Vaa na inna tee rikiauvai. Fai na hama inna tee rikiauvavee tiee ngii roosiima unnakua vaidivai varinaravai. Vaa na inna tee rikieenaina na inna kuaivaa rikiee puaisakama utuee iikiauunoo.

⁵⁶ Na mmatayaa tiee varinara suaivaa ngii rubuungo Aaparahaamo ivaa taanaraivaara sirigairavai. Vaa ivo itaa too sirigairavaivee, tiravai.

⁵⁷ Tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Hama i nuanuuvu taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana (50) vaivaivee. Aa a nau karaasa a variannaikuainna kiannanoo: Vaa na Aaparahaamaa tauvaivee, kiannanoo,

⁵⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Aapara-haamo hama varuu suaivaki neenanaa variravai. Variavoona aanna homo na variaunoo,

⁵⁹ tuduu rikiada iya sikauyauvaa habati kiada innayaa kagaariaara uuduu rikioo Yisuuva hataumakinaadiri nuunaira nnau pinaivaa pikioo mmaanai voo kieeravai.

9

Vaidi avu huruutaavaa Yisuuva tuqinneeravai

¹ Yisuuva ari ngiaammuauyaataama vidada oro tooduu vaidiivo ari kaanaa ausaivakidiri avu huruutaavo iya too vauduu teeda

² ari ngiaammuauya inna tunoo: Vitaira-o, gioono mmminnamminnaa maisaivaa varaivaara aa vaidi aavo ari kaanaa ausaivakidiri avuuvu huruutainnee? Vara ariinoo mmminnamminnaa maisaivaa varaivaara inna avuuvu huruutainnee? Vara ari kaano koovaitanaano mmminnamminnaa maisaivaa varaivaara inna avuuvu huruutainnee?

³ tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa sai tunoo: Hama ariinoo mmminnamminnaa maisaivaa varooduu inna avuuvu huruutairavai. Hama ari kaano koovaitana mmminnamminnaa maisaivaa varooduu inna avuuvu huruutairavai. Anutuugo inna tino rikioo inna avuuvu kava teeno inna variravaki Anutuugaa yaagueeqaivo kooyaa vakiaiveeraivaara ari kaanaa ausaivakidiri inna avuuvu huruutairavai.

⁴ Suaivo homo ikiannavai vaiki ai ivo ni titooduu na tummuavaa mmooriyauvaa ta iikiaaravai. Heenaivo ngioo varinoo. Heenaivo nnino rikioo hama gioonna kiaapu voovoono fai mmooriivaa iinaravai.

⁵ Homo na mmatayaa variaa suaivaki tooba subiaavo mmeekiaivo taineema na gioonna kiaapu mmatayaa diaiya mmeekiavai variaunoo.

⁶ Yisuuva itaa kua kiao kioo mmataivau kuanuuvaa visi kioo mmataivaata kuanuuvaitana hanigiaanieema kioo habara kioo vaidiivaa avuuvaitana siikairavai.

⁷ Siikama kioo inna tunoo: Viee viee oro nnoori haruunga Siruaama ivakidiri ai avuuvaitana finiane, tiravai. Nnoori haruunga Siruaama nnutuuvaa oyaivo tunoo: Titeeravaivee, tiravai. Yisuuva inna tuduu rikioo oro nnoori haruungaivakidiri ari avuuvaitana fini kiooduu inna avuuvaitana yoketauduu kati taa roo kava vara ranoo nniravai.

⁸ Nnudu ari seenaiyaatama vaa tauraa ivo ngiaaru tuduu tooyaataama innara tunoo: Ai, aa vaidi aavo tauraa ngiaaru tira vaidiivonnee?

⁹ tuduu vooyaano tunoo: Ivoovee, tuduu vooyaano tunoo: Ai, hama ivovee. Kati innanikaravaivee, tuduu rikioo vaidiivo ariinoo tunoo: Mo aanna na ivoona iikiauunoo,

¹⁰ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Ai, mo a dataama kiaannanoonno i avuuvaitainnee?

¹¹ tuduu rikioo ivo tunoo: Vaidiivaa nnutuuvo Yisuuva ivaano mmataivaata ari kuaanu-uvaatama hanigiaanigieema kioo ni avuuvaitanau siikama kioo ni tinoo: Oro nnoori haruunga Siruaamadiri ai avuuvaitana finianee, tiki ai na oro nnooriivakidiri fini kiau ko ni avuuvo taivaivee,

¹² tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Mo ivo deevakiinno variinnee? tuduu rikioo sai tunoo: Hama neeta tauvaivee, tiravai.

Yisuuva avu huruutauvaa tuqinnoovaara Farisaiya tiravai

¹³ Tuduu vaa tauraa inna avu huruutauvaa Yisuuva tuqinnoovaa ari seenaiya vitada Farisaiyasi viravai.

¹⁴ Ii sui ivaki Yutayaiya kati varira suaivai vairavai.

¹⁵ Vauvaara Farisaiya vaidiivaa yaparaida tunoo: Dataama kieenna ai avuuvaa yoke-taama taannannee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ivoono mmataivaa ni avuuvaitanau siikama kioodu na fini kiaaduu ni avuuvo teeravaivee,

¹⁶ tuduu rikiada Farisai vooyaano tunoo: Aa vaidi aavo hama kati varira sui aataru-uyauvaa arinaima too iivaara ivo hama Anutuugaasidiri tiivaivee, tuduu vooyaano tunoo: Hama mminnamminnaa maisa varai vaidivoono Anutuugaa mmoori ari vookarai atai aayauvaa iinoo. Iya itaa kua kaa kiada vooyaano vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano vo yaata utiravai voovaugiataama yaata utiravai.

¹⁷ Ivaara Farisaiya kava inna yaparaida tunoo: A kiannanoo: Iva ni avuuvaa tuqin-naivaivee, kaa innara dataa kuainna kiannannee? tuduu rikioo iya sai tunoo: Ivo forofetaavaivee,

¹⁸ tuduu Yutayaa vaidiia tauraa ivo avu huruutavai varioo nnaagiai yoketaama varuu-vaara hama kutaavaivee kaa kiada ari kaano koovaitanaara aayanna tuduu nnuduu

¹⁹ ivaitana yaparaida tunoo: Aanna ngii maapuvainnee? Ngia innara kiaanoo: Ta avu huruutavai mmataunnavaivee, kaaavainnee? Mo dataakiaavo aanna inna avuuvo tainnee?

²⁰ tuduu rikiada ivaitana iya sai tunoo: Vaa ta taunnaanoo. Aanna ti mmaapuvai. Ta avu huruutavai inna mmata kieeravai.

²¹ Makee inna avuuvo taivaara hama teeta teeda rikiaunnavaivee. Ari deevoono inna avuuvaa tuqinnaivaa hama teeta teeda rikiaunnavaivee. Inna yaparakiatee. Vaa ivo yokeeavaivee. Fai ivo ariinoo ngii giaa ngii minaravaivee.

²² Yutayaiyara aatuuda kaano koovaitana itaa kua tiravai. Vaa Yutayaa vaidiia kua yeena rau kiada tunoo: Fai gioonna kaaapu voovoono Yisuunnara kooyaa Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee tinai fai itaa kua tii gioonna kaaapuvoo nuunaira nnauvaki vivoora kaa ta oogoo kaaaravaivee.

²³ Iya itaa kua tuuvaara ari kaano koovaitana quiivaqaiavaa tida tunoo: Vaa ivo yokee-vaivee. Inna yaparakiatee, tiravai.

²⁴ Kava vooneetu Farisaiya vaa tauraa avu huruutauvaara aayanna rooduu nnuduu inna tunoo: Anutuugaa kua kutaivaa tinaraivaara kutaavaivee kiane. Vaa ta taunnavai. Ii vaidi ivo vaa mminnamminnaa maisaivaa varaivaivee,

²⁵ tuduu rikioo iya sai tunoo: Ivo mminnamminnaa maisaivaa varaivainnee? Vara hama varaivainnee? Hama neeta tauvaivee. Mmuua mmoorivai vaa na tauvai. Tauraa na avu huruutavai variavai. Aanna makee ni avuuvaa na yoketaama taunoo,

²⁶ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo aaniivai i iivainnee? Dataama kioo i avuuvaa iikiainna a taannanoo,

²⁷ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Mo vaa na ngii giaa ngii miaukai hama ngia rikiaano. Mo aaniira ngia kava ivaa rikiaaraida ni yaparakiaannee? Mo ngieeta inna nnaagiavau ngii nookiatainnee? Ngia iivaraida ni yaparakiaannee?

²⁸ tuduu rikiada innara nnannatooduu tunoo: A inna nnaagiai nuairakuavee. Ta Musiinna nnaagiai nuairaiyavee.

²⁹ Anutuugo Musiinnaata kua tuuvaa vaa ta rikiaunnavai. Aa vaidi aavaara ta kiaan-nanoo: Deedaadiri nniivainnee? kiaunnaanoo,

³⁰ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ni noonnaata mmaapuvee. Na rikiau ko ngii kuaivo ari vookarainoo. Iva vaa ni avuuvaa tuqinnaikiai na ni avuuvaa taukai ngia iva ii mmoori oyaivaa hama tuqinnama taunoo.

³¹ Vaa ta rikiaunnavai. Vaidi kaayau mminnamminnaa maisa varaivaa hama Anutuugo inna kuaivaa rikiaivai. Vaidi voovoono ari ausa mmuduuyaivaa Anutuugaa mmioo inna kuaivaa tuqinnama rikioo iivaa Anutuugo inna kuaivaa rikiaivai.

³² Ngiau mmataivaa uu suaivakidiri ngioo ngioo numa aanna makee ta variaunna suaivaki vaidi voovai mmattoo suaivakidiri avu huruutavai varuuvaa vaidi voovoono inna avuuvaa tuqinneeraivara hama ta rikiaunnaanoo.

³³ Aa vaidi aavo hama Anutuugaasidiri tiitiri. Vo mmoori vo mmooriivaa hama yopeema iitirivee,

³⁴ tuduu rikiada Yutayaa vaidiia inna sai tunoo: I kaano koovaitana mminnamminnaa maisa suvuauvaitanaano meediya a mmata kiokuaano a yokeenna mminnamminnaa maisaivaa tasipama variee aanna makee a ti vitainarannee? Hama yopeema ti vitainaravee, kiaa kiada nuunaira nnau pinaivakidiri inna vitada mmaanai kiada ivaki kava nuaivoora inna ooqoo tiravai.

Hama ausa hanigieeraia avu huruutaiya roosiima variaavai

³⁵ Iya inna mmaanai titoo kuaivaa Yisuuva rikioo innara buaama roo tooduu inna too vauduu too inna tunoo: A Vaidiivaa Mmaapuuvaa kutaavaivee kiannannee?

³⁶ tuduu rikioo vaidiivo inna sai tunoo: Nnoonna-o, inna gioononnee? Innara ni giaa ni minai fai na innara kutaavaivee tinaravee,

³⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vaa a inna taannakuavee. Na aanna ivoona aita kua kiaunoo,

³⁸ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Ni Udaanga-o, na aiyara kutaavaivee kiaunoo, kiaa kioo pinaama innara mmuduuya ruoo innara yoketairavai.

³⁹ Innara yoketauduu Yisuuva tunoo: Gioonna kiaapu mmatayaa variiaa yaparainaraivara na tiiravai. Avu huruutaiya fai tuqinnama teekiai avu tuqinnama taiya avu huruutaiya roosiima variateeraivara na iya yaparainaraivara tiiravaivee,

⁴⁰ tuduu rikiada Farisai vaidi vooya inna tasipama duuyaano inna kuaivaa rikiada inna yapara rida tunoo: A tiyarainna kiannannee? Teeta avu huruuta kiaunnaya variaunnaannee?

⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia avu huruuta kiaaya variaatiri. Hama mminnamminnaa maisaiyauvava mmannammanna ngii mmuaararaitirivee. Ngia kiaanoo: Ta tuqinnama taunnaanoo, kiaivaaraida mminnamminnaa maisaiyauvava homo ngii mmuaararainoo, tiravai.

10

Yisuuva sipisiipa hanikiaivaidiri mmataama kioo tiravai

¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi voovoono hama puara sipisiipaiya hanikia keegiaidaadiri virainno hanikia voaatadaadiri karoo kuaivoono inna mmuara vareera vaidivaivee.

² Keegiaidaadiri kuai vaidiivoono inna puarara haitatuura vaidivai.

³ Puarara haitatuuraivoono nnikio sipura haitatuura vaidiivo innara sipuuvaa hatuaa kiaiio ivo ari sipisiipaiya nnutuuyauvaa tikiai rikiada inna avaiava arinaima rikiada innasi ngiaavo ivo iya vitoo mmaanai kuaivai.

⁴ Vioo ari sipisiipa mmuakiaayara tikiai mmaanai kuaavo ivo iya tauraa kuaikiai iya inna avaiava arinaima rikiaivara inna nnaagiai kuaavai.

⁵ Hama ari vo vaidi voovoono tikiai rikiada inna nnaagiai kuaavai. Hama iya inna avaiava arinaima rikiaivara iya innara aatuuda ngiari taivau kuaavaivee, tiravai.

⁶ Yisuuva ii kua ivaidiri mmataama kioo tuduu iya hama oyaivaa arinaima rikieeravai.

Yisuuva sipisiipaiyara yoketaama haitatuuraivovee

⁷ Hama rikiooduu Yisuuva kava iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Neenoo puara sipisiipaiya hanikiaivaa keegia sipuuvuona iikiaunoo.

⁸ Ni tauraa varuu vaidiia tuduu hama puara sipisiipaiya iya avaiyauvaa rikieeravai. Iya mmuara vareera vaidiia roosuuvava hama iya avaiyauvaa rikieeravai.

⁹ Neenoo sipuvai. Fai gioonna kiaapu voovoono niikinaadiri nnino Anutuugo inna vitoo yoketaivau yapaanaravai. Fai ivo aakiaana vioo kava mmaanai yeennaivara vioo ngioonno varioo yeennaivaa nnaanaravai.

¹⁰ Mmuara vareera vaidiivoono numa mmuara varoo ruputina putikio maisamaisai mmooriivaa iya iinaraivara nniivai. Neenoo iya tupatupaa variraivaa varada yoke-tayoketaama variateeraivara ngiauvavee.

¹¹ Sipisiipaiyara yoketaama haitatuuraivo neenoovee. Yoketaama haitatuuraivoono ari sipisiipaiyauvava yaata utuoo iyara putinaraivara hama aatuunaravai. Fai putinaravai.

¹² Fai vaidi voovoono sipisiipara haitatuura mmooriivara sikau irisaivaa vareeraivoono hama sipisiipara haitatuura tuanaavai varioo hama ivo sipisiipa nakaaraavoonora tuoo fai mmaraara avakaraivo fai nnino rikioo ari taivau aatu

kuanaravai. Vioo kino rikioo fai mmararaa avaikaraivo ngioo sipisiipaiya guaraatino gutinai vida raubiriikiaravai.

¹³ Vaidiivo sikau irisai varaanaraivaara nnaasu sipisiipaiyara haitatuunno hama sipisiipaiyara mmuduuya ruaivaara ari taivau aatu kuaivai.

¹⁴⁻¹⁵ Sipisiipaiyara yoketaama haitatuuraivo neenovee. Ni Napoova arinaima ni taikiai na arinaima inna tauneema na ni sipisiipaiya arinaima taukai iya arinaima ni taavai. Fai na iyara putinaravai.

¹⁶ Na ni sipisiipa vooyauvai aa hanikia aavaki hama variaiyaatama fai na iyaatama vitee nninai iya ni avaivaa rikiada iyaatama mmuaavau varikiai neenoo mmuaavoono haitatuuraivoono iyara haitatuunaravai.

¹⁷ Na putinaraiivaara ee-oo kiauvaara ni Napoova niyara mmuduuya ruaivai. Na putuee kava diitee varinaraiivaara na aikiooma putinaraiivaara ee-oo kiaunoo.

¹⁸ Hama vaidi voovoono ni tinai na putinaravai. Neneenoo tiee putinaravai. Putinaraiivaara ee-oo tiee kava diitee varinaraiivaara ee-oo tira yaagueeqaivo niiki vainoo. Aa kua aavaa ni Napoova tikiai na rikiauvaivee, tiravai.

¹⁹ Yisuuva itaa kua tuuvaara kava Yutayaa vaidi vooyaano vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano vo yaata utiravai voovaugiataama yaata utiravai.

²⁰ Vooyaano tunoo: Mmagia maisaivo inna aakiaaki hara kioo varinoo. Ivo yaata duunavai. Ngia aaniira inna kuaivaa rikiaannee?

²¹ tuduu vooyaano tunoo: Mo mmagia maisaivo vaidi aakiaana varitiri. Hama itaa kua tiitirivee. Mo dataama mmagia maisaivo vaidi avu huruutaivaa tino rikioo avuuvaa taanarannee? Hama yopeemavee. Iya itaa kua tiravai.

Yutayaiya Yisuunna kuaivaa rikiada unnakuavaivee tiravai

²² Yutayaa gionna kiaapuuya Yerusareemaivaki buusa voovai nnaara suaivo vainima nninoo. Ii buusa ivaa nnutuuvo Anutuugaa Nnauvaara Yoketaira buusavai. Ii suai ivo vati rira suaivai.

²³ Nuunaira nnau pinaivaa haayaivaa nnutuuvo Soromoonaa Nnau Haayaivaki Yisuuva nuainno varuduu

²⁴ Yutayaa vaidi vooya numa inna ututuuma kiada inna yaparaida tunoo: Ta ti rikiataai kuaivaa a homoonna hokobama hatauma kiese iikiannannee? Nnaaru Yutayaiyara Anutuugo mmataama kioo vaidiivo aanna a ikuannee? Kooyaa ti kiaa ti mminai ta rikiaaravaivee,

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaa na ngii giaa ngii miaukai ngia hama ivaraa kua kutaavaivee kiaanoo. Ni Napoova ni giaa ni muuvaugiataama na ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa iikiaunoo. Inna ni mmooriyauvoono niyara kooyaa ngii vitainoo.

²⁶ Ngia hama ni puara sipisiipa tuanaaya variaivaaraida hama ngia niyara kutaavaivee kiaanoo.

²⁷ Ni puara sipisiipaiya ni kuaivaa rikiaiya na tuqinnama taukai ni nnaagiai ngiaavai.

²⁸ Ngiaani na tupatupaa variraivaa iya mminai fai hama ikiaivaki kuaaravai. Hama vaidi voovoono yopeema niisidiri guaraatino iya ravisi vitaanaravai.

²⁹ Ni Napoovaano iya ni miivoono mmuakiaaya yaataravai. Ivaara hama vaidi voovoono yopeema numa ni Napoonnasidiri iya ravisi vitaanaravai.

³⁰ Ni Napoovaata neetama mmuaavaitanavee, tiravai.

³¹ Tuduu rikiada Yutayaa vaidiyya kava sikauyauvaa habati kiada innasi kagaariaara uduuu

³² Yisuuva iya tunoo: Na kaayau yoketaa mmooriyauvaa ni Napoova ni muduu iikiyaiyauvaina iikiaunoo. Mo ngia ivaki taavo datai mmoorivaara ngia yaata utida sikauyauvaa habati kiada niisi kagaariaara iikiaannee?

³³ tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Hama iqii mmoori yoketaa iyauvaa a iikiannaiyauvaara ta sikauyauvaa habati kiada aiyaa kagaariaara iikiaunnaanoo. A Anutuugaara kua maisaivaa kiannaivaara ta sikauyauvaa habati kiada aiyaa kagaariaara iikiaunnaanoo. A mmanna vaidi aakuaanoonna eenoo aiyara kiannanoo: Neenoo Anutuugovee, kiannanoo. Ivaaraida ta sikauyauvaa habati kiada aiyaa kagaariaara iikiaunnaanoo,

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngii mmaanna tuu kuaivaki kua fafaara voovai vainoo. Anutuugo kua pinaivaara dira kieeta vaidiyyara tunoo: Ngia anutuuya variaano, tiravai.

³⁵ Vaa ta rikiaunnaanoo. Anutuugaa kua fafaara roo kuaivaki vai kuaivo tupatupaa kutaa kuavai vaivai. Nnaaru Anutuugo ari kuaivaa kiaa mmuuyara tunoo: Anutuuyavee, tiravai.

³⁶ Mo niyara ngia dataikiaida kiaannee? Anutuugoono ni mmataama kioo ni titooduu na mmatayaa tiriravai. Na niniyara Anutuugaa Mmaapuvavee kiauvaaraida ngia niyara kiaanoo: A Anutuugaara kua maisaivaa kiannanoo, kiaannee?

³⁷ Na hama ni Napoonna mmooriyyauvaa iinai ngia sa niyara kutaavaivee kiatee.

³⁸ Fai na kutaa ni Napoonna mmooriyyauvaa iinai ngia hama niyara kutaavaivee ngii kiatainai ni mmooriyyauvaara inna aikioo kutaavaivee kiatee. Ni Napooa niiki varikiai na innaki variauvaara arinaima teeda rikiaateeraivaara na iikiau mmooriyyauvaa teeda kutaavaivee kiatee,

³⁹ tuduu rikiada iya keenaa inna utuaara uduu ivo hataumakinaa ari toovau viravai.

⁴⁰ Nnoori Yorotaana sainai tauraa Yuvuaano gioonna kiaapuuya nnoori apuu yosin-naivaki Yisuuva oro ivaki hara kioo variravai.

⁴¹ Ivaki hara kioo varuduu kaayau gioonna kiaapuuya innasi nniravai. Numa varida ngiariita ngiariita kua tida tunoo: Hama Yuvuaano Anutuugaa mmoori ari vookarayaauvaa iriravai. Aa vaidi aavaara Yuvuaano mmuakiaa kuavai tuuvoono kutaavai vainoo.

⁴² Iya itaa kua tuduu kaayau gioonna kiaapu ivaki varuuya Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

11

Rasaruuso putuuvakidiri Yisuuva tuduu diiteeravai

¹ Vaidi voovai nnutuuvu Rasaruuso yosinna Betaniaa diaa vaidivai varuuvoono pinaa nniitareeravai vareeravai. Mariaaya Mataaya nnunna nnayoovaitana ii yosinna Betaniaa ivaki variravai.

² Ii gioonna Mariaava ivoono heenna suuya suuda yoketaa vuuvaara pinaa sikau kagaari kioo varoo Yisuunna yukuuvaitanau tusaa siikama kioo ari kieeta yaasiivaadiri rugoovoota ari nnayaavaatama ii yosinna ivaki variravai. Ngiari vayaava Rasaruuso pinaa nniitareeraivaa varooduu teeda

³ nnunna nnayoovaitana ngiaammuaa voovai titada tunoo: Oro Yisuunna kianee: Udaanga-o, vaa a vaidi innara pinaama mmuduuya riraivo pinaa nniitareeraivaa varainoo, kianee,

⁴ tuduu rikioo oro Yisuunna kaa mmudu rikioo tunoo: Ii nniitarai ivaa varaivo fai inna raputino hama eeyaa putinaravai. Ivo putinaraiivo hama kati putinaravaivee. Gioonna kiaapuuya Anutuugaara kua yoketaivaa tida inna Mmaapuuvaaraatama kua yoketaivaa kaaaraivaara fai ivo putinaravaivee, tiravai.

⁵ Yisuuva Mataannaraatama ari nnunnaivaa Mariaannaraata Rasaruusaaraatama pinaama mmuduuya riravai.

⁶ Mmuduuya ruoo Rasaruuso pinaa nniitaroo kuaivaa rikioonnaata ari varuu yosin-naivaki varuduu taara suaivaitana taikeeravai.

⁷ Taika kiooduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuaa tunoo: Nnikiai ta kava vara ranada Yutayaa yosinnaivaki kuaaravee,

⁸ tuduu rikiada ari ngiaammuaa inna sai tunoo: Vitaira-o, aa heena Yutayaiya sikau habati aiyya kagaariaara kiaipinnainni a kava kuanarainna kiannannee?

⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo mmuaa suaivau yaakuuvaitana yukukidiri taarama suaivo vainoo. Ii sui iyauvunu suaivo mmannammanna taikiokio yapooma heenavai. Itaama vaivaara gioonna kiaapu voovoona suaivau nuainno fai hama harurinaravai. Ivo mmataivo koo pataivau avuuvaa taa roo nuaivaara hama harurinaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovoona heenaviki nuainno fai harurinaravai. Hama mmataivo koo pataivau nuaivaara harurinaravaivee. Yisuuva ari putinara suaivo hama vainima vauvaara itaa kua tiravai.

¹¹ Kiaa kioo kava ivo iya tunoo: Ti seena Rasaruuso vaa vuru vaivaivee. Fai na viee inna yuruunaravaivee,

¹² tuduu rikiada ari ngiaammuaa inna tunoo: Udaanga-o, ivo ari kati vuru vainno fai ariinoo diitoo hara kioo varinaravaivee,

¹³ kaa kiada Yisuuva Rasaruuso vaa putuu kuaivaa iya kaa mmuuvaa hama tuqin-nama rikieeraida iya yaata utida tunoo: Ari kati ivo vuru vaivaarainno aavo itaa kua tinoo.

¹⁴ Iya itaama yaata utida tuduu rikioo Yisuuva kooyaa iya kaa mmioo tunoo: Kutaa vaa Rasaruuso putivai.

¹⁵ Itaama vaikiyai na ngiiyara yaata utuee hama na inna tasipama variauvaara ni yoketaino. Ngia niyara kutaavaivee kiateeraivaara na hama inna tasipama variauvaara ni yoketaino. Nnikiai ta innasi kuaaravaivee,

¹⁶ tuduu Tumaasaa ari seenaiyaano innara tuu nnutu vauivo Gaabivaano ari seena ngiaammuaa tunoo: Nnikiai teetama vida ti vitairaivaa tasipama putuaaraivaara kuaaravee, tiravai.

Putuaiya diiteeraivaaraata tupatupaa variraivaaraatama Yisuuva tiravai

¹⁷ Yisuuva yosinnaivaki ngioo varioo rikiooduu vaa Rasaruuso putuoo mmata nnauvaki taarama taarama suai vauvaara iya inna kiaa mmuduu rikieeravai.

¹⁸ Ji yosinna ivaa nnutuuvo Betaniaa ivo Yerusareema vainima kiisama oro ngieerama vaira yosinnavai.

¹⁹ Kiisama ngieerama vauvaara kaayau Yutayaa gioonna kiaapuuya Mataaya Mariaayasi viravai. Innidana ausaivaitana mmuaararoovo taikaiveera ivaitanaasi viravai.

²⁰ Mataava Yisuuva nninara kuaivaa rikioo inna sunaanara vuduu Mariaava nnauvaki hara kioo variravai.

²¹ Varuduu Mataava oro Yisunna tunoo: Udaanga-o, e aavaki variannatiri. Hama ni vaavova putitirivee.

²² Mo vaa na taunoo. Fai makee eenoo Anutuugaa yaparaino fai ivoono a yaparakian-naivaa i mmunaravaivee,

²³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Fai i vayaava kava diitaanaravaivee,

²⁴ tuduu rikioo Mataava inna sai tunoo: Vaa na rikiaunoo. Fai suai nnaagiai gioonna kiaapu putuaiya kava diitaara suaivaki ivootama iya tasipama kava diitaanaravaivee,

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoono putuoo kava diitaanaravaa na nakaaravovee. Gioonna kiaapu voovoono tupatupaa variraivaa varaanaravaa na nakaaravovee. Fai gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivo putino vaidi kaanaivo tupatupaa varinaravai.

²⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono hama putirainno hara kioo varioo niyara kutaavaivee tiivo fai tupatupaa varinaravai. A ivara kua kutaavaiveenna kiannannee? Vara a ivara unnakuavaiveenna kiannannee?

²⁷ tuduu rikioo Mataava inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, nnaaru Anutuugo ari Mmaapuvaa mmataama kioo mmatayaa kuanee tuuvo aanna ivoonna a iikiannanoo. Na ivaraina kutaavaivee kiaunoo, tiravai.

Yisuuva rateeravai

²⁸ Mataava kiaa kioo kava vara ranoo numa ari nnunna Mariaannaata vitoo oro mmaraa tonai voovau dioo vainno tunoo: Vitairaivo vaa aavaki nniivo aiyara tinoo,

²⁹ tuduu rikioo akiairauduu innasi viravai.

³⁰ Vuduu Yisuuva hama vaama kioo yosinnaivaki nnirama kioo homo Mataava innaata kua tuuvaki dioo vairavai.

³¹ Dioo vauduu Yutayaa gioonna kiaapuuya Mariaanna nnauvaki inna ausa mmuaararavoo taikaiveera inna tasipama varuuya tooduu ivo makee tuduu diitoo mmaanai vuduu teeda iyaatama diitada inna nnaagiaivau viravai. Mariaava diitoo vuuvaara iya yaata utida tunoo: Rasaruusaa mmata nnauvau rataanarainno ivo kuainoo, kiaa kiada iyaatama inna nnaagiaivau viravai.

³² Yisuuva duuvaki Mariaava oro too voo varoo inna yuku oyaivaki vairavai. Vainno tunoo: Udaanga-o, boo, mo a aavaki varunnatiri. Ni vaavova hama putitirivee,

³³ tuduu rikioo Yisuuva Mariaava ratoo varuuvaa too Yutayaa gioonna kiaapu inna tasipama nnuuyaatama ratada varuuvaa tooduu inna ausa vuatinniivo hanigoo ari vo ausa vuatinnivai vairavai.

³⁴ Vauduu ivo iya yaparainno tunoo: Mo ngia deevaki inna haukieeravainnee? tuduu rikida iya inna sai tunoo: Udaanga-o, a numa taanee,

³⁵ tuduu Yisuuva rateeravai.

³⁶ Ratooduu teeda gioonna kiaapu Yutayaiya tunoo: Ai, inna taatee. Ivo pinaama Rasaruusaa mmuduuya ruoo innara ratainoo,

³⁷ tuduu rikida vooyano tunoo: Iva inna aikiooma vaidi avu maisaivaa tuginnooduu rikioo ivo avuuvaa teeravai. Iva aavau hara kioo varutiri. Rasaruuso hama putitirivee, tiravai.

Yisuuva Rasaruusaa tuduu kava diiteeravai

³⁸ Tuduu Yisunna ausa vuatinniivo kava hanigoo ari vo ausa vuatinnivai vairavai. Vauduu rikioo ivo voo voo oro mmata nnauvaki tooduu vaa iya Rasaruusaa oonauvaki hau kiada sikau sipuuvadiri rau kieeravai.

³⁹ Rau kioodoo too tunoo: Sikau sipuuvaa hatuaa kiatee, tuduu rikioo vaidi putuuvaa nnunna Mataavaano Yisunna sai tunoo: Ai, Udaanga-o, vaa maisa suudaivo kuaivaivee. Vaa ivo putii suaivo taarama taarama suai heena taika kuaivaivee,

⁴⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Vaa na i kiaa i mmiauvavee. A niyara kutaavaivee tiee fai Anutuugaa mmoori ari vookaraivaa a taanaravaivee,

⁴¹ tuduu iya sikau sipuuvaa hatuaa kioodoo Yisuuva ngiau aapu reeri too vainno tunoo: Ni Napoo-o, a ni kuaivaa rikiaannaivaara na aiyara yoketaavaivee kiaunoo.

⁴² Vaa na rikiaunoo. A mmuakiaa suai ni kuaivaa rikiaannavai. Aa na tinara kua aavaa hama niniiyara tinaravai. Gioonna kiaapu aavaki diaiya a ni titooaara kutaavaivee kiateeraivaara na tinaravaivee,

⁴³ kua kioo kuaivaa pinaama aayanna roo tunoo: Rasaruuso tummuane,

⁴⁴ tuduu rikioo vaa putuuvo diitoo ivakidiri tiiravai. Inna yuku yaakuuvaa buruqa yeenaivaadiri purupuruuma kioovaata tinniivau buruqa rummua apu kioovaatama diitoo tiiravai. Tuuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Innayaadiri yeenayaanaiyauvaa rukuasaa kikio kuaivee, tiravai.

Vaidiyya Yisuunna mmaara kua kiaa yeena rairavai

(Matai 26:1-5; Marakaa 14:1-2; Rukaaso 22:1-2)

⁴⁵ Tuduu rikiada gioonna kiaapu Yutayaa vooya vaa Mariaanna tasipama nnuuya Yisuuva uu mmooriivaa teeda innara kutaavaivee tiravai.

⁴⁶ Tuduu vooya vaidi Farisaiyasi vida Yisuuva uu mmooriivaara iya kiaa mmiravai.

⁴⁷ Kiaa mmuduu rikiada vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Fari-saiyaatama nuunaida vaidi kua yeena rairaiyasi vida nuunaida varida kuakuaakuaiyauvaa tida tunoo: Mo ta dataama iikiaarannee? Aqaa vaidi aavo kaayau Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaraiyauvaa iivaivee.

⁴⁸ Fai ta teeda pikikio aa mmoori aavaa mmannammanna yaagueegama kioo iinai rikiada fai mmuakiaa gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee kiaaravai. Fai ta itaikiai rikiada ti kieeta nnoonna yoosinna Rooma variaya ngiari ngiaammua rapiraiya titakiai nnida fai ti nuunaira nnau pinaivaa havarata raubiriima kiada tiita ruputu taika kikio fai hama ti nnutuaatinaravaivee,

⁴⁹ tuduu rikioo ivakidiri ii nuanu ivaki Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaivaa nnutuuvo Kayapaava tunoo: Ngia kumimkayavee.

⁵⁰ Hama ngia arinaima rikiaunoo. Mmuakiaa Yutayaa gioonna kiaapuuyaata putu taika kiaarainnoo. Mmuua vaidivai mmuakiaa gioonna kiaapuuya tiyara putinaraiivo inna yoketaavaivee,

⁵¹ kua kioo tuuvo hama arinaidiri tiravai. Anutuugoona kiaa mmu kuaivaa tiravai. Ii nuanu ivaki Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaavai variravoonora tuoo Yutayaa gioonna kiaapuuyara Yisuuva putinaraiivaara ivo mmuaanaa itaa kua tiravai.

⁵² Yisuuva hama Yutayaa gioonna kiaapuuyara nnaasu fai putinaravai. Mmuakiaa mmatauvau variaa Anutuugaa nnaakara tuanaa variaya rupi nuunainaraiivaara putinaravai. Kayapaava ivaara kiaa kioo hama oyaivaa arinaima rikieravai.

⁵³ Ii suai ivakidiri Yutayaa kieetaiya Yisuunna ruputikio putuaveeraivaara kua yeena rairavai.

⁵⁴ Kua yeena rauduu rikioo hama Yisuuva Yutayaa mmataivau kooyaa nuairavai. Ivo ivaki pikioo oro koo mmuyai gaanga yoosinna voovai vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvo Eparaima ivaki ivo ari ngiaammuauya tasipama variravai.

⁵⁵ Varuduu Yutayaiya buusa Varaigiatavaa nneera suaivo vainima vauduu gioonna kiaapuuya vo yoosinna vo yoosinnadiri Yerusareema vida iya Anutuugaara mmamma finira aataruuvuavaa iida nnaagiai buusaivaa nnaaraivaara viravai.

⁵⁶ Iya oro varida Yisuunnara buaama rada nuaida oro nuunaira nnau pinaivaki nuunaida dida vaida ngiari yapara ngiari yaparaida voovoono voovai tunoo: A dataamainna yaata utuannannee? Vo fai ivo buusaivaa nnaanaraiivaara nninarannee? Vo hama nninarannee? tiravai.

⁵⁷ Iya itaa kua tuu suaivaki vaa Anutuugaara kati puara hudeera vaidiyyaata Fari-saiyaatama teerama kioo kuaivaa yaagueegama tida tunoo: Gioonna kiaapu voovoono ivo variivaki taivoono ti kiaa ti mmiaivee, tiravai. Iya Yisuunna utuaraivaara itaa kua tiravai.

12

Gioonnavo Yisuunnayaa heenna suuya

suuda yoketaa vuuvaa apiravai

(Matai 26:6-13; Marakaa 14:3-9)

¹ Buusa Varaigiatavaa nneera suaivo vainima vauduu yaaku sai suaivai karasaidiri mmuaa suaivo homo vauduu too Yisuuva diitoo yoosinna Betaniaa viravai. Vaidi Rasaru-
uso vaa putuduu Yisuuva inna tuduu diitooovoono ivaki variravai.

² Ivaki varuduu ari seenaiya Yisuunnani yeennaiyauvaa huda teerama kiooduu Mataava yeennaiyauvaa iya mmuduu nneeda varuduu Rasaruuso Yisuunna tasipama yeenna nnoo variravai.

³Iya yeenna nneeda varuduu Mariaava heenna suuya suuda yoketaa vuu toori kiisaivaa sikau pinaivaadiri yookaama kioovaa varoo numa Yisuunna yukuuvaitanau tusaa kioo ari kieeta yausiivaadiri rugeeravai. Ruga kiooduu suuyaivaa suuda yoketaivo nnauvaki suvuairavai.

⁴⁻⁵Suvuau kiooduu Yisuunna ngiaammua voovai nnutuuvo Yutaaso Isariooto ivo Yisuunna nnammutuayi fai kooyaa inna vitainara ngiaammuaovoona tunoo: Ta aaniira hama aa heenna suuya suuda yoketaa kuai aavaa vaidiia mmida irisai sikau pinaiyauvaa (300) varada gioonna kiaapu mmanna haipuuya mmiaunnannee?

⁶Iva hama mmanna haipuuyara boo tioo itaa kua tiravai. Iva ari mmuara vareeraivaara yaata utuoo itaa kua tiravai. Iva iya sikau utuaivaa varoo nuainno varioo ariyara ivakidiri vareeravai.

⁷⁻⁸Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Sa Mariaanna itaa kua kianee. Pikino iikiavee. Mmanna haipu gioonna kiaapuuya tupatupaa ngii tasipama varikiai ngia iyara tuqinnaaravai. Hama na tupatupaa ngii tasipama varinaravai. Ivo heenna suuya suuda yoketaa kuaivaa ni mmammayaa tusaa apuoo varioo na putinai ni hakuaaraivaara mmuaanaa teerainno varinoo, tiravai.

Rasaruusaa mmaaraa kua tiravai

⁹Yisuuva Betaniaa nnuuvaara kaayau gioonna kiaapu Yutayaiya rikiada ivakira nniravai. Hama Yisuunna nnaasu taara nniravai. Yisuuva tuduu rikioo Rasaruuso putuu-vakidiri diitoovaaraatama taara nniravai.

¹⁰Ivaara Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya vaa Yisuunnara kua kiaa teerama kiaiia Rasaruusaatama ruputikio putuaiveera kua tida yeena rairavai.

¹¹Yisuuva tuduu Rasaruuso diitoovaara kaayau gioonna kiaapu Yutayaiya ngiari kieetaiya pikiaada Yisuunnara kua kutaa vaidivaivee tiravai. Tuuvaara kati Anutuugaara puara hudeera vaidi kieetaiya Rasaruusaatama ruputikio putuaiveera kua tida yeena rairavai.

Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara sirigairavai

(Matai 21:1-11; Marakaa 11:1-11; Rukaaso 19:28-40)

¹²Vauya patauduu kaayau gioonna kiaapuuya Varaigiataa buusaivaa nnaara Yerusa-reema vaa nnuuya Yisuuva ivaki nninara kuaivaa rikieeravai.

¹³Rikiada innara sirigaida muusa apu roosuuyauvaa rakau utida inna sunaara saidi vida varida aayanna kiaa rada tunoo: Anutuugo yoketaivoovee. Udaanga Anutuugo inna titooduu tuuvo nninaraivaara ivo innara yoketaakiaivee. Isarairaaya kieetaivaara Anutuugo innara yoketaakiaivee.

¹⁴Iya itaa kua tida varuduu Yisuuva puara togii karaasaivaara buaama kioo tooduu inna too vauduu too inna mmookaivau karoo varuduu inna vitoo nniravai.

¹⁵Nnaaru Anutuugaa yanaivaki forofetaivo ivaara reeravai. Ivo ivaara kua fafaara roovo tunoo:

Yosinna Sioonaa gioonna kiaapuuya

sa aatuukiatee. Taatee.

Ngii kieetaivo puara togii karaasaivaa

mmookaivau varikio vitoo nninoo.

Fafaaraivo vauvaugiataa ii suai ivaki kaanaivo vairavai.

¹⁶Iqii suai ivaki Yisuunna ngiaammuauya hama arinaima kua oyaivaa rikieeravai. Yapooma Yisuuva putuoo kava diitoo ari Koonnasi vira suaivaki iya arinaima rikieeravai. Ii kua ivo innara fafaara roo kua ivaaraatama gioonna kiaapuuya innara itaama uvaaraatama arinaima rikieeravai.

¹⁷Yisuuva Rasaruusaa tuduu putuuvakidiri diitoo suaivaki gioonna kiaapu ivaa tooya ivaara ngiari seenaiya kiaa mmiaa rada nuairavai.

¹⁸Kiaa mmiaa rada nuauduu rikiada Yisuuva ari vookarau mmooriivaa itaama uuvaa rikioovaara kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida ivo ngioo varuu suaivaki inna sunaara viravai.

¹⁹Iya inna saidi vuduu teeda vaidi Farisaiya ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Mo taatee. Hama ta yopeema vo mmoorivai inna iikiaravee. Vaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna nnaagiiai kuaavaivee, tiravai.

Ereengaa vaidi vooyaano Yisuunnasi nniravai

²⁰Gioonna kiaapuuya Yerusareema buusa nnaara vida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiaaraivaara vuduu Ereengaa kua tira vaidi vooyaataama iya tasipama viravai.

²¹ Vida tooduu Karirayaa diaa vaidiivo kiisa yoosinnaivaa nnutuuvo Betesaitaa diaa vaidiivaa nnutuuvo Piriipoota Yerusareema varuduu Ereengaiya innasi vida tunoo: Ti vaidi-o, ta Yisuunna taara ngiaunnaanoo,

²² tuduu rikioo Piriipo oro Adiriaasaa iya kuaivaa kiasa mmi kioo innaata sunoo oro Yisuunna kiasa mmiravai.

²³ Kiaa mmuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Suaivo vaa nninoo. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni nnutuuvo ngiau aapu kuanara suaivo vaa nninoo.

²⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Yeenna vuuitaivaa uruuvo ari mmuaavai vainno hama iiraatainaravai. Fai mmataki vainno rusitioo raubiriinno uruo iiraiyauvo kaayauyauvai vainaravai.

²⁵ Fai gionna kiauapu voovoona ari mmatayaa varinaraivaara mmuduuya ruoo ruoo fai inna variraivo raubiriinno taikaanaravai. Fai mmatayaa varira suaivaki gionna kiauapu voovoona hama ari mmatayaa variraivaara mmuduuya rirainno fai inna variraivo hama raubiriinno fai tupatupaa vainaravai.

²⁶ Fai gionna kiauapu voovoona ni mmooriivaa varaanaree tioo ni nnaagiai ngiaivee. Na varinaraivaki ivoota ni tasipama varinaraivaara ni nnaagiai ngiaivee. Fai ivo ni mmooriivaa varano ni Napoova irisai inna nnutuuvaa ngiau aapu yapaanaravai.

Yisuuva ari putinaraivaara tiravai

²⁷ Aanna na rikiauko ni yaata vuatinnivo hanigioo ari vo yaata vuatinnivai vainoo. Na ivaara dataa kua tinarannee? Fai na tinara: Ni Napoo-o, aa suai aavaki a mmuaararaivaa ni minaraivaa eenoo ooqoo kianee, tinarannee? Fai na hama itaa kua tinaravai. Aqaa suai aavaki na mmuaararaivaa varaanaraivaara tiiravaivee.

²⁸ Ni Napoo-o, a mmuaararaivaa ni mino i nnutuuvo ngiau aapu vakiaivee, tuduu rikioo ngiau aapuuvakidiri kuaivo tioo tunoo: Vaa na iikiauko ni nnutuuvo ngiau aapu vainoo. Fai na kava iino ni nnutuuvo fai kava ngiau aapu vainaravaivee, tiravai.

²⁹ Gionna kiauapuuya iya tasipama duuya ii kua ivo ngiau aapuuvakidiri tuu kua ivaa rikiaada vooyaano tunoo: Ngiaarunno akua tinoo, tuduu vooyaano tunoo: Aangeraa voovoona innaata kua tinoo, tiravai.

³⁰ Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Neenoo kuaivaa rikiee Anutuugaara kutaavaivee tinaravaara hama kuaivo ngiau aapuuvakidiri tiivai. Ngiengieenoo kuaivaa rikiaada Anutuugaara kutaavaivee kiateeraivaara kuaivo ngiau aapuuvakidiri tiivai.

³¹ Aanna makee Anutuugo gionna kiauapu mmatayaa variaiyaki kua pinaivaa iyaki yapaanaravai. Fai na gionna kiauapu mmatayaa diaiyara geedai dira vaidiivaa yaataraa-naravai.

³² Iya ngiauvau ni haara kikio rikioo na iina rikinai teeda mmuakiaa gionna kiauapuuya iya ausaiyauvo niisi ngiatangiataivaara varida yaata utuaaravaivee, tiravai.

³³ Iya dataama inna iikio iva putinaraivo kooyaa vainaraivaara ivo itaa kua tiravai.

³⁴ Ivo itaa kua tuduu gionna kiauapuuya inna sai tunoo: Vaa ta rikiaunnaanoo. Ti mmaanna tuu kua voovai tinoo: Anutuugo mmataama kioo vaidiivo fai tupatupaa varinaravaivee, tiivai. Mo ivo itaa kua tiivaara a dataama kiee kiannanoo: Vaidiivaa Mmaapuuvaa iya ngiauvau haara kiaravaivee, kiannannee? Mo ii Vaidiivaa Mmaapu ivo inna gioononnee?

³⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Tooba mmeekiaivo homo kiisa suai ngii tasipama vainoo. Ngii upisiinoora tida toobaivo mmeekia tai suaivaungiaa nuaida varida variatee. Gionna kiauapu voovoona upisiivaki nuainno hama ari nuainara aataruuvaa taivai.

³⁶ Ngia mmeekiaivau varira gionna kiauapu tuanaaya variateera mmeekiaivo ngii tasipama vai suaivaki ivaara kutaavaivee kiatee, tiravai.

Yutayaiya hama Yisuunnara kutaavaivee tiravai

Yisuuva ii kua ivaa kiasa taika kioo iya pikioo iya inna teevoora hataumannigiataa varia roo nuairavai.

³⁷ Vaa tauraa ivo iya avuuyauvunu kaayau Anutuugaa mmoori ari vookara ari vooka-rauyauvaa uuduu iya iyauvaa teedaata hama innara kutaavaivee tiravai.

³⁸ Nnaaruaa vaidi forofetaivaa nnutuuvo Yisayaava tuu kuaivaa kaanaivo vakiaiveera iya itaama iiravai. Yisayaava tuu kuaivo tunoo:

Udaanga-o, hama gionna kiauapu voovoona

ta kiauunna kua mmayaayaivaara

kua kutaavaivee tiivaivee.

Udaangaivo ari vookara ari vookarai

mmooriyauvaa iikio

hama voovoona arinaima too rikiaivaivee.

³⁹ Yisayaava itaa kua tuuvaara Yisuuva uuvaa iya teeda rikiadaata hama innara kutaavaivee tiravai. Yisayaava vo kua voovai tuuvaaraatama iya Yisuuva uuvaa teeda rikiadaata hama innara kutaavaivee tiravai. Yisayaava Anutuugo tuu kua voovai fafaara roo tunoo:

⁴⁰ Iya ngiari avuuyauvaa teeda
iya yaata tinniiyauvaa rikiada
ausaiyauvaa hanigiakiai na iya tuqinnevoora kias
na iya avuuyauvaa iikiauuko upisiikiai
na iya yaata tinniiyauvaa iikiauuko
yaagueeqaivaivee.

⁴¹ Yisuunna mmeekia ari vookaraivaa Yisayaava too innara kua tuuvaara ii kua ivaa fafaara roo tiravai.

⁴² Yisayaava tuu kuaivo itaama vauduaata Yutayaa vaidi kieeta kaayauya Yisuunnara kutaavaivee tiravai. Iya kutaavaivee kias kiadaata vaidi Farisaiyara aatuuda hama iya kooyaa Yisuunnara kutaavaivee tiravai. Iya nuunaira nnauyauvaki vikiai vaidi Farisaiya iya oogo tivoora kias hama kooyaa Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

⁴³ Vaidiia iya vaidi yoketaayavee kiaaraivaara iya ausaiyauvo pinaama yoketairavai. Anutuugo iya vaidi yoketaayavee tinaraivaara iya ausaiyauvo kiisama yoketairavai. Ivaara hama iya kooyaa Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

Yisuuva tuu kuaivoono iyaki kua pinaivaa yapaanaravai

⁴⁴ Yapooma Yisuuva gioonna kiaapuuyaki puaisakama kuaivaa tioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoona niyara kutaavaivee tiivo hama niyara nnaasu itaa kua tiivai. Ni titovaaraatama itaa kua tiivai.

⁴⁵ Gioonna kiaapu voovoona ni taivoono ni titovaatama tainoo.

⁴⁶ Tooba subiaavo mmeekiaivo taineema na mmatayaa tiee gioonna kiaapuuya mmeekiaivai tiiravai. Gioonna kiaapu voovoona niyara kutaavaivee tiivoona upisiivaki varinoora kias na mmeekiaivai tiiravai.

⁴⁷ Hama na kua pinaivaa gioonna kiaapuuyaki yapaanaraivaara na tiiravai. Iya vitee aataru yoketaivau yapaanaraivaara na tiiravai. Fai gioonna kiaapu voovoona ni mmayaayaivaa rikioo mmanna yaata nnaasu rikioo hama iinai tee hama na kua pinaana inna yapaanaravai.

⁴⁸ Fai ivo hama ni mmayaayaivaa rikieerainno niyara oogo tino rikioo kua pinaana inna yapaanaraivo vainoo. Na kiau kuaivo kooyaa vaivaa hama ivo rikieerainno pikino fai yapooma sui nnaagiai ivoona fai kua pinaana inna yapaanaravai.

⁴⁹ Hama nenenaidiri kuaivaa yaata utuee ngii giaa ngii miauvaivee. Ni Napoova ni titovoona ariinoo kuaivaa ni giaa ni mioo itaqitaama iya kias mmianee tiivaugitaama na ngii giaa ngii miauvaivee. Ivaara fai yapooma sui nnaagiai na kiau kuaivaa hama rikiaivaa ni kuaivoona kua pinaana inna yapaanaravai.

⁵⁰ Vaa na rikiauvai. Ni Napoova tii kuaivaa fai gioonna kiaapu voovoona rikioo iinnonno fai tupatupaa variraivaa varaanaravai. Ivaarina ivo ni giaa ni mii kuaivaa na ngii giaa ngii miaunoo, tiravai.

13

Yisuuva ari ngiaammuauya yukuuyauvaa finiravai

¹ Buusa Varaigiataivaa nneera suaivo vainima vauduu mmuaa suaivai homo vauduu Yisuuva mmatayaa pikioo ari Koonnasi kuanara suaivo vaa vainima nnuuvaa vaa ivo rikieeravai. Ivo ari gioonna kiaapu mmatayaa varuuyara mmannammanna mmuduuya ruuvo ari suaivo taikaanaraivakiaatama mmannammanna iya mmuduuya riravai.

² Hannauduu too Yisuuva ari ngiaammuauyaataa yeenna nneeda variravai. Iyakidiri ngiaammuau voovai Simoonaa mmaapuuvaa nnutuuvo Yutaaso Isariooto ivo Yisuunna nnammutuaya kooyaa inna vitainara kuaivaa vaa Sataango inna yaataivaki yapeeravai.

³ Yisuunna ari Koova mmuakiaa mminnaivaara Dianeera yaagueeqaivaa inna mmuuvaa vaa ivo rikieeravai. Iva Anutuugaasidiri tuuvo kava innasi kuanaraivaaraatama vaa ivo rikieeravai.

⁴ Ivo itaama rikioo yeenna nnoovaata pikioo diitoo ari yaapa veraayaa diaivaa rabara kioo tauraiivaa vara ari tammaivaki rairavai.

⁵ Rau kioo nnooriivaa vara kioo pereeta voovaki tusaa kioo ari ngiaammuauya yukuuyauvunu finia roo nuainno varioo tauraiivaa ari tammaivaki rauvaadiri iya yukuuyauvunudiri ruga kioo

⁶ Simoono Petoroosaasi ngioo inna yukuuvaitanau fininara uduu Petorooso inna tunoo: Udaanga-o, a ni yukuuvaitanau fininarannee?

⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Aanna na iikiauva hama a rikiee taannanoo. Fai yapooma a arinaima rikiee taanaravaivee,

⁸ tuduu rikioo Petoorooso inna sai tunoo: Hameetavee. A vaidi nnoonnakuavee. A mmoori vareera ngiaammuaavai roosiima ni yukuuvaitanau fininarainnoo. Aannaata nnaagiai suaiyauvakiaatama sa ni yukuuvaitanaudiri finianee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Fai na hama i yukuuvaitanau fininai hama a ni ngiaammuaukua varinara-vaivee,

⁹ tuduu rikioo Simoono Petoorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, sa ni yukuuvaitanau nnaasu finianee. Ni yaakuuvaitanaata ni kieetaivaatama finianee,

¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoono ari mmamma eyommaavai fini kiaivoono ari mmammaivo yoketaivaara hama kava eyommaavai fininaravai. Ari kainaama rii yukuuvaitanaudiri nnaasu fininaravai. Ngia mmuakiaaya hama kainaamaataikiai yoketaama variaavo ngiikidiri mmuaavoono hama yoketaavai varinoo, tiravai.

¹¹ (Vaidi voovoono Yisunna nnammutuiai kooyaa inna vitainaraivaa vaa Yisuuva arinaima too rikieeravai. Ivaara ivo tunoo: Ngia mmuakiaaya yoketaama variaavo ngiikidiri mmuaavoono hama yoketaavai varinoo, tiravai.)

¹² Ivo iya yukuuyauvunudiri fini taika kioo ari yaapa veraayaa diaivaa kava vara uyu kioo ari yeenna nnoo varuu mmaataivau variravai. Varloo iya yaparainno tunoo: Aa mmoori na ngii iikiau aavaa oyaivaa vaa ngia teeda rikiaannee?

¹³ Ngia niyara Vitaira-o, Udaanga-o, kiaanoo. Na kutaa itaama variauvaara ngia safuumaida itaa kua kiaanoo.

¹⁴ Na ngii udaangavai variee ngii vitairavai variauvoono mmoori vareera ngiaammuaavua mmoorivai na varee ngii yukuuyauvunu finiaunoo. Ivaara ngieetama mmoori vareera ngiaammuaavua roosiima ngiingii yuku ngiingii yukuuyauvunu finiatee.

¹⁵ Na ngiiyara iikiauva ngieetama iikiateera na mmoori vareera ngiaammuaavua mmooriiva mmataama kiee iikiauunoo.

¹⁶ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuaavo ari haitatuura nakaaravaa yaataravai. Kua varoo nuairaivoono hama ari titeeraivaa yaataravai.

¹⁷ Ngia ii kua ivaa oyaivaa arinaima teeda rikiada fai iikiokio ngii ausaiyauvo yoke-tainaravai.

¹⁸ Hama na ngii mmuakiaayara itaa kua kiauunoo. Na mmataama kiauua vaa na taunoo. Anutuugaa kua fafaara voovai vaivaa kaanaivo aanna makee vainaravai. Kua fafaaraivo tinoo: Vaidi voovoono ni tasipama yeenna nnaivoono mmooka hanigia ni mivaivee, tiivai.

¹⁹ Vaidiivo ngiikidiri aataru maisaivaa ni minaraivaara na aanna makee mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo. Yapooma ivo aataru maisaivaa ni minai teeda ngia niyara kutaavaivee kiateeraivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo mmataama kiai vaidiivo neenovee kiauvaara fai ngia niyara kutaavaivee kiaravai.

²⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono na innasi titauko kuai gioonna kiaapuvaara yoketaivoono niyaraatama yoketaunoo. Niyara yoketaivoono ni titovaaraatama yoketaunoo, tiravai.

*Yutaaso inna kooyaa vitainaraivaara Yisuuva tiravai
(Matai 26:20-25; Marakaa 14:17-21; Rukaaso 22:21-23)*

²¹ Yisuuva itaa kua kiau taika kioo rikiooduu inna ausaivo pinaama mmuaararooduu rikioo ivo kooyaa tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngiikidiri mmuaavoono ni nnammutuiai kooyaa ni vitainaravaivee,

²² tuduu rikiada ari ngiaammuaaya ngiari avuki ngiari avukiida tunoo: Ivo giaarainno itaa kua tiinne, kiau kaayauma kumimakairavai.

²³ Kumimakaduu Yisuuva na inna ngiaammua ivo niyara mmuduuya ruuvo na inna vainima hara kiee viaaaduu

²⁴ Simoono Petoorooso niyara yaaku mmayaayau ruoo ni tunoo: Deevaarinno tiinne? Inna yaparakianee,

²⁵ tuduu rikiee na Yisunna rainnaa utuee inna yaparainna kiaanoo: Udaanga-o, a giaarainna itaa kua kiannannee?

²⁶ kiaaduu rikioo Yisuuva ni kuaivaa sai tunoo: Na bereetaivaa nnoori suukaivakidiri rabuuma kiee inna mmnaraivo inna ivovee, kiau kioo bereetaivaa rakau utuoo nnoori suukaivakidiri rabuuma kioo Simoonaa mmaapuuvaa Yutaaso Isariootaa mmiravai.

²⁷ Mmuduu varoo saivaata Sataango inna aakiaivaki viravai. Vuduu Yisuuva Yutaasaa tunoo: A iinaraivaa akiairaama iikianee.

²⁸ Ivo itaa kua tuduu rikiada ivaki varida yeenna nnooya hama ivo tuu kua oyaivaa arinaima rikieeravai.

²⁹ Hama arinaima rikiada vooyaano yaata utida tunoo: Yutaaso sikau utuaivaa hai-tatuvaara Yisuuva inna tinoo: Ta turau buusa nnaara yeennaiyauvaa sikaunnaadiri yookaama kiee varaanee, tiinne? Vara sikauyauvaa varee mmanna haipuuva mmianeerainno tiinne? tiravai.

³⁰ Iya itaama yaata utida varuduu Yutaaso bereetaivaa varoo makee tuduu mmaanai viravai. Ivo heenaanausi viravai.

Yisuuva karaasa mmaanna kua voovai tiravai

³¹ Yutaaso mmaanai vioo kioodoo Yisuuva tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvu ni nnutu-uvo ngiau aapu kuanara suaivo vaa nninoo. Na iinaraivaara Anutuugaa nnutuuvootama ngiau aapu kuanara suaivo vaa nninoo.

³² Na iinaraivaara fai Anutuugaa nnutuuvu ngiau aapu vino fai ariinoo niyara iino ni nnutuuvootama ngiau aapu kuanaravai. Fai ivo itaama iinno fai akiairaama iinaravai.

³³ Ni ngiaammuauuso, na ngii tasipama variau suaivo paannama vainoo. Fai ngia niyara buaama rada nookiaaravai. Ivaara Yutayaa vaidiiva kaa mmiaa kuaivaa ngiita ngii giaa ngii miee kiaunoo: Na kuanaraivaki fai hama ngia yopeema kuaaravaivee, kiaunoo.

³⁴ Na karaasa mmaanna kua aavaa tinai rikiaatee. Ngia ariiyara ariiyara mmuduuya ruatee. Na ngiiyara mmuduuya ruauneema ngia itaama ariiyara ariiyara mmuduuya ruatee.

³⁵ Fai ngia ariiyara ariiyara mmuduuya rikiai gioonna kiaapuuya ngii teeda ngiiyara kiaara: Yisunna nnaagiai nuaira tuanaayavee, kiaaravaivee, tiravai.

*Petorooso hamavee tinaraivaara Yisuuva kooyaa ari kaa mmiravai
(Matai 26:31-35; Marakaa 14:27-31; Rukaaso 22:31-34)*

³⁶ Tuduu rikioo Simoono Petorooso inna yaparainno tunoo: Udaanga-o, a deevaki kuanarainna kiannannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kuanaraivaki aanna makee hama a yopeema ni nnaagiai kuanaravai. Yapooma fai a ni nnaagiai kuanaravaivee,

³⁷ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, mo aanna makee aaniira hama na i nnaagiai kuanarannee? Fai na aiyara putinaravaivee,

³⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A kutaa tuanaa niyara putinaravaara ee-oo kiannannee? Na kua kutaavai i kaa i mmiaunoo. Hama kakaraivo akua tirainno kina rikiee a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaraivaivee, tiravai.

14

Yisuuva ari Koonnasi vira aataruuvaa nakaaravovee

¹ Yisuuva kaa kioo ari ngiaammuauya tunoo: Sa ngii ausa mmuaarareera tasipama variatee. Anutuugara kutaavaivee tida niyaraatama kutaavaivee kiatee.

² Ni Napoonna yoosinnaivo pinaavai vaikio kaayau nnauyauvo ivaki vainoo. Hama itaama vaitiri. Hama na ngii giaa ngii miautirivee. Ngia variaaravaa neenoo viee teerama kaaanaravai.

³ Fai na viee ngia variaaravaa teerama kiee fai na kava vara ranee tiee ngii vitee nene variauvaki ngia ni tasipama variateeraivaara na ngii vitaanaravai.

⁴ Na oro varinara aataruuvaa vaa ngia taavaivee,

⁵ tuduu rikioo Tumaaso inna tunoo: Udaanga-o, yoosinna a kuanaraivaki hama ta taunnaano. Dataama kiada ii yoosinna ivakira vira aataruuvaa ta taarannee?

⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Neenoo aataruuvaa nakaaravovee. Neenoo kua kutaivaa nakaaravovee. Neenoo tupatupaa variravaa nakaaravovee. Fai hama gioonna kiaapu voovoono niikinaadiri ngioo fai hama ni Napoonnasi kuanaravai.

⁷ Ngia arinaima ni taatiri. Ni Napoonnaatama arinaima taatirivee. Aqaa suai aavakidiri vaa ngia arinaima ni Napoonna teeda rikida arinaima inna taano,

⁸ tuduu rikioo Piriipo inna tunoo: Udaanga-o, ai Koonna ti vitainai fai ta teeda kiaara: Inna aikioovavee, kiaaravee,

⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Piriipo, na hokoba suai ngii tasipama variaukai a hama arinaima ni taannannee? Gioonna kiaapu voovoono ni taivoono ni Napoonnaatama taivaivee. Mo a dataama kieenna kiannanoo: Ai Koonna ti vitaakianee, kiannannee?

¹⁰ Ni Napoova niiki varikiyai na innaki variauvaa hama a kutaavaivee kiannannee? Na kiau kuaivaa hama nenenaadiri yaata utuee ngii giaa ngii miaunoo. Hameetavee. Ni Napoova niiki variivoono ari mmooriivaa varaivai.

¹¹ Ni Napoova niiki varikiai na innaki variauvaara kutaavaivee kiatee. Fai ngia hama ivaara ngii kutaavaivee kiatainai na mmoori varauyauvo kooyaa vaiyauvaa teedama niyara kutaavaivee kiatee.

¹² Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivoono fai na iikiau mmooriyauvaa ivootama iinaravai. Na ni Napoonnasi kuanaraivaara ivo ii mmooriivoono na iikiau yauvaa yaataraanaravai.

¹³ Fai ngia niyara yaata utida vo kuavaara ni Napoonna yapaikiai fai na iinaravai. Ni Napoonnara kua yoketaivaa kiateeraivaara neenoo ari Mmaapuvoono na iinaravai.

¹⁴ Fai ngia niyara yaata utida vo kuavaara ni yapaikiai fai na iinaravaivee, tiravai.

Yisuuva Mmannasa Kua Kutaa Tiraivaa titaanaraivaara tiravai

¹⁵ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Fai ngia niyara mmuduuya ridaida mmaanna kua na kiauyauvaa fai ngia rikiada puaisakama utida iikiaaravai.

¹⁶ Fai neenoo ni Napoonna yaparaino ivoono niinikaraama Ngiiyara Kua Tira Mmannasa Kua Kutaa Tiraivaa titano tuoo ngii tasipama tupatupaa varinaravai.

¹⁷ Gioonna kiaapu mmatayaa kumimakama variraiya hama Anutuugaa Mmannasa Kua Kutaa Tiraivaa teeda rikiaanoo. Hama inna teeda rikiaivaara hama inna varaanoo. Vaa ngia inna teeda rikiaanoo. Ivo aanna ngii tasipama varioo fai yapooma ngii aakiaana varinaraivaara ngia inna teeda rikiaanoo.

¹⁸ Fai na hama ngii pikiee eeyara vinai ngia viina nnaakara roosiima variaaravai. Fai na kava vara ranee ngiisi tiinaravai.

¹⁹ Fai kiisa suaivo taikanai gioonna kiaapu mmatayaa kumimakama variyaiya hama kava ni taaravai. Fai ngieenoo kava ni taaravai. Na tupatupaa hara kiee variauvaara ngieeta itaama tupatupaa hara kiada variaaravai.

²⁰ Ii suai ivaki na kava diitee varinara suaivaki na ni Napoonnaki variauvaara fai ngia arinaima rikiaaravai. Ngia niiki variaani na ngiiki variauvaaraatama fai ngia arinaima rikiaaravai.

²¹ Gioonna kiaapu voovoono na kua mmaanna kiauyauvaa rikioo iivoono niyara mmuduuya ruainoo. Ivo niyara mmuduuya ruaivaa ni Napoova innara mmuduuya rinaravai. Neetaatama fai innara mmuduuya ruue na inna tasipama varinaraivaara kooyaa inna vitainaravaivee,

²² tuduu rikioo Yutaaso Isariootaa ferengaava Yutaasoono Yisuunna yaparainno tunoo: Udaanga-o, mo dataama kiee fai a aiyara kooyaa ti vitainna mmatayaa kumimakama variyaiya fai hama aiyara kooyaa vitainarannee?

²³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Ai, mo gioonna kiaapu voovoono niyara mmuduuya ruoo ni kuaivaa rikioo puaisakama utuoo iino fai ni Napoova innara mmuduuya rinaravai. Mmuduuya rinai fai neeta ni Napoovaatama innasi tiida inna tasipama variaaravai.

²⁴ Fai gioonna kiaapu voovoono hama niyara mmuduuya ruoo fai hama ni kuaiyauvaa rikioo puaisakama utuoo iinaravai. Aa kua aavaa ngia rikiaa aavo hama ni kuavai. Ni Napoova ni titooaasidiri tii kuavai.

²⁵ Na homo ngii tasipama variaa suaivaki ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miauvaivee.

²⁶ Fai yapooma Ngiiyara Kua Tira Mmannasa Yoketaivaa ni Napoovaano na kiauvau-giataama titano tiinarivoono fai mmuakiaa kuaiyauvaa ngii giaa ngii minaravai. Ngii giaa ngii mioo ngii tinai rikiada vaa na ngii giaa ngii miaukai rikiada vueennama kua kuaiyauvaa fai ngia keenaa rikiaaravai.

²⁷ Na viee ausa nuufa tasipama varira aataruuvaa ngii mi kiee kuanaravai. Hama gioonna kiaapu mmatayaa variyaiya ausa nuufa mmirayaama ngii minaravai. Na ne-nenoo nini ausa nuufa tuanaivaa ngii mi kiee na ngii pikiee kuanaravai. Sa ngii ausa mmuaarareera tasipama varida sa aatu aatuukiatee.

²⁸ Na ngii pikiee viee yapooma kava vara ranee ngiisi tiinara kuaivaa na ngii giaa ngii miauvaa vaa ngia rikiaavai. Fai ngia niyara mmuduuya rida fai na ni Napoonnasi kuanara kiau kuaivaa ngia rikiada sirigakiaaravai. Ni Napoova ni yaataraivaara ngia itaama sirigakiaaravai.

²⁹ Ii kua na ngii giaa ngii miao ivaa kaanaivo hama vainara suaivaki na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma kaanaivo vainai teeda ngia niyara kutaavaivee kiateeraivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo.

³⁰ Gioonna kiaapu mmatayaa diaiyara geedai dira vaidiivoono nninara iinno vari-ivaara na hama hokobama ngiita kua tinaravai. Inna yaagueeqaivo hama yopeema ni yaataaravai.

³¹ Na ni Napoonnara mmuduuya ruauvaara gioonna kiaapu mmatayaa diaiya teeda rikiaateeraivaara mmuakiaa kuavai ivo ni tiivaugiataama na iikiaunoo. Diitada aavaki pikiada vikiai ta kuaaravee, tiravai.

15

Yisuuva yeena vuainaivaudiri mmataama kioo tiravai

¹ Yisuuva tunoo: Neenoo yeena vuaina tuanaivaa roosiima variaunoo. Ni Napoova mmoori nakaaraivo varinoo.

² Ni hammara hama iira vaivaa ni Napoova fai hatoka kagaari kioo hammara iira vainno aasannanaivaa hatoka kino too fai iiraivo oyaivakidiri kaayauma suvuai kioo vainaravai. Kaayau iiraiyauvo vakiaiveeraivaara ni Napoova itaama iivai.

³ Na ni kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii muuvaaraida vaa ngia yoketaaya variaunoo.

⁴ Ngia niiki varikiai na ngiiki varinai fai ta mmuaavau variaaravai. Hammaraivo fai hama oyaivaa tasipama vaino fai hama yopeema iiraivo vainaravai. Itaama vaineema ngia hama fai niiki varikio fai hama yopeema iiraivo vainaravai.

⁵ Neenoo yeena vuaina oyaivaa roosiima variaukai ngieenoo hammaraivaa roosiima variaano. Gioonna kiaapu voovoono niiki varinai na innaki varino kaayau iiraiyauvo suvuainaravai. Ivaara fai gioonna kiaapu voovoono hama ni tasipama varirainno arinaidiri mmooriivaa iino rikioo fai hama kaanainaravai.

⁶ Gioonna kiaapu voovoono hama niiki varino hammara hama iira vaivaa rakau kagaari kiaavo aasannaivaa roosiima varinoo. Yapooma hammaraivavaa itaineema iya iyauvaa rupi nuunama kiada ikaivaki kagaari kikio ikaivo taanaravai.

⁷ Fai ngia niiki varikio ni kuaivo ngiiki vainai vo kua vo kuayauvaara ngii iikiataiyauvaara Anutuugaa yaparaikio fai ivo ngiini iinaravai.

⁸ Yeena vuainaivaki kaayau iiraiyauvo vaineema ngia ni mmooriivaa iikio iiraiyauvo vainoonno ni Napoonna nnutuuvo ngiau aapu kuanaravai. Fai ngia itaama iidada ni nnaagiai nuaira tuanaaya variayarainno ni Napoonna nnutuuvo ngiau aapu kuanaravai.

⁹ Ni Napoova niyara mmuduuya ruaineema na ngiiyara mmuaikaraama mmuduuya ruaunoo. Na mmannammannama kiese ngiiyara mmuduuya ruauvaara ni mmuduuya rira aakiaivaki variatee.

¹⁰ Na ni Napoonna kua mmaanna iyauvaa rikiee iina inna mmuduuya rira aakiaivaki mmannammanna variaunoo. Itaama vaineema fai ngia ni kua mmaanna iyauvaa rikiaada puisakama utida iida na ngiiyara mmuduuya rira aakiaivaki mmannammanna variaaravai.

¹¹ Ni sirigairaiivo ngiiki vainno pinaavai vakiaiveeraivaara na ii kua ivaa ngii giaa ngii miauvaivee.

¹² Aa mmaanna kua na tinara aavo ataama vainoo. Na ngiiyara mmuduuya ruauneema ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee.

¹³ Vaidi voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruoo hama ari mmammaivaara yaata utirainno pinaama iyara mmuduuya ruaivaara putivai. Ii mmuduuya rira ivo mmuakiaa mmuduuya riraiyauvaa yaataravai.

¹⁴ Fai ngia ni kua mmaanna iyauvaa rikiaada iidaida ni seena tuanaaya variaaravai.

¹⁵ Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuaivo hama ari haitatuura vaidiivaa yaata tinniyaa vai kuaivaa rikiaivai. Ivaaraina na hama mmannammanna ngiiyara ni mmoori vareera ngiaammuaayavee tinaravai. Hamavee. Na ngiiyara kiaunoo: Ni seena tuanaayavee, kiauvaivee. Na ni Napoova ni giaa ni muu kua mmuakiaayauvai ngii giaa ngii miaiyauvaara na ngiiyara ni seena tuanaayavee kiauvaivee.

¹⁶ Hama ngieenoo ni mmataama kieravai. Neenoo nnaasu ngii mmataama kiaaduu ngia ni mmooriivaa varakio iiraivo kaayau vakiaiveeraivaara na ngii mmataama kieravai. Ngii mmoori varaivaa iiraivo tupatupaa vainaraivaara na ngii mmataama kieravai. Fai ngia itaama iida dee aataru mminnaa voovaara ni Napoonna yaparaikio fai ngii minaravai.

¹⁷ Ivaaraina aa kua aavaa na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee, kiaunoo.

Gioonna kiaapu mmatayaiya hama Yisunnara mmuduuya riravai

¹⁸ Fai gioonna kiaapu mmatayaa diaiya hama ngiiyara mmuduuya rikiai ivaudiri arinaima rikiaatee. Iya tauraa hama niyara mmuduuya ruaaneemaida hama ngiiyara mmuduuya ruaunoo.

¹⁹ Fai ngia kutaa tuanaa gioonna kiaapu mmatayaa diaiya roosiima varikiai fai iya ngiiyara ti seena tuanaayavee kaa kiada ngiiyara mmuduuya ruaaravaivee. Hama ngia

itaa kiaiya roosiima variaano. Neenoo iyakidiri ngii mmataama kiaukai ngia hama iya roosiima variaano. Ivaaraida iya hama ngiiyara mmuduuya ruano.

²⁰ Na tauraa ngii giaa ngii miaaduu ngia taunnu kioo kuaivaa kava rikiaatee. Na tauraa kiaanoo: Hama sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuaavo ari haitatuura vaidiivaa yaataroo ari vookaraama varinaravaivee, kiaivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Fai iya mmoori maisaivaa ni mida fai ngiitaatama ngii miaaravai. Fai iya ni kuaivaa rikiada puaisakama utida iida fai ngii kuaivaatama rikiada puaisakama utida iikiaaravai.

²¹ Ngia niyara kutaavaivee kiaivaaraida iya mmoori maisa mmuakiaavai ngii miaaravai. Hama ni titoovaa teeda rikiivaaraida mmoori maisaivaa ngii miaaravai.

²² Na hama tuma iyaata kua kiaatiri. Hama iya niyara mmoori maisaivaa iikiaaraivaara yaata utida mminnamminnaa maisaivaa varotirivee. Vaa na tuma kooyaa iya kiasa mmiaivaara hama iya yopeema unnakua kiaara: Hama ta rikiaunnano, kiaaravaivee.

²³ Gioonna kiaapu voovoono hama niyara mmuduuya ruoo hama ni Napoonnaraatama mmuduuya rinoo.

²⁴ Mmatayaa diaiya hama iida too mmoori ari vookaravuaa na hama iyaki nuaina iiki-aatiri. Hama iya niyara mmoori maisaivaa iikiaaraivaara yaata utida mminnamminnaa maisaivaa varotirivee. Vaa na ivaa iyaki nuaina variee iikiaduu teeda rikiadaata iya hama niyara mmuduuya rida hama ni Napoonnaraatama mmuduuya ruano.

²⁵ Anutuugaa mmaanna tuu kua voovai kaanaivo vakiaiveeraivaara iya tiyara itaama iikiaanoo. Kua mmaanna tuu kuaivo tunoo: Iya kumina kieemaida hama niyara mmuduuya ruano, tiravai.

²⁶ Ngiiyara Kua Tiraivo fai ni Napoonnasidiri tiinaravai. Na ii Mmannasa Kua Kutaa Tira ivaa fai ni Napoonnasidiri na titano too tuoo fai niyara kua tinaravai.

²⁷ Na toosa hara mmoori varaaduu ngia ni tasipama varuuya aanna homo variaivaaraida fai ngieetama niyara kua kiaaravai.

16

¹ Ngia niyara kutaavaivee tiraivaara taara yaata utivoora kiasa na ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miauavaivee.

² Fai vaidiyya nuunaira nnauyauvakidiri ngii ooqoo tida ngii titakiai fai ngia pikiada kuaaravai. Fai yapooma suai nnaagiai suaivo nninai rikiada iya ngii ruputikiai putu-aaraivaara kiaara: Ta Anutuugaa mmoori yoketaivaa iikiaunnayavee, kiasa kiada ngii ruputuaaravai.

³ Iya hama ni Napoonna teeda rikiada hama niitaatama teeda rikiivaara fai iya ii aataru ivaa iikiaaravaivee.

⁴ Vaa na aanna makee ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma ii na kiau kua iyauvaa iya iikio rikioo kaanaivo vainara suaivaki ngia kava rikiaraivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo.

Mmannasa Yoketaivaa mmooriivaara Yisuuva tiravai

Tauraa na ngii tasipama variaa suaivaki na ngii tasipama variauvaara hama na ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miravai.

⁵ Aa kiisa suai fai na ivo ni titoovaasi kuanaravee. Na kuanara iino rikioo hama vaidi voovoono ngiikidiri diivoono ni yaparainno tinara: A deepiinna kuannanee? tinaravee.

⁶ Na ii kua iyauvaa vaa mmuaanaa ngii giaa ngii miauvaara ngii ausaiyauvo pinaama mmuaararainoo.

⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Na ngiiyara yaata utuee ngia yoketaama variaaraivaara na kuanaravee. Hama fai na vino fai Ngiiyara Kua Tiraivo hama ngiisi tiinaravai. Fai na viee titano fai ivo ngiisi tiinaravai.

⁸ Fai ivoono tuoo mmatayaa variaa gioonna [SB7]kiaapuuya iinai rikiada fai ngiari mminnamminnaa maisa [SB9]iira oyaivaa arinaima teeda rikiada safuuma variraivaa oyaivaa arinaima teeda rikiada kua pinaa iira aataruuvaa oyaivaa arinaima teeda rikiaravai.

⁹ Iya mminnamminnaa maisa iira oyaivo ataama vainoo. Hama iya niyara kutaavaivee kiaivaara ngiari mminnamminnaa maisa iira oyaivo kooyaa vainoo.

¹⁰ Iya safuuma variraivaa oyaivo ataama vainoo. Na ni Napoonnasi vinai ngia hama kava ni taaraivaara fai iya safuuma variaaraivaa oyaivo kooyaa vainaravai.

¹¹ Kua pinaa iira aataruuvaa oyaivo ataama vainoo. Gioonna kiaapuuyara geedainni dira kieetaivaa vaa Anutuugo kua pinaivaki inna yapa kioo inna yaatara kioovaara iya kua pinaa iira aataruuvaa oyaivo kooyaa vainaravai.

¹² Na niiki kaayau kua vaikiyai na ngii giaa ngii minaravai fai na ngii giaa ngii minai makee hama ngia yopeema rikiada varaaravaivee.

¹³ Fai Mmanna Kua Kutaa Tiraivo tuoo fai ivoono mmuakiaa kua kutaiyauvaa ngii giaa ngii miao ngii vita vitainaravai. Fai ivo kua voovai hama arinaidiri yaata utuoo tinaravai. Kua ivo rikiaivaa nnaasu tinaravai. Tuoo fai ivo mminnaa vooyauvai nnaagiai minaraiyauvaara ngii giaa ngii minaravaivee.

¹⁴ Fai ivo ni kuaivaa rikioo ivaa nnaasu varoo ngii giaa ngii minaraivaara fai ni nnutuuvu ngiau aapu kuanaravaivee.

¹⁵ Mmuakiaa ni Napoonna mminnaiyauvo inna niiniyauvaivee. Ivaara na kiaunoo: Fai Mmanna Kua Kutaa Tiraivo ni kuaivaa rikioo ivaa nnaasu ngii giaa ngii minai ngia rikiaravaivee, kiaunoo, tiravai.

Ausa mmuaarareeraivaaraata ausa

sirigairaiavaaraatama Yisuuva tiravai

¹⁶ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Kiisa suai fai hama ngia kava ni taaravaivee, kiaa kioo tunoo: Fai kava nnaagiai kiisa suai ngia ni taaravaivee,

¹⁷ tuduu rikiaada ari ngiaammua vooyaano ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Aanii kua oyaivainoo ivo tiita itaa kua tiinne? Ivo tinoo: Kiisa suai fai ngia hama ni taaravai. Fai ngia kava kiisa suai nnaagiai ni taaravaivee, kiaa kioo vo kuavai tinoo: Na ni Napoonnasi kuanaraivaara itaa kua kiaunoo, tinoo.

¹⁸ Ivo kiisa suaivee tiivo inna datai kuavainnee? Hama ivo itaa kua tii kua oyaivaa ta rikiaunnaanoo,

¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya inna yaparakiaaree kiaa uu kuaivaa vaa ivo too rikieeravai. Rikioo iya tunoo: Vo ngia aa na kiau kua aavaa oyaivaaraida ngiingii yapara ngiingii yapara kiaannee? Na ataa kua kiaunoo: Kiisa suai fai ngia hama ni teeraida kava fai kiisa suai nnaagiai ni taaravaivee, kiaunoo.

²⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia pinaama ratada boo tira tasi-pama variaaravai. Ratada varikiai fai gionna kiaapu kumimakama mmatayaa variaya pinaama sirigakiaaravee. Ngia ausa mmuaararai tasipama variaivo fai hanigoo yoke-tainaravaivee.

²¹ Gionnaivo taikio nnaakara mmateera suaivo nnikio too ari mmammaivo nniitaraa-naraivaara ausa mmuaararai tasipama mmataivai. Nnaakaraivaa mmata kioo hama kava nnaagiai mmamma nniitaraivaara pinaama yaata utivai. Nnaakaraivo kooyaa hara kioo variivaara sirigainno hama ari mmamma nniitaraivaara yaata utivai.

²² Itaama vaineema aanna makee ngiita ngii ausaiyauvo mmuaararainoo. Fai na kava ngii taanara suaivaki ngii ausaiyauvo sirigainaravai. Itaino fai hama yopeema vaidi voovoono mmooi maisaivaa ngii iino ngii ausa sirigairai vo taikaanaravaivee.

²³ Fai ii suai ivo nninai ngia hama aataru mmooi mminnaa voovaara ni yaparakiaaravai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai iqii suai ivaki ngia ni nnutuuvaa tida aataru mmooi voovaara ni Napoonnaata kua tida yaparakio rikioo fai ivo ngia inna yaparakiaivaa ngii minaravai.

²⁴ Tauraa varuu suaivaki varia rada nnidada aanna makee variaa suaivakiaatama ngia hama ni nnutuuvaa tida ni Napoonna yaparakiaavai. Yaparakiatee. Fai yaparakio ngii sirigairai vo ngiiki vaivo pinaavai vakiaiveera fai ni Napooa ngii minaravaivee.

Yisuuva mmatayaa diaa mmooi aataruuyauvaa yaataareeravai

²⁵ Na aanna ii kua iyauvaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kiese ngii giaa ngii miaunoo. Fai suai nnaagiai suaivo nninai hama na kava mmataira kua ngii giaa ngii minaravaivee. Fai na ni Napoonnara kua kooyaa ngii giaa ngii minaravaivee.

²⁶ Fai iqii suai ivaki ngia niyara yaata utida inna yaparakiaaravai. Hama na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Fai neenoo innaata ngiiyara yaaku varee kua tinaravee. Hama na itaama ngii giaa ngii miaunoo.

²⁷ Anutuugo ariinoo ngiiyara mmuduuya ruaivaara na hama innaata ngiiyara kua tinaravee. Ngia niyara mmuduuya rida na Anutuugaasidiri tummuauvaara ngia kutaavaivee kiaivaara Anutuugo ariinoo ngiiyara mmuduuya ruaivai.

²⁸ Na ni Napoonnasidiri aapi mmatayaa tummuauvai. Fai na mmata aavau pikiee kava ni Napoonnasi kuanaravaivee,

²⁹ tuduu rikiaada ari ngiaammuauya inna sai tunoo: Aanna vaa a kuaivaa kooyaa kiannani ta rikiaunnaanoo. Hama a mminnaa voovaudiri mmataama kiese kiannanoo.

³⁰ Vaa ta rikiaunnaanoo. A mmuakiaa mmooi aataruuyauvaata mmuakiaa mmin-naiyauvaatama tee rikiaannanoo. Fai gionna kiaapu voovoono hama vo kua vooyauvaara aita kua tioo i yaparainaravai. Vaa a mmooi aataru mmuakiaayauvai tee rikiaannaivaara ta kiaunnaanoo: A Anutuugaasidiri tummuannakuavee, kiaunnaanoo.

³¹ Yisuunna ngiaammuauya itaa kua tuduu rikioo iva iya sai tunoo: Mo aanna makee ngia niyara kutaavaivee kiaannee?

³² Fai kiisa suai ii suai ivo nninai teeda ngia mmuakiaaya aatuuda raubiriida mmuaavai mmuaavai ngiingii nnauyauvaki vida ni pikikiai nenevana varinaravee. Mo hama kutaa nenevana variaunoo. Ni Napooa ni tasipama varinoo. Ai, ii suai ivo aavaa nninoo.

³³ Ni mmannasaivoota ngii mmannasaiya tasipama mmuaavau variiavaa ngii au-saiyauvo nuufama vakiaiveeraivaara na ii kua ivaa ngii giaa ngii miaunoo. Ngia mmatayaa varikiai fai gionna kiaapuuya mmoori maisa mmamma nniitareera mmoori-iyauvaa ngii miaaravee. Sa ivaara yaata utiraida niyara yaata utida yaagueeqama variatee. Vaa na mmatayaa diaiya mmoori maisaiyauvaa yaataaraunoo, tiravai.

17

Yisuuva ari ngiaammuauyara yaaku vareeravai

¹ Yisuuva ii kua ivaa kiasa taika kioo avuuvaa ngiau reeri too tunoo: Ni Napoo-o, ii suai ivo vaa nninoo. Na i Mmaapuuvono i oyai ari vookaraivaa iya vitaakiaiveeraivaara eenoo ni oyai ari vookaraivaa iya vitaakianee.

² Eenoo gionna kiaapu ni miannaiya na tupatupaa variraivaa iya mmiaiveeraivaara a mmuakiaa gionna kiaapuuyara dira aataruuvaa vaa ni miannavai.

³ Tupatupaa varira aataruuvoo ataama vainoo. E Anutuugo mmuaa tuanaavai kutaa variannaivaa gionna kiaapuuya arinaima i teeda rikiaa na Yisuu Kirisinnaa a ni mmataama kiese ni titaannaivaata iya arinaima ni teeda rikiaa fai tupatupaa variraivaa varaaravai.

⁴ Na mmatayaa variaa suaivaki a mmuakiaa mmoori ni miannaiyauvaa vaa na iima taika kiauuvai. Na iina variaa suaivaki i oyai ari vookaraivaa vaa na iya vitaakiauuvai.

⁵ Boo, ni Napoo-o, tauraa a hama ngiau mmata uunna suaivaki na i tasipama variee ari vookaraama variraivai. Aa paanna suai na kava i tasipama varinara suaivaki ii tauraa ari vookaraama varira ivaa a ni munnaivaa kava ni mianee.

⁶ Vaidi mmatayaa diaiyakidiri a ni miannaiya vaa na aiyara kooyaa iya kiasa kookieema kiauuvai. A mmataama kiese haitatuukianna vaidiiya ni miannani iya i kuaivaa rikiaa puaisakama utida iikiauuvai.

⁷⁻⁸ Mmuakiaa kuaiyauvaa a ni giaa ni miannaiyauvaa na iya kiasa mmiaukai iya rikiaa varaavai. Na aisidiri tummuaiivaa iya teeda rikiaa kutaavaivee kiaanoo. Anutuugo eenoo ni titooduu na tummuaiivaraatama iya teeda rikiaa kutaavaivee kiaanoo. Iya itaa kua kiasa kiada variaivaa vo kuavaatama rikiaanoo. Eenoo mmuakiaa mminnaayauvai ni miannaiyauvo aisidiri nniyauvavee. Aanna makee vaa ivaara iya arinaima rikiaanoo.

⁹ Na iyara yaaku varaunoo. Eenoo iya mmataama kiese haitatuukiannaivaara na iyara yaaku varaunoo. Gionna kiaapu mmatayaa kumimakama variayara hama na iyara yaaku varaunoo. Vaidiiya a ni miannaiyara na yaaku varaunoo.

¹⁰ Na utuuu vaidi mmuakiaaya ainiyavee. A utuanna vaidi mmuakiaaya niiniyavee. Iya varida ni mmooriivaa varaavo ni oyai ari vookaraivo kooyaa vainoo.

¹¹ Fai na aisi kuanaravai. Na paanna suai mmata aavaudiri pikiee vinai fai iyaata ni nnu-tuuvaatama mmata aavau variaaravai. Ni Napoo-o, a yoketaa tuanaa ari vookaraakianakuavee. Vaa ai yaagueeqaivaata ni nnuuuvaatama a ni miannano ni nnuuuvo vaivaara iyara haitatuunna iya atuu ruanee. Ta mmuaavaugiataama variaunnaneema iyaatama mmuaavaugiataama variateeraivaara iyara haitatuunna atuu ruanee.

¹² Na iya tasipama variaa suaivaki ai yaagueeqaivaata ni nnuuuvaatama a ni miannaivaara na yaata utuee iya haitatuuna atuu ruauvau. Na iya vara hiri diaukai hama mmuakiaaya haparaida tiida kuaavo mmuaavono nnaasu tuoo kiauuvai. Ivo tuoo kuaivaara Anutuugaa yanaivau vai kua fafaaraivo vaa kaanainoo.

¹³ Aa paanna suai fai na aisi kuanaravai. Ni sirigairavo iyaki vainno pinaavai vaki-aiveeraivaara na mmatayaa variee ii kua iyauvaa iya kiasa mmiaunoo.

¹⁴ Vaa na i kua mmayaayaivaa iya kiasa mmiaukai rikiaa iya hama mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utuaavai. Iya ni roosiima hama mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utuaivaa gionna kiaapu homoriya hama iya mmuduuya ruaavai.

¹⁵ Hama aa mmata aavaudiri e aaya vitee kuanaraivaara na yaaku varaunoo. Sataango iya utinoora tiee eenoo iya vara hiri dianeera na i kiasa i mmiee yaaku varaunoo.

¹⁶ Na hama mmatayaa aataruuyauvaara yaata utuauneema ni roosiima hama iyaata mmatayaa aataruuyauvaara yaata utuaavai.

¹⁷ Iya yoketaama vaidi tuanaaya variateeraivaara ai kua kutaivaa iya kiasa mmiee iya tasipama varianee.

¹⁸ Eenoo mmatayaa diaa gionna kiaapuuyara ni titoneema neenoo ni mmayaayaivaa gionna kiaapu homoriya kiasa mmiateeraivaara iya titauvai.

¹⁹ Iya yoketaama vaidi tuanaaya variateeraivaara na iyara yaata utuee na nini mmamma mmuyai mmuakiaavai i mmiaunoo. Iya kua kutaa tuanaa i mmaapu tuanaaya variateeraivaara na nini mmamma mmuyai mmuakiaavai i mmiaunoo.

²⁰ Na hama iyara nnaasu yaaku varee aita kua kiaunoo. Iya ai mmayaayaavaa gioonna kiaapuuva kua mmikiai niyara kutaavaivee kiaaraiyaraatama yaaku varee aita kua kiaunoo.

²¹ Niyara kutaavaivee kiaara mmuakiaaya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada mmuaakaraama variateeraivaara na yaaku varaunoo. Eenoo niiki variannani na aiki variaunoo. Ni Napoo-o, ta mmuaavau itaama variaunnaneema eenoo iya tasipanai iya ti tasipama variaaravai. Eenoo kutaa ni titooduu na tummuaiavaara gioonna kiaapu homoraiya kutaavaivee kiaaraivaara vaa niyara kutaavaivee kiaiya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaravai.

²² Eenoo ni nnutuuvaa ngiau aapu yapaannani neenoo mmuaikaraama iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapauvai. Ta mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaunnaneema iyaatama mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variateeraivaara na iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapauvai.

²³ Iya kutaa tuanaa mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaraivaara eenoo niiki variannani neenoo iyaki variauvai. Eenoo ni titooduu na tummuaiavaara gioonna kiaapu homoraiya kutaavaivee kiaaraivaara iya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaravai. Eenoo niyara mmuduuya ruannaneema iyaraatama mmuduuya ruannaivaara gioonna kiaapu homoraiya kutaavaivee kiaaraivaara iya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaravai.

²⁴ Ni Napoo-o, hama a ngiau mmata uunna suaivaki eenoo niyara pinaama mmuduuya runnaivaara oyai ari vookarauvaa ni miravai. Niyara kutaavaivee tiraiya vaa eenoo ni miannavai. Iya ni oyai ari vookaraiva taaraivaara na varinaraivaki ni tasipama iya variaaravai. Iya itaama ni tasipama variaaraivaara ni yoketaunoo.

²⁵ Ni Napoo-o, a safuuma variraikuavee. Gioonna kiaapu mmatayaa diaiya hama aiyara arinaima teeda rikiaanoo. Neenoo aiyara vaa arinaima tee rikiaanoo. Eenoo ni titooduu na tummuaiavaa vaa niyara kutaavaivee kiaiya arinaima teeda rikiaanoo.

²⁶ Eenoo niyara mmuduuya ruannaneema iyaatama mmuaakaraama gioonna kiaapuuva mmuduuya rikiai na iyaki varinaraivaara na aiyara iya kua kookieema kiee makemakee na aiyara iya kua kookieenaravaivee, tiravai.

18

Vaidiyya Yisuunna utida rupertuaraa iiravai

(Matai 26:47-56; Marakaa 14:43-50; Rukaaso 22:47-53)

¹ Yisuuva ii kua ivaa kua taika kioo ari ngiaammuauya vitoo vioo ivaki pikioo nnoori kiisa voovai nnutuuvo Ketaroonaa vioo karo sainai viravai. Vioo tooduu mmooriivaki yatari oriipaiyauvo vauduu Yisuuva ari ngiaammuauyaataama ivaki viravai.

² Ii mmoori ivaki Yisuuva ari ngiaammuauyaataama mmuakiaa suai nuunaida varu-uvaara vaa Yutaaso rikieeravai. Yutaaso Yisuunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena raira vaidivai.

³ Vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Farisaiyaatama vaidi nuunaira nnau pinaivaara haitatuura vaidi vooya titooduu iya rapira vaidiyyaatama sunada ngiari yau mmataiyauvaata ngiari toobaiyauvaata varada nnuduu Yutaasoono iyaata vitoo Yisuuva ari ngiaammuauyaataama varuu mmooriivaki viravai.

⁴ Vida tooduu Yisuuva vaa iya inna iikiaara mmoori mmuakiaavai rikioovoono iya saidiri numa iya too tunoo: Mo ngia giaaraida buaakiaannee?

⁵ tuduu rikiaida iya inna sai tunoo: Mo ta Nasareetaa vaidi Yisuunnaraida buaakiaun-nanoo, tuduu rikioo iva iya tunoo: Mo na aanna ivovee, tiravai.

Yutaaso Yisuunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainaraivoono iya tasipama ivaki diravai.

⁶ Yisuuva iya tunoo: Mo na aanna ivovee, tuuvaara iya hayida oro ngieerama vau mmataivau vida varada vairavai.

⁷ Vauduu rikioo Yisuuva kava iya tunoo: Mo ngia giaaraida buaakiaannee? tuduu rikiaida iya kava tunoo: Mo ta Nasareetaa vaidi Yisuunnaraida buaakiaunnaano,

⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Vaa na ngii giaa ngii miauvaivee. Na aanna ivovee. Fai ngia kutaa niyara buaida varida aa ni ngiaammuaa aadaa pikikiai kuatee, tiravai.

⁹ Ivo tauraa ari Koonnara yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, a mmuakiaa ngiaammuaudaa ni miannaiyakidiri hama voovai raubiriinoo. Ivo itaa kua tuuvaara kaanaivo vauduu Yisuuva rapira vaidiyya tunoo: Ni ngiaammuaudaa pikikiai kuatee,

¹⁰ tuduu rikioo ari ngiaammua voovai nnutuuvo Simoono Petoorooso ari paipa avaikaraiava nnaamuruuvakidiri utu rada kioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa mmoori vareera ngiaammua voovai yaata yaadudainniivaa rutaka kieeravai. Ii ngiaammua ivaa nnutuuvo Marakuusovee.

¹¹ Yisuuva Petooroosaa tunoo: Ai paipaivaa kava ari nnaamuruuvaki uyuanee. Aa na tinara kua aavaara a dataamainna yaata utuannanee? Mmuaararaiava roosii nnoori toori kapikaroovaa ni Napoova ni muuvaa na nnaanarannee? Vara hama na nnaanarannee? Fai na nnaanaravaivee, tiravai.

Rapira vaidiyya Yisuunna vitada Anaasaasi viravai

¹² Tuduu rikiada kaayau rapira vaidiyyaatama ngiari kieetaivoota Yutayaiya nuunaira nnau pinaivaara haitatuura vaidiyyaatama Yisuunna puaisa utu kiada vaida yeenai vaadiri inna yaakuuvaitanau rau kiada

¹³ vitada Anutuugaara kati puara hudeera vaidiivaa nnutuuvo Anaasaasi tauraa viravai. Vaidi voovai nnutuuvo Kayapaanna nniraangioo inna Anaasovee. Ii suai ivaki Kayapaava Anutuugaara kati puara hudeera vaidiyya kieeta tuanaavai variravai.

¹⁴ Vaa ivo tauraa ari yaata tinniyaa vau kuaivaa vaidi Yutayaiya kiaa mmioo tunoo: Fai mmuaa vaidivai mmuakiaa Yutayaa gioonna kiaapuuya tiyara putinaraivo inna yoketaavaivee. Ivo vaa tauraa ii kua ivaa itaa kua tiravai.

Petoorooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Matai 26:69-70; Marakaa 14:66-68; Rukaaso 22:55-57)

¹⁵ Vaidiyya Yisuunna vitada vuduu Simoono Petooroosoota na Yisuunna ngiaammua vooneetama inna nnaagiai tadadama rada viravai. Vuduu Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivo arinaima vaa ni teeravai. Vaa ivo arinaima ni toovaara neetama Yisuunna tasipama vaidi kieetaivaa nnauvaa vagiaamunna aakiaivaki viravai.

¹⁶ Vuduu rikioo Petoorooso mmaanaa nnau vagiaamunna keegianniivau duoo vauduu neenoo kieeta vaidiivo vaa arinaima ni toovoona kava vara ranee tuma keegiaivara duu kiaatannaivaata kua tiee Petooroosaa vitee nnau vagiaamunna aakiaivaki viravai.

¹⁷ Vuduu too kiaatannaivo keegiaivara duuvo Petooroosaa tunoo: A iqii vaidi ivaa ngiaammua voovainna iikiannanee? tuduu rikioo Petoorooso inna sai tunoo: Ai, hama na inna ngiaammua vaivee, tiravai.

¹⁸ Ii suai ivaki mmoori vareera ngiaammua yaata rapira vaidiyyaatama iya ririkia utuduu rikiada ikiaivaa hara kiada ututuuma dida vaida tootokairavai. Iya tootokaida varuduu Petoorooso oro iya tasipama dioo vainno ivaata tootokairavai.

Vaidi kieetaivo Yisuunna yaparairavai

(Matai 26:59-66; Marakaa 14:55-64; Rukaaso 22:66-71)

¹⁹ Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaivo Yisuunna ari ngiaammua yaraata ari kua mmayaayaivaaraatama yaparairavai.

²⁰ Yaparauduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na mmuakiaa suai mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu variee nini kuaivaa iya kiaa mmiauvai. Gioonna kiaapu Yutayaiya nuunaira nnau kiisaiyauvakiaata nnoonnaivakiaatama na ni kua mmayaaya mmuakiaavai iya kooyaa kiaa mmiauvai. Hama na vo kua voovai hataumakinaa iya kiaa mmiauvai.

²¹ Mo na itaa kiaukainna a aaniira ni yaparakiannanee? Gioonna kiaapuuya ni kuaivaa rikiaiyya yaparakianee. Vaa iya ni kuaivaa rikiaavai. Na iya kiaa mmiaa kuaivaara iya yaparakianee,

²² tuduu rikioo nuunaira nnau pinaivaara dira vaidi voovoona inna kueennaivaa rudaunno inna tunoo: A vaidi kieetakuaanoonna Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivaa itaa kua kiannanee?

²³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo ngia dataamaida yaata utuaanee? Na koonnama kiaunnee? Vara na kutaa kuavai kiaunnee? Na kuaivaa kutaa koonnama kiau kuaivaa aa gioonna kiaapu aavaki variaa aaya kiaa kookieenai iyaatama rikiaatee. Na safuuma kutaa kuaivaa kiaukai mo aaniira kuminayaa ni ruputuannanee? tiravai.

²⁴ Yisuunna yaakuuvaitanau yenaivo vauduaata kuaivaa kiaa taika kiooduu Anaaso inna titooduu Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa Kayapaannasi viravai.

Petoorooso kava Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Matai 26:71-75; Marakaa 14:69-72; Rukaaso 22:58-62)

²⁵ Vuduu Simoono Petoorooso homo dioo vainno ikiaivaara tootokainno varuduu vaidi vooya ivaki varuuya inna tunoo: A inna ngiaammua voovainna iikiannanee? tuduu rikioo Petoorooso oooqoo tioo tunoo: Hama na inna ngiaammua vaivee,

²⁶ tuduu rikioo vaidi kieetaivaa ngiaammua voovoono Petoorooso vaa inna seena tuanaivaa yaataivaa rutakoovoono tunoo: Vaa na i tauvaivee. A inna tasipama yatari oriipa mmooriivaki hara kiese variannavaivee,

²⁷ tuduu rikioo Petoorooso kava ooqoo tuoo tunoo: Hameetavee, tuduu rikioo too saivaata kakaraivo akua tiravai.

*Yisuuva Roomaiya kieeta Piratuusaa avuuvau diravai
(Matai 27:1-2,11-14; Marakaa 15:1-5; Rukaaso 23:1-5)*

²⁸ Heenanaanna suaivo reera kioodoo Yutayaa vaidiia Yisuunna Kayapaanna nnauvakidiri vitada vidada vaidi Roomaiya kieetaivaa nnauvaki oro kioodoo ivo ivaki varuduu iya mmaanaivau diravai. Yutayaiyaano ngiari buusa Varaigiataivaa iya nnaataikiai iya ngiari voopinnaiya nnau aakiaivaki vida ngiari mmaanna aataruuvaa hatokeevoora kia kiada oro mmaanaivau diravai.

²⁹ Iya hama nnauvaki vuduu too Piratuuso mmaanai tuoo iya yaparainno tunoo: Mo ngia dee tomedavaaraida kua pinaivaa aqaa vaidi aavaaki yapaannee?

³⁰ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo hama maisai aataruuvaa iitiri. Hama ta aisi vitada ngiaunnatirivee,

³¹ tuduu rikioo Piratuuso iya tunoo: Ngiengieenoo ngiingii kua mmaanna tuu aataru-uvaara inna vitada kua pinaivaki inna yapa kiada inna yaparakiatee, tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Ta Yutayaiya gioonna kiaapuuya ruputikiai putuaaraivaara ngia Roomaiya ti ooqoo kiaavaivee, tiravai.

³² Vaa tauraa Yisuuva iya inna yatari sagaivau haara kikio iva putinara aataruuvaa kooyaa iya kua mmiravai. Kooyaa iya kua mmuu kuaivaa kaanaivo vakiaiveeraivaara vaidi Yutayaiya itaa kua tiravai.

³³ Piratuuso kava vara ranoo ari nnauvaki vioo Yisuunna yaparainno tunoo: A Yutayaiya kieetakuannee?

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vara eenoonna aa kua aavaa ni yaparakiannan-nee? Vara ari vo vaidiyaano niyara i kua i mmiaaniinna a ni yaparakiannannee?

³⁵ tuduu rikioo Piratuuso inna sai tunoo: Hama na Yutayaa vaidivai. Sa niyara kianee: Eenoo niiki kuaivaa yapaannanoo, kianee. Ai seena mmuaa yoosinnaiyaata Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama i vitada niisi ngiaavai. E aanii tomeda aataruvai iikiannani iya i vitada niisi ngiaannee?

³⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na gioonna kiaapuuyara diee iya kiaukai iya sai niyara yoketaa kuaa aataruuvo hama mmata aavau vaivai. Mmata aavau vaitiri. Ni nnaagiai nuairiia niyara rapida vaidi voovoono vaidi Yutayaiya ni iya mminaraivaara ooqoo kiaatirivee. Mo na gioonna kiaapuuyara dira aataruuvo hama mmata aavau vaivaivee,

³⁷ tuduu rikioo Piratuuso inna sai yaparainno tunoo: Mo a gioonna kiaapuuyara diraiquannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Yo, a niyara itaa kua kianna kuaivo kutaavaivee. Na gioonna kiaapuuya kua kutaivaa kua mminara na mmatayaa tummuaduu ni noova ni mmata kieeravai. Gioonna kiaapu voovoono kua kutaivaa rikiaivoonoo ni kuaivaata rikiaivaivee,

³⁸ tuduu rikioo Piratuuso inna sai yaparainno tunoo: Kua kutaivo inna dee kuavainnee? tiravai.

*Piratuuso Yisuunna ruputuaaraivaara ee-oo tiravai
(Matai 27:15-31; Marakaa 15:6-20; Rukaaso 23:13-25)*

Piratuuso itaa kua kua kioo kava vara ranoo mmaanai vioo vaidi Yutayaiya tunoo: Na tauko hama ivo aanoo vaidivai varinoo.

³⁹ Ngiengie iira aataruuvo vainoo. Mmuakiaa nuanuuyauvaki ngia buusa Varaigiataivaa nneera suaivaki oovi nnauvaki varii vaidi voovaara ngia yaparakiavaara na sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanaravai. Ngia gioonna kiaapu Yutayaiya ngiyyara dira vaidi kieetaivaa na innani sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanarannee?

⁴⁰ tuduu rikiada iya puaisakama aayanna reeda tunoo: Hamavee. Sa inna titano kuaivee. Paravaasaa titano tuoo kuaivee, tiravai. Paravaaso inna kua yaatareera mmuara furai vaidivai variravai.

19

¹ Itaama vauduu too Piratuuso Yisuunna vitoo ari ngiaammua ymmuduu utida inna ripiiravai.

² Ripuuduu rapira vaidi vooyaano yeena ooviiyauvaa varada hovekama kiada inna kieetaivau ruvuyi kiada yaapa kookeeava varada innayaa apu kieeravai.

³ Innayaa apu kiada innasi vida rakuana nnida rakuanaida varida inna tunoo: Gioonaa kaaapu Yutayaiya kieetakuavee. Tupatupaa varianee. Iya itaa kua kiaa kiada inna kueennaivaa rudaauravai.

⁴ Rudauma kiooduu Piratuuso kava mmaanaai voo gioonaa kaaapu kaayau nuunauya tunoo: Rikiaatee. Aa vaidi aavo na tauko hama vaidi aanoo vaidivai varinoo. Na itaama tee rikiauvaa ngieetama teeda rikiaateera na inna vatee aapi ngiisi ngiaunoo.

⁵ Ivo itaa kua kiaa taika kiooduu Yisuuva mmaanaai tuuduu yeena ooviivaa hovekama kiada inna kieetaivau yapa kioovo vauduu yaapa kookee kuauvaa innayaa apu kioovo vairavai. Vauduu too Piratuuso iya tunoo: Taatee. Aa ii vaidiivovee,

⁶ tuduu rikiaada vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata nuunaira nnauvaara dira vaidiiaatama Yisuunna teeda vaida puaisakama aayanna reeda varida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee, tuduu rikioo Piratuuso iya sai tunoo: Ngia itaa kua tida ngiengienoo ivaa vitada yatari sagaivau haara kiatee. Na tauko hama ivo vaidi aanoo vaidivai varinoo. Mo dataama na irisai maisaivaa inna mminaravainnee?

⁷ tuduu rikiaadi iya inna sai tunoo: Ivo ariiyara na Anutuugaa mmaapuvaivee tuuvaara ti mmaanna tuu kua voovai hatokeeravai. Hatokoovaara kii inna aikiooma ivo putuaivee, tiravai.

⁸ Tuduu Piratuuso ii kua ivaa rikioo kaayauma aatuunoo

⁹ kava Yisuunna vitoo ari nnauvaki voo vaidiyyaki kua pinaa yapeera nnauvaki voo Yisuunna yaparainoo tunoo: A deepinnaakuainna ngiannanee? tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua sai tiravai.

¹⁰ Hama inna kua sai tuduu rikioo Piratuuso inna tunoo: Aaniira hama a ni kua sai kiannanee? Na vaidi nnoonnavai. Neenoo tinai fai a mmaanaai kuanaravai. Neenoo tinai fai vaidiyya yatari sagaivau i haara kiaravai. Hama a ivaa tuqinnama rikiaannanee?

¹¹ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Ngiaa aapu variivoono hama kieetavai i yapaatiri. Hama a niyara itaa kua kiannatirivee. Itaama vaikio vaidi voovoono ni vitoo aisi nniivo mminnamminnaa maisaivaa varavai. Tauraa ni vitoo aisi nnii vaidiivaa mminnamminnaa maisaivoono i mminnamminnaa maisaivaa yaatarakiaivaivee,

¹² tuduu rikioo Piratuuso dee aataruvai Yisuunna mmimo ivo kati mmaanaai kuanaraivaara yaata utuoo inno varuduu vaidi Yutayaiya puaisakama aayanna reeda tunoo: Fai a tino aa vaidi aavo mmaanaai tiinai a hama ti kieeta yoosinna Rooma variivaa seena tuanaakuavee. Vaidi voovoono ariiyara tinara: Na kieetavaivee, kiaa variivoono ti kieeta Rooma variivaa nnammutuaavaivee,

¹³ tuduu rikioo Piratuuso ii kua ivaa yaata utuoo rikioo Yisuunna nnauvakidiri vitoo numa mmaanaai sikau terenaivau inna yapa kioo oro kua radudeera mmaataivau hara kioo variravai. Ii sikau terena ivaa Eporai kuaivakidiri tuu nnuutuvo Kapataa tiravai.

¹⁴ Ii suai ivaki iya buusa Varaigitaivaa turau nnaaraivaara teeraida varuduu ikianna tammauduu Piratuuso vaidi Yutayaiya tunoo: Aanna ngii kieetavaivee,

¹⁵ tuduu rikiaadi iya puaisakama aayanna reeda tunoo: Inna vatee ruputino putuaivee. A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiatee, tuduu rikioo Piratuuso iya yaparainoo tunoo: Ngii kieetavaivee. Fai na tinai iya yatari sagaivau inna haara kiarannee? tuduu rikiaadi Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaano inna sai tunoo: Hama ti kieeta voovootaivaivee. Ti kieeta mmuaavai yoosinna Rooma hara kioo varinoo,

¹⁶ tuduu rikioo inna aikioo Piratuuso Yisuunna iya mmiravai. Iya inna vitada yatari sagaivau haara kiaravaara iya mmiravai.

*Vaidiyya Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai
(Matai 27:32-44; Marakaa 15:21-32; Rukaaso 23:26-43)*

Iya tuduu rapira vaidiyya Yisuunna vitada viravai.

¹⁷ Vuduu Yisuuva ariinoo ari yatari sagaivaa apu varoo ivaki pikioo yoosinna voovai nnuutuvo Kieeta Mmuyai ivaki vau yoosinnaivakira viravai. Ii nnutu ivaa Eporai kuaivakidiri kiaa nnuutuvo Korokataa.

¹⁸ Yisuuva ivaki vuduu vaidi rapiraiya inna vitada yatari sagaivau haara kieeravai. Haara kiada vaidi taaravaitanaatama yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku geedainningiaa haara kiooduu Yisuuva ivaitana tammaivaki diravai.

¹⁹ Duoo vauduu yanaivaa Piratuuso fafaara roovaa iya varada Yisuunna yatari saga mmutuuvau haara kieeravai. Ii yanaa ivo tunoo: Aanna Nasareetaa vaidi Yisuuvaivee. Ivo Yutayaiya kieetavaivee.

²⁰ Fafaaraivo itaa kua tuduu Yisuunna yatari sagaivau haara kioo yoosinnaivo Yerusa-reema vainima vauvaara kaayau gioonaa kaaapu Yutayaiya vida nnidaida varida ii

yanaa ivaa yaariravai. Piratuuso taaravooma kuaivakidiri yanaivau reeravai. Eporai kuaivakidiriaatama Roomaiya kuaivakidiriaata Ereengaiya kuaivakidiriaatama reeravai.

²¹ Ivo roo suaivaki Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaano Piratuusaa tunoo: Sa fafaara ree kianee: Aanna Yutayaiya kieetavaivee, kianee. Fafaara ree kianee: Aa vaidi aavo ariiyara tinoo: Na Yutayaiya kieetavaivee, tiivaivee, kianee.

²² Iya itaa kua tuduu Piratuuso iya kua sai tunoo: Na fafaara rau kuaivo inna aikioo kuavai na rauvaivee, tiravai.

²³ Piratuuso itaa kua tuduu rapira vaidiiya vaa Yisuunna yatari sagaivau haara kiaiya inna uyira rairaiyauvaa varada ivaadiri taarama taarama mmuruooda yapa kiada iya mmuaavai mmuaavai duuyama vareeravai. Vara kiada inna yaapa varaayaa diaivo hama raubaatama funniraivootauvaa mmuaavai vauvaara tida varada

²⁴ ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Kii fai ta hama aavaa rapasiaaravaivee. Ivaui kii ta peperoovaa roosiivaa kagaari kagaariida teekio voovoono yaataraivoono ivaa vareevee, tiravai. Nnaaruua vaidiivo Anutuugaa yanaivau kua fafaara roovo tuuvaugiataa iya itaama uuvaara kaanaivo vairavai. Ii kua ivo tunoo:

Iya ni uyira rairaiyauvaa
mmuaavai mmuaavai duuyama varada
ni yaapa varaayaa diaivaara
peperoovaa kagaari kagaariida taavo
voovoono yaataraivoono ivaa varaivaivee.

Fafaaraivo itaa kua tuuvaa kaanaivaa rapira vaidiiya itaama iiravai.

²⁵ Yisuunna yatari sagaivaa vainiivau gioonnaiya dida vaidi Yisuunna kaanootama Yisuunna kaanaa nnunnaivo Koropaanna nnaataivo Mariaavaatama Makataraa gioonnaivo Mariaavaatama dida vairavai.

²⁶ Dida vauduu too Yisuuva tooduu ari kaano dioo vauduu na inna ngiaammuu ivo niiyara mmuduuya riraivootama diee vakiaaduu too ari kaanaa tunoo: Gioonna-o, aa suai aavakidiri aa ngiaammuu aavo i mmaapuvai varinaravaivee,

²⁷ kiaa kioo ni tunoo: Aa suai aavakidiri aa gioonna aavo i kaano varinaravaivee, tuduu rikiee na ii suai ivakidiri inna kaanaa vitee nini nnauki yapeeravai.

Yisuuva putiravai

(Matai 27:45-56; Maraka 15:33-41; Rukaaso 23:44-49)

²⁸ Yisuuva itaa kua kiaa kioo rikiooduu ari mmoori mmuakiaayuvai taika kiooduu rikioo ivo tunoo: Ni nnoori rainoo, tiravai. Nnaaru Anutuugaa kua fafaara roo kuaivaudiri kaanaivo itaama vairavai.

²⁹ Yisuuva itaa kua tuduu yavaivaki nnoori kapikaroo ari vookaravuaa nnutuuvu vinikaivo ivaki vauduu vaidiiya kapuka roosuu mminnaivaa nnooriivakidiri rabuuma kiada yatari seera hokobaivaa nnutuuvu hisopaivau kuru kiada rooru utida Yisuunna kuasiivau yapa kiooduu

³⁰ Yisuuva nnoo tunoo: Vaa ni mmooriivo taikainoo, kiaa kioo vaaveevo tagiruduu putiravai.

Yisuunna yaaneevaki vaidiiya haara kieeravai

³¹ Putuduu Yutayaa vaidiiya kati varira suaivo vainima vauvaara ngiari mminnammin-naiyauvaa teerairavai. Turau ngiari kati varira suai yoketaa ari vookaraivo vainaraivaara iya yaata utida ngiari mminnamminnaiyauvaa teerairavai. Ngiari kati varira suaivaki vaidi putuaiya mmammaiyauvo yatari sagaivyauvunu sa vakiaiveera iya yaata utida numa Roomaa kieetaivaa Piratuusaa yaparaida tunoo: A ee-oo tinai i ngiaammuauya vaidi yatari sagaivyauvunu haara kiaiya yukuuyauvaa ruaimi kiada yatari sagaivyauvunudiri hituaaravainnee?

³² tuduu kieetaivo ee-oo tuduu ari rapira vaidiiya oro teeda vuai vaidiivaa Yisuunna tasipama yatari sagaivau hiri kioovaa yukuuvaitana ruaimi kiada vida vuaivaa yukuuvaitanaatama ruaimi kieeravai.

³³ Ruaimi kiada nnida Yisuunna tooduu vaa putuduu hama inna yukuuvaitana ruaimi-rama kiada

³⁴ rapira vaidi voovoono ari mmataivaata Yisuunna yaaneevaki hara rada kiooduu akiairaama kiauvoota nnooriivootama innakidiri tiiravai.

³⁵ Tuuduu neenoo ivaa taivoono ivaara vaa na tiravai. Vaa na rikiaunoo. Na kiaa kuaivo kutaa kuavai. Ngieetama Yisuunnara kutaavaivee kiateeraivaara na kiaa kuaivaa neneeta rikiauko kutaa kuavai vainoo.

³⁶ Nnaaru Anutuugaa yanaivaki kua fafaaraivo vainno tuu kuaivaa kaanaivo vauvaudiri Yisuunnara iya itaama iiravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tunoo: Hama inna mmuyai voovai ruaimiaaravaivee, tiravai.

³⁷ Anutuugaa kua fafaara voovai vainno tunoo: Iya mmataivaata haara kiasa vaidiivaa gioonna kiaapuuya taaravaivee, tiravai.

Vaidiia Yisuunna hau kieeravai

(Matai 27:57-61; Marakaa 15:42-47; Rukaaso 23:50-56)

³⁸ Nnaagiai yoosinnaivaa nnutuuvo Arimateyaa diaa vaidiivaa nnutuuvo Yoosiipo numa Yisuunna nnabaivaa varoo kuanaraivaara Piratuusaa yaparairavai. Yoosiipo Yisuunna nnaagiai nuaira vaidivai. Yutayaa vaidiyyara aatuunno haumaki ivo Yisuunna nnaagiai nuairavai. Ivo Piratuusaa yaparauduu rikioo ee-oo tuduu Yisuunna nnabaivaa oro varoo viravai.

³⁹ Vaa heenaki Yisuunnasi vuu vaidiivo Nikotimaaso suuda yoketaa vuu suuyaivaa varoo ngioo Yoosiipaa sunoo viravai. Ivo yatari rana suuda yoketaa vuvuaa nnutu-uvoo aroosaivaatama kupuuvaa roosuuvaa nnutuuvo miiraivaatama hanigianigieema mmuaavaki kioo kaayau mmuaararoovaa varoo viravai.

⁴⁰ Ii vaidi ivaitana Yisuunna nnabaivaa varada suuda yoketaa vuu suuyaivaa buruqa poosa rapasi kioovau siikama kiada inna nnabaivaa purupuruuma kieeravai. Yutayaa vaidiyya vaidi putiraiya nnabaiyauvaa teerairayaama ivaitana Yisuunna nnabaivaa itaama teerama kieeravai.

⁴¹ Yisuuva putuu mmataivau kati yatari hau utira mmatavai vairavai. Vauvaki karaasa mmata nnauvaa sikauvaki hatata kioovaki hama vaidi nnaba voovai ivaki yapooivo ivaki vairavai.

⁴² Vauduu rikiada ngiari kati varira suaivo vainima vauvaara yaata utida ngiari mminnamminnaiyauvaa safuuma teerakiaaraivaara mmata nnau hama vaidi hauvo vainima vau ivaki Yisuunna nnabaivaa varada ivaki hau kieeravai.

20

Yisuunna mmata nnauvo mmannavai vairavai

(Matai 28:1-8; Marakaa 16:1-8; Rukaaso 24:1-12)

¹ Sudaagaki heenanaanna hama ruvuuaayeerainno homo upisiinno vauduu Makataraa diaa gionnaivaa nnutuuvo Mariaava Yisuunna mmata nnauvakira kuanaree kiasa oro tooduu vaa mmata nnau keegiaivaki vau sikau pinaivaa ivakidiri feena kiooduu too

² ivo seenoo vioo Simoono Petoroosaata Yisuuva niiyara pinaama mmuduuya rira ngiaammuuvaa niitama kiasa mmioo tunoo: Vaa iya ti Udaangaivaa nnabaivaa mmata nnauvakidiri varada iya yapa kiaipinnainni hama ta taunnaanoo,

³ tuduu rikiada Petoroosoota neetama ivau pikiada mmata nnauvakira viravai.

⁴ Seenada vida na Petoroosaa yaatara kiee neenanaa mmata nnauvaa taanaree kiasa

⁵ viese viese oro kookama reeti taaduu buruqa poosaiyauvo vauduu tee hama ivaki virama kiaaduu

⁶ Simoono Petorooso ni nnaagiadiri vioo ni yaatara kioo ivaki viravai.

⁷ Vioo tooduu buruqa poosa purupuruuma kiooyauvoota Yisuunna kieetaivau rau kioo buruqaivootama ivaki vairavai. Hama Yisuunna kieetaivau rau buruqaivo purupuruuma kioo buruqaiyauvaa tasipama vairama kioo ari voovau rapugiaa yoketaama kioo vairavai.

⁸ Vauduu tee na vaa tauraa mmata nnauvaa taivo neetama aakiaivaki oro tee kutaavaivee tiravai.

⁹ Yisuuva putuuvakidiri kava diitaanara kuaivaa nnaaru Anutuugaa yanaivaki roo kua fafaaraivo tuuvaa ta homo ivaara kumimakama iikiannavai.

¹⁰ Ta ivaa teeda pikiada kava vara ranada titi nnaukira nniravai.

Yisuuva Makataraa gioonna Mariaanna avuuvau kooyaa diravai

(Matai 28:9-10; Marakaa 16:9-11)

¹¹ Ta ngiaannaduu Mariaava mmata nnau mmaanaivau dioo vainno rateeravai. Ratoo varioo kookama kioo aakiaivaki taanee kiasa tooduu

¹² aangeravaitana poosa buruqa uyuuvaitana Yisuunna nnabaivaa yapa kioovau hara kiada variravai. Vuaivo kieetaivaa yapa kioonningiaa varuduu vuaivo yukuuvaa yapa kioonningiaa hara kioo variravai.

¹³ Ivaitanaano Mariaanna tunoo: Gioonna-o, e aaniira rataannanee? tuduu rikioo ivo ivaitana sai tunoo: Vaa ni Udaangaivaa nnabaivaa iya varada kuaavai. Iya yapa kiaipinnainni hama na tauvaara rataunoo,

¹⁴ kiasa kioo hanigia tooduu Yisuuva ivau dioo vauduu hama inna Yisuuvavee kiasa arinaima teeravai.

¹⁵ Hama arinaima tooduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Gioonna-o, e aaniira rataannanee? A giaara buaakiannanee? tuduu rikioo yaata utuoo tunoo: Anna yatari mmoorira

haitatuura vaidivoono tinoo, kiaa inna kua sai tunoo: Ni vaidi-o, vaa eenoo inna varee viee inna yapa kiaannaivaara ni giaa ni minai na viee inna varaanaravaivee,

¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mariaa-o, tuduu rikioo hanigia inna too Eporai kuaivakidiri inna tunoo: Rovonii, tiravai. Ivo itaa kua tuu kuaivaa oyaivo Vitaira-o, tiravai.

¹⁷ Yisuuva gioonnaivaa tunoo: Hama na ni Napoonnasi kava kuauvaara sa ni utu kие vakianee. Vee ni ngiaammuauya niyara kiaa mmiee kianee: Ni Napoova ngii Gioovavee. Ni Anutuugo ngii Anutuugovee. Na kava innasi kuanaravee. Iya itaa kua kiaa mmianee,

¹⁸ tuduu rikioo Makataraa gioonna Mariaava vioo inna ngiaammuauya kiaa mmioo tunoo: Vaa na Udaangaivaa tauvaivee, kiaa kioo iva tuu kuaivaa iya kiaa mmiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata kooyaa kua tiravai

(Matai 28:16-20; Marakaa 16:14-18; Rukaaso 24:36-49)

¹⁹ Ti Sudaaga suai ivaki heenauduu Yisuunna ngiaammuauya nnau voovaki nuunaida vaidi Yutayaiyara aatuuda sipuuyauvaa rau kiooduu Yisuuva numa iya tammaivaki dioo vainno tunoo: Ausa nuufaivo ngiiki vakiaivee,

²⁰ kiaa kioo ari yaakuuvaitanaata ari yaaneevaataama iya vitairavai.

²¹ Vitauduu iya ngiari Udaangaivaa teeda sirigairavai. Sirigaida varuduu Yisuuva keenaa iya tunoo: Ausa nuufaivo ngiiki vakiaivee. Ni Napoova ni titoneema na ngii titaunoo,

²² kiaa kioo ari yaikiaivaa iyayaa fuu tioo tunoo: Mmannasa Yoketaivaa varaatee.

²³ Fai ngia vaidiyya mminnamminnaa maisaiyauvaara taikaivee tikio fai taikaanaravai. Fai ngia vaidiyya mminnamminnaa maisaiyauvaara mmanammanna vakiaivee tikio fai mmanammanna vainaravaivee, tiravai.

Tumaaso Yisuunna teeravai

²⁴ Yisuunna ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidi taarama varuuyakidiri mmuaavai nnutuuvo Tumaaso vuai nnutuuvo Gaabivaano Yisuuva nnuu suaivaki hama iya tasipama variravai.

²⁵ Hama iya tasipama varuduu ari saiyaano inna kiaa mmida tunoo: Vaa ta Udaangaivaa taunnaanoo, tuduu rikioo Tumaaso iya tunoo: Fai na hama inna yaakuuvaitana pirima hoo kuaruuvaitana tee hama na ni yaaku oopuuvaa pirima kuaruuvaitanaki uyuee hama na ni yaakuuvaa inna yaaneevaki uyuee fai hama na ivo diitainoo kiaivaara kutaavaivee tinaravaivee, tiravai.

²⁶ Yapooma yaaku sai suaivai karasaidiri taaravooma suaivo taika kiooduu Yisuunna ngiaammuauya keenaa nnauvaki varuduu Tumaaso iya tasipama variravai. Varuduu vaa iya sipuuvaa rau kiooduata Yisuuva kati numa iya tasipama dioo vainno tunoo: Ausa nuufaivo ngiiki vakiaivee,

²⁷ kiaa kioo Tumaasaa tunoo: Ai yaaku oopuuvaa rooru aavau yapa kие ni yaakuuvaitana taanee. Ai yaakuuvaa rooru ni yaaneevaki yapaanee. Sa taara yaata utirainna niyara kutaavaivee kianee,

²⁸ tuduu rikioo Tumaaso inna kua sai tunoo: Ni Udaangakuavee. Ni Anutuugovee,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A vaa ni taannaivaara niyara kutaavaivee kiannanoo. Gioonna kiaapu hama ni taiya niyara kutaavaivee kiaivaara Anutuugo iyara yoketainoo, tiravai.

Aa yanaa aavau roo kua oyaivovee

³⁰ Yisuuva ari vookara ari vookarau mmoori kaayauyaavau ari ngiaammuauya avu-uyaavunu uduudu teeravai. Iyauvaa mmuakiaayauvai hama na aa yanaa aavau rauvai. Na vooyauvai nnaasu rauvai.

³¹ Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Yisuuvaavee. Anutuugaa Mmaapu tuanaivo Yisuuvaavee. Ngia ivaara kutaavaivee kiaaraivaara na aa yanaa aavau Yisuuva uu mmoori vooyauvai rauvai. Ngia itaama innara kutaavaivee kiaa kiada tupatupaa variraivaa varaaraivaaraataama na aa yanaa aavau ivo uu mmoori vooyauvai rauvai.

21

Yisuuva ari ngiaammuauya avuuyaavunu kooyaa diravai

¹ Yisuuva nnaagiai numa nnoori haruungaivaa nnutuuvo Tiperiaa vainiivau ngioo kava vooneetu ari mmammaivaa kooyaa ari ngiaammuauya vitauduu inna teeravai. Ivo ataama ari mmammaivaa iya vitauduu teeravai.

² Ari ngiaammuaui voovai Simoono Petorooso ari seena ngiaammuaui voovai Tumaasootama ivaki variravai. Gioonna kiaapuuya innara Gaabi-o, tira vaidivai. Ngiaammuaui voovai Nataneerootama variravai. Ivo Karirayaa ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvo

Kenaa ivakinnaa vaidivai. Sevetainna mmaapuuvaitanootama seena ngiaammuaui taara-vaitanootama ivaki nuunaida variravai.

³ Varuduu Simoono Petoorooso iya kiasa mmioo tunoo: Na tavau varaanara kuanaravee, tuduu rikiada iya inna kiasa mmida tunoo: Fai teetaatama kuaaravee, kiasa kiada vida kanuuvaa varada ivaki karada heenagieena tavaura puridada hama tavau voovai vareeravai.

⁴ Hama varooduu rikioo suaivo reera kioovakinnaigiatas Yisuuva nnoori haruunga siriivau dioo vauduu hama ari ngiaammuauiya arinaima inna teeravai.

⁵ Hama inna arinaima tooduu rikioo Yisuuva iyara aayanna roo tunoo: Ngiaammuauso, vaa ngia tavau vooyauvai varadannee? tuduu rikiada iya inna kuaivaa sai tunoo: Ai, hameeta ta tavau voovai varaunnaano,

⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia utua vaaheevaa vara kanuuvaa sainai yaaku yaadudainningiaa kagaari kiada fai ngia tavau vooyauvai varaaravaivee, tuduu rikiada iya utua vaaheevaa vara iya tuupinnainningiaa kagaari kiooduu tavauyauvo utua vaaheevaki nnida vidada suvuai kiada vauduu iya hama yopeema vaaheevaa utu raririima rada kanuuvaki yapeeravai.

⁷ Iya vaaheevaa utu raririida varuduu Yisuuva niyara mmuduuiya rira ngiaammuaivo neenoo Petooroosaa kiasano: Inna Udaangaivovee, tuduu Simoono Petoorooso Udaangavee tuu kuaivaa rikioo ivo taguada dioo vauvaara ari yaapa varaayaa diaivaa ariiyaa rau varoo nnooriivaki suauroomu kioo viravai.

⁸ Vuduu ari saido kanuuvaa varada siriivau vida vaaheevaa aakiaivaki kaayau tavauyauvo suvuai kioo vauyauvaa utu raririima rada viravai. Hama iya ngieera nnoori vuutaivaki variravai. Iya nnoori siri vainiivau variravai.

⁹ Iya kanuuvakidiri vida siriivau reemi rada dida vida tooduu ikia hauru toovo iya too vauduu tavauvoota bereetaivootama ivau vairavai.

¹⁰ Vauduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aa ikiataa varaa tavau vooyauvai varada ngiatee,

¹¹ tuduu Simoono Petoorooso kanuuvau karo vaaheevaa aakiaivaki kaayau tavau pinaiyauvo suvuai kioo vauyauvaa utu raririima roo numa siriivau yapa kieeravai. Yapa kiooduu yaaku sai vaidivai karasaidiri taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana yukukidiri taaravooma (153) tavauyauvo vaaheevaki vairavai. Kaayau tavauyauvo itaama vauduaata hama vaaheevo tavarateeravai.

¹² Yisuuva iya tunoo: Numa nnaatee, tuduu rikiada vaa iya arinaima inna teeda yaata utida tunoo: Ti Udaangaivovee, tuuvaara iya aatuuda hama inna yaparaida tunoo: A gioononnee? tiravai.

¹³ Yisuuva oo bereetaivaa habati kioo iya mmioo tavauyauvaatama habati kioo iya mmiravai.

¹⁴ Yisuuva putuuvakidiri diitoo nuainno varioo ari ngiaammuauiya avuuyauvunu tau-raa taaraneeu iya too ii suai tavau hudoo suai ivaki kava nnaagiai vooneetu iya teeravai.

Yisuuva Petooroosaata kua tiravai

¹⁵ Iya yeennaiyauvaa nnaa taika kiooduu Yisuuva Simoono Petooroosaa tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. A niyara mmuduuiya ruannaivoono aa i seena aaya niyara mmuduuiya riraivaa yaatarainnee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, na aiyara mmuduuiya ruauvaa vaa a tee rikiaannano, tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ni puara sipisiipa nnaakaraiya yeennaiyauvaa mmianee,

¹⁶ kiasa kioo kava vooneetu inna tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. A niyara mmuduuiya ruannannee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, na aiyara mmuduuiya ruauvaa vaa a tee rikiaannano, tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ni puara sipisiipaiyara haitatuukianee,

¹⁷ kiasa kioo kava nnaagiai vooneetu inna tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. A niyara mmuduuiya ruannannee? tiravai. Yisuuva itaama taaravoomaneetu Petooroosaa tunoo: A niyara mmuduuiya ruannannee? tuuvaara Petoorooso ausa mmuaararainno inna sai tunoo: Udaanga-o, mmuakiasa mmoori aataruuvaa vaa a tee rikiaannano. Na aiyara mmuduuiya ruauvaaraatama vaa a tee rikiaannano, tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ni puara sipisiipaiya yeennaiyauvaa mmianee.

¹⁸ Na kua kutaavai i kiasa i mmiaunoo. A vaidi karaasavai varianna suaivaki ai uyira rairaiyauvaa eenoo uyuee rainna ee yaata utuanna aataruuvau kuannavai. Fai yapooma a ngiaabai kiee variee i yaakuuvaitana raduda kiee varino vaidi voovoono i uyira rairaiyauvaa aiyaa uyu rau kioo i vitoo hama a kuanee kianna aataruuvau kuanaravaivee, tiravai.

¹⁹ Vaidiyya Petooroosaa ruputikio Anutuugaara ari vookaraama putinaraivaara Yisuuva itaa kua tiravai. Petoorooso putinaraivaa gionna kiaapuuya teeda Anutuugaara kua

yoketaivaa kaaaraivaara itaa kua tiravai. Yisuuva Petoroosaa tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tiravai.

Yisuuva niyara kua tiravai

²⁰ Kiaa kioo vuduu Yisuuva niyara mmuduuya rira ngiaammuauvo neetama iya nnaagiai nniravai. Tauraa ta yeenna nneera suaivaki neenoo Yisuunna rainnaa utuee inna kiaanoo: I nnammutuaiya i vitainara vaidiivo gioononnee? kiaivoono na iya nnaagiai nniravai.

²¹ Na iya nnaagiai ngiee variaaduu too Petorooso hanigia ni too niyara Yisuunna tunoo: Udaanga-o, aa vaidi aavaara a dataakuainna kiannannee?

²² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Fai na innara tinara: Ivo varinanai fai na kava vara ranee mmatayaa tiinaravaivee, tinara kuaivo mo datainnee? E aaniivaara ivaara yaata utuannannee? Hama ainivai. Eenoo ni nnaagiai ngianee, tiravai.

²³ Ivo itaa kua tuu kuaivaara inna nnaagiai nuairaiya rikiada tunoo: Ivo tinoo: Ii vaidi ivo hama putinaravaivee, tiivaivee. Iya itaa kua tiravai. Hama Yisuuva tunoo: Hama ivo putinaravaivee, tiravai. Ivo tunoo: Fai na innara tinara: Ivo varinanai fai na kava vara ranee tiinaravaivee, tinara kuaivo mo datainnee? E aaniivaara ivaara yaata utuannannee? Hama ainivaivee. Ivo itaa kua tiravai.

²⁴ Ii vaidi ivaara iya itaa kua tuuvo neenoovee. Na ii kua mmayaaya iyauvaa tiee variee fafaara raunoo. Vaa ta rikiaunnava. Neenoo kua kutaa tira vaidivai variaunoo.

Yuvuaano kuaivaa raa taikeeravai

²⁵ Yisuuva uu mmooriivo kaayauma vauduu na vooyauvaara nnaasu fafaara rauvai. Na yaata utuaunoo. Fai vaidiia Yisuuva uu mmoori mmuakiaayavai mmuaavai mmuaavai fafaara reekio ii yanaa iyauvaa mmatayaa yapaara mmaataiyauvo hameetainaravaivee.

Kua varada nuaira Aposoroo vaidiiya iira mmayaayavai

Kua varada nuaira Aposoroo vaidiiya iira mmayaayaivaa Rukaaso fafaara reeravai. Ivo aayanaa Aposoroo yanaa aavaa roo vaa Yisuunna mmayaaya ari tauraa roovakidiriaatama vooyauvai aavaki reeravai.

Aa yanaa aavaki vai kuaivo ataama vaivai. Yisuunna nnaagiai nuauya Mmannasa Yoke-taivo iya tasipooduu iya mmayaaya yoketaivaa varada tauraa Yerusareemaiya kiasa mmida Yutayaa mmataivaki varuuyaataama Samariaivaki varuuyaata mmuakiasa mmatauvau varu-uyaataama kiasa mmiravai. Tauraa tuanaa Yutayaa gioonna kiaapu vooyananaa ausa hani-giooduu iya nnaagiai ngiari voopinnaia vo mmata vo mmata varuu vooyaataama ausa hanigeeravai.

¹ Boo Tioopiri-o, ni yanaa tauravau Yisuuva mmuakiasa mmooriyauvai tauraa uuyau-vaatama mmuakiasa kua ti kiasa ti mmuuyauvaatama na fafaara reeravai. Yisuuva toosa hara kioo uu mmooriivaaraatama iima roo vioo vioo

² nnaagiai Anutuugo inna vitoo ngiau aapu vuuvaaraatama na fafaara reeravai. Yisuuva homo mmatayaa varuu suaivaki Mmannasa Yoketaivaa yaagueeqaivo inna tasipooduu ari kua kutaivaa varada nuau vaidiiya ngiari mmooriyauvaa iikiateera kuaivaa iya kiasa mmiravai.

³ Yisuuva ari putuvakidiri kava diitoo varioo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo (40) suaivaki nuainno varioo ari kua varada nuau vaidiiya ari mmammaivaa kaayauneetu kooyaa iya vitairavai. Fai iya kiasa: Kutaa Yisuuva kava diitoo hara kioo varinoo, kiasaivaara ivo ari mmammaivaa iya vitairavai. Ivo nuainno varioo ari mmammaivaa iya vitau suaivaki ivo Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaara iyaata kua tiravai.

⁴ Vo suai voovaki iya mmuaavau nuunama varida yeenna nneeda varuduu too Yisuuva iya tasipama varioo iya kiasa mmioo tunoo: Sa Yerusareema pikiada kuatee. Aavaki varida ni Napoova kua kiasa teerama kioo kati ngii minara tuu mminnaivaara faannakiatee. Vaa na ivaara ngii giaa ngii miravai.

⁵ Yuvuaano mmanna nnooriivaadiri ngii apiravai. Fai kiisa suai Mmannasa Yoke-taivoo nnoori apiraivaa roosiima ngiilki tiinaravaivee, tiravai.

Anutuugo Yisuunna vitoo ngiau aapu viravai

⁶ Kava vo suai voovaki iya nuunaida varuduu too Yisuuva iya tasipama varuduu iya inna yaparaida tunoo: Nnaaru ta Isarairaa gioonna kiaapuuya ta titiyara haitatuuda yoketaama variaannaneema aanna a makee tiyara itaama dinarannee? A itaama diee ngiari voopinnaia ti haitatuukiaia yaataree tiyara dinarannee?

⁷ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Vaa ni Napoova ari iikiatai suaivaa mmataama kiaiavai. Fai hama ivo ivaara ngii giaa ngii minai ngia hama ivaara rikiaaravee. Aa kua aavaa na ngii giaa ngii minai fai ngia rikiaaravee.

⁸ Mmannasa Yoketaivo ngiiyaa tiino too inna yaagueeqaivo ngii suvuainaravai. Ngii suvuau kinai ngia niyaraata ni mmayaayaivaaraatama Yerusareema gioonna kiaapuuya kiasa mmida mmuakiasa gioonna kiaapu Yutayaiaata Samariaiyaatama kiasa mmida vo yoosinna vo yoosinna suai raari reeraipinnai suai haatapeeraipinnai tooya sai tooya sainai ngieera variaiyaatama kiasa mmiaaravaivee, tiravai.

⁹ Ivo itaa kua kiasa taika kiooduu rikiada iya inna teeda vauduu Anutuugo ngiau aapu inna vitoo vuduu namaivo inna rummua apu kiooduu iya hama inna teeravai.

¹⁰ Iya ngiau aapu Yisuuva vuuvaki homo puaisakama teeda vauduu vaidi taaravaitana mmammayaa uyirana poosa kuavvaitana uyu kioovaitana akiiraama iya vainiivau dida vaidi

¹¹ tunoo: Vaidi Karirayaayaso, ngia aaniira aavaki dida vaidi mmannammanna ngiau aapu teeda nnaasu vakiaannee? Aa ngia taavo Anutuugo Yisuunna vitoo ngiau aapu kuaineema fai kava mmuaikaraama tiinaravaivee, tiravai.

Yutaasaa mmaata varaanaraivaa

mmataama kieeravai

¹² Ivaitana itaa kua kiasa kiooduu Yisuunna kua varada nuairaiya taapi Oriveeta Yerusa-reema mmatama vuvakidiri pikiada Yerusareema kava vara ranada viravai.

¹³ Vida ivaki ngiari varira nnauvaa veraayaa vau terenaivau vau nnauvaki viravai. Ivaki vida varuuya nnutuuyauvo ataama vairavai. Voovai nnutuuvo Petorooso voovai

nnutuuvo Yuvuaano voovai nnutuuvo Yakooopo voovai nnutuuvo Adiriaaso voovai nnutuuvo Piriipo voovai nnutuuvo Tumaaso voovai nnutuuvo Batoromaiva voovai nnutuuvo Mataiva voovai Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvo Yakooopo voovai vaidi voovoona inna mmataivaa varoovaa kaayau rapira vaidiivaa nnutuuvo Simoono voovai Yakooopaa mmaapuuvaa nnutuuvo Yutaasovee.

¹⁴ Iyaano mmuaavau nuunaida mmuaavaugiataama makemakee yaaku vareeravai. Gioonna vooyaatama Yisuunna kaano Mariaavaata Yisuunna kataidootama iya tasipama nuunaida yaaku vareeravai.

¹⁵ Ii suai ivaki kaayau gioonna kiaapu yaaku saivai sainaidiri mmuaa vaidivai yuku yaaku taika kioo (120) gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee tuuya nuunaida varuduu iyakidiri Petorooso diitoo iya avuuvau dioo vainno tunoo:

¹⁶ Ni seenayaso, nnaaru Mmannasa Yoketaivoono ti rubuungaa Davuitiinna yaataivaki kiaa mmuu kuaivaa Anutuugaa yanaivau fafaara raa kioovo vaivai. Yutaaso kooyaa Yisuunna ari nnammutuuiya inna vitainai teeda iya inna utuaara kuaivaa fafaara raa kioovo vauvaa kaanaivo vaa vairavai.

¹⁷ Vaa tauraa Yisuuva Yutaasaa mmataama kiooduu ti tasipama mmoori varoo ti tasipama nuairavai.

¹⁸ Yutaaso ari mmoori maisaivaa irisai sikau varoovaaadiri mmata voovaaara yookaama kioo ivaki maisama putuoo vauduu inna ausaivo rusitia roo vuduu inna naaraivo mmaanai tioo viravai.

¹⁹ Tioo vuduu mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusareema varuuya rikiada ngiari kua tuanaivakidiri mmataivaa nnutuuvaa tunoo: Akeredamavee, tiravai. Ii nnutu ivaa oyaivo tunoo: Kiauvo vau sikaavaadiri yookaama kieera mmatavaivee, tiravai.

²⁰ Anutuugaa kua yanaa voovai nnutuuvo Saama ivaki vai kuaivo vainno tinoo:

Inna nnauvo mmanna nnauvai vakiaivee.

Sa vaidi voovoona ivaki variaivee, tiivai.

Kua fafaara voovai vainno tinoo:

Kii ari vo vaidi voovoona

ari mmoori vareera mmaataivaa varaivee, tiivai.

²¹⁻²² Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaara kii ta vo vaidi voovai mmataama kikio inna mmaataivaa varoo ti tasipama ti Udaanga Yisuuva kava diitoo kuaivaara gioonna kiaapuuya kiaa mmiaivee. Mmuakiaa suai Yisuuva ti tasipama vioo ngioonna varuu suaivaki ti tasipama nuaira vaidi voovoona inna mmaataivaa varaivee. Yuvuaano gioonna kiaapuuya nnoori apuu suaivakidiri vioo vioo tuma Anutuugo Yisuunna vitoo ngiau aapu vuu suaivakiaatama ivootama ti tasipama nuairaivoono Yutaasaa mmaataivaa varaivee.

²³ Petorooso itaa kua tuduu rikiada gioonna kiaapuuya taara vaidivaitana nnutuuvaitana tiravai. Vaidi voovai nnutuuvaa Yoosiipo tiravai. Inna nnutu voovai Parasaapo vauduu voovai Yusutuuva vairavai. Iya vuai vaidiivaa nnutuuvaa Matiaavavee tiravai.

²⁴ Iya vaidiivaitana nnutuuvaitana kiaa taika kiada yaaku varada tunoo: Udaanga-o, vaa a mmuakiaa gioonna kiaapuuya ausa vuatinniiyauvaa taa taika kiaanano. Itama vaikiat aa taara vaidi aavaitana a tee a mmataama kiaanna voovai ti vitaakianee.

²⁵ Ti vitainai ta teekio rikioo fai ivo vaidi aposoroo Yutaasaa mmaataivaa varoo inna mmooriivaa varaanaravai. Vaa Yutaaso ari mmooriivaa pikioo ari uu aataruuvaa irisaivaki viravaivee.

²⁶ Iya itaa kua kiaa yaaku vara taika kiada vaidiivaitana nnutuuvaitana kooyaa vauduu rikiada iya vaidi nnutu vau sikauvaitana tooriivaki uyu kiada fuarau kiada tooduu Matiasaa nnutuuvo kooyaa vairavai. Vauduu ivo Yisuunna kua varada nuaira vaidi aposorooya yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai tasipama nuairavai.

2

Mmannasa Yoketaivo tiiravaivee

¹ Yutayaiya nnaagiai buusa nneera suaivaa nnutuuvo Pedikoosa suaivaki gioonna kiaapu mmuakiaaya Yisuunnara kutaavaivee tiraiya nuunaida mmuaavau variravai.

² Varuduu akiairauduu ngiau aapuuvakidiri akuavo pinaa akuavai tuoo yuunna yaamuruka akua roosiima kiaa roo tuoo iya varuu nnauvaa aakiaivaki vioo pinaa akuavai tuoo varuduu

³ gioonna kiaapuuya tooduu ikia hauruuvaa roosiima raubiriinno mmuakiaa ivaki varuuyayaa vairavai.

⁴ Vauduu Mmannasa Yoketaivo iya aakiaiyauvaki suvainno Mmannasaivo iya avaiyauvaa tasipooduu ari vo kua vo kuaiyauvaa hama tauraa rikiooyauvakidiri tiravai.

⁵ Itaama uu suaivaki Yutayaa vaidi vooya mmuakiaa vo mmata vo mmata varuuya kati ngiari tinniyaaadiri Anutuugaara yaata utira vaidiiya numa Yerusareema variravai.

⁶ Kaayau gioonna kiaapuuya ivaki varida rikiooduu akua pinaivo vuduu rikiada nnida nuunaida rikiooduu Yisuunnara kutaavaivee tira gioonna kiaapu mmuakiaaya iya mmuaavai mmuaavai ngiari kua tuanaa vo kua vo kuaiyauvakidiri tuuyauvaara iya pinaama nnikiaravai.

⁷ Iya nnikiaraida yaaku vuatavuataida tunoo: Mo aa kua kiaa gioonna kiaapu aaya Karirayaa diaa gioonna kiaapuyavee.

⁸ Mo iya dataama kiadaida kuaivaa kiaani ta rikiaunnano vo kua vo kuaiyauvo ti kua tuanaayauvai vainnee?

⁹ Mo ta mmuakiaaya vo mmata vo mmataivakidiri ngiaunnnavai. Ta Parataadiri ngiaunnaiyaata ta Meteediri ngiaunnaiyaatama ta Iramitiidiri ngiaunnaiyaata ta Mesopotami-aadiri ngiaunnaiyaatama ta Yutayaadiri ngiaunnaiyaata ta Kapatokiaadiri ngiaunnaiyaatama ta Podoodiri ngiaunnaiyaata ta Asiaadiri ngiaunnaiyaatama

¹⁰ ta Purukiaadiri ngiaunnaiyaata ta Paburiaadiri ngiaunnaiyaatama ta Iyiipadiri ngiaunnaiyaata ta Kureena yoosinna vainima nnutuuvu Ripuaadiri ngiaunnaiyaatama ta Rooma yoosinnaivau variaunnaiyaatama ngiaunnnavai.

¹¹ Ta Roomadiri ngiaunna vooya vaidi Yutayaa tuanaiyaata ta vooya vopinnaa kumimakaiya hanigiada Yutayaiya aataruuvau kuaunnaiyaatama ngiaunnnavai. Ta Kereteediri ngiaunnaiyaatama ta Arapiaadiri ngiaunnaiyaatama ngiaunnnavai. Nnida ta mmuakiaaya rikiaunnani iya vo kua vo kuaiyauvaa kiaiayauvo ti kua tuanaayauvaida kiaanoo. Anutu-ugo ari vookara ari vookarai mmooriyyauvaa iivaaraida iya ti kuaiyauvakidiri kiaanoo,

¹² kiaa kiada varida pinaama nnikiaraida kaayau kumimakaida varida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo oyaivo dataamainno vainnee? tiravai.

¹³ Tuduu rikiada vooyaano Yisuunnara kutaavaivee tuuyara raida tunoo: Iya kapikarai nnooriivaa nnaa kiada kumimakaida varidaida itaa kua kiaanoo, tiravai.

Petorooso kua mmayaayaivaa tiravai

¹⁴ Tuduu rikioo Petorooso ari seena vaidi kua kutaivaa varada nuairiyaatama diitoo iya vuutaivaki dioo vainno kuaivaa kaayau gioonna kiaapu nuunauyaki pinaama kuaivaa tioo tunoo: Ni seena Yutayaiyaata ngia Yerusareema variayaatama ni kuaivaa rikiaatee. Aa na kua tinara aavaa tuqinnama rikiaatee.

¹⁵ Aa ta aavau diaunnaiyara ngia tiyara yaata utida kiaanoo: Vaa kapikarai nnooriivaa nnaa kiada kumimakakiaanoo. Ngia itaa kua kiaa kua ivo inna unnakuavaida kiaanoo. Aanna makee suaivo ikitainno nninoo. Hama kapikarai nnooriivaa nnaa suaivo nni-ivaaraida ngia unnakuavaida kiaanoo.

¹⁶ Nnaaruaa vaidi forofetaivaa nnutuuvu Yuvueero aa ta makee iikiaunna kua aavaara tunoo:

¹⁷ Anutuugo tinoo:

Fai suai nnaagiayauvaki na ataama iinaravaivee.

Fai na ni Mmannasa Yoketaivaa

mmuakiaa gioonna kiaapuuya

kaayauma mminaravai.

Mminai fai ngii raunna mmaapuuya ni kuaivaa

kooyaa forofetaiya roosiima kiaa mmiaaravai.

Fai vaidi karaasaiya

ngiari avu tinniiyauvo hanigianai

ari vookarai aataruuyauvaa teekiai

yokovaiya ruvuataiyauvaa taaravaivee.

¹⁸ Kutaa, fai ii suai ivaki

na ni mmoori vareera kiatanna ngiaammuauya

ni Mmannasa Yoketaivaa mminai teeda

fai iyaatama ni kuaivaa kooyaa kiaravaivee.

¹⁹ Fai na ngiau aapu ari vookara

ari vookarai mmooriyyauvaa iina

mmataivaunnaata iinai taaravai.

Fai na iino too kiauvootama ikaivoota

kaayau kioosuuvootama vainaravaivee.

²⁰ Fai suaivo upisiino

kuraagaivo kiau roosiima kookee kuainaravai.

Aa mminnaa aayauvaa na tauraa iino too

nnaagi ai na Udaangaivaa

ni suai pinaa ari vookaraivo nninaravaivee.

²¹ Ii suai ivo nnino too

fai gioonna kiaapu voovoono

na Udaangaivaa niyara aayanna tinai

fai na inna vitee

yoketaivau yapaanaravaivee, tiivaivee.

Forofetaa Yuvueero itaa kua tiravai.

²² Ngia vaidi Isarairaayaso, aa kua aavaa rikiaatee. Vaa ngiengieenoo ivaa rikidaa taavai. Yisuuva Nasareeta diaa vaidivai Anutuugo ari yaagueeqaivaa inna mmuduu ivo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookara yauvaa ngii avuuyauvunu iinno Anutuugo inna mmuduu uu mmooriivaa kooyaa ngii vitairavai.

²³ Vaidi vooyaano Yisunna vitada ngii muduu ngia inna ruputuateera ee-oo tida vaidi maisaiya mmuduu iya inna vitada yatari sagaivau haara kieeravai. Vaa Anutuugo mmuaanaa tauraa ivaara yaata utuoo teerama kieeravai.

²⁴ Ngia itaama inna ruputu kiooduu Anutuugo putuuvakidiri inna tuduu kava diiteeravai. Anutuugo tuduu mmamma nniitareeraivaata putiraivaatama pikioo kava diiteeravai. Putiraivo hama yopeema inna puaisa utuuvaara kava diiteeravai.

²⁵ Nnaaruaa vaidi Davuitiivaano Yisuuva Anutuugaata kua tuu kuaivaa tunoo:

Na tauko ni Udaangaivo

tupatupaa ni tasipama varivai.

Gioonna kiaapuyaa maisa mmooriyauvaa

sa ni iikiateeraivaara

ivo ni yaaku yaadudainningiaa ni vainima varivai.

²⁶⁻²⁷ Ivaara ni ausaivo yoketaikiai

na sirigaira kuaivaa kiaunoo.

Vaidiia putida oro varira yoosinnaivaki

fai a hama ni vaidi kaanaivaa pikiee kuanaravai.

Na aiyara mmuduuya ruee

i mmoori vareera ngiaammuaavaa

fai a hama ni pikinai

na ivaki vaina uudainaravai.

Ivaara na vaidivai na putinarivaara

hama yaata utirainna

na kava diitaanaraivaara

fai na faannaina varinaravaivee.

²⁸ Vaa a tupatupaa varira aataruuvaa

ni vitaakiannavai.

Fai na i tasipama varino

ni ausaivo kaayauma yoketaimai

na sirigainaravaivee.

Yisuuva itaa kua tuuvaa Davuitiivaano tiravai.

²⁹ Potorooso itaa kua kiaa kioo kava tunoo: Ni seenayaso, na ti rubuungaa Davuitiinnara kutaa kuavai kooyaa ngii giaa ngii minaravee. Ivo putuduu vaidiia inna hau kieeravai. Aanna makee inna mmata nnauvo homo aa vainoo.

³⁰ Ivoono forofetaa vaidivai varioo Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaivaa yaagueeqa kuaivaa tasipama tuuvaa rikieeravai. Anutuugoono Davuitiinna oyaivakidiri diitaanaraivaa fai Davuitiinna roosiima kieetavai yapaanaraivaara kua yeena rau kieeravai.

³¹ Kua yeena rau kiooduu Davuitiiva Anutuugo nnaagiai iinaraivaa too Anutuugo mmataama kioo vaidiivo kava diitaanaraivaara tunoo:

Vaidiia putida oro varira yoosinnaivaki

ivo hama inna vaidi kaanaivaa pikioo kuaivai.

Inna mmammaivo hama uudaivaivee.

Davuitiivaano itaa kua tiravai.

³² Anutuugo ii vaidi ivaa Yisunna mmata nnauvakidiri tuduu kava diitooduu vaa ta mmuakiaaya teeravai.

³³ Tooduu Anutuugo inna vitoo ngiau aapu ari yaaku yaadudainningiaa yapa kioo Mmannasa Yoketaivaa inna mmiravai. Ari Koova vaa kua kiaa teerama kioo kuaivaa iinno ari Mmannasa Yoketaivaa inna mmuduu vareeravai. Aanna makee ngia taivoota ngia rikiaivootama inna Yisuuvaano tuduu tiiravai.

³⁴ Davuitiiva ariinoo hama ngiau aapu virainno tunoo:

Udaanga Anutuugo ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa

vaidi nnoonnavai varianee.

³⁵Varia ree vinanai na tinai

a ai nnammutuuiya yaatara kiaanaravaivee.

Davuitiiva itaa kua tiravai.

³⁶Aa kua aavaa ta mmuakiaa gioonna kiaapu Isarairaiya tuqinnama rikiaaravai. Ii vaidi ivaa Yisuunna ngia yatari sagaivau haara kioo ivaa Anutuugoono tikio rikioo ivo Anutuugo mmataama kioo vaidivai varioo ivo ti Udaangavai varinoo.

³⁷Petorooso itaa kua kiaa taika kiooduu gioonna kiaapuuya rikiooduu iya ausaiyauvo kaayauma mmuaararooduu pinaama iya yaata utida Petoroosaata inna seena vaidi aposorooyaatama tunoo: Ti seenayaso, fai ta dataakiaarannee?

³⁸tuduu rikioo Petorooso iya sai tunoo: Anutuugo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara ngiengieenoo mmuaavai mmuaavai ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiaatee. Hanigiada Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada nnooriivaa varaatee. Fai ngia itaama iikio rikioo fai Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa kati ngii minaravai.

³⁹Nnaaru Anutuugo ivaara ari kuaivaa ngiyyaraatama ngii nnaakaraiyaraatama mmuakiaa vo yosinna vo yosinna variayaraatama kua kiaa teerama kieeravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ti Udaanga Anutuugo niisi ngiateera tiraiyara ivo ari kuaivaa kiaa teerama kieeravaivee, tiravai.

⁴⁰Petorooso kaayau ari vo kua vo kuaiyauvaatama vara nuunama kioo iya kiaa mmioo yamaa kua yamaa kua iya kiaa mmioo tunoo: Aanna makee koonnama variaa gioonna kiaapuuya ngiari irisai maisaiyauvo vainaravai. Ngiengieenoo ngiingii aataru maisaiyauvaa pikiada iya irisai maisaiyauvaa varaaraivaa sa ngieeta varaatee,

⁴¹tuduu rikiada kaayau gioonna kiaapu inna kuaivaara kutaavaivee tuuya nnooriivaa vareeravai. Ii suai ivaki kaayau gioonna kiaapuuya (3000) Yisuunnara kutaavaivee tuuya tauraanaia tasipama nuunama variravai.

⁴²Varida iya mmuakiaa suai vaidi aposorooya tasipama varida iya kuaivaa rikiada iya tasipama yeenna nneeda varida iyaatama yaaku vareeravai.

Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya ataama variravai

⁴³Anutuugoono tuduu rikiada vaidi aposorooya kaayau ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa uuduu rikiada gioonna kiaapuuya kaayau ngiari vo vuayaata rikiada variravai.

⁴⁴Varuduu Yisuunnara kutaavaivee tuuya mmuaavau nuunama vaidi aposorooya tasipama varida ngiari hoonahaanaiauvaa mmuaavau nuunama yapa kiada ngiari mmu ngiari mmuuda variravai.

⁴⁵Varida ngiari mmataivaatama ngiari hoonahaanaiauvaaatama vaidi vooya mmi kiada irisai sikauiyauvaa varada eyommaaya duuyama mmiravai. Gioonna kiaapuuya hama iyasi mminnaa vooyauvai vauya iya sikauiyauvaa duuyama iya mmiravai.

⁴⁶Duuyama mmi kiada varida mmuakiaa suai iya nuunaira nnau pinaivaki mmuaavau nuunama variravai. Vari kiada kava vara ranada nnida vo nnau vo nnauyauvaki vida iya mmuaavau varida yeenna nneeda varuduu kaayau iya ausaiyauvo sirigauduu hama ngiariyara mannaka tiraida adida variravai.

⁴⁷Iya adida varida Anutuugaara kua yoketaivaa tida varuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya iya teeda iyara kua yoketaivaa tiravai. Tuduu rikioo mmuakiaa suai Anutuugo tuduu gioonna kiaapu vooya vaa ngiari ausaiyauvaa hanigia kiada Yisuunnara kutaavaivee tuuya mmuaavau nuunama iya tasipama variravai.

3

Petoroosooya Yuvuaanaya vaidi voovai tuqinneeravai

¹Yaaku vareera suai voovaki suaivo hanigioduu Petoroosooya Yuvuaanaya nuunaira nnau pinaivakira viravai.

²Vida tooduu vaidi nnaaru ari kaanaa ausaivakidiri yuku maisau vaidiivaa vooya inna vitada nuunaira nnau pinaivaa keegia voovai nnutuuvo Keegia Yoketaa ivaki yapa kiooduu hara kioo varuuvu iya too vairavai. Vaidiia mmuakiaa suai makemakee inna vitada nnida nuunaira nnau pinaa oyaivaki yapa kiooduu varioo vaidiia nuunaira nnau pinaivaki vuuya sikaura ngiaaru tioo variravai.

³Ivo ivau hara kioo varioo tooduu Petoroosooya Yuvuaanaya nuunaira nnau pinaivaki kuaaree kiaa vuduu too sikaura ivaitana ngiaaru tiravai.

⁴Ngiaaru tuduu Petoroosooya Yuvuaanaya inna teeda nnaasu vaidi Petoroosoono tunoo: A reeri ti taanee,

⁵tuduu ivaitana sikauiyauvaa ni mmiaaravee kiaa sai ivaitana too vairavai.

⁶ Too vauduu Petoorooso tunoo: Hama na sikaunnaataainoo. Niiki vaivaa fai na i mminaravai. Na vaidi Nasareeta Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tinai inna yaagueeqaivaura diitee nookianee,

⁷ kiasa kioo inna yaaku yaadudaivau utuoo inna vararu utu saivaata inna yuku ataiyauvo tadudoo yaagueeqauduu

⁸ rikioo nnikiarainno ngiau diitoo nuairavai. Nuainno varioo nuunaira nnau pinaivaki ivaitana tasipama voo suaiera reerama roo nuainno varioo Anutuugaara kua yoke-taivaa kiasa roo nuairavai.

⁹ Nuainno varioo Anutuugaara kua yoketaivaa kiasa roo nuauduu gioonna kiaapu mmuakiaaya inna teeda tunoo:

¹⁰ Makemakee aa vaidi aavo nuunaira nnau pinaivaa Keegia Yoketaa oyaivaki hara kioo varioo vaidiia sikaara ngiaaru tira vaidivaivee, kiasa kiada nnikiaraida ivo keenaa nuauvaara yaaku vuatavuatairavai.

Petoorooso nuunaira nnau pinaivaki mmayaayaivaa tiravai

¹¹ Yaaku vuatavuataida varuduu vaidi yuku maisauvaa tuqinnama kioovo Petooroosaya Yuvuaanaya utu kioo vauduu gioonna kiaapu mmuakiaaya ivaa teeda nnikiaraida seenada iyasi nnida nnau haayaivaa nnutuuvo Soromoonaa Haaya ivaki nuunaida teera-vai.

¹² Tooduu iya nnuuvaa Petoorooso too iya tunoo: Gioonna kiaapu Isarairaayaso, ngia aaniira aavaara nnikiaraida ti teeda nnaasu vakiaannee? Ta safuuma varida titi yaagueeqaivaidiri aa vaidi aavaa iikiaunnano diitoo nuaivaaraida ngia ti teeda nnaasu vakiaannee? Ai hameetavee.

¹³ Ti rubuungainna Aaparahaamo Isaako Yakoopainna Udaanga Anutuugo ari mmoori vareera ngiaammuaavaa Yisuunna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiooduu ngia inna vitada vaidi kieetaiyasi vuduu Piratuuso inna yaparainno inna mmaanai titaanaree kiasa uduu ngia Piratuusaa avuuvau innara ooqoo tiravai.

¹⁴ Ngia vaidi yoketaa tuanaa hama mminnamminnaa maisaatauvaa ooqoo tida vaidi maisaivo vaidiia ruputuduu putuuvoono mmaanai kuaiveera Piratuusaa yaparairavai.

¹⁵ Gioonna kiaapuuya yoketaama varira aataruuvaa nakaaraivaa ngia ruputuduu putuduu Anutuugo iva putuuvakidiri inna tuduu diiteeravai. Vaa ta ivaa teeda ivaa ngii giaa ngii miaunnaanoo.

¹⁶ Aa ngia taa vaidi aavo yuku maisauvaa tuqinnama kioovoono Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa kutaavaivee kiasa kioo diitoo yaagueeqama varivai. Vaa ngia inna teeda rikiaavai. Ivo Yisuunnara kutaavaivee kiasa kioo diitoo yoketaama ari vookaraama ngii avuuvau nuaivai.

¹⁷ Ni seenayaso, vaa na makee rikiaunoo. Ngieeta ngii kieetaiyaatama hama Yisuunna arinaima teerama kiada maisa aataruuvaa inna iiravai.

¹⁸ Nnaaru Anutuugo ari forofetaa mmuakiaaya kiasa mmioo tunoo: Fai na mmataama kiasa vaidiivo fai mmamma nniitareeraivaa varaanaravaivee, tuduu forofetaiya gioonna kiaapuuya kiasa mmuuvaugiataama kaanaivo vairavai.

¹⁹ Itaama vaiikai Anutuugo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaiveeraivaara ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiaatee.

²⁰ Yaagueeqaivo Udaanga Anutuugaasidiri tuoo ngiisi vaino ngii yoketaaki-aiveeraivaara ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiaatee. Anutuugo vaa ngiiyara mmataama kioo vaidiivaa Yisuu Kirisiinna titano ngiisi tiinaraivaara ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiaatee.

²¹ Ivo ngiau aapu mmannammanna hara kioo varioo suai nnaagiai Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa karaasa iinara suaivaki fai kava tiinaravee. Nnaaru Anutuugo ivaara ari forofetaa yoketaiya kua kiasa teerama kioovaa iya kiasa mmuduu rikiada gioonna kiaapuuya kiasa mmiravai.

²² Ari forofetaa voovai Musiiva tunoo: Ngii Udaanga Anutuugo ni titoneema fai ngiini forofetaa voovai titano tiinaravai. Ivo fai ngii oyaivakidiri diitaanaravai. Diitanai ngia iva tii kua mmuakiaavai rikiaatee.

²³ Gioonna kiaapu voovai ii forofetaa ivo tii kuaivaa hama rikiai voovai fai Anutuugo inna kuaivaa rikiai yakidiri inna vitoo voovau kioo inna ruputu kino putinaravaivee. Musiiva itaa kua tiravai.

²⁴ Mmuakiaa forofetaa Anutuugaa kuaivaa kiasa mmiraiya Samueeraakidiri ngioo ngioo inna nnaagiai varuu forofetaiyaatama aa ta variaunna suai aavaara tiravai.

²⁵ Anutuugo ari kua kutaivaa ngiiyara ari forofetaiya kiasa mmuuvaa ngieeta rikiaada varaavai. Anutuugo kua yeena rau kioo kuaivaa ngii rubuungainna rikioovaa ngieeta rikiaada varaavai. Nnaaru Anutuugo Aaparahaamaa tunoo: Fai i sidinnaidi yakidiri

fai na tinai mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variaya yoketaama variaaravaivee. Anutuugo Aparahaamaa itaa kua tiravai.

²⁶ Ivaara Anutuugo ari mmoori vareera ngiaammuaavua mmataama kioo ngiiyaran-naadee titooduu tiiravai. Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada yoketaama variateeraivaara inna titooduu tiiravaivee. Petorooso Isarairaiyaata kuaivaa itaa kua tiravai.

4

Vaidiia kuaivaa Petoroosaya Yuvuaanayaki yapeeravai

¹ Petoroosooya Yuvuaanaya gioonna kiaapuuya mmayaayaivaa kuaa mmida varuduu Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiaatama nuunaira nnau pinaivaara dira vaidi kieetaivoota vaidi Satuukaiaatama ivaitanaasi nniravai.

² Nnida ivaitanaara iya nnannateeravai. Yisuuva putuduu Anutuugo tuduu kava diitoo mmayaayaivaa ivaitana gioonna kiaapuuya kuaa mmuuvaa iya nnannateeravai. Yisuuva putuuvakidiri diitoo mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya rikiada yaata utida tunoo: Yisuuva vaa diiteeravaara tida mmuakiaa gioonna kiaapu putuaiya fai diitaaravaivee, tuuvaara iya nnannateeravai.

³ Iya nnannatooduu rikiada Petoroosaya Yuvuaanaya vitada kati oovi nnauvaki yapeeravai. Yapa kiooduu iya tooduu suaivo vaa haatapooduu rikiada ivaitanaaki kua yapaara suaivo hameetauduu turauvee kuaa kiada kati oovi nnauvaki ivaitana yapa kieeravai.

⁴ Ivaitana Yisuuva kava diitoo mmayaayaivaa tuuvaa vaa kaayau gioonna kiaapuuya rikiada kutaavaivee kuaa kiada ngiari ausaiyauvaa hanigieeravai. Hanigiooduu iya vaidiia nnaasu yaaruduu kaayau (5000) variravai.

⁵ Vauya patauduu Yutayaiya kieetaiyaatama yokovaiyaata kua mmaanna kuaa mmi-raiyaatama Yerusareema nuunaida variravai.

⁶ Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivaa nnutuuvo Anaasoota inna seena Kaya-paavaatama Yuvuaanoota Aresadereevaataama Anutuugaara kati puara hudeera kieeta vaidiivaa kata vayaa vooyaataama iya tasipama nuunaida variravai.

⁷ Nuunaida varida Yisuunna kua varada nuairavaitanaara tuduu numa iya tammaivaki dida vauduu ivaitana yapaarida tunoo: Ngia dataama kiada vaidi yuku maisauvaa tuqinnee ravainnee? Datai yaagueeqavai ngiisi vainnee? Giaa nnutuvai ngia tuduunno inna tuqinnee ravainnee? tiravai.

⁸ Tuduu rikioo Petoroosaa aakiaivaki Mmannasa Yoketaivo suvuaudduu rikioo iya kuaivaa sai tunoo: Isarairaa kieetaiyaata yokovaiyaatama ni kuaivaa rikiaatee.

⁹ Vaidi yuku maisauvo kati ivo yoketaama hara kioo varioo nuaivaaraida ngia ti yaparakiaannee? Ivo dataama kioo safuuma itaama variivaaraida ngia ivaaraida ti yaparakiaannee?

¹⁰ Mo fai ngia kutaa tuanaa ivara ti yapaarida ngia mmuakiaayaata mmuakiaa Isarairaa gioonna kiaapuuyaataama aa kua aavaa rikiaaravai. Nasareeta diaa vaidi Yisuu Kirisiinna ngia yatari sagaivau haara kioovaa Anutuugo tuduu kava diitoovaa nnutuuvaa kiaannaduu inna yaagueeqaivaura aa vaidi yuku maisa aavo diiteeravai. Diitoovoona aa ivo ngii avuuyauvunu dioo vaikio inna yukuvo yoketaainoo.

¹¹ Anutuugaa kua fafaara voovai vainno Yisuunnara tunoo:

Ngia vaidiia sikau nnau heekeeraiyaano
sikau voovai teeda
maisavaivee kuaa kiada pikiaavai.
Yaagueeqa yatariivaa pupukiaivaa mmaara
hara kua kuabaivaa roosiima
ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo
inna yoketaavaivee.

Anutuugaa kua fafaaraivo itaa kua tiivai.

¹² Ivoona nnaasu ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravai. Hama gioonna kiaapu voovoona mmuakiaa mmatayaa variayakidiri Anutuugo inna nnutuuvaa ti kuaa ti mmiivoona ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravaivee, tiravai.

¹³ Tuduu rikiada kua yeena rau kioo vaidiiaano Petoroosooya Yuvuaanaya hama aatuurama kiada kuaivaa yaagueeqama kuaa mmuuvaa teeda nnikiarairavai. Ivaitana hama yanaa taavaitana mmanna kumina vaidivaitana varuuvaa kieeta vaidiia rikiada nnikiarairavai. Nnikiaraida ngiari yaata utiraivaki arinaima rikiada kiaanoo: Ivaitana Yisuunna tasipama nuaira vaidivaitanavee, kiaanoo.

¹⁴ Vaidiivaa Petoroosooya Yuvuaanaya tuqinnoovoona ivaitana tasipama dioo vauvaa iya teeda hama ivaitana sai kiaara kuaivootairavai.

¹⁵ Hama ivaitana sai kiaara kuaivootauduu iya Petoorsaya Yuvuaanaya tuduu ivaitana nuunauvakidiri pikiada mmaanai vuduu ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo:

¹⁶ Aa vaidi aavaitanaara ta aaniivai iikiaarannee? Ivaitana Anutuugaa mmoori ari vookaraivaa iikiaivaa vaa mmuakiaa gioonna kiaapu Yerusareema variayi taavaivee. Hama ta yopeema ivaara kiaara: Hama iya iikiaavaivee, kiaaravee.

¹⁷ Sa gioonna kiaapu vooya ivaitana iikiaa mmooriivaara rikiaateeraivaara kii ta ivaitana yaagueeqama kiaa mmida kiaara: Sa kava inna nnutuuvaa tasipama gioonna kiaapuuya kuaivaa kaa mmiattee, kiaaravee.

¹⁸ Iya itaa kua kaa kiada Petoorsaya Yuvuaanayara tuduu kava iyasi nnuduu rikiada iya yaagueeqama tunoo: Sa gioonna kiaapuuya inna nnutuuvaa tasipama inna kuaivaa kaa mmida sa inna mmayaayaivaa iya kaa kookieekiatee, tiravai.

¹⁹ Tuduu rikiada Petoorsaya Yuvuaanaya iya kuaivaa sai tunoo: Ngiengienoo aa kua aavaa yaata utida rikiaatee. Dee kuavainno safuunnee? Ta Anutuugaa avuuvau ngii kuaivaa rikiada iikiaunnaivo inna yoketaavainnee? Vara ta inna avuuvau inna kuaivaa rikiada iikiaunnaivo inna yoketaavainnee?

²⁰ Ta titi avuuyauvaa teeda titi yaataiyauvaadiri rikioo kuaivaara hama ta yopeema pikiada kua seemuaa variaaravaivee,

²¹ tuduu rikiada vaidiia nuunaida kua yeena rauya vo kua vo kuaiyauvaa kava yaagueeqama iya kaa kiada mmaanai titooduu viravai. Gioonna kiaapuuya ivaitana uu mmooriivaa rikiada Anutuugaara kua yoketaivaa tuuvaara kua yeena rau vaidiia ivaitana ruputuaara aataruuvaa buauduu hameetairavai.

²² Vaidiivaa ivaitana Anutuugaa mmoori ari vookarauvaa iida inna tuqinnoo vaidiivaa nuunuvo taara vaidi yuku yaaku taika kioodoo (40) kogoga variravai.

Gioonna kiaapuuya yaagueeqama variaaraivaara yaaku vareeravai

²³ Vaidiia nuunaida kua yeena rauya Petoorsaya Yuvuaanaya mmaanai titooduu vida ivaitana ngiari seenaiyasi kava vara ranada vida Anutuugaara puara kati hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama ivaitana kaa mmuu kuaivaa ngiari seenaiyaata kaa mmiravai.

²⁴ Kiaa mmuduu rikiada mmuakiaaya nuunaida varida yaaku varada Anutuugaata tunoo: Udaanga-o, a mmuakiaa ngiau mmataivaa iima kiee nnoori sorovuaraivaa iima kiee mmuakiaa mminnamminnaayauvai ivaki vaiyauvaa iima kiee iyauvaara dian-nakuavee.

²⁵ A Mmannasa Yoketaivaa tuduu tuuvoono i mmoori vareera vaidi ti rubuungaa Davuutiinna yaataivaki kaa mmuduu fafaara roo tunoo:

Mo aaniira ngiari voopinnaa vaidiia

pinaama nnannateeravainnee?

Mo aaniira gioonna kiaapuuya

inna mmaarau kua tida kua yeena rau kioodoo

hama kaanaivootairavainnee?

²⁶ Mmatayaa diaa kieetaiya teerama kioodoo

gioonna kiaapuuyara diraiya nuunama kiada

Udaangaivaata ari mmataama kioo vaidiivaatama

rapuara iiravaivee.

Davuutiiva itaa kua tiravai.

²⁷ Kutaa tuanaavee. Herootoota Podii Piratuusootama ngiari voopinnaiyaata gioonna kiaapu Isarairaiyaatama aa yoosinna aavaki Yisuunna mmaara nuunairavai. Yisuuva i mmoori vareera vaidi yoketaa tuanaavai vaa eenoo inna mmataama kieeravai. Iya inna mmaara nuunairavai.

²⁸ Anutuugo eenoo tauraa inna ruputateera mmataama kioovaugiataama iya nuunaida iiravai. Hama a yaagueeqainna ivaara ee-oo kiannatiri. Hama iya nuunaida Yisuunna ruputuaatirivee.

²⁹ Udaanga-o, aanna makee vaidiia avaikarai kuaivaa tiiki yapa kuaivaa a arinaima rikiee ivaara yaata utuee ta i mmoori vareera vaidiia a ti tinai ta hama aatuuraida yaagueeqama i mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kaa mmiaaravee.

³⁰ Ai yaagueeqaivaa ti mmiee a tinai i mmoori vareera vaidi yoketaa tuanaa Yisuunna nnutuuvaa ta tida inna yaagueeqaivaura gioonna kiaapu nniitaraiya utikiai diitaaravai. Fai ta ari vookara ari vookarai mmooriyauvaatama itaama iikiaaravaivee.

³¹ Iya itaama yaaku vara taika kioodoo rikioo iya nuunaida varuu nnauvo korokorooduu Mmannasa Yoketaivo mmuakiaayaki suvuau kioodoo iya hama aatutauma kiada Anutuugaa mmayaayaivaa tiravai. Iya yaagueeqama kiada tiravai.

Gioonna kiaapuuya ngiari mminnaiyauvaa mmuaavau yapeeravai

³² Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya mmuaa ausavai varada mmuaa yaata tinnivai vareeravai. Varooduu gioonna kiaapu voovoono hama ariiyara yaata utuoo ari mmminnamminnaiyauvaa ari nnaasu vareeravai. Mmuakiaaya ngiari mmminnamminnaiyauvaa ngiari mmi ngiari mmiiravai.

³³ Yisuunna kua varada nuaira vaidi aposorooya Anutuugaa yaagueeqa ari vookarauvo iya tasipooduu iya Udaanga Yisuu Kirisiiva kava diitooavaa gioonna kiaapuuya yaagueeqama kiaa mmuduu Anutuugo kati iyara kaayauma yoketauduu iya yoketaama variravai.

³⁴ Varuduu hama gioonna kiaapu voovoono kati varioo ariisi vau mminnaiyauvaara buairavai. Aikiooma vairavai. Gioonna kiaapuuyasi nnauyauvoota mmataiyauvoota vauyaano iyauvaa ngiari vo vaidiia mmi kiada irisai sikauiyauvaa varada

³⁵ aposoroo vaidiia mmuduu teeda varada gioonna kiaapuuya hama mminnaatauya duuyama mmiravai.

³⁶ Itaama vauduu vaidiivo Riviinna oyaivakidiri diitooavaa nnutuuvo Yoosiipo ari mmataivaa nnutuuvo Kuporoo ivakidiri pikioo nniravai. Nnuduu aposoroo vaidiia ari vo nnutu voovai Panapaaso innara tiravai. Ii nnutu ivaa oyaivo tunoo: Yamaa kua yamaa kua tira vaidivaivee, tiravai.

³⁷ Ivoono vo vaidivai ari mmata saivai mmi kioo irisai sikauiyauvaa varoo aposoroo vaidiia mmiravai.

5

Ananiaasaya Safiraaya unnakua tiravai

¹ Vaidi voovai nnutuuvo Ananiaaso ari nnaataivaa Safiraanna tasipama varioo ngiari mmata saivai ngiari vo vaidiia mmi kioo irisai sikauiyauvaa vareeravai.

² Varoo ari nnaataivaa kiaa mmioo ariyara saiyauvai utuoo aposoroo vaidiia saiyauvai mmiravai.

³ Mmuduu rikioo Petooso inna tunoo: Ananiaaso, a ai mmata saivaara sikauiyauvaa a varoonnaiyauvaa saiyauvai aini kiee saiyauvai ti mmiannanoo. A ee-oo kiannano Sataango i aakiaivaki suvuaikiai a ivara Mmannasa Yoketaivaa unnakua kiannanoo. Aaniira a itaakiannanee?

⁴ Tauraa hama a vo vaidiia mmataivaa mmianna suaivaki inna ai mmata tuanaavai. A nnaagiai ivaa vo vaidiia mmiannani iya irisai sikauiyauvaa i mmiaiayauvo inna ai sikauiyauvaivee. Mo aaniira ai ausa tinniivakidiri unnakua kiaa kiee sikau saiyauvai yapa kiee saiyauvai ee varaannanee? Hama a mmanna vaidiia tiyara nnaasu unnakua kiannanoo. A Anutuugaaraatama unnakua kiannanoo.

⁵ Ivo itaa kua tuu saivaata Ananiaaso putuoo taikiapoo mmataivau vairavai. Vauduu rikiada gioonna kiaapu ivara rikiooya kaayauma aatuuravai.

⁶ Vaidi karaasaiyaano numa buruqaivaadiri Ananiaasaa nnabaivaa rurauma kiada varada oto hau kieeravai.

⁷ Hau kiada iida hokobaida toduu ari nnaataivo numa Yisuunna kua varada nuayaatama kua tinaree kiaa kioo hama ari vaatiivo putuuvaa rikieeravai.

⁸ Hama rikiooduu Petooso inna sai tunoo: Ni giaa ni mianee. Aa sikau aayauvaa ngiingii mmataivaa irisai sikau varaidaa inna aikioovaida ti mmiaannee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Yo, ti mmata irisai sikaudaa vaa ta ngii miaunnavaivee,

⁹ tuduu rikioo Petooso inna sai tunoo: Mo ngia aaniira i vaatiivootama ngia kua yeena raida Anutuugaa Mmannasaivaa iida taara iikiaavainnee? Vaidiia i vaatiivaa nnabaivaa varada hau kiaya aa mmiaa sipu oyaivaki dida vakiaanoo. Fai iya i nnabaivaatama varada hakuaravee.

¹⁰ Ivo itaa kua tuu saivaata Safiraava Petoosaa yuku oyaivaki putuoo taikiapoo vairavai. Vauduu teeda vaidi karaasaiya numa toduu vaa putuduu varada ari vaatiivaa hau kioovaa vainiivau hairavai.

¹¹ Hau kiooduu vaa mmuakiaa ausa hanigiooyaata homoraiyaatama ivara rikiaa kaayauma aatuuravai.

Aposorooya Anutuugaa mmoori

ari vookarauyauvaa iiravai

¹² Aposoroo vaidiia gioonna kiaapuuya avuuyauvunu Anutuugaa mmoori kaayau ari vookara ari vookarauyauvaa iiravai. Uduu rikiada vaa mmuakiaa ausa hanigiooya iya tasipama nuunaira nnau pinaivaa haayaivaa nnutuuvo Soromoonaa Haayaivaki makemakee nuunaida variravai.

¹³ Varuduu rikiada homoraiya aatuuda hama iya tasipama variravai. Iya itaama iidaata iyara kua yoketaivaa tiravai.

¹⁴ Tuduu gionna kiaapu kaayau vooyaataa ausa hanigiada Udaangaivaara kutaavaivee tuuya numa iya tasipama variravai.

¹⁵ Varuduu aposoroo vaidiiya uu mmooriivaa gionna kiaapuuya teeda rikiada nniitarooya vitada yosinna vuutaivau mmaataiyauvaa hooti kiada iyauvunu yapa kieeravai. Petorooso nniitarooya vainiivau nuainno varino inna mmannammannaivo iyayaa kuaiveeraivaara gionna kiaapuuya iya vitada yosinna vuutaivau yapa kieeravai.

¹⁶ Kaayau gionna kiaapu Yerusareema vainima varuuyaano ngiari seena nniitarooyaata mmagia maisaiyauvo vooya aakiaana varuuyaataa vitada nnuduu Yisuunna kua varada nuairiyaano mmuakiaaya tuqinneeravai.

Vaidi kieetaiyaano aposorooya maisama iiravai

¹⁷ Tuqinnooduu vaidi kati Anutuugaara puara hudeera kieetaivoota mmuakiaa ari seena Satuukaiaa aataruuvau nuauyaatama iya aposorooyanikaraama iikiaaree kiaa iyara kaayauma iya nnannatooduu iya utuaraivaara kua yeena rairavai.

¹⁸ Kua yeena rau kiada ngiari ngiaammuaaya tuduu oro iya utida iya vitada oovi nnauvaki yapa kieeravai.

¹⁹ Yapa kioodoo heena tammauduu Udaanga Anutuugaa aangeraa voovoono oovi nnauvaa sipuuyauvaa hatuaa kioo aposoroo vaidiiya vitoo mmaanai yapa kioo sipuuyauvaa rau kioo iya tunoo:

²⁰ Vida nuunaira nnau pinaivaki oro dida vida aa karaasa varira aataru aavaara kua mmuakiaayavai gionna kiaapuuya kiaa mmiatee,

²¹ tuduu rikiada patauduu nuunaira nnau pinaivaki vida karaasa varira aataruuvaa kuaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiravai.

Kiaa mmida varuduu Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivoota ari seenaiyaatama nnida nuunaida kua yeena raira vaidiiyaata Yutayaa yokovaiyaatama nuunakiateera tiravai. Tuduu numa varida aposoroo vaidiiya oovi nnauvakidiri vitada nnida ngiari avuuyauvunu yapaaraivaara ngiari ngiaammuaaya titeeravai.

²² Titooduu oro oovi nnauvaki tooduu hama aposorooya ivaki varuduu teeda kava vara ranada nnida kua yeena raira vaidiiya kiaa mmida tunoo:

²³ Ai, ta oovi nnauvaki vida taunnano sipuuyauvo vaa yaagueeqama rau kioo vaikiai vaidi sipuuyauvaara diraiya homo mmuakiaaya sipu oyaiyauvaki dida vakiaani ta oro sipuuyauvaa hatuaa kiada taunnano hama vaidi voovai ivaki varinoo,

²⁴ tuduu rikiada nuunaira nnau pinaivaara dira kieetaivoota Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama iya kuaivaara nnikiaraida yaata utida tunoo: Yisuunna kua varada nuaira vaidiiya deedaadiri kuaavainnee? kiaa kiada pinaama ivaara yaata utida kumimakairavai.

²⁵ Kumimakaida varuduu vaidi voovoono numa iya tunoo: Rikiaatee. Vaidiiya ngia oovi nnauvaki yapa kiaiya vaa nuunaira nnau pinaivaki dida vida mmayaayaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmida variaano,

²⁶ tuduu rikioo nuunaira nnauvaara dira kieetaivo ari seenaiya vitoo vioo aposoroo vaidiiya vitada kava vara ranada nniravai. Hama iya yaakuuyauvunu yeena rairaida pikiada gionna kiaapuuya sikauyauvaa habati kagaari kiada ti rivoo kiaa kiada aatuuda kati yaagueeqama iya utida tadadama vitada kava vara ranada nniravai.

²⁷ Iya aposorooya vitada numa kua yeena raira vaidiiya avuuyauvunu yapa kioodoo Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivoono iya yaparainno tunoo:

²⁸ Ta yaagueeqama ngii kiaannano: Sa ii vaidi ivaa kua mmayaayaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiatee, kiaannaduu vaa ngia mmuakiaa gionna kiaapu Yerusareema variyaiya kiaa mmiravai. Ngia ii vaidi ivo putuuvaa kuaivaa tiiki yapaaree kiaa iya kiaa mmiravaivee,

²⁹ tuduu rikioo Petoroosoono ari seena vaidi aposorooyaraatama inna kuaivaa sai tunoo: Ta Anutuugaa kuaivaa nnaasu rikiada iikiaravee. Hama fai ta mmatayaa diaa vaidiiya kuaivaa rikiada iikiaravee.

³⁰ Ngia Yisuunna yatari sagaivau haara kioodoo ti rubuungainna Anutuugoono inna tuduu putuuvakidiri kava diiteeravai.

³¹ Diitooduu Anutuugo inna vitoo ari yaaku yaadudainningiaa yapa kioodoo ti kieetavai varioo ti vitoo yoketaivau yapaanarivo variravai. Gionna kiaapu Isarairaiya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiakio Anutuugo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanarivaara Yisuunna vitoo ari yaaku yaadudainningiaa yapa kieeravai.

³² Vaa ta teeda arinaima rikiada ngii kiaa kookieekiaunnaanoo. Gionna kiaapu Anutuugaa kuaivaa rikiada iikiaiya Anutuugo ari Mmannasa Yoketaivaa kati iya mmikio vari Mmannasaivootama ii kua ivaa ngii kiaa kookieekiaunnaanoo, tiravai.

³³ Tuduu rikiada kua yeena rairaiya iya kuaivaa rikiada pinaama iya ausaiyauvo nnannatooduu teeda iya ruputuaara uuduu teeda

³⁴ Iyakidiri Farisai vaidi voovai nnutuuvu Kamarieero diiteeravai. Ivo kua mmaanna kkaa mmira vaidivai gioonna kiaapuuya innara yoketaavaivee tuuvoono diitoo tunoo: Aa vaidi aaya kiisa suai mmaanai titakiai kuatee,

³⁵ Tuduu rikiada mmaanai titaa kioodoo vida kioodoo Kamarieero kua yeena rairaiya tunoo: Isarairaa vaidiso, ii vaidi iyara ngia iikiaaraivaara tuginnama yaata utuatee.

³⁶ Nnaaruaa vaidi voovai nnutuuvu Tiutaaso diitoo tunoo: Na vaidi yokovaa kieetavaivee, tuduu vaidi kaayau (400) inna nnaagiai nuairavai. Nnauduu vaidiiaa inna ruputuduu putuduu inna nnaagiai nuairaiya raubiriiravai. Raubiruuduu inna nnutuuvoota inna mmooriivootama taikeravai.

³⁷ Taikoodoo nnaagiai gioonna kiaapuuya nnutuuyauvaa fafaara roo suaivaki Kari-rayaa vaidi voovai nnutuuvu Yutaaso ivo kieeta vaidiyyara oooqoo tuuvoono diitoo vaidi vooya inna nnaagiai nookiateera kkaa vitoo nnauduu vaidiiaa inna ruputuduu putuduu inna nnaagiai nuauya raubiriima kieeravai.

³⁸ Ivaara aanna makee ta kiauuna aavaara na ngii giaa ngii minai rikiaatee. Sa iya utuatee. Iya pikiaatee. Fai iya mmoori oyaivo mmatayaiyakidiri nnino fai taikaanaravee. Fai iya mmoori oyaivo Anutuugaasidiri tiinai hama ngia yopeema iya yaataraavaivee.

³⁹ Fai iya mmoori oyaivo Anutuugaasidiri kutaa tiinai fai ngia mmoori maisaivaa iyara iikiaaree kkaa fai ngia Anutuugaaraatama iikiaravee, tiravai.

⁴⁰ Iya Kamarieero itaa kua tuuvaugiaatama rikiada aposoroo vaidiyyara tuduu nnuduu teeda ngari ngiaammuauya tuduu iya ripiima kioodoo teeda yaagueeqama tunoo: Sa ngia ii vaidi iava Yisuunna nnutuuvaa kkaa kookieeda kua mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kkaa mmiatee, kkaa kiada mmaanai titeeravai.

⁴¹ Titoodoo rikiada aposoroo vaidiiaa nuunauvakidiri pikiada mmaanai vida iya Anutuugaa mmooriivaara yaagueeqauduu too Anutuugo iyara yoketauduu teeda vaidiiaa Yisuunnara kkaa kookieeda tuuvaara iya ripuuvaa hama iya mmamma maisairaida kaayauma sirigairavai.

⁴² Mmuakiaa suai iya nuunaira nnaa pinaivakiaata gioonna kiaapuuya nnauyauvaki-aatama varida Yisuunna kua mmayaayaivaa iya makemakee kkaa mmida tunoo: Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Yisuuvavee, tiravai.

6

Vaidi vooya iya tasipama mmoori vareeravai

¹ Suai nnaagiai voovaki gioonna kiaapu vooya aposoroo vaidiiaa kuaivaa rikiada ausa hanigiada iya tasipama varuduu iyakidiri Yutayaa gioonna kiaapu vooya Ereengaa kuaivaa tuuyaano Yutayaa gioonna kiaapu mmaayootaa vooyara nunuraanurai tiravai. Iya muaada gioonnaiya mmuaa suai mmuaa suai makemakee sikauyauvaa mmida Ereengaa kua tuu gioonna muaadaiya vo suai mmida vo suai pikioovaara nunuraanurai tiravai.

² Tuduu rikiada aposoroo vaidiiaa yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana vaa ausa hanigioo gioonna kiaapu mmuakiaayara aayanna tuduu rikiada nnuduu teeda iya tunoo: Ta Anutuugaa mmayaayaivaa kkaa mmira mmooriivaa pikiada sikauyauvaa yaarida duuyama muaada gioonnaiya mmira mmooriivaki kuaaraivo inna hama yoketaivai.

³ Ti seenayaso, itaama vainai ngiengienoo ngiingiikidiri vaidi yaaku saivai karasaidiri taaravaitana mmataama kikiiai teeda ta sikauyauvaa duuyama mmira mmooriivaa iya mmiaaravai. Vaidi tinni yoketaakiaiya yoketaama variaavo Mmannasa Yoketaivo iyaki variiaa mmataama kiada ti kkaa ti mmikiai ta sikauyauvaa duuyama mmira mmooriivaa iya mmiaaravai.

⁴ Mmi kiada fai teteenoo yaaku vareera mmooriivaaraatama Anutuugaa kuaivaa gioonna kiaapuuya kkaa mmira mmooriivaaraatama nnaasu yaata utida iikiaravaivee, tiravai.

⁵ Aposoroo vaidiiaa itaa kua tuduu rikiada mmuakiaa gioonna kiaapuuya iya yoke-tauduu rikiada vaidi yaaku saivai karasaidiri taaravaitana mmataama kieeravai. Vaidi voovai nnutuuvu Sitipaano Yisuunnara yaagueeqama kutaavaivee tuduu Anutuugaa Mmannasaivo inna suvuuduu variravai. Iya inna mmataama kiada voovai nnutuuvu Piriipaa mmataama kiada voovai nnutuuvu Porokoroonna mmataama kiada voovai nnutuuvu Nikonoraa mmataama kiada voovai nnutuuvu Timoonaa mmataama kiada voovai nnutuuvu Paramenaasaa mmataama kiada voovai yosinna Adiookiaa diaa vaidiivaa nnutuuvu Nikoraasaa mmataama kieeravai. Ivo tauraa ari voopinnaavai kumimakama varioo nnaagiai Yutayaiya uu aataruuvaa too ivoota inna kuatauduu too iya uu aataruuvau viravai.

⁶ Vaa ausa hanigiooya ii vaidi iya vitada nnuduu aposoroo vaidiiya sikauiyauvaa duyama mmira mmooriivaa vaa iya mmataama kioovaara iyara yaaku varada iyayaa yaakuuyauvaa utiravai.

⁷ Gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida varuduu kaayauya rikiada ausa hanigieeravai. Yerusareemaivaki varuu vooya rikiada ausa hanigiooduu kava vooya rikiada ausa hanigiooduu mmannammanna itaama rada ausa hanigia rada Yisunna aataruuvau viravai. Vuduu kaayau vaidi Anutuugaa kati puara hudeeraiyatama rikiada ausa hanigiada mmuai aataruuvau viravai.

Vaidiia Sitipaanaa vitada kua pinaana yapeeravai

⁸ Anutuugo Sitipaanaara kati yoketaama innara yaata utuoo ari yaagueeqaivaa inna mmuduu ivo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu iinno variravai.

⁹ Iinno varuduu teeda vaidi vooya yaagueeqama inna oooqoo tiravai. Sitipaanaara oooqoo tuu vaidiiya mmuaa nuunaira nnauvaki vira vaidiiyavee. Iya nuunaira nnauvaa nnutuuvu tunoo: Sikaunnaadiri yookaama kiada viteera gioonna kiaapuuya ngiari yaata utiraiyauvunugiataama kati nookiaaraivaara irisai sikauiyauvaadiri vaa yookaama kiaiia inna iya nuunaira nnauvovee, tiravai. Iya Yutayaa vaidiyavee. Vooya yoosinna voovai nnutuuvu Kureenadiri nnuduu vooya yoosinna voovai nnutuuvu Aresadiriadiri nniravai. Iyaatama vaidi vooya mmata voovai nnutuuvu Kirikiaadiri nnuuyaataama vooya mmata voovai nnutuuvu Asiaadiri nnuuyaataama Sitipaanaa kua yaagueeqama tiravai.

¹⁰ Tuduu rikioo Mmannasa Yoketaivo tinni yoketaa ari vookarauvaa inna mmuduu rikioo kuaivaa tuduu rikiada hama yopeema inna kuaivaa yaatareeravai.

¹¹ Hama yopeema inna kuaivaa yaatarada oro vaidi vooya hataumaki nammari kua nammari kuauiyauvaa kiasa mmida tunoo: Ngieenoo nuaida varida gioonna kiaapuuya ataa kua kiasa mmida kiatee: Ta rikiaunnano ivo Musiinnaraata Anutuugaaraatama koonnama kua tiivaivee, kiatee.

¹² Iya itaa kua tuduu rikiada oro kiasa mmida varuduu gioonna kiaapuuyaataama vaidi yokovaiyaata kua mmaanna kiasa mmira vaidiiyaataama ii kua ivaa rikiooduu pinaama iya ausaiyauvo nnannateeravai. Nnannatooduu rikiada iya numa Sitipaanaa puaisa utida vitada oro kua yeena raira vaidiiya avuuyauvunu yapa kieeravai.

¹³ Yapa kiada vaidi vooya innara unnakua tira vaidiiyara maavee tuduu nnida innara unnakua tida tunoo: Aa vaidi aavo makemakee ti nuunaira nnau pinaa yoketaa tua-naivaaraata Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaaraatama koonnama kua tiivai.

¹⁴ Vaa ta inna kuaivaa rikiaannaduu ivo tunoo: Nasareeta vaidi Yisuuva fai ti nuunaira nnau pinaivaa havaratoo Musiiva nnaaru aataru ti mmuuyauvaa hanigiano ari vookaraama vainaravaivee, tiravai.

¹⁵ Iya itaa kua unnakua tuduu rikiada mmuakiaa ivaki varuu gioonna kiaapuuya Sitipaanaa teeda nnaasu vauduu too inna oori nnikiivo hanigioo ari vookarainno aangeravaa oori nniki roosiima vairavai.

7

Sitipaano vaidi kieetaiya kuaivaa kiasa mmiravai

¹ Vauduu too Anutuugaara kati puara hudeera kieeta vaidi voovoona Sitipaanaa yapaarainno tunoo: Iya kiasa kuaivo kutaa kuavainnee? Vara unnakuavainnee?

² tuduu rikioo ivo sai tunoo: Ni gata vayaa ni koo vayaiyaso, ni kuaivaa rikiaatee. Nnaaru ti rubuungo Aaparahaamo hama yoosinna Haraana virama kioo homo Mesopotamiaa varuu suaivaki Anutuugo inna oyaivo ari vookarauvoona tuma innaata kua tioo

³ tunoo: Ai seenaiyaata ai mmataivaatama pikiee yoosinna voovai na i vitainai oro ivaki varianee,

⁴ tuduu rikioo Aaparahaamo mmata Karatiaa pikioo oro yoosinna Haraana varududuu inna koova putuduu rikioo Anutuugo inna titooduu aanna makee aa ta variaunna mmata aavakira nniravai.

⁵ Ngioo ngioo numa aavaki varuduu ii suai ivaki hama Anutuugo mmata novaata kiisa vookiata inna mmiravai. Ivo hama nnaakara mmateerama kioo kati varuduaata Anutuugo kua kiasa teerama kioovaa inna kiasa mmioo tunoo: Fai yapooma na aa mmata aavaa i mmiee i uru nnaakaraiyaatama mmunaravee,

⁶ kiasa kioo vo kuavai inna kiasa mmioo tunoo: Fai tauraa i uru nnaakaraiya ngiari voopinnaiya mmataivaki oto varikiai fai iya mmuaararai mmooriivaa iya mmida hama sikau irisaiyauvaa iya mmiraida mmamma nniitaraiyauvaa iya mmiaaravai. Fai iya itaama iima rada varia rada vikioo voo kaayau nuanu (400) taikaanaravai.

⁷ Iya mmoori mmiaa gioonna kiaapuuya fai na irisai maisaivaa iya mminai fai i uru nnaakaraiaa ngiari yaatu ii mmata ivaki pikiada kava vara ranada numa aa mmata aavaki varida ngiari ausa mmuduuya mmuakiaayauvai ni miaaravaivee.

⁸ Anutuugo itaa kua kiaa taika kioo mmamma hatokeera aataruuvaa Aaparahaamaa vitainno kua yeena rainno tunoo: Fai ngia ivaa teeda kiaara: Anutuugo kutaa tuanaa ari kua yeena rau kioovaa iikio kaanainoo, kiaravee, tuduu nnaagiai Aaparahaamo mmaapu Isaakaa mmata kiooduu yaaku saivai karasaidiri taaravooma suaivo taika kiooduu inna mmammaivaa hatokeeravai. Hatoka kiooduu nnaagiai Isaako Yakoopaa mmata kioo inna mmammaivaata hatoka kiooduu nnaagiai Yakoopoono ti rubuungainna yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana mmata kioo iya mmammaiyauvaatama hatokeeravai.

⁹ Hatoka kiooduu iya ngiari kataivaa Yoosiipaara ngiari gioova innara mmuduuya ruuvaara iya nnannatooduu vitada ngiari voopinnaa vaidiiaa mmida sikau irisaiyauvaa vareeravai. Varooduu rikiada iya Yoosiipaa vitada oro Iyiipa kiooduu varioo ari vo vaidiivaa mmooriivaa varooduu hama irisavaa inna mmiravai. Hama mmiraida maisa mmooriivaa inna mmudu Anutuugo inna tasipama varioo

¹⁰ inna vitoo yoketaivau inna yapeeravai. Yapa kiooduu Yoosiipo Iyiipa kieetaivaa Faraunna tasipama varuduu Anutuugo tinni yoketauvaata yoketaama variraivaatama inna mmiravai. Mmudu rikioo Farauva Iyiipa mmataivaaraata ari yoosinna mmuakiaa mminnaiyauvaaraatama tuduu Yoosiipoonoo haitatuuravai.

¹¹ Haitatuunoo varuduu mmuakiaa mmata Iyiipaivakiaata Kanaanaivakiaatama aara-reera suaivo nnuduu gioonna kiaapuuya pinaama yeenna rauduu ti rubuungainnaatama hama yeennaatairavai.

¹² Hama yeennaatauduu rikioo Yakoopo tunoo: Vaa na rikiaunoo. Iyiipa kaayau yeennaiyauvaa yapa kiaiayauvo vainoo, kiaa kioo ari mmaapuuya ti rubuungainna titooduu iya tauraa mmuaaneetu ivaki yeennara viravai.

¹³ Oro varada numa nneeda varida kava nnaagiai vuduu rikioo Yoosiipo numa iyaata kua tiao tunoo: Hama aanna ngia ni taavai. Na aanna Yoosiipovee, tuduu rikioo Farauva Yoosiipaa seenaiyara arinaima rikioo iya teeravai.

¹⁴ Tooduu rikioo Yoosiipo ari koonna Yakoopaara tiao tunoo: Vida tikio ari seenaiyaatama vitoo aapi niisi ngiaivee, tuduu rikiada vida kiaa mmudu rikioo Yakoopo ari seenaiya kaayau (75) vitoo nniravai.

¹⁵ Ngioo ngioo numa Iyiipa ivaki varioo putuduu ti rubuungainnaatama putiravai.

¹⁶ Putuduu iya uru nnaakaraiaa iya nnabaiyauvaa varada kava vara ranada oro ngiari mmata Sikeema ivaki hau kieeravai. Nnaaru vaa Aaparahaamo sikaayauvaadiri yookaama kioo Amoroonna oyaivakidiri mmata nnauvaa varoovaki iya nnabaiyauvaa hau kieeravai.

¹⁷ Hau kiooduu Anutuugo Aaparahaamaa ari kua kiaa teerama kioo kiaa mmuu kuaivaa kaanaivo vainara suaivo vainima vauduu iya tafaayoovainna Iyiipa kaayau variravai.

¹⁸ Varuduu nnaagiai ari vo kieeta voovoona tauraa Yoosiipo yoketaama uu mmooriivaa hama rikioovoona gioonna kiau Iyiipa varuuyara diravai.

¹⁹ Dioo vainno iya tafaayoovainna unnakua tiao mmoori maisaivaa iya mmioo iya tuduu ngiari nnaakara meedi ikitaa mmata kiooyauvaa vitada mmaanai kagaari kiooduu putiravai.

²⁰ Iyauvaa kagaaruu suaivaki Musiinna kaano inna mmata kioo tooduu yoketaira nnaakaravai uduu rikioo vitoo hatauma ari nnauvaki yapa kiooduu taaravooma kuraaga taika kiooduu

²¹ vitoo mmaanai yapa kiooduu Faraunna raunnaivo inna too ariyara vitoo ari mmaapuvai roosiima viriravai.

²² Virududuu yokooduu Iyiipa vitaira vaidiia ngiari tinni yoketaa mmuakiaayauvai inna kiaa mmudu ivo kieetavai roosiima varioo kuaivaa yoketayoketaama kua tiao ari mmooriivaa ari vookaraama iiravai.

²³ Musiinna nuanuuvo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiooduu rikioo (40) ivo ari seena Isarairaiya taanaree kiaa vioo

²⁴ tooduu Iyiipaa vadi voovoona inna seena voovai ruputuoo varuduu innara kiaa kioo Iyiipaa vaidiivaa sai ruputu kiooduu putiravai.

²⁵ Putuduu Musiiva yaata utuoo tunoo: Anutuugoona kieetavai ni mmataama kinai na gioonna kiaapuuya Iyiipaiyasidiri iya vatee yoketaa yoosinnaivaki yapaaneera ni mmataama kioo kuaivaa iya arinaima rikiaaravee. Na mmoori iikiau aavaa arinaima teeda rikiaaravee, kiaa kioo varioo rikiooduu hama iya arinaima rikieeravai.

²⁶ Hama iya arinaima rikiooduu vauvo patauduu numa tooduu Isarairaa vaidiivaitana rapuduu rikioo iya rapiraivaa uuda rainee kiaa iya tunoo: Vaidiso, rikiaatee. Ngia mmuaa yoosinnaayavee. Ngia aaniira ngiingiita ngiingiitama rapuaannee?

²⁷ tuduu rikioo vaidiivo inna seenaivaa puaisa ruputuuvoono numa Musiinna feenoo inna yaparainno tunoo: Mo gioono i tikiainna a tiiyara haitatuunna diannaikua a numa kua pinaivaa tiiki yapaannannee?

²⁸ A nau Iyiipaa vaidiivaa ruputuduu putuneema ni ruputinarainna kiannannee?

²⁹ tuduu rikioo Musiiva aatuunno iya pikioo Iyiipa mmataivaata pikioo vioo vioo oro mmata Mitiaana variravai. Ari voopinnaa vaidivai oro ivaki varioonnnonno mmaapu taarama ivakidiri mmateeravai.

³⁰ Mmata kioo varududuu nuanuuvo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioodoo (40) Musiiva mmanna gaanga yoosinnaivaa vainima taapiivaa nnutuuvo Sinai ivaki dioo vainno tooduu yatariivaa apuuyauvakidiri ikaivo tooduu haitatuunnnonno tooduu hama yatariivaa apuuyauvaa ikaivo tooduu aasannauduu rikioo aangeraivo ivakidiri inna too vairavai.

³¹ Inna too vauduu too nnikiarainno vainidiri oro taanee kiaa vuduu rikioo Udaanga Anutuugaa kuaivo ivakidiri tunoo:

³² Na i rubuungainna Aaparaahaamo Isaako Yakoopainna Anutuugovee, tuduu rikioo Musiiva aatuunno biribiriinno ivaki hama inna taatauduu rikioo hama teeravai.

³³ Hama tooduu rikioo Udaangaivo inna tunoo: Vaa na aavaki diauvaara aa mmata a dianna aavo ari vookarai yoketaa tuanaavai vainoo. Ivaara ai yukuuvaitana uyuannaivaitana utu rada kiee kati dianee.

³⁴ Vaa na taukai Iyiipaiya ni gioonna kiaapuuya ruputuaani na iya rateera akuaiivaa rikiee iya vitee yoketaivau yapaanara tummuauvai. Aanna makee na i titanai diitee mmata Iyiipara kuanee. Udaangaivoono Musiinnaata itaa kua tiravai.

³⁵ Ii vaidi Musiinna ivaa gioonna kiaapu Isarairaiya ooqoo tida inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiainna a gioonna kiaapuuyara haitatuunna diannaikua a kua pinaivaa iyaki yapaannannee? tuuvaa vaa Anutuugoono tuduu iyara dira kieetavai varioo iya vitoo yoketaa yoosinnaivaki yapaanara variravai. Anutuugo tuduu yatariivaa apuuyauvakidiri ikaivo too varuduu apuuvo hama aasannauvakidiri aangeraivo ivaara innaata kua tioo kiaa kookieema kieeravai.

³⁶ Ivoono gioonna kiaapuuya Iyiipavakidiri vitoo vioo ari vookara ari vookarau mmooriiauvaa Iyiipavakidiriataama nnoori sorovuaraivaa nnutuuvo Kookee Nnoori ivakidiriataama mmanna gaanga yoosinnaivakidiriataama iiravai. Ivo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo nuanuuvaa (40) mmanna gaanga yoosinnaivaki itaama iiravai.

³⁷ Ii vaidi Musiiva ivoono gioonna kiaapu Isarairaiya kiaa mmioo tunoo: Anutuugoono ni titaikiai na forofetaa vaidivai diauneema fai nnaagiai vaidi voovai titano tuoo ngiikidiri diitaanaravaivee, tiravai.

³⁸ Ivoono Isarairaa gioonna kiaapuuya nuunaida mmanna gaanga yoosinnaivaki varuuya tasipama variravai. Ivoono ti rubuungainna tasipama varioo taapi Sinaivaidiri aangeraivo innaata kua tioo Anutuugaa kuaivaa inna kiaa mmuuvataama tasipama variravai. Ii kua iyauvo vaiyauvaa ta rikiada iida ta yoketaama variaaraiyauvaa Musiiva ti kiaa ti mmnaraivaara vareeravai.

³⁹ Musiiva Anutuugaa kuaivaa rikioo ti rubuungainna kiaa mmuduu iya ooqoo tida mmooka hanigia inna mmida kava vararanada Iyiipa kuaaraivaara yaata utiravai.

⁴⁰ Yaata utida varida Musiinna vayaanna Aroonaa tunoo: Tiini unnakua anutuu vooyauvai iima kinai iyauvoono ti maavee tikiai ta iya kiaivaugiataama kuaaravee. Musiiva Iyiipadiri ti vitoo nnuuvo mo deepiinno kuainnee? Ivo datainno varikiai ta hama inna taunnanoo,

⁴¹ kiaa kiada unnakua anutuuvaa puara burimakau nnaakara roosiima iima kiada innara puaraiyauvaa huda kiada ngiari yaakukidiri iima kioovaara buusa nneeravai.

⁴² Nnooduu rikioo Anutuugo mmooka hanigia iya mmioo iya pikioo uduu rikiada iya suai kuraaga aakiapuaiyauvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida iyauvaara tunoo: Ti anutuuyauvaivee, tiravai. Ivaara nnaaruaa forofetaiya yanaiyauvunu fafaara reeda tunoo:

Gioonna kiaapu Isarairaayaso,
ngia taara vaidi yuku yaaku taika kioo nuanuuyauvaki (40)
mmanna gaanga yoosinnaivaki varida
puaraiyauvaa ruputu kiada
hudada varuu suaiyauvaki
hama ngia niyara iiravai.

⁴³ Ngia ngii unnakua anutuuvaa nnutuuvo Morokaa
buruqa nnauvaa apu varada nuairavai.
Ngii unnakua anutuu voovai nnutuuvo Robaanaa
mmannammannaivaa aakiapuua roosiima

iima kiada apu varada nuairavai.
 Ii unnakua anutuu ivaitana mmannammannaivaitana
 ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaaraivaara
 ngia iima kieeravai.
 Ivaara fai na ngii titaa kinai
 ari ngieera voopi eeyaa vida
 yoosinna Bapuroona yaatarada mmookaki kuatee.

Forofetaiya fafaara reeda itaa kua tiravai.

⁴⁴ Nnaaru mmanna gaanga yoosinnaivaki ti rubuungainna buruqa nnauvaki Anutuuga Mmannasaivo ivaki varuu nnauvaa heeka kiada ivaata apu varada nuairavai. Tauraa vaa Anutuugo Musiinna buruqa nnauvaara kiaa mmioo vitauvaugiataama ii nnau ivaa heekeeravai.

⁴⁵ Nnaagiai ti rubuungainna ngiari kieetaivaa Yosuaanna tasipama mmata yoketaivaa nnutuuvu Kanaanara vida ngiari ghookiaiya buruqa nnauvaa iya mmuuvaa apu varada vivavai. Vuduu too Anutuugo yoosinnaa mmaayootaa gioonaa kiaapuuya ruputu vatooduu ngieera vuduu teeda ti rubuungainna iya mmataiyauvaa ravisii varada ivaki variravai. Varuduu buruqa nnauvo iya tasipama vainnonno numa Davuitiiva varuu suaivaki homo vairavai.

⁴⁶ Vauduu too Anutuugo pinaama Davuitiinnara yoketauduu rikioo ivo inna yaparainno tunoo: Fai neenoo Yakoopaa Anutuugaara nuunaira nnau tuanaivaa heekaanarannee? Vara hama na heekaanarannee?

⁴⁷ tuduu rikioo Anutuugo inna oooqoo tuduu nnaagiai inna mmaapu Soromoonoono heekeeravai.

⁴⁸ Mo Anutuugo ngiau aapu variivoono hama vaidiia heekeera nnauyauvaki varivai. Nnaaruaa vaidi forofetaa voovoono ivaara safuuma fafaara roo tunoo:

⁴⁹ Udaangaivoono tinoo:

Ngiau aapu inna na variaa mmaataivovee.
 Mmataivo inna ni yuku reemi reeraivovee.
 Datai nnauvai a niini heekaanarannee?
 Dee mmaatavau na kati hara kiee varinarannee?

⁵⁰ Mo aa mmuakiaa mminnaa aayauvaa
 neenoo iima kiauyauvaivee, tiivaivee.

Forofetaivoono fafaara roo itaa kua tiravai.

⁵¹ Ngia tinni yakee vaidiyavee. Hama ngiingii ausaiyauvaa hanigiaavai. Ngia Anutuuga kuaivaa rikiada yaata duunaiya roosiima iikiaayavee. Ngia ngiingii rubuungainna roosiima haunninniida Mmannasa Yoketaivaa mmooka hanigia mmiaayavee.

⁵² Mo ngii rubuungainnaano dee forofetaayaida hama maisa mmooriiauvaa iya mmuunnee? Mo mmuakiaaya mmiravai. Mo iya vaidi yoketaa tuanaa safuuvu tinaraivaara kiaa kookieema kiada tuuya ruputuduu putiravai. Aa suai aavaki ngieenoo vaidi yoketaa safuuraivaa inna nnammutuaiya kooyaa inna vitaida inna ruputuduu putiravai.

⁵³ Mo Anutuuga mmaanna tuu kuaivaa aangeriia tuduu ngia rikiadaata hama ivaa iikiaavavee. Sitipaano itaa kua tiravai.

Vaidiia sikauyauvaadiri Sitipaanaa ruputuduu putiravai

⁵⁴ Tuduu rikiada vaidi kua yeena rauya pinaama innara ausa nnannatooduu avai girikairavai.

⁵⁵ Avai girikaida varuduu too Mmannasa Yoketaivo Sitipaanaa suvuauuduu too reeri ngiau aapuuvaki too vainno tooduu Anutuuga mmeekia ari vookarauvo inna tooduu Yisuuva Anutuuga yaaku yaadudainningiaa duoo vauvo inna too vairavai.

⁵⁶ Inna too vauduu tunoo: Taatee. Na reeri tauko ngiauvo rusitia roo vioo sai ngioo saikio Vaidiivaa Mmaapuuvu Anutuuga yaaku yaadudainningiaa diioo vainoo, tiravai.

⁵⁷ Ivo itaa kua tuduu rikiada iya puisakama kai kai tida varida ngiari yaataiyauvaa ramuunnaida akiairauduu seenada vida inna suvuai kieeravai.

⁵⁸ Suvuai kiada utu kiada vida utu raririima rada vida yoosinna tooyaivaki kagaari kiada sikauyauvaa habati kiada innayaa kagaariravai. Kagaarida varida vaidiia inna unnakua tuuya ngiari uyira raira veraayaa uyuuyauvaa rada kiada vaidi karaasaivaa nnutuuvu Sauruusaa yuku oyai vainiivau yapeeravai.

⁵⁹ Yapa kiada Sitipaanaa sikauyauvaa habati kiada kagaari kagaariida mmannaana utida ruputida varuduu Sitipaano yaaku varoo tunoo: Udaanga Yisuu Kirisii-o, ni mman-nasaivaa ee varaanee,

⁶⁰ kīaa kīoo taikiapa roo toorivu yau haroo pinaama aayanna roo tunoo: Udaanga-o, sa iya mmoori maisaivaa ni iikiaivaara yaata utuee iyaki kua pinaivaa yapaanee. Sitipaano itaa kua kīaa kīoo putiravai.

8

¹⁻² Ivo putuuvaara Sauruuso aikioovaivee kīaa kīoo ivaara yoketairavai.

Sauruuso ausa hanigieeraiya mmoori maisaivaa iiravai

Vaidi Anutuugaara yaagueeqaayaano Sitipaanaa nnabaivaa varada hau kiada innara kaayauma rateeravai. Ii suai ivakidiri Sitipaanaa ruputuuya mmuakiaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada Yerusareema varuuya mmoori maisaiyauvaa iiravai. Iida varuduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya vida raubiriida vooya mmata Yutayaivau vuduu vooya mmata Samariaivau viravai. Vuduu rikiada aposorooya nnaasu homo Yerusareema variravai.

³ Varuduu Sauruuso gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ruputu taikaanaree kīaa iya nnauyavaki reeri te reeri teema roo nuainno varioo gioonnaiyaata vaidiiyaatama iyauvakidiri utu raririinno oro oovi nnauvaki yapeeravai.

Vaa ausa hanigiooyaano mmayaaya yoketaivaa Samariaiya kīaa mmiravai

⁴ Oovi nnauvaki yapa kiooduu vaa ausa hanigioo vooya raubiriida vuuya vo yosinna vo yosinnaiyauvaki nuaida varida Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kīaa mmiravai.

⁵ Kīaa mmida varuduu Piriipo yosinna Samariaivaki vīoo Anutuugo mmataama kīoo vaidiiivaara kooyaa iya kīaa mmiravai.

⁶ Kīaa mmuduu rikiada kaayau gioonna kiaapuuya Piriipaa kuaivaa rikiada ivo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uuvaa teeda mmuaavaugiataama inna kuaivaa arinaima rikieeravai.

⁷ Ivo mmagia maisaiyauvo vaidi aakiyaiyavaki varuuyauvaa tuduu pinaama kai kai tida mmaanai tiida viravai. Vuduu ivo kaayau gioonna kiaapu yuku yaaku putuuya tuqinnoo yuku mmudanna hanipooyaatama tuqinneeravai.

⁸ Piriipo Anutuugaa mmoori ari vookarauvaa itaama uuvaara gioonna kiaapu yosinna Samariaivaki varuuya pinaama sirigairavai.

⁹ Sirigauduu ivaki varuu vaidi voovai nnutuuvo Simoono vaa hokoba suai ivaki varioo saaka pieera aataruuvaa uududuu gioonna kiaapuuya ivaa teeda pinaama nnikiarairavai.

¹⁰ Nnikiarauduu ivo ariiyara unnakua kīaa kīoo tunoo: Na udaanga vaidi ari vookaraakiau vaidivaivee, tuduu rikiada ivaki varuu gioonna kiaapu yoketaa maisaiya inna mmooriivaa teeda nnaasu vaida tunoo: Ii vaidi ivo Anutuugaa yaagueeqa ari vookaravai varaivaivee. Ii yaagueeqa ivaa nnutuuvo tinoo: Pinaa Yaagueeqavaivee, tiivaivee,

¹¹ kīaa kiada inna mmoori ari vookarauvaara airi suai nnikiarauvaara iya rikiaatainno nnaasu varuduu inna nnaagiai viravai.

¹² Nnaagiai Piriipo Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa iya kīaa mmuduu rikiada kutaavaivee tuduu rikioo nnoori iya apiravai. Piriipo Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaaraatama Yisuu Kirisiinna nnutuuvaaraatama iya kīaa mmuduu rikiada gioonnaiyaata vaidiiyaatama kutaavaivee tuduu rikioo nnoori iya apiravai.

¹³ Simoonootama Piriipaa kuaivaa rikioo kutaavaivee tuduu rikioo innaatama nnoori apiravai. Apu kiooduu iva Piriipaa tasipa vainima nuainno varioo tooduu Piriipo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa iinno varuduu too ikiee kīaa kīoo yaaku vuatavuatainno variravai.

¹⁴ Nnaagiai aposoroo vaidi Yerusareema varuuya rikiooduu Samariaa varuu gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmayaayaivaa rikiada varooduu rikiada iya Petoroosaya Yuvuaanaya iyasi titooduu viravai.

¹⁵ Vidada oto varida vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya Mmannasa Yoketaivaa varaaraivaara iya yaaku vareeravai.

¹⁶ Piriipo iya nnoori apuu suaivaki Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa nnaasu tioo iya nnoori apuduu hama Mmannasa Yoketaivo iyayaa tiiravai.

¹⁷ Petoroosooya Yuvuaanaya ngiari yaakuuvaitana iyayaa utuduu Mmannasa Yoketaivo iyaki tuoo viravai.

¹⁸ Iyayaa yaaku utuduu Mmannasaivo iyaki tuoo vuuvaa Simoono too oro sikauyauvaa varoo numa Petoroosaya Yuvuaanaya mminaree kīaa

¹⁹ tunoo: Aa yaagueeqa aavaa niita ni miatee. Ni mikiai fai na vaidi voovaayaa ni yaakuuvaa yapano Mmannasa Yoketaivo innaki variaivee,

²⁰ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: A yaata utuee Anutuugaa yaagueeqaivaa kati mmiraivaara sikaunnaadiri yookaama kiese varaanarainna kiannanoo. Ivaara inna aikioo ai sikauyuuvaa tasipama ikiaivaki kuanee.

²¹ Hama i ausa tinniivo Anutuugaa avuuvau safuuma vaivaara hama a ti tasipama aa mmoori aavaa varaannanoo.

²²⁻²³ Na i tauko i seenaiyi i yaataivaara pinaama i nnannataikio i ausaivo kapikaraikio mminnamminnaa maisaivo i utu kioo vainoo. Ii a kianna kua ivaara a koonnama yaata utuannaivaara yaata utuee pikiee ai ausaivaa hanigiee Udaangaivaara yaaku varano fai a itaama koonnama yaata utuannaivaa ivo rugaanaravaivee,

²⁴ tuduu rikioo Simoonoonoo Petoroosaya Yuvuaanaya sai tunoo: Udaangaivaata niyara yaaku varaatee. Ngia kua kuaivo sa niisi ngiaiveeraivaara niyara yaaku varaatee, tiravai.

²⁵ Petoroosooya Yuvuaanaya Udaangaivaa mmayaayaivaatama Yisuunna tasipama nuaira mmayaayaivaatama ivaki variayia kuaa mmi kiada kava vara ranada Yerusareema aataruuvau vida vo yoosinna vo yoosinna mmata Samariaivaki vau yoosinnaiyauvaki mmayaaya yoketaivaa kuaa mmiaa rada viravai.

Piriipo kua yoketaivaa Itoopiaa vaidiivaata tiravai

²⁶ Vuduu Udaangaivaa aangeraiivo Piriipaa tunoo: Ai mminnamminnaiyauvaa teerainna viee aataruuvo Yerusareema pikioo yoosinna Kasaa kuai ivau oto ree tooya sainai kuanee, tiravai. Ii aataru ivo mmanna gaanga hama vaidiaatau mmataivau vira aataruvai.

²⁷⁻²⁸ Aangeraiivo itaa kua tuduu Piriipo diitoo ari mminnamminnaiyauvaa teerainno viravai. Vioo vioo oto tooduu Itoopiaa vaidi mmoori vareeraivo ivau tiiravai. Ivo Itoopiaa kieeta gioonnavaa nnutuuvoo Kadakeenna sikau nnauvaara haitatuura kieeta vaidivai tiiravai. Ivo Yerusareema oro Anutuugaa ari ausa mmuduuyaivaa mmi kioo kava vara ranoo ari kaaraivaa puara hoosaivo utu raririiraivaki varioo forofetaa Yisayaava fafaara roo yanaivau yaaruua roo tuoo varuduu

²⁹ Mmannasa Yoketaivo Piriipaa tunoo: Oro inna kaaraivaa vainima nookianee,

³⁰ tuduu rikioo seenoo kaaraivaa vainima vioo rikiooduu Itoopiaa vaidiivo forofetaa Yisayaava fafaara roo yanaivau yaaruua roo tuduu rikioo inna yaparainno tunoo: A yaaruannaivaa oyaivaa a rikieennanee?

³¹ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Mo na dataama rikiaunnee? Vaidi voovoono ni giaa ni minai fai na rikiaanaravee, kuaa kioo Piriipaa maavee tuduu rikioo kaaraivau karoo inna tasipama varioo rikieeravai.

³² Rikiooduu Itoopiaa vaidiivo Anutuugaa kua fafaara voovai yaaruoo tunoo:

Vaidiia puara sipisiipaivaa vitada

ruputuaara iiraivaa roosiima

iya inna vitada viravai.

Iya puara sipisiipa nnaakaraivaa yausiivaa

hatokaavo hama akua tiraivaa roosiima

ivo hama kua tira kua seemuaa variravai.

³³ Vaidiia kumina vaidivaivee kuaa kiada uuduu

hama inna seena inna tasipama

kuatinaraivootauduu rikiada

hama kua pinaivaa kuaa safuurama kiada

unnakua kuaa inna ruputiravai.

Vaidiia inna ruputuduu

ivo mmatayaa varuu suaivo taikoovaara

hama kava voovoono inna sidinnaidiyara

vo kua voovai tiravai.

³⁴ Itoopiaa vaidiivo jaarummua taika kioo Piriipaa tunoo: Ni giaa ni mianee. Porofetaivoono giaara tiivainnee? Ariyara tiivainnee? Vara ari voovaara tiivainnee?

³⁵ tuduu rikioo Itoopiaa vaidiivo yaaruuvau Piriipo mmayaaya yoketaivaa Yisuunna inna kuaa mmiravai.

³⁶ Kiaa mmiaa roo vioo vioo oro tooduu nnooriivo iya too vauduu Itoopiaa vaidiivo tunoo: Nnooriivo aa vainoo. Mo hama vo aataru voovoono ni suvuainaravai. Inna aikioo na nnoori varaanarannee?

³⁷ (tuduu rikioo Piriipo inna sai tunoo: Fai a ai ausa mmuduuya mmuakiaavai Yisuunna kutaavaivee tinai na nnooriivaa i apinaravaivee, tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Na Yisuu Kirisiinnara kiaunoo: Kutaa Anutuugaa Mmaapuvaivee, kiaunoo.)

³⁸ Ivo itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuaavuaa kaaraivaa utuanee tuduu utu kioo vauduu reemi rada Itoopiaa vaidiiivootama Piriipaya nnooriivaki vida Piriipo nnooriivakidiri inna apiravai.

³⁹ Apu kiooduu nnooriivaa pikiada nnuu saivaata Mmannasa Yoketaivo Piriipaa vitoo vioo kieeravai. Vioo kiooduu Itoopiaa vaidiivo buaama tooduu kuminauduu ari aataruuvau vioo sirigainno viravai.

⁴⁰ Vuduu Piriipo oro yoosinna Asotoo varuuvaa gioonna kiaapuuya nnaagiai rikieeravai. Rikiooduu ivaki varioo mmuakiaa yoosinnaiyauvaki nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaa roo ngioo ngioo numa nnaagiai yoosinna Kaisariaa ivaki taikeeravai.

9

Sauruuso ari ausaivaa hanigioo vaidi karaasavai variravai

(Aposoroo 22:6-16; 26:12-18)

¹ Piriipo mmayaaya yoketaivaa kiaa mmioo varuu suaivaki homo Sauruuso Udaanga Yisuunna gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya buaaru tuoo iya ruputinara iiravai. Iinno varioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaasi oro

² yanaiyauvaara yaparairavai. Ii yanaa iyauvaa fai ivo varoo oro Yutayaa gioonna kiaapuuya Damasakuusa nuunaira nnaiyauvaki variaya mminai teeda iya inna tasi-pakio gioonna kiaapu vaa Udaangaivaa aataruuvau nuairaiyara buaama roo nuainno teenai vaidiiyaata gioonnaiyaatama inna teeda vaiko too vitoo kava vara ranoo numa Yerusareema oovi nnauvaki yapaanaraivaara viravai.

³ Ivo yanaiyauvaa varoo vioo vioo yoosinna Damasakuusa vainima vuduu mmeekiaivo ngiau aapuuvakidiri innayaa makee tuduu saneetu roosiima ruvuahoo inna suvuaudduu

⁴ vioo varoo mmataivau vainno rikiooduu Yisuuva innaata kua tiao tunoo: Sauruuso, e aaniira maisa mmooi mmamma nniitaraera aataruuvaa ni iikiannavainnee?

⁵ tuduu rikioo Sauruuso inna sai tunoo: Udaanga-o, a gioonoonna kiannannee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Na Yisuuvavee. A mmooi maisaivaa ni iikiannanoo.

⁶ Inna aikioovai. Diitee yoosinnaivaki kuane. Vioo fai vaidi voovoona a iinara aataruuvaa fai i kiaa i mmimaravee, tiravai.

⁷ Tuduu vaidi Sauruusa tasipama vuuya dida vaida iya ausaiyauvo nnikiarauvaara iya hama kua tiraida mmanna kuaivaa rikiada hama vaidi kaanaivaa teeravai.

⁸ Hama tooduu Sauruuso mmataivaudiri diitoo reeti reeri tooduu avuuvu upisuuduu inna tasipama vuu vaidiiya inna yaakuuvaudiri utida Damasakuusa oro kiooduu

⁹ ivaki varioo taaravooma suai varuduu hama avuuvu arinaima tooduu hama yeenna nnooriivaa nneeravai.

¹⁰ Damasakuusa ivaki vaa ausa hanigieera vaidi voovai nnutuuvu Ananiaaso varioo inna tinni avuuvu hanigiooduu Udaanga Yisuu Kirisiiva innaata kua tiao tunoo: Ananiaaso, tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Udaanga-o, na aavaki variaunoo,

¹¹ tuduu rikioo inna tunoo: Diitee viee yoosinna vuutaiyau vai aataruuvaa nnutuuvu Safu Aataruvai ivaugiataa viee vaidiivaa nnutuuvu Yutaasaa nnauvaki viee yoosinna Tarasaa diaa vaidi Sauruusaara yaparakianee. Ivo ivaki yaaku varoo varinoo.

¹² Ivo vaa inna tinni avuuvu hanigiaikio aiyaa ari vookarai aataruuvaa taivai. Taikiai kava ari avuuvaa taiveeraivaara eenoo numa ai yaakuuvaitana innayaa utuannavaivee, tiravai.

¹³ Tuduu rikioo Ananiaaso inna sai tunoo: Ai, Udaanga-o, kaayau gioonna kiaapuuya ii vaidi ivaara vaa ni giaa ni miaavai. Ivo i gioonna kiaapu Yerusareema variaya kaayau ari vookara ari vookarau maisau mmooriiauvaa iya uuvaa vaa ni giaa ni miaavai.

¹⁴ Aanna makee ivo Damasakuusa ngioo Anutuugaara kati puara hudeeraiyasidiri yanaiyauvaa varoo i nnutuuvaa rikieera gioonna kiaapuuya vitoo Yerusareema oovi nnauvaki yapaanaraivaara nniivaivee,

¹⁵ tuduu rikioo Udaangaivo inna sai tunoo: Diitee kuane. Vaa na ii vaidi ivaa mmataama kiauvi. Fai ivo ni mmooriivaa varoo ngiari voopinnaa gioonna kiaapuyaatama vaidi kieetaiyaata ni gioonna kiaapu Isarairaiyaatama niyara kiaa kookieenaraivaara na inna mmataama kiauvi.

¹⁶ Fai ivo ni mmooriivaa varoo irisai mmamma nniitaraivaa varaanaraivaara fai neenoo inna vitainaravaivee, tiravai.

¹⁷ Tuduu rikioo Ananiaaso vioo vioo ii nnau ivaa Udaangaivo tuu nnauvaa aakiaivaki vioo ari yaakuuvaitana Sauruusaayaa utuoo tunoo: Sauruuso, ni seena-o, a aataruuvau aapi nninee kiaa ngiee toonnaivoona Udaanga Yisuu Kirisiiva ivoona ni titaikiai na ngiaunoo. A avuuvaa tuqinnama teeno Mmannasa Yoketaivo i suvuakuaveera ni titaikiai na aisi ngiaunoo,

¹⁸ tuduu tuu saivaata mminnaa tavau nnaba karaabaivaa roosuuyauvo Sauruusaa avuuvaki rummua apu kioo vauyauvo tuoo vuduu kava avuuvaa tuqinnama teeravai. Tuqinnama too diitooduu vaidiiivo inna nnoori apiravai.

¹⁹ Apu kioodoo ivo yeenna nnoo varuduu inna yaagueeqaivo kava vairavai.

Sauruuso mmayaaya yoketaivaa Damasakuusaiya kiaa mmiravai

Sauruuso kiisa suai ausa hanigieera gioonna kiaapu Damasakuusa varuuya tasipama variravai.

²⁰ Varioo iya tasipama varuu suaivaki akiairauduu Yutayaiya nuunaira nnauyauvaki vioo Yisuunnara kooyaa iya kiaa mmioo varioo tunoo: Ivo kutaa Anutuuga Mmaapuuvovee,

²¹ tuduu rikiada gioonna kiaapu inna kuaivaa rikiooya nnikiaraida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo aa vaidi aavo gioonna kiaapu Yisuunna nnutuuvaa rikiooya Yerusareema hara kiada varuuya maisa mmooriivaa iinno iya rupuuvovonee? Mo ivo aapi ngioo iya utuoo vitoo kava vara ranoo vioo Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya mminara nniivainnee?

²² tuduu rikioo Sauruuso Yisuunnara yaagueeqainno yaagueeqama kioo iya kiaa mmioo tunoo: Kutaa Yisuuva Anutuugo mmataama kioo vaidiiivovee, tuuvaara Yutayaa vaidi Damasakuusa varuuya hama yopeema inna kuaivaa sai tiravai.

²³ Hama inna kuaivaa sai tuduu vo suai vooyauvai taika kioodoo iya nuunaida Sauru-usaa ruputikio putuaiveeraivara kua yeena rairavai.

²⁴ Kua yeena rauduu gioonna kiaapu vooya iya inna iikiaara kuaivaa numa inna kiaa mmuduu rikieeravai. Rikiooduu heenagieena ikiannagisanna Yutayaa vaidiiaa vagiaa-munnaivaa keegiaiuvaki diaa rada nuaida inna ruputikio putuaiveeraivara iiravai.

²⁵ Iida varuduu rikiada vo heenavaki Sauruusaa nnaagiai nuairaiya sookuya utua pinaa voovaki inna rummua kiada tapuka yeenaivaa haru kiada utida vagiaamunnaivaa tabaangaidaadiri vitada oto yoketaama mmaanai reemma kioodoo mmataivau tuma ruoo ari toovau viravai.

Sauruuso Yerusareema variravai

²⁶ Sauruuso Yerusareema vioo ausa hanigieeraiya tasipama varinaree kiaa vuduu iya inna teeda aatuuda ivo vaa ari ausaivaa hanigia kioovaara tunoo: Unnakua kiainno iinoo,

²⁷ tuduu rikioo Panapaaso innasi vioo inna vitoo aposoroo vaidiiyasi vioo innara iya kiaa mmiravai. Sauruuso aataruuvau vioo Udaanga Yisuu Kirisiinna tooduu innaata kua tuuvaara iya kiaa mmioo Sauruuso Damasakuusaa gioonna kiaapuuya Yisuunnara yaagueeqama kiaa mmuuvuaraatama iya kiaa mmiravai.

²⁸ Iya kiaa mmuduu Sauruuso iya tasipama varioo Yerusareema yoosinnaivaki kati nuainno varioo yaagueeqama kioo Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

²⁹ Kiaa mmioo varioo Yutayaa vaidi Ereengaa kua rikiooyaata kua yaagueeqama tuduu sai iya innaata yaagueeqama tida inna rupuuaara iiravai.

³⁰ Rupuuaara uduu vaa ausa hanigieeraiya ivaa rikiada inna vitada oto yoosinna Kaisariaa kiada inna titooduu yoosinna Tarasaa viravai.

³¹ Vuduu rikiada gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada Anutuugaara nuunauya vooya Yutayaivaki varuduu vooya Karirayaa ivaki varuduu vooya Samariaa ivaki varuuya yoketaama varuduu hama vaidiiaa iya rapuaara iiravai. Hama iya rapuaara uduu yaagueeqama varida Udaanga Yisuu Kirisiinna mmemmaana vuduu Mmannasa Yoke-taivo iya tasipooduu vo gioonna kiaapu vooya nnida iya ausa hanigioo aataruuvaki vida iyaatama ausa hanigieeravai.

Petorooso yoosinna Rutaa Yopaa ivaitanaki mmooriivaa iiravai

³² Petorooso vo yoosinna vo yoosinnaivaki nuainno varioo vo suai voovaki Anutuuga gioonna kiaapuuya yoosinna Rutaa ivaki varuuyasi viravai.

³³ Oto ivaki varioo tooduu vaidi voovai yuku yaakuuyauvo putuuvaa nnutuuvoo Ainiaava ari mmaataivau vainno varuduu vaa yaaku saivai karasaidiri taaravooma nuanuuvoo taika kioodoo ivo homo ari mmaataivau nnaasu vainno variravai.

³⁴ Vainno varuduu Petorooso oto inna too tunoo: Ainiaa-o, Yisuu Kirisiiva i tuqinnainoo. Diitee ai mmaataivaa safuuma yapaanee, tuduu tuu saivaata Ainiaava diitoo ivaki variravai.

³⁵ Varuduu teeda mmuakiaa gioonna kiaapu Rutaa ivaki varuuyaata Saraanga ivaki varuuyaatama inna tooduu iya ausaiyauvo hanigiooduu Udaanga Yisuu Kirisiinna aataruuvau viravai.

³⁶ Yoosinna Yopaa ivaki varuu gioonnaivaa nnutuuvo Tavitaava vaa ausa hanigieeravai. Inna nnutuuvo Ereengaa kuaivakidiri tuuvo Dorokaasovee. Ii nnutu ivaa oyaivo fayaiivo hayoovaa roosiivo yoketaa fayavai. Ii gioonna ivo makemakee mmoori yoketaivaa iinno mmanna haipuuvara boo tiao iya tasipama mmooriivaa iinno variravai.

³⁷ Iinno varuduu rikioo nniitareeraivo inna varooduu putiravai. Putuduu gioonnaiya inna nnabaivaa fini kiada varada nnau voovai veraivau vauvaki yapa kieveravai.

³⁸ Yoosinna Yopaa ivo yoosinna Rutaa vainima vauduu rikiada gioonna kiaapu vaa ausa hanigieera Yopaa varuuya Petorooso Rutaa ivaki varuu mmayaayaivaa rikiada taara vaidivaitana innasi titooduu vida yaagueeqama inna kiaa mmida tunoo: Makee tini tiisi ngianee,

³⁹ tuduu rikioo Petorooso makee tuduu ari mminnaiyauvaa teerainno varoo iya tasi-pama nniravai. Ngioo ngioo numa Dorokaaso putuu nnauvaki ngioo vuduu gioonna kiaapuuya inna vitada oro nnau voovai veraivau vauvaki vuduu mmuakiaa muaada gioonnaiya inna suvuai kiada varida ratada Dorokaaso varuu suaivaki iva uyira raira uuyauvaa inna vitairavai.

⁴⁰ Inna vitaida varuduu too Petorooso iya titooduu mmaanai tuuduu rikioo toorivu yau haroo yaaku varoo hanigioo gioonnaivaa nnabaivaa tunoo: Tavitaa-o, diitaanee, tuduu rikioo avuuvaa reeti Petoroosaa too vauduu kiisama diitooduu

⁴¹ Petorooso reeti ari yaakuuvaa inna yaakuuvau utuduu diiteeravai. Diitooduu rikioo Petorooso vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuyaraata gioonna muaadaiyaraatama aayanna tuduu innasi nnuuduu rikioo Dorokaaso diitoo hara kioo varuuvaa iya vitairavai.

⁴² Iya vitauduu kaayau gioonna kiaapu Yopaa ivaki varuuya ii kua ivaa rikiada ausa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai.

⁴³ Tuduu Petorooso kaayau suai yoosinna Yopaivaki varioo vaidiivaa nnutuuvo Simoonaa tasipama variravai. Ii vaidi ivaa mmooriivo fayai nnabaivaa rabanika kioo suai haarura vaidivai variravai.

10

Petoroosooya Koneriia kua tiravai

¹ Vaidi voovoono yoosinna Kaisariaa varuuvaa nnutuuvo Koneriiva kaayau (100) rapira vaidi Rooma varuuya kietavai variravai. Vaidi rapiraiya nnutuuvo Itariaa vaidi rapiraiyavee.

² Koneriiva ari tinniyaadiri Anutuuqaara yaata utira vaidivai varioo ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaatama Yutayaiya Anutuuqaara ausa mmuduuya mmiravai. Ivo mmanna haipu gioonna kiaapuuya sikauyauvaa mmioo makemakee Anutuuqaara yaaku vareeravai.

³ Vo suai voovaki suaivo hanigioduu ivo yaaku varoo varuduu inna tinni avuuvu hanigioduu Anutuuqaa aangeraivo tuma innaata kua tiao tunoo: Koneri-i-o, tiravai.

⁴ Tuduu rikioo Koneriiva aatuunno aangeraivaa too nnaasu vainno inna tunoo: Udaanga-o, e aaniivaarainna ni kiannannee? tuduu rikioo aangeraivo inna sai tunoo: Anutuuqo i yaaku vareeraivaa rikioo a sikau mmira mmooriivaa taikio inna yoketaikio aiyara yaata utinoo.

⁵ Makee vaidi vooya titanai yoosinna Yopaa vida vaidi voovai nnutuuvo Simoono Petoroosaara maavee tikio ngiaivee.

⁶ Ivo fayai nnabaivaa tuginneera vaidiivaa nnutuuvo Simoonaa nnauvo nnoori sorovuaraivaa vainima vaivaki varivaivee,

⁷ kiaa kioo aangeraivo inna tasipama kua tuuvo inna pikioo vioo kioodoo too Koneriiva ari nnauvaki mmoori vareera ngiaammuaavaitanaata ari rapira ngiaammuaa voovai vaa Anutuuqaara arinaima rikioo inna nnaagiai nuairaivaatama tuduu

⁸ innasi nnuuduu rikioo aangeraivo inna tuu kuaivaa kiaa mmi kioo titooduu yoosinna Yopaa viravai.

⁹ Vauya patauduu vidadaa vainima Yopaa yoosinna ivaki vuduu rikioo Petorooso nnau veraa tuanaivau karoo oro ivau varioo ikianna tammaa tuanaa yaaku vareeravai.

¹⁰ Yaaku varoo varuduu inna yeenna rauduu yeennaivaa nnaanara uuduu gioonnaiya yeennaivaa teerada varuduu ivo yaakuuvaa varoo varioo inna yoketauduu rikioo inna tinni avuuvu hanigioduu ivo ari vookarauvaa teeravai.

¹¹ Tooduu rikioo ngiau aapuuvu rusitia roo vuduu ivakidiri mminnaivo buruqa pinaivaa roosiima araiyauvaa kugunama utirayaama tuoo tuoo tuma mmataivau vairavai.

¹² Vauduu Petorooso tooduu mmatayaa nuaira fayai ari vookara ari vookarauyauvootama mmatayaa varira yanayapaiyauvoota ngiaammaiyauvootama ivaki variravai.

¹³ Varuduu rikioduu Anutuuqaa kuaivo innaata kua tiao tunoo: Petorooso, diitee iyauvaa ruputu kiese huda nnaanee,

¹⁴ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, hameetavee. Anutuuqo ooqoo tira haipa mminnaiyauvaa hama na nnauvaivee,

¹⁵ tuduu rikioo kava innaata kua tioo tunoo: Vasingiaa mminnaa voovaara Anutuuqo yoketaavaivee tiivaara sa eenoo ivaara haipavee kianee,

¹⁶ tuduu rikioo taaravoomaneetu itaama vauduu too Anutuuqo tuduu buruqa pinaivaa kugunama kioovo kava ngiau aapu akiairaama viravai.

¹⁷ Vuduu rikioo Petorooso inna tinni avuuvo hanigiooduu ari vookaravuaa ivo toovaa oyaivaara ariyara yaata utuoo varuduu vaidiiya Koneriiva titooduu vuuya Simoonaa nnauvaara yapara ruua rada nnidada numa keegiaivaki dida vaid

¹⁸ aayanna tida yaparaida tunoo: Vaidi voovai nnutuuvo Simoono Petorooso aavaki variinne?

¹⁹ tuduu rikioo Petorooso homo ari toovaa oyaivaara yaata utuoo varuduu Mmanna-saivo inna kiaa mmioo tunoo: Rikiaanee. Taaravooma vaididoono aavaki aiyara buaama rada nookiaanoo.

²⁰ Ai mminnaivaa teerainna reemi ree tiee sa taara yaata utirainna viee iya sunee kuane. Vaa na aiyara ngianeera iya titaukai ngiaavaivee,

²¹ tuduu rikioo Petorooso reemi roo iya tasipama kua tioo tunoo: Vaidi ngia buaama rada nookiaivo na aanna ivovee. Aaniira ngia niisi ngiaanne?

²² tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ti kieeta vaidi Koneriivaano aiyara ti titaikiai ta ngiaunnaano. Ivo safu vaidivai varioo Anutuuqaara yaagueeqaikiai mmuakiaa Yutayaa gioonna kiaapuuya innara kua yoketaivaa kiaavai. Anutuuqaa aangeraivoono innaata kuaivaa tioo tunoo: Petoroosaa tino aisi ngiaivee, tuuvaara tikiada ta ngiaunnaano. Kua vooyauvai a tino i kuaivaa rikiaanara ti tikiada ta ngiaunnaano,

²³ tuduu rikioo Petorooso iya maavee tuduu nnida heenaivaki inna tasipama vairavai.

Vauya patauduu diitada ngiari mminnaiyauvaa teerauduu Petorooso ari mminnaiyauvaa teerainno iya tasipama vuduu vaidi Yopaa vooya vaa ausa hanigiooya iya tasipama viravai.

²⁴ Vidada aataru tammaivau vauya patauduu vidada yoosinna Kaisariaa vida varuduu Koneriiva ari seenaiyaraatama ivo iyara mmuduuya ruu vooyaraatama aayanna tuduu innasi nnida inna tasipama iyara faannairavai.

²⁵ Iyara faannaida varuduu Petorooso inna nnauvaki kuanara vuduu Koneriiva inna sunoo inna yuku oyaivaki vioo varoo vainno ari ausa mmuduuyaivaa inna mmuduu

²⁶ Petorooso inna vararu utuoo varioo tunoo: Sa itaa kianee. Na mmanna vaidivaivee. Diitaanee,

²⁷ kiaa kioo Koneriinnaata kua kiaa roo inna nnauvaki viravai. Vioo tooduu kaayau gioonna kiaapuuya ivaki suvuai kiada varuduu

²⁸ Petorooso iya tunoo: Vaa ngiengieenoo taavai. Vaidi Yutayaivo ngiari vooppinnaiya nnauyauvaki vioo iya tasipama variiivaara ti mmaanna tira kuaivo ooqoo tiivai. Ooqoo tikiainnaata na hama vaidi voovaara haipa vaidivaivee tinaraivaara vaa Anutuuqo ni vitaivai.

²⁹ Ivaara ngia ni maavee kiaani na hama ooqoo tiraina makee tikiai ngiisi ngiaunoo. Ivaara na ngii yaparaina kiaunoo: Aaniira ngia niyara kiaani na aapi ngiauvainnee? kiaunoo.

³⁰ Petorooso itaa kua tuduu rikioo Koneriiva inna sai tunoo: Taarama taarama varuu suaivo taika kiooduu iqii suai ivaki suaivo hanigiooduu aa ta variaunna suai aavaa roosuuduu na nni nnauvaki variee yaaku varee variaaduu makee tuduu vaidi voovai uyira rairaiyauvo mmannaammannauvo ni avuuvau dioo vainno

³¹ tunoo: Konerii-o, vaa i yaaku vareeraivaa Anutuuqo rikioo a gioonna kiaapu mmanna haipuuya sikau mmira mmooriiyauvaara yaata utivaivee.

³² Vaidi voovai titano yoosinna Yopaa ivaki vioo vaidi voovai nnutuuvo Simoono Petoroosaara yaparainno maavee tino ngiaivee. Ivo fayai nnaba tuqinneera vaidiivaa nnutuuvo Simoonaa nnauvo nnoori sorovuaraivaa vainiivau vaivaki varivaivee.

³³ Aangeraivo itaa kua tuduu na akiairauduu vaidiiaa titaaduu aisi viravai. Vuduunna aanna makee a vaidi yoketaakuainna tiisi ngiannano. Ta aanna makee nuunama Udaanga Anutuuqaa avuuvau varida ivo i kiaa i mmuu kuaivaa rikiaaraida ta faannaki-aunnaano. Koneriiva itaa kua tiravai.

Petorooso mmayaaya yoketaivaa

iya kiaa mmiravai

³⁴ Tuduu rikioo Petorooso iya kiaa mmioo tunoo: Aanna makee vaa na arinaima rikiaunoo. Anutuuqo mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmuaa aataruvai mmiivo inna kutaavai.

³⁵ Mmuakiaa mmataiyauvunudiri voovoona Anutuugaara nnoonnavaivee tioo inna mmemmaana voo mmoori yoketaivaa iivaara Anutuugo innara inna yoketaivaa.

³⁶ Anutuugo ta gioonna kiaapu Isarairaiya ti kaa ti mmuuvaa vaa ngia rikiaavai. Ivo tuduu Yisuu Kirisiivaano ausa nuufaivaa vareera mmayaaya yoketaivaa ti kaa ti mmiravai. Mo Yisuu Kirisiiva mmuakiaa gioonna kiaapuya udaangavai varivai.

³⁷ Yisuu Kirisiinna aataruuvaa vaa ngia taavai. Yuvuaano inna nnoori apu kiooduu ivo Karirayaadiri tuma Yutayaa mmata mmuakiaavaki nuainno ari mmayaaya yoketaivaa iya kaa mmiravai.

³⁸ Vaa ngia taavai. Anutuugo ari yaagueeqaivaata Mmannasa Yoketaivaatama Nasa-reetaa vadi Yisuunna mmiravai. Mmioo ivo inna tasipoovaara Yisuuva vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuainno mmoori yoketaivaa iinno mmannasa maisaivoono puaisa utuuya tuqinneeravai.

³⁹ Mmuakiaa mmooriyyauvaa Yutayaa mmataivakiaata Yerusareemaivakiaatama iva uuvaa teenoo taannaduu iya yatari sagaivau inna haara kiooduu putuduu

⁴⁰ taaravooma suaivaki Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoo ti avuuyauvunu nuairavai.

⁴¹ Hama mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna tooduu Anutuugo ti mmataama kiooya teenoo nnaasu inna teeravai. Anutuugo inna tuduu diitoo suaivaki ta inna tasipama yeenna nnoori nnaannaiya teenoo nnaasu inna teeravai.

⁴² Ivo yaagueeqama ti kaa ti mmioo tunoo: Ngia mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kaa mmida Anutuugo vaa inna mmataama kioovoona gioonna kiaapu vaa putuaiyaata hama putuaiyaatama kua pinaivaki iya yapa kioo iya yaparainaraivaara iya kaa mmiateera ti tiravai.

⁴³ Vaa nnaaruua vadi forofetaa mmuakiaaya innara tida tunoo: Gioonna kiaapu voovoona innara kutaavaivee tino fai Anutuugo Yisuunna yaagueeqaivaura inna mminnamminna maisaiyauvaa rugaanaravaivee, tiravai. Petrooso iya kaa mmioo itaa kua tiravai.

Ngari voopinnaiya Mmannasa Yoketaivaa vareeravai

⁴⁴ Petrooso itaa kua tioo varuu saivaata Mmannasa Yoketaivo mmuakiaa inna kuaivaa rikiooyaki tuoo viravai.

⁴⁵ Tuoo vuduu hama Anutuugo Yutayaia nnaasu ari Mmannasa Yoketaivaa kati iya mmirama kioo ngari voopinnaiyaatama mmiravai. Mmuuvaara Yutayaa vadi vaa ausa hanigioo Yopaa ivakidiri Petroosaa tasipama nnuuya ivaara nnikiarairavai.

⁴⁶ Nnikiaraida rikiooduu iya ngari vo kua vo kua hama tauraa rikiooyauvakidiri tida Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

⁴⁷ Tuduu rikioo Petrooso Yutayaa vaidiia tunoo: Aa gioonna kiaapu aaya tiinikaraama Mmannasa Yoketaivaa varaano. Gioono iya oqoo tinai fai ta hama iya nnoori apuaaran-nee?

⁴⁸ kaa kioo tuduu iya Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tasipama iya nnoori apiravai. Nnoori apu kiooduu Petrooso kiisa suai iya tasipama varinaraivaara iya inna yaparairavai.

11

Petrooso Yerusareema vaa ausa hanigiooya

mmayaayaivaa kaa mmiravai

¹ Ngari voopinnaiyaatama Anutuugaa kuaivaa rikiaada varoovaara aposoroo vaidi-iaatama mmuakiaa Yutayaivaki varuu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyaatama rikieeravai.

² Ivaara nnaagiai Petrooso ngioo Yerusareema vuduu rikiaada gioonna kiaapu ngari voopinnaiyaatama mmamma hatokaatee tuuyaano innara iya nnannatooduu tunoo:

³ Ai, vaa a ngari voopinnaa vadi hama ngari mmamma hatokeeraiya nnau voovaki vee yeennaivaa iya tasipama nnaannakuavee, tiravai.

⁴ Tuduu rikioo Petrooso mmuakiaa kuavai ngari voopinnaiya tasipama uuvaara toosa haroovakidiri iya kaa mmioo tunoo:

⁵ Na yoosinna Yopaa ivaki variee yaaku varee variee taaduu ni tinni avuuvo hani-giooduu ari vookarauvaa na teeravai. Taaduu mminnaivo buruqa pinaivaa roosiima araiyauvaa kugunama utirayaama tuoo tuoo ni vainiivau vairavai.

⁶ Vauduu tee na tuqinnama aakiaivaki taaduu ari vookarau fayai mmatayaa nuairaiyau-voota fai mmaraara roosuuyauvootama yanayapaiyauvoota ngiaammayauvootama ivaki variravai.

⁷ Varuduu tee na rikiaaduu Anutuugaa kuaivo niita kua tioo tunoo: Petrooso, diitee iyauvaa ruputu kiee huda nnaanee,

⁸ tuduu rikiee na sai kiaanoo: Udaanga-o, hameetavee. Hama na haipa yeenna fayaiyauvaa Anutuugo oogo tiraiyauvaa ni avai aavaki na nnauvaivee,

⁹ kiaaduu rikioo keenaa Anutuugaa kuaivo ngiau aapuuvakidiri tuoo ni tunoo: Vasingiaa mminnaa voovaara Anutuugo yoketaavaivee tiivaara sa eenoo ivaara haipavee kiane,

¹⁰ tuduu rikiee taaravoomaneetu itaama vauduu taaduu ii mminnaa iyauvo mmuaki-aayauvai kava ngiau aapuuvaki vioo kieeravai.

¹¹ Vuu saivaata taaravooma vaidiia Kaisariaadiri niisi titaa kiooduu nnuuyaano numa nnau na hara kiee varuuvaki nniravai.

¹² Nnudu rikioo Mmannasa Yoketaivoono ni giaa ni mioo tunoo: Sa taara yaata utirainna iya tasipama kuanee, tuduu aa vaidi vaa ausa hanigioo yaaku saivai sainaidiri mmuaa vaidi aadootama ni tasipama Kaisariaa vidada Koneriinna nnauvaki viravai.

¹³ Kuaannaduu too aangeraiivo inna nnauvaki tuoo innaata kua tuuvaara ti kiasa ti mmiravai. Angeraivo inna kiasa mmioo tunoo: Vaidiia titaa kinai Yopaa ivaki vida vaidiivaa nnutuuvoo Simoono Petoroosaa sunada aapi ngiatee.

¹⁴ Fai ivoono kua mmayaaya voovai kooyaa i kiasa i mminai mmuakiasa ai seenaiyaatama rikioo Anutuugo ngii vitaanaravaivee, tiravai.

¹⁵ Na kua tinaree kiasa saivaata Mmannasa Yoketaivo tauraa tiyaa tuuneema iyayaa tiiravai.

¹⁶ Tuuduu rikiee ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tauraa ti kiasa ti mmu kuaivaa na kava rikieeravai. Ivo tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivo mmanna nnooriivaadiri ngii apiravai. Fai kiisa suai Mmannasa Yoketaivo nnoori apirayaama ngiiyaa tiinaravaivee, tiravai.

¹⁷ Vaa na tauvai. Ta ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaannaduu Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa kati ti mmuneema ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuya mmiravai. Na mmanna vaidivaivee. Mo, na hama yopeema Anutuugaa mmooriivaa uuda rairavaivee,

¹⁸ tuduu rikioo iya nnannatoo kuaivo taika kiooduu Anutuugaara kua yoketaivaa tida tunoo: Vaa ta itaama vaivaara rikiaunnava. Anutuugo tuduu ngiari voopinnaiaatama ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ngiari ausaiyauvaa hanigiada tupatupaa variravaa vareeravaivee, tiravai.

Vaa ausa hanigiada Adiookiasa varuuya mmooriivaa iiravai

¹⁹ Vaidiia Sitipaanaa ruputuu suaivaki gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiaatama mmoori maisaivaa uuduu iya raubiriiravai. Raubiriida vooya mmata Ponikii vuduu vooya mmata Kuporoo vuduu vooya yooisina Adiookiasa vida gioonna kiaapu Yutayaiya nnaasu mmayaaya yoketaivaa kiasa mmiravai.

²⁰ Kiasa mmuduu iyakidiri Kuporoo diaa vooyaata Kureena diaa vooyaata oro Adiookiasa varida ngiari voopinnaiaatama Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoke-taivaa iya kiasa mmiravai.

²¹ Kiasa mmuduu rikioo Udaanga Anutuugaa yaagueeqaivo iya tasipooduu kaayau gioonna kiaapuuya ausa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai.

²² Tuduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiada Yerusareema varuuya ii kua ivaa rikiaada Panapaasaa titooduu Adiookiasa viravai.

²³ Vioo vioo oro varioo tooduu Anutuugo gioonna kiaapu Adiookiaayara inna yoke-tauduu too Panapaaso iyara sirigainno yaagueeqama iya kiasa mmioo tunoo: Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa puaisakama utida sa pikieerama kiada yaagueeqama nnaasu variatee, tiravai.

²⁴ Panapaaso vaidi yoketaavai varioo yaagueeqama kioo Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuduu Mmannasa Yoketaivo inna aakiaivaki suvuauduu variravai. Varuduu kaayau gioonna kiaapuuya inna kuaivaa rikiaada ausa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai.

²⁵ Tuduu rikioo Panapaaso vioo yooisina Tarasaa nuainno Sauruusaara buaama roo nuainnonno tooduu

²⁶ inna too vauduu sunoo Adiookiasa viravai. Ivaitana oro mmuaa nuanuvai ivaki varida kaayau gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraia ivaitanaasi nuunauduu mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmiravai. Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Adiookiasa varuuya iyananaa tauraa Yisuu Kirisiinna nnaagiai nuaira nnutuuvaa vareeravai.

²⁷ Varooduu ii suai ivaki vaidi vaa ausa hanigioo forofetaa vooya Yerusareemaivakidiri pikiada Adiookiaara viravai.

²⁸ Vidada oo varuduu iyakidiri vaidi voovai nnutuuvoo Akapaaso diitooduu Mman-nasa Yoketaivaa yaagueeqaivo inna tasipooduu aarareera suaivo nnaagiai mmuakiasa

mmatavau vainaraivaara kooyaa iya kiaa mmiravai. Nnaagiai vaidi voovai nnutuuvo Karautiiva Roomaiya kieetaivai varuu suaivaki aarareeraivo vairavai.

²⁹ Ivaara vaa ausa hanigieeraiya ngiariiyara ngiariiyara yaata utida ngiariisi vau sikauyauvakidiri saiyaubai yapa kiada saiyaubai ngiari seena vaa ausa hanigiada Yutayaa mmataivaki varuuyani yapaaraivaara kua yeena rairavai.

³⁰ Kua yeena rau kiada sikauyauvaa yapa kiada Panapaasaya Saurusaya titooduu varada oro vaa ausa hanigieeraiya kieetaiya mmiravai.

12

Herooto mmoori maisaivaa vaa ausa hanigieeraiya mmiravai

¹ Ii suai ivaki Yutayaiya kieetaivaa nnutuuvo Herooto vaidiiya tuduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya utida maisamaisai mmoori ari vookarauyauvaa iya mmiravai.

² Ivoono tuduu ari rapira ngiaammuaaya aposoroo vaidi Yuvuaanaa vayaanna Yakoopaa utida paipa avaiakaruuvaadiri inna nnuunaivaa rutaka kioodoo putiravai.

³ Putuduu too Herooto tooduu Yutayaa vaidiiya ivaara iya yoketauduu ivo tuduu ari ngiaammuaaya Petoroosaa utu raririima roo oovi nnauvaki yapa kieeravai. Yutayaiya bereetaivaa hama puugairaivaa tasipama huda kiada buusa nneera suaivaki

⁴ ivo tuduu Petoroosaa oovi nnauvaki yapa kioodoo ari rapira ngiaammuaau vooya tuduu taarama taarama numa innara dida vaidada vuduu kava taarama taaramada numa iya mmaataidaa varada kava innara ivau diravai. Dida vaidada vuduu kava voodoono numa dida vaidada vuduu kava voodoono numa ivau diravai. Itaama rada vududuu Herooto buusa Varaigitaivaa nneera suaivo taika kino rikioo Petoroosaa vitoo Yutayaiya avuuyauvunudiri ruputinaree kiaa yaata utuoo faannairavai.

⁵ Faannauduu rikioo Petorooso oovi nnauvaki varuduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya innara pinaama Anutuugaata kua tida yaaku vareeravai.

Aangeraivo oovi nnauvakidiri Petoroosaa vitoo mmaanai viravai

⁶ Yaaku varada varuduu Herooto turau Petoroosaa vitoo gioonna kiaapuuya avuuyauvunu yapa kioo kua pinaivaa innaki yapaanaree kiaa uduu heenaivaki rapira vaidi taaravaitana vuaivo Petoroosaa sainai duduu vuaivo sainai duduu Petorooso tammaivaki vuru vairavai. Vauduu yeena taaravaitanaadiri inna yaakuuvaitanau ranaa rau kioodoo vauduu rapira vaidiiya sipuuyauvo vaunavauneema mmuaavai mmuaavai dida vairavai.

⁷ Dida vauduu too Udaangaivaa aangeraivo akiairauduu Petorooso vuru vainno varuu nnauvaki tuuduu mmeekiaivo ruvuahooduu aangeraivo inna yaapusaivaudiri utu korokoronno inna yuruunno tunoo: Makee tinai diitaanee, tuduu rikioo yeenaivaitana inna yaakuuvaitanaudiri takuasaa roo tuoo vuduu

⁸ aangeraivo inna tunoo: Ai uyira rairaiyauvaa vara uyuee rainna ai yuku nnabaivaitana vara uyuee, tuduu rikioo ivo tuuvaugitaama iima kioodoo tunoo: Ai yaapa veraayaa uyiraivaa vara uyuee ni nnaagiai ngianee,

⁹ tuduu rikioo Petorooso inna nnaagiai oovi nnauvakidiri viravai. Vioo varioo aangeraivo kutaa inna vitoo mmaanai vuuvaara hama tuqinnama rikieerama kioo vueenama kioo yaata utuoo tunoo: Ni tinni avuuo hanigiaikiai na taunoo,

¹⁰ kiaa vida rapira ngiaammuaau tauraiivaa yaatarada vida nnaagiaivaa yaatarada vida tooduu yaagueeqa sipuuvaa hatuaa kiada yoosinnaivaki viraivo vaa ari mmaara hatuaa kioo vauduu teeda mmaanai viravai. Ivaaitana yoosinna vuutaivaki aataru voovai vida yaatara kiada ivaudiri aangeraivo akiairauduu Petoroosaa pikioo vioo kieeravai.

¹¹ Vioo kioodoo Petorooso aangeraivo inna vitoo nnuuvaara nnikiarainno arinaima rikioo tunoo: Aanna vaa makee na taunoo. Kutaa Udaangaivo ari aangeraivaa titaikio tuoo Herootaa oovi nnauvakidiri ni vitoo nninoo. Yutayaa vaidiiya ni iikiaaree kiaa aataruuvakidiri ni vitoo aapi nninoo,

¹² kiaa kioo arinaima rikioo vioo ngiaammuaau voovai nnutuuvo Yuvuaano vuai nnutuuvo Marakaanna kaanaa nnutuuvo Mariaanna nnauvaki vuduu kaayau gioonna kiaapuuya ivaki nuunaida innara yaaku varada varuduu

¹³ oro mmaanaidiri sipuuvau ruduu rikioo mmoori vareera kiatanna voovai nnutuuvo Roteeva seenoo tuma sipuuvaa hatuaanaree kiaa

¹⁴ rikiooduu Petoroosaa kuavai vuduu arinaima rikioo hama sipuuvaa hatueerainno sirigainno seenoo kava vara ranoo vioo gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Ai, aa mmiaa Petorooso mmaanai aammiauvau duoo vainoo,

¹⁵ tuduu rikiada inna tunoo: A yaata duunakua unnakuainna kiannanoo, tuduu rikioo ivo yaagueeqama tunoo: Kutaa Petoroosovee, tuduu rikiada gioonna kiaapuuya tunoo: Inna aangeraavoono kua tinoo.

¹⁶ Itaa kua kiasa kiada varuduu Petorooso mmannammanna sipuuvau ruoo nnaasu varuduu iya nnaagiai tuma sipuuvaa hatuaa kiada inna teeda nnikiariravai.

¹⁷ Nnikiarauduu rikioo Petorooso ari yaakuuvaadiri sa kua kiateera iya ruvuataainno Udaangaivo oovi nnauvakidiri inna vitoo mmaanai yapooavaara iya kiasa mmiravai. Kiasa mmi kioo tunoo: Oro Yakooapaata ti seena vaa ausa hanigieeraiyaatama kiasa mmiattee, kiasa kioo ivaki iya pikioo iya vo yosinna voovakira vioo kieeravai.

¹⁸ Vioo kioodoo vauya patauduu heenanaanna innara duu rapira vaidiia pinaama nnikiaraida tunoo: Petorooso deepiinno kuainnee?

¹⁹ tuduu rikioo Herooto tuduu Petoroosaara buaama rada nuaidada tooduu hama iya too vairavai. Hama iya too vauduu too Herooto pinaama iya yaparainno kua pinaivaa iyaki yapa kioo ngiari vooya tuduu iya rputuduu putiravai.

Putuduu rikioo ii suai ivaki Herooto Yutayaa mmataivaa pikioo tuma yosinna Kaisariaa variravai.

Herooto putiravai

²⁰ Herooto gioonna kiaapu Turu Sitoona varuuyara inna ausaivo nnannatooduu mmuakiaaya mmuaavau nuunaida innasi kua kiasa viravai. Vidada tauraa vaidi voovai Heroootaa nnauvaara haitatuura vaidiivaa nnutuuvu Parasataasaasi vida innaata kua tuduu iya kuaivaa rikiooduu Herootaasi vida inna tunoo: Fai ta hama rapi-raidada mmuaavau yoketaama variaaravaivee, tiravai. Ii yosinna ivaitana Heroootaa mmataivakidiri makemakee iya yeenna varada nnoovaara iya itaa kua tiravai.

²¹ Nnaagiai suaivaa Herooto mmataama kioovaki ari kieeta varira uyira rairaiyauvaa uyu rau kioo kieeta varira mmataivau oro varioo kuaivaa hokobavai gioonna kiaapuuya kiasa mmiravai. Kiasa mmuduu rikiada iya aayanna tida rabarisoora kuaivaata innara tunoo:

²² Ivo hama mmanna vaidivoono kua tinoo. Ivo anutuuvuono kua tinoo.

²³ Iya itaa kua tuu saivaata Herooto hama Anutuugaa nnutuuvaa ngiau aapu yapooavaara Udaangaivaa aangeraivo inna uduu mmimmiyuvo inna aakiaivaki nuainno varioo inna gutududuu putiravai.

²⁴ Putuduu gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa varada nuaida varida mmuakiaa yosinnaiyauvaki varuuya kiasa mmuduu rikieravai.

²⁵ Rikiooduu Panapaasaya Sauruusooya ngiari mmooriivaa iima taika kiada ngiaam-muau voovai nnutuuvu Yuvuaano vuai nnutuuvu Marakaannaatama vitada vida Yerusa-reema pikiada viravai.

13

Mmannasa Yoketaivo Panapaasaya Sauruusaya mmatairavai

¹ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiada Adiookiaa varuuyakidiri vooya forofetaa vaidiia varuduu vooya vitairi vaidiia viravai. Iya nnutuuyauvo voovai nnutuuvu Panapaaso vo vaidi voovai nnutuuvu Simioono vuai nnutuuvu Naisiaava yosinna Kureena diaa vaidi voovai nnutuuvu Rukiiva voovai tauraa kieeta vaidi Heroootaa ferengaanna tasipama varuuvaa nnutuuvu Manaino voovai nnutuuvu Sauruusootama variravai.

² Iyaano Anutuugaata kua kiasaivaara ngiari yeenna nneeraivaara oooqoo kiasa kiada ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Udaanga Anutuugaa mmida varuduu Mmannasa Yoke-taivo iya tunoo: Panapaasaya Sauruusaya niini mmataama kikiiai mmoori na ivaitana mmiauvaa varaatee,

³ tuduu ngiari yeenna nneeraivaara oooqoo tuuvoota ngiari yaaku vareeraivootama taika kioodoo iya ngiari yaakuuyauvaa ivaitanaayaa utida titaa kioodoo viravai.

Panapaasaya Sauruusooya mmata Kuporoo ivaki viravai

⁴ Mmannasa Yoketaivoono Panapaasaya Sauruusaya mmataama kioo titovaitana Adiookiaa pikiada yosinna Saraikaa vida ivakidiri siipaivaa varada nnooriivau vidada mmata voovai nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvu Kuporoo

⁵ ivaki vau yosinnaivaa nnutuuvu Saramii kuaaree kiasa siipaivakidiri reemi rada ivaki viravai. Ivaki vida Yutayaiya nuunaira nnauyauvaki nuaida varida Anutuugaa mmayaayaivaa iya kiasa mmiravai. Kiasa mmida varuduu Yuvuaano Marakaava iya tasipama mmoori vareeravai.

⁶ Iya vida Kuporoo mmataivaugiataa vidada oto yosinnaivaa nnutuuvu Papoo variravai. Ivaki varida tooduu Yutayaa vaidi saaka nnaamuruuvaa nnutuuvu Parayisuuva varioo ariiyara tunoo: Na forofetaivovee, tiravai.

⁷ Ii mmata Kuporoo ivaa kieeta vaidiivaa nnutuuvu Serekiiva vuai nnutuuvu Pauru-uso tinni yoketaa vaidivai varioo Parayisuunna seena vaidivai variravai. Varioo ivo

Anutuugaa mmayaayaivaa inna rikiaatauduu Panapaasaya Sauruusayara aayanna tuduu innasi nniravai.

⁸ Nnudu saaka nnaamuru vaidiivaa nnutuuvo Ereengaa kuaivakidiri tunoo: Ero-maavavee, tuu vaidiivoono ivaitana kuaivaa hatoka kioo kieeta vaidiivo Yisuunnara kutaavaivee tinarainnoo kiaa inna yaata utiraivaa hanigiaanara iiravai.

⁹ Hanigiaanara uduu Mmannasa Yoketaivo Sauruusaa nntu vuaivo Pauruusaa aaki-aivaki suvuau kiooduu ivo saaka nnaamuru vaidiivaa puaisakama too nnaasu vainno

¹⁰ tunoo: A Sataangaa mmaapukuavee. Mmoori yoketaiyauvaara a oooqoo kiannano unnakua tira malsa aataruuvo i suvuaikiai Udaanga Anutuugaa aataru kua kutaivaara mmannammanna unnakuavaivee a tinarainna iikiannanoo.

¹¹ Aanna makee Anutuugo irisaivaa i mminaravai. I mmينو i avuuvo huruutainno fai kiisa suai homo upisivai nnaasu vainai a hama reeti reeri taanaravai. Fai vo suai kava i avuuvo tuqinnama taanaravee, tuduu tuu saivaata saaka nnaamuru vaidiivaa avuuvo upisiinno sooniruuduu ivo kumimakama roo nuainno varioo gioonna kiaapu voovoono inna yaakuuvadiri utu varoo kuaiveeraivaara buairavai.

¹² Buaama roo nuauduu kieeta vaidiivo Anutuugo itaama uuvaa too Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tioo inna mmayaayaivaa Pauruuso iya kiaa mmuuvaa ivo kaayaua nnikiarairavai.

Pauruuso mmata Pisitiaa vau yoosinna Adiookiaa variravai

¹³ Pauruusaa ari tasipama nuairaiyaatama yoosinna Papoo pikiada ivakidiri siipaivaki karada nnidada mmataivaa nnutuuvo Paburiaa ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvo Perekee varuduu rikioo Yuvuaano Marakaava iya pikioo kava vara ranoo Yerusareema viravai.

¹⁴ Vuduu rikiada iya Perekee pikiada nnidada mmataivaa nnutuuvo Pisitiaa ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvo Adiookiaa varida kati varira suai voovaki Yutayaiya nuunaira nnauvaki vida hara kiada variravai.

¹⁵ Hara kiada varuduu vaidiia Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaata forofetaiya kuaivaatama yaarummua taika kiooduu nuunaira nnauvaara dira kieetaiyaano vaidi voovai tuduu diitoo oro Pauruusaata inna tasipama nauyaatama tunoo: Ti seenayaso, kuaivo ngiiki vainai ngieetama nnida gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee. Kiaa mmikio iya ausaiyauvo yoketaakiaivee, tiravai.

¹⁶ Tuduu rikioo Pauruuso diitoo ari yaakuuvadiri sa kua kiateera iya ruvuatainno iya tunoo: Ni seena Isarairaiyaata ngia ngiari voopinnaiya aavaki varida Anutuugaara ngiingii ausa mmuduuya mmiraiyaatama ni kuaivaa rikiaatee.

¹⁷ Aa gioonna kiaapu Isarairaa aaya Anutuugo tauraa ti rubuungainna mmataama kiooduu iya ngiari voopinnaiya mmataivaa nnutuuvo Iyiipa varida kaayau gioonna kiaapuuya suvuauudu Anutuugo ari yaagueeqaivaadiri Iyiipaivakidiri iya vitoo

¹⁸ koo mmuyai gaanga yoosinnaivaki yapa kiooduu taara vaidi yuku yaaku taika kioo nuanuuvaki (40) nuaida varida Anutuugaata nunuraanurai kiaa rada nuauduu hama ivo iyara inna nnannateeravai.

¹⁹ Hama ivo Isarairaiyara inna nnannateerama kioo mmata Kanaana ivaki varuu oyai yaaku saivai karasaidiri taara oyaiya tuduu iya yaatara kiada iya mmataivaa varada ivau variravai.

²⁰ Kaayau nuanu (450) iya itaama variravai.

Varuduu ivo iyara haitatuura kieeta vaidiia mmataama kiooduu varia rada nnidada numa forofetaivaa nnutuuvo Samueero varuu suaivaki taika kieeravai.

²¹ Taika kiooduu iya kieeta voovaa Anutuugaa yaparauduu rikioo vaidiivaa nnutuuvo Kisiinna mmaapuuvu Sauruuso Piniomiinaa oyaivakidiri diitooava iya kieetavai yapa kiooduu ivo taara vaidi yuku yaaku taika kioo nuanuuvaa (40) iya kieetavai variravai.

²² Varuduu rikioo nnaagiai Anutuugo inna pikioo ari vo vaidi voovai Davuitiinna iya kieetavai yapa kieeravai. Yapa kioo innara tunoo: Na tauko Isainna mmaapuuvaa Davuitiinnara ni mmuduuya ruainoo. Mmuakiaa kua niiki vaiyauvaa fai na inna kiaa mmينو ivoono yoketaama iinaravaivee. Anutuugo itaa kua tiravai.

²³ Ii vaidi Davuitiinna ivaa uru nnaakaraiyakidiri voovai nnutuuvo Yisuunna Anutuugo tuduu diiteeravai. Vaa ivo innara tauraa ari kua kiaa teerama kioovaugiataama inna tuduu diiteeravai. Gioonna kiaapu Isarairaiya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara inna tuduu diiteeravai.

²⁴ Hama Yisuuva diitoo suaivaki Yuvuaano mmuakiaa gioonna kiaapu Isarairaiya tunoo: Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada yoketaama varikiai na nnooriivaa ngii apinaravaivee,

²⁵ kīaa kīoo kīisa suai ari mmooriivo taikaanara uduu ivo iya tunoo: Ngia yaata utuaani na gioononnee? Hama na vaidi ngia innara faannairavovee. Hameetavee. Ni nnaagīai nninaraivo fai vaidi nnoonnavai nninaravai. Na vaidi kīisavai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuaaya roosiima inna yuku nnabaivaitana yeenavaitana rakuasaa kīee utu radaanaravaivee. Yuvuaano itaa kua tiravai.

²⁶ Ni seenayaso, ngia Aaparaaamaa sidinnaidiiaatama ngia ngiengie vooppinnaiya aavaki varida Anutuugaa ngiingīi ausa mmuduuya mmiraiyaatama rikiaatee. Anutuugo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanara mmayaayaivo tiisi nniivaivee.

²⁷ Gioonna kiaapu Yerusareema varuuyaata ngiari kieetaiyaatama ivo ti vitoo yoke-taivau yapaanaraivaara hama teeda rikieerama kiada forofetaiya kuaiyauvaa makemakee kati varira suaiyauvaki yaariraivaara hama tuqinnama rikieeravai. Hama rikieeraida iya kua pinaivaki Yisuunna yapa kioodoo putuuvaa forofetaiya tuu kuaivo kaanaivo vairavai.

²⁸ Iya Yisuuva kuaivaa koonnama kiainaaree kīaa buaida varida ivaudiri inna ruputuaaree kīaa buaidada tooduu kuminauduu rikiada Piratuusaa tunoo: Eenoo tinai iya inna ruputuatee,

²⁹ kīaa kiada Anutuugaa kua fafaara innara roovaa iya iima taika kioodoo yatari sagaivaudiri inna nnabaivaa hitua rada oto oonau mmata nnauvaki hau kieeravai.

³⁰ Hau kioodoo Anutuugo inna tuduu ivo putuuvakidiri diitoo

³¹ kaayau suai mmatayaa nuauduu iya Karirayaivakidiri makemakee inna tasipama Yerusareemara vida nnidaaya inna teeravai. Inna tooyaano aanna makee gioonna kiaapu Isarairaiya innara iya kīaa mmiaavai.

³² Iya kīaa mmiaani ta aavaki varida aa mmayaaya yoketaa aavaa fai ngii giaa ngii mmiaaravee. Anutuugo nnaaru ti rubuungainna ari kua kīaa teerama kīoo kuaivaa iya kīaa mmuuvaa

³³ aanna makee iya sidinnaidiia tiyara iivai. Ivo Yisuuva putuuvakidiri tuduu diitooavaara ivo tiyara itaama iivai. Kua fafaaraivo Saama nnaagīai vau kuaivaki Anutuugo tunoo:

A ni Mmaapukuavee.

Aanna makee na i Koova variaunoo, tiravai.

³⁴ Ivo putuuvakidiri inna tuduu kava diitooduu hama inna mmammaivo uudainaraivaara ivo aa kua aavaa tunoo:

Na nnaaru Davutiinnaata

kua kīaa teerama kīaa kua ivaa

ari vookarau yoketaa tuanaa ivaa

fai na ngii minaravaivee.

³⁵ Kīaa kīoo Saama kuaivaki vau kua voovai ivaara tunoo:

Fai a tino i mmoori vareera vaidiivo

aiyara mmuduuya riraivaa mmammaivo

fai hama uudainaravee, tiravai.

³⁶ Davutiiva varioo Anutuugaa mmooriivaa iima taika kīoo putuduu inna nnabaivaa varada oro ari rubuungainna mmata nnau vainiivau hau kioodoo vainno nnabaivo uudairavai.

³⁷ Ivaara ii kua fafaara ivo hama innara tiivai. Vaidiivaa Anutuugo tuduu putuuvakidiri diitooavaa nnabaivo hama uudauvaara tiivai.

³⁸⁻³⁹ Ni seenayaso, itaama vainai ngia Yisuunnara kutaavaivee tikio ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara ngia mmuakiaaya arinaima rikiaateera ii kua ivaa ta ngii giaa ngii miaunnaanoo. Gioonna kiaapu voovoona innara kutaavaivee tino ivo mminnamminnaa maisaivaa varaikio inna mmuaararavai fai taikano rikioo mmamma dummukiara kati hara kīoo varinaravai. Anutuugo Musinna mmaanna kīaa mmuu kuaivaudiri fai hama ngia itaama yopeema variaaravai. Ngia ivaara rikiaateera ta ngii giaa ngii miaunnaanoo.

⁴⁰ Itaama vainai aa na tinara kua aavaa nnaaru forofetaiya tuu kuaivo ngiisi nninarainoo kīaa ngiingīi variraiyauvaa tuqinnama haitatuukiatee.

⁴¹ Iya tunoo:

Ngia vaidi nniki rakaida puruuka tiraiyaso, taatee.

Ngia pinaama nnikaraida

airi yaata utida putuatee.

Ngia variaa suaivaki na mmooriivaa iikiaukai

hama ngia ivaara kutaavaivee kiaavai.

Fai vaidi voovoona ivaara ngii giaa ngii minai

hama ngia ivaara kutaavaivee kiaaravee.

Ivaara ngia pinaama nnikiaraida
airi yaata utida putuatee.

Forofetaiya tuu kuaivo itaa kua tiravaivee.

⁴² Pauruuso ii kua ivaa kua taika kioo Pauruusooya Panapaasaya nuunaira nnauvaa pikiada mmaanai kuaara uduu gioonna kiaapuuya ivaitana tunoo: Vo kati varira suai voovaki kava nnida ii kua ivaa sai kuayauvaatama ti kua ti mmiatee,

⁴³ kua kiada nuunaira nnauvaa pikiada mmaanai vuduu gioonna kiaapu Yutayaiyaata ngiari voopinnaiya vaa Yutayaiya aataruuvaa teeda iya tasipama nuuayaatama ivaitana vata rada viravai. Vuduu rikiada ivaitana iyaata yamaa kua yamaa kua tida tunoo: Anutuugo ngiiyara yoketairavaa ngii minai yaagueeqama inna aataruuvau kuatee, tiravai.

⁴⁴ Ivaa nnaagiai suai kati varira suaivaki mmuakiaa gioonna kiaapu ii yoosinna ivaki varuuya numa varida Anutuugaa kuaivaa rikiaara nniravai.

⁴⁵ Nnudu teeda vaidi Yutayaiya ti kuaivaa rikiaateeraivaara kua iya nnannatooduu Pauruusaa kuaivaa hatokada innara rakanoo raaranoo tiravai.

⁴⁶ Tuduu rikiada Pauruusooya Panapaasaya hama aatuurama kiada yaagueeqama sai iyaata kua tida tunoo: Ta tauraa Anutuugaa kuaivaa ngii giaa ngii miaunnavai. Ngii giaa ngii mmiaunnani ngia rikiada pikiada tupatupaa variraivaara ooqoo kuaivai. Ooqoo kiaivaara ta ngii pikiada ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuyasi kuaaravai.

⁴⁷ Kua fafaara roovaudiri aa kua aavaa Udaanga Anutuugo ti kua ti mmioo tunoo:

Vaa na ngii mmataama kiauya
ngieenoo ngiari voopinnaiya
tooba roosiima ni kuaivaa kua kookieekiatee.

Na iya vatee aataru yoketaivau yapaanara kuaivaa
fai ngia mmuakiaa gioonna kiaapu
mmuakiaa mmataavau variaiya
kiaa mmikiai rikiaatee, tiravaivee.

⁴⁸ Pauruuso ii kua ivaa kua taika kiooduu ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuya rikiada sirigaida Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaara iya yoketairavai. Yoketauduu Anutuugo mmataama kioo gioonna kiaapuuya fai tupatupaa variraivaara varaaraiyaano ausa hani-giada Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

⁴⁹ Tuduu rikiada Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa gioonna kiaapuuya ii mmata ivau varuuya kua mmuduu rikieeravai.

⁵⁰ Rikiooduu vaidi Yutayaiyaano kieeta vaidiiaatama ngiari voopinnaa nnutu ruua gioonnaiya Anutuugaara ausa mmuduuya mmiraiyaatama tuduu iya ngiari seenaiyaata kua mmuduu rikiada vida Pauruusaya Panapaasaya mmoori maisaivaa iida ngiari mmataivaudiri ivaitana utu raririida feena rada vida titooduu viravai.

⁵¹ Vida varida hama iya ivaitana kuaivaa rikioovaara ngiari yukuuvaitanaudiri kufuku-faiyauvaa hatutuoma kiada yoosinna Ikonii viravai.

⁵² Vuduu Adiokkaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya Mmannasa Yoketaivo iya suvuaduu kaayauma sirigairavai.

14

Pauruusooya Panapaasaya yoosinna Ikonii variravai

¹ Pauruusooya Panapaasaya yoosinna Ikonii vida ivaitana tauraa uunaquuneema oro ivaki iida Yutayaiya nuunaira nnauvaki vida yaagueeqama ari vookarau mmayaayaivaa iya kua mmuduu rikiada Yutayaa gioonna kiaapu vooyaata ngiari voopinnaa gioonna kiaapu vooyaata ausa hanigiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

² Tuduu Yutayaa vaidi vooya hama Yisuunnara kutaavaivee tuuya ngiari voopinnaa vaidiiaata kuaivaa murumuru tida Pauruusaya Panapaasayara kua maisaivaa tida ivaitanaara iya nnannateeravai.

³ Iya nnannatooduu ivaitana hokoba suai ivaki varida yaagueeqama Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa kua mmida variravai. Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoke-tauvaara iya kua mmida variduu Anutuugo ari yaagueeqaivaa ivaitana mmuduu ari vookara ari vookarau mmooriiauvaa iiravai. Uduu teeda Anutuugo iyara yoketau aataruuvu kooyaa vairavai.

⁴ Vauduu gioonna kiaapu ii yoosinna ivaki varuuya vooyaano voovaugiataa yaata utida Yutayaa vaidiyyara yoketauduu vooyaano voovaugiataama yaata utida aposoroo vaidiivaitanaara yoketairavai.

⁵ Yoketauduu vaidi ngiari vooppinnaiyaata vaidi Yutayaiyaatama ngiari kieetaiyasi nunaida Pauruusaya Panapaasaya mmaara kuaivaa tida sikauyauvaa habati ivaitanaayaa kagaariaaraivaara iya kua yeena rairavai.

⁶ Kua yeena rau kioodoo ivaitana iya tuu kuaivaa rikiada ngiari toovaa vida mmataivaa nnutuuvo Rukauniaa vau yoosinnaiyaitana vuaivaa nnutuuvo Rusutaraa vuaivaa nnutuuvo Derevee vida mmata vainiivau vau yoosinnaiyauvakiataama vida

⁷ mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kua mmiaa rada viravai.

Pauruusooya Panapaasaya yoosinna Rusutaraa variravai

⁸ Vaidi voovoona Rusutaraa hara kioo varuuvo ari kaanaa ausaivakidiri inna yukuuvaitana maisauduu hama nuaira kogoga nnaasu hara kioo varuuvoono

⁹ Pauruuso kua tuoo varuduu inna kuaivaa rikieeravai. Rikioo varuduu Pauruuso tooduu vaa ivo ari yaataivaki yaagueeqama tunoo: Fai ivo ni tuqinnaanaravee, kua varuduu Pauruuso ivo itaama yaata utuuva rikioo inna too nnaasu vainno

¹⁰ pinaama innaata kua tiao tunoo: Diitee ai yukuuvaitanaudiri safuuma ngiau diee vakianee, tuduu rikioo akiaraama diitoo nuairavai.

¹¹ Nuauduu teeda gioonna kiaapuuya Pauruuso uuvaa teeda ngiari kua Rukauniaa kuaivakidiri aayanna reeda varida tunoo: Ti anutuuya hanigiada vaidi kiada tiisi tum-muaano,

¹² kia kiada Panapaasaara ngiari anutuu voovai nnutuuvaa innara tunoo: Suuso, kua kiada Pauruuso kaayau kua tuuvaara innara tunoo: Homiiso, tiravai.

¹³ Tuduu ngiari anutuu Suusaara kati puara hudeera vaidiivo ngiari nuunaira nnau pinaivo yoosinna tooyaiivaki vauvakidiri ngioo varioo puara burimakauyauvaata mauraiyauvaatama varoo vagiaamunna keegiaivaki yapa kioo ivo gioonna kiaapuuyaataama Pauruusaya Panapaasayara burimakauyauvaa kati iyara ruputu hudaara iiravai.

¹⁴ Ruputu hudaara uduuu rikiada aposoroo vaidiivaitana Panapaasooya Pauruusaya iya iikiaaraivaara rikiada iya iida Anutuugaara rakanoo raaranoo kiaarainnoo kua vida ngiari ausaivaitana maisauvaara iya ngiari uyira rairaiyauvaa rapasi kiada gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivaki seenada vida aayanna reeda tunoo:

¹⁵ Vaidiso, ngia aaniira itaama iikiaara iikiaannee? Ta ngii roosiima mmanna vaidi-vaitanavee. Ta aapi ngiisi nnida mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii mikiai unnakua anutuu aayauvaa pikiada Anutuugaa tuanaivaara kutaavaivee kiateera ta ngiaunnvai. Anutuugo kutaa variivoono mmuakiaa ngiau mmata nnoori sorovuaravaa iima kioo mmuakiaa mminnaa ivaki vauyauvaatama iima kieeravai.

¹⁶ Tauraa varuu gioonna kiaapuuya ngiari yaata utuu aataruuyauvunugiataama iiki-atauduu Anutuugo ee-oo tuduu iiravai.

¹⁷ Ivo ngiau aapuuvakidiri tikio vatiivo rikio mmuakiaa ngii yeennaiyauvo uruoo kaanaiyauvo vaikiai ngia iyauvaa nneeda kaayauma sirigakiaavai. Ivo itai mminnaa yoketaiyauvaa ngii miivaara ngia teeda rikiada innara kutaa varivaivee kiateera iivaivee.

¹⁸ Ivaitana itaa kua tuduaata gioonna kiaapuuya yaagueeqama kiada iyara puara burimakauyauvaa kati ruputu hudaara uduuu ivaitana yaagueeqama ooqoo tiravai.

¹⁹ Ooqoo tuduu vaidi Yutayaa vooya mmata Pisitaa vau yoosinna Adiookiaadiri nnu-uyaata yoosinna Ikoniidiri nnuuyaataama gioonna kiaapuuya tasipa kua tuduu mmuaa ausa mmuaa yaatavai utida sikauyauvaa habati utida Pauruusaa mmannana utida ruputududuu ivo hanaanainno vauduu iya ivo putinoo kua inna nnabaivaa utu raririida yoosinna tooyaiivaki yapa kiada viravai.

²⁰ Vuduu vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuya nnida inna ututuuma kioodoo kava diitoo yoosinnaiivaki viravai. Oro vauvo patauduu Panapaasaya diitada yoosinna Derevee viravai.

Ivaitana Suriaa vau yoosinna Adiookiaa

kava vara ranada nniravai

²¹ Pauruusooya Panapaasaya mmayaaya yoketaivaa gioonna kuaapu Derevee varuuya kua mmuduu kaayau gioonna kiaapuuya iya ausaiyauvo hanigieeravai. Hanigioduu ivaitana yoosinna Rusutaraa kava vara ranada nnida vaida varida ivaki pikiada yoosinna Ikoniidiri nnida vaida varida ivaki pikiada numa Pisitaa vau yoosinnaiivaa nnutuuvo Adiookiaa variravai.

²² Ii yoosinna iyauvaki itaama nuaida varida iyauvaki varuu gioonna kuaapu vaa ausa hanigiooya mmayaayaivaa kua mmiaa rada nuaida varida yamaa kua yamaa kua tida tunoo: Anutuugaara kutaavaivee tida yaagueeqama variatee. Ta Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraiivaki kuaaree kua iikio kaayau mmuaararaiyauvo tiisi nninai fai ta iyauvaa yaatarada ivaki kuaaravaivee, tiravai.

²³ Pauruusooya Panapaasaya ii yoosinna iyauvaki vaa ausa hanigiooya ngiari nuu-nauyauvakidiri kieetaiya mmataama kiada Anutuugaata kua kiaaraivaara ngiari yeenna nneeraivaara oooqoo tida iyara yaaku vareeravai. Vaa iya Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuuvaara ivaitana innaata kua tida ivo yaagueeqaivaa iya mmiaiveera ivaara kua tida yaaku vareeravai.

²⁴ Yaaku vara kiada ivaki pikiada ivaitana mmuakiaa mmata Pisitaiavaa yaatarada numa mmata Paburiaa vau

²⁵ yoosinnaivaa nnutuuvo Perekee ivaki varida mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu-uya kiaa mmi kiada tuma yoosinna Atariaa nnoori sorovuaraa siriivau vauvaki varida

²⁶ ivakidiri siipaivaki karada kava vara ranada Adiookiaa viravai. Ii yoosinna ivakidiri gioonna kiaapuuya ii mmoori ivaara ivaitana mmataama kiada yaaku varada tunoo: Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utivai. Ivaara yaata utida yaagueeqama kiada yoketaama vida mmooriivaa varaatee, tuuvaitanaano nuaida ii mmoori iyauvaa iima rada nuaidada taika kiada kava vara ranada nniravai.

²⁷ Ivaitana Adiookiaa nnida gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya rupi nuunama kiada Anutuugo ivaitana tuduu uu mmooriyyauvaaraatama Anutuugo aataruuvaa ivaitana vitauduu ngiari vooppinnaiya tuduu Yisuunnara kutaavaivee tuuvaaraatama iya kiaa mmiravai.

²⁸ Iya kiaa mmi taika kiada hokoba suai ivaitana iya tasipama variravai.

15

Vaa ausa hanigiooya Yerusareema nuunaida kua tiravai

¹ Varuduu vaidi vooya Yutayaivakidiri nnida Adiookiaa varida vaa ausa hanigiooya kiaa mmida tunoo: Musiiva mmaanna tuu kua ivau mmamma hatokeera aataruuvaa fai ngia pikiakio hama Anutuugo ngii vitoo yoketaivau ngii yapaanaravee,

² tuduu rikiada Pauruusooya Panapaasaya iya kuaivaara ivaitana nnannatooduu iyaatama kua yaagueeqama tuduu iya sai ivaitanaatama kua yaagueeqama tiravai. Tuduu rikiada gioonna kiaapu Adiookiaa varuuya Pauruusaya Panapaasaya tasipama vaidi vooya Adiookiaa varuuyaatama mmataama kioodoo iya vida Yerusareema variaa vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama ii kua ivaara kua tida kiaa radudaaraivaara viravai.

³ Vaa ausa hanigiooya iya titoodoo vidada mmata Ponikiivakiaata Samariaivakiaatama nuaida varida ngiari vooppinnaiya Anutuugaa kuaivaa rikiada ausa hanigioovaara vaa ausa hanigiooya ivaki varuuya kiaa mmuduu ii kua ivaa rikiada sirigairavai.

⁴ Sirigauduu iya vidada Yerusareema vuduu vaa ausa hanigieeraiyaata vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama iyara kua yoketaivaa tuduu Pauruusooya Panapaasaya Anutuugo mmooriivaa ivaitana mmuduu uuvuura iya kiaa mmiravai.

⁵ Kiaa mmi taika kioodoo ivakidiri vaa ausa hanigiada Farisaiya uu aataruuyauvaa uu vooyaano diitada iya tunoo: Ngiari vooppinnaiya vaa ausa hanigia kiaiya tikiai Musiiva mmaanna tuu kuaivaa rikiada iida ngiari mmammaiyauvaa hatokaateera iya kiaa mmia-tee, tiravai.

⁶ Tuduu rikiada vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama ii kua ivaara nuunaida yaata utida kua tiravai.

⁷ Yaata utida hokoba suai mmuai kuaivaa nnaasu tududuu rikioo Petoorooso diitoo iya tunoo: Ni seenayaso, vaa ngia taanoo. Nnaaru Anutuugo ngiikidiri ni mmataama kioodoo na vee ngiari vooppinnaiya mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mminal iya rikiada hanigiada yoketaama variateera ni mmataama kieeravai.

⁸ Anutuugo gioonna kiaapuuya aakiaiyyauvaki toovoono Mmannasa Yoketaivaa ti mmuneema iya mmiravai. Mmioo ivo iyara yoketauvaara kooyaa ti vitairavai.

⁹ Ivo hama ari vookarau aataruuvaa iya mmioo ari vookaraira aataruvai ti mmiravai. Mmuua aataruvai nnaasu iyaata tiitama ti mmiravai. Iya Yisuunnara kutaavaivee tuuvaara ivo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioodoo iya yoketaama viravai.

¹⁰ Itaama vaiki ai ngia aaniira mmuaararavaa aanna ausa hanigiooya mmiaaraivaara Anutuugaa iida taara iikiaannee? Ii mmuaararoo aataru ivaa nnaaru ti rubuungainna mmuaarareeravai. Aanna ta variaunnaiya tiita ti mmuaararavai.

¹¹ Pikiaatee. Ngiari vooppinnaiya Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kuaivaara ivo kati iyara yoketaimno iya vitoo yoketaivau yapaineema teeta innara kutaavaivee kiaunnano ivo tiitama kati tiyara yoketaimno ti vitoo yoketaivau yapaivaara kutaavaivee kiaunnano, tiravai.

¹² Tuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya kua seemuaa hara kiada varida rikiooduu Panapaasooya Pauruusaya Anutuugo ari vookarau mmooriiauvaa ivaitana tuduu ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuyasi uuyauvaara iya kiaa mmiravai.

¹³ Kiaa mmi taika kiooduu Yakooopo tunoo: Ni seenayaso, ni kuaivaa rikiaatee.

¹⁴ Anutuugo ngiari voopinnaayara mmuduuya ruoo iyakidiri vooya niisi ngiateera tuduu ivaara Simoono Anutuugo ikiataa toosa haroo mmooriivaara ti kiaa ti mmiravai.

¹⁵ Forofetaiya fafaara roo kuaivo vainno mmuai kuaivaa tiravai. Kua fafaaraivo tinoo:

¹⁶ Udaangaivo tinoo:

Fai nnaagiai na mmatayaa kava vara ranee tiee

Davuitiinna nnauvaa havarata kioovaa

kava na heekanaravai.

Mmatayaa havarata kioovaa

kava na tuqinnama kiee

kava na heekaanaravai.

¹⁷ Heekanai fai ngiari voopinnaia

niiyara buaama rada nookiaaravai.

Mmuakiaa ngiari voopinnaia

na niisi ngiateera tinai

fai niisi ngiaaravee.

¹⁸ Udaangaivo nnaaru ii kua ivaa tuuvaa

mmuai kuaivaa aanna makee tiivaivee.

¹⁹ Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaaraina na nenenaidiri yaata utuee ngii giaa ngii miaunoo. Ta ngiari voopinnaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraia mmuaararai mmooriivaa iya mmiaarainoo.

²⁰ Fai ta yanaa voovai fafaara reeda iya kiaa mmida kiaara: Unnakua anutuuyauvaa mmiaa haipa yeenna fayaiyauvaa sa nnaatee. Sa sabi nuaira aataruuvaa iikiatee. Fayaiyauvaa nnuunaiyauvaki puaisa hadauma utuaavo putiiyauvaa sa nnaatee. Sa fayai kiauyauvaa nnaatee. Ta yanaivaa itaa kua kiaa iyani fafaara kiaaravee.

²¹ Mo nnaaru varuuyaatama varia rada nnidada aanna makee variaiyatama Musiiva mmaanna tuu kuaivaa fafaara roovaa makemakee kati varira suaiyauvaki vaidiia nuunaira nnauyauvaki yaarida vo yosinna vo yosinnaiyauvaki gioonna kiaapuuya kiaa mmiravaivee. Yakooopono itaa kua tiravai.

Yerusareema varuu vaa ausa hanigiooyaano yanaivaa fafaarairavai

²² Aposoroo vaidiiaatama vaidi vaa ausa hanigieeraia kieetaiyaata mmuakiaa ausa hanigieeraiaatama nuunaida kua yeena raida ngiariikidiri vaidi vooya mmataama kiada Pauruusaya Panapaasaya tasipama Adiookiaa kuateera mmatairavai. Gioonna kiaapuuya ivaitanaara kua yoketaivaa tuuvaitana iya mmataama kiada voovai nnutuuvu Yutaaso vuai nnutuuvu Parasaapaa mmataama kiada voovai nnutuuvu Siraasaa mmataama kieeravai.

²³ Mmataama kiooduu ivaitana varada vuu yanaivo tunoo: Ta ngii seena aposoroo vaidi-iaata vaidi vaa ausa hanigieeraia kieetaiyaatama ngiiyara kua yoketaivaa kiaunnaanoo. Ngia vaa ausa hanigiada ngiari voopi Adiookiaadiri ngiaani Suriaadiri ngiaani Kirikiaadiri ngiiaa ta ngiini yanaivaa fafaara raunnaanoo.

²⁴ Vaa ta rikiaunnava. Tiikidiri vaidi vooya ngiisi vida airi kua airi kua tuduu ngia iya kua yauvaara kaayauma yaata utuduu ngii ausaiyauvo pinaama mmuaarareeravai. Hama teenoo iya kiaa mmiaannaduu iya oro itaama iiravai. Ngiaarainaidiri itaama iiravai.

²⁵ Ta ivaara rikiaa nuunaida yaata utida kua tida rikiaunnano ti ausaiyauvo yoketaikiai vaidiivaaitana ngiisi kuateera mmataama kiaunnava. Fai ivaitana ti seena ta mmuduuya ruuunnavaitana Panapaasaya Pauruusaya tasipama ngiisi kuaaravai.

²⁶ Panapaasooya Pauruusaya ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa iida hama mmatayaa ngiari variraivaara yaata utuaavai.

²⁷ Teenoo Yutaasaya Siraasaya titakiai ngiisi kuaaravaitanaano fai ta fafaara raunna mmuai kuaivaa avakidiri ngii giaa ngii miaaravaivee.

²⁸ Mmannasa Yoketaivootama teeta ti yoketaikiai ta kuaivaa yeena rau kiada hama ari vo mmuaararai kuaivaa ngii giaa ngii miraida aa kua aavaa nnaasu ngii giaa ngii mida kiaunnaanoo:

²⁹ Unnakua anutuuyauvaa mmiaa haipa yeenna fayaiyauvaa sa nnaatee. Sa fayai kiauyauvaa nnaatee. Sa fayaiyauvaa nnuunaiyauvaki puaisa hadauma utuaavo putiiyauvaa nnaatee. Sa sabi nuaira aataruuvaa iikiatee. Ta itaa kua kiaunnaivaa fai ngia iida yoketaama variaaravaivee. Inna aikioo kuavaivee. Iya yanaivaa itaa kua kiaa kiada fafaara reeravai.

³⁰ Fafaarama kiada ivaitana mmida titaa kiooduu ivaitanaatama Panapaasaya Pauruusooya tasipama Adiokkiaa vida ivaitana vaa ausa hanigioo mmuakiaaya rupi nuunama kiada yanaivaa iya mmuduu

³¹ yaarida rikiada iya yamaa kua yamaa kuaivaa roovaara sirigairavai.

³² Sirigauduu Yutaasooya Siraasaya forofetaavaitana varuuvaitana hokoba suai iya tasi-pama varida yamaa kua yamaa kuaivaa iyaata kua tuduu iya yoketauduu yaagueeqama variravai.

³³ Varuduu ii taara vaidi ivaitana hokoba suai ivaki varuduu vaa ausa hanigiooya ivaitana titada tunoo: Ausa nuufaivaa tasipama kuatee, tuduu Yutaaso kava vara ranoo inna titooduu vuuyasi nnuduu

³⁴ (Siraaso ari yaata utuuvaugiataama yaata utuoo ipi variravai.)

³⁵ Varuduu Pauruusooya Panapaasaya hokoba suai Adiokkiaa varida ngiari vo vaidiiaa tasipama gioonna kiaapuuya Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa iya kiaa mmida variravai.

Pauruusooya Panapaasaya ngiari mmarammaraama viravai

³⁶ Nnaagiai suai voovaki Pauruuso Panapaasaa tunoo: Nninai ta vida vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nnaaru ta Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kiaa mmiaan-naiyauvaki yaagueeqama variainaara vida taaravee,

³⁷ tuduu rikioo Panapaasoono vaidi voovai Yuvuaano Marakaannaata vitoo kuanara uduu

³⁸ tauraa iya vuu suaivaki Marakaava Paburiaa mmataivaki iya pikioo vioo hama iya tasipama mmooriivaa vara taikoovaara Pauruuso yaata utuoo innara ooqoo tiravai.

³⁹ Ooqoo tuduu rikioo innara kiaa Paurusaata buaaru tuoo ngiari mmarammaraa yaata utuuvaugiataama viravai. Panapaaso Marakaannaata vitoo vo siipa voovaki karada mmata Kuporoovakira viravai.

⁴⁰ Vuduu Pauruuso Siraasaa mmataama kiooduu vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuya ivaitanaara yaaku varada tunoo: Udaanga Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utivai. Ivaara yaata utida yaagueeqama kiada yoketaama vida mmooriivaa varaatee, tuduu rikiada vida kieeravai.

⁴¹ Vidada mmata Suriaivakiaata Kirikiaivakiaatama varuu vaa ausa hanigiada Anutu-uqaara nuunakiaia yamaa kua yamaa kua tida tunoo: Yaagueeqama variatee, tiravai.

16

Timotiiva Pauruusaya Siraasaya tasipama nuairavai

¹ Pauruusooya Siraasaya yoosinnaivaitana Derevee Rusutaraa viravai. Vida tooduu ngiaammua voovai vaa ausa hanigioovaa nnutuuvu Timotiiva ivaki variravai. Inna kaano Yutayaa gioonnavai. Vaa ivo ausa hanigieeravai. Inna koova Ereengaa vaidivai.

² Mmuakiaa gioonna kiaapu ausa hanigiada Rusutaraivakiaata Ikoniivakiaatama varu-uya Timotiinnara kua yoketaivaa tiravai.

³ Tuduu Pauruuso Timotiiva inna tasipama kuaiveera inna vitoo inna mmammaivaa hatokeeravai. Timotiinna koova ari voopinnaa Ereengaa vaidivai varuuvaa mmuakiaa Yutayaiya ivaki varuuya vaa rikieeravai. Iya rikioovaara Pauruuso Timotiinna mmam-maivaa hatokeeravai.

⁴ Iya vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki vida nnaaru vaidi aposorooyaata vaidi vaa ausa hanigieeraiya kieetaiyaatama Yerusareema varuuya yanaivaa fafaarama iya mmuu kuaivaa vaa ausa hanigieeraiya ii mmoori ivaa iikiateera kiaa mmiravai.

⁵ Kiaa mmuduu rikiada iya mmannammanna yaagueeqama kiada Yisuunnara ku-taavaivee kiaa kiada varuduu vo suai vo suai vo gioonna kiaapu vooya ausa hanigieeravai.

Pauruuso Toruaasa varuduu inna tinni avuuvu

hanigiooduu ari vookarau aataruuvaa teeravai

⁶ Pauruuso ari tasipooyaatama mmata Purukiaivakiaata Garatiaivakiaatama nuaida varida mmata Asiaivaki mmayaayaivaa kiaa mmiaaree kiaa kuaara uduu Mmannasa Yoketaivo iya ooqoo tiravai.

⁷ Ooqoo tuduu pikiada iya nuaidada Musiaa mmataivaa araivaudiri nnida mmata Bituniaa kuaaree tida rikiooduu Yisuunna Mmannasaivo iya ooqoo tiravai.

⁸ Ooqoo tuduu rikiada iya pikiada vida Musiaa mmataivaa yaatarada vidada oto yoosinna Toruaasa nnoori sorovuaraa siriivau vauvaki variravai.

⁹ Varuduu heenaki Pauruusa tinni avuuvu hanigiooduu ari vookarau aataruuvaa tooduu Maketonina mmataivaki varuu vaidi voovoono dioo vainno yaagueeqama innaata kua tioo tunoo: Numa mmata Maketonina aavau ti tasipama variee mmooriivaa iikiane,

¹⁰ tuduu too Pauruuso patauduu diitoo ti kiaa ti mmuduu rikiada ta mminnammin-naiyauvaa teeraida varida mmata Maketoniaa kuaara iiravai. Iida varida ta ivaara yaata utida kiaannanoo: Vaa ta rikiaunnnavai. Anutuugoono ti maavee tiivai. Ta mmayaaya yoketaivaa mmata Maketoniaa variaya kiaa mmiateera Anutuugo ti maavee tiivaivee, tiravai.

Ta mmayaaya yoketaivaa gioonna Rutiaanna

kiaa mmiravai

¹¹ Ta itaa kua kiaa kiada yoosinna Toruaasadiri siipaivaa varada safuuma vidada yoosinna Samotaraakee vakiaannaia patauduu vidada yoosinna Niaaporoo viravai.

¹² Vida siipaivaa pikiada yoosinnaivaa nnutuuvo Piriipiira viravai. Maketoniaa mmata pinaivaa vuutaivaki ii yoosinna pinaa ivo vauvaa nnutuuvo Piriipi. Ii yoosinna ivaki Roomaa vaidiia diravai. Ta ivaki suai vooyauvai vari kiada

¹³ Yutayaiya kati varira suaivaki ta yoosinnaivaa pikiada nnoori siriivau vida yaata utida kiaannanoo: Gioonna kiaapu Yutayaiya ivaki nuunaida yaaku varaara variaano, kiaa kiada ivaki viravai. Vida taannaduu gioonna voonnibara ivaki nuunauya ti teeda vauduu ta iya tasipama varida iyaata kua tiravai.

¹⁴ Kua tida variaannaduu Tuaataira yoosinnaivakinnaa gioonna voovai nnutuuvo Rutiaava ivaki hara kioo varioo rikieeravai. Ivoono ari mmaraa sikau vareera mmoorivai haboonna roosuu mminnaivaa varoo buruqaiyauvunu siikaira mmooriivaa iiravai. Ivoono Anutuugaa ari ausa mmuduuyaivaa mmira gioonnnavai variravai. Varioo Pauruuso tuu kuaivaa rikiooduu Udaanga Yisuu Kirisiiva inna hanigooduu inna tinniivo rusitiravai.

¹⁵ Rusituduu inna tasipama mmuaa nnauvaki varuuyaataama hanigiada nnoori vareeravai. Nnoori vara taika kiooduu rikioo ivo ti tunoo: Mo ngii yaata utiraiyauvaki ngia niyara kiaara: Vaa Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tii gioonnavaivee, kiaa kiada ni nnauvaki inna aikioo numa variatee. Ivo itaa kua yaagueeqama tuduu rikiada inna nnauvaki ta viravai.

Pauruusooya Siraasaya Piriipi ivaki oovi nnauvaki variravai

¹⁶ Vo suai voovaki ta yaaku varaara vida variaannaduu sikaunnaadiri yookaama kioo vitoo kiaatannaivo ti saidiri nniravai. Ii kiaatanna ivaa aakiaivaki mmagia maisaivo hara kioo varuduu gioonna kiaapuuya nnaagiai mmoori varaaraivaara kiaa kookieema kiooduu ivaara iya irisai kaayau sikauyauvaa innara sikau kagaaruu vaidiia mmiravai.

¹⁷ Ta Pauruusootama kuaannaduu ivoono ti vata roo aayanna kiaa roo tunoo: Aa vaidi aaya Anutuugo ngiau aapu variivaa mmooriivaa varada Anutuugo ngii vitoo aataru yoketaivau yapaanau kuaivaa ngii gaa ngii mianoo,

¹⁸ kiaa kioo makemakee kaayau suai mmuai kuaivaa nnaasu tududuu rikioo nnaagiai Pauruuso rikiooduu inna nnannatooduu hanigia mmagia maisaivo kiaatannaivaa aakiaana varuuvaa tunoo: Na Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tasipama tinai inna aakiaivakidiri pikiee tiee mmaanai kuanee, tuduu rikioo tuu saivaata inna aakiaivakidiri pikioo tuoo mmaanai viravai.

¹⁹ Vuduu innara sikau kagaaruu vaidiia ivaa tooduu kiaatannaivo yoketaama varuduu hama inna mmooriivaara keenaa sikauyauvaa varaaraivaara iya nnannatooduu Paurusaata Siraasaatama utu kiada vaida utu raririida yookaira mmatuuyaivau ngiari kieetaiya avuuyauvunu yapa kiooduu

²⁰ iya ivaitana vitada Roomaa kieetaiyasi viravai. Vida tunoo: Aa vaidi aavaitana Yutayaa vaidivaitana mmoori maisaivaa ti yoosinnaivaki iikiaani gioonna kiaapuuya pinaama kaayau kua kiaanoo.

²¹ Aavaitana ti aataruuvaa hatokada aataru karaasaiyauvaara gioonna kiaapuuya kiaa mmiaavai. Ta yoosinna Rooma tiyara diraiya kuaiyauvaa rikiaunnayara tida hama ivaitana kuaivaa ta rikiada iikiaunnavaivee,

²² tuduu rikiada gioonna kiaapu nuunauya ivaitana ututuuma kiada ruputida varuduu Roomaa kieetaiya ngiari ngiaammuaya tuduu ivaitana uyira rairaiyauvaa rapasi kiada ivaitana ripiiravai.

²³ Kaayauma ripiidada pikiada oovi nnauvaki utu raririima kagaari kiada oovi nnauvaara haitatuura vaidiivaa kiaa mmida tunoo:

²⁴ Tuqinnama sipuuvaa rau kiee aavaitana haitatuukianee, tuduu rikioo utu raririima roo oovi nnau aakiaa tuanaivaki yapa kioo ivaitana yukuuvaitana varoo yatari aataru rukiaa kiooyauvaki uyu kioo yaagueeqama rau kiooduu variravai.

²⁵ Varuduu heena tammaaki Pauruusooya Siraasaya yaaku varada pinaama Anutuugaara kuaru tida varuduu oovi nnauyauvaki varuuya rikiada variravai.

²⁶ Rikiada varuduu akiairauduu mmataa kuaru pinaivo utuduu oovi nnauvaa kuabaiyauvo haatapooduu haatopoo saivaata sipuuyauvo ngiari mmaara hatuaa taika kiooduu mmuakiaa ivaki varuuya yukuyaa yeena rau kiooyauvo ngiari mmaara takuasaa rada tiida viravai.

²⁷ Vuduu oovi nnauvaara haitatuura vaidiivo diitoo tooduu sipuuyauvo vaa hatuaa taika kiooduu yaata utuoo tunoo: Vaa aakiaana variaya vida tara kiaanoo, kiaa kioo ari paipa avaikaravai utu rada kioo ari hara raputinara teerama utu kioo vauduu

²⁸ rikioo Pauruuso puaisakama aayanna roo tunoo: Sa ai hara raputuanee. Ta mmuaki-aaya aavaki variaunnaanoo,

²⁹ tuduu rikioo toobaiyauvaara aayanna roo seenoo nnau aakiaivaki ngioo Pauruusaya Siraasaya yuku oyaivaki ngioo varoo vainno biribiriinno vairavai.

³⁰ Vainno diitoo ivaitana vitoo mmaanai yapa kioo ivaitana yaparinno tunoo: Yokeeraso, na aanii aataru mmoorivai iino Anutuugo ni vitoo aataru yoketaivau yapaa-narannee?

³¹ tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tino fai Anutuugo iitama i tasipama mmuaa nnauvaki variayaatama vitoo yoketaivau ngii yapaanaravaivee,

³² kiaa kiada Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa inna kiaa mmida ari seena inna nnauvaki varuuyaatama kiaa mmiravai.

³³ Kiaa mmi taika kiooduu ii heena tammaa ivaki oovi nnauvaara haitatuura vaidiivo ivaitana vitoo iya uudaiddaa fini kioo mmuai suaivau ivootama ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaatama nnoori vareeravai.

³⁴ Nnoori varooduu rikioo ivo Pauruusaya Siraasaya vitoo ari nnauvaki kioo yeenna mmuduu nneeda varuduu ivoota ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaatama Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara kaayauma sirigairavai.

³⁵ Vauya patauduu Roomaa kieetaiya aataru safuuvaara dira vaidiyya titooduu nnida oovi nnauvaara dira vaidiivaa tunoo: Aa vaidi aavaitana titanai kuatee,

³⁶ tuduu rikioo oovi nnauvaara dira kieetaivo Pauruusaa tunoo: Roomaa kieetaiya ngii titakiai kuateera aataru safuuvaara dira vaidiyya titaani ngiaanoo. Inna aikioo ngia mmaanai tiida ausa nuufaivaa varada kuatee,

³⁷ tuduu rikioo Pauruuso aataru safuuvaara dira vaidiyya tunoo: Hama ta aataru voovai hatokaunnaivaara ngia kua pinaivaki ti yapa kiada ti utu raririida yoosinna vuutaivaki ti yapa kiada ti ripiikiaavai. Ripiima kiada oovi nnauvaki ti yapa kiaavai. Ta vaa Roomadiri yanaivaa varaunna vaidiyavee. Aanna makee iya ti titakiai ta haumakinaa kuateera kiaanoo. Ta hama itama ti kuatinoon. Tikiai Roomaa kieetaiya ngiariinoo tuma tiini sipuuvaa hatuaa kikiai ta kuaaravee,

³⁸ tuduu rikiada aataru safuuvaara dira vaidiyya vara ranada vida Roomaa kieetaiya ivo tuu kuaivaa kiaa mmuduu ivaitana vaa Roomadiri yanaivaa varada Roomaa vaidivaitana varuuvaa kieetaiya rikiada pinaama aatuuravai.

³⁹ Aatuuda varida oto yamaa kua tida ivaitanaara boo tida ivaitana vitada mmaanai kiada tunoo: Ti yoosinna aavakidiri pikiada kuatee.

⁴⁰ Tuduu rikiada Pauruusooya Siraasaya oovi nnauvakidiri pikiada oto Rutiaanna nnauvaki varida ivaki nuunau gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyaatama yamaa kua tida tunoo: Mmnammanna yaagueeqama kiada variatee, kiaa kiada iya pikiada viravai.

17

Pauruusooya Siraasaya Tesoronikii variravai

¹ Pauruusooya Siraasaya vida yoosinnaivaitana Abiporoo Aporonii yaatarada vidadaa yoosinna Tesoronikii ivaki Yutayaiya nuunaira nnau voovai vauvakira viravai.

² Ivaki vida Pauruuso Yutayaiya nuunaira nnauvaki ari virayaama oro ivaki variravai. Ivo ivaki varuduu taaravooma suai kati varira suaiyauvo nnuduu Anutuugaa kua fafaara roo kuaivaara ivaki gioonna kiaapuuyaata kua tiravai.

³ Kua tuoo varioo oyaivaa iya kiaa mmioo tunoo: Anutuugo mmataama kioo vaidiivo mmamma nniitaroovaa varoo putuuvakidiri kava diitoovo inna Anutuugo tuuvau-giataama iiravaivee, kiaa kioo tunoo: Ii vaidi Yisuunnara na ngii giaa ngii miao ivo inna Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee,

⁴ tuduu rikiada vooyaano inna kuaivaara kutaavaivee tida ausa hanigiada Pauruusaya Siraasaya tasipama nuauduu kaayau Ereengaa gioonna kiaapu kati ngiari ausa mmudu-uyaiyauvaa Anutuugaa mmuuyaataama ivaitana tasipama nuauduu kaayau gioonna ngiari nnutu vauyaatama ivaitana tasipama nuairavai.

⁵ Nuauduu teeda Yutayaa vaidiia iya teeda ti nnaagiai nookiateera kiaa iya nnanna-tooduu maisama varira vaidiia yookaira mmatuuyaivakidiri rupi nuunaida iyaatama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida rapuaara viravai. Vuduu mmuakiaa gioonna kiaapu ivaki varuuyaataama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida vaidiivaa nnutuuvo Yasoonaa nnauvaa ututuuma kiada ivaki Pauruusaya Siraasayara buaidada teeda ivaitana vitada gioonna kiaapuuya avuuyauvunu yapaaraivaara buairavai.

⁶ Buaidada tooduu hama iya teeda vauduu Yasoonaa vaa ausa hanigioo vooyaataama utu raririida yoosinnaa kieetaiyasi vida aayanna reeda tunoo: Ii vaidi iya mmuakiaa yoosinnaiyauvaki nuaida varida ngiari kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaani iya kuaivaara iya nnikiaraida vo aataru vo aataruuvaa iikiaavo mmuakiaa mmatavai maisainoo. Makee itaa kiaa vaidiia ti yoosinnaivaki ngiaavo

⁷ Yasoono ari nnauvaki iya yapa kiaikiai iyaata aayaatama Roomaa kieeta tuanaivaa kuaivaa hatokada kiaanoo: Ti kieeta ari voovai nnutuuvo Yisuuvavee, kiaavaivee,

⁸ tuduu rikiada gioonna kiaapuuyaata yoosinna kieetaiyaatama ivaara pinaama yaata utida ngiari yaparaida varida

⁹ kieetaiya Yasoonaa ausa hanigieera vaidiiaatama tuduu mmaanai vida yoketaama variaaraivaara kua yeena rau kiada sikauyauvaa iya mmi kiada mmaanai viravai.

Pauruuso ari tasipama nuayaatama yoosinna Beriaa variravai

¹⁰ Vuduu akiairauduu ii heena ivaki vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya Pauru-usaya Siraasaya titooduu yoosinna Beriaa viravai. Vidada oo ivaki varida Yutayaiya kati varira suaivaki nuunaira nnauvaki

¹¹ vuduu ivaki varuu gioonna kiaapuuya hama Tesoronikiya roosiiraida iya yoketaama ivaitana kuaivaa rikiada iya rikiaatainno nnaasu varuduu vo sui vo sui Anutuugaa kua fafaara roo kuaivaa tuqinnama yaarida tunoo: Pauruuso tuu kuaivo kutaavainnee? Vara unnakuavainnee?

¹² tida rikiada kaayau gioonna kiaapu vooyaano Yisuunnara kutaavaivee tuduu Ereen-gaa gioonna vooya nnutu vauyaatama Ereengaa vaidi vooyaatama Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

¹³ Tuduu rikiada Yutayaa vaidi vooya Tesoronikii hara kiada varuuyaano Pauruuso Beriaa varuu gioonna kiaapuuyaata Anutuugaa kuaivaa kiaa mmuuvaa rikiada seenada nnida gioonna kiaapuuya rupi nuunama kiada iyaata kua tuduu rikiada sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai.

¹⁴ Tuduu rikiada vaidi vaa ausa hanigioo vooyaano Pauruusaata seena vaidiiaatama titooduu nnoori sorovuaraa siriivau vuduu Siraasaya Timotiiya homo Beriaa variravai.

¹⁵ Varuduu vaidi vooya Pauruusaa vitooya aataruuvau vida yoosinna Ateena Pauruusaa tasipama vida kieeravai. Vidada oto ivaki kiada vara ranada nnida Pauruusaa kuaivaa Timotiiya Siraasaya kiaa mmida tunoo: Akiairaama Pauruusaasi kuatee, tiravai.

Pauruuso yoosinna Ateena variravai

¹⁶ Pauruuso yoosinna Ateena hara kioo varioo Siraasaya Timotiiyara faannairavai. Ivaki faannainno varioo tooduu ivakinnaa gioonna kiaapuuya kaayau unnaku anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmuduu too Pauruuso ivaara kaayau pinaama yaata utuduu inna ausaivo maisairavai.

¹⁷ Maisauduu rikioo oro nuunaira nnauvaki Yutayaiyaata ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuya kati Anutuugaa ngiari ausa mmuduuya mmiraiyaatama ivaara yaagueeqama kua tiravai. Mmuakiaa sui yookaira mmatuuyaivau gioonna kiaapuuya vida nnidairaiyaatama ivaara yaagueeqama kua tiravai.

¹⁸ Kua tuduu rikiada vaidiia Epikurii aataruuvaa yaagueeqairaiyaata Sotokiaa aataruuvaa yaagueeqairaiyaatama ivaara numa innaata yaagueeqama kua tiravai. Kua tida varuduu vooya tunoo: Aa vaidi sabi kua tira nnaamuru aavo tii kuaivaa oyaivo dataamainno vainnee? tuduu vooyaano tunoo: Ta yaata utida kiaunnaanoo: Ngari voopinaaya anutuuyauvaarainno tinoo, kiaunnaanoo. Pauruuso Yisuunnara tira kuaivaaraata ivu putuoo kava diitoo kuaivaaraatama tuuvaara iya itaa kua tiravai.

¹⁹ Pauruuso itaa kua tuuvaara iya inna vitada oro ngiari kieetaiya nuunaida kua safuura nuunaivaa nnutuuvo Arioopakoona ivaki yapa kiada inna tunoo: Karaasa kua aataru a kiannaivaa ha tinai teeta rikiaunnaannee?

²⁰ A ari vookarai aataruuyauvaara kiannaivaa ta rikiaunnano hama oyaiyauvootainoo. Kava tinai oyaiyauvaa ta arinaima rikiaaravee. Iya itaa kua tiravai.

²¹ (Yoosinna Ateena varuuyaata ngiari vo yoosinnaiya numa ivaki varuuyaatama hama nnaaruaa kuaivaara yaata utiraida karaasa kuaivaara nnaasu makemakee nuunaida yaata utida kua tiravai.)

²² Kua tuduu Pauruuso iya nuunaivaa nnutuuvo Arioopakoona ivakidiri diitoo tunoo: Ateenaa variaa vaidiiyaso, rikiaatee. Vaa na tauvai. Ngiengie ausa mmuduuya mmira mmooriivaara ngia yaagueeqakiaayavee.

²³ Na ngii yooqeyauvaki nuaina variee taukai ngia iima kiada ausa mmuduuya mmira mminnaiyauvaa na tauvai. Tauko vo yeena tapi ngiaunnannuma vaivau fafaaraivo vaivo ni too vaikiai na yaaruee rikiauko fafaaraivo ivau vaivo tinoo: Aa mminnaa aavo hama ta taunna rikiaunna anutuuvaa yapa kieera mminnaavaivee. Fafaaraivo itaama vaikiai ngia hama rikiaa taa anutuuvaa ausa mmuduuya mmiaivaaraina na makee kooyaa ngii giaa ngii minaravee.

²⁴ Anutuuoqoono ngiau mmataivaa iima kioo mmuakiaa mminnaa ngiau mmataivaki vai mminnaiyauvaa iima kioovo ngiau mmataivaa oyai nakaaraivo varinoo. Itaama vaikio too vaidi mmatayaiya ngiari yaakuaadiri heeka kiaa nuunaira nnauyauvaki hama ivo hara kioo varivai.

²⁵ Hama Anutuuoqo mmoori voovaara kumimakaikio vaidi voovoona inna tasipama mmoori vareeraataivai. Ariinoo yaikiaivaata variraivaata mmuakiaa mminnaiyauvaatama vaidi mmatayaiya mmiravaivee.

²⁶ Ivo mmuaa vaidivai iima kioovaakidiri gioonna kiaapu mmuakiaa oyaiya diitada raubiriida mmuakiaa mmatavau variaano. Ariinoo mmuaanaa iya suaivaa teerama kioo iya variaara mmataivaa atau rummua kieeravai.

²⁷ Iya innara buaakiateeraivaara ivo itaama iiravai. Iya buaama rada nuaidada kutaa inna teekio ivo iya taivaannee? Hama ivo iya taivaannee? Mo ivo hama mmuaavai mmuaavai ti ngieera varikiaida ta variaunnaanoo. Ti vaini varikiaida ta variaunnaanoo.

²⁸ Ivaara kua voovai vainno tinoo:

Inna yaagueeqaivaura ta yaikiaivaa varada
nuaida variaunnaanoo.

Kuaivo itaa kua tiivai. Ngiikidiri ngii seena fafaara reera vaidi vooyaatama ivaara kiaano:

Kutaa teeta inna nnaakarayaida variaunnaanoo,
kiaavai.

²⁹ Ta kutaa inna nnaakaraiya varida hama ta yaata utida Anutuuoqaa kiaara: Sikau gooraivaannee sikau sirivuaivaannee sikau tuanaivaa mmannammannaiyauvaa vaidiiya ngiari tinniyaadiri yaata utida hatata kiaa mminnaiyauvaa roosiima Anutuuoqo itaivai varinoo, kiaaravee.

³⁰ Nnaaru vaidiiya hama rikieerama kiada koonnama varuuvaara hama Anutuuoqo yaata utivai. Aanna makee mmuakiaa gioonna kiaapu mmuakiaa yosinna variaya Anutuuoqoono tinoo: Ngiingii aataru maisaiyauvaara yaata utida pikiada hanigiaatee, tiivai.

³¹ Vaa ivo mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiya kua pinaana yapeera suaivaa teerama kiaivaara ivo tinoo: Hanigiaatee, tiivai. Vaa ivo vaidi voovai kua pinaana ngii yapa kioo safuuma ngii yaparainaravaa mmataama kiaivai. Ivo inna tuduu putuuvakidiri kava diitooavaara mmuakiaa gioonna kiaapuuya rikiaavo ivo itaa kua kutaavai tiivo vaa kooyaa vainoo, tiravai.

³² Pauruuso itaa kua tuduu rikiaada vaidiivo putuuvakidiri diitoo kuaivaa rikiaada vooyaano innara raida puruuka tuduu vooyaano tunoo: Fai vo suai ivaara a kava tinai ta rikiaaravee.

³³ Iya itaa kua tuduu rikioo Pauruuso iya nuunaivaa pikioo vuduu

³⁴ gioonna kiaapu vooyaano inna tasipama vida ausa hanigiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai. Iyakidiri iya nuunaivaa nnutuuvo Arioopakoona varuu vaidi kieetaivaa nnutuuvo Dioonusuuvaata gioonna voovai nnutuuvo Damariisoovaata gioonna kiaapu vooyaatama inna tasipama vida Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

18

Pauruuso yosinna Koridii variravai

¹ Pauruuso Ateenaa gioonna kiaapuuya kua kiaa mmi taika kioo ivaki pikioo ngioo ngioo numa yosinna Koridii variravai.

² Varioo tooduu Yutayaa vaidi voovai nnutuuvo Akuiraava ivaki variravai. Inna kaano mmata Podoodiri inna mmata kioovoona ari nnaata Pisisikaunna tasipama mmata Itariaa ivakidiri aa ikiataanni yosinna Koridii nniravai. Itariaa kieetaivaa nnutuuvo Karautiiva mmuakiaa gioonna kiaapu Yutayaiya ari yosinna Roomaivakidiri titooduu Akuiraaya Pisisikauya ivaki pikiada diitada nnidada Koridii numa variravai. Varuduu too Pauruuso ivaitana taanara viravai.

³ Oro tooduu ivaitana ivo varoo mmuai sikau mmooriivaa varada buruqa nnau hee-keeraiyauvaa iiravai. Ivaitana mmuai mmooriivaa uuvaara ivo ivaitana tasipama hara kioo varioo ivaitana tasipama mmooriivaa iiravai.

⁴ Iinno varioo makemakee kati varira suaiyauvaki nuunaira nnauvaki vioo gioonna kiaapu Yutayaiyaata Ereengaiyaatama kua tioo iya Yisuunnara kutaavaivee kiateeraivaara iyaata kua tuduu rikieeravai.

⁵ Yapooma Siraasooya Timotiia Maketoniaadiri numa tooduu Pauruuso mmuakiaa suaiyauvaki mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu Yutayaiya kiaa mmioo varioo tunoo: Yisuuva kutaa Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee.

⁶ Ivo itaa kua tuduu rikiada iya inna kuaivaara puruuka tida innara maisa kua tuduu rikioo ivo iya mmooka hanigia mmioo ari uyira rairaiyauvunudiri hatutuooma kioo iya tunoo: Fai Anutuugo hama ngii vitoo yoketaivau ngii yapaanaraiivo hama niiki vainoo. Ngingiiki vainoo. Aqaa suai aavakidiri fai na viee ngiari vooipinnaa gioonna kiaapuuya kuaivaa kiaa mminaravaivee,

⁷ Kiaa kioo iya pikioo oro ari vooipinnaa vaidi voovai nnutuuvu Titiiva vuai nnutuuvu Yusutuunna nnauvaki mmayaayaivaa makemakee gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Ii vaidi ivo ari ausa mmuduuyaivaa Anutuugaa mmuduu inna nnauvo nuunaira nnauvaa vainiivau vairavai.

⁸ Vauduu nuunaira nnauvaara dira kieetaivaa nnutuuvu Kirisipiiva ari ausaivaa hanigioo Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuduu ari seena mmuaa nnauvaki varuuyaataama ausa hanigiada kutaavaivee tuduu kaayau gioonna kiaapu Koridii varuuyaataama Pauruusaa kuaivaa rikiada Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada nnoori vareeravai.

⁹ Vo heena voovaki Pauruusaa tinni avuuvu hanigiooduu ari vookarauvaa tooduu Udaanga Yisuu Kirisiiva inna tunoo: Sa aatuukianee. Na i tasipauvaara mmannammanna ni kuaivaa iya kiaa mmiee nnaasu varianee. Sa pikiaanee.

¹⁰ Kaayau gioonna kiaapuuya aavaki varida ni kuaivaa rikiaivaara hama yopeema vaidiia i ruputuaaravee,

¹¹ tuduu rikioo Pauruuso mmuaa nuanuvai ivaki varioo vo nuanuvai tammaa saivaki iya tasipama varioo Anutuugaa mmayaayaivaa iya kiaa mmiravai.

¹² Ii suai ivaki Roomaiya ngiariikidiri vaidi voovai nnutuuvu Garioonna titooduu mmata Ereengaivaki oro kua radudeera kieetavai variravai. Varuduu Yutayaa vaidiia nuunaida Pauruusaa utu raririida kua radudeera nnauvaki viravai.

¹³ Vida kieeta vaidi Garioonna tunoo: Aa vaidi aavo yamaa kua yamaa kua tioo Anutuugaa ausa mmuduuya mmira aataru ari vookaraivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmikiai ti aataruuvaa hatokada ari vo aataruvai iikiaano,

¹⁴ tuduu rikioo Pauruuso iya kua sai tinara uduu rikioo kieeta vaidi Garioova Yutayaa vaidiia tunoo: Yutayaa vaidiiaso, aa vaidi aavo koonnama mmooriivaa iinno pinaama tomeda iinai fai na inna aikiooma ngii kuaivaa arinaina rikiaanaravai.

¹⁵ Ngia ngingii kuaivaaraatama ngingii nnutuuyauvaaraata ngingii aataruuyauvaaraatama ngia innara pinaama yaagueeqa kua kiaanoo. Ivaara inna aikioo ngiengeenoo radudaatee. Hama na atai kua aavaa ni radudaatainoo,

¹⁶ kiaa kioo ivakidiri iya haara vatoo titooduu mmaanai viravai.

¹⁷ Vuduu vaidiia Yutayaiya nuunaira nnauvaara dira kieeta vaidi voovai nnutuuvu Sosoteenaa utida kua radudeera nnauvaa keegiainniivau inna ripiida ruputuduu Garioova rikioonnaata hama ivaara kua tiravai.

Pauruuso kava vara ranoo numa Adiookiaa variravai

¹⁸ Pauruuso kaayau suai Koridivaki gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya tasipama varioonnonno iya pikioo Akuiraa Pirisikauyaataama vitoo kuanara iinno varioo oro yoosinna Kegeriaa varioo vaa vo kuavai Anutuugaata kiaa teerama kioo ari kieeta yausiiauvaa yumuku mmanna mmuyai utu kioo ngioo ivaitanaata vitoo siipaivaki karoo mmata Suriaivaura viravai.

¹⁹ Vioo vioo yoosinna Epesiisa ivaki siipaivaa pikioo ivaki Akuiraa Pirisikauyaataama pikioo ivo nuunaira nnauvaki vioo Yutayaa vaidiia tasipama kua tuduu rikiada iya irisaqirisai kuaivaa innaki yapooduu ivo mmannammanna iya kiaa mmioo variravai.

²⁰ Varuduu rikiada tunoo: Ti tasipama hokoba suai variee tiita kua kianee, tuduu rikioo iya oogo kiaa kioo

²¹ iya pikioo kuanara iinno iya tunoo: Fai Anutuugo ari yaata utiraivaugiataama ni titanai fai na kava nnaagiai ngiee ngii taanaravaivee, kiaa kioo ivakidiri siipaivaa varoo Epesiisa pikioo viravai.

²² Vioo vioo Kaisariaa ivaki siipaivaa pikioo vioo vioo oro Yerusareema ivaki gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyaata yamaa kuaivaa kiaa kioo kava vara ranoo tuoo Adiookiaa oto variravai.

²³ Varioo hokoba suai ivo iya tasipama varioonnonno kava vara ranoo ngioo Garatiaa mmataivau nuainno varioo Purukiaa mmataivau nuainno varioo vo yosinna vo yosin-naiyauvaki nuainno varioo vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuya kua kiaa mmiaa roo nuauduu yaagueeqama kiada variravai.

Aporoova yosinnaivaitana Epesiisa Koridii variravai

²⁴ Yutayaa vaidi voovai nnutuuvo Aporoova yosinna Aresadiriaa diaa vaidivai yoke-taama kuaivaa tioo Anutuugaa kua fafaaraivaa yoketaama too arinaima rikioovoono numa yosinna Epesiisa variravai.

²⁵ Varuduu gioonna kiaapu vooya Udaanga Yisuu Kirisiinna aataruuvaa inna kiaa mmuduu ivo ivaara kaayauma sirigainno Yisuunnara safuuma gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Kiaa mmioo ivo Yuvuaano nnoori apuu aataruuvaa nnaasu rikioo hama Yisuunnara kutaavaivee tioo nnoori apira aataruuvaa rikieeravai.

²⁶ Ivo nuunaira nnauvaki vioo yaagueeqama kuaivaa tuduu Pirisikauya Akuiraaya inna kuaivaa rikiada inna vitada ngiari nnauki kiada Anutuugaa aataruuvaa safuuma inna kiaa mmuduu rikieeravai.

²⁷ Rikioo mmata Ereengaivaki kuanara uduu vaa ausa hanigiooya innaata yamaa kua yamaa kua tida yanaivaa fafaarama kiada inna mmikio varoo oro ngiari seena gioonna kiaapu Ereenga variaya mminai teeda inna tuqinnaateera fafaarama mmuduu varoo viravai. Vioo vioo oro ivaki varioo gioonna kiaapu Anutuugo iyara yoketauduu vaa ausa hanigiooya tasipama mmooi vareeravai.

²⁸ Mmooi varoo varioo Yutayaa gioonna kiaapuuya avuuyavunu iyaata kua tioo iya irisai ranaanaira kua tuuvaa yaataroo Anutuugaa kua fafaara roo kuaivaa kooyaa iya kiaa mmioo tunoo: Kutaa Yisuuva Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee, tiravai.

19

Pauruuso Epesiisa variravai

¹ Aporoova homo Koridii varuu suaivaki Pauruuso mmata vuutaivaki nuainno varioo numa yosinna Epesiisa variravai. Epesiisa varioo toduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigioo vooya inna teeda vauduu

² Iya yaparinno tunoo: Ngia ausa hanigioo suaivaki Mmannasa Yoketaivaa vareera-vainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Mmannasa Yoketaivo variivaara hama ta rikiaunnaanoo,

³ tuduu rikioo Pauruuso kava iya yaparinno tunoo: Mo ngia dee nnoori apira aataruvai vareeravainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo ta Yuvuaano nnoori apira aataruuvaa varaunnavavee,

⁴ tuduu rikioo Pauruuso kava iya tunoo: Nnaaru gioonna kiaapuuya ngiari mminnam-minnaa maisaiyavuaa pikioovaa Yuvuaano iya nnoori apiravai. Ivo gioonna kiaapu Isarairaiya kiaa mmioo tunoo: Vaidi voovai ni nnaagiai nninaraivaara ausa hanigiada kutaavaivee kiatee. Ivo itaa kua tuuvoo inna Yisuunnara tiravaivee.

⁵ Pauruuso itaa kua tuduu iya rikiada Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada nnoori vareeravai.

⁶ Varooduu Pauruuso ari yaakuuvaitana iyayaa utuduu Mmannasa Yoketaivo iyaki varuduu iya ari vo kua vo kua hama tauraa rikieeraiyauvakidiri tida Anutuugo tuu kua ari vookaravuaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

⁷ Vaidi yaakuuvaitana yukukidiri taaramadoono itaama iiravai.

⁸ Uduu too Pauruuso taaravooma kuraaga ivaki varioo makemakee Yutayaiya ngiari nuunaira nnauvaki vioo gioonna kiaapuuyaata yaagueeqama kuaivaa tioo Anutu-ugo gioonna kiaapuuyara diraivaara iyaata kuaivaa tioo iya ivaara kutaavaivee kia-teeraivaara yamaa kua yamaa kua tiravai.

⁹ Tuduu rikiada vooyaano tinni yaagueeqaida inna kuaivaara nniki rakaida gioonna kiaapuuya avuuyavunu Udaangaivaa aataruuvaa maisa kua tiravai. Itaa kua tuduu rikioo Pauruuso iya pikioo vaa ausa hanigioo vooyaatama vitoo vaidiivaa nnutuuvo Tu-ranaanna vitaira nnauvaki mmuakiaa suai makemakee gioonna kiaapuuyaata Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaara kua tiravai.

¹⁰ Taara nuanu itaama uduuduu mmuakiaa gioonna kiaapu Yutayaiyaata ngiari voopin-naiyaatama mmata Asiaivau varuuyaano Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikieeravai.

Sakevaanna mmaapuuyaano mmagia maisaiya titooduu hama viravai

¹¹ Anutuugo ari yaagueeqaivaa Pauruusaa mmuduu ari vookara ari vookarau mmoori-iyauvaa uduu pinaa ari vookairayauvai vairavai.

¹² Vauduu teeda gionna kiaapuuya buruqaiyauvaa varada Pauruusaa mmammaivau yapa kiada varada nniitarooya mmuduu iya nniitarooyauvo taikooduu mmagia maisaiyauvo gionna kiaapuuya aakiaiayuvaki varuuyauvo mmaanai tiida viravai.

¹³ Vuduu rikiada Yutayaa vaidi vooya nuaida varida mmagia maisaiyauvaa vaidiiya aakiaiayuvakidiri titooya iida varida mmagia maisaiyauvaa titaaree kaa Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tiravai. Iya mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai mmagia maisaivaa tunoo: Na Pauruuso ti kaa ti mmii vaidi Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa tasipama i titanai mmaanai tiee kuanee, tiravai.

¹⁴ Tuduu Yutayaa vaidi voovai nnutuuvo Sakevaava ivo Anutuugaara kati puara hudeera kietavai inna mmaapuudo yaaku saivai sainaidiri taarama iyaata itaama iiravai.

¹⁵ Uduu rikoo mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaana varuuvo iya tunoo: Vaa na Yisuunna tee Pauruuso ii mmayaayaivaa vaa na rikiauvai. Mo ngia aanna deeyanne?

¹⁶ Kiaa kioo mmugia maisaivo vaidiivaa aakiaiaki varuuvono diitoo iya puisakama ruputuu vara reemi kioo iya uyira rairaiyauvaa kerekaareenno iya mmuakiaaya yaatara kioodoo inna nnauvaa pikiada tagaadaya iya kiau vitiikaiyauvo ari vookaraama tuduu ngari toovau vida kieeravai.

¹⁷ Itaama kioodoo ngiari voopinaiyaata Yutayaiyaatama Epesiisa ivaki varuuyaano ii kua ivaa rikiada aatuuda Udaanga Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa vararu utiravai.

¹⁸ Utuduu gionna kiaapu vaa ausa hanigiooyaano numa gionna kiaapuuya avuuyauvunu ngari saaka sifaa iira aataruuyauvaara kaa kookieeravai.

¹⁹ Kiaa kookieema kioodoo vooyaano ngiari yanaa saaka sifaa kua vau yanaiyauvaa nuunama kiada iya avuuyauvunu ikia mmuturiravai. Ikia mmuturuu yanaiyauvaara yookaama kioo sikaayauvaa iya yaarida rikiooduu vaa iya kuminayaa pinaa sikau yanaiyauvaa (50,000) kagaari kieeravai.

²⁰ Iya itaama uuvaara kaayau gionna kiaapuuya Udaanga Anutuugaa mmayaayaivaa rikiada yaagueeqama variravai.

Gionna kiaapu Epesiisaiya kuaivaa

ruairata ruairata tiravai

²¹ Iya itaama uuyauvo taika kioodoo Mmannasa Yoketaivoono Pauruusaa yaata utiravai kaa mmuduu yaata utuoo tunoo: Fai na Maketoniaa viee nuaina Ereengaa mmataivaugiataa viee yaataree kava vara ranee ngiee Yerusareema kuanaravai. Fai na oro Yerusareemannaadee nuaina nnaagiai tiee yoosinna Roma kuanaravee,

²² Kiaa kioo ivo ari tasipama nuaira vaidiivaitana Timotiiya Erasataaya titaa kioodoo Maketoniaa ivaitana vuduu homo ivo mmata Asiaivau hara kioo variravai.

²³ Ii suai ivaki gionna kiaapu Epesiisaiya Udaangaivaa aataruuvaa pinaama ari vookaraama kua tuduu hama yoketairavai.

²⁴ Vaidi voovai nnutuuvo Demetiriiva varioo sikau mmannaammannau sirivuaivaa utu ruataru kioo ngiari unnakuu anutuu gionnaivaa nnutuuvo Aratemiisaa nuunaira nnauvaa mmannammannaiyauvaa iiravai. Inno iyauvaa gionna kiaapuuya mmuduu sikau irisaiyauvaa pinaama inna mmuduu ari seena mmoori varooyaataama mmiravai.

²⁵ Vo suai Demetiriiva iyaatama ari seena mmuaa mmooriivaa uuyaataa rupi nuunama kioo iya tunoo: Vaidiso, vaa ngia taanoo. Ta aa mmoori aavaa iikiaunnani gionna kiaapuuya irisai sikaayauvaa ti mmiaanoo.

²⁶ Ii vaidi Pauruuso ii mmooriyauvaa vaa ngiengienoo teeda rikiaavai. Pauruuso tinoo: Vaidiia ngiari yaakukidiri iikiaa anutuuyauvo hama kutaa anutuuyauvaivee, tikiai rikiada kaayau gionna kiaapu Epesiisa aavaki variayaata mmuakiaa mmata Asiaivaki variayaataama vaa inna kuaivaa rikiada kutaavaivee kiaavai.

²⁷ Titiyara yaata utuatee. Fai gionna kiaapuuya itaa kua tida ti mmooriivaara unnakuavaivee kaa kiada hama ta iikiaunnaiyauvaa varada irisai sikaayauvaa ti mmi-aaravai. Na hama ivaara nnaasu kua kiauunoo. Aa ti anutuu gionna Aratemiisaara mmuakiaa gionna kiaapu Asiaiyaata mmuakiaa mmata variayaataama ausa mmuduuya mmiaavai. Fai gionna kiaapuuya Pauruusaa kuaivaa rikikio fai Aratemiisaa nuunaira nnauvo rupusavai vaino fai inna nnutuuvo mmataki tuoo kuanaravaivee, tiravai.

²⁸ Ivo itaa kua tuduu rikiada mmuakiaa vaidiia ii kua ivaara ausaiyauvo pinaama nnannatooduu pinaama aayanna tida tunoo: Ta Epesiisaiya ti anutuu gionna Aratemiisaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaivee,

²⁹ tududuu rikiada mmuakiaa gionna kiaapu ivaki varuuyaataama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida Pauruusaa tasipama nuau vaidi Maketoniaa diaa vaidi taaravaitana

Gaiyaasaya Arisarakaaya utu raririida seenada vida nuunama varida kua tira nnauvakira viravai.

³⁰ Vuduu rikioo Pauruuso arinaidiri iya nuunaivaki kuanee kiasa uduu vaa ausa hanigiooyaano inna rubuuduu

³¹ mmata kieeta vaidi vooya Pauruusaara yoketauyaano ngiaammuaaya titaa kioodoo oro yaageeqama inna kiasa mmida tunoo: Sa kooyaa iya nuunaivaki vee ai viriivaa iya vitaakianee,

³² tuduu nuunau gioonna kiaapuuya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida varida vooyaano ari vo kua voovai tuduu vooyaano ari vo kua voovai tida hama ngiari nuunau kua oyaivaara tuginnama rikieeravai.

³³ Hama rikiooduu Yutayaa vaidi vooyaano ngiari seena vaidiivaa nnutuuvo Aresadereenna vitada gioonna kiaapuuya avu teeda vau koovau yapa kieeravai. Yapa kioovaara gioonna kiaapu vooyaano yaata utida innara tunoo: Aresadereeva kua oyavovee. Kuaivo innaki vainoo, tuduu rikioo Aresadereeva diitoo ariiyara oooqoo tioo iya kuaivaa ariiyaadiri kiasa hatokaanee kiasa iya yaaku ruvuataairavai.

³⁴ Ivo yaaku ruvuataauduu rikiada gioonna kiaapuuya vara inna tooduu ivo Yutayaa vaidivai uduu teeda hama innara yoketairaida hokoba suai mmuai kuaivaa nuunama mmuaivaugiataama aayanna tida varida tunoo: Ta Epesiisaaya ti anutuu gioonna Aratemiisaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaivee, tiravai.

³⁵ Tududuu rikioo yoosinnaivakinnaa kieeta vaidi kua fafaaraira voovoona diitoo iya hai tioo tunoo: Epesiisaa vaidiso, vaa mmuakiaaya taavai. Ti anutuu gioonna Aratemiisaa nuunaira nnauvoota ari sikau mmannammannaivo ngiau aapuuvakidiri tiivootama ti yoosinna aavaki vainoo.

³⁶ Hama gioonna kiaapu voovoona aa kua aavaa hatokaanaravaivee. Ivaara sa pinaama kua tiraida tirooma varida sa ivaara vuavi tida varida mmoori iikiatee.

³⁷ Aa vaidi aavaitana hama ti nuunaira nnauyauvakidiri mminnaiyauvaa mmuara varada hama ti anutuu gioonnaivaara nniki rakaida maisa kua kiasaavaaraida ngia ivaaitana vitada aa kua pinaa aavaki yapaano.

³⁸ Demetiriivaata ari seena mmoori vareeraiyaatama kua pinaivaa vo vaidivaaki yapaaree kiasa vo kua radudeera suaiyauvo vaikiai kua rikieera vaidiyya variaano. Iya ivaki vida ngiariiki ngiariiki kua pinaivaa yapaatee.

³⁹ Fai vo kua voovai ngiiki vainai kua tira suaivaki ngia mmuakiaaya safuuma nuunaida kua kiatee.

⁴⁰ Aanna makee ta nuunaida sabi kua sabi kua ruairata ruairata kiaunna kua aavaara fai Roomaa kieetaiya kua pinaivaki ti yapaarannee? Vara hama ti yapaarannee? Hama ta rikiaunnano. Aanna makee ta iikiaunna kua aavaa oyaivo hama vaivaara fai Roomaa kieetaiya kua pinaivaki ti yapaariki ai ta dee kuavai iya sai kiasarannee? Hama kua sai kiasaivoootainoo,

⁴¹ kiasa taika kioo kua fafaaraira vaidiivo iya titooduu vida raubiriiravai.

20

Pauruuso Maketoniaivakiaata Ereengaivakiaatama nuairavai

¹ Raubiriida tirooma varuduu Pauruuso vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuyara aayanna tuduu innasi nnuduu yamaa kua yamaa kua iyaata kua tioo tioo kuaivaa kiasa taika kioo tunoo: Inna aikioo, na kuanaravee, kiasa kioo iya pikioo mmata Maketoniaa viravai.

² Vioo ivaki nuainno varioo vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuyaataama yamaa kua yamaa kua kiasa roo nuainnonno iya pikioo oto mmata Ereengaivau varuduu

³ taaravooma kuraaga taika kioodoo siipaivaki karoo kava ranoo mmata Suriaa kuanaree kiasa rikiooduu vaidi Yutayaiya inna ruputuaara kua yeena rauduu rikioo ipi kuanee tuuvaa pikioo kava vara ranoo Maketoniaa nniravai.

⁴ Nnuduu too Beriaa diaa vaidi Puraanna mmaapuuvaa nnutuuvo Sopataraava inna tasipama kuanara uduu Tesoronikii diaa vaidi voovaitana nnutuuvaitana Arisarakaaya Sekuduuya iya tasipama kuaara uduu Derevee diaa vaidi voovai nnutuuvo Gaiyaaso iya tasipama kuanara uduu Timotiivaata iya tasipama kuanara uduu mmata Asiaa diaa vaidi voovaitana nnutuuvaitana Tukikiiya Toropimooya iya tasipama kuaara iiravai.

⁵ Iyannaadee vidada oro yoosinna Toruaasa varida Pauruusooya tiyara faannairavai.

⁶ Faannauduu bereeta hama puuqaira yeennaivaa tasipama hudeera buusaivaa nneera suaivo taika kioodoo ta yoosinna Piripii pikiada siipaivaki karada vidada variaannaduu yaaku sai suaivo taika kioodoo vidada yoosinna Toruaasa oro tiyara faannauya tasipama ivaki variaannaduu mmuaa Sudaagavai taikeeravai.

Nnaagiai suaivaki Pauruuso yoosinna Toruaasa variravai

⁷ Sudaaga heenaivaki ta vaa ausa hanigieeraiya nuunama varida yeenna nneeravai. Nnaa taika kiooduu Pauruuso pataino iya pikioo kuanaraivaara yaata utuoo mmayaayaivaa iya kiasa mmioo varududuu heena tammairavai.

⁸ Ta nnau aruovaki varida kua tida variaannaduu kaayau toobaiyauvaa subi hara kiooduu too varuduu

⁹ vaidi karaasa voovai nnutuuvu Aitukuuva tabaanga keegiaivaki varuduu Pauruuso kuaivaa mmannammanna hokobama tududuu Aitukuuva vuru rauduu ivo varioo vurura rusirusiinnonno puaisakama vuru vainno rikioo ngiauvakidiri taikiapa roo tuoo vioo mmataivaudiri ari rupu kioo ivau putuoo vairavai. Vauduu gioonna kiaapuuya reemi rada oto inna vararu utida tooduu vaa putuduu

¹⁰ Pauruuso reemi roo vioo varoo innayaa vainno inna varau utu kioo vainno tunoo: Sa pinaama yaata utuatee. Inna yaikiaivo homo innaki vainoo,

¹¹ kiasa kioo kava vara ranoo verepi gioonna kiaapuuyaataa ngiari varuuvaki vioo yeennaivaa kusii kioo nneeravai. Nnaa kioo kava ivaki varioo iyaata kua tududuu suaivo reera kiooduu iya pikioo viravai.

¹² Vioo kiooduu iya vaidi karaasaivo kava diitoo varuuvaa vitada ari nnauvaki yapa kiooduu ivo kava diitoo varuuvaa iya ausaiyauvo kaayauma yoketairavai.

Pauruuso yoosinna Miretee viravai

¹³ Pauruuso Toruaasadiri yukuyaa Asosoo kuanarainno mmuaanaa ti kiasa ti mmioo tunoo: Vidada Asosoo niyara faannakiatee, kiasa kiooduu teennaadee vida siipaivaki karada vidada oro yoosinna Asosoo vainiivau siipaivo duduu ta ivaki Pauruusaara faannairavai.

¹⁴ Faannakiaannaduduu ivo ngioo ngioo Asosoo ivakidiri ngioo ti sunoo siipaivaki karoo ti tasipama varuduu ta vidada yoosinna Miturenee viravai.

¹⁵ Ta ii yoosinna ivaa pikiada vidada vakiaannaiya patauduu vidada yoosinna Kioosaa vainima vauvaa vida yaatarada vakiaannaiya patauduu vidada yoosinna Samosoo vida teeda yaatarada vakiaannaiya patauduu vidada yoosinna Mireteera viravai.

¹⁶ Vaa Pauruuso yaata utuoo tunoo: Hama hokoba suai mmata Asiaivaki ni variataikiai vida ta Epesiisa yoosinnaivaa yaatarada Mireteera kuaaravee, kiasa kioo Mireteera viravai. Pauruuso buusa Pedikoosa nneera suaivo vainima vaino rikioo Yerusareema seenoo kuanaraivaara yaata utuoo itaa kua tiravai.

Pauruuso Epesiisa varuuya ari kuanara kuaivaa kiasa mmiravai

¹⁷ Pauruuso numa yoosinna Miretee varioo ngiaammuauya titooduu Epesiisa varuu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyara haitatuura vaidiia tummuateera tuduu iya innasi tiiravai.

¹⁸ Tuuduu too ivo iya tunoo: Vaa ngia taavai. Na ikiataa Asiaa mmataivau numa hara kiese variaa suaiyauvakidiri varia ree viee variee mmuakiasa suai ngii tasipama variravai.

¹⁹ Na Udaanga Yisuu Kirisiinna mmoori vareera ngiaammuaui variee rateeraivaa tasipama mmoori vareenana hama niniyara mannaka tiraina na adiee variravai. Vaidi Yutayaiya ni mmaarau kua tida mmuaararavaa ni muuvo niyaa vauduaata na Udaangaivaa mmooriivaa vareeravai.

²⁰ Vaa ngia taavai. Na ngii nuunaiyauvaki kooyaa mmayaayaivaa ngii giaa ngii miee ngiingii nnauyauvakiaatama kooyaa ngii giaa ngii miravai. Niiki vai kuaivo ngiiki vainai ngia yoketaama variaaravaa hama na voovai hatairavai. Na kooyaa ngii giaa ngii miravai.

²¹ Na Yutayaiyaata ngiari vooppinnaiaatama ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ausa hanigiada ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiateeraivaara mmanammanna iya kiasa mmiravai.

²² Anna makee Mmannasa Yoketaivoono ni giaa ni mioo kuaneera ni tikiai na Yerusareema kuanaravai. Ivaki vai mmuaararavai niisi nninaraivaa hama na rikieerama kiese kuanaravai.

²³ Aa kua aavaa vaa na rikiauvai. Mmuakiasa yoosinnaiyauvaki na nuaina variaaduu Mmannasa Yoketaivoono ni giaa ni mioo tunoo: Iya i mmaara oovi nnauvaa teeraida mmuaararai mminnaivaatama i mmaara teerama kiada variaano. Ivo itaa kua tuuvaa vaa na rikiauvai.

²⁴ Na mmata aavau variauu mmammaivaara kiaunoo: Kumina mminnaavaivee, kiasa kiese hama na ivara yaata utuaunoo. Na ni mmoori Udaanga Yisuu Kirisiiva ni muuvaa iima taika kiaanaraivaara hama nini mmammaivaara na yaata utuaunoo. Anutuugo ari Mmaapuuvaa kati ti mmuu mmayaaya yoketaivaa na kiasa kookieema kiese kiaunoo. Ii mmoori ivaa Udaanga Yisuu Kirisiiva ni miravai.

²⁵ Na makemakee ngii tasipama variaa suaivaki Anutuugo gioonna kiaapuuyara di-raivaara ngii kiaa kookieema ngii giaa ngii miravai. Aanna makee vaa na rikiaunoo. Na itaama ngii kiaa kookieema ngii giaa ngii miaa mmuakiaaya fai ngia hama kava ni tinniivaa taaravai.

²⁶ Ivaaraina aa suai aavaki na yaagueeqama ngii giaa ngii miee kiaunoo: Fai ngiikidiri gioonna kiaapu voovoono na kiaa kuaivaa hama rikioo hama ausa hanigieerama kino kuaivo fai hama niiki vainaravaivee, kiaunoo.

²⁷ Hama na vo kuavai hatairama kiese Anutuugo ngiiyara uu mmoori eyommaavai vaa na kooyaa ngii giaa ngii miaivaara na itaa kua kiaunoo.

²⁸ Ngiengieenoo ngiingiiyara tuqinnama haitatuukiatee. Puara sipisiipara haitaturayaama Mmannasa Yoketaivoono gioonna kiaapu vooya haitatuukiateera ngii tuuyaraatama tuqinnama haitatuukiatee. Anutuugaa gioonna kiaapuuya vaa ari Mmaapuvaa kiauvaadiri yookaama kioo viteeraiyaraatama haitatuukiatee.

²⁹ Vaa na rikiauvai. Fai mmararava avakaraiya puara sipisiipaiya nuuna kiaa aakiaivaki nnida iya gutuaani raubiriikaaneema na ngii pikiee vinai vaidiiya ngii nuuna aakiaivaki nnida maisa mmooriiyauvaa ngii iikiaaravai.

³⁰ Mo fai ngiikidiri vaidi vooyaano vaa ausa hanigieera vooya unnakua unnakua kiaa kuaiyauvaa haubayama tikiai fai iya nnaagiai kuaaravai.

³¹ Ivaaraida tuqinnama haitatuukiatee. Na taaravooma nuanu heenagieena ikiannagisanna hama na pikieeraina na rateera boo tiraivaa tasipama yamaa kua yamaa kua tiee variee mmuaavai mmuaavai kuaiyauvaa ngii giaa ngii miauyauvaa sa taunnuatee.

³² Aanna makee Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utuuvaara na innaata ngiiyara yamaa kua yamaa kua tiee kiaunoo: A iya puaisa utuane, kiaunoo. Ivoono aikiooma ngii utinanai ngia yaagueeqama varia rada vidada koovayaida varikio kua yoketaivaa ariiniee tii gioonna kiaapuuya kiaa mminaraivaa fai ngiita ngii giaa ngii minaravai.

³³ Na ngii tasipama variaa suaivaki sikau goora sirivuaiyauvaannee uyira rairaiyauvaa taaduu hama ni varaatairavai.

³⁴ Vaa ngiengieenoo taavai. Na nini yaakuuvakidiri mmoori vareenana niniiniaata ni tasipama nuairaiyanaatama tiisi hameetau mminnaiyauvaa vareeravai.

³⁵ Na mmuakiaa mmoori iikiaiayuvunudiri ngii vitaama kiese kiaanoo: Ta itaama mmooriiyauvaa yaagueeqama kiada iidada gioonna kiaapu muaraagama variayaraatama mmooriiyauvaa iikiai iyaatama yoketaama variatee. Na itaa kua kiaa kiese Udaanga Yisuu Kirisiiva tuu kuaivaara yaata utuee tiravai. Ivo tunoo: Vaidi voovoono mminnaiyauvaa kati vakiaa seenaiya mmikio too kaayauma inna ausaivo yoketainoo. Vaidi voovoono mminnaiyauvaa ariiniee kiaa varaikio kiisama inna ausaivo yoketainoo. Mminnaiyauvaa kati vakiaa seenaiya mmira aataruuvoono mminnaiyauvaa ariiniee kiaa vareera aataruuvaa yaataravaivee. Yisuuva itaa kua tiravaivee.

³⁶ Pauruuso itaa kua kiaa taika kioo iya tasipama toorivu yau haroo yaaku vareeravai.

³⁷ Yaaku vara taika kiooduu mmuakiaaya kaayauma innara ratada varida inna varau utu kiada vaida inna mmooteeravai.

³⁸ Ivo vaa iya tunoo: Fai ngia hama kava ni tinniivaa taaravaivee, tuuvaara kaayauma iya ausaiyauvo mmuaarareeravai. Mmuararooduu iya inna vitada siipaivakira viravai.

21

Pauruuso Yerusareema viravai

¹ Iya Pauruusaa vitada oro ivau kiooduu teeda ta iyara boo ikiee kiaa kiada ta iya pikiada siipaivaki karada safuuma vidada yoosinna Kosoo yaatarada vakiaannaiya patauduu vidada yoosinna Rotoo yaatarada vidada yoosinna Pataraivaki siipaivakidiri reemi rada

² nuaidada taannaduu siipa voovai mmata Ponikii kuanara uduu teeda teeta ivaki karada viravai.

³ Vidada taannaduu mmata Kuporoo ti vainima vauduu teeda inna saigiataadiri vidada mmata Suriaa viravai. Ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvo Turu ivaki siipaivaki vau hoonahaanaiyauvaa ivau yapaara uduu ta ivakidiri reemi rada

⁴ nuaidada taannaduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya ivaki ti teeda vauduu ta iya tasipama mmuaa Sudaagavai ivaki variravai. Variaannaduu Mmannasa Yoketaivo iya kiaa mmuu kuaivaa Pauruusaa kiaa mmida tunoo: Sa Yerusareema kuanee,

⁵ tuduaata ta iya tasipama variaanna suaivo taikooduu iya pikiada kuaara iikiaannaduu iya mmuakiaa ngiari nnaata nnaakaraiyaatama ti sunada yoosinnaivakidiri nnoori siri-ivau viravai. Ta oro dida vaida toorivu yau harada yaaku vareeravai.

⁶Yaaku vara taika kiada titiiyara titiiyara boo kiaa kiada ta iya pikiada siipaivaki karada variaannaduu iya ngiari nnauyauvakira viravai.

⁷Vuduu ta Turudiri pikiada vidada yoosinna Potoromai siipaivakidiri reemi rada taannaduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya ti teeda ti sunada vuduu oro iya nnauyauvaki mmuaa heena

⁸vakiaannaiya patauduu iya pikiada vidada oro yoosinna Kaisariaa varida taannaduu vaidi voovai Anutuugaa mmayaaya tiraivaa nnutuuvo Piriipo ti too vauduu ta inna tasipama inna nnauvaki variravai. Ivoono nnaaru Yerusareema varuduu gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmoori varoo vaidi yaaku saivai sainaidiri taaravaitana mmatau suaivaki inna tasipama mmataama kieeravai.

⁹Ivo numa yoosinna Kaisariaa varuduu ari raunnaapu taarama taarama hama vaati varooya inna tasipama varida Anutuugo iya kiaa mmuu kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

¹⁰Kiaa mmuuya varuduu teeta iya tasipama variaannaduu kaayau suaiyauvo taika kioodoo forofetaa vaidi voovai nnutuuvo Akapaava Yutayaivakidiri nniravai.

¹¹Numa ti tasipama varioo Pauruusaa vausaivaa vara kioo ari yuku yaakuuyauvaa ranaa rau kioo iya kiaa mmioo tunoo: Mmannasa Yoketaivoono aa kua aavaa tinoo: Aa vausa aavaa nakaaraivo fai Yerusareema vinai fai vaidi Yutayaiya inna yuku yaakuuyauvunu ataama ranaa rau kiada ngiari voopinnaia mmiaaravaivee, tiivai.

¹²Ivo itaa kua tuduu rikiada teetaata mmuakiaa gioonna kiaapu ivakinnaiyaatama yaagueeqama Pauruusaa kiaannano: Sa Yerusareema kuanee,

¹³kiaannaduu rikioo ivo ti kuaivaa sai tunoo: Ngia aaniira ratada variaannee? Na ngii tauko kaayauma ni ausaivo mmuaararainoo. Fai na Yerusareema vinai iya ni ranaa rammuaara iikiai fai na hama aatuunaravai. Iya tikiai fai na Udaanga Yisuu Kirisiinnara putinaraivo inna aikioovee,

¹⁴tuduu rikiada ta hama inna kuaivaa hatokeeraida pikiada innara kiaannano: Inna aikioo, kii ti Udaanga Anutuugaa yaata utiraivaugiataama iikiaivee, tiravai.

¹⁵Ta Pauruusaa tasipama nuairaiya ivakinnaaya tasipama variaanna suaivo taika kioodoo teeda ta titi mminnaiyauvaa teerada Yerusareema viravai.

¹⁶Kuaannaduu vaa ausa hanigioo gioonna kiaapu vooya Kaisariaa varuuya ti tasipama vida vaidi ta inna nnauvaki variaaravaa nnutuuvo Manasaava Yerusareema varuuvaa nnauvakira ti vitada viravai. Ivo Kuporoo diaa vaidivai. Vaa ivo tauraa Yisunnara kutaavaivee tiravai.

Pauruuso Yakooapaata kua tiravai

¹⁷Ta Yerusareema kuaanna suaivaki vaa ausa hanigieera vaidiiya ti teeda tiyara kaayauma yoketairavai.

¹⁸Tiiyara yoketauduu vakiaannaiya patauduu ta Pauruusaa tasipama Yakooapaasi kuaannaduu vaa ausa hanigioo kieetaiya ivaki inna tasipama variravai.

¹⁹Varuduu Pauruuso iyasi vioo iyara kiaa kioo Anutuugo inna mmuu mmoori-ivaa ivo ngiari voopinnaiyasi nuainno varioo vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki uu mmayaayaiyauvaa iya kiaa mmiravai.

²⁰Ivo itaama iya kiaa mmi taika kioodoo rikiada iya Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai. Kiaa kiada Pauruusaa tunoo: Ti seena-o, vaa a taannavai. Aavaki kaayakaayau ari vookarau gioonna kiaapu Yutayaiya vaa Yisunnara kutaavaivee tida Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa hama pikiaavai. Yaagueeqama iikiaavai.

²¹Vaidi vooya vaa iya kiaa mmida tunoo: Pauruuso ngiari voopinnaia yoosinnaiyauvaki nuainno varioo Yutayaa gioonna kiaapu iyauvaki variaya tinoo: Musiiva mmaanna tuu kuaivaa pikiada sa ngiingii nnaakaraiya mmammaiyauvaa hatokaatee. Sa Yutayaiya aataruuyauvaa iikiatee. A itaa kua kiannaivaara vaidi vooyaano tiravai.

²²Aavaki variaya a ngiannaivaara iya rikikio hama iya nnannataivaannee? Vara iya nnannataivaannee? Iya nnannateenai fai ta dataakiaarannee?

²³Inna aikioo, ta i kiaa i mmiaara kuaivaa iikiane. Aavaki variaa vaidi taarama taaramada mmaanna tuu kuaivaa vaa hatokoovaara Anutuugaata kua kiaa teerama kioo kua kutaivaa tida irisaivaa iida variaano.

²⁴Eenoo vee iyaata vtee oro mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa iima kiada idaraatama eenoo sikaunnaadiri yookaama kinai teeda fai iya ngiari kieeta yausiyaavaa yumukuaaravee. A itaama taika kinai fai mmuakiaaya i teeda kiaara: Nnaaru iya innara tuu kuaivo unnakuavaivee. Ivo Anutuugaa mmaanna tuu kua aataruuvaa ariinoo iinoo, kiaravee.

²⁵Mo ngiari voopinnaia vaa Yisunnara kutaavaivee tiraiyara teenoo yaata utida iyani yanna voovai fafaraa reeda ta kua yeena rau kiaanna kuaivaa nnaasu iikiateera kiaa

mmiravai. Ta iya kiasa mmida kiasannanoo: Unnakua anutuuyauvaa mmiaa haipa yeenna fayaiyauvaa sa nnaatee. Sa fayai kiasuyauvaa nnaatee. Sa fayaiyauvaa nnuunaiyauvaki hadauma utuaavo putiyyauvaa nnaatee. Sa sabi nuaira aataruuvaa iikiatee, tiravai.

²⁶ Iya itaa kua tuduu vauvo patauduu Pauruuso iya tuu kuaivaa iinno vaidi taarama taaramada vitoo mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa iya tasipama iiravai. Iima taika kioo nuunaira nnau pinaivaki voo mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa iikiasa suaivo taika kinai iya puaraiyauvaa mmuaavai mmuaavai varada kati Anutuugaara hudaaraivaara kieeta vaidiyya kiasa mmiravai.

Nuunaira nnau pinaivaki iya Pauruusaa utiravai

²⁷ Pauruuso vaidiyya mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa uu suaivo yaaku saivai karasaidiri taarama kiisama taikaanara uduu vaidi Yutayaa vooya Asiaa mmataivakidiri nnuuya nuunaira nnau pinaivaki Pauruusaa teeravai. Teeda gioonna kiaapu ivaki nuunauya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida inna utu kiada vaida

²⁸ pinaama aayanna reeda tunoo: Vaidi Isarairaayaso, numa ti tasipama iikiatee. Aa vaidi aavo vo yosinna vo yosinnaiyauvaki nuainno varioo ta gioonna kiaapu Isarairaiya tiyaraatama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaaraata aa nnau aavaaraatama maisa kua tiao ooqoo tiivai. Aanna makee ivo ngiari voopinaiya ti nuunaira nnau pinaa aavaki vitoo nnikio nnau yoketaa tuanaivo maisainoo, tiravai.

²⁹ Epesiisaa vaidiivaa nnuutuuvoo Toropimo tauraa kati Pauruusaa tasipama yosinnaivaki nuuvavaa iya teeda yaata utida tunoo: Pauruuso inna vitoo nuunaira nnau pinaivaki viravaivee, kiasa yaata utuuvaa iya itaa kua tiravai.

³⁰ Mmuakiasa gioonna kiaapu yosinnaivaki varuuyaata iyaatama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tida mmuaavaugiataama seenada vida Pauruusaa utu kiada vaida inna utu raririima rada nuunaira nnau mmaanaivau viravai. Mmaanaivau vuu saivaata vooyaano sipuuvaa makee tuduu rau kieravai.

³¹ Rau kiooduu iya Pauruusaa ruputuuaara uduu rikioo Roomaa rapira vaidiyya kieetaivo mmuakiasa gioonna kiaapu Yerusaaremaiya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tuuvaa rikioo

³² akiiraama ari rapira vaidiyyaata iyara haitatuuraiyaatama vitoo seenoo gioonna kiaapuuyasi viravai. Vuduu gioonna kiaapuuya innaatama rapira vaidiyyaataama teeda Pauruusaa ripiida ruputuuvaa pikieeravai.

³³ Pikiooduu kieeta vaidiivo Pauruusaa vainiivau dioo vainno ari rapira vaidiyya tuduu iya yaagueeqa yeena taaravaitana varada inna ranaa rau kiooduu kieeta vaidiivo Pauruusaara gioonna kiaapuuya yaparainno tunoo: Aanna gioononnee? Ivo dee mmoori maisavai iivainnee?

³⁴ tuduu rikiaada vooyaano nuunaida ngiari vo kuavai puaisakama aayanna reeda tuduu vooyaano ngiari vo kuavai tiravai. Iya puaisakama sabi kua sabi kua ruairata ruairata tuuvaara kieeta vaidiivo hama Pauruuso uu kua oyaivaara arinaima rikieerama kioo ari rapira vaidiyya tuduu iya Pauruusaa vitada rapira vaidiyya nnauvakira viravai.

³⁵ Vida iriivaa rooru kioovau kuaara uduu gioonna kiaapuuya ututuuma kiada tukikaakama kiada inna ruputu kuaara uuvaara rapira vaidiyya inna taina raida ngiari nnauvakira viravai.

³⁶ Vuduu mmuakiasa gioonna kiaapu inna vata rada vuuya puaisakama aayanna reeda varida tunoo: Ruputu kikio putuaivee, tiravai.

Pauruusaa kua pinaaki yapooduu irisai kuaivaa tiravai

³⁷ Tida varuduu rapira vaidiyya Pauruusaa vitada ngiari rapira nnauvaki kuaaree kiasa uduu Pauruuso iya kieeta vaidiivaa tunoo: Na aita kua kiaunnee? tuduu rikioo kieeta vaidiivo inna sai tunoo: Mo a Ereengaa kua kiannakuunnee?

³⁸ Hama a Iyiipaa vaidikuunnee? Vo suai vaidi Iyiipa voovoono kaayau gioonna kiaapu (4000) kua tuduu iya Roomaa kieetaivaara nnannatooduu iya kaayau rapira yau suruuyauvaa utuuvaa iya vitoo koo mmuyai gaanga yosinnaivaki viravai. Aanna a ii vaidiikuunnee?

³⁹ tuduu rikioo Pauruuso inna sai tunoo: Hameetavee. Na Yutayaa vaidivai. Ni noova Kirikiasa mmataivau vau yosinna Tarasaadiri ni mmateeravai. Na yosinna pinaivakidiri ngiauvai. A tinai fai na gioonna kiaapuuyaataama kua tinarannee?

⁴⁰ tuduu rikioo ee-oo tuduu Pauruuso iriivaa rooru kioovau dioo vainno gioonna kiaapuuya kua pikiaateeraivaara ari yaakuuvaitanaadiri ruvuatauduu iya kua pikiooduu ivo ngiari kua Eporaivakidiri iya kiasa mmioo tunoo:

22

¹ Vaidi ni gata vayaa ni koo vayaiyaso, kua pinaivaa niiki yapaivaa irisaivaa na kua tinai ngia rikiaatee,

² kua kioo ngiari kua tuanaa Eporaivakidiri tuduu rikiooduu yoketauduu hama kua tiraidda kua seemuaa varuduu Pauruuso kava iya tunoo:

³ Na Yutayaa vaidivai. Ni noova mmata Kirikiaa vau yoosinna Tarasaadiri ni mma-teeravai. Na ivaki pikiee nua aa Yerusareema aavaki hara kiee varieenana vaidi nnoonna Kamarieeraasi kuaaduu ivo ni vitairavai. Vitainno ti rubuungainna mmaanna tuu kuaivaa yaagueeqama ni giaa ni muduu na aanna makee ngia variaya ngii roosiima Anutuugaara yaagueeqaina inna kuaivaa rikiee puaisakama utiravai.

⁴ Utuee gioonna kiaapu Yisuunna aataruuvau nuauya mmoori maisaivaa iya mmiee iya ruputinaa iiravai. Ruputinaa iina variee gioonnaiyaata vaidiiaatama utu raririina oovi nnauvaki yapeeravai.

⁵ Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivoota kua yeena raira vaidiiaatama aa na ataa kua kiau aavaara kutaavaivee kiaavai. Ngia oro iya yaparaida rikikiai fai iya kutaavaivee kiaravee. Nnaaru iya yanaiyauvaa ngiari seena vaidi Yutayaa vooya Damasakuusa varuuyani ni mida ni titooduu na varee viee gioonna kiaapuuya utu raririima kiee yeenaivaadiri ranaa rau kiee iya vitee kava vara ranee numa Yerusareema yapa kinai iya ruputueteeraivara na viravai.

*Pauruuso ari hanigioo karaasavai varuu kuaivaa iya kuaa mmiravai
(Aposoroo 9:1-19; 26:12-18)*

⁶ Na viee viee yoosinna Damasakuusa vainima kuaaduu ikianna tammaa tuanaa ngiau aapuuvakidiri mmeekia ari vookarauvo niyaa ruvuahaooduu

⁷ na viee varee mmataivau vaina rikiaaduu Yisuuva niita kua tioo tunoo: Sauruuso, e aaniira maisa mmooriivaa ni iinarainna iikiannannee?

⁸ tuduu rikiee na sai inna yaparaina kiaanoo: Udaanga-o, a gioonoonna kiannannee? kiaaduu rikioo ivo ni kuaivaa sai tunoo: Na Nasareetaa vaidi Yisuuvaano aita kua kiauunoo. A mmoori maisaivaa ni iinarainna iikiannanoo,

⁹ tuduu rikiaada vaidiiaa ni tasipama vuuya mmeekiaivaa nnaasu teeda ivo niita kua tuu kuaivaata inna nnuunaivaatama hama arinaima rikieeravai.

¹⁰ Hama rikiooduu na yaparaina kiaanoo: Udaanga-o, na dee mmoorivai iikiannannee? kiaaduu rikioo ivo ni sai tunoo: Diitee oro yoosinna Damasakuusa varianee. Ivaki a varinai na nene yaata utuauvaugiataama i mmimarara mmoori mmuakiaayavai vaidi voovai kuaa mmimo too ivoono fai i kuaa i mmimaravee,

¹¹ tuduu rikioo mmeekia ari vookarauvo niyaa ruvuahaovaara ni avuuvu upisuuduu ni tasipama vuuyaano ni yaakuuvaudiri utida ni vitada Damasakuusa viravai.

¹² Vaidi voovai nnutuuvu Ananiaaso Anutuugaara yaagueeqaira vaidivai varioo ti mmaanna tuu kuaivaa uuduu vaidi Yutayaa Damasakuusa varuuya innara yoketaa vaidi-vaivee tiravai.

¹³ Tuu vaidi ivoono niisi ngioo ni vainima dioo vainno ni tunoo: Sauruuso, ni seena-o, kava ai avuuvaa taanee, tuduu tuu saivaata ni avuuvaa kava tuginnama tee reeri inna taaduu

¹⁴ ivo ni tunoo: Ti rubuungainna Anutuugo vaa i mmataama kiaivai. A inna yaata utira kuaivaa tee rikiee inna mmoori vareera Vaidi Safuuma Variraivaa tee inna kua tuanaivaa rikiaannaivaara i mmataama kiaivai.

¹⁵ Fai a inna mmayaayaivaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya kuaa mmiee a taanna rikiaannaivaaraatama fai iya kuaa mmimaravee.

¹⁶ Aanna makee aaniira a faannainna variannannee? Diitee nnooriivaa varaanee. Nnooriivaa varee inna nnutuuvaa tino rikioo Anutuugo i mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee, tuduu rikiee na iiravai.

Pauruuso ngiari voopinnaa gioonna kiaapuuyasi viravai

¹⁷ Na kava vara ranee numa Yerusareema variee oro nuunaira nnau pinaivaki variee yaaku varee variaaduu ni tinni avuuvu hanigiooduu ari vookarauvaa taaduu

¹⁸ Udaanga Yisuu Kirisiiva ni too vainno ni tunoo: Makee tinai diitee kuane. Gioonna kiaapu aavaki variaya a niyara tinai rikiaada hama rikiaaraivaara diitee Yerusareema pikiee vo yoosinnavaki kuane,

¹⁹ tuduu rikiee na sai kiaanoo: Udaanga-o, vaa aavakinnaiya na iikiauva teeda riki-aavai. Nnaaru iya nuunaira nnauyavuki mmuakiaaya aiyara kutaavaivee tuuya na utu raririima mmaanai kiee iya rijiiravai.

²⁰ Iya aiyara kua tira vaidi Sitipaanaa ruputuduu putuu suaivaki na inna ruputuu vaidiiya uyira raira varaayaa uyuuyauvaa utu kiee diee vaina ee-oo kiaaduu iya inna ruputuduu putiravaivee. Na itaa kiaivaa rikiadaata fai iya ni kuaivaa rikiaaravee,

²¹ kiaaduu rikioo Udaangaivo ni tunoo: Kuanee. Na i titanai ngieera ngiari voopi variaa gioonna kiaapuuyasi kuanee, tiravaivee.

²² Pauruuso itaa kua tuduu iya rikiaatauduu rikiadada aa nnaagiai aavaa ivo tuu kuaivaara iya nnannatooduu pinaa kua tida tunoo: Vitada kuatee. Ruputu kikio putu-aivee. Sa itai vaidi ivo mmatayaa ti tasipama variaivee,

²³ kiaa kiada iya nnannatoovaa iya puaisakama aayanna reeda ngiari uyira raira varaayaa uyuuyauvaa rabara kiada panupanuuda kufukuufaiyauvaa habara ngiauvau reera kagaari kagaariida variravai.

²⁴ Kagaari kagaariida varuduu Roomaa rapira kieetaivo ari ngiaammuauya tuduu inna vitada ngiari nnauvakira viravai. Vida ngiari nnauvaki yapa kioodoo iya kieetaivo iya tunoo: Inna ripiikio Yutayaiya innara pinaa kua kiaa oyaivaa ariinoo tinai ta rikiaaravee,

²⁵ tuduu yeenaivadiri inna ranaa rau kiada ripiikiara uduu Pauruuso rapira vaidi kieeta voovai ivaki duuvaa tunoo: Ngia vaidi voovoono Roomaa yanaivaa utiivaa ripiiki-aavainnee? Ngia vaidiiya hama kua pinaaki yapeeraida sabi ripiikiaavainnee? Ngia iikiaa mmoori aataruuvo itavainnee?

²⁶ tuduu rikioo ii vaidi ivo ari kieeta tuanaivaasi vioo tunoo: E aaniivai iinarainna iikiannannee? Aa vaidi aavo Roomaa yanaivaa varai vaidivaivee,

²⁷ tuduu rikioo kieeta vaidiivo Pauruusaasi vioo inna yaparainno tunoo: Ni giaa ni mianee. A kutaa Roomaa yanaivaa varaanna vaidikuannee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Kutaa na varauvaivee,

²⁸ tuduu rikioo kieeta vaidiivo tunoo: Na pinaa sikauyauvaa kagaari kiee Roomaa yanaivaa varauvaivee, tuduu rikioo Pauruuso tunoo: Ni napoovaano Roomaa yanaivaa varoovoono ni mmeta kioodoo na variee yanaivaa varaivaara na Roomaa vaidivai vari-auvai. Na iava varauvaara aanna i yaatarauvaivee,

²⁹ tuduu rikiada ivo itaa kua tuu saivaata vaidiiya inna ututuuma kiada inna yaparaida ripiikiara uuya hayida oro ngieerayaa diravai. Duduu kieeta vaidiivootama aatuuravai. Pauruuso Roomaa vaidivai vaa iya yeenaivaadiri inna ranaa rau kioovaara kieeta vaidi-ivootama aatuuravai.

Pauruuso kua yeena raira vaidiiya avuuyauvunu diravai

³⁰ Vauya patauduu kieeta vaidiivo Yutayaiya Pauruusaa kua pinaana yapoo kua oyaivaa rikiaanaraivaara ari ngiaammuauya tuduu iya Pauruusaa ranaa rau kioo yeenaiyauvaa rukuasaa kioodoo Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua yeena raira vaidiiyaatama tuduu nuunauduu Pauruusaa vitoo tuma iya avuuyauvunu kioodoo dioo vairavai.

23

¹ Pauruuso dioo vainno kua yeena raira vaidiiya too nnaasu vainno iya tunoo: Ni seenayaso, na yaata utuee na mmannammannama kiee Anutuugaa avuuvau yoketaama nnaasu varia ree ngiee ngiee aanna makee homo na yoketaama variauvavee,

² tuduu rikioo vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivaa nnutuuvo Ananiaaso vaidiiya Pauruusaa vainima dida vauya inna kuasiivaa rutuukiateera tuduu

³ rikioo Pauruuso inna tunoo: Fai Anutuugo sai i ruputinaravaivee. A sikau hanikia mai-saivau poosa nnoori yoketaivaa siikakiaivaa roosiikiannakuavee. I aakiaivaki maisainoo. A variee Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara kua pinaivaki ni yapa kiaannanoo. Mo vaidiiya ni ruputateeraivaara a tiee Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hatokaannanoo,

⁴ tuduu rikiada vaidiiya inna vainima dida vauya Pauruusaa tunoo: Mo a Anutuugaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa maisa kua kiannanoo,

⁵ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ni seenayaso, ivo Anutuugaara kati puara hudeera kieeta tuanaavai variiava hama na tee rikiauvai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ivaara tinoo: Sa ai seenaiya kieeta vaidiivaara kua maisaivaa kianee, tiivaivee.

⁶ Pauruuso itaa kua kiaa kioo kua yeena raira vaidiiya arinaima tooduu vooya Satuukaiya varuduu vooya Farisaiya variravai. Varuduu ivo pinaama iya tunoo: Ni seenayaso, na Farisai vaidivai. Ni kookiaiya Farisai vaidiya mmaapuvai na variaunoo. Anutuugo tinai vaidi putuayi kava diitaaraivaara na yaagueeqama kiauvaara aanna makee vaidiiya kua pinaivaki ni yapaanoo,

⁷ tuduu tuu saivaata Farisaiyaatu Satuukaiyaatama ngiariiyara ngiariiyara airi kua airi kua tida vooyaano ngiari voovaugiataama yaata utuduu vooyaano ngiari voovaugiataama yaata utiravai.

⁸ Satuukai vaidiia makemakee tunoo: Anutuugo tinai putuaiya hama kava diitaaravee, kiaa kiada vo kuavai keenaa tunoo: Hama mmannasaiyaata aangeraiyaatama variaano, tuduu makemakee Farisaiyaano tunoo: Fai putuaiya kava diitaaravee, kiaa kiada aangeraiyaraata mmannasaiyaaraatama tunoo: Variaano, tiravai.

⁹ Ivaara iya sabi kua sabi kua ruairata ruairata tuduu Farisaiyakidiri vooya kua mmaanna kiaa mmiraiya dida vaidia yaagueeqama tunoo: Ta taunnano aa vaidi aavo hama koonnama varinoo. Mmannasaivonnee aangeraiyo innaata kua tiivo mo inna dataivainnee?

¹⁰ Kiaa kiada iya pinaama buaaru tida varuduu Pauruusaa utu ratokakiaara uuvaara rapira vaidiia kieetaivo yaata utuoo aatuunno ari rapira ngiaammuaaya tuduu vida gloonna kiaapuuya nuuna aakiaivakidiri Pauruusaa utu raririima rada ngiari nnauvaki yapeeravai.

¹¹ Yapa kiooduu heenaki Udaanga Yisuu Kirisiiva Pauruusaa vainima duoo vainno inna tunoo: Yaagueeqama varianee. Vaa a aavakinnaa gloonna kiaapu Yerusareemaiya niiyara yaagueeqama kiaa mmiannavai. Fai a viee mmuaikaraama yoosinna Rooma ivaki variaya kiaa mmimaravaivee, tiravai.

Vaidiia Pauruusaa mmaara kua yeena rairavai

¹² Patauduu vaidi Yutayaiya nuunaida Pauruusaa mmaara kuaivaa tida kua kutaivaa tasipama kua kiaa teerama kieeravai. Hama iya yeenna nnooriivaa nneerama kiada Pauruusaa ruputu kiada nnaagiai yeenna nnoori nnaara kuaivaa kua kutaivaa tasipama tiravai.

¹³ Vaidi itaa kua tuuya taara vaidi yuku yaaku taika kiooyaano (40) nuunaida kua kutaivaa tasipama tiravai.

¹⁴ Kua kutaivaa tida Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama vida tunoo: Ta nuunaida hama yeenna nnooriivaa nneerama kiada Pauruusaa ruputu kiada nnaagiai yeenna nnoori nnaara kuaivaa yaagueeqama kutaavaivee kiaunnnavai.

¹⁵ Ngieenoo kua yeena raira vaidi kieetaiyaata Roomaa rapira kieetaivaatama unnakua tida kiatee: Pauruusaa vatee tiisi nninai ta inna yaparaida kua oyaivaa tuqinnama rikiaaravee, tikiai vitada vainima nnikiai ta inna ruputuaaravaivee, tiravai.

¹⁶ Iya itaa kua tuduu rikioo Pauruusaa nnaudiivo iya kua kutaavai tuu kuaivaa rikioo voo voo rapira vaidiia nnauvaki oro Pauruusaa kiaa mmiravai.

¹⁷ Kiaa mmuduu rikioo Pauruuso kieeta vaidi voovai aayanna tuduu innasi nnuduu rikioo inna tunoo: Aa ngiaammuaa aavaa vatee kieeta tuanaivaasi kuanee. Voo iva kua voovai inna kiaa mmimaravaivee,

¹⁸ tuduu rikioo kieeta vaidiivo inna vitoo kieeta tuanaivaasi voo inna tunoo: Oovi nnauvaki varii vaidi Pauruuso niiyara tikiai na numa rikiauko tinoo: Aa ngiaammuaa aavaa vatee kieeta vaidiivaasi kuanee. Voo iva kua voovai inna kiaa mmimaravaivee, tikiai rikiee na inna vatee aisi ngiaunoo,

¹⁹ tuduu rikioo kieeta vaidi tuanaivo ngiaammuaavaa yaakuuvau utuoo inna vitoo ngieera voovau voo inna yaparainno tunoo: A aanii kuavai ni giaa ni minarainna kiannannee?

²⁰ tuduu rikioo inna sai tunoo: Yutayaa vaidiia turau i yaparakiaaraivaara vaa kua kutaa yeena rau kiaavai. Fai iya turau unnakua tida i yaparaida kiaara: Pauruusaa vatee tiisi nninai ta inna yaparaida kua oyaivaa tuqinnama rikiaaravee, kiaaravai.

²¹ Ai yaatu sa iya kuaivaa rikiaanee. Taara vaidi yuku yaaku taika kiaiya (40) haumaki varida Pauruusaa mmaara faannaida variaivaara sa iya kuaivaa rikiaanee. Iya yeenna nnooriivaa hama nneeraida Pauruusaa ruputu kiada nnaagiai yeenna nnoori nnaaraivaara ngiari kua kutaivaa kiaavai. Vaa iya teerama kiada a ee-oo kianeera faannaida variaavaivee,

²² tuduu rikioo kieeta vaidiivo inna tunoo: A ni giaa ni mianna aavaara sa vaidi voovai kiane: Na inna kiaa mmiauvavee, kiane, kiaa kioo inna titooduu viravai.

Rusiiva Pauruusaa titooduu mmata kieeta Perekiinnasi viravai

²³ Vuduu kieeta tuanaivoo rapira vaidiia kieetaivaitana aayanna rooduu innasi nnuduu ivaitana tunoo: Rapira vaidi kaayau (200) tida puara hoosayaa kareera vaidi vooya (70) tida mmataa utira vaidi kaayau (200) tikiai iya heenaki yoosinna Kaisariaa kuatee.

²⁴ Puara hoosa vooyauvai Pauruuso kuanaraivaara teerada safuuma inna vitada mmata kieetaivaa nnutuuvu Perekiinnasi kuatee,

²⁵ kiaa kioo kieeta vaidiivaa Perekiinnani yanaivaa fafaara roo tunoo:

²⁶ Na Karautii Rusiivaano a ti kieeta vaidi yoketaivaa Perekiinna na aini aa yanaa aavaa fafaara raunoo. A yoketaamainna variannanee?

²⁷ Vaidi Yutayaiya aa vaidi aavaa utu kiada vaidi inna ruputuduu putinara uuduu na rikiaaduu ivo Roomaa yanaivaa varai vaidivai varuuvaa na nini rapira vaidiiyaata viee inna vitee inna yoketaama yapa kieeravai.

²⁸ Yapa kiese kua pinaivaki inna yapa kioovaa na rikiaanaree kiasa inna vitee ngiari kua yeena raira vaidiiyasi viravai.

²⁹ Viee rikiaaduu iya ngiari kua mmaanna tuu kuaivaara yaata utida kua pinaivaa innaki yapeeravai. Yapoovaa na yaata utuee kiaanoo; Ivo dee mmoori maisavai iiravaara ta oovi nnauvaki inna yapaarannee? Vara ta inna ruputikio putinarannee? kiasa kiese rikiaaduu hama ivo mmoori maisa voovai uuvootairavai.

³⁰ Ngiaammuaavo ni giaa ni muu kuaivaa na rikiaaduu iya inna mmaara kua kiasa yeena rau kieeravai. Na rikiee akiairauduu inna titaaduu aisi viravai. Vuduu na kua pinaivaki inna yapa kieera vaidiiya kiaanoo; Perekiinnasi vida kua pinaivaki Pauruusaa yapaatee, tiravaivee. Karautii Rusiiva yanaivaa fafaara roo itaa kua tiravai.

³¹ Fafaara rooduu rikiaada rapira vaidiiya ivo iya kiasa mmuuvaugiataama iida heenaki Pauruusaa vitada vitada yoosinna Adipatirii yapa kiada

³² vauya patauduu yukuyaa nuaira rapira vaidiiya kava vara ranada ngiari nnauvakira nnuduu hoosayaa nuairaiya Pauruusaa vitada

³³ yoosinna Kaisariaa ivaki vida mmatayaa reemi rada Karautii Rusiiva roo yanaivaa vaidi kieetaivaa mmida Pauruusaa vitada inna mmiravai.

³⁴ Mmuduu too yanaivaa yaarummua kioo Pauruusaa tunoo: Dee mmatavakidiri a ngiannanee? tuduu rikioo Pauruuso tunoo: Kirikiasa mmataivakidiri ni noova ni mmateeravaivee,

³⁵ tuduu rikioo Perekiiva tunoo: Kua pinaivaa aiki yapa kieera vaidiiya nnikiai rikiee fai na i kuaivaa rikiaanaravaivee, kiasa kioo tuduu ari ngiaammuaaya Pauruusaa vitada Herootaa nnau pinaivaki yapa kiooduu vooya innara haitaturavai.

24

Yutayaa vaidiiya kua pinaivaa Pauruusaaki yapeeravai

¹ Yaaku sai suaivai taika kiooduu Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa nnutuuvoo Ananiaaso vaidi yokovaa vooyaatama vaidi voovai kua mmaanna oyai ari-naima rikioovaa nnutuuvoo Tereturuunnaatama vitoo Kaisariaa viravai. Oro vaidi kieeta Perekiinna avuuvau dida vaidi kua pinaivaa Pauruusaaki yapoo kuaivaa inna kiasa mmiravai.

² Inna kiasa mmuduu rikioo Perekiiva tuduu Pauruuso nnuduu Tereturuuva diitoo kua pinaivaa Pauruusaaki yapoo Perekiinna tunoo:

Ti kieeta yoketaakuavee. A tinni yoketaa vaidikua ti haitatuukiannani hama ta vo yoosinnaiyaata rapuunnava. A yaata yoketaakua mmoori yoketaivaa iinna variannano ti mmataivo yoketaivoo.

³ Ta vo yoosinna vo yoosinna variaunnaiya mmuakiasa suai a iikiannaivaara ta sirigaida aiyaara kua yoketaivaa kiaunnaano.

⁴ I pirisainoora hama na hokoba suaivaa aita kua tinaravee. Na paanna kuavai tinai a tiiyara boo tiee ni kuaivaa rikiaanee.

⁵ Ta taunnano aa vaidi aavo vueennava. Ivo mmuakiasa yoosinnaiyauvaki nuainno varioo ari kuaivaa Yutayaa gioonna klapuuya kiasa mmuduu innara oooqoo tida sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai. Ivo Nasareetaa vaidiivaa aataruuvau nuairaiya kieetaivovee.

⁶ Ivo ari voopinnaa vaidiivaa vitoo ti nuunaira nnau pinaivaki yapano ti nnauvo maisainoora tida ta inna utiravai. (Utida ti mmaanna tuu kuaivaara inna yaparakiara uduu)

⁷ rapiraiya kieeta Rusiiva tuoo pinaama ti ruputu kioo inna vitoo viravai.

⁸ Vitoo vioo ti tunoo: Perekiinnasi vida kua pinaivaa Pauruusaaki yapaatee. Ivo itaa kua tiravai.) Fai eenoo aa vaidi aavaa yaparainna rikiano mmuakiasa kuavai ta innaki yapuunnaivo kutaavai vainaravaivee,

⁹ tuduu rikiaada Yutayaa vaidi ivaki varuuyaatama Tereturuuva itaa tuu kuaivaara kutaavaivee tiravai.

Pauruuso Perekiinna avuuvau diravai

¹⁰ Tuduu vaidi kieetaivo Pauruuso kua kiaiveera kieetaivaa nnuyau ruduu rikioo Pauruuso tunoo:

Vaa na tauvai. A kaayau nuanu aa mmata aavau variaiyara diraikuavee. Ivaara neneenoo kua pinaivaa niiki yapa kiaa irisai kuaivaa i kiaa i mmiauko ni yoketainoo.

¹¹ Fai a iya yaparainai i kiaa i mmiaaravee. Na Yerusareema Anutuugaa ni ausa mmudu-uyaivaa mminara kuaaduu yaakuuvaitana yukukidiri taara suai nnaasu taikeravai.

¹² Ii suai ivaki vaidi Yutayaiya na tooduu hama na nuunaira nnau pinaivaki kaayau kua gioonna kiaapuuyaatie hama na iya nuunaira nnauyauvakiaata yosinnaiyauvakiaata gioonna kiaapuuya kuaaduu sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai.

¹³ Kua pinaivaa makee iya niiki yapaivo inna hama oyainnaataivai. Hama fai iya ivaa oyaivaa kooyaa i vitaakiaaravai.

¹⁴ Na aa kua aavaa kooyaa i kiaa i mminaravee. Iya Yisuunna aataruuvaidiri unnakua kiaa haubayama iikiaa aataru ivau na nookiauvai. Ti rubuungainna Anutuugaa tuanaivaa na ni ausa mmuduuyaivaa mmiauvai. Mmuakiaa kuaiyauvo Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaki vaiyauvaata forofetaiya kuaivaki vaiyauvaatama na rikiee kiaunoo: Kutaavaivee, kiau vai.

¹⁵ Aa vaidi kua pinaana ni yapa kiaa aaya faannaida yaata utida kiaanoo: Mmuakiaa vaidi yoketaiyaata maisaiyaatama putuaivakidiri fai Anutuugo tinai diitaaravee. Iya itaa kua kiaa kiada yaata utida faannakiaivaugiatama neetaata yaata utuee faannakiauvai.

¹⁶ Ivaara na Anutuugaa avuuvuunnaata gioonna kiaapuuya avuuyauvunuaatama mmannammanna yoketaama iikiau koko hama maisama variraivo ni yaatana vaivai.

¹⁷ Na kaayau nuanu vooyauvai vo yosinnayauvaki variee kava vara ranee ngiee sikauyauvaa kati mmanna haipuuanyi kaiyauvaa ni seena gioonna kiaapuuya mmiee Anutuugaara kati puaraivaa hudanaanaravai.

¹⁸ Na mmaanna tuu kuaivaa hatokoovaara irisai iira aataruuvaa iima taika kiee puaraivaa hudee variaaduu vaidi Yutayaiya nuunaira nnau pinaivaki ni teeravai. Ni too suaiivaki hama gioonna kiaapuuya ni suvuaida sabi kua sabi kua ruairata ruairata tiravai.

¹⁹ Vaidi Yutayaiya mmata Asiaivakidiri nnuuya nnaasu ivaki varida ni teeravai. Iya na koonnama iikiaivaa tootiri. Iyaano numa i avuuvau kua pinaivaa niiki yapaatirivee.

²⁰ Na kua yeena raira vaidiia avuuyauvunu diee vakiaa suaivaki kutaa mmoori maisaivaa na uuvaa iya teeda kua yeena rautiri. Vaa tooya makee aavaki varida i kiaa i mmiaatirivee.

²¹ Na iya avuuyauvunu diee vakiaa suaivaki mmuaa kuavai nnaasu na aayanna ree kiaanoo: Anutuugo tinai vaidi putuaia kava diitaaraivaara na kutaavaivee kiauvaara aanna makee ngia kua pinaivaa niiki yapaano, tiravai. Ii na kiaa kua ivaa nnaasu fai iya i kiaa i mmiaaravee.

²² Pauruuso itaa kua tuduu rikioo Perekiiva vaa Yisuunna aataruuvau nuau mmayaayaivaa arinaima rikioo iya kava kua kuaaraivaara iya ooqoo tioo tunoo: Rapira kieeta Rusiiva nninai tee fai na ngii kuaivaa radudaanaravee,

²³ Kiaa kioo vaidiivo Pauruusa haitatuuvaa tunoo: Oovi nnauvaki inna yapa kiee kati yoketaama inna haitatuunna sa inna yuku yaakuuyauvunu yeena rairama kiee inna seenaiya hama innasi vai mminaiyauvaa varada numa inna mmiaaraivaara sa ooqoo kiane, tiravai.

Pauruuso Perekiiya Durusirooya avuuvaitanau diravai

²⁴ Vo suai voovaki Perekiiva ari nnaata Yutayaa gioonnaivaa nnutuuvo Durusiroonna vitoo numa varioo Pauruusaara tuduu innasi ngioo Yisuu Kirisinnara kutaavaivee tuu kuaivaa ivaitana kuaa mmuduu rikieeravai.

²⁵ Rikiooduu Pauruuso safuuma variraivaara tioo vaidiia ngiari mmamma iira aataruuvaa ooqoo tiraivaara tioo Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivo nninaraivaara tuduu rikiooduu Perekiinna aatuuduu tunoo: Aanna makee kuanee. Na yapooma teeno suai voovai kati vainai fai na aiyara tinai ngianee,

²⁶ Kiaa kioo Pauruuso ari kati mmaanai kuanaraivaara sikau vooyauvai inna mmiaaraivaara yaata utuoo faannainno variravai. Ivo itaama yaata utuuvaa makemakee Pauruusaara tuduu innasi nnuduu innaata kua tiravai.

²⁷ Iya itaama iida varuduu taara nuanu taika kiooduu vaidiivaa nnutuuvo Porikii Peseteeva kieeta vaidi Perekiinna mmaataivaa vareeravai. Varooduu rikioo Perekiiva Yutayaa vaidiia yapa mmoori yoketaivaa iinaree kuaa Pauruusa pikiiooduu oovi nnauvaki homo variravai.

25

Rooma kieetaivaasi Pauruuso na kuanaravee tiravai

¹ Peseteeva iya kieetavai numa varuduu taaravooma suaivo taika kiooduu ari yosinna Kaisariaa pikioo Yerusareema viravai.

² Oro varuduu Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi Yutayaiya kieetaiyaatama innasi nnida kava kua pinaivaki Pauruusaa yapoo kuaivaa inna kiaa mmiravai.

³ Kiaa mmi taika kiada yamaa kua yamaa kuaivaa tida inna yaparaida tunoo: A ee-oo tino Pauruuso Yerusareema nnino ti yoketaakiaivee, tiravai. Pauruuso aataru tammaivau nninai iya inna ruputuaaraivaara iya kua yeena raida itaa kua tiravai.

⁴ Tuduu rikioo Peseteeva iya sai tunoo: Pauruuso homo Kaisariaa oovi nnauvaki varinoo. Kiisa suai fai na kava vara ranee ipi kuanaravai.

⁵ Tikiai ngiikidiri kieetaiyaata ni tasipama vida teekio Pauruuso mmoori maisaivaa uuvo vainai iya kava kua pinaivaki inna yapaatee, tiravai.

⁶ Peseteeva itaa kua kiaa kioo yaaku saivai sainaidiri taaravoomannee vara yaakuu-vaitana suaivaa iya tasipama varuduu taika kiooduu kava vara ranoo Kaisariaa viravai. Vauvo patauduu kua radudeera nnauvaki oro ivaki varioo vaidiyya tuduu Pauruusaa vitada

⁷ innasi nnuduu vaidi Yutayaiya Yerusareemadiri nnuuya kua pinaa kaayau ari vooka-rauyauvaa innaki yapada rikiooduu hama oyaiauvootairavai.

⁸ Hama oyaiauvootauduu Pauruuso iya kuaivaa irisaivaa tunoo: Hama na Yutayaiya mmaanna tuu kuaivaa hatokeeravai. Hama na nuunaira nnau pinaivaki mmoori maisaivaa iiravai. Hama na Roomaa kieeta tuanaivaa kua aataruuvaa hatokeeravaivee,

⁹ tuduu rikioo Yutayaa vaidiyya Peseteeva mmoori yoketaivaa iinaree kiaa ivo Pauru-usaa yaparainno tunoo: A Yerusareema i kuatainnee? Fai a ivaki vinai aa kua aavaa kava aiki yapakiai fai na rikiaanarannee?

¹⁰ tuduu rikioo Pauruuso inna kuaivaa sai tunoo: Roomaa kieeta tuanaivaa kua pinaivaa radudeera nnauvo aanna ivovee. Vaa na aikiooma i avuuvau diaukai iya kua pinaivaa niiki yapaanoo. Eenoo ni kuaivaa radudaannaivo inna yoketaavai. Vaa a taannavai. Hama na Yutayaiya aataruuvaa hatokeeravai.

¹¹ Na kua aataruuvaa hatokee mmoori maisaivaa iikiautiri. Eenoo kiannani iya ni ruputuaatirivee. Hama na putinaraivaara oogoo kiauvali. Iya kua pinaivaa niiki yapaivo hama kutaavai vainoo. Hama vaidi voovoono yopeema ni vitoo iya mmunaravai. Na Roomaa kieeta tuanaivaasi vino ni kuaivaa radudaanaravee,

¹² tuduu rikioo Peseteeva ari vaidi tinni yoketaiya tasipama kua kiaa kioo Pauruusaa tunoo: Inna aikioovee. A Roomaa kieeta tuanaivaasi kuanee tinai fai na i titanai kuanaravaivee, tiravai.

Pauruuso Akiripaaya Berenikiooya avuuvaitanau diravai

¹³ Suai nnaagiai voovaki Yutayaiya kieetaivaa nnutuuvoo Akiripaava ari nnaataivo Berenikiooya yosinna Kaisariaa tiida Peseteeva kieetavai varuuvaa innara kua yoke-taivaa kiaaraivaara tiiravai.

¹⁴ Tuma varida rikiooduu Peseteeva Akiripaanna Pauruuso oovi nnauvaki varuu kuaivaa kiaa mmioo tunoo: Vaidi voovai oovi nnau aavaki variivaa Perekiiva pikiaikio homo hara kioo varinoo.

¹⁵ Na Yerusareema variaa suaivaki vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata Yutayaa yokovaiyaatama kua pinaivaki inna yapa kiada inna ruputuaneeera ni yaparairavai.

¹⁶ Yaparauduu na iya kiaanoo: Vaidiivaa vaidi vooya kua pinaana inna yapaivaa hama ta Roomaiya tauraa inna ruputuaneeera kiaunnavai. Vaidi vooyaano numa kua pinaivaa vaidi voovaaki yapa kiaikio ivo iya kuaivaa irisai tikiai rikiada ta iya kuaivaa radudaunnavai. Roomaiya aataruuvoo itaama vaivaivee,

¹⁷ kiaaduu rikiada iya mmuakiaaya numa aavaki vauya patauduu na akiairaama kua radudeera nnauvaki oro variee kiaaduu iya Pauruusaa vitada nniravai.

¹⁸ Nnuduu kua pinaivaki inna yapeera vaidiyya diitooduu iya ari vookarau mmoori maisaivaki inna yapa kioovaara na yaata utuaaduu

¹⁹ ngiari Anutuugaara iira aataruuvaa nnaasu innara iya nnannatooduu kua pinaivaki inna yapeeravai. Vaidi putuuvaa nnutuuvoo Yisuunnara Pauruuso tunoo: Varinoo, tuuvaara innara iya nnannatooduu kua pinaivaki inna yapeeravai.

²⁰ Yapa kiooduu rikiee na kua oyaivaa rikiaanaraivaara kumimakama kiee Pauruusaa yaparaina kiaanoo: A Yerusareema i kuatainnee? Fai a ivaki vinai aa kua aavaa kava na rikiaanarannee?

²¹ kiaaduu rikioo Pauruuso oogoo tioo ni yaparainno tunoo: Fai vaidiyya ni haitatuukiai na Roomaa kieetaivaasi vino ni kuaivaa radudaanaravaivee, tuduu rikiee na haitatuura vaidiyya kiaanoo: Inna haitatuukio yapooma aataruuvoo kooyaa vainai na Roomaa kieeta tuanaivaasi titano kuanaravaivee,

²² tuduu rikioo Akiripaava tunoo: Aa vaidi aavaa kuaivaa ni rikiaatainoo. Neenoo inna kuaivaa rikiaananavee, tuduu rikioo Peseteeva inna sai tunoo: Fai a turau inna kuaivaa rikiaananavee, tiravai.

²³ Vauya patauduu Akiripaaya Berenikiooya ngiari uyira raira yoketauyauvaa vara uyu rau varada rapira vaidi kieetaiyaata yosinna kieetaiyaatama tadadama nnida varuduu gioonna kiaapuuya iya teeda nnaasu vauduu kua radudeera nnauvaki nnida viravai. Oro varuduu Peseteeva ari ngiaammuauya tuduu Pauruusa vitada nniravai.

²⁴ Nnuduu rikioo Peseteeva tunoo: Kieeta vaidi Akiripaavaata mmuakiaa gioonna kiaapu aavaki variaiyaatama rikiaatee. Vaa ngia aa vaidi aavaa taavai. Mmuakiaa Yutayaa gioonna kiaapu aavaki variaiyaata Yerusareema variaiyaatama kua pinaivaa innaki yapaaraivaara niita kua tiravai. Kua tida varida aayanna reeda tunoo: Ruputu kikio putuaivee, tiravai.

²⁵ Tuduu na iya kuaivaa rikiaaduu hama ivo mmoori maisa iiravaara tida na kiaaduu hama inna ruputuduu putiravai. Ariinoo tunoo: Na Roomaa kieeta tuanaivaasi kuanaravee, tuuvaara na inna titaanaraivaara ee-oo tiravai.

²⁶ Na ivaara Roomaa kieetaivaani yanaivaa fafaara raanaree kiauko hama kua oyavootainoo. Kieeta Akiripaa-o, itaama vainai na i avuuvauunnaata aavaki variaiya ngii avuuyavunuaatama inna vatee yapa kinai ngia inna kuaivaa rikiaada oyaivaa ni giaa ni mikiai na Roomaa kieetaivaani yanaivaa fafaara raanaravai.

²⁷ Vaidi oovi nnauvaki variivo hama tomeda ivo uu oyavootaivaara na kati titano vino hama safuunaravaivee, tiravai.

26

Pauruuso Akiripaanna avuuvau ari kua irisaivaa tiravai

¹ Tuduu rikioo Akiripaava Pauruusaa tunoo: Kua pinaivaa aiki yapaivaa irisaivaa eenoo aiyara yaata utuee kuaivaa ni giaa ni mianee, tuduu rikioo Pauruuso ari yaakuuvaa raduda utuoo irisai kuaivaa inna kuaa mmioo tunoo:

² Ti kieeta Akiripaa-o, Yutayaa vaidiia mmuakiaa kua pinaivaki ni yapaivaa irisai kuaivaa makee na i kiaa i mmunarivaara rikiauko ni yoketainoo.

³ A mmuakiaa Yutayaiya iikiaa aataruuyauvaa arinaima rikiaannaivaara na i kiaa i mmunarivaara ni yoketainoo. Ivaara na yamaa kuavai i yaparaina kiaunoo: Tirooma variee ni kuaivaa rikiaanee, kiaunoo.

⁴ Na kiisayaa nini yosinnaivakiaata Yerusareemaivakiaatama varia ree ngiee ngiee variauvaa vaa mmuakiaa vaidi Yutayaiya teeda rikieeravai.

⁵ Na variee vaidi Farisaiya aataruuvaa iiravai. Ta vaidi Farisaiya Anutuugaara uu aataruuvaa iiravai. Ta vaidi Farisaiya Anutuugaara uu aataruuvaa safuuma iida mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuugaara uu aataruuvaa yaatareeravai. Na Farisaiya aataruuvaa tuginnama uuvaa hokoba suai vaa vaidi Yutayaiya taavai. Ivaara iya kooyaa kiatainai aikiooma fai ivaara kiaaravai.

⁶ Nnaaru Anutuugo ti rubuungainna ari kua kuaa teerama kioo kuaivaa iya mmuuvaaara na yaagueegama yaata utuee faannakiauvaara aanna makee na aavau diee vakiaukai iya kua pinaivaa niiki yapaanoo.

⁷ Ii kua kuaa teerama kioo kua ivaa ti oyai yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitanaakidiri diaunnaiya ta ivaa varaaraivaara yaata utida heenagieena ikiannagisanna Anutuugaa ti ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaunnava. Ti kieeta Akiripaa-o, na i kua kuaa teerama kioo kua ivaa puaisa utuee faannakiauvaara Yutayaa vaidiia kua pinaivaa niiki yapaanoo.

⁸ Anutuugo tinai vaidi putuaiya kava diitaaraivaara ngia Yutayaiya kutaavaivee kiataama vaikiainnaata unnakuavee kuaanoo. Ngia aaniiraida itaa kua kuaannee? Kutaa kuaavaivee.

⁹ Nnaaru neneenoo yaata utuaaduu nini yaataivoono tunoo: Nasareetaa vaidi Yisuunna aataruuvau nuairaiya maisa mmooriivaa iikianee,

¹⁰ tuduu na Yerusareema maisa mmooriivaa yaagueegama iya iiravai. Uuduu Anutuugaara kati puara hudeera vaidiia ee-oo tuu yanaiyauvaa ni muduu na varee Anutuugaa gioonna kiaapuuya vatee oovi nnauvaki yapa kiaaduu varuduu vaidi vooya iya ruputikiai putuateera tuduu neeta kuaanoo: Ruputikiai putuatee, tiravai.

¹¹ Kiaa kiee na kaayauneetu iya nuunaira nnauyavaki nuaina iya Yisuunnara maisa kua kiateera na iya ripiina iya ruputuateera tiravai. Kiaaduu ni ausaivo kaayau iyaara kapikaroovaara na ngieera vo yosinna vo yosinnaiyavaki iya ruputinara viravai.

*Pauruuso ari ausa hanigioovaara iya kuaa mmiravai
(Aposoroo 9:1-19; 22:6-16)*

¹² Ti kieeta Akiripaa-o, ivaara na Damasakuusa viee Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya yanaiyauvaa varee viee variaaduu

¹³ iKianna tammauduu mmeekia ari vookarauvo suaivaa mmeekiaivaa yaataroovo ngiau aapuuvakidiri niyaa ruvuahoo ni tasipama vuuyayaatama ruvuahaeravai.

¹⁴ Ruvuaahooduu ta mmuakiaaya mmataivaki vida varada vaida na rikiaaduu kua voovai Eporai kuaivakidiri niita kuaivaa tioo tunoo: Sauruuso, e aaniira mmoori maisa mmamma nniitaraera aataruuvaa ni iikiannannee? Nakaaravo puara burimakauvaa yau avakaraivaadiri ruaikio rikioo ariinoo ari yukuuvaadiri hatookio pinaa nniitaraivo innaki vaineema a mmamma nniitaraivaa ni iikiannaivo hama giaaki vainoo. Aiki vainoo,

¹⁵ tuduu rikiee na sai kiaanoo: Udaanga-o, a gioonoonna kiannannee? kiaaduu rikioo ivo ni sai tunoo: Na Yisuuvee. A mmoori maisaivaa ni iikiannanoo.

¹⁶ Diitee ngiau dianee. A ni mmoori vareera ngiaammuaavai na i mmataama kiaanaraivaara na aita kua kiaunoo. Makee a ni tee rikiaannaivaaraata yapooma na i vitainaraivaaraatama gioonna kiaapuuya kiasa mmianee.

¹⁷⁻¹⁸ Na i titanai a gioonna kiaapu Isarairaiyasiaata ngiari voopinnaiyasiaatama kuanaravai. A viee iya tinai arinaima rikiada upisi aataruuvau pikiada mmeekia tai aataruuvau vida Sataangaa yaagueeqaivaa pikiada Anutuugaa yaagueeqaivaa varaaraivaara na i titanai kuanaravai. A viee iya tinai iya niyara kutaavaivee tikiai na iya mmminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kinai iya Anutuugo ariinnee ti gioonna kiaapuuya tasipama variaaraivaara na i titanai kuanaravai. A vinai vooya aiyara nnannateekiai fai na i vitee yoketaivau i yapaanaravai.

Pauruuso ari mmooriivaara iya kiasa mmiravai

¹⁹ Ti kieeta Akiripaa-o, na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri kua ni giasa ni muuvaara hama na pikieeravai. Na iiravai.

²⁰ Iina tauraa Damasakuusa viee nnaagiai Yerusareema viee nnaagiai mmata Yutayaivakiaata ngiari voopinnaiya mmataiyauvakiaatama viravai. Viee na iya kiasa mmiee kiaanoo: Ngiingii ausaiyauvaa hanigiada ngiingii mmminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmida mmoori yoketaivaa iikiai fai gioonna kiaapuuya teeda kiasa: Vaa kutaa ausa hanigiaano, kiasaravai.

²¹ Na itaa kua kiasaivaa na nuunaira nnau pinaivaki kuaaduu Yutayaa vaidiia ni utu raririima rada ni ruputuaara iiravai.

²² Ni ruputuaara uu suaivakidiri Anutuugo ni tasipama varia roo ngioo ngioo aanna makee homo ni tasipama varinoo. Ivaara hama aaniivaara na aavaki diee vaina vaidi nnoonnaiyaata vaidi kuminaiyaatama kuaivaa kiaanoo. Musiivaata porofetaiyaatama fai yapooma vainaraivaara fafaara roo kuaivaa nnaasu na kiaanoo.

²³ Musiivaata forofetaiyaatama Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara kiaanoo: Fai ivo mmamma nniitaraivaa varoo putiivakidiri ivannaadee kava diitaanaravai. Diitaivoono mmeekia tai aataruuvaa gioonna kiaapu Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama kiasa mminai rikiada ausa hanigiakio iya vitoo yoketaivau yapaanaravaivee. Musiivaata forofetaiyaatama itaa kua tuu kuaivaa neeta mmuai kuaivaa kiauvaivee.

²⁴ Pauruuso ari tuu kuaivaa irisaivaa itaa kua tuuo varuduu rikioo Peseteeva puaisakama inna tunoo: Pauruuso, a yaata duunakuavee. A kaayau yanaiyauvaa yaarannanono i yaataivo duunainoo,

²⁵ tuduu rikioo Pauruuso inna sai tunoo: Ti kieeta yoketaa-o, hama na yaata duunavaivee. Na kiau kuavo safuuma kutaa kuavai kiaanoo.

²⁶ Ti kieeta Akiripaava na kiau kua aavaara safuuma rikiaivaara na yaagueeqama innaata itaa kua kiaanoo. Vaa na tauvai. Hama na hataumaki ni mmooriivaa iikiaivaara ivo mmuakiaavai too rikiaivaivee.

²⁷ Ti kieeta Akiripaa-o, a ti forofetaiya kuaivaara kutaavaivee kiannannee? Vaa na tauvai. A kutaavaivee kiannavaivee,

²⁸ tuduu rikioo Akiripaava Pauruusa sai tunoo: Aanna makee a kiisa suai niita kua tiee yaata utuee kiannanoo: Ivo ausa hanigioo Yisunna aataruuvau kuaiveenna kiannannee?

²⁹ tuduu rikioo Pauruuso inna sai tunoo: Mo kiisa suai na aita kua tinai a ausa hanigiaanarannee? Vara hokoba suai na aita kua tinai a ausa hanigiaanarannee? Hama neeta taunoo. Eetama gioonna kiaapu makee ni kuaivaa rikiaiyaatama ausa hanigiada ni roosiima variateeraivaara na Anutuugaata kua tiee yaaku varaunoo. Aa ni ranaa rau kioo yeenaiyauvaara hama na itaa kua kiaanoo. Na ausa hanigiauvaara itaa kua kiaanoo.

³⁰ Pauruuso itaa kua tuduu rikiada Yutayaiya kieetaivoota mmata kieetaivootama Berenikioovaata gioonna kiaapu vooyaataama diitada

³¹ mmaanai vida ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Aa vaidi aavo hama mmoori maisavai iikiai teeda rikiadaata iya inna oovi nnauvaki yapa kiada inna ruputikio putuaiveeraivaara iikiaanoo,

³² kiaa kiada Akiripaava Peseteenna tunoo: Hama aa vaidi aavo na Roomaa kieeta tuanaivaasi kuanaravee tutiri. Vaa oovi nnauvakidiri mmaanai tuoo vutirivee. Akiripaava itaa kua tiravai.

27

Pauruuso siipaivaki karoo Rooma viravai

¹ Ta mmata Itariaa kuaara kuaivaa kiaa yeena rau kiaannaduu rikiada vaidi haitatuu-raiyaano Pauruusaata ngiari vo vaidi oovi nnauvaki varuuyaataama vaidiivaa nnutuuvu Yuriinna mmuduu haitatuuravai. Ivoono Roomaa kieeta tuanaivaa rapira vaidi vooya kieetavai variravai.

² Varuduu ta yoosinnaivaa nnutuuvu Ataramutuu ivaki vida siipaivaki kareeravai. Ii siipa ivo mmata Asiaivau vau yoosinnaiyauvo nnoori siriivau vauvakira kuanara uduuu ivaki ta karada viravai. Maketoniaa mmataivau vau yoosinna Tesoronikii diaa vaidiivaa nnutuuvu Arisarakaava ti tasipama viravai.

³ Vududuu heenauduu siipa aakiaivaki vakiaannaiya patauduu numa yoosinna Sitoona reemi raannaduu Yuriiva Pauruusaara yoketaingo innara ee-oo tuduu ari seenaiyasi vioo iyasidiri hama innasi vau mminnaiyauvaa vareeravai.

⁴ Varoo kava vara ranoo siipaivaki karoo vududuu siipaivo vuupinnainnidiri yuunnaivo nnuuvaara mmata nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvu Kuporoo hama yuunnaivo nnuupinnainningiaidiri viravai.

⁵ Vududuu mmata Kirikiaivaata Paburiaivaata yaatarada vidada oro mmataivaa nnutuuvu Rukiaa vau yoosinnaivaa nnutuuvu Mura ivaki siipaivakidiri reemi reeravai.

⁶ Reemi raannaduu Pauruusainna haitatuura kieetaivoono nuainnonno tooduu yoosinna Aresadiriaa vaidiivaa siipaivo Itariaa kuanara uuvo inna too vauduu too tuduu ta ivaki karada viravai.

⁷ Kuaannaduu yuunnaivo utuduu hama ta seenada viraida tadadama kuaannaduduu suai vooyauvai taika kiooduu ta yoosinna Naitaasa vainiivau vida taannaduu yuunnaivo pinaama utuduu ta kuaara kuaannaipinnai hama yopeema viraida ta mmata voovai nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvu Keretee hama yuunnaivo nnuupinnainningiaa vidada mmata araivaa nnutuuvu Saramoona yaatareravai.

⁸ Yaatarada nnoori tooyaidaa tadadama vidada oro yoosinnaivaa nnutuuvu Yoketaa Yoosinnavai vaini hama yoosinnaivaa nnutuuvu Rasiaa ivaki viravai.

⁹ Vida rikiaannaduu vaa hokoba suaivo taika kieeravai. Yutayaiya Anutuugaata kua kuaaraivaara ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo tuu suaivo vaa taika kieeravai. Ta rikiaannaduu igii suai ivaki yuunnaivo pinaama utuduu nnooriivo ketekaateenno varuuvaara Pauruuso ari yaata utuu kuaivaa iya kiaa mmioo tunoo:

¹⁰ Vaidiso, vaa na rikiauvai. Ta siipaivaki karada vikio pinaa mmuaararaiivo tiisi nnino hoonahaana mmuakiaa mminnaiyauvo siipaivaki vaiyauvo fai maisaino siipaivoota maisainai vaidiiaata putuaaravaivee,

¹¹ tuduu rikioo Pauruusainna haitatuura kieetaivo hama Pauruusaa kuaivaa rikieerainno siipa utuu vaidiivaa kuaivaata siipa nakaaravaa kuaivaatama nnaasu rikieeravai.

¹² Rikiooduu iya varuu yoosinnaivaki yuunna utuu suaivo hama yoketauvaara vaidi kaayaunnaano siipaivaki karada yoosinna Ponikaa kuaara iiravai. Ponikaa yoosinna yoketaivo mmata Keretee vauduu ivaki siipaivo oro dira mmaataivo yoketaavai vauvaara iya ipira kuaara iiravai. Iya ipi vida pinaa yuunna utira suaivo nninainnaata hatauma vaupinnai vara hiri variaaraivaara yaata utiravai.

Yuunna yaamurukaivo siipaivaa utiravai

¹³ Tooya saivakidiri yuunna kiisaivo utuduu vaidiia yoosinna Ponikaa kuaaraivaara yaata utida tunoo: Fai aikiooma ta kuaaravaivee, kiaa kiada siipaivaa utira ainaivaa nnukaivakidiri rada kiada siipaivaki yapa kiooduu mmata Keretee siriivau viravai.

¹⁴ Vuduu yuunna yaamuruka pinaivaa nnutuuvu Urakuroona mmataivakidiri

¹⁵ tuoo siipaivaa utuduu hama yopeema siipaivo yuunna nnuupinnainningiaa vuduu siipa utuu vaidiivo siipaivaa utira yauvaa pikiooduu yuunnaivo siipaivaa utuduu yuunna vuupinnainningiaa viravai.

¹⁶ Vuduu mmata kiisa vovaatavai nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvu Karauta hama yuunna utuupinnainningiaa vida kanuuvu siipaivaa aravau vauvaa utu raririima siipa aakiaivaki yapaara iikiaannaduu ti mmuaararooduuta

¹⁷ utu raririima aakiaivaki yapa kiada yeena yaagueeqaiyauvaa varada siipaivo havarataanarainnoo kiaa yeenaiyauvaadiri rairavai. Iya Ripuaa mmata siriivau nnoori-ivo rubaayoo siri nnuka muaraagaivaki siipaivo puaisakama uyu kioo dioo vaivoora kiaa aatuuda siipa buruqa pinaivaa rukuasaa kiada rapugiaa aakiaivaki yapa kioodoo yuunnaivo siipaivaa kati varoo viravai.

¹⁸ Vuduu yuunna yaamuruka pinaivo utududuu vakiaannaiya patauduu siipaivo nnoori aakiaana vivoora kiaa kiada hoona mmuaararooyauvaa vara kagaari kagaariida variravai.

¹⁹ Itaidada vakiaannaiya patauduu siipa mmoori vareera vaidiyya ngiari siipa iira mminnaa mmuakiaayauvai vara kagaari kieeravai.

²⁰ Kagaari kioodoo kaayau suaivaki ta taannaduu hama suaivootama aakiapuaivootairavai. Hameetauduu yuunna yaamuruka pinaivo utududuu ta yoketaama vida aikiooma yoosinnaivaki kuaaraivaara hama yaata utiraida pikieeravai.

²¹ Pikiooduu vaidiyya vaa hokoba suai yeennaivaa pikiooduu too Pauruuso num a iya avuuyauvunu dioo vainno tunoo: Vaidiso, ta Keretee mmataivau varuu suaivaki ngia ni kuaivaa rikiaataama kiadaata hama ngia ni kuaivaa rikiaada Keretee pikieeravai. Ngia tauraa ni kuaivaa rikiaatiri. Hama mmuakiaa ngii hoona mminnaiyauvo maisaitiri. Hama ngia koonnama variaatirivee.

²² Inna aikioo, ni kuaivaa rikiaatee. Sa ausa mmuaarakiatee. Fai hama vaidi voovoono putinaravai. Fai siipaivo nnaasu maisainaravai.

²³ Aa heena aavaki na vaina tauko ni Anutuuga na ni ausa mmuduuyaivaa inna mmiauvaa aangeraa voovoono tuma ni tinoo:

²⁴ Pauruuso, sa aatuunna varianee. Fai a Roomaa kieeta tuanaivaa avuuvau dinaravee. Rikiaanee. Anutuugo kati aiyara yoketaama yaata utiivaara ivo vaa aini iya mmataama kioo i mmuu mmuakiaaya i tasipama siipaivaki variaiyai fai yoketaama variaaravaivee, tiivai.

²⁵ Vaidiso, aangeraiivo itaa kua tiivaara sa ngii mmuaarakiaivee. Anutuugo ni giaa ni miivaara na kiaunoo: Fai kutaa ivo iinaravaivee, kiauvi.

²⁶ Itaama vainainnaata fai ta hama safuuma kuaaravee. Fai yuunnaivo ti utinanai ta mmata nnooriivo ututuuma kiaivaa siriivau kuaaravaivee, tiravai.

²⁷ Suai yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama suaivo taika kioodoo heenaki yuunna yaamuruka pinaivo ti utuduu ta nnoori sorovuaraivaa nnutuuvu Atiriivau kuaannaduu heena tammaivaki siipa mmoori vareera vaidiyya yaata utida rikiooduu siipaivo mmataivaa vainima viravai.

²⁸ Vuduu rikiaada yaata utida aina mmuaararoovaa yeenaivaa haru kiada nnooriivaki kagaari kioodoo vuduu utu rada kiada tooduu nnooriivaki nnukaivo hokobavai (120) vairavai. Vauduu teeda vida kiisa suai kava mmataida tooduu nnooriivaki nnukaivo paannama (90) vairavai.

²⁹ Vauduu teeda sikau kaayau siriivau suvuuvau siipaivo vioo havarateenoora aatuuda siipa rakanavaki aina mmuaararooyauvaa taarama taarama vara kagaari kiada pataki-aivera yaaku vareeravai.

³⁰ Yaaku vara taika kiada siipa mmoori vareera vaidiyya ngiari toovau siipaivaa pikiaada kuaaree kiaa iida kanuuvaa yeenaiyauvunudiri nnoori verenoovau reemi yapa kiada iya kanuuvaki reemi raaree kiaa unnakua tida aina mmuaararoo vooyauvai siipa kieetaivakidiri vara kagaari kaaaraivaara unnakua tiravai.

³¹ Unnakua tuduu rikioo Pauruuso rapira vaidiyyaata iya kieetaivaatama tunoo: Siipa mmoori vareera vaidiyya hama siipaivaki variki ai fai hama ngia mmuakiaaya yoketaama kuaaravee,

³² tuduu rikiaada rapira vaidiyya kanuuvaa yeenaiyauvaa hatoka kioodoo vioo kieeravai.

³³ Vioo kioodoo patainara uuduu Pauruuso mmuakiaaya yeennaivaa nnaateera yaagueeqama kua tioo tunoo: Ngia yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama suaivaa yuunna yaamurukaivo taikaanaraivaara faannaida varida hama yeenna nneeravai.

³⁴ Ivaara na yaagueeqama kiaunoo. Ngii yeenaiyauvaa nnaatee. Nneekio ngii yaagueeqainai yoketaama kuaaravai. Ngia vida hama koonnama kuaaravai. Yoketaama kuaaravee,

³⁵ kiaa kioo Pauruuso yeenna bereetaivaa varoo iya avuuvau Anutuugaata kua yoke-taivaa kiaa kioo kusii kioo nneeravai.

³⁶ Nnoo varuduu teeda mmuakiaaya kiisama iya yoketauduu iyaatama yeennaivaa nneeravai.

³⁷ Ta siipaivaki variaanna vaidiyya kaayau (276) varida yeenna nneeravai.

³⁸ Nnaa taika kiada iya kaayau yeenna vuitaiyauvaa vara kagaari kioodoo siipaivo papakaanauduu viravai.

Nnooriivo siipaivaa rummua ruvuarata kieeravai

³⁹ Vududuu patauduu siipa mmoori vareera vaidiia mmataivaa reeti teeda kumi-makaida tooduu mmataivo nnooriivaa sainai sainai vauduu teeda ivaki siipaivo siriivau oro duoo vainaraivaara yaata utida

⁴⁰ aina mmuaararooyauvo nnooriivaki vauyauvaa yeenaiyauvaa hatoka kiada nnoori-ivaki pikiada nnoori ruvuaseera yatari sagaiyauvunu yeena rau kiooyauvaa rukuasaa kiada siipa kieetaivaki buruga vauvaa vara ngiau haru kiooduu yuunnaivo utuduu siipaivo safuuma nnoori siriivakira viravai.

⁴¹ Nnoori siriivau kuanaree kiaa vioo vioo nnoori aakiaivaki nnuka muaraagauvaki siipa kieetaivo puaisakama uyu kioo dioo vainno hama hanigiaataama kioo vauduu nnooriivo pinaama ketekaateenno siipa rakanaiivaa varoo sainai ruoo sainai ruoo ruoo siipa rakanaiivaa rummua ruvuarata kieeravai.

⁴² Ruvuarata kiooduu siipa aakiaivaki oovi nnauvaki varuu vaidiia nnooriivaki suai roommu kiada ivaa karada ngiari toovau vivoora rapira vaidiia iya rputuduu putuaara uduu

⁴³ rapira vaidiia kieetaivo Pauruusaara yoketaimno inna rputivoora iya ooqoo tiravai. Ooqoo kiaa kioo vaidi nnoori kareera aataruuvaa tuqinnama tooya tuduu nnooriivaki suai roommu kiada nnooriivaa karada kati nau viravai.

⁴⁴ Vuduu nnaagiai hama nnoori kareera aataruuvaa tooya siipa araiyauvo nnooriivau vauyauvaa utida nnooriivaa karada kati nau viravai. Vuduu ta eyommaaya itaama kati yoketaama mmataivau viravai.

28

Ta yoosinna Meretee viravai

¹ Vida rikiaannaduu mmata nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Meretee vauduu

² gionna kiaapu mmaayootaiya tiyara pinaama yoketaiduu vati ruduu ririkia utuduu iya ikia tiini hara kiada tiyara tuqinneeravai.

³ Tuqinnooduu Pauruuso ikia aangangaraiyauvaa porooma utuoo numa ikiaivaki kiooduu too inna totookauduu ivakidiri yapai quaiha roosuuvu Pauruusa yaakuuvau unnu kioo vairavai.

⁴ Unnu kioo vauduu mmaayootaa gionna kiaapuuya ivaa teeda ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Kutaa, aa vaidi aavo vaidiia rputikiai putuaa vaidivai. Irisai hama inna variraivootainoo. Ivo nnooriivau ngioo hama putivai. Aa yapai aavoono inna gutu kino putinaravee,

⁵ tuduu rikioo Pauruuso yapaivaa ari yaakuuvaidiri rummua ruvuasa ikiaivaki kiooduu hama kiisama inna yaakuuvo nniitaeeravai.

⁶ Hama nniitarooduu gionna kiaapuuya inna mmammaivo yootano ivo putuinaaree kiaa kiada hokoba suai faannaida varuduu hama inna mmammaivo yootooduu hama ivo putuduu keenaa innara yaata utida tunoo: Ivo anutuuvovee, tiravai.

⁷ Tuduu ta nnoori siriivau variaannaduu mmata kieetaivaa nnutuuvo Pupiriinna mmataivo vainima ivau vairavai. Vauduu ta innasi kuaannaduu ivo tiyara yoketaama tuqinnooduu taaravooma suai ta inna tasipama variravai.

⁸ Varida taannaduu Pupiriinna koova nniitarooduu ari mmaataivau nnaasu vainno varuduu inna mmammaivo ikiayanaa tooduu naara duduuduu rikioo Pauruuso inna nnauvaki vioo innara yaaku vara kioo ari yaakuuvaitana innayaa utuduu inna nniita-roovo taikeeravai.

⁹ Taikooduu rikiaada mmuakiaa gionna kiaapu nniitarooya ii mmata nnoori ututuuma kioo mmata ivaki varuuya nnuduu iyaatama iya nniitarooyauvaa tuqinneeravai.

¹⁰ Tuqinnooduu iya mminnaa vooyauvai kati ti mmuduu yapooma ta siipa voovaki karaara iikiaannaduu iya hama tiisi vau mminnaiyauvaatama kati ti mmiravai.

Pauruuso Meretee pikioo Rooma viravai

¹¹ Taaravooma kuraaga taika kiooduu siipa yoosinna Aresadiriaadiri nnuuvaa nnutu-uvo Unnakua Anutuu Gaabiivaitana nniravai. Tauraa yuunna utuu suaivaki ii siipa ivo mmata Meretee varioo faannairavai.

¹² Faannaududuu suaivo yoketauduu tiisi nnuduu ta karada vidada yoosinna Surakusu ivaki reemi rada taaravooma suai variravai.

¹³ Vari kiada kava siipaivaki karada vidada yoosinna Rekii vakiaannaiya patauduu yuunnaivo sai tooyannidiri utuduu kuaannaduduu taara suaivaitana taika kiooduu yoosinna Potioori viravai.

¹⁴ Oro reemi rada nuaida taannaduu vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya ti teeda vauduu rikiaannaduu tunoo: Tiisi nnida mmuaa Sudaagavai ti tasipama varida kuatee, tuduu rikiada oro mmuaa Sudaagavai iya tasipama vari kiada Rooma aataruuvau viravai.

¹⁵ Vida variaannaduu Roomaa vaidi vaa ausa hanigiooya ta ngiaannaivaa rikiada tuma yoosinna Apiporoo yookaira mmatuuyaivaki vida nnida vaira nnau taaravoomaiyauvaki ti sunaara saidiri nniravai. Nnudu Pauruuso iya too Anutuugaara yoketaavaivee tuduu inna ausa mmuaararoovo yoketairavai.

Pauruuso Rooma variravai

¹⁶ Yoketauduu ta vidada oro Rooma hara kiada variaannaduu nnau voovaki Pauruuso hara kioo varuduu rapira vaidi voovoono inna haitatuuravai.

¹⁷ Haitatuduu taaravooma suaivo taika kioodoo Pauruuso Yutayaa vaidi ivaki varuuya kieetaiya tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Ni seenayaso, hama na ti seenaiyara mmoori maisivaa iiravai. Hama na aataruuyauvaa ti rubuungainna ti mmuuyauvaa hatokeeravai. Hama hatokaaduu Yerusareema varuu vaidiia kati ni utu raririima rada Rooma rapira vaidiia mmuduu iya oovi nnauvaki ni yapeeravai.

¹⁸ Yapa kiada ni yaparaida tooduu iya ni ruputuaara kua oyaivo hameetauduu iya mmaanai ni titaara uduu

¹⁹ Yutayaa vaidiia ooqoo tiravai. Ooqoo tuduu hama vo aataruuvootauvaara na Roomaa kieeta tuanaivaasi nninaraivaara yaparairavai. Hama na nini seena tuanaiyaki kua pinaivaa yapaanaraivaara aapi nninara tiravai. Kua pinaivaa niiki yapooava radudaanara na aapi nninara tiravai.

²⁰ Ii kua ivaara na ngii tee ngiita kua tinaravee kiaukai ngiaavai. Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara Isairaa gioonna kiaapuuya faannaida variaaraivaara vaidiia aa yeena aavaadiri ni rau kieeravee,

²¹ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Hama ti seena Yutayaiya aiyara yanaiyauvaa tiini fafaraa kiaavo tiisi nniivai. Ti seena vooya hama ivakidiri nnida aiyara maisai mmayaayaivaa ti kuaa ti mmiaavai.

²² Vaa ta rikiaunnava. Aa iya Anutuugaayaadiri unnakua kua haubayama kua aataru aavaara mmuakiaa gioonna kiaapuuya vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki maisa kua kiaavai. A ivaara yaata utuee tinara kuaivaa ti rikiaataino.

²³ Iya itaa kua kua kiada kava innaata kua kiaara suaivaa mmataama kiada oro varida tooduu iya mmataama kioo suaivo nnuduu kaayau vaidi Yutayaiya Pauruuso varuuvaki nniravai. Numa ivaki varuduu Pauruuso heenanaanna Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayaivaa iya kua mmududuu heenairavai. Iya Yisuunnara kutaavaivee kie-teeraivaara Pauruuso Musiiva mmaanna kuaivaa fafara roovakidiriaata forofetaiya roo kuaivakidiriaatama Yisuunnara iya kua mmiravai.

²⁴ Kiaa mmuduu rikiada vooyaano tunoo: Kutaavaivee, tuduu vooyaano tunoo: Unakuavaivee, tiravai.

²⁵ Kiaa kiada Pauruuso aa kua aavaa nnaagiai tinara kua aavaa rikiada hama mmuaa yaatavai utiraida pikiada vida kieeravai. Aa kua aavaa Pauruuso tuuvo ataama vainoo. Ivo tunoo: Nnaaru Mmannasa Yoketaivoono forofetaa vaidi Yisayaanna kua mmu kuaivaa Yisayaava ngii rubuungainna kua mmuovo inna kua kutaa kuavaivee.

²⁶ Mmannasa Yoketaivoono tunoo:

Viee aa gioonna kiaapu aaya kua mmiee kiane:

Ngia rikiadada hama arinaima rikiaaravai.

Ngia teedada hama tuqinnama taaravai.

²⁷ Iya ngiari avuuyauvaa teeda

iya yaata tinniyauvaa rikiada

ausa tinniyauvaa hanigiakiai

na iya tuqinnevoora kua

iya tinniyauvo yaagueeqaikiai

ngiari yaataiyauvaa ramuunnaama kiada

ngiari avuuyauvaa tasuuma kiada variaavaivee, kiane.

Mmannasa Yoketaivo Yisayaanna itaa kua kua mmuduu reeravai.

²⁸ Ivaara ngia arinaima rikiaatee. Anutuugo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanara mmayaayaivaa vaidiiaano ngiari vooppinnaiyaata vaa kua mmiaavai. Fai iya rikiaaravaivee.

²⁹ (Pauruuso itaa kua tuduu rikiada vaidi Yutayaiya yaagueeqama ngiari kua mmi ngiari kua mmiima rada pikiada vida kieeravai.)

³⁰ Pauruuso ii yoosinna ivaki taara nuanu hara kioo varioo ariinoo nnau voovaara yookaama kioo ivaki variravai. Varuduu mmuakiaa gioonna kiaapu innasi nnuuyara ivo yoketaimno yamaa kua tiravai.

³¹ Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivaaraata Udaanga Yisuu Kirisiinnaraatama yaagueeqama iya kiaa mmuduu hama vaidi vooya inna ooqoo tiravai.

Pauruusoono aa yanaa aavaa Rooma varuuyani reeravai

Pauruusoono aa yanaa aavaa Roomaayani reeravai. Ivo ari iyasi kuanaraivaara iya kiasa mminai innara teeraikio ivo iyasi vioo Anutuugaara nuunaira aataruuvaa Roomaivaki iinaraivaara aa yanaa aavaa fafaara reeravai. Pauruusa yaata utiraivo gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Rooma varuuya tasipama kiisa suai varioo mmoori iinaraivaara yaata utiravai. Ivo itaama iya tasipama mmoori iino inna aataruuvo kooyaa vaino yoosinna Sipaniaa kuanaraivaara ivo aa yanaa aavaa reeravai.

Pauruuso aa yanaa aavaa roo ivo ari Yisuunnara kutaavaivee tuu aataruuvaaaraata ivo arinaima ausa hanigieera aataruuvaa too rikioovaaraatama ari mmoori uuvaaraatama iya kiasa mminaravai.

¹ Na Pauruusoono Yisuu Kirisiinna mmooriivaa varau vaidivoono aa yanaa aavaa kiauko Teretiivaano ngiini fafaarainoo. Na kua varee nuaira aposoroo vaidivai variauvaa Anutuugo ni maavee tiravai. Ari mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiaiveeraivaara ni mmataama kieeravai.

² Ii mmayaaya yoketaa ivaa Anutuugo nnaaru kua kiasa teerama kioovaa forofetaiya kiasa mmuduu rikiada ari yanaivau fafaara reeravai.

³ Ii mmayaaya yoketaa ivo ari Mmaapu ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara tira mmayaayavai. Mmatayaa diaa gioonnaivoono inna mmata kioodoo ivo vaidivai varuuvuono Davutiinna oyaivakidiri diiteeravai.

⁴ Varia roo ngioo ngioo nnuduu rikiada ruputu kioodoo putuduu Anutuugo ari yaagueeqa ari vookarauvaa inna mmuduu diiteeravoonora tuoo ivo yaagueeqama Anutuugaa Mmaapu tuanaavai varuuvo kooyaa vairavai. Mmannasa Yoketaivaa yaagueeqaivo innaki vauvaara ivo Anutuugaa Mmaapu tuanaavai varuuvo kooyaa vairavai.

⁵ Yisuuva putuuvakidiri kava diitoovaa Anutuugo kati niyyara yoketaama yaata utuoo ari kuaivaa varee nookianeera vaidivai ni mmataama kieeravai. Na innaroo tiee mmoori varee variee mmuakiaa gioonna kiaapu vo yoosinna vo yoosinna variayya mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mminai Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa kiada inna mmooriivaa varaateeraivaara ivo ni mmataama kieeravai.

⁶ Ngia Rooma variayaatama na mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii minai ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variateeraivaara vaa Anutuugo ngii maavee tiravaivee.

⁷ Ngia inna gioonna kiaapuya variateeraivaara ivo ngii maavee tioo ngiiyara mmudunya ruoo varinoo. Ngia Rooma itaama hara kiada variayyara na yaata utuee kiauko aa yanaa aavaa Teretiiva ngiini fafaarainoo.

Ti Napoova Anutuugoota Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara na yaata utuunoo.

Pauruuso yaaku varoo kua yoketaivaa tiravai

⁸ Na toosa hara kiasa kuaivaa ataama ngii giaa ngii minaravee. Ngia Yisuunnara kutaavaivee kiaivaara gioonna kiaapu mmuakiaa yoosinnaiyauvaki variayya ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida variaano. Itaama vaikiyai na mmuakiaaya ngiiyara kua yoketaivaa Yisuu Kirisiinna kiasa mmiauko ivo Anutuugaa kiasa mmiivai.

⁹ Na ni mmamma mmuyai mmuakiaavai Anutuugaa mmiee inna mmooriivaa yaagueeqama varee inna Mmaapuvaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiee variaano. Anutuugoona na itaama iikauvaa taivoono mmuakiaa suai na yaaku varau suaiyauvaki makemakee ngiiyara yaaku varauvaatama vaa arinaima too rikiaivai.

¹⁰ Ivo ee-oo tuoo aataruuvaa kooyaa ni vitainai rikiee na makee ngiisi aikiooma kuanaraivaara innaata kua tiee yaaku varaunoo.

¹¹ Mmannasaivo kua voovai ni giaa ni miivaa na ngii giaa ngii minai ngia yaagueeqama variateeraivaara na ngii taanaree kiasa iikiauunoo.

¹² Na itaa kua kiauva oyaivo ataama vainoo. Na Yisuunnara kutaavaivee kiauvaara ngiita ngii giaa ngii minai rikiada ngia Yisuunnara kutaavaivee kiaivaara niita ni giaa ni mikiai ta yaagueeqama variaaravai.

¹³ Ni seenayaso, aa kua aavaa arinaima rikiaatee. Na airineetu ngiisi kuanaree kiasa iikiauuko hama ni aataru na kuanaraivootaikio mmoori vooyauvoono ni suvuaikiyai hama na kuauvai. Vaidiyya ngiari yeenna iiraiyauvo apuukiai rasukuaivaa roosiima vaa na ngiari voopinnaa vooya mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmiaaduu arinaima rikieeravai. Ngia voopinnaa vooya ngieetama arinaima rikiaateeraivaara na ngiisi kuanaree kiasa iikiauuko hama ni aataruuvootainoo.

¹⁴ Anutuugo ni mmataama kioovaara na mmuakiaaya kiaa mminara mmooriivo vainoo. Ereengaa kuaiavaa tiraiyaata ngiari vo kua vo kuaiyauvaa tiraiyaatama tinni vaiyaata yaata duunaiyaatama na iya kiaa mminaraivo inna ni mmooriivai.

¹⁵ Ivaaraina ngia Rooma variayaatama mmayaaya yoketaivaa na ngiita ngii giaa ngii minaraivaara ni iikiatainoo.

Mmayaaya yoketaivo inna Anutuugaa yaagueeqa tuanaavai

¹⁶ Itaama vaikio mmayaaya yoketaivaara hama ni mmamma maisainoo. Ii mmayaaya yoketaa ivo inna Anutuugaa mmayaaya yoketaa yaagueeqavai. Ii mmayaaya yaagueeqa ivaadiri gioonna kiaapu Yisuunnara kutaavaivee kiaiya Anutuugo vitoo yoketaivau yapaivai. Tauraa ivo Yutayaiyannaadee vitoo yoketaivau yapa kioo nnaagiai ngiari voopin-naiyaatama vitoo mmuai yoketaivau yapaivai.

¹⁷ Anutuugo tinai rikiada gioonna kiaapuuya inna avuuvau safuuma variaaravai. Ii aataru ivaava Yisuunna mmayaaya yoketaivoono kooyaa ti vitaivai. Gioonna kiaapuuya toosa hareera suaiivaki Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada safuuma varia rada vidada mmannammanna kutaavaivee kiaa kiada variaavai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara kutaavaivee kiaiivoono fai inna avuuvau safuuma varioo tupatupaa variraivaa varaanaravaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivai.

Gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmooka hanigia mmiaavai

¹⁸ Vaa ta taunnavai. Gioonna kiaapu mmuakiaaya hama innara mmuduuya riraida mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeraiyara Anutuugo ngiau aapu variivoono iyara inna nnannataikio irisai maisaiyauvaa iya mmiivo kooyaa vainoo. Iya maisama iikiaa aataruuvono Anutuugaa aataru kutaivaa uuda raivai.

¹⁹ Anutuugaa aataruuvo kooyaa vaivaa vaa iya teeda rikiadaata maisama variaivaara Anutuugo irisai maisaiyauvaa iya mmiivai. Anutuugo ariinoo ari aataruuvaa kooyaa iya vitaivaivee.

²⁰ Ivo ngiau mmataivaa uu suaivakidiri vakia roo ngioo ngioo aanna makee ta variaunna suaivakiaatama ivo hataumaki varuu aataru taaravaitana kooyaa vaivai. Ivo tupatupaa yaagueeqama variraivo kooyaa vaikio ivo ari vookarai Anutuugo tuanaavai variivootama kooyaa vaivai. Ivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa uuyauvaa gioonna kiaapuuya taavo ivo hataumaki varuu aataru taaravaitana kooyaa vaivai. Vaa kooyaa vaivaara hama yopeema gioonna kiaapuuya ruvuakavaakai kua tida kiaara: Hama ta teeda rikiaunnavaivee, kiaravai.

²¹ Anutuugo variivaa vaa iya teeda rikiadaata hama innara kiaanoo: Inna Anutuugovee, kiaa kiada inna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiada hama innara yoketaavaivee kiaavai. Hama itaa tiraida ngiari yaata vuatinniyauvunudiri iya sabi kua sabi kua tida varida variaavo iya aakiaiyoovo mmanna tuanaa upisiyauvai vaivai.

²² Iya ngiariiyara ta tinni yoketaayavee kiaiya unnakua kiaa kiada yaata duunaya variaavai.

²³ Anutuugo tupatupaa variivaa hama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiraida pikiada mmatayaa diaa mminnaiyauvaa mmannammannaiyauvaa iima kiada iyauvaa nnaasu ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaavai. Ii mminnaa iyauvaa vaidiia roosiima iima kiada vasingiaammaiya roosiima iima kiada yanayapaiyauvaatama roosiima iiki-aavai.

²⁴ Vaidiia itaama kumimakaida yaata duunaya variaivaara Anutuugo iya pikioo tinoo: Inna aikioo, ngingii miaraavai. Iikiatee. Anutuugo itaa kua tikiai ngiari ausa tinniayauvaki vai aataru maisaiyauvaa iya iikiata iikiataiyauvaa iikiavai. Iida varida vaidiia ngiari mmamma ngiari mmammaiyauvaa ngiari tasipa ngiari tasipama iikiaa aataruuyauvo inna mmamma maisai aataruyauvai iikiavai.

²⁵ Iya Anutuugo varii aataruuvaa kutaavaivee tira aataruuvaa pikiada unnakua tira aataruuvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaavaara iya itaama iikiavai. Anutuugo mmuakiaa mminnaayauvai ii nakaaravaa hama iya inna ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmirama kiada ivo iima kiai mminnaiyauvaa nnaasu ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida iqii mminnaa iyaavaara mmoori varaavai. Gioonna kiaapuuya Anutuugaara kua yoketaivaa tupatupaa kiaravaivee. Kua kutaa.

²⁶ Vaidiia koonnama itaama varida iikiavaara Anutuugo iya pikiaikiai iya ngiari mmammaiyauvo iya iikiataira aataruuyauvaa iikiayauvo inna mmamma maisai aataruyauvai iikiavai. Mo gioonnaiya ngiari vaidiia tasipeera aataruuvaa pikiada ngiari tasipa ngiari tasipama nookiaavai.

²⁷ Mmuai karaama vaidiiya ngiari gionnaiya tasipeera aataruuvaa pikiada ngiari tasipa ngiari tasipakiaaraivaara iya ausaiyauvo yoketaikiai ngiari tasipa ngiari tasipama nooki-aavai. Iya itaama mmamma maisai aataruuyauvaa iida koonnama variaivaara irisai maisaiyauvo safuuma ngiariiki vaiyauvaa varaavai.

²⁸ Ivaaraida itaama iikiaa gionna kiaapuuya hama Anutuugaara yaata utida kutaavaivee kiaivaara ivo iya pikiaikiai ngiari yaata vuatinniyauvunudiri yaata utida maisamaisai aataru ari vookaraiyauvaa iida varida hama iya iikiataama kiadaata iiki-aavai.

²⁹ Iya itaama iikiavo maisamaisaira aataru mmuakiaayauvai iya aakiai yauvaki suvuaivai. Iya koonnama varida iya ngiari seenaiya mminnamminnaiyauvaa taavo iya varaata varaataikiai varida ngiari seenaiyara nniki tomedaida maisai mmooriivaa iya iiki-aaraivaara yaata utuaavai. Yaata utida ngiari seenaiyara kiaanoo: Ngia ti yaatairaivaara ti nnannatainoo, kiaa kiada varida iya ruputuaani putuaa aataruuvaa iida ngiari rapu ngiari rapuuda varida ngiari seenaiya unnakua unnakua kiaavai. Iya hama ngiari seenaiyara mmuduuya riraida unnakua unnakuaiyauvaa reeti kia reeri kiaama rada nookiaavai. Iya ngiari seenaiyara murumuru tida

³⁰ Iyayaadiri koonnama yaata utida unnakuavaa tida hama Anutuugaara mmuduuya riraida tinni yaagueeqaiya varida ngiariyara mannaka tida airi airi maisamaisai aataru-uyauvaara yaata utida varida ngiari kaano kooya avaiyauvaa hatokada yaataavai.

³¹ Iya yaata duunaya varida ngiari mmooriyauvo vaikiainnaata teeda rikiaada pikiavai. Hama iya ngiari seenaiyara mmuduuya rida hama iyara tuqinneerama kiada pikiada suvikaravee kiaavai.

³² Gionna kiaapuuya itaama variayara Anutuugaa kua aataruuvono vainno iyara tinoo: Fai itaama variaya inna iya irisavoonno putuaaraivo vainoo, tiivaa vaa iya rikiaavai. Rikiaadaata ngiari iikiaa aataru maisaiyauvaa iida varida ngiari seenaiya mmuai aataruuyauvaa iikiyaiyara kiaanoo: Yoketaayavee, kiaavai.

2

Anutuugo gionna kiaapuuyaki kua pinaivaa yapaanaravai

¹ A dee gionna kiaapuvono a yaata utuee i seenaivaaki kua pinaivaa yapaannannee? Hama i kuaatainoo. A innaki kua pinaivaa yapaannano mo a ivo iineema mmuakikaraama eeta iikiannaivo aiki vainoo. Mo eenoo itaama iikiannaivaara kua pinaivaa aiki yapaannano.

² Vaa ta rikiaunnnavai. Gionna kiaapuuya ii maisamaisai aataru iyauvaa iikiyaiya Anutuugo kua pinaivaa iyaki yapa kioo ngiari irisai maisaiyauvaa safuuma ngiari mminaraivo inna ivo safu tuanaavai.

³ Ni seena-o, iya iikiaa aataruuyauvaara a kua pinaivaa iyaki yapaannaikua mo eeta itaama iikiannnavai. Mo a yaata utuee kiannano: Anutuugo kua pinaivakidiri irisai maisaiyauvaa mmira suaivaki fai na alkiooma yaataaranavaivee, kiannannee?

⁴ Mo Anutuugo iiyara pinaama tuqinnoo hokoba suai i haitatuunno varioo i mminnamminnaa maisaiyauvaa toonnaata aiyara faannainno varinoo. A ivaa tee rikieennaatainna nniki rakammuannannee? Mo hama a rikiaannannee? Anutuugo i tinai a ai ausaivaa hanigiee ai mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiaaneera ivo iiyara tuqinnoo haitatuunno varinoo.

⁵ Ivo itaama i iikio i tinniivo yaagueeqaikio hama a i hanigia variatainoo. Ivaarainna eenoo ai mmaara irisai maisaiyauvainna iikiannano. Iima ree viee viee vino suai nnaagiai Anutuugo i mminnamminnaa maisaiyauvaara inna nnannateeno ivo safuuma ti yaparainara suaivo fai kooyaa nnino irisai maisaivo pinaavai aiki vainaravai.

⁶ Mmuakiaa gionna kiaapuuya ngiari iikiaa aataruuyauvaa irisaiyauvaa mmuaavai mmuaavai Anutuugo safuuma ngiari mminaravai.

⁷ Vooyaano mmoori yoketaivaa iya pirisaikiainnaata mmanammanna yaagueeqama iida varida Anutuugaa yoosinna yoketaivaki tupatupaa varikio ivo iyara kua yoketaivaa tinaraivaara yaata utida mmoori varada variaavai. Anutuugo itaama iikiyaiya tupatupaa variraivaa mminaravai.

⁸ Vooyaano ngiariyara nnaasu yaata utida safuuma varira aataruuvaa oooqoo kiaa kiada maisa aataruuvau nnaasu nookiaavai. Itaama iikiyaiyara Anutuugaa pinaama nnannateeno rikioo irisai maisaiyauvaa iya mminaravai.

⁹ Mmuakiaaya maisa aataruuvaa iikiyaiya fai mmamma nniitareeraiyauvaa varada ausa mmuaarareera tasipama variaaravai. Fai Yutayaiyannaadee itaama varikiai ngiari voopinaiyaatama mmuakikaraama itaama variaaravai.

¹⁰ Mmuakiaaya yoketaa aataruuvaa iikiaiya fai Anutuugo ari vookaraama variraivaa iya mmioo ngiari nnutuuyauvaa ngiau aapu yapa kioo ausa nuufaivaatama iya mminaravai. Fai ivo Yutayaiyannaadee itaama mmioo ngiari vooppinnaiyaatama mminaravai.

¹¹ Anutuugo itaama iyara iinno mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmuaikaraama safuuma irisaiyauvaa iya mminaravai.

¹² Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa Musiinna kiasa mmuuvaa hama ngiari vooppinnaiya rikiaada varaavai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hama iya rikieerama kiada mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivaara ikia aakiaivaki kuaaravai. Yutayaa gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa varaavai. Iya varada rikiaada mminnamminnaa maisaiyauvaa varada rikikio mmaanna tuu kuaivaudiri fai Anutuugo iya yaparainno irisaiyauvaa iya mminaravai.

¹³ Itaama vaikiari rikiaada Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa mmaanna yaata nnaasu rikieeraiya hama inna avuuvau safuuma variaaravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa arinaima rikiaada iikiaiya fai inna avuuvau safuuma variaaravai.

¹⁴ Ngiari vooppinnaa vooyaano hama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa varada rikieerama kiada ivaki vai kua mmaanna oyaivaa kati ngiari yaata tinniiyauvunudiri rikiaada iikiaavo ngiari mmaanna tira kua yoketaiyauvo vaivai. Hama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikiaa vooyaano itaama iikiaavai.

¹⁵ Iya itaama iida varida Anutuugaa mmaanna tuu kua oyaivo ngiari yaata tinniiyauvunu vaivaa gioonna kiaapuuya kooyaa vitaakiaavai. Ngiari yaata utiraiyauvono airi airi yaata utuoo vo suai tinoo: Na yoketaama iikiaunoo, kiasa kioo vo suai tinoo: Na maisama iikiaunoo, tiivai. Ngiari yaata utiraiyauvono itaa kua tikiai iya Anutuugaa mmaanna tuu kua oyaivo ngiari yaata tinniiyauvunu kutaa vaivaa kooyaa vitaakiaavai.

¹⁶ Ii kua iyauvaa fai yaopoma Anutuugo gioonna kiaapuuyaki kua pinaivaa yapeera suaivaki Yisuu Kirisiinna tino too gioonna kiaapuuya ngiari yaata tinniiyauvaki hatauma iikiaa aataruuyauvaara iya yaparainaravai. Na mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmiauvaki ii kua iyauvo vaivai.

Yutayaiya hama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa arinaima rikieeravai

¹⁷ Mo ngia Yutayaiya vaa Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa variaya ngia ngiingiiyara kiaanoo: Ta Yutayaa vaidiyavee, kiaya mo aanna ngia dataamaida variaannee? Ngia Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa puaisa utida ngiingiiyara kiaanoo: Ta aanna inna vaidiyavee, kiasa kiada ngiingii mannaka kiaanoo.

¹⁸ Anutuugo yaata utiivaugitaama ngiengie iikiara aataru mmooriiyauvaa vaa ngiengieenoo teeda rikiaavai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaki safuuma vai kuaiyauvaa vaa ngiengieenoo iyauvaa iida arinaima teeda rikiaavai.

¹⁹ Gioonna kiaapu avura kiaya nookiaaneema nnookiaiya ngia Yutayaiya iira aataruuyauvaa vitaakiaivaara ngia kiaanoo: Vaa ta aikiooma vita vitaakiaunnavee, kiaavai. Upisiivaki variayara ngia ngiingiiyara kiaanoo: Ta iya mmeekiaiyevee, kiaavai.

²⁰ Kumimakama variayara ngia kiaanoo: Teenoo iya safuukiaaraiya ta variaunnaano, kiaavai. Nnaakaraiya variaaneema variayara ngia kiaanoo: Ta iya vitaira vaidiyavee, kiaavai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa ngia rikiaada kiaanoo: Vaa ta kua kutaivaata mmuakiaa kuavai oyaivaatama arinaima rikiaunnaano, kiaavai.

²¹ A Yutayaakua a vooya vitaakiannaneema mo aaniira hama eeta arinaima rikiee iikiannannee? Mo a yaageeqama gioonna kiaapuuya kiasa mmiee kiannano: Sa ai seenaiya mminnaiyauvaa mmuara varaanee, kiannaivo mo eeta mmuara varaannannee?

²² Mo a kiannano: A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane, kiannaivo mo eeta sabi mmuara haannannee? Mo gioonna kiaapuuya kumina mminnaiyauvaara Anutuugovee kiasa kiada ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa iyauvaa mmiaa aataruuvaa a oqoo kiannavai. Mo a iyauvaa yapa kiasa nnauvaki viee mminnaiyauvaa mmuara varaannannee?

²³ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara a aiyara mannaka tiee kiannano: Vaa na varauvavee, kiannaivo mo a ii aataru ivaa hatokaannano Anutuugaa nnutuuvo maisainnee? Vaa na rikiauvai. A Anutuugaa aataruuvaa koonnama iikiannano Anutuugaa nnutuuvo maisainno.

²⁴ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ngia iikiaa mmooriiyauvaa ngiari vooppinnaiya teeda ivaara Anutuugaara maisa kua kiaanoo. Kua fafaaraivo itaa kua tiivai.

²⁵ Fai a Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikiee iinna mmamma hatokeera aataruuvaa iikiannano inna yoketaavai. Fai a Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hama rikiee iirama kiee mmamma hatokeera aataruuvaa iikiannaivo inna kuminayaa iikiannavai.

²⁶ Mo fai vaidi voopinnaa voovoono hama ari mmammaivaa hatokaivoono Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikioo iino fai Anutuugo inna too tinara: Inna mmamma hatokeera vaidi Yutayaiya roosiivaivee, tinaravai.

²⁷ Itaama vaino vaidi voovoono hama mmamma hatokeera aataruuvaa iirama kioo Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikioo iivoono fai kua pinaivaa iiki yapa kino rikioo irisai maisaivo vainaravai. A Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hatokaannaivaara fai itaama vainaravai. A Anutuugaa mmaanna tuu kua fafaaraivo vaivaa a varee mmamma hatokeera aataruuvataama vareennaatainna a mmaanna tuu aataruuvaa hatokaannano.

²⁸ Mo dee vaidivoono Yutayaa vaidi tuanaavainnee? Ari mmammaivaa hatokaivo inna hama vaidi Yutayaa tuanaivovee. Ii aataru ivo mmanna mmamma mmaanaivau hatokeera aataruvai.

²⁹ Yutayaa vaidi tuanaivoono ari aakiaivo hanigioo mmamma hatokeeraivaa roosiima inna yaataivo vaiki rikioo Anutuugaara kutaavaivee tiivai. Vaidiivaa aakiaivaa hanigiaa aataruuvu inna Anutuugaa Mmannasaivaa mmoori tuanaavai. Ii aataru ivo inna hama mmaanna tuu kuaivaa fafaara roovaudiri mmamma nnabaivaa hatokeera mmoorivai. Itaama inna aakiaivo hanigioo vaidivo kua yoketaivaa Anutuugaasidiri varaivai. Hama ivo vaidiiyasidiri varaivai.

3

¹ Mo Yutayaiya dee aataruyauvai iida ngiari voopinnaia yaataraannee? Mo mmamma hatokeeraivo aanii aataru yoketaavainno ngii vitainnee?

² Mo airi aataru yoketaiyauvaa ti vitaivai. Tauraa aataruuvu ataama vainoo. Anutuugo ta Yutayaiya ari kua yoketaivaa ti mmiravai. Ta ivaa varada gioonna kiaapuuya kiaa mmiateeraivaara ti mmiravai.

³ Yutayaa vooyaano hama tuqinnama rikieeraida pikieeravai. Iya itaama uuvaa ra Mo Anutuugo ari kua kutaivaa kua yeena rau kioovaa pikiaivainnee?

⁴ Ai hameetavee. Fai mmuakiaa gioonna kiaapuuya unnakua tida varikio Anutuugo mmannammanna kua kutaivaa tioo nnaasu varioo hara kioo varinaravai. Ivaara ari kua fafaaraivo vainno Anutuugaa ariyara tinoo: Fai a kuaivaa tino i kuaivo kutaavai vainaravai. Vaidiia kua pinaivaa aiki yapakiai rikiee a kua pinaivaa yaataaranavaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁵ Mo fai ta maisama iida varikio rikioo Anutuugo safuuma iinno variivo kooyaa vainaraivo inna yoketaavainnee? Vara hama yoketaavainnee? Ta ivaara dataa kuaida kiaunnannee? Ta maisama variaunnano Anutuugo irisai maisaivaa ti mmiivaara ta ivaara maisama iinoo kiaarannee? Ai hameetavee. Na itaa kua kiauvo na vaidivoono vaidiia kua tiraivaugiataama kua kiaunoo.

⁶ Mo nnikiai hama ta itaa kua kiaravee. Mo Anutuugo hama safuuma iinno varitiri. Mo dataama kioo gioonna kiaapuuya ivo yaparaitirinne?

⁷ Gioonna kiaapu voovoono tinoo: Mo na unnakua tino rikioo Anutuugo ari vookaraama variivoono kua kutaivaa tinaravo kooyaa vakiaiveeraivaara na aikiooma unnakua unnakua tiee variaunoo. Na aikiooma itaa kua kiauvaara mo aaniira Anutuugo niyara mminnamminnaa maisa vareera vaidivaivee tiinne? tiivai.

⁸ Mo kutaa itaama vaiki ai mo aaniira hama ta kiaunnano: Yoketaa aataruuvu kooyaa vakiaiveeraivaara kii ta maisa aataruuvaa iikiaravaivee, kiaunnavainnee? Gioonna kiaapu vooyaano niyara unnakua kiaa kiada kiaanoo: Vaa ivo itaa kua tiivaivee, kiaavai. Itaa kua kiaiia fai ngiari irisai maisaiyauvaa ngiari varaaraivo inna yoketaavai.

Hama gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa avuuvau safuuma varivai

⁹ Mo itaama vaiki ta Yutayaiya ti variraivoono ngiari voopinnaia variraivaa yaataaravainnee? Ai mo hameetavee. Vaa na ngii vitaina ngii giaa ngii miauvaivee. Ta Yutayaiyaata ngiari voopinnaiaatama mminnamminnaa maisaiyauvo mmuaakaraama iyaata tiita utivai.

¹⁰ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Hama gioonna kiaapu voovoono
Anutuugaa avuuvau safuuma varivai.

¹¹ Hama gioonna kiaapu voovoono
Anutuugaara arinaima too rikioo
innara buainno varivai.

¹² Mmuakiaaya Anutuugaa mmooka hanigia mmida
koonnama variaavai.
Hama voovoono yoketa yoketai aataruuvaa
iinno varivai.

- ¹³ Mmata nnauvaa hanuu fakita kiaavo
ivakidiri suuda nniraivaa roosiima
iya unnakua unnakua kiaavai.
Yapai quaihaivo vaidiivaa gutikio
inna kuaanuu maisaivo innaki kuaikio
putiraivaa roosiima iya ari vookara ari vookarai
maisai kuaivaa kiaavai.
- ¹⁴ Iya ausaiyauvo kapikaraikiai
ngiari seenaiya kuau kuaaru kiaavai.
- ¹⁵ Iya makee tikiai
ngiari seenaiya rputuaani putuaavai.
- ¹⁶ Iya nuaida varida ngiari seenaiyaki
maisamaisai aataruuyauvaa iikiaavo
iya ausaiyauvo mmuaararavai.
- ¹⁷ Ausa nuufa vareera aataruuvaa
hama iya rikiada iikiaavaivee.
- ¹⁸ Anutuugaa kuaivaa rikiada
inna mmemmaana kuaaraivaara
hama iya teeda rikiada iikiaavaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁹ Aanna makee vaa ta rikiaunnava. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa gioonna kiaapu Yutayaiya kiaa mmiravai. Iya kiaa mmuuvaudiri iya rikiada iida varida variaavai. Iyaata mmuakiaa gioonna kiaapuuyaataama sa sai Anutuugaaki vo kua vooyauvai kiatee: Hama ta maisama variaunnavaivee, kiateeraivaara ivo mmuaanaa iya kiaa mmiravai. Mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variayi Anutuugaa avuuvau mminnamminnaa maisaiyauvaa iikiaavadi kua pinaivo vaivaa arinaima rikiada taateeraivaara ivo mmuaanaa iya kiaa mmiravai.

²⁰ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa gioonna kiaapu voovoono rikioo iinno hama yopeema mmaanna tuu kuaivaudiri Anutuugaa avuuvau safuuma varinaravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaudiri mmuakiaaya ti mminnamminnaa maisaiyauvo kooyaa vaivaa vaa ta arinaima teeda rikiaunnava.

Anutuugaa avuuvau safuuma variateera kuavai

²¹ Aanna makee Anutuugo tinai gioonna kiaapuuya safuuma variaara aataruuvo kooyaa vainoo. Iya Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa iida fai hama yopeema safuuma variaaravai. Safuuma variateera aataruuvo nnaagiai vainaraivaara Musiivaata forofetaiyaataama ivaara tiravai.

²² Gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiya fai Anutuugo tinai safuuma variaaravai. Anutuugo ii aataru ivaava hama vooyara vo aataruvai iivai.

²³ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivaara ivo iyara mmuaa aataruvai iivai. Ta mmuakiaaya mminnamminnaa maisaiyauvaa varada Anutuugaa mmeekia ari vookaraivaa varaaraivaara ta fanniikiaunnava.

²⁴ Anutuugo mmuakiaa gioonna kiaapuuyara kati iyara yoketaama yaata utuoo Yisuu Kirisiinna tuduu kati iyara putuoo ari kiauvaadiri iya yookaama kieeravai.

²⁵ Anutuugo Yisuunna iya mmuduu ivo putuduu inna kiauvo tuuvaara iya mminnamminnaa maisa irisaiyauvo hama iyasi nninara aataruuvo vairavai. Fai mmuakiaaya ivo itaama putuuvaa kutaavaivee tikio rikioo Anutuugo fai hama iya mminnamminnaa maisa irisaiyauvaa iya mminaravai. Anutuugo itaama uuvo ari safu tuanaavai varuuvo kooyaa vakiaiveeraivaara iiravai. Tauraa gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvo vaudaata Anutuugo yaata utuoo faannainno varioo hama akiiraama irisaiyauvaa iya mmiravai.

²⁶ Aanna makee vaa Yisuuva gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara putuu aataruuvaa irisaivo kooyaa vainoo. Anutuugo ari safuuma varuuvo kooyaa vakiaiveeraivaara itaama vainoo. Anutuugo itaama uuvugiataama aanna makee ivo safuuma variraivo kooyaa vainoo. Gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee tiraiya Anutuugo tikio safuuma variraivootama kooyaa vainoo.

²⁷ Mo ta aaniivai iikiaunnavaaraida titiyara mannaka kiaunnaannee? Hama titiyara mannaka tira aataruuvootainoo. Mo ta dee aataruvai iida safuuma variaarannee? Ta mmaanna tuu kuaivaa iida safuuma variaarannee? Ai hameetavee. Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada fai ta safuuma variaaravai.

²⁸ Ivaara vaa ta rikiada kua kiaunnavai. Gionna kiaapu voovoono mmaanna tuu aataruuvaa iivo inna hama safuuma variraivovee. Ivo Yisuunnara kutaavaivee tiivaudiri safuuma varivai.

²⁹ Mo Anutuugo Yutayaiyara nnaasuunno variinnee? Mo hama ngiari voopinnaiyaraatama Anutuugo variinnee? Ai mo ngiari voopinnaiyaata iya Anutuugovee.

³⁰ Anutuugo mmuaa tuanaavai varivai. Mo Yutayaiya innara kutaavaivee kiaivaara ivo iya tinai ari avuuvau safuuma variaaravai. Mmuai karaama ngiari voopinnaiyaatama innara kutaavaivee kiaivaara ivo iya tinai ari avuuvau safuuma variaaravai.

³¹ Itaama vaikio ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaivo mmaanna tuu aataruuvaa yaatara kiai kio taikaivainnee? Mo hameetavee. Ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaivaara mmaanna tuu aataruuvo vaivaraatama ta safuuma rikiada iikiaunnavai.

4

Aaparahaamo varuuvaa Pauruuso

mmataama kioo tiravai

¹ Itaama vaikiai ta ti rubuungaa Aaparahaamaara dataa kua kiaarannee? Dataama ivo Anutuugaa avuuvau safuuma variravainnee?

² Ivo ari mmoori varoovaa Anutuugaa avuuvau safuuma varutiri. Inna aikiooma ivo ariyara mannaka tutirivee. Hama ivo yopeema Anutuugaa avuuvaudiri ari mannaka tiravai.

³ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaa Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁴ Mmoori varai vaidi voovoono ari mmoori varaivaa irisavaa ari safuuma varaivai. Mmoori nakaaraivo hama kati sikauyauvaa inna mmiivai. Inna mmoori varaivaa inna mmiivai.

⁵ Hama Anutuugaa aataruuvo itaama vaivai. Anutuugo koonnama variyaiya tinai iya safuuma variateera tira nakaaravovee. Gionna kiaapu voovoono inna avuuvau safuuma varinaraivaara hama mmoori vareerama kioo kati innara kutaavaivee tiivaa Anutuugo inna too iva itaa kua tiivaa innara tinoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiivai.

⁶ Nnaaru varuu vaidi Davuitiiva ii kua ivaara tiravai. Vaidi voovoono Anutuugaa avuuvau safuuma varinaraivaara hama mmoori vareerama kioo kati innara kutaavaivee tuuvaa Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuu vaidiivaara Davuitiiva tunoo: Iqii vaidi ivo sirigainno vari vaidivaivee, tiravai.

⁷ Davuitiiva ivaara fafaara roo tunoo:

Anutuugo gionna kiaapuuya
mminnamminnaa maisaiyauvaa rugakiai yara
ivo iyara yoketainoo.
Vaa Anutuugo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa
rummua apu kiai vai.

⁸ Udaanga Anutuugo vaidi voovai
mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioo
vueennama kioo
hama kava iyauvaa yaata utinaravai.
Anutuugo ivaara innara yoketainoo.

Davuitiiva fafaara roo itaa kua tiravai.

⁹ Anutuugo innara yoketauduu sirigainno varuu kuaivaa Davuitiiva itaa kua tuu kuaivo mmamma hatokeera vaidi yara nnaasu tiravainnee? Vara hama mmamma hatokeera vaidi yaraatama tiravainnee? Mo iyaraatama tiravaivee. Anutuugaa kua fafaara kua voovai vaa ta ivaara kiaunnavai. Ii kua ivo tinoo: Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaa Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁰ Mo dee suaivaki Anutuugo Aaparahaamaara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuunnee? Vara hama ari mmammaivaa hatokooduu itaa kua tuunnee? Vara vaa hatoka kiooduu itaa kua tuunnee? Iya hama inna mmammaivaa hatokoo suaivaki Anutuugo itaa kua tiravai.

¹¹ Nnaagiai iya inna mmammaivaa hatokeeravai. Hama inna mmammaivaa hatokoo suaivaki Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaa Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai. Anutuugo itaa kua tuuvaa ivo mmamma hatokeera aataruuvaa Aaparahaamaa mmiravai. Mmamma hatokoo puruuvaudiri Aaparahaamo safuuma varuuvo kooyaa vairavai. Ivaara mmuakiaa gionna kiaapu vaa ausa

hanigieeraiya gioova Aparahaamovee. Iya hama ngiari mmammaiyauvaa hatokeerama kiada kati Anutuugaara kutaavaivee kiaivaara Anutuugo iyara tinoo: Inna iya safuuma variaa gioonna kiaapuyavee, tiivai.

¹² Vaa mmamma hatokeeraiyaatama inna iya gioova Aparahaamovee. Ngiari mmammaiyauvaa hatokeeraiyaara hama Aparahaamo iya gioovavee. Hama Aparahaamaa mmammaivaa hatokoo suaivaki ivo Anutuugaara kutaavaivee tuneema iya Anutuugaara kutaavaivee kiaivaara Aparahaamo iya gioovavee.

¹³ Aparahaamaa ari sidinnaidiiaatama Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaivaa kiaa mmioo tunoo: Fai ngia mmuakiaa mmatavai varaaravaivee, tiravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa Aparahaamo rikioovaara hama Anutuugo kua kiaa teerama kioovaa inna kiaa mmioo itaa kua tiravai. Aparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuduu rikioo Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuuvaara Anutuugo kua kiaa teerama kioovaa inna kiaa mmioo itaa kua tiravai.

¹⁴ Anutuugo ari kua kiaa teerama kioo kuaivaa tunoo: Fai ngia mmuakiaa mmatavai varaaravaivee, tuu kuaivaa ivo ari mmaanna tuu kuaivaa rikiaada iiraiya kiaa mmu-tiri. Innara kutaavaivee tira aataruuvo kuminayaa vaitiri. Ivo kua kiaa teerama kioo kuaivootama kuminayaa vaitirivee.

¹⁵ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hatokeeraiyara ivo iyara inna nnannataivai. Mo hama mmaanna tuu aataruuvo vaitiri. Hama ivaa hatokeera aataruuvootama vaitirivee.

¹⁶ Itaama vaino Aparahaamaa sidinnaidi mmuakiaaya Anutuugo kua kiaa teerama kioovaa kati iyara yoketaama yaata utuoo iya kiaa mmiaiveeraivaara iya Anutuugaara kutaavaivee kua kiada kati ivaa vareera aataruuvo vainoo. Hama Aparahaamaa sidinnaidiia Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikieeraiyara nnaasu ii kua ivo itaa kua tiivai. Aparahaamo tuneema iya Anutuugaara kutaavaivee kiaiyaraatama ii kua ivo itaa kua tiivai. Ta mmuakiaaya Anutuugaara kutaavaivee kiaunnaiya Aparahaamo ti napooova variivaara ii kua ivo itaa kua tiivai.

¹⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Aparahaamaara tinoo: Mmuakiaa mmatavau variaiaa gioovavee kiaa kiee na i yapa kiauvaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivo Anutuugaa avuuvau kutaavai vaivai. Aparahaamo vaa innara kutaavaivee tiravai. Mmuai Anutuugoona vaa putuuiya tikiai diitaavai. Ivo hama tauraa vau mminnaiyauvaara tino too fai vainaravai.

¹⁸ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: I sidinnaidiia fai kaayau variaaravaivee, tiivai. Aparahaamo ivaara kutaavaivee kiaa kioo hama aataruuvo kooyaa vauduu rikioo ivo mmannammanna fai iinaravaivee kiaa kioo faannainno variravai. Faannainno varududuu kaanaivo vauduu ivo mmuakiaa mmatavau varuuya gioova variravai.

¹⁹ Itaama varuduu inna nuanuuvo yaaku sai vaidivai yuku yaaku taika kioodoo rikioo (100) ngiaabai kioodoo inna mmammaivo taminnumaunnuuduu ari nnaataivo Saraava vaa nnaakara mmateera suaivo taika kiooduaata hama ivo ivaara yaata utirainno ivo yaagueeqama tunoo: Fai iinaravaivee, tiravai.

²⁰ Ivo ivaara yaagueeqama nnaasu yaata utuoo varioo Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaivaara mmannammanna kutaavaivee tiravai. Ivo itaa kua tuuvaara yaagueeqa ari vookarauvo innaki suvuau kioodoo ivo Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

²¹ Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaivaa Aparahaamo yaagueeqama tunoo: Fai aikiooma iinaravaivee, kiaa kioo Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

²² Aparahaamo itaa kua kioo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tiravai.

²³ Anutuugo innara tunoo: Inna safuuma vari vaidivaivee, tuu kuaivaa hama Aparahaamaara nnaasu Musiiva fafaara reeravai.

²⁴ Ta Anutuugaara kutaavaivee kiaunnaiyaraatama Musiiva fafaara reeravai. Anutuugo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tuduu putuuvakidiri diiteeravai. Ivo itaama uuvaara ta innara kutaavaivee kiaunnaiyara fai ivo tiiyara tinara: Inna safuuma variraiyavee, tinaravai.

²⁵ Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyauvaara putinaraivaara Anutuugo ee-oo tiravai. Ee-oo tuduu putuduu ta Anutuugaa avuuvau safuuma variaarivaara Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri kava diiteeravai.

¹ Itaama vaikio vaa ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaiyara Anutuugo tiiyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tiivai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiiyara putuuvaara Anutuugo tiiyara safuuma variraiyavee tikiada ta inna tasipama variaunnano inna ausa nuufaivo tiiki vainoo.

² Anutuugo itaama kati tiiyara yoketaama yaata utiivaara vaa ta rikiada inna avuuvau ta yoketaama variaunnano. Ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaivaara Yisuuva ti vitoo inna avuuvau ti yapa kiaikiai ta yoketaama variaunnano. Yoketaama varidada ta yapooma Anutuugaa tasipama yoketayoketaama ari vookaraama variaaraivaara ta iyaara nnaasu yaata utu kiada vaida faannaida varida sirigakiaunnano.

³ Hama ta iyaara nnaasu sirigakiaunnano. Mmuaararai aataruuyauvo tiisi vaiyauvaaraatamaida ta sirigakiaunnano. Vaa ta rikiaunnava. Mmuaararai aataruuyauvo tiisi vainai rikiada ta iyauvaa yaatara kiada fai yaagueeqama variaaravai.

⁴ Mmuaararai aataruuyauvo tiisi vaikeinnaata ta mmannammanna yaagueeqama varidada yaatara kikio rikioo Anutuugo tiiyara mannakinaravai. Ivo tiiyara mannakainaraivaara ta yaata utida inna tasipama variaaraivaara faannakiaunnano.

⁵ Ta iyaara faannakiaunnaivaara fai ta faannaikiokio kaanaivo fai kutaa vainaravai. Aa ta faannakiaunna aavaara fai hama ta fanniikiaravai. Vaa Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa kati ti mmikio ivo ti aakiai yauvaki varikio Anutuugaa mmuduuya riraivo ti aakiai yauvaki suvuivaara fai hama ta fanniikiaravai.

⁶ Ta homo muaraagama variaannaduu Anutuugo mmataama kioo suaivaki gioonna kiaapu kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo suvuuyara Yisuu Kirisiiva putiravai.

⁷ Ta mmatayaa putinnaia tiikidiri safuuma varira vaidiivaara fai vaidi voovoono innara kuminayaa putinaraiivo inna mmuaararavai. Vaidi yoketaama variivaara fai vaidi voovoono innara kutaa putinarannee? Vara hama putinarannee? Hama ta rikiaunnano.

⁸ Homo mminnamminnaa maisaiyauvo ti suvuau kioo vau suaivaki Yisuu Kirisiiva tiiyara putiravai. Yisuuva itaama putuuvaara Anutuugo pinaama tiiyara mmuduuya ruaivo kooyaa vainoo.

⁹ Yisuuva tiiyara putuduu inna kiauvo tuuvaara Anutuugo tiiyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tiivai. Yisuuva itaama uuvaara fai yapooma Anutuugaa nnannateeno irisai maisivaa ti mminara iino too ivo ooqoo tioo ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravaivee. Inna ivo itaama ti vitoo yoketaivau ti yapaanaraiivo ta Anutuugaa avuuvau safuuma variraivaa yaataravai.

¹⁰ Ta Anutuugaa nnammutuaaya variaannaduduu ari Mmaapuuvu putuuvaara ta numa inna tasipama mmuaa ausavai varada variaunnavaivee. Aanna makee vaa ta mmuaa ausavai varada inna tasipama variaunna suaivaki Yisuu Kirisiiva kava diitoo hara kioo varuuvaara fai ivo ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravai. Inna ivo itaama iinaraivo inna yaatarai aataruvai vaivai.

¹¹ Hama itaama nnaasu vainoo. Ta Anutuugaara pinaama sirigakiaunnano. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaara ta mmuaa ausavai varada Anutuugaa tasipama variaunnaivaara ta innara sirigakiaunnano.

Ataamo uu aataruuvaa Yisuuvaano yaatareeravai

¹² Aa kua aavaata rikiaatee. Mmuuaa vaidivaakidiri mminnamminnaa maisa vareera oyaivo mmata aavau vairavai. Ivo mminnamminnaa maisaivaa varoovaara putira aataruuvu vairavai. Putira aataruuvu itaama vauvakidiri mmuukiaa gioonna kiaapuuya vareeravai. Iya mminnamminnaa maisaivaa varoovaara putira aataruuvaa vareeravai.

¹³ Anutuugo hama Musiinnaata kua tioo mmaanna kuaivaa inna kuaa mmirama kioo suaivaki mminnamminnaa maisaivo mmata aavau vairavai. Hama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo kooyaa vauvaara gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varada hama iyauvaara arinaama mmuaavai mmuaavai yaaravai.

¹⁴ Itaama vauduaata Ataamo varuu suaivakidiri ngioo ngioo Musiiva varuu suaivaki gioonna kiaapuuya putiravai. Ataamo Anutuugaa avaivaa hatokoo mminnamminnaa maisaivaa varoneema vooya hama itaama uuyaatama putiravai.

Ataamoono itaama uuvaara inna nnaagiai nninara vaidiivaara mmataama kioo tira kuavai.

¹⁵ Inna nnaagiai nnuuvo Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara vakiaa putuuvaara Anutuugo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tuu aataruuvu hama Ataamo mminnamminnaa maisaivaa varoovaa roosiivai. Ataamo mmuaavoono mminnamminnaa maisaivaa varoovaara kaayau gioonna kiaapuuya putiravai. Ii kua ivo kutaa kuavai. Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ari vookarai pinaavai vaivai. Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara vakiaa putuuvaara Anutuugo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tuuvootama ari vookarai pinaavai vaivai. Yisuu

Kirisiiva mmuaa vaidivoono kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivoono kaayau gioonna kiaapuuyara kati vakiaa putiravai.

¹⁶ Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara vakiaa putuuvaara Anutuugo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tuu aataruuvo hama mmuaa vaidi Ataamo mminnamminnaa maisaivaa varoovaa roosiivai. Ari vookaraivai. Ataamo mminnamminnaa maisaivaa varoovaa Anutuugo putira aataruuvaa irisaivaa Ataamaa mmioo mmuakiaayaatama mmiravai. Kaayau gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varada varuduu Yisuu Kirisiiva nnaagiai iyara putuduu safuuma varira aataruuvo kooyaa vairavai.

¹⁷ Mmuuaa vaidivoono mminnamminnaa maisaivaa varoovaa putira aataruuvo mmuakiaayaki vaivai. Mo Yisuu Kirisiiva ari mmuaavoono uu aataruuvo Ataamo uu aataruuvaa yaataroo ari vookaraivai vaivai. Anutuugo gioonna kiaapuuyara kati yoke-taama yaata utuoo iyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tii gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnaa kutaavaivee kiaivaara fai inna tasipama kieetaya tupatupaa variaaravai.

¹⁸ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Vaidi voovoono mmuaa mminnamminnaa maisaivaa varooduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara kua pinaiyauvo iyaki vauduu irisai vareera aataruuvo vairavai. Mmuai karaama vaidi voovoono yoketaa aataru mmuaavai uuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuya kua pinaivaa yaatarada kati mmamma dummukiara vida tupatupaa variraivaa vareera aataruuvo vairavai.

¹⁹ Mmuuaa vaidivoono Anutuugaa avaiava yaataroo mminnamminnaa maisaivaa varooduu kaayau gioonna kiaapuuya mmuaavaugiataama mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeravai. Mmuai karaama mmuaa vaidivoono Anutuugaa avaiava arinaima rikioo uuvaara kaayau gioonna kiaapuuya fai Anutuugo tinai rikiada safuuma variaaravai.

²⁰ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo nnuduu rikiada gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvo vauduu mmaanna tuu kuaivaa hatokoo aataruuvo kaayauma vairavai. Itaama vauduaata Anutuugo kati iyara yoketaama yaata utiraivo kaayau ari vookaraama vairavai.

²¹ Itaama vauvaara gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa vareera aataruuvo iya utinanai fai iya putuaaravai. Gioonna kiaapu safuuma variyai Anutuugo kati iyara yoketaama yaata utiivaara fai tupatupaa variaaravai. Iya ti Udaanga Yisuu Kirisiinnaa kutaavaivee kiaivaara tupatupaa variaaravai.

6

Yisuuva putuuvaa roosiima teeta putuaunnavai

¹ Ivaara ta dataa kua kiarannee? Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utuoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanarivo pinaavai vakiaiveera ta mminnamminnaa maisaiyauvaa mmannammanna varaannee?

² Ai hameetavee. Vaa ta mminnamminnaa maisaivaa vaidi putiraiya roosiima putuaunnavai. Mo ta dataama kiada ivaa mmannammanna varada nnaasu variaannee? Vaa taikaivaivee.

³ Aa na tinara kua aavaa vaa ngia arinaima rikiaavai. Ta mmuakiaaya Yisuu Kirisiinnara nnoori varaannaiya nnoori varaanna suaivaki ivo tiiki varuuvaara ivo putuuvaa roosiima teeta putiravai.

⁴ Yisuu Kirisiiva putuoo mmata nnauvaki vauneema ta nnoori varaanna suaivaki ta mmata nnauvaki vairavaa roosiima ta nnooriivaa varaunnavai. Anutuugo yoketaa ari vookarai yaagueeqaivaadiri uuduu Yisuu Kirisiiva diitoneema teetama putuaan-naivakidiri diitada karaasa aataruuvau hara kiada variateeraivaara ta inna roosiima putiravai.

⁵ Ivo putuneema ta kutaa mmuaikaraama putida Anutuugo inna tuduu diitoneema ta kutaa tuanaa diitada inna tasipama mmuaikaraama fai tupatupaa hara kiada variaaravai.

⁶ Aa na tinara kua aavaa vaa ta rikiaunnavai. Ti mmammaivoono mminnamminnaa maisa iira aataruuvaa ti mmiiivaa Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvoono ruputino taikaiveeraivaara ti mmamma iira aataru eenanaivo Yisuu Kirisiinna tasipama vaa yatari sagaivau putivaivee. Mminnamminnaa maisaivo sa ti utinai ta hama inna mmooriivaa varaaraivaara itaama ti mmamma iira aataru eenanaivo putivaivee.

⁷ Gioonna kiaapu voovoono vaa putiivaa hama mminnamminnaa maisaivo yopeema kava inna utivai.

⁸ Ta kutaa Yisuu Kirisiinna tasipama putuaunnaiya fai ta inna tasipama hara kiada variaaraivaara kutaavaivee kiaaravai.

⁹ Vaa ta rikiaunnavai. Anutuugo tuduu Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri diitoovo hama keenaa putinaravai. Fai putira aataruuvo hama kava inna utinaravai.

¹⁰ Ivo mmuaaneetu nnaasu mmিন্নamminnaa maisaivaara putiravai. Aanna makee ivo hara kioo variivo Anutuugo yaata utiivaugiaataa mmannamanna hara kioo varinoo.

¹¹ Mmuai karaama ngieetama ngiingiiyara yaata utida kiatee: Vaa ta mmিন্নamminnaa maisaiyauvaara putuauunnvai. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta Anutuugo yaata utiivaugiaataa hara kiada variaunnavavee, kiatee.

¹² Ngii mmammai yauvo maisa aataruuvaa iikiateera ngii tino ngii iikiatainai sa iikiatee. Ivaara oooqoo kiatee. Mminnamminnaa maisaiyauvo ngii mmammai yauvaa mmannamanna utiia yauvaara oooqoo kiatee.

¹³ Ngii yaata utirai yauvo ngii tikio ngii mmammai yauvo mmিন্নamminnaa maisaiyauvaa varoo maisa aataru iirai yauvaara ngii tinai sa ee-oo kiatee. Ii aataru ivaa pikiada ngiingii mmamma mmuakiaayauvai Anutuugaa mmiatee. Ngia vaidiia putuavaikidiri diitda hara kiada variaya safu aataruuvau nookiaaraivaara ngiingii mmamma mmuyai mmuakiaayauvai Anutuugaa mmiatee.

¹⁴ Anutuugaa mmaanna tuu aataru ivau hama ngia hara kiada variaano. Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utirai yau ngia hara kiada variaano. Ivaara sa mmিন্নamminnaa maisaivo ngii haitatuunno ngii utuaivee.

Safuuma varira aataruuvo ngii utikiai

inna mmooriivaa varaavai

¹⁵ Mo ivaara ngia dataa kuaida kiaannee? Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvau hama ta hara kiada varirama kiada Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utirai yau hara kiada variaunnavaa fai ta mmিন্নamminnaa maisaiyauvaa varaarannee? Ai hameetavee.

¹⁶ Aa na tinara kua aavaa vaa ngia arinaima rikiaavai. Mmatayaa diaa vaidi voovoono vaidi voovai ni mmoori varaaneera kiaa vitaanaraivaara ivo ee-oo tikio inna vitearivoono inna puaisa utuoo innara diivai. Ivaa roosiima fai mmিন্নamminnaa maisaivaara ngia ee-oo tikio ivo ngii puaisa utinai fai ngia putirai yau varaaravai. Fai ngia kua yoketaivaa arinaima rikiaada iikiaa aataruuvoono ngii puaisa utinai ngia Anutuugaa avuuvau safuuma variaaravai.

¹⁷ Anutuugaata kua yoketaivaa kiatee. Tauraa mmিন্নamminnaa maisaivoono ngii puaisa utuduu ngia inna mmooriivaa varada varida variravai. Aanna makee vaa ngia mmayaaya yoketaivaa varada ngiingii ausai yauvaa hanigiada ii kua kutaa ivaara kutaa tuanaavee kiaa kiada mmooriivaa varada varida variaavai.

¹⁸ Mminnamminnaa maisaivo yeena roosiima ngii rau kiaivaa Anutuugo rukuasaa kiaikiai ngia mmamma dummukiara kati kuaavai. Kuaavo safuuma varira aataruuvo ngii puaisa utikiai ngia inna mmooriivaa nnaasu varada varida variaavai.

¹⁹ Ngia mmatayaa mmanna gioonna kiaapuya muaraagama variaivaara na mmatayai yaata utirai vaugiaataama yaata utuee itaama ngii giaa ngii miaunoo. Ngia tauraa ngiingii mmamma vovaatayauvai ee-oo tuduu maisamaisau aataruuyauvo ngii puaisa utuduu ngia inna mmoori vareeraya variravai. Varia rada vidada kaayau maisama ari vookaraama variravai. Aanna makee mmuakaraama ngiingii mmamma mmuyai mmuakiaayauvaara ee-oo tikio safu aataru yoketaivo ngii puaisa utinai ngia safuuma nuaida Anutuugaara yoketa yoketaida nnaasu variatee.

²⁰ Mminnamminnaa maisai yauvo ngii puaisa utuu suaivaki hama safu aataruuvo ngii utuduu ngia kati ngiengie yaata utirai vaugiaataama vida mmিন্নamminnaa maisai yauvaa vareeravai.

²¹ Ngia itaama uu aataruuyauvaara makee ngia ivaara yaata utida ngii mmamma maisai aataruuyauvunudiri mo dee irisavida varaannee? Ii aataru iyauvaa ngia iidada fai irisai putuaaravai.

²² Aanna makee mmিন্নamminnaa maisaivo yeena roosiima ngii rau kiaivaa Anutuugo rukuasaa kiaikiai mmamma dummukiara kati kuaavo Anutuugo ngii puaisa utikiai ngia inna mmoori vareera gioonna kiaapuya variaavai. Fai ngia itaama inna gioonna kiaapu tuanaaya yoketaama nnaasu varidada fai irisavaa tupatupaa variravaa varada variaaravai.

²³ Gioonna kiaapuuya mmিন্নamminnaa maisai yauvaa variaya inna iyauvaa irisai vo putirai vovee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuyaki variivaara Anutuugo kati tupatupaa variravaa iya mminai fai iya ivaa varada tupatupaa variaaravai.

7

Pauruuso nnaata vaati vareera aataruuvaidiri mmataama kioo tiravai

¹ Ni seenayaso, ngia mmaanna kua aataruuvaa rikiaia aa na tinara kua aavaa vaa ngia arinaima rikiaavai. Mmaanna kua aataruuvo gioonna kiaapuuya utua roo vioo vioo iya putira suaivaki taikaanaravai.

² Mmaanna kua voovai vaivaudiri aa kua aavaa rikiaatee. Gioonnaivo vaatiivaa varaiiko inna vaatiivo hara kioo varii suaivaki mmaanna kua aataruuvo yaagueeqama tinoo: Inna i vaativaivee, tiivai. Fai vaatiivo putino too mmaanna kua aataruuvo itaa kua tiivo hama inna utinaravai.

³ Itaama vaivaara vaatiivo varikioonnaata sabi vo vaativai oro varaivo inna mmuara vareera aataruvai. Itaama ii gioonnaivaara gioonna kiaapuuya kiaara: Inna mmuara vareera gioonnavaivee, kiaravai. Fai inna vaatiivo putino hama mmaanna kua aataruuvo mmannammanna inna utino kati hara kioo varioo vaidi voovai varaivo inna hama mmuara vareera aataruvai.

⁴ Ni seenayaso, ngia ivaa roosiima variaano. Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaara ngia Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara putiravai. Hama mmaanna tuu aataruuvo mmannammanna ngii utinoo. Ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variateeraivaara ngia mmaanna tuu kuaivaara putiravai. Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoovaa gioonna kiaapuya ngia variaano. Ta Anutuugaa mmooriivaa varada varikio iiraivo vakiaiveeraivaara ngia Yisuunna gioonna kiaapuya variaano.

⁵ Ti mmammaiyauvo ti iikiataira aataruuvaa ta iira suaivaki mminnamminnaa maisaiyauvaa ti iikiataira aataruuvo ti puaisa utiravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo mminnamminnaa maisaiyauvaa kooyaa ti vitauduu ti iikiatairavai. Yaagueeqama ti iikiatauduu ta mminnamminnaa maisaiyauvaa iidada ivaa irisaivaara ta putuura iravai.

⁶ Aanna makee Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo hama mmannammanna ti utinoo. Vaa tauraa ii aataru ivo ti utuuvaara ti aakiaiyauvo putivai. Ta hama Anutuugaa mmaanna tuu kua fafaara roo aataru eenanaivau varida mmoori varaunnavai. Ta Mmanassa Yoketaivaa aataru karaasaivau varida mmoori varaunnavai.

Anutuugaa mmaanna kua tuuvaudiri

mminnamminnaa maisaivo kooyaa vairavai

⁷ Ta ivaaara dataa kua kiarannee? Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvo mminnamminnaa maisa vai aataruvaivee ta kiarannee? Ai hameetavee. Mo Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvono mminnamminnaa maisa vareera aataruuvaa kooyaa ti vitairavai. Mo Anutuugaa mmaanna tuu kua ivaki vau kua voovai tunoo: Ai seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno i varaatainai sa iyauvaa varaanaivaara yaata utuane, tiravai. Hama ii kua ivo itaa kua tutiri. Hama na ni seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno ni varaatainai na iyauvaa varaanaivaara yaata utuaatirivee.

⁸ Ii mmaanna tuu kua ivaa na rikiee ivaara pinaama na yaata utuaaduu mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vauvaara na ari vookara ari vookaru mminnamminnaiyauvaa taaduu pinaama ni varaatairavai. Hama Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo vaitiri. Hama mminnamminnaa maisa vareera aataruuvo kooyaa vaitirivee.

⁹ Neenoo hama mmaanna tuu kuaivaa na rikiaa suaivaki na kati kumimakama hara kiee variravai. Na mmaanna tuu kuaivaa rikiaa suaivaki na mminnamminnaa maisaivaa varauvo kooyaa vauduu na rikieeravai.

¹⁰ Na rikiaa suaivaki ni aakiaivo vaidi putiraivaa roosiima putiravai. Anutuugaa mmaanna tuu aataru voovaara na tauraa kiau kuaivaa gioonna kiaapuuya rikiaada yokeetaama hara kiada variateera aataru ivaa neenoo rikiee hama na yokeetaama hara kiee variravai. Na rikiaaduu ni mminnamminnaa maisaivo kooyaa vauduu ni aakiaivo vaidi putiraivaa roosiima putuduu na maisama hara kiee variravai.

¹¹ Ii mmaanna tuu kua ivaa na rikiee ivaara pinaama na yaata utuaaduu ni unnakua tuduu mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vauvaara na mmuaararo maisaivaa varee vaidi putiraivaa roosiima na putiravai.

¹² Itaama vaikio Anutuugaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvai yoketaa tuanaayauvai vaikio na tauraa kua mmaanna kuaivootama yoketaavai vainno safu tuanaavai nnaasu vainoo.

¹³ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainnee? Mo yoketaa aataruuvono niiki vauduu ni aakiaivo putiravainnee? Ai hameetavee. Mminnamminnaa maisaivono niiki vauduu ni aakiaivo putiravaivee. Mminnamminnaa maisaivo mmaanna tuu yoketaa aataruuvau na variaaduata mmannammanna niiki vauduu rikioo ni aakiaivo putiravai. Ivoono kutaa tuanaa mminnamminnaa maisaivo kooyaa sueerapatoo vakiaiveeraivaara mminnamminnaa maisaivo niiki vauduu rikioo ni aakiaivo putiravai. Na rikiaa mmaanna kua voovaudiri mminnamminnaa maisaivo kaayau ari vookara ari vookaama maisamaisama vakiaiveeraivaara mminnamminnaa maisaivo niiki vauduu ni aakiaivo putiravai.

Taara aataruvaitana gioonna kiaapuuyaki vainoo

¹⁴ Vaa ta rikiaunnvai. Mmaanna tuu kuaivo Anutuugaasidiri tiira kuavai. Na vaidi mmatayavoonora tiee mminnamminnaa maisaivo mmannammanna ni puaisa utikiai na hama yopeema pikiauvai.

¹⁵ Na iikiau aataruuvaa hama na arinaima rikiauvai. Na ni iikiatai aataruuvaa hama na iikiauvai. Na hama ni mmuduuya ruai aataruuvaa na iikiauvai.

¹⁶ Na hama ni iikiatai aataruuvaa iikiau ko rikioo Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvo safuuma vaivaara na ee-oo kiauvo kooyaa vainoo.

¹⁷ Ivaara hama neneenoo ii na hama ni iikiatai aataru ivaa iikiauvai. Mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vaivoono ii aataru ivaa iivai.

¹⁸ Vaa na rikiauvai. Hama yoketaa aataruuvo niiki vainoo. Na itaa kua kiau kuaivo ataama vainoo. Hama yoketaa aataruuvo ni mmammaivau utivai. Ni aakiaivoono yoketaa aataruuvaa inna iikiataikiaiinnaata hama na yopeema iikiauvai.

¹⁹ Na yoketaa aataruuvaa ni iikiataikiaiinnaata hama na iikiauvai. Maisa aataruuvaa hama ni iikiataikiaiinnaata na iikiauvai.

²⁰ Hama ni iikiatai aataruuvaa na iikiau ko rikioo mminnamminnaa maisaivo ni aakiaaana vaivoono iivai. Hama neneenoo iikiauvai.

²¹ Na itaama iikiauvaara vaa na rikiauvai. Aataru voovoono ni aakiaivaki ataama iinoo. Na yoketaa aataruuvaa ni iikiataikio rikioo maisa aataruuvo ni atau ruainoo.

²² Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara ni aakiaivaki ni yoketaiino.

²³ Itaama vaikioonnaata ari vo aataru voovoono ni mmammaivaki iinno varinoo. Ii aataru iivoono ni yaatana vai kua yoketaivaa atau ruainoo. Atau ruoo ivaa nnammutuaa iinoo. Iinno varioo mminnamminnaa maisaivo ni aakiaivaki vaivaara ni ravaatau utinoo.

²⁴ Boo, na ari vookarai ausa tinni mmuaararavaa varau vaidivai variaunoo. Ni mmammaivoono putira aataruuvakira ni utu raririima roo yapaanara iinoo. Fai gioono ii aataru ivakidiri ni vita yoketaivau ni yapaanarannee?

²⁵ Na Anutuugaata kua yoketaivaa kiaunoo. Ivo tino ti Udaanga Yisuu Kirisiivaano fai ni vitaanaravai.

Na ataama variaunoo. Na nini yaata tinniiivaki rikiau ko Anutuugaa aataruuvo ni puaisa utikiai na iikiaunoo. Ni mmammaivo maisama iira aataruuvaa na rikiau ko mminnamminnaa maisa iira aataruuvo ni puaisa utikiai na iikiauvai.

8

Mmannasa Yoketaivoono tupatupaa variraivaa

ti mmivaivee

¹ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuyaki variivaara hama ngari mminnamminnaa maisa vareeraiyauvaa irisaiyauvootainoo.

² Yisuu Kirisiiva niiki variivaara Mmannasa Yoketaivoono tupatupaa variraivaa ni mmivai. Mminnamminnaa maisaivoota putira aataruuvootama yeena roosiima ni rau kiaivaa ii Mmannasa Yoketaa iivoono rukuasaa kiaikiai na mmamma dummukiara kati hara kiee variauvavee. Ivaara hama ni mminnamminnaa maisa vareeraiyauvaa irisaiyauvootainoo.

³ Ta mmatayaa muaraagama variaunnaivaara Anutuugaa mmaanna tuu kua aataruuvo iinaree kiaa kioo iima fanniima kiaikio Anutuugoona aikiooma iima kiaivai. Ivo ari Mmaapuuvaa mmatayaa titooduu tuoo mminnamminnaa maisaivo vaidi mmammaiyauvaki utuuvaa atau rinaraivaara tiravai. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaivaa irisavaa varaiveeraivaara Anutuugo ari Mmaapuuvaa titooduu tuoo ta vaidi mmatayaiya mminnamminnaa maisaivaa vareera mmammaivaa roosiima vareeravai.

⁴ Ta Mmannasa Yoketaivaa aataruuvau variaunnaiya Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo safuuma vauvaa aikiooma iikiateeraivaara Anutuugo itaama iiravai. Mmamma iira aataruuvau variayara Anutuugo hama itaama iiravai. Mmannasa Yoketaivaa aataruuvau variayara iiravai.

⁵ Mo ngari mmammaiyauvo ngari iikiataivaara iya tikiai rikiada hara kiada variayara ngari mmammaiyauvoono iya yaatana yapoo varii kuaivaa nnaasu rikiada iida varida variaavai. Mo Mmannasa Yoketaivo iya tikiai rikiada hara kiada variayara Mmannasaivoono iya yaatana yapoo varii kuaivaa nnaasu rikiada iida varida variaavai.

⁶ Ngari mmammaiyauvoono ngari iikiatai aataruuyauvaara iya yaatana yapoo varinai rikiada iida varida fai putuaaravai. Mmannasa Yoketaivoono ari iikiatai aataruuyauvaara iya yaatana yapoo varinai rikiada iida varida fai ausa nuufaivaa varada tupatupaa variaaravai.

⁷ Gioonna kiaapu voovoono ari mmammaivoono ari iikiatai aataruuyauvaara inna yaatana yapoo varii kuaivaa rikiaivoono Anutuugaa nnammutuaavai variivaara iya

itaama iida varida variaaravai. Ivo yaata utiivo hama Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa rikiaivaara ivo itaama varivai. Hama ivo yopeema Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa rikiavai.

⁸ Gioonna kiaapuuya ngiari mmammaiyauvoono iya kiaa mmikiai iikiai hama yopeema yoketaa aataruuvaa iikiaavo too Anutuugaa yoketaivaivee.

⁹ Mo hama ngiingii mmammaiyauvoono ngii giaa ngii miivaugiataama ngia hara kiada variaano. Mmannasa Yoketaivoono ngii giaa ngii miivaugiataamaida ngia hara kiada variaano. Mo Mmannasa Yoketaivoono ngii aakiaiyauvaki hara kioo variiya nnaasu itaama hara kiada variaano. Gioonna kiaapu voovono hama Yisuu Kirisiinna Mman-nasaivo innaki hara kioo variivoono hama inna gioonna kiaapuvai varinoo.

¹⁰ Mminnamminnaa maisaivo ngii mmammaiyauvaki vaivaara vaidi putiraiya roosi-ima ngii nnabaiyauvo putivai. Mo itaama vaikiainnaata Yisuu Kirisiiva ngiiki varikiai ngia safuuma variaivaara ngii mmannasaiyauvo hara kioo varivai.

¹¹ Mo fai Anutuugo Yisunna tuduu putuuvakidiri diitoovaa Mmannasaivoono ngiiki varino fai Yisuu Kirisiiva putuduu diitaanee tuuvoono ngii mmammaiyauvaa tupatupaa variravai. Mo Mmannasaivo ngiiki variivaara ngii nnabaiyauvo putuuaara iikiai fai tupatupaa variravai ngii minai varada variaaravai.

¹² Ni seenayaso, ivaara ti mmamma iira aataruuvaa ti iikiatano ti yoketainainnaata ta rikiada pikiaaravai. Sa ii aataru ivo ti utuaivee.

¹³ Fai ngia mmamma iira aataruuvaa iidada putuaaravai. Fai Mmannasa Yoketaivo ngii tasipanai ngia mmamma iira aataruuvaa eeyaara pikiada fai ngia tupatupaa variaaravai.

¹⁴ Gioonna kiaapu Anutuugaa Mmannasaivaa kuaivaa rikiada iikiaa mmuakiaaya iya Anutuugaa raunna mmaapuya variaano.

¹⁵ Ngia itaama varida hama ngia sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiya roosiikiaaya varida aatuuda variaano.

¹⁶ Ta Anutuugaara kiaunnaano: Ti Napoovavee, kiaunnaivo inna Anutuugaa Mman-nasaivo ti mmannasaivaa tasipaikiai ta rikiada kiaunnaano: Ta Anutuugaa raunna mmaapuya variaunnaano, kiaunnai.

¹⁷ Ta inna raunna mmaapuya variaunnaivaara innasi yoketaa aataru vaiyauvaa ari gioonna kiaapuuyani yapa kiaiyauvaa ta varaaravai. Anutuugo Yisuu Kirisiinnani yapa kiaiyauvaatama fai ta inna tasipama nuunama varaaravai. Ivo mmamma nniita-roovaa varoneema mo fai teetaatama mmuaikaraama varada iva ngiau aapu yoketaa ari vookaraama varineema fai teetaatama variaaravai.

Fai yapooma ta yoketaama ari vookaraama variaaravai

¹⁸ Na yaata utuaunoo. Aa ta variaunna suai aavaki Anutuugaa aataruuvaa mmamma nniitaraivaa varaunnaivo hama pinaa mmuaaraivai vaivai. Fai yapooma hama ta ivaara yaata utiraida kati ta ngiau aapu vikio yoketayoketaa ari vookaraivaa oyaivo kooyaa vainai taaraivaara yaata utuaaravai.

¹⁹ Anutuugaa raunna mmaapu tuanaaya variaya fai Yisuuva kava tiinara suaivau kooyaa iya taaraivaara mmuakiaa mminnaayauvai Anutuugo iima kiooyauvoono siri-gaida faannaida variaano.

²⁰ Anutuugo mmuakiaa puara fai vasingiaamma mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa ariinnee kiaa iima kioo yapeeravai. Yapa kioo iya iikiatee tuu aataruuvaa fanniima iiravai. Anutuugo ariinoo ee-oo tuuvaugiataama fanniima iiravai. Fanniima iida eeyaara taikaaraivaara hama iya vareeraida yoketaama variaaraivaara faannaida variaaravai.

²¹ Fai yapooma iya fanniima iikiaa aataruuvaidiri aasannaida putida uudaira aataru-uvo iya puaisa utiivaa Anutuugo tino rikioo taikanai rikiada Anutuugaa raunna mmaapuya kati mmamma dummukiara yoketaama variaivaa roosiima iyaata itaama yoke-taama variaaravai.

²² Vaa ta rikiaunnai. Tauraa varia rada nnidada aa ta variaunna suai aavaki gioon-naivo nnaakara mmataanaraivaara kararuoo kai kiririingairavaa roosiima mmuakiaa mminnaiyauvaa Anutuugo iima kiooyauvo kararuavai.

²³ Hama iqii mminnaa mmuakiaa iyaavo nnaasu itaama iida variaavai. Anutuugo tauraa Mmannasa Yoketaivaa ti mmuuya teetaatama itaama iida variaunnai. Anutuugo ti utii aataruuvaa rakuasaa kinai rikiada ta eeyaara kati mmamma dummukiara inna raunna mmaapu tuanaaya varida mmamma karaasaivaa varada variaaraivaara ta faannaida varida rikiaunnano mminnamminnaa maisaivo ti utiivaara ti aakiaiyauvaki pinaama maisaikiai variaunnai.

²⁴ Ta ausa hanigieera suaivaki Anutuugo ti vitaanaraivaara faannaida varida kutaavaivee kiaunnava. Fai ta faannakiaunnaivaa avuuvaa ta teeda hama ivaara mmanmannanna ta faannakiaaravai. Inna ii aataru ivo hama faannaira aataruvai. Mo deevono vaa too varaivaara kava faannainno variinne? Mo vaa too varaivaivee.

²⁵ Mo fai hama ta teeda varaunnaivaara faannaida varida fai ta mmanmannanna faannaida varikio ti pirisainainnaata ta mmanmannanna faannakiaaravai.

²⁶ Mmuai karaama ta faannaida varida muaraagakiaunnaiya Mmannasa Yoketaivoono ti tasipaivai. Ta dataama yaaku varaunannee kiaa vueennama kiada variaunnano ti aakiaiyauvo pinaama mmuaararaikiai ta hama yopeema yaaku varaunnano Mmannasa Yoketaivo ariinoo ti aakiaiyauvakidiri Anutuugaata yamaa kua yamaa kua tioo tiyara yaaku varaivai.

²⁷ Anutuugo vaa gioonna kiaapuuya aakiaiyavuki arinaima taivoono Mmannasa Yoketaivo yaata utira kuaivaa vaa rikiaivai. Anutuugo yaata utiraivaugiataama Mmannasaivo Anutuugaa gioonna kiaapuuyara yaaku varaivaara Anutuugo inna yaata utira kuaivaa vaa rikiaivai.

²⁸ Vaa ta rikiaunnava. Gioonna kiaapuuya Anutuugaara mmuduuya ruaiya yoketaama variateeraivaara Anutuugo mmuakiaa mmoori aataruuyavuki iya tasipama mmooriivaa varaivai. Ivo ari yaata utiraivaugiataama iya maavee tiraiya ivo iya tasipama mmooriivaa varaivai.

²⁹ Anutuugo vaa iya arinaima tooya ari Mmaapuuvaa roosiima variateeraivaara vaa iya nnaaru mmataama kieeravai. Ari Mmaapu ngaruuvo varinai kaayau gioonna kiaapuuya innara mmuduuya ruaiya inna nnunna kataunnaiya variateeraivaara Anutuugo nnaaru iya mmataama kieeravai.

³⁰ Anutuugo vaa mmataama kiooya maavee tiravai. Iya maavee kiaa kioo iya uuduu inna avuuvau safuuma variravai. Ivo itaama iinno ari oyai ari vookarau yoketaivaa iyaatama mmiravai.

Yisuuva uvuvara Anutuugo tiyara

mmuduuya riravai

³¹ Itaama vaivaara ta dataa kua kiarannee? Anutuugo tiyara ni seenayavee tikio mo gionoonno tiyara ni nnammutuaayavee kiaa kioo mmoori maisaivaa ti mmiinne? Ai hama yopeema vaidi voovono itaa kua tiyara tinaravee.

³² Anutuugoota hama itaa kua tinaravee. Ivo hama ari Mmaapu tuanaivaara yaata utirainno mmuakiaaya tiyara putinarivaara ee-oo tiravai. Ee-oo kiaa kioo ari Mmaapuuvaa kati ti mmiravai. Ivo itaama ti mmuuvono mmuakiaaya tiyara yoketaianno Yisuunnaata mmuakiaa aataru yoketaiyauvaatama fai kati ti mminarannee? Fai kati ti mminaravee.

³³ Mo dee gioonna kiaapuvono Anutuugo ariinnee kiaa mmataama kiooyaki aikiooma kua pinaivaa iyaki yapaanannee? Ai hameetavee. Anutuugo ariinoo iyara tinoo: Hama ngia kuaataiyavee,

³⁴ tiivaara mo gioonna kiaapu voovono fai iyara tinara: Kuaivo ngiiki vainai ngia irisai maisaivaa varaaravee, tinarannee? Ai mo hama fai itaa kua tinaravee. Yisuu Kirisiivaano putuduu Anutuugo tuduu kava diitoovono Anutuugaa yaaku yaadudainningiaa hara kioo varioo tiyara Anutuugaata yamaa kua yamaa kua tioo varinoo.

³⁵ Ivaara Yisuu Kirisiiva tiyara mmuduuya rira aataruuvaa fai dee aataruvono aikiooma ivaa hatokaanannee? Vara mmuaararai aataruuvonnee? Vara ti nuaira variraiyauvo maisaikiai variaunna aataruuvonnee? Vara vooyaano mmamma mmuaararavaa ti mmiaani koonnama variaunna aataruuvonnee? Vara aarareeraivonnee? Vara hama uyira rairaiyauvo tiisi vaira aataruuvonnee? Vara avaikarai aataruuvo tiisi nnikio ti aaturavonnee? Vara rapiraivo tiisi nnira aataruuvonnee? Fai ii aataru iyauvo tiisi nnino rikioonnaata Yisuu Kirisiiva mmanmannanna fai tiyara mmuduuya ruoo nnaasu varinaravai.

³⁶ Ivaara Anutuugaa kua fafaarivo vainno innara tinoo:

Ta aiyara yaagueeqakiaunnani

suaivo raari raikiai

iya ti ruputuaara iikiaavo

vioo vioo suaivo haatapaivai.

Iya puara sipisiipaiyuvaa ruputuaara iikiaaneema

ivaa roosiima ti ruputuaara iikiaavaivee.

Kua fafaarivoono itaa kua tiivai.

³⁷ Ti mmuakiaa aataru avaikarai iyauvo ti mmammaiyauvunu karaanara iino Yisuu Kirisiiva tiyara pinaama mmuduuya ruaivoono ti tasipaivaara ta aikiooma iyauvaa yaataa kiaunnavaivee.

³⁸ Vaa na rapisiima rikiauva. Fai hama vo aataru voovoona Yisuuva tiyara mmuduuya riraivaa atuu rinaravai. Putiraivoota mmata aavau hara kiada varira aataruuvootama hama yopeema ivaa atuu rinaravai. Ngiau aapu aangeraiyaata ari vookaraama yaagueeqama dira mmagia maisaiyaatama fai hama yopeema atuu ruaaravai. Aanna makee tiisi vaivaara aatuuraivootama yapooma tiisi nninaraivaara aatuuraivootama hama yopeema atuu ruaaravai.

³⁹ Ngiau aapu vai yaagueeqaiyauvoota aa mmata aavau vai yaagueeqaiyauvootama hama yopeema atuu ruaaravai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiyara pinaama mmuduuya ruaivaara hama Anutuugo iima kioo mminnaa voovai yopeema Anutuugo tiyara mmuduuya riraivaa atuu rinaravaivee.

9

Anutuugo Isarairaiya ariinnee kiaa

mmataama kieeravai

¹ Aa na tinara kua aavo kua kutaavai na kiaunoo. Na Yisuu Kirisiinna vaidivai variee hama na unnakua kiaunoo. Nene yaata utuau kuaivoota Mmannasa Yoketaivo ni giaa ni mii kuaivaatama na rikiauko nene kiau kuaivo kutaa kuavai na kiauva.

² Ni seena ni mmuaa oyaivakidiri diitaiyara ni ausaivo mmuaararaikiai na mmannam-manna koonnama variaunoo.

³ Na iyaroo tiee fai Anutuugo ni maisa kua tiao na Yisuu Kirisiinna tasipama variauvaa atuu rinaraiivaara na kiaunoo: Inna yoketaavaivee, kiaunoo.

⁴ Ii Isarairaa gioonna kiaapu iya Anutuugo mmataama kioo gioonna kiaapu tuaiyavee. Ivo iyara ni naunna maapuyavee kiaa kioo ari oyai ari vookarau yoketaivaa iya mmiravai. Ivo ari kua yeena rau kiooyauvaatama ari mmaanna tuu kuaiyauvaatama iya kiaa mmiravai. Anutuugaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmira aataru tuanaivaa vaa iya teeda rikieeravai. Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaiyauvaa iya kiaa mmuduui rikieeravai.

⁵ Iya rubuungainna ari vookarairayavee. Gioonna voovoona mmuai oyaivakidiri diitoo Anutuugo mmataama kioo vaidiivaa Yisuu Kirisiinna vaidivai mmata kieeravai. Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara diraiivaara gioonna kiaapuuya tupatupaa innara kua yoketaivaa kiateraivaara na yaata utuaunoo. Kua kutaa.

⁶ Na itaa kua kiauvaara na ataa kua kiaunoo: Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaiyauvo fanniima tiyauvaivee, na kiaunnee? Ai hama na itaa kua kiaunoo. Gioonna kiaapu Isarairaa mmuakiaaya hama Anutuugaa gioonna kiaapu tuanaaya variaivaara hama na itaa kua kiaunoo.

⁷ Aaparahaamaa sidinnaiidi mmuakiaaya hama Anutuugaa raunna mmaapuyavee. Anutuugo Aaparahaamaa tunoo: Isaakaa sidinnaiidiya inna i sidinnaiidi tuanaayavee, tiravai.

⁸ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Aaparahaamaakidiri mmatoo sidinnaiidi mmuakiaaya hama Anutuugaa raunna mmaapuyavee. Anutuugo kua kiaa teerama kioovaidiri varuuya inna Aaparahaamaa sidinnaiidi tuanaayavee.

⁹ Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaivaa Aaparahaamaata ataa kua tunoo: Fai suaivaa mmataama kioovo nninai rikiee na kava vararanee nnino rikioo Saraava fai mmaapuvai mmataanaravaivee, tiravai.

¹⁰ Ii kua ivaa sai kuavai rikiaatee. Ii mmaapu Isaako ivo yokeenno nnaataivaa varooduu ari nnaataivo Revekaava mmaapu taaravaitana sunnaama kioo variravai.

¹¹⁻¹² Varuduu Anutuugo ari yaata utuuvugiataama vuaivaa pikioo vuaivaa ariinnee kiaa mmataama kioo aataruuvoo vakiaiveeraivaara ivo Revekaanna tunoo: I mmaapu ngaruuvono ari kata nnaagiaivaa mmoori varaananaravaivee, tiravai. Tauraa hama taaravaitana mmatoo suaivaki Anutuugo itaa kua tiravai. Ivaitana hama varida mmoori yoketaivaa iida mmoori maisaivaa uu suaivaki ivo itaa kua tiravai. Ivaitana hama varida mmoori uuvaara hama ivo ivaitana mmoori uuvauidiri too vuaivaa mmataama kieeravai. Ari yaata utuuvugiataama vuaivaa mmataama kieeravai.

¹³ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Na Yakoopaara mmuduuya ruaunoo. Isaunnara hama na mmuduuya ruaunoo. Kua fafaaraivoonoo itaa kua tiivai.

¹⁴ Ivaara mo ta dataa kua kiaarannee? Fai ta kiaara: Anutuugo gioonna kiaapu vooyara maisayavee tioo vooyara yoketaayavee tiivaivee, kiaarannee? Hameetavee. Hama Anutuugo itaa kua tiivaivee.

¹⁵ Vaa Anutuugo Musiinna tunoo: Na ni boo kiataiyara fai na boo tinaravaivee. Na ni tuqinnaataakiaiyara fai na tuqinnaananaravaivee, tiravai.

¹⁶ Itaama vai kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Gioonna kiaapu voovoono inna iikiataino mmooriivaa iinnonno tinara: Fai na iinono rikioo Anutuugo niyara pinaama boo tiao ni vitaanaravaivee, tii aataru ivo hama kaanaatai aataruvai. Anutuugo ariinoo innara boo kiataino fai innara boo tinaravai.

¹⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vauvaki Anutuugo Faraunna ataa kua tunoo: A mmoori varoonnauvidiri ni yaagueeqaivo kooyaa vakiaiveeraivaara na kieetavai i yapa kieeravai. Mmuakiaa mmatauvu variyai ni nnutuuvaa rikiaateeraivaara na kieetavai i yapa kieeravaivee. Anutuugo Faraunna itaa kua tiravai.

¹⁸ Ivaara Anutuugo vooyara ari boo kiataiyara boo tiivai. Vooyaki ivo ausa tinni yakeevaa iyaki yapaataikio yapaivai.

Anutuugo vooyara nnannatoo vooyara boo tiravai

¹⁹ Ivaara fai ngiikidiri mmuaavoono ni yaparainno tinara: Itaama vaino fai Anutuugo mo aaniira tiyara tinara: Ngia iikiaa aataruuyauvo hama yoketaiyauvaivee, tinarannee? Mo gioono Anutuugo tiyara ii aataruuvaa hatokaanarannee? Hama yopeemavee. Fai ivo itaa kua tinaravai.

²⁰ Ni seena-o, a Anutuugaa kua sai itaa kua kiannaikua a gioononnee? Kuu yavaivo vaidi kuaivaa roosiima hama ari ruaatarii nakaaraivaa tinoo: Aaniira ni ataama ruaataruanavainnee? Hama ivo itaa kua tiivai.

²¹ Kuu yavaivaa ruaatarii nakaaraivo yavaa mmataivaadiri ari iikiataikio hanuu kioo ruaatarivai. Yavaa mmataivaa mmuaa saabavai hanuu saabama kiaivaadiri taara yavaavaitana inna ruaataruutano taaravaitana ruaatarinaravai. Fai inna ruaataruutano voovai ari yoketaa mmooriivaa iinaraivaa ruaataruoo mmuakiaa suai sabi mmoori iinaraivaatama ruaatarinaravai.

²² Anutuugo iima kiai aataruuvo itaama mmuaakaraivai vainoo. Ivo inna nnanna-teeraivoota yaagueeqaivoootama kooyaa vakiaiveeraivaara ivo ataama iiravai. Kuu yavaa sabi mmooriyauvaa iinara iima kiooyauvaa roosii gioonna kiaapuuya inna nnannatai gioonna kiaapuuya fai kiisa suai putu taikaariyara ivo mmannammanna iyara yaata utuoo hokoba suai faannainno variravai.

²³ Ta gioonna kiaapu ivo tiyara boo tiraiya inna oyai ari vookarai yoketaivaa taateeraivaara ivo itaama iiravai. Kuu yavaa yoketaa mmooriivaa iinara iima kiooyauvaa roosiikiaunnaya ta inna oyai ari vookarai yoketaivaa taateera aataruuvaa vaa ivo tauraa mmuaanaa teerama kieeravai.

²⁴ Ta Yutayaiya tiikidiri vooyaataama ngia ngiari vooppinnaiyakidiri vooyaataama vaa ivo ivaara ti maavee tiravai.

²⁵ Ivaara forofetaa vaidi voovai nnutuuvo Hosiaavaano Anutuugo tuu kuaivaa fafaara roo ataa kua tunoo:

Hama ni gioonna kiaapu tuanaiyara

fai na tinara:

Ni gioonna kiaapuyavee, tinaravee.

Hama na tauraa ni mmuduuya ruaiyara

fai na tinara:

Inna ni mmuduuya ruaiyavee, tinaravee.

²⁶ Yoosinna voovakinnaiya

vaa na tauraa iya kiasa mmiee kiaunoo:

Hama ngia ni gioonna kiaapuyavee, kiauyara

fai yapooma ngiari seenaiya iyara kiasa:

Anutuugo hara kioo variivaa

raunna mmaapuyavee, kiaravee.

Hosiaava itaa kua tiravai.

²⁷ Forofetaa voovai Yisayaavaano Isairairiyara kooyaa kua voovai ataa kua tunoo: Nnukaivo nnoori mmaagaivau vaikiyai hama yopeema yaarairivaa roosiima fai gioonna kiaapu Isairairiya kaayakaayau hara kiada varikio rikioo fai Anutuugo raati raari kiisaya nnaasu rupi yoketaivau yapaanaravaivee.

²⁸ Fai Anutuugo gioonna kiaapu mmatayaa variyai irisai maisaivaa akiiraama iya mmimo rikioo taikaanaravaivee. Yisayaava itaa kua tiravai.

²⁹ Kava vo kua voovai vaa tauraa Yisayaava ataa kua tunoo: Udaanga Anutuugo Yaagueeqa Tuanaivoono hama Isairairiya sidinnaidi vooya viteerama kioo pikiotiri. Sutuuma Kumuraau varuuya roosiima ta putu taika kiaannatirivee. Yisayaava itaa kua tiravai.

Isairairiya ngiarinaidiri aataru voovai iiravai

³⁰ Ivaara ta dataa kua kiaarannee? Fai ta ataa kua kiaaravee. Ngari voopinnaa gioonna kiaapuuya ngariiyara ta Anutuugaa avuuvau safuuma variaaravee kiaa kiada hama ivaara mmooriivaa iirama kiada variyaiya iya kati Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada hara kiada varuduu Anutuugo iyara tunoo: Inna safuuma variraiyavee, tiravai.

³¹ Isarairaa gioonna kiaapuuya Anutuugo mmataama kiiooya tunoo: Anutuugaa avuuvau fai ta safuuma variaaravee, kiaa kiada mmaanna tuu aataruuvaa iidada fanniima kieeravai.

³² Mo aaniira iya fanniima kieeravainnee? Mo iya ngari uu aataru mmooriivaa iida varida hama Anutuugaara iya kutaavaivee tiravai. Iya harurira sikauvaudiri haruriravai.

³³ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Yisunnara tinoo:

Taatee. Na yoosinna Sioona ivaki
gioonna kiaapuuya ivaayaadiri haruruateera
sikau voovai na yapa kieeravai.
Fai iya ivaayaadiri haruruaravai.
Gioonna kiaapu voovono
innara kutaavaivee kiaivoono
hama inna mmamma maisainaravee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

10

¹ Ni seenayaso, ni seena gioonna kiaapu Yutayaiya Anutuugo iya vita yoketaivau yapaiveeraivaara ni aakiaivo yaagueeqama aikioovee tinoo. Anutuugo itaama iiki-aiiveeraivaara na pinaama yaaku varaunoo.

² Vaa na arinaima tee ngii giaa ngii miauvai. Iya Anutuugaara pinaama mmuduuya ruaavai. Mmuduuya ridaata hama oyai tuanaivaa rikiaivaara fanniikiaavai.

³ Anutuugo gioonna kiaapuuyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tii aataruuvaa hama iya arinaima rikiaada taavai. Anutuugaa avuuvau ta safuuma variaarayavee kiaa kiada ngarinaidiri vo aataru vooyauvai iida varida variaavai. Anutuugaa aataru safuuma variraivaara hama iya ivaara ee-oo tida ngari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiaavai.

⁴ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada Anutuugaa avuuvau safuuma variateeraivaara Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa Yisuu Kirisiivaano atau riravai.

Fai Anutuugo aikiooma mmuakiaaya vitoo yoketaivau yapaanaravai

⁵ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikiaada iidada Anutuugaa avuuvau safuuma variaaravee kiaa uu aataruuvaa Musiiva ataa kua tunoo: Vaidi voovono Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikioo iinnono fai ii aataru ivau hara kioo varinaravee, tiravai.

⁶ Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada inna avuuvau safuuma variaa aataruuvaa kua voovono vainno ataa kua tinoo: Sa ai tinniivaudiri yaata utuee ataa kua kianee: Mo gioono ngiau aapuuvaki kuanarannee? kianee. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Ivo ngiau apuuvaki vioo Yisuu Kirisiinna vitoo tiinaravee.

⁷ Sa ataa kua kianee: Mo gioono mmeepi vaidi putiraiya variraivaki kuanarannee? kianee. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Ivo mmeepi vioo Yisuu Kirisiinna vitoo nninaravee. Kua voovono itaa kua tiivai.

⁸ Ii kua ivaa itaama yaata utinoora tiee pikiee Musiiva tuu kua voovaa ataama yaata utuee kianee: Mmayaayaivo i vainima vainno i aakiaivaki vainno mmaakiriivau vainoo, kianee. Ii mmayaaya ivo Anutuugaara kutaavaivee tira mmayaayaivaa ta gioonna kiaapuuya kiaa mmiaunnnavai.

⁹ Fai a ai avaiavakidiri kuaivaa kooyaa ai seenaiya kiaa mmiee tinara: Yisuuva ni Udaangavaivee, tino rikioo i aakiaivoono tinara: Yisuuva putuduu rikioo Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoovo inna kutaa tuanaavaivee, tino rikioo fai Anutuugo i vitoo yoketaivau i yapaanaravee.

¹⁰ Ta ti aakiaiyauvakidiri Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaunnano Anutuugo tiyara tinoo: Inna safuuma variraiyavee, tiivai. Ta ti avaiyauvakidiri ivaara kiaa kookieekiaunnano Anutuugo ti vitoo yoketaivau yapaivai.

¹¹ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovono Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivo fai hama inna mmamma maisainaravee, tiivai.

¹² Ii kua ivo hama mmuaa taaravaara tiivai. Mmuakiaayara tiivai. Yutayaiya hama ngari vookaraama variaani ngari voopinnaia ngari vookaraama variaavai. Anutuugo iya Udaanga mmuaa tuanaavai mmuakiaaya innara kiaiya ari yaagueeqa yoketaiyauvaa iya mmiiivai.

¹³ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Yisuunnara tinoo: Gioonna kiaapu voovoono Udaangaivaara tino rikioo fai ivo inna vitoo yoketaivau inna yapaanaravaivee, tiivai.

¹⁴ Iya hama innara kutaavaivee kiaiia mo dataama innara kiaanannee? Hama yopeemavee. Hama inna mmayaayaivaa rikiaiia mo dataama kiada innara kutaavaivee kiaanannee? Hama yopeemavee. Gioonna kiaapu vooyaano hama mmayaayaivaa iya kiasa mmirama kikiai mo dataama iya rikiaarannee? Hama yopeema rikiaaravai.

¹⁵ Gioonna kiaapu vooyaano gioonna kiaapu vooya hama titakiai mo dataama kiada vida mmayaayaivaa gioonna kiaapu vooya kiasa mmiaarannee? Hama yopeema vida kiasa mmiaaravaivee. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Mmayaaya yoketaivaa kiasa mmiaara nuairaivo inna yoketaa ari vookaraivaivee, tiivai.

¹⁶ Hama kaayau gioonna kiaapuuya mmayaaya yoketaivaa rikiaada varaavaivee. Ivaara Yisayaava fafaara roo kua voovai vainno tunoo: Udaanga-o, deevoono ti mmayaayaivaa rikioo ivaara kutaavaivee tiivainnee? Hameetavee, tiravai.

¹⁷ Itaama vaikiai vaa mmayaayaivaa rikiaiiaano fai ivaara kutaavaivee kiaravai. Gioonna kiaapu vooyaano Yisuu Kirisiinnara iya kiasa mmikio mmayaayaivo kooyaa vainai rikiaada fai ivaara iya kutaavaivee kiaravai.

¹⁸ Na ivaara ngii yaparaina kiaunoo: Mo Isarairaa gioonna kiaapuuya hama rikiaavainnee? kiauvali. Ai mo vaa iya rikiaavaivee. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Mmayaaya kiasa mmiraiya kuaivo
mmuakiasa mmataavau variiaiysi kuaivai.
Iya kuaivo tooya sainai sainai
vaa nuai taika kiaivaivee, tiivai.

¹⁹ Na vo kuavai ngii yaparaina kiaunoo: Mo Isarairaa gioonna kiaapuuya ii kua ivaa rikiaadaata hama arinaima rikiaavainnee? kiauvali. Musiivaano tauraa kua ivaa sai kuavai Anutuugaara ataa kua tunoo:

Ngiaari vooppinnaiyara
na yoketayoketaama iinai rikiaada
Isarairaiyaano iyara kiasa:
Teenoo itaama variataavaivee,
kiasa kiada iyara nnannataaravai.
Kumimakama variiaiya na mmoori iinai rikiaada
Isarairaiyaano iyara nnannataaravaivee.

Anutuugo tuu kuaivaa Musiivaano itaa kua tiravai.

²⁰ Yisayaava vo kua voovai ivaara yaagueeqama Anutuugaara tunoo:

Hama niyara buaakiaiya
vaa ni taani na iya tauvai.
Hama niyara yaparakiaya
vaa na kooyaa iya tasipama variauvaivee.

Anutuugo tuu kuaivaa Yisayaavaano itaa kua tiravai.

²¹ Mo Isarairaiyara Anutuugo tunoo: Iya ni kuaivaa rikiaadaata hatokada niyara oooqoo tiraiyara na mmannammanna iyara yaaku mmayaayau ruee variee ngiateera kiauvaivee. Anutuugo itaa kua tiravai.

11

Anutuugo gioonna kiaapu Isarairaiyara boo tiravai

¹ Na ivaara vo kuavai ngii yaparaina kiaunoo: Mo Anutuugo ari gioonna kiaapuuya mmooka hanigia mmioo iya pikiaivainnee? kiauvali. Ai mo hameeta iya pikiaivai. Neenoo Isarairaa vaidivai variauvo Aaparaamaa sidinnaidivai variauvai. Variauvo Piniomiinaa oyaivakidiri na diitee variauvai.

² Tauraa Anutuugo ari gioonna kiaapu ivo mmataama kiooya arinaima too rikioovaara hama ivo mmooka hanigia iya mmioo iya pikiaivai. Vaa Anutuugaa kua fafaara voovai ngia rikiaavai. Irayaavaano Anutuugaata yaagueeqama kua tioo Isarairaiyaki kua pinaivaa yapoo tunoo:

³ Udaanga-o, vaa iya i forofetaiya ruputuaani putu taika kiasa aiyara ausa mmuduuya mmira yeena tapiiyauvaata vaa iya rummua raubiriima kiasa nenevai nnaasu hara kiese variaunoo. Variaukai iya ni ruputuaara iida variaano.

⁴ Irayaava itaa kua tuuvaara Anutuugo mo dee kuavainno inna kua sai tuunnee? Anutuugo inna kua sai tunoo: Unnakua anutuuvaa nnutuuvo Baarannara hama ngiaari ausa mmuduuya mmira vaidiia kaayau (7000) na niniiniee kiasa mmataama kiauua variaavaivee, tiravai.

⁵ Anna makeennaata itaama Anutuugo ariinee kiaa mmataama kioo gioonna kiaapu-
uya kiisa vookiangii variaano. Ivo kati iyara yoketaama yaata utuuvaara iya mmataama
kieeravai.

⁶ Hama iya mmoori varoovaara Anutuugo iyara yaata utuo iya mmatairavai. Kati iyara
yoketaama yaata utuuvaara iya mmataama kieeravai. Anutuugo gioonna kiaapuuya
mmooriyauvundiri too iya mmataama kioo vitotiri. Ivo iyara kati yoketaama yaata
utiraivo hama kutaa tuanaa vaitirivee.

⁷ Ivaara Isarairaa gioonna kiaapuuya dataamaida variaannee? Iya Anutuugaa aataru
safuuma variraivaara buaama rada nuaidada tooduu hama iya too vairavai. Anutuugo
ariinee kiaa mmataama kioo gioonna kiaapu kiisa vooyaano nnaasu tooduu iya too vairava-
vai. Homoriaya kumimakaida varuduu Anutuugo tinni yaagueeqauvaa iya mmiravai.

⁸ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Anutuugo iya aakiaiyauvaata
tinniyauvaatama tuduu kumimakairavai.
Kumimakama rada varia rada nnidada
aanna makee ngiari avuuyauvaadiri
hama tuqinnama taavai.
Ngari yaataiyauvaadiri
hama arinaima rikiaavaivee, tiivai.

⁹ Anutuugaa kua fafaara voovaki Davuitiinna kuaivo vainno tunoo:

Iya pinaa buusaivaa nneeda varida
ngiari mannaka tida sirigakiaivaara
ngiari buusa nneeraivaudiri iya haruruaavai.
Kii ngiari haruriraivo
kobeevaa roosiima iya utuaiveera na kiaunoo.
Kii iya harurida irisaivaa varaateera na kiaunoo.

¹⁰ Iya avuuyauvo upisiinai
sa tuqinnama taateera na kiaunoo.
Ngari koonnama variaivaara
mmuaararaivo iya utinai
mmannammanna kookama utida nookiaateera
na kiaunoo.

Davuitiivaano itaa kua tiravai.

¹¹ Ivaara na kava ngii yaparaina kiaunoo: Yutayaa gioonna kiaapuuya haruruu suaivaki
iya harurida eeyara maisairavainnee? kiauvai. Hama iya harurida eeyara maisaira-
vaivee. Iya mminnamminnaa maisaiyauvaa varoovaara Anutuugo iya pikioo ngiari
voopinnaiya vitoo yoketaivau yapeeravai. Yutayaiya iya teeda kiatee: Teeta itaama
yoketaama variataavaivee, kiateeraivaara Anutuugo ngiari voopinnaiya vitoo yoketaivau
yapeeravai.

¹² Yutayaiya mminnamminnaa maisaiyauvaa varoovaara Anutuugo yaagueeqa yoke-
taa ari vookarauyauvaa mmuakiaa mmatauvau varuuya mmiravai. Iya Anutuugaara
kumimakaida varuuvaara Anutuugo yaagueeqa yoketaa ari vookarauyauvaa ngiari
voopinnaiyaatama mmiravai. Mo fai Yutayaa gioonna kiaapu mmuakiaaya Anutuugaa
aataruuvaara arinaima rikiakio Anutuugo iya vitano rikioo inna yaagueeqa yoketaa ari
vookaraiyauvo fai iyasi ari vookaraama pinaavai vainaravaivee.

Anutuugo ngiari voopinnaiya vita yapaanara aataruuvo kooyaa vaivai

¹³ Ngia voopinnaiya na ngiita aanna makee kua kiaunoo. Na voopinnaiya ngiiyara kua
kiaa mmiaaree nuaira vaidivai variauvonora tiee na nini mmooriivaa yaagueeqama iina
ivaara nini mannaka tinavai.

¹⁴ Nini seena Yutayaa gioonna kiaapuuya ivaa teeda ivaara kiatee: Teeta itaama iiki-
ataavaivee, kiateeraivaara na nini mmooriivaa yaagueeqama iina ivaara nini mannaka
tinavai. Fai iya itaa kua tida nnaagiai ausa hanegiakio Anutuugo iyaatama vitoo
yoketaivau yapaanaraivaara na faannaina variaunoo.

¹⁵ Yutayaiya hama Anutuugaara kutaavaivee kiaivaara ivo iya pikioo mmuakiaa
mmatauvau variaya vitanai inna tasipama mmuaavau variaara aataruuvo kooyaa vairava-
vai. Fai Anutuugo kava Yutayaiya vitanai dataama fai iya variaarannee? Vaidiyya putida
kava diitada variraivaa roosiima fai iya yoketaama ari vookaraama variaaravee.

¹⁶ Ta Yutayaiya iira aataruuvo ataama vainoo. Mmuua saabavakidiri tauraa hudoo
yeenna bereetaivaa ta Anutuugaaniee kiaa yapaannaduu rikioo nnaagiai hudoo yeenna
bereetaiyauvootama innaniyauvai vairavai. Yatari tuukaiyauvo Anutuugaaniyauvai
vauduu rikioo nnaa hammaraiyauvootama innaniyauvai vairavai.

¹⁷ Yutayaiya yatari oriipaivaa nnaa hammaraiyauvaa roosiima variravai. Yatari giaina oriipaivaa nnaa hammara vooyauvai Anutuugo vaa utu rakau kieeravai. Yatari oriipa mmaraivaa hammara voovai varoo giainaivaa nnabaivaa rabanika kioo ivaki utu kiooduu rikioo ivaa nnammariivaa oyai tuukaivakidiri varoo uriravai. Ngia voopinnaiya mmaraa yatari oriipaivaa hammaraivaa roosiima varida Anutuugaa yaagueeqaivaa vaa ngieetama varada Yutayaiya yoketaama variraivaatama vaa ngia varaavai.

¹⁸ Ivaaraida yatari nnaa hammara vooyauvai vaa utu rakau kioovaa roosiima variaa gioonna kiaapu Yutayaiyara sa a voopinnaa voovoono nniki rakainna iya maisa kua kiane. A dataama variannakuaanoonna ivaara aiyara mannaka kiaannannee? A mmanna hammarakuavee. Hama eenoo nnammariivaa tuukaivaa mmiannavai. Tuukaivoono nnammariivaa i mmivaivee.

¹⁹ Fai a tinara: Mo ni mmaataivaa teerama kioovaara ivo nnaa hammaraiyauvaa utu rakau kieeravaivee.

²⁰ A itaa kua tinaraivo kutaa kuavai. Iya hama Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo iya utu rakau kieeravai. A innara kutaavaivee kiannaivaara a iya mmaataivaa varee variannavai. Sa ivaara ai mannaka kiane. Aatuuma kiee varianee.

²¹ Yatari hammara tuanaiyauvaa hama Anutuugo too pikieeravai. Utu rakau kagaari kieeravai. Itaama vaivaara rikiaanee. Hama ivo i too pikiaanaravaivee.

²² A ii kua ivaudiri Anutuugo boo tioo tuqinneera aataruuvaa tee ivo nnannataikio irisai mmira aataruuvaa taannavai. Vaa haruruaiyara ivo nnannataivai. Aiyara ivo boo tioo tuqinnaivai. Anutuugo iiyara boo tiivaara fai a mmannammanna yaata utuee varino fai ivo iiyara mmannammanna boo tinaravai. Mo fai a inna pikino fai ivo yatari hammaraiyauvaa utu rakairayaama i utu rakainaravai.

²³ Fai Yutayaiya innara kutaavaivee tikio rikioo fai ivo iya vita ngiari mmaataiyauvunu kava yapaanaravai. Anutuugo aikiooma iya vita kava yapeeraivoonora tuoo fai iya vita ngiari mmaataiyauvunu kava yapaanaravai.

²⁴ A voopinnaikua yatari oriipa mmaraivaa hammaraiivaa roosiima variannano Anutuugo vaa i utu rakau kioo giaina yatari oriipaivaki hama i mmaata tuanaavaki i utu kiaivai. Giaina yatariivaa roosiima Yutayaiya hara kiada variaavai. Vaa ii yatari ivaa nnaa hammaraiyauvaa utu rakau kiaiyauvaa Anutuugo kava iya vita ngiari mmaata tuanaivaki yapaarivo inna hama inna mmuaararainaravai.

Anutuugo mmuakiaayara boo tiivai

²⁵ Ni seenayaso, hatauma kua voovai kua kutaa kuavai vaivaa na ngii giaa ngii minai ngia rikiaatee. Ngia ngiingiayara kiaanoo: Ta tinni yoketaayavee, kiaa kiada ivaara yaata utivoora na aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Isairairaa gioonna kiaapu vooya Anutuugaara ausa vuatinni yaagueeqairavo hama tupatupaa vainaravai. Gioonna kiaapu voopinna voopinnaiya Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada ausa hanigia kikio Anutuugo aikiooma yaarummua kino fai Isairairaa vooya ausa vuatinni yaagueeqairavo taikaanaravai.

²⁶ Itaama vaino rikioo Anutuugo fai gioonna kiaapu Isairairaiya vita yoketaivau iya yapaanaravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaarivo vainno tinoo:

Yosinna Sioonadiri fai ti vitaanarivo nninaravai.

Fai ivo ngioo Yakoopaa sidinnaidiya
iira aataru mmoori maisamaisaiyauvaa
ruga taika kiaanaravai.

²⁷ Na iya mminnamminnaa maisaiyauvaa
rugaanara suaivaki na nnaaru
kua yeena rau kiee kiaa kuaivaa kaanaivo
kooyaa vainaravaivee.

Kua fafaarivoono itaa kua tiivai.

²⁸ Anutuugo nnaaru vaa Yutayaiya ariinnee kiaa mmataama kieerayara tuoo iyara tunoo: Ni seenayavee, tiravai. Nnaaru varuu vaidi Aaparahaamainnara yaata utuoo itaa kua tiravai. Yutayaiya mmayaaya yoketaivaara ooqoo tuuvaara nnaagiai Anutuugo iyara tunoo: Ni nnammutuayavee, tiravai. Anutuugo ngia voopinnaiya ngiiyara yaata utuoo itaa kua tiravai.

²⁹ Vaa tauraa Anutuugo ariini mmataama kioo gioonna kiaapuuya maavee tuu kuaivaata ari yaagueeqaivaa iya mminara tuu kuaivaatama hama pikioo vo kua voovai tiravai.

³⁰ Mo nnaaru ngiengie voopinna voopinnaiya Anutuugaa kuaivaa ngia hatokeeravai. Yutayaiya Anutuugaa kuaivaa hatokoovaara aanna makee Anutuugo ngiiyara boo tiivai.

³¹ Mmuaiikaraama aanna makee Yutayaiya Anutuugaa kuaivaa hatokaavai. Anutuugo ngiiyara boo tiivaara fai ivo iyaraatama boo tinaravai.

³² Mmuakiaa gionna kiaapuuyara Anutuugo iyara boo tiraivo kooyaa vakiaiveeraivaara ivo iya tunoo: Inna aikioo, ni kuaivaa hatokaatee, tiravai.

Pauruusoono Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai

³³ Anutuugaa yaagueega yoketa yoketaiyauvo kaayau ari vookaraiyauvai vaivai. Ari yaata tinniivauidiri utii kuaivootama kaayau ari vookaraivai vaivai. Mo ivo yaata utii kuaivaa deevoono fai aikiooma rikioo kooyaa ti kiasa ti mmianarannee? Hama yopeedavee. Mo deevoono ivo iivaa arinaima too rikiaananarannee? Hama yopeedavee.

³⁴ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Udaangaivaa yaata tinniivau vai kuaivaa

mo gioono rikiaivainnee?

Hama yopeedama rikiaivaivee.

Mo gioono aikiooma inna kiasa mmikio

mmooriivaa ivo iivainnee?

Hama yopeedavee.

³⁵ Mo gioono ivo irisai

mminnaa voovai inna mmiaiveera

mminnaa voovai inna mmiiivainnee?

Hama yopeedavee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

³⁶ Mmuakiaa mminnaayauvai Anutuugoono iiravai. Ivo aanna makee mmuakiaa mminnaayauvai tikio vainoo. Ii mminnaa mmuakiaa iyauvo ariiniyauvai vainoo. Inna nnutuuvu ngiau aapu tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

12

Ta Anutuugaa mmoori vareera aataruuvaa safuuma iikiaravee

¹ Ni seenayaso, itaama vainai Anutuugo pinaama tiyara boo tiivaara na aa kua aavaa yamaama ngii giaa ngii minaravee. Nnaaru vaidiia puara sipisiipaiyauvaa Anutuugaa kati huda mmuneema ngiingii mmamma mmuyai mmuakiaayauvai inna mmida inna mmooriivaara nnaasu yaata utida iikio rikioo inna yoketaakiaivee. Ngia itaama iida inna Anutuugaara ausa mmuduuya mmira mmoori tuanaavaida iikiaanoo.

² Sa mmatayaa diaa aataruuyauvaa mmatayaa diaiya iikianeema ngeietama iikiatee. Ngia Anutuugaata kua tida ee-oo tikio rikioo ngii aakiaiyauvaa hanigioo karaasa ausa vuatinniiauyauvaa ngii miaivee. Ngia itaama iida fai Anutuugaa yaata tinniivau vai kuaivaa arinaima teeda rikiaaravai. Anutuugaa yaata tinniivau vai kuaivo yoketayoketaa kua nnaasu vainoo. Hama kiisama koonnainoo. Ngia rikiada iikio fai pinaama inna yoke-tinaravai.

³ Anutuugo niyara kati yoketaama yaata utuoo tinoo: Ni mmayaayaivaa varee nu-ainna variee kiasa mmiane, tiivaaraina na ngii mmuakiaaya ngiita ngii giaa ngii miee ataa kua tinaravee. Ngiengie variiauyavunugiataama variatee. Safuuma ivaugiataama varida sa ngiingiiyara yaata utida ngiingii nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaaraivaara iikiatee. Ngia mmuakiaaya Anutuugaara kutaavaivee kiasa yaagueegaivaa Anutuugo ngii miivaugiataama mmuaavai mmuaavai ngiengie variaa aataruuvaa tirooma yaata utida ivaugiataama variatee.

⁴ Vaa ta taunnavai. Vaidiivaa mmammaivau vai mminnaiyauvo airi airi mminnayauvai vaivai. Yuku yaaku avu yaataiyauvo vaikio hama iyauvo mmuaa mmoorivai iikiaavai. Ngari miaramiaraa mmooriyauvaa safuuma iikiaavai.

⁵ Ivaanikaraama ta kaayauma variaunnano Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara mmuaa mmammavai vaivaa roosiima ta varida ta mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai titi seenaiyaniya ta variaunnavai.

⁶ Ivaaraida Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utuoo vo mmoori vo mmooriyauvaa iikiateera yaagueegaivaa ti mmiiivaugiataamaida mmuaavai mmuaavai fai ta iikiaaravai. Fai Anutuugo vo vaidi vooya Anutuugo tii kuaivaa kiasa mmiaara mmooriivaa iya mmintai teeda innara kutaavaivee kiasa yaagueegaivaugiataama safuuma ivaa iikiatee.

⁷ Fai Anutuugo vo vaidi vooya ngiari seenaiya tasipama mmoori vareera mmooriivaa iya mmintai teeda safuuma ivaa iikiatee. Fai Anutuugo ari vitaira mmooriivaa vo vaidi vooya mmintai teeda safuuma ivaa iikiatee.

⁸ Fai Anutuugo vaidi vooya ngiari seenaiyaata yamaa kua yamaa kua tida itaqitaama iikiateera tii mmooriivaa mmintai teeda safuuma itaama iikiatee. Fai vaidi vooya ngiari mminnaa mmuakiaa ngiariisi vaiyauvaa ngiari seenaiya mmiaaree kiasa sa iyauvaara

yaata utida puaisa utirama kiada kati mmiatee. Fai vaidi vooya gioonna kiaapuuyara diaaree kiasa yaagueeqama kiada dida vaida iikiatee. Fai vaidi vooya ngiari seena gioonna kiaapuuyara yaata utida tuqinnaaree kiasa ausa sirigairavaa tasipama iikiatee.

⁹ Fai ngia ngiingii seenaiyara mmuduuya rida sa ausa mmuduuya unnakuavaa tasipama mmuduuya ruatee. Ausa mmuduuya kutaa tuanaivaa tasipama mmuduuya ruatee. Maisa mmoori aataruuvaa sa yaata utiraida mmooka hanigia mmida aataru safuuvaa nnaasu yaata utida puaisa utuatee.

¹⁰ Ngia vaa ausa hanigieeraiya ngia ngiingii kata vayaiyara mmuduuya ruaaneema mmuaavai mmuaavai ngiingiiyara ngiingiiyara pinaama mmuduuya ruatee. Ngia ausa mmuduuya mmira aataruuvaa iida ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaama yaata utida ngiingii kua ngiingii kuaivaa tuqinnama rikiaatee.

¹¹ Ngia ngiingii mmooriuvaa yaagueeqama kiada varakio sa ngii pirisakiaivee. Mmannasa Yoketaivo ngii tasipama variivaa yaata utida Udaanga Yisuu Kiriinna mmooriivaa itaama yaagueeqama kiada iikiatee.

¹² Anutuugo tupatupaa variraivaa ngii mmiivaa yaata utida faannaida sirigaida variatee. Varikio mmuaararai aataruuvoo ngiisi vainai teeda rikiaadaa yaagueeqama varida yaaku varavaa sa pikieeraida mmannammanna yaaku varaatee.

¹³ Ngii seena Anutuugaa gioonna kiaapu vooya hama iyasi mminnaatainai ngieenoo iyara boo tida ngiingii mminnamminnaa yapaiyauvakidiri vooyauvai iya mmiatee. Voo-pidiri ngiiaiy hama yeenna nnaunnaatainai ngieenoo iyara boo tida iya mmiatee.

¹⁴ Gioonna kiaapuuya mmoori maisaiyuvaa ngii mikiai sa iyauvaa yaata utiraida Anutuugaa kua tida yaaku varakio rikioo ivaano iyara yoketaakiaiveera kiatee. Sa ngia Anutuugaa kua tida mmoori maisaivaa iya mmiaiveera kiatee.

¹⁵ Gioonna kiaapuuya sirigaida varikiai ngieetaatama iya tasipama sirigakiatee. Gioonna kiaapuuya ausa mmuaareeda ratada varikiai ngieetaatama iya tasipama rataa-tee.

¹⁶ Ngii seena mmuakiaayara yaata utida mmuaakaraama mmuaavaugiataama iyara tuqinnaatee. Sa ngiingiiyara mannaka tida ta nnoonna vaidiyavee kiasa kiada variatee. Ta mmanna vaidiyavee kiasa kiada inna aikioo mmanna vaidiia tasipama varida mmoori varaatee. Sa ngiingiiyara yaata utida kiatee: Ta tinni yoketaayavee, kiatee.

¹⁷ Fai gioonna kiaapu voovoono aataru maisaivaa ngii iinai teeda sa irisai aataru maisaivaa inna iikiatee. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu vai aataru yoke-taiyauvaa yaata utida iyauvaa nnaasu iikiatee.

¹⁸ Ngiengieenoo mmannammanna yoketaama variraivaa puaisa utida teekio ausa nuufa tasipama varira aataruuvoo kooyaa vainai gioonna kiaapu mmuakiaaya tasipama itaama tirooma variatee.

¹⁹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruayaso, gioonna kiaapu vooya aataru maisaivaa ngii iikiai teeda sa ngiingiiyara yaata utida ngiengieenoo irisai maisaivaa iya mmia-tee. Pikikio too fai Anutuugo ariinoo iyara inna nnannateeno too irisai maisaivaa iya mminaravai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ivaara tinoo: Udaanga Anutuugo tinoo: Maisa mmooriivaa irisavaa mminaraivo inna niinivai. Fai neenoo irisai maisaivaa iya mminaravaivee, tiivaivee.

²⁰ Kua fafaaraivo itaa kua tiivaa yaata utida aa kua aavaaraatama yaata utida iikiatee. Kua fafaaraivo vainno tinoo: Fai i nnammutuaivo yeenna rainai yeennaiyuvaa inna mmianee. I nnammutuaivo nnoori rainai nnooriivaa inna mmianee. Fai a inna itaino ivo ausa mmuaaraivaa varoo mmamma maisainaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

²¹ Aataru maisaivo ngii yaatareevoora ooqoo kiatee. Aataru yoketaivaa iida aataru maisaivaa yaatara kiatee.

13

Ngiingii kieeta ngiiyara diraiya avaiyuvaa safuuma rikiaatee

¹ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari kieeta iyara diraiya avaiyuvaa rikiaada iikiatee. Hama gioono tikiai iya kieetaya variaavai. Anutuugoono tikiai iya kieetaya variaavai. Ti kieeta makee variaya Anutuugoono tikiai variaavai. Ivaara iya avaiyuvaa rikiaada iikiatee.

² Gioonna kiaapu voovoono ari kieetaiya avaiyuvaa hatokoo hama iyauvaa nnaasu hatokaivai. Anutuugo iya mmataama kiaiio vai aataruuvaaatama hatokaivai. Fai gioonna kiaapu voovoono itaama iino too kua pinaivo innaki vainaravai.

³ Yoketaa mmooriivaa iikiai hama ngiari kieetaiyara aatuukiaavai. Maisa mmoori-ivaa iikiai iyara aatuukiaavai. Ngia vaidi ngiiyara haitatuuraivaa aatuuraivaa ngii

pikiaatainne? Mo fai ngia yoketaa mmooriivaa iikio too ivo ngiiyara kua yoketaivaa tinai rikiada hama innara aatuukiaaravai.

⁴ Ngia yoketaama variateeraivaara ivo Anutuugaa mmoori vareera vaidivai varivai. Ivaara mmoori yoketaivaa iikiatee. Mo ngia mmoori maisaivaa iida innara aatuukiatee. Mmoori maisaivaa irisai mmira yaagueeqaivo kutaa tuanaa innasi vaivaara aatuukiatee. Ivo Anutuugaa mmoori vareera vaidivai varioo mmoori maisa iikiaya Anutuugaa nnanateera irisavaa iya mmiivai.

⁵ Ivaaraida ngiingii kieeta ngiiyara diraiya avaiyauvaa rikiatee. Sa Anutuugaa nnanateeraivo ngiisi nninaraivaara nnaasu yaata utida iya avaiyauvaa rikiatee. Ngii yaata utira yoketaiyauvo ngii giaa ngii miivaugiataama yaata utida iya avaiyauvaa rikiatee.

⁶ Ii itaama vai aataru ivaara ngia takiisa sikauiyauvaa yapaavai. Kieeta vaidiyya gioonna kiaapuuyara iikiaa mmooriivaa Anutuugoono iya mmuuvaa iikiaivaara ngia takiisa sikauiyauvaa yapaavai.

⁷ Ivaaraida takiisa ari vookara ari vookaraiyauvaa ngia iya mmiraiyauvaa safuuma iya mmiatee. Ngii kieetaiya kiaivaugiataama safuuma mmiatee. Itaama iida iya kuaiyauvaa rikiada iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaatee.

Ngiingii seenaiyara mmuduuya rida iyara yoketaakiatee

⁸ Vaidi voovoono irisai ree kiaa mminnaivaa ngii mino too sa mmannammanna ngiiki hokoba sui vakiaivee. Makee tinai irisavaa mmiatee. Ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya rira aataru ivo inna mmuaa aataruvai nnaasu ngiiki mmannammanna vakiaivee. Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya riraivoono Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa aikiooma iivai.

⁹ Anutuugaa mmaanna tuu kua vooyauvai vainno ataa kua tunoo: A vaa nnaata vaati varaannai kua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane. Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. Sa ai seenaiya mminnaiyauvaa mmuara varaanee. Ai seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno i varaatainai sa iyaavaa varaanaraivaara yaata utanee, tuu kuaivaata vo mmaanna tuu kuaiyauvaatama nuunama vai oyaivo ataama vainno tinoo: A aiyara mmuduuya ruannaneema ai seenaiyaraatama mmuduuya ruanee, tiivai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya riraivoono hama iyara mmoori maisaivaa iinaravai. Ivo itaama ari seenaiyara mmuduuya riraivoono fai Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaki vau kua kaanaivaa iinaravai.

¹¹ Ngia variaa suaivaa arinaima teeda rikiavaara itaama iikiatee. Ii sui ivo hama vuru vaira suaivai. Ngiau diitada avu nnaasu teeda vaidi variaa suaivai. Tauraa tuanaa ta Yisuunnara kutaavaivee tuu suaivaki Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Aanna makee ivo ti vitoo yoketaivau yapaanaraivaa kaanaivo ti vainima vainoo.

¹² Heenaivo kiisa sui taikaanara iikio patairaivo aa nninoo. Ivaara nnikiai ta upisi-ivaara iira maisa aataruuyauvaa pikiada suaivau Anutuugaa rapira mminnaiyauvaa uyu rau kiada yaagueeqama diaaravai.

¹³ Kooyaa suaivau varirayaama nnikiai ta yoketaama variaaravee. Hama ta nuunaida varida kaayau isareera maisaivaa tasipama varida hama ta kapikarai nnooriivaa nneeda kumimakama varida hama ta titi mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida sabi nuaira aataruuvaa iida hama ta vaidiyya avuuyauvunu tomedaivaa iida ti mmamma maisainai variaaravai. Nnikiai ta hama buaaru tida rapida varida hama ti seenaiya teeda kiara: Teeta itaama variataavaivee, kiaa ta iyara nnannataaravai.

¹⁴ Ngia sa itaama iirama kiada ngii Udaanga Yisuu Kirisiinna yaagueeqaivaa varaatee. Ngiingii mmamma iira aataruuvu ngii iikiatainai ngia mminnamminnaa maisaiyauvaa varaaraivaara sa yaata utirama kiada pikiatee.

14

Sa ngii seenaiyara yaata utida kiatee:

Maisama variaanoo, kiatee

¹ Vaidi voovoono vaa ausa hanigia kioo muaraagama variivo ngia nuunakiaivaki varinai teeda ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida ivo yaata utii kuaivaara sa ari kua tida ivaara inna yapara yaparaida innaki kuaivaa yapaatee.

² Vaidi voovoono Anutuugaara pinaama yaagueeqainno kutaavaivee kiaa kioo ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa sabi nnaivai. Vaidi voovoono Anutuugaara kutaavaivee kiaa kioo muaraagama variivoono mmanna yeennaiyauvaa nnaasu nnaivai.

³ Vaidi ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa sabi nnaivoono sa vuai vaidiivo hama fayai nnaivaara nniki rakammuaivee. Vaidi hama fayai nnaivoono sa vuai vaidi ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa nnaivaara too kiaivee: Inna a mminnamminnaa

maisaivaa varaannanoo, kiaivee. Vaa Anutuugo innaata maavee kiaa vitaivaara sa itaa kua kiaivee.

⁴ Ari vo vaidivai ngiaammuaavai varioo inna mmoori varaivaara a gioonoonna inna kiannanoo: A maisama variannakuavee, kiannannee? Ari haitatuura vaidiivoono ivo yaagueeqama varioo muaraagama variivaa taivaivee. Ari Udaanga Yisuu Kirisiiva aikiooma yaagueeqaivaa inna mmino too fai ivo yaagueeqama varinaravai.

⁵ Vaidi voovoono tinoo: Mmuua suaivai inna pinaa suaivai mmuakiaa suaiyauvaa yaatairaivaivee, tikio vo vaidivoono tinoo: Mmuakiaa suaiyauvai mmuua karaiyauvaivee, tiivai. Ngia mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ii aataru ivaitanaara ngii yaata uti-raiyauvo yoketaivaaraata maisaivaaraatama ngii giaa ngii miivaugiataama arinaima rikiada puaisa utida iikiatee.

⁶ Vaidi voovoono mmuua suaivaara pinaa suaivaivee tiivo inna Udaanga Yisuunnara yaata utuoo itaa kua tiivai. Vaidi voovoono ari vookara ari vookarai yeenna fayaiyauvaa nnaivo inna Udaanga Yisuunnara yaata utuoo nnaivai. Ivo hama sabi nnaivai. Ivo Anutuugaara kua yoketaivaa kiaa kioo nnaivai. Vaidi voovoono fayaiyauvaara oooqoo tiivo inna Udaanga Yisuunnara yaata utuoo oooqoo tiivai. Ivoota Anutuugaara kua yoketaivaa tiivai.

⁷ Gioonna kiaapu voovoono ari variraivaara yaata utuoo hama ariiyara nnaasu varivai. Hama ariiyara nnaasu putivai.

⁸ Fai ta variaaraivo Udaanga Yisuu Kirisiinnara nnaasu variaaravai. Fai ta putuaaraivo innara nnaasu putuaaravai. Ta variaarannee? Vara ta putuaarannee? Inna ta Udaanga Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuyavee.

⁹ Ivaara gioonna kiaapu variyaiyaraata putuaiyaraatama iya Udaangavai varioo iyara haitatuukiaiveeraivaara Yisuu Kirisiiva putuoo keenaa diitoo variravai.

¹⁰ Mo aaniira a ai seenaivaaki kua pinaivaa yapa kiee maisa kuaivaa inna kiannannee? Mo aaniira a ai seenaivaara nniki rakammuanannee? Fai ta mmuakiaaya Anutuugaa avuuvau kua pinuivaki dikio ivo ti yaparainaravai.

¹¹ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Udaangaivo tunoo: Na variaukaira tida
mmuakiaa gioonna kiaapuuya
ni yuku oyaivaki toorivu yau harada
niiyara kooyaa kiaara:
Inna Anutuugovee, kiaaravaivee, tiravai.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹² Itaama vaino Anutuugo ti yaparainara suaivaki ta mmuakiaaya titi variraivaara fai inna kiaa kookieekiaravee.

Sa mmoori maisaivaa iikiai ngii seenaiya ivaara haruruatee

¹³ Ivaaraida nnikiai titiyyara titiyyara yaata utida kiaara: Maisama variaano, tiraivaa pikiaravee. Ta ii aataru ivaa pikiada aa kua aavaara ta iikiaravee kiaa kiada iikiaravai. Ti seena ausa hanigiaai voovai haruruoo mminnamminnaa maisaivaa vareevoora tida hama ta vo aataru voovai iikiaravee.

¹⁴ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva niiki varikiaira tiee na aa kua aavaa arinaima rikiauvali. Hama yeenna fayai voovai ari mmaara haipavai vaivai. Vaidi voovoono yaata utuoo tinara: Ii yeenna fayai ivo haipavaivee, kiaa kioo ivaa nnoo fai mminnamminnaa maisaivaa varaanaaravai.

¹⁵ Fai a vo yeenna fayai voovai nnaivaara i seena ausa hanigiaai voovoono ivaara yaata utuoo haipa mminnaavaivee kiaa kioo ausa mmuaararavaa varano ivaara fai hama a innara mmuduuya riraivo aiki vainaravai. I seena ausa hanigiaivaa Yisuu Kirisiiva putuuvaa yaata utuee sa yeenna fayai vooyauvai nneeno rikioo ivo iyauvaara haruruoo koonnama variaivee.

¹⁶ Aataru voovaa a yaata utuee kiannanoo: Inna yoketaa aataruvaivee, kiaa kiee iinai gioonna kiaapuuya koonnama yaata utida kiaara: Inna maisa aataruvaivee, tivoora sa iikiane.

¹⁷ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki variaya hama yeenna nnooriivaa nnaaraivaara variaavai. Iya safuuma varida ausa nuufaivaa tasipama varida sirigaida hara kiada variaaraivaara variaavai. Ii sirigaira aataru ivaa Mmannasa Yoketaivoono iya mmiivai.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiinna aataruuvaa itaama iivaara Anutuugo innara tinara: Na inna tauko ni yoketainoo, tinai gioonna kiaapuuyaata innara yoke-taavaivee kiaravai.

¹⁹ Ivaaraida nnikiai ta ausa nuufaira aataruuvaa purida titiyyara titiyyara tuqinnada varida yaagueeqama variaaravee.

²⁰ Sa yeennaivaara vo aataru vo aataruuyauvaa iikio ivaara Anutuugo ii mmooriivo maisakiaivee. Mmuakiaa yeenna fayaiyauvaa vaidiyya nnaayauvaivee. Itaama vainai ngia yeenna fayai voovai nneekio too gioonna kiaapu voovoono ivaara haruruoo mminnamminnaa maisaivaa varanarivo inna koonnai aataruvai.

²¹ Ngii seena gioonna kiaapu vaa ausa hanigieera voovoono ngia iikiaivaara harurivoora sa fayaiavaa nneeda sa vuainaivaa nneeda sa vo aataru vo aataruuyauvaa iikiatee. Fai ngia hama itaama iiraida kati varikio inna yoketaa aataruvai.

²² Ii aataru ngiengie iikiaa iyauvaara ngia ngiingii yaatana rikiaa kuaivaa ngia mmuaavai mmuaavai ngiengie nnaasu rikikio Anutuugootama nnaasu rikiaivee. Vo aataru voovaara gioonna kiaapu voovoono ari yaataivaudiri tinoo: Yoketaa aataruvaivee, kiaa kioo hama ivaara ariyyara tinoo: Na maisama iikiaunoo, tiivaara Anutuugo innara yoketaunoo.

²³ Fai ivo ari nnai yeenna fayaiavaara taara yaata utino iva nna suaivaki Anutuugo irisai maisaivaa mmiraivo vainoo. Ivo hama Anutuugaara yaagueeqama kutaavaivee tiivaara Anutuugo irisai maisaivaa inna mmunaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama Anutuugaara kutaavaivee tirainno vo aataru voovai iivaara ivo iya mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

15

Sa ngiingiiyyara yaata utiraida ngii seenaiyyara yaata utuatee

¹ Ta yaagueeqama variaunnaia hama titiyyara nnaasu yaata utiraida ti seena muaraagama variiaa mmuaararaiyauvaa teeta varaaravee.

² Ti seena voovai yoketaama variaiveera ta mmuaavai mmuaavai innara yoketaama iikiokio fai ivo varia roo vioo vioo yaagueeqama varinaravaivee.

³ Mo Yisuu Kirisiiva hama ariyyara yaata utuoo variravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapuuya Anutuugaa rakanoo raaranoo kua kuaiyauvo vaa niyya vaivaivee, tiivai.

⁴ Ta Anutuugaa kua fafaaraivaa rikiada yoketaama variateeraivaara nnaaru vaidiyya Anutuugaa kuaivaa fafaara reeravai. Ta ii kua iyauvaa yaarida arinaima rikiada variaunnao mmuaararivo tiisi nnikiainnaata ta yaagueeqama varida ivaki vai kuaiyauvaara sirigaida varida kaanaivaara faannaida variateeraivaara vaidiyya nnaaru Anutuugaa kuaivaa fafaara reeravai.

⁵ Mmuaraarivo tiisi nnikiainnaata ta yaagueeqama variaunna aataruuvata Anutuugaa kuaivaara ti yoketai aataruuvataama oyaivo Anutuugovee. Ivoono ngii tasipama iinai ngia ngiingiiyyara ngiingiiyyara yoketaama yaata utida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada Yisuu Kirisiiva ngii vita vitaivaugiataama variateeraivaara na ngiiyyara yaaku varaunoo.

⁶ Ngia mmuakiaaya mmuaavaugiataama ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuugaara kua yoketaivaa kiateeraivaaraatama na ngiiyyara yaaku varaunoo.

Ngii voopinnaia yaata mmayaaya yoketaivaa rikiaaravai

⁷ Yisuu Kirisiiva ngiiyyara yoketaunoo ngii tuqinnaineema ngia ngiingiiyyara ngiingiiyyara yoketaida tuqinnaatee. Anutuugaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaiveera itaama iikiatee.

⁸ Ivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo kua kua teerama kiooyauvaa nnaaruaa vaidi Aaparahaamainna kua mmuuvu kutaavai vainai kooyaa taateeraivaara Yisuu Kirisiiva Yutayaa vaidiyya mmoori vareera vaidivai variravai.

⁹ Anutuugo gioonna kiaapuuyara boo tiraivaara ngii voopinnaia Anutuugaara kua yoketaivaa kiateeraivaara ivo Yutayaiya mmoori vareera vaidivai variravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Anutuugaara tinoo:

Ivaara na ngii voopinnaiyaki nuaina
aiyyara kua yoketaivaa tinaravai.
I nnutuuvo ngiau aapuuvaki vaivaara
na kuaru tinaravaivee.

¹⁰ Anutuugaa kua fafaaraivo itaa kua tioo vo kuavai tinoo:

Ngia ngiengie voopinnaiyaso,
Anutuugo mmataama kioo gioonna kiaapu
Yutayaiya tasipama sirigakiatee.

¹¹ Kua fafaaraivo itaa kua tioo kava vo kuavai tinoo:

Ngia voopinnaa mmuakiaaya

Udaanga Anutuugaara kua yoketaivaa kiatee.
Mmuakiaa gioonna kiaapuuya
innara kua yoketaivaa kiatee.

- ¹² Kua fafaaraivo itaa kua tikio kava ivaki Yisayaavaano tuu kua voovai vainno tinoo:
Yesinna oyaivakidiri
fai vaidi voovai diitaanaravai.
Ivo nnino too Anutuugo inna tino too
ngiari voopinnaiyara dinaravai.
Iyara dinai teeda
ivo iya tuqinnaanaraivaara
faannaida variaaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹³ Ta yoketaama variraivaara faannaira oyaivo Anutuugovee. Ngia innara ku-taavaivee kiaivaara ivo ausa nuufaivaata sirigairaivaatama ngii aakiaiyauvaki yapano suvuakuaiveera na ngiiyara yaaku varaunoo. Mmannasa Yoketaivoono ari yaaguee-qavai ngii mino too ngia Anutuugaara faannairaivo ngii aakiaiyauvaki vakia roo vioo vioo pinaavai vakiaiveera na ngiiyara yaaku varaunoo.

Pauruuso hama aatuurama kioo kuaivaa

yaagueeqama iya kiaa mmiravai

¹⁴ Ni seenayaso, vaa na aikiooma ngiiyara yaata utuee rikiauvai. Ngia yoketaama vari-aavo yoketaa aataruuvo ngiiiki suvuai kioo yaata tinni yoketaivootama ngiiiki suvuaivoonoo vaikiaki ngiengienoo aikiooma ngiingii vita vitaakiaavai.

¹⁵⁻¹⁶ Itaama vaikiainnaata hama na aatuurama kiee aa yanaa aavaki vaa ngia rikiaa kuaiyauvaa kava ngia rikiaateeraivaara na yaagueeqama vo kua vooyauvaara ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo niiyara yoketaama yaata utuoo ni mmataama kiooduu na Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai variee ngiari voopinnaiyara mmoori varoovaara hama na aatuurama kiee vo kua vooyauvaatama na ngii giaa ngii miaunoo. Nnaaru vaidiiya Anutuugaani puara sipisiipaiyauvaa hudooduu inna yoketauneema ngiari voop-innaiya ausa hanigiakio Anutuugo iyara inna yoketaakiaiveeraivaara na iyara mmoori varee mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiauvai. Mmannasa Yoketaivo iya aakiaiyauvaki variivaara iya Anutuugaaniya variaavai.

¹⁷ Itaama vaikiio Yisuu Kirisiiva niiki variivaara na Anutuugaa mmooriiva vatee niniyara mannaka tinee tiee aikiooma nini mannaka tinaravai.

¹⁸ Hama giaa yaagueeqavaura na mmoori vatee variee ivaara ngii giaa ngii miee variaunoo. Yisuu Kirisiiva niiki varikiaki na ngiari voopinnaiya kuaivaa kiaa mmiee mmooriiva iikiakiai iya Anutuugaa kuaivaa rikiaa iikiakiai.

¹⁹ Na nuaina variee iya yoosinnaiyauvaki Anutuugaa mmoori ari vookara ari vooka-rauyauvaa iikiaduu Mmannasa Yoketaivaa yaagueeqaivo kooyaa vauduu iya Anutuugaa kuaivaa rikiaa iiravai. Na itaama iina Yerusareema pikiee viee variee mmayaayaivaa kiaa mmiaaree viee viee mmata Irurikii ivaki oro Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa eeyaa kiaa kokieema kieeravai.

²⁰ Hama Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa rikieeraiyasi na viee mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmnaraivaara na mmannammanna ivaara yaata utuauko ni yoketaivoo. Vaidi voovoono vaa toosa hara iya kiaa mmikiai na kava iya kiaa mmivoora na hama rikieeraiyasi kuanaraivaara ni yoketaivoo.

²¹ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Hama vooyaano innara iya kiaa mmiraiya
fai inna taaravai.
Hama inna kuaivaa rikiaiya
fai arinaima rikiaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

Pauruuso yoosinna Rooma kuanara iiravai

²² Na airineetu ngiisi kuanaree kiaa iikiaduu hama Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa rikiaiyasi kuanara mmooriivoono ni atuu ruduu hama na ngiisi viravai.

²³ Aanna makee aa mmata aayaavaki ni mmooriivo taikaikiaki na airi nuanu ngiisi kuanaree kiaivaara na ngiisi kuanara iina variee faannakiauvai.

²⁴ Na mmata Sipaniaa kuanaree kiau suaivaki fai na kati viee aataruyaa ngii tee kuanara iikiaunoo. Fai na ngiisi viee kiisa suai ngii tasipama yoketaama varinai ngia niiyara tuqinnada ni titakiai na aikiooma Sipaniaa kuanaravai.

²⁵ Aanna makee na Yerusareema viee Anutuugaa gioonna kiaapuuya ivaki variyaiyani sikauyuvaatama varee kuanaravai.

²⁶ Maketoninaa variaa ausa hanigieeraiyaata Akaiya variaa ausa hanigieeraiyaatama kua yeena rau kiada sikauyuuvaa Anutuugaa gioonna kiaapu Yerusareema varuuya hama mminnamminnaatauyani kati yapeeravai.

²⁷ Ngiariinoo ivaara itaama kua yeena rau kiada iiravai. Itaama vaikiai iya hama mminnaataiya tuqinnaara aataruuvo ngiariiki vaivai. Yutayaiya Anutuugaa kua mmayaayaivaa ngiari vooppinnaiyaatama kua mmiaivaara ngiari vooppinnaiya ngiari mmatayaa diaa mminnaiyauvaa irisai Yutayaiya mmiaaraivo inna yoketaa aataruvai.

²⁸ Na aa mmoori aavaa iima taika kiese sikauyuuvaa iyani yapaidaa varee iya mmi kiese na Yerusareema pikiee Sipaniaa kuanara viee fai aataruyaa na ngii taanaravai.

²⁹ Vaa na rikiauvai. Fai na ngiisi viee hama na kati kuanaravai. Yisuu Kirisiiva niyara inna yoketaikio inna yaagueeqaivo ni suvuaiikiai na ngiisi kuanaravai.

³⁰ Ni seenayaso, ngia yaaku vareera suaiivaki ni tasipama mmuaavaugiataama niyara yaagueeqama Anutuugaata kua kiateeraivaara na yaagueeqama ngii giaa ngii miaunoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti tasipaivaaraatama Mmannasa Yoketaivo ti tasipaikiai ta gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruaunnaivaaraatama na yaagueeqama ngii giaa ngii miaunoo.

³¹ Na Yutayaa yoosinnaiyauvaki vinai hama ausa hanigieeraiya ni mmaara iikiainnaata na kati kuanaraivaara yaaku varaatee. Yerusareema variaa ausa hanigieeraiyani na sikauyuuvaa varee iya mmimai teeda iya ngiari ausaiyauvaa ni mida aikioovaivee kiaraivaara yaaku varaatee.

³² Iya itaama iikiai Anutuugo yaata utiivaugiataama na iya pikiee sirigama ree ngiisi vinai teeda ngia yoketaama ni tasipama varikiai na ngii tasipama sirigainaraivaara yaaku varaatee.

³³ Anutuugo ausa nuufaivaa mmiraivoono ngii tasipama variaiveera na yaata utu-aunoo. Kua kutaa.

16

Pauruuso ari seenaiyara yaata utuoo boo tiravai

¹ Ti seena gioonna voovai nnutuuvo Piibiinnara na ngii giaa ngii miaunoo. Ivo Segeriaa yoosinnaiivaki variaa vaa ausa hanigiada Anutuugaara nuunakiaiya tasipama varioo Anutuugaa mmoori varaivai.

² Udaanga Yisuu Kirisiiva innaki variivaara Anutuugaa gioonna kiaapuuya iikiaaneema innara iida tuqinnaatee. Ivo kaayau gioonna kiaapuuya tuqinnoo niyaraatama tuqinnaivaara fai ivo ngiiyara mmoori varano rikioo inna mmuaarananai inna tasipama iikiatee.

³ Ni tasipama Yisuu Kirisiinna mmoori vareera gioonna kiaapuuvaitana nnutuuvaitana Pisisikauya Akuiraayara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kua mmiatee.

⁴ Ivaitana hama ngiari mmammaivaaitanaara yaata utiraida niyara pinaama yaata utuaivaara ivaitana putida fanniima kiaavai. Ivaitanaara pinaama ni yoketaunoo. Hama nene nnaasu ivaitanaara kua yoketaivaa kiauvai. Ngiari vooppinnaa vaa ausa hanigieeraiyaatama ivaitanaara kua yoketaivaa kiaavai.

⁵ Vaa ausa hanigieeraiya ivaitana nnauvaki Anutuugaara nuunakiaiyyaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kua mmiatee.

Ni seena vaidi na innara mmuduuya ruuvaa nnutuuvo Epainitiinnara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kua mmiatee. Ivannaadee Asiaa mmataivaki Yisuu Kirisiinnara toosa hara kutaavaivee tiravai.

⁶ Na Mariaannara yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kua mmiatee. Ivo ngiiyara pinaama mmoori vareeravaivee.

⁷ Adaronikiya Yuniiyara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kua mmiatee. Ivaitana ni seena Yutayaa vaidivaitana ni tasipama oovi nnauvaki hara kiada variravai. Ivaitanannaadee ni tauraa ngiari ausaivaaitana hanigiada Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai. Vaa kua varada nuaira vaidiiya ivaitana arinaima toduu vaidi nnoonnavaitana variravai.

⁸ Abiriataannara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kua mmiatee. Udaanga Yisuu Kirisiiva innaki variivaara na innara pinaama mmuduuya ruaunoo.

⁹ Ti tasipama Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai Urupaanaara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kua mmiatee. Ni seena na innara mmuduuya ruau vaidivai Setekiinnara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kua mmiatee.

¹⁰ Apereennara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kua mmiatee. Mmuaraaraivo innasi vauvaa ivo yaataroo Yisuu Kirisiinnara yaagueeqama duuvo kooyaa vaivaivee.

Arisoburuunna nnauvaki hara kiada variaiyara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiasa mmiattee.

¹¹ Ni seena Yutayaa vaidi Herotioonaara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiasa mmiattee. Narasisiinna nnauvaki variaa vaa ausa hanigieeraiyara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiasa mmiattee.

¹² Udaanga Yisuu Kirisiiva Turupainaya Turupoosayaki varikiai ivaitana inna mmoori varaivaara na ivaitanaara yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiasa mmiattee. Ti seena gioonna voovai ta innara mmuduuya ruaunnaivaa nnutuuvo Peresiinnara na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara inna kiasa mmiattee. Vaa ivo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa yaagueeqama kioo iivaivee.

¹³ Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa yaagueeqama iira vaidi Rupuunnaraata inna kaano niyara ni maapuvée kiasa tuqinnoovaraataama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiasa mmiattee.

¹⁴ Asukiritiiva Perekoova Heremeeva Patoropaava Heremaavainnaraata iya tasipama variaa vaa ausa hanigiai yaraataama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiasa mmiattee.

¹⁵ Pirorokaaso Yuriaava Neriaavainnaraata Neriaanna nnuunnaivaraataama Oribaan-naata Anutuuga gionna kiaapuuya iya tasipama variaiyaraataama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiasa mmiattee.

¹⁶ Ngingii teeda ngingii teeda kiai suaivaki ngingiiyara ngingiiyara yoketaida yaaku rumisiattee. Yisuu Kirisiinnara vaa ausa hanigieeraiya vo yosinna vo yosinna Anutu-uqaara nuunakiaiya ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

Pauruuso nnaagiai tuanaa kuaivaa

iya kiasa mmiravai

¹⁷ Ni seenayaso, na yaagueeqama kua tiee ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu vooya ngii nuuna aakiaivaki vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano ngiari voovaugiataama yaata utiravai. Iya itaama iikiai ngia koonnama varivoora tuqinnama iya haitatuukiatee. Vaa Yisuunnara kutaavaivee kiai yaata iya itaa kua kiasa aiiri yaata utuaavai. Neeta ni seenaiyaataama ngii giaa ngii miaanna kua vooyauvaara iya ooqoo kiasavai. Sa iya kuaivaa rikiaatee. Ngingii yaatu pikiaatee.

¹⁸ Itaama iikiai yama hama Udaanga Yisuu Kirisiinnara mmoori varaavai. Iya ngiari mmammaiyauvo iya iikiataivaara yaata utida mmoori varaavai. Iya yamaa kua yamaa kua kiasa rada memeyayaa vakia rada unnakua unnakua kiasa teeda vuennekiaa gioonna kiaapuuya rikiaada kutaavaivee kiasavai.

¹⁹ Ngia mmayaaya yoketaivaa rikiaada Yisuunna mmooriivaa yaagueeqama iida variaani ivaara mmuakiaa gioonna kiaapuuya rikiaavaara na ngiiyara pinaama sirigakiaunoo. Ngia yoketaa aataruuyauvaara tinni yoketaiyauvaa varada maisa aataruuyauvaara yaata vuennekiaateeraivaara na ngiiyara yaata utuauko inna yoketaivai.

²⁰ Anutuugo ausa nuufaivaa mmiraivoono fai kiisa suai Sataangaa raa raputu kinai ngia innayaa nookiaravai.

Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

²¹ Ni tasipama mmoori vareera vaidi Timotiivaata ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Rukiiva Yasoono Sosipataaraavainna ni seena vaidi Yutayaiyaataama ngiiyara yaata utida boo kiasavai.

²² Pauruuso ni tikiai na Teretiivaano aa yanaa aavaa rauvoono ta mmuaakaraama ausa hanigiaunnaivaara neetama ngiiyara yaata utuee boo kiaunoo.

²³ Aavakinnaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigiai yama Gaiyaasaa nnauvaki Anutuugaara nuunakiaavai. Ivoono niyaraata iyaraataama tuqinnaivoono ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Aa yosinna aavakinnaaya sikauyauvaa haitatuura vaidi Erasataavaata ti seena vaidi Kuarataavaataama ngiiyara yaata utida boo kiasavai.

²⁴ (Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee. Kua kutaa.)

Nnaagiai tuanaa Pauruuso Anutuugaara kua

yoketaivaa tuoo yaaku vareeravai

²⁵ Anutuuga nnutuuvaa ta ngiau aapu yapaaravee. Na Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiee variaunoo. Ngia ii kua ivaa rikiaada ivaara kutaavaivee kiasa kiada yaagueeqama diaaraivaara Anutuugo yaagueeqaivaa aikiooma ngii minaravai. Nnaaru hokoba suai ii mmayaaya ivo hataumaki vauvo aanna makee kooyaa vaivaa ngia rikiaada ivaara kutaavaivee kiasa kiada yaagueeqama diaaraivaara Anutuugo yaagueeqaivaa aikiooma ngii minaravai.

²⁶ Forofetaiya fafaara roovaudiri aanna makee ii kua kutaa ivo kooyaa vainoo. Mmuaki-aaya ii kua ivaa rikiada ivaara kutaavaivee kiaa iikiaaraivaara Anutuugo tupatupaa variraivoono tikiai mmuakiaa mmatauvau variaya rikiaavai.

²⁷ Anutuugo ari mmuaavoono nnaasu tinni yoketaa ari vookaraivaa varaivai. Yisuu Kirisiiva uuvaara ta mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuugaa nnutuuvaa tupatupaa ngiau aapu yapaaravaivee. Kua kutaa.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Koridii varuuyani reeravai

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Koridii varuuyani fafaara reeravai. Ivo aa yanaa aavaa roo gioonna kiaapuuya koonnama Yisuunnara nuunaiyauvaki uuvaara ivo reeravai. Mo Pauruuso ariinoo Yisuunnara nuunaira aataru mmooriivaa iyasi uuvaara gioonna kiaapuuya itaama uduu ivo aa yanaa aavaa reeravai. Koridii yooosinnaivo pinaayooosinna tuanaavai vauduu kaayau gioonna kiaapuuya vo mmata vo mmataiyauvakidiri numaa ivaki variravai.

Aa yanaa aavaki vai kuaivo ataama vaivai. Pauruusaaki pinaa ausa mmuaarareeraivo vauvaa oyaivo kaayakaayau kuaiyauvoota sabi heera aataruuvootama vaa ausa hanigioo gioonna kiaapuuyaki vairavai. Itaama vauduu kaayau yaparairaiyauvo nnaata vaati va-reera aataruuyauvaara iya yaata utiraiyauvaki vauduu vaa ausa hanigiooya ngiari nuunaiyauvaki uuvaaraatama Mmannasa Yoketaivo kati iya mmuu aataruuyauvaaraatama putuuiya kava diitaara aataruuvaaaraatama tuuvaara Pauruuso tunoo: Mmuakiaa yaparaira iyauvaa fai mmayaaya yoketaivoono kooyaa irisaiyauvaa tinaravaivee. Pauruuso tinni ruua vaidiivoono itaa kua tiravai.

¹ Na Pauruusoono aa kua aavaa kiauko ni seena vaidi voovoono ngiini fafaarainoo. Anutuugoono ari yaata utiivaugiataama ni mmataama kiaiikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo. Ti seena vaidi Sosoteenoono ni tasipama varikiai na aa kua aavaa kiauko vaidi voovoono ngiini fafaarainoo.

² Ngia vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Koridii variaya Yisuu Kirisiiva ngiiiki variivaara ngia Anutuugaa gioonna kiaapuya variaano. Vaa Anutuugoono ngii maavee tikiai ngia inna gioonna kiaapuya variaano. Ngieetama mmuakiaa yooosinnaiyauvaki variaa gioonna kiaapu mmuakiaaya ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiya Anutuugaa gioonna kiaapuya variaano. Iya Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiita tiita ti Udaangavai varinoo.

³ Ti Napoova Anutuugoota Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara na yaata utu-aunoo.

Yisuu Kirisiiva ngiiiki variivaara ngia yoketaama variaano

⁴ Ngia ausa hanigieera suaivaki Yisuu Kirisiiva ngiiiki variivaara Anutuugo kati ngii-yara yoketaama yaata utivai. Ivo itaama iivaara na makemakee innaata kua tiee ngiiyara yoketaayavee kiauunoo.

⁵ Yisuu Kirisiiva ngiiiki varikiai ngia inna yaagueeqa ari vookaraivaura variaivaara mmuakiaa tinni yoketaiyauvo ngiiiki vaikiai ngia ivaara kaa kookieeda variaano.

⁶⁻⁷ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kooyaa tiinaraivaara ngia faannaida variaano. Ngia itaama variaa suaivaki Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivo yaagueeqama ngii aakiaana vaivaara Mmannasa Yoketaivoono yoketaa aataruuyauvaa kati ti mmiiyauvaara hama ngia buaakiaano. Vaa ii aataru iyauvo ngiisi vainoo.

⁸ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti yaparaira suaivaki sa mminnamminnaa maisa vooguta ngiiiki vakiaiveeraivaara ivo mmuakiaa suai yaagueeqama ngii utua roo vioo vioo ngia taikeera suaivaki fai ivo mminnamminna ngii utinaravai.

⁹ Ngia Anutuugaa Mmaapuuvaa ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama yoketaama variateeraivaara ivo ariinoo ngii maavee tiravai. Ngii maavee tuuvoono hama ngii pikieerainno fai mminnamminna ngii utinaravai.

Ausa hanigiaiya mmuaavau variateeraivaara Pauruuso tiravai

¹⁰ Ni seenayaso, na ti Udaanga Yisuunna mmoori varauvoonora tiee na yamayamaa kuaivaa ngii giaa ngii miaunoo. Ngia mmuakiaaya mmuaa yaata mmuaa tinnivai varada mmuaa kuavai kiatee. Sa ngiikidiri vooya vo yaata vo yaataivaa utida voovau varikiai vooya voovau variatee. Ngia mmuaavaugiataama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada ngia iikiaaree kaa aataruuvaa mmuaavaugiataama yaata utida iikiatee.

¹¹ Ni seenayaso, gioonnavaa nnutuuvo Koroqiinna nnauvaki variaya ngia iikiaa kuaivaa vaa kooyaa ni giaa ni miaani na rikiauvai. Ngiikidiri vooyaano ngiariiki ngiariiki buaaru kiauvo vainoo.

¹² Na itaa kua kiau kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Ngia mmuaavai mmuaavai ari vo yaata vo yaataivaa utida kiauunoo. Voovoono tinoo: Na Pauruusa vaidivai variaunoo, tikio voovoono tinoo: Na Aporoona vaidivai variaunoo, tikio voovoono tinoo: Na Petoroosaa vaidivai variaunoo, tikio voovoono tinoo: Na Yisuu Kirisiinna vaidivai variaunoo, tiivai.

¹³ Mo ngia dataama yaata utidaida kiaannee? Yisuu Kirisiiva hapaunno airi vaidivainno variinnee? Ai hameetavee. Vo na Pauruusoonoona ngiiyara yatari sagaivau putuaannee? Ai hameetavee. Vo ngia Pauruusaa ni gioonna kiaapuya varuduuda iya nnooriivaa ngii apuunnee? Ai hameetavee.

¹⁴ Hama na vooya vooya nnoori apuaivaara na rikiauko ni yoketaainoo. Na taaravaitana Kirisipiia Gaiya nnaasu nnoori apiravaivee.

¹⁵ Gioonna kiaapu voovoono ngiiyara tinara: Pauruusaa gioonna kiaapuya varuduuda iya nnooriivaa ngii apiravaivee, tivoora hama na vooyaata nnoori apiravai.

¹⁶ O vaa na Sitipaanaata inna nnauki varuuyaata nnoori apiravaivee. Na vooyaata vaa nnoori apiravainnee? Vara hama na nnoori apiravainnee? Vaa na vueennama kiaunoo.

¹⁷ Hama nnoori apuaneeraivaara Yisuu Kirisiiva ni titeeravai. Ari mmayaaya yoke-taivaa gioonna kiaapuya kaa mmianeeraivaara ni titeeravai. Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu kuaivo kuminayaa vaivoora hama na vaidi tinni ruaiya ari vookaraama tiraivaugiatama mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miauvai. Na mmanna vaidivoono ngii giaa ngii miauvai.

Anutuuqaa yaagueeqaivoota tinniivootama Yisuunnaki vaivai

¹⁸ Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu kuaivaara ikiana kuaaraiyaano ivaara kiaanoo: Sabi kuavaivee, kiaavai. Anutuuqo ari yaagueeqaivaadiri ti vitoo yoketaivau yapa kiaikiai variaunnaiya yapooma ta mmannammanna variaaraiyaano ivaara kiaunnaanoo: Anutu-uqaa yaagueeqa tuanaavaivee, kiaunnavai.

¹⁹ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno Anutuuqo tuu kuaivaa tinoo:

Tinni ruaiya tinniiyauvunu

kua yoketaiyauvo vaiyauvaa

fai na rugaanaravai.

Yanaa teeraiya kua arinaima rikiaiyauvaa

na tino too kuminayaa vainaravaivee.

²⁰ Kua fafaaraivoono itaa kua tiivaara mo tinni ruaiya deevakiida variaannee? Mo yanaa taiya deevakiida variaannee? Aa mmata aavau varida ngiari yaatara ngiari yaatarama kua kiaiya deevakiida variaannee? Iya hameeta variaavai. Tinni ruaiya mmanna mmatayaa diaa kuaiyauvo iya tinniiyauvunu vaiyauvo mmanna kumina kuayauvai vaivaara vaa Anutuuqo ti vitaivaivee.

²¹ Anutuuqo tinni vairivoono tuduu vaidiia ngiari tinniiyauvakidiri hama yopeema inna teeda rikiaaraivootairavai. Itaama vauvaara Anutuuqaara kutaavaivee tiraiya ivo iya vitoo yoketaivau yapoo aataruuvaa inna yoketauduu kooyaa yapeeravai. Mmayaaya yoketaivaara vooya unnakuavaivee kaa mmayaayaivaa ta vooya kaa mmiaunnani riki-ada kutaavaivee kiaiya Anutuuqo iya vitoo yoketaivau yapaivai.

²² Yutayaa gioonna kiaapuya Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookaraivaa ti taataikiai taaravaivee kiaavai. Ereengaa gioonna kiaapuya tinni yoketaivaa varaaraivaara kiaavai.

²³ Mo teenoo Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu kuaivaa gioonna kiaapuya kaa mmiaunnaanoo. Ii mmayaaya yoketaivaara Yutayaiya kiaanoo: Ti mmamma maisai kuavaivee, kaaani Ereengaiya ivaara kiaanoo: Sabi kuavaivee, kiaavai.

²⁴ Anutuuqo iya maavee tira gioonna kiaapu Yutayaiyaata Ereengaiyaatama ii mmayaaya ivaara iya kiaanoo: Yisuu Kirisiiva inna Anutuuqaa yaagueeqaivovee. Ivoono inna Anutuuqaa tinni yoketaivovee, kiaavai.

²⁵ Anutuuqaara kumimakavaivee kiaoivo tinni yoketaavai vainno vaidiia tinniiyauvaa yaataraivai. Anutuuqaara muaraagavaivee kiaoivo yaagueeqavai vainno vaidiia yaagueeqaivaa yaataraivai.

²⁶ Ni seenayaso, Anutuuqo ngii maavee tuu suaivaki ngii variraivo datainnee? Mmatayaa diaiia ngii taani ngia patakiangioono tinni yoketaa ruaaya variaani patakian-gioono yaagueeqa kietaya variaani patakiangioono ngiari kieeta udaangaivaa oy-aivakidiri diitaavai.

²⁷ Gioonna kiaapu tinni vairaiya mmamma maisakiateeraivaara gioonna kiaapu mmatayaiya iyara tinni kumimakayavee kiaiia Anutuuqo iya mmataama kiaiivai. Gioonna kiaapu yaagueeqama variiaa mmamma maisakiateeraivaara Anutuuqo iya muaraagayavee kiaiia mmataama kiaiivai.

²⁸ Mmatayaa diaa gioonna kiaapuya yaata utida kiaanoo: Yoketaavaivee, kiaoivo taikaiveeraivaara iya maisayavee kaa kumina hama ngii nnutuaatainoo kiaiia Anutuuqo mmataama kiaiivai.

²⁹ Sa gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa avuuvau ariiyara mannaka kiaiveeraivaara ivo ivaara itaama iivai. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo.

³⁰ Anutuugoono tikio Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia karaasaya variaavai. Anutuugoono tikio Yisuu Kirisiinna tinni yoketaivo tiiki vaikiai ta tinni yoketaivaa varaunnnavai. Yisuu Kirisiiva putuuvaa ta Anutuugaa avuuvau safuuma varida inna gioonna kiaapu tuanaaya variaunnano Yisuuva ari kiauvaadiri ti mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiaiikiai ta kati mmamma dummukiara variaunnnavai.

³¹ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono ariiyara mannaka tinaree kiaa sa ariiyara mannaka kiaivee. Udaanga Anutuugaara nnaasu mannaka kiaivee, tiivai.

2

Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaa Pauruuso tiravai

¹ Ni seenayaso, na ngiisi kuaa suaivaki Anutuugaa kua mmayaayaivaa na ngii kiaa kookieena ngii giaa ngii minaree kiaa hama na vaidi tinni vairaivaanikaraama mmuaara-roo kuaivaa hama ngia rikiaivaa ngii giaa ngii miravai.

² Na ngiisi variaa suaivaki vaa na yaata utuee teerama kiaivaugiataama nnaasu yaata utiravai. Hama na vo mminnaavaara yaata utirama kiese Yisuu Kirisiinnaraata ivo yatari sagaivau putuuvaaatama nnaasu yaata utiravai.

³ Na ngiisi kuaa suaivaki na muaraagaina kaayauma aatuuna biribiriiravai.

⁴ Na biribiriina hama nini kuaivaata nini mmayaayaivaatama vaidi tinni vau-vaanikaraama yaagueegama ngii giaa ngii miravai. Hameetavee. Anutuugaa Mmanna-saivoono yaagueeqaivaa ni muduu na ngii giaa ngii miaaduu oyaivo kooyaa vauduu ngia arinaima rikieeravai.

⁵ Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiaivo hama vaidiyya tinniiyauvunudiri vairainno Anutuugaa yaagueeqaivaura vakiaiveeraivaara na itaama ngii giaa ngii miravai.

Anutuugaa Mmannaiva tinni yoketaivaa

ti mmivaivee

⁶ Gioonna kiaapu Anutuugaa kuaivaa rikiadada koovayakiaiya ti tinniki vai kuaivaa ta iya kiaa mmiaunnnavai. Hama mmatayaa diaiyasidiri ii tinniki vai kua ivaa ta varada iya kiaa mmiaunnnavai. Mmatayaayara diraiyasidiri hama ta ivaa varada iya kiaa mmiaunnnavai. Mmatayaayara diraiya yaagueeqaivo fai taikaanaravai.

⁷ Hama ta itaama iya kiaa mmirama kiada Anutuugaa tinniki vai kuaivo hataumaki vaivaa iya kiaa mmiaunnnavai. Hama ngiau mmataivaa uu suaivaki ta yoketaama inna tasipama variateeraivaara Anutuugo ii kua hataumaki vau kua ivaa mmuaanaa tiyara mmataama kioo tiravai.

⁸ Aa mmata aavau diaa gioonna kiaapuuyara duuyaano hama Anutuugaa tinniki vau kuaivaa rikieeravai. Iya ii kua ivaa vaa rikiotiri. Hama iya Udaanga Yisuu Kirisiiva Anutuugaa yaagueeqa ari vookaraivaa varoovaa yatari sagaivau hootirivee.

⁹ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Hama avuuvaadiri teeda
hama yaataivaadiri rikieera aataruuvaaatama
hama vaidiyya ivaara yaata utida kiaanoo:
Fai vainaravaivee, kiaa aataruuvaaatama
Anutuugaara mmuduuya riraiyara
ivo iyara ivaa teerama kieeravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁰ Ii kua ivo hataumaki vauvaa Anutuugoono tuduu Mmanna Yoketaivoono kooyaa ti kiaa ti mmiravai. Mmanna Yoketaivoono mmuakiaa kua mmoori aataruuvaa arinaima taivai. Anutuugaa aakiaa tuanaivaki ari yaata utiraivo hataumaki vaivaatama vaa taivai.

¹¹ Gioonna kiaapu mmatayaa diaivo ari yaata utii kuaivaa ari mmannasaivoono nnaasu rikiaivai. Hama vooovootama rikiaivai. Mmuakaraama Anutuugo yaata utii kuaivaa ari Mmannaivaivoono nnaasu rikiaivai.

¹² Hama ta mmata aavau diaa mmannasavai varaunnnavai. Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utuoo kati tiyara iivaara ta arinaima rikiaateeraivaara ivoono Mmannaivaavaa titaa kiooduu tuuvaa ta varaunnnavai.

¹³ Ivaaraida gioonna kiaapu vaa Anutuugaa Mmanna Yoketaivaa varaiya ta Anutuugaa kua kutaivaa iya kiaa mmira suaivaki hama ta vaidiyya ngiari tinniki vai kuaivaa ti kiaa ti mmiaivaa iya kiaa mmiaunnnavai. Anutuugaa Mmanna Yoketaivoono ti kiaa ti mmira kuaivaa nnaasu iya kiaa mmiaunnnavai.

¹⁴Hama Mmannasa Yoketaivo inna aakiaana variivo hama yopeema Anutuugaa Mman-nasaivo inna kiaa mmii kuaivaa rikioo too varaivai. Hama Mmannasa Yoketaivo innaki variivaara hama arinaima too rikiaivai. Ivo ivaara tinoo: Sabi kuavaivee, tiivai.

¹⁵Mmannasa Yoketaivo innaki variivoono mmuakiaa kua mmoori aataruuvaa oy-aivaara arinaima too rikiaivai. Hama kumina gioonna kiaapu voovoono yopeema ivo ii aataruuvaa arinaima too rikioo ivaara inna yoketaavaivee tioo maisavaivee tinaravai.

¹⁶Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Mo gioono Udaanga Anutuugaa

yaata tinniki vai kuaivaa too rikioo

aikiooma kua voovai inna kiaa mminarannee?

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. Mo ta Yisuu Kirisiinna yaata tinniki vai kuaivaa varaunnvai.

3

Vaa ausa hanigieeraiya inna iya Anutuugaa mmoori vareeraiyavee

¹Ni seenayaso, na ngii tasipama variaa suaivaki Mmannasa Yoketaivo iyaki varuuyaata na kua kiaanema hama na ngiita itaama kiee kua tiravai. Ngia homo mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utiraiyavee kiaa kiee na ari vookaraama ngiita kua tiravai. Ngia ii suai ivaki Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuu suaivaki ngia varuuvoo nnaakara meediiya roosiima variravai.

²Hama ngia yopeema rikiaaraivaara nnaamma suuyaivaa nneeraivaa roosiima na tadadama kuaivaa ngii giaa ngii miravai. Hama na yaagueeqa yeennaivaa nneeraivaa roosiima kua kaanaivaa ngii giaa ngii miravai. Ngia homooda itaavai nnaasu variaano.

³Ngia homo mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utida iida variaivaara aanna makee fai hama ngia yopeema rikiaaravai. Ngia vo vaidi vo vaidiia iikiaa mmooriiauvaa taavo hama ngii iikiataivai vaikai iyauvaara ngiingiiaa ngiingiiaa nnannateeda varida ngiingiita ngiingiita buaaru tida variaavai. Ivaara ngia homo mmatayaa diaa gioonna kiaapuya varida mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utu kiada vaida iikiavo kooyaa vainoo.

⁴Mo ngiikidiri voovoono tinoo: Na Pauruusa vaidivai variaunoo, tikio voovoono tinoo: Na Aporoona vaidivai variaunoo, tii kuaivaara ngia homo mmatayaa diaa gioonna kiaapuya variaano.

⁵Mo Aporoova dee vaidivainnee? Na Pauruuso dee vaidivainnee? Mo ta kati Anutuugaa mmoori vareera vaidivaitana variaunnaano. Teenoo mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaannadu ngia Anutuugaara kutaavaivee tiravai. Ta Anutuugaa mmoori varaun-naivaitana ta mmuaavai mmuaavai Udaanga Anutuugo ti mmuuvaugiataama mmoori varaunnvai.

⁶Anutuugaa kuaivaa neenoo yeenna uruuvaa roosiima hau utuauko Aporoovaano nnooriivaa vita roo tusaikio Anutuugoono iikio uruoo kaanaivai.

⁷Hauvaa utira vaidiivo mmanna vaidivai. Nnooriivaa tuseera vaidiivo mmanna vaidivai. Anutuugoono iikio yeennaivo uruoo kaanaivo vaivai.

⁸Hauvaa utiraivoota nnooriivaa tuseeraivootama hama ari vookaraivaitana variaavai. Mmuuakaraivaitana variaavai. Ivaitana mmuaavai mmuaavai mmooriivaa iikiavau-giataama Anutuugo irisavaa safuuma ivaitana mminaravai.

⁹Teenoo nuunama Anutuugaa mmoori mmuaavai vareera vaidivaitana variaunnani ngieenoo Anutuugaa mmataivaa roosiikiaaya variaano.

Ngieenoo Anutuugaa nnauvaa roosiikiaaya variaano.

¹⁰Anutuugoono ari yaagueeqaivaa ni mikiai na ivaudiri hara viee mmooriivaa varee safuuma nnauvaa heekeera vaidivai roosiima na kuabaivaa hara kiauuko vaidi voovoono ivaudiri nnauvaa heeka kioo varivai. Itaama vainema vaidiia mmuaavai mmuaavai ivaudiri ari heekaanarivaa tuqinnama too rikioo heekaivee.

¹¹Vaa Anutuugo mmuaa kuabaivai nnaasu Yisuu Kirisiinna hara kieeravai. Hama vaidi voovoono yopeema vo kuabai voovai kava haraanaravai.

¹²Mo ii kuabai ivaudiri vooya yaagueeqa sikau gooraivaadiri nnauvaa heekakiai vooya yaagueeqa sikau sirivuaivaadiri nnauvaa heekakiai vooya kaayau sikaunnaadiri yookaama kiada vareera yaagueeqa sikau ari vookariyauvaadiri nnauvaa heekakiai vooya yatariiyauvaadiri nnauvaa heekakiai vooya tausiiyauvaadiri nnauvaa heekakiai vooya kannugia apuuyauvaadiri nnauvaa heekaaravai.

¹³Yisuu Kirisiiva ti yaparaira suaivaki gioonna kiaapuuya mmuaavai mmuaavai ngiari iikiaa mmooriiauvaa kaanaiyauvo fai kooyaa vainaravai. Fai iikiavo taa taika kioo teeno ngiari mmooriiauvaa kaanaiyauvo yoketaayuvainnee vara maisaiyauvai fai kooyaa vainaravai.

¹⁴ Mo fai vaidi voovoono kuabaivaudiri nnau heekeera mmooriivaa ikiaivo teeno hama taikkeera homo vaino too fai Anutuugo irisai yoketaivaa inna mmunaravai.

¹⁵ Mo fai vaidi voovai mmooriivaa ikiaivo taa taika kino too fai ivo hama irisai yoke-taivaa varano Anutuugo kati inna vitoo yoketaivau yapaanaravai. Vaidi voovoono vaidi voovai ikiaivakidiri utu raririima kati naatau yapeeraivaa roosiima Anutuugo fai kati inna vitoo yoketaivau yapaanaravai.

¹⁶ Vaa ngia rikiaavai. Anutuugaa nnau pinaa nuunairaivaa roosiikiaya ngia variaavo inna Mmannaivaivo ngiiki varivai.

¹⁷ Fai gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa nnau pinaa nuunairaivaa maisa mmoori-ivaa iino fai Anutuugo inna ruputino putinaravai. Anutuugaa nnau pinaa nuunairaivo yoketaa tuanaavai vaivaara ivo itaama iinaravai. Mo ngieenoo inna nnau pinaa nuunairaivaa roosiikiaya variaano.

¹⁸ Sa gioonna kiaapu voovoono ariiyara unnakua tioo variaivee. Fai ngiikidiri gioonna kiaapu voovoono mmatayaa diaa aataruuvugiataama inno ariiyara yaata utuoo tinara: Na tinni vairaiovee, tinaraivo mmatayaa diaiya avuuyauvunu yaata duunavai variaivee. Fai kutaa tuanaa tinni ruaavai varinaraivaa itaama variaivee.

¹⁹ Mmatayaa diaa aataruuyauvaara mmatayaa diaiyaano kiaanoo: Tinni ruaivovee, kaa aataruuyauvo Anutuugaa avuuvau yaata duunaiya iira aataruuyauvai vaivai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ivaara tinoo: Tinni ruaiya unnakua aataruuyauvaa hatauma kiadaata iida varida ngiariiyara kiaanoo: Ta tinni ruaayavee, kiaiya fai Anutuugo kobeevaa roosiima iya utinaravaivee,

²⁰ tikio kua fafaara voovai vainno tinoo: Vaa Udaangaivo rikiaivai. Ngariiyara ta tinni ruaayavee kiaiya yaata utira kuaivo kumina kuavaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

²¹ Itaama vainai sa gioonna kiaapu voovoono vaidiia iikiivaara iya mannaka kiaivee. Vaidiiaata mmuakiaa kua mmoori aataruuyauvootama ngiiniyauvaivee.

²² Na Pauruusoata Aporoovaatama Petoroosoota aa mmata ta variaunna aavootama variraivoota putiraivootama aanna makee vaiyauvoota nnaagiai vainaraiyauvootama ngiiniyauvaivee.

²³ Ngia Yisuu Kirisiinnaniya variaavo Yisuu Kirisiiva Anutuugaanivai varinoo.

4

Pauruusainna Yisuu Kirisiinna kua varada nuaira vaidiiaivee

¹ Ngia ti teeda tiiyara ataa kua kiatee: Anutuugo hauma kioo kuaivaara haitatuuda Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiiaivee, kiatee.

² Fai vaidi voovoono haitatuura vaidivai varinee tioo ari mmoori nakaaraivo tiivau-giataama sa pikierama kioo safuuma haitatuuma taa roo voo varioo mmooriivaa iiki-aiivee.

³ Mo fai ngieetaata vo gioonna kiaapuuyaataama niyara yaata utida kiaara: Yoketaa mmoorivai iivaivee, kiarannee? Vara niyara yaata utida kiaara: Maisa mmoorivai iivaivee, kiarannee? Ngieetaata iyaatama itaa kua kuaivaara hama na ivaara yaata utuunoo. Mo neneenoo hama nini variraivara maisavaivee yoketaavaivee kiaunoo.

⁴ Mo na rikiauko hama ni yaata utiraivo na koonnama variaa kua voovaara utida kua tiivai. Itaama vaikiainnaata hama na neneenoo niniyara yaata utuee kiaunoo: Na Anutuugaa avuuvau yoketaama variaunoo, kiauva. Yoketaa mmooriivaa vareeraivaaraata maisa mmooriivaa vareeraivaaraatama yaparainaraivo inna Udaanga Yisuu Kirisiivaivee.

⁵ Ivaara sa ngieenoo nnaammaratu gioonna kiaapu voovai yoketaa mmooriivaa vareeraivaaraata maisa mmooriivaa vareeraivaaraatama yaparakiatee. Udaanga Yisuu Kirisiiva suai nnaagiai tinara suaivaki ivoono yaparainaraivara nnaasu faannakiatee. Fai ivaano gioonna kiaapuuya hatauma upisiivaki iikiaa mmooriyauvaata yapooma iya iikiaara mmooriyauvaara yaata utuaa kuaiyauvaatama kooyaa yapaanaravai. Ii suai ivakiinno fai Anutuugo gioonna kiaapuuya ngiari mmoori iikiivaugiataama safuuma kua yoketaivaa iyaara tinaravai.

⁶ Ni seenayaso, ngiyyaroo tieena na ii kua ivaa niniyaraata Aporoonnaraatama kiaunoo. Ngia tiyaadiri arinaima teeda Anutuugaa kua fafaaraivo vaivaa tuqinnama rikiaateeraivara na itaa kua kiaunoo. Sa ngieenoo ngiingiiyara yaata utida ngi-ingii seena voovaara yoketaavaivee kaa kiada innara nnaasu mannaka tida voovaara maisavaivee kaa kiada innara nniki rakammuateeraivara na itaa kua kiaunoo.

⁷ Mo gioono ngii tikiai ngia ngii seenaiya yaataraara iikiaannee? Ngia mmuakaraama variaano. Ngiiisi vai mminnaa mmuakiaayauvai gioono ngii mivainnee? Anutuugoono

ngii mivaivee. Ngia kutaa iyauvaa innasidiri kati varaivaara ngia aaniira ngingii man-naka tida kiaanoo: Ta teteenoo iikiaunnavaivee, kiaannee? Inna ngia koonnai kuavaida itaa kua kiaanoo.

⁸ Ngia Koridii variaya yaata utida kiaanoo: Vaa Anutuugaa aataruuvaa aikiooma ta taa taika kiuannanoo, kiaavai. Ngia itaa kua kua kiada kieeta nnoonnaya varida ti yaataannee? Hama yopeemavee. Ngia kutaa kieeta nnoonnaya variaatiri. Ta ngii tasipama kieetaya variaaraivaara ni yoketaitirivee.

⁹ Na yaata utuee rikiauuko ta kua varada nuaira vaidiyya Anutuugo nnaagiai aduooma ti yapaivai. Vaidiyya vaa kua yeena rau kiani putuaara iikiaa vaidiyya roosiima ta variaunnaanoo. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunuaata aangeraiya avuuyauvunuaatama iya ti ruputuaara iikiaiyya ta variaunnaanoo.

¹⁰ Ta Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiyara tidaida ta inna mmooriivaara varaunnani gioonna kiaapuuya tiyara kumimakayavee kiaavai. Ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuuya variaivaara ngia ngingiiyara tinni ruaayavee kiaavai. Ta muaraagama variaunnani ngia yaagueeqama variaavaivee kiaavai. Iya tiyara nniki rakaida ngii nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaavai.

¹¹ Ta varia rada nnidada aa suai aavaki ti yeenna raikio ti nnoori raikio ti uyira rairaiyauvo vaa tapasioo nnisiikiai iya ti vata rada ti ruputua rada kuaavo hama ti nnaunnaataikiai ta sabi varia rada nuaida varida variaunnaanoo.

¹² Ta titi yaakuuyauvaadiri yaagueeqama kiada mmooriivaara varaunnaanoo. Iya ti rakanoo raaranoo kianaiaata teenoo iyara yoketaa kuaivaa kiuannanoo. Iya mmuaararai aataruuyauvaa ti mmiaaniaata ta mmannammanna yaagueeqama variaunnaanoo.

¹³ Iya tiyara unnakuuivaas kianaiaata teenoo iyara yoketaa kuaivaa sai kiuannanoo. Aa mmata aavau diaa aayaa tiyara kiaanoo: Ngia yaapasiiyauvaa roosiima kuminaya variaano, kua kiada mmoori maisaiyauvaa ti iima rada nnidada aanna makee homo itaama nnaasu iikiaanoo.

¹⁴ Hama ngia mmamma maisakiaaraivaara na itaa kua kiau kua ivaa itaama ngiini fafaarakiaunoo. Vaidiivo ari nnaakaraiyara mmuduuya ruaineema ngia ni nnaakaraiya na ngiiyara mmuduuya ruue ngii giaa ngii miauvaara itaama ngiini fafaarakiaunoo.

¹⁵ Kaayau gioonna kiaapuuyaano Yisuu Kirisiinna kuaivaa ngii giaa ngii mida ngiiyara haitatuuda variaano. Mo ngii giookiaiyya hama kaayauma variaano. Na tauraa toosa hara Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaaduu ngia rikioovaara na ngii gioova mmuaavai variaunoo.

¹⁶ Ivaaraina na yamaa kua yamaa kuaivaa yaagueeqama ngii giaa ngii mmiee kiauunoo: Na variauvudiri teeda ngeeta itaama iikiateera kiauunoo.

¹⁷ Ngia itaama variateeraivaara na Timotiinna ngiisi kuaiveera titee variaunoo. Na Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa inna kua mmiaaduu ivo rikioovaara ni maapu tuanaavai roosiima varikiai na innara pinaama mmuduuya ruauvai. Ivo Yisuu Kirisiinna mmooriivaara hama pikieerrainno yaagueeqama varai ngiaammuaavai varivai. Yisuu Kirisiinna aataru karaasaivaa na iina variee gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya mmuakiaa yosinnaiyauvaki variaya kua mmiau mmayaayaivaa fai ivo kava ngii giaa ngii minaravai.

¹⁸ Ngiiikidiri vooyaano yaata utida kiaanoo: Pauruuso hama tiisi nninaravaivee, kua kiada ngiariyara mannaka tida variaavai.

¹⁹ Fai Udaanga Anutuugoona ni tinai na kiisa suai ngiisi kuanaravaivee. Fai na vee neneenoo ngiariyara mannaka kiaiyya kuaivaa hama na ivaa nnaasu rikiaananavai. Fai na vee iya iikiaa yaagueeqaiyauvaatama tee rikiaananavai.

²⁰ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo hama mmanna kuavaivee. Inna yaagueeqa aataru tuanaavaivee. Fai ta yaagueeqama iidada ta ivaa varaaravai.

²¹ Ngia dee aataruvai na ngii iikiaiveerada kiaannee? Vara na yauvaa vatee ivaadiri ngii ruputuee ngii safuunaraivaara ngiisi kuanarannee? Vara na ngiiyara mmuduuya ruue ausa nuufaivaa tasipama ngiisi kuanarannee?

5

Ausa hanigiaiyya nuuna aakiaivaki sabi heera aataruuvo vaiva

¹ Ngia sabi heera aataruuvaa iikiaivaara vaa gioonna kiaapu vooyaano kua kua rada nookiaani na rikiauvai. Itaama iikiaa aataru maisa ivo ari vookarai aataruvai vainno hama vaidi kumimaka vooyasi vaivai. Vaa na rikiauuko vaidi voovoona ari koonna nnammarivo vai gioonnaivaa sabi vitoo nuaivai.

² Ivaaraida mo ngia aaniira ngingii mannaka kiaannee? Ngia ivaara kaayau ausa mmuaarereeraivaa tasipama variataivaatada ngia ngingii mannaka kiaanoo. Vaidiivo

itaama koonnama variivo ngii nuunaivaki variivaa ooqoo kiataivaataida pikiaavo vari-noo.

³ Mo na ngieera variauvoota hama na ngii pikieeraina na ngiiyara nnaasu yaata utu kiese vakiauvai. Na ngii tasipama variauvai roosiima kiese vaidiivo itaama koonnama iivaara vaa na kua pinaivaa innaki yapauvaivee.

⁴ Ngia ipi varida nuunakiaani rikiee na ngii vainima variauvai roosiima ngii tasipama nuunakiaukai ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti tasipama variivaa yaagueeqaivaadiri

⁵ ii vaidi ivaa ngii nuuna aakiaivakidiri mmaanai Sataangaa mmikio ivoono fai inna ruputino inna mmamma iira aataruuvo taikaanaravai. Taikano Yisuu Kirisiiva ti yaparainara suaivaki Anutuugo ii vaidi ivaa mmannasaivaa vitoo yoketaivau yapaanaraivara Sataangaa inna mmiatee.

⁶ Ngia ngiingiiyara mannaka kiasa ivo inna hama aataru yoketaavai. Vaa ngia taavai. Puuqaira yeenna kiisaguta paravuaivaki yapa kiasa too yootaivai.

⁷ Mminnamminnaa maisaivo ngiiki vairaivo puuqaira yeennaivaa roosiivai. Ngia karaasa yoketaa tuanaaya variateeraivara ii puuqaira yeenna maisa ivaa utu rada kagaari kiatee. Fai ngia itaama iida paravuaa karaasaivo hama puuqaira yeennaivootaikio kati vairaivaa roosiima ngia variaaravai. Vaa na tee rikiauvai. Vaa ngia safu tuanaaya itaama variaavai. Nnaaruaa vaidiiva buusa Varaigataivaa nneera suaivaki puara sipisiipa nnaakaraiyauvaa ngiari mminnamminnaa maisaivauvara ruputuduu putuneema vaa Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaivauvara putiravai.

⁸ Ivaara nnikiai Yutayaiya buusa Varaigataivaa nnoo suaivaki hama puuqaira yeennaivaa tasipama yeennaivaa hudoovaa nnooneema ta itaama nnaaravee. Puuqaira yeennaivo inna mminnamminnaa maisa tuanaa iira aataruuvaa roosiivai. Ta ivaa pikiada kua kutaivaa tida yoketaama nnaasu variaaravee.

⁹ Na yanaa voovai ngiini fafaarama kiese kiaanoo: Sa sabi heera aataruuvaa iikiaiya tasipama variatee.

¹⁰ Na itaa kua kiasa ivaa hama na kumimakama variayara itaa kua tiravai. Iya sabi heera aataruuvaa iida ngiari seenaiya mminnamminnaiyauvaa teekio iya varaata varaatainai varida ngiari seenaiya mminnamminnaiyauvaa mmuara varaara iida varida vaidiiva ruputida unnakua anutuuyauvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida variavai. Hama na iyara ngiiti kua tee itaama ngii gias ngii miravai. Fai ngia ii kumimakama variaa iya pikiada iyara ooqoo tida hama yopeema aa ta variaunna mmata aavau variaaravai.

¹¹ Na itaa kua kiasa kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Vaidi voovoona ariiyara tinoo: Vaa na ausa haniglee i seena tuanaavai variaunoo, kiasa kioo maisa aataruuvaa iivaara na kiaanoo: Sa inna tasipama variatee, tiravai. Ivo sabi heera aataruuvaa iinno ari seenaiya mminnamminnaiyauvaa teeno inna varaata varaataino varioo unnakua anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmioo ari seenaiyara maisa kua tioo kapikarai nnooriivaa nnoo kumimakainoo varioo ari seenaiya mminnamminnaiyauvaa mmuara varaivai. Itai vaidiivaa pikiada sa inna tasipama oro varida yeennaivaa nnaatee.

¹²⁻¹³ Hama ausa hanigieeraiida mmaanai variayaki kua pinaivaa yapaanaraivo inna ni mmoorivainnee? Hama ni mmoorivaivee. Anutuugaa mmoorivaivee. Ngia ausa hanigiaiya ngii nuunairavakidiri koonnama variraiyaki kua pinaivaa yapaaraiivo inna ngii mmoorivai. Ii vaidi ivo maisa aataruuvaa iivaa ngiengieenoo ngiingiikidiri titakio kuaivee.

6

Vaa ausa hanigieeraiya ngiariiki ngiariiki

kua pinaivaa yapeeravai

¹ Ngiikidiri vaidi voovoona ari seena vaidiivaata buaaru tiivo aaniira ivaa safuunaraivara hama ari seena Anutuugaa gioonna kiaapuuyasi virama kioo ngiari voopinnaa kumimakama varida kua pinaivara diraiyasi kuainnee?

² Hama ngia aa kua aavaa rikiaannee? Fai yapooma Anutuugaa gioonna kiaapuuyaano mmatayaa kumimakama variayaki kua pinaivaa iyaki yapaaravee. Mo fai ngia itaa kiaara aataruuvo vaikiainnaata ngia aaniira ngiingiiki kiisa tomeda vaiyauvaara hama aikiooma iyaauvaara tida safuukiaannee? Fai ngia aikiooma safuukiaaravaivee.

³ Hama ngia aa kua aavaa rikiaannee? Vara vaa ngia rikiaannee? Fai yapooma ta ausa hanigieeraiyaano aangeraiyaki kua pinaivaa yapaaravee. Mo fai ngia itaa kiaara aataruuvo vaikiaki ngia ii aataru ivaa yaatarada mmatayaa diaa aataruuyauvaara aikiooma kua pinaivaki iyaauvaa safuukiaaravai.

⁴ Fai mmatayaa diaa mminnaiyauvaara kua pinaivo vainai ngia aaniira iyaauvaa safuuki-aaraivaara vaa ausa hanigieeraiyaano homoraayavee kiai yasira kuaarannee?

⁵ Na ngii mmamma maisakiaiveera ii kua ivaa kiaunoo. Ngia vaa ausa hanigieeraiya ngiikiidiri vaidi voovoono ari seena vaidiivaaki kua pinaivaa yapa kiaiavaa ngiikiidiri kua safuunara vaidi tinni ruaivo variinnee? Mo na yaata utuauko ivo varinoo.

⁶ Ngia hama innasi kuaavai. Vaa ausa hanigieera vaidi voovoono ari seena ausa hanigieera vaidiivaaki kua pinaivaa yapa kioo ivaa safuunaraivaara vaidi hama ausa hanigieeraiya nuunaivaki kuaivai.

⁷ Ngiingiiiki ngiingiiiki ngia kua pinaivaa yapaa ivo inna ngia ivaara haruruavai. Vaa ausa hanigieera vaidi voovoono fai ari seena vaa ausa hanigiaivaara maisa mmooriivaa iinno inna mminnaiyauvaa mmuara varano too hama sai innara maisa mmooriivaa iirainno kati varii aataruuvoono kua pinaivaa innaki yapai aataruuvaa yaataraanaravai.

⁸ Hama ngia itaama variraida ngiengieenoo ngiingiiiki ngiingiiiki maisa mmooriivaa iida ngiingiiiki ngiingiiiki mmuara vareera aataruuvaa iikiaavai. Ngia ngii seena vaa ausa hanigaiyara itaama iikiaavai.

⁹ Vaa ngia rikiaannee? Vo vara hama ngia rikiaannee? Mminnamminnaa maisaivaa vareeraiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki hama kuaaravai. Ngiengie variaara aataruuyauvaara yaata utida sa fanniima variatee. Kiaatanna ngiaammuauya sabi heera aataruuvaa iiraiyaatama unnaku anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmiraiyaatama nnaata vaatiiya sabi mmuara heeraiyatama sabi vaidiia ngiari seena vaidiia tasipaani sabi gionnaiya ngiari seena gionnaiya tasipeera aataruuvaa iiraiyaatama Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki fai hama yopeema kuaaravai.

¹⁰ Mmuara vareeraiyaatama ngiari seenaiya mminnaiyauvaa teekio iya varaata varaatairaiyaatama kapikarai nnooriivaa nneeda kumimakairaiyaatama ngiari seenaiyara maisa kua maisa kua tiraiyaatama mmuara varaara iida varida vaidiia ruputiraiyaatama Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki fai hama yopeema kuaaravai.

¹¹ Ngia tauraa itaama uu gioonna kiaapu vooya varirayavee. Ngia itaama tauraa varuduu Anutuugoono ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiooduu ngia inna gioonna kiaapu tuanaaya yoketaama varida Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaraata ti Anutuugo ari Mmannasaivaa ngii mmuuvaraatama ngia Anutuugaa avuuvau safuuma variravaivee.

Ngiingii mmammaiyauvaa Anutuugaa mmida yoketaama variatee

¹² Gioonna kiaapu voovoono tinara: Mmuakiaa aataruvai ni iikiataivaa fai na aikiooma iinaravaivee, tinaravai. Inna aikioovai. A iinaraiivo vaikioonno fai hama mmuakiaa aataruuyavunudiri yoketaama varira aataruuyauvo vooyakiaatama vainaravai. Fai na tinara: Mmuakiaa aataruvai ni iikiataivaa fai na aikiooma iinaravaivee, kiaa kiee vo aataru voovai iina hama na ee-oo tino hama ii aataru ivoono ni puaisa utinai na ivaara nnaasu yaata utuee iinaravai. Fai na pikiaananaravai.

¹³ Fai gioonna kiaapu voovoono tinara: Yeennaivo ausaivaa mmaraavai. Ausaivo yeenaiavaa mmaraavaivee, tinaravai. Inna aikioovai. Fai Anutuugoono tinai taaravaitana taikaaravai. Hama ivo gioonna kiaapuuya mmammaiyauvaa sabi haateeraivaara iiravai. Udaanga Yisuu Kirisiinnani iiravai. Udaanga Yisuu Kirisiiva vaidiiyaki varinaraivaara iiravai.

¹⁴ Anutuugo tuduu Yisuuva putuuvakidiri diiteeravai. Fai ivo ari yaagueeqaivaadiri tiita tinai teeda ta putuaunnavakidiri teeta kava diitaaravai.

¹⁵ Hama ngia aa kua aavaa rikiaannee? Vara vaa ngia rikiaannee? Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngii mmammaiyauvo inna yuku yaaku mmammayauvai vaivai. Yisuu Kirisiinna mmamma vareera vaidiia ngia inna mmammaivaa varada sabi heera gionnaiavaa tasipama varida inna mmiaarannee? Fai hama yopeema ngia itaama iikiaaravee.

¹⁶ Anutuugaa kua fafaaraiivo vainno tinoo: Nnaata vaatiivaitana mmuaakaraivaitana variaano, tiivai. Ivaara hama ngia rikiaannee? Vaidi voovoono ari mmammaivaa varoo oro sabi heera gionnaiavaa tasipama varioo inna mmi kioo mmuaakarai mmammavaitana variaano.

¹⁷ Vaidi voovoono Yisuunna tasipama variivaara Yisuunna Mmannasaivoono innaki variivaara mmannasaivaitana mmuaakaraivaitana variaano.

¹⁸ Sabi heera aataruuvaa mmooka hanigia mmida sa iikiatee. Mmuakiaa mminnamminnaa maisa iira aataruuyauvaa vaidiivo iikio inna mmammaivaa mmaanai vaikio hama inna mmammaivo maisaivai. Vaidiivo sabi heera aataruuvaa iinno mminnamminnaa maisaivaa varaivo inna ari mmammaivaa iikio maisaivai.

¹⁹ Hama ngia rikiaannee? Anutuuqoono Mmannasa Yoketaivaa i mmikio i aakiaivo nuunaira nnau yoketaivaa roosiivaki hara kioo varinoo. Hama a ainikuavee. E Anutu-uqaanikuavee.

²⁰ Anutuugo ariinoo pinaa irisaivaadiri kioo i yookaama kieeravai. Ivaara ai mmam-maivaara tuqinnano inna nnutuuvo ngiau aapu yoketaavai vakiaivee.

7

Pauruuso nnaata vaati vareera aataruuvaara tiravai

¹ Ngia yanaivau fafaara reeda kua vooyauvaara ni yaparakiayauvaa na ngii giaa ngii minai ngia rikiaatee. Hama vaidi voovoono gioonnaivaa vareerainno kati hara kioo varira aataruuvo inna yoketaavai.

² Sabi heera aataruuvo ngiisi vaivaara ngia vaidiyya mmuaavai mmuaavai ngii nnaataiya safuuma varaatee. Ngia gioonnaiyaata mmuaikaraama ngii vaatiya safuuma varaatee.

³ Vaidiivo ari nnaataivaa tasipaanaara iino sa nnaataivo ooqoo kiaivee. Gioonnaivo ari vaatiivaa tasipaanaara iino sa vaatiivo ooqoo kiaivee. Fai ivaitana itaama varida hama voovaara voovaara yaata utiraida yoketaama variaaravai.

⁴ Gioonnaivo hama ari mmammaivaa ariinoo haitatuuvai. Ari vaatiivootama ivaara haitatuuvai. Mmuai karaama vaidiivo hama ariinoo ari mmammaivaara haitatuuvai. Ari nnaataivootama ivaara haitatuuvai.

⁵ Sa ngia nnaata vaatiya ngiingiiyara ngiingiiyara ooqoo kiatee. Mmuua aataruuvaa nnaasu ngiingii tasipeeraivaara ooqoo kiatee. Yaaku varaaraivaara nnaasu mmuaanaa tauraa kua kaa teraida kiisa suai yaaku varaaraivaara varida ngiingii tasipeeraivaara ooqoo kiatee. Kiisama itaama varida ngiingii tasipeeraivaa kava iikiatee. Ngiingii mmammaivaitanaara ooqoo kiaivaa pikiaa Sataango ngii iinno taanaraivaara rikiaa harurivoora ngiingii tasipeeraivaa kava iikiatee.

⁶ Hama kua aataru voovoono vainno iikiatee tii kuavai na kiaunoo. Na kati neneenoo yaata utuee inna aikioovaivee tiee itaa kua kiaunoo.

⁷ Na hama nnaata vareera kati variauneema mmuakiaaya itaama variateeraivaara ni yoketaivoo. Mo Anutuugo gioonna kiaapu vooya tikiai mmuaavai mmuaavai nnaata vaati vareera aataruuvaa varaavai. Ivo vooya tikiai mmuaavai mmuaavai kati varira aataruuvau variaavai.

⁸ Na aa kua aavaa kiaatanna ngiaammuu hama nnaata vaati vareeraiyaraata muaada gioonnaiyaraatama tinaravee. Na mmuaavai nenevai variauneema ngieeta itaama mmuaavai mmuaavai hara kiada variaaraivo inna yoketaavai.

⁹ Fai hama ngia yopeema ngiingii mmammaiyauvaara ooqoo tikio ngii yaata ausaiyauvo nnaata vaati vareeraivaara ngii varaatainai inna aikioo varaatee. Nnaata vaati vareera aataruuvo inna yoketaa aataruvai. Sabi gioonnaivoota vaidiivootama ngiari ta ngiari taavo iya varaatai aataruuvo inna hama yoketai aataruvai.

¹⁰ Gioonna kiaapu vaa nnaata vaati vareeraiyara na yaagueeqama aa kua aavaa tinai rikiaatee. Hama neneenoo tinaravee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiivaano tii kuavai na tinaravee. Vaa vaati vareera gioonnaivo sa ari vaatiivaa pikiaivee.

¹¹ Mo ivo inna pikioo aritanna nnaasu safuuma variaivee. Hama ivo aritanna inna variataino kava ari vaatiivaasi vioo inna tasipama mmuaavau yoketaama variaivee. Vaidiivo sa ari nnaataivaa ooqoo tioo titano too kuaivee.

¹² Na homoraa vooyara ataa kua tinaravee. Hama ti Udaanga Yisuu Kirisiivaano ni giaa ni miivaa tinaravee. Na neneenoo yaata utuee tinaravee. Vaidi voovoono vaa ausa hanigiaivo ari nnaataivo hama ausa hanigieerainno kati variivo inna tinoo: Inna aikioo, na i tasipama varinaravee, tiivaa sa ivaara ooqoo tioo titano too kuaivee.

¹³ Gioonna voovoono vaa ausa hanigiaivo ari vaatiivo hama ausa hanigieerainno kati variivo inna tinoo: Inna aikioo, na i tasipama varinaravee, tiivaa sa ivaara ooqoo tioo titano too kuaivee.

¹⁴ Vaatiivo hama ausa hanigiaivo ari nnaataivo vaa ausa hanigiaivaa tasipama mmuaavau yoketaama variaivaara Anutuugo vaidiivaa too innara inna aikioovaivee tiivai. Nnaataivo hama ausa hanigiaivo ari vaatiivo vaa ausa hanigiaivaa tasipama mmuaavau yoketaama variaivaara Anutuugo gioonnaivaa too innara inna aikioovaivee tiivai. Fai hama itaikiai iya nnaakaraiya gioonna kiaapu kumimakaiya nnaakaraiya roosiima variaaravai. Vaa itaama vaivaara iya nnaakaraiya Anutuugo too tinara: Inna aikioovaivee, tinaravai.

¹⁵ Mo vaatiivo hama ausa hanigieera kati variivo ari nnaataivo vaa ausa hanigiaivaa pikiaanaree tioo inna aikioo pikino kuaivee. Mo nnaataivo hama ausa hanigieera kati

variivo ari vaatiivo vaa ausa hanigiaivaa pikiaanaree tioo inna aikioo pikino kuaivee. Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu itaakiaiya sa puaisa utuatee. Kii inna aikioo ngiari kuatee. Sa buaaru tiraida ausa nuufa tasipama yoketaama variateeraivaara Anutuugo ngii maavee tiivai. Ivaara itaakiaiya kii inna aikioo ngiari kuatee.

¹⁶Hama ngia teeda rikiaavai. Fai a gioonnaivo ai vaatiivaa tuqinnama haitatuuno ivo ari ausaivaa hanigiano Anutuugo inna vitoo yoketaivau yapaanarannee? Vara hama itaama iinarannee? Fai a vaidiivo ai nnaataivaa tuqinnama haitatuuno ivo ari ausaivaa hanigiano Anutuugo inna vitoo yoketaivau yapaanarannee? Vara hama itaama iinarannee?

Anutuugo ngiiyara maavee tii suaivaki ngiengie

variaivau nnaasu variatee

¹⁷Vaa na tauraa kiau kua voovaata kiaunoo. Gioonna kiaapu voovoona Anutuugo inna mmii mmooriivaa ivo iinno variivo Anutuugo inna maavee tii suaivaki iinno nnaasu variaivee. Gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ngiari nuuna mmuakiaayauvaki variaiyara na ii aataru ivaa itaama yapauvai.

¹⁸Vaidi voovoona vaa ari mmammaivaa hatokoovo Anutuugo inna maavee tii suaivaki sa ivaa puruuvaa rugaanara iikiaevee. Vaidi voovoona hama ari mmammaivaa hatokaivo Anutuugo inna maavee tii suaivaki sa ivo ee-oo tinai iya inna mmammaivaa hatokaatee.

¹⁹Mmamma hatokeeraivoota hama mmamma hatokeeraivootama mmanna aataru kuminaavaitana vaivai. Anutuugo tuu kuaivaa arinaima rikiada iikiaevo inna aataru tuanaavai.

²⁰Gioonna kiaapu voovoona ari hara kioo varii aataruuvau Anutuugo inna maavee tii suaivaki ivau nnaasu variaivee.

²¹Anutuugo inna maavee tii suaivaki sikaunnaadiri yookaama kioo vitai vaidivai a variannaikua sa ee variannaivaara pinaama yaata utuane. A mmoori vareera aataruuvau varino fai i haitatuuraivo a mmamma dummukiara kati vira aataruuvau ee-oo tioo i titanai rikiee ivaugiataama kuanee.

²²Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera vaidiivaa ti Udaanga Yisuu Kirisiiva inna maavee tii suaivaki ivo mmamma dummukiara Yisuu Kirisiinna aataruuvau kati nuaivai. Ivaa roosiima vaidi voovoona mmamma dummukiara kati ari nuaivaa ti Udaanga Yisuu Kirisiiva inna maavee tii suaivaki ivo Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai varivai.

²³Anutuugo vaa ngiiyara pinaa irisaivaadiri kioo ngii yookaama kieeravai. Ivaara sa vaidi mmatayaa diaa vooyasi vikiai iya ngii puaisa utikiai ngia Anutuugaa aataruuvaa pikiaatee.

²⁴Ni seenayaso, ivaara Anutuugo mmuaavai mmuaavai ngii maavee tii suaivaki ngii mmii aataruuyauvunu nnaasu varida inna tasipama variatee.

Pauruuso hama nnaata vaati vareeraiyara tiravai

²⁵Kiaatanna ngiaammuaui hama nnaata vaati vareeraiyara na aa kua aavaa ataa kua tinaravee. Hama ti Udaanga Yisuu Kirisiivaano ni gaa ni mi kuavai na tinaravee. Na neneenoo na yaata utuee tinaravee. Anutuugo niyara boo tiivaara na ivaara tinai ngia aikiooma rikiada ivaara kutaavaivee kiatee.

²⁶Pinaa mmuaararaiivo vaa tiisi nniivaara ngiengie variaivaugiataama nnaasu variaiteeraivaara na yaata utauko inna yoketaavai.

²⁷Vaa a nnaata varaannannee? Inna aikioo, sa ivaa titano kuaiveeraivaara yaata utuane. Hama a nnaata varaannannee? Inna aikioo, sa nnaata varaanaraivaara buaakiane.

²⁸Fai a nnaataivaa varee hama mminnamminnaa maisaivaa varaanaravai. Fai ki-aatanna voovoona vaatiivaa varoo hama mminnamminnaa maisaivaa varaanaravai. Nnaata vaati vareeraiyasi fai mmatayaa diaa mmoori vareera mmuaararaiyauvo iyasi nninaravai. Ii mmuaararaiyauvo ngiisi nnino ngii ausaiyauvo mmuaarareenoora ivaaraina na ngii gaa ngii miaunoo.

²⁹Ni seenayaso, na itaa kiau kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Ta mmatayaa variaunna suaivo vaa paannainoo. Aa suai avakidiri vaidi vaa nnaata varaiya vaidi hama nnaata vareeraiya roosiima variatee.

³⁰Gioonna kiaapu ausa mmuaararaiivaa varaiya gioonna kiaapu hama ausa mmuaareeraiya roosiima variatee. Gioonna kiaapu sirigaida variaya gioonna kiaapu hama sirigaida variraiya roosiima variatee. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaiyauvaara sikaunnaadiri yookaida vareeraiya gioonna kiaapu hama mminnamminnataiya roosiima variatee.

³¹Gioonna kiaapuuya mmatayaa diaa aataruuyauvaa iiraiya inna aikioovai iyauvaa iida sa iyauvaa puaisakama utu kiada variatee. Aa ta variaunna mmata aavo taikaanara iinno

variivaara sa mmatayaa diaa mminnaiyauvaa iira aataruuyauvaa puaisakama utu kiada variatee.

³² Ngia mmatayaa variraivaara sa pinaama yaata utuateeraivaara na rikiauko ni yoke-tainoo. Vaidi hama nnaata vareeraivo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaara nnaasu yaata utivai. Ivo itaama iino too Yisuu Kirisiiva innara yoketaakiaiveeraivaara ivo itaama iivai.

³³ Vaidi vaa nnaata vareeraivo mmatayaa diaa mminnaiyauvaara yaata utino too ari nnaataivo inna too innara yoketaakiaiveeraivaara iivai.

³⁴ Ivo itaama iivo taara ausa varoo taara aataruvaitana inna iikiataikio iivai. Gioonna kiaatanna hama vaati varai voovoono ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaara nnaasu yaata utivai. Ari mmammaivaara ari mmannasaivaatama Anutuuga mmioo yoketaama varinaraivaara itaama iivai. Gioonna vaa vaati varaivoono mmatayaa diaa mminnaiyauvaara yaata utino ari vaatiivo inna too innara yoketaakiaiveeraivaara iivai.

³⁵ Na ii kua ivaa ngiiyaroo tiee itaa kua kiaunoo. Hama ngia iikiaa aataruuyauvaa na atau rinara inna kua kiaunoo. Ngia safuuma yoketaama varida ngiingii ausa mmamma mmuyai mmuakiaayuvai ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmida inna mmooriivaa varaateeraivaaraina na ngiiyaroo tiee itaa kua kiaunoo.

³⁶ Ngiaammua voovoono kiaatanna voovaara kua kiaa yeena rau kiaivaara koonnama yaata utuoo iinno hama ari mmammaivaara tuqinnama haitatuuma kioo muara-gainno varaanaraivaara yaata utuoo inna aikioo safuuma inna varaivee. Ivo itaama iinno fai hama mmিন্নamminnaa maisaivaa varaanaravai.

³⁷ Fai ngiaammua voovoono kiaatanna voovaara kua kiaa yeena rau kiaivaara yaagueeqama varioo ari yaataivaadiri yaata utino too hama inna nnaata vaati vareera aataruuvaa inna varaataino ari mmammaivaara tuqinnama haitatuuma too hama inna varaivo inna yoketaavai.

³⁸ Ngiaammuaivo ari kua kiaa kiaatannaivaa varaivo inna yoketaavai. Ngiaammuaivo hama inna vareerama kioo kati variivo inna yoketaa tuanaa ari vookaraivai.

³⁹ Gioonna vaa vaati vareeraivo ari vaatiivo mmatayaa hara kioo varii suaivaki inna tasipama nnaasu hara kioo variaivee. Ari vaatiivo putino kava vaati inna varaataino inna aikioo varaivee. Ivo itaama inna iikiataino ausa hanigieera vaidiivaa nnaasu varaivee.

⁴⁰ Mo na neneenoo vo kuavai yaata utuee tinaravee. Fai ivo mmannammanna muadavai kati hara kioo varino fai inna sirigairaivo yaatarano yoketaama varinaravai. Na yaata utuauko Anutuuga Mmannasaivo niiki varikiai na ii kua ivaa itaa kua kiaunoo.

8

Pauruusoono unnakua anutuuyauvaara fayaiavaa nneeraivaara tiravai

¹ Na vo kuavai tinaravee. Unnakua anutuuyauvaara fayaiavaa ruputuivaara na kooyaa ngii giaa ngii minaravee. Gioonna kiaapuuya kiaanoo: Ta mmuakiaaya tinni yoketaivaa varauunnaivee, kiaivo inna kua kutaavai. Ii tinni yoketaa ivaa varaivoono ariiyara mannaka tinaree kiaa kioo varaivai. Mo ta titiiyara titiiyara mmuduuya rida varia rada vidada fai yaagueeqama variaaravai.

² Gioonna kiaapu voovoono ariiyara yaata utuoo tinara: Vaa na aikiooma tee rikiau-vaivee, tiivo hama kutaa tuqinnama eeyaavai too rikiaivai.

³ Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara mmuduuya ruaivaa vaa Anutuugo inna too rikiaivai.

⁴ Ivaaraida unnakua anutuuyauvaara fayaiavaa ruputu kiada nnaivaara na ataa kua tinaravee. Vaa ta rikiaunnavai. Iya ngiari yaakuuyauvakidiri unnakua anutuuyauvaa hatata hara kiaiyauvo inna hama kutaa iyauvaa variraiyauvootaivaivee. Mmanna mmannammannaayauvaivee. Vaa ta rikiaunnavai. Hama kaayau anutuuyauvo variaavai. Mmuua Anutuugo nnaasu hara kioo varivai.

⁵ Kaayau unnakua anutuuyauvo ngiau aapuuvakiaata mmataivaunnaatama vaiyauvaara gioonna kiaapuuya kiaanoo: Ti anutuuyavee, kiaa kiada kiaanoo: Ti udaangaiyauvovee, kiaavai.

⁶ Iya itaa kua kianaiaata teenoo vaa ta rikiaunnavai. Ti Napoova Anutuugo mmuaa tuanaavai hara kioo varinoo. Innasidiri mmuakiaa mminnaayauvai vaikiai ta innaniya nnaasu hara kiada variaunnaano. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva mmuaa tuanaavai hara kioo varinoo. Anutuugo inna tuduu rikioo ivo mmuakiaa mminnaayauvai iima taika kieeravai. Ivo ti tasipama variivaara ta hara kiada variaunnaano.

⁷ Hama mmuakiaaya ii kua ivaa arinaima rikiaavai. Vooyaano tauraa unnakua anutuuyauvaara fayaiyauvaa ruputu nneeda varia rada nnidada aanna makee vaa ausa

hanigia kiada varida ivaa nneeda mmannammanna yaata utida kiaanoo: Ta nneeda mminnamminnaa maisaivaa vaa varaunnavaivee, kiaa kiada muaraagama variaavai.

⁸ Yeenna fayai nneeraivaara ngiariiyara ooqoo kiaiara hama iyara Anutuuoqo maisayavee tiivai. Yeenna fayai nnaiyara hama ivo iyara yoketaayavee tiivai. Mo ta yeenna fayaiyaa nnaunna aataru ivaara hama ta Anutuuoqaa vainiivau variaunnava.

⁹ Ivaara vaa ngia yaagueegama variayi aikiooma ta nnaaravee kiaiya nnaani ngii seenaiya muaraagaida harurivoora ngia iikiaa aataruyauvaa tuqinnama haitatuukiatee.

¹⁰ Anutuuoqo fayai nneeraivaara hama ooqoo tiraivaa arinaima rikiaannaikuaano a unnakua anutuuvaa hatatau yapa kiaa nnauvaki viee fayaiyaa nneeno too i seena voovoona taara yaata utiraivoono i too ivaara tinara: Neeta nnaanaravee, kiaa yaata utivai. Ivo hama tuqinnama too rikiaivaara fayaiyaa nnoo mminnamminnaa maisaivaa varaivainnee?

¹¹ A vaidi vaa arinaima rikiaannaikuaano itaama inna vitaakiannaivaara i seena taara yaata utiraivoono haruruoo pinaama koonnama varivai. Yisuu Kirisiiva ii vaidi ivaa vitoo yoketaivau yapaanarivaara putiravai.

¹² Taara yaata utira vaidiivaara a itaama koonnama iinna mminnamminnaa maisaivaa varaannaneema a Yisuu Kirisiinnaraatama koonnama iinna mminnamminnaa maisaivaa varaannavai.

¹³ Itaama vainai fai na yeenna fayaiyaa nneeno ni seena vaa ausa hanigieeraivo ivaara harurinai fai na hama kava fayaiyaa nnaanaravai. Ivo ni taa roo niiyaadiri haruruoo mminnamminnaa maisaivaa vareenoora na hama kava nnaanaravai.

9

Kua varoo nuaira vaidiivaa mmooriivovee

¹ Hama aataru voovoona ni puaisa utivaivee. Na kua varee nuaira vaidi aposoroovai variauvavee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna na tauvaivee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa na ngii giaa ngii miaaduu ngia ivaara kutaavaivee tiravai.

² Gioonna kiaapu vooyaano niyara kiaanoo: Hama aposoroovavee, kianaiaata ngieenoo kiaanoo: Kutaa aposoroo vaidivaivee, kiaavai. Ngiengieenoo ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada yoketaama variaivaara na aposoroo vaidivai vari-
auvo kooyaa vainoo.

³ Gioonna kiaapu vooyaano kua pinaivaki ni yapa kikiari rikiee na ataa kua iya tinaravai.

⁴ Ta Anutuuoqaa mmooriivaa ngiini iikiaunnaivaara ngia kati yeenna nnooriivaa ti mmiaaraivo inna aikioovai.

⁵ Ti seena aposoroo vaidiiaatama ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kataidoota Petoroosootama ngiari nnaataiyaatama vitada nuaida varida Anutuuoqaa mmooriivaa iikiaavai. Mo tee mo? Kutaa ti iikiatainai inna aikioovai fai ta itaama iikiaaravai.

⁶ Anutuuoqaa mmoori vareeraiya ngia kati yeennaiyauvaa iya mmiaavai. Mo ta Pana-paasooyaano nnaasu titi variraivaara titi yaakukidiri mmooriivaa varaunnava. Inna yoketaavainnee?

⁷ Dee rapira vaidivoono rapira mmooriivaara ari sikauvaadiri yookama kioo ivaa varaannarannee? Dee vaidivoono yeenna hau utivoono hama yeenna kaanaivaa nnaanarannee? Dee vaidivoono puara burimakauvaara haitatuuraivo hama ari puara burimakauvaa nnaamma suuyaivaa nnaanarannee? Iya ngiari mmooriyauvaara irisaiyauvaa fai aikiooma varaaravai.

⁸ Hama na vaidiiva yaata utiraivaugiataama yaata utuee itaama ngii giaa ngii miaunoo. Anutuuoqaa mmaanna tuu kuaivoota na ngii giaa ngii miao kuaivootama mmuaa karai kuavai.

⁹ Anutuuoqaa mmaanna tuu kuaivaa Musiinna kiaa mmuu kua voovai vainno tinoo: Puara burimakauvo yeenna vuutaiyauvaa mmataivau hatoka kiaavo vaiyauvaa yukuaadiri raa raudodoono too uruuyauvo rusitioo mmataivau vaino too nneenai sa inna avaiavau yeena rammuanee. Pikino nnaivee. Anutuuoqo Musiinna kiaa mmuduu fafaarama kioo kuaivo itaa kua tiivai. Ivaara yaata utate. Anutuuoqo puara burimakauvaara nnaasu yaata utuoo itaa kua tuunnee?

¹⁰ Vo vara ivo tiyaraata yaata utuoo itaa kua tuunnee? Kutaa ivo tiyaraata yaata utuoo tuduu fafaara reeravai. Vaidi voovoona ari mmooriivaki yeenna hauvaa utuoo tinoo: Fai na aavakidiri yeenna kaanaivaa nnaanaravee, tiivo fai ariitama inna tasipama mmoori varaivootama kaanaivaa nnaaraivaara mmoori varaavai.

¹¹ Yeenna hauvaa varada utiraivaa roosiima ta Anutuuoqaa kuaivaa ngii giaa ngii mida variaunnano iiraivo vainoo. Ta itaama ngiyyara iikiaunnaivaara ngia irisai yeenna mminnaiyauvaa ti mmiaani ta varaunnaivo inna aikioo yoketaavai.

¹² Ngari vooyaano ngiisidiri varaivo yoketaavai vainainnaata ta ngiisidiri varaaraivo inna pinaama yoketaavai.

Ta taaravaitana hama ngia tiyara tuqinnaateeraivaara kua kiauunnanoo. Hameetavee. Ta kati varidaataida mmoori yoketaivaa mmannammanna iida variaunnanoo. Ngia tiyara oooqoo tida Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa atau rivoora kii inna aikioo mmuaararai aataruuvo vainainnaata mmoori yoketaivaa mmannammanna iida variaaravee.

¹³ Vaa ngia rikiaavai. Anutuugaa nnau pinaa nuunairaivaki mmoori vareeraiya ivakidiri nnaasu yeennaiyauvaa nnaavai. Anutuugaani yeena tapiivaki puara sipisi-paiyauvaa ruputu kiada hudeeraiya iyauvaa saiyauvai ngiari nnaavai.

¹⁴ Mmuai karaama ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kua tii aataru voovai ataama vainoo. Mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kua mmiraiya irisai iyara tuqinnada yeennaiyauvaa iya mmiatee.

¹⁵ Mo ngia itaama niyara tuqinnaaraivo vaikiainnaata hama na ivaara ngii kiauvi. Fai yapooma na faannainai ngia niyara tuqinnaaraivaara hama na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Hameetavee. Ni yeena rainai na putinara iina fai hama na ngii yeennaiyauvaara ngii yaparainaravai. Na ngii yaparakiautiri. Na nini mmooriivaara aikiooma yoketaavaivee tinara kuaivo hameetaitirivee.

¹⁶ Na mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kua mmiauvaara na aikiooma nini-iyara mannaka kiauunee? Ai hameetavee. Vaa Anutuugoona ii mmoori ivaa ni mioo tinoo: likianee, tiivaivee. Na mmayaaya yoketaivaa hama gionna kiaapuuya kua mmirama kino fai irisai mmuaararai ari vookaraivo niisi nninaravai.

¹⁷ Fai na neneenoo ii mmoori ivaa nini tinniivauidiri iina na aikiooma irisai yoketaivaa varaanaravai. Mo na Anutuugaa mmoori vareera vaidi tuanaavoonora tiee Anutuugoona ni gaa ni muuvaugiataama na kati ii mmoori ivaa iikiaunoo.

¹⁸ Ivaara mo na dee irisai yoketaavai varaunnee? Na mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kua mmiauvaara irisavaa na varaanaraivo vaikiainnaata hama na varauvai. Ni mmooriivaa irisai voaataama vainoo. Na mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kati kua mmiauko ni yoketaunoo.

¹⁹ Na hama sikaunnaadiri yookaama kioo viteera vaidivai variauko vaidi voovoono ni utivai. Na kati nene yaata utuaugaugiataama nookiaunoo. Kaayau gionna kiaapuuya ausa hanigiada yoketaama variateeraivaara na iya sikaunnaadiri yookaama kiada viteera vaidivai roosiima na iyara variaunoo.

²⁰ Yutayaa gionna kiaapuuya ausa hanigiada safuuma variateeraivaara na iya tasi-pama mmooriivaa varau suaivaki na iya roosiima hara kiee variaunoo. Hama na Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara variauvoono Yutayaa gionna kiaapuuya ii aataru ivaa iikiaiya ausa hanigiada safuuma variateeraivaara na iya tasipama mmooriivaa varau suaivaki na iya mmaanna tuu kuaivaugiataama iikiaunoo.

²¹ Mmuai karaama na ngiari voopinaiya tasipama variauvai suaivaki na iya roosiima hara kiee variaunoo. Iya ausa hanigiada safuuma variateeraivaara na mmaanna tuu aataruuvaa pikiee iya roosiima hara kiee variaunoo. Na itaama variauvo hama na Anutuugaa aataruuvaa pikiauvai. Vaa na Yisuu Kirisiinna aataruuvau variauvai.

²² Gionna kiau pu vaa ausa hanigiada muaraagama variayi yaagueeqama safuuma variaateeraivaara na iya tasipama variauvai suaivaki iya variaivaa roosiima na variaunoo. Na itaama variaugaugiataama na variee mmuakiaa gionna kiaapuuya variaivaa roosiima variaunoo. Ngari varira mmuakiaa aataru yoketaiyauvaa iya iikianeema na iinai rikiada vooyaano ausa hanigiakio Anutuugo iya vitoo yoketaivau yapaiveeraivaara na itaama iikiauvi.

²³ Gionna kiaapuuya Yisuunna mmayaaya yoketaivaa rikiada safuuma variateeraivaara na ii aataru mmuakiaa iyauvaa itaama iikiauvi. Iyaatama neetama ta sirigaida yoketaama variaaraivaara na itaama iikiauvi.

²⁴ Vaa ngia rikiaavai. Vaidiia isareera aataruuvaa iida ngiari yaatara ngiari yaatara kua suaivaki mmuakiaaya kuaavo too mmuaavoono seenoo vioo yaatara kioo irisai yoketaivaa kati varavai. Ngia irisai yoketaivaa varaaraivaara iya seenada kuaaneema Anutuugaa mmooriivaara ngieetama itaama yaagueeqama seenada kuatee.

²⁵ Mmuakiaa vaidi seeneeraiya seenaaraivaara ngiari mmaamma mmuyaiyauvaa iida rikiaavo aikiooma vaiki ai seenada kuaavai. Iya aikiooma seenada kuaaraivaara iidada irisai yoketaa mauraivaa hovekama kiaivaa vara ngiari kieetaiyauvunu yapaaraivaara iikiaavai. Ii maura ivo akiiraama aasannainno maisaivaara iya itaama iikiaavai. Mo ta varaara iikiaunnaivo tupatupaa vairaiivaara iikiaunnavai.

²⁶ Ivaara na ni mmooriivaara hama na sabisaabi seenee kuauvai. Na safuuma viee iikiauvai. Vaidiia isareera aataruuvaa iida ngiariya yaaku kagaariaani vooyaano kuminayaa sabisaabi kagaariaavai. Vooyaano safuuma vaidiia kagaariaavai. Iya itaama iikiaivaa roosiima na ni mmooriivaara hama na sabisaabi kuminayaa iikiauvai. Na safuuma iikiauvai.

²⁷ Na ni mmammaivo ni iikiataikiaiinnaata na rikiennaata nini yaatu yaagueeqama kиеe variauvai. Na gioonna kiaapuuya Yisuunna mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiauvaatama Anutuugo niitama ni ooqoo tivoora kiaa na ni iikiataikiai rikiennaata nini yaatu yaagueeqama kиеe variauvai.

10

Sa unnakua anutuuyauvaa ausa mmuduuyaiyauvaa mmiatee

¹ Ni seenayaso, nnaaru ti rubu tabeeya uuyauvaara sa ngii yaataiyauvo taunnu kiaevee. Iya ngiari kieeta vaidiivaa Musinna tasipama mmata Iyiipa pikiada vududuu Anutuugoono tuduu yoketaama namaivo iya rummua apu kioodoo vida ngiari nnammutuaiya pikiada aikiooma yoketaama viravai. Iya nnoori sorovuaraa siriivau oro duduu Anutuugo tuduu nnooriivo voo sai ngioo sauduu tammaivo kuminauduu mmanna nnukavai vauduu ivaugiataa siri sainai yoketaama viravai.

² Namaivo iya rummua apuu suaivakiaata nnoori tammaivau vuu suaivakiaatama nnoori vareeraivaa roosiima vida Musinna mmemmaaki vida inna kuaivaa rikiieravai.

³ Rikiada iya mmuakiaaya Anutuugo ngiau aapuuvakidiri kioodoo tuu yeennaivaa nneeravai.

⁴ Nneeda mmuaa nnoorivai Anutuugoono tuduu sikau aataruuvakidiri tuuvaa nneeravai. Ii sikau ivaa roosiima Yisuu Kirisiiva ngiau aapuuvakidiri tuuvo iya tasipama nuairavai.

⁵ Anutuugo itaama iyara tuqinnooduu rikiada teedaata kaayau vooya hama innara sai tuqinnooduu hama Anutuugo iyara yoketairavai. Hama ivo iyara yoketauduu rikiada iya mmanna gaanga yoosinnaivaki nuaidada putiravai.

⁶ Maisa aataruuyauvaa iya iikiatauyauvaa roosiima sa maisa aataruuyauvaa teetama ti iikiataakiaiveeraivaa Anutuugo iya uu mmooriivaudiri mmataama kioo ti kiaa ti mmiravai.

⁷ Vooyaano unnakua anutuuyauvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmuuvaa roosiima sa ngieeta ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa iyauvaa mmiatee. Unnakua anutuuyauvaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmuuyara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ataa kua tinoo: Gioonna kiaapuuya varida yeenna nneeda nnoori nneeda diitada kuaru raavaivee, tiivai.

⁸ Vooyaano sabi heera aataruuvaa uuvaa roosiima hama teeta itaama iikiaaravee. Iya itaama uuvaa irisaivaa gioonna kiaapu kaayakaayau (23,000) mmuaa suaivaki putiravai.

⁹ Vooyaano Udaanga Anutuugaa iida taaree kiaa uuvaa roosiima hama teeta itaama iikiaaravee. Iya itaama uuvaa irisaivaa yapaiyauvo iya gutuduu putiravai.

¹⁰ Vooyaano Anutuugaara nunuraanurai tuuvaa roosiima sa ngieeta itaama iikiatee. Anutuugaa aangeraa voovoono vaidiia ruputikiai putira aangeraivoono iya nunuraanurai tuuvaara iya ruputuduu putiravai.

¹¹ Iya itaama uu aataru iyauvaa vooya teeda arinaima rikiaateeraivaa vairavai. Tiita ti ooqoo kiaaraivaa vaidi vooya iya uu aataruuyauvaara fafaara reeravai. Aanna makee ta variaunna suai aavaki ngiau mmataivo taikaanara suaivo vainima nniivaara ta ii kua ivaa rikiaunnavai.

¹² Ivaara gioonna kiaapu voovoono ariiyara yaata utuoo tinara: Na yaagueeqama yoketaama variaunoo, tiivo ari variraivaa tuqinnama haitatuukiaevee. Iinno haruri-narainnoo.

¹³ Mmuakiaa iinno taanaraiyauvo vaa ngiisi nniiyauvo mmuakiaa gioonna kiaapuuyasi mmuaakaraivai ngioo iivai. Anutuugo kua kutaivaa tiraivoono hama ngii pikieerainno ngii tasipano rikioo ngii iinno taanaraiivo ngiisi nninai rikiada ngia yaagueeqama varikio rikioo hama ngii yaataanaravai. Ngii iinno taanara suaivaki fai Anutuugoono yaagueeqaivaa aikiooma ngii mino ngii iinno taanaraiivo nninai rikiadaata pikiada Anutuugo kooyaa ngii vitainara aataruuvau kuaaravai.

¹⁴ Ni seena na ngiyyara mmuduuya ruauyaso, ivaara ngia unnakua anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmira aataruuvaa pikiaatee.

¹⁵ Ngia yaata tinni yoketaa utiraiyavee kiaina na ngiita kua kiaunoo. Na kiau kuaivaara ngieengeenoo yaata utida rikiaatee.

¹⁶ Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaivaara kati putuuvaara ta yaata utuaunna suaivaki ta vuaina suuyaivaa varada nneeda ivaara ta Anutuuqaata kua yoketaivaa tida yaata utida kiaunnano: Tiiyara Yisuu Kirisiinna kiauvo tuuvaara ta inna tasipama vari-aunnano, kiaunnava. Ta yeenna bereetaivaa varada nneeda yaata utida kiaunnano: Tiiyara Yisuu Kirisiinna mmammaivo nniitaroovaara ta inna tasipama variaunnano, kiaunnava.

¹⁷ Ta mmuaa yeenna bereetaivo vaivaa varada nnaunnaivaara ta kaayauyaano mmuaa ausa mmuaa tinnivai varaunnayaida variaunnano.

¹⁸ Ngia Isarairaa gioonna kiaapuuyara yaata utuatee. Anutuuqaani yeena tapiivaki fayaiyauvaa yapa kiada nneeraiya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuqaa mmiaavai.

¹⁹ Na itaa kiau kua oyaivo ataama vainoo. Unnakua anutuuyauvo hama kutaa mminnaayauvaivee. Unnakua anutuuyauvaani yapa kieera yeenna fayaiyauvo mmanna yeenna fayaiyauvaivee.

²⁰ Ngiari vooppinnaiya ngiari yeena tapiivaki yapa kieera yeenna fayaiyauvaa hama Anutuuqaani yapaavai. Mmagia maisaiyani yapaavai. Ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmagia maisaiya mmivoo kiaina na ngiiyara yaata utuaunoo.

²¹ Ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaata utida innara vuaina suuyaivaa nneeda mmagia maisaiyaraatama yaata utida nnooriivaa nnaivo inna konnaivai. Ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaata utida innara yeenna bereetaivaa nneeda mmagia maisaiyaraatama yaata utida yeennaivaa nnaivo inna konnaivai.

²² Fai ta itaama iikio ti Udaanga Anutuuqo tiiyara inna nnannataanaravaaraata ta itaama iikiarannee? Ta yaata utida kiaunnano? Ta yaagueeqama varida inna yaata-raunnavaivee, kiaunnanee? Hama yoopemavee.

²³ Gioonna kiaapu vooya kiaanoo: Mmuakiaa aataruvai ti iikiataivaa fai ta aikiooma iikiaravaivee, kiaavai. Inna aikioovai. Ngia iikiaaraivo vaikioonno fai hama mmuakiaa aataruuyauvunudiri yoketaama varira aataruuyauvo vooyakiaatama vainaravai. Ngia kiaanoo: Mmuakiaa aataruvai ti iikiataivaa fai ta aikiooma iikiaravaivee, kiaiia hama ngii seenaiyara yaata utiraida iikiai fai hama iya yaagueeqama varia rada vidada safuuma variaaravai.

²⁴ Sa gioonna kiaapu voovoona ariiyara yaata utuoo iikiaivee. Ari seenaiyaraatama yaata utuoo iikiaivee.

²⁵ Fayai yapeera nnauvakidiri fayaiavaa yookaama kiada varada kati sabi nnaatee. Sa pinaama yaata utida ivaara unnakua anutuuyara iikiaa fayaiavaivee kiau vo kua vo kua tida yapara yaparakiatee.

²⁶ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Mmataivoota mmuakiaa mminnaayauvai mmata aavau vaiyauvootama Udaanga Anutuuqaa mminnaayauvai nnaasu vaivaivee, tiivai.

²⁷ Fai hama ausa hanigieera gioonna kiaapu voovoona ngii tinara: Numa ni tasipama yeenna nnaatee, tinai rikiakio ngii kuatainai vida teekio ariinoo yaakuyaa ngii mii yeenna fayaiyauvaa nnaatee. Sa pinaama yaata utida ivaara vo kua vo kua tida inna yaparaida kiatee: Deevakidiri aayauvaa varaannavainnee? kiatee.

²⁸ Fai vaidi voovoona ngii giaa ngii mioo tinara: Ai mo vaa ii fayai ivaa unnakua anutuuyauvaara yapa kiau fayaiavaivee, tinai rikiada sa nnaatee. Ngii giaa ngii mii vaidiivo koonnama yaata utivoora kiau yaata utida innaroo tida sa nnaatee.

²⁹ Ngia nnaaraivo inna aikioo vaikioonno itaa kua tii vaidiivaaroo tida sa nnaatee.

Mo gioonna kiaapu voovoona tinoo: Yo, inna aikioo na nnaanavee. Aaniira vaidi voovoona na yaata utuee nnaanaree kiauvaara ni ooqoo tiinne?

³⁰ Na yeenna fayaiavaara Anutuuqaata kua yoketaivaa kiau kieu nnauvai. Mo aaniira vaidi voovoona na Anutuuqaata kua yoketaivaa kiau kieu nnau yeenna fayaiavaara ni ooqoo tiinne? tiivai.

³¹ Vara ngia yeenna fayaiavaa nneedannee? Vara ngia nnooriivaa nneedannee? Vara ngia datadataama varidannee? Ngia itaama iikiaivo inna ngia Anutuuqaara iikio inna nnutuvo ngiau aapu kuaivee.

³² Ngia varida vo aataru mmoori voovai iikiai teeda Yutayaiyaata ngiari vooppinnaiyaatama Anutuuqaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyaatama ivaudiri harurivoora tida ngia Anutuuqaara nnaasu varida aataru mmooriivaa iikio inna nnutuvo ngiau aapu kuaivee.

³³ Na itaama iinaree kiau iikiauvaugiataama iikiatee. Hama na yoketaama varinaraivaara niniyara itaama iikiau. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya na iikiau aataru mmooriivaa arinaima teeda yoketaama variateeraivaara na iyara yaata utuee iikiau. Anutuuqo iya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara na iyara yaata utuee iikiau.

11

¹ Yisuu Kirisiiva varuuvaugiataama na variauneema ngieeta na variauvaugiataama variatee.

Ngari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuga mmira

aataruuvaa Pauruuso tiravai

² Ngia makemakee niyara yaata utida variaani na ausa hanigieeraia yu aataruuyauvaa ngii giaa ngii miaaduu ngia puaisa utuuvaa na ngiiyara kua yoketaivaa kiaunoo.

³ Itaama vainai ngia arinaima rikiaateeraivaara na aa kua aavaa ataa kua ngii giaa ngii minaravee. Yisuu Kirisiiva mmuakiaa vaidiiyara dikiai vaidiia ngiari nnaataiyara diaavo Anutuugo Yisuu Kirisiinnara diivai.

⁴ Ivaara fai vaidi voovoona gionna kiaapuuya avuuyauvunu yaaku varoo Anutuuga mmayaayaivaa tii suaivaki ari kieetaivau rummua apu kioo fai Yisuu Kirisiinna nnutuuvaa aduooma yapa kiaanaravai.

⁵ Fai gionna voovoona hama ari kieetaivau rummua apirainno kati gionna kiaapuuya avuuyauvunu yaaku varoo Anutuuga mmayaayaivaa tii suaivaki ivo ari vaatiivaa nnutuuvaa aduooma yapa kiaanaravai. Itaama ii gionnaivoona gionna voovai ari kieetaivaa hatoka taika kiaikio mmanna mmuyaivai vaivaa roosiima varioo mmamma maisaivaa varavai.

⁶ Fai gionna voovoona hama ari kieetaivau apuataino ari kieeta yausiivaa hatoka paannavai kiaivee. Fai gionnaivo ari kieetaivaa hatoka taika kino mmanna mmuyaivai vainarannee vara ari kieeta yausiivaa hatoka paannavai kiaanaraivo inna mmamma maisaira aataruvai. Inna aikioo itaama vaivaara ivo ari kieetaivau rummua apuaivee.

⁷ Nnaaru Anutuugo ari yaata tinniivo ariiki vauvaa roosiima vaidiivaa iima kiooduu ivo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaatarooduu innayaadiri Anutuuga nnutuuvo ngiau aapu vauvaara sa ivo ari kieetaivaa rummua apuaivee. Gionnaivo ari kieetaivau apiivaara vaidiivo innara dira aataruovo kooyaa vaivai.

⁸ Hama Anutuugo gionnaivaadiri vaidiivaa iiravai. Ivo vaidiivaadiri gionnaivaa iiravai.

⁹ Hama Anutuugo gionnaivaaroo tioo vaidiivaa iiravai. Vaidiivaaroo tioo gionnaivaa iiravai.

¹⁰ Ari vaatiivo innara diivaara aangeraiya taateeraivaara gionnaiya ngiari kieetaiyauvunu rummua apuatee.

¹¹ Ta ti Udaanga Yisuu Kirisiinna aataruuvau variaunnaiya gionnaiya hama ngiari miaraama variaani vaidiia hama ngiari miaraama variaavai. Gionnaiya vaidiiyani variaani vaidiia gionnaiyani variaavai.

¹² Anutuugo vaidiivaadiri gionnaivaa iima kioovauraida aanna makee gionnaiyaano vaidiia mmataano. Mmuakiaa mminnaiyauvo Anutuugaasidiri tiivai.

¹³ Ngengienoo yaata utida iivaara rikiaatee. Gionna voovoona gionna kiaapuuya avuuyauvunu hama ari kieetaivau rummua apirainno kati yaaku varoo Anutuuga kua tiivo inna ii aataru ivo yoketaavainnee? Vara maisavainnee?

¹⁴ Vaa ngia ngiingii aataru voovaudiri arinaima teeda rikiaavai. Vaidiia ngiari kieeta yausiiauvo hokobavai vaivaara iya mmamma maisaivai.

¹⁵ Mo gionnaiya kieeta yausiiauvo hokobayauvai vaivaara iya rikiaavo iya yoketaivai. Anutuugoona iya kieeta yausi hokobaiyauvaa iya mmiiyauvo ngiari kieetaiyauvunu rummua apiiyauvaara iya rikiaavo iya yoketaivai.

¹⁶ Na itaa kua kiau kua mmuakiaayauvaara fai gionna kiaapu voovoona kua yaagueega kuaivaa tiiki yapaanaree tiivaara na ataa kua tinaravee. Teetama vaa ausa hanigiada Anutuugaara nuunakiaunnaiyaatama hama ari vo aataruvai iikiaunnavai.

Yisuu Kirisiinnara yaata utida bereeta vuainaivaa nneeravai

¹⁷ Na aqaa aataru aayauvaa kuayauvai ngii giaa ngii minaraina varieena hama na ngiiyara yoketaayavee kiaunoo. Ngia Anutuugaara nuunaira suaivaki ngii nuunairaivo maisaivai. Hama yoketaivai. Ivaara hama na ngiiyara yoketaayavee kiaunoo.

¹⁸ Tauraanaa kua voovai rikiaatee. Ngia Anutuugaara nuunaira suaiyauvaki vooyaano voovaugiataama yaata utida kua kiaani vooyaano voovaugiataama yaata utida sai kua kiaavai. Na iava rikiee ivaara kiisama kutaavaivee kiaunoo.

¹⁹ Ngiiikidiri gionna kiaapu vooya kutaa tuanaa Anutuuga avuuvau safuuma variaivo kooyaa vakiaiveeraivaara inna aikiooma ngiiikidiri vooya yaata utiraivo voovaugiataama vaikio vooya yaata utiraivo voovaugiataama vaivai.

²⁰ Itaama vaikiai Anutuugaara nuunaida bereeta vuainaivaa nneera suaivaki hama ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaata utida nnaavai.

²¹ Ngia mmuaavai mmuaavai ngiengie varada ngiaa yeennaiyauvaa makemaakee tikiai nneeda varida hama ngii seenaiyara faannakiaavai. Ngia itaama nneeda variaavo voovoona inna yeenna raikio kati varikio voovoona kaayauma vuaina suuyaivaa nnoo kumimakainno varivai.

²² Mo ngii nnauyauvo vainoo. Ngia ivaki varida yeenna nneeda nnoori nnaatee. Ngia Anutuugaa nnauvaki yeenna nneera suaivaki ngia ngii seenaiya vaa ausa hanigieeraiyara koonnama iikiai hama yeennaatakiaiya iya mmamma maisaikiai variaavai. Mo ivaara na dee kuavai ngiiyara tinarannee? Fai na ngiiyara kua yoketaivaa tinarannee? Ai hameetavee.

²³ Ivaara aa na tinara kua aavaa vaa tauraa na ngii giaa ngii miaivaa Udaanga Yisuu Kirisiinnasidiri na vareeravai. Yutaaso Yisuumna ari nnammutuaiya vitau heenaivaki Udaanga Yisuu Kirisiiva yeenna bereetaivaa utu kioo vainno

²⁴ Anutuugaara kua yoketaivaa kiaa kioo kusii kioo tunoo: Aanna ni mmatiivovee. Na ngiiyara tiee aavaa ngii miaunoo. Aavaa nneeda varida niyara yaata utuatee,

²⁵ tuduu yeennaivaa nnaa taika kiooduu mmuaikaraama ivo vuaina suuya tooriivaa vara tu kioo vainno tunoo: Aa vuaina suuya toori aavo Anutuugo kua yeena rau kiai karaasa aataruuvaa vaivai. Ngia aavaa makemaakee nneera suaivaki nneeda varida niyara yaata utuatee. Yisuuva itaa kua tiravai.

²⁶ Ngia mmuakiaa suai makemaakee aa yeenna aavaata vuaina suuyaivaatama nneeda varida Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaara gioonna kiaapuuya vitaikio kooyaa vainaravai. Ngia itaama iima rada varia rada vikiokio Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki taikaanaravai.

²⁷ Itaama vaikiyai gioonna kiaapuuya Udaanga Yisuu Kirisiinnara yeenna bereetaivaata vuaina suuyaivaatama nneera suaivaki hama iya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara yaata utiraida sabi kumimakama nneeda inna mmatiivaaraata inna kiauvaraataama koonnama iida mminnamminnaa maisaivaa varaavai.

²⁸ Itaama vainai ngia mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ngiingii ausaiyauvaki tuqinnama haitatuuma teeda rikiaa kiada yeenna bereetaivaata vuaina suuyaivaatama safuuma nnaatee.

²⁹ Fai ngia hama itairaida Udaanga Yisuu Kirisiinna mmammaivo vaa tiyara yatari sagaivau vauvaara hama ngia tuqinnama yaata utiraida nnaa kikio fai tomedaivo ngiingiiki vainaravai.

³⁰ Ngia sabi koonnama yeenna bereetaivaata vuaina suuyaivaatama nnaivaara vooya muaraagama variaani vooya nniitaraani vooya vaa putuavaai.

³¹ Fai ta teteenoo titi ausaiyauvaki mmuaanaa tuqinnama haitatuuma teeda rikiaikio mmanna tuanaavai vaino fai Anutuugo hama kua pinaivaa tiiki yapaanaravai.

³² Gioonna kiaapu mmatayaa kumimakama variyai kua pinaivaki variaara suaivaki teeta iya roosiima irisai maisaivaa vareevoora Udaanga Anutuugo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa taikio koonnama vaivaara ivo mmuaararavaa ti mmioo ti safuuvai.

³³ Ni seenayaso, ivaaraida ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara nuunaida yeenna nneera suaivaki ngiingii seenaiyara faannaida varida mmuaavaugiataama nnaatee.

³⁴ Fai gioonna kiaapu voovoona inna yeenna raino ari nnauvaki varioo safuuma yeenna nnaivee. Ngia nuunaida yeenna nneera suaivaki Anutuugo sa irisai maisaivaa ngii mi-aiveeraivaara ngii yeenna rainai ngiingii nnauvaki varida safuuma yeennaivaa nnaatee. Ngia tauraa vo kua voovai ni yaparakiaivaara fai yapooma na ngiisi viee safuunaravai.

12

Mmannasa Yoketaivoono vo mmoori vo mmooriyauvaa gioonna kiaapuuya mmiivai

¹ Ni seenayaso, Anutuugaa mmooriivaa iikiateera tinniiyauvaa Mmannasa Yoke-taivoono kati ti mmiyauvaara na safuuma kua kutaivaa ngii giaa ngii minai rikiaatee. Ngia ivaara hama tuqinnama rikieevoora na aanna makee safuuma ngii giaa ngii minai rikiaatee.

² Vaa ngia taavai. Nnaaru ngia kumimakama varuu suaivaki unnakua anutuuyauvo hama kua tuuyauvaa ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmuduu mmagia maisaiya ngii uuduu ngia iya aataruuvaura nnaasu kumimakama viravai.

³ Ivaara aa kua aavaa tuqinnama rikiaatee. Anutuugaa Mmannasa Yoketaivo gioonna kiaapu voovaaki varino fai hama ivo yopeema tinara: Yisuuva maisama variaivee, tinaravai. Fai gioonna kiaapu voovoona hama Mmannasa Yoketaivo innaki variivoono fai hama yopeema tinara: Yisuuva inna Udaangaivovee, tinaravai.

⁴ Anutuugaa mmooriivaa iikiateera tinniiyauvaa kati ti mmiiyauvo ari vookara ari vookaraiyauvai vaivai. Mmannasa Yoketaivo iyauvaa kati ti mmiiivo ivo mmuaa tua-naavai varivai.

⁵ Anutuugaa mmooriivaa iira aataruuyauvo ari vookara ari vookaraiyauvai vaivai. Gioonna kiaapuuya Udaanga Yisuu Kirisiinna mmuaavaara ii aataru iyauvaa iikiaavai.

⁶ Anutuugaa mmooriivaa iikiateera tinniiyauvo ari vookara ari vookaraiyauvai vaivai. Anutuugo mmuaavoono ari mmooriivaa iikiateera yaagueeqaiyauvaa mmuakiaaya mmiivai.

⁷ Ta mmuakiaaya yoketaama variateeraivaara Mmannasa Yoketaivo mmuaavai mmuaavai ti aakiaiayuvaki varikiai ta mmooriyauvaa iikiaunnano Anutuugaa yaagueeqaivo kooyaa vaivai.

⁸ Mmannasa Yoketaivo voovai tasipaikio tinni ruaivaa kuaivaa gioonna kiaapuuya kaa mmiivai. Voovoono ari yaata tinnivakidiri arinaima rikiai kuaivaa mmuai Mmannasa Yoketaivoono vaa oyaivaa inna kaa mmiivaa gioonna kiaapuuya kaa mmiivai.

⁹ Voovoono Anutuugo fai kutaa iinaravaivee kaa yaata utira tinniivaa mmuai Mmannasa Yoketaivoono inna mmiivai. Mmuai Mmannasa Yoketaivoono yaagueeqaivaa voovai mmikio rikioo nniitareeraiya tuqinnaivai.

¹⁰ Mmuai Mmannasa Yoketaivoono voovai yaagueeqaivaa mmikio rikioo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaraiivai. Mmuai Mmannasa Yoketaivoono tinni yoke-taivaa voovai mmikio rikioo Anutuugo tii kuaivaa gioonna kiaapuuya kaa mmiivai. Mmuai Mmannasa Yoketaivoono tinni yoketaivaa voovai mmikio rikioo Mmannasa Yoketaivaasidiri tii aataruuvataama hama innasidiri tii aataruuvataama arinaima too rikiaivai. Mmuai Mmannasa Yoketaivoono tinni yoketaivaa voovai mmikio rikioo ari vo kua vo kuayauvai hama tauraa rikiaiayuvaa tiivai. Mmuai Mmannasa Yoketaivoono tinni yoketaivaa voovai mmikio rikioo itaama ari vo kua vo kua tii kuaivaa oyaivaa arinaima rikioo gioonna kiaapuuya kooyaa kaa mmiivai.

¹¹ Mmuai Mmannasa Yoketaivoono ari yaata utiivaugiataama itaama yaagueeqaivaata tinni yoketaivaatama voovai voovai duuyama reeti reeri mmikiai rikiada vo mmoori vo mmooriyauvaa itaama iikiaavai.

Mmuua mmammavau kaayau vaatayauvai

vaiauvaa roosiikaunnaya ta variaunnaano

¹² Vaidi voovai mmammaivo mmuaa mmammavai vaivai. Vaikio ivau kaayau airi airi vaatayauvai vaikiai ta taunnano mmuaa mmammavai vaivai. Itaama vaivaa roosiima Yisuu Kirisiiva varikiai innara ausa hanigieeraiya airi airi gioonna kiaapuya variaavai.

¹³ Mmuai karaama ta mmuakiaa Yutayaiyaata ngiari voopinnaiyaatama sikaunnaadiri yookaama kioo viteeraiyaata kati mmamma dummukiara ngiari yaata utiraivaugiataama nuairaiyaatama ta Yisuu Kirisiinnara ta nnoori varada mmuaakaraiya variaunnaano mmuaa Mmannasa Yoketaivoono tiiki varivai. Ta ausa hanigieera mmuakiaaya Mmannasa Yoketaivo tiiki suvuaivaara ta mmuaakaraiya variaunnaano.

¹⁴ Vaidi voovai mmammaivau hama mmuaa vaatavai vaivai. Airi airi vaatayauvai vaivai.

¹⁵ Fai vaidiivaa yukuuvo hanigioo vaidivai roosiima varioo kua tioo tinara: Hama na yaakuvi variauvaara hama na aa mmamma aavau variaunoo, tinaraivo itaa kua tiivaugiataama hama mmammaivau pikiaivai. Homo ivau vaivai.

¹⁶ Fai vaidiivaa yaataivo hanigioo vaidivai roosiima varioo kua tioo tinara: Hama na avuvai variauvaara hama na aa mmamma aavau variaunoo, tinaraivo itaa kua tiivaugiataama hama mmammaivau pikiaivai. Homo ivau vaivai.

¹⁷ Fai vaidiivaa mmammaivo avuvai nnaasu vainno dee yaatavaadiri rikiaananannee? Hameetaatano. Fai vaidiivaa mmammaivo yaatavai nnaasu vainno dee nnikivaadiri suudaivaa rikiaananannee?

¹⁸ Hama itaama vainoo. Anutuugo ari yaata utiivaugiataama vaidiivaa mmammaivaa mmuakiaa vaatayauvai mmuaavai mmuaavai mmarammaraama yapaivai.

¹⁹ Fai mmuaa vaatavai nnaasu yapa kino hama safuuma vaidiivaa mmammaivo vainar-avai.

²⁰ Vaa ta taunnano kaayau vaataiyauvo vaikio too mmammaivo mmuaa mmammavai vainoo.

²¹ Ivaara hama avuuvo hanigioo vaidivai roosiima varioo yaakuuvaata kua tioo tinara: Na nene nnaasu variauvo inna aikiooma variaunoo. Ni pikiaanee, tinaravai. Hama kieetaivo hanigioo vaidivai roosiima varioo yukuuvaitanaata kua tioo tinara: Na nene nnaasu variauvo inna aikiooma variaunoo. Ni pikiaatee, tinaravai.

²² Hama itaama vainoo. Ta yaata utuaunnano ti mmamma vo vaatayauvai muaraagai vaatayauvo hama vaira kuminainai fai ta hama variaaravai. Fai ta putuaaravai.

²³ Ta yaata utuaunnano ti mmammaiyauvunu vai vaatayauvo kumina vaatayauvai vaiyauvaara ta tuqinnama haitatuuda funnukakiaunnnavai. Ti mmammaiyauvunu vai vaata vooyauvaara ti mmamma maisaira vaatayauvaa ta uyira rairaiyauvaa uyida raida hatauma kiaunnnavai.

²⁴ Hama ti mmamma maisaira vaatayauvo aikiooma kooyaa vaivai. Anutuugo ariinoo ti mmammaiyauvunu vai vaatayauvaa safuuma yapa kiaikiai ta vooyauvaara maisaiyauvaivee kiaunnaiyauvaara Anutuugo taikio yoketa vaatayauvai vaivai.

²⁵ Inna aikioo mmuakiaa vaatayauvo mmuaa mmammavau vaiyauvo hama hanna-pabauma kioo mmarammaraama vaivai. Mmuakiaa vaatayauvai ngiariiyara ngiariiyara haitatuukiaavai.

²⁶ Vo vaata voovoono inna mmammaivau vaivoono inna nniitaraikio mmuakiaa vaatayauvai nniitaraivai. Vo vaata voovai inna mmammaivau vaivaara vaidiyya kua yoketaivaa kiaavo inna mmamma mmuakiaavai sirigaivai.

²⁷ Itaama vaikiyai ngia mmuakiaaya Yisuu Kiriisinna mmammavai roosiima varida mmuaa vaata mmuaa vaata mmammaivau vairaiyauvaa roosiima variaano.

²⁸ Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuya Anutuugaara nuunakiaiya vaa Anutuugo vo mmoori vo mmooriyauvaa yaarummua kioo iya mmataama kieeravai. Mmuakiaa mmooriyauvaa yaatareera mmooriivaa ivo tauraananaa kua varada nuairaiyannaadee mmataama kieeravai. Kava iya inano ivo forofetaiya mmataama kioo kava iya tam-maana vitairiya mmataama kieeravai. Nnaagiai ivo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarayauvaa iiraiya mmataama kioo nniitareeraiya tuqinneeraiya mmataama kioo ngiari seenaiyara boo tida iya tasipama mmoori vareeraiya mmataama kioo gioonna ki-aapuuyara haitatuuraiya mmataama kioo ngiari vo kua vo kua hama tauraa rikieeraiyau-vakidiri tiraiya nnaagiai tuanaa mmataama kieeravai.

²⁹ Hama mmuakiaayaano kua varada nuairaya variaani hama mmuakiaayaano fo-rofetaaya variaani hama mmuakiaayaano vitairaya variaavai. Hama mmuakiaayaano Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarayauvaa iikiaani

³⁰ hama mmuakiaayaano nniitareeraiya tuqinneera yaagueeqaivaa varaani hama mmuakiaayaano ngiari vo kua vo kua hama tauraa rikieeraiyauvakidiri kiaani hama mmuakiaayaano itaa kua kiaa kuaiyauvaa oyaiyauvaa hanigia kooyaa kiaa mmiaavai.

³¹ Anutuugo vo mmoori vo mmooriyauvaa iikiateera tinniiyauvaa ngii miyauvaara ngii iikiata iikiatai yaataivaa utida variatee. Tauraananaa mmataama kiooduu yaatareera mmooriyauvaa ngia iikiaaraivaa yaata utida variatee. Mmuakiaa mmooriyauvai itaama vaikiyai nnaagiai mmuakiaa mmooriyauvai yaatareera aataruuvaa na ngii giaa ngii minai rikiaatee.

13

Mmuduuya rira aataruovoono mmuakiaa aataruyauvai yaataraivai

¹ Fai na aikiooma ngiari voopinna voopinnaaya kua hama na tauraa rikiauyauvakidiri arinaima tiee aangeraiya kuaivaatama na arinaima tiee mo na hama gioonna kiaapuuyara mmuduuya rirama kino fai ni kuaivo giringa akuaivaa sabisaabi ruaivaa roosiima tioo subabaivaa sabisaabi ruaivaa akuaivaa roosiima tinaravai.

² Fai na forofetaiya iira aataruuvaugiataama iina ari vookaraama kuaivaa gioonna ki-aapuuya kiaa mmiee Anutuugaa yaata tinniivaki hatauma vau kuaivaa na rikiee ivauidiri kiaa kookieera kua aataruuyauvaa na arinaima tee rikiee mo na hama gioonna kiaapu-uyara mmuduuya rirama kiee fai na kumina tuanaavai varinaravai. Fai na taapiivaa tinara: Hayee oro voovau vakianeera tino rikioo Anutuugo aikiooma iinaraivaara na kutaavavee kiaa kiee mo na hama gioonna kiaapuuyara mmuduuya rirama kiee fai na kumina tuanaavai varinaravai.

³ Fai na nini mminnamminnaa mmuakiaayauvai gioonna kiaapuuya vakiaa mmiee ni mmammaivaa iya ikia mmuturuaaree kiaa ni tikiai na ee-oo tiee mo na hama gioonna kiaapuuyara mmuduuya rirama kiee fai na kuminayaa itaama iinaravai.

⁴ Mmuduuya rira gioonna kiaapuovoono mmuaararavaa too rikioonnaata yaaguee-qama varioo ari seenaiya tuqinnaivai. Ivo hama ari seenaiya uu aataruuyauvaa too tinoo: Niiti ni varaatai aataruyauvaivee, tiivai. Hama ivo ariiyara mannaka tioo tinoo: Na vaidi nnoonnavaivee, kiaa kioo iya aruoo varivai. Ivo aduooma hara kioo varivai.

⁵ Mmuduuya riraivoono hama vueennama kioo vo aataru vo aataruuvaa hatokoo hama ivo ariiyara nnaasu yaata utuoo ari mminnamminnaa mmuakiaayauvai puaisa utivai. Hama ivo makee tikio nnannataivai. Tomedai mmooriivaa vaidiyya inna mmiaivaara hama ivo ivaara mmannammanna yaata utivai. Ivo iva pikiio taunnu kiaivai.

⁶ Tomedaira aataruuvaa hama inna yoketaivai. Kua kutaa tira aataruuvaa inna yoketaivai.

⁷ Hama ivo iikio inna pirisaikio ivo mmuduuya rira aataru yoketaivaa pikiaivai. Mmannammanna ivo iinno nnaasu varivai. Mmannammanna ivo Anutuuga kuaivaara kutaavaivee kaa kioo puaisa utivai. Ivo mmannammanna yoketaama varinaraivaara sirigainno varioo faannaivai. Mmuararai aataruuvoo innasi nnikio rikioonnaata hama ivo muaraagama varivai. Ivo mmannammanna yaagueeqama nnaasu varivai.

⁸ Mmuduuya rira aataruuvoo fai tupatupaa vainnonno hama inna taikeraivootainaravai. Fai forofetaiya ari vookaraama tira kua aataruuvoo kiisama vainno taikaanaravai. Ngari voopinna voopinnaaya kua hama tauraa rikieeraiyauvakidiri tira aataruuvoo vainno fai taikaanaravai. Ti tinniki vaira kuaiyauvo vainno fai taikaanaravai.

⁹ Ti tinniki vaira kuaiyauvo kiisakiangii vaikiai Anutuugaasidiri tii kuaivaa ta kiisa kiisama kaa mmiiaunnaivaara ii aataru iyaavo fai taikaanaravai.

¹⁰ Fai yapooma eeyaa kua kutaa ari vookaraivo nnino rikioo aanna makee kua kiisa kiisama ta rikiaa kiauunnaivo fai taikaanaravai.

¹¹ Na nnaakaravai variaa suaivaki nnaakaraiya tirayaama na tiravai. Nnaakaraiya yaata utirayaama na yaata utiravai. Nnaakaraiya ausa vuatinniiyauvaki vau kuaiyauvaa iya rikioneema na rikieeravai. Vaa na nnaagiai yokeena vaidivai variee nnaakaraiya iira aataruuyauvaa na iikiai yauvaa vaa na pikiauvai.

¹² Aanna makee ta taunniyauvaa pinumaivaki teerayaama ta kiisama taunnavai. Ii nnaagiai suai ivaki ta kooyaa Anutuuga vuatinniivaa teekio ivo ti vuatinniiyauvaa taanaravai. Aanna makee na rikiau kuaivaa kiisa kuavai nnaasu na rikiauvai. Anutuugo arinaima ni taa taika kiaineema fai yapooma na arinaima inna tee mmuakiaa kuavai rikiaa taika kiaanaravai.

¹³ Taaravooma aataruuda aanna homo vainno fai tupatupaa vainaravai. Anutuugaara kutaavaivee tira aataruuvootama Anutuugaara faannapaa aataruuvootama mmuduuya rira aataruuvootama vainoo. Ii taaravooma aataru ido vaikio mmuduuya rira aataruuvooonoo taara aataruuvaitana yaataavaivee.

14

Mmannasa Yoketaivo kava vo mmoori vo

mmooriyauvaa iikiateera tinniiyauvaa

iya mmiivai

¹ Itaama vainai ngia mmuduuya ruaaraivaara yaagueeqama mmuduuya ruaaree kaa kiada iikiatee. Anutuugo vo mmoori vo mmooriyauvaa iikiateera tinniiyauvaa ngii miiyauvaara ngii iikiata iikiatai yaataivaa utida nnaasu variatee. Anutuugo tii kuaivaa kaa mmiiaara tinniiyaa varaaraivaara yaata utida iiva varaara yaagueeqama iikiatee.

² Gioonna kiau pu voovoono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiai yauvakidiri tiivoono hama gioonna kiau puuyaata kua tiivai. Anutuugaata nnaasu kua tiivai. Vaidiyya hama inna kuaivaa yopeema rikiaivaara Anutuugaata nnaasu kua tiivai. Mmannasa Yoke-taivoono inna mmannasaivaa tasipaikio ivo hataumaki vai kuaivaa tiivai.

³ Gioonna kiau pu voovoono Anutuugo tii kuaivaa kaa mmiraivoono vaidiyyaata kua tiivai. Ivo Anutuuga kuaivaa gioonna kiau puuya kaa mminai rikiaa iya yaagueeqama variateeraivaara iyaata kua tiivai. Ivo iyaata yamaa kua yamaa kua tino iya ausaiyauvo yoketaakiaiveera iyaata kua tiivai.

⁴ Gioonna kiau pu voovoono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiai yauvakidiri tiivoono ariyaa nnaasu itaama iivai. Anutuugo tii kuaivaa kaa mmiraivoono mmuakiaa vaa ausa hanigieeraiyara mmooriivaa iivai.

⁵ Mo ngia mmuakiaaya ari vo kua vo kua hama tauraa rikiai yauvakidiri kiarai vaara na rikiauko inna yoketaivoo. Anutuugo tii kuaivaa kaa mmiiaara tinniiyaa ngia mmuakiaaya varaaraivaara na rikiauko pinaama yoketaivoo. Vaidiivo Anutuugo tii kuaivaa kaa mmiivoono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiai yauvaa tii vaidiivaa yaatairavai. Vaa ngia mmuakiaaya ausa hanigia kiada ivaki variayaa rikiaa yoketaama variateeraivaara fai vaidi voovoono ivaki varioo vaidi voovai ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaivakidiri tiivaa kuaivaa rikioo hanigia oyaivaa kaa mminaraivo inna yoketaivoo. Fai hama hanigia oyaivaa kaa mmii vaidiivo varino rikioo vaidiivo Anutuugo tii kuaivaa kaa mmiivoono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaivakidiri tii vaidiivaa yaataanaravai.

⁶ Ni seenayaso, ivaaraina na fai yapooma ngiisi vieena ari vo kua vo kuayauvai hama na tauraa rikiauyauvakidiri tinai fai ngia dataama arinaima rikiaa yoketaama variaarannee? Ai hameetavee. Fai Anutuuga Mmannasaivoono ni gaa ni mii kuaivaa na ngii gaa ngii minai ngia iiva arinaima rikiaa fai yoketaama variaaravai. Fai Anutuuga

tinniivau vaira kuaivaatama ngii giaa ngii minai ngia arinaima rikiada fai yoketaama variaaravai.

⁷ Fai vaidiia kumina mminnaa akua tiraiyauvaa siringaivaannee kafuraivaa koon-nama rikiai dataama vaidiia fai akuaivaa arinaima rikiaarannee? Hameetavee.

⁸ Fai noomaivaa koonnama puu puu tikiai dataama akuaivaa vaidiia rikiada nuunaida rapiraivaara teerakiaarannee? Hameetavee.

⁹ Ivaa roosiima fai ngia ngiari vo kua vo kua hama tauraa rikiai yauvakidiri tikiai dataama fai gioonna kiaapuuya ngii kuaiyauvaa oyaiyauvaa arinaima rikiaarannee? Fai hama arinaima rikiaaravai. Fai ngii kua kiai yauvo kuminayaa vioo raubiriinaravai.

¹⁰ Aa mmata aavau kaayau kua ari vookara ari vookariyauvo vainoo. Iyauvo hama sabi kuayauvai vaivai. Oyaiyauvo vaivai.

¹¹ Fai ari voopinnaa vaidi voovoono ari kua tuanaivaa hama na tauraa rikia yauvakidiri tinai fai na oyaivaa hama arinaima rikieeraina na innara tinara: Inna ari voopinaavaivee, tino rikioo ivo niyara tinara: Inna ari voopinnaavaivee, tinaravai.

¹² Mo ivaara ngiingiikiatama rikiaatee. Mmannaas Yoketaivo ngii tasipaikiai vo mmoori vo mmooriivaa iira tinniivaa ngii varaataino Anutuugo ngii minai varada gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya yaagueeqama variateeraivaara iyara mmooriivaa iikiatee.

¹³ Vaidi voovoono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiai yauvakidiri tiivoono ari kua tii oyaivaa kooyaa hanigia kua mminara tinniivaa varaanaraivaara Anutuugaata kua tioo yaaku varaivee.

¹⁴ Fai na yaaku varee ari vo kua vo kua yauvakidiri Anutuugaata kua tino rikioo ni mmannasaivoono yaaku varoo kua tino rikioo hama ni yaataivo ivo tii kuaivaa oyaivaa rikiaaranavai. Ni mmannasaivo kati Anutuugaata kua tinaravai.

¹⁵ Itaama vainai rikiee mo na dataama iinarannee? Fai ni mmannasaivo Anutuugaata kua tioo varinai na nini yaata tinniivau vai kuaivaatama innaata kua tiee yaaku varaanaravai. Fai ni mmannasaivo kuaru tioo varinai na nini yaata tinniivau vai kuaruuvataama na yaata utuee tinaravai.

¹⁶ Fai hama ngia rikieerama kikio ngii mmannasaiyauvo nnaasu Anutuugaata kua yoketaivaa tino mo fai dataama kuminaa vaidi voovoono ngia itaa kua kua kiada yaaku varaivaara kua kutaavee tinarannee? Hama ivo ngii kuaivaa oyaivaa arinaima rikiaivaara hama ivo kua kutaavee tinaravai.

¹⁷ Ngia Anutuugaata kua yoketaivaa tida yoketaama yaaku varaivo fai aikiooma vaino mo hama ivo arinaima rikiaivaara fai hama ivo Anutuugaara yaagueeqainaravai.

¹⁸ Na ari vo kua vo kua hama tauraa rikia yauvakidiri kiauvoono ngieeta itaama kiai ya na ngii yaatarauvai. Ivaara na Anutuugaata kua yoketaivaa kiauono.

¹⁹ Itaama vaikiainnaata ngia Anutuugaara nuunairavaki nini tinniivakidiri kooyaa vai kua kiisaiyauvaa nnaasu na ngii giaa ngii minai ngia arinaima rikiaaravai inna na rikiau ko ni yoketaivo. Ngia nuunairavaki ari vo kua vo kuaivaa hama na tauraa rikia yauvakidiri na kaayauma ngii giaa ngii minai ngia hama arinaima rikiaaravai inna na rikiau ko hama ni yoketaivo.

²⁰ Ni seenayaso, ii kua ivaara sa nnaakaraiya tinni yaataiyauvaa roosiima varida yaata utuutee. Vaa yokeeda arinaima kua rikiai roosiima ngiingi yaata tinni yauvakidiri arinaima rikiaada variatee. Nnaakaraiya mminnamminnaa maisaiyauvaara vueennama kiada yoketaama variaavai. Iya itaama variraivaa roosiima variatee. Sa iya tinni yauvo kumimakaikiai variraiyauvaa roosiima variatee.

²¹ Anutuuga kua fafaaravai vainno tinoo:

Udaangaivo tunoo:

Na aa gioonna kiaapu aayaata kua tinaravai.

Na ngiari vo kua vo kua tiraiya kua mminai

iyano ngiari kuai yauvakidiri iya kua mmiaaravai.

Kiaa mmikiai rikiada teedaata

haunninniida hama iya rikiaataivaivee, tiravai.

Kua fafaaravai itaa kua tiivai.

²² Mmannaas Yoketaivo vaidi voovai tasipaikio rikioo ivo ari vo kua vo kua hama tauraa rikiai yauvakidiri tii aataruuvaa Anutuugo giaara ii aataru iava iivainnee? Vaa ausa hanigieeraiyara iivainnee? Ai hameetavee. Hama ausa hanigieeraiyaano Anutuugo ari vookaraama variivaa kooyaa rikiaateeraivaara ivo iyara iivaivee. Mo Mmannaas Yoketaivoono vaidi voovai tasipaikio rikioo Anutuugo tii kuaivaa kua mmii aataruuvaa Anutuugo giaara iivainnee? Gioonna kiaapu hama ausa hanigieeraiyara iivainnee? Ai hameetavee. Vaa ausa hanigieeraiyara iivaivee.

²³ Itaama vainai fai ngia vaa ausa hanigieeraiya nuunaida mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiayuvakidiri tikiai fai gionna kiaapu ii aataru ivaara vueennakiaiannee vara hama ausa hanigieeraiya ngii nuunaiyauvaki nnida fai iya ngiiyara yaata duunayavee kiaaravai.

²⁴ Fai ngia mmuakiaaya Anutuugo tii kuaivaa tikio rikioo fai gionna kiaapu hama ausa hanigieera voovoononnee vara kumimakama varii gionna kiaapu voovoono ngii nuunaiyauvaki ngioo ngii kuaivaa rikioo ari mminnamminnaa maisaivo ariiki vaivaara arinaima rikiaanaravai.

²⁵ Ngia kua tikio rikioo hatauma ari yaata utii kuaivo kooyaa vaino ivaara rikioo kookainno ari ausa mmuduuyavaa Anutuugaa mmioo innara kooyaa kua tioo tinara: Kua kutaa Anutuugo aavaki ngii tasipama varivaivee, tinaravai.

Anutuugaara nuunairaiyauvaki mmuaanna nnaakaraya variatee

²⁶ Ni seenayaso, na itaa kua kiau kuaivaa oyaivaa rikiaatee. Ngia Anutuugaara nuunaira suaivaki ngiikidiri vaidi voovoono kuaru voovai tikio vaidi voovoono kua vooyauvai kuaa mmikio vaidi voovoono Anutuugo inna kuaa mmii kua vooyauvai kuaa mmikio vaidi voovoono ari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiayuvakidiri tikio voovoono ivo tii kuaiyauvaa oyaiauvaa hanigia kuaa mmiivai. Gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya tuqinnama rikiada yaagueegama variateeraivaara itaama iikiatee.

²⁷ Fai ngia ari vo kua vo kua hama ngia tauraa rikiaiayuvakidiri kiaeere kuaa taaramannee taaravoomaano nnaasu kua kiatee. Mmuavai mmuaavai kua tikio gionna kiaapu hanigia kuaa mmiraivoono kooyaa oyaivaa kuaa mmiaivee.

²⁸ Fai hama kua hanigia kuaa mmira gionna kiaapu voovoono varino too ari vo kua vo kua tiivoono sa kuaiyauvaa kooyaa kuaa kookieekiaivee. Mmanna yaataivaadiri nnaasu yaata utuoo Anutuugaata kua kiaivee.

²⁹ Taaramannee taaravoomaano Mmannasa Yoketaivo ngii tasipanai Anutuugo tii kuaivaa gionna kiaapuuya kuaa mmiatee. Kuaa mmikiai rikiada variaya kati yaata utida rikioo iya kua kiaiayauvo safuuma kiaannee? Vara fanniima kiaannee?

³⁰ Anutuugo gionna kiaapu voovai ngii nuunaiyauvaki variivaa kua voovai kuaa mmioo rikioo kua tinaree kuaa iino rikioo tauraa kua tiivo pikioo variaivee.

³¹ Mmuakiaaya tuqinnama rikiada yaagueegama variateeraivaara ngia mmuakiaaya itaama mmuaavai mmuaavai Mmannasa Yoketaivo ngii tasipanai Anutuugo tii kuaivaa ngii kiatainai kuaa mmiaaravai.

³² Vaidi voovoono Anutuugo tii kuaivaa kuaa mmiivo ari kua tiivaara tuqinnama haitatu-unno safuuma kua kiaivee.

³³ Hama ta ruviraranda varida kaayau kua kaayau kua tiraida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada safuuma variaaraivaara Anutuugo ti maavee tiravai.

Vaa ausa hanigieeraiya Anutuugaara nuunama varira mmuakiaayavaki iya iikiaaneema

³⁴ gionnaiya Anutuugaara nuunairavaki sa kua tiraida kua seemuaa variatee. Sa kieetaya roosiima varida kua kiateera tii kuaivo Yutayaiya kua mmaanna tuuvaki vaivai. Itaa kua tiivaara iya kua seemuaa variatee.

³⁵ Vo kua voovai oyaivaara iya rikiaatainai rikiada ngiari nnauyauvakidiri safuuma ngiari vaatiiya yaparakiatee. Anutuugaara nuunairaiyauvaki gionnaiya diitada kua tikio rikioo fai iya mmamma maisainaravai.

³⁶ Na itaa kua kiauavaa ngia ni kuaivaa hatokaannee? Ngia Koridiya ngia yaata utuaavo Anutuugaa kuaivo ngiikidiri nniivainnee? Ai hameetavee. Mo ngiisi nnaasu inna kuaivo kuaivainnee? Ai hameetavee.

³⁷ Fai ngiikidiri voovoono ariiyara yaata utuoo tinara: Na Anutuugo tii kuaivaa kuaa mmira vaidivaivee, kuaa kioo vara ivo tinara: Na Mmannasa Yoketaivoono ni tasipaikiari na ari vookarai mmoorivaa iikiauvaivee, tinaravai na fafaara ree ngii giaa ngii miao kuaivaa arinaima rikioo ivaara kutaa kuavaivee kiaivee. Ii kua ivaa Udaanga Yisuu Kirisiiva mmuai kuaivaa ni giaa ni mivai.

³⁸ Na fafaara ree ngii giaa ngii miao kuaivaa gionna kiaapu voovoono hama na rikiaanaravee tii rikiada mmooka hanigia inna mmiatee.

³⁹ Ni seenayaso, ivaara Mmannasa Yoketaivo ngii tasipanai ngia Anutuugaa mmayaayaivaa kuaa mmiaara aataruuvaa ngii iikiata iikiatainai iikiatee. Mmannasa Yoketaivo vooya tasipanai ngiari vo kua vo kua hama tauraa rikiaiayuvakidiri kiaaraivaara sa iya ooqoo kiatee.

⁴⁰ Ngia Anutuugaara nuunaira suaivaki tuqinnama varida safuuma iikiatee.

15

Yisuu Kirisiiva kava diitoovaara Pauruuso tiravai

¹ Ni seenayaso, na nnaaru mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaaduu ngia rikiada puaisa utida yaagueeqama varuuvaara na keenaa ngii giaa ngii minai rikiaatee.

² Ii mmayaaya yoketaa ivaa inna Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaavai na ngii giaa ngii miravai. Fai ngia ivaa rikiada puaisa utida varikiokio Anutuugo ngii vitoo yoketaivau yapaanaravai. Vara ngia ivaa kutaavaivee kiasa kiada puaisa utuunnee? Vara ngia ivaa utu fanniima kioonnee?

³ Na tauraa rikiee puaisa utuaa kuaivo mmuakiaa kuavai yaatareeraivaa na ngii giaa ngii miravai. Ii kua ivo Anutuugaa yanaivaki vai kuavai rikiaatee. Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyauvaara putiravai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ivaara tiivai.

⁴ Ivo putuduu vaidiiya inna hau kioodoo taaravooma suaivaki Anutuugo tuduu diiteeravai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ivaara tiivai.

⁵ Ivo diitoo Petoroosaa avuuvau kooyaa diravai. Nnaagiai ari ngiaammua yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana avuuyavunu kooyaa diravai.

⁶ Nnaagiai mmuaa suaivaki gioonna kaaapu kaayau (500) inna nnaagiai nuairaiya inna too vooya vaa putiravai. Aanna vooya homo hara kiada variaano.

⁷ Iva Yakoopaa avuuvau kooyaa dioo nnaagiai ari kua varada nuaira vaidi aposoroo mmuakiaaya avuuyavunu kooyaa diravai.

⁸ Nnaagiai tuanaa ivo ni avuuvauvaara kooyaa duduu Mmannaivaivo ari vookaraama ni hanigioduu na inna teeravai.

⁹ Mmuakiaa aposorooya ni yaataaraani na iya aduooma variee kiisa vaidivai variaunoo. Vaa ausa hanigieera gioonna kaaapuuya na maisa mmooriivaa iya mmiee iya ruputu-aivaa gioonna kaaapuuya niyara kiaanoo: Kua varoo nuaira vaidi aposoroovaivee, kiasa kuaivo inna hama yoketaa kuavai kiaanoo.

¹⁰ Anutuugo kati niyara yoketaama yaata utiivaara na variauvoono aanna na vari-aunoo. Ivo kati niyara yoketaama yaata utuuvoo hama fanniravai. Iiraivo vaira-vai. Na yaagueeqama kiee mmooriivaa varaivaara ni mmooriivo ngiari vo aposorooya mmooriivauvaa yaatareeravai. Itaama vauduaata hama na nini yaagueeqayaara iiravai. Anutuugo kati niyara yoketaama yaata utuduu inna yaagueeqayaara iiravai.

¹¹ Neenoo yaagueeqama mmoori vareeravainnee? Vara ngiari vo aposorooyaano yaagueeqama mmoori vareeravainnee? Sa ivaara yaata utuatee. Ta mmuakiaaya ii mmayaaya yoketaa ivaa ngii giaa ngii miaannaduu ngia ivaa rikiada kutaavaivee tiravai.

Ta kava diitaaraivaara Pauruuso tiravai

¹² Yisuu Kirisiiva putuduu Anutuugo tuduu putuuvakidiri kava diitoovaara ta ngii giaa ngii miaunnaano. Ivaara aaniira ngiikidiri vooyaano putuaiyara kiaanoo: Hama kava diitaaravaivee, kiaanoo?

¹³ Iya itaa kua kiasa kuaivo kutaa kuavai vaitiri. Hama Anutuugo Yisuu Kirisiinna tuduu kava diitotirivee.

¹⁴ Kua kutaa hama Yisuu Kirisiiva diitotiri. Ta ngii giaa ngii miaanna kuaivo kuminayaa vaitiri. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiasa kuaivoota kuminayaa vaitirivee.

¹⁵ Mo vo kuavaata rikiaatee. Vaa ta Anutuugaara kiaanannoo: Ivo tuduu Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri kava diiteeravaivee, tiravai. Mo ivo hama diitotiri. Ta Anutuugaara itaa kua kiasa kuaivaa unnakuavai kiaanativivee. Mo putuaiya hama kava diitaaravaivee kiasa kuaivo kutaavai vaitiri. Anutuugo hama Yisuu Kirisiinna tuduu kava diitotirivee.

¹⁶ Anutuugo tinai gioonna kaaapuuya diitaara kuaivo hama kutaavai vaitiri. Hama Anutuugo Yisuu Kirisiinna tuduu kava diitotirivee.

¹⁷ Anutuugo hama Yisuu Kirisiinna tuduu diitotiri. Ngia innara kutaavaivee kiasa kuaivo kuminayaa vaitiri. Ngia homo ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaatama variaativivee.

¹⁸ Anutuugo hama Yisuu Kirisiinna tuduu diitotiri. Vaa ausa hanigia kiada Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa kiada putuaiya ikia aakiaana vutirivee.

¹⁹ Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa kiada innara faannakiaunnaano. Fai yapooma ta putuaraariya hama Anutuugo ti tinai ta kava diitaara kuaivo kutaavai vaitiri. Ta mmata aavau tete yoketaama variaaraivaara nnaasu yaata utida variaunnatiri. Inna aikioo gioonna kaaapuuya pinaama tiyara raida boo tida kumimakayavee kiatirivee.

²⁰ Anutuugo tuduu Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri diitoovo inna kutaavai. Vaa ivo putuoo Anutuugo tuduu tauraa tuanaa diiteeravaara tidaida mmuakiaa gioonna kaaapu vaa ausa hanigia kiada putuaiya fai Anutuugo tinai teeda kava diitaaravai.

²¹ Ari vo vaidi voovoona iiravaara tidaida gioonna kiaapuuya putiraivaa varaaravai. Ari vo vaidi voovoona iiravaara tidaida putiraivakidiri fai gioonna kiaapuuya kava diitaaravai.

²² Ataamo mmuakiaa gioonna kiaapuuya oyaivo varuuvaara mmuakiaaya fai putuaaravai. Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuyaki variivaara Anutuugo tinai iya mmuakiaaya diitaaravai.

²³ Innara diiteera aataruuvo ataama vainoo. Vaa tauraa Yisuu Kirisiiva diiteeravai. Fai yapooma ivo tiinara suaivaki innara ausa hanigieeraiya fai diitaaravai.

²⁴ Nnaagiai mmuakiaa mminnaayauvai fai taikaanaravai. Ii suai ivaki Yisuu Kirisiiva mmuakiaa kieetaiya ngiau aapuuvaki variiyaata mmata aavau variiyaatama yaataroo mmuakiaa mmatayaa varida yaagueeqakiaiyaaatama yaataraanaravai. Yaatara taika kioo mmuakiaa mminnaiyauvaara diraivaa ari Koonna Anutuugaa mminaravai.

²⁵ Yisuu Kirisiiva kieetavai itaama dinono Anutuugo inna nnammutuaiya yaatara kino rikioo Yisuuva fai iyaraatama mmannammanna dinaravai.

²⁶ Nnaagiai tuanaa nnammutuaivoono inna putira aataruuvaa fai Anutuugo tino eeyaaara taika kiaanaravai.

²⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tino: Vaa Anutuugo tikio too ivo mmuakiaa mminnaayauvai yaataraivaivee, tiivai. Vaa ta rikiaunnano kooyaa vainoo. Kua fafaaraivo mmuakiaa mminnaayauvaara tii kuaivo hama Anutuugaara tiivai. Ivaano tikio too Yisuu Kirisiiva mmuakiaa mminnaayauvai yaataraivai.

²⁸ Nnaagiai Anutuugo tino too Yisuu Kirisiiva mmuakiaa mminnaayauvaara dinara suaivaki ari Mmaapuuv ariinoo ari dinaraiyauvaatama varoo Anutuugaa mmemmaivaki kuanaravai. Anutuugo vaa tikio too ivo mmuakiaa mminnaayauvai yaataraivaara fai ivo Anutuugaa mmemmaivaki vino too Anutuugoono kieetavai varioo mmuakiaa mminnaayauvaara dinaravai.

²⁹ Gioonna kiaapu vooyaano vaa putuaiyara nnoori varada kiaanoo: Ta nnoori varakiai rikiada fai iya yoketaama variaaravee, kiaavai. Fai kutaa tuanaa putuaiya hama kava diitakiai mo putuaiyara iya nnoori varaiya fai aaniivaara iikiaarannee? Vooyaano kiaanoo: Anutuugo tinai gioonna kiaapu putuaiya kava diitaaravaivee, kiaa aataruuvo hama kutaa vaitiri. Mo aaniivaara iya vaa putuaiyara nnoori varaatirinee?

³⁰ Mo tee mo? Yisuu Kirisiiva putuoo kava diitoo kuaivo hama kutaa vaitiri. Mo aaniira ti mmaarau kua kua mmooriivaa mmuakiaa suai iikiaunnatirinee?

³¹ Ni seenayaso, makemakee mmuakiaa suai iya ni ruputikiai na putinaraivaara yaata utuee variaunoo. Ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaivaara na yaata utuee ngiiyara mannaka tiee itaa kua kiau kuaivo inna kutaavai vainoo.

³² Epesiisaa gioonna kiaapuuya fai mmaraara avaikarauya roosiima varuuya na iya tasipama variee mmooriivaa varaaduu maisamaisau aataruuyauvaa ni miravai. Na putino Anutuugo tinai na kava diitaanara aataruuvo hama kutaa vaitiri. Nini variraivaara kuminayaa na iya tasipama mmoori variatirivee. Gioonna kiaapu kumimaka vooya kiaanoo: Ta turau putuaaraivaara kii ta aanna makee variaunnaivaara nnaasu yaata utida yeenna nneeda nnoori nneeda sirigakiaaravee, kiaavai. Anutuugo tinai vaa putuaiya kava diitaara aataruuvo hama kutaa vaitiri. Inna aikioo na gioonna kiaapu itaa kua kiaiya kuaivaara kutaavaivee kiautirivee.

³³ Itaa kua kiaiya iida ngii unnakua kiaarainnoo. Fai ngia kumimakama variaya tasipama makemakee varikiai iyaano ngii safuuma variraivaa iikio maisainaravai.

³⁴ Ngingii mminnamminnaa maisaiyauvaata ngingii tinni kumimakaiyauvaatama pikiada safu yaata tinniiyauvaa varada variatee. Ngiiikidiri hama vooyaano Anutuugaa arinaima teeda rikiaavai. Ngia mmamma maisakiateeraivaara na itaa kua kiauunoo.

Anutuugo tinai ta ari vookarai mmammavai varaaravaivee

³⁵ Gioonna kiaapu voovoona fai tinara: Dataama putuaiya fai kava diitaarannee? Diitada datai mmammavai varaarannee? tinaravai.

³⁶ Mo a itaa kua kiannaikua a yaata duunakuavee. Uruuvaa a utu kiaanaiivo nnabaivaa pikioo karaasa kaanaivaa varoo urivai.

³⁷ A uru vuitaivaannee vara uru ari vookaraivaa utuanna suaivaki hama mmuyai apa yipi ruaavai utuannavai. Mmanna uruuvaa nnaasu nuiinaama kiee utuannavai.

³⁸ Anutuugoono tikio uruuyauvakidiri ari vookara ari vookaraama urivai. Uruuyauvakidiri mmuaavai mmuaavai ngiari kaanaiyauvo safuuma urivai.

³⁹ Mmatayaa varira mminnaiyauvo hama mmuaakarai mmammavai varaavai. Vaidiyya ngiari vookarai [SB7]mmammavai varaani fayaiya ngiari vookarai mmammavai [SB9]varaani ngiaasukuaiya ngiari vookarai mmammavai varaani tavauya ngiari vookarai mmammavai varaavai.

⁴⁰ Ngiau aapu vai mminnaiyauvo vaikio matayaa vai mminnaiyauvootama vaivai. Ngiau aapu vai mminnaiyauvaa fafaaraiyauvo ari vookaraama vaikio mmatayaa vai mminnaiyauvaa fafaaraiyauvo ari vookaraiyauvai vaivai.

⁴¹ Suaivaa mmeekiaivo 'ari vookaraama taikio kuraagaivaa mmeekiaivo ari vookaraama taikio aakiapuaiyauvaa mmeekiaiyauvo ari vookaraama taivai. Aakiapuaa vooyauvai mmeekiaiyauvo ari vookaraama taikio vooyauvai mmeekiaiyauvo ari vookaraama taivai.

⁴² Itaama vaineema vaidi putuaiya diitaara mmammaiyauvo ari vookaraiyai vaivai. Vaa putuaiya kava diitaaraivo ataama vainoo. Mmatana hau kieera suaivaki raubiriira nnabaivo nnaasu vaivai. Anutuugo tino kava diitaanara suaivaki ari vookarai mmamma hama yopeema taikaanaraivo diitaanaravai.

⁴³ Mmatana hau kieera suaivaki nnabaivo muaraagainno maisavai. Anutuugo tino kava diitaanara suaivaki fai yaagueeqai yoketaa mmammavai varoo diitaanaravai.

⁴⁴ Mmatana hau kieera suaivaki mmatayaa diaa mmamma mmuyaivai vaivai. Anutuugo tino kava diitaanara suaivaki Anutuugaa Mmannasaivo varira mmamma ari vookaraiyaa varoo diitaanaraivo vaivai. Mmatayaa diaa mmamma mmuyaivo vaikio rikioo Anutuugaa Mmannasaivo varira mmamma ari vookaraiyootama vaivai.

⁴⁵ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Tauraa uu vaidiivaa Ataamaa Anutuugo iima kioodoo avuuvaa too diitoo korooravaivee, tiivai. Mmannasa Yoketaivo innaki varuu vaidiivo nnaagiai tuuvoono tupatupaa variraivaa ti mmivai.

⁴⁶ Mmatayaa varira mmammaivonnaadee tauraa vaikio Anutuugaa Mmannasaivo varira mmamma ari vookaraiyo nnaagiai vaivai.

⁴⁷ Anutuugo tauraa uu vaidiivaa Ataamaa mmataivaadiri iiravai. Nnaagiai tuu vaidiivoono ngiau aapuuvakidiri tiiravai.

⁴⁸ Gioonna kiaapu mmatayaiya mmataivaadiri iima kioo vaidiivaa roosiya variaavai. Ngiau aapu variyaiya ngiau aapuuvakidiri tuu vaidiivaa roosiya variaavai.

⁴⁹ Ta mmatayaa variaunnaiya mmataivaadiri iima kioo vaidiivaa mmammaivaa roosuuvaa varada variaunnaneema ta ngiau aapuuvakidiri tuu vaidiivaa mmammaivaa varada variaaravai.

⁵⁰ Ni seenayaso, na itaa kua kiau kuaivaa oyaivo ataama vainoo. Mmatayaa diaa mmamma mmuyaivo hama yopeema Anutuugo gioonna kiaapuuyara diravaki kuanaravai. Mmamma mmuyaivo uudainno raubiriiraivo hama yopeema tupatupaa variraivaa varaanaravai.

⁵¹ Na hatauma kuaa kua voovai ngii giaa ngii minai rikiaatee. Ta mmuakiaaya hama putuaaravai. Mo Anutuugo tinai fai ta mmuakiaaya hanigiada ari vookarai mmammavai varaaravai.

⁵² Nnaagiai noomaivo akua tinai rikiada avu tapuurayaama akiairainai ta hanigiada ari vookarai mmammavai varaaravai. Fai ii nooma ivo akua tino Anutuugo tinai vaa putuaiya tupatupaa varira mmammaivaa varada diitakiai ta homo mmatayaa variaunnaiya hanigiada ari vookarai mmammavai varaaravai.

⁵³ Mmatayaa diaa mmamma mmuyaivo uudainno raubiriiraivo hanigioo tupatupaa varira mmammaivaa varaivee. Homo mmatayaa varii mmamma mmuyaivo hanigioo arivookarai mmammaivaa varaivee.

⁵⁴ Vaa putuaiya tupatupaa varira mmammaivaa varakiai homo mmatayaa variyaiya hanigiada ari vookarai mmammavai vareera suaivaki Anutuugaa kua fafaaraiyaki vai kuaivaa kaanaivo kooyaa vainaravai. Kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapuuya putira aataruuvaa Anutuugo vaa ruga kioo yaatara taika kiaiavaivee, tiivai.

⁵⁵ Kua fafaara voovai vainno putira aataruuvaa tinoo:

Mo putiraivo deevau

i yaagueeqaivo vainnee?

Mo putiraivo deevau

a nniitareeraivaa mmira yaagueeqaivo vainnee?

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁵⁶ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa hama yopeema ta iikiaunnaivaara ta mmminnamminnaa maisaiyauvaa varaunnavai. Ta mmminnamminnaa maisaiyauvaa varaunnaivaara irisavaa ta putuaunnavai.

⁵⁷ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaa ta putira aataruuvaa yaataraunnavai. Ivaara ta Anutuugaata kua yoketaivaa kiaunnavai.

⁵⁸ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruayaso, ta putira aataruuvaa yaataraunnaivaara Yisunna aataruuvaa puaisa utida sa vo aataru voodaa kuaaraivaara yaata utuatee. Mmuakiaa suai mmannammanna ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaara nnaasu

yaata tu kiada vaida iikiatee. Vaa ngia rikiaavai. Ngia inna mmooriivaa varaivaa hama kuminayaa varaavai. Ivaaraida mmuakiaa suai mmannammanna iida nnaasu variatee.

16

Koridii variayi ausa hanigieera vooyani sikauyuavua yapeeravai

¹ Anutuugaa gioonna kiaapu Yutayaa mmataivau variayani ngia sikauyuavua yapa kiada kati iya mmiaaree kiaa kuaivaara aanna na tinai rikiaatee. Garatiaa mmataivaki Anutuugaara mmarammaraama nuunakiaia na kiaa mmiaa kuaivaa ngieeta ivaa iikiatee.

² Ngia mmuaavai mmuaavai mmoori varada irisai varaa sikauyuavua yaarida yaata utida nnoonnama variayi nnoonnama voovau yapaatee. Kiisama variayi kiisama voovau yapaatee. Ngia Yutayaiya mmiaara sikauyuauvo raubiriivoora mmuaa Sudaaga mmuaa Sudaaga ngii sikau vooyauvai itaama yapaatee. Fai ngia itaama mmuaanaa yapa kikiyai na ngiisi vira suaivaki hama ngia ni miaara yaata utuaaravai. Fai vaa ngia teerama kiaiyauvaa kati ni miaaravai.

³ Fai na ngiisi viee ngia mmataama kiaa vaidiiyara na yanaa voovai fafaarama kие ivaata Yerusareema variayani sikauyuauvaatama iya mminai teeda varada oto Yerusareema variayi mmiaaravai.

⁴ Fai ngia yaata utida rikikio ngii yoketai na ee-oo tikiai na vinai iya ni tasipama kuaaravai.

Pauruuso ari kuanara aataruuvaa tiravai

⁵ Na Maketoniaa mmataivau kuanaree tie fai tauraa viee ivaki variayi tee nnaagiai ngiisi kuanaravai.

⁶ Fai na ngiisi viee kiisama vootama ngii tasipama varinaravai. Fai variee teeno nuanu mmummuono vati rinai rikiee hokobama ngii tasipama varinaravai. Na variee fai yapooma vo yosinna voovaki na kuanara iinai fai ngia niyara yoketa yoketaikiai na kuanaravai.

⁷ Hama na kiisama ngii tasipama ni variataivai. Na hokoba suai ngii tasipama ni variataivai. Fai ni Udaangaivoono tinaina na hokoba suai ngii tasipama varinaravai.

⁸ Na Epesiisa aavaki varieenana fai yapooma Yutayaiya buusa nneera suaivaa nnutuovo Pedikoosa suaivo nninai tee na ivaa taa kие kuanaravai.

⁹ Aavaki na variee taeko iira vai mmooriivaa Udaanga Anutuugo kooyaa ni vitaikiai na taeko vaivaa na vootama hokobama aavaki varinaravai. Mo ni nnammutuaiya kaayau variaaniaata na aavaki varinaravai.

¹⁰ Mo fai yapooma Timotiiva ngiisi nninai rikiada ngia innara yoketaakiatee. Ivo ni roosiima Udaanga Anutuugaa mmooriivaa varaivaara ngia innara tuqinnaatee.

¹¹ Sa vaidi voovoona innara nniki rakainno kumina vaidivaivee kiaivee. Fai yapooma ivo kava vara ranoo niisi nninaraivaara ngia innara yoketaikio rikioo ivo ari kuanaree tii aataruuvau ausa nuufa tasipama kuaivee. Ivo ari seena vaidi ausa hanigieeraiyaatama kava niisi vara ranada ngiaaraivaara na iyara faannakiaunoo.

¹² Mo na ti seena vaidi Aporoonnaraata ngii giaa ngii minai rikiaatee. Ari seena vaidi ausa hanigieeraiyaatama ngiisi kuaiveera na makemakee inna titaaduu yaata utu kioo nnaasu vairavai. Aanna makee hama ivo kuataama vainoo. Fai yapooma ivo vira suaivo kooyaa vaino rikioo kuanaravai.

Pauruuso nnaagiai kuaivaa tiravai

¹³ Ngiengie variaaraivaara tuqinnama haitatuukiatee. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiaivaa puisakama utuatee. Ngia vaidiya varida yaagueeqama variatee.

¹⁴ Ngia mmuakiaa aataru mmoorivai varaaree kiaa mmuduuya riraivaa tasipama varaatee.

¹⁵ Ni seenayaso, vaa ngia rikiaavai. Akaiya mmataivau variaa vaidi Sitipanaasaata ari nnauvaki variaiyaatama tauraa toosa hara ausa hanigieeravai. Ausa hanigia kiada Anutuugaa gioonna kiaapuuyara pinaama mmoori vareeravai. Ni seenayaso, na yamaa kua yamaa kuaivaa yaagueeqama ngii giaa ngii minai rikiaatee.

¹⁶ Iya roosiikiayaata iya tasipama mmoori vareeraiyaatama iikiaivaugiataama iikiatee.

¹⁷ Sitipanaaso Potunataava Akayakaavainna vaa niisi ngiaivaara ni yoketai. Ngia hama niisi ngiaara aataruuvootaikiai iya niisi ngiaivaara ni yoketai.

¹⁸ Iya ngii tasipama variaavo ngii ausaiyauvo yoketaineema iya ni tasipama variaavo ni ausaivo yoketai. Itaama iikiaa vaidiiyara kua yoketaivaa kiatee.

¹⁹ Asiaa mmataivau variaya Anutuugaara mmarammaraama nuunakiaiya ngiiyara yaata utida boo kiaavai. Akui raaya Pirisikauyaataama ngiari nnauvaki Anutuugaara nuunakiaiyaataama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa ngii mida ngiiyara boo kiaavai. Udaanga Yisuu Kirisiiva iyakiaata tiikiaatama variivaara iya itaama yaata utida kiaavai.

²⁰ Aavakinnaa vaa ausa hanigiaiyaataama ngiiyara yaata utida boo kiaavai. Ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaida ngiingii yaaku rumisiatee.

²¹ Nini yaakukidiri aa na rau kua aavaa taatee. Na Pauruusoono ngiiyara yaata utuee boo kiaunoo.

²² Fai gionna kiaapu voovoono hama Udaanga Yisuu Kirisiinnara mmuduuya rino Anutuugo tino maisama variaivee. Udaanga-o, tummuanee.

²³ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gionna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

²⁴ Ngia Yisuu Kirisiinna tasipama variaya ni mmuduuya riraivo ngii mmuakiaaya tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa nnaagiai yanaa aavaa Koridii varuuyani reeravai

Pauruuso kava nnaagiai yanaa aavaa Koridii varuu gioonna kiaapuuyani reeravai. Aa yanaa aavaa Pauruuso roo suaivaki ivo tooduu gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Koridii varuuyaki kaayau mmuaararoovo vairavai. Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooyakidiri vooyaano Pauruusaara oooqoo tiravai. Innara oooqoo tuduaata Pauruuso pinaama iyara mmuduuya ruoo iyaata mmuaa ausa tinnivai varaanaraivaara yaata utiravai. Nnaagiai iya mmuaa ausa tinnivai varooduu rikioo inna ausaivo kaayauma yoketairavai.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Anutuugoono ari yaata utiivaugiataama ni mmataama kiaikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo. Ti seena vaidi Timotiiva ni tasipama varikiai na aa kua aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Ngia vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Koridii varaiyaniaatama Anutuugaa gioonna kiaapu Akaiya mmata mmuakiaavau varaiyaniaatama na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

² Ti Napooa Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara ta yaata utuunnanoo.

Pauruuso Anutuugaata kua yoketaivaa tiravai

³ Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuugaara ta kua yoketaivaa kiaunnaanoo. Ivo ti Napooa tiyara boo tioo ti tasipama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa mmiraivovee.

⁴ Mmuaararai aataru ari vookara ari vookaraiyauvo tiiki vaikio ivo ti tasipama yokeetaama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mmivai. Ivo itaama ti tasipama varioo tiyara boo tiineema ti seena gioonna kiaapuuyaki mmuaararaiivo vainai rikiada ta iya tasipama yoketaama varida tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa iya vitaakiateeraivaara Anutuugo itaama ti tasipama yoketaama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mmivai.

⁵ Yisuu Kirisiiva mmamma nniitaroovaa varoovaa roosiima teetaata mmamma nniitareeraivaa varaunnavai. Mmuaukaraama Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ivo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mmiivo fai vooyasiaatama kuanaravai.

⁶ Mo fai ta ngiiyara mmooriivaa varada mmamma nniitaraivaa varaaraiivo fai hama ta kuminayaa varaaravai. Anutuugo ngii tasipama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ngii mmioo ngii vitoo yoketaivau ngii yapaanaraivaara fai ta mmamma nniitaraivaa varaaravai. Mo fai Anutuugo ti tasipama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mminaraivo fai hama kuminayaa vainaravai. Ta mmamma nniitaraivaa varadaata yaagueeqama variaunnaneema ngieetama mmamma nniitaraivaa varada yaagueeqama varikiai ta ngii tasipama varida boo tira kuaivaa ngiiita kua kiararivaara Anutuugo ti tasipama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mminaraivo hama kuminayaa vainaravai.

⁷ Ta ngiiyara mmannammanna faannaida varida kiaunnaanoo: Fai iya yaagueeqama variaaravee, kiaa kiada hama pikieeraida mmannammanna ivaara nnaasu yaata utu kiada variaunnaanoo. Vaa ta rikiaunnavai. Ta mmamma nniitaraivaa variaunnaneema ngieetama varaivaara Anutuugo ti tasipama varioo tirooma varira ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa ti mmiivaa ngieetama varaaravai.

⁸ Ti seenayaso, ta Asiaa mmataivau variaanna suaivaki ta mmuaararoovaa varaan- naivaara ta ngii giaa ngii mikiai rikiaatee. Kaayau mmuaararoo pinaa ari vookaravau tiiki vauduu hama yopeema ta ivaa yaataraarivaara ta yaata utida ta tete variaanna suaiyauvo taikaanaravaivee kiaa kiada variravai.

⁹ Ta yaata utida rikiaannadu Anutuugo tuuvaugiataama tete variaanna suaiyauvo kutaa taikaivaivee kiaa kiada pinaama ti mmuaararooduu variravai. Hama ta titi yaagueeqaivaura mmoori vareerama kiada Anutuugo tinai vaidi putuaiya diitaaraivaa yaagueeqaivaura ta mmoori varaaraivaara ta itaama variravai.

¹⁰ Ta putuaara iikiaannaivakidiri Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Fai yapooma ivo ti vitoo yoketaivau ti yapaanaravai. Vaa ta ivaara yaagueeqama kiaunnaanoo: Fai ivo kava ti vitaanaravaivee, kiaa kiada faannaida variaunnaanoo.

¹¹ Ngieetama tiyara yaaku varada ti tasipama iikio fai itaama vai aataruuvo vainaravai. Fai kaayau gioonna kiaapuuya tiyara yaaku varaarivaara Anutuugo rikioo irisaivaa tiyara yoketaivai fai ta yoketaama varida mmoori varaaravai. Kaayau gioonna kiaapuuya

tiiyara kua yoketaivaa Anutuugaa kiaa mmiateeraivaara ngieetama tiiyara yaaku varada variatee.

Pauruuso Koridiyasi kuanaree kiaa rikioo pikieeravai

¹² Aa na tinara kua aavaa inna titiiyara mannaka tinara kuavai. Aa mmata aavau ta varida iikiaunna aataru mmooriyauvaara ti yaata utiraivoono ausa yoketaivaa ti mmi-vai. Ta ngii tasipama varida hama ta mmatayaiya tinni vairaiyauvunudiri mmooriivaa iiravai. Ta Anutuugo tiiyara yoketaama yaata utiraivugiataama yaagueeqaivaa varada ti ausa mmuduuyaiyauvo ngiiyara yoketauduu Anutuugo ti kiaa ti mmuuvugiataama ta safuuma ngiiyara mmooriivaa iiravai. Ivaara ta titiiyara mannaka kiaunnaanoo.

¹³⁻¹⁴ Ta ngiini yanaiyauvunu fafaarakiaanna kuaiyauvaki ngia kooyaa yaarida arinaima rikioo kuaiyauvaa nnaasu ta fafaarairavai. Ta varida iikiaunna aataru mmooriyauvaara ngia makee kiisama nnaasu teeda rikiaivaa ngia eeyaa vai arinaima teeda rikiaa taika kiateeraivaara na faannaina variaunoo. Fai ngia itaikio ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti yaparainara suaivaki ta ngiiyara mannaka kiaaraivaa roosiima ngia mmuaakaraama aikiooma tiiyara mannaka kiaaravai.

¹⁵ Ngia itaa kua kiaaraivaara vaa na rikiauvai. Ivaara na taaraneetu ngiisi vinai ngia taaraneetu yoketaama variateeraivaara na ngiisi kuanara suaivaitana mmatairavai.

¹⁶ Na ngiee ngii tee ngii pikiee numa Maketoniaa mmataivau nuaina variee mo kava vara ranee ngiisi viee kava ngii teenai ngia ni tuginnada ni titakiai na Yutayaa mmataivau kuanaraivaara na tauraa mmatairavai.

¹⁷ Na itaa kua kiaa kuanaree kiaa rikiee pikiee hama kuaivaara na aruoo kiaa aduoo kiaa tira vaidivai variaunnee? Ai hameetavee. Na kuanara nninara aataruuvaa mmataama kiee mo pikiee hara kiee variauvaara mmatayaa diaa vaidi kumimakaivaa roosiima na mmuai suaivau ee-oo na kuanaravaivee kiaa kiee hama na kuanaravee kiaunnee? Ai hameetavee.

¹⁸ Anutuugo tira kuaivaa kua kutaavai nnaasu tiivai. Ivaa roosiima ta kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaunna kuaivaa hama ta ee-oo tida hamavee kiaa kiada ngii giaa ngii miaunnavavee.

¹⁹ Anutuugaa Mmaapuuvaa Yisuu Kirisiinnara ta Siraaso Timotiivama innara ngii giaa ngii miaannaivo hama ivo taara yaata utuoo ee-oo tioo hamavee tira vaidivai variravai. Ivo ee-oo tioo na iinaravaivee tira vaidivai nnaasu variravai. Aanna makee ivo homo itaavai nnaasu varivai.

²⁰ Nnaaru Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaivaa kaanaivo innaki vairavai. Ivaaraida ta innara kutaa tuanaavaivee kiaa kiada variaunnaanoo. Ta itaa kua kiaunnaivaara Anutuugaa nnutuuvo ngiau apu vainoo.

²¹ Yisuu Kirisiiva ngiikiataa tiikiatama variivaara Anutuugo ariinoo yaagueeqama tiiyara mmooriivaa iikiai ta yaagueeqama variaunnaanoo. Ivoono ariini ti mmataama kioo

²² ta yoketaama variateeraivaara ti aakiaiyauvaki ari Mmannasaivaa yapa kiaiikio varivai. Variivaara gionna kiauupuuya teeda kiaanoo: Inna Anutuugaaniyavee, kiauavai. Ivo tiini teerama kiaiikio vai aataruuyauvaa fai yapooma ta varaaraivaara ivo ari Mman-nasaivaa ti mmivaivee. Ivo itaama tiiyara iivaara ta hama taara yaata utida variaunnaanoo.

²³ Na Anutuugaa avuuvauvaki kua kutaavai ngii giaa ngii miee ataa kua tinaravee. Ngia Koridii variiaa na viee ngia koonnama variaivaara ngii tino rikioo ngii ausaiyauvo mmuaarareevoo kiaa na hama viravai.

²⁴ Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada yaagueeqama variaavai. Ivaara ta kava ngii tikiai ngia ti kuaiyauvaa rikiaada iikiateeraivaara hama ta mmoori varaunnavai. Ngia yoketaama sirigaida variateeraivaara ta ngii tasipama mmoori varaunnavai.

2

¹ Sa ngii ausaiyauvo kava mmuaararakiaiveeraivaara na ngiisi kava kuanaree kiaa kiee iima rikiee pikieeravai. Neneenoo itaama yaata utuee pikieeravai.

² Mo fai na ngiisi viee kua yaagueeqama ngii tinai ngia ausa mmuaarareera tasipama varikiai fai gionno ni tasipama varioo yamaa kua tinai na sirigaina varinarannee? Fai ngia mmuakiaaya ausa mmuaararada variaariya nnaasu ni tasipama variaaravai.

³ Ivaara na tauraa yanaivaa nnaasu fafaara kiaaduu ngiisi viravai. Na ngiisi vinai ngia ni tasipama sirigaida variataama vaikiainnaata ngia ausa mmuaararavaa ni miaarainnoo kiaa na tauraa yanaivaa nnaasu fafaara kiaaduu ngiisi viravai. Vaa na arinaima rikiauvai. Na sirigaina varinai fai ngieta mmuakiaaya sirigaida variaaravai.

⁴ Na ngiini yanaivaa fafaara raa suaivaki ni ausaivo kaayauma mmuaararooduu na pinaama ratee variee ngiiyara yaata utuee yanaivaa reeravai. Hama na ngii ausaiyauvo mmuaarakiaiveeraivaara yanaivaa ngiini reeravai. Na mmuakiaaya ngiiyara pinaama mmuduuya ruuvaa ngia arinaima teeda rikiaateeraivaara na yanaivaa ngiini reeravai.

Maisa aataru iivaara inna aikioovavee kiatee

⁵ Vaidi voovoono ngii nuuna aakiaivaki maisa aataruuvaa iinno ausa mmuaararavaa ngiita niitama ti mmiinne? Vara hama ti mmiinne? Vaa kutaa itaama iivo hama ausa mmuaararavaa ni mivai. Mmuakiaaya ngii mivai. Na tinara: Mmuakiaaya ngii mivaivee, tino rikioo ivo pinaama mmamma maisaivoora na kava yaata utuee kiauunoo: Ivo ngiikidiri vooya nnaasu ausa mmuaararavaa mmiivaivee, kiauvai.

⁶ Ivo itaama uuvaaara ngia nuunaida kua yeena rau kiada irisavaa inna mmuuvaa ngia mmuakiaa vooya ee-oo kiauivo inna aikioovai.

⁷ Aanna makee sa ivaara yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida tirooma varira ausa nuufavaa vareera aataruuvaa innaata vitaakiatee. Ivo pinaama ausa mmuaararavaa varoo yoketaa aataruuvaa eeyara pikieevoo kaa innara yoketaida itaama iikiatee.

⁸ Ivaaraina ngia innara mmuduuya ruaivaa kooyaa inna vitaakiateeraivaara na yaagueeqama ngii kiauunoo.

⁹ Ngia iikiainaaree kaa na tauraa yanaivaa ngiini reeravai. Ngia ni kuaivaa eeyavai rikidaa iikiaarannee? Vara hama iikiaarannee? Na iva taanaraivaara yanaivaa raa kiee ngiini kiauunoo viravai.

¹⁰ Gioonna kiau pu voovoono maisa aataruuvaa iivaara ngia hama ivaara yaata utiraida ngii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaani rikiee neeta hama ivaara yaata utiraina ni ausa mmuduuyaiyavaa inna mmiauval. Vara ii vaidi ivo maisa aataruuvaa niyara iiravainnee? Vara hama niyara iiravainnee? Hama na ivaara yaata utuuvai. Na kati ni ausa mmuduuyaiyavaa inna mmiauval. Ngia yoketaama variateeraivaara na Yisuu Kirisiinna avuuvau itaama iikiauval.

¹¹ Sataango ti yaatareevoora tie na Yisuu Kirisiinna avuuvau itaama iikiauval. Ivo ti iinno taanaraivaara vaa ta teeda rikiaunnavai.

Pauruuso Titiinnara pinaama yaata utiravai

¹² Na viee yoosinna Toruasaa gioonna kiau puuya Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoke-tavaa kaa mmiaa suaivaki na taadu vaa Udaanga Anutuugo na mmoori varaanara aataruuvaa mmuaanaa teerama kieeravai.

¹³ Na ivaki viee buainana taadu hama Titiiva ni too vauvaara na pinaama ivaara yaata utiravai. Yaata utuaivaara ivaki varuuyara na kua yoketaivaa kaa kiee ivaki pikiee mmata Maketonaa ivakira viravai.

Yisuu Kirisiiva yaatara kioovaara teeta yaataraaravavee

¹⁴ Ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiauunano. Vaidiia rapiravaa yaatara kiada nnida kua aayanna tiraivaa roosiima Yisuu Kirisiiva vaa yaatara kioovoono tiiki vari-ivaara teeta yaataarunnano Anutuugo mmuakiaa suai ti vitoo kua aayanna tasipama nniivai. Suuda yoketaivo ngieera kuaikiai rikiaaneema Anutuugo tikiai ta Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa varada mmuakiaa yoosinnaiyauvaki variaya kaa mmiaa rada nookiaun-nani rikiaavai.

¹⁵ Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara suuda yoketaivo viraivaa roosiima Anutuugo ti taikiai ta variaunnnano. Anutuugo gioonna kiau puuya vitoo yoketaivau yapaanaraiyaata ikia aakiaana kuaara iikiai yaatama suuda yoketaivo viraivaa roosiima ta iya tasipama varida Yisuu Kirisiinna aataruuvaa iya vitaakiaunnano Anutuugo taivai.

¹⁶ Yisuu Kirisiinna aataruuvaa ikia aakiaana kuaara iikiai yaano suudaivaa rikiaavo putiraiyakidiri vira suudaivaa roosiivo kuaikiai rikida putuara iikiaavai. Yoketaivau variaara iikiai yaano rikiaavo yoketai suudaivo kuaikiai rikida tupatupaa variaara iikiaavai. Mo deeyano itaama aikiooma mmoori varaarannee?

¹⁷ Mo teenoo hama ta vaidi vooya roosiima Anutuuga mmooriivaa iikiauunnavai. Iya ngiariyara yaata utida sikau varaaraivaara Anutuuga mmooriivaa varaavai. Anutuugo ti titovaara ta inna avuuvau titi ausaiyauvakidiri safuuma mmayaayaivaa tida Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiya varida mmooriivaa iikiauunnavai.

3

Anutuugo karaasa kua yeena rau kioovaara tiravai

¹ Ta itaa kua kiauunnaivaa ngia rikiakiai ta kava titi mannaka kiauunannee? Hameetavee. Gioonna kiaapu vooya ngiari mmooriivaaraata ngiari variraivaaraatama vaidi vooya tikiai iyara yanaivau fafaara roovaa varada ngii miaani jaarida teeda rikiaavai. Ta iya roosiima titi mmooriivaaraata titi variraivaaraatama yanaivaa ngii miaarannee? Vara ngoonoo ti mmooriivaaraata ti variraivaaraatama yanaivaa ti mmiiaarannee?

² Hama itaa kiaara aataruuvo vainoo. Yanaivau vai kuaivo kooyaa nakaaraivaa variraivaa vitaineema ngia Koridii variyai ngiengienoo ta yoketaama mmoori variraivaata ta yoketaama variraivaatama kooyaa gioonna kiaapuuya vitaakiaanoo. Ngia yanaivau jaarida rikieerayaama ngii aakiaiyauvaki kuaivo vaikiyai ngia yoketaama vari-aani mmuakiaa gioonna kiaapuuya ivaa teeda arinaima ti variraivaa teeda rikiaavai.

³ Ta ngiiyara mmooriivaa varaannaduu ngia Yisuu Kirisiinnasidiri fafaara raa yanaivaa roosiima kooyaa inna aataruuvaa gioonna kiaapuuya vitaakiaavai. Ii yanaa ivaa hama ivo sikau tayapoovaitanau Musiiva roovaitanau fafaara reeravai. Gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki fafaara reeravai. Hama ivo upisi nnooriivo varuu seeraivaadiri ivaa fafaara reeravai. Anutuugo tupatupaa variraivoono ari Mmannasaivaa gioonna kiaapuuya aakiaiyauvaki yapaivaa gioonna kiaapuuya yanaivau teerayaama iya taavai.

⁴ Yisuu Kirisiiva tiiki varikiai ta Anutuugaara yaagueeqakiauunnaivaa ii kua ivaa itaa kua kiauunnaano.

⁵ Hama mminnaa voovoono ti aakiaana vaivoono yaagueeqaivaa ti mmikiai ta ngiiyara vai mmooriivaa iikiauunnaano. Yaagueeqaivo aikiooma ti aakiaana vaivo Anutuugaasidiri tiivai.

⁶ Ivoono ari yaagueeqaivaa ti mmikiai ta ivo yeena rau kioo kua karaasaivaa gioonna kiaapuuya kua mmiuunnaano. Ivo karaasa yeena rau kioo kua aataruuvo hama tauraa Musiiva fafaara roo aataruuyauvaa roosiivai. Mmannasa Yoketaivaa aataruvai. Fai ta Musiiva fafaara roo aataruuyauvaa iidada fanniima kiada putida ikia aakiaana tupatupaa variaaravai. Mmannasa Yoketaivaa aataruuvaa fai iidada putida tupatupaa Anutuugaa tasipama variaaravai.

⁷ Anutuugo ari mmaanna tuu kuaivaa Musiinna kua mmira suaivaki Musiiva sikau tayapoovaitanau fafaara rooduu Anutuugaa mmeekia ari vookarauvo inna tasipama vairavai. Mmeekiaivo kiisa suaivaa taikaanara iinno rikioo homo Musiinna oori nnikiivaki yaagueeqama toovaara Isarairaa gioonna kiaapuuya hama inna teeda nnaasu vairaida ngiari voopi teeda vairavai. Anutuugaa mmaanna tuu kua aataruuyauvaa iidada fanniima kiada putida ikia aakiaana variaara aataruuvo itaama tuuduu rikioo pinaa mmeekia yoketauvo tasipama tiiravai.

⁸ Fai Mmannasa Yoketaivaa aataruuvo pinaa yoketayoketaa ari vookaraivo tasipama vaivo tauraa aataruuvaa yaataaranaravai.

⁹ Nnaaru Anutuugo mmuu aataruuvaa irisai putida ikia aakiaana variaaraivo pinaa yoketaivaa tasipama tiiravai. Safu aataru tupatupaa Anutuugaa tasipama variraivo pinaa yoketaa tuanaa ari vookaraivai vaivai.

¹⁰ Ta yaata utida kiauunnaano: Aanna makee yoketai aataruuvo pinaa ari vookaraama vaivo nnaaru mmeekia kaayau pinaama ruvaahoovo tuuvaa yaatara kiaikio vaa taikaivaivee, kiauunnavai.

¹¹ Nnaaru mmeekia yoketaivo kiisa sui taikoovo yoketaavai. Makee pinaa yoketaa aataruuvo tupatupaa vaivo pinaa yoketaa tuanaa ari vookaraivai vaivai.

¹² Ta itaama yoketaama variraivaara faannakiauunnaivaraida ta hama aaturama kiada yaagueeqama kiada gioonna kiaapuuya kooyaa mmayaayaivaa kua mmiuunnavai.

¹³⁻¹⁴ Hama ta Musiinna roosiikiauunnavai. Gioonna kiaapu Isarairaiya mmeekiaivo Musiinna oori nnikiivau toovo taikaanara uuvaa teevo kua ivo ari oori nnikiivau buruqa kiisavaadiri rummua apu kieeravai. Gioonna kiaapu Isarairaiya ngiari tinniiyauvo yaagueeqauduu hama kuaivaa rikieeraivaa roosiima variravai. Aanna makee Isarairaiya nnaaru Anutuugo kua yeena rau kioo fafaaraivo vauvaa jaarida rikiaavo hama iya tinniiyauvo rusitikiai hama arinaima rikiaanoo. Iya tinniiyauvunu buruqa rau kiada variraivaa roosiima variaano. Fai gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiiva inna tasipama varino fai inna tinniyaa vai buruqaivo takuasano rikioo arinaima rikiaaranavai.

¹⁵ Aanna makee Isarairaiya Musiiva tuu kuaivaa jaaruaavo buruqaivo homo iya tinniiyauvunu rummua apu kioo vainoo.

¹⁶ Fai vaidi voovoono ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara ausa hanigiano rikioo ari ausa hanigiai aataruuvono buruqaivaa rabaraanaravai.

¹⁷ Na Udaanga Yisuu Kirisiinnara kiau kuaivo inna Mmannasaivaa na kiau kuavai. Fai inna Mmannasaivo gioonna kiaapu voovaaki varioo inna utii aataruuvaa rukuasaa kino mmamma dummukiara kati yoketaama hara kioo varinaravai.

¹⁸ Ta vaa ausa hanגיעera mmuakiaaya hama nnaaru buruqaivo iya tinniiyauvunu rummua apuuvaa roosiima variaunnnano. Ta pinumaivaa roosiima variaunnnano. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinnani yoketaa ari vookaraivo tiikidiri kooyaa vainoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Mmannasaivoono ti aakiaiyauvaki varioo ti hanigiananai ta kiisama yoketaama varida yapooma Yisunna roosiima pinaama yoketaama variaaravai.

4

Mmataivaadiri kuu yavaiyauvaa iima kiaiayauvaa

roosiikiaunnaiya ta variaunnnano

¹ Anutuugo tiyara boo tiao kua yeena rau kioo ii kua iyauvaa kaa mmiateera mmooriivaa ti mmiravai. Ivo ti mmuu mmooriivaa ta iikiaunnnano hama ti pirisaikiai pikiaunnava.

² Ta hatauma iida mmamma maisaira aataru mmuakiaayauvai pikiada hama ta unakua unnakua kaa kiada mmooriivaa iida hama ta Anutuugaa kuaivaa unnakua unakuaiavaa tasipama tida varida iikiaunnnano. Ta kua kutaivaa nnaasu kooyaa gioonna kiaapuuya kaa mmida Anutuugaa avuuvau safuuma variaunnnani mmuakiaa gioonna kiaapuuya ta itaama variaunnaivaa teeda ngiari yaata utiravaki ivaara kutaavaivee kiateeraivaara ta itaama iikiaunnava.

³ Ta mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kaa kookieema kiada kaa mmiaunna kuaivo kutaa tuanaa hataumaki vaitiri. Gioonna kiaapu ikaa aakiaana kuaaraiyaano nnaasu ivaara kiaanoo: Hama ta teeda rikiaunnavaivee, kiaatirivee.

⁴ Iya yaata tinniiyauvo upisiyauvai vaivaara iya mmayaaya yoketaivaara hama kutaavaivee kuaivai. Aa mmata aavaara dira kieeta Sataango iya iikio iya yaata tinniiyauvo upisiivai. Yisuu Kirisiinna oyai ari vookaraivo vaikio ivo Anutuugaa roosiima mmuakaraivai varivai. Inna mmayaaya yoketaivo mmeekiaivaa roosiima taivaa iya teevoora kaa kioo Sataango iya iikio iya yaata tinniiyauvo upisiivai.

⁵ Hama ta titiyara ngii giaa ngii miaunnnano. Yisuu Kirisiiva ti Udaanga tuanaivaara ta ngii giaa ngii miaunnnano. Ta Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiiaanora tida ngiiita ngii mmoori vareera vaidiia varida ngii giaa ngii miaunnnano.

⁶ Udaanga Anutuugo tunoo: Fai upisiivakidiri mmeekiaivo taanaravaivee, tuuvoono ari mmeekiaivaa ti aakiaana yapa kiaiikio taivai. Yisuu Kirisiinna oori nnikiivaki mmeekiaivo too varinai ta Anutuugaa oyai ari vookaraivaa arinaima taaraivaara ivo ari mmeekiaivaa ti aakiaana yapa kiaiikio taivai.

⁷ Ii aataru yoketaa ivaa ta varaunnaiya vaidiia mmataivaadiri kuu yavaivaa iima kiaiavaa roosiikiaunnaya ta variaunnnano. Kuu yavaivo kiisa suai nnaasu vainno taikeraivaa roosiima ta muaraagama variaunnnano. Hama titi yaagueeqayaara ta mmooriivaa iikiaunnnano. Anutuugaa yaagueeqa ari vookaraivaara ta mmooriivaa iikiaunnnano. Ii aataru ivo kooyaa vakiaiveeraivaara ta vaidiia mmataivaadiri kuu yavaivaa iima kiaiavaa roosiima variaunnnano.

⁸ Mmuaararai aataruuyauvo makemakee tiisi nnikiai ta teedaata pikiada variaunnnano hama ti yaataravai. Vo suai vo suai airi airi yaata utiraivo tiiki vaikiainnaata hama ta pinaama ivaara yaata utiraida yaagueeqama variaunnnano.

⁹ Ti nnammutuaiya koonnai aataruuyauvaa ti iikiaavoota ti Napoova hama ti pikiaivai. Vaidiia ti ruputuaaniaata ta hama putuaunnava.

¹⁰ Yisuu Kirisiinna variraivo tiiki vaivaa iya kooyaa taateeraivaara vaidiia Yisunna ruputuduu putuneema ta variaunnnani iya ti ruputuaara iira aataruuo makemakee tiisi vaivai.

¹¹ Ta mmataaya variaunna suaivaki ta Yisunna mmooriivaa iikiaunnnani gioonna kiaapuuya ivaara ti ruputuaara iikiaaniaata ta mmannammanna mmooriivaa iikiaunnnano. Ivo tiiki varikiai ta variaunnaivaa ngia kooyaa taateeraivaara ta mmannammanna mmooriivaa iikiaunnnano.

¹² Ii na kiau kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Iya ti ruputuaara iikiaani ta mmooriivaa mmannammanna varada putuaara iikiaunnnani ngia ivaa teeda ivaudiri tupatupaa variavaa varada variaano.

¹³ Anutuugaa kua fafaaravoo vainno tinoo: Na Anutuugaara kutaavaivee kiauvaara na kuaivaa kiauvaivee, tiivai. Nnaaruaa vadi voovoono fafaara roo kua voovoono itaama kutaavaivee tuneema teeta Anutuugaara kutaavaivee kiauunnaivaara ta kuaivaa kiauunnava.

¹⁴ Vaa ta rikiaunnava. Anutuugo Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri tuduu diitoneema fai ta putuaunnaivakidiri ivo ti tinai ta diitaaravai. Diitakio ivo tiita ngiitama vitoo Yisuuva varii yoosinnaivaki kinai ta inna tasipama variaaravai.

¹⁵ Ta ngiiyaroo tida mmuaakiaa mmooriiyauvaa itaama iikiaunnano mmuaaraivo tiisi nniivai. Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivaa fai vooya vooya arinaima rikiada Anutuugaara kua yoketaivaa tikio inna nnutuuvo ngiau aapu kuanaravai. Kaayauya itaama kiaavovo kua yoketaivo pinaavai innasi vainaravai. Itaama vakiaiveeraivaara ta ngiiyaroo tida mmooriiyauvaa iikiaunnano.

Ta Anutuugaara kutaavaivee kiaa kiada inna yaagueeqaivaura variaunnanoo

¹⁶ Ivaara ta rikiaunnano hama ti pikiaataivai. Ti nnabaiyauvo vakia roo vioo vioo yotera ngiaabai kieera mmammaivaa varaikio rikioo ti aakiaivaki varii vaidi tuanaivo makemakee mmuakiaa suai karaasavai nnaasu varivai.

¹⁷ Aa ta makee variaunna suai aavaki kiisa kiisa mmuaaraivo fai taikaanaraivaa ta varaunnavai. Fai ta ivaa yaatarada yapooma tupatupaa yoketaama ari vookaraama variaaravai.

¹⁸ Hama ta aa kooyaa mminnaa aayauvaara yaata utida teeda nnaasu vaida varirama kiada ta hama avu teera mminnaiyauvaara yaata utida teeda nnaasu vaida variaunnaivaara ta tupatupaa yoketaama ari vookaraama variaaravai. Avu teera mminnaa aa kooyaa vai aayauvo fai taikaanaravai. Hama avu teera mminnaiyauvo fai tupatupaa vainaravai.

5

¹ Itaama vaivaara vaa ta rikiaunnavai. Ta unnakua nnau heekeeraivaa roosiima ta mmatayaa hara kiada variaunna nnabaiyauvo vaivai. Fai iyauvo tavaratanai Anutuugo karaasa nnabaiyauvaa nnau karaasaivaa roosiima ariinoo heeka kiaiyauvaki ta hara kiada variaaravai. Ii nnaba iyauvaa ta varada ngiau aapu tupatupaa variaaravaivee.

² Ti nnau ngiau aapu vaiyauvaa ti varaataikiai ta varaaraivaara yaata utida varida aavau ratada variaunnanoo.

³ Fai yapooma uyira rairaiyauvaa roosiima Anutuugo ii nnau iyauvaa ti uyu kinai hama ti mmannasaiyauvo kuminaya variaaravai.

⁴ Aa ta ti nnabaiyauvaki variaunna suai aavaki ta pinaama yaata utida kaayau mmuaaraivaa tasipama variaunnanoo. Itaama varidaata ta ngiau aapu varada variaara nnabaiyauvaa varaaraivaara yaata utida variaunnanoo. Mo hama ta titi nnaba mmatayaa variraiyauvaa pikiaaraivaara ti yoketainoo. Anutuugo kati ti nnaba karaasaiyauvaa uyira raira roosiima ti uyu kinai ta varada tupatupaa variaaraivaara ti yoketainoo.

⁵ Ta itaama variaaraivaara Anutuugoona vaa mmuaanaa ti iima kioo ti teerama kieeravai. Ta itaama yoketaama variaaraivo kutaavai vainoo kiaa kiada ivaara rikiaaraivaara Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa ti mmiravai.

⁶ Itaama vaikiyai hama ti pikiaataikiai ta mmannammanna yaagueeqama variaunnnavai. Vaa ta rikiaunnnavai. Ta titi nnabaiyauvaki variaunna suaivaki ta ti Udaanga Yisuu Kirisiiva variraivaa ngierama variaunnanoo.

⁷ Aa suai hama ti avuuvadiri inna teerama kiada ta kati innara yaagueeqama kutaavaivee kiaa kiada variaunnanoo.

⁸ Ta mmannammanna yaagueeqama variaunnaiya aa nnaba aayauvaa pikiada ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama variaaraivaara ti yoketainoo.

⁹ Ta aa nnaba aayauvaki variaunnannee? Vara ta iyauvaa pikiada inna tasipama variaunnannee? Ta varida mmooriivaa iikio rikioo ivo ti teeno inna yoketaakiaiveeraivaara ta iida varida variaunnanoo.

¹⁰ Fai Yisuu Kirisiiva kieeta varira mmaataivau varioo ti yaparainara iinai ta mmuaki-aaya inna avuuvau daaravai. Ta mmatayaa variaunna suaivaki mmoori yoketaivaata mmoori maisaivaatama iikiaunnaivaara ivo ti yaparainai ta mmuaavai mmuaavai titi mmooriiyauvaa irisaiyauvaa safuuma varaaraivaara ta inna avuuvau daaravai. Itaama vaivaara ta mmooriivaa yaagueeqama iikio inna yoketaakiaiveeraivaara iikiaunnnavai.

Yisuuva putuuvaa ta Anutuugaa seena tuanaaya variaunnanoo

¹¹ Ivaara ti Udaanga Anutuugaara aatuukiaunnaivaa vaa ta rikiaunnnavai. Ta ivaa rikiaunnaivaara iya yoketaama variateeraivaara ta yamaa kua yamaa kua tida gioonna kiaapuuya kiaa mmida variaunnanoo. Vaa ta variaunna aataruuvaa Anutuugo eeyaavai kooyaa too rikiavai. Ngiingii yaata utiraivaki ngiengieetama na yoketaama variauvaa vaa kooyaa teeda rikiaavaivee kiauvai.

¹² Ta itaa kua tida hama ta titi mannaka kiaunnaivaara kava ngiita ngii giaa ngii miaun-nano. Hameetavee. Ngia tiyara mannaka kiaara aataruuvo kooyaa vakiaiveeraivaara ta itaa kua kiaunnanoo. Vaidi vooyaano ngiari mmooriiyauvaa kooyaa teeda iiraiyauvaara ngiari mannaka kiaavai. Iya aakiaiayuvaki vaira mmooriiyauvaara hama iya mannaka kiaavai. Fai itaa kiaiyaano ngii tikiai rikiada ngia tiyara aikiooma sai kiateeraivaara ta itaama ngii giaa ngii miaunnanoo.

¹³ Iya tiyara kiaanoo: Yaata dunnayavee, kiaivo iya inna aikiooma kiaavai. Ta Anutuugaara mmooriiva iikiaunnaivaara iya itaa kua kiaivo inna aikiooma kiaavai. Iya ti kiaanoo: Yoketaama yaata utuaayavee, kiaivo iya inna aikiooma kiaavai. Ta ngiiyaroo tida mmoori varaunnaivaara iya itaa kua kiaivo inna aikiooma kiaavai.

¹⁴ Yisuu Kirisiiva tiyara mmuduuya ruaivaara ta innara mmoori varaunnaano. Vaa ta arinaama rikiaunnava. Mmuua vaidivoono mmuakiaa gioonna kiaapuuyara putiravai. Putuduu ivaara mmuakiaaya teetama putiravai.

¹⁵ Ngia gioonna kiaapu vaa tupatupaa variraivaa varaiya sa ngiingiiyara yaata utida variraida ivo ngiiyara putuoo kava putuuvakidiri diitoovaara yaata utida variatee. Ngia itaama yaata utida innara variateeraivaara ivo mmuakiaayara putiravai.

¹⁶ Ivaara aa suai aavakidiri hama ta mmatayaa diaa gioonna kiaapuya roosiima mmatayaa diaiya ngiari iikiaa aataruuyauvaa teeda iyara maisayavee tida yoketaayavee kiaaravee. Nnaaru Yisuuva mmatayaa varuu suaivaki ta inna teeda mmuaikaraama innara yaata utida itaa kua tiravai. Aanna hama ta kava itaa kua kiaaravai.

¹⁷ Gioonna kiaapu voovoono vaa Yisuu Kirisiinnaki variivoono ivo vaa karaasavai varivai. Ivo tauraa varii aataruuvo taika kiaikio rikioo ivo vaa karaasavai varivai.

¹⁸ Ii aataru ivaan Anutuugoona iivai. Yisuu Kirisiiva putuuvaa hama ta mmannammanna Anutuugaa nnammutuaaya variaunnaano. Ta inna seena tuanaaya variaunnaano. Ti seenaia homo inna nnammutuaaya variaiyara ta iyara mmooriiva iikiai iyaatama inna seena tuanaaya variateera mmooriiva Anutuugo ti mmivai.

¹⁹ Ivo Yisuu Kirisiinnaki varioo gioonna kiaapuuya inna seena tuanaaya variateeraivaara mmooriiva iinno variravai. Iinno varioo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa irisaiyauvaa iya mmunaraiyauvaara hama yaata utuoo variravai. Hama itaama yaata utirainno iya inna seena tuanaaya variateera mmoori aataruuvaa ti mmiravai.

²⁰ Itaama vaikiat ta aanna ngii tasipama varida Yisuu Kirisiivaano ngiiyara ti tikiai ta inna kuaivaa ngii giaa ngii miaunnaano. Anutuugo ariinoo yamaa kua ngiita tinaraiivo tiikinaadiri ngiita yamaa kua tiivai. Ngia Anutuugaa nnammutuaaya variaiyara hanigiada inna seena tuanaaya variateeraivaara ta yamaa kua yamaa kua tida ngii giaa ngii miaunnaano. Ta Yisuu Kirisiinna mmooriiva varada inna yaata utiraivaugiataama yamaa kua yamaa kua tida ngii giaa ngii miaunnaano.

²¹ Anutuugo tiyaroo tioo Yisuu Kirisiiva hama mminnamminnaa maisaatauvaa tuduu ti mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeravai. Yisuu Kirisiiva tiiki varino Anutuugo safuuma variraivaa ti mmunaraivaara inna tuduu ti mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeravai.

6

¹ Ta Anutuugaa mmooriiva inna tasipama iida varida yamaa kua yamaa kua tida ngii giaa ngii mida kiauunnaano: Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utiraivaa vaa ngia varaivaa pikievoora tida yoketaama haitatuuda tuqinnama variatee, kiauunnaano.

² Anutuugo tii kuaivaa rikiaatee. Ivo tinoo:

Na ngiiyara yoketaavee kiau suaivaki

na ngii kuaivaa rikiauvai.

Na ngii vita yoketaivau yapau suaivaki

na ngii tasipama variauvavee.

Anutuugo itaa kua tiivai. Rikiaatee. Anutuugo tiyara yoketaavee tii suaivo aanna ii suai ivovee. Ivo iya vita yoketaivau yapaanara tii suaivo aanna ii suai ivovee.

³ Ta Anutuugaa mmoori iikiaunna aavaara sa vaidi voovoono too kiaivee: Maisa mmoorivaivee, kiaivee. Ta hama ivauidiri vaidi voovoono haruruaiveera mmoorivai iikiauunnaano.

⁴ Hamavee. Ta Anutuugaa mmooriiva varada inna mmoori vareera vaidi tuanaaya variaunnaiva kooyaa gioonna kiaapuuya vitaakiauunnava. Ta mmoori varada variaunnaano ari vookara ari vookarai mmoori mmuaararaiyauvo tiisi nnikiai ta hama iyauvaara yaata utiraida rikiadaata mmannammanna yaagueeqarama iida variaunnaano. Mmamma mmuaararavoota maisa mmooriivootama tiisi nnikiai ta hama iyauvaara yaata utiraida rikiadaata mmannammanna yaagueeqama variaunnaano.

⁵ Iya ti ripiida oovi nnauvaki ti yapada tiisi nnida ti ututuuma kiada ti koonnakaannama kiada ti ruputiravai. Ti ruputida kaayau mmoori hama ta yopeema iikiaraiyauvaa ti mmuduuhama ta vuru vaida hama ta yeenna nneeravai.

⁶ Iya ti itauduata ta mmannammanna yoketa yoketau mmoori aataruuyauvaa iida varida ta arinaima teeda rikiaanna tinniiva varada hama ta makee tuduu ti nnanna-tooduu ta tirooma yoketaama varida gioonna kiaapuuya tasipama mmoori aataruuyauvaa ta iida variravai. Ta itaama varida ta Anutuugaa mmoori vareera vaidi tuanaaya

variaunnaivaa ta gioonna kiaapuuya vitairavai. Mmannasa Yoketaivoono ti tasipooduu ta itaama iya vitaida ta kutaa tuanaa iyara mmuduuya rida iya vitairavai.

⁷ Ta kua kutaivaa tida iya vitaakiaannaduu Anutuugaa yaagueeqaivo ti tasipooduu ta mmoori varada iya vitairavai. Anutuugo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa vaa ruga kiaikiai ta safuuma variaunnaivara rapira vaidiivo suru okoovaa hiri apu kioo vairavaa roosiima ta dida vakiaunnaano.

⁸ Gioonna kiaapu vooyaano ti mannaka kiaani vooyaano tiyara maisayavee ki-aavai. Vooyaano tiyara mmoori koonnama iikiaayavee kiaani vooyaano tiyara kiaano: Mmoori yoketaama iikiaayavee, kiaavai. Vooyaano tiyara yaata utida kiaano: Unnakua kiaa kiada kiaayavee, kiaa kiada hama tiyara yoketaakiaaniaata ta kua kutaivaa kiaunnavai.

⁹ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya vaa ti teeda rikiaiyaata vooyaano kiaano: Hama ta teeda rikiaunnaavee, kiaavai. Vooyaano maisa mmooriivaa ti mmuduu ta putidada rikidaata variaannaiya mo aanna ti taatee. Ta homo variaunnaano. Vooyaano ti ruputuaani hama ta putuaunnavai.

¹⁰ Ta ausa mmuaararavaa tasipama varidaataida mmannammanna sirigakiaunnaano. Ta hama mminnaatai vaidiyaano varida Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa kaayau gioonna kiaapuuya kiaa mmiaunnani rikida yoketaama variaano. Ta mmanna haipu vaidiya hama ti mminnaataiyaanooda mmuakiaa mminnaa tuanaiyauvo ngiau aapu vaiyauvaa varaunnaano. Ta itaama varida Anutuugaa mmoori vareera vaidi tuanaaya variaunnaivaa kooyaa gioonna kiaapuuya vitaakiaunnaano.

¹¹ Ni seena tuanaa Koridii variaiyaso, ta tiiki vai kuaiyauvaa safuuma kooyaa ngii kiaa kookieema kiada ti ausa mmuduuya eeyaavai ngii mmiaunnavai.

¹² Ta ti ausa mmuduuya mmira aataruuvaa hama puaisa utiraida ta ngii mmiaunnavai. Mo ngieenoo ngiingii ausa mmuduuya mmira aataruuvaa puaisa utida hama ti mmiaavai.

¹³ Ngia ni uru nnaakaraya roosiima variaivara na ataa kua ngii gaa ngii minaravai. Ta ngiiyara iikiaunnaneema ngieeta itaama ngiingii ausa mmuduuya eeyaavai ti mmiatee.

Hama ausa hanigieeraiya sa iya tasipama mmoori varaatee

¹⁴ Sa vaa ausa hanigieeraiya hama ausa hanigieeraiya tasipama mmooriivara kua yeena rau kiada mmuaakaraama varaatee. Dataama kioo safuuraivoota tomedairavootama mmuaavau nuunainno vainarannee? Hama yopeemavee. Dataama kioo mmeekiaivoota upisiivootama mmuaavau nuunainno vainarannee? Hama yopeemavee.

¹⁵ Dataama kioo Yisuu Kirisiivaata Sataangootama mmuaa tinnivai varaarannee? Hama yopeemavee. Dataama kioo vaa ausa hanigieeraivoota hama ausa hanigieeraivootama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varaarannee? Hama yopeemavee.

¹⁶ Dataama kioo Anutuugaa nnau pinaivo unnakua anutuuyauvaa tasipama mmuaavau vainarannee? Hama yopeemavee. Hama ngia rikiaannee? Ti aakiaiyauvo Anutuugo tupatupaa variravaa nnau yoketaayauvavee. Ivaara Anutuugo ataa kua tunoo:

Na iya aakiaana hara kiee variee
iya tasipama nuainaravee.
Na iya Anutuugo varinai
iya ni gioonna kiaapuya variaaravee.

¹⁷ Anutuugo itaa kua kiaa kioo vo kuavai ataa kua tunoo:

Hama ausa hanigieeraiya ngia iya pikiada
ari voovau variatee.
Iya iira aataru mmoori mminnaiyauvaa
na ooqoo tiraiyauvaa
sa iya tasipama iikiatee.
Ngia itaama iikiai na ngii vitaanaravai.

¹⁸ Fai na ngii Gioova varinai
ngia ni naunna mmaapuya variaaravee.
Neenoo mmuakiaa mminnaiyauvaa
yaataree diraivoono itaa kua kiaunoo.
Anutuugoono itaa kua tiravai.

7

¹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, ii kua kiaa teerama kioo kua iyauvo tiyara tiivaaraida nnikiai ta mmuakiaa mminnamminnaa maisaiyauvo ti mmmamayaa vaiyauvaata ti aakiaana vaiyauvaatama ooqoo tida pikiaaravee. Nnikiai Anutuugaa

kuaivaa rikiada inna mmemmaana vida yoketaama ari vookaraama varira aataruuvaa iida varida yaagueeqa gioonna kiaapu tuanaaya variaaravee.

Pauruusaa ausaivo kaayauma yoketairavai

² Tiiyara mmuduuya ruatee. Hama ta vaidi voovaara koonnama iikiaunnava. Hama ta voovai maisa aataruuvaa iikiaunnano ivo koonnama varivai. Hama ta voovai unnakua unnakua kiasa kiada inna mminnaiyauvaa varaunnava.

³ Hama na kumina kuaivaa ngiiiki yapaanaraivaara itaa kua kiaunoo. Ta ngiiiyara pinaama mmuduuya ruaunnaano. Vaa na tauraa ngii giaa ngii miauvai. Ta ngiiiyara pinaama mmuduuya ruaunnaivaara ngia putikiai teetama ngii tasipama putuaaravai. Ngia varikiai teetama ngii tasipama variaaravai.

⁴ Na ngiiiyara yaagueeqama yoketaayavee kiaunoo. Ngia yoketaama iikiaivaara na pinaama ngiiiyara mannaka kiaunoo. Pinaa mmuaararavai tiiki vaikiainnaata hama na ivaara yaata utiraina ni ausaivo pinaama ari vookaraama yoketaikiai na ngiiiyara pinaama kiese sirigakiaunoo.

⁵ Ta numa mmata Maketonaa ivau varida hama vari hokobairama kiada varida rikiaannadu ari ari tomeda iira aataruuyauvo ti suvui kiooduu gioonna kiaapuuya tiita buaaru tuduu ti mmooriiauvaa ti ausaiyauvo ti mmuaarareeravai.

⁶ Ti mmuaararooduu too Anutuugo ausa mmuaarareeraiya tasipoo ausa nuufaivaa iya mmiraivoono ti tasipoo tiyara boo tioo ti seena ngiaammua voovai Titiinna titooduu tiisi nriiravai.

⁷ Hama ivo numa ti tasipama varuuvaara nnaasu ti yoketairavai. Ngia inna tasipama varuu mmayaaya yoketaivaa ti kiasa ti mmuuvaaatama ti yoketairavai. Ngia ni taaraivaara pinaama ratada varuu mmayaayaivaa ti kiasa ti mmioo ngia koonnama variaivaara pinaa ausa mmuaarareera mmayaayaivaatama ti kiasa ti mmioo ngia niyara mmuduuya rida niyara vaitutuura kuaivaa tuu mmayaayaivaatama ti kiasa ti mmiravai. Ivaara na rikiaaduu pinaama ni yoketairavai.

⁸ Na yanaivaa fafaarama ngii miaaduu ngia yaarida rikiooduu ngii ausaiyauvo mmuaararoovo inna aikioovai. Hama na itaama fafaara rauvaara ni ausaivo mmuaarareeravai. Kiisama ngii ausaiyauvo mmuaararoovaara na rikiaaduu ni ausaivo kiisama mmuaararama kioo pikieeravai.

⁹ Aanna makee ni ausaivo yoketaunoo. Na yanaa yaagueeqaivaa fafaara raaduu ngia yaarida rikiooduu ngii ausaiyauvo mmuaararoovaara hama ni yoketaunoo. Ngia ngii ausaiyauvo mmuaararoovaara hanigiada yoketaama varuuvaara ni yoketaunoo. Hama teenoo maisama ngii iiravai. Ngia hanigiada yoketaama variateeraivaara Anutuugo uduu mmuaararoovo ngiisi vairavai.

¹⁰ Fai Anutuugoono ausa mmuaararavaa gioonna kiaapu voovai mmioo too hanigiano Anutuugo inna vitoo aataru yoketaivau yapa kino inna yoketainaravai. Hama ivo kava ausa mmuaararavaa yaata utinaravai. Fai gioonna kiaapu voovoono mmatayaa diaa mminnaiivaara ausa mmuaararavaa varoonnonno hama hanigieerainno putuoo ikia aakiaana tupatupaa varinaravai.

¹¹ Ngii mmuaararoovaara Anutuugo uduu rikiada ngia arinaima rikiada kava yaagueeqararama kiada inna mmooriivaa iiravai. Itaida varida kuminayaa kua ngiiiki vauvaa ngia kooyaa ngii seenaiya vitairavai. Vaa na rikiauvai. Mmuararoovo ngiisi vauduu Anutuugaa nnutuovo aduoo vauvaara ngii nnannateeravai. Mmuararoovo ngiisi vauduu irisai maisaivo vauvaara ngia nnikiarairavai. Ngia tunoo: Niinoo ti toonnaata sa teeraa roosiima ti taanarainnoo, kiasa kiada niyara yoketairavai. Ngia pinaama Anutuugaara mmuduuya riravai. Ngia makee tuduu vaidi tomeda uuvaa ari irisaivaa mmiravai. Tomedaivo ngiiiki vauvaa ngia kua tida safu saafuuma kiooduu rikioo hama kava ngiiiki kuaivo vairavai.

¹² Ivaara na tauraa raa yanaivaa hama na tomeda uu vaidiivaani nnaasu reeravai. Hama na ivo inna tomeda uu vaidiivaaniaatama reeravai. Hameetavee. Ngia Anutuugaa avuuvau tiyara mmuduuya ruaivo kooyaa vainai taateeraivaara na mmuakiaaya ngiini reeravai.

¹³ Ngia itaama varuuvaara ta rikiaannadu ti yoketairavai.

Hama ta ivaara nnaasu ti yoketairavai. Ngia mmuakiaaya Titiinna tuqinnooduu rikioo inna ausaivo yoketauduu rikioo ivo numa ti kiasa ti mmudu teeta rikiaannadu ti yoketairavai.

¹⁴ Vaa na tauraa ngiiiyara mannaka kiasa kiese inna kiasa mmiravai. Kiasa mmiaivaa ivo toduu kaanaivo kutaa vauvaara hama ni mmamma maisairavai. Ta mmuakiaa suaiyauvaki ngiita kua kutaiyauvaa tiravai. Ta mmuaikaraama Titiinnaata ngiiiyara mannaka kiasa kuaivo kutaa kuavai.

¹⁵ Ivo ngiisi vuu suaivaki ngia mmuakiaaya makee tuduu inna kuaivaa rikiada innara aatuuda biribiriida innara tuqinnoovaara ivo ivaara yaata utuoo ngiiyara mmuduuya ruuvo vakia roo ngioo ngioo aanna makee pinaavai vainoo.

¹⁶ Na yaagueeqama ngiiyara kiaunoo: Fai ngia aikiooma mmuakiaa aataruvai iikiaara-vaivee, kiaa kiese na ivaara sirigakiaunoo.

8

Ausa hanigieeraiyaa sikaulyauvaa kati vakiaa mmiaavai

¹ Ni seenayaso, Maketoninaa vau yosinnaiyauvaki vaa ausa hanigieeraiya nuuna vari-raiyauvaki Anutuugo kati iyara yoketaama yaata utuuvaara ta ngii giaa ngii mikiai rikiaatee.

² Mmuaararoo ari vookarauyauvo iyasi ngioo iya iinno toduaata iya mmannammanna sirigama rada nnududuu pinaavai vauvaara kaayau sikaulyauvaa Anutuugaa mmoori-ivaara kati mmiravai. Iya hama mminnaatauya itaama kaayau sikaulyauvaa Anutuugaa mmooriivaara kati mmiravai.

³ Na rikieena na ngii giaa ngii miaunoo. Iyasi vau sikaulyauvaa aikiooma kati mmiaaree kiaa kiada aikiooma kati iya mmi kiada kava vo sikaulyauvaatama kati mmiravai. Ngiri-naidiri ngiari yaata utiraivaugiataama

⁴ yaagueeqama ti yaparaida tunoo: Tikiai Yutayaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyani yapeera sikaulyauvaki teeta yapaarannee? tuduu rikiada ee-oo tuduu yapeeravai.

⁵ Ta yaata utida kiaannanoo: Iya hama yopeema yapaaravaivee, kiaa ta yaata utu-aannaivau vauduu rikioo hayuuma itaama mmuuvaa ti yoketaunoo. Iya tauraa ngiari mmamma mmuyai mmuakiaavai Udaanga Yisuu Kirisiinna mmi kiada nnaagiai Anutu-ugo yaata utuuvaugiataama tiita ngiari mmamma mmuyai mmuakiaavai ti mmiravai.

⁶ Titiiva ii mmoori ivaara ngii tasipama toosa hara uuvaa ta yaagueeqama kiaa mmida kiaannanoo: Iyasi viee mmannammanna iya tasipama yaagueeqama varinai fai iya Yutayaiyara yoketaama yaata utida kati iyani vakiaa sikaulyauvaa yapakio vioo taakaan-avaivee, tiravai.

⁷ Vaa ngia mmuakiaa aataruvai taa taika kiaavai. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiaavo ngii kua tiraivootama ngii yaata vuatinniyauvootama Anutuugaa mmooriivaa ngii varaataikiai ngia yaagueeqama ivaara iikiaivootama tiyara mmuduuya riraivootama vaikiai vaa ngia taa taika kiaavai. Ngia iyaavua taa taika kiaaneema ngia kati yoketaama yaata utida kati sikau mmira aataruuvaaatama yaagueeqama iikiaaraivo inna yoketaavai.

⁸ Hama na ivaara yaagueeqama ngii tinai iikiateera itaa kua kiaunoo. Ausa hanigieera vooya ii mmoori ivaara iya yoketaikiai rikiada iikiaavai. Ivaara na ngii giaa ngii minai rikiada ngii iikiatainai iikio rikioo ngiitama ngii mmuduuya riraivo kooyaa vainai ta taaraivaara na ngii giaa ngii miaunoo.

⁹ Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiyara kati yoketaama yaata utiraivo vaivaa vaa ngia teeda rikiaavai. Ivo ari vookaraama yoketaa tuanaama variivoono ngiiyaroo tioo ivo tuoo kumina mmanna vaidivai mmata aavau variravai. Ngia ari vookaraama yoketaama variateeraivaara ivo kumina mmanna vaidivai mmata aavau variravai.

¹⁰ Ii kua ivaara na neneenoo yaata utuee ataa kua ngii giaa ngii minaravee. Ii tauraa taikoo nuanu ivaki ngia toosa hara uvo mmooriivaa aanna iima taika kiaatee. Ngiengienoo tauraa ngii ausaiyauvo diitooduu sikaulyauvaa tauraa kati mmiravai.

¹¹ Inna aikioovai. Mmidada taika kiaatee. Toosa hara ngii iikiataikiai yaagueeqama iikiaivaa mmannammanna iida taika kiaatee. Ngiisi vai sikaulyauvakidiri aikiooma iikiatee.

¹² Fai sikaulyauvaa kati ngii miataino Anutuugo ngiisi vai sikaulyauvaa too ngia miaa sikaulyauvaatama too inna aikioovaivee tinaravai. Hama ngiisi sikaulyauvo vaiyauvaa vaa Anutuugo taivai. Hama ivo ivaara yaata utuoo vo kuannaa kua tiivai.

¹³ Ngia pinaa mmooriivaa iida sikaulyauvaa varada kati Yutayaiyani yapa kiki ai iya iyaavua varada kati variateeraivaara hama na ivaara kiaunoo.

¹⁴ Aa suai aavaki kaayau sikaulyauvo ngiisi vaiyauvakidiri iya mmida ngieeta iyaatama mmuaakaraama variateeraivaara na kiaunoo. Kaayau sikaulyauvo ngiisi vaiyauvakidiri hama sikaunnaata kiaa gioonna kiaapuuya mmiaaraivo inna yoketaavai. Itaama vaino fai yapooma hama sikaulyauvo ngiisi vainai rikiada kaayau sikaulyauvo iyasi vaiyauvakidiri fai iya irisai kati ngii miaaravai. Iyaata ngieetama itaama iida fai mmuaakaraama variaaravai.

¹⁵ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Gioonna kiaapu voovoono

yeennaivaa nnutuuvo menaivaa
kaayauma porooma roo yapooduu
hama innasi kaayauma suvuairama kioo
aikiooma vairavai.

Gioonna kiaapu voovoono
kiisama porooma roo yapooduu
aikiooma innasiaata vairavaivee.
Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

Titiivaata ari seenaivaitanaatama Koridii viravai

¹⁶ Anutuugoono tikio rikioo Titiiva ti roosiima ngii tasipama mmooriivaa inna iiki-
ataivaara ta Anutuugaata kua yoketaivaa kiaunnnano.

¹⁷ Ngiiisi vida sikauiyauvaa varaateera mmooriivaa ta inna yaparakiaunnnano rikioo
inna aikioovavee kaa kioo ivo kava ariinoo ari yaata vuatinniivaudiri yaata utikio ngiiisi
kuataikio rikioo ngiiisi kuanara iivai.

¹⁸ Vaa ausa hanigioo vaidi voovoono Anutuugaara nuunaira nnau mmuakiaayauvaki
nuainno varioo Yisuunna mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kaa mmiaa roo
nuauduu inna nnutuuvo ngiau aapu vairavai. Ii vaidi ivo Titiinna tasipama vioo mmoori
varaiveeraivaara ta inna titada variaunnnano.

¹⁹ Mmuduuya rida kati sikau mmiateera mmooriivaa ii vaidi ivo ti tasipama nuainno
iikiaeveeraivaara gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya inna mmataama kieeravai. Ta ii
mmoori ivaa yaagueeqama ti iikiataivaara gioonna kiaapuuya kooyaa teekio ti Udaanga
Anutuugaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaeveeraivaara ta iikiaara iikiaunnnano.

²⁰ Kati mmira sikau kaayau vaiyauvaa ta varada koonnama yapakiai rikiaada gioonna
kiaapuuya ivaara nunuraanurai tivoora kaa ta ii aataru ivaara tuqinnama haitatuukiaun-
nnano.

²¹ Hama ta Udaanga Anutuugaa avuuvau nnaasu safuuma sikaura haitatuura aataruu-
vaa iikiaunnnano. Anutuugaa avuuvauunnaata gioonna kiaapuuya avuuyauvunuaatama
ta safuuma sikaura haitatuura aataruuvaa ti iikiatainoo.

²² Ivaara ta vaa ausa hanigieera vaidi voovaata vaidiivaitana tasipama mmoori
varaiveeraivaara inna kuaneera tida variaunnnano. Vaa ta airineetu inna iida taaree kaa
rikiunnnano ivo kutaa tuanaa vo mmoori vo mmooriivaa varaanaraivaara yaagueeqama
iivai. Aanna makee ivo ngiiyara yaata utuoo tinoo: Fai iya iikiaaravaivee, kaa kioo
yaagueeqama ngiiisi kuanaraivaara iinno varinoo.

²³ Titiinnara yaata utuatee. Ni vuai ni mmuaa mmoori vareeraivo ngiiyara ni tasipama
mmoori varaivai. Mo inna tasipama kuaaraivaitanaara yaata utuatee. Ivaitana vaa
ausa hanigieeraiya nuuna variraiyauvaki mmoori vara rada nookiaavo Yisuu Kirisiinna
nnutuuvo vaa ngiau aapu vaivai.

²⁴ Itaama vainai idaara mmuduuya ruatee. Vaa ausa hanigieeraiya nuuna mmuaki-
aayauvaki variraiya ngia Titiivainnara itaama mmuduuya ruua kuaivaa kooyaa riki-
ateeraivaara idaara mmuduuya ruatee. Fai ngia itaama iikio ta ngiiyara mannaka
kiaunnaivo kooyaa vainai rikiaaravai.

9

Ngia Anutuugaa gioonna kiaapuuyara kati mmira mmooriivaa iikiatee

¹ Vooyaano Anutuugaa gioonna kiaapu Yerusareema variyaiyani sikauiyauvaa kati ya-
paiyauvaara vaa ngia rikiaavai. Mo hama na kava ivaara fafaara ree ngii giaa ngii
minaravee. Vaa ngia rikiaavai.

² Ngieetama yapaaree kaa iikiaivaa vaa na rikiaunoo. Vaa na Maketoniasa variaa
gioonna kiaapuuyaata ngiiyara mannaka kiau kuaivaa ataa kua kiauunoo: Vaa ausa
hanigieeraiya mmata Akaiyaiivaki variyaiya sikau yapaaraivaara vaa ii vo nuanu taikoo
ivaki mmuaanaa teerama kieeravaivee. Vaa na ngiiyara mannaka kiau kuaivaa itaa kua
kiaunoo. Ngii yapaataikiai ngia yapaara iikiaani vo yoosinna vo yoosinna variaa kaayau
vooyaano ii kua iya rikiaada iyaatama iya ausaiyauvo diitaikiai rikiaada yapaara iikiaavai.

³ Ta ngiiyara mannaka kiaunnaivo sa kuminayaa vakiaeveeraivaara aanna ti seena
vaidi taaravoomada ngiiisi kuateera na tiee variaunoo. Na kiauunoo: Vaa iya mmuaanaa
teerama kieeravaivee, kaa kuaivo kaanaivo vakiaeveeraivaara na vaidi taaravoomada
ngiiisi kuateera tiee variaunoo.

⁴ Fai Maketoniasa gioonna kiaapu vooyaano ti tasipama ngiiisi vida teekiai hama ngia
teerairama kikio ti mmamma maisainarainnoo. Vaa ta ngiiyara kiaannano: Vaa
mmuaanaa teerama kieeravaivee, kaa kuaivo hama kaanaivo vaino ti mmamma
maisainarainnoo. Ngiiitama ngii mmamma maisainarainnoo.

⁵ Taaravooma ido tauraannaaadee kuaa ivaara inna na yaata utuauko yoketaavai. Na tauraa ni seena taaravooma idaa yaagueeqama kiese titanai iyannaaadee ngiisi vida ngia kua kiasa teerama kiada kati mmira sikauiyauvaa nuunama teerama yapaaraivaara kuaaravai. Iya itaama vida teerama yapa kikiai na ngiisi vino fai aikiooma vainaravai. Fai aikiooma vainai tee na tinara: Ngari yaata tinniyaadiri kati yapaavaivee. Hama iya yapaataikiainnaata vooyaano iya vuavikiaani teeda yapaavaivee, tinaravai.

⁶ Sa aa kua aavaara taunnu kiatee. Arinaima rikiaatee. Gioonna kiaapu voovoono yeenna hauvaa kiisavai utiivo fai kaanaivaa kiisavai varaananaravai. Gioonna kiaapu voovoono yeenna hauvaa kaayauma utiivo fai kaanaivaa kaayauma varaananaravai.

⁷ Itaama vainai rikiaadi ngiingii yaata utuaiyauvunugiataama ngia mmuaavai mmuaavai Anutuuga kati sikauiyauvaa mmiatee. Hama ngii miatainainnaata mmiaarainnoo. Vaidiyyaano ngii vuavi tida mmiateera ngii tikiai rikiaadi ngia ausa mmuaarareera tasipama mmiaarainnoo. Ngiengieenoo yaata utida ngii ausa vuatinniyauvo yoketainai rikiaadi kati mmiatee. Ngia itaama iikio rikioo Anutuugo ngiyyara mmuduuya ruoo fai yoketainaravai.

⁸ Anutuugo ngii variraiyauvaara aikiooma ngiyyara kati yaata utuoo ngiyyara yoketainai rikiaadi ngia aikiooma variaaravai. Yoketaama varikio ngii variraiyauvaara mminnaiyauvaa aikiooma ngii mioo oro hayuuma vooyauvaatama ngii minai varakio aikiooma ngiisi vainai fai ngii seenaiya tasipama vo mmoori vo mmooriivaa varaaree kiasa kiada teekio ngia ii mmoori ivaa iikiaara mminnaiyauvo aikiooma ngiisi vainaravai. Ngia itaama variateeraivaara Anutuugo aikiooma ngii minaravai.

⁹ Ivaara Anutuuga kua fafaaraivo vainno tinoo:

Ivoono hama mminnaatakiaya
mminnaiyauvaa kati mmiivai.
Ari koovayakieema kati mmira aataruuvo
tupatupaa innaki vaivaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁰ Anutuugo vaidi yeenna hau utiraiya yeenna hauyauvaa iya mmioo nneera yeenaiyauvaatama iya mmiivoono kati mmira aataruuvo yeenna hauyauvaa roosiima ngii mikiai hau utikio uruoo ngioo vioo pinaa kioo iiraivo ngia kati mmira aataruuvaa roosiima vainaravai. Fai ngia itaama iikio kati mmira mminnaiyauvo ngiisi vainaravai.

¹¹ Anutuugo ngii tasipama varinanai ngia yoketaama varidada teekio ngii seenaiya kati mmira aataruuvo kooyaa vainai teeda kati iya mmiaaraivaara ngia sikauiyauvaa ti mmikiai ta iya mmikiai rikiaadi iya pinaama Anutuugaata kua yoketaivaa kiaravai.

¹² Ngii seena ausa hanigieeraiya hama mminnaataiya ngia itaama kati mmira aataruuvaa kaanaivo hama iyasi nnaasu vaivai. Kaayau gioonna kiaapuuya mmannammanna ivaara Anutuugaata kua yoketaivaa kiaivootama vaivai.

¹³ Fai ngia itaama kati mmiaivaara gioonna kiaapu kaayauya ngiyyara kiaara: Vaa Anutuugaara kutaavaivee kiaavaivee, kiaravai. Ngia ngiingii avaiyauvakidiri ta Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa iikiaunnavaivee kiaivaa kaanaivo vaivaara iya Anutuugaata kua yoketaivaa kiaravai. Ngia kaayau sikauiyauvaa iyaata gioonna kiaapu voonaa mmuakiaayaatama kati mmiaivaara iya Anutuugaata kua yoketaivaa kiaravai.

¹⁴ Itaama vainai pinaama Anutuugo kati ngiyyara yoketaama yaata utiivaara iya ngiyyara yaaku varada varida ngiyyara pinaama mmuduuya ruuaravai.

¹⁵ Anutuugo ari Mmaapuuvaa kati ti mmuuvaa nnikiai ta innaata kua tida kua yoketaivaa kiaravee. Ivo itaama kati ti mmuuvo ari vookaravai vaivaara hama yopeema ta ivaara kua kiaravee.

10

Pauruuso ari mmooriivaara kooyaa tiravai

¹ Na Pauruuso neenoo yamaa kua yamaa kua tiee ataa kua ngii giaa ngii minaravee. Vooyaano niyyara tunoo: Ivo ti tasipama varuu suaivaki pata kua tioo boo ikiee tira vaidivai variravaivee, tiravai. Vooyaano niyyara tunoo: Ivo ngieera vooopi varuu suaivaki yaagueeqa kua tioo avakaraira vaidivai variravaivee, tiravai. Iya itaa kua tuu vaidiivo neenoo Yisuu Kirisiiva nuufa vaidivai tirooma aduoo varuneema na yamaa kua yamaa kua tiee ataa kua ngii giaa ngii minaravee.

² Ngia ee-oo tikiai na ngiisi viee fai hama na kua yaagueeqaivaa ngii tinaravai. Gioonna kiaapu vooya tiyyara kiaanoo: Mmatayaa diaa vaidiyyaano mmatayaa diaa aataruuvaa mmoori iikiaanoo, kiaiya na aikiooma kua yaagueeqaivaa iya tinaravai.

³ Inna aikioo ta mmatayaa diaiya varidaata hama ta mmatayaa diaa yaata utiraiyau-giaatama yaata utida yaagueeqama mmoori varaunnavai.

⁴ Vaidi mmatayaa diaiya rapuaara iida varida ngiari suru veeva tipaa ganifaiyauvaa varada vida yosinna yaagueeqama diraiyaata rapidada iya yaatara kiaavai. Ivaa roosi-ima ta Anutuugaa mmooriivaa yaagueeqama iida varida hama ta mmatayaa diaa suru veeva tipaa ganifaiyauvaadiri iikiaunnava. Ta Anutuugaa yaagueeqa ari vookaraivaadiri iikiaunnava. Ta iivaadiri iida maisa aataruuyauvo yaagueeqama diiyauvaa fai ta yaatara kikio taikaanaravai.

⁵ Unnakua unnakua kiasa kiada kooyaa ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiira aataruuyauvaa ta yaatara kikio taikaanaravai. Gioonna kiaapuuya Anutuugaara arinaima rikiasa aataruuvaa vooyaano ngiariyara mannaka tida ivaa atuu rira aataruuvaa ta aikiooma ooqoo tikio taikaanaravai. Mmuakiasa yaata utiraiyauvaa ta adida pikiada Yisuu Kirisiinna aataruuvaa nnaasu yaata utida iikiaunnava.

⁶ Na kiasa kuaivaa ngia arinaima rikiasa ngii iikiatani iima taika kikia ngiiikidiri vooya ni kuaivaa rikiaadaata yaataraiya ta irisai maisaivaa iya mmiaaraivaara teerakiaunnano.

⁷ Ngia mmaanai kooyaa ngii avuuyauvunu vaiyauvaa nnaasu taavaivee. Ngiiikidiri vaidi voovono ariiyara yaata utuoo tinoo: Na Yisuu Kirisiinna vaidivai variaunoo, tiinne? Itaama yaata utii vaidiivo kava ariiyara tuqinnama yaata utuoo rikiaivee. Hama ivo nnaasu Yisuu Kirisiinna vaidivai varivai. Teetaatama Yisuu Kirisiinna vaidiya variaunano.

⁸ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ari mmooriivaara yaata utuoo nnutu varada iira yaagueeqaivaa ti mmiravai. Ngia innara iidada koovayaida variateeraivaara ti mmiravai. Hama ta ngiiyara ooqoo tikiai ngia maisama variateeraivaara ti mmiravai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva yaagueeqaivaa itaama ti mmiivaara na pinaama titiyyara mannaka kiauvaara hama na ni mmamma maisainoo.

⁹ Na yanaiyauvaa ngiini fafaarakiaaduu vuuyauvaa hama ngia iyauvaa yaarida aatuu kiateeraivaara na fafaarairavai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovono fai tinara: Pauruuso yanaiyauvaa fafaarakio tiisi nni-iyauvo avaiakarai kuayauvai tiisi nniivai. Ivo numa ti tasipama varikiai rikiasa ta taunnano muaraagai vaidivai varikio inna kuaivo mmanna kuavaivee, tinaravai.

¹¹ Fai itaa kua tinara vaidiivo arinaima rikiaivee. Ta ngieeradiri varida yanaiyauvaa fafaarakiaunnano kuaiyauvootama ta ngii tasipama varida iikiaaraiyauvootama mmuaakaraivai vaivai. Hama ari vookaraivai vaivai.

¹² Gioonna kiaapu vooya itaama ngiariyara ta yoketaayavee kiasa kiada ngiari nnutu-uyauvaa ngiau yapaaneema ta iya roosiima titiyyara yaata utida variaunannee? Ai mo hama iya ti roosiima mmuaakaraama variaavai. Iya ngiari variraivaugiataama varida ivaa teeda kiaanoo: Ta aikiooma variaunano, kiaiya hama tinni ruaaya iya kumimaka tuanaaya variaavai.

¹³ Hama mo ta titiyyara mannaka kiaunnaivo fai yaatarama vainaravai. Anutuugo ni mmoori varaateera ti mmataama kioo tuu mmooriivaa ta varada ivaa nnaasu fai ta titiyyara mannaka kiaravai. Ii mmoori ivaa ta iikiaunnaivo vaa ngiisiatama viravai.

¹⁴ Ta ngiisi kuaanna suaivaki Anutuugo tiyyara atuu yapa kioovaa hama ta hederaida vida titiyyara mannaka tiravai. Ta Anutuugo ti mmataama kioovaki toosa hara ngiisi vida Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa ngii gaa ngii miravai.

¹⁵ Anutuugo tiyyara atuu yapa kioovaa hama ta vida hederaida ivaki vau mmooriyauvaa vooya uuyauvaara ta titiyyara mannaka kiaunnava. Hameetavee. Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kuaivo vakia roo vioo vioo pinaavai vakiaiveera ta faannaida varida ngiiyara mmoori varaunnava. Anutuugo atuu yapa kioovaa aakiaivaki ta mmoori varaunnaivo vakia roo vioo vioo pinaavai vainai

¹⁶ Ta ngii pikiada vo mmata vo mmata variayasi vida mmayaaya yoketaivaa iya kiasa mmiaaravai. Ta itaama iida ari vo vaidi voovono tauraa vaa mmoori iivaki hama ta ivaki vida mmoori varada ivo vaa ii mmooriivaara titiyyara mannaka kiaravai.

¹⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovono ariiyara mannaka tinaree kiasa sa ariiyara mannaka kiaevee. Udaanga Anutuugaara nnaasu mannaka kiaevee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁸ Udaanga Anutuugo vaidi voovaara inna aikiooma vari vaidivaivee tiivo inna Anutuugaa avuuvau yoketaa vaidivai varivai. Vaidi voovono arinaidiri ariiyara na yoketaa vaidivaivee tiivo Anutuugaa avuuvau hama yoketaivai varivai.

11

Pauruuso unnakua aposorooya yaatareeravai

¹ Na kiisama yaata duunaano kua tirayaama tinai rikiasa sa ni reeroo reemmoo tiraida teeda rikiaadaata tirooma variatee. Tirooma varida ni kuaivaa rikiaatee.

² Anutuugo ngii haitatuuma too kaayauma ngiiyara yoketairaivaa roosiima na ngii haitatuuma tee kaayauma ngiiyara yoketaakiaunoo. Kiaatanna yoketaa tuanaa hama sabi nuairaivaa vaidiiya ngiaammuaui yoketaa voovai mmiaaraivaara kua kiasa teerama kieeraivaa roosiima na ngiiyara kua kiasa teerama kiee Yisuu Kirisiinna mmuaa tuanaivaa ngii mmataama kieeravai.

³ Na pinaama yaata utuunoo. Yapaivo Evaanna iinno taanaree kiasa unnakua kiasa uuvaa roosiima vaidi vooya ngii unnakua kiasa ngii iida taaree kiasa tikiai ngia safuuma varida Yisuu Kirisiinnara yoketaama yaata utiraivaa pikieevoraivaara na yaata utuauko ni mmuaararainoo.

⁴ Ta Yisuu Kirisiinnara kua kutaivaa ngii giaa ngii miaannaivaa roosiima ari vo vaidi voovoono Yisuunnayaadiri mmataama kioo unnakua vooyauvai ngii giaa ngii muduu rikiada ngia makee tuduu ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Ta Mmannasa Yoketaivaaraata Yisuunna mmayaaya yoketaivaaraatama ngii giaa ngii miaanna kuaivaa roosiima ari vo vaidi voovoono ari vo mmannasaivaaraata ari vo mmayaayaivaaraatama ngii giaa ngii muduu rikiada ngia makee tuduu ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida inna kuaivaara kutaavaivee tiravai. Ngia itaama iikiaivaara na ngiiyara yaata utuauko ni mmuaararainoo.

⁵ Itaa kua tira vaidiiyara ngia ngii yoketaikiai ti aposorooyavee tiraiyara na yaata utuauko hama ni yaataraavai.

⁶ Na niniyara yaata utuauko kutaa ni tinniivo aikiooma kua oyaivaa varaikio ni avaiakidiri na kua oyaivaa kiauvo kiasa fannifaanniima kiauvasi. Ni tinniivo aikiooma kua oyaivaa varaivaara mmuakiaa suai na nuaina variee ita itaama ngii giaa ngii miau suaiyauvaki vaa ta kooyaa ngii vitaakiaunnavai.

⁷ Na mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaa suaiyauvaki hama na irisai mminnaiyauvaa vareeravai. Ngii nnutuuyauvo ngiau aapu vakiaiveeraivaara na adiee variee mmoori vareeravai. Na itaama iikiau aataruuvu koonnai aataruvai na iiravainnee?

⁸ Na ngii tasipama mmoori varee variaa suaiavaki ngiari voopinnaa vaa ausa hanigieeraia sikauiyauvaa ni miravai. Hama na iya mmoori varaivaara iya sikauiyauvaa ni miravai. Na ngii tasipama mmoori varaivaara iya sikauiyauvaa kati ni muduu na mmuaa vareeraivaa roosiima iya sikauiyauvaa varee ngii mmoori vareeravai.

⁹ Na ngii tasipama variaa suaiavaki hama niisi vau mminnaiyauvaara hama na ngii yaparairavai. Maketonaa varuu gioonna kiau pu vaa ausa hanigiooyaano sikauiyauvaa ni muduu na iyauvaadiri hama niisi vau mminnaiyauvaa vareeravai. Itaama hama na ngii yaparaira variaaneema fai yapooma mmuaikaraama hama na ngii yapara rinavai. Na ngii yaparaino ngii mmuaarareevora hama na ngii yapara rinavai.

¹⁰ Yisuu Kirisiinna kua kutaivo ni aakiaivaki vaivaara na kua kutaavai ataa kua tiee ngii giaa ngii minaravee. Na itaama variee hama mminnaara ngii yaparairaina kati mmoori varaivaara na niniyara mannaka kiaunoo. Na itaama niniyara mannaka kiau kuaivaa Akaiya mmataivau variaa gioonna kiau puuya rikikio hama vaidi voovoono yopeema atuu rinavai.

¹¹ Mo na aaniira itaa kua kiaunnee? Hama na ngiiyara mmuduuya ruauvaaraina itaa kua kiaunnee? Hameetavee. Na ngiiyara mmuduuya ruauvaa Anutuugo vaa taivai.

¹² Vaidi vooya ngiariiyara ta aposorooyavee tira vaidiiya sa iya ngiariiyara mannaka tida kiatee: Ta Pauruusainna mmooriivaa iikiaaneema iikiaunnavavee, kiatee. Sa iya itaa kua kiateeraivaara fai na nini mmooriivaa na makee kati ngiiyara iikiauneema mmanammanna itaavai iina nnaasu varinaravai.

¹³ Ii vaidi iya hama kua kutaa aposorooya variaavai. Unnakua aposorooya variaavai. Iya ngiari mmooriyyauvaara unnakua kiasa kiada ngiari vookaraama mmooriyyauvaa iida varida Yisuunnayaadiri yaadata rummua kiada kiaanoo: Ta Yisuu Kirisiinna aposoro tuanaayavee, kiaavai.

¹⁴ Iya itaama iikiaivaara hama na nnikiaakiaunoo. Mo Sataango ariinoo aikiooma aangeraa mmeekia teeraivaa hababainno mmooriivaa iivai.

¹⁵ Ivaara fai inna mmoori vareera vaidiiya safuuma varira vaidiiya roosiima mmooriyyauvaa iida kiasa: Ta safuuma mmoori vareera vaidiyavee, kiasaivo inna hama nnikiaakiateera kuavai. Iya taikera suaiavaki ngiari iikiaa mmooriyyauvaa irisai maisaiyauvaa fai safuuma ngiari varaaravai.

Pauruuso aposoroovaidivoonora tuoo kaayau mmuaararoovaa vareeravai

¹⁶ Na tauraa kiau kua voovai na kava tinaravee. Sa gioonna kiau pu voovoono niyara yaata utuoo kiasavee: Ivo yaata duuna vaidivaivee, kiasavee. Fai ngia itaa kua tida seeda mmooka hanigia ni miatee. Niyara yoketaakiatee. Fai ngia niyara yoketaikiai na kiisama niniyara mannaka tinaraivo vainaravai.

¹⁷ Na itaa kua kiau kuaivaa hama Udaanga Yisuuvaano ni giaa ni mikiai kiauunoo. Yaata duunaano kua tirayaama na neneeno kua kiauunoo.

¹⁸ Kaayau vaidiiya ngiari mmoori mmatayaa diaa iiraiyauvaara ngiari mannaka kiaan-neema na niniyara mannaka kiauunoo.

¹⁹ Ngia ngiingiiyara ta tinni yoketaayavee kiaa kiada koonnai kuaivaa ngii giaa ngii miiyara kuaiyauvaara ngii yoketaikiai iya tasipama variaavai.

²⁰ Vooya ti mmoori varaateera ngii vitaaree kiaa kiada ngii mminnaiyauvunudiri mmuara aataruuvaa iima rada ngii unnakua unnakua kiaa rada ngia iikiainaaree kiaa ngii iida teeda ngiiyara nniki rakaida ngii yaata rudaada varikiai teeda rikiadaata inna aikioovaivee kiaa kiada variaavai.

²¹ Ngia itaama iikiavaara kua voovai na niniyara mmataama kiee kiauunoo: Ni mmama maisainoo. Ta ngii tasipama variaanna suaivaki ta muaraagama varidara tida hama yopeema itaama ngiiyara iiravaivee, kiauunoo.

Iya hama aatuuraida vo aataru voovaara ngiariyara mannaka tikiai mo neetama ivaara aikiooma niniyara mannaka tinaravai. Na itaa kua kiauvo yaata duunaira vaidiaano tirayaama na kiauunoo.

²² Iya ngiariyara ta Eporai kuaivaa kiauunayavee kiaannee? Mo neeta Eporai kuaivaa kiau vaidivai. Iya ngiariyara ta Isarairaa vaidiyavee kiaannee? Mo neeta Isarairaa vaidivai. Iya ngiariyara ta Aaparahaamaa oyaivakidiri diitaunayavee kiaannee? Mo neeta Aaparahaamaa oyaivakinnaa vaidivai.

²³ Iya Yisuu Kirisiinna mmoori varaa vaidiyannee? Mo na yaata duuna vaidiivaa roosi-ima ataa kua tinaravee. Na Yisuu Kirisiinna mmooriivaa varauvoono iya yaataravai. Na yaagueeqama kiee mmooriivaa varaivo na iya mmoori varaivaa yaatareeravai. Vaidiia na Yisunna mmoori varaivaraa kiaa kiada oovi nnauvaki airineetu ni yapa kioodoo na varaivoono iya varuuyauvaa yaatareeravai. Vooyaano kaayauneetu ni ripuuduu vooyaano kaayauneetu ni reputuduu na putueenana rikieennaata variravai. Na itaama varaivo iya itaama varuuvaa yaatareeravai.

²⁴ Yaaku saineetu Yutayaa vaidiia yeenaivaadiri ni ripiikiao vo vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana yuku saivai saivakidiri taarama taaramaneetu (39) vairavai.

²⁵ Roomaa vaidiia taaravoomaneetu buaagaivaadiri ni ripiiravai. Mmuaneetu vaidi-ia sikaayauvaadiri habati kiada ni riravai. Taaravoomaneetu siipaiyauvaki na vari-aaduu nnooriivo siipaiyauvaa rummua ruvuvarata kioodoo nnoori varaivau variravai. Vo suai ikiannaivaata heenaivaata vara kuainnama kiee na nnoori varaivau siipa sagaivau variaaduu sabisaabi ni varoo nuairavai.

²⁶ Makemakee na ngieera vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaina variaa suaiyauvaki nnooriyauvo hainno ni ruputu fannifaannuuduu mmuara furai vaidiia ni ruputida ni mminnaiyauvaa mmuara varaaree kiaa uduu ni seena Yutayaia ni ruputuaara uduu ngiari vooppinnaiyataama mmuaikaraama ni ruputuaara iiravai. Na nnau yoosinna pinaa aakiaiyauvaki nookiaaduu vaidiia ni mmaara kuaivaa tida ni ruputuaara uduu na mmanna mmata hama vaidiaatauyauvunu nookiaaduu maisa aataruuvo niisi nnuduu ni putuatauduu na maisama nuaina variravai. Na siipaivaki karee nnoori pinaivau vee variaaduu nnooriivo ni ruputuaataama uduu gioonna kiaapuuya unnakua unnakua tida tunoo: Ti seenavaivee, kiaa kiada ni ruputuaara iiravai.

²⁷ Na pinaa mmooriivaa nniki vata vatama kiee yaagueeqama kiee varee airineetu na mmoori varee variee heenaiyauvaki hama na vuru vairavai. Vo suai vo suai ni yeenna rauduu ni nnoori rauduu airineetu hama ni yeennaatauduu hama ni nnaunnaatauduu hama ni uyira rairaatauduu na kati variravai.

²⁸ Itaama vauduaata vo yoosinna vo yoosinna vaa ausa hanigiada Anutuugaara nuunakiaiyara na haitatuunaraiavaara mmuakiaa suai na iyara yaata utauko ni mmuaararainoo.

²⁹ Fai gioonna kiau puovoono Anutuugaa aataruuvaa inna mmuaararano pinaama muaraagama varinai neeta innara boo tiee inna mmuaararaiavaa varaanaravai. Fai gioonna kiau puovoono haruruoo mminnamminnaa maisaivaa varano ni ausaivo pinaama mmuaararaanaravai.

³⁰ Fai na niniyara mannaka tinaree tiee na Anutuugaa mmooriivaa varaukai ni nnammutuaya ni nnutuuvaa varadu yapa kiada niyara muaraagavaivee kiauvaara na niniyara mannaka tinaravai.

³¹ Udaanga Yisunna Koonna Anutuugaara ta tupatupaa kiauunano: Ivo yoke-taavaivee, kiauunaiivoono arinaima too rikiavai. Na itaa kua kiauvo hama na unnakua kiauunoo.

³² Na Damasakuusa variaa suaivaki kieeta vaidiivaa Ariteenna nnoonna vaidiivoono ari rapira ngiaammuaaya titooduu sikau vagiaamunna keegaiyauvaki ni mmaara suriravai.

³³ Surida varuduu ni seenaiya vagiaamunna tabaangaidaadiri sookuya utua pinaa voovaki ni rummua kiada tapuka yeenaiavaa haru kiada utida mmaanai reemma kioodoo mmataivau tuma ruee na nene taivau viravai.

12

Pauruusoono ari avu tinniivo hanigooduu toovaara tiravai

¹ Na yaata utuee rikiauuko niniyara na mannaka tiraivo hama yoketaikio hama kaanaivo vaivai. Itaama vaikiainnaata na vootama kava niniyara mannaka kiaunoo. Ni variraivaara ngia arinaima teeda rikiaateeraivaara na niniyara mannaka kiaunoo. Aa kua aavaa na ngii giaa ngii minaravee. Na ni avu tinniivo hanigooduu na tee rikiaa kuaivaatama Udaanga Yisuu Kirisiiva ivakidiri ni giaa ni muduu na tee rikiaa kuaivaatama ngii giaa ngii minai rikiaatee.

² Vaa na ausa hanigia kiese Yisuu Kirisiinna vaidivai variaaduu rikioo Anutuugo ni vitoo ngiau aapu tuanaivaki ni yapa kieeravai. Ii suai ivakidiri na yaaruauko nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama nuanuudo vaa taika kiaivai. Iqii suai ivaki na kooyaa ni mmammaivaata ngiau aapuuvaki viravainnee? Vara ni avu tinniivo hanigooduu na taivaa roosiima ngiau aapuuvaki viravainnee? Hama na tauvai. Anutuugoono nnaasu taivai.

³ Na kava ngii giaa ngii minai rikiaatee. Vaa na tauvai. Anutuugoono ni vitoo ngiau aapu yoosinnaivaa nnutuuvu Paratiisa ivaki ni yapa kieeravai. Na kava tinai rikiaatee. Na kutaa ngiau aapuuvaki viravainnee? Vara ni avu tinniivo hanigooduu na taivaa roosiima ngiau aapuuvaki viravainnee? Hama na tauvaivee. Anutuugoono nnaasu taivaivee.

⁴ Na ngiau aapuuvaki viee ari vookarau kuaivaa hama yopeema kooyaa tinara kuaivaa na rikieeravai. Hama yopeema vaidiivo rikioo kiataira kuavai na rikieeravai.

⁵ Na itaama ngiau aapu viee taivaara fai na aikiooma niniyara mannaka tinaravai. Fai hama na nene iikiauvaara niniyara mannaka tinaravai. Hama aaniivaara na niniyara mannaka tinaravai. Na Anutuugaa mmooriivaa varaukai ni nnammutuaiya ni nnutuuvaa varadu kiaivaara nnaasu fai na niniyara mannaka tinaravai.

⁶ Kutaa na niniyara mannaka tinaree tiee na kua kutaivaa ngii giaa ngii minarivaara hama na yaata duuna vaidivai variauvai. Gioonna kiaapuuya safuuma na iikiauvaateeda na kua kiauvaara rikiaada na iikiauvaugiatama na kua kiauvaugiatama safuuma niyara yaata utuateeraivaara na hama niniyara mannaka tinaravai.

⁷ Na ari vookara ari vookaraiyauvaa tauvaara na niniyara nnoonnavavee kiataavai. Anutuugoono sa na itaa kua kiaeveeraivaara mmamma nniitareera maisauvo niyaa vauvaara ee-oo tiravai. Ii nniitareera maisa ivaa Sataango ni mmammaivau yapa kioodoo vaududuu na hama niniyara mannaka tinaraivaara Anutuugaa avaiura niisi vairavai. Vauvo mmannammanna homo niisi vainoo.

⁸ Na taaravoomaneetu Udaanga Yisuu Kirisiinnaata kua tiee yaaku varee mmuaara-roovaa niyaadiri rugaiveeraivaara na yaaku vareeravai.

⁹ Yaaku varaaduu ivo sai ni tunoo: Na i tasipama variee aiyara kati yoketaama yaata utuee varinai a aikiooma varinaravai. A muaraagama varianna suaivaki na yaagueeqama i tasipama varino ni yaagueeqaivaa kaanaivo kooyaa vainaraivaara na itaa kua kiaunoo. Ivo itaa kua tuuvaara mmuaararavai niisi vaikiyai na muaraagama variauvaara na niniyara mannaka tiee sirigakiaunoo. Yisuu Kirisiinna yaagueeqaivo niyaa rummua apu kioo vainno ni tuqinnanai na ivaa rikiaanaraivaara na niniyara mannaka tiee sirigakiaunoo.

¹⁰ Na Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivoonora tiee na ni mmammaivo muaraagaikiainnaata variaukai iya maisa kua ni kiaani na variauko ni mmuaararaiikai iya ni ruputida itaida variaavo ari vookara ari vookarai mmuaararaiyauvo niisi vaikiainnaata na inna aikioovavee kua kiese yoketaama variauvai. Na ni mmammaivo muaraagaikiainnaata variauvai suaivaki na yaagueeqama variauvaara na itaa kua kiaunoo.

Koridii variayara Pauruuso pinaama yaata utuoo tiravai

¹¹ Ngieenoo niyara mannaka kiataavai vaikiainnaata na neneenoo niniyara mannaka kiauvo inna yaata duunaano tirayaama na kiauvi. Ngieenoo hama niyara mannaka kiauvaara na itaa kua kiauvi. Na kutaa kumina vaidivai variaukai rikiaada ngia vo vaidi vooyara ngii yoketaikiai ti aposorooyavee kiaiya na yaata utaukai hama iya ni yaataraavai.

¹² Aposoroo tuanaia iira mmooriyauvaa na ngii nuuna aakiayauvaki yaaagueeqama kiese iikiaaduduu rikiaada ngia tooduu kooyaa vairavai. Na Anutuugaa mmoori ari vookara

ari vookarau yoketauyauvaa iikiaaduu ngii avuuyauvunu diitooduu ngia tooduu kooyaa vairavai.

¹³ Ngia aaniira ngiari voopinna voopinnaaya Anutuugaara nuunama variraiyauvaara yaata utida kiaanoo: Ti yaataraavaivee, kiaannee? Mo na iya tasipama mmoori varaa suaivaki iya sikauiyauvaa ni muduu na vareeravai. Na ngii tasipama mmoori varaa suaivaki hama na ngii sikauiyauvaa varaivaara ngia itaa kua kiaannee? Boo, na hama ngii yaparakiaivaara na koonnama iiravainnee? Sa ivaara yaata utiraida ngii ausaiyauvaa ni miatee.

¹⁴ Na taaraneeu ngiisi viee aanna na taaravoomaneetuvau ngiisi kuanara teer-ataaraina variaunoo. Fai na ngiisi viee mminnaara ngii yaparaino ngii mmuaarareevoora hama na ngii yaparainaravai. Hama na ngii sikauiyauvaa varaanaraivaara mmoori varauvai. Ngia yoketaama variateeraivaara na mmoori varauvai. Mo kutaa kuavai. Hama nnaakaraiya mmoori varada sikau mminnaiyauvaa varada ngiari kaano kooya mmiaavai. Ngiari kaano kooyaano mmoori varada sikau yeenna mminnamminnaiyauvaa ngiari nnaakaraiya mmiaavai.

¹⁵ Ngia ausa hanigiada yoketaama variateeraivaara na niisi vai mminnaa mmuaki-aayauvai kati ngiiyara ni yoketaivaara kagaari kiee ni variraivaatama ngiiyara yapaa-naraivo inna ni yoketaainoo. Fai na itaama iina ngiiyara pinaama mmuduuya rinai ngia irisai kiisama niyara mmuduuya ruaarannee?

¹⁶ Inna aikioo itaama vaikiavai vaa ngia rikiaavai. Na ngiisi kuaa suaivaki hama na mminnaiyauvaara ngii yaparakiaivaara hama ngii mmuaarareeravai. Mo vooyaano kiaanoo: Ivo ti unnakua kuaa kioo ti iinno taanaree kuaa kioo ta sikauiyauvaa yapateera tiravaivee, kiaavai.

¹⁷ Ai mo dataama na itaama iiravainnee? Na vaidi vooya ngiisi titaaduu vuuyaano ngii unnakua kuaa kiada itaama iiravainnee?

¹⁸ Mo na yamaa kua yamaa kua Titiinna kuaaduu ngiisi viravai. Na inna seena vaidi ausa hanigloo voovaatama inna tasipama titaaduu viravai. Mo Titiiva ngiisidiri ngii unnakua kuaa kioo mminnaiyauvaa vareeravainnee? Hameetavee. Neeta ivootama mmuaa ausa mmuaa vuatinnivai varada mmuaavaugiataama mmoori vareeravai.

¹⁹ Ti seena ta ngiiyara mmuduuya ruaunniyaso, ta yanaivau fafaara raanna kuaivaara ngia yaata utida tunoo: Ti avuuyauvunu ngiariyaro tida itaa kua kuaavaivee, kuaa ngia yaata utuaannee? Ai hameetavee. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ivo tiine tiineema nnaasu ta kuaivaa tida Anutuugaa avuuvau mmuakiaa mmoorivai ta iikiaunniyauvaa ta ngiiyaroo tida iikiaunnvai. Ngia yoketaama varia rada vidada nnaagiai ngia yaagueeqama variaaraivaara ta iikiaunnvai.

²⁰ Ngia yoketaama variaaraivaara ni taatainai na ngiisi viee ngii teenai ngia koonnama ari vookaraama varivoora na pinaama yaata utuauko ni pirisainoo. Na ngiisi viee ngii tasipama yoketaama varinaraivaara na ni ngii taatainai na ngiisi viee ngii tee ngii tino ngii maisaivoora na pinaama yaata utuauko ni pirisainoo. Na ngiisi viee ngii teenai rikiaada ngia ngiingiita ngiingiita buaaru tida varida ngiingii yaatara ngiingii yaatara kuaivaara ngii nannateenai varida ngiingiiyara ngiingiiyara nnaasu yaata utuaaravai. Yaata utida varida ngiingii seenaiyayaadiri koonnama yaata utida unnakua tida varida iyara murumuru tida varida ngiingiiyara mannaka tida koonnakaannama varivoora na pinaama yaata utuauko ni pirisainoo.

²¹ Fai na kava ngiisi vino Udaanga Anutuugo ni tinai ngii avuuyauvunu ni mmamma maisaivoora na pinaama yaata utuauko ni pirisainoo. Ngiikidiri vooyaano nnaaru mminnamminnaa maisaiyauvaa varaiya homo maisama yaata utida sabi nuaida ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi nuaira aataruuvaa iida varida ngiari yaata utiraiyauvunugiataama nnaasu varida hama ii aataru iyaauvaara yaata utida mmooka hanigia mmida variayara na yaata utuaunoo. Na ngiisi viee iya teeno ni ausaivo kaayauma ni mmuaarareevoora na pinaama yaata utuauko ni pirisainoo.

13

Pauruuso nnaagiai kua tioo yaagueeqama variateera tiravai

¹ Na taaraneeu ngiisi viee aanna na taaravoomaneetuvau ngiisi kuanara iikiaunoo. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: A kua pinaana vaidiivaa yapaanaree tiee taaramannee taaravooma vaidiido vaa ivo tomeda iivaa taidaatama vitee kiee inna yaparakianee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivai.

² Ngia nnaaru mminnamminnaa maisaiyauvaa varooyaatama ngia mmuakiaa voon-aatama na taaraneeu ngiisi kuaa suaivaki ngii gaa ngii miaa kuaivaa aanna na ngieeradiri variee kava ngii gaa ngii miee ataa kua tinai rikiaatee. Fai na kava ngiisi

viee ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara ngii tinai rikiada ngiiikidiri tomeda iikiaiya fai kutaa irisai maisaiyauvaa varaaravaivee.

³ Fai na itaama iino rikioo Yisuu Kirisiiva ni giaa ni mikiai na kua kiauvo kooyaa vainaravai. Yisuu Kirisiiva ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara safuuma irisaiyauvaa ngii minaree tuoo hama muaraagama iinno ngii mivai. Ngii nuuna aakiaiayuvaki yaagueeqama iinno varivai.

⁴ Kutaa nnaaru ivo vaidivai varioo muaraagama uuduu rikiada iya yatari sagaivau inna haara kieeravai. Aanna makee Anutuugaa yaagueeqaivaura hara kioo varinoo. Teeta ivo tiiki vari vaidiyara tida mmuaikaraama muaraagama variaunnaano. Aanna ta inna tasipama Anutuugaa yaagueeqaivaura hara kiada varida ngiiyara mmooriivaa iikiaaravai.

⁵ Ngia ngiingii aakiaiayuvaki tuqinnama taatee. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiaa aataruuvada ngia hara kiada variaannee? Tuqinnama ngiingiiyara yaata utida riki-aatee. Mo vaa ngia rikiaavai. Yisuu Kirisiiva ngii aakiaiayuvaki varinoo. Mo vara ngia ngii aakiaiayuvaki taavo hama variinnee? Vara ngia kati unnakua kiaa kiada kutaavaivee kiaannee?

⁶ Fai ngia ngiingii aakiaiayuvaki itaama teekio too Yisuu Kirisiiva kutaa varinai ta inna mmooriivaa kutaa varaunnaivaa kaanaivo kooyaa vainai ngia ivaa taaraivaara ta yaata utuaunnaano.

⁷ Sa ngia koonnama variateeraivaara ta Anutuugaata kua tida yaaku varaunnaano. Ti mmooriivaa kaanaivo kooyaa vainaraivaara hama ta itaama yaaku varaunnaano. Ngiiikidiri vooyaano kiaano: Iya mmooriivo fanniinaravee, kianaiaata ngia safuuma variateeraivaara ta Anutuugaata kua tida yaaku varaunnaano.

⁸ Hama yopeema ta vo aataru vo aataruuvadiri iida kua kutaa aataruuvaa uuda rammuaravai. Ta kua kutaa aataruuvaa nnaasu iida variaaravai.

⁹ Ta muaraagama variaunnani ngia yaagueeqama variaivaara ti yoketaino. Ngia Anutuugaa aataruuvaa iidada arinaima teeda koovayama kiada variateeraivaara ta yaaku varaunnaano.

¹⁰ Ivaara na ngieeradiri variee aa kua aayauvaa fafaarakiaunoo. Ngia koonnama variaivaara na ngiisi viee Udaanga Yisuu Kirisiiva ni tikiai na inna yaagueeqaivaura ngii tino ngii ausa mmuaarareevoora na ngieeradiri variee aa kua aayauvaa fafaarakiaunoo. Yisuu Kirisiiva ni tikiai na inna yaagueeqaivaura kiau kuaivaa na kiauvi. Na hama ngia Anutuugaa aataruuvaa pikiaateera kuavai kiauvi. Ngia inna aataruuvaa iidada koovayaida variateera kuavai na kiauvi.

¹¹ Ni seenayaso, ni kua nnaagiaivaa na tinai rikiaatee. Yoketaama variatee. Ngia Anutuugaa aataruuvaa iidada arinaima koovayaida variaaraivaara yaagueeqama mmoori varaatee. Na ngii giaa ngii miao kuaiyauvaa arinaima rikiaatee. Ngiingiiyara ngiingiiyara mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada ausa nuufa tasipama variatee. Fai ngia itaama iikio Anutuugo mmuduuya rira ausa nuufa nakaaraivoono ngii tasipama varinaravai.

¹² Ngia ngiingii seenaiya yaaku rumisida iyara yoketaakiatee.

¹³ Anutuugaa gionna kiaapu aavakinnaa mmuakiaaya ngiiyara yaata utida boo ki-aavai.

¹⁴ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gionna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivootama Anutuugaa mmuduuya riraivootama Mmannasa Yoketaivo ngii aakiaiayuvaki varikiai vaa ngia ivaara arinaima rikiaivootama mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa yanaa aavaa Garatiaa varuuyani reeravai

Vaidiyya Yisuunna mmayaaya yoketaivaa kkaa kookieeda ngiari vooppinnaiya kkaa mmida iya maavee tikiai nnida kuaivaa arinaima rikiada yoketaama variateeraivaara kkaa kookieeravai. Ii gioonna kiaapu iya inna hama Yutayaayavee. Iya ngiari vooppinnaayavee. Iya ataama yaata utida tunoo: Mo fai vaidiivo Musiiva mmaanna tuu aataruuvaa iinnonno ivaudiri tupatupaa yoketaama variraivaa varaanaravaivee, tuuvaara Pauruuso tunoo: Inna hama kutaa kuavai ngia yaata utuaano. Vaidi voovoono kati yoketaama variraivaa varaanaravaara Yisuunnara kutaavaivee tiivaara fai ivo tupatupaa variraivaa varaanaravaivee. Ii aataru ivaa iikiaiyya fai safuuma Anutuugaa tasipama yoketaama variaaravaivee.

Pauruuso itaa kua tuuvaara Garatiaa varuu ausa hanigioo vooyaano ooqoo tida tunoo: Aikiooma Musiiva mmaanna tuuvaudiriaatama iida Anutuugaa tasipama safuuma variravaivee, tiravai. Iya itaa kua unnakua tuuvaara vooyaano kumimakama yaata utida koonnama variravai. Iya kua kutaivaa rikiada yoketaama variateeraivaara Pauruuso aa yanaa aavaa Garatiaa ausa hanigiooyani fafaara reeravai.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Na kua varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo. Hama vaidi vooyaano kuaivaa ni giaa ni muduu na varee nuairavai. Yisuu Kirisiivaatama ti Napooa Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoovootama kuaivaa ni giaa ni muduu na mmooriivaa vareeravai.

² Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada ni tasipama variayaatama ngiyyara yaata utida kaaani tee na aa yanaa aavaa ngia vaa ausa hanigia kiada Garatiaa mmataivau variaya ngiini fafaarakiaunoo.

³ Ti Napooa Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiyyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo.

⁴ Ti Napooa Anutuugo yaata utuuvaugiataama Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyauvaara ee-oo tiioo putiravai. Aa suai aavaki gioonna kiaapuuya maisama variavakidiri Yisuuva ti vitoo yoketaivau yapaanaravaara putiravai.

⁵ Anutuugaa nnutuuvoo tupatupaa ngiau aapu vakiaivee. Kua kutaa.

Yisuunna mmayaaya yoketaa mmuaa tuanaavai vainoo

⁶ Yisuu Kirisiiva kati ngiyyara yoketaama yaata utiivaara Anutuugo ngii maavee tiravai. Ngia makee tikiai ari vo mmayaaya yoketaa voovai rikiaaraivaara Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa pikiada kuaavai. Na ivaara pinaama nnikiaraakiaunoo.

⁷ Hama ari vo mmayaaya yoketaa voovai vainoo. Gioonna kiaapu vooyaano Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivo hakuatarama ari voovaugiataama vakiaiveeraivaara ari vookarai kua yoketaivaa ngii giaa ngii mmiaavo ngii ausaiyauvo mmuaararavai.

⁸ Ta tauraa ngii giaa ngii miaanna mmayaaya yoketaivaa fai tiikidiri voovoononnee vara ngiau aapuuvakidiri tii aangeraa voovoono hama ivaa roosiima ngii giaa ngii mirainno ari vookarai kuavai ngii giaa ngii mino too Anutuugo tino rikioo ikia aakiavaki kuanaravai.

⁹ Vaa ta ivaara tauraa ngii giaa ngii miravai. Aanna na kava ngii giaa ngii miaunoo. Ngia tauraa rikiada varaa mmayaaya yoketaivaa fai gioonna kiaapu voovoono hama ivaa roosiima ngii giaa ngii mirainno ari vookarai kuaivaa ngii giaa ngii mino too fai Anutuugo tino rikioo ikia aakiavaki kuanaravai.

¹⁰ Mo na itaa kua kiauvaara yaata utuatee. Vaidiyya niyyara yoketaavee kiaaraivaara na itaa kua kiauunnee? Vara Anutuugoono niyyara kua yoketaivaa tinaraivaara na itaa kua kiauunnee? Mo Anutuugo niyyara kua yoketaivaa tinaraivaara na itaa kua kiauunoo. Vaidiyya niyyara mannaka kiateeraivaara na itaa kua kiauunnee? Vaidiyya niyyara mannaka kiateeraivaara na mmoori varautiri. Na hama Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai variautirivee.

Pauruusaa Anutuugo aposoroo vaidivai mmataama kieeravai

¹¹ Ni seenayaso, nnikiai na aqaa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Kua mmayaaya yoketaivaa na ngii giaa ngii miaivo hama vaidiyyaano tira kuavai.

¹² Hama vaidi voovoono ivaa ni giaa ni muduu na rikieeravai. Hama vaidi voovoono ivaa ni giaa ni minaraivaara ni vita vitairavai. Hameetavee. Yisuu Kirisiiva ariinoo kooyaa ni giaa ni mioo ni vitairavai.

¹³ Vaa ngia rikiaavai. Gioonna kiaapu Yutayaiya ngiari Anutuugaara uu aataruuvaa neeta iiravai. Na iina variee gioonna kiaapu Anutuugaara vaa ausa hanigiooyara hama

na boo tiraina na iya ruputu raubiriinai iya Anutuuqaara uu aataruuvo taikaiveeraivaara na maisa mmooriivaa iya iiravai.

¹⁴ Ti taato nnaakukiaiya tupatupaa uu aataruuvaa na yaagueeqama kiee iikiaiivaara ni mmuaa vayanaiya na yaatara kiee Yutayaiya ngiari Anutuuqaara uu aataruuvaa yaagueeqama iiravai.

¹⁵ Ni noonna ausaivakidiri hama na kooyaa variaa suaivaki Anutuugo ni mmataama kieeravai. Ivo kati niyara yoketaama yaata utuoo na inna mmooriivaa iinaraiivaara ni maavee tiravai.

¹⁶ Na ngiari voopinnaiya Yisuunna mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiaiveeraivaara Anutuugo ari Mmaapuuvaa kooyaa ni vitairavai. Iva kooyaa ni vitau suaivaki hama na vaidiiyasi viee iyaata kua tiee vo kuavaara iya yaparairavai.

¹⁷ Hama na Yerusareema viee ni tauraa varuu aposorooyaata kua tiee vo kuavaara iya yaparairavai. Hameetavee. Na safuuma viee mmanna mmataivaa nnutuuvo Arapiaa ivaki hara kiee kiisa suai variee kava vara ranee Damasakuusa nniravai.

¹⁸ Na ivaki hara kiee variaaduu nuanu taaravooma taika kiooduu na Yerusareema viee Petorooso ivaki varuuvaasidiri kuaivaa rikiaanara ivaki variaaduu yaakuuvaitana yuku sai suaivai taikeeravai.

¹⁹ Hama na sai aposorooya teeravai. Na ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kataivaa Yakoopaa nnaasu teeravai.

²⁰ Aa na fafaara rau kua aavo kutaa kuavai vainoo. Hama na unnakuavai kiaunoo. Anutuugaa avuuvaidiri na kua kutaavai kiaunoo.

²¹ Nnaagiai na mmataivaitana nnutuuvaitana Suriaa Kirikiaa mmataivaitanaki viravai.

²² Na itaama varia ree nookiaa suaivaki Yutayaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigiada Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuuya kati na nookiaa kuaivaa rikiada hama ni teeravai.

²³ Gioonna kiaapu vooyaano iya tunoo: Yisuunnara kutaavaivee tira aataruuvo eeyaara taikaiveera ii vaidi ivo tauraa ti ruputuoo maisa mmooriivaa tiyara iiravai. Mo aanna makee ta taunnano ii vaidi ivoonoonoo Yisuunna kua mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiaa roo nuainoo, tuduu ivaa nnaasu rikiada

²⁴ niyara Anutuuqaata kua yoketaivaa tiravai.

2

Pauruuso ngiari vo aposorooyaata kua tiravai

¹ Nnaagiai nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taarama taarama taika kiooduu na kava Yerusareema kuaaduu Panapaaso ni tasipama viravai. Ta vida vaidi Titiinnaata vitada viravai.

² Anutuugoono ni tuduu na viravai. Na viee viee oro ivaki hara kiee variee ivaki varuu kieetaiya vatee iya tasipama oro vo kammu voovau variee Yisuunna mmayaaya yoketaivaa na ngiari voopinnaiya kiaa mmiaa ree nookiaa kuaivaa kooyaa iya kiaa mmiravai. Ni mmoori tauraa na iikiaiuvoota nnaagiai iinaraiyauvootama kuminayaa vaivoora na kooyaa iya kiaa mmiravai.

³ Titiiva ni tasipama varuu vaidiiyo Ereengaa vaidivai varuduaata hama vaidi vooyaano inna mmammaiavaa hatokaateeraivaara ti tarikua tiravai.

⁴ Vaidi vooyaano unnakua kiaa tunoo: Ta ngii seenayavee, kiaa kiada ti tasipama varuuya inna mmammaiavaa hatokaaree kiaa iidada hama hatokeeravai. Ii vaidi iyaano ta Yisuu Kirisiinna aataruuvau varida iikiaannaivaa taaree kiaa unnakua unnakua kiaa rada ta iikiaanna aataruuvaa teeda ngiari kieetaiya kiaa mmiaaraivaara teeravai. Hama mmaanna tuu aataruuvo mmannammanna ti ravaatau utuduu ta Yisuunna aataruuvau kati tete yaata utuaannaivau viravai. Iya mmaanna tuu aataruuvaidiri ti ravaatau utuaaraivaara iya itaama iiravai.

⁵ Yisuu Kirisiinna mmayaayaivo yaagueeqama kutaavai vainai rikiada ngia yoketaama variateeraivaara ta hama iya kuaivaa rikiada muaraagaida iiravai.

⁶ Mo ngiari kieeta vaidiiya mmataama kiooya dataama variannee? Iya aruooma variaannee? Vara adida variaannee? Hama na ivaara yaata utuaunoo. Anutuugo iyaata niitama taikiai ta mmuaakaraama variaunnaano. Ii vaidi kieeta iya hama karaasa kua voovai ni gias ni miravai.

⁷ Hameetavee. Vaa iya taavai. Yutayaa gioonna kiaapuuya Yisuunna mmayaaya yoke-taivaa kiaa mmianeera aataruuvaa Anutuugoono Petoroosaa mmiravai. Inna roosiima na ngiari voopinnaiya kiaa mmianeera aataruuvaa Anutuugoono ni miravai.

⁸ Anutuugoono Petorooso aikiooma Yutayaa gioonna kiaapuuyaki aposoroo mmoori-ivaa iikiaiiveera kiaa kioo ari yaagueeqaivaa inna mmioo inna tasipooduu iiravai. Ivaa

roosiima Anutuugoono tuduu na ngiari vooppinnaiyaki aposoroo mmooriivaa varaaduu ivo ari yaagueeqaivaa ni mioo ni tasipooduu na iiravai.

⁹ Yakooopo Petoorooso Yuvuaanainna iya kieeta nnutuuvaa varoodoono Anutuugo ii mmoori yoketaa ari vookarau ivaa ni muuvaa iya arinaima rikieeravai. Rikiada niita Panapaasaatama ti yaaku rumisiravai. Ivaara iyaata teetama mmuaa ausa mmuaa tin-nivai varada iya Yutayaiyaki mmooriivaa varooduu ta ngiari vooppinnaiyaki mmooriivaa vareeravai.

¹⁰ Iya mmuaa mmooriivaara nnaasu ti kiasa ti mmiravai. Ta mmanna haipuyara yaata utida tuqinnaateeraivaara ti kiasa ti mmiravai. Vaa na ivaara yaata utuee na makemakee yaagueeqama mmoori vareeravai.

Pauruusoono Petooroosa tiravai

¹¹ Na oto Adiookiaa variaaduu Petoorooso nnuduu ivo koonnama uuvaara na gioonna kiaapuyaa avuuyauvunu safuuma ari tinniivau ivaara inna tiravai.

¹² Ngiari vooppinnaa vaa ausa hanigiooyasi Petoorooso makemakee iya tasipama yeenna nneeravai. Yapooma nnaagiasi Yakooopoono vaidi vooya titaa kioduu nnuuya innasi nnuduu rikioo Petoorooso ngiari vooppinnaiya pikioo hama kava iya tasipama yeenna nneeravai. Vaidi vooyaano ngiari vooppinnaiya ngiari mmammaiyauvaa hatokaateera tuuvaara ivo aatuunno hama iya tasipama yeenna nneeravai.

¹³ Petoorooso itaama aatuunno hanigioo varuneema ari seena Yutayaa vaidiiaata Panapaasootama iva varuneema itaama variravai.

¹⁴ Yisuunna mmayaaya yoketaivo kua kutaavai vauvaa iya hama ivaa safuuma uuvaara na tee iya avuuyauvunu na Petooroosa kiaanoo: A Yutayaa vaidi tuanaakua varieennaatainna ngiari vooppinnaiya roosiima hara kiese variannanoo. Hama Yutayaiya roosiima a hara kiese variannanoo. Itaama vaikiat mo dataama kiese a ngiari vooppinnaiya kiannanoo: Yutayaiya roosiima hara kiada variatee, kiannannee? tiravai.

Yutayaiyaata ngiari vooppinnaiyaatama Yisuunnara kutaavaivee kiaavai

¹⁵ Ta Yutayaiya ti kaano kooya Yutayaa gioonna kiaapuyaano ti mmateeravai. Ta hama ngiari vooppinnaiya mminnamminnaa maisa vareeraiyakidiri diitaunnayavee.

¹⁶ Itaama vaikiat vaa ta rikiaunnavai. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa avuuvau safuuma varinaree tioo ivoono Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa kioo safuuma varinaravai. Ivo hama mmaanna tuu aataruuyauvaa iivaara safuuma Anutuugaa avuuvau varinaravai. Ta Yutayaiya teetama Anutuugaa avuuvau safuuma variaaraivaara Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiravai. Hama ta mmaanna tuu aataruuvaa iikiaannaivaara Anutuugaa avuuvau ta safuuma variaunnavai. Hama yopeema gioonna kiaapu voovoono mmaanna tuu aataruuvaa iinno Anutuugaa avuuvau safuuma varinaravai.

¹⁷ Itaama vaikiat ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa kiada Anutuugaa avuuvau safuuma ta variataama kiadaata ta ngiari vooppinnaiya roosiima mminnamminnaa maisaiyauvaa varada mmaanna tuu aataruuvaa hatokaunnaivo kooyaa vaivauidiri ta kiaara: Yisuu Kirisiivaano ti tikiai ta mminnamminnaa maisaiyauvaa varaunnavavee, kiarannee? Ai hama fai ta itaa kua kiaravaivee.

¹⁸ Mmaanna tuu kuaivaa vaa na pikiaivaa fai na keenaa iinaree kiasa iina teeno hama yopeenai teeda fai ngia na mminnamminnaa maisaivaa varaanaravaa kooyaa taaravai.

¹⁹ Hama na aikiooma mmaanna tuu kuaivaa iirama kiese na vaidi putiraiya roosiima putuauvai variaunoo. Na Anutuugaara nnaasu yaata uti kiese vaina variraivaa varee variaunoo. Na itaama varinaraivaara na vaidi putiraiya roosiima putuauvai variaunoo.

²⁰ Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuneema neeta mmuaikaraama maisa aataruuvaa putuauko hama kava ni utivaivee. Aanna makee na variauvo hama nene variaunoo. Yisuu Kirisiiva niiki variivaara na variaunoo. Na mmata aavau variauvuaivaaki na Anutuugaa Mmaapuuvaa kutaavaivee kiauvaara na hara kiese variaunoo. Ivoono niijara mmuduuya ruoo putiravai.

²¹ Anutuugo kati tiijara yoketaama yaata utiraivaara hama na kiauunoo: Kuminavaivee, kiauunoo. Ta mmaanna tuu aataruuvau hara kiada varida kiauunnaano: Ta Anutuugaa avuuvau safuuma variaunnano, kiasa kiada variaunnatiri. Yisuu Kirisiiva putuuvu kuminayaa vaitirivee.

3

Mmaanna tuu aataruuvaa pikiada Yisuunnara kutaavaivee kiatee

¹ Ngia Garatiaa variaya kumimakayavee. Vaidi vooyaano ngii unnakua kiasa rikiada ngia iya mmemmaana kuaavaivee. Mo ngia ivaara dataamaida yaata utuaannee? Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaa vaa ta kooyaa ngii giaa ngii miaannaduu ngia yatari sagaivaa arinaima kooyaa teeda rikieeravaara roosiima ngia arinaima rikieeravai.

² Na vo kuavaaraata ngii yaparainaravee. Mo vara ngia mmaanna tuu aataruuvaidiri iida Anutuugaa Mmannasaivaa vareeravainnee? Vara ngia Yisuunna mmayaaya yoke-taivaa rikiada ivaara kutaavaivee kaa kiada Anutuugaa Mmannasaivaa vareeravainnee? Ngia Yisuunna mmayaaya yoketaivaa kutaavaivee kaa kiada vareeravaivee.

³ Mo dataama vaikiada ngia ivaara kumimakaida variaannee? Ngia tauraa Anutuugaa Mmannasaivaa vara kiada ivaara yaata utu kiada vaida iikaa aataruuvaa pikiada ngien-gie yaata utuaivaugiataama iikiaanoo.

⁴ Ngia Mmannasa yoketaivaa vara kiada safu aataruuvau varuuvaa vaa ngia taunnu-uda kiaannee? Ngia itaama varuu aataruuvo hama kumina mminnaavai.

⁵ Anutuugoona Mmannasa Yoketaivaa ngii mi kioo ngii nuuna aakiyaiuvaki mmoori ari vookara ari vookaraiyauvaa iira suaivaki ngia mmaanna tuu kuaivaa rikiada iiki-aivaa ivo itaama iinnee? Vara ngia Yisuunna mmayaaya yoketaivaa rikiada ivaara kutaavaivee kuaivaa ivo iinnee? Mo ngia Yisuunna mmayaaya yoketaivaa kutaavaivee kuaivaa ivo iivaivee.

⁶ Ngia Aaparahaamaara yaata utuatee. Ivo varuuvaa Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ivoona Anutuugaara kutaavaivee tiravai. Ivo yaagueeqama kutaavaivee tuuvaara Anutuugo innara tunoo: Safuuma varira vaidivaivee, tiravai. Kua fafaaraivo vainno itaa kua tiivai.

⁷ Itaama vaivaa arinaima rikiaatee. Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuneema gioonna kuaapuuya Yisuunnara kutaavaivee kiaiara Anutuugo tinoo: Aapara-hamaa uru nnaakara tuanaayavee, tiivai.

⁸ Ngari voopinnaa gioonna kuaapuuya Yisuunnara kutaavaivee kiaiara Anutuugo tinara: Inna safuuma varira gioonna kuaapuyavee, tinara kuaivaa vaa Anutuugo tauraa kaa kioodu vauvaa vaidiia iva fafaarairavai. Ivaarainno mmayaaya yoketaivaa Anutuugo mmuaanaa Aaparahaamaa kaa mmioo tunoo: A Anutuugaara kutaavaivee kiannaivaa mmuakiaa gioonna kuaapu mmatayaa variaya fai yoketaama vaaara-vaivee, tiravai.

⁹ Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo innara yoketairavai. Innanikaraama mmuakiaa gioonna kuaapuuya Anutuugaara kutaavaivee kiaiara ivo iya yoketainaravai.

¹⁰ Gioonna kuaapuuya mmaanna tuu kuaivaidiri ngari yoketaama variaaraivaa iida ngari irisai maisaiyauvo pinaayauvai vaikiainnaata iya variaavai. Ivaara kua fafaara voovai vainno tinoo: Mmaanna tuu kua yanaivaki vai kua mmuakiaayauvai gioonna kuaapu voovoona hama makemakee iyauvaa rikioo iino Anutuugo irisai maisaivaa pinaavai inna mminaraivo vaikioonnaata iivaivee, tiivai.

¹¹ Kua fafaara voovai vainno tinoo: Gioonna kuaapu voovoona Anutuugaara kutaavaivee kaa kioo inna avuuvau safuuma variivoona fai tupatupaa variraivaa varoo hara kioo varinaravaivee, tiivaara vaa ta rikiaunnavai. Itaama vaikio gioonna kuaapu voovoona mmaanna tuu aataruuvau variivoona hama Anutuugaa avuuvau safuuma varivai.

¹² Ivaara kua fafaara voovai vainno tinoo: Gioonna kuaapu voovoona Anutuugo mmaanna tuu kuaivaa iinno fai ii aataru ivau nnaasu varinaravaivee, tiivai. Gioonna kuaapu voovoona Anutuugo mmaanna tuu aataruuvaa iivoona hama Anutuugaara kutaavaivee kaa kioo tiivai.

¹³ Rikiaatee Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyauvaa irisai maisaivaa pinaavai vareeravai. Gioonna kuaapuuya mmaanna tuu aataruuvaa uuya irisai maisaiyauvo pinaayauvai vauduaata uu aataruuvakidiri Yisuu Kirisiiva ari kiauvaadiri ti yookaama kieeravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Vaidi vooya vaidi voovai utu raririima rada yatariyaa inna nnuunaivaa mmaana heerayaama rau rasotaama kaaavo too putiivoona fai Anutuugaasidiri irisai maisaivaa pinaavai ari varaanaravaivee. Kua fafaaraivoona itaa kua tiivai.

¹⁴ Aaparahaamo Anutuugaa kuaivaa kutaavaivee tuuvaara ivo innara yoketairavai. Ngari voopinnaiyaatama Yisuunnara kutaavaivee kaaaraivaa ivo iyaraatama yoke-tairavai. Ivo iyaraatama yoketaakiaveeraivaa Yisuu Kirisiiva ti yookainaraivaa ee-oo tiravai. Nnaaru Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa ti mminaraivaa kua kaa teerama kieeravai. Ta Yisuunnara kutaavaivee kaa kiada Mmannasaivaa varaaraivaa Yisuu Kirisiiva ti yookainaraivaa ee-oo tiravai.

Kua kaa teerama kioo kuaivo mmaanna tuu kuaivaa yaataraivai

¹⁵ Ni seenayaso, na mmatayaa diaa aataru voovaidiri mmataama kiee ngii giaa ngii minaravee. Fai vaidi taaravaitanaano kua tida kuaivaa oyaivaa kaa yeena rau kiada

ngiari nnuutuuvaitanaatama yaagueeqai kuavai fafaara raa yapa kiaivaa fai hama vaidi voovoono yopeema ivaa hatokoo vo kuavai ivaa tasipama raanaravai.

¹⁶ Aikioovai. Anutuugo ari kua kiaa teerama kiooyauvaa Aaparahaamaata inna sidinnaidiivaatama kiaa mmiravai. Hama ii kua ivo tunoo: Inna sidinnaidiivaatama kiaa mmiravaivee, tiravai. Itaa kua tuu kuaivo hama kaayau sidinnaidiivara tiravai. Ii kua ivo tunoo: Inna sidinnaidiivaatama kiaa mmiravaivee, tuuvo mmuaa sidinnaidivaara tiravai. Ii vaidi ivo Yisuu Kirisiivavee.

¹⁷ Na kiau kuaivaa oyaivaa arinaima rikiaatee. Anutuugo kua kiaa teerama kioo yeena rau kioo kuaivaa Aaparahaamaa kiaa mmioo tunoo: Kua kutaa fai na iinaravaivee, tiravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyauvo kaayau nuanu (430) nnaagiai nnuuvoono hama yopeema Anutuugo kua kiaa yeena rau kiooduu tauraa vauvaa hatokaivai. Ivo kua kiaa teerama kioo kua kutaivaa tuuvaa hama yopeema rugaivai.

¹⁸ Gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyauvaa iidada Anutuugaa avuvau safuuma variaaree kiaa kiada variaatiri. Anutuugo kua kiaa teerama kioo kua kutaivaa Aaparahaamaa kiaa mmuuvaa hatokaatirivee. Hama itaama vainoo. Anutuugo kua kiaa teerama kioo kua kutaivaa Aaparahaamaa kiaa mmuuvaa kua kiaa yeena rau kioovaa kaanaivaa inna mmiravai.

¹⁹ Itaama vauduu aaniira Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyauvaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravainnee? Mminnamminnaa maisa vareera aataruuyauvo kooyaa vaki-aiveeraivara Anutuugo gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivo vainnonno nnaagiai ivo taikeeravai. Yisuuva Aaparahaamaa sidinnaidiivo tuu suaivaki taikeeravai. Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaivaa innara Aaparahaamaa kiaa mmiravai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyauvaa aangeraiyaano vaidi tammaivaki duuvaa Musiinna kiaa mmuduu ivoono gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai.

²⁰ Fai vaidi mmuaavoono vaidi voovaata kua tinaree kiaa safuuma innaata kua tinaravai. Fai hama vaidi voovoono tammaivaki dinaravai. Anutuugo Aaparahaamaata kua tuu suaivaki ari mmuaavoono innaata kua tiravai.

Mmaanna tuu kuaivo ataama vaivai

²¹ Mo Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyauvo Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaiyauvaa hatokaivainnee? Hama hatokaivaivee. Anutuugo mmaanna tuu kua voovai gioonna kiaapuuya mmuuvaudiri iya tupatupaa variraivaa varaatiri. Iya mmaanna tuu aataruuvaa iida ivaudiri Anutuugaa avuvau safuuma variaatirivee. Hama itaama vainoo.

²² Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu mmuakiaa mmatayaa variaya mminnamminnaa maisaiyauvo iya puaisa utivaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. Mminnamminnaa maisaiyauvo iya puaisa utivaara gioonna kiaapu Yisuunnara kutaavaivee kiaia Anutuugo kua kiaa teerama kioovaa kati ivaa iya mmiivai.

²³ Hama ta Yisuunnara kutaavaivee kiaanna suaivaki Anutuugaa mmaanna tuu kuaiyauvo oovi nnauvaa roosiima ti puaisa utiravai. Ti utuoonnonno Yisuunnara kutaavaivee tuu aataruuvoo kooyaa vau suaivaki taikeeravai.

²⁴ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivoono ti haitatuududuu Yisuu Kirisiiva tuu suaivaki taikeeravai. Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada Anutuugaa avuvau safuuma variateeraivara ti haitatuududuu Yisuu Kirisiiva tuu suaivaki taikeeravai.

²⁵ Aanna Yisuunnara kutaavaivee tira suaivo vaa kooyaa nniivaara ti haitatuuraivoono hama kava ti haitatuunno ti utivai.

²⁶ Ngia mmuakiaaya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaia ivo ngiiki variivaara ngia Anutuugaa raunna mmaapu tuanaaya variaano.

²⁷ Ngia ausa hanigiaavo Yisuuva ngiiki varikiai ngia nnoori varaiya ngii mmammayaa uyira rairaiyauvaa yapaaneema vaa ngia Yisuu Kirisiinna varaavai.

²⁸ Yisuu Kirisiiva ngiiki variaya ngia mmuaakaraiya variaano. Anutuugo ngii taikiai hama ngia ari vookaraiya variaano. Hama Yutayaiaata Ereengaiyaatama variaano. Mmuuakaraiya variaano. Sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyaatama kati ngiari yaata utiraivaugiataama nuairaiyaatama hama itaa kiaaya variaano. Mmuuakaraiya variaano. Hama vaidiia variaani gioonnaiya variaano. Mmuuakaraiya variaano. Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia mmuaakaraiya nnaasu variaano.

²⁹ Fai ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya varida ngia Aaparahaamaa uru nnaakaraya variaaravai. Ngia Aaparahaamaa uru nnaakaraya varida Anutuugo kua kiaa teerama kioo inna kiaa mmuuvaa ngieetama varaaravai.

4

¹ Ii kua ivara na ataa kua kiaunoo. Mmaapuuvoo ari koonna mminnamminnaa mmuaki-aayauvai varaanaravoono kiisavai varii suaivaki sikaunnaadiri yookaama kioo viteera

ngiaammuauvaa roosiima varivai. Ivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa nakaaraivo varikiainnaata iya innara kiaanoo: Mmoori vareera ngiaammuauvee, kiaavai.

² Ivo kiisavai varii suaivaki vaidi vooyaano innaatama inna mminnamminnaa mmuaki-aayauvaaraatama haitatuuma rada kuaavovo ari koova mmataama kiai suaivaki ariinoo haitatuuvai.

³ Ta itaama mmuaikaraama variaunnanoo. Ta hama ausa hanigieerama kiada nnaakaraiya roosiima variaanna suaivaki varida sikaunnaadiri yookaama kiada vi-teeraiyanikaraama ta variaannaduu mmatayaa diaa mminnaa saaka sifaa moomeera iira aataruuyauvoono ti haitatuuravai.

⁴ Ii aataru ivo itaama vauduu Anutuugo ariinoo yaata utuoo mmataama kioo suaivaki ari Mmaapuuvaa titooduu tiiravai. Mmatayaa diaa gioonna Yutayaivoono inna mmata kioodoo Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa Yutayaia mmuuvaa ivoota iiravai.

⁵ Mmaanna tuu aataruuvo gioonna kiaapuuya utuuvakidiri ivo ari kiauvaadiri yookaama kinai iya kati mmama dummukiara kuaaraivaara ivo tiiravai. Ta viina nnaakaraiya vaidiia viriraiya roosiima Anutuugaa raunna mmaapuya variateeraivaara ivo tiiravai.

⁶ Ngia inna raunna mmaapuya variaivo kooyaa vakiaiveeraivaara Anutuugo ari Mmaapuuvaa Mmannasa Yoketaivaa tikio ti aakiaiayuvaki too ti tikiai ta kai tida kiaunnanoo: Napoo-o, kiaunnavai.

⁷ Ivaaraida hama ngia mmuaavai mmuaavai sikaunnaadiri yookaama kiada vi-teeraiyanikaraama variaanoo. Ngia inna raunna mmaapuya variaivaara Anutuugo ari raunna mmaapuuyani teerama kiaiayuvaa fai ngii minaravai.

Pauruuso Garatiaa varuu gioonna kiaapuuyara pinaama yaata utiravai

⁸ Ngia nnaaru Anutuugaara vueennama kiada varuu suaivaki ngia mmata aavau diaa kumina mminnaa saaka sifaa moomeera iira aataruuyauvaa iida varuduu iyauvo ngii haitatuuda ngii ravaatau utuduu ngia iya mmoori vareeravai.

⁹ Aanna makee vaa ngia arinaima Anutuugaa teeda rikiaanoo. Na ngii giaa ngii miataa kuaivo vaikiat na fanniima vo kuavai kiaunoo. Anutuugo vaa ngii too rikiaivai. Itaama vaikiat mo aaniira ngia kava hanigiada ngiingii ausaiyauvaa kumina mminnaa saaka sifaa moomee hama yaagueeqaataiya mmiaannee? Mo aaniira iyauvo kava ngii haitatuukiai ngia iya mmooriivaa varaaraivaara ngii ee-oo kiatainne?

¹⁰ Ngia suai vooyauvaaraata kuraaga vooyauvaaraatama buusa nneera suai vooyauvaaraata nuanu vooyauvaaraatama pinaa suaiyauvaivee kiaa kiada kati variaavai.

¹¹ Ngia itaama iikiaivaara na pinaama ngiiyara yaata utuaunoo. Na ngiiyara mmoori varauvo kuminayaa vaivoora na pinaama ngiiyara yaata utuaunoo.

¹² Ni seenayaso, na yaagueeqama ngii giaa ngii miee ataa kua tinaravee. Na aanna makee variauneema ni roosiima variatee. Tauraa mmaanna tuu aataruuvo ni ravaatau utuuvaa vaa na pikiee aanna makee ngii roosiima variaunoo. Hama ngia vo mmoori vo mmoori maisaivaa niyara iiravai.

¹³ Vaa ngia teeda rikiaavai. Na vo yoosinnaivaki kuanaree kiaa iikiaaduu ni niitarooduu ngii tasipama variaivaara Yisuunna mmayaaya yoketaivaa toosa hara ngii giaa ngii miaaduu ngia rikieeravai.

¹⁴ Ni niitaroovo niiki vauduu ni mmammaivo maisauduaata hama ngia niyara nniki rakaida ni oqoo tiraida ngia ni tuqinneeravai. Aangeraa voovoono ngiisi nninai ngia iivaara tuqinnaara iikiaaravee kiaa iikiaaneema vaa ngia itaama niyara iiravai. Fai Yisuu Kirisiiva ngiisi nninai ngia innara tuqinnaara iikiaaravee kiaa iikiaaneema vaa ngia itaama niyara iiravai.

¹⁵ Ii suai ivaki ngii ausa vuatinniiyauvo niyara pinaama yoketauduu ngia sirigaida variravai. Aanna makee ngii tinniiyauvo dataama vaikiada ngia ari vookarai aataruuyauvaara yaata utuaannee? Vaa na tauvai. Ngia niyara yoketauvaara ngiingii avuuyauvaa ranigaama kiada ni miatauduu hama yopeema ranigaama kiada ni miravai.

¹⁶ Itaama vaikiat na kua kutaivaa ngii giaa ngii miee variauvaara ngia niyara ti nnammutuaavaivee kiaannee?

¹⁷ Vo aataru vo aataruuvaa ngii miraiya unnakua unnakua kiaa rada memeyayaa vakia rada maisa aataruuvaa ngii iikiaara iikiaanoo. Iya ngiari mmuduuya riraivaa ngiiki yapa kikio ngii mmuduuya riraivo mmuaavau vainai niisidiri fai ngii utu rada ngiariisi yapaaravai.

¹⁸ Mo ngia yoketaa aataruuvau kuateeraivaara vaidiia yamayamaa kua kiaivo inna yoketaivai vaivai. Mmuakiaa suai itaama iivo inna yoketaivai vaivai. Hama na ngii tasipama variaa suaiyauvaki nnaasu yoketaivai vaivai. Mmuakiaa suaiyauvaki yoke-taiyauvai nnaasu vaivai.

¹⁹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, rikiaatee. Gioonnaivo nnaakara mmataa-nara iinno varioo nniitareeraivaa varoonnonno nnaagiai mmataivai. Ivaa roosiima na tauraa iikiauneema na kava ngiiyara yaata utuauko ni niitaraikiokio Yisuu Kirisiiva ngiiki suvuai kino ni niitaraivo pikiaanaravai.

²⁰ Ngia iikiaa aataruuvaa hama ni yoketai. Na itaama ngiiyara yaata utuauvaa pikiee yoketaa yaataivaa ngiiyara utuee yoketaa kuaivaa tinaraivaa aanna na ngii tasipama ni variataikainnaata aavau hara kiee variee pinaama ngiiyara yaata utuauunoo.

Hekaaya Saraaya varida iira kuavai

²¹ Aa kua aavaara ni giaa ni miatee. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa mmemmaana ngii variataiya vaa ngia mmuakiaa kuaiyauvaa Musiiva fafaara rooyauvaa arinaima rikiaannee?

²² Musiiva fafaara roo kuaivo Aaparahaamaara tii kuavai. Aaparahaamo mmaapu taaravaitana mmata kioo mmoori vareera gioonnaivaudiri voovai mmata kioo ariiyaa-diaivaudiri voovai mmata kieeravai. Ii mmoori vareera gioonna ivo sikaunnaadiri yookaama kioo viteera gioonnavai. Ariiyaadiaa gioonnaivo kati ari yaata utuuvau nuaira gioonnavai.

²³ Mmoori vareera gioonnaivo mmuakiaa mmatayaa gioonnaiya mmateerayaama kati mmaapuuvaa mmateeravai. Ariiyaadiaivo Anutuugo kua kiaa teerama kioovaudiri mmaapuuvaa mmateeravai.

²⁴ Ii kua ivo mmataira kuavai. Anutuugo kua yeena rau kioo aataruuvaitana ii gioonna ivaitanaudiri kooyaa vairavai. Voovai mmoori vareera gioonnaivaa nnutuuvo Hekaava uu aataruuvaidiri kooyaa vairavai. Hekaanna sikaunnaadiri yookaama kioo viteera gioonnavai variravai. Inna nnaakaraiyaatama mmuakaraama yookaira nnaakaraya variravai. Ii kua yeena rau kioo aataru ivo taapiivaa nnutuuvo Sinai ivaudiri nniivai. Ii aataru ivaa mmemmaana variraiya Hekaanna uru nnaakaraiya roosiima sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraya variaavai.

²⁵ Sinai taapiivo Arapiiaa mmataivau vaivaudiri nnii aataruuvo inna Yerusareema makee ivaki variaa gioonna kiaapuuyaata ngiari uru nnaakaraiyaatama sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiya roosiima variaavai.

²⁶ Aaparahaamo ariiyaadiaa gioonnaivo uu aataruuvaidiri Anutuugo kua yeena rau kioo aataru voovai kooyaa vairavai. Ivo kati ari yaata utuuvugiataama nuainno varu-uva roosiima ngiau aapu vai Yerusareema ivaki variaaraiya ngiari yaata utuaiyau-vunugiataama nuaida variaavai. Ngiau aapu vai Yerusareemaivo inna ti noova roosiima vaivai.

²⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno Saraaya Hekaayara tinoo:

Gioonna hama nnaakara mmateerama kiee

kati variannaikua sirigakianee.

Hama nnaakara mmatee

hama nniitaraivaa tainnaikuaano

sirigainna raikianee.

Gioonnaivaa ari vaatiivo inna pikiovoono

gioonnaivo ari vaatiivo hama inna pikiaivaa yaataroo

kaayau nnaakaraiya mmataanaravee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

²⁸ Ni seenayaso, ta Saraanna mmaapu Isaakaanikaraama variaunnaano. Anutuugo kua kiaa teerama kioovugiataama inna uru nnaakaraiya ta variaunnaano.

²⁹ Isaako varuu suaivaki Hekaava mmaapuuvaa mmuakiaa gioonnaiya mmateeraivau-giataama mmata kioovoono Isaakaa maisa mmooriivaa iiravai. Isaakaa Anutuugaa Mmannaivaivo tuuvugiataama mmatoovaa ivo maisa mmooriivaa inna iiravai. Aanna makee mmaanna tuu aataruuvau kuaiya Anutuugaa Mmannaivaiva aataruuvau nooki-aiya maisa mmooriivaa iikiaavai.

³⁰ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno ivaara tinoo: Gioonna sikaunnaadiri yookaama kioo viteeraivaa ari mmaapuuvaaatama titakiai kuatee. Inna mmaapuuvo ari yaata utu-uvaugiataama nuauvaa mmaapuuvaa tasipama ngiari koonna mminnamminnaiyauvaa vareevoora titakiai kuatee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

³¹ Ni seenayaso, ivaarada hama ta sikaunnaadiri yookaama kioo vitoovaa uru nnaakaraya variaunnaano. Ari yaata utuuvugiataama nuauvaa uru nnaakaraya ta variaunnaano.

5

Yisuu Kirisiinna aataru ngiengie yaata utiraivau kati nookiatee

¹ Ta kati tete yaata utiraivau nuairaiya ta variaunnaanoo. Yisuu Kirisiiva ti mminnamminnaa maisaiyauvaara putuuvaara tida ta kati mmamma dummukiara tete yaata utuaunnaivau itaama variaunnaanoo. Ivaaraida ivau nnaasu yaagueeqama dida vaida variatee. Sa sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiya roosiima variatee.

² Rikiaatee. Na Pauruusoono aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Yutayaa vaidiiya ngii kiaanoo: Mo fai ngia ti roosiima yoketaama variaaraivaara ngiingii mmammaiyauvaa hatokaatee, kiaivaara ee-oo tikio fai Yisuu Kirisiiva ngiiyara putuuvo kuminayaa vainaravai.

³ Na kava ii kua ivaa yaagueeqama ngii giaa ngii minai arinaima rikiaatee. Fai vaidi voovoono ari mmammaivaa hatokaanaraivaara ee-oo tiivoono Anutuugaa mmaanna tuu aataru mmuakiaayauvai rikioo iikiaivee.

⁴ Ngia Anutuugaa mmaanna tuu aataruuyauvaa iida kiaanoo: Ta inna avuuvau safuuma variaunnaanoo, kiau variaya vaa Yisuu Kirisiiva uu aataruuvaa pikiaavai. Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utiraivo vaikeinnaata ngia pikiaadi ngieera kuaavai.

⁵ Mo ta aanna makee ataama variaunnaanoo. Yapooma Anutuugo ariinoo ti tinai ta inna avuuvau safuuma variaaraivaara ta faannaida variaunnaanoo. Anutuugaa Mmannasa Yoketaivo ti aakiaana varikiai ta yaagueeqama kutaavaivee kiau kiada faannaida variaunnaanoo.

⁶ Mo Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta hama mmamma hatokeera aataruuvaa yaata utuaunnaanoo. Vaidi vooyaano ngiari mmamma hatokeeraiyaraatama vooya hama ngiari mmamma hatokeeraiyaraatama sa iyara yaata utuatee. Ii aataru ivo hama aataruvai. Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiau kiada ngiingii seenaiyara mmuduuya riraivo inna Anutuugaa avuuvau safuuma varira aataruvai.

⁷ Tauraa ngia yoketaama variaya mo gioono ngii tikiai ngia kua kutaivaa pikiaannee? Mo ivo dee kuavai ngii giaa ngii mikiaida ngia rikiaannee?

⁸ Anutuugo ngii maavee tiivoono hama ii kua ivaa ngii giaa ngii mikiai ngia rikiaanoo.

⁹ Mmaanna tuu aataruuvaa iikiaraivaara tii kuaivaa rikiaatee. Iya kiaanoo: Kiisa puuqaira yeennaivo bereeta akiaivaki vainno too yootaikio mmuakiaavai pinaavai vaivaivee, kiaavai.

¹⁰ Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiau kiada mmuakaraama variaunnaivaara na yaagueeqama ngiiyara yaata utuee kiauunoo: Fai ngia hama muaraagama varida ari vo kuavai rikiaaravai. Vaidi voovoono ngii mmammayaadiri ikiatainnaa kua tikio ngii tinniiyauvo raubirivo inna gioononnee? Hama na taunoo. Fai Anutuugoono ivaara inna yaparainno irisai maisaivaa inna mmimaravaivee. Na yaata utuee itaa kua kiauunoo.

¹¹ Ni seenayaso, na homo mmannammanna mmamma hatokeera aataruuvaa ngii iikiateera kiautiri. Mo aaniira Yutayaa vaidiiya ni utu raririda oovi nnauvai ni yapaatirinne? Na hama iikiaunoo. Mo na kutaa iikiatutiri. Na Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu kuaivaa ngii giaa ngii miaivaara hama iya maisa mmooriivaa ni miaatirivee.

¹² Vaidiiya ngii mmammayaadiri ikiatainnaa kua kuaavo ngii tinniiyauvo raubirii vaidi iyara na kiauunoo: Inna aikioo, kii ngiari mmamma eeyaavai hatokakio maisakiaivee, kiauunoo.

¹³ Ni seenayaso, mo ngiengieenoo ngiingii yaata utiraivau kati nookiateeraivaara Anutuugo ngii maavee tiivai. Inna aikioovai. Sa ngiengie yaata utiraivau kati nookiaaraivaara kiatee: Inna aikioo, ti yoketaunoo. Ti mmammaiyauvo ti iikiataivaa fai ta iikiaaravaivee. Sa itaa kua kiatee. Fai ngia itaa kua tikio ngiingii mmammaiyauvo ngiiyara haitatuunaravai. Sa itaama yaata utida variatee. Ngiingii seenaiyara mmuduuya rida iyara mmoori varaatee.

¹⁴ Anutuugaa mmaanna tuu kua mmuakiaayauvai kaanaivo ataama vainoo. E aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinne mmuduuya ruanee. Mmaanna tuu kua kaanaivo itaama vainoo.

¹⁵ Itaama vainai ngia ngiingiiyara ngiingiiyara buaaru tida nnannateeda koonnama varida ngiingii variraivaara tuqinnama teeda rikiaatee. Ngiingii variraivo eeyaara maisaivoora tuqinnama teeda rikiaatee.

Mmannasaivaa aataruuvaaaraata mmamma iira

aataruuvaaaraatama Pauruuso tiravai

¹⁶ Na aa kua aavaa tinai rikiaatee. Ngia varida Mmannasa Yoketaivo ngii giaa ngii miivaugiataama hara kiada variatee. Fai ngia itaama iikio mmammaiyauvo iikiataira aataruuvaa ngii iikiatainai rikiaida fai ngia hama iikiaaravai.

¹⁷ Ti mmammaivo ari iikiatai aataruuvaaara Mmannasa Yoketaivaa tikio rikioo Mmannasa Yoketaivo ooqoo tiivai. Mmannasa Yoketaivo ari iikiatai aataruuvaaara mmammaivaa tikio rikioo mmammaivo ooqoo tiivai. Taaravaitana ngiari hanigiaanigiee kiaavaitana

ngii aakiaana nnammutuaavaitana variaavai. Fai itaa kiaivaitana ngiiki vaikiai yoketaa aataruuvaa ngia ngii iikiatainai fai hama ngia yopeema iikiaaravai.

¹⁸ Mmannasa Yoketaivo fai ngii maavee maavee tinai rikiada ngia inna aataruuvau nuaikio fai Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvo hama ngii utinaravai.

¹⁹ Mmamma iira aataruuyauvo kooyaa vainoo. Ii aataru iyauvo ataama vainoo. Sabi heera aataruuvoota maisama yaata utira aataruuvootama vainoo. Gioonna kiaapuuya ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi nuaira aataruuvootama vainoo.

²⁰ Iya unnakua anutuuyauvaa iima kiada iyauvaara ti anutuugovee kiaa aataruuvoota saaka pieera aataruuvootama vainoo. Iya kaayauma ngiari seenaiyara nnammutuannammutuaa iira aataruuvoota rapira aataruuvootama iya ngiari seenaiya iya yaatairaivara iya nnannateera aataruuvoota buaaru tira aataruuvootama ngiariiyara nnaasu yaata utira aataruuvootama vainoo. Hama iya mmuaa yaatavai utida varida iya ngiari seenaiya kuaivara haunninniida mmarammaraama varida kua kiaa aataruuvootama vainoo.

²¹ Iya ngiari seenaiya iikiavaa teeda iya varaataira aataruuvootama vainoo. Iya kapikarai nnooriivaa nnaa kiada kumimakaida varida nuunaida varida kaayau isareera maisaiyauvaa tasipama varida vo aataru vo aataru maisamaisaiyauvaa iida varida variaa aataruuvootama vainoo. Yaagueeqa kuavai na tauraa ngii giaa ngii miauvaa na keenaa ngii giaa ngii minaravee. Gioonna kiaapuuya itaama iida variaya hama Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki innasi kuaaravaivee.

²² Mmannasa Yoketaivo iira aataruuvo ataama vainoo. Mmannasa Yoketaivo varii gioonna kiaapuuya mmuduuya rida sirigaida varida ausa nuufa tasipama variaavai. Iya seenaiya maisa kuaivaa iya kiaaniaata rikiadaata yaagueeqama variaavai. Iya ngiari seenaiyara tuqinnada yoketa yoketai aataru mmooriyauvaa iida ngiari kiaa kuaiyauvaa hama pikieeraida safuuma iida

²³ tirooma adida variaavai. Iya ngiari mmammaiyauvo iya iikiataivara tuqinnama haitatuuda varida hama iikiavai. Iya itaama iikiayauvaara hama kuaataivaivee.

²⁴ Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapu tuanaiya vaa ngiari mmamma iira aataru eenanaiyauvaa pikiada ngiari mmammaiyauvo iikiata iikiataira aataruuyauvaatama yaagueeqama mmooriivaa iida pikiaavo vadi putiraiya roosiima vaa taikaivai.

²⁵ Mmannasa Yoketaivoono karaasa variraivaa vaa ti mmivaivee. Itaama vaivara ivo ti kiaa ti mmii aataruuvungiaa nnaasu ta nookiaaravai.

²⁶ Hama ta titiyyara mannaka tida hama ta ti seenaiya mmammayaadiri ikiatainnaa kua tida varida iya ti yaatairaivara hama ti nnannateenai variaaravee.

6

Ta ti seenaiya mmuaararavaa teeta varaaravee

¹ Ni seenayaso, fai gioonna kiaapu voovoono mminnamminnaa maisaivaa iinno varinai rikiada fai ngia vadi vooya vaa Yisunna Mmannasaivo ngii aakiaana variaya inna teeda safu aataruuvaa tirooma inna kaa mmikio rikioo ivau kava varinaravai. Ngieeta mmuaavai mmuaavai ngiingii variraivaraatama tuqinnama haitatuukiatee. Ngii iinno taanaraivo ngii mmookai vainainnaata ngia iida variaarainnoo. Tuqinnama haitatuukiatee.

² Ngiingii seenaiya tasipama varida teekio data datai aataru mmuaararavoo iyaki vainai rikiada ngieetama iya mmuaararavaa varaatee. Fai ngia itaama iida Yisuu Kirisiinna aataruuvaa safuuma iikiaaravai.

³ Fai gioonna kiaapu voovoono hama inna nnutuaatavoono ariiyara tinara: Na vadi tuanaavaivee, tiivo itaa kua kiaa fanniima kiaanaravai.

⁴ Gioonna kiaapuuya mmuaavai mmuaavai ngiari mmarammaraa nuaira aataruuvaa ngiariinoo ivaara tuqinnama haitatuukiaaravai. Fai voovoono ari ii mmooriivaa teeno too yoketaino rikioo ari mannaka tinaraivo ariiki vaivai. Vaa ari mmooriivo yoketaivara sa ivo ari seenaiya mmooriivaa too ivaara yaata utuaivee.

⁵ Gioonna kiaapu mmuakiaaya ngiari mmoori vareeraivaata ngiari variraivaatama mmuaavai mmuaavai ngiariinoo haitatuukiaaravara itaama iikiatee.

⁶ Fai Anutuugaa mmayaayaivaa kaa mmiraivo vadi voovai kaa mmimo fai ivo mminnaa vooyavai kati inna mminaravai.

⁷ Sa ngiingiiyara koonnama yaata utuatee. Hama gioonna kiaapu voovoono yopeema Anutuugaa unnakua unnakua tioo iinaravai. Fai vadi voovoono yeenna hauvaa utu kioo ari ii yeennaivaa kaanaivaa safuuma varaanaravai. Iva roosiima ivo ari variraivaadiri too fai safuuma irisaivaa varaanaravai.

⁸Fai ari mmammaivo iikiataira aataruuvaara nnaasu yaata utuoo mmooriivaa iinnonno fai ivakidiri irisai putiraiivaa varaanaaravai. Ivo Mmannasa Yoketaivaa mmooriivaa iinnonno fai ivakidiri irisai tupatupaa variraiivaa varaanaaravai.

⁹Ivaaraida nnikiai yoketaa mmooriyauvaa iikiaunnaiyauvo sa ti pirisakiaivee. Fai ta hama ivaa pikieerama kiada yapooma suaivo nninai yeennaivo nneeravaata vaikiai vareerayaama fai irisai yoketaiyauvaa varaaravai.

¹⁰Ivaaraida ta mmuakiaa gioonna kiaapuuyara yoketaa mmooriivaa iikiaara aataruuvo kooyaa vainai makemakee iikiatee. Ti seena ausa hanigieeraiyara itaama yoketaama mmooriivaa pinaama iikiatee.

Pauruuso yaagueeqama kioo iya tiao

iyara boo tiravai

¹¹Na kiauko vaidi voovoona tauraa aa yanaa aavaa fafaara raikiai nnaagiai na neneenoo pinaa fafaaravai ngiini rauvaa taatee.

¹²Vaidi vooyaano ngia ngiingii mmammaiyauvaa hatokaateeraivaara ngii tarikua ki-aiya ngiari seena Yutayaiya ti mannaka kiateeraivaara itaa kua kiaavai. Iya Yisuu Kirisiiva putuuvaara kutaavaivee kiaivaara ngiari seena Yutayaiya sa ti ruputuateraivaara itaa kua kiaavai.

¹³Vaa ngiari mmammaiyauvaa hatoka kiada ngii kaiya hama mmaanna tuu kuaivaa rikiada iikiaavai. Iya ngii tikiai ngiingii mmammaiyauvaa hatokakiai iya ngiari mannaka kiaaraivaara ngii kiaavai.

¹⁴Mo neenoo ti Udaanga Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaara nnaasu na man-naka tinaravai. Yisuu Kirisiiva ni mminnamminnaa maisaiyauvaara putuduu na ivaara kutaavaivee kiaivaara mmatayaa diaa aataruuyauvaara hama na yaata utuauvai. Vaidi putiraiya roosiima vaa taikaivai. Mmatayaa diaa aataruuyauvo hama yopeema ni utivai. Vaidi putiraiya roosiima vaa na ivaara putuauvai.

¹⁵Ngia vooya ngiingii mmamma hatoka kiada variaani vooya hama ngiari mmam-maiyauvaa hatokeeraida variaa aataru ivaitana inna hama aataru tuanaavaitana vaivai. Ngia ngiingii ausaiyauvaa hanigia kiada karaasaya variaa aataruuvo inna aataru tua-naavai.

¹⁶Gioonna kiaapuuya ii aataru ivaa puaisa utiraiyara na kiaunoo: Anutuugo iyara boo tiao ari ausa nuufaivaa iya mmioo nnaasu variaivee. Na iyara itaa kua kiaunoo. Anu-tuugo tauraa Isarairaiya mmataama kiooya iyaano iya roosiima variaiyaano Anutuugaa gioonna kiaapu tuanaayavee.

¹⁷Nnaagiai sa vaidi voovoona mmoori mmuaararaiivaa ni miaivee. Na Yisunna mmooriivaa varauvaara vaidiyya ni ruputuaa puruuyauvo ni mmammaivau kooyaa vaiyauvaara sa mmoori mmuaararaiivaa ni miaivee.

¹⁸Ni seenayaso, ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraiivo ngii tasipama vakiaivee. Kua kutaa.

Pauruusoono aa yanaa aavaa Epesiisa varuuyani reeravai

Pauruuso Epesiisaayani roo kuaivo ataama vaivai. Fai suai voovai nnino Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaayauvai nuunama yapa kioo mmata aavau vaiyauvaata ngiau aapu vaiyauvaatama vara nuunama yapa kino fai Yisuuvaano iyauvaara kieetavai varioo haitatuunaravaivee. (1:10) Ii kua ivo itaa kua tiivo gioonna kiaapuyaraatama tiivai. Fai mmuakiaa gioonna kiaapuyaa Yisuu Kirisiinna tasipama mmuaavau yoketaama varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variateeraivaara Anutuugo yaata utiravai. Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Epesiisa varuuya itaama variateeraivaara Pauruuso yoketaa kuaivaa aa yanaa aavau iyani reeravai.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Anutuugoono ari yaata utivaugiataama ni mmataama kiaikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo.

Ngia Anutuugaa gioonna kiaapu Epesiisa variayaa Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tida yaagueeqama kiada variayani na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

² Ti Napoova Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara na yaata utuunoo.

Ta Yisuunnara kutaavaivee kiaunnaivaara Anutuugo ari yaagueeqa yoketaivaa ti mmi-vai

³ Nnikiai ta ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuugaara kua yoketaivaa kiaaravee. Ta Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuyaa variaunnaivaara ivo tiyara yoketaainno ari yaagueeqaivaura mmuakiaa aataru yoketaiyauvo ngiau aapu vaiyauvaa vaa ti mmivaivee. Ivaara ta innara kua yoketaivaa kiaaravee.

⁴ Anutuugo hama ngiau mmataivaa uu suaivaki ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tida inna gioonna kiaapuyaa variateeraivaara vaa ivo ti mmataama kieeravai. Ta yoketaa tuanaaya varida inna avuuvau sa maisama varirama kiada safuuma variateeraivaara vaa ivo ti mmataama kieeravai.

⁵ Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaaraivaara ivo ti vitoo ari raunna mmaapu tuanaaya ti yapaanaraivaara vaa ivo mmuaanaa yaata utuoo teerama kieeravai. Ivo tauraa tiyara mmuduuya ruuvaara mmuaanaa ivo itaama teerama kieeravai. Ivo ari yaata utuuvau vau kua yoketaivaa iino inna yoketainaraivaara vaa ivo mmuaanaa itaama yaata utuoo teerama kieeravai.

⁶ Anutuugo ari Mmaapu innara mmuduuya ruoo nnaasu variraivaa kati ti mmiravai. Ti mmuuvaura ivo kati tiyara yaata yoketaama ari vookaraama utiravai. Ivaaraida nnikiai ta innara kua yoketaivaa kiaaravee.

⁷ Mminnamminnaa maisaiyauvo ti utiivaa Anutuugo Yisuu Kirisiinna kiauvaadiri ivaa ruga kiaiikiai ta kati mmamma dummukiara variaunnava. Ivaaraida ta kiauunnano: Anutuugo kati tiyara yaata yoketaama ari vookaraama utiivo pinaavai vainoo, kiauunnano.

⁸⁻⁹ Vaa Anutuugo tiyara itaama ari vookaraama iiravai. Ivo ari tinni yoketaivaki vauvakidiriataama mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa ivo tauraa taa taika kioovakidiriataama tauraa ivo kkaa teerama kioo kuaivaugiataama iiravai. Ii kua ivaa tauraa kkaa teerama kioo haumaki yapa kioovaa vaa kooyaa ti vitairavai. Ii kua ivaa kaanaivo Yisuu Kirisiivavee.

¹⁰ Anutuugo ari kua kkaa teerama kioovaa iinara suaivo nnino rikioo fai iima taikaanara-vaivee. Fai ivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvo ngiau aapu vaiyauvaatama mmatayaa vaiyauvaatama nuunama kioo Yisuu Kirisiinna iyauvaa kieetavai yapa kiaanaravaivee.

¹¹ Anutuugo ari yaata utivaugiataama vaa tauraa teerama kiai kua mmuakiaayauvai iivai. Ivoono nnaaru toosa haroo suaivaki tiyara yaata utuuvaukiataama tiyara inna iikiatauvaa iiravai. Ivo itaama tiyara inna iikiatauvaa Yisuu Kirisiiva tiki varinai ta Anutuugaa gioonna kiaapuyaa variateeraivaara ivo ti mmataama kieeravai.

¹² Ivaara ta tauraa titi ausaiyauvaa hanigiada Yisuu Kirisiinnara faannakiaunnaiya nnikiai ta Anutuugaa nnutu yoketaivo ngiau aapu vaivaara kua yoketaivaa kiaaravee.

¹³ Vaa ngieetama itaama variravai. Ngia Yisuunna mmayaaya kua kutaivaa arinaima rikioo suaivaki ngia ausa hanigia kiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai. Ngia ii mmayaaya yoketaa ivaa rikioovaara Anutuugo ngii vitoo yoketaivau yapeeravai. Yapa kioo Mman-nasa Yoketaivaa vaa ivo kua kkaa teerama kkaivaa ngii mioo tunoo: Iya ni gioonna kiaapuyavee, tiravai.

¹⁴ Anutuuoqo ari Mmannasa Yoketaivaa ti mmuuvaa ari kiauunnanoo: Fai ta ngiau aapu vikio ivo kua kiau teerama kiau kio vaivaa ti mmunaravai. Ivo ari Mmaapuuvaa kiauvaadiri vaa ti yookaama kieeravai. Ivaara ivo ti vitoo kinai ta inna tasipama variaaravaivee, kiauunnava. Ivaaraida inna nnutuuvoo ngiau aapu vaivaara nnikiai ta kua yoketaivaa kiauavaivee.

Pauruuso Anutuugaara yaaku vareeravai

¹⁵ Ivaara Ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiauvaaraatama Anutuugaa gioonna kiau pu mmuakiaayara mmuduuya ruaivaaraatama na rikiau suaivaki ngia itaama variaivaara

¹⁶ na ngiiyara yaaku varee mmanammanna Anutuugaata ngiiyara kua yoketaivaa tiee variaunoo.

¹⁷ Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuugaa nnutuuvoo ngiau aapu vaivoono Mmanasa Yoketaivaa ngii minaraivaara na yaaku varee innaata kua kiauunoo. Fai ivoono Mmanasa Yoketaivaa ngii mino ivoono fai tinni yoketaivaa ngii mioo Anutuugaa aataruvuaa kooyaa ngii vitainaravai. Ngia arinaima Anutuugaara rikiaada taateeraivaara itaama ngii vitainaravai.

¹⁸ Ngii tinniiyauvo rusitina ngia arinaima innara rikiaateeraivaara na yaaku varee innaata kua kiauunoo. Ngia inna tasipama variateeraivaara Anutuuoqo vaa ngii maavee tiivai. Vaa ngia rikiaada ivaara faannaida variaano. Ngia gioonna kiau puuya Anutuugaara kutaavaivee kiau yani Anutuuoqo ari yaagueeqa yoketaa ari vookarivaa vaa kua kiau teerama kieeravai. Fai ivo ivaa ngii minaraivaara ngia tuqinnama rikiaateeraivaara na yaaku varee innaata kua kiauunoo.

¹⁹⁻²⁰ Ta innara kutaavaivee kiau naiya ti aakiaana inna yaagueeqa ari vookarivo yaagueeqama vaivaara ngia tuqinnama rikiaateeraivaara na yaaku varee innaata kua kiauunoo. Anutuuoqo ari yaagueeqa tuanaa ari vookaruvaaadiri Yisuuva putuuvakidiri tuduu diitooduu ari yaaku yaadudainningiaa ngiau aapu inna yapa kiooduu variravai. Ii yaagueeqa ivo ti aakiaana vaivo inna mmuai yaagueeqaivo vainoo.

²¹ Yisuu Kirisiiva ngiau aapu varioo mmuakiaa ngiau aapu variaa kieetaiyaraata mmatayaa variaa kieetaiyaraatama dioo vainoo. Vaidiia ngiari nnutuuyauvo ngiau aapu vaiyaraatama makee vaiyaiyaraata nnaagiai variaariyaraatama vaa ivo yaatara kioo iyara dinoo.

²² Anutuuoqoono Yisunna mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara kieetavai dianeiraivaara inna yapa kieeravai. Mmuakiaa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaara kieetavai dianeera inna yapa kioo gioonna kiau pu vaa ausa hanigieeraiyara yaata utuoo itaama kieetavai inna yapa kieeravai.

²³ Gioonna kiau pu vaa ausa hanigieeraiyara Yisuu Kirisiiva iya kieetaivo varikiai iya inna yuku yaaku mmammaivaa roosiima variaano. Yisuu Kirisiiva mmuakiaa mminnaa mmata aavau vaiyauvakiaata vaiyaiyauvakiaatama suvui kioo varikiai inna yaagueeqaivaara vai mminnaiyauvo vakiaani variaa mminnaiyauvo variaavai. Iyauvaki suvaineema gioonna kiau puuya vaa ausa hanigiai yakiaatama suvui kioo varivai.

2

Ta putiraiya roosiima variaunnano Anutuuoqo kati

tupatupaa variraivaa ti mmivai

¹ Ngia tauraa varuu suaivaki ngia hama Anutuugaa kuaivaa rikiaada iida mminnamminnaa maisaiyauvaa varoovaa ngia vaidi putiraiya roosiima variravai.

² Ii suai ivaki ngia mmatayaa diaa aataru maisaiyauvunu vida varida ngiau aapuuvaki nuainno varuu mmagia maisaiya kieetaivaa kuaivaa rikiaada iiravai. Aanna makee ii kieeta ivo gioonna kiau puuya Anutuugaa kuaivaa rikiaadaata hatokaiyara dioo vainoo.

³ Ta mmuakiaaya iyanikaraama varida ti iikiataa aataruuyauvuaa iida ti yaata utuaannaivaugiataama ti mmmmaiyaavo iikiataa aataruuyauvaatama iiravai. Ta itaama iida mmuakiaa gioonna kiau puuya uuvauugiataama iyanikaraama iidada Anutuuoqo iyara nnannatoo irisai maisaivaa iya mmuuvauugiataama teeta varaarivaara variravai.

⁴ Ta itaama variaannaduata Anutuugaa boo tiraivo pinaavai vauduu ivo pinaama tiyara mmuduuya rivavai.

⁵ Mmuduuya ruuvaara ta inna kuaivaa hama rikiaada iirama kiada ta vaidi putiraiya roosiima variaannadu ivo tuduu Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri diitoovannikaraama teetaata vaidi putiraiya roosiima variaannaivakidiri innanikaraama diitada karaasaya inna tasipama variravai. Anutuuoqo ariinoo kati ngiiyara yoketaama yaata utuuvaa ngii vitoo yoketaivau ngii yaperavai.

⁶ Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara Anutuugo ti vitoo ngiau aapu inna tasipama kieetaya diateeraivaara ivo tuduu ta diitada karaasaya inna tasipama variravai.

⁷ Yisuu Kirisiiva putuuvaudiri Anutuugo ari mmuduuya riraivo vauvaa kooyaa ti vitairavai. Ivo tiyara mmuduuya ruoo tiyara yoketaama yaata utuuvo pinaama ari vookaraivai vauvo nnaagiai mmuakiaa suaiyauvakiataama kooyaa vainaraivaara itaama uduu ta inna tasipama karaasaya variravai.

⁸ Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tuduu Anutuugo ariinoo kati ngiiyara yoketaama yaata utuuvaara ngii vitoo yoketaivau ngii yapeeravai. Hama ngiengieenoo ivaara mmoori vareeravai. Anutuugoono kati ngii miravai.

⁹ Hama ngia ivaara mmoori varaivaaraida hama ngia ngiingiiyara mannaka tiraivootainoo.

¹⁰ Anutuugo ariinoo ti iima kieeravai. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta karaasaya varida vaa ivo tauraa teerama kioo mmoori yoketaivaa ta iida yoketaama variateeraivaara Anutuugo ti iima kieeravai.

Yutayaiyaata ngiari vooppinnaiyaatama nuunama mmuaakaraama variravai

¹¹ Ngingii mmattoo suaivaki hama ngii kaano kooya Yutayaiya oyaivakidiri ngii mma-teeravai. Yutayaa vaidiia ngiiyara kiaanoo: Aqaa vaidi aaya hama ngiari mmammaiyauvaa hatokeeraiyavee, kiasa kiada ngiariyara kiaanoo: Ta titi mmammaiyauvaa hatokeeraiyavee, kiasavai. Ngiari yaakuuyauvaadiri ngiari mmammaiyauvaa hatokaivaara iya itaa kua kiasavai. Ngia hama Yutayaiya oyaivakidiri diitaavai. Tuqinnama ivaara yaata utuatee.

¹² Ngia tauraa itaama varuu suaivaki ngia Yisuu Kirisiinna ngieerama variravai. Ngia vooppinnaiya hama Anutuugo mmataama kioo gioonna kiaapu Isarairaiya tasipama variravai. Nnaaru Anutuugo ari gioonna kiaapuuyara kuaivaa kiasa teerama kioo yeena rau kioovaa hama ngiiyaraatama tiravai. Ngia aa mmata aavau varuduu hama Anutuugo ngii tasipama varuduu hama ngia inna tasipama variaaraivaara faannaida variravai.

¹³ Aanna makee Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia tauraa inna ngieerama variaya ivo putuduu inna kiauvo tuuvaara Anutuugo ngii vitoo inna vainima ngii yapa kiaiavai.

¹⁴ Yisuu Kirisiiva ariinoo itaama uuvaara aanna makee ta Yutayaiyaata ngiari vooppinnaiyaatama ta mmuaakaraama ausa nuufaivaa tasipama variaunnano. Ta nnammutuannammutuaa variaanna suaivaki ivo putuuvaara hanikia pinaavai roosiima ti tammaivaki vauvaa ivo havarata kiooduu hama ta kava nnammutuannammutuaa roosiima variraida ta mmuaakaraama yoketaama variravai.

¹⁵ Gioonna kiaapu Yutayaiyaata ngiari vooppinnaiyaatama mmuaakaraama yoketaama variateeraivaara ivo Yutayaiya mmaanna tuu kuaivaa yaataroo ivakidiri kiisa kiisa aataruuyauvaa iya uuyauvaa ruga kieeravai. Ruga kioo iya tuduu mmuaakaraama ausa nuufaivaa tasipama yoketaama varida iya innara kutaavaivee tuuvaara mmuaakaraama itaama variravai.

¹⁶ Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuuvaara Yutayaiyaata ngiari vooppinnaiyaatama nnammutuaa kieema varuu aataruuvaa rugeeravai. Ruga kioo Yutayaiyaata ngiari vooppinnaiyaatama nuunama mmuaakaraama iya yapa kioo Anutuugaasi kuaara aataruuvaa kooyaa iya vitairavai.

¹⁷ Ngia vooppinnaiya Anutuugaa ngieera variayaatama ta Yutayaiya inna vainima variaunnaiyaatama ivo tuoo ausa nuufaivaa varada varira mmayaaya yoketaivaa ti kiasa ti mmiravai.

¹⁸ Yisuu Kirisiiva putuuvaara ta mmuakiaaya Yutayaiyaata ngiari vooppinnaiyaatama Anutuugo mmuaa Mmannasavai ti mmivai. Ti mmiivaara ta ti Koonna Anutuugaa avuuvau nnida innata aikiooma kua kiaunnavai.

¹⁹ Itaama vaiki ai ngia vooppinnaiya hama ngiari vooppinnaaya roosiima vooya mmataivaki variaano. Ngia Anutuugaa gioonna kiaapuuya tasipama mmaayootaaya varida Anutuugaa raunna mmaapu tuanaaya variaano.

²⁰ Anutuugoono nnau heekeeraivaa roosiima heekainoo. Ivo Yisuu Kirisiinna vuuta kuabai pinaa kiaiava roosiivaa yapa kioo tooyataayaivau kiisa kuabaiyauvaa yapaivai. Ii kuabai iyauvo inna Anutuugaa kua varada nuairiyaatama forofetaiyaatamavee. Ngii-itata Anutuugo ngii vitoo iyayaa nnau roosiima heekainoo.

²¹ Kuabai pinaivaa tauraa toosa hara hanuu hara kiaiavau mmuakiaa yatarivai hirikiokio voo nnau pinaavai vaivai. Kuabai pinaivo nnauvaa hara taa utivaa roosiima Yisuu Kirisiivaano ngii utivai. Ngia yatariyauvaa roosiima vida nuunaira nnau pinaa ari vookaraivaa roosiima Udaanga Anutuugaara variaavai.

²² Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara Anutuugo ngiitaata ngiari vo gionna kiaapuyaataa vitoo nnau pinaivaa heekeeraayaama ngii yapa kioo ivaki ivo Mmannasavai hara kioo varivai.

3

Pauruuso ngiari voopinaiya kuaivaa kiaa mmiravai

¹ Ivaaraina na yaaku varaunoo. Na Pauruusoona Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa varee ngia voopi voopi hara kiada variaya ngii giaa ngii miaaree nookiauvaara na oovi nnauvaki hara kiee variee yaaku varaunoo.

² Vaa ngia rikiaavai. Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utira safu mmooriivaa kati ngiiyara ni miravaivee.

³ Anutuugo ari yaata utuu kua hataumaki vauvaa kooyaa ni giaa ni miravaivee. Vaa na ii kua ivaa kisama fafaara ree ngii giaa ngii miauvaivee.

⁴ Fai ngia ivaa jaarida rikiakio Anutuugo Yisuu Kirisiinnara hatauma kua tuuvaa ni giaa ni mikii na arinaima rikiauvaara fai ngia kooyaa rikiaaravai.

⁵ Nnaaru tauraa suai hama Anutuugo ari gionna kiaapuuya ii hatauma kua ivaa kooyaa iya kiaa mmiravai. Aanna makee Anutuugo ari Mmannasaivaa kiaa mmikio ivo ari kua varada nuairaiyaatama kua kiaa kookieera vaidi forofetaiyaatama kooyaa kiaa mmiivai.

⁶ Ii hatauma kua ivo ataama vainoo. Ngiari voopinaiya Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa vaa arinaima rikiaivaara iyaraata Yutayaiyaraatama Anutuugo iyara yoke-tainno ivo mmuaavaugiataama iyara yoketairivaa iya mmiivai. Ngiari voopinaiya mmayaaya yoketaivaa rikiada Yutayaiya tasipama Anutuugaa gionna kiaapu tuanaaya mmuaakaraama variaavai. Anutuugo Yisuu Kirisiinnara kua kiaa teerama kioo kuaivaa Yutayaiya kiaa mmuuvaa ngiari voopinaiyaatama rikiada iyaata Yutayaiyaatama ii kua ivaa kaanaivaa mmuaakaraama varaavai.

⁷ Ii mmayaaya yoketaa ivaa na gionna kiaapuuya kiaa mmiraraivaara Anutuugo ni mmataama kioodoo na inna mmoori vareera vaidivai variravai. Ivo ari yaagueeqaivaura ii mmoori ivaa kati niyara yoketaama yaata utuuvaa kati ni miravai.

⁸ Anutuugaa gionna kiaapu mmuakiaaya ni yaataraavai. Ivaara hama Anutuugo yaata utirainno kati niyara yoketaama yaata utuoo ii mmoori ivaa ni mioo gionna kiaapu ngiari voopinaiya Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa kiaa mmianeeraivaara ni mmataama kieeravai. Yisuu Kirisiinna yaagueeqaivaura kaayau ari vookara ari vookarai aataru yoketaiyauvo vaiyauvaara iya kiaa mmianeeraivaara ni mmataama kieeravai.

⁹ Anutuugo ari yaata utuu kua hataumaki vauvo kooyaa kaanaivo vainaraivaara gionna kiaapu mmuakiaaya kooyaa kiaa mmianeeraivaara ni mmataama kieeravai. Anutuugo mmuakiaa mminnaiyauvaa iiraivoono tauraa varuu mmuakiaa suaiyauvaki ii hatauma kua ivaa hatauma kieeravai.

¹⁰ Aanna makee ta variaunna suai aavaki ta ausa hanigieeraiya Anutuugaa tinni yoketaa ari vookaraiyo vaivaa kooyaa aangeraiya kieetaiya yaagueeqama ngiau aapu variaya vitaikiai arinaima teeda rikiaateeraivaara Anutuugo tauraa ii hatauma kua ivaa hatauma kieeravai. Ta vaa ausa hanigiaunna gionna kiaapuuya iikiaunnaivaidiri iya teeda arinaima rikiaaravai.

¹¹ Tupatupaa ari yaata utira kuaivo kooyaa vakiaiveera ivo itaama iiravai. Ivo ari yaata utuu kua kaanaivaa ti Udaanga Yisuu Kirisiinna mmatayaa titaa kioodoo tuoo kooyaa variravai.

¹² Ta inna tasipama varida innara kutaavaivee kiaunnaivaara hama ta aatuuraida kati Anutuugaa yaagueeqama kua kiaunnaano.

¹³ Ivaaraina na yaagueeqama ngii giaa ngii miee kiaunoo: Na ngiiyara mmamma nni-itarivaa varauvaara Anutuugaa kuaivaara sa ngii pirisainai ngia yaata utida kiatee: Ta pikiaaravee, kiatee. Na ngiiyaroo tiee mmamma nniitareeraivaa varee aavaki variaunoo. Na itaa kua kiaunoo.

Ngia Epesiisaiya Yisuu Kirisiiva ngiiyara mmuduuya ruaivai

¹⁴ Anutuugo itaama tiyara yoketaama uuvaara ni ausa mmuduuyaivo hanigiaikiai na ti Napoonnaata kua tiee yaaku varaunoo.

¹⁵ Mmuakiaa gionna kiaapu mmatayaa variayaata ngiau aapu variayaatama iya oyaiyauvo Anutuugaasidiri tiiravai.

¹⁶ Ivo ari oyai yoketaa ari vookaravakidiri ari Mmannasaivaa tino too ngii aaki-aiyauvaki yaagueeqama suvuai kioo varinai rikiada ngia yaagueeqama ari vookaraama variaaraivaara na yaaku varaunoo.

¹⁷ Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara ivo ngii aakiaana nnau roosiima hara kioo variaiveeraivaara na yaaku varaunoo. Anutuugaa mmuduuya rira oyaivo

yaagueeqama ngii aakiaana vainai ngia ivau yaagueeqama variateeraivaara na yaaku varaunoo.

¹⁸ Yisuu Kirisiinna mmuduuya riraivo pinaa ari vookaraivai vakia roo saivai saivai hokobavai voo verepi hokobavai voo mmeepi hokobavai hama araivootainaravai. Ngieetama mmuakiaa Anutuugaa gioonna kiaapuyaataa ivaa tuqinnama teeda riki-aaraivaara na yaaku varaunoo.

¹⁹ Ta gioonna kiaapu mmatayaa diaa mmuakiaaya hama ta yopeema Yisuu Kirisiinna mmuduuya rira oyai pinaa ari vookaraivaa tuqinnama teeda rikiannavai. Ngiengieenoo ivaa tuqinnama teeda rikiaraivaara na yaaku varaunoo. Fai itaikio yaagueeqa yoketaivo Anutuugaaki suvuaiakio vaivo ngii aakiaa mmuakiaayavaki suvuainaraivaaraatama na yaaku varaunoo.

²⁰ Anutuugo ari vookaraivai varinoo. Ta yaata utira kuaivaatama ta inna yaparaira kuaivaatama ivo rikioo iyauvaa iinno tiyara yaata utuoo vooyauvaatama iva iinaree kiaa fai aikiooma iinaravai. Inna yaagueeqaivo ti aakiaiyavaki iinno varivai. Ii yaagueeqa ivaadiri ivo fai aikiooma iinaravai.

²¹ Anutuugo Yisuu Kirisiinna tuduu gioonna kiaapuuyara putuuvaara vaa ausa hanigieeraiya tupatupaa Anutuugaa nnutuuvaa ngiau aapu yapa kikio itaavai nnaasu vakia roo voo voo mmannammanna vakiaivee. Kua kutaa.

4

Yisuuva ti kietavai varikiai ta inna yuku yaaku mmammaya variaunnavai

¹ Na Udaanga Yisunna mmoori varaivaara iya oovi nnauvaki ni yapooovono aa na tinara kua aavaa na yaagueeqama tinai rikiaatee. Anutuugo ngii maavee tuu suaivaki yoketaa aataru safuuma ivo ngii vitauvau safuuma ivau nookiatee.

² Sa ngiingiiyara mannaka tida variatee. Mmannammanna tirooma adida varida ngii seenaiyara tuqinnada yamaa kua yamaa kua iyaata tida maisa kuaivaa ngii tikiainnaata rikiadaata yaagueeqama variatee. Ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruaivaara ngiingii tasipa ngiingii tasipama mmoori varaatee.

³ Mmannasa Yoketaivoono ngii tasipama varikiai ngia mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada yoketaama variaavai. Ngia itaama ausa nuufaivaa tasipama varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varaa aataruuvaa yaata utida mmannammanna iikiatee.

⁴ Ngia vaa ausa hanigieeraiya Anutuugo taikiai mmuaakaraakiaaya variaano. Mmuua Mmannasa Yoketaivoono ngii aakiaana varinoo. Anutuugo ngii maavee tikiai ngia innasi kuaaree kiaa faannakiaa aataruovo mmuaa aataruvai vainoo.

⁵ Mmuua Udaanga Yisuu Kirisiiva varinoo. Ngia innara kutaavaivee kiaivo mmuaa aataruvai vainoo. Nnoori apira aataruovo mmuaavai vainoo.

⁶ Anutuugo ari mmuaavai variivoono ta mmuakiaa gioonna kiaapuuya ti Napoova varinoo. Ivoono Udaangavai varioo mmuakiaayara haitatunno varioo ari yaagueeqaivaa iya mmiivaara iya inna mmooriivaa iikiaano. Inna Mmannasaivo mmuakiaaya aakiaiyavaki varinoo.

⁷ Itaama vaikio Anutuugo vo mmoori vo mmooriivaa varaateera yaagueeqa ari vookaraivaa mmuaavai mmuaavai ti mmivai. Yisuu Kirisiinnasi vai yaagueeqa yoke-taivakidiri ivo ti mmiataikio kati ti mmivai.

⁸ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Ivo ngiau aapu vuu suaivaki
gioonna kiaapu tauraa oovi nnauvaki yapa kiooya
vitoo ari tasipama kioo
ari yaagueeqa yoketaivaa
gioonna kiaapuuya kati mmiravaivee.

Anutuugaa kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁹ Ivo ngiau aapu kuainoo kiaa kua oyaivo dee kuavainno vainnee? Oyaivo ataama vainoo. Ngiau aapu vuuvono vaa tauraa ngiau aapuuvakidiri tiiravai. Ivo ta mmatayaiya maisama variaanna aakiaivaki tiiravai.

¹⁰ Mmatayaa tuuvono kava vara ranoo ngiau aapu viravai. Vioo ngiau aapuuvaa yaataroo ngiau aapu tuanaivaki viravai. Ari yaagueeqaivo ngiau mmata mmuakiaavai suvuakuaiveeraivaara ivo ngiau aapu tuanaivaki viravai.

¹¹ Ivoono yaagueeqa yoketaivaa gioonna kiaapuuya kati mmiravai. Ivo yaagueeqaivaa vooya mmi kiooduu kua varada nuaira aataruuvaa iiravai. Vooya yaagueeqaivaa mmi kiooduu kua kiaa kookieera forofetaiya aataruuvaa iiravai. Vooya yaagueeqaivaa mmi kiooduu mmayaaya yoketaivaa varada vo yosinna vo yosinnaiyavaki nuaida kiaa

mmira aataruuvaa iiravai. Vooya yaagueeqaivaa mmi kioodoo gioonna kiaapuuya tasi-pama varida kua kiaa mmira aataruuvaa iiravai. Vooya yaagueeqaivaa mmi kioodoo vitaira aataruuvaa iiravai.

¹² Anutuugaa gioonna kiaapu mmuakiaaya teerama kiada iya Anutuugaa mmooriiyaa varaaraivaara Yisuuva yaagueeqaivaa itaama iya mmiravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiya yaagueeqama variaaraivaara ivo yaagueeqaivaa itaama iya mmiravai.

¹³ Ta itaama inna yaagueeqaivaura mmooriiyauvaa iima rada vidadada mmuaa ausavai varada Anutuugaa Mmaapuuvaa kutaavaivee kiaravai. Kiaa kiada innara mmuaa yaatavai utuaaravai. Ta itaama mmooriiyauvaa iima rada vidadada koovayaida Yisuu Kirisiiva yoketaama varineema teeta itaama innanikaraama variaaraivaara iikiaravai.

¹⁴ Ta koovayaida itaama innanikaraama varida hama ta nnaakara kiisaiya roosi-ima variaaravai. Ta hama iya roosiima muaraagaida unnakua tira vaidiiaa unnakua kuaivaa rikiaaravai. Unnakua tira vaidiiaa gioonna kiaapu vooya ngiari yaata utuaa kua nnamari kuaivaa kiani iya rikiaada haruruaavai. Nnoori pinaivo rubaayoonno vioo kanuuvaa hanigiaangieeraivaa roosiima iya unnakua tiraiya kuaiyauvaa rikiaada iya nnaagiaivau kuaavai. Yuunna pinaivo sainaidi sainaidiri ngioo kanuuvaa utu koroonno feeneeraivaa roosiima iya unnakua tiraiya kuaiyauvaa rikiaada haruruaavai.

¹⁵ Ta mmoori yoketaiyauvaa iima rada vidadada ta hama iya roosiima muaraagama variaaravai. Ta gioonna kiaapuuyara mmuduuya rida kua kutaivaa iyaata tida Yisuu Kirisiiva ti kietavai variivaa roosiima ta innanikaraama varida inna aataru mmuakiaavai iima rada vidadada yokeekiaaravai.

¹⁶ Ivo kietavai roosiima varikiai ta inna yuku yaaku inna avu yaata mmuakiaa mmammavai roosiima mmuaannannuuma variaunnavai. Ti yuku yaaku ataiyauvo nuunainno mmuaakarai mmammavai vaineema vaa ta ausa hanigieeraiya itaama vari-annnavai. Ti yuku yaaku ataiyauvo yoketaama vaikai ta yokeekiaunneema vaa ta ausa hanigieeraiya titiyara titiyara mmuduuya rida yoketaama varida yaagueeqakiaunnavai.

Vaa ausa hanigieeraiya karaasa aataruuvau variatee

¹⁷ Itaama vaikio Udaanga Yisuuva ni tikiai na yaagueeqama ngiita kua tiee ngiita ataa kua tinaravee. Ngia sa sabi kava vaidi voopinaiya kumimakama rada nuairaiya roosiima nookieatee. Iya yaata utiraivo kuminayaa mmanna yaata utuaavai.

¹⁸ Iya yaata tinniiyauvo heenaivaki nuaida aatarura kumimakairaivaa roosiima vainoo. Iya hama tuqinnama teeda rikiaavo iya ausaiyauvo yaagueeqaivaa hama iya Anutu-uqasidiri yoketaama viriraivaa vareerama kiada variaavai.

¹⁹ Iya mminnamminnaa maisa vareeraivakira nnaasu vida ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi nuaira aataruuvaa iida ari vookara ari vookarai maisai aataruuyauvaa nnaasu iikiaavai. Iida varida hama iyauvaara iya mmamma maisakiaavai.

²⁰ Iya itaama iikiaa aataruuyauvaa hama ngia Yisuu Kirisiinnasidiri rikiaada iikiaavai. Yisuunna aataru ari vookaraivaa ngia iikiaavai.

²¹ Vaa ngia innara rikiaada inna nnaagiai vira gioonna kiaapuya varuduu vooyaano vaa Yisuunnaki vau kua kutaivaa ngii gaa ngii muduu ngia rikieeravai.

²² Ivaara ngiingii mmamma iira eenanaa aataruuvaa pikiaatee. Ii aataru ivo ngii puaisa utuduu ngia tauraa varuu aataruuvo ari vookarairavai. Ngii mmamma eenanaivo iikiatiraivo ngii unnakua tuduu ngia vaidi putiraiya roosiima putuaara iida variravai.

²³ Ngii aakiyauvaata ngii yaata tinniiyauvaatama hanigia kiada karaasaya variatee.

²⁴ Vaidi karaasaivaa Anutuugo ari roosiima iima kiaiyo vaivaa vara yuu kiada vaidi tuanaaya variatee. Fai ngia itaida ngii seenaiya tasipama yoketaa safu tuanaa ari vookaraiya variaaravee.

²⁵ Ngia itaama variaivaara sa unnakua kiatee. Ngia mmuaakaraama Anutuugaa raunna mmaapu tuanaaya variaivaara ngii seenaiyaatama kua kaaaree kaa kua kutaivaa kiatee.

²⁶ Fai ngii ausaiyauvo ngii nnannateenai sa ivauidiri mminnamminnaa maisaiyauvaa varaatee. Sa ngii seenaiyara ngii ausaiyauvo nnannateenono suaivo haatapaivee. Aki-airaama iyaata kua yoketaama kiatee.

²⁷ Sa Sataangaa kuaivaara muaraagakiatee.

²⁸ Tauraa varioo mmuara raira vaidiivoono mmuara raira aataruuvaa pikiaivee. Pikioo ari yaakuuvaitanaadiri yaagueeqama mmoori varano mminnamminnaiyauvo innasi suvuaino too ari seena kumina hama mminnaataiya saivai mmiaivee.

²⁹ Sa ngii avaiyauvakidiri kua maisa vooyauvai kiatee. Kua yoketaiyauvaa nnaasu kiatee. Gioonna kiaapu muaraagama variaya yaagueeqama variaaraivaara yamaa kua

yamaa kua iyaata tida kua yoketaiyauvaa nnaasu kiatee. Gionna kiaapuuya ngii kuaivaa rikiada yoketaama variaaraivara kua yoketaiyauvaa nnaasu kiatee.

³⁰ Sa ngia vo mmoori mmuaararai voovai iida varida Anutuugaa Mmannasa Yoketaivaa mmuaararavaa mmiatee. Vaa Anutuugo ngii mmataama kiaivara ivo Mmannasa Yoke-taivaa ngii mivai. Fai suai nnaagiai ivo ngii vitanai ngia inna gionna kiaapu tuanaaya mmamma dummukiara variaaraivara ivo Mmannasa Yoketaivaa ngii mivai.

³¹ Ngia ngiingii ausa kapikarai mmuakiaayuvai pikiada ausa nniitareera buaaru tiraivaatama pikiada kua yaagueeqa tida tomedaira kuaivaa tiraivaatama pikiada nniki tomedaida variraivaatama pikiaatee.

³² Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmoori yoketaivaa iida ngiingiiyara ngiingiiyara boo kiatee. Anutuugoono Yisuu Kirisiiva putuuvaa ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara hama yaata utirainno rugaivaivee. Ivaa roosiima ngiingii seenaiya mminnamminnaa maisaiyauvaara sa yaata utiraida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa ngiingii mmi ngiingii mmiikiatee.

5

Ta mmeekiaivau nnaasu hara kiada variaaravee

¹ Anutuugo ngiiyara mmuduuya ruaivaaraida ngia inna uru nnaakaraya variaano. Ngia itaama inna nnaakaraya variaivara ivo varineema ngieetama itaama hara kiada variatee.

² Ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya rida variatee. Nnaaruaiya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara puara sipisiipaiyauvaa kati Anutuugaara hudooduu suuda yoke-taivo vuuvaa Anutuugo rikioduu inna yoketairavai. Yisuu Kirisiiva tiyara mmuduuya ruoo kati ti mminnamminnaa maisaiyauvaara putuduu Anutuugo tooduu inna yoke-tairavai. Itaama vaiivara Yisuu Kirisiiva tiyara mmuduuya ruaineema ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya rida varida variatee.

³ Ngia Anutuugaa gionna kiaapuya variaivara sa maisa aataruuvaa iikiaaraivara ngiingii kaa mmi ngiingii kaa mmiida varida kua kiatee. Sa sabi nuaira aataruuvaraata maisama yaata utiraivaaraatama kua tida sa ari vo gionna kiaapuuya mminnamminnaiyauvaara ngii varaata varaataira aataruuvaraatama kua kiatee.

⁴ Sa kuuu kuaaru tomedaira kuaivaa tida sa sabi kuaivaatama tida sa isareera kua maisaivaatama kiatee. Anutuugaa gionna kiaapuuya hama itaama kua kaaivai. Ngia iqitaa kua kaa aataru ivaa pikiada Anutuugaata kua yoketaivaa kiatee.

⁵ Vaa ngia aa kua aavaa arinaima rikiaavai. Gionna kiaapu voovoono sabi nuaira aataruuvaa iinno maisama yaata utuoo ari vo gionna kiaapuuya mminnamminnaiyauvaara inna varaataivoono fai hama Anutuugoota Yisuu Kirisiivaatama gionna kiaapuyara dira yosinnaivaki voo innani teerama kiaiayuvaa varaanaravai. Ari vo gionna kiaapuuya mminnamminnaiyauvaa taikio inna varaataira aataruuvoo inna unnakua anutuuvaa ausa mmuduuya mmiraivaa roosiivai.

⁶ Gionna kiaapu vooya sabi kuaivaa tida ngii unnakua tikiai sa iya itaa kaa kuaivaa rikiaatee. Gionna kiaapuuya itai kuaiyauvaa rikiada Anutuugaa kuaivaa rikiaadaata hatokaivara fai inna nnannateeraivo iyasi nninaravaivee.

⁷ Itaama iikiaa gionna kiaapuuya sa iya tasipama nuaida iikiatee. Iya pikiaatee.

⁸ Ngia nnaaru upisiivaki variravai. Aanna makee ngia Udaanga Yisuu Kirisiinna gionna kiaapuya variaivara ngia mmeekiaivau hara kiada variaano. Ivaara gionna kiaapuuya mmeekiaivaki variraianikaraama hara kiada variatee.

⁹ Fai ngia mmeekiaivau varikioonno ari vookarai variraivo ngiisi vainai teeda fai ngia yoketaama varida aataru safuuvau nuaida kua kutaivaa kiaravaivee.

¹⁰ Ngia ngiingii variraivyauvaara yaata utida Udaanga Yisuu Kirisiinna yoketai aataruuvaa iikiaavo inna yoketairaivara arinaima teeda rikiada ivaa nnaasu iikiatee.

¹¹ Gionna kiaapu vooya kumina mminnaa upisiivaki vai mmooriyauvaa iikiaiya sa ngia iya tasipama iikiatee. Iya itaama iikiaa aataruuvaa ngieenoo mmeekiaivau yapa kikio kooyaa vakiaivee.

¹² Iya haumaki itaama iikiaa aataru maisaiyauvaara hama ta ivaara ti kua kiatainoo. Fai ta ivaara tikio too ti mmamma maisainaravai.

¹³ Mmuakiaa aataruuyauvo mmeekiaivaki vaino fai oyaiyauvo kooyaa vainaravai. Kooyaa vaino too fai iyaavakidiri mmeekiaivo aikiooma taanaravai.

¹⁴ Ivaara vaidi voovoono tauraa tunoo:

Vuru nnaamuru-o, diitaanee.

Putuannaivakidiri diitaanee.

Diitano Yisuu Kirisiinna mmeekiaivo

iiyaa taanaravaivee.

Ivoono itaa kua tiravai.

¹⁵ Ivaaraida ngiingii variraivaara tuqinnama haitatuukiatee. Sa vaidi kumimakaiya roosiima hara kiada variatee. Vaidi tinni ruaiya roosiima hara kiada variatee.

¹⁶ Aa suai ta variaunna suai aavaki kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo ti suvuainoo. Ivaaraida Anutuugo aataruuvaa ngii vitainai rikiada inna mmooriivaa makee tinai iikiatee. Sa pikiaatee.

¹⁷ Itaama vai aataruuvo vainai sa ngia ivaara kumimakaida variatee. Anutuugo yaata utuoo ngii miaramiaraa ngii mii mmooriivaa tuqinnama teeda rikiaarivaara mmoori varaatee.

¹⁸ Sa kapika nnoori vuainaivaa nneeda kumimakaida variatee. Fai ngia itaikio ngii variraivo koonnainaravai. Ii aataru ivaa pikiaada Mmannasa Yoketaivaara iikio ivo ngii aakiaana suvuakuaivee.

¹⁹ Anutuugaa kuaivaata inna kuaruuvataama ngiingii kiasa mmi ngiingii kiasa mmiiki-atee. Ngiingii ausaiyauvaki Udaanga Yisuu Kirisiinnara ngii yoketaivai kua yoketaivo ngiiki vaivaa tasipama innara kuaruuvaa kiatee.

²⁰ Mmuakiasa suai mmuakiasa aataru mmoori mminnamminnaiyauvaara yoketaayauvaivee nnaasu kiasa kiada ngii Gioonna Anutuugaa kiasa mmiatee. Ngii Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaata utida itaama kiasa mmiatee.

Pauruuso nnaata vaatiiyara tiravai

²¹ Vaa ngia Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada inna mmemmaana kuaivaara ngia ausa hanigieeraiya ngiingiiyara ngiingiiyara yaata utida ngiingii kuaiyauvaa rikiada iikiatee.

²² Ngia gioonna vaa vaati vareeraiyaso, ngia Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada inna mmemmaana kuaaneema ngiingii vaatiiya kuaiyauvaa rikiada iikiatee.

²³ Yisuu Kirisiiva vaa ausa hanigieeraiyara dirayaama vaidiiya ngiari nnaataiyara dida vakiaavai. Yisuu Kirisiiva ariinoo gioonna kiasa vaa ausa hanigieeraiya vitoo yoketaivau yapaivai. Vaa iya inna yuku yaaku inna mmamma mmuyai mmuakiaavai roosiikiaavai.

²⁴ Ivaaraida vaa ausa hanigieeraiya Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada iikianeema gioonna vaa vaati vareeraiya ngiari vaatiiya kua mmuakiaayauvai rikiada iikiatee.

²⁵ Vaidi vaa nnaata vareeraiyaso, Yisuu Kirisiiva vaa ausa hanigieeraiyara mmuduuya ruaineema ngiingii nnaataiyara mmuduuya ruatee. Yisuu Kirisiiva vaa ausa hanigieeraiyara pinaama mmuduuya ruoo iyara putiravai.

²⁶ Ivo itaama uvaara gioonna kiasa vaa ausa hanigieeraiya nnooriivoono iya mmammaiyauvaa finirayaama Anutuugaa kuaivoono iya aakiaiyauvaki fini kioodoo iya yoke-taama varida Anutuugaa gioonna kiasa tuanaaya variravai.

²⁷ Yisuu Kirisiiva gioonna kiasa vaa ausa hanigieeraiya teenai iya yoketaa tuanaaya inna avuuvau variateerivaara ivo iyara putiravai. Iya mmammaiyauvunu teeganaaganainno taminnumaunnuunoo vairaiyauvoota ari vookarai mminnaa itaiyauvootama iyaayaa vaiyauvaa roosiima iya aakiaiyauvaki sa mminnamminnaa maisaiyauvo vakiaiveerivaara ivo iyara putiravai. Vaa ausa hanigieeraiya yoketaa tuanaa hama mminnamminnaa maisaataiya varikio sa maisa mminnamminnaa vooyauvai iyasi vakiaiveerivaara ivo iyara putiravai.

²⁸ Ivaara vaidiiya ngiari mmammaiyauvaara tuqinnaaneema ngiari nnaataiyaraatama tuqinnada iyara mmuduuya ruatee. Vaidi voovoono ari nnaataivaara mmuduuya ruaiivoono inna ariiyaraata tuqinnoo mmuduuya ruaiyai.

²⁹ Hama vaidi voovoono ari mmammaivaara inna pirisaivai. Ivo makemakee varioo yeenna nnoo ari mmammaivaara tuqinnaivai. Mmuakaraama Yisuu Kirisiiva vaa ausa hanigieeraiyara tuqinnaivai.

³⁰ Ta Yisuu Kirisiinna yuku yaaku mmamma mmuyai mmuakiaavai roosiikiaun-vaara ivo ti tuqinnaivai.

³¹ Nnaata vaati vareera aataruuvaa Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Ivaara fai vaidiivo ari kaano koovaitana pikioo nnaataivaa varoo inna tasipama mmuakaraiva-tana variaaravaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

³² Ii kua fafaara ivaki kua kutaa ari vookaraivo haumaki vainoo. Na oyaivaara yaata utuee rikiaunoo. Ii kua ivo Yisuu Kirisiinnaraata vaa ausa hanigieeraiyaraatama tiivai.

³³ Ii kua ivo ngiiyaraatama tiivai. Mmuakiasa vaidi nnaata vareeraiya ngiingiiyara tuqinnaaneema ngiingii nnaataiyaraatama tuqinnada mmuduuya ruatee. Mmuakiasa gioonna vaa vaati vareeraiya ngiingii vaatiiya avaiyauvaa rikiaatee.

¹ Nnaakaraso, ngia ngii Udaanga Yisuu Kirisiinnara mmuduuya ruaivaara ngii kaano kooya avaiyauvaa rikiada iikiatee. Ii aataru ivo yoketaa aataruvai.

² Anutuugo mmaanna tuu kua voovai tunoo: Ai kaano koovaitana avaivaitana arinaima rikiee iikiane.

³ Ivo tauraa mmaanna tuu kuaivaa itaa kua tiao kua kiaa teerama kioovaatama ataa kua tunoo: A mmatayaa yoketaama variee hokobama varinaraiivaara ai kaano koovaitana avaivaitana arinaima rikiee iikiane. Ivo itaa kua tiravai.

⁴ Ngia kaano kooyaso, sa kuminayaa ngiingii nnaakaraiya tikiai iya ngiiyara nnannataatee. Tuqinnama iyara haitatuuda Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa iya kiaa mmiatee.

Pauruusoono sikaunnaadiri yookairaiyaraata ngiari haitatuuraiyaraatama tiravai

⁵ Sikaunnaadiri yookaama kaaani mmoori vareera gionna kiaapuuyaso, mmatayaa diaa vaidi ngii haitatuuraiya avaiyauvaa tuqinnama rikiada iikiatee. Ngia koonnama mmooriiyauvaa iivoora tida ivaara yaata utida aatuuda biribiriira tasipama iya avaiyauvaa rikiada iikiatee. Ngia Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiada iikiaaneema iya kuaivaa mmuaa yaatavai rikiada iikiatee.

⁶ Sa iya ngiiyara yoketaa kuaivaa kiaaraivaara nnaasu iya avuuyauvunu mmooriivaa iikiatee. Yisuu Kirisiinna mmoori vareera gionna kiaapuya varida Anutuugo yaata utiraivaugiatama ngiingii mmamma mmuyai mmuakiaayauvai inna mmida iikiatee.

⁷ Sa vaidiyyara nnaasu yaata utida iikiatee. Udaanga Yisuu Kirisiinnara sirigaida varida inna mmooriivaa iikiaaneema ngiingii mmooriiyauvaa iikiatee.

⁸ Vaa ngia rikiaavai. Udaanga Yisuu Kirisiiva mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai yoketaa mmooriiyauvaa iikiaiayauvaa irisaiyauvaa iya mmunaravai. Fai ivo sikaunnaadiri yookaama kiada viteera gionna kiaapuuya mmioo kati ngiari yaata utiraivaugiatama nuairiyaatama mmuaakaraama mmunaravai.

⁹ Mmoori vareeraiya haitatuuraiyaso, ngii mmoori vareeraiya ngiiyara yoketaakiateera aataruuvaa iikiaivaara yaata utida ngieeta iyara yoketai aataruuvaa iida iyara yoketaakiatee. Sa iya aatuukiateera kuaivaa iya kiatee. Sa iyara ngii nnannateenai iikiatee. Vaa ngia rikiaavai. Mmuua haitatuuravoono ngiau aapu variivoono ngiiitaata ngii mmoori vareera gionna kiaapuuyaatama haitatuuvai. Ivoono mmuakiaa gionna kiaapuuyara mmuaa aataruvai iivi.

Anutuugaa rapira mminnaa mmuakiaayauvai varaatee

¹⁰ Aa nnaagiai kua aavaata rikiatee. Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara yaagueeqama varia rada vidada yaagueeqama nnaasu variatee. Ivo yaagueeqa ari vookaraivaa ngii minai varada yaagueeqama variatee.

¹¹ Mmuakiaa rapira mminnaiyauvaa Anutuugo ngii miiyauvaa varada uyuatee. Varada uyida raida fai ngia Sataangaa unnakua mmoori maisaiyauvaa hama iirama kiada yaagueeqama diaaravai.

¹² Hama ta vaidi mmatayaiyaata rapuaunnaanoo. Ta Sataangaa mmagia maisaiya ngiau aapu variyaiyaata rapida iya kieetaiyaatama rapida ari vo kieetaya aa upisiivo vai suai aavaki variyaiyaatama rapuaunnaanoo.

¹³ Ivaara Anutuugaa rapira mminnaiyauvaa aanna makee varaatee. Fai ngia itaama teeraikio maisa suaivo nninai teeda fai ngia ngii nnammutuaiyaata rapida yaagueeqama dida vakiaaravai. Fai ngia iyaata rapidada rikikio ngii pirisainainnaata fai homo ngia yaagueeqama dida vakiaaravai.

¹⁴ Ivaara teerada yaagueeqama diatee. Ngii ootitaiyauvunu vausa roosiima kua kutaivaa rammuatee. Ngii nniriiyauvunu yaagueeqa kapaqaivaadiri iima kioovaa roosiima safuuma variraivaa yapaatee.

¹⁵ Ngii yukuuvaitanau yuku nnaba roosiima mmayaaya yoketaivaadiri ausa nuufaivaa vareera aataruuvaa teerama kiada nuaida varida kiaa mmiaaraivaa uyuatee. Iva uvida yaagueeqama diatee.

¹⁶ Mmuakiaa suai okoovaa rau hiri kiada vairaivaa roosiima Anutuugaara kutaavaivee kiatee. Fai ngii itaikio mmuakiaa kua maisaiyauvaa vaidi maisaivo ikia tai veevaivaa roosiima ngiiyaa haanara iinai ngia iivaadiri rasuuma kiaravai.

¹⁷ Ngii kieetaivau tommeekaivaa yapeeraivaa roosiima Anutuugo ngii vitoo yoketaivau yapaanara kuaivaa rikiada varaatee. Ngia rapira paipa avaikaraivaa Mmannasa Yoke-taivo ngii miivaa varaatee. Anutuugaa kuaivo inna ngii paipayauvaivee.

¹⁸ Anutuugaa rapira mminnaiyauvaa varada yaaku vareeraivaatama tasipama iikiatee. Anutuugo ngii tasipaiveeraivaara yaaku varada inna yaparakiatee. Mmuakiaa suai Mmannasa Yoketaivo ngii giaa ngii miivaugiatama yaaku varaatee. Ivaara tuqinnama haitatuuda sa Anutuugaa mmooriivaa pikiaatee. Anutuugaa gionna kiaapu mmuakiaayara makemakee yaaku varaatee.

¹⁹ Ngia niiyaraatama yaaku varaatee. Yaaku varakio Anutuuqo kuaivaa ni avaivaki yapa kinai fai na hama aatuurama kiee yaagueeqama kiee mmayaaya yoketaivo haumaki vaivaa kooyaa tinaravai.

²⁰ Na ii mmayaaya yoketaa ivaa kiaa kookieema kiee kiauvoono aanna makee na oovi nnauvaki variaunoo. Itaama vainai na aatuuvoora kiaa yaaku varakiai na yaagueeqama kiee mmayaaya yoketaivaa tinaravaivee.

Pauruuso gioonna kiaapuuya nnaagiai boo tiraivaa kiaa mmiravai

²¹ Tukikiiva ti seena tuanaa ta innara mmuduuya ruaunnaivovee. Ivo Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa yaagueeqama iivoono mmuakiaa mmoorivai na datadataama variee iikiauva ngieetaatama rikiaateeraivaara ivo ngiisi vioo ngii giaa ngii minaravai.

²² Ivaara na inna titano ngiisi kuanaravee. Ngiisi vioo ta mmuakiaaya yoketaama vari-aunnaivaara ngii giaa ngii minai rikiaada ngii ausaiyauvo yoketai na ngia yaagueeqama variateeraivaara na inna titano ngiisi kuanaravee.

²³ Ti Napoova Anutuuqoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama ngiari ausa nuufaivaitanaata ngiari mmuduuya riraivaitanaatama mmuakiaa vaa ausa hanigieeraiya mmikiai ivaitanaara kutaavaivee kiateeraivaara na yaata utuaunoo.

²⁴ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara pinaama mmuduuya rida hama mmuduuya riraivaa pikiaiya Anutuuqo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo iya tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa yanaa aavaa Piripii varuuyani reeravai

Pauruuso ariinoo tauraa mmayaaya yoketaivaa Piripii varuuya kiasa mmuduu iya ausa hanigia kiada variravai. Iya mmataivaa Roomaa kieetaivoono utuu mmataivaa nnutuuvo Maketoniaa. Aa yanaa aavaa oovi nnauvakidiri Aposoroo vaidi Pauruuso varioo reeravai. Ausa hanigloo vooya innara ooqoo tuuvaaraata Piripii vaa ausa hanigia kiada nuunaiyaki unnakua aataruuyauvo vauyauvaaraatama Pauruusaa ausaivo mmuaarareeravai. Ausa mmuaararoonnaata Pauruuso Yisuunnara yaagueeqama kutaavaivee tuuvaara sirigainno yaagueeqama variravai. Piripii varuu vaa ausa hanigiooya sirigaida yaagueeqama varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada iya ausaiyauvo mmuaararooduuta mmannammanna yaagueeqama Yisuunnara kutaavaivee kiasa kiada yoketaama variateeraivaara Pauruuso aa yanaa aavaa reeravaivee.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Ti seena vaidi Timotiiva ni tasipama varikiai na fafaarakiaunoo. Ta taaravaitanaano Yisuu Kirisiinna mmooriivaa vareera vaidivaitana variaunnaanoo. Mmuakiaa Anutuugaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa kiada yoosinna Piripii variyaiyani na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Ngiiniaatama ngiiyara haitatuura vaidiiyaniaatama iya tasipama mmoori variyaiyaniaatama na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

² Ti Napooa Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara ta yaata utuaunnaanoo.

Pauruuso gioonna kiaapu Piripii varuuyara

yaaku vareeravai

³ Mmuakiaa suai na ngiiyara yaata utuee ngiiyara yaaku varee ni Anutuugaara yoketaavee kiauvali.

⁴ Mmuakiaa suaivaki na ngii mmuakiaayara yaaku varauko ni ausaivo kaayauma sirigaivai.

⁵ Na tauraa ngii tasipama mmooriivaa varee mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaa suaivakidiri ngieeta neetama vara rada nnidada aanna makeennaata varaunnaivaara na ngiiyara yaaku varauko ni ausaivo pinaama sirigaivai.

⁶ Vaa na aa kua aavaa arinaima tee rikiauvali. Anutuugo tauraa mmoori yoketaivaa ngii aakiaiayuvaki iivoono fai mmannammanna iinnonno Yisuu Kirisiiva kava tiinara suaivaki fai iima taikaanaravai.

⁷ Na mmannammanna ngiiyara pinaama mmuduuya ruauvaara na itaama ngiiyara yaata utuauvo inna safuuvai. Mo na kati nuaina mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya yaagueeqama kiasa mmiaaduu rikiada vooyaano ivaara kutaavaivee kiasa kiada yaagueeqama varuduu vooyaano ivaara ooqoo tuduu na safuuma iya kua irisaivaa tiravai. Ii suai ivakiaatama na makee oovi nnauvaki variaa suaivakiaatama ngia mmuakiaaya ni tasipama mmoori varaavai. Ivaara Anutuugo kati niyara yoketaama yaata utuoo ngiiyaraatama kati yoketaama yaata utivai.

⁸ Boo, ngia mmuakiaaya ngiiyara na pinaama ni ngiiyaraikio ni ausaivo pinaama ngiiyara ratainoo. Ni aakiaivaki itaama vaivo Yisuu Kirisiinnakidiri nniivai. Na kua kutaivaa itaa kua kiauva vaa Anutuugo ni taivai.

⁹ Na aa kua aavaa ngiiyara ataama yaaku varaanaravee. Ngii mmuduuya riraivo fai voo voo pinaavai vainai ngia mmuakiaa aataru kuaiyauvaa tuqinnama teeda rikiada ivaara safuuma yaata utuaaravee.

¹⁰ Ngia yoketaama varira aataruuvaa arinaima teeda rikiada yoketaavaivee ki-ateeraivaara na itaama ngiiyara yaaku varaunoo. Fai ngia itaama varida iidada Yisuu Kirisiiva kava tiinara suaivaki ngia yoketaama varida hama ngii haruriraivaa irisaivootainaravai.

¹¹ Fai ngia itaikio aataru safu tuanaivaa Yisuu Kirisiiva ariinoo ngii miivo fai ngii aakiaiayuvaki suvuainai rikiada ngia iikiaravee. Fai ngia itaama iikio Anutuugaa nnutuuvo ngiau aapu vinai gioonna kiaapuuya innara kua yoketaivaa kiaravaivee.

Ta Yisuu Kirisiinnara nnaasu yaata utida variaaravai

¹² Ni seenayaso, vaa mmuaararai aataruuyauvo niisi nniivaara Yisuunna mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu vooyaatama rikiaavai. Ngia ivaa rikiaateeraivaara na ngii giaa ngii miaunoo.

¹³ Yisuu Kirisiinna kua mmayaayaivo kooyaa vakiaiveeraivaara na oovi nnauvaki variauvaa kieeta vaidiivaa rapira vaidi mmuakiaayaatama mmuakiaa gioonna kiaapu aavaki vida nnida kiaiyaatama vaa ivaara teeda rikiaavai.

¹⁴ Na oovi nnauvaki variauvaa kaayau ti seenaiya Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiya tauraa kiisama muaraagakiaivaa pikiada nnaagiai pinaama innara yaagueeqakiaavai. Yaagueeqama kiada iida hama aatuuraida Anutuugaa kuaivaa kooyaa kuaa kookieekiaavai.

¹⁵ Vooyaano na nnutu ruaavai variauvaa iya niyara iya nnannataikiai ni yaataraaree kuaa Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kuaa mmiaavai. Vooyaano niyara yoketaida inna mmayaayaivaa kuaa mmiaavai.

¹⁶ Ii niyara yoketaa kuaa iya niyara mmuduuya ruaivaara mmayaayaivaa kuaa kookieekiaavai. Vaa iya rikiaavai. Na aavaki variee mmayaaya yoketaivaa yaagueeqama gioonna kiaapuuya kuaa mmiaiveeraivaara Anutuugoona ee-oo tuuvaara na aavaki vari-aunoo.

¹⁷ Niyara nniki apida variyai hama yoketaama yaata utiraida ngiari seenaiya iyara mannaka kiateeraivaara nnaasu yaata utida Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kuaa kookieekiaavai. Na oovi nnauvaki variee iya iikaa aataruuvaa na rikiee pinaa ari vookarai mmuaararavaa varaiveeraivaara iya yaata utida itaama iikiaavai.

¹⁸ Hama na ivaara yaata utuaunoo. Mmuakiaaya yoketaama yaata utiraiyaatama maisama yaata utiraiyaatama Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kuaa kookieekiaivaara ni yoketaunoo. Fai mmannammanna ivaara ni yoketainaravai.

¹⁹ Vaa na tauvai. Ngia niyara yaaku varaivaaraatama Yisuu Kirisiinna Mmannaasivo ni tasipama variivaaraatama fai Anutuugo tinai tee na oovi nnauvaa pikiee kati mmaanai kuanaravai. Ivaara fai mmannammanna ni yoketainaravai.

²⁰ Ni iikiatai aataruuvaa na faannaina hara kiee variauvaa rikiaatee. Na Yisunna kuaivaa pikiee nini mmooriivaara ni mmamma maisaivoo kuaa na mmuakiaa suai yaagueeqama variauneema mmuakaraama varinaraivaara na faannaina hara kiee variaunoo. Vaa na varinarannee? Vaa na putinarannee? Mmuakiaa suaiyauvakiaata aa suai aavakiaatama ni variraivakiaata ni putiraivakiaatama gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kua yoketaivaa kiateeraivaara na faannaina hara kiee variaunoo.

²¹ Mmatayaa variraivo datainne? Yisuu Kirisiiva ni tasipama varikiai na hara kiee variaunoo. Fai na putuee nnaagiai na varinaraivo aanna makee na variauvaa yaataraa-naravaivee.

²² Fai na homo mmatayaa variee kaayau mmoori yoketaiyauvaa iinaravai. Mo na datainarannee? Vo vara putiraivaara ni yoketainarannee? Vo vara variraivaara ni yoketainarannee? Hama neeta taunoo.

²³ Na taara aataruvaitanaara pinaama yaata utuaunoo. Na putuee Yisuu Kirisiinna tasipama varinaraivaara na pinaama ni yoketaunoo. Ii aataru ivo pinaama yoketai aataruvai.

²⁴ Na ngiiyara yaata utuauko na ngii tasipama varinaraivo putinara aataruuvaa yaatairavai.

²⁵ Vaa na arinaima rikiauvai. Fai na ngii tasipama varinaravai. Fai na mmuakiaaya ngii tasipama variee mmoori varanai ngia Anutuugaa kuaivakidiri yokeema rada vida varida Yisunnara kutaavaivee kiaivaara sirigakiaaravai.

²⁶ Fai na kava vara ranee ngiisi nninai rikiaada ngia niyara pinaama sirigaida Yisuu Kirisiinnara kua yoketaivaa kiaaraivaara na itaama ngii tasipama variee mmoori varaanaravai.

²⁷ Gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaara kua yoketaivaa kiateeraivaara tuqinnama variatee. Fai na ngiisi kuanarannee? Vaa hama na kuanarannee? Sa ivaara yaata utuatee. Ngia mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada mmoori yoketaivaa iikiaara kuaivaa na rikiaanaraivaara yaata utida tuqinnama variatee. Ngia mmuaa ausavai varada mmooriivaa yaagueeqama mmuaavaugiataama iida fai mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kuaa mmikiai iya Yisunnara kutaavaivee kiaaravai. Ngia itaama iikiaara kuaivaa na rikiaanaraivaara tuqinnama variatee.

²⁸ Fai ngia itaama iida ngiingii nnammutuuiyara sa aatuurama kiada yaagueeqama nnaasu mmooriivaa iikiatee. Fai ngia yaagueeqama iikiokio ngia iya yaataraaivo kooyaa vainai iya taaravai. Fai iya eeyaa putida taikaaraivo kooyaa vaino Anutuugo ngii vitoo yoketaama kinai ngia variaaraivootama kooyaa vainai iya taaravai.

²⁹ Hama ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara nnaasu Anutuugo ee-oo tikiai ngia Yisunna mmooriivaa varaavai. Ngia innara mmamma nniitareeraivaa varaaraivaaraatama Anutuugo ee-oo tikiai ngia inna mmooriivaa varaavai.

³⁰ Na nnaaru Yisuu Kirisiinna mmooriivaa rapira roosiima na iina variee mmuaara-roovaa varaivaa vaa ngia teeravai. Na makee mmuaikaraama mmuaararavaa varauvaara vaa ngia rikiaavai. Aanna makee ngieeta ni tasipama ii mmoori ivaa rapira roosiima iikiaaravee.

2

Yisuuva aduoo varuduu Anutuuqo ngiau aapu

inna vitoo yapeeravai

¹ Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia yaagueeqama variaano? Ivo ngiiyara mmuduuya ruaivaara ngia yoketaama variaano? Mmannasa Yoketaivo ngiiki varikiai ngia inna tasipama mmuaavau varida inna kuaivaa rikiaano? Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara boo tida ngiingiiyara ngiingiiyara tuqinnada variaano?

² Fai ngia itaama iikiaara iida varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada ngiingiiyara ngiingiiyara mmuaakaraama mmuduuya rida mmuaavau varikiai na tauraa ngiiyara sirigakiaaneema fai na kava ngiiyara pinaama sirigainaravaivee. Ivaaraida ivaugiataama iikiatee.

³ Ngia mmoori voovai iida varida sa ngiingiiyara nnaasu yaata utida ngiingiiyara mannaka kiatee. Adida varida ngii seenaiyara yaata utida kiatee: Iya yoketaama varida ti yaataraiyavee, kiatee.

⁴ Sa ngiingii variraivaara nnaasu yaata utida iikiatee. Ngiingii seenaiya vari-raivaaraatama yaata utida iikiatee.

⁵ Yisuu Kirisiiva yaata utuuvaugiataama mmuaikaraama ngiingiiyara ngiingiiyara yaata utuatee.

⁶ Nnaaru ivo mmannammanna itaavai nnaasu Anutuuqo varuduu

Anutuuqaa yaata tinniivo innaki vairavai.

Ivo itaama Anutuuqo varuuvaara

hama pinaama ivaara yaata utuoo

ivaa puaisa utiravai.

⁷ Hama ivaa puaisa utirainno

ariinoo ari variraivaa pikieeravai.

Pikiooduu mmatayaa gioonnaivo

inna mmata kiooduu

hanigioo vaidi mmatayaiya mmammaivaa varoo

sikaunnaadiri yookaama kioo

viteera vaidiivaanikaraama variravai.

⁸ Ivo vaidivai varioo

hama ariiyara mannaka tirainno

aduoo varioo

Anutuuqaa avaivaa nnaasu rikioonnonno

ari putinaraivaara ee-oo tioo putiravai.

Hama kati putirainno

maisama yatari sagaivau putiravai.

⁹ Ivaara Anutuuqo inna vitoo

ngiau aapu tuanaivau inna yapa kieeravai.

Yapa kioo nnutu voovai inna mmuuvo

mmuakiaa nnutuuyauvaa yaataroovaa

inna mmiravai.

¹⁰ Itaama vauvaara

fai mmuakiaa ngiau aapu variyaiyaatama

mmatayaa variyaiyaata

vaa putuaiya mmannasaiyaatama

Yisunna nnutuuvo ngiau aapu pinaavai vauvaara

innara toorivu yau haraaravai.

¹¹ Itaama vauvaara

fai mmuakiaaya Yisuu Kirisiinnara

Udaangaivovee kiaa kiada kiaa kookieekiaravai.

Fai iya itaa kua tikio rikioo

ti Napoonna Anutuuqaa nnutuuvootama

ngiau aapu vainaravaivee.

Ngia ausa hanigieeraiyano mmeekiavai roosiima variaaravai

¹² Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruaayaso, ivaara na ngii tasipama varuu suaivaki ngia ni kuaivaa rikiada uuneema aanna makee hama na ngii tasipama variaa suaivaki ni kuaivaa arinaima rikiada yaagueeqama iikiaaraivo inna yoketaavai. Anutuugo ngii vitoo yoketaivau yapaanaraivaara yaata utida inna mmooriivaa iikiokio taikaanaravai. Ngia innara aatuuda itaama yaagueeqama mmooriivaa iida vara taika kiatee.

¹³ Ngia Anutuugaa tasipama mmuaa yaatavai varada ivo yaata utiraivaugiataama ngia rikiaa rada iikiateeraivaara ivo mmannammanna ngiiki mmoori varaivai.

¹⁴⁻¹⁵ Sa mminnamminnaa maisaivaa vareerama kiada yoketaa tuanaaya variateeraivaara mmuakiaa mmooriivaa ngia iida varida sa nunuraanurai tida buaaru tida varida iikiatee. Ngia itaama iidada gioonna kiaapu mmatayaiya tomedama maisamaisama variyaiya tasipama hara kiada variaa suaivaki ngia Anutuugaa raunna mmaapu yoketaa tuanaaya variaaravai. Aakiapuuiyauvo ngiau aapuuvau mmeekia taimeema ngia iya tasipama varikio mmeekiaivo taanaravai.

¹⁶ Ngia tupatupaa variaara mmayaayaivaa puaisakama utida iya kiaa mmida varida mmeekia roosiima variaaravai. Fai ngia itaama iikiakiai Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki fai na ngii mannaka tinaravai. Na mmoori iikiauvo hama kuminayaa kuaikiai na hama kumina mmoorivai iikiauvi. Na iikiau mmooriivo kooyaa vainaraivaara ngia itaama iikiai na ngii mannaka tinaravai.

¹⁷ Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivo nnaaruaa vaidiyya yeena tapiivaa kiisama ngiaunnannuma iima kioovaa roosiima vainoo. Iya yeena tapiivau puara sipisiipa kiauva kati Anutuugaa tuseeema na ngiiyara ni kiauva tusee putinarannee? Vara hama na putinarannee? Fai kutaa na ngiiyara putinaraivaara ni ausaivo yoketaikiai na ngii tasipama sirigaina variaivai.

¹⁸ Mmuakaraama ngieeta ngii ausaiyauvo yoketaimai ni tasipama sirigakiatee.

Pauruuso Timotiyya Epaporotitiyya tiravai

¹⁹ Na yaaku vatee rikino Udaanga Yisuu Kirisiiva ee-oo tinai na kiisa suai Timotiinna titano ngiisi kuanaravai. Ngia yoketaama variaivaa na rikino ni yoketainaraivaara na inna titano ngiisi kuanaravai.

²⁰ Ari mmuaavoono ni tasipama mmuaa ausavai varoo ngiiyara pinaama mmuduuya ruaivai.

²¹ Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya aavaki variyaiya ngiari mmooriivaara nnaasu yaata utida varida hama Yisuu Kirisiinna mmooriivaara yaata utuaavai.

²² Vaa ngia taavai. Timotiiva ari vookaraama yoketaama mmooriivaa varoo ni maapuvai roosiima varuduu na inna koova roosiima varida ta mmayaaya yoketaivaara mmuaavugiataama mmoori vaeeravai.

²³ Ivaara kiisa suai vaidiyya niyyara data datai aataruuvaa iikiaaraivo kooyaa vainai tee na inna titano ngiisi kuanaraivaara na yaata utuaunoo.

²⁴ Neetaata na kiisa suai ngiisi kuanaraivaaraatama na yaata utuee kutaavaivee tino Udaanga Yisuu Kirisiiva aataruuvaa ni vitainai na kuanaravai.

²⁵ Ngia Epaporotitiiva ni haitatuukiaiveera inna titooduu niisi nniravai. Na inna titano kava vara ranoo ngiisi kuanaraivaara na yaata utuauko inna ni yoketaainoo. Ivo ni seenavai varioo ni tasipama mmoori varoo yaagueeqama iiravai.

²⁶ Ivo nniitaroovaa ngia mmuakiaaya rikioovaara ivo ivaara pinaama yaata utuoo ngiisi vioo ngii taanaraivaara inna yoketaainoo.

²⁷ Kutaavai. Ivo tauraa pinaama inna nniitarooduu rikioo putuoo fanniiravai. Anutuugo innara boo tuduu hama putiravai. Anutuugo hama innara nnaasu boo tirainno niyyaraatama boo tiravai. Inna nniitaroovaara vaa na mmuaararavaa vara kiee kava pinaa mmuaararavaa vareevoo kiaa Anutuugo niyyaraatama boo tiravai.

²⁸ Ivaara na inna titano ngiisi kuanaraivaara kaayauma ni yoketaainoo. Ngia kava inna teeda sirigaikiai na hama pinaama innara yaata utinaraivaara ni yoketaainoo.

²⁹ Ivo ti seenavai varioo Udaanga mmooriivaa varaivaara inna teeda pinaama sirigaida inna tuqinnaatee. Itai vaidiyya kua yoketaivaa tida iya kuaivaa rikiaatee.

³⁰ Ivo Yisuu Kirisiinna mmooriivaa iinno hama ari variraivaara yaata utirainno Yisunna mmooriivaara putuoo fanniivaara innara kua yoketaivaa tida inna kuaivaa rikiaatee. Ngia mmoori yoketaivaa niyyara ngii iikiataikiai ngieera variaivaara hama iikiauvo ivo ivaa iinno putuoo fanniivaara kua yoketaivaa innara tida inna kuaivaa rikiaatee.

3

Safuuma varira aataru tuanaivaa vareeraivaara Pauruuso tiravai

¹ Ni seenayaso, na nnaagiai kua voovai ngii giaa ngii minaravee. Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiyara yoketaivaara innara sirigaida variatee. Na tauraa fafaara raa kuaivaa kava ngii giaa ngii miauvaara hama ni maisainoo. Fai ngia ivaa rikiada yoketaama variaaravai.

² Vaidiia koonnama varida maisa mmooriiyauvaa iida ngii mmammaiyauvaa hatoakaivaara yaagueeqakiaiyara tuqinnama haitatuukiatee.

³ Teteenoo Anutuugaa Mmannasaivaa varaunnaivaara ti ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaunnavai. Ta Yisuu Kirisiinna tasipama variaunnaivaara ta sirigakiaunnavai. Ivaara teenoo mmamma hatokeera tuanaaya variaunnavai. Hama ta kati mmaanai mmamma hatokeeraiya roosiima titiyyara mannaka tida varida ivaara yaagueeqakiaunnavai.

⁴ Na kutaa tuanaa iya ni mmamma hatokoovaara neneenoo niniyyara ni mannaka kiatainai fai na aikiooma niniyyara mannaka tee ivaara yaagueeqainaravai. Fai vaidi voovoono ari mmamma hatokaivaara ariyyara yaata utuoo tinara: Na aikiooma vari-aunoo, tinai neenoo inna yaataaranaravai.

⁵ Ni noova ni mmata kiooduu na mmuaa sudaagavai nnaasu variaaduu iya ni mmam-maivaa hatokeeravai. Isarairaa gioonna kiaapuvaitanaano ni mmata kiooduu na Piya-mi-naa oyaivakidiri diitee Eporai kua tuanaa tuuyakidiri diiteeravai. Diitee yokeena Yu-tayaia mmaanna tuu kuaivaa uuvaara na Farisaivoono yaagueeqama iiravai.

⁶ Na yaagueeqama iinana gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyara maisa mmooriivaa iiravai. Vaidi voovoono mmaanna tuu kuaivaa rikioo iinno safuuma varitiri. Neenoo itaama variee hama mminnamminnaa maisaivaa varautirivee.

⁷ Na tauraa ii aataru iyauvaara rikiaaduu ni yoketairavai. Aanna makee na Yisuu Kirisiinna varauvaaraina na innara yaata utuee ii aataru iyauvaara rikiauuko ni maisaikiai na kiaunoo: Kuminayaa na iiravaivee, kiauvai.

⁸ Hama na iyauvaara nnaasu ni maisaikiai itaa kua kiauvai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna na arinaima tee rikiauvo inna yoketaa ari vookarai tuanaavai tauraa na iiki-ai-vaa yaataravai. Na Yisuu Kirisiinna arinaima tee rikiaunarivaara mmuakiaa aataru mmoorivai tauraa na iikiai yauvaara ni maisaikiai na kiaunoo: Kumina mminnaayauvai na iikiauvaivee, kiauvai. Mmuakiaa aataru koonnakaannama iiraiyauvaa na Yisuunna-roo tee kaagaari kiauvai. Na Yisuu Kirisiinna varaanaraivaara na ii aataru iyauvaara kumina mminnaa yaapasiyauvaivee kiauvai.

⁹ Na Yisuu Kirisiinna eeyara varee inna tasipama varinaraivaara iyauvaara kiaunoo: Yaapasiyauvaivee, kiauvai. Hama na mmannammanna Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikiee ivaa iina variee nene safuuma variraivaa varauvai. Na Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiauvaara Anutuugo niyyara tinoo: Safuuma variraivovee, tiivaa vaa na ivaa varauvai.

¹⁰ Na Yisuu Kirisiiva varii aataruuvaa arinaima tee rikiee Anutuugo inna tuduu putu-uvakidiri diitoo yaagueeqaivaa varaanaraivaara ni yoketaainoo. Ivo mmamma mmuaara-roovaa varoneema neeta varee ivo putinara uduuu iya maisa mmooriivaa inna mmuuvaa neeta varee itaama varinaraivaara ni yoketaainoo.

¹¹ Fai na putino too Anutuugo ni tinai na putuauvakidiri diitee kava varinaraivaara na faannaina variee itaa kua kiaunoo.

Anutuugaa atauvaa yaatararaivaara seenada vida varaatee

¹² Hama na niniyyara kiaunoo: Vaa na aikiooma itaama iina koovayama variauvaivee, kiauvai. Yisuu Kirisiiva vaa ni varaivaara na yoketaama variraivaa varaanaraivaara mmannammanna mmooriivaa yaagueeqama kiee varee variaunoo.

¹³ Ni seenayaso, hama na yaata utuee kiaunoo: Vaa na varauvaivee, kiauvai. Aa na tinara kua aavaa nnaasu na iina variee variaunoo. Vaa na tauraa iikiaa mmooriivaa taunnu kiee aanna makee karaasa mmooriivaa nnaasu na yaata utuee mmannammanna yaagueeqama kiee ivaara iina variee variaunoo.

¹⁴ Vaidiia seenada vida atauvaa yaatarada irisaivaa varaaneema na safuuma seenenana atauvaa yaatara kiee irisaivaa varaanaraivaara mmoori varauvai. Anutuugo irisaivaa tupatupaa variraivo ngiau aapu vaivaa ni minaraivaara na mmoori varauvai. Yisuu Kirisiiva putuuvaa Anutuugo ii irisai ivaa ti mmnaraivaara ti maavee tiivai.

¹⁵ Ta mmuakiaaya Anutuugaa aataruuvaa iida rapisiima taunnaiya ii kua ivaara mmuaa yaata mmuaa tinnivai varaaravee. Fai ngia vooya ari vo yaata tinnivai varakio fai Anutuugo ivaara kooyaa ngii vitainaravai.

¹⁶ Fai itaama vainai sa ngia ivaara yaata utuatee. Vaa ta tauraa aikiooma iikiaunna aataruuyauvaa fai ta mmannammanna yaagueeqama kiada iikiaravai.

¹⁷ Ni seenayaso, ngia mmuakiaaya na iikiauneema iikiatee. Ta safu aataruuvaa iida ngii vitaakiaunnaivaara gioonna kiaapu ivaugiataama kuaia ya tuqinnama taatee.

¹⁸ Na kaayauneetu aa kua aavaa ngii giaa ngii miravai. Aanna makee na rateera tasipama kava ngii giaa ngii miaunoo. Kaayau gioonna kiaapuuya maisama variaivaara iya Yisuu Kirisiiva yatari sagaivau putuu aataruuvaa nnammutuaaya variaano.

¹⁹ Ngari mmamma iira aataruuvo iya anutuuvovee. Maisa mmooriiva iya iikiaivaara hama ivaara iya mmamma maisairama kiada ivaara ngiariyara mannaka kiaavai. Iya mmatayaa diaa mminnaiyauvaara nnaasu yaata utida variaano. Iya itaama variaivaara fai iya iikia aakiaivaki kuaaravee.

²⁰ Mo teenoo ngiau aapuuvakinaiyavee. Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau ti yapaivoono ngiau aapuuvakidiri tiinaraivaara ta faannaida variaunnaano.

²¹ Ti mmamma mmatayaa diaa muaraagaiyauvaa fai ivo ari mmamma ngiau aapu diaa yoketaa ari vookaraivaa roosiima hanigia kiaanaravai. Ivo aikiooma mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo dira yaagueeqaivadiri fai iinaravaivee.

4

Pauruuso Piripii varuuya kuaivaa kiaa mmiravai

¹ Ni seenayaso, itaama vaikai na ngiiyara mmuduuya ruee ngii tasipama ni vari-atainoo. Ngia ni mmooriiva kaanaiya na ngiiyaadiri Anutuugaasidiri irisaivaa varaanaraiya variaani na ngiiyara yaata utuauko ni ausaivo yoketainoo. Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, ngia yaagueeqama variaaneema Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaagueeqama kiada iida varida variatee.

² Evotiaaya Sidikiya ngia gionnavaitana na yaagueeqama ngiita kua tiee ngii giaa ngii miaunoo. Sa ngiingiiyara ngiingiiyara nnannateerama kiada Udaanga Yisuu Kirisiinna raunnavaitana varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variatee.

³ A vaidi hama ni pikieerainna yaagueeqama ni tasipama mmoori varaannaikua eetaatama ii gioonna innidanaa tasipama mmoori varanai sa ngiariyara ngiariyara nnannataateeraivaara na i yaparakiunoo. Ii gioonna innidanaano ni tasipama mmayaaya yoketaivaa yaagueeqama kiaa kookieema kiaivaara eeta iya tasipama mmoori varaanee. Vaidi voovai nnutuuvo Keremeenootama ngari vo gioonna kiaapu ni tasipama mmoori varaiya tupatupaa variraivaa varaavo iya nnutuuyauvo Anutuugaa yanaivau vaiyaatama ivaitana tasipama mmoori varada mmayaaya yoketaivaa kiaa kookieema kieeravai.

⁴ Ngia mmuakiaa sui Udaanga Yisuu Kirisiinnara sirigaida variatee. Na kava ngii giaa ngii miee kiaunoo: Sirigakiatee, kiaunoo.

⁵ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya tasipama tirooma variatee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva fai kiisa sui kava tiinaravai.

⁶ Ngia datadataama variaaraivaara sa pinaama yaata utuatee. Ivaara yaaku varada varida ngiingii nuaira variraivaki teekio hama ngiisi vai mminnaiyauvaara Anutuugaata kua tida kiaa mmiatee. Kiaa mmida ivaara yoketaavee kiatee.

⁷ Fai ngia itaama iikio Anutuugaa ausa nuufa ari vookaraivaa hama ta mmatayaiya yopeema taunnaivo ngiiki vainaravai. Fai Anutuugo iava ti mminal ta Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaunnaivaara ti ausa tinniiyauvo yoketaama vainaravai.

⁸ Ni seenayaso, aa na nnaagiai kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Kua kutaivaaraata gioonna kiaapuuya aataruuvaa kua yoketaa ari vookaraivaa tiraivaaraatama safu yoketaa aataruuvaaaraata hama mminnamminnaa maisaatai aataruuvaaaraatama yoke- taama vai mminnaiyauvaaraata mmoori yoketaivaaraatama yaata utuatee. Itaama vai aataru yoketaiyauvaara gioonna kiaapuuya kua yoketaivaa tiraiyauvo ngii yaatana su- vuakuavee.

⁹ Kuaivaa na ngii giaa ngii miaaduu ngia rikiada varooyauvaa iida mmooriyauvaa na iikiaaduu ngia tooyauvaa iikiatee. Fai ngia itaikio Anutuugo ausa nuufaivaa gioonna kiaapuuya mmioo variivoono ngii tasipama varinaravai.

Piripii varuuya mminnaiyauvaa Pauruusaa mmudu

yoketaavee tiravai

¹⁰ Ngia hokoba sui kati varidada aanna makee ngia kava niyara yaata utida ni tuqinnaivaara na rikiau ko ni yoketaikiai kaayauma sirigakiaunoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ni tasipaikai ngia itaama iikiaivaara na sirigakiaunoo. Vaa ngia tauraa pinaama niyara yaata utida ni tuqinnaara aataruuvo hama kooyaa vairavai.

¹¹ Mminnaiyauvo hama niisi vaivaara na hama ivaara kua kiauvi. Vaa na arinaima rikiauvi. Mminnaiyauvo niisi vainnee? Hama niisi vainnee? Hama na iyauvaara yaata utiraina iyauvaara kati aikioovee tiee hara kiee variaa aataruuvaa vaa na iina tauvai.

¹² Mminnaiyauvo hama niisi vai aataruuvaa kaayau mminnaiyauvo ni suvai aataru- uvaatama vaa na tee rikiauvi. Mmuakiaa yoosinnaiyauvaki na variauyauvakiataa mmuakiaa suiayauvakiataa na nene variauvaara ni aakiaivaki inna aikioovee kiauvi.

Vo suai na yeenna nnaa ausa rasiti kiee variee vo suai ni yeenna raikiai variee vo suai kaayau mminnaiyauvaa varee vo suai kiisa mminnaiyauvaa varauvaara na arinaima tee rikiee inna aikioovee kiauvai.

¹³ Mmuakiaa aataru mmooriivaa na iikiauva Yisuu Kirisiiva ari yaagueeqaivaa ni mikiai na aikiooma iikiauva.

¹⁴ Mmuaararaivo niisi nnuu suaivaki ngia niyara tuqinnoovaara ni yoketai.

¹⁵ Ngia gioonna kiaapu Piripii variaya vaa ngia teeda rikiaavai. Na tauraa tuanaa mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii mi kiee ngii mmata Maketoniaa pikiaaduu ngia vaa ausa hanigieeraiya nnaasu ni tasipama sikau mmira aataruuvaa iiravai. Mmuakiaa vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuyakidiri ngieenoo nnaasu sikauyauvaa ni muduu ivaara Anutuugo irisai yoketaama variraivaa ngii miravai.

¹⁶ Na Tesoronikii variaa suaivaki hama mminnaatauduu ngia airineetu mminnaiyauvaa niini kioodoo viravai.

¹⁷ Na mminnaiyauvaa kati ngiisidiri varaanaraivaara hama iyauvaara nnaasu ni yoketai. Anutuugo irisai ngiiki mmooriivaa iino kaanaivo vakia roo vioo vioo pinaavai vainai na taanaraivaaraatama ni yoketai.

¹⁸ Vaa ngia kaayau mminnaiyauvaa ni muduu kaayauma ni suvuairavai. Epaporotitiiva mmuakiaa mminnaiyauvaa ngia kati ni muuvaa varoo ni muduu kaayau mminnaiyauvo niisi vairavai. Nnaaru vaidiyya kati Anutuugaara puara sipisiipaiyauvaa hudoodoo suudaivaa rikioo iyara yoketaayavee kiaa iyara yoketauvaa roosiima ngia ii mminnaa iyauvaa kati ni muuyauvaara Anutuugo tunoo: Inna aikioovee. Ni yoketai, tiravai.

¹⁹ Ni Anutuugo ari yaagueeqa yoketaa ari vookaraivo Yisuu Kirisiinnaki suvuaikio vaivakidiri ngii minai ngia ngiingii nuaira variraivaki teekio hama ngiisi vai mminnaiyauvaara fai hama ngia buaakiaaravai. Vaa aikiooma ngia varaavai.

²⁰ Ti Napoonna Anutuugaa nnutuuvu tupatupaa ngiau aapu itavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Pauruuso nnaagiai tuanaa boo tira kuavai

²¹ Anutuugaa gioonna kiaapu mmuakiaaya Yisuu Kirisiinnaki variayara ta yaata utida boo kiaunnaivaara iya kiaa mmiatee. Ni seena aa ni tasipama variaa aaya ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

²² Mmuakiaa Anutuugaa gioonna kiaapu aavaki variaya ngiiyara yaata utida boo kiaavai. Anutuugaa gioonna kiaapu Roomaa vardi kieetaivaa nnauvaki variayaatama ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

²³ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

Pauruuso aa yanaa aavaa Korosii varuuyani reeravai

Hama Pauruusoona Korosii varuu gioonna kiaapuuya tauraa mmayaaya yoketaivaa kiasa mmuduu iya ausa hanigieeravai. Ivo kati Epesiisadiri varioo mmoori vareera vaidiiya Korosiira titooduu viravai. Korosii varuu gioonna kiaapuuya nuuna aakiaiyauvaki unnakua tira vaidi vooyaata nida ngari tinniyyauvakidiri unnakua aataruuyauvaatama gioonna kiaapuuya kiasa mmuuvaara Pauruuso mmoori vareera vaidiiya iyasi titeeravai. Pauruuso aa yanaa aavaa roo itaama unnakua aataru mmooriyauvaa uuyauvaara oooqoo kiasa kioo kua kutaa kuaivaa ausa hanigieeraiya kuaivaa iya kiasa mmiravai. Ii kua kutaa kua ivo unnakua kuaivaa uudarainaraivaara ivo aa yanaa aavaa reeravaivee.

¹ Na Pauruusoona aa kua aavaa kiauko ni seena vaidi voovoono ngiini fafaarainoo. Anutuugoona ari yaata utiivaugiaatama ni mmataama kiaiikai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo. Ti seena vaidi Timotiiva ni tasipama varikiai na aa kua aavaa kiauko ni seena vaidiivo ngiini fafaarainoo.

² Ngia ti seena Anutuugaa gioonna kiaapu Korosii variaya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tida hama pikieeraida yaagueeqama variayani na aa yanaa aavaa kiauko fafaara rainoo.

Ti Napooa Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii miao nnaasu variaiveeraivaara ta yaata utuaunnaanoo.

Pauruuso yaaku varoo Anutuugaata

kua yoketaivaa tiravai

³ Ta mmuakiasa suai ngiiyara yaaku vareera suaiyauvaki ta kua yoketaivaa ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koonna Anutuugaa kiasa mmiaunnava.

⁴ Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa kiada Anutuugaa gioonna kiaapu mmuakiaa-yara mmuduuya ruaivaa vaa ta rikiaunnava. Ngia itaama variaivaara ta kua yoketaivaa Anutuugaa kiasa mmiaunnava.

⁵ Toosa hara kiada nu suaivaki vaidiiya Yisuunna mmayaaya kua kutaa tuanaivaa varada ngii giaa ngii muduu rikiada ngia ivaa kaanaivaa varaaraivaara faannairavai. Ngia ivara faannaida variaivaara ngia Yisuunnara kutaavaivee kiasa kiada gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruaavai. Ngia ivara kutaavee kiasa faannaira oyaivaa Anutuugo ngiini teerama kiaivo aikiooma ngiau aapu vainoo.

⁶ Ngia yeennaivaa hau utu kiavoo uruoo ngioo vioo pinaa kioo iiraivo vaineema mmuakiasa yosinnaiyauvaki variaya Anutuugaa kua yoketaivaa rikiaavo iiraivo vainno pinaavai vaivai. Ngia toosa hara uu suaivakidiri ivaa roosiima mmuaakaraama Anutuugo kati ngiiyara yoketaama yaata utiivaa ngia kutaa tuanaa ivaa rikiada taavo iiraivo vainno pinaavai vaivai.

⁷ Ti tasipama mmoori vareera vaidi ta innara mmuduuya ruaunna Iparaaso Anutuugaa kua yoketaivaa ngii giaa ngii muduu rikieeravai. Ivoona Yisuu Kirisiinna mmoori-ivaa tiyara yaagueeqararama kioo iinno varioo hama pikiaivai.

⁸ Mmannasa Yoketaivo mmuduuya rira aataruuvaa ngii muuvaara ivoona ti kiasa ti mmivaivee.

⁹ Ngia itaama variaa mmayaayaivaa ta rikiaunna suaivaki ngia itaama variaivaara ta mmannammanna ngiiyara yaaku varada variaunnaanoo. Anutuugo ari yaata utiraivaa kooyaa ngii giaa ngii minai ngia arinaima rikiaateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo. Mmannasa Yoketaivo ngii tasipanai ngia arinaima teeda rikiada tinni yoketaivaa varada yoketaama variateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo.

¹⁰ Fai ngia itaama varida Udaanga Yisuu Kirisiiva yaata utira mmooriivaa ngia aikiooma iikio too ivo ivaa too ngiiyara sirigakiaiveeraivaara ngia makemakee itaama nnaasu iiki-ateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo. Fai ngia itaama varida mmannammanna mmoori yoketaivaa iikiokio kaanaivo vainai ngia Anutuugo yaata utiraivaugiaatama varia rada vidada arinaima teeda rikiaaravai.

¹¹ Anutuugaa ari yaagueeqa ari vookaraivo ngiau aapuuvakidiri tiivaa ngii minai teeda ngia yaagueeqama nnaasu variateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo. Mmuuaraari mmoori maisaivo ngiisi nninai teeda rikiadaata ngia mmannammanna yaagueeqama kiada variateeraivaara ivo ari yaagueeqaivaa ngii miaiveeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo.

¹² Ti Napoova Anutuugo ari gionna kiaapu mmeekiaivaki variayani teerama kiai yoosinnaivaki ivo ngii safuunai ngieetama variateeraivaara vaa ivo ee-oo kiasa kiaivaara innara kua yoketaivaa tida sirigakiatee. Ta ivaara ngiiyara yaaku varaunnaano.

¹³ Vaa ivo upisiivaa yaagueeqaivakidiri ti utu raririima kioo kati naatau ari Mmaapu tuanaa innara mmuduuya riraivo variivau ti yapaivaivee.

¹⁴ Mminnamminnaa maisaiyauvo ti utiivaa ivo ari Mmaapuuvaa kiauvaadiri ivaa ruga kiaiakai ta kati mmamma dummukiara variaunnavai.

Yisuuva varuuvaaraata iva uu mmooriivaaraatama

Pauruuso tiravai

¹⁵ Anutuugo haumaki variivaa Yisuu Kirisiivaano ivo variivaa kooyaa ti vitaivai. Anutuugo hama ngiau mmataivaa uu suaivaki vaa ari Mmaapuuvu Yisuuva inna tasipama tauraa variravai. Tauraa tuanaa ivo varioo mmuakiaa mminnaiyauvo ngiauvakiaata mmataivaunnaatama varuu vau mminnaiyauvaa iima kiooyauvaa yaatareeravai.

¹⁶ Anutuugo iyauvaa uu suaivaki Yisuuvaatama mmuaavau varida Anutuugo Yisuuinna tuduu iiravai. Gionna kiaapuuya teera mminnaiyauvaata hama iya teera mminnaiyauvaatama iiravai. Hama teera mminnaa aangeraiyaatama iya kieetaiyaata iya uru nnaakaraiyaatama iiravai. Anutuugo mmuakiaa mminnaayauvai Yisuuvaatama iima kiooyauvaa Yisuuinnani yapa kieeravai.

¹⁷ Hama mmuakiaa mminnaatau suaivaki Yisuuva variravai. Fai hama Yisuuvaatano mmuakiaa mminnaiyauvo raubiriinaravai. Yisuuva hara kioo variivaara mmuakiaa mminnaayauvai Anutuugo ngiari mmaataiyauvunu yapa kiaiayauvo vaivai.

¹⁸ Anutuugaa gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya Yisuuinna yuku yaaku mmamma mmuyai mmuakiaavai roosiima variaavo ivo kieetaivaa roosiima varinoo. Kieetaivo hama vaitiri. Hama mmamma mmuakiaavai korootirivee. Yisuuva variivaara vaa ausa hanigieeraiya yoketaama variaavai. Ivo Anutuugaa Mmaapuuvuonoo mmuakiaa mminnaayauvai yaatara kioo tauraa variaiveeraivaara Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoo kieetavai variravai.

¹⁹ Anutuugaa yaata tinniivo innaki vakiaiveeraivaara Anutuugo ari yaata utuuvagiataama uduu innaki suvuairavai.

²⁰ Gionna kiaapu mmatayaiya Yisuuinnakinaadiri ariisi ngiateeraivaara Anutuugo yaata utuoo itaama iiravai. Ari Mmaapuuvu yatari sagaivau putuuvaa Anutuugo tuduu gionna kiaapuuya inna tasipama mmuaavau variaara aataruuvu kooyaa vairavai. Ivo itaama iima kioovaara mmuakiaa mminnaiyauvo ngiauvakiaata mmataivaunnaatama varii vai mminnaiyauvo innasi vira aataruuvu kooyaa vainoo.

²¹ Ngia tauraa maisa yaataivaa utida mmoori maisaiyauvaa iida Anutuugaa nnammutaaya inna ngieera variravai.

²² Aanna makee inna Mmaapuuvu putuuvaa Anutuugo ngiiyara ni seena tuanaayavee tiivai. Ngia numaa inna tasipama mmuaavau yoketaa tuanaaya varikio hama mminnamminnaa maisaiyauvo ngiiki vainai sa gionna kiaapuuya ngiiyara maisa kua kieeteeraivaara Anutuugo ngiiyara ni seena tuanaayavee tiivai.

²³ Ngia itaama ngii variatainai mmannammanna Yisuuinnara kutaavaivee tida ivo vutayaa dira yaagueeqa kuabaivaa roosiima diivaayaa dida vaidaa sa pikieeraida yaagueeqama nnaasu variatee. Ngia tauraa Yisuuinna mmayaaya yoketaivaa rikiada yoketaama variaaraivaara faannaida variaaneema varida ngii iinno taanara iivaara sa muaraagakiatee. Yaagueeqama nnaasu variatee. Na Pauruuso ii mmayaaya yoketaa iivaara mmoori vareera vaidivai variaunoo. Ii mmayaaya yoketaa ivaa vaa vaidi vooyaano mmuakiaa gionna kiaapu mmatayaa variaya kiasa mmi kieeravai.

Pauruuso vaa ausa hanigieeraiyara

mmoori vareeravai

²⁴ Na ngiiyaraata ngiari voopinaiyaraatama mmamma nniitareeraivaa varauvaara na rikiauko ni yoketaunoo. Yisuu Kirisiiva ari yuku yaaku mmamma mmuyai roosii kiasa gionna kiaapu vaa ausa hanigia kiada varuuyara mmamma nniitaroovaa vareeravai. Varoovo homo tiiki vaivaa na innanikaraama mmamma nniitareeraivaa vareenana fai taika kiaanaravai.

²⁵ Na gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyara mmoori varaanaraivaara vaa Anutuugo ariinoo ni mmataama kiaiakai na inna mmoori vareera vaidivai variaunoo. Na Anutuugaa mmayaaya mmuakiaayauvai ngii giaa ngii miaiveeraivaara ngiiyaroo tioo ni mmataama kieeravai.

²⁶ Ari mmayaaya oyaivaa ivo nnaaru varia rada nnuuyara hataumaki iiravai. Aanna makee ari gionna kiaapuuyani kooyaa kiasa kookieema kiaiavai.

²⁷ Ii kua ivo Anutuugaa ariiki vairavai. Yoketayoketaa kua hatauma kiaivo mmuakiaa gioonna kiaapuuyani teerama kioovaa ivo ngiari vooppinnaiyaraatama kooyaa kiaa kookieema kiaanaravaivee tuuvonno aanna makee kooyaa vainoo. Ii kua ivaa ivo hatauma kioo kuaivoonno inna Yisuu Kirisiiva ngiiki varinoo. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Fai ngia yapooma Anutuugaa tasipama yoketaama ari vookaraama variaaravai.

²⁸ Ivaaraida ta Yisuu Kirisiinnara kooyaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaunnaanoo. Iya haruruarainnnoo kiaa kiada ta titi tinni safuuma vaivaudiri iya oooqoo kiaa kiada yoketaa aataruuvaa iya kiaa mmiaunnaanoo. Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapu mmuakiaayaki mmuaavai mmuaavai varinai iya inna aataruuvaa iida rapisiima teekiai ta iya vita Anutuugaa avuuvau safuuma yapaaraivaara ta iya kiaa mmiaunnaanoo.

²⁹ Ii mmoori ivaa kaanaivo vakiaiveera na yaagueeqararama kiee iikiaunoo. Yisuu Kirisiiva yaagueeqa ari vookaraivaa ti mmiivo ni aakiaivaki vaivaaraina na yaagueeqararama kiee iikiaunoo.

2

¹ Na ngiiyaraatama gioonna kiaapu Rautikiaa variayaraatama hama ni tinniivaa teera gioonna kiaapuuyaraatama pinaama boo tiee yaagueeqama mmoori varauvaara na ngiigaa ngii minaravee.

² Ngieeta iyaatama mmannammanna mmuaa ausa tinni yoketaivaa tasipama varida mmuaavaugiataama mmuduuya rida Anutuugaa kuaivaa arinaima rikiaa yaagueeqama ivaara kutaavaivee kiaa kiada Anutuugo hatauma kioo kuaivaatama tuqinnama rikiaateeraivaara na pinaa mmoorivai varauvai. Anutuugo hatauma kioo kuaivaa oyaivo Yisuu Kirisiivaivee.

³ Anutuugaa tinni yaatayaa vau kua yoketaiyauvo ramuunnaama kioo vauyauvaa Yisuu Kirisiivaano hatuaa kioo kooyaa ti vitaikiai ta taunnavai.

⁴ Sa gioonna kiaapu voovoono ngii unnakua kiaa kioo nnammari kuaivaa ngiiki yapanai ngia itaida ivaa rikiaa rada iivoora na ii kua ivaa ngii gaa ngii miaunoo.

⁵ Na hama ngii tasipama hara kiee variaunoo. Na ngieera variauko ni yaata utiraivo ngiiyara nnaasu vaikiai variaunoo. Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada mmuaa tinni mmuaa yaatavai varada yaagueeqama hara kiada variaivaara na sirigakiaunoo.

Ta Yisuunna tasipama varida yoketaama variraivaa varaunnavai

⁶ Ngia Yisuu Kirisiinna varaavo too ivo ngii Udaangavai varinoo. Ngia inna varaivaara ivo ngiiki varinai ngia yoketaama hara kiada variatee.

⁷ Ngia yatariivo yaagueeqama diivaa roosiima Yisuu Kirisiinnara yaagueeqakiatee. Yaagueeqa kuabaivau nnau kaanaivaa heeka kianeema ngia Yisuunnara kutaavaivee kiaivo itaama pinaavai vainno yaagueeqavai vakiaivee. Iparaaso vaa ii kua ivaa ngiigaa ngii muduu ngia rikieeravai. Ngia itaama iida mmannammanna Anutuugaara kua yoketaivaa kiatee.

⁸ Vaidi voovoono ari tinniivaudiri mmanna kuaivaa ngii unnakua unnakua tinai ngia inna mmemmaana vooora tuqinnama taatee. Ii kua ivo hama Yisuu Kirisiinnasidiri nnii kuavai. Mmanna vaidi mmataiyakidiri nnii kuavai. Iya mmatayaa diaa saaka sifaa moomeera iira aataruuyauvaara yaata utida kiaa kuayauvai.

⁹ Anutuugaa yaata tinni yoketaa mmuakiaayauvai Yisuu Kirisiinna mmammaivaki suvuainno vaivai.

¹⁰ Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara Anutuugaa yaata tinniivo ngiikiatama suvuaiiki ngia yoketaama hara kiada variaano. Mmatayaa variaa kieetaiyaata ngiau aapu variaa kieetaiyaatama mmagia maisaiyaata moomee sakuaiyaatama vaa Yisuu Kirisiivaano iya yaata kioo kieetavai varivai.

¹¹ Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara vaidiia ngiari mmammaiyauvaa hatokaaneema hama ivo ngii mmammaiyauvaa hatokaivai. Mminnamminnaa maisaiyauvoono ngii mmammaiyauvaa yeena roosiima faungama utiivaa ivoono hatoka kiaiiki ngia mmamma dummukiaa yoketaama variaavai.

¹² Ngia nnoori vareera suaivaki vaidi putiraivo mmata nnauvaki virayaama ngia Yisuu Kirisiinna tasipama kuaavai. Anutuugo Yisuunna tuduu diitoneema nnoori vareera suaivaki ivo ngii tikiai ngieetama diitaavai. Ngia diitada eenanaa mmamma iira aataru mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvai pikiada karaasaya diitada variaavai. Anutuugo ari yaagueeqaivaadiri aikiooma Yisuunna tuduu diitoovaara ngia kutaavaivee kiaivaara karaasaya diitada variaavai.

¹³ Ngia tauraa varuu suaivaki ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvo vauduu ngiengie vooppinnaaya varida hama Anutuugaara yaata utida inna mmaanna tuu aataruuvaa uuvaara ngia vaidi putiraiva roosiima variravai. Itaama vaikio aanna makee Anutuugo

tikiai ngia Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri diitoovaanikaraama ngieetaata diitada karaasaya inna tasipama hara kiada variaannoo. Anutuuoqono ti mminnamminnaa maisa mmuaki-aayauvai ruga kiaiiki ta diitada karaasaya variaunnavai.

¹⁴ Gioonna kiaapuuya kua mmaanna tuu aataruuyauvaa iya koonnama uuvaa kua pinaivo iyaki vainno iya mmuaararoovaa vaa Anutuuoqono ruga taika kieeravai. Iya koonnama uuvaa irisaivo vauvaa ivo ruga taika kiaanaraivaara tuduu Yisuuva yatari sagaivau putuduu ruga kieeravai.

¹⁵ Mmuakiaa moomee sakuaiyaata mmagia maisaiyaatama yaatarada tauraa varuuya Yisuuva yatari sagaivau putuu suaivaki ivoono mmuakiaaya yaatara kioodoo nnaagiai variravai. Rapiraivaa yaatara kiada kua aayanna tirayaama Yisuuva mmuakiaaya avuuvau iya yaatara kioo ngioo kua aayanna tiravai.

¹⁶ Ivaara vaidi voovoono ari tinniivaudiri vo aataru vo aataruuyauvaara tinai rikiada sa inna kuaivaa rikiaatee. Ivo yeenna nneeraivaaraata nnoori nneeraivaaraatama ngia kati variateera suaivaaraatama ngii tinai rikiada sa inna kuaivaa rikiaatee. Kuraaga karaasaivo nninai nuunakiateeraivaaraatama tauraanaa vaidiiaa kati varuu suaivaaraatama ngii tinai rikiada sa inna kuaivaa rikiaatee.

¹⁷ Ii aataru iyauvo mmanna mmataira aataruuyauvai vaivai. Fai yapooma kaanaiyauvo nninaraivaara ti vitaivai. Kaanaa tuanaivo inna Yisuu Kirisiivavee.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono inna avu tinniivo hanigiano ari vookaraiyauvaa too tinara: Ngia mmanna vaidiyavee. Vaa neenoo ngii yaataraunoo, tiivaara sa ngii ausaiyauvo mmuaarakiaivee. Ivo itaama taivaara ngii tinara: Ngia adida varida aangeraiyara mmuduuya ruatee, tiivaa sa rikiaatee. Itaa kua tii gioonna kiaapu ivo ari tinniyaadiri ariinoo ari mmammaivaara yaata utuoo unnakua itaa kua tiivo kuminayaa ari mannaka tiivai.

¹⁹ Ivo itaa kua tiivo Yisuu Kirisiiva ti kieetavai variivaara vaa vueennama kiaiivai. Vaidi voovai mmuyaiyauvaa ataiyauvaki nninnuunaiyauvo saangama kiaiikio yokeenno varikio mmuyaiyauvootama rayota roo vioo pinaavai vaivai. Kieetaivo vaivaara vaidiivo yokeenno rayotoo pinaavai varivai. Itaama vaivaa roosiima ausa hanigieera gioonna kiaapuuyaki ti kieeta Yisuuva varikio Anutuuoqo ari yaata utiivaugiataama tikiai yokeeda pinaaya variaavai.

Ta vaidi putiraiya roosiima putida kava diitada

karaasaya variaunnaano

²⁰ Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kua suaivaki saaka sifaa moomeeyara iira aataruuyauvo hama kava ngii puaisakama utivai. Vaidi putiraiya roosiima vaa ngia ivaara putuaavai. Itaama vaiki ai ngia aaniira ii mmatayaa diaa aataru iyauvaara mmuduuya ruannee? Vo aataru vo aataruuyauvo vaivaara ngia aaniira iyauvaara rikiada vaida iikiaavainnee?

²¹ Vo aataru voovai vainno tinoo: Sa aayauvaa utida nnaatee, tikio vo aataru voovai vainno tinoo: Sa iyauvaa nneeda taatee, tikio vo aataru voovai vainno tinoo: Sa ii mminnaa iyauvaa utuutee, tiivai.

²² Ita itai mminnaa iyauvaa vaidiiaa iima kiaavo taikeeraiyauvovee. Ii kua aataru iyauvaa vaidiiaa ngiari tinniiauvunudiri kua kiada ngii giaa ngii miaayauvaivee.

²³ Vaidi ii aataru iyauvaa iikiaiyaano aangeraiyara ngiari ausaiyauvaa mmiateera yaagueeqama tida adida variaaraivaara unnakua kua iida ngiari mmammaiyauvaa ruputida variaavai. Iya itaama iikiaivaara ngia iya teeda kiaanoo: Tinni pinaa varaa vaidiyavee, kuaivai. Kati mmanna vaidiyaano unnakua kua itaama iikiaanoo. Iya itaama iida hama yopeema ngiari mmamma iira aataruuyauvaara haitatuukiaavai.

3

¹ Anutuuoqo ngii tikiai vaa ngia diitada karaasaya Yisuu Kirisiinna tasipama variaavai. Ivaara ngiau aapu vai mminnaa yoketaiyauvaara mmuduuya rida mmoori varaatee. Ngiau aapu ivaki Yisuu Kirisiiva Anutuuoqaa yaaku yaadudainningia ari mmaata yoke-taivau hara kioo varivai.

² Ivaki vai mminnaiyauvaara mmannammanna yaata utida mmuduuya ruatee. Sa aa mmata avau diaa mminnamminnaiyauvaara yaata utida mmuduuya ruatee.

³ Vaidi putiraiya roosiima mmatayaa diaa mminnaiyauvaara ngii aakiai yauvo vaa putivai. Vaa Yisuu Kirisiiva ngiiki varikiai ngia Anutuuoqaa tasipama variaavo ngii varira tuanaivo hataumaki vaivai.

⁴ Yisuu Kirisiiva ngiiki varikiai ngia variaya ngiau aapuuvakidiri ivo tiira suaivaki ngieetama vida inna tasipama yoosinna yoketaa ari vookaraiyauvaara variaaravai.

Enanaa mmamma iira aataruuyauvaa pikiada karaasaya variatee

⁵ Ngia itaama variaivaara ngii aakiaiyeuvaki mmatayaa diaa mmuakiaa aataruyauvai ngii iikiatairaiyauvaa ngiengienoo ruputu kikio vaidi putiraiya roosiima vakiaivee. Ii aataru iyauvo ataama vainoo. Sabi nuaira aataruuvoota maisama yaata utiravootama avuuvaa taikio ausaivo diitaikio varaataira aataruuvootama ari mmammaivaara inna varaataira maisa aataruuvootama vaidi voovai mminnaivaa taikio inna varaataira aataruuvootama vainoo. Ii nnaagiai aataru ivo unnakua anutuuvaa mmuduuya rira aataruuvaa roosiivai.

⁶ Ii aataru iyauvaa iida varida Anutuuga kuaivaa rikiadaata yaatareeraiya fai Anutu-ugo tinai irisai maisaivaa varaaravai.

⁷ Ngia nnaaru itaama iida varida varuu suaivaki ii aataru iyauvoono ngii puaisa utiravai.

⁸ Ngii aakiaiyeuvaki ngii iikiataira aataru vooyauvai ruputu kikio vaidi putiraiya roosiima vakiaivee. Ii aataru iyauvo ataama vainoo. Nnannateera aataruuvoota buaaru tira aataruuvootama ngiingii seenaiya mmoori maisaivaa iikiaara yaata utiravootama seena vaidiiyaadiri koonnama yaata utuoo unnakua tiravootama vainoo. Ii aataru iyauvaa eeyaa pikiatee. Ngii seenaiyara kua maisaivaa tida kuaaru tira aataruuvootama pikiatee.

⁹⁻¹⁰ Sa ngiingiiiki ngiingiiiki unnakua kiatee. Vaa ngia eenanaa mmammaivaara iira aataruuyauvaa pikiada karaasaya variaivaara sa ngiingiiiki ngiingiiiki unnakua kiatee. Ngia Anutuuga arinaima rikiateeraivaara ivo ngii iima kioovoono ii karaasa varira ivaa mmannammanna ngiiki yapoo varinoo. Ii karaasa varira ivo ariinikaraama vari-
raivaa ivo mmannammanna ngiiki yapoo varinoo.

¹¹ Ito itaama iinno varii ivaara ngia tauraa Ereengaiya voovau variaani Yutayaiya voovau varida ngiengie vookaraama iikiaa aataru ivo inna hama aataruvai. Ngia mmamma hatokeeraiya voovau variaani hama mmamma hatokeeraiya voovau varida ngiengie vookaraama iikiaa aataru ivo inna hama aataruvai. Ngia vooyara kiaanoo: Hama ivo Ereengaa vaidivai. Ivo ari voopinnaa kumimaka vaidivaivee, kiaa ivo inna hama aataruvai. Ngia vooya kiaanoo: Ta sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyavee, kiaani vooya kiaanoo: Ta kati titi yaata utiravaugiataama nookiaunnayavee, kiaa kiada iikiaa aataru ivo inna hama aataruvai. Yisuu Kirisiiva mmuakiaa gioonna kiaapu itaama variaya aakiaiyeuvaki hara kioo variivaara ii aataru iyauvo hama aataruuyauvai. Yisuu Kirisiiva iivo inna aataru tuanaavai.

¹² Ngia Anutuuga gioonna kiaapuyavee. Ivoono ngiiyara mmuduuya ruoo ariiniee kiaa ngii mmataama kieeravai. Ivaara ngia ngii seenaiyara boo tida iyara tuqinnada tirooma adida varida yamayamaa kua iyaata tida maisa mmooriivaa ngii tikiai iikiai rikiadaata yaagueeqama variatee.

¹³ Ngia teekiai ngii seenaiya datadataama varikiai teedaata iyara mmuduuya ruatee. Ngiikidiri voovoono voovaa koonnama iino too sa ivo ivaara pinaama yaata utuoo ari kua ari kua kiaevee. Ivo ivaara ari ausa mmuduuyavaa inna mmiaivee. Udaanga Anutuugo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara hama yaata utirainno ruga kiaevee roosiima ngiieeta ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaara sa yaata utiraida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa ngiingii mmi ngiingii mmiikiatee.

¹⁴ Ii aataru mmuakiaa iyauvaa iida ngiingii seenaiyara mmuduuya ruatee. Mmuakiaa mmoori aataru ngia iikiaa idaa oyaivo mmuduuya riraivovee. Fai ngia itaama iidaida aikiooma mmuaavau variaaravaivee.

¹⁵ Kii Yisuu Kirisiinna ausa nuufaivo mmannammanna ngiiki vakiaivee. Ii aataru ivaa iida mmuaavau nuunama yoketaama variateeraivaara Anutuugo ngii mmataama kieeravai. Ngia itaama iyauvaa iida Anutuuga kua yoketaivaa kiatee.

¹⁶ Kii Yisuu Kirisiinna kua mmayaaya yoketaa ari vookaraiyauvo ngii aakiaiyeuvaki vakiaivee. Vaidiyya tinni pinaa vareeraiya roosiima ngiieeta Yisuu Kirisiinna kua mmayaayaivaa ngiingii kiaa mmi ngiingii kiaa mmiida variatee. Itaama vaino ngii ausaiyauvaki Anutuuga ngii yoketaivaa innara kuaru kiatee.

¹⁷ Mmuakiaa mmoori aataruuvaa iida mmuakiaa kuavai tida Udaanga Yisuu Kirisiiva variivaara yaata utida iikiatee. Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ti Napoonna Anutuuga kua yoketaivaa tida varida itaama iikiatee.

Ngia karaasa aataruuvau variaya ngiengie variaaravaara

tuqinnama rikiatee

¹⁸ Ngia gioonnaiya ngiingii vaatiya kuaiyauvaa rikiada iikiatee. Ngia Yisuu Kirisiinna kutaavaivee kiaevee itaama iikiatee.

¹⁹ Ngia vaidiyya ngiingii nnaataiyara mmuduuya ruatee. Sa ngii ausaiyauvo iyara maisainai yaagueeqa kua tida maisayavee kiatee.

²⁰ Ngia nnaakaraiya mmuakiaa mmoori aataruuyauvaara ngingii kaano kooya avaiyauvaa tuqinnama rikiada iikiatee. Ngia itaama iikiaivaara Udaanga Anutuugo ngiiyara inna yoketaiino.

²¹ Ngia kaano kooya ngii nnaakaraiya yoketai aataruuyauvaa iikiaara iikiai sa iyaauvaara iya oooqo kiatee. Ngia itaikiokio iya ausaiyauvo mmuaararaanarainnoo kiaa pikiaatee.

²² Ngia gionna kiaapu sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiya mmuakiaa mmoori aataruuyauvaara ngii haitatuuraiya kuaiyauvaa tuqinnama rikiada iikiatee. Iya ngiiyara yoketaayavee kiateeraivaara sa iya ngii teera suaiyauvaki nnaasu iya mmooriyauvaa iikiatee. Ngia Udaanga Anutuugaa kuaivaa rikiada inna mmemmaana kuaivaara mmuakiaa suaivaki katiataa iya mmooriyauvaa iikiatee.

²³ Ngia mmuakiaa mmoorivai vareera suaivaki ngia ataa kua kiatee: Ta hama mmanna vaidivai mmoori varaunnaano. Ta Udaanga Anutuugaa mmoorivai varaunnaano, kiaa kiada yaagueeqararama kiada mmooriivaa varaatee.

²⁴ Vaa ngia rikiaavai. Anutuugo irisai yoketaiyauvaa ari gionna kiaapuuyani yapa kiaiuyauvaa fai ngii minai ngia varaaravai. Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii haitatuura tuanaivaa mmoorivaida ngia varaano.

²⁵ Anutuugo mmuakiaa gionna kiaapuuya mmuaikaraama safuuma irisaiyauvaa iya mmunarivaara fai ivo koonnama variivaa ari koonnama iivaugiataama irisai maisaivaa safuuma ari mmunaravai.

4

¹ Ngia ngingii mmoori vareeraiya haitatuuraiyaso, ngiengie sikaunnaadiri yookaama kiada viteera gionna kiaapuuyara tuqinnama haitatuuda ngiari mmoori varaivau-giataama safuuma irisaiyauvaa mmiatee. Sa koonnama mmiatee. Vaa ngia rikiaavai. Ngiiita ngii haitatuuraivo ngiau aapu varivai.

Yaagueeqama yaaku varada safuuma variatee

² Mmannaammanna yaaku vareera aataruuvaa puaisa utida yaaku varada varida sa ngii yaata utiraiyauvo voodaa vinai yaaku varaatee. Itaama iida Anutuugaata kua yoketaivaa kiatee.

³ Ngia itaama iikiaivaugiataa tiyaraatama yaaku varaatee. Ta mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiaara aataruuvaa Anutuugo kooyaa ti vitaakiaiveeraivaara tiyaraatama yaaku varaatee. Ii mmayaaya ivo inna Yisuu Kirisiinnara vai mmayaayaivo hatauma kioo vaivaa ta gionna kiaapuuya kiaa mmiaaraivaara tiyaraatama yaaku varaatee. Na ii mmayaaya ivaa iya kiaa mmiauvaara oovi nnauvaki hara kiee variaunoo.

⁴ Na ii mmayaaya ivaa kooyaa iya kiaa mmunarivaara niyara yaaku varaatee. Kooyaa iya kiaa mmiraivo inna ni mmoorivai.

⁵ Ngia ausa hanigieraiya hama ausa hanigieraiya avuuyauvunu ngingii variraivaara tuqinnama haitatuuda tinni ruaiya roosiima variatee. Itaama varida iya tasipama iida teekiai iya Anutuugaa mmayaayaivaa rikiara iikiai makee ti kiaa mmiatee.

⁶ Gionna kiaapu voovoono ngii yaparainai rikiada ngia inna sai kiaara kuaivo yoke-taavai nnaasu vakiaiveeraivaara yorokuuvaa yeennaivaki haata kiada nnaavo yoke-tairaivaa roosiima mmuakiaa suai ngia kua kuaivo yoketaavai nnaasu vakiaivee.

Ngii seenaiya ngiiyara yaata utuaavai

⁷ Ti seena vaidi Tukikiinna ta innara mmuduuya ruaunnaivo ti tasipama Udaanga Anutuugaa mmoori vareera vaidivai yaagueeqama mmoori varavai. Hama ivo pikiaivai. Fai ivoono na iikiau mmayaayaivaa ngii giaa ngii minaravai.

⁸ Ta mmuakiaa aavaki variaunnaiva yoketaama variaunnaivaara fai ivo ngii giaa ngii minai rikiada ngia sirigakiateeraivaara na inna titano ngiisi kuanaravai.

⁹ Ngii mmuaa yoosinnaa vaidi voovai nnutuuvo Onesimuuso fai inna tasipama kuanaravai. Ivo yaagueeqama mmoori vareera vaidivai varikiai ta innara mmuduuya ruaunnavai. Fai ivaitanaano aavaki ta datadataama variaunna mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaaravai.

¹⁰ Vaidi voovai nnutuuvo Arisarakaava ni tasipama oovi nnauvaki hara kioo variivo ngiiyara ivoota yaata utuoo boo tiivai. Panapaasaa kataivo Marakaavaata ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Fai ivo ngiisi vinai ngia innara tuqinnaateeraivaara vaa na mmuaanaa ngii giaa ngii miauvai.

¹¹ Vaidi voovai nnutuuvo Yisuuva vuai nnutuuvo Yusutuuva ivootama ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Ii taaravooma vaidi ido Yutayaa vaidiya vaa ngiari aataru tauravaa piki-ada Anutuugo gionna kiaapuuyara dira mmooriivaa varaavai. Yutayaiyakidiri aa vaidi taaravooma aado nnaasu ni tasipama tumugia kiada mmooriivaa varada yaagueeqama variaavai.

¹² Ngii nuunairaivakinnaa vaidi voovai nnutuuvo Ipaparaaso ivootama ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Ivo Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai. Ivo makemakee ngiiyara pinaama yaaku varaivai. Anutuuqaa yaata utiraivaugiataama ngia mmooriivaa varada iidada koovayaida yaagueeqama nnaasu hara kiada varida inna aataruuvaara kutaavaivee kias kiada variateeraivaara ivo ngiiyara yaaku varaivai.

¹³ Ivo ngiiyaraatama Rautikias variaa gioonna kiaapuuyaraatama Hiraporoo variaa gioonna kiaapuuyaraatama pinaa mmoorivai varaivaa vaa na tauvai.

¹⁴ Ti mmuduuya ruai vaidi voovai Rukaaso nniitareeraiya tuqinneeraivoono ivootama ngiiyara yaata utuoo boo tiivai. Vaidi voovai nnutuuvo Dimaaso ivootama ngiiyara yaata utuoo boo tiivai.

¹⁵ Ti seena vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Rautikias variayaraatama gioonnaivaa nnutuuvo Nibaannaraatama inna nnauvaki Anutuuqaara nuunakiaiyaraatama na yaata utuee iyara boo kiau kuaivaa kias mmiatee.

¹⁶ Ngia aa yanaa aavaa yaarummua taika kiada vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu Rautikias variaya mmikiai yaaruatee. Iyaano ngiariisi vai yanaivaa ngii mikiai ngia ivaatama yaaruatee.

¹⁷ Vaidi Arikipiinna kias mmida kiatee: Udaanga Anutuuqo mmooriivaa i mmiivaa yaagueeqama iinnanna taika kiaaneera inna kias mmiatee.

¹⁸ Aa nnaagiai na neneenoo fafaara kiau aavaa taatee. Na Pauruusoovaano ngiiyara yaata utuee boo kiaunoo. Na oovi nnauvaki variauvaara sa taunniraida ivaara yaata utuatee.

Anutuuqo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Tesoronikii varuuyani reeravai

Pauruuso Piripii pikioo numa Tesoronikii varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiiapuuya kii mmuduu iya ausa hanigieeravai. Itaama uu mmooriivaara Yutayaa vooya maisa kua tida Pauruusa tunoo: Aavaki pikiee kuanee, tiravai. Iya Pauruuso uu mmooriivaara tunoo: Teenoo itaama iikiataavai a iikiannano, kii kiada inna titeeravai. Ngari vooppinnaiya Yutayaiya uu aataruuvaara iya iikiatauduu Pauruuso mmayaaya yoketaivaa iya kii mmuduu ausa hanigiada yoketaama varuuvaara iya Pauruusaara nnannateeda innara ooqoo tiravai. Nnaagiai Pauruuso Koridii varuduu Timotiivaano Tesoronikii varuu gioonna kiiapu vaa ausa hanigiooyara inna kii mmuduu rikioo ivo aa tauraa yanaa aavaa iyani reeravai. Yoketaama tirooma varida Yisuu Kirisiiva tiinaraivaara faannaida variateeraivaara ivo yamayamaa kuaiyauvaa iyani reeravaivee.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Tesoronikii varuuyani reeravai

¹ Gioonna kiiapu vaa ausa hanigiada Tesoronikii variayaso, na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Siraasooya Timotiya ni tasipama variaani na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Vaa ngia ausa hanigiayi ti Napoonna Anutuuqaa gioonna kiiapuuya varida ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama variaano.

Anutuuqo kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii miao nnaasu variaiveeraivaara ta yaata utuaunnaanoo.

Tesoronikiya Anutuuqaara kutaavaivee kii kiada

yoketaama variravai

² Ta yaaku vareera suaivaki ta Anutuuqaata makemakee ngiiyara kua tida tupatupaa mmuakiaa suai ngiiyara kua yoketaivaa kiiannavai.

³ Ngia Yisuunnara kutaavaivee kiiavaaraida ngia inna mmooriivaa yoketaama iikiannoo. Ngia ngii seena gioonna kiiapuuyara mmuduuya ruaivaaraida ngia yaagueeqama mmoori yoketaivaa iikiannoo. Ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiiva fai kutaa tiinaravee kiiavaaraida mmannammanna yaagueeqama kiada faannakiaannoo. Ngia itaama variavaara ta yaata utida ti Napoonna Anutuuqaata makemakee kua kiiannavai.

⁴ Ni seenayaso, vaa ta rikiaunnavai. Anutuuqo ngiiyara mmuduuya ruoo ari gioonna kiiapu tuanaaya ariinnee kii ngii mmataama kiiavai.

⁵ Hama ta tetenaidiri yaata utida mmanna kuavai ngii giaa ngii miravai. Anutuuqaa-sidiri inna yaagueeqaivoota inna Mmannasa Yoketaivootama ti tasipooduu ta mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaannaduu ngia rikieeravai. Ta ivaara yaagueeqama kiiannano: Kutaavaivee, kii kiada ngii giaa ngii miaannaduu ngia rikieeravai. Ta ngii tasipama variaanna suaivaki ta ngiiyara yaata utida iikianna aataruuvaa vaa ngia teeravai.

⁶ Teeda ta uunaquuneema iida Udaanga Yisuu Kirisiiva uuvaatama ngia iiravai. Uu-vaara kaayau mmuaararoovo ngiiki vauduaata hama ngia ivaara yaata utiraida Anutuuqaa kiiavaa varooduu Mmannasa Yoketaivoono ngii tasipooduu rikiada ngia sirigairavai.

⁷ Ngia itaama uunaquuneema mmuakiaa ausa hanigieera gioonna kiiapu Maketoniasa varuuyaata Akaiya varuuyaata teeda rikiada itaama mmuakaraama iiravai.

⁸ Hama Maketoniasa varuuyaata Akaiya varuuyaata nnaasu Anutuuqaa kua mmayaayaivo ngiisidiri vuvvaa rikieeravai. Ngia Anutuuqaara kutaavaivee kii kiada yaagueeqama varuuvaara mmuakiaa yosinna varuuya rikieeravai. Itaama vaiki ai ngia tauraa varida uu mmayaayaivaa hama ta kava varada gioonna kiiapuuya kii mmiaaravai.

⁹⁻¹⁰ Mmuakiaa gioonna kiiapuuya ta ngiisi kuaanna suaivaki ngia tiyara tuqinnoovaaraida iya kua yoketaivaa ngiiyara kiiavai. Ngia unnakua anutuuyauvaa pikiada hanigiada Anutuuqo hara kioo varioo kua kutaa tiraivaa mmooriyauvaa varaivaara iya kua yoketaivaa ngiiyara kiiavai. Ari Mmaapu Yisuva vaa putuduu rikioo Anutuuqo tuduu kava putuuvakidiri diiteeravai. Ivo putuoo kava diiteeravoonora tuoo vaa ti utu rariirima yoketaivau yapa kioo aataruuvo vainoo. Ivaara fai yapooma nnaagiai Anutuuqo gioonna kiiapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara iya yaparainara suaivaki hama ti mminnamminnaa maisaiyauvaara ti yaparainaravai. Fai Yisuva kava ngiau aapuuvakidiri tiinaraivaara ngia faannaida variaivaara gioonna kiiapuuya ngiiyara kua yoketaivaa kiiavai.

2

Pauruuso Tesoronikii varioo Anutuugaa mmooriivaa iiravai

¹ Ni seenayaso, ta ngii tasipama mmooriivaa iikiaannaivo hama ti maisaivai. Vaa kaanaivo vauvaara ngiengieenoo teeravai.

² Ta tauraa yoosinna Piripii ivaki nookiaannaduu rikiada maisamaisau mmoori aataru-uyauvaa ti mmuduu rikiada ta hama yoketaama variaannaivaara vaa ngia rikieeravai. Itaama vauduaata ta ngii yoosinna Tesoronikii ngiaannaduu Anutuugo ari yaagueeqaivaa ti mmuduu rikiada ta inna kua mmayaayaivaa kooyaa ngii giaa ngii mida hama ta aatuuravai. Vooyaano ti oooqoo tuduaata ta iikiaannaduu ti mmuaararooduaata iiravai.

³ Ta mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaannaivo hama unnakuavvaa tasipama ngii giaa ngii miravai. Hama ta sabi reeti utu kiada reeri utu kiadairayaano mmayaayaivaa ngii giaa ngii miravai. Hama ta ngii yokekkaa kiada ngii iida taaree kkaa kiada mmayaayaivaa ngii giaa ngii miravai. Hamavee.

⁴ Vaa Anutuugo mmooriivaa ti mmioo tooduu ta iikiaannaduu aikiooma vauvaara ta mmayaaya yoketaivaa varada nuaida ivo tiivaugiaataama nnaasu makemakee iikiaunnano. Hama vaidiiya numa ta iikiaunna mmooriivaa teeda yoketaavaivee kiaaraivaara iikiaunnano. Anutuugoono ti mmooriivaara yoketaavaivee tinaaraivaara ta iikiaunnano. Ta aaniivaara mmooriivaa iikiaunnaivaa oyaivo ti aakiaana vaivaa vaa Anutuugo too rikiavai.

⁵ Vaa ngia rikiaavai. Hama ta titi kuaivaadiri ruvuakavaakai kua kkaa rada ngii giaa ngii miravai. Hama ta ti aakiaiyauvakidiri mminnamminnaiyauvaa ti varaatainoo kkaa kiada yoketaa kuaivaa ngii giaa ngii miravai. Anutuugoono ti taivai.

⁶ Hama vaidi voovoono mmooriivaa iikiaunnaivaara ti too ti mannaka kiaiveeraivaara ta iiravai. Ngieeta vaidi vooyaataa tiyara mannaka kiateeraivaara hama ta iiravai.

⁷ Ta Yisuu Kirisiinna kua varada nuairayara tida ngia ti mmoori varaateeraivaara ngii yaparakiaataama vauduaata hama ta ngii yaparairavai. Gioonnavo ari nnaakaraiyara tirooma kioo haitatuuneema ta ngii tasipama hara kiada variaanna suaivaki ta tirooma hara kiada variravai.

⁸ Ta ngiiyara pinaama mmuduuya ruaannaivaara ta kooyaa Anutuugaa kua mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaannaivaara ti yoketairavai. Hama ta ivaara nnaasu ti yoketairavai. Gioonna kiaapuuya ti ruputikiai ta ngiiyara putuaaraivaaraatama ti yoketairavai. Hama ti aatuuravai. Ta ngiiyara pinaama ti ausaiyauvo yoketauvaara hama ti aatuuravai.

⁹ Ti seenayaso, ta titi mmamma mmuyai mmutu rikiada tete variaara mmooriivaa varaannaivaara vaa ngia taunnuuda kiaannee? Ta Anutuugaa kua mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaa rada variaanna suaivaki hama ngia ti mmooriivaa varada yeenna mminnamminnaiyauvaa ti mmiateeraivaara ta heenaivaa iikiannaivaa vara kuainnama kiada tete variaara mmooriivaa iiravai.

¹⁰ Ngia vaa ausa hanigieeraiya ta yoketaama safuuma ngii tasipama varida hama koonnama variravai. Vaa ngia ivaava tooduu Anutuugootama vaa teeravai.

¹¹ Vaa ngia taavai. Vaidiivo ari nnaakaraivaa tuqinnama haitatuuneema ta ngii tasi-pama hara kiada varida mmuaavai mmuaavai ngii haitatuuravai.

¹² Ta ngii tasipama hara kiada varida yamaa kua yamaa kua tida ngia Anutuugaa aataru-uuvu yoketaama nookiateeraivaara ta kua yoketaivaa tasipama ngii giaa ngii miravai. Anutuugo ari varii yoosinna ari vookaraivaki ngieeta yoketaama variateeraivaara ngii maavee tioo varinoo. Ngia ivaara yaata utida safuuma variateeraivaara ta ngii giaa ngii miravai.

¹³ Ta Anutuugaa kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaannaduu rikiada ngia puaisakama utiravai. Hama ngia ivaara tunoo: Mmanna vaidivai mmayaayaavaivee, kkaa kiada pikieeravai. Ngia tunoo: Kutaa Anutuugaa mmayaayaavaivee, kkaa kiada puaisakama utiravai. Ngia itaa kua tida puaisa utuuvaa ta mmannammanna Anutuugaata kua tida kua yoketaivaa kiaunnavai. Ta ngii giaa ngii miaanna mmayaayaivo kutaa Anutuugaa mmayaayaavaivee. Vaa ngia ausa hanigaiiya ngii aakiaiyauvaki ivo yaagueeqama vaivai.

¹⁴ Ti seenayaso, Yutayaa yoosinnaivaki variaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kkaa kiada Anutuugaa gioonna kiaapu tuanaaya varuuya roosiima ngia variravai. Ngari seena Yutayaiya maisa mmooriivaa iya mmuneema ngii seenaiya maisa mmooriivaa ngii miravai.

¹⁵ Yutayaa vooyaano Udaanga Yisuunnaata forofetaiyaatama ruputuduu putiravai. Vooyaano tiitaatama makemakee maisa mmooriivaa ti mmiravai. Itaama uuvaara Anutuugo hama iyara yoketairavai. Iya mmuakiaa vaidiia nnammutuaaya variravai.

¹⁶ Anutuugo ari voopinna vooppinnaiya yoketaivau yapaiveera kiasa kiada ta kua yoke-taivaa iya kiasa mmiaannaduu rikiada iya ti oooqoo tiravai. Itaama vauduu iya makemakee mminnamminnaa maisaiyauvaa varoovo vainno suvuairavai. Suvuau kioovaara Anutu-uqaa ausa nnannateeraivo aanna makee vaa iyasi vainoo.

Pauruuso kava vararanoo vioo iya taanaree kiasa iiravai

¹⁷ Ti seenayaso, ta kiisama ngii pikiada aapi ngiaanna suaivaki ti yaata utiraivo homo ngiisi vauduu ta aapi nniravai. Ta aapi nnida ngiyyara pinaama yaata utida kava vara ranada vida ngii taaree kiasa yaagueeqararama kiada iiravai.

¹⁸ Ta ngiisi kava vara ranada kuaaree tida variaannaduu Sataango ti oooqoo tiravai. Na Pauruusoono airineetu kava vara ranee kuanaree tiee variaaduu Sataango ni oooqoo tiravai.

¹⁹ Fai yapooma ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki ta inna avuuvau diaaravai. Ii suai ivaki hama aaniivai varaaraivaara ta faannaida variaunnaanoo. Ta ngiyyara yaata utida faannaida variaunnaanoo. Hama aaniivaara ta sirigaida variaunnaanoo. Ta ngiyyara sirigaida variaunnaanoo. Hama aaniivaara ta mannaka kiaunnaanoo. Ta ngiyyara mannaka kiaunnaanoo.

²⁰ Kutaa ta ngiyyara mannaka tida sirigaida variaunnaanoo.

3

¹ Ta ngiyyara pinaama yaata utuaannaduu ngia voopi varuduu ta aapi variaannaivaara yaata utuaannaduu ti pirisairavai. Itaama vauduu tetevaitana aa yoosinna Ateena aavaki hara kiada varida

² Timotiinna titaa kiaannaduu ngiisi viravai. Timotiiva ti seena tuanaavai varioo ti tasipama mmoori varoo Anutuugaa kua mmayaaya yoketaivaa varoo nuainno varioo gioonna kiaapuuya kiasa mmioo Yisuu Kirisiinnara kooyaa iya kiasa mmiravai. Ngia yaagueeqama varida Anutuugaara kutaavaivee kiasa kiada puaisa utuateeraivaara ta inna titaannaduu ngiisi viravai.

³ Gioonna kiaapuuya ngii mmaarau kua tuu mmoori maisaivaa ngii muuvaara Anutu-uqaa mmooriivaa pikievoora kiasa ta inna titaannaduu ngiisi viravai. Vaa ngia rikiaavai. Anutuugo ee-oo tuduu ii mmoori maisa iyauvo ngiisiaata tiisiaatama nniravai.

⁴ Ta ngii tasipama variaanna suaivaki vaa ta ngii giaa ngii mida kiaannanoo: Mmoori maisaivo tiisi nninaravaivee, kiaannaivaa kaanaivo vaa kutaa kooyaa vairavai. Vaa ngia iivaara rikieravai.

⁵ Itaama vauduu ngia voopi varuduu na voopi varuuvaa na yaata utuaaduu ni mmuaararoovaa Timotiinna titaaduu ngiisi viravai. Ngia Anutuugaara kutaavee kiasa kiada datadataama variaa aataruuvaa taiveera na inna titaaduu ngiisi viravai. Sataango vaa ngii iinno taanaree kiasa uduu vaa ngia inna kuaivaara ee-oo tuuvaara na yaata utuee mo ta kuminayaa ngii tasipama mmoori varaannaivaara yaata utuee Timotiinna titaaduu ngiisi viravai.

⁶ Vaa ivo ngiisi vuuvu kava vara ranoo ngioo ngia Anutuugaara yaagueeqaida varida mmuduuya rida varuuvaa ivo numa ti kiasa ti mmiravai. Ngia makemakee tiyyara yoketaama yaata utida ta ngii taaree kiasa yaagueeqama kiada iikiaannaneema ngia ti taaree kiasa uuvaa ivo ti kiasa ti mmiravai.

⁷ Ti seenayaso, ngia itaama varuuvaa ti mmaarau kua tuuya maisamaisau mmoori mmuaararooyauvaa ti mmuu suaivaki ta ngiyyara yaata utuaannaduu ti yoketairavai. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiasa kiada yaagueeqama varuuvaa ti yoketairavai.

⁸ Ngia Anutuugaara yaagueeqararama kiada iida varikiai fai ta yoketaama hara kiada variaaravai.

⁹ Ngia yaagueeqama variaivaara ta ngiyyara Anutuugaata kua yoketaivaa kiaunnaanoo. Ta inna avuuvau pinaama kiada ngiyyara sirigakiaunnaivaara ta innaata kua yoketaivaa kiaunnaanoo.

¹⁰ Ta ngii taaree kiasa kiada heenaivaa ikiannaivaa vara kuainnama kiada ta Anutuugaata ivaara yaagueeqama kiada kua kiaunnaanoo. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiauvo muaraagainno kiisavai vainoora tida ta ngiyyaroo tida ngii teeda ngii tasipama mmooriivaa iikiaaraivaara ta Anutuugaata kua kiaunnaanoo.

¹¹ Ti Napoova Anutuugo ariita ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama ta ngiisi kuaara aataruuvaa kooyaa ti vitaakiateeraivaara ta yaaku varaunnaanoo.

¹² Ta ngiyyara pinaama mmuduuya ruaunneema Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii iinai fai ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya rida mmuakiaa gioonna kiaapuuyara mmuduuya rikio pinaavai vakiaiveeraivaara ta yaaku varaunnaanoo.

¹³ Itaama vaino Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii aakiaiyauvaki yaagueeqama iinai rikiada yapooma ivoota ari gioonna kiaapu inna tasipama variayaatama tiiki ai rikiada fai ngia ti Napoonna Anutuugaa avuuvau yoketaa tuanaa gioonna kiaapuya varikio hama ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa irisaiyauvootainaravai.

4

Ari vookaraama variaaraivaara Anutuugaa yoketaivai

¹ Ti seenayaso, aa nnaagiai kua vooyauvaatama rikiatee. Anutuugo ngii too ngii-iyara yoketaakiaiveera tete variaunnaivaa ta ngii vitaakiaunnava. Ngia ivaa teeda ta variaunnaneema variateeraivaara ta ngii vitaakiaunnava. Aanna makee vaa ngia teeda mmuaakaraama variaano. Yisuu Kirisiiva ti aakiaiyauvaki variivaara ta makemakee yaagueeqama ngii kiaunnaanoo: Mmannammanna itaama nnaasu variatee, kiaunnava.

² Udaanga Yisuu Kirisiiva ti kaa ti mmuuvaa ta ngii giaa ngii miaanna kua aataruuvaa vaa ngia rikiaavai.

³ Aa na tinara kua aavo Anutuugaa yaata tinniivau vai kuavai ngia iikio rikioo Anutuugo fai ngiiyara yoketainaravai. Ngia yoketaa tuanaaya variatee. Sa sabi heera aataruuvaa iikiatee.

⁴ Ngia vaidiia mmuaavai mmuaavai ngii mmammaivaara tuqinnama haitatuuda ngi-ingii nnaataiya tasipama safuuma yoketaama variatee.

⁵ Hama ausa hanigiada Anutuugaa kuaivaa rikieraiyanikaraama ngii mmammaiyauvoono yaagueeqama ngii iikiatee tinai rikiada sa iikiatee.

⁶ Anutuugaa aataruuvoo itaama vaivaara vaidi voovoona arinaima yaata utuee sa i seena vaidiivaara koonnai aataruuvaa iima kiee ivo ariyara ii aataruuvaa sa hatokaanee. Ngia itaama koonnama iikiavaara ta tauraa yaagueeqama ngii giaa ngii mida kiaannanoo: Sa ii aataru ivaa iikiatee. Mo fai gioonna kiaapuuya maisa mmoori itaama vaiyauvaa iikio Udaangaivo fai irisai mmuaararavaa iya mmunaravaivee. Ta itaama yaagueeqama kiada tiravai.

⁷ Ta gioonna kiaapuuya sabi nuaida koonnama variateeraivaara hama Anutuugo ti maavee tiravai. Ta safuuma yoketaama variateeraivaara ti maavee tiravai.

⁸ Ivaarainno ii ta ngii giaa ngii miaunna kua iyauvaa gioonna kiaapu voovoona rikioo mmooka hanigia mmiivoono hama vaidi mmatayaivaa mmooka hanigia mmiivai. Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa ngii miivaa mmooka hanigia mmiivai.

⁹ Ngia ngii seena vaa ausa hanigieraiyara mmuduuya ruateeraivaara hama na ivaara yanaivaa fafaarainarivoootainoo. Vaa Anutuugo ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruateeraivaara ngii vitaama kiaiavai.

¹⁰ Vaa ngia Maketonaa variaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieera mmuakiaayara mmuduuya ruaavai. Ti seenayaso, itaama vaikiainnaata ta yaagueeqama ngii giaa ngii mida kiaunnaanoo: Mmannammanna yaagueeqama nnaasu ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee, kiaunnaanoo.

¹¹ Ngia tirooma hara kiada variaaraivaara yaagueeqama kiada iikiatee. Ngiengie hara kiada variraivaara ngiengieenoo ivaara haitatuuda variatee. Sa ngii seenaiya hara kiada variraivaara ngiingii avukiida murumuru tida variatee. Ngiengie hara kiada variraivaara yaata utida ngiingii yaakuuyauvaadiri mmoori varada sikauyauvaa varaatee. Ta tauraa itaama ngii giaa ngii miaannaivaugiataama iikiatee.

¹² Gioonna kiaapu hama ausa hanigieraiya ngii teeda kiaara: Yoketaama variaa gioonna kiaapuyavee, kiateeraivaara iikiatee. Fai ngia itaama iikio mmuakiaa mminnaavai ngii variraivau aikiooma vainai hama ngii seenaiya ngiaarukiaaravai.

Yisuuva suai nnaagiai tiinaravai

¹³ Ti seenayaso, gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada putuaani hau kiaiayara ngia kumimakaida varida airi yaata utida variaavai. Hama ausa hanigiada Yisunnara faannairaida kati hara kiada variaya vaa putuaiyara kaayauma ausa mmuaarareeda iyara kaayauma yaata utida variaavai. Ngia itaida varida varivoora kaa ta aa kua aavaa ngii giaa ngii miaaravai.

¹⁴ Vaa ta Yisuuva putuoo kava diitoovaa kutaa kuavaivee kiaunnaanoo. Ta itaa kua kiaunnaivaaraata aa kua aavaaraatama kutaa kuavaivee kiaunnaanoo. Fai Yisuuva kooyaa tiinara suaivaki Anutuugo tinai vaa ausa hanigia kiada putuaiyaata Yisuuvaatama innasi kuaaravai.

¹⁵ Aa ta ngii giaa ngii miaara kua aavaa Udaanga Yisuu Kirisiivaano tii kuavai. Ivo tiinara suaivaki fai ta homo mmatayaa variaunnaia vaa ausa hanigia kiada putuaiya hama yaatarada tauraa kuaaravai.

¹⁶ Fai Udaanga Yisuu Kirisiivaano yaagueeqai kuavai tuoo varino aangeraa kieeta voovoono aayanna roo varino Anutuuqaa nooma akuai vo tuoo varino Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiauvakidiri tiinaravai. Yisuuva tuoo varinai vaa ausa hanigia kiada putuaiya diitada nnida tauraa vikiai

¹⁷ Ii suai ivaki ta homo mmatayaa vaa ausa hanigia kiada variaunnaiya fai Anutuuqo nama aakiaivaki ti rupi nuunama kinai vaa tauraa kuaiya vida sunada Udaanga Yisuu Kirisiinna sunaara kuaaravai. Fai itaama vainai rikiada ta vida inna sunada inna tasipama tupatupaa variaaravai.

¹⁸ Ivaaraida ii kua ivaa ngiingii kuaa mmi ngiingii kuaa mmiida ausa yoketaivaa tasipama variatee.

5

Yisuuva tiinara suaivaara teerama kiada variatee

¹ Ti seenayaso, Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaara ta hama kuminayaa ngiini yanaivaa fafaara reeda ngii giaa ngii miaaravee.

² Vaa ngiengieenoo rikiaavai. Gioonna kiaapuuya heenaivaki hama teeda rikieera suaivaki mmuara vareera vaidiivo nniivai. Ivaa roosiima fai Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaravai.

³ Gioonna kiaapuuya kiaara: Ta yoketaama ausa tinni nuufaivaa tasipamaida variaun-nanoo, kua kiada varikio fai maisamaisai ari vookarai mmuaararai aataruuvo akiaraino iyasi nninaravai. Gioonnaivo nnaakaraivaa mmataanara suaivaki nniitareeraivo aki-airaikio innaki nniivai. Ivaa roosiima maisamaisai ari vookarai mmuaararai aataruuvo iyasi nninaravai. Fai akiairaama nninai hama kuaara ngiaara aataruuvootainaravai.

⁴ Mo ti seenayaso, ngia vaa ausa hanigiaiya hama upisiivaki variaano. Ivaara mmuara vareera vaidiivo upisiivaki nninai nnikiaraakiaaneema ivaa roosiima Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinai rikiada ngia nnikiaraakiataama vainainnaata sa nnikiaraakiatee.

⁵ Ngia mmuakiaaya mmeekiaivaata ikiannaivaatama vara nuunama kiada variaavai. Ngieeta teetama hama upisiivaki variaunnava.

⁶ Ivaara hama ta gioonna kiaapu vooya roosiima vuru vakiaaravai. Vaidi voovai yaata tinniivo yoketaavai vairayaama ta avu teeda nnaasu mmuaavai mmuaavai titi variraivaara haitatuukiaaravee.

⁷ Gioonna kiaapu vuru vakiaiya upisiivaki vuru vakiaavai. Gioonna kiaapu nnoori kapikaraivaa nneeraiya upisiivaki nneeda kumimakakiaavai.

⁸ Ta hama iya roosiima variaunnaivaaraida ta ikiannaivau variaunnava. Ivaara ta titi variraivaa haitatuukiaaravee. Ta Anutuuqaara kutaavaivee kua kiada puaisa utida gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruaunaivo inna rapira vaidiyya ngiari nniriyaa okoo roosiima hiri kiaavo vaivaa roosiivai. Ta Anutuuqo ti vitaanaraivaara faannaida variaun-naivo inna rapira vaidiyya ngiari kieetayaa apira mminnaivaa roosiivai.

⁹ Anutuuqo hama aataru maisaivaa irisavaa ti mminaraivaara ti mmataama kieeravai. Ta Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tikio aataru yoketaivau ti yapaanaraivaara ti mmataama kieeravai.

¹⁰ Ta inna tasipama variaaraivaara Yisuuva tiyyara putiravai. Ta homo mmatayaa variaunnaiyaata vaa putuaiyaatama ivo tiinai ta vida inna tasipama variaaraivaara ivo tiyyara putiravai.

¹¹ Ivaaraida ngiingiiita ngiingiiita yamaa kua yamaa kua tida ngiingii mmooriyauvaa ngiingii vara ravisi vara ravisiida yoketaama varaatee. Vaa ngia itaama iida varida variaaneema iida varida variatee.

Pauruusainna vo kua vooyauvaara

iya kua mmiravai

¹² Ti seenayaso, vo kuavaara ta yaagueeqama ngii giaa ngii mmiaaravee. Vaidiyya ngii tasipama mmoori varaiyara kua yoketaivaa tida iya kua kuaivaa rikiada iikiatee. Iya Udaanga Yisuu Kirisiinna mmoori varaayara tida safuuma varira aataruuvaa ngii vita vitaakiaanoo.

¹³ Iya ngiiyyara mmoori varaivaara iyara kua yoketaivaa tida iyara mmuduuya ruatee. Ngiingiiyyara ngiingiiyyara yoketaida ausa nuufa tasipama variatee.

¹⁴ Ti seenayaso, vo kua vooyauvaara ta yamaa kua yamaa kua tida yaagueeqama ngii giaa ngii mmiaaravee. Gioonna kiaapu hama mmoori vareeraiyaata yaagueeqama iyaata kua tida safuukiatee. Iya aatuuda variaa gioonna kiaapuuyaata yamaa kua yamaa kua tida variatee. Gioonna kiaapu yoonoosupaa variraiya tasipama mmoori varaatee. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya muaraagama varikiainnaata iya tasipama mmannammanna tirooma varida mmoori varaatee.

¹⁵ Ngariiyara ngariiyara mmoori maisaivaa irisai irisaima iikiaaraivaara haitatuuda ooqoo kiatee. Mmuakiaa sui ngiingiiyara ngiingiiyara mmoori yoketaivaa iida varida mmuakiaa gioonna kiaapuuyaraatama iida varida yaagueeqama kiada ivaara yaata utida iikiatee.

¹⁶ Mmuakiaa sui sirigaida varida variatee.

¹⁷ Mmuakiaa sui mmannammanna yaaku varada nnaasu variatee.

¹⁸ Mmuakiaa aataruuyauvo ngiisi nninai rikiada kua yoketaivaa Anutuuqaara kiatee. Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara itaama iida Anutuuqaa yaata tinniivau vai kuaivaa rikiada iikiaaraivo inna Anutuuqaa yoketaivai.

¹⁹ Mmannasa Yoketaivo ngii giaa ngii mii kuaivaa sa hatokaatee.

²⁰ Vaidiyya Anutuuqaasidiri tii kuaivaa ngii giaa ngii mikiai sa nniki rakaida puruukakiatee.

²¹ Mmuakiaa kua rikiaiyauvaa iida taivaa yoketaiyauvaa varada puaisakama utida

²² maisai kua mmoori mmuakiaayauvai pikiaatee.

²³ Anutuuqo ausa nuufa variraivaa oyai nakaaraivovee. Ivo ariinoo ngii iino ngii aakiaa mmuakiaayauvai yoketaakiaiveeraivaara ta yaaku varaunnnano. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki Anutuuqoono iino ngii mmamma mmuyai mmannasa mmuakiaayauvaki mminnamminnaa maisaiyauvo sa vakiaiveeraivaara ta yaaku varaunnnano.

²⁴ Ngii maavee tiraivo ngiiyara hama yaata vueennaivai. Fai ivoono itaama iinaravai.

²⁵ Ti seenayaso, tiyaraatama yaaku varaatee.

²⁶ Ti seena vaa ausa hanigieeraiyara yoketaida yaaku rumisiatee.

²⁷ Na Udaanga Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nookiauvoonora tiee na yaagueeqama ngii giaa ngii minai rikiatee. Aa yanaa aavaa yaarummua kiada mmuakiaa gioonna kiaapu ausa hanigieeraiya yaarida kuaa mmiatee.

²⁸ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Tesoronikii varuuyani reeravai

Gioonna kiaapu Tesoronikii varuuya Yisuu Kirisiiva makee tino kava tiinaraivaara pinaama yaata utuuvaara Pauruuso aa nnaagiai yanaa aavaa iyani reeravai. Vooyaano tunoo: Vaa Udaanga Yisuu Kirisiiva nninara tuu suaivo nniivaivee, tuu kuaivaara Pauruuso fafaarainno safuuma iya kkaa mmiravai. Mmuuaarereeraivo iyasi nniivaata mmamma niita-reeraivaatama varadaata iya mmannammanna Yisuunnara kutaavaivee kkaa kiada ngiari mmooriiyauvaa varada varida yoketaama mmooriiyauvaa iikiateeraivaara Pauruuso yamayamaa kuaiyauvaa iyani fafaara reeravaivee.

¹ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigiada Tesoronikii variaiyaso, na Pauruusoono yanaivaa ngiini fafaarakiaunoo. Siraasooya Timotiya ni tasipama variaani na yanaivaa ngiini fafaarakiaunoo. Vaa ngia ausa hanigieeraiya ti Napoonna Anutuuqaa gioonna kiaapuya varida ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama variaano.

² Ti Napooa Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara ta yaata utuaunano.

Ti Udaanga Yisuuva tiinara suaivaki Anutuugo

gioonna kiaapuuya yaparainaravai

³ Ti seenayaso, ta makemakee ngiiyara Anutuugaa kkaa mmida kiaunnaanoo: Yoke-taayavee, kiaunnaanoo. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kkaa kiada iikiaiivo vaa yaagueeqavai vaivo fai vakia roo voo voo yaagueeqama pinaavai vainaravai. Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruavo vaa pinaavai vaivo fai voo voo pinaa ari vookaravai vainaravai. Ngia itaama variaivaara ta aikiooma ngiiyara makemakee yoketaayavee kiaunnaanoo.

⁴ Ngia itaama variaivaara teenoo gioonna kiaapu vaa ausa hanigiaiyaata kua tida ngiiyara mannaka kiaunnaanoo. Gioonna kiaapuuya maisa mmooriivaa ngii miaavo ngii mmamma nniitarakiainnaata mmannammanna yaagueeqama varida Anutuugaara kutaavaivee kkaa kiada yaagueeqama variaivaara ta ngiiyara mannaka kiaunnaanoo.

⁵ Ngia itaama yaagueeqama variaivaara ta kooyaa rikiada kiaunnaanoo: Anutuugoono fai mmuakiaaya yaparainno irisaiyauvaa safuuma iya mmunaravaivee, kiaunnaanoo. Itaama vaino too mmamma nniitareeraivaa ngia varada varidaata Anutuugaara yaagueeqama variaivaara ivo gioonna kiaapuuyara diravaki inna aikiooma ivaki kuateera fai ngii tinaravai.

⁶ Fai Anutuugo ataama safuuma iinaravai. Mmoori maisaiyauvaa vaa ngii muuyauvaa fai ivo irisai maisaiyauvaa iya mmunaravai.

⁷ Ngii mmuaararaivaata tiita ti mmuaararaivaatama Anutuugo iinai fai ta kati variaaravai. Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiauvakidiri kooyaa tiinara suaivaki fai Anutuugo itaama iinaravai. Fai Udaanga Yisuu Kirisiiva aangeraa yaagueeqaiyaata ikia hauruuvo pinaama taivaatama tasipama tiinaravai.

⁸ Gioonna kiaapuuya hama Anutuugaa kuaivaa rikiada arinaima taiyaatama ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kua mmayaaya yoketaivaa hama arinaima rikiada iikiaiyaatama irisai maisaiyauvaa iya mmunaravaara fai itaama tiinaravai.

⁹ Ivo tiinai rikiada iya irisai maisaivaa varada tupatupaa koonnama varira yoosinavaki variaaravai. Fai iya hama Udaanga Yisuu Kirisiinna tasipama inna mmeekia ari vookaravaki variaaravai.

¹⁰ Ii suai ivaki ivo tiinai rikiada fai ariinnee kkaa mmataama kiai gioonna kiaapuuya innara ari vookaraama yoketaa tuanaavee kiaravai. Innara kutaavaivee tira gioonna kiaapuuya kua yoketaivaa innara tida avai kurutooma kiada yaaku vuatavuatakiaravai. Ta kua mmayaayaivaa ngii gaa ngii miaannaivaara ngia kutaavaivee tuuvaara ngieetama itaa kiaravai.

¹¹ Ivaaraida ta makemakee ngiiyara yaaku varada variaunnaanoo. Anutuugo ngii iinai rikiada ngia ivo ngii maavee tiivaugiataama aikiooma yoketaama variateeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo. Ivo ari yaagueeqaivadiiri ngii iinanai ngia inna mmoori yoketaivaa ngii iikiatainai ngia innara kutaavaivee kkaa kiada inna mmooriivaa iidada taikaaravaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo.

¹² Ngia itaama iikio rikioo ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki inna nnutuuvo yaataroo ari vookaraama vainaravai. Vaino rikioo ivo ngii iinai rikiada fai ngieetama yoketaama ari vookaraama variaaravai. Ti Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama

kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiivaaraida ngia itaama ari vookaraama variaaravai. Ngia itaama variaaraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaanoo.

2

Vaidi mminnamminnaa maisa suvuairaivo

nninara kuavai

¹ Ti seenayaso, ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaraivaaraata Anutuugo ti rupi nuunama kinai ta Yisunna tasipama hara kiada variaaraivaaraatama na kooyaa ngii giaa ngii minai rikiaatee.

² Na yaagueeqama ngii giaa ngii minai rikiaatee. Vooyaano kiaanoo: Vaa Yisuuva tiivaivee, kiaivaara sa akiairaama ngiengie vo vuayaata vo vuayaata utiraida sa ngii ausaiyauvo ari vookarai ausa tasipama variatee. Ta Anutuugo ti kaa ti mmii kuaivaa ta kaa kookieema kiauuna suaivaki vaidi voovoona rikiai kuavai tiivainnee? Vara ta Anutuugaa kua mmayaayaivaa kaa kookieema kiauuna suaivaki rikiai kuavai tiivainnee? Vara yanaa voovai tiisidiri nniivaudiri yaaruoo rikiai kuavai tiivainnee? Hama teeta rikiaunnaanoo.

³ Vaidi vooyaano sabi kua sabi kuaivaa ngii giaa ngii miaivaa ngia rikieevoora aa kua aavaa na ngii giaa ngii minai rikiaatee. Yisuuva tiinara suaivaki fai hama ivo nnaammaratu tiinaravai. Tauraa gioonna kiaapuuya Anutuugaara mmooka hanigia mmi kiada innara ooqoo kaa kikio nnaagiai mminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivo ikia aakiaana kuanaraivoono kooyaa nninaravai.

⁴ Fai ivo ngioo gioonna kiaapuuya mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaara ti Anutuugovee kiaiuyauvaara ooqoo tiio mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa iya ausa mmuduuya mmiraiyauvaaraatama fai ooqoo tinaravai. Ooqoo kaa kioo tinara: Vaa na yaataree variaunoo, kaa kioo fai Anutuugaa nnau pinaivaki oro varioo ariiyara tinara: Na Anutuugovee, tinaravaivee.

⁵ Ivo itaa kua tinaraivaara na ngii tasipama variaa suaivaki na ivaara ngii giaa ngii miravaivee. Vara vaidi ngia ivaara taunnu kiaannee?

⁶ Aanna makee ii na kiau kua ivaa kaanaivo nnivoora kaa kioo inna uuda raira yaagueeqaivoono inna uuda rainno varioo varinoo. Vaa ngia ivaa arinaima teeda rikiaavai. Anutuugo tinara: Aikioovaivee. Ngianee, tinara suaivaki nnaasu fai mminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivo nninaravai.

⁷ Mminnamminnaa maisa vareera aataruuvo vaa hataumaki vaivo aanna makee iinno varinoo. Mmannammanna iinono uuda rairaivoono uuda rairaivaa rabikaa kino rikioo mminnamminnaa maisa vareera aataruuvo fai kooyaa vainaravai.

⁸⁻¹² Kooyaa vaino too mminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivoota fai kooyaa nninaravai. Ivo Sataangaa yaagueeqaivaa tasipama ngioo unnakuavaa kaa kaayau ari vookara ari vookarai unnakua mmooriiyauvaa iinaravai. Fai iinno varioo gioonna kiau pu ikiana kuaariya maisai unnakua unnakuaiyauvaa arinaidiri kaa roo iinaravai. Hama iya kua kutaivaara yoketaavaivee kaa kiada hama ivaara mmuduuya ruaivaara Anutuugo hama iya vitoo yoketaivau japanai iya ikia aakiaana kuaaravai. Iya kua kutaivaara ooqoo kiaivaara Anutuugo tino unnakua tiraivo iya aakiaiuyavaki iinno varinai fai iya unnakua iira aataruuvaa kutaavaivee kaaaravai. Mmuakiaaya itaama kua kutaivaara ooqoo kaa kiada mminnamminnaa maisaiyauvaara mmuduuya riraiya fai Anutuugo iya yaparaira suaivaki irisai maisaivaa iya nninaravai. Tauraa fai mminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivo nnino nnaagiai Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaravai. Fai mminnamminnaa maisa suvuaira vaidiivo kooyaa nnino rikioo Udaanga Yisuu Kirisiiva ari yaikiaaadiri innayaa fuu tino putinaravai. Udaanga Yisuu Kirisiiva ari tiinara suaivaki fai mmeekia ari vookaraivaa tasipama tiio inna ruputino eeyaa taikaanaravaivee.

Anutuugo ngii vitoo yoketaivau yapaanaraivaara

ngii mmataama kieveravai

¹³ Ti seenayaso, Anutuugo ngiiyara mmuduuya ruaiyara ta ngiiyara innaata makee kua yoketaivaa kiauunnaanoo. Anutuugoona tauraa ngii vitoo yoketaivau yapaanaraivaara ivo ngii mmataama kieveravai. Ngia Anutuugaa kua kutaivaara kutaavaivee tikio ivo Mmannasa Yoketaivaa tino too ngii vitoo ari gioonna kiau pu tuanaaya ngii yapa kiaanaravai. Ivo itaama ngii mmataama kioovaara ta ngiiyara innaata makemakee kua yoketaivaa kiauunnaanoo.

¹⁴ Ta mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaannadu rikiada ngia ngiingii ausaiyauvaa hanigieeravai. Ngia ngiingii ausaiyauvaa hanigiada Udaanga Yisuu Kirisiinna oyai ari vookaraivaa varaateeraivaara Anutuugo ngii maavee tiravai.

¹⁵ Ti seenayaso, ta kiaunna kuaivo itaama vaivaara rikiada yaagueeqama variatee. Ta avaiکیدiri ngii giaa ngii miaanna kua aataruuvata ta yanaa fafaarama kiaanna kuaivaatama puaiza utuatee.

¹⁶⁻¹⁷ Ti Napooa Anutuugo tiyara mmuduuya ruoo kati tiyara yoketaama yaata utuoo tupatupaa yamaa kua yamaa kua ti tikiai ta yoketaama variaaraivaara ta faannaida variaunnaano. Ivaata ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama ngii aakiyauvaki iikiai ngia yaagueeqama varida mmuakiaa mmoori yoketaivaa iida mmuakiaa kua yoketaivaa kia-teeraivaara ta ngiiyara yaaku varaunnaano.

3

Pauruusainna tunoo: Tiiyara yaaku varaatee, tiravai

¹ Ti seenayaso, aa ta nnaagiai vo kua voovaara ngii giaa ngii mikiai rikiaatee. Tiiyara yaaku varaatee. Udaanga Yisuu Kirisiinna mmayaayaivo makemaakee tikio nuainno varinai gioonna kiaapuuya rikiada ivaara kua yoketaivaa kiaaraivaara tiyara yaaku varaatee. Vaa mmayaayaivo ngii yoosinna aakiyauvaki itaama nuaivai.

² Vo kua voovaaratama yaaku varaatee. Maisa vaidiia maisamaisai mmooriivaa iiki-aiyasidiri Anutuugo ti vita yoketaivau yapaanaraivaara yaaku varaatee. Hama mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisunna mmayaayaivaara kutaavaivee kiaavai. Ivaara tiyara yaaku varaatee.

³ Hama Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiyara yaata vueennaivai. Vaidi maisaivo ngii utivoora kiaa Yisuuva ngii iinanai fai ngia yaagueeqama yoketaivau variaaravai.

⁴ Ta ngii giaa ngii miaunna kuaivaa ngia rikiada iidada fai ngia mmannammanna iikiaaraivaara ta ngiiyara kutaa iikiaaravaivee kiaunnaano. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti yaata utiravaki ti kuaa ti mmikiai ta ngiiyara kutaa iikiaaravaivee kiaunnaano.

⁵ Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii aakiyauvaki iinai ngia Anutuugaara mmuduuya ru-ateeraivaara ta yaaku varaunnaano. Yisuu Kirisiiva ngii iinai ngia innara yaata utida mmannammanna yaagueeqama variateeraivaaraatama ta yaaku varaunnaano.

Mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai

mmoori varaatee

⁶ Ti seenayaso, ta Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaa varaunnayara tida ta yaagueeqama ngii giaa ngii mikiai rikiaatee. Ngii seena vaa ausa hanigieeraia ngiari hara kiada variraivaara hama yaata utida mmoori varada ta iya kuaa mmiaunna kuaivaa hama rikieeraama kiada kati kumina varikiai sa iya tasipama variatee. Pikiaatee.

⁷ Vaa ngiengieenoo rikiaavai. Ta ngiisi kuaanna suaivaki ta hama vida kati hara kiada varirama kiada titi variraivaara ta yaata utida mmoori vareeravai. Ta itaama ngii vita vitaakiaannaivaa ngieeta teeta iikiaaravee.

⁸ Gioonna kiaapu voovoona ti variraivaa too yeenna mminnaa vooyauvai ti mmuduu hama ta kati vareeravai. Ta irisai mmida vareeravai. Sa ngia ti mmooriivaa varada yeenna mminnamminnaiyauvaa ti mmiateeraivaara ta titi mmamma mmuyai utu rikiada ti mmooriivaa varada heenaivaa iikianaivaa vara nuunama kiada mmoori vareeravai.

⁹ Ta ngiiyara mmooriivaa iikiaanna irisaivaara ta aikiooma ngii yaparakiataama vauduata hama ta ngii yaparairavai. Ngia ti teeda tiinikaraama mmoori iikiateera ta yaagueeqama mmoori vareeravai.

¹⁰ Ta ngii tasipama variaanna suaivaki ta ngii giaa ngii mida kiaannano: Gioonna kiaapu voovoona hama mmoori vareerainno kati varinai inna tikio rikioo ivo sa yeenna nnaivee, tiravai.

¹¹ Ta rikiaannaduu ngii tasipama varuu vooya kati kuminaya varida ngiari seenaiya mmoori varooyauvaa taa kiada murumuru tida tunoo: Iya koonnama varaano, kiaa ngiariita hama mmoori vareera kati varuuvata ta itaa kua tiravai.

¹² Udaanga Yisuu Kirisiinna mmoori varaunnayara tida iya itaama varuuvata ta yamaa kua yamaa kua tida mmannammanna yaagueeqama kiaunnaano: Tirooma varida mmoori varaatee. Varada ngiingii mmoori yauvakinnaa yeennaiyauvaa nnaatee. Ta itaa kua kiaunnaano.

¹³ Ti seenayaso, ngia mmoori yoketaivaa iikiaivaara sa ngii pirisakiaivee.

¹⁴ Aa yanaa aavaki vai kua aavaa ta ngii giaa ngii miaunnaivaa gioonna kiaapu ivaki variaa voovoona ivaa rikioonnaata mmannammannainno varinai ivaa teeda tuqinnama ivaa taatee. Sa inna tasipama variatee. Ivo mmamma maisakiaiveeraivaara sa inna tasipama variatee.

¹⁵ Sa innara ti nnammutuaavaivee kiaa kiada pikiada oro voovau variatee. Ti seena tuanaavaivee kiaa kiada yamaa kua yamaa kua tida oro voovau variatee.

Kua arai voovai Pauruuso reeravai

¹⁶ Udaanga Yisuu Kirisiiva ausa nuufa variraivaa oyai nakaaraivovee. Yoketaa suaivakiaata maisa suaivakiaatama ivo ariinoo ausa nuufaivaa ngii miaiveeraivaara ta yaaku varaunnaanoo. Ivo mmuakiaaya ngii tasipama vakiaiveeraivaara ta yaata utuaunnaanoo.

¹⁷ Na Pauruuso neenoo nini yaakukidiri nini nnutuuvaa tasipama fafaarakiau aavaa taatee. Na Pauruusoono ngiiyara yaata utuee boo kiaunoo. Mmuakiaa yanaiyauvaa na fafaarakiauyauvunu itaama nini nnutuuvaa tasipama nnaasu fafaarakiauvai.

¹⁸ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngia mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa tauraa yanaa aavaa Timotiinnani reeravai

Timotiinna kaano Yutayaa gioonnavai. Inna koova Ereengaa vaidivai. Ivo karaasa vaidivoono ausa hanigloo Pauruusa tasipama nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kaa mmiravai. Pauruuso aa tauraa yanaa aavaa Timotiinnani roovaki taaravooma kuayauvai reeravai. Tauraa kuaivo unnakua aataruuyaavaara gioonna kiaapuuya nuunauiyauvaki vauyauvaa ooqoo kianeeraivaara Timotiinna kaa mmiravai. Tammaa kuaivo gioonna kiaapuuya nuunaida iira aataruuyaavaatama iya Anutuuga ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmira aataruuyaavaatama iyara haitatuura vaidiiyaraatama tuginnama kaa mminai rikiaateeraivaara Timotiinna kaa mmiravai. Nnaagiai kuaivo Timotiiva Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidi yoketaa tuanaavai varioo mmuakiaa mmoori aataru gioonna kaaipu ausa haniglooya nuunaiyauvaa tuqinnama haitatuukiaiveeraivaara Pauruuso innani fafaara reeravaivee.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo. Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti yapaivoota Yisuu Kirisiinnara ta faannakiaunnaivootama ni kiaani na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidivai variaunoo.

² Timotii-o, na Anutuuga kuaivaa i kaa i mmiaaduu a Yisuunnara kutaavaivee tunnaivaara a ni maapu tuanaavai roosiima variannanoo. Na aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo.

Ti Napooa Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati aiyara yoketaama yaata utida aiyara boo tida ngiari ausa nuufaivaitana i mmida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo.

Vaidi unnakuavaa kaa mmiraiya ooqoo kiane

³ Na mmata Maketoniaa ivaki kuaa suaivaki na yaagueeqama kua tiee i kiaanoo: Yoosinna Epesiisa ivaki varianee, kiaaduu rikiee varunnaneema mmannammanna varianee. Variee gioonna kaaipu vooya ivaki varida hama safuuma Anutuuga kuaivaa gioonna kiaapuuya kaa mmirama kiada unnakua tinniivaatama kaa mmiaiya ooqoo kiane.

⁴ Iya uriiyauvaaraata ngiari taato nnaakukiaiya nnutu kaayauyauvaa fafaara raiyauvaaraatama ooqoo kiane. Iya iyaavaara yaata utida sabi kua sabi kua tida buaaru kiaavai. Iya itaama iikiaiivoono hama Anutuuga aataruuvaa kooyaa iya vitaivai. Iya Anutuuga kutaavaivee kiaiivoono inna Anutuuga aataruuvaa kooyaa iya vitaivai.

⁵ Na iya ooqoo kianeera kiau kua oyaivo ataama vainoo. Gioonna kiaapuuya ngiariyara ngiariyara mmuduuya ruateera kiauivai. Fai iya aakiaiyoovo yoketaa tuanaayauvai vaino iya yaata utiraiyauvo hama mmuaararavaa iya mminai iya Yisuunnara kutaavaivee tida fai iya ngiariyara ngiariyara mmuduuya ruaravai.

⁶ Vaidi vooya itaama yoketaama varira aataruuvaa pikiada mmanna kuaiyauvaara sabi kua sabi kuaiyauvaa ngiari kaa mmi ngiari kaa mmiida varida kumimakakiaavai.

⁷ Iya Anutuuga mmaanna tuu kuaivaara gioonna kiaapuuya kaa mmida vitairiya roosiima variaaree kaa iida hama ngiari kaa kuaivaa tuqinnama oyaivaa rikiaada iya kuaivaa yaagueeqama kuaivaa hama tuqinnama oyaivaa rikiaavai.

⁸ Vaa ta taunnavai. Anutuuga mmaanna tuu kuaivo yoketaavai vaivai. Gioonna kaaipu voovoono ivaa arinaima rikioo safuuma varioo iino too inna fai yoketaavai vainaravai.

⁹ Ivaara aa kua aavaa arinaima rikiaatee. Mmaanna tuu kuaiyauvo hama gioonna kaaipu safuuma varuuyara tiravai. Gioonna kiaapuuya mmaanna tuu kuaivaa hatokada Anutuuga kuaivaa rikiaadaa yaatareeraiyara tiravai. Hama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuuga mmiraiyaraata mminnamminnaa maisa vareeraiyaraatama tiravai. Hama yoketaama variraiyaraata Anutuuga kuaivaara puruuka tiraiyaraatama gioonna kiaapuuya ngiari kaano kooyaata ngiari vo gioonna kiaapuuyaataama ruputuaani putuuyaraatama Anutuuga mmaanna tuu kuaivo tiravai.

¹⁰ Gioonna kaaipu sabi heeraiyaraata vaidiyya ngiari tasipa ngiari tasipaani gionnani ngiari tasipa ngiari tasipaiyaraatama vaidiyya sikau irisaiyauvaa varaaraivaara vaidi voovai mmuara hatauma kiada vitada viraiyaraata unnakua tiraiyaraatama kua radudeera suaivaki yaagueeqama unnakua tiraiyaraata Anutuuga kua kutaivaa hatokeeraiyaraatama Anutuuga mmaanna tuu kuaivo tiravai.

¹¹ Anutuuga kua kutaivo inna mmayaaya yoketaavai. Na gioonna kaaipuuya ivaa kaa mmiaiveera mmooriivaa Anutuugo ni miravai. Ii mmayaaya yoketaa ivo inna ari vookarai mmayaayavai Anutuugo yoketaa tuanaivaasidiri tiiravai.

Anutuugo Pauruusaara boo tuuvaara ivo innara yoketaavee tiravai

¹² Ni Udaanga Yisuu Kirisiiva ari yaagueeqaivaa ni muduu rikiee na aikiooma mmoori varoovaara na innara yoketaavee kiaunoo. Ivo ni mmataama kioo niyara aikiooma iinaravee kiaa kioo mmooriivaa ni muuvaara na innara yoketaavee kiaunoo.

¹³ Tauraa na innara maisa kua tiee innara maisa mmooriivaa iina inna kuaivaara haunninniina maisamaisama variaaara hama ivo yaata utuoo ni ooqoo tiravai. Na hama innara arinaima rikiee kutaavaivee kiaa kiee kumimakama variaaara ivo niyara kaayauma boo tioo hama ni ooqoo tiravai.

¹⁴ Ti Udaanga Anutuugo ari vookaraama kati niyara yoketaama yaata utuduu na innara kutaavaivee tiee innara mmuduuya tiravai. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta innara kutaavaivee tida innara mmuduuya ruaunnvai.

¹⁵ Aa na tinara kua aavo inna kua kutaavai. Gionna kiaapuuya ivaa arinaima rikiada ivaara kutaavaivee kiatee. Yisuu Kirisiiva mmatayaa tioo gionna kiaapuuya mmminnamminnaa maisaiyauvaa vareeraiya vitoo aataru yoketaivu yapaanaraivaara mmatayaa tiiravai. Gionna kiaapu mmminnamminnaa maisa vareeraiya mmminnamminnaa maisaiyauvo kiisavai vaivai. Ni mmminnamminnaa maisa na varauyauvoono pinaavai vaivai.

¹⁶ Anutuugo hama ivaara yaata utirainno niyara kaayauma boo tiravai. Na vaidi maisavai variaaduu Yisuu Kirisiiva hokobama niyara faannaududuu na innara kutaavaivee tiravai. Yisuu Kirisiiva niyara hokobama faannauvaara nnaagiai variaaraiya teeda rikiada iyaatama innara kutaavaivee tida tupatupaa variraivaa varaaraivaara Anutuugo niyara kaayauma boo tiravai.

¹⁷ Anutuugo hama putirainno mmuaa tuanaavai nnaasu varikio hama voovoono ari avuuvadiri kooyaa inna taivai. Nnaaru varuuyaataama makee variayaata yapooma variaaraiyaatama ivo iya kieetavai varioo hama taikaanaravai. Gionna kiaapuuya innara yoketaavee kiaa kuaivo tupatupaa vaino inna nnutuuvu ngiau aapu tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

¹⁸ Ni mapu Timotii-o, aa na tinara kua aavaa fai na yaagueeqama i kiaa i mmimaravai. Nnaaruaa vaidiyya aiyara tuu kuaivaa kaanaivo na tinara kua ivaki vainoo. Iya tuu kuaivaara yaata utuee Anutuugaa mmooriivaara rapira vaidivai roosiima yaagueeqama dianee.

¹⁹ Diee vainna Yisuunnara kutaavaivee kiannaivaa puaisa utuee i yaata utiraivau vai kua yoketaivaa nnaasu rikiee varianee. Vaidi vooya hama ngiari yaata utiraivau vai kua yoketaiyauvaa rikieerama kiada iya Yisuunnara kutaavaivee tiraivaa vaa pikiada eeyaara haruruavai.

²⁰ Vaidiivaitana iyakidiri diaivaitana nnutuuvaitana Huminaiya Aresadereeya na Sataangaa mmi kiee pikiauko ivaitana yaagueeqama utivai. Ivaitana Anutuugaa kua maisa kiaa aataruuvaa pikiaateeraivaara na ivaitana pikiauko Sataango ivaitana utivai.

2

Ngia Anutuugaara nuunaira suaivaki ataama iikiatee

¹ Itaama vainai na aa tauraanaa kua aavaa yaagueeqama ngii giaa ngii minai rikiaatee. Mmuakiaa gionna kiaapuuyara ngia yaaku varada Anutuugaata kua tida iyara inna yapaarida iyara yoketaayavee kiatee.

² Kieeta vaidiyyaraata mmuakiaa vaidi ti haitatuurairayaatama yaaku varaatee. Ta mmuakiaaya ausa nuufaivaa varada tirooma varida Anutuugaara yaata utida mmuakiaa mmooriivaa safuuma iikiaaraivaara ti kieetaiyara yaaku varaatee.

³ Ta iyara yaaku varaunnaivo inna yoketaa aataruvai. Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti yapaivoono ta itaama iikiaunnaivaa taikio inna yoketaunoo.

⁴ Ivo mmuakiaa gionna kiaapuuya inna kua kutaivaa arinaima rikiakio iya vitoo yoketaivau yapaanaraivaara inna yoketaunoo.

⁵ Kua kutaa kuaivo ataama vainoo. Mmuuaa Anutuugo nnaasu varinoo. Tammaaki dii vaidiivo gionna kiaapuuya kuaivaa Anutuugaa kiaa mmioo inna kuaivaa iya kiaa mmira mmuaavoono inna Yisuu Kirisiivavee.

⁶ Ivo hama ariiyara yaata utirainno mmuakiaa gionna kiaapuuya mmminnamminnaa maisaiyauvo iya yeena rau kiaivaa roosiima utuuvaa rukuasaanaraivaara yaata utuoo yatari sagaivau putiravai. Anutuugo mmuakiaa gionna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanara aataruuvu kooyaa vakiaiveera ivo suai mmataama kioovaki Yisuuva putiravai.

⁷ Na Anutuugaa kuaivaa varee nuaina gionna kiaapuuya kiaa mmimaraiivaara Anutuugo ni mmataama kieeravai. Na ngiari voopinnaiya ari kua kutaivaata innara kutaavaivee tiraivaatama iya kiaa mmimaraiivaara ni mmataama kieeravai. Hama na ivaara unnakua kiaunoo. Na kua kutaavai kiaunoo.

⁸ Itaama vaiikiai vaidiiaa mmuakiaa yoosinnaiyauvaki yaaku varaaraivaara ni yoke-tainoo. Vaidi Anutuugaa mmooriivaara yaata utiraiya hama ausa nnannateera hama buaaru tirama kiada yoketaa tuanaaya varida yaaku varaaraivaara ni yoketaainoo.

⁹ Gioonnaiya ngiari uyira rairaiyauvaa hama koonnama uyida raida varirama kiada safuuma uyida tirooma variaaraivaara ni yoketaainoo. Iya hama ngiari kieeta yaasi-iyauvaa fiiyama kiada hama mmannaammannai mminnaiyauvaata sikau seeta roosii yoketaiyauvaatama rutaku kiada kaayau sikau kiada varaa uyira rairaiyauvaa hama iyauvaa uyida variaaraivaara ni yoketaainoo.

¹⁰ Hama iya itaama iiraida gioonnaiya ngiariiyara kiaanoo: Vaa ta ausa hani-giaunnayavee, kiaa kiada mmoori yoketaivaa iikiaaneema iya mmoori yoketaivaa iiki-aaraivaara ni yoketaainoo.

¹¹ Gioonnaiya kuaivaa rikiada kua seemuaa adida variaya inna iya yoketaayavee.

¹² Gioonnaiya Anutuugaa kuaivaa vaidiiaa kiaa mmida iyara diaaraivaara na ooqoo kiaanoo. Gioonnaiya kua seemuaa varida kuaivaa nnaasu rikiattee.

¹³ Nnaaru Anutuugo Ataamaa tauraa iima kioo nnaagiai Evaanna iima kioovaara na itaa kua kiauunoo.

¹⁴ Hama Ataamo Sataangaa unnakuavaa rikieeravai. Gioonnaivoono ivaa rikioo Anu-tuugaa aataruuvaa hatokeeravai.

¹⁵ Fai gioonnaiya nnaakaraiya mmatada varida iya mmannammanna Yisuunnara kutaavaivee tida ngiari seenaiyara mmuduuya rida tirooma yoketaa tuanaaya varikio Anutuugo iya vitoo yoketaivau yapaanaravai.

3

Vaa ausa hanigieeraiyara haitatuura vaidiivaa variraivo ataama vaivai

¹ Aa kua aavo kua kutaavai. Fai vaidi voovoono vaa ausa hanigieeraiyara haitatuura mmooriivaara inna yoketaikio too varaanaree kiaa ivo mmoori yoketaivaa varaanara iivai.

² Itaama haitatuura vaidiivaa variraivo safu tuanaavai vaino ivo mmuaa nnaatavai varoo ari mmammaivo inna iikiatairaivaara tuqinnama haitatuunno tuqinnama yaata utuoo ari seenaiya tasipama yoketaama varioo nnauvaata yeennaivaatama vo yoosin-naivakidiri ngiayi mmioo Anutuugaa kuaivaa gioonna kiaapuuya tuqinnama kiaa mmira vaidivai varinaravai.

³ Ivo hama kapikarai nnooriivaa nnoo kumimakama varioo hama gioonna kiaapuuya ruputirama kioo tirooma varioo hama buaaru tioo hama sikauvaara pinaama mmuduuya rinaravai.

⁴ Ivo ari tasipama mmuaa nnauvaki variayara tuqinnama dioo vainno ari nnaakarai-yara haitatuunai rikiada iya inna kuaivaa rikiada iida mmuakiaa suai innara yoketaaki-aravai.

⁵ Fai vaidi voovoono ari nnaata nnaakaraiyara hama tuqinnama dioo vainno fai dataama kioo ivo Anutuugaa gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyara tuqinnama hai-tatuunarannee? Hama yopeemavee.

⁶ Vaidi vaa ausa hanigieeraiyara haitatuura vaidiivo ivo vaa tauraa ausa hanigia kioo yaagueeqama vari vaidivai varivai. Fai ivo ariyara mannaka tioo mmannammanna itaama roo vioo vioo harurino too Anutuugo Sataangaa irisai maisaivaa mmuneema sa inna mmiaiveeraivaara ivo itaama yaagueeqama vari vaidivai varivai.

⁷ Gioonna kiaapu hama ausa hanigiaayaano innara yoketaavaivee kiaa vaidivai varivai. Sa ivo Sataangaa kuaivo kobeevaa roosiima vaivaa rikioo haruruoo mmamma maisaivaa varaiveeraivaara ivo itaama yaagueeqama vari vaidivai varivai.

Ausa hanigieeraiyara haitatuuraivaa tasipama

mmoori iira vaidiiaa variraivo ataama vaivai

⁸ Vaa ausa hanigieeraiyara haitatuuraivaa tasipama mmoori iira vaidiiaa fai mmuaikaraama yoketaama varida hama airi kua airi kua tiraida mmuaa kuavai nnaasu tida hama kaayau kapikarai nnooriivaa nneeda hama ngiariiyara nnaasu yaata utida unnakua kiaa sikauyauvaa varaaravai.

⁹ Anutuugaara kutaavaivee kiaa mmayaayaivo tauraa hataumaki vaivo aanna makee kooyaa vaivaa iya puaisa utida varida rikiakio iya yaata utiraiyauvaki yoketaavai nnaasu vainaravai.

¹⁰ Tauraa iya variraivaara iida taatee. Iida teekiai aikiooma varikiai ngia ee-oo tikiai iya haitatuura vaidiivaa tasipama mmoori varaatee.

¹¹ Iya nnaataiya mmuaikaraama yoketaama variaani ngiari seenaiya iyara kiaanoo: Inna kua rikiaa gioonnayavee, kiaavai. Iya hama ngiari seenaiyara maisa kua maisa

kuaiyauvaa tida varida murumuru tiraida tirooma varida ngiari mmamma iira aataruuvo iya iikiatairaivaara tuqinnama haitatuuda varida mmuakiaa mmoori aataruuyauvaa hama unnakua kiaa iikiaaravai.

¹² Vaidi vaa ausa hanigieeraiyara haitatuuraivaa tasipama mmoori varaa vaidiiya fai mmuaavai mmuaavai mmuaa nnaatavai varada ngiari nnaakaraiyaraatama iya tasipama mmuaa nnauvaki variyaiyaraatama tuqinnama haitatuukiaaravai.

¹³ Itaa kiaa vaidiiya ngiari mmooriiyauvaa yoketaama varakiai fai gioonna kiaapuuya teeda iyara yoketaayavee kiaaravai. Iya itaama mmooriivaa iida Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa aataruuvaa iya yaagueeqama gioonna kiaapuuya kiaa mmiaaravai.

Anutuugaa kua voovai oyaivo hatauma vaivaa ta rikiaunnani vooya hama rikiaavai

¹⁴ Na kiisa suai aisi viee i taanara iina variee aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo.

¹⁵ Fai na hama akiairaama aisi vinai aa yanaa aavaudiri a tee Anutuugaa raunna mmaapuuya datadataama variaaraivaara arinaima tee rikiaannaravai. Anutuugo tupatupaa variraivaa raunna mmaapuuya vaa ausa hanigia kiada innara kutaavaivee kiaiya vari-aanoo. Iya inna kua kutaivaa rikiaiya nnau kuabai tuunnaiyauvaa roosiima yaagueeqama dida vakiaavo inna kua kutaivo hirira roosiima iyayaa vainoo.

¹⁶ Anutuugaa kua voovai oyaivo hataumaki pinaavai vainoo. Fai vaidi voovoona hama yopeema ii kua ivaa hatokaannaravai. Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo.

Ivo vaidi mmatayaiya mmammaivaa varoo
safuuma varuuvaa
Mmannasa Yoketaivoono
gioonna kiaapuuya vitauduu
aangeraiya inna tooduu
vaidiiya inna kua mmayaayaivaa
mmuakiaa mmatavau varuuya kiaa mmuduu
iya innara kutaavaivee tuduu
Anutuugo inna vitoo ngiau aapu yapeeravaivee.

4

Unnakua vaidiiya iikiara kuavai

¹ Mmannasa Yoketaivo kooyaa tinoo: Fai suai nnaagiai vaidi vooya Yisuunnara kutaavaivee tiraivaa pikiada unnakua tira mmagia maisaiyakidiri nnii kuaiyauvaa rikiada iida iya kiaa aataruuvaugiataama kuaaravaivee, tiivai.

² Ii aataru iyauvaa unnakua vaidiiya mmanna kuasiiyauvo korookiai kiaavai. Vaa iya yaata utiraivo kuminaikiai hameeta ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara rikiaavai.

³ Ii vaidi iya gioonna kiaapuuya kiaa mmida kiaanoo: Sa nnaata vaati varaatee. Yeenna vooyauvai sa nnaatee, kiaavai. Gioonna kiaapuuya vaa kua kutaivaa rikiada Yisuunnara kutaavaivee kiaiya ii yeenna iyauvaara Anutuugaara yoketaavee kiaa kiada nnaateeraivaara Anutuugo ii yeenna iyauvaa iiravai.

⁴ Mmuakiaa yeenna fayaiyauvaa Anutuugo uuyauvo yoketaayauvaivee. Sa vo yeenna fayai voovaa haipavee kiatee. Mmuakiaa yeenna fayaiyauvaara yaaku varada yoke-taavee kiaa kiada varada nnaarayauvaivee.

⁵ Ngia itaama yaaku varada Anutuugaa kuaivaara yaata utida yoketaavee kiaivaara Anutuugo iyauvaara inna aikioo yoketaayauvaivee tiivai.

Timotiiva Yisuu Kirisiinna mmoori vareera ngiaammuaui yoketaavai variravai

⁶ Fai a ii kua iyauvaa vaa ausa hanigieeraiya kiaa mmiee fai a Yisuu Kirisiinna mmoori vareera ngiaammuaui yoketaavai varinaravai. Fai a itaama variee Yisuunnara kutaavaivee tira kuaiavaa mmannammanna yeenna nneerayaama nnee nnee aataru yoke-taivau vaa a kuannaivau mmannammanna kuanaraivo fai kooyaa vainaravai.

⁷ Gioonna kiaapuuya hama Anutuugaara tiraida sabi kuaiyauvaata uriiyauvaatama kiaiyyauvaa sa iyauvaa rikiaanee. Anutuugaa aataru yoketaivau nuainna arinaima taanaraivaara iinnanna tee ivau yaagueeqama varianee.

⁸ Vaidi voovoona ari mmammaivo yaagueeqama vakiaiveera vo mmoori vo mmooriivaa varaivo inna ivo kiisama yoketaivai. Ivo Anutuugaa aataru yoketaivau yaagueeqama variivo inna ivo pinaama yoketaivai. Anutuugo aanna ivo variivaa tuqinnoo yapooma ivo varinaraivaatama tuqinnaanaraivaara inna ivo pinaama yoketaivai.

⁹ Ii kua ivo kua kutaa kuavai vaivai. Ta ivaa rikiada varada ivaara kutaavaivee kiaaraivo inna yoketaavai.

¹⁰ Anutuugo tupatupaa variivoona mmuakiaa gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanaree kiaa tiivoona gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee kiaiya vitoo yoketaivau

yapaanaravai. Ta innara kutaavaivee tida innara faannaida variaunnaivaara ta yaagueegama kiada mmoori varada variaunnaano.

¹¹ Ii kua iyauvaa iikiateera yaagueegama kiee kua tiee gioonna kiaapuuya kiaa mmiee variance.

¹² A ngiaammua karaasavai variannaivaara sa gioonna kiaapuuya aiyara maisavaivee kiateeraivaara ataama iikiane. Gioonna kiaapu Yisuunnara kutaavaivee kaiya aataru yoketaivaa iya vitaakiane. A kua kiannaivaata a iikiannaivaatama a gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruannaivaata Yisuunnara kutaavaivee kiannaivaatama yoketaama iinna variee hama sabi nuaira aataruuvaa yaata utuee iikiannaivaatama iya vitainai fai iya i nnunneepaneema iikiaravai.

¹³ Anutuugaa kua fafaaravaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu diitee iya rikiaateera yaaruee ivaa iya kiaa mmiee oyaivaa kiaa kookiee kiane. Mmannammanna itaama nnaasu variee iinanai na nnaagiai aisi kuanaravai.

¹⁴ Mmannasa Yoketaivo kati i mmuu yaagueegavaa a varee mmooriivaa mmannammanna iikiane. Ii yaagueega ivara forofetaiya kua tuduu vaa ausa hanigieeraiya kieeta vaidiiya ngiari yaakuuyauvaa iyyaa utuu suaivaki a vareeravai.

¹⁵ Ii na i kua i mmiau kua iyauvaara nnaasu yaata utuee mmooriivaa mmannammanna iikiane. A varia ree viee viee yaataranai mmuakiaa gioonna kiaapuuya taateeraivaara itaama iikiane.

¹⁶ Aiyara tuqinnama haitatuuma tee kuaivaa a gioonna kiaapuuya kiaa mmiannaivaara tuqinnama yaata utuane. Ii mmoori yoketaa iyauvaa mmannammanna iikiane. Fai a aikiooma iino fai Anutuugo i vitoo yoketaivau i yapoo a kianna kuaivaa rikiaiyataata vitoo yoketaivau yapaanaravaivee.

5

Gioonna kiaapu Yisuunnara kutaavaivee kaiyara

eenoo ataama iikiane.

¹ Sa vaidi yokovaiyaata yaagueegama kiee kua kiane. A ai koonna tuanaivaata yamaa kua kiannaneema iyaatama yamaa kua kiane. Vaidi karaasaiyara ni gata vayaiyavee kiaa iyaatama yamaa kua kiane.

² Gioonna vaa yokovakiai yara ni noovainnavee kiaa iyaata yamaa kua kiane. Gioonna karaasaiyara ni nunna nayaayavee kiaa iyaatama yamaa kua kiane. Sa sabi aataruuvaa isareera kuaivaa tasipama kiee iyaata kiane.

³ Gioonna muaadaiya hama seenaataiyara tuqinnaanee.

⁴ Fai gioonna muaadaivaa nnaakaraiya varida iyaata inna nneediiaatama tauraa Anutuugaa aataruuvugiataama ngiari kaanaara tuqinnaatee. Iya itaida ngiari kaano kooyaata ngiari taato nnaakukiai yara uu mmooriivaa irisaivaa iikiaravai. Anutuugo ivara iya teeno inna yoketainaravai.

⁵ Gioonna muaada tuanaivo hama inna seena innara tuqinneeraataivoono tinoo: Anutuugo ni tuqinnaanaravee, kua kioo mmannammanna yaaku varoo heenagieena ikinagisanna inna yaparainno tinoo: Anutuugo, ni tasipama variance, tiivai.

⁶ Gioonna muaadaivo mmamma iira aataruuvaa nnaasu yaata utuoo iivo inna variivo putiravaa roosiima varivai.

⁷ Gioonna kiaapuuya sa muaada gioonnaiyara maisavee kiateeraivaara ii kua ivaa yaagueegama iyaata ngiari seenaiyaatama kua mmiane.

⁸ Gioonna kiaapu voovoono hama ari mmuaa kiauvaraata ari seena nnunna nnayaa kata vayaa kaano kooyaraatama tuqinnaanaraivo vaa ivo Yisuunnara kutaavaivee tii aataruuvaa pikioo hama ausa hanigieeraiya maisama varira aataruuvaa yaatara kioo maisa tuanaavai varivai.

⁹ Ausa hanigieeraiya muaada gioonnaiya tuqinnaateeraivaara iya nnutuuyauvaa yanaivau raanee. Yokovaa gioonna muaadaivaa nuunuvo taaravooma vaidi yuku yaaku taika kiaiio (60) varii gioonnaivo mmuaa vaativai nnaasu varaikio putiivaa nnutuuvaa raanee.

¹⁰ Ii gioonna ivara gioonna kiaapuuya kiaanoo: Ivo mmoori yoketaivaa iivaivee, kuaivo vaa ivo ari nnaakaraiyara tuqinnama haitatuukiai iya yoketaama variaavai. Ivo ngiari vooppinnaiya ngiaavo ari nnauvakira iya maavee kua kioo iya tuqinnoo aduoo varioo Anutuugaa gioonna kiaapuuyara tuqinnoo gioonna kiaapu mmuaararavaa varaiyara tuqinnoo mmuakiaa mmoori yoketaiyauvaa mmannammanna iivai. Ii gioonna itaama iikiaa iya nnutuudaa raanee.

¹¹ Sa gioonna karaasa muaadaya variaya nnutuuyauvaa raanee. Iya vaati varaatainai fai iya Yisuu Kirisiinna mmooka hanigia mmida vaatiiya varaaravai.

¹² Ivaara iya tauraa Yisuunnaata kua yeena rau kioo kuaivaa hatokakio fai koonnainar-avai.

¹³ Iya mmoori vareeraivaara iya pirisaikiai kati varida mmuakiaa nnauyauvaki reeri te reeri teema rada nookiaavai. Hama mmoori vareera kati varira aataruuvaa yaatareera maisai aataru voovaata iya iikiaavai. Iya maisa kuaivaa ngiari seenaiyara murumuru tida vooya kuaiyauvaa mmuararama rada tida varida sabi kuaiyauvaa iya hama kua kiataama kiadaata kua kiaavai.

¹⁴ Itaama vainai gioonna karaasa muaadaya variyai vaatiya varada nnaakaraiya mmatada ngiari nnauyauvaa tuqinnaaraivaara ni yoketainoo. Fai iya itaikio ta vaa ausa hanigieeraiya hama ti nnammutuayia tiyyara maisa kua kiaara aataruuvootainaravai.

¹⁵ Gioonna muaada vooya vaa ausa hanigia kiada variaa aataruuvaa pikiada Sataangaa aataruuvau kuaivaara na itaa kua kiaunoo.

¹⁶ Gioonna voovoono Yisuunnara kutaavaivee tiivoono ari mmuaa kiauyakidiri muada- dayarikio voovoono iyara tuqinnaivee. Fai ivo itaama iinai gioonna kiaapu vaa ausa hanigiyai ii gioonna muada iya tuqinnaaraivaara hama yaata utuaaravai. Iyaano gioonna muaada hama seenaataiyara tuqinnaateeraivaara na itaa kua kiaunoo.

¹⁷ Vaa ausa hanigiyai kieeta vaidiia yoketaama gioonna kiaapuuyara haitatuuki- aiyara yaata utida sikauyauvaa ngia makemakee iya mmiaiayuvaa kava vooneetu mmuaikaraama iya mmiaaraivaara yaata utuatee. Iyakidiri vaidi vooya Anutuugaa kuaivaa kiaa kookieema kiada kiaa mmiraivaara mmoori yaagueeqama varaiyara tuqin- nama yaata utida itaama iikiaaraivaara yaata utuatee.

¹⁸ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno puara burimakauvo mmoori irisavaa yeenna nnaiveeraivaara tiao tinoo: Puara burimakauvo yeenna vuutaiyauvaa mmataivau hatoka kiaavo vaiyauvaa yukuaadiri raa raudodoono too uruuyauvo rusitioo mmataivau vaino too nneenai sa inna avaiyau yeena rammuanee. Pikino nnaivee, tikio rikioo vo kua voovoono tinoo: Vaidiivo mmoori varaivaa irisaiyauvo vaiyauvaa inna mmikio varaivee. Kua fafaaraivo itaa kua tiivai.

¹⁹ Fai vaidi mmuaa voovoono vaa ausa hanigieeraiya kieeta vaidiivaaki kua pinaivaa yapanai sa inna kuaivaa rikiaanee. Fai vaidi taaravaitanannee vara taaravoomaano kua pinaivaa innaki yapakiai inna aikioo iya kuaivaa rikiaanee.

²⁰ Vaa ausa hanigieeraiya kieeta vaidiia fai mminnamminnaa maisaivaa mman- nammanna varakiai yaagueeqama mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu kooyaa ivaara iya kianee. Tinai rikiada ivaara gioonna kiaapuuyaataama rikiada aatuukia- teeraivaara itaama kooyaa iya kianee.

²¹ Anutuugaa avuuvauunnaatama Yisuu Kirisiinna avuuvauunnaata aangeraa Anutuugo ariiniee kiaa mmataama kiaiia avuuyauvunuaatama na yaagueeqama i kiaa i mmiee kiaunoo: Ii kua ivaa na i kiaa i mmiauvaa rikiee iikiane. Iinna variee sa vo vaidi- vaara maisavee tiee voovaa yoketaavee kianee. Mmuakiaa mmoori a iikiannaivaa sa mmuaavaara nnaasu yaata utuee iikiane, kiaunoo.

²² Anutuugaa mmoori varaiveera kiaa sa akiairaama ai yaakuuvaitana vaidi voovaa yaa yapa kiee inna mmataakiane. Ari vo vaidivoono mminnamminnaa maisa varaivaa sa eetama varaanee. Yoketaama nnaasu varinaraivaara mmoori varaanee.

²³ Sa nnooriivaa nnaasu nnaanee. A makemakee i nniitaraivaara tiee kiisama vuaina suuyaivaa nneeno i ausaivo yoketaakiaivee.

²⁴ Hama Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparaira suaivo nnikio vaa tauraa gioonna kiaapu vooya mminnamminnaa maisaiyauvo kooyaa vainoo. Gioonna kiaapu vooya mminnamminnaa maisaiyauvo fai nnaagiai nnaasu kooyaa vainaravai.

²⁵ Mmuakaraama gioonna kiaapu vooya mmoori yoketaiyauvaa iikiaiayauvo kooyaa vainoo. Vooya mmoori yoketaiyauvaa haumaki iikiaiayauvo fai hama yopeema haumaki vainaravai. Fai kooyaa vainaravaivee.

6

¹ Gioonna kiaapu sikaunnaadiri yookaama kiaani mmoori vareera mmuakiaaya ngii haitatuuraiyara kua yoketaivaa tida iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaateeraivaara yaata utida mmooriyauvaa iikiatee. Gioonna kiaapuuya Anutuugaa nnutuuvaaaraata inna kuaivaaraatama sa maisa kua kiateeraivaara itaama iikiatee.

² Ngii haitatuuraiya vaa ausa hanigiyai yaata utuatee. Ngia mmoori vareera gioonna kiaapuuyaata ngii haitatuuraiyaatama vaa Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada mmuaakaraama variivaara sa iya kuaivaara haunnniikiatee. Iya hama Yisuunnara kutaavaivee tira suaivaki ngia kiisama mmoori yoketaivaa iyara iikiaavai. Aanna makee ngia pinaama mmoori yoketaivaa iyara iikiatee. Anutuugo iyara mmuduuya ruaikiai

iya vaa Yisuunnara kutaavaivee kiaiara ngia mmooriivaa iikiaiavaara pinaama mmoori yoketaivaa iyara iikiatee.

Pauruuso unnakua kuaivaa kiaa mmira

vaidiyyaraata yoketaa mminnaa

tuanaiyauvaaraatama tiravai

A ii na kiau kua iyauvaa gioonna kiaapuuya tuqinnama kiee kiaa kookieema kiee variee iya vita vitaakianee.

³ Vaidi voovoono ari vo kuavai gioonna kiaapuuya kiaa mmioo hama ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kua kutaivaata Anutuugaa aataru yoketaivaatama iya kiaa mmiivo

⁴⁻⁵ ariiyara pinaama mannaka tioo hama kua voovai arinaima rikiaivai. Inna yaata tinniivo koonnama vaivaara ivo kuaivaa oyaivaara tuoo varioo inna kiatakiatainno nnaasu varikio rapiraivootama innaki yaagueeqama vaivai. Ivo itaama iikiai rikiaada vooyaata ivakidiri ngiari yaatara ngiari yaatarakiaivaara iya nnannataikiai varida ngiari-iki ngiariiki yaagueeqa kuaivaa tida varida ngiariiyara ngiariiyara kua maisa tida ngiari seenaiyara maisama yaata utuaavai. Iya ngiari tinniuyavunudiri yaata utida kiaanoo: Ta Anutuugaa aataruuvau vida kaayau sikau hoonaiyauvaa varaaravee, kiaavai.

⁶ Mo fai gioonna kiaapu voovoono innasi vai mminnaiyauvaara aikioovavee kiaa kioo Anutuugaa aataruuvau yaata utuoo ivaa iinno fai yoketaama ari vookaraama varinaravai.

⁷ Ti kaanokiaiya ti mmatoo suaivaki hama mminnamminnaiyauvaa tasipama ti mma-teeravai. Ti putira suaivaki hama ta mminnamminnaiyauvaa tasipama varada kuaaravai.

⁸ Ivaaraida mo fai ta aikiooma yeenna nneeda ti mmammaiyavunu aikiooma uyira rairaiyauvaa yapada fai ta tiisi vai mminnaiyauvaara inna aikioovavee kiaravai.

⁹ Vaidi vooya kaayauma mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaara iya mmuduuya rida ivaara nnaasu yaata utuaavo iya haruriraivo iya mmookaivaki vaikiainnaata iya mman-nammanna itaida variaano. Iya itaa kiaa aataruuyauvo kobeevaki fayaiivo haanara iivaa roosiima iya mmamma iira aataru maisamaisaiyauvaa iya varaata varaataikiai iya yaata duunaiya iirayaama iikiaavai. Ii aataru iyauvoono iya puaisa utikiai maisama varida putuaavai.

¹⁰ Mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeraivaa oyaivoonno sikau vareeraivaara mmuduuya riraivovee. Vaidi vooya sikauyauvaara ngiari ausaiyauvo diitoo iya varaataududu Anutuugaara kutaavaivee tira aataruuvaa vaa pikiaada irisaivaa kaayau iya ausa mmuaararovaava vareeravai.

Pauruuso Timotiiva ataama variaiveeraivaara inna kiaa mmiravai

¹¹ A Anutuugaa vaidi tuanaikua eenoo iya iikiaa maisa mmooriyauvaa mmooka hani-gia mmianee. Anutuugo variivaugiataama safuuma variee innara kutaavaivee tiee i seenaiyara mmuduuya ruue mmuaararivo aisi vainainnaata inna aataruuvau yaaguee-qararama kiee variee tirooma varinaraiavaara yaagueeqama mmooriivaa iikianee.

¹² Vaidiyya isareeraivaara ngiari yaatara ngiari yaatara kianeema a Yisuu Kirisiin-nara kutaavaivee kiannaivaara Anutuugaa mmooriivaa yaagueeqararama kiee iikianee. linnanna irisaivaa tupatupaa variraivaa aiyara varaanee. A gioonna kiaapu kaayauya avuuyavunu vaa na ausa hanigiauvaivee tira suaivaki tupatupaa variraivaa vara-neaeraivaara Anutuugo aiyara maavee tiravai.

¹³ Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa variraiyauvaa mmiraivaa avuuvau-naata Yisuu Kirisiiva kieeta vaidi Podii Piratuusaasi vioo ari kuaiyauvaa safuuma inna kiaa mmiraivaa avuuvau-naatama na yaagueeqama aiyara ataa kua kiaanoo:

¹⁴ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaara faannainna variee na i kiau i mmiau kuaivaa rikiee iinna mmannammanna yoketaama variee sa mminnamminnaa maisaivaa varaanee, kiauonoo.

¹⁵ Anutuugo ari mmataama kioo suaivau ari Mmaapuuvaa kooyaa ti vitainaravai. Anutuugo nnaasu ti kieeta yoketaavai varioo mmuakiaa kieetaiyara kieeta tuanaavai varivai. Ivo ti Udaangavai varioo mmuakiaa udaangaiyara Udaanga tuanaavai varivai.

¹⁶ Ivo nnaasu hama putirainno mmeekia ari vookaraivaki varikiai hama gioonna kiaapuuya yopeema ivaki kuaavai. Hama gioonna kiaapu voovoono inna taivai. Fai hama yopeema gioonna kiaapu voovoono inna taanaravai. Inna nnutuovo tupatupaa ngiau aapuuvaki vaino inna yaagueeqaivo tupatupaa itaavai nnaasu vaikiavee. Kua kutaa.

¹⁷ Gioonna kiaapuuya mmatayaa diaa mminnaiyauvo kaayau iya suvuiya yaaguee-gama kiee kiaa mmiee kianee: Sa ngiingiiyara mannaka tida sikau hoona taikaanaraiyau-vaara yaata utuatee. Iyauvaa varada mmata aavau yoketaama variaaraivaara sa ivaara

faannaida variatee. Anutuuqo ngii tasipanai yoketaama variaaraivaara nnaasu faannaida variatee. Ta yoketaama sirigaida variateeraivaara ivoono mmuakiaa mminnaiyauvaa kati ti mmivaivee,

¹⁸ kiae kie vo kuavai iya kiae mmiee kianee: Mmoori yoketaivaa iikiatee. Iikio yoke-taama iira aataruuvo ngii suvuainai mminnaiyauvaa ngii seenaiyaatama mmiaaraivaara teeraida variatee. Iya itaa kua kiae mmiee kianee.

¹⁹ Fai iya itaama iida iya yoketaama iira aataruuvaa irisai yoketaivaa ngiariini yapakiokio mmannammanna yaagueeqama vainanai yapooma iya variaaraivakiaatama mmannammanna itaavai vainaravai. Iya varira tuanaivaa fai varaaraivaara fai iya itaama iikiaaravai.

²⁰ Timotii-o, mmuakiaa kua mmoori aataruuvaa Anutuuqo i mmiivaa tuqinnama hatatuumaa taa kiee iikiane. Gioonna kiaapu vooya ngiariiyara unnakua tida kiaanoo: Ta mmuakiaa kuavai rikiaunnavaivee, kiae kiada ivaara ngiariiki ngiariiki kua tida sabi kua tida varida maisa kua maisa kua tida varida kiaavai. Sa iya kuaivaa rikieerama kiee mmooka hanigia iya mmiane.

²¹ Iya kiaanoo: Vaa ta aikiooma rikiaunnavaivee, kiae kiada Anutuuqaara kutaavaivee tira aataruuvaa fanniikiaavai.

Anutuuqo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa nnaagiai yanaa aavaa Timotiinnani reeravai

Pauruusoono aa nnaagiai yanaa aavaa kava Timotiinnani roo tinni yoketaa vooyauvai inni kaa mmimo ivaugiataama safuuma iikiaeveeraivaara innani reeravai. Pauruuso Timotiinna kooyaa kaa mmimo too ivo mmannammanna yaagueeqama kioo mmoori yoketaivaa iikiaeveeraivaara Pauruuso yamayamaa kuaiyauvaa innani fafaara reeravai. Ivo roo yamayamaa kuaiyauvaa Timotiinna tino too ivo mmannammanna Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaa sirigama kioo iikiaeveeraivaara tiravai. Timotiiva yaagueeqama kioo ari vitaira mmooriivaa puaisa utuoo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kaa mmioo Nnaaruua Kua Kiaa Yeena Rau Kioo kuaivaatama iya kaa mmioo yoketaa vitairavai variaiveeraivaara Pauruuso yamayamaa kuaivaa innani fafaara reeravaivee.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo. Anutuugoono ari yaata utiivau-giataama ni mmataama kiaiikiai na Yisuu Kirisiinna kuaivaa varee nuaira aposoroo vaidi-vai variauvai. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta tupatupaa variraivaa varaara kuaivaa vaa nnaaru Anutuugo kua kaa teerama kioovaa kaa kookieenaraivaara ni mmataama kieeravai.

² Ni maapu Timotii-o, na aiyara mmuduuya ruauvaara aini aa yanaa aavaa fafaaraki-aunoo.

Ti Napoova Anutuugoona ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati aiyara yoketaama yaata utida aiyara boo tida ngiari ausa nuufaivaitana i mmida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo.

*Pauruuso Timotiinnara yamaa kua kaa kioo
innara yoketaavee tiravai*

³ Ni daato nnaakukiaiia Anutuugaa mmooriivaa safuuma uuneema neeta itaama nnaasu iikiauunoo. Na yaata utuauko hama nini yaata utiraivo na koonnakaannama varira aataruuvaa ni gaa ni mii voovootainoo. Na kati yoketaama variee Anutuugaa mmooriivaa varaunoo. Na yaaku vareera suaivaki na makemakee aiyara yaata utuee Anutuugaata aiyara yoketaavee kiauunoo.

⁴ A niyara ratoonnaivaara na yaata utuee sirigairaiivo ni suvuakuaiveeraivaara na heenaivaata ikiannaivaatama i taanaree kaa iikiauunoo.

⁵ A Yisuunnara kutaavaivee kaa kiae hama mmanna kuasiivoono koroovaara na homo rikiee vakiauunoo. Tauraa i taatova Roqisoovaata i kaano Yunikiivaatama Yisuunnara mmuaakaraama kutaavaivee tuuvaara na homo rikiee vakiauunoo. A ivaitana roosiima kutaavaivee kiannaivaara vaa na tee rikiauvasi.

⁶ Ivaara na kava i kaa i mmiauunoo. Na ni yaakuuvaitana aiyaa yapa kaa suaivaki Anutuugo kati i mmuu yaagueeqaivaa varee mmannammanna mmooriivaa iikiane.

⁷ Anutuugo ti mmuu Mmannasa Yoketaivoono ti tasipaikiati ta hama aaturama ki-ada Anutuugaa mmooriivaa yaagueeqama iikiauunnvai. Anutuugaa Mmannasaivoono yaagueeqaivaa mmuduuya riraivaatama titiyara tuqinnama haitatuura aataru-vaatama ti mmikio ti suvuavai. Ivaara Anutuugo i mmuu yaagueeqaivaa varee mman-nammanna mmooriivaa iikiane.

⁸ Itaama vainai ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara kua kaa kookieenee kaa sa mmamma maisakiane. Innara na oovi nnauvaki variauvaa sa niyara mmamma maisakiane. Anutuugo ari yaagueeqaivaa i mmimai tee a mmayaaya yoketaivaa kaa kookieenai mmamma mmuaararavaa i mmiaaravaa sa yaata utuane.

⁹ Hama ta titi mmooriivaa iikiaannaivaadiri Anutuugo ari gioonna kiaapu yoketaa tuanaaya variaaravaa ti maavee tioo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Hameetavee. Anutuugo ariinoo tiyara kati inni iikiataivaa iinno tiyara yoketaama yaata utuuvaa ivo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Tauraa hama ngiau mmata uu suaivaki Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utuoo Yisuu Kirisiiva tiyara iinaraivaara ivo teerairavai.

¹⁰ Anna makee Anutuugo tiyara teeraira aataruuvoo kooyaa vainoo. Vaa Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaanaravoo kooyaa tiiravai. Ta yapooma putu taikaara aataru-uvaa vaa Yisuu Kirisiivaano yaatarooduu taikeeravai. Ivo mmayaaya yoketaivo kooyaa vaivaadiri tupatupaa varira aataruuvaa kooyaa ti vitairavai.

¹¹ Na mmayaaya yoketaivaa varee nuaina gioonna kiaapuuya kaa mmiee kaa kook-ieena vitaakiaiveeraivaara Anutuugo ni mmataama kieeravai.

¹² Ivaara aa na oovi nnau aavaki variee mmuaararavaa varaunoo. Hama na ivaara mmamma maisakiauunoo. Na innara kutaavaivee tira vaidiivaa vaa na tauvaara hama

ni mmamma maisainoo. Ivo ni muu kua mmoori aataruuvaa ivo aikiooma haitatu-unaraivaara vaa na tee rikiauvai. Ivo haitatuunono Anutuugo gionna kiaapuuya yaparaira suaivo nnino mmannammanna haitatuunaravai. Ivaara na yaagueeqama kiaunoo: Fai ivo iinaravaivee, kiau vai.

¹³ Kua kutaivaa na i kiaa i mmuuvaa puaisa utuee a ivaudiri iikianeera na i kiaa i mmuuvaa iikiane. Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara ta innara kutaavaivee tiraivaata innara mmuduuya riraivaatama a mmannammanna iikiane.

¹⁴ Mmannasa Yoketaivo ti aakiaiyauvaki variivoono yaagueeqaivaa i mminai kua kutaivaa Anutuugo i kiaa i mmiivaa puaisa utuane.

¹⁵ Vaa a rikiaannavai. Mmuakiaa gionna kiaapuuya Asiaa mmataivau varuuya ni oooqoo tiravai. Iyakidiri vaidiivaitana nnutuuvaitana Pikereeya Heremokiniyaatama niyara oooqoo tiravai.

¹⁶ Kii Udaanga Anutuugo Onesiporoonna seenaiyara boo kiaivee. Onesiporoova kaayaaneetu numa niita yamaa kua yamaa kua tuuvaara na itaa kua kiaunoo. Na oovi nnauvaki variaivaara ivo hama mmamma maisairavai.

¹⁷ Hama mmamma maisairama kioo ivo yoosinna Roomaivaki ngioo niyara mmannammanna buainnonno ni teeravai.

¹⁸ Ivo mmuakiaa mmooriyauvaa niyara Epesiisaivaki uuvaa vaa a rikiaannavai. Ivo mmuakiaa mmoori uuvaara na kiaunoo: Udaanga Anutuugo gionna kiaapuuya yaparaira suaivaki innara boo kiaivee. Na itaa kua kiaunoo.

2

A Yisuu Kirisiinna rapira vaidi yaagueeqakua varianee

¹ Ni maapu-o, Yisuu Kirisiiva tiiki variivaara Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utivai. Ivo itaama kati aiyara yoketaama yaata utiivaugitaama yaagueeqama varianee.

² Na kaayau gionna kiaapuuya avuuyauvunu kiaa mmiaa kuaivaa a rikioovaa varee vaidi vooya a teenai hama pikieeraida yaagueeqama variaiya kiaa mminai iyaata ari vo gionna kiaapuuya kiaa mmida vitaakiatee.

³ Rapira ngiaammuauya ngiari kieetaivaa avaivaa rikiada rapiraivaara yaagueeqaida mmuaararavaa varadaata yaagueeqama mmannammanna iikiaivaa roosiima eenoo Yisuu Kirisiinna mmooriivaa yaagueeqama iikiane.

⁴ Rapira vaidiivo rapiraivaki vioo hama hanigia tauraa varioo ari ii mmooriivaara yaata utivai. Ari kieetaivo rapiraivaara inna mmataama kioovoono innara yoketaavee tinaraivaara ivo hama hanigia tauraa varioo ari ii mmooriivaara yaata utivai.

⁵ Vaidiyya seenada ngiari yaatara ngiari yaataraaravara ngiari kieetaivo iya kiaa mmii aataruuyauvaa rikiada safuuma ii voovoono seeneeravaa yaatara kioo irisaivaa varaanaravai. Fai hama ivo ari kieetaivo tii kuaiyauvunugiataama iinno fai hama irisaivaa varaanaravai.

⁶ Vaidi yeenna mmooriivaa varaivoono yaagueeqama mmooriivaa iinono kaanaivo vaino ivo vaa yaagueeqama mmoori varaivaara fai tauraa kaanaivaa nnaanaravai.

⁷ Na itaa kua kiauyauvaara yaata utuane. Udaanga Yisuuva i tasipanai a mmuakiaa kuayauvai oyaiyauvaa arinaima rikiaanaravara na itaa kua kiauyauvaara yaata utuane.

⁸ Yisuu Kirisiinnara yaata utuane. Ivo Davuitiinna oyaivakidiri diitoo hara kioo varioo putuduu Anutuugo tuduu rikioo putuuvakidiri diiteeravai. Ii kua ivo mmayaaya yoketaavai vaivaa na makemakee gionna kiaapuuya kiaa mmiauvai.

⁹ Na mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiauvaa na mmamma mmuaararavaa varauvai. Vaidiivo kaayau mmoori maisaiyauvaa iiraivaa roosiima vaidiyya yeenaivaadiri ni ranaa rau varada oovi nnauvaki ni yapa kiaani na mmamma mmuaararavaa varaukoo. Vaidiyya vaidiivaa yeenaivaadiri rairayaama hama iya yopeema Anutuugaa kuaivaa atuu ruaavai.

¹⁰ Ivaara na Anutuugo ariinnee kiaa mmataama kioo gionna kiaapuuyaroo tiee hama mmuaararai mmooriivaara yaata utiraina kati varee varieennaatana mmannammanna yaagueeqama mmoori varaunoo. Anutuugo ariinnee kiaa mmataama kioo gionna kiaapuuyaata fai Yisuu Kirisiiva iyaatama vitoo yoketaivau yapoo tupatupaa yoketaa ari vookaraama variraivaa iya mminaraivaara na mmuaararavaa vareennaata yaagueeqama mmoori varaunoo.

¹¹ Aa na tinara kua aavo inna Yisuu Kirisiinnara tii kuaivo inna kutaa kuavai vainoo.

Mo fai ivo tiiki varino

ti mmamma eenanaivo vaidi putiraiya roosiima putinai

fai ta yapooma inna tasipama variaaravai.

- ¹² Mo fai ta mmamma mmuaararaivaa
varadaata yaagueeqama varida
fai inna tasipama gioonna kiaapuuyara diaaravai.
Mo fai ta innara kiaara:
Hama ta taunnavaivee, tikio
fai yapooma ivo tiiyara tinara:
Hama na ngii tauyavee, tinaravai.
- ¹³ Mo fai ta innara kua kutaavaivee tiraivaa pikikio
fai ivo na safuuma iinaravee tiivaa fai kutaa iinaravee.
Ivo hama yopeema hanigioo
unnakua kiau kioo ari voovaugiataama
varinaraivaara fai kutaa iinaravaivee.
Ii kua ivo itaa kua tiivai.

Mmoori yoketaivaa iino fai Anutuuqo iyara yoketaavaivee tinaravai

¹⁴ Ii na kiau kua iyauvaa mmannammanna gioonna kiaapuuya kiau mmianee. Kuaiyauvaara iya yaagueeqama tida buaaru kiarainnoo kiau yaagueeqama Anutuuqaa avuuvau iya ooqoo kiane. Iya kuaiyauvaara buaaru kiaavovo hama ivaara yoketairaivootainoo. Gioonna kiaapu vooya iya itaama buaaru kiau rikiaya ivaara iya pirisaikiai Anutuuqaa kuaivaa pikiaavai.

¹⁵ Vaidi voovono ari mmooriivaa varaikio hama ivaara inna mmamma maisaivaa roosiima Anutuuqaa mmooriivaa iikiane. Inna kua kutaivaa safuuma gioonna kiaapuuya kiau mmianee. Ivo aiya yoketaavee tinaraivaara inna avuuvau mmannammanna yaagueeqama mmooriivaa iikiane.

¹⁶ Gioonna kiaapuuya hama Anutuuqaara kua tiraida inna kuaivaara kumimakaida sabi kumina kuaiyauvaa ngiari kiau mmi ngiari kiau mmiira aataruuyauvaa sa eeta iikiane. Iya itaa kua kiau aataruuvonookiai Anutuuqaa aataruuvaa pikiaara iikiaavai.

¹⁷ Iya kua tiraivo uudaivo vaidiivaa yuku yaakuuvau havurirayaama tauraa kiisavai vainno nnaagiai pinaavai vaivai. Iyakidiri vaidiivaitana itaa kua tuuvaitana nnutuuvaitana Huminaia Pireteeyavee.

¹⁸ Ivaitana vaa kua kutaivaa pikiaa unnakuaivaa kiaanoo: Gioonna kiaapuuya putida fai hama kava diitaaravai. Ii aataru ivo vaa taikaivaivee, kiaavai. Gioonna kiaapu vooya vaa Yisuunnara kutaavaivee tiraiya ii kua ivaa rikiada taara yaata utida Anutuuqaa kuaivaa pikiaara iikiaavai.

¹⁹ Anutuuqaa kua aataruuvu nnau kuabaivaa roosiima yaagueeqama dinai hama vaidiia yopeema utu korokorookiaaravai. Ivau yaagueeqa kua voovai vainno tinoo: Udaangaivo arinaima ari gioonna kiaapu tuanaia taivaivee, tikio vo kua voovai vainno tinoo: Ngia gioonna kiaapuuya ngiingiiyara kiaanoo: Ta Udaanga Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuyavee, kiaiya maisama iikiaa aataruuyauvaa pikiaatee, tiivai.

²⁰ Vaidi voovai nnau pinaa yoketaivaki kaayau yeenna yapeera yanaa ari vookara ari vookaraiyauvo vainoo. Vooyauvai vaidiia sika mmannaammannaiyauvaadiri iima kiooyauvo vainoo. Vooyauvai yatariiyauvaadiri iima kiooyauvoota vooyauvai nmata nnagiiyauvaadiri iima kiooyauvootama vainoo. Vooyauvai yoketaiyavunudiri nakaarivo ari seenaiya tasipama vo suai vo suai yeennaiyauvaa nnaivai. Vooyavunudiri makemakee ari nnaivai.

²¹ Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu voovono ii nnaagiai yanaa maisa iyauvaa roosiima varivai. Mo fai ivo maisa aataruuvaa pikioo yoketaama varino too nnau nakaarivo yanaa yoketaiyauvaa hama tupatupaa iyauvunu yapa nnaiyauvaa varoo yapaineema fai Anutuuqo yoketaa ari vookarai mmooriivaa inna mmio aikiooma iinno yoketaa mmooriivaa iinarivaara teerainno varinaravai.

²² Karaasa vaidiivaanikaraama koonnama iira aataruuvaa i iikiatainai sa iikiane. Pikiane. Safuuma variraivaata Yisuunnara mmannammanna kutaavaivee tiraivaatama mmuduuya riraivaata ausa nuufaivaatama varaanarivaara yaata utuee iikiane. Gioonna kiaapu vaa ngiari aakiaiyauvo yamaama vaiya Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaaku varada kiaanoo: Ti tasipama varianee, kiaiya tasipama itaama iikiane.

²³ Vaidiia kumimakaida sabi kumina kuaiyauvaa ngiari kiau mmi ngiari kiau mmiida variaa suaivaki sa iya tasipama ivaara kua tiee varianee. Vaa a taannavai. Iya itaa kua tidada buaaru kiaavai.

²⁴ Udaanga Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidiivo sa buaaru tioo rapuaivee. Ivo mmuakiaa gioonna kiaapuuya tasipama mmoori yoketaivaa iinno kua mmayaayaivaa yoketaama iya kiau mmioo tirooma kioo vitaakiaivee.

²⁵ Iya inna kuaivaara tomedama kua tiraiya tasipama yoketayoketaa kuaiyauvaa tirooma iyaata kua tiao safuuma kiaivee. Fai ivo itaino Anutuugo iya iinai iya ausa hani-giada kua kutaivaa rikiaarannee? Vara hama rikiaarannee? Hama teeta rikiaunnanoo.

²⁶ Vaa Sataango iya utikiai iya ivo yaata utiivaugiataama kuaavai. Fai iya kua kutaivaa rikiada tuqinnama ngiari yaataiyauvaa utida Sataango kobeervaa roosiima iya utiivakidiri rayubu kiada kuaaravai.

3

Nnaagiai suaivaki mmuaararaivo tiisi nninaravai

¹ Aa kua aavaara yaata utuee arinaima rikiaanee. Fai nnaagiai suaivaki kaayau mmuaararaivo tiisi nninaravai.

² Fai gioonna kiaapuuya ngiariiyara nnaasu yaata utida sikauiyauvaara mmuduuya rida ngiariiyara mannaka tida ngiariiyara ta yoketaayavee kiaaravai. Iya gioonna ki-aapu vooyara kua maisaiyauvaa tida ngiari kaano kooya avaiyauvaa hatokada vaidiia mminnaiyauvaa iya mmiaani hama iyara kua yoketaivaa tida hama Anutuugaara yaata utuaaravai.

³ Iya hama ngiari seenaiya ausa mmuduuya mmida hama gioonna kiaapuuyara iya ausaiyauvo nuufaikiai homo nnannateeda varida iyayaadiri koonnama yaata utida iyara unnakua tida hama ngiari iikiataivaara tuqinnama haitatuuma kiada gioonna kiaapuuya ruputida avaiakaraiya varida hama mmoori yoketaiyauvaara mmuduuya ruaaravai.

⁴ Iya ngiari seenaiya ngiari nnammutuaiya vitaida akiairaama maisa mmooriivaa iikio iya mannakaivo ngiau aapu vinai iya iikiataira aataruuvaa nnaasu mmuduuya rida hama Anutuugaara mmuduuya ruaaravai.

⁵ Iya gioonna kiaapuuya avuuyauvunu kiaara: Vaa ta Anutuugaa aataruuvaa iiki-aunnayavee, kua kiada haumaki maisa mmooriivaa mmannammanna iida Anutuugaa yaagueeqaivaa oooqo kua kiada hama varaaravai. Sa itaama iikiaa gioonna kiaapuuya tasipama varianee.

⁶ Iyakidiri ngiaa vaidi vooya vo nnau vo nnauyauvaki vida gioonna muaraaga kiaiya ngiari unnakuivaa kua mmiaani rikiaavai. Ii gioonna iya kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo iya suvuau kiaivaara iya mmuaararaikiai iya mmamma iira aataruuyauvaara pinaama yaata utuaavai.

⁷ Ii gioonna iya kua karaasaivaa iya rikiaataikiaiinnaata sabi kuaivaa nnaasu rikiada hama yopeema kua kutaivaa arinaima rikiaavai.

⁸ Nnaaruua vaidiivaitana nnutuuvaitana Yaneeya Yabereeya Musiinna kuaivaara oooqo tuneema ii vaidi iya kua kutaivaara oooqo kuaavai. Iya koonnama yaata utida Yisuunnara kutaavaivee tira aataruuvaa mmanna kuasiivo korookiai oooqo kuaavai.

⁹ Fai gioonna kiaapuuya kiisa suai nnaasu iya kuaivaa rikiaaravai. Nnaaru gioonna ki-aapuuya Yaneeya Yabereeya varuuvaa tooneema fai gioonna kiaapuuya iya kumimakama variaivaa teeda kiisa suai nnaasu iya kuaivaa rikiaaravai.

Pauruuso nnaagiai kuaiyauvaa Timotiinna

kiaa mmiravai

¹⁰ Na kuaivaa i kua mmiaivaa vaa a rikiee na variaivaa vaa a tee na datadataama variaivaa vaa a tee ivaugiataama iirakuavee. Na Yisuunnara kutaavaivee tie mmuaararoovo niisi vauduaata rikieennaata yaagueeqama tirooma variee na ni seenaiyara mmudu-uya ruue mmannammanna yaagueeqama nnaasu variaivaa vaa a tee ivaugiataama iirakuavee.

¹¹ Vaidiia kaayau maisa mmooriyyauvaa ni muduu na mmamma nniitaroovaa variaivaa vaa a tee rikieerakuavee. Gioonna kiaapuuya yoosinna Adiookiaa varuuyaata Ikonii varuuyaata Rusutaraa varuuyaata kaayau mmoori maisaiyauvaa ni muduu na rikieennaata mmannammanna yaagueeqama variaivaa vaa a tee rikieerakuavee. Iya itaama uduu Udaanga Anutuugoono mmuakiaa maisa mmooriyyauvakidiri ni vitoo yoketaivau yapeeravai.

¹² Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiiva iyaki variivaara Anutuugaa aataruuv-vaugiataama kuaaree kua iikiaiya fai gioonna kiaapu vooya maisa mmooriyyauvaa iya mmiaaravai.

¹³ Fai vaidi maisaiyaata vaidi unnakua tiraiyaatama maisa mmooriyyauvaa iida varia rada vikio fai nnaagiai ngiari mmooriyyauvo kaayauma maisainaravai. Fai iya gioonna kiaapu vooya unnakua tikiai rikiada iya kua kuaiyauvaara kutaavaivee kiaravai. Iya ngiariinoo ngiari unnakua kuaiyauvaa rikiada kutaavaivee kiaravai.

¹⁴ Eenoo sa itaama iirama kiese kua kutaiyauvaa ta i kiasa i mmiaannaiyauvaara a yaagueeqama kutaavaivee tiraivaa puaisa utuee varianee. Vaa ta kua kutaiyauvaa i kiasa i mmiaannaiyauvaara a tuqinnama ti tee rikiaannaivaara iva puaisa utuee varianee.

¹⁵ Vaa a rikiaannavai. A nnaakara meedivai variee Anutuugaa kua fafaara yoketaiyauvaa rikiaa ree viee viee aanna makee mmannammanna a homo rikiaannanoo. A iva yaaruue ivaudiri tinni yoketaivaa varee Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tino Anutuugo i vitoo yoketaivau yapaanara aataruuvaa vaa a rikiaannanoo.

¹⁶ Anutuugaa kua fafaara mmuakiaayuvai Anutuugaa Mmannasaivoono vaidiyya kiasa mmuduu fafaara reeravai. Ivaudiri vaidiyya aikiooma kua kutaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmida unnakua tiraivaara yaagueeqama oogo tida koonnama varira aataruuyauvaa safuuma kiada safuuma varira aataruuyauvaa iya vitaakiaaravai.

¹⁷ Vaidi voovoono Anutuugaa mmooriivaa varoonnonno koovayama kioo mmuakiaa mmoori yoketaiyauvaa yoketaama iinaraivaara teerakiaiveeraivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainoo.

4

¹ Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapu makee variayaata vaa putuuyaataama fai yaparainaravai. Inna avuuvuunnaata Anutuugaa avuuvuunnaatama vo kua voovai i kiasa i mminai rikiaanee. Yisuu Kirisiiva kava vararanoo tioo tiyara dinaraivaara na aa kua aavaa yaagueeqama i kiasa i mminai rikiaanee.

² Anutuugaa mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmianee. Sa iya rikiaatai suaivaki nnaasu iya kiasa mmianee. Mmuakiaa suaiyauvakiaatama mmannammanna tirooma kiese variee iya kiasa mmiee varianee. Vooya mmannammanna kua kutaivaa kiasa mminanai rikiaatee. Vooya koonnama variaivaara yaagueeqama iyaata kua tiee vooya kiisama muaraagama variaivaara yamaa kua yamaa kua tiee tirooma variee hokobama iya kiasa mmiee varianee.

³ Fai suai voovai nninai gioonna kiaapuuya hama kua kutaivaa iya rikiaatainai iya ngiari rikiaatai kuaiyauvaa nnaasu rikiaaravai. Vaidi vooya iya rikiaatai kuaiyauvaa nnaasu iya kiasa mmiraiya kuaiyauvaa rikiaada seena seena vaidiyya mmuaa kuayauvai tiraiya kuaiyauvaatama makemakee rikiaaravai.

⁴ Rikiaada fai hama kua kutaivaa rikieeraida pikiada uriiyauvaara yaata utida rikiaaravai.

⁵ Eenoo sa itaama rikieerama kiese mmuakiaa suai tuqinnama ai variraivaara haitatuuma tee tirooma varianee. Fai vaidiyya mmoori maisaivaa i mmikiai rikiee mmamma mmuaraaravaa vareennaata yaagueeqama varianee. Yisuunna mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiee variee mmuakiaa mmoorivai Anutuugo i mmuuvaa yaagueeqama iikiane.

⁶ Fai kiisa suai ni kiauvo kuminayaa tuoo kuanaravai. Ni suaivo paannainoo.

⁷ Na mmoori yoketaivaa yaagueeqama varauvaa vaa na iima taika kiaunoo. Vaidiyya isareeda ngiari yaatara ngiari yaataraidaa atauvakira kuaaneema vaa na atauvau viee ni mmooriivaa iima taika kiauvi. Na Yisuunnara kutaavaivee kiauva hama pikiauvi.

⁸ Fai yapooma Udaanga Yisuu Kirisiiva ti yaparaira suaivaki na maisa aataruuvaa yaatara kiese aikiooma safuuma varira aataruuvau variraivaa irisavaa niini teerama yapa kiauva fai ivo safuuma variraivoono ni minaravai. Hama ni nnaasu ni minaravai. Fai eyommaa gioonna kiaapuuya iva tiinara suaivaara faannaida ivaara mmuduuya ruaiyaatama mminaravai.

Timotiiva innasi nninaraivaara Pauruuso tiravai

⁹ Kammannainai niisi nninaraivaara yaata utuee ngiane.

¹⁰ Vaidiivaa nnutuuvo Dimaaso aa mmata ta variaunna aavau vai aataruuyauvaara pinaama mmuduuya ruoo ni pikioo yoosinna Tesoronikii vioo kieeravai. Vo vaidivai nnutuuvo Keresেকেeva mmata Garatiaa vioo kiooduu vauvavaa nnutuuvo Titiiva mmata Daramatiaa vioo kieeravai.

¹¹ Rukaaso nnaasu ni tasipama varinoo. Marakaava ni tasipama mmoori varaanaraivaara innaata sunee ngiane.

¹² Vaa na Tukikiinna titaaduu Epesiisa ivaki vioo kieeravai.

¹³ A niisi ngiee ni yaapaivaa na yoosinna Toruasaasaa vaidiivaa nnutuuvo Karapaanna nnauvaki kiaivaata varee ngiane. Ni yanaiyauvaa varee fayai nnabaiyauvunu fafaara reeraiyauvaatama varee ngiane. Sa iyaivaara taunnu kiese pikiee ngiane. Iyauvaatama varee ngiane.

¹⁴ Vaidiivaa nnutuuvo Aresadereeva kapaaqivaadiri mminnamminnaiyauvaa iiraivoono mmoori maisaiyauvaa ni miravai. Ivo ari uuvaugiataama Udaanga Yisuu Kirisiiva safuuma irisaiyauvaa fai inna mminaravai.

¹⁵ Ivo ta kiaanna mmayaayaivaara yaagueeqama ooqoo tuuvaara ivo aita mmoori maisaivaa iinoora tuqinnama haitatuukianee.

¹⁶ Tauraa suaivaki iya kua pinaivaki ni yapa kioodoo na sai kiaaduu hama vaidi voovoono ni tasipeeravai. Mmuakiaaya ni pikieeravai. Ivaara Anutuugo fai hama iyara nnannataanaraivaara na yaaku varaunoo.

¹⁷ Iya hama ni tasipeerama kioodoo Udaanga Yisuu Kirisiiva ni tasipoo ari yaagueeqaivaa ni miravai. Mmuakiaa gioonna kiaapu ngiari voopinnaiya mmayaaya yoketaivaa mmuakiaavai na iya kiaa mminai rikiaateeraivaara ivo ni tasipoo ari yaagueeqaivaa ni miravai. Fai raiyoonaivo vaidi voovai gutikio vaidi voovoono utu ravisirayaama vaidiyya ni ruputuuvakidiri Anutuugo ni vitoo yoketaivau ni yapeeravai.

¹⁸ Udaanga Yisuu Kirisiiva fai mmuakiaa mmoori maisaiyauvakidiri ni vitoo yoketaama ari yoosinna ngiau aapuuvaki gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki ni yapaanaravai. Inna nnutuuvo tupatupaa ngiau aapu itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Pauruuso nnaagiai gioonna kiaapuuyara

yaata utuoo boo tiravai

¹⁹ Na gioonna kiaapuuvaitana Pirisikauya Akuiraayara yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara ivaitana kiaa mmianee. Onesiporoonna seenaiyaraatama na yaata utuee boo kiaunoo. Ivaara iya kiaa mmianee.

²⁰ Erasataava ari yoosinna Koridii hara kioo varuduu Toropimaa nniitarooduu na yoosinna Miretee ivaki inna pikieeravai.

²¹ Vati rira suaivo nninaraivaara yaata utuee akiairaama niisi ngianee.

Upuruuva Pudeeva Riniiva Karautiaavainnaata mmuakiaa ti seena vaa ausa hanigieera vooyaataa aiyara yaata utida boo kiaavai.

²² Udaanga Yisuu Kirisiiva aiki variaiveera na aiyara yaaku varaunoo. Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii mmuakiaaya tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa yanaa aavaa Titiinnani reeravai

Titiiva ari voopinnaa vaidi karaasavoono ausa hanigioo Pauruusaa tasipama nuainno varioo mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiravai. Pauruuso Titiinna mmata Keretee ivaki pikioo vuduu ivoono ivaki varioo gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya nuunaiyauvaara haitatuuravai. Kaayau gioonna kiaapu Keretee varuuya koonnakaannau aataru maisaiyauvaa iiravai. Itaama uduu Pauruuso Titiinna ivaki pikioo vino ivoono ivaki varioo vaa ausa hanigiooya kieetaiya varira aataruuvaa iya vitainno vaa ausa hanigiooya mmayaaya yoketaivaa kiasa mmira aataruuvaa vitainno safuuma yoketaa vaidi ausa hanigieera tuanaavai variaiveeraivaara innani fajaara reeravaivee.

¹ Na Pauruuso Anutuugaa mmoori vareera vaidivai variaunoo. Na Yisuu Kirisiinna kua varee nuaira aposoroo vaidivoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Anutuugo ni mmataama kioo ni titooduu na ivo ariinnee kiasa mmataama kioo gioonna kiaapuuyasi viravai. Ta Anutuugaara kutaavaivee tiraivo pinaavai vakiaiveeraivaara na iyasi viravai. Anutuugaa aataru yoketaivaara na kua kutaivaa iya kiasa mminai iya rikiaivo pinaavai vakiaiveeraivaara na iyasi viravai.

² Ta tupatupaa variraivaara faannakiaaraivaara na Anutuugaa aataru yoketaivaara iya kiasa mminara viravai. Hama ngiau mmata uu suaivaki Anutuugo hama unnakua tiraivoono ii tupatupaa varira ivaa tiyyara kua kiasa teerama kieeravai.

³ Teerama kioo ivo mmataama kioo suaivaki ari mmayaayaivaudiri kooyaa ivaara ti kiasa ti mmiravai. Ii mmayaaya ivaa Anutuugo ti vitoo yoketaivau yapeeraivoono ni gaa ni mioo tunoo: Gioonna kiaapuuya kiasa mmianee, tuduu na kiasa kookieema kieeravai.

⁴ Titii-o, na aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo. A niinikaraama Yisuunnara kutaavaivee kiannaivaara a ni maapu tuanaavai roosiima variannanoo.

Ti Napoova Anutuugoota Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivootama kati aiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana i mmida nnaasu variateeraivaara na yaata utuaunoo.

Titiiva mmata Keretee ivaki mmoori vareeravai

⁵ Na hama mmooriivaa iima taikaivaa a safuuma iima taikaaneeraivaara na mmata Keretee ivaki i pikiee viravai. Na i kiasa i mmuuvaugiataama vaa ausa hanigieeraiya kieetaiya vo yosinna vo yosinnaiyauvaki a mmataakianeeraivaara na ivaki i pikiee viravai. Na vaidi kieetaiyara i kiasa i mmiaa kuaivo ataama vainoo.

⁶ Kieeta vaidiivaa variraivo safu tuanaavai vaino ivo mmuaa nnaatavai varanai inna nnaakaraiya Yisuunnara kutaavaivee tiraiya variaaravai. Inna nnaakaraiyara hama gioonna kiaapuuya iyara kiara: Vueennaيدا ngiari kaano koovaitana avaivaitana hatokada variaayavee, kiaravai.

⁷ Kieeta vaidiivo Anutuugaa mmooriivaara haitatuuraivaara ivo variraivo safu tuanaavai vaino hama ari mannaka tioo hama makee tikio ausa nnannataikio hama kapikarai nnooriivaa nnoo kumimakainno varioo hama gioonna kiaapuuya ruputuoo hama ariyara nnaasu yaata utuoo sikauyauvaa varaanaivaara iivai.

⁸ Ivo nnauvaata yeennaiyauvaatama vo yosinnaiivakidiri ngiayia mmioo mmoori yoke-taivaara mmuduuya ruoo ari mmammaivo inna iikiatairaivaara tuginnama haitatuunoo safuuma yoketaa tuanaavai varinaravai.

⁹ Ivo tupaa vaira kua kutaa tuanaivaa ari vitairaiya inna kiasa mmiaivaa puaisa utuaivee. Ivo safu kua aataruuvaa gioonna kiaapuuya kiasa mminaraivaara ivaa puaisa utuaivee. Vooya ii kua ivaara unnakuavee kiaiya kua sai safuuma tinaraivaara ivaa puaisa utuaivee.

¹⁰ Kaayau gioonna kiaapuuya haunninniida varida vooya ngiari sabi kuaiyauvaa kiasa mmiaani iya kutaavaivee kiaavai. Vaidi vooya Yutayaiya aataruuvaa pikiada Yisuunna aataruuvau viraiya itaama iikiavai.

¹¹ Itaama iida haunninniiraiya kaayau gioonna kiaapuuyaata iya uru nnaakaraiyaatama ngiari kuaiyauvaa hama kiasa mmiaataama kiadaata kiasa mmiaani iya haruraaavai. Iya ngiariiyara yaata utida kati sikauyauvaa varaaraivaara itaama iya kiasa mmiaavai. Ivaara fai ta iya ngiari avaiyauvaa ramuunnaakiateeraivaara kiaravai.

¹² Ngiari seena Keretee vaidi forofetaa voovoono ariinoo iyara tinoo: Keretee gioonna kiaapuuya unnakuavaa mmannammanna tida puara mmaraariya roosiima avaikarama varida hama mmooriivaa vareerama kiada yeennaiyauvaa tarikama nnaaraivaara nnaasu yaata utida nnaavaivee.

¹³ Ivo itaama kua tiivo kutaavai tiivai. Ivaara yaagueeqama kiee iya ooqoo kianee. Iya Yisuunnara kutaavaivee kiaivo safuuma vakiaiveeraivaara itaama iya yaagueeqama kiee kianee.

¹⁴ Sa iya Yutayaiya uriiyauvaa mmannammanna rikiada vaidiiya kua kutaiyauvaara ooqoo tiraiya iya tikiai sa iya kuaivaa rikiaateeraivaara iya yaagueeqama kiee kianee.

¹⁵ Gioonna kiaapu safuuma yoketaama variaya taavo mmuakiaa haipa mminnamminnaiyauvo yoketaayuvai vaivai. Gioonna kiaapu mminnamminnaa maisaiyauvaa varada Yisuunnara hama kutaavaivee tiraiya taavo iyaavo hama yoketaayuvai vaivai. Ngari yaata tinniiyauvo vaa maisaikiai koonnama yaata utiraivaara itaama taavo hama yoketaayuvai vaivai.

¹⁶ Iya ngariiyara kiaanoo: Vaa ta Anutuugaa teeda rikiaunnaivee, kiaavo too iya koonnama iikiaa aataruuyauvaara iya kuaivo unnakuavai vaivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiaadaata yaataraavo Anutuugo taikiai iya maisamaisama varida tinni yaagueeqaida hama yopeema mmoori yoketaa voovai aikiooma iikiaavai.

2

Pauruuso kua kutaa tuanaivaara Titiinna tiravai

¹ Eenoo Anutuugaa kua kutaa tuanaivaudiri yaata utuee gioonna kiaapuuya safuuma variraivaara iya kaa mmiee varianee.

² Vaidi yokovaiya kaa mmiee kianee: Sa kapikarai nnooriivaa nneeda kumimakaida variatee. Tirooma varida tuqinnama yaata utida ngii iikiatai aataruuvaa haitatuukiate. Ngia Yisuunnara mmannammanna kutaavaivee tida ngiingii seenaiyara mmuduuya rida Anutuugaa mmooriivaa ngii pikiaatainainnaata mmannammanna iikiatee,

³ kaa kiee gioonna yokeeraiya mmuakaraama kaa mmiee kianee: Gioonna yoketaama safuuma variaya roosiima variatee. Sa ngiingii seenaiyara maisa kua murumuru tida varida sa vuaina nnooriivaa nnaarivaara nnaasu yaata utida variatee. Gioonna karaasaiya mmoori yoketaiyauvaa vitaakiatee.

⁴ Iya ngari vaati nnaakaraiyara mmuduuya ruateeraivaara mmoori yoketaiyauvaa iya vitaakiatee.

⁵ Iya mmamma iira aataruuvaa ooqoo tida safuuma varida ngari nnauyauvaa tuqinnama haitatuuda varida mmoori yoketaivaa iida ngari vaatiiya kuaivaa rikiaada iikiateeraivaara mmoori yoketaivaa iya vitaakiatee. Sa gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaara maisavee kiateeraivaara iya itaama vitaikiai yoketaama variatee. Gioonna yokeeraiya itaa kua kianee.

⁶ Vaidi karaasaiya mmuakaraama yaagueeqama kaa mmiee kianee: Ngiingii mmammaiyaavo ngii iikiataira aataruuyauvaara tuqinnama haitatuuda safuuma variatee,

⁷ kaa kiee eenoo mmuakiaa mmoori yoketaiyauvaa iinaa teeda iya mmuakaraama a iikiannaneema iikiaravai. A tirooma variee sa isareera safuuma kua kutaiyauvaa iya kaa mmianee.

⁸ A itaama safu kuaiyauvaa iinaa i nnammutuaiya fai teekio too hama maisa aataruuvootainai hama maisa kuaiyauvaa tiyara kiaraiyootaino iya mmamma maisakiateeraivaara itaama iikiane.

⁹ Sikaunnaadiri yookaama kaaani mmoori vareeraiya ataama kaa mmianee. Ngiingii haitatuuraiya kuaivaa rikiaada iikiatee. Fai ngia mmuakiaa mmooriyauvai safuuma iikiai ngii haitatuuraiya ngiiyara yoketaakiaravai. Sa ngii haitatuuraiya kua sai kiatee.

¹⁰ Sa iya mminnaiyauvaa mmuara varaatee. Ngia mmannammanna yoketaama mmoorivaa iida sa pikieraida yaagueeqama nnaasu iikiatee. Fai ngia mmuakiaa mmoorivai itaama iikiai gioonna kiaapuuya Anutuugo ti vitoo yoketaivau yapaivaa kuaivaara kua yoketaivaa kiaravaivee. Itaa kua iya kaa mmianee.

¹¹ Anutuugo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaanarivaara ivo kati iyara yokeetaama yaata utiivaa iya mmuakiaa rikiaavo kooyaa vaivai.

¹² Itaama vaivaudiri ta ataama iikiaara aataruuyauvootama kooyaa vaivai. Mmuakiaa aataruuyauvo hama Anutuugaasidiri tiyauvaatama mmatayaayasidiri nnii mmamma iira aataruuyauvaatama ta pikiada ti mmammaiyaavo ti iikiatairaiyauvaara tuqinnama haitatuuda tirooma safuuma varida aa ta mmatayaa variaunna suai aavaki Anutuugaara nnaasu yaata utida variaaravai.

¹³ Ta itaama varida ti Anutuugo yaagueeqama variivoota Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoke-taivau yapaivootama ngari mmeekiaivaa tasipama tummuuara suaivaki ta iya tasipama yoketaama variaarivaara faannaida variaaravai.

¹⁴ Yisuu Kirisiiva mmuakiaa mminnamminnaa maisaiyauvakidiri ti vitoo yoketaivau yapaanarivaara ivo ariinoo tiyara putuoo ari kiauvaadiri ti yookairavai. Ivo ti vitoo ti

mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kinai ta inna gioonna kiaapu safu tuanaaya nnaasu varida inna mmoori yoketaivaa yaagueeqama iikiaaraivaara ivo tiyara putiravai.

¹⁵ Ii kua iyauvaa gioonna kiaapuuya kiasa mmiee varianee. Anutuugo kieeta vaidivai i yapaivara gioonna kiaapu vooya yamaa kua yamaa kua tiee vooya yaagueeqama kiee kiasa mmianee. Fai a itaino too gioonna kiaapu voovoono sa i kuaivaa rikioonnaata aiyara nniki rakammuaivee.

3

Gioonna kiaapuuya yoketaama variateeraivaara

Pauruuso Titiinna kiasa mmiravai

¹ Gioonna kiaapu a haitatuukiannaiya ataa kua kiasa mmianee. Ngii kieeta ngiiyara diraiya mmemmaana vikiai ngii tikiai rikiaatee. Mmuakiasa mmoori yoketaiyauvaa iikiaaraivaara teerama kikiai ngii tikiai rikiaada makee tinai iikiatee.

² Sa gioonna kiaapu voovaara maisa kua tida sa buaaru tiraada tirooma varida mmuakiasa gioonna kiaapuuya yoketaama yaata utida iyaata yamaa kua kiatee.

³ Tauraa tete variaannaivaara yaata utuee itaama iya kiasa mmianee. Tauraa ta kumimakaida varida kuaivaa rikiaadaata yaatarada koonnama variravai. Mmamma iira aataruuvo ti puaisa utuduu ta tete yoketaama uu aataruuyaivaara nnaasu yaata utiravai. Ta mmuakiasa suai ti seenaiyara nniki tomedaida mmoori maisaivaa iya iida iya ti yaataroovaara ti nnannatooduu variaannaduu iya hama tiyara mmuduuya ruduu ta hama iyara mmuduuya riravai.

⁴ Anutuugo ti vitoo yoketaivau yapooovoono tiyara yoketaainno tiyara mmuduuya ruoo ti tuqinnoo suaivaki

⁵ Ivo ti vitoo yoketaivau yapeeravai. Hama ta teteenoo mmoori yoketaiyauvaa iikiaannaivaara ivo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Ariinoo kati tiyara boo tuuvaara ivo ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai. Ta karaasaya variateeraivaara ivo ti aakiaiyauvakidiri ti mminnamminnaa maisaiyauvaa fini kioodoo Mmannasa Yoketaivoono ti tuduu ta karaasa variraivaa vareeravai. Ivo itaama uuvaara ti vitoo yoketaivau ti yapeeravai.

⁶ Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapooovoono putuuvaa Anutuugo Mmannasa Yoketaivaa ti mmuduu kaayauma ti suvuairavai.

⁷ Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utuoo tiyara tinara: Safuuma variaayavee, tinaraivaara ivo Mmannasa Yoketaivaa ti mmiravai. Ta tupatupaa variraivaara faannaida variaannaivaa varaateeraivaara ivo Mmannasa Yoketaivaa ti mmiravai.

⁸ Ii kua iyauvo kua kutaayauvai vainoo.

Ii kua iyauvaa a gioonna kiaapuuya yaagueeqama kiasa mmianeeraivaara ni yoketaainoo. Gioonna kiaapu Anutuugaara kutaavaivee tiraiya mmoori yoketaiyauvaara yaata utida iikiateeraivaara yaagueeqama iya kiasa mmianee. Ii kua iyauvo yoketaina i fai gioonna kiaapuuya rikiaada iida yoketaa tuanaaya variaaravai.

⁹ Vooyaano sabi kumimakaida Anutuugaa kuaivaara ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmi-ida varida ngiari taato nnaakukiaiya nnutuuyaivaara yaata utida buaaru tida Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaara kua tida buaaru kiaavai. Sa ii kua iyauvaa iya tikiai eeta kianee. Ii kua iyauvo maisainai fai gioonna kiaapuuya rikiaada maisama varida hama mmoori yoketaivaa iikiaaraivaara sa eeta kianee.

¹⁰ Gioonna kiaapuuya vaidi voovoono iya tikiai voovau voovau mmarammaraama variaa ivaara ii vaidi ivaara taaranee tu yaagueeqama tiee rikino hama i kuaivaa rikina i pikiaanee. Sa kava inna tasipama kua kianee.

¹¹ Vaa a taannavai. Itai vaidi ivo koonnama yaata utuoo mminnamminnaa maisaivaa varaikiai ta teeda kiauunnanoo: Inna kuaivo unnakuavaivee, kiauunnava.

Pauruuso nnaagiai kuaivaa Titiinna kiasa mmiravai

¹² Fai na Atemaanna aisi titaanananee? Vara na Tukikiinna aisi titaanananee? Hama na rikiaunoo. Fai na voovai titano iisi vinai rikiee a niisi akiiraama yosinna Nikoporoo ngianee. Fai vati rira suaivaki na Nikoporoo ivaki varina i niisi ngianee.

¹³ Kua mmoori aataru radudeera vaidiivaa nnutuuvo Sinaava ari vuaivaa nnutuuvo Aporoova aataruuvau kuaaraivaara eenoo ivaitana tuqinnama haitatuunna mmuakiasa mminnaa hama ivaitanaasi vaiyauvaa ivaitana mmianee.

¹⁴ Ti gioonna kiaapuuya mmoori yoketaiyauvaa iikiaaraivaara itaama iya vitaakianee. Iya hama kutaa mminnaataiya tasipama mmoori yoketaiyauvaa iida tuqinnaateeraivaara iya vitaakianee. Fai iya itaama iida hama kati kuminaya varikio iya iikiaiyauvaa kaanaiyauvo vainaravai.

¹⁵ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ni tasipama variaya ngiiyara yaata utida boo kiaavai. Mmuakiaa ti seena Yisuunnara kutaavaivee tida tiiyara mmuduuya ruaiya ta iyara yaata utida boo kiaunnaivaa iya kiaa mmianee.

Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo mmannammanna mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Pauruusoono aa yanaa aavaa Pirimuunaani reeravai

Pirimuuno tauraa vaa ausa hanigioovoono sikaunnaadiri yookaama kioo ni mmoori varaaneera Onesimuusaa viteeravai. Vitoo kiooduu rikioo nnaagiai Onesimuuso inna pikioo ari toovau viravai. Oro varioo nnaagiai Pauruusaasidiri mmayaaya yoketaivaa rikioo ausa hanigieeravai. Pirimuuno Onesimuusaara mmuduuya ruoo innara tuqinnaiveeraivaara Pauruuso aa yanaa aavaa Pirimuunaani fafaara reeravaivee.

¹ Pirimuuno, na Pauruusoono aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo. Na Yisuu Kirisiinna mmoori varauvaara oovi nnauvaki variaunoo. Ti seena vaidi Timotiiva numa ni tasipama varikiai na aa yanaa aavaa aini fafaarakiaunoo. Ta aiyara mmuduuya ruaunna vaidi ti tasipama mmoori varaannaivaaniaata

² i nnauvaki Anutuugaara nuunakiaiyaniaatama ti seena gioonna Apiaannaniaata ti seena vaidi Arikipiinnaniaatama na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo. Arikipiiva Anutuugaa mmooriivaara rapira vaidiia roosiima yaagueeqama dioo vaivai.

³ Ti Napooa Anutuugoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara na yaata utuunoo.

Pirimuuno Yisuunnara kutaavaivee kias kioo

gioonna kiaapuuyara mmuduuya riravai

⁴ Pirimuuno, na yaaku vareera suaivaki aiyara yaata utuee makemakee Anutuugaata kua tiee aiyara yoketaavaivee kiaunoo.

⁵ Na rikiaukai a Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiee innara mmuduuya ruee Anutuugaa gioonna kiaapuuyaraatama mmuduuya ruannakuavee. Na ivaa rikiauvaara na itaama Anutuugaata aiyara kua kiaunoo.

⁶ Ta Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaunnaivaara ta innasidiri yaagueeqa ari vookaraiyauvaa varauunnavai. Eeta teetama Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaunnaiya ta mmuaavaugiataama ii kua ivaa arinaima rikiaaraivaara na yaaku varaunoo.

⁷ Ni seena na aiyara mmuduuya ruaukua a gioonna kiaapuuyara mmuduuya ruannaivaara pinaama ni yoketaikiai na yaagueeqama variaunoo. A Anutuugaa gioonna kiaapu mmukiaaya tasipama variannano iya ausaiyauvo yoketaivaara ni yoketaunoo.

Pauruuso Pirimuuno mmoori yoketaivaa

Onesimuusaara iinaraivaara inna yaparairavai

⁸ Itaama vaikiiai na Yisuu Kirisiinna mmooriivaa varauvoonora tiee a vo mmoori voovai iikianeeraivaara na aikiooma yaagueeqama i tinaravai.

⁹ Ta ausa hanigieeraiya titiyyara titiyyara mmuduuya ruaunnaivaara hama na yaagueeqama tinaravai. Na yoketayoketaama aita kua tinaravai. Na Pauruuso vaa yokovaa vaidivai variee Yisuu Kirisiinna kuaivaa kiauvoono aanna makee na inna mmoori varauvaara oovi nnauvaki variee aita yoketaa kuaivaa tinaravai.

¹⁰ Na Onesimuusaa Yisuu Kirisiinnara kias mmiaaduu rikioo ausa hanigioovaara na innara ni maapu tuanaavaivee kiaunoo. Aanna na oovi nnauvaki variaa suaivaki na itaama inna kias mmiaivaara inna koova variaunoo. Na innara tiee yamaa kua yamaa kua aita kua kiaunoo.

¹¹ Nnaaru hama ivo i mmoori yoketaiyauvaa yaagueeqama kioo vareeravai. Aanna makee fai ivo aiyaraata niyaraatama yoketaa mmooriyauvaa iinaravai.

¹² Aanna makee na inna titauko aisi kuainoo. Na innara ausa mmuduuya ruauvaa tasipama na inna titauko aisi kuainoo.

¹³ Na Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kias mmiaivaara oovi nnauvaki variaunoo. Na aavaki variaa suaivaki ivo ni tasipama mmannammanna varinaraivaara ni yoketaunoo. Eenoo ni tasipama variee mmooriivaa iinara mmaataivaa ivo varoo ni tasipama varioo mmooriivaa iikiaiveera na inna niniyara ravaatainaravai.

¹⁴ A niyyara yaata utuee mmooriivaa varaanaraivaara hama na yaagueeqama iikianeera i tinaravai. Eenoo ai yaata utuannaivaugiataama iinaraivaara ni yoketaunoo. Ivaara a hama ee-oo tinai na hama ni tasipama variaiveera inna vitaanaravai.

¹⁵ Na yaata utuauko ivo i pikioo vioo kuaivaa oyaivo ataama vainoo. Ivo i pikioo ngioo paanna suai numa ni tasipama varioo ari ausaivaa hanigia kioo fai ivo kava vararanoo vioo i tasipama tupatupaa varinaravai.

¹⁶ Aanna makee hama ivo sikaunnaadiri yookaakianna ngiaammuaufai nnaasu varinoo. Vaa ii aataru ivaa ivo yaatara kiaivai. Ivo Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiivaara ti seena vaidi ta innara mmuduuya ruaunnava varinoo. Na innara pinaama ni yoketainoo. Fai eenoo innara ari vookaraama pinaama i yoketainaravai. Ivo Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tiivaara i seena vaidi tuanaavai varioo i mmoori varaivaara a innara pinaama i yoketainaravai.

¹⁷ Na Yisuu Kirisiinna mmoori varauvaara a niyara ni mmuaa vayanaavaivee kiae kiese a ai ausa mmuduuyaivaa ni mmiannaneema Onesimuusaa itaama ai ausa mmuduuyaivaa mmiane.

¹⁸ Ivo mmoori vooyauvai i tomeda iiravainnee? Vara sikaufauvaa hama irisaivaa i mmi-ravainnee? Sa ivaara inna yaparainaraivaara yaata utuane. Ivaara ni yaparainaraivaara yaata utuane.

¹⁹ Aavaa taanee. Na nini yaakuuvaadiri aa kua aavaa fafaara raunoo. Na Pauruusoono fai irisaivaa i mminaravaivee. Hama na aa kua aavaa ni kiataikiainnaata fai na tinaravai. Na Yisuu Kirisiinna kuaivaa i kiae i mmiaaduu a ausa hanigiee yoketaama varunnaivaara niyara yoketainara irisaivo aiki vainoo.

²⁰ Ni seena-o, ivaara a Yisuu Kirisiinnara mmuduuya ruannaivaara fai na i yaparaki-
auvaa a iino ni yoketainaravai. Ta taaravaitana Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiau-
naivaara a ni seena tuanaakua niyara yoketaino ni ausaivo yoketaakiaivee.

²¹ Na aa kua aavaa fafaara ree variee yaagueeqama yaata utuee kiauunoo: Fai na inna yaparakiavua ivo iinaravaivee, kiau vai. Vaa na rikiau vai. Na i yaparakiavua kuaivaata a iinna vo kuvaatama fai iinaravai.

²² A Onesimuusaa tuqinnaanaraivaara teerainna niini nnau voovaata teerakiane. Na ngiisi kuanaraivaara ngia mmuakiaaya yaaku varakio Anutuuoqo irisai ni titanai na ngiisi kuanaraivaara na faannaina variaunoo.

Pauruuso nnaagiai kuaivaa tiravai

²³ Ipaparaaso Yisuu Kirisiinna mmoori varaivaara ni tasipama oovi nnauvaki vari-
ivoono aiyara yaata utuoo boo tiivai.

²⁴ Ni tasipama mmoori varoo vaidiyya Marakaava Arisarakaava Dimaaso Rukaa-
soovainna aiyara yaata utida boo kiae vai.

²⁵ Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngii
mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Vaidi voovoono aa kua aavaa Eporai kua tuuyani reeravai

Aa yanaa aavaa roo vaidiivo hama ari nnutuuvaa reeravai. Kati aa yanaa aavaa roo vaidiivo raa kioo gioonna kiaapu Eporai kuaivaa tuuya vaa ausa hanigiooyani fafaara reeravai. Mo vooya iya uu aataruuyauvaara ooqoo tida iya nnammutuua uuduu iya Yisunna kutaavaivee tuuvaa pikiaaree kiaa iiravai. Aa yanaa aavaa roo vaidiivo yamayamaa kuaiyauvaa iyani roo tunoo: Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivo inna kutaa aataru tuanaavai. Yisuu Kirisiivaano kutaa tuanaa Anutuuga kooyaa ti vitaivaivee, tiravai.

Anutuuga ari Mmaapuuvoono inna kuaivaa

kooyaa ti kiaa ti mmivai

¹ Nnaaru Anutuugo kaayauneetu airi aataru ari vookara ari vookarauyauvaadiri foro-fetaiyaata kua tuduu iyaano iva tuu kuaivaa ti rubuungainna kiaa mmiravai.

² Aa nnaagiai suai aavaki Anutuugo ari Mmaapuuvaa mmatayaa titooduu tuuvoono inna kuaivaa ti kiaa ti mmivai. Ivo homo Anutuuga tasipama varuu suaivaki Anutuugo tuduu iyaano ngiau mmataivaa iima kieeravai. Anutuugoono inna mmataama kioo nnaagiai ivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa varaaneera inna tiravai.

³ Toobaivaudiri mmeekiaivo taineema innakidiri Anutuuga oyai ari vookaraivo kooyaa vaivai. Ivoono Anutuugo ari vookaraama variivaa varoo kooyaa vitaivai. Ivo tiivaugiatama ngiau mmata mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa ari yaagueeqaivoono utikio vainoo. Mmuakiaaya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaiveeraivaara ivo iya mminnamminnaa maisaiyauvaara putuoo kava diitoo ngiau aapuuvaki vioo Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara haitatuura kieeta pinaavai variivaa yaaku yaadudainningiaa hara kioo varinoo.

Ari Mmaapuuvoono aangeraiya yaataravai

⁴ Anutuugo ari Mmaapuuvaa nnutu ari vookaraivaa ngiau aapu yapa kiaivaara inna nnutuovo aangeraiya nnutuuyauvaa yaataravai. Inna nnutuovo aangeraiya nnutuuyauvaa yaataraineema Anutuugo ari Mmaapuuvaa aruoo yapa kiaivoono aangeraiya yaataravai.

⁵ Anutuugo hama aangeraa voovai tunoo:

A ni Maapukua

aanna makee na i Koova variauvaara

a variannavaivee.

Hama aangeraa voovaara ivo itaa kua tiravai. Vo kuavai hama Anutuugo aangeraa voovai tunoo:

Na inna Koova varino

ivo ni Maapuvai varinaravaivee.

Hama aangeraa voovaara ivo itaa kua tiravai.

⁶ Anutuugo ari Mmaapuuvaa mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara kieeta tuanaavai mmataama kioovaa mmatayaa titaanaree kiaa iinno varioo ivo innara vo kuavai ataa kua tunoo:

Anutuuga aangeraa mmuakiaaya

ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiatee.

Anutuugo ari Mmaapuuvaa itaa kua tiravai.

⁷ Anutuugo aa kua aavaa aangeraiyara tunoo:

Na ni aangeraiya kiaukai rikiada

akiairaama yuunna roosiima mmooriivaa varaavai.

Na ni mmoori vareeraiya kiaukai rikiada

makee tikiai yaagueeqama

saneetu roosiima iikiaavaivee.

Ivo aangeraiyara itaa kua kiaa kioo

⁸ ari Mmaapuuvaa ataa kua tunoo:

Na Anutuugo i oyaivovee.

A mmuakiaa gioonna kiaapuuyara diraivo

tupatupaa vainaravai.

E gioonna kiaapuuyara diraivaa

a safuuma haitatuukiannavai.

⁹ Safuuma varida iira aataruuvaa

i mmuduuya ruaivai.

Koonnama iira aataruuvaara hama
i mmuduuya ruaivai.
Itaama vaikiyai na Anutuuqo
i Anutuuqo tuanaivoono
i mmataama kiee
i aruoo yapa kiee
i seenaiya aduoo yapa kiaukai rikiee
a ari vookaraama sirigainna variannavaivee.

¹⁰ Ivo ari Mmaapuuvaara itaa kua kiaa kioo nnaagiai vo kuavai innara ataa kua tunoo:
Udaanga-o, nnaaru hama mminnamminnaatauduu
a mmataivaa iima kioodoo yaagueeqama vairavai.
Vauduu a ngiauvaatama iima yapa kieeravai.

¹¹ Fai ii mminnaa iyauvo
taikoo raubiriinarayauvai vainaravai.
Eenoo fai tupatupaa varinaravai.
Uyira rairaiyauvo maisainara iiraivaa roosiima
iyauvo maisainara iinaravai.

¹² A buruqaivaa ranaa kiee yapaannaneema
a iyauvaa ranaa yapaanaravai.
A uyira rairaiyauvaa karaasa uyuee
rammuannaneema a tino rikioo
fai iyauvo karaasa ari vookaraiyauvai vainaravai.
Mo eenoo tupatupaa ee variraivaugiataama
itaavai nnaasu fai a varia ree kuanaravai.
Fai hama i variraivo taikaanaravaivee.

Anutuuqo ari Mmaapuuvaara itaa kua tiravai.

¹³ Hama ivo ari aangeraa voovai ataa kua tunoo:
A ni yaaku yaadudainningiaa
vaidi nnoonnavai varianee.
Varia ree vinanai na tinai
fai a ai nnammutuaiya yaatara kiaanaravaivee.

¹⁴ Hama Anutuuqo ari aangeraa voovai itaa kua tiravai. Itaama vaikiyai aangeraiya aanii
mminnaayannee? Iya mmannasayaano Anutuuqaa mmooriivaa varada variaavo ivo iya
makemakee titaiyai iya ivo vitoo yoketaivau yapaanara gioonna kiaapuuya tasipama
varida mmooriivaa varaavai.

2

Anutuuqo ti vitoo yoketaa ari vookaraivau yapaanaravai

¹ Anutuuqaa Mmaapuuvo forofetaiyaata aangeraiyaatama itaama yaatairaivaa kua
kutaivaa ta rikiaunnaivaa ta arinaima rikiada puaisa utuaaravee. Ta iida ii kua ivaa
pikieevoora tida nnikiai ta puaisa utuaaravee.

² Anutuuqaa aangeraiya ti rubuungainna kiaa mmuu kuaivo kutaa kuavai kooyaa vaira-
vai. Gioonna kiaapu voovoona ii kua ivaa rikioonnaata yaatarovoona irisai maisaivaa ari
uuvaugiataama safuuma ari vareeravai.

³ Itaama varoovaara mo ta dataama kiada irisai maisaivaa pikiaarannee? Anutuuqo
ti vitoo yoketaivau yapaanara aataru ari vookaraivaara rikiadaata kati varida dataama
kiada ta irisai maisaivaa pikiaarannee? Fai ta varaaravaivee. Udaanga Yisuu Kirisiivaano
ii Anutuuqo ti vitoo kua ivaa toosa hara gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Kiaa mmuduu
rikiada ii kua ivaa rikiada kutaavaivee kiaa kiada yoketaama varida kutaa kuavai vau-
vaara kooyaa ti vitairavai.

⁴ Ii kua ivo kutaavai vauvaara Anutuuqo ari uuvaugiataama kooyaa ti vitairavai. Mmuai
suaivaki Anutuuqo kaayau ari mmoori aataru ari vookara ari vookarauyauvaa iinno ari
yaata utuuvaugiataama ari Mmannasa Yoketaivaa gioonna kiaapuuya mmuduu rikiada
ivaa yaagueeqaivaura vo mmoori vo mmooriivaa iiravai.

Yisuuva ti vitoo yoketaivau yapaanara nakaaraivovee

⁵ Yisuuva tuu suaivaki ari vookaraama varira aataruuvo vairavai. Ii aataru ivo vauvo
vakia roo vioo vioo yapooma vainara suaivaki hama Anutuuqo aangeraiya ii sui ivaki
gioonna kiaapuuyara diaaraivaara tiravai. Ii aataru yapooma vainara ivaara ta yaata
utida kiaunnano.

⁶ Anutuuqaa kua fafaaraivaki vau kua voovai vainno tunoo:
Vaidiivo kati inneennavaivee.

A aaniivaara pinaama innara yaata utuannanee?

Vaidiivo kati inneennavaivee.

A innara tuginnaannanee?

⁷ Paanna suai a tuduu

aangeraiya aruoo varuduu

ivo aduoo variravai.

Vaa a innara yoketainna

inna nnutuuvaa ngiau yapaannavai.

⁸ Yapa kiee mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara

kiannano ivo iyauvaara diivaivee, tiravai.

Itaa kua tuu kuaivo tunoo: Ivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara diivaivee, tuu kuaivo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara tiravai. Itaa kua tuu kuaivaara ta taunnani hama vaidiia mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara diaavai.

⁹ Vaa ta taunnnavai. Paanna suai Anutuugo tuduu aangeraiya aruoo varuduu Yisuuva mmatayaa tuoo aduoo variravai. Anutuugo kati tiiyara yoketaama yaata utuuvau-giataama inna tuduu mmuakiaa gioonna kiaapuuyara putiravai. Ivaara Anutuugo inna tuduu paanna suai aduoo variravai. Ivo yatari sagaivau mmamma nniitaroovaa varoo putuuvaa Anutuugo innara yoketainna inna nnutuuvaa ngiau yapeeravai.

¹⁰ Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa iima kioo iyauvaara haitatuura nakaaraivovee. Inna raunna mmaapu kaayauya inna tasipama yoketaama varia-teeraivaara ivo inna aikiooma Yisuunna tuduu mmamma nniitareeraivaa vareeravai. Anutuugo tuduu ivo mmamma nniitaroovaa varoo yaatara kioo yoketaama varioo gioonna kiaapuuya vita vitainno iya vitoo yoketaivau yapeeraivovee.

¹¹ Ivo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiaikiai iya Anutuugaa gioonna kiaapu tuanaaya variaavai. Ivoota iyaatama iya oyaivo mmuaa tuanaavai Anutuugo varivai. Ivaara Yisuuva iyara ni nunna gatayavee tiivaara hama inna mmamma maisaivai.

¹² Ivo ivaara tunoo:

Anutuugo, na aiyara ni nunna gataiyaatama

kooyaa kua tinaravee.

Gioonna kiaapuuya aiyara nuunairaivaki

na aiyara kua yoketaivaa tinaravaivee.

¹³ Ivo itaa kua kiaa kioo vo kuavai ataa kua tunoo:

Na Anutuugaa kuaivaa rikiee

inna mmemmaana kuanaravaivee, tiravai.

Kiaa kioo vo kuavai tunoo:

Na aavau variaukai

ni uru nnaakara Anutuugo ni muuyaatama

ni tasipama variaano, tiravai.

¹⁴ Ivo ni uru nnaakarayavee tuu kuaivo inna gioonna kiaapuuyara tiravai. Ivo ariinoo iya mmamma mmuyaivaa varoo iya variraivaa varoo vaidivai variravai. Varioonnonno yatari sagaivau putiravai. Sataango putira oyai nakaaraivaa yaataroo inna yaaguee-qaivaatama yaataaranaraivaara ivo yatari sagaivau putiravai.

¹⁵ Gioonna kiaapuuya mmatayaa varira suaivaki putira aataruuvaa aatuuraivo yeena roosiima iya utuuvaa Yisuuva iyara putuoo yeenaivaa rakuasaa kiooduu yoketaama mmamma dummukiara variravai.

¹⁶ Vaa ta taunnnavai. Ivo itaama mmooriivaa varaivo hama aangeraiyara varaivai. Ta Aaparahaamaa sidinnaiddiia tiiyara varaivai. Vaa ii kua ivo kooyaa vaivai.

¹⁷ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Anutuugo tuduu ivo ari seenaiya roosiira tuanaavai variravai. Ivo ari seenaiyara boo tioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidiia roosi-ima iyara tammaiivaki kaapuueqama dioo vainno Anutuugaa mmooriivaa yaagueeqama varaanaraivaara ivo ari seenaiya roosiira tuanaavai variravai. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa irisaiyauvo hama iyasi nninaraivaara ivo itaama variravai.

¹⁸ Vaa Yisuunnasi iinno teera aataruuvo nnuduu rikioo ivo mmamma nniitaroovaa varoovaa gioonna kiaapuuyasi iinno taanara aataruuvo iyasi vaikio ivo aikiooma iya tasipaikiari rikiada hama haruruaravai.

3

Yisuuvaano Musiinna yaatareeravai

¹ Ni seena yoketaa tuanaiyaso, Yisuuva itaama variivaara ngia Anutuugaa tasipama ngiau aapu variaaraivaara vaa ivo ngiiyaraatama maavee tiravai. Yisuunnara yaata

utuatee. Ta karaasa aataruuvau variaunna mmayaayaivaa ivo varoo nuainno ti kiaa ti mmioo Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiya roosiima karaasa aataruuvaa tiyara mmoori vareeravai.

² Anutuugo ari mmooriivaa varaaneeraivaara inna mmataama kiooduu ivo hama pikieerainno yaagueeqama kioo iiravai. Nnaaru Musiiva Anutuugo inna mmuu mmooriivaa hama pikieerainno gionna kiaapuuyara yaagueeqararama uuneema Yisuuva hama pikieerainno yaagueeqama kioo iiravai.

³ Vaidi voovoono nnau yoketaivaa heeka kinai nnauvaara gionna kiaapuuya kiisama kua yoketaivaa tida vaidiivaara kua yoketaivaa pinaama kiaaravai. Ivaa roosiima Anutuugo Musiinnara kiisama kua yoketaivaa tioo Yisuunnara pinaama kua yoketaivaa tiivai.

⁴ Mmuakiaa nnauyauvai vaidiiaano heekaavai. Anutuugoona iya yaataroo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaa iiravai.

⁵ Musiiva Anutuugaa mmoori vareera vaidivai varioo Anutuugo inna mmuu mmooriivaa hama pikieerainno gionna kiaapuuyara yaagueeqama iiravai. Yisuuva yapooma kua tinara kuaiyauvaara Musiivannaadee tauraa mmooriivaa iinno mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tiravai.

⁶ Anutuugaa Mmaapu tuanaa Yisuu Kirisiivaano ari Koonna Anutuugaa gionna kiaapuuyara dioo vainno haitatuunno hama pikieerainno yaagueeqama diivai. Ta innara kutaavaivee kiaa kiada innara yaagueeqama faannakiaunnaivaara sirigakiaunnaiya ta Anutuugaa gionna kiaapuya variaunnaano.

Anutuugaa gionna kiaapuuya fai eeyara

kati variaaravai

⁷ Ivaa Mmannasa Yoketaivoono tinoo:

Aanna makee ngia Anutuugaa kuaivaa rikiada

⁸ sa nnaaru Anutuugaara oqoo tuuya roosiima

tinni yakeevaa varada variatee.

Mmanna gaanga mmataivaki ngii rubuungainna

Anutuugaa iida taaree kiaa

innara oqoo tiravai.

⁹ Anutuugo tunoo:

Iqiivakidiri ngii rubuungainna

ni iida taaree kiaa iiravaivee.

Taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiee

nuanuuvaa na iya tasipama

ari vookara ari vookarau mmooriivaa

iyara iikiaaduu rikiada kutaavaivee kiatauduaata

ni iida taaree kiaa iiravaivee.

¹⁰ Iya itaama uuvaa

na iyara ni nannatooduu kiaanoo:

Iya yaata utiraiyauvo

makemakee koonnama yaata utuaavai.

Iya na iikiau aataruuyauvaa

hama arinaima teeda iikiaavaivee, tiravai.

¹¹ Na iyara ni nannatooduu

fai na iinara kuaivaa

kiaa teerama kiee iyara kiaanoo:

Fai hama iya niisi nnida ni tasipama

eeyara kati hara kiada variaaravee, tiravai.

Anutuugo itaa kua tuuvaa Mmannasa Yoketaivoono tiivai.

¹² Ni seenayaso, tuqinnama haitatuukiatee. Ngiiikidiri vaidi voovoono ausa tinni yakeevaa varoo hama ivo Anutuugaara inna kutaavaivee kiataino rikioo ivo Anutuugo tupatupaa variraivaa mmooka hanigia mmivoora tida tuqinnama haitatuukiatee.

¹³ Mminnamminnaa maisaivo ngiiikidiri vaidi voovai inno taanaree kiaa iikio rikioo haruruoo tinni yakeevaa vareevoora mmuakiaa suai ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaida yaagueeqama variateeraivaara kua yoketaivaa kiatee. Aanna makee ngia varia rada vidada suai nnaagiaivakiaatama itaama nnaasu iida varida variatee. Anutuugo hama atau ruai suaivaki itaama iida varida variatee.

¹⁴ Vaa ta Yisuu Kirisiinna seena tuanaaya inna tasipama mmuaavau variaunnaano. Ta toosa hara kiada innara kutaavaivee kiaunna kuaivaa mo fai ta mmanammanna puaisakama utua rada vidada taikeera suaivaki homo utida varida fai ta inna tasipama mmuaavau variaaravai.

¹⁵ Aa kua aavo Anutuugaa kua fafaaraivaki vainno tinoo:

Aanna makee ngia Anutuugaa kuaivaa rikiada
sa nnaaru Anutuugaara oogo tuuya roosiima
tinni yakeevaa varada variatee.

Anutuugaa kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹⁶ Deeyaano Anutuugaa kuaivaa rikiada innara oogo tuunnee? Mmuakiaa gioonna kuaapuuya tauraa Anutuugaa kuaivaara kutaavaivee tuuya Musiiva yosinna Iyi-ipaivakidiri vitoo nnuuyaano itaa kua tida innara oogo tiravai.

¹⁷ Taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo nuanuuvaki Anutuugo giaara inna nnannatoonnee? Gioonna kuaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varada gaanga mmataivau putuuyara inna nnannateeravai.

¹⁸ Anutuugo fai na kutaavai iinaravee kiaa kioo iyara tunoo: Fai iya hama niisi nnida ni tasipama eeyaara kati hara kiada variaaravaivee, tuu kuaivo deeyara tiravainnee? Gioonna kuaapuuya inna kuaivaa rikiadaata yaatarooyara itaa kua tiravai.

¹⁹ Ivaaraida vaa ta taunnvai. Hama iya innara kutaavaivee tuuvaara ivo iya variateera tuu mmataivaura hama viravai.

4

¹ Ta innasi vida inna tasipama eeyaara kati hara kiada variaaraivaara Anutuugo vaa kuaivaa kiaa teerama kioo fai na iinaravee tiravai. Ngiiikidiri vooya inna tasipama itaama variaaraivaara fanniikiarainnoo kiaa nnikiai ta aatuuda variaaravai.

² Ngii taato nnaakukiaiyya mmayaaya yoketaivaa rikioneema vaa teeta rikiaunnvai. Iya mmayaayaivaa rikiadaata hama ivaara kutaavaivee tuuvaara hama yoketaama iya variravai.

³ Ta Anutuugaara kutaavaivee kiaunnaiya ta innasi vida inna tasipama eeyaara kati hara kiada variaunnano. Ivaara ivo Isarairaiyara tunoo:

Na iyara ni nannatooduu
na kuaivaa kiaa teerama kiee
fai na iinaravee kiaa kiee iyara kiaanoo:
Fai hama iya niisi nnida ni tasipama
eeyaara kati hara kiada variaaravee, tiravai.

Vaa nnaaru ngiau mmata uu suaivaki ivo ari mmooriivaa iima taika kioodoo eeyaara kati hara kiada varira aataruuvo kooyaa vauduaata ivo itaa kua tiravai.

⁴ Anutuugaa kua fafaaraivaki yaaku saivai karasaidiri taara suaivaitanaara kua voovai vainno ataa kua tunoo: Anutuugo ari mmooriyauvaa iima taika kioo yaaku saivai karasaidiri taara suaivaitanaaki eeyaara kati hara kioo variravaivee, tiravai.

⁵ Mmuua kuavaara vo kua voovoono vainno tunoo: Fai hama iya niisi nnida ni tasipama eeyaara kati hara kiada variaaravee, tiravai.

⁶ Tauraa toosa hara mmayaaya yoketaivaa rikiooya rikiadaata yaataroovaara hama innasi vida inna tasipama eeyaara kati hara kiada variravai. Itaama vaino Anutuugo vooya tinai innasi vida eeyaara kati hara kiada inna tasipama variaara aataruuvaa ivo teerama kioo mmatairavai.

⁷ Ivo vo sui voovai mmatainno ivaara tunoo: Aanna makee sui aavakivee, tiravai. Ii kua ivaa vaa kaayau nuanuuyauvo taika kioodoo nnaagiai ivo Davuitinna kiaa mmuduu rikioo tiravai. Ii kua ivaa vaa ta tauraa kiaunna kua ivo Anutuugaa kua fafaaraivaki vai kuaivo ataa kua tinoo:

Aanna makee ngia Anutuugaa kuaivaa rikiada
sa tinni yakeevaa varada variatee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁸ Nnaaru vaa Yosuaava gioonna kuaapuuya vitoo eeyaara kati varira yosinnaivaki kioodoo varutiri. Nnaagiai hama Anutuugo vo sui voovai mmatainno ivaara itaa kua tutirivee.

⁹ Itaama vaikiyai Anutuugo ari mmooriyauvaa iima taika kioo yaaku saivai karasaidiri taara suaivaitanaaki eeyaara kati hara kioo varuuvaa roosiima Anutuugaa gioonna kuaapuuya eeyaara kati hara kiada varira aataruuvo aanna makee homo vainoo.

¹⁰ Fai gioonna kuaapu voovoono hanigioo Anutuugaa tasipama eeyaara kati hara kioo varioo Anutuugo ari mmooriyauvaa iima taika kioo eeyaara kati hara kioo varuneema ivo ari mmooriyauvaa iima taika kioo kati varinaravai.

¹¹ Ivaara kii ta hanigiada inna tasipama eeyaara kati hara kiada variaaraivaara mmoori varaaravee. Nnaaru varuuya hama inna kuaivaara kutaavaivee tida hama inna tasipama eeyaara kati hara kiada varuuya roosiima tiikidiri voovoono fanniivoora kii ta ivaa varaaraivaara mmoori varaaravee.

¹² Anutuugo hara kioo varineema inna kuaivoota itaavai mmooriivaa vara roo nuaivai. Inna kuaivo paipaivaa avaivaitana avaikarama hatokaivaitana roosiima hatokaivai. Inna kuaivo vaidi aakiaivaki avaikarama vioo vaidi kaanaivoota mmannasaivootama vari-raivaki vioo mmuyaivaa ataivaki pinaaraivo numa taikaivaki vioo hatokaivai. Inna kuaivo ta yaata utira kuaivaatama ti ausaiyauvaki ti iikiatairaivaatama kooyaa too riki-aivai. Ivo yoketaama vaivaata maisama vaivaata too rikiavai.

¹³ Hama mminnamminnaa voovai Anutuugaa avuuvau hataumaki vaivai. Mmuakiaa mminnamminnaayauvai ivo iima kiooyauvo inna avuuvau kooyaa nnaasu vaivai. Fai yapooma ivo ta tete variaunnaivaara ti yaparainai ta inna kuaivaa irisai kiaravai.

Kati Anutuugaara puara hudeeraiya kieeta

pinaivaa roosiivo inna Yisuvavee

¹⁴ Itaama vaivaara ta Anutuugaara kutaavaivee kiauunna aataruuvaa nnikiai ta ivaa puaisa utaaravee. Tiiyara mmoori varoovo kati Anutuugaara puara hudeera kieetaiya roosiima varuu kieeta pinaivoono mmuakiaa gioonna kiaapuuya mminnamminnaa mai-saiyauvaara Anutuugaasi viravai. Ivo itaama vuuvono inna Yisuvavee. Ivo inna Anutuugaa Mmaapuvee. Ivo itaama tiiyara Anutuugaasi vuuvaara nnikiai ta kutaavaivee tira aataruuvaa puaisa utaaravee.

¹⁵ Kati Anutuugaara puara hudeeraiya kieeta pinaivaa roosiivoono ta muaraagairaiivo tiiki vairaiivaa vaa ivo taivai. Ta itaama iiraivaara ivo tiiyara boo tioo varivai. Ti iinno taanara mmuakiaa aataruuyauvo tiiki vairaiyauvo vaa inna iinno taanaree kiaa uuduu hama ivo mminnamminnaa maisaivaa vareeravai.

¹⁶ Ivaaraida ta muaraagairi suaivaki nnikiai ta hama aaturaida Anutuugo kati tiiyara yoketaama yaata utira nakaaraivaara yaaku varakio ivo tiiyara boo tioo ti tasipanai ta yaagueeqama variaaravee.

5

¹ Nnaaru kati Anutuugaara puara hudeeraiya kieeta vaidi mmuakiaaya Anutuugoono mmuaavai mmuaavai vaidiiyakidiri iya mmataama kieeravai. Ii kieeta vaidi iya Anutuugaa mmooriivaa gioonna kiaapuuyara varaateera Anutuugo iya mmataama kieeravai. Anutuugo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara iya kati mminnaiyauvaa inna mmida kati puara sipisiipaiyauvaa innara hudeeravai.

² Ii vaidi ivo vaidivai varioo muaraagama varuuvaa gioonna kiaapuuya kumimakama varida koonnama iida varuuyaata aikiooma tirooma iyaata kua tiravai.

³ Ivo muaraagama varuuvaa hama gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara nnaasu puariyauvaa Anutuugaara kati hudeeravai. Ari mminnamminnaa maisaiyauvaaraatama kati puariyauvaa hudeeravai.

⁴ Hama vaidi voovono ariiyara na vaidi nnoonnavaivee kiaa kioo arinaidiri kati Anutuugaara puara hudeera kieeta vaidivai variravai. Hameetavee. Nnaaru Anutuugoono Aroonaa maavee tuneema ivo inna maavee tuduu rikioo ivo kati puara hudeera kieeta vaidivai variravai.

⁵ Yisuu Kirisiiva mmuakaraama hama ariiyara na nnoonnavaivee kiaa kioo arinaidiri kati Anutuugaara puara hudeera kieeta vaidiia roosiima kieeta vaidivai variravai. Anutuugoono inna mmataama kieeravai. Ivo innara tunoo:

A ni Maapukua

aanna makee na i Koova variauvaa

a variannavaivee,

⁶ kiaa kioo vo yanaavaki vau kua voovai ataa kua tunoo:

Merekisateeko kietavai varioo

Anutuugaara kati puara hudeera

vaidivai varuneema

a tupatupaa Anutuugaara

kati puara hudeera vaidivai varinaravee, tiravai.

⁷ Yisuvaa mmatayaa varuu suaivaki Anutuugo aikiooma tino too hama putinaraivaara innaata kua tioo yaaku varoo varioo hama inna putuatauduu pinaama aayanna tioo varioo rateeraivaa tasipama yaaku vareeravai. Ivo adioo varioo Anutuugaa mmemmaana viravaara tuoo Anutuugo inna yaaku vareeraivaa rikieeravai.

⁸ Ivo Anutuugaa Mmaapu tuanaavai varioonnaata ivo mmuakiaa mmamma nniita-reeraivaa varoovaidiri Anutuugaa avaivaa rikiada iira aataruuvaa arinaima too rikieeravai.

⁹ Anutuugo innara uuduu rikioo ivo aikiooma yaatara kioo yoketaama ari vookaraama varioo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapa kinai tupatupaa variaara aataruuvaa

oyaivo vairavai. Gioonna kiaapuuya inna avaivaa rikiada iikiaiya nnaasu ivo vitoo yoketaivau kinai tupatupaa variaaravai.

¹⁰ Ivo itaama varuuvaa Merekisateeko kati Anutuugaara puara hudeera kieeta vaidivai varuneema inna roosiima ivo kati puara hudeera kieeta vaidivai variaiveera Anutuugo inna mmataama kioo tiravai.

Ngia Anutuugaa aataruuvaa pikieevoora tida tuqinnama variatee

¹¹ Ta itaama Merekisateekaara ngii giaa ngii miaunna kuaiyauvo kaayau kuayauvai vainoo. Ngii yaataiyauvo duunaikiai ngia hama arinaima rikiaivaara ta ngii giaa ngii miaaree kiaa iikiaunnano ti mmuaararainoo.

¹² Vaa ngia hokoba suai rikiadadaata ngia vitaira vaidiia variataama vaikiainnaata Anutuugaa kuaiyauvaa toosa hara ta ngii giaa ngii mira kuaiyauvaa kava ngii giaa ngii miaara aataruuvo homo ngiiki vainoo. Hama ngia yakee yeennaiyauvaa nneerayaama variaano. Homo ngia nnaammaivaa nneerayaamaida variaano.

¹³ Gioonna kiaapu voovoono homo nnaamma nnoo variivoono ivo nnaakara meedivai varioo hama yokeera varira tinnivaa varoo safu aataruuvaa arinaima rikiaivai.

¹⁴ Mo vaa yokeeraiyaano yakee yeennaiyauvaa nnaavai. Itaama varii gioonna kiaapu voovoono vaa ivo ari varia roo nniivaudiri arinaima maisa aataruuvaa too safu aataruuvaa taivai.

6

¹ Ivaara kii ta Yisuu Kirisiinnara toosa hara kiaa mmira kuaiyauvaa adida pikiada yaagueeqa kua mmuyai tuanaiyauvaa ta rikiada varia rada vidada koovayaida yaagueeqama variaaravai. Ngia Anutuugaasi kuaaravee kiaa kumina mmoori iikiai yauvaa mmooka hanigia mmi kiada Anutuugaara kutaavee tira kuaiyauvaa ta nnauvaa hee-keera kuabaiyauvaa tauraa hareeraiyauvaa roosiima ta toosa hara ngii giaa ngii miravai. Ta kava ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miaarainnoo.

² Ta nnoori vareeraivaara ngii giaa ngii mida Anutuugaa yaagueeqaivaa varada mmoori varaateeraivaara vaidiiyayaa yaaku utiraivaaraatama ta ngii giaa ngii miravai. Anutuugo vaidi putuiaiya tinai diitaaraivaaraatama ta ngii giaa ngii mida Anutuugo ti mminnamminnaa maisaiyauvaara ti yaparainai rikiada irisai ikia aakiaana tupatupaa variaaraivaaraatama ta ngii giaa ngii miravai.

³ Anutuugo tinai rikiada ta ii kua iyauvaa adida pikiada kua mmuyaiyauvaa arinaima rikiada varia rada vidada koovayaida variaaravee.

⁴ Anutuugaa kuaivaa vaa rikiadaata harurida pikiaiya dataama vaidiia iya tikiai rikiada kava hanigiaarannee? Vaa iya tauraa Anutuugaa mmeekiaivaki varida Anutuugo iya vitoo yoketaivau yapaanara kuaivaara kiisama rikiooduu Mmannasa Yoketaivoono iyaki variravai.

⁵ Iya ngiari variraivaudiri teeda rikiooduu Anutuugaa kuaivo yoketauduu nnaagiai varada ngiau aapu variaara yaagueeqaivaa vaa arinaima teeda rikieeravai.

⁶ Itaama rikiadadaata harurida pikiaiya hama vaidiia yopeema iya tikiai rikiada kava ausa hanigiada yoketaama variaaravai. Iya itaama iikiaivo inna ngiari miaraavai. Iya Yisuunnara yaata utida kiaanoo: Hama ta aiyara ti yoketainoo, kiaa kiada kava yatari sagaivau inna hiruuvaa roosiima iya yaata utida itaa kua kiaavai. Iya itaama iikiai rikiada gioonna kiaapu hama ausa hanigiaia teeda Yisuunnara puruuka tida maisa kua kiaaravai.

⁷ Vatiivo ruoo mmataivau puutaikio rikioo yeennaiyauvo yoketaama urikiai gioonna kiaapuuya iyauvaa nnaavai. Anutuugo ivaa too ivaara yaata utuoo yoketaavaivee kiaa kioo ivaara yoketaama iivai.

⁸ Mmataivau nnaanna mmaguya oovi aakaraunna urii mmataivaara gioonna kiaapuuya kiaanoo: Inna hama yoketaavaivee, kiaavo Anutuugootama yaata utuoo hama yoketaavaivee kiaa kioo ivaara maisama iinara yaata utivai. Itai mmataivaa fai nnaagiai iikiaivo taanaravai.

⁹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, na ii kua ivaa kiaa kieennaata yaata utuee kiauunoo: Hama ngia mmata maisaivaa roosiima variaaravee. Fai ngia Yisuunna kuaivaa rikiada yoketaama variaaravee, kiauunoo. Vaa na rikiauvai. Yisuuva ngii vitoo yoketaivau yapa kioo ngii tasipama variivaara ngia yoketaama variaano.

¹⁰ Anutuugo hama kumimakainno uruootara tuootarama irisaiyauvaa gioonna kiaapuuya mmiivai. Ivo safuuma ngiari mmoori varaivaugiataama mmiivai. Ngia mmoori varaiyauvaara hama ivo taunninaravai. Ngia innara yaata utida ngii seena Anutuugaa gioonna kiaapuuyara mmuduuya rida iya tasipama mmoori varada variaivaara ivo hama ngiiyara taunninaravai. Ngia homo itavai nnaasu variaavai.

¹¹ Ngia aanna makee mmuaavai mmuaavai ngii seenaiyara mmuduuya ruaaneema Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaa kiada yaagueeqama iima rada vidada yapooma putuaara suaivaki ngia mmannammanna yaagueeqama iikiaaraivaara ni yoketaainoo. Fai yapooma ngia variaaraivaara faannakiaivo kutaa tuanaa vakiaiveeraivaara mmannammanna yaagueeqama iikiatee.

¹² Ngii pirisainaraivaara hama ni yoketaainoo. Sa ngii pirisakiaivee. Anutuuqaara kutaavaivee kiaiya yaagueeqama varidada iya pirisaikiaiinnaata mmannammanna yaagueeqama varida yapooma Anutuuqo kua kiaa teerama kioovaa varaaraiya roosiima variatee.

Anutuuqo kua kiaa teerama kioo kuaivo

kutaa kuavai

¹³ Anutuuqo Aaparahaamaata kua tuu kuaivaa kiaa teerama kioo tunoo: Fai na iinaravaivee, tiravai. Hama voovoono inna yaataaranaravootauvaara ivo ari nnutuuvaa tasipama Aaparahaamaa tuoo

¹⁴ tunoo: Na kua kutaa tiee aiyara yoketaimai i nneeditunnaiyaata i sidinnaidiyyaatama fai kaayau variaaravaivee, tiravai.

¹⁵ Aaparahaamo ivaara kutaavaivee kiaa kioo yaagueeqama varia roo vioo vioo tooduu inna pirisauduaata mmannammanna yaagueeqama varuduu kuaivaa kiaa teerama kioo kaanaivo innasi vairavai.

¹⁶ Yutayaa vaidiyya iira aataruuvaa rikiaatee. Vaidi voovoono kua kutaa na iinaravee tii suaivaki ivo ari nnoonna vaidiivaa nnutuuvaa tasipama tiivai. Fai vaidi voovoono itaa kua tinai rikiada fai vaidiyya hama inna kuaivaara airi kua airi kua tida inna kuaivaa yaataara iikiaaravai.

¹⁷ Anutuuqo kua tuu kuaivaa kiaa teerama kioo tunoo: Fai na iinaravaivee, tuu suaivaki gioonna kiaapuuya ivo tuu kuaivaa rikiada kaanaivaa varaaraiya yaata utida kiaara: Ari vo yaata tinnivai varoo iinaravee, kiaarainnoo kiaa ivo ari nnutuuvaa tasipama na iinaravaivee tiravai.

¹⁸ Anutuuqo hama unnakua tiraivoono itaama taara kuavaitana hama taikaanara kuaivaitana tunoo: Na nini nnutuuvaa tasipama kiaunoo, kiaa kioo tunoo: Fai na iinaravaivee, tuu kuaivaitana ti kiaa ti mmiravai. Ivaara ta Anutuuqaa vara hiri diaunna gioonna kiaapuuya fai ta yapooma yoketaama variaaraivaara ta faannaida varida puaisa utida kiaunnaanoo: Fai ta varaaravaivee, kiaunnavai.

¹⁹ Ta itaama faannaida variaunnaivo yatarivo yaagueeqama diivaa roosiima ti aaki-aiyauvaki vaivai. Vai ivoono aikiooma ti tinai fai buruqa roosiivo ngiau aapu Anutuuqo variivaki atuu ruaivaa yaatarada ivaki fai ta aikiooma kuaaravai.

²⁰ Yisuuva tiyaroo tioo vaa tauraa ivaki viravai. Vioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi Merekisateekaa roosiima tiyara kati puara hudeera kieeta vaidivai varioo fai tupatupaa itaavai nnaasu varinaravaivee.

7

Merekisateeko kati Anutuuqaara puara hudeera

vaidivai variravai

¹ Ii vaidi Merekisateeko ivo yoosinna Sareema kieetavai varioo Anutuuqo mmuakiaaya yaataroo udaangaivo varuuvaa mmooriivaa varoo kati innara puara hudeera vaidivai variravai. Nnaaru Aaparahaamo ari nnammutuaiya kieetaiyaatama rapuoonnonno yaataara kioo nnuduu Merekisateeko saidi vioo innaata kua tioo innara kua yoketaivaa tiravai.

² Tuduu rikioo Aaparahaamo rapuoonnonno ravisi varoo mminnaiyauvaa saaba yaakuuvaitana varoo duuyama kioo Merekisateekaa mmuaavai mmiravai. Merekisateekaa nnutuuvaa oyaivo ataama vainoo. Ivo safuuma variraivaa arinaima teeraivaa kieetavai variravai. Ivo ari yoosinna Sareemaiya kieetavai varuuvaa ari nnutuuvaa oyaivo kava ataama vainoo. Ivo ausa nuufaivaa varada variraivaa kieetavai variravai.

³ Merekisateekaa kaano koovaitanaata taato nnaakukiaivaitanaataama iya varuu oyaiyauvaara hama fafaaraivo kooyaa vaivootainoo. Hama inna kaano inna mmatoovaara fafaaraivoota vainoo. Hama ivo putuuvaa fafaaraivoota vainoo. Ivo Anutuuqaa Mmaapuuvaa roosiima tupatupaa Anutuuqaara kati puara hudeera vaidivai variravai.

⁴ Ivo nnoonnavai varuuvaa tuqinnama rikiaatee. Ta Yutayaiya ti oyaivo Aaparahaamo rapuoonnonno mminnamminnaa ravisi varooyauvaa saaba yaakuuvaitana varoo duuyama kioo Merekisateekaa mmuaavai mmiravai.

⁵ Aaparahaamaa tafaayoova Riviiva variravai. Riviinnakidiri diitooya inna Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiyyavee. Anutuuqaa mmaanna tuu kua voovai tunoo:

Gioonna kiaapuuya iyasi vai mminnamminnaiyauvaa saaba yaakuuvaitana vaivakidiri mmuaavai kati Riviivainna mmiatee, tiravai. Aaparahaamo Riviinna tafaayoova varioo ivo Yutayaiya oyaivo variravai. Gioonna kiaapu Riviivainna seenaiya mmnnamminnaiyauvaa saaba yaakuuvaitana yapa kioovakidiri Riviivainna kati ngiariiyara mmuaa saabavai vareeravai.

⁶ Merekisateeko hama Riviinna oyaivakidiri variravai. Itaama varuuvooonoo Aaparaahaamo saaba yaakuuvaitana yapa kioovakidiri mmuaavai vareeravai. Aaparahaamo Anutuugaasidiri kuaivaa kiaa teerama kioovaa varoovaasidiri ivo mmuaa saabavai varoo Anutuugo aiyara yoketaינוו kiaa kua yoketaivaa Aaparahaamaara tiravai.

⁷ Ta Yutayaiya ti aataruuvaa vaa ta rikiaunnava. Vaidi yaatareeraivoonoo inna aduoo variraivaara kua yoketaivaa innara tiivai. Merekisateeko Aaparahaamaara kua yoketaivaa tuuvaudiri vaa ta rikiaunnava. Ivo Aaparahaamaa yaatareeravai.

⁸ Aanna makee Anutuugaara kati puara hudeera vaidi Riviinna oyaivakidiri diiteeraiya saaba yaakuuvaitanaakidiri mmuaa saabavai vareeraiya putira naamuruyavee. Mo Merekisateeko hama ivo putuu aataruuvo fafaaraivaki kooyaa vauvaara ta yaata utuaun-nano Anutuugaa kua fafaaraivo tinoo: Homo varinoo, tiivai. Ivoonoo saaba yaakuuvaitanaakidiri voovai vareeravai.

⁹ Na yaata utuaiko oyaivo ataama vainoo. Aaparahaamo Merekisateekaa mmuaa saabavai mmuu suaivaki Riviiva makemakee mmuaa saaba mmuaa saaba vareeraivoonoo ivootama Merekisateekaa mmuaa saabavai mmiravai.

¹⁰ Merekisateeko Aaparahaamaata kua tuu suaivaki Riviiva hama kooyaa varirama kioo mmanna kiau nammarnaki ari tafaayoonnaki vauvootama Merekisateeko yaatareera vaidivaara tuoo mmuaa saabavai mmiravai.

¹¹ Riviivainna Anutuugaara kati puara hudada varuu aataruuvo vau suaivaki Anutuugo mmaanna tuu kuaivaa Isarairaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Riviivainna Anutuugaara kati puara hudeeraiya gioonna kiaapuuya mmnnamminnaa maisaiyauvaara makemakee puara sipisiipaiyauvaa hudeeravai. Iya uu aataruuvauugiataama gioonna kiaapuuya safuuma varutiri. Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiva Merekisateeko uu aataruuvauugiataama iinaree kiaa ari vookarau vaidiivo diitaanara aataruuvo hameetautirivee. Ivo hama Riviinna oyaivakidi diiteera vaidivai. Hama Aroono uuvauugiataama iinaraivaara diiteeravai. Merekisateeko uuvauugiataama iinaraivaara diiteeravai.

¹² Riviivainna uu mmooriivo taika kiooduu rikioo karaasa uu aataruuvo kookaraa mmaataivaa vareeravai. Mmuaiikaraama tauraa mmaanna tuu aataruuvo taika kiooduu karaasa mmaanna aataruuvo vairavai.

¹³⁻¹⁴ Ii kua ivo ti Udaaga Yisuunnara tii kuavai. Ivo hama Riviinna oyaivakidiri diiteeravai. Ari vo oyai Yutayaivakidiri diiteeravai. Nnaaru Musiiva Anutuugaara kati puara hudeera vaidiyyara tuu suaivaki hama ivo Yutayaa vaidiyyara tiravai. Hama Yutayaa vaidiyya yeena tapiivo kiasama ngiaunnannuma vauvau Anutuugaara kati puara sipisiipaiyauvaa hudeeravai. Vaa ta ivaara arinaima rikiaunnava.

Ari vo vaidivai kati Anutuugaara puara hudeera

vaidiivo Merekisateekaanikaraama varivai

¹⁵ Aa kua aavaudiri ii kua ivaa oyaivo kooyaa vainoo. Ari vo vaidivai Anutuugaara kati puara hudeeraivoonoo Merekisateekaanikaraama varivaivee.

¹⁶ Hama ivo mmatayaa vaidiyya nnaakukiaiyya tuu aataruuvauudiri Anutuugaara kati puara hudeera vaidivai variravai. Inna aakiaivaki tupatupaa varira yaagueeqaivo vauvaara ivo Anutuugaara kati puara hudeera vaidivai variravai.

¹⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Merekisateeko kieetavai varioo
Anutuugaara kati puara hudeera
vaidivai varuneema
a tupatupaa Anutuugaara
kati puara hudeera vaidivai varinaravaivee.

Kua fafaaraivoonoo itaa kua tiivai.

¹⁸ Ivaara eenanaa aataruuvo muaraagainno hama kaanaatauvaara iya ivaa pikieeravai.

¹⁹ Anutuugaa mmaanna tuu kuaivakidiri hama gioonna kiaapuuya safuuma variraivaa varoovaara iya ivaa pikieeravai. Aanna makee Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvaa yaatareera aataruuvaa ta faannakiaunnaivo vaa kooyaa vaivai. Ivaudiri ta aikiooma Anutuugaa vaini kuaunnava.

²⁰ Anutuugo Yisuunna tiyyara kati puara hudeera vaidivai mmata suaivaki ivo ari nnutuuvaa tasipama kioo kua kutaa na iinaravaivee kiaa kioo mmatairavai.

²¹ Nnaaru varuu vaidiiya Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiya mmatau suaivaki hama vooyaano itaa kua tiravai. Anutuugo kua kutaa na iinaravee kiaa kioo Yisuunna tiiyara kati puara hudeera vaidivai mmataama kioo kuaivo Anutuugaa kua fafaaraivaki vainno innara tinoo:

Udaangaivoono kua kutaa na iinaravee kiaa kioo
fai hama taara yaata utinaravai.
Ivo i tinoo: A tupatupaa Anutuugaara
kati puara hudeera vaidivai varinaravaivee, tiivai.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

²² Kua oyaivo itaama vaivaudiri ta rikiaunnano Yisuuva karaasa kua yeena rau kioo na iinaravee tuu kuaivo yoketaavai. Ii kua ivoono tauraa tuu kuaivaa yaataravai.

²³ Mmatayaa diaa vaidiiya Anutuugaara kati puara hudeeraiya mmuaavai mmuaavai ngiari mmooriyauvaa iima rada vida varida putuuvaara kaayauya variravai.

²⁴ Yisuuva mmuaavoono tupatupaa variivaara Anutuugaara kati puara hudeera mmooriivaa mmannammanna tiiyara iinno nnaasu varivai. Hama voovoono inna mmooriivaa ravisi varaivai.

²⁵ Ivo itaama variivaara mmuakiaa sui gioonna kiaapuuya innakinaadiri Anutuugaasi kuaiya fai ivo aikiooma iya vitoo yoketaivau yapaanaravai. Ivo tupatupaa varioo iyara Anutuugaata kua tioo variivaara ivo aikiooma iya vitoo yoketaivau yapaanaravai.

²⁶ Ivaara Yisuuva Anutuugaara kati puara hudeera kieeta vaidivai tiiyara tupatupaa dioo vaivo inna yoketaavai. Ivo yoketaa tuanaavai nnaasu varivai. Hama mminnamminnaa maisaivo innaki vaivai. Inna aakiaivo kaayau yoketaa tuanaavai vaikio hama koonnai aataruuvo innaki vaivai. Vaa Anutuugo mminnamminnaa maisa varaiyasidiri inna vitoo ngiau aapu yoketaa tuanaivau yapa kiaikio varivaivee.

²⁷ Vaidiiya kati Anutuugaara puara hudooya makemakee mmuakiaa sui mminnamminnaa maisaiyauvaara puara sipisiipaiyauvaa hudeeravai. Tauraa ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaarannaadee huda kiada nnaagiai gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara hudeeravai. Yisuuva hama itaama iinno variravai. Ivo mmuaaneetu ariinoo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaara putinaraiavaara ari mmam-maivaa yapeeravai.

²⁸ Vaidiiya Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaiya Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaudiri iya mmatairavai. Ii vaidi iya muaraagayavee. Tauraa Anutuugo mmaanna tuu kuaivo vauduu nnaagiai iyo tunoo: Kua kutaa fai na iinaravaivee, tiravai. Ivo itaa kua kiaa kioo ari Mmaapuuvaa mmataama kioo inna tuduu ivo yoketaa tuanaavai nnaasu variravai. Fai ivo tupatupaa yoketaa tuanaavai nnaasu varinaravai.

8

Yisuuva gioonna kiaapuuyara kati puara hudeera kieeta vaidivai varivai

¹ Ii na kiau kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Kati Anutuugaara puara hudeera kieetaiya roosiivoono tiiyara ngiau aapu hara kioo varinoo. Anutuugo mmuakiaa mminnamminnaiyauvaara haitatuura kieeta pinaivo mmaata yoketaivau variivaa yaaku yaadudainningiaa ivo hara kioo varinoo.

² Ivo Anutuugaara kati puara hudeera mmooriivaa ngiau aapuuvaki iinno varinoo. Nnaaru Anutuugaa seera nnau aakiaivaki vo ataa yoketaa tuanaa voovai vau nnauvaa roosiivaki ivo ivaki vioo mmooriivaa iinno varinoo. Ii nnau ivaa hama vaidiaano heekeera nnauvai. Udaanga Anutuugoono heekeera nnauvai.

³ Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya yeennaiyauvaa Anutuugaa mmida puara sipisiipaiyauvaatama huda inna mmiateeraivaara vaidiiya iya mmataama kiaavai. Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya roosiivoono Yisuu Kirisiiva tiiyara iiraivoono mminnaa yoketaa voovai vaivaa Anutuugaa mmilaraivo inna yoketaavai.

⁴ Yisuuva mmatayaa varitiri. Hama ivo Anutuugaara kati puara hudeera vaidivai varioo yeenna puariyauvaa Anutuugaa mmira mmooriivaa iitirivee. Yutayaiya mmaanna tuu aataruuvaidiri Anutuugaara kati puara hudeera vaidiiya yeenna puariyauvaa inna mmira mmooriivaa iikiaiya variaavai.

⁵ Iya Anutuugaara kati puara hudeera mmooriivaa mmata aavau iya iikiaivo ngiau aapu vaira nnauvaki iikiaivaa mmannammannaavai iikiaavai. Ii aataru ivo nnaaru Musiiva uu aataruuvaa roosiima mmuaakaraivai vainoo. Nnaaru Musiiva seera nnauvaa heekaanaree kiaa rikiooduu Anutuugo ngiau aapu vaira nnauvaara inna kiaa mmioo tunoo: Na taapiyaadiri i kiaa i mmiaivaugiataama safuuma heekaanee, tiravai.

⁶ Mo Yisuuva ngiau aapuuvaki kati puara hudeera mmooriivoono iya kati puara hudeera mmooriivaa tauraa mmaanna tuu aataruuvaudiri iikiaivaa yaataraiyai. Anutu-uqo karaasa yeena rau kioo ti mmuu kuaivoono tauraa kua kiasa teerama kioo ti mmuu kuaivaa yaataraiyai. Ivo karaasa yeena rau kioo kuaivaa tuu suaivaki ari vookarai yoketaa yaatareera aataruuvaa kua kutaa na iinaravaivee kiasa kioo tiravai. Ivaara karaasa yeena rau kioo kuaivo tauraa yeena rau kioo tuu kuaivaa yaataraiyai.

⁷ Tauraa yeena rau kioo kuaivaa aikiooma gioonna kiaapuuya rikiada uutiri. Nnaagiai karaasa yeena rau kioo kuaivo hameeta vutirivee.

⁸ Anutu-uqo ari gioonna kiaapuuya toduu hama yoketaama varuuvaa ari kua fafaaraivaki vau kua voovai iyara tunoo:

Udaangaivoono tunoo:

Isairiraa mmataivau variayaatama

Yutayaa mmataivau variayaatama

kua karaasa yeena rau kieera kuaivaa

na iya kiasa mminara suaivo aa nninara iinoo.

⁹ Aa kua karaasa na yeena rammuaa kua aavo hama nnaaru na yeena rammuaa kuaivaa roosiivai.

Nnaaru na Iyiipaivakidiri iya rubuungainna

vitaanara iikiasa suaivaki

na kua yeena rau kiasa iya kiasa mmiravai.

Kiasa mmiaaduu rikiada

hama mmannammanna ivaa iirama kiada

kuaivaa hatokoovaa

na iya tee pikieravaivee, tiravai.

¹⁰ Anutu-uqo itaa kua kiasa kioo vo kuavai tunoo:

Fai ii suai ivo taikanai

aa kua karaasa na yeena rau kiese

Isairiraiya kiasa mminara aavo ataama vainoo.

Fai na ni kua aataruuyauvaa

iya yaata tinniyauvaki yapa kino

iya aakiaiyauvo rikianai

na iya Anutu-uqo tuanaivo varinai

iya ni gioonna kiaapu tuanaaya variaaravai.

¹¹ Iya itaama varikio

hama vaidi voovoono ari seena vaidi voovaatannee

ari kata vayaa voovaatama kiasa mmioo tinara:

Udaanga Anutu-uqaa tee rikiaanee, tinaravai.

Vaa tauraa yoketaa maisa mmuakiaaya

ni teeda rikiaivaa

hama ivo itaa kua tinaravai.

¹² Fai na iyara boo tiee

iya mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kiese

hama keenaa ivaa yaata utinaravaivee, tiravai.

Anutu-uqo ari kua fafaaraivaki vau kua voovai itaa kua tiravai.

¹³ Anutu-uqo kua karaasa yeena rau kieera kuaivaa tunoo: Kua karaasavaivee, tuu-vaara tauraa kua yeena rau kioo kuaivo vaa maisainno nnisi mminnaiyauvaa roosiima vairavai. Nnisi mminnaiyauvo maisainara iinno kiisa suai vainno taikaanaravai.

9

Ausa mmuduuyaiyauvaa Anutu-uqaa mmira aataruuvovee

¹ Tauraa Anutu-uqo kua yeena rau kioo kuaivaki gioonna kiaapuuya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiateera aataruuyauvo vairavai. Iya Anutu-uqaa ausa mmuduuyaa mmiateera nnauvootama mmatayaa vairavai.

² Iya seera nnauvaa heeka kiada aakiaivaki vo nnau voovai heeka kiada ivaki atuu voovai iima kiada ivaa nnutuuvaa Yoketaa Nnauvaivee tiravai. Ii nnau ivaki iya tooba voovai yapa kiada yeenna yapeera yaiheera voovai yapa kiada Anutu-uqaani yapoo bereetaivaatama ivaki yapeeravai.

³ Nnaagiai atuu ruu buruqa hokobaivaa mmookana vau nnauvaa nnutuuvoo Yoketaa Tuanaa Nnauvaivee tiravai.

⁴ Ii nnau ivaki sikau mmannaammannai gooraivaadiri iima kioo yeena tapiivaa iya yapa kiada ivau suuda yoketaa vuu yatari ranaiyauvaa hudeeravai. Ii yeena tapi ivo

iqii nnau ivaa mmaraavai. Iya nnaamuru voovai iima kiada gooraivaadiri ivaa rurauma kiada ii nnau ivaki ivaa yapa kiada mmataama kiada tunoo: Ta ivaa teeda rikiaunnano. Vaa Anutuugo kua yeena rau kioo kuaivaa ti kiasa ti mmiravaivee, tiravai. Ii nnaamuru ivaa aakiaivaki gooraivaadiri iima kioo kuu yavaivaa yapa kiada ivaa aakiaivaki yeenna ngiau aapuuvakidiri tuuvaa nnutuuvo menaivaa yapa kioodoo vairavai. Nnaaru Aroono yau aasannaivaa nnau aakiaivaki yapa kioodoo siriivo ivadiri uruuvaa Anutuugo inna mmataama kieeravai. Ii yau ivaa iya nnaamuruuvaki yapa kioodoo vauduu sikau tayapoovaitanau Anutuugo mmaanna kuaivaa tuduu Musiiva fafaara roovaitanaatama ivaki yapa kioodoo vairavai.

⁵ Iqii nnaamuru ivaa veraivau iya aangeraa roosiira taara mminnaavaitana yapa kiada tunoo: Anutuugaa oyai ari vookaraivaa mmannammannaavaivee, tiravai. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeera mmaataivau ngiari haayaiauvaaadiri rummua apu kieeravai. Na itaama ngii giaa ngii miao kuaivaa hama na nnaa hammara kuaivaata aanna makee ngii giaa ngii miaunoo.

⁶ Iya itaama nnauvaa heeka kiada mminnaiyauvaa yapa taika kiada Anutuugaara kati puara hudeera vaidiia tauraa atau rummua kioo nnauvaki makemakee mmuakiaa suai vida ngiari mmooriivaa iiravai.

⁷ Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivoono nnaasu atau rummua kioo buruqavaa mmookana vau nnauvaki vioo mmuaa nuanuvaki mmuaa suai nnaasu vioo mmuakiaa nuanuuyauvakiaatama itaama mmuaa suai nnaasu ivaki viravai. Hama ivo kati ivaki viravai. Ivo puara kiauuaa varoo ivaki viravai. Ari mminnamminnaa maisaiyauvaata gioonna kiaapuuya vuennama kiada iira mminnamminnaa maisaiyauvaatama taikaiveeraivaa varoo vioo Anutuugaa mmiravai.

⁸ Iya itaama iikiasa aataruuvaa Mmannasa Yoketaivoono kooyaa ataama ti vitaivai. Iya tauraa atau rummua kioo nnauvaki homo mmooriivaa iida varuuvaa atau rummua kioo buruqavaa mmookana vau nnau ari vookarau yoketaa nnauvaki gioonna kiaapuuya kuaara aataruuvo hameetairavai. Buruqavaa mmataama kioo tuu vaidi Yisuuva hama putuuvaa hama iya Anutuugaa vainima kuaara aataruuvootairavai.

⁹ Tauraa atau rummua kioo nnauvaki homo mmooriivaa varoovo inna aanna ta vari-aunnaiya tiyara mmataama kioo iiravai. Iya ivaki yeenna puariyauvaa Anutuugaanivee kiasa mmiraiyauvo hama yopeema gioonna kiaapuuya Anutuugaa ngiari ausa mmuduuya mmiraiya aakiaiyauvaki tuqinneeravai.

¹⁰ Ii aataru iyauvo mmanna yeenna nnoori nneeraivaaraatama mmammayaadiri finiraivaaraatama tii kuaivo nnabaiya iira aataruuyauvaara tii kuavai. Iya ii aataru iyauvaa iida varuduu Yisuu Kirisiiva mmuakiaa aataruuyauvaa karaasa iira suaivaki ii aataru iyauvo taikeeravai.

¹¹ Vaa Yisuu Kirisiiva tioo kati puara hudeera kieetaiya roosiima tiyara mmoori varoo ta yoketaama variatera aataruuvaa haitatuuvai. Nnaaru Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivo vaidi mmatayaiya nnauvaa heeka kioovaki mmooriivaa iiravai. Yisuuvaano hama itai nnauvaki vioo mmooriivaa iinno varinoo. Ari vookarai nnau yoketaivo mmatayaiya heeka kiasa nnauvaa yaatarai nnauvaki ivo mmooriivaa iinno varinoo.

¹² Yisuu Kirisiiva mmuaaneetu nnau pinaivaa aakiaivaki vo atau yoketaa tuanaa voovaki vuu suaivaki hama puara memee burimakau nnaakaraiya kiauyauvaa varoo Anutuugaa mminara viravai. Ivo ari kiau tuanaivaa varoo Anutuugaa mminara viravai. Ivo putuoo ari kiauuaa tiyara tusoo ti vitoo yoketaivau ti yapa kinai ta tupatupaa yoketaama variaara aataruuvaa kooyaa kieeravai.

¹³ Nnaaru iya puara memee burimakauya kiauyauvaatama puara burimakau nnaayee nnaakaravaa hudooduu kaupaa kioovaaatama gioonna kiaapu Anutuugaa avuuvau koonnama varuuyayaa hatutuoovai. Iyayaa hatutuoodu rikioo iya mmammaiyauvo yoketaadu Anutuugaa avuuvau yoketaama variravai.

¹⁴ Itaama vaikiora tuoo Yisuu Kirisiinna kiauvoono puara burimakau kiauvaadiri iima kiasa aataruuvaa yaatara kiaiavai. Yisuuva hama mminnamminnaa maisaatauvoono Mmannasa tupatupaa variraivo inna tasipooduu ivo hama ariiyara yaata utirama kioo iya puara burimakauyauvaa kati Anutuugaani ruputuduu kiauvo tuuneema ari mmammaivaa ivo Anutuugaa kati mmiravai. Ivo ari kiauvaadiri ti aakiaiyauvakidiri fini kinai ta tauraa mmanna mmooriyauvaa kuminayaa iikiaunnaiyauvaa pikiaaravai. Ta Anutuugo hara kioo variivaa mmooriivaa iikiaaraivaa Yisuuva ari kiauvaadiri ti aakiaiyauvakidiri fininaravai.

¹⁵ Ivaara Anutuugo gioonna kiaapu mmataama kiaiya tupatupaa varira aataru ari vookariyauvaa vaa ivo kua kiasa teerama kioo fai na iinaravee tuuvaa varaateeraivaa Yisuu Kirisiiva kua yeena rau kieera aataru karaasaivaa iiravai. Iya tauraa Anutuugo

kua yeena rau kioo aataruuvau varida mmিন্নamminnaa maisaiyauvaa varooyara ivo putuoo ari kiauvaadiri iya yookaama kioodoo iya mmamma dummukiara kuateeraivaara ivo itaama iiravai.

¹⁶ Gioonna kiaapu voovoono ari putinaraivaara yaata utuoo ari mmিন্নaiyauvaa deeya deeya mminaraivaara kua yeena rainno yanaivau fafaara raivai. Nakaaraivo hama putino ivo putii kuaivo hama kooyaa vainai rikiada iya hama yanaivaudiri teeda inna mmিন্নaiyauvaa varaaravai.

¹⁷ Fai nakaaraivo homo hara kioo varino ii yanaa ivo mmanna yanaavai vainaravai. Fai nakaaraivo putinai rikiada iya yanaivaudiri teeda kaanaivaa varaaravai.

¹⁸ Iva roosiima Anutuugoo tauraa kua yeena rau kioo kuaivo mmanna kuavai vairavai. Musiiva puara burimakauyauvaa ruputuoo iyaauvaa kiaayauvaadiri mmooriivaa uuduu rikioo Anutuugaa aataruuvo aikiooma vairavai.

¹⁹ Anutuugaa mmaanna tuu kua mmuakiaayavai tauraa Musiiva mmuakiaa gioonna kiaapuuya kaa mmi taika kioo puara memee burimakau nnaakaraiya kiauuyauvaa vita varoo nnooriivaa tasipama hanigiaangieema kioo yakari seeraivaa nnutuovo hisoopaivaa varoo ivaa aaruuvau kookee kua yeenaivaa rau kioo nnooriivaki kiauuvaa hani-giaangieema kioovakidiri rabuuma kioo Anutuugaa mmaanna tuu yanaivau rupiririima kioo gioonna kiaapu ivaki varuuyaki rupiririiravai.

²⁰ Ivo itaama iinno varioo iya tunoo: Anutuugoo kua yeena rau kioo kuaivaa ngia rikiada iikiateeraivaara na kiauvaadiri ataama iikiaunoo,

²¹ kaa kioo Anutuugaa seera nnauvaunnaatama ivaki vau mmিন্নaa mmuakiaayauvunuaatama mmuaikaraama kiauvaadiri rupiririiravai.

²² Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaudiri ta rikiaunnano puara kiauuyauvaadiri mmuakiaa mminnaayauvunu rupiririima kiauio yoketaivai. Kiauvo tiivaara Anutuugoo gioonna kiaapuuya mmিন্নamminnaa maisaiyauvaa rugaivai. Hama kiauvo tiitiri. Hama gioonna kiaapuuya mmিন্নamminnaa maisaiyauvaa rugaitirivee.

Yisuu Kirisiiva mmিন্নamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara Anutuugaa ari mmi-ravai

²³ Anutuugaa ausa mmuduuya mmira nnauvootama ivaki vau mmিন্নaiyauvootama ngiau aapu vai nnau yoosinna mmিন্নaiyauvaa mmannammannaayauvaivee. Inna aikiooma iya mmatayaa nnau mmিন্নaiyauvunu puara kiauvaadiri rupiriruuduu yoke-tairavai. Mo ngiau aapu vai nnau yoosinna mmিন্নaa tuanaiyauvo yoketaakiaiveera iira aataruuvo ari vookarai kiauvaadiri iira aataruvai.

²⁴ Ngiau aapu vai nnauvaa mmannammannaivaa vaidiia iima kioo nnauvaki hama Yisuuva ivaki viravai. Ivo ngiau aapu tuanaivaki viravai. Aanna makee ivo ivaki varioo tiyara Anutuugaa avuuvau iinno varinoo.

²⁵ Anutuugaara kati puara hudeera kieeta vaidiivo nnau yoketaivaa aakiaivaki vau nnau yoketaa tuanaivaki mmuaa nuanuvaki mmuaa suai nnaasu voo vo nuanuvaki mmuaa suai makemakee puara kiauvaatama varoo viravai. Mo Yisuu Kirisiiva hama ngiau aapuuvaki voo airineetu Anutuugaa ari mminara viravai.

²⁶ Ivo itaama uutiri. Nnaaru Anutuugoo ngiau mmataivaa uu suaivakidiri ivo mman-nammanna mmamma nniitareeraivaa vara roo nnuuvo ngioo ngioo aanna makee homo itaavai vaitirivee. Hama ivo itaama iiravai. Ngiau mmataivo taikaanara iira suaivaki gioonna kiaapuuya mmিন্নamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara ivo mmuaa suai mmuaaneetu Anutuugaa ari mmudu inna kiauvo tiiravai.

²⁷ Gioonna kiaapuuya mmuaavai mmuaavai mmuaaneetu nnaasu putida Anutuugoo iya yaparainaravaki kuaavai.

²⁸ Iva roosiima mmuaaneetu Yisuu Kirisiiva Anutuugaa ari mmiravai. Ivo kaayau gioonna kiaapuuya mmিন্নamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara Anutuugaa ari mmiravai. Nnaagiai ivo kava vara ranoo tiinaraivo fai hama gioonna kiaapuuya mmিন্নamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara tiinaravai. Gioonna kiaapuuya innara faan-nakiaia vitaanaraivaara tiinaravai.

10

¹ Anutuugoo mmaanna tuu aataruuvo fai yapooma yoketaa aataruuvo nninaraivaa mmannammannaavai vaivai. Ta ivaa teeda hama kooyaa taunnavai. Mmanna ma-manaaruuvaa nnaasu ta taunnavai. Ivaara hama ivoono yopeema Anutuugaasi nnira gioonna kiaapuuya tuginnaikiai safuuma variaavai. Anutuugaara kati puara hudeera vaidiia tupatupaa mmuaa nuanu mmuaa nuanu mmuaakaraama puariyauvaa huda kiada Anutuugaa mmida variaavai. Anutuugaa mmaanna tuu aataruuvauudiri itaama

puaraiyauvaa huda Anutuugaa mmira aataruuvo hama yopeema Anutuugaasi nnira gioonna kiaapuuya tuqinnaikiai safuuma variaavai.

² Anutuugaa ausa mmuduuya mmira gioonna kiaapuuya ii aataru iva uudu mmuaa suaiivaki iya mminnamminnaa maisaiyauvo vaa taikotiri. Hama iya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara rikiooduu mmannammanna mmuaararoovo vutiri. Hama iya mmannammanna puaraiyauvaa huda Anutuugaa mmutirivee.

³ Mo iya makemakee vo nuanu vo nuanu puaraiyauvaa huda Anutuugaa mmudu rikiada ivaudiri iya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvo vaa taunnu kiooyauvaa kava rikiooduu iya yaata tinniiyauvaki vairavai.

⁴ Puara burimakau memeeya kiauauvoono hama yopeema mminnamminnaa maisaiyauvaa rugoovaara iya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaara makemakee vo nuanu vo nuanu kava rikieeravai.

⁵ Ii aataru ivo itaama vauvaara Yisuu Kirisiiva nmatayaa tuu suaiivaki ivo ari putinaraivaara Anutuugaa tunoo:

Vaidiia yeennaiyauvaa kati i mmida
puaraiyauvaa huda i mmuuvaa
hama i yoketauduu hama i varaatairavai.
Vaa a nmatayaa varira mmammaivaa
niini teerama kieeravai.

⁶ Iya kiisama ngiaunnannuma yeena tapiivau
puaraiyauvaa varada hudooduu
tamooqa taika kioovaara hama i yoketairavai.
Mminnamminnaa maisaiyauvo taikaiveera kiaa
puaraiyauvaa hudooyauvaara hama i yoketairavai.

⁷ Itaama vauduu na kiaanoo:
Anutuugo, vaa na ngiaunoo.
I yanaivaki kua voovai niyara vauvoona
aanna na ngiaunoo.
I yaata utira kuaivaugiataama
na mmoori iinaraivaara na ngiauvaivee.
Na itaa kua kiauvaivee, tiravai.

⁸ Ivo tauraa tunoo: Vaidiia yeennaiyauvaa kati i mmida puaraiyauvaa huda i mmuuvaa hama i yoketauduu hama i varaatairavai. Iya kiisama ngiaunnannuma yeena tapiivau puaraiyauvaa varada hudooduu tamooqa taika kioovaara hama i yoketauduu hama i varaatairavai. Mminnamminnaa maisaiyauvo taikaiveera kiaa puaraiyauvaa huda kioovaaraatama hama i yoketauduu hama i varaatairavaivee, tiravai. Ii aataru iyaavaa iya Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaudiri iikiateera tuduaata ivo itaa kua tiravai.

⁹ Nnaagiai ivo tunoo: Anutuugo, vaa na ngiaunoo. I yaata utira kuaivaugiataama na mmoori iinaraivaara na ngiauvaivee, tiravai. Ivaara Anutuugo puara huda mmira aataruuvaa kagaari kioo karaasa aataruuvaa Anutuugo yaata utiraivaugiataama ta iikiateera aataruuvaa yapeeravai.

¹⁰ Anutuugo yaata utiraivaugiataama Yisuu Kirisiiva mmuaaneetu ari mmammaivaa inna mmioo putiravai. Ivo itaama uuvaara ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeera aataruuvaa iiravai. Itaama uuvaara ta Anutuugaa gioonna kiaapu tuanaaya yoketaama variaunnava.

¹¹ Anutuugaara kati puara hudeera vaidiia makemakee mmuakiaa sui mmuaakaraama airineetu ngiau dida vaid puaraiyauvaa huda Anutuugaa mmida variaavai. Ii puara huda mmiaa iyauvo hama yopeema vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivai.

¹² Yisuu Kirisiiva mminnamminnaa maisaiyauvaara mmuaaneetu Anutuugaa ari mmi kioo oro inna yaaku yaadudainningiaa hara kioo variravai. Ivo mmuaaneetu itaama uu aataruuvo fai tupatupaa vainaravai.

¹³ Ivo Anutuugaa yaaku yaadudainningiaa hara kioo varioo Anutuugo inna nnammutiia yaata kaaanaraivaara faannainno varinoo.

¹⁴ Anutuugo ari gioonna kiaapuuya iinno varikiai iya yoketaama variaano. Yisuu Kirisiiva mmuaaneetu aikiooma iya mminnamminnaa maisaiyauvaara Anutuugaa ari mmuuvaa iya Anutuugaa avuuvau yoketaa tuanaaya variaavaivee. Ii aataru ivo fai tupatupaa itaavai nnaasu vainaravai.

¹⁵ Mmannasa Yoketaivootama ivaara kooyaa ti kiaa ti mmiravai. Ivo tuu kua voovai Anutuugaa kua fafaaravai vainno ataa kua tunoo:

¹⁶ Udaangaivo tunoo:
Fai ii suai iyauvo taikanai

aa kua karaasa na yeena rau kiee
 iya kua mminara aavo ataama vainoo.
 Fai na ni kua aataruuyauvaa
 iya aakiaiyauvaki yapa kiee
 iya yaata tinniiyauvakiaatama yapaanaravaivee, tiravai.

¹⁷ Mmannasa Yoketaivo itaa kua kua kioo vo kuavai tunoo:

Fai na hama kava
 iya mminnamminnaa maisaiyauvaara yaata utuee
 na hama iya maisamaisama iikiai yauvaaraatama
 yaata utinaravaivee, tiravai.

¹⁸ Anutuugo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga taika kiaivaara ivo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaiveera ta puara hudu inna mmira aataruuvaa hama kava iikiaaraivootainoo.

Nnikiai ta Anutuugaa vainima kuaaravee

¹⁹ Ni seenayaso, Yisuuva putuduu inna kiauvo tiyara tuuvaara ngiau aapu Anutuugaa nnauvaki vo atau yoketaa tuanaa voovaki ta aikiooma kati kuaunnaivo kooyaa vainoo.

²⁰ Yisuuva putuu suaivaki buruqaivo Anutuugaanee kua kioo nnauvaki atau rummua kioovo tammaa kiraatu varoo tuoo viravai. Anutuugaasi vira aataruuvaki atau rummua kioo buruqaivo inna Yisuuuna mmammaivaa roosiiravai. Buruqaivo tammaa kiraatuu suaivaki Yisuuva Anutuugaasi vira aataru karaasa variraivaa kooyaa ti vitairavai.

²¹ Anutuugaara kati puara hudeeraiya roosi nnoonnaivoono ta Anutuugaa gionna kiaapuuyara tiyara dinoo.

²² Tiyara diivaara nnikiai ta Anutuugaa vainima vida ti aakiaiyauvaki kua kutaa tuanaa innara mmuduuya rida innara kutaavaivee kua kiada ivaa puaisa utida kuaaravai. Ta ti mmamma maisa tasipama varira aataruuvaa vaa Yisuuva ruga kiaikio ti yaata utiraiyauvo yoketaayauvai vaivaa tasipama innasi kuaaravai. Ta ti mmammaiyauvaa nnoori yoketaivaadiri finirayaama Yisuuva ti aakiaiyauvaki fini kinai rikiada ta yoketaaya innasi kuaaravai.

²³ Anutuugo ari kuaivaa kua teerama kioo fai na iinaravee tuuvoono fai hama pikieerainno iinaravai. Ivo ivaa iinaraivaara nnikiai ta kutaavaivee kua kiada hama taara yaata utaaravai. Ta innasi kuaaraivaara faannakiaunnaivaa nnikiai ta puaisa utida variaaravee.

²⁴ Nnikiai ta ariiyara ariiyara yaata utida ari tasipa ari tasipama mmuaavaugiataama mmoori varada ariiyara ariiyara mmuduuya rida yoketaama iikiaaravee.

²⁵ Anutuugaara nuunaida varira aataruuvaa nnikiai hama ta pikiaaravee. Vooya vaa pikiaiy roosiima ta pikiaarainnoo. Nnikiai ta titiita titiita yamaa kua yamaa kua tida mmuaavaugiataama yaagueeqama variaaravee. Yisuuva tiinara suaivo vainima vaivaara rikiada yaagueeqama kiada itaama variaaravee.

²⁶ Gionna kiaapu vooya Yisuu Kirisiinna kua kutaivaa ti kua ti mmi kiki rikiada ta iivaara kutaavaivee kua kiadaata mmannammanna Anutuugaa mmooka hanigia mmi kiada mminnamminnaa maisaiyauvaa varakio rikioo ti mminnamminnaa maisaiyauvaara ta kava puara hudu Anutuugaa mmira aataruuvo hameetainaravai.

²⁷ Hameetaikiai ta aatuuda varida kua pinaivaara nnaasu faannakiaaravai. Kua pinaivaaraatama ikia hauru too ari vookaraivo Anutuugaa nnammutuaiya taa taika kiaanaraivaaraatama ta faannakiaaravai.

²⁸ Anutuugo Musiinna mmaanna kua kua mmuu aataruuvaa hatokoo gionna kiaapuuvaa iya inna ruputuduu putiravai. Kua pinaivaki taaramannee taaravoomadoono innara kutaa ivo iivaivee tuduu rikiada hama iya innara boo tiraida inna ruputuduu putiravai.

²⁹ Mo itaama vau aataruuvo inna kiisama mmuaaraveera aataruvai vairavai. Mo Anutuugaa Mmaapuuvaa puruuka tio mmooka hanigia mmira gionna kiaapuuvai fai pinaa mmuaararai ari vookaraivaa varaanaaravai. Anutuugo kua yeena rau kioo kua kaanaivo Yisuuva putuduu inna kiauvo tuuvaara ii gionna kiaapu ii gionna Anutuugo innara niinivaivee tiivo fai ivo iivaara kumina mminnaavaivee tio fai pinaa mmuaararavaa varaanaaravai. Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utiraivaa Mmannasa Yoketaivoono ti mmiivaara ivo maisavaivee tiivoono fai pinaa mmuaararavaa varaanaaravai.

³⁰ Aa kua aavaa tuu nakaaravaa vaa ta teeda rikiaunnavai. Ivo tunoo: Maisa mmooriivaa irisai mminaraivaa neenoo nakaaravovee. Fai neenoo irisai maisaivaa gionna kiaapuuya mminaravaivee, kua kioo vo kuavai tunoo: Fai na Udaangaivoono ni gionna kiaapuuya kua pinaivakidiri iya yaparaina irisaiyauvaa duuyama kiee iya mminaravaivee, tiravai.

³¹ Anutuugo tupatupaa variraivoono ti yaparainno safuuma irisaiyauvaa duuyama ti mmınaraivo inna vaidi aatuu mmuaararai aataruvaivee.

³² Ngia nnaaru varuuvaa yaata utuatee. Ngia Anutuugaa aataruuvaa ikiataa kooyaa too suaivaki ngia kaayau mmuaararoovaa vareeravai. Varadaata yaagueeqama duduu hama ngii yaatareeravai.

³³ Vo suai suai vooyauvaki ngia gioonna kiaapuuya avuuyauvunu duduu vooya ngii maisa kua tida ngiiyara koonnama uuduaata ngia yaagueeqama diravai. Ari vo suai vooyauvaki ngii seenaiyara iya itaama mmuaikaraama uduu teeda ngia ngii seenaiya tasiipama oro duduu ngiiyaraatama koonnama uuduaata yaagueeqama diravai.

³⁴ Gioonna kiaapu oovi nnauvaki varuuyara ngia pinaama boo tiravai. Vaidi vooya numa ngii hoonahaanaiyauvaa ravisi varooduaata hama ngia iyauvaara yaata utiraida kati ngia sirigaida variravai. Vaa ngia rikieeravai. Tupatupaa variraivo iyauvaa yaata-reeraivaa vaa ngia varoovaa ngia sirigaida variravai.

³⁵ Ivaara ngia mmuaararavaa varoovaa sa ngii pirisakiaivee. Fai ngia Anutuugaara kutaavaivee kua kiada yaagueeqama varidada irisai yoketaivaa varaaravai.

³⁶ Ngia Anutuugo yaata utirivaugiatama iida irisai kua kua teerama kioovaa varaaraivaa mmuaaraivaa varadaata makemakee yaagueeqama nnaasu variatee.

³⁷ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Kiisa suaivo talkano

ivo tiinaraivo fai tiinaravaivee.

Fai ivo hama haunainaravai.

³⁸ Fai ni gioonna kiaapu safuuma varii voovoono

niiyara kutaavaivee tioo hara kioo varinaravai.

Mo fai ivo niiyara muaraagainno ni pikianai

fai na hama innara yoketainaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

³⁹ Hama ta gioonna kiaapuuya muaraagaida Anutuugaa mmooka hanigia mmiaun-nayavee. Itaama iikiaiya fai eeyaara putu taikaaravai. Ta gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee kuaunnano Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti yapa kiaiayavee.

11

Anutuugaara kutaavaivee tira aataruvai

¹ Ta yaagueeqama Anutuugaara kutaavaivee kuaunna aataruuvo ataama vainoo. Anutuugo tinoo: Na ngiini iinaravaivee, tii kuaivaara ta faannaida ti aakiaiayuvaki kuaun-nanoo: Fai ivo kutaa iinaravaivee, kuaa kiada fai ta varaaravai. Ivo iinaravaa hama ta titi avuuvadiri teeraida ta ti aakiaiayuvaki yaagueeqama kuaunnanoo: Fai ivo iinaravaivee, kuaa kiada fai taaravai.

² Nnaaru varuu gioonna kiaapuuya Anutuugaara kutaavaivee tuuyara ivo iyara yoke-taayavee tiravai.

³ Nnaaru Anutuugoono kua tioo ngiau mmataivaa iima kioovaa ta kutaavaivee kua kiada arinaima teeda rikiaunnnavai. Mmuakiaa mminnaa ta taunaiyauvaa Anutuugo hama vaidi teera mminnaivadiri iima kuaivaaraatama ta kutaavaivee kua kiada ari-naima teeda rikaunnnavai.

⁴ Nnaaru varuu vaidi voovai nnutuuvo Aveero Anutuugaara kutaavaivee kua kioo yoketaama varioo kati puara sipisiipa nnaakaraivaa ruputu kioo inna mmiravai. Ivo itaama mmu aataruuvo Kaingo Anutuugaa kati mmu aataruuvaa yaataroovaa Anutuugo tooduu yoketairavai. Aveero Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo inna tooduu safuuma varira vaidivai variravai. Ivo Anutuugaa kati mmuuvaa Anutuugo tooduu yoketauvaa ivo inna tooduu safuuma varira vaidivai variravai. Aveero vaa putuu vaidiivoono Anutuugaara kutaavaivee tuu aataruuvo aanna homo kooyaa vaikiai ta rikiaunnanoo.

⁵ Nnaaru varuu vaidi voovai nnutuuvo Inooko Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara sa ivo putiravaa taiveera Anutuugo ivo varuu mmammaivaata inna viteeravai. Anutuugo ivo varuu mmammaivaata vitoovaa gioonna kiaapuuya innara buaidada tooduu hama iya too vairavai. Ivo homo mmatayaa varuu suaivaki Anutuugaa kua fafaaraivo innara tunoo: Anutuugo inna variraivaa tooduu inna yoketairavaivee, tiravai.

⁶ Gioonna kiaapu voovoono hama Anutuugaara kutaavaivee tiivaara Anutuugo inna taikio hama inna yoketaivai. Anutuugaa vainima kuanaraivoono Anutuugo kutaa vari-noo kua kuaivaara kutaavaivee kiaivee. Gioonna kiaapu yaagueeqama Anutuugaara buaakiaaraiya ivo irisai yoketaivaa iya mmınaraivaa vainima innasi kuanaraivoono ivaara kutaavaivee kiaivee.

⁷ Nuvuaava hama too aataru voovai nnaagiai vainaraivaara Anutuugo inna kiasa mmuduu rikioo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo tuu kuaivaa arinaima rikieeravai. Rikioo iinno nnooriyaa nuaira nnauvaa heeka taika kioo ari nnaata nnaakaraiyaatama ivaki vida yoketaama hara kiada variravai. Nuvuaava itaama uduu rikiaa mmatayaa varuu gioonna kiauapuyaa ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa irisaiyauvaa vareeravai. Varooduu Nuvuaava Anutuugaara kutaavaivee kiasa kioo itaama uuvaara ivo inna tunoo: A safuuma varira vaidikuavee, tiravai.

⁸ Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo inna maavee tuu suaivaki ivo inna kuaivaa arinaima rikioo ari yoosinnaivaa pikioo hama ivo too mmata voovaki Anutuugo innani mmataama kioo tunoo: Aa mmata aavaa na i mmunaravaivee, tuu mmataivakira viravai.

⁹ Anutuugo inna kiasa mmuuvuara kutaavaivee kiasa kioo na i mmunaravaivee tuu mmataivaki oto varioo ngiari voopinnaaya mmatavaivee kiasa kioo taanna yoosinnavaki varirayama seera nnauyauvaa heeka kioo ivaki hara kioo varuduu ari mmaapu Isaakoota ivaki hara kioo varuduu ari nneedi Yakooopota ivaki hara kioo variravai. Ivaitanaata Anutuugo kua kiasa teerama mmataama kioo mmataivau variravai.

¹⁰ Aaparahaamo ii mmata ivau varia roo nuainno varioo Anutuugo yaata utuoo ngiau aapu iima kioo yoosinna pinaivaki varinaraivaara faannainno hara kioo variravai. Ii yoosinna ivaki yaagueega kuabai hara teerama kiooyauvo tupatupaa vainaraivaki kuanaraivaara faannainno hara kioo variravai.

¹¹ Aaparahaamaa nnaataivo Saraava nnaakara mmatoo suaivo taika kiooduaata yotera kioonnaata Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo ari yaagueegaivaa inna mmuduu Aaparahaamaa tasipama kioo mmaapuvai mmateeravai. Anutuugo kua kiasa teerama kioo fai na iinaravaivee tuuvaara Saraava innara tunoo: Kutaa fai ivo iinara-vaivee, tuuvaara Anutuugo mmaapuvai inna mmuduu mmateeravai.

¹² Ivaara Aaparahaamo ngiaabai kioo hokoba suai varia roo ngioo ngioo varuu suaivaki Saraanna tasipooduu mmaapuvai mmateeravai. Ii vaidi mmuaa Aaparahaamaayaadiri kaayau nneeditunna sidinnaidiyya variravai. Aakiapuuiyauvo ngiauvau diaani nnukaiyauvo nnoori mmaagaivau vakiaani hama yopeema vaidiyya yaariraivaa roosiima iya variravai.

¹³ Ii gioonna kiauapuyaa Anutuugaara mmannammanna kutaavaivee kiasa rada vidada putiravai. Homo iya varuu suaivaki kooyaa iya tunoo: Ta aa mmata aavau variaunna suaivaki ta ngiari vooppinnaaya vida nnidaida variraiya roosiima variaunnaano, tiravai. Iya itaa kua tida Anutuugo kua kiasa teerama kioo kua kaanaiyauvaa hama vareeravai. Ii kaanaa iyaavo ngieera homo vauvaara iya mmanna kuaivaa rikiaa kutaavaivee kiasa kiada ivaara sirigairavai.

¹⁴ Vaa ta arinaima rikiaunnavai. Itaa kua tuuya ngiari yoosinna tuanaiyauvunu variaaraivaara ngiari aakiyaiyauvaki yaata utida variravai.

¹⁵ Iya nnaakuva Aaparahaamo vaa pikioo mmataivaara hama yaata utiravai. Iya homo ivaara yaata ututiri. Iya kava vararanada vira aataruuvu vautirivee.

¹⁶ Hama iya ivaara yaata utirama kiada ii mmata ivaa yaatareera yoosinnaivo ngiau aapu vauvaara iya ivaki variatauduu ivaara iya yaata utida variravai. Ivaara iya Anutuugaara ti Anutuugovee tuuvaara hama ivo iyara inna mmamma maisairavai. Vaa ivo iyani pinaa yoosinnaivaa teerama kieeravai.

¹⁷⁻¹⁸ Anutuugo Aaparahaamaa iinno taanaree kiasa uu suaivaki Aaparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo inna kiasa mmuuvaugiataama ari mmaapu mmuaa tuanaivaa Isaakaa vitoo Anutuugaa ruputu huda mminaree kiasa kioo iiravai. Vaa tauraa Anutuugo kua kiasa teerama kioo kuaivaa inna kiasa mmioo tunoo: Fai Isaakakidiri i nneeditunna sidinnaidiyya kaayaama variaaravaivee, tuu kuaivo vauduaata ivo Isaakaa vitoo Anutuugaa ruputu huda mminaree kiasa kioo iiravai.

¹⁹ Aaparahaamo ari mmaapuvuuvaa ruputinara uu suaivaki ivo yaata utuoo tunoo: Fai na inna ruputino putino Anutuugo aikiooma tino rikioo kava diitaanaravaivee, tuuvaara kati ari ausa tinniivakidiri itaama yaata utuoo mmataama kioo tuu kuaivauidiri ari mmaapuuvu putuuvakidiri diiteeraivaa roosiima diitoo innasi nniravai.

²⁰ Isaakoono Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo ngiaabai kioo putinara uu suaivaki ari mmaapuuvaitana Yakooopaya Isauya kua yoketaivaa kiasa mmiravai. Ivaitana yapooma yoketaama variaaraivaara ivo kua yoketaivaa ivaitana kiasa mmiravai.

²¹ Yakooopo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo ngiaabai kioo putinara uu suaivaki ari mmaapuuvuuvaa Yoosiipaa mmaapuuvaitanaara kua yoketaivaa tiravai. Ii suai ivaki ivo ari yauvau kuru tu kioo vainno kookainno ari ausa mmuduuyavuaa Anutuugaa mmiravai. Ivo innara kutaavaivee tuuvaara itaama iiravai.

²² Yoosiipo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo ngiaabai kioo putinara uu suaivaki Isarairaa gioonna kiaapuuya Iyiipa mmataivau varidada yapooma pikiada kuaaraivaara tiravai. Iya kuaara suaivaki ari mmuyai sagiayauvaa varada kuateeraivaara tiravai.

²³ Musiinna kaano koovaitana Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Musiinna mmata kiooduu inna vitada hatauma kiooduu taaravooma kuraagaivo taika kieeravai. Ivaitana tooduu ngiari mmaapuuvu yoketauvaara hama ngiari kieetaivo nnaakaraiya ruputuateera tuu kuaivaara aatuurama kiada inna kuaivaa hatokada ngiari mmaapuuvaa vitada hatauma kieeravai.

²⁴ Musiiva Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ivo yokoo suaivaki iya innara tunoo: A Faraunna raunnaivaa mmaapukuavee, tuuvaara ivo oooqoo tiravai.

²⁵ Ivoono Anutuugaa gioonna kiaapu ari seena Isarairaiya tasipama mmamma mmuaararoovaa varaanaraivaara inna yoketairavai. Ivo mminnamminnaa maisaivaa varoo ivaudiri kiisa sui sirigairaiavaa varaanaraivaara hama inna yoketairavai.

²⁶ Ivo yaata utuoo arinaima atama rikieeravai. Anutuugo mmataama kioo vaidi Misiaivaa mmooriivaa ivo varaanaraivaara gioonna kiaapuuya innara puruuka tida maisa kua tuu aataruuvu inna hama inna mmuaarareera aataruvai vairavai. Ii aataru ivo mmuakiaa yoketa yoketai mminnaa hoonahaanaiyauvo Iyiipa vauyauvaa yaatareera aataruvai vairavai. Ivo irisai yoketaivaa fai yapooma varaanaraivaara yaata utuoo itaama iiravai.

²⁷ Musiiva Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Iyiipaa kieetaivo innara nnannatooduu rikioo hama ivaara aatuurama kioo Anutuugo tuuvaugiatama Iyiipa pikioo viravai. Vaidiyya hama Anutuugaa teeraivaa Musiinna ari aakiaivoono inna toovaara ivo diitoo vioo kieeravai. Vioo hama hanigiannanna kuagiannannairavai. Eyommaara vioo kieera-vai.

²⁸ Ivo Iyiipa pikioo kuanara iinno varioo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara buusa Varagiataa iira aataruuvaa toosa hara iiravai. Ivo Isarairaa gioonna kiaapuuya tuduu iya puara sipisiipaiyauvaa ruputu kiada kiauyauvaa varada nnau tipumaiyauvunu siikairavai. Vaidiyya ruputina putuaara aangeraiivoono sa ngiari mmaapu ngaruuya ruputina putuateeraivaara iya nnau tipumaiyauvunu kiauyauvaa siikairavai. Aangeraiivo kiauvaa too pikioo varaigiataa kuaiveeraivaara siikairavai.

²⁹ Isarairaa gioonna kiaapuuya Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara nnoori sorovuaraiavaa nnutuuvu Kooke Nnoorivee tuu nnooriivaa Anutuugo tuduu vioo sai ngioo sauduu sasakinno kumina mmatavai vauduu ivaugiatata sainai vida tara kieeravai. Vida tara kiooduu rikida Iyiipaiya iya vata rada nnuuya ivau nnida varuduu rikioo nnooriivo kava ngioo iya ruputu taika kiooduu putiravai.

³⁰ Isarairaa gioonna kiaapuuya Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo tuuvau-giatama ngiari nnammutuaiya varuu yoosinna Yerikoo sikau vagiaamunnaivaa ututu nuaida varududuu yaaku sai suaivai karasaidiri taara suaivaitana taika kiooduu rikioo Anutuugo mmataama kioo suaivau sikau vagiaamunnaivo ari mmaara havaratoo mu-munu utu raubiriima kieeravai.

³¹ Tauraa sabi nuaira gioonnaivaa nnutuuvu Rahaapo Yerikoo variravai. Hama vagiaamunnaivo tavaratoo suaivaki Isarairaa vaidiivaitana numa hataumakidiri dida ivaki varuuya taaree kiaa uduu Rahaapo Anutuugaara kutaavaivee tioo ivaitanaara yaata utuoo vita hatauma kieeravai. Hatauma kioovaara vagiaamunnaivo tavaratoo suaivaki Isarairaiya ivakinnaa gioonna kiaapu Anutuugaa kuaivaa rikidaata yaatarooya ruputu taika kiada Rahaapaa hama ruputiravai.

³² Gioonna kiaapu vooya Anutuugaara kutaavaivee tuuya uu aataruuyauvaara ngii giaa ngii minaree kiaa na dataama ngii giaa ngii mi taikaanarannee? Hama na sui ngii giaa ngii minaraiivootainoo. Vaidi vooya nnutuuyauvo Gitioono Baraako Samasoono Yepataava Davutiiva Samueeroovainnaata forofetaiyaatama uu aataruuyauvaara ngii giaa ngii minaraiyauvo vai kiaikio hama sui ngii giaa ngii minaraiivootainoo.

³³ Iya Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara iyakidiri vaidi vooyaano vo mmata vooyauvunu variaya rapidada yaatara kieeravai. Iyakidiri vaidi vooyaano vo mmata vooyauvunu variaya yamaa kua yamaa kua iyaatama tida iyara tuqinnama haitatuada Anutuugo kua kiaa teerama kioo kuaiyauvaa kaanaiyauvaa vareeravai. Iyakidiri vaidi vooyaano fai mmararaa raiyoonaiya vuutaivaki duduu hama iya gutu nneeravai.

³⁴ Iyakidiri vaidi vooyaano ikiaiayauvo pinaama hauru teeraiyauvaa rasuuma kieeravai. Ngiari nnammutuaiya iyakidiri vaidi vooya ruputuaaree kiaa iidada fanniima kiooduu kati yoketaama viravai. Muaraagama varuu vooyaano nnaagiai yaagueeqama variravai. Vooyaano rapuu suaivaki yaagueeqama rapidada ngiari voopinnaiya yaatareeravai.

³⁵ Gioonna vooyaano Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara ngiari nnaakaraiya putuduu rikioo Anutuugo tuduu kava diiteeravai.

Ngiari nnammutuaiya iyakidiri vooya vitada maisa mmooriivaa iya mmida tunoo: Ngia Anutuugaa aataruuvaa pikikiai fai ta ngii tikiai rikiada sabi kati ngiengie yaata utuaivaugiataama kuaaravaivee, tuuvaara ooqoo tuduu rikiada maisa mmooriivaa iya mmududuu putiravai. Fai yapooma kava diitada yoketaama variaaraivaara iya yaata utida itaama putiravai.

³⁶ Ngiari nnammutuaiyaano vooya ruputida iya ripiida iyara nniki rakaida puruuka tida vooya yuku yaakuuyauvunu yeena rau kiada oovi nnauvaki yapeeravai.

³⁷ Ngiari nnammutuaiyaano sikauyauvaa habati kiada vooya ruputida soonnaadiri vooya tammaa hatokada paipa avaikaraivaadiri vooya rutaka kioodoo putiravai. Vooyaano puara sipisiipaiyauvaa nnabaiyauvaatama puara memeeyauvaa nnabaiyauvaatama uyu kiada nuaida varida mmanna haipuya varuduu ngiari nnammutuaiya mmamma mmuaararoovaa iya mmida maisamaisa mmooriyauvaa iya mmiravai.

³⁸ Iya hama vaidiaatau mmanna mmata gaangaiyauvunuaata taapiiyauvunuaatama nuaida varida oonauyauvakiaata soopaiyauvakiaatama hara kiada variravai. Iya itaama varida fai yapooma Anutuugaa tasipama yoketaama variaaraivaara yaata utida hama koonnama varuuya tasipama mmuaavau variravai.

³⁹ Ii mmuakiaa gioonna kiaapu iya Anutuugaara yaagueeqama kutaavaivee tuuvaara ivo iyara inna yoketauvo kooyaa vairavai. Itaama ivo kooyaa vauduaata Anutuugo gioonna kiaapuuya vita yoketaivau yapaanaraivaara ivo kua kiaa teerama kioo kua kaanaivaa hama iya teeda rikiada vareeravai.

⁴⁰ Ii kua ivaa oyaivo ataama vainoo. Ta nnaagiai variaunnaiya Anutuugo tiyara yaata utuoo yaatareera aataruuvaa teerama kieeravai. Ii aataru ivo tiyara teerama kioovau iyaata teetama mmuaavaugiataama nnaasu yoketaa tuanaaya variateeraivaara Anutuugo tiiniaatama yaatareera aataruuvaa teerama kieeravai.

12

Ta Yisuu Kirisiinna teeda nnaasu vaid innara kutaavaivee kiaaravee

¹ Ii kaayau gioonna kiaapu Anutuugaara kutaavaivee tuu iya vaa putuduu iya uu aataruuyauvo aanna tiisiaata vaikiai ta iyauvunugiataama Anutuugaara kutaavaivee kiaunna aataruuvoo kooyaa vainoo. Ivaara nnikiai tete iira aataru mmuakiaiyauvo Anutuugaa aataruuvaa uudarairaiyauvaa kagaari kiada mminnamminnaa maisaiyauvo ti puaisa utiraiyauvaa pikiaaravai. Vaidiyya yaagueeqama seenada vida ngiari yaatara ngiari yaatara kiaaree kiaa iikiaaneema Anutuugo ari aataru kooyaa tiini teerama kioo yapa kiaivau nnikiai ta ivau yaagueeqama nookiaaravee.

² Nnikiai Yisuunna nnaasu teeda vaid variaaravee. Ivo ta yoketaama variraivaa oyai nakaaraivovee. Ta tauraa innara kutaavaivee kiaa kiada mmannammanna varia rada vidada innara kutaavaivee nnaasu kiaaravee. Yisuuva fai yapooma ari koonna tasipama sirigainno yoketaama varinaraivaara yaata utuoo yatari sagaivau ari mmamma nniitaraanaraivaara hama ooqoo tiravai. Ivo ivau vainno mmamma maisainaraivaara hama yaata utirainno inna aikioovavee tiravai. Ivaara aanna makee ivo Anutuugo varira mmaataivaa yaaku yaadudainningiaa nnoonnavai hara kioo varinoo.

³ Gioonna kiaapu mminnamminnaa maisa suvuairaiya Yisuunnara nnannatooduu mmoori maisaivaa uduuu rikioo ivo yaagueeqama varuuvaa yaata utida rikiaatee. Ivaara sa ngia muaraagakiatee. Ivaara sa ngii pirisakiaivee. Ivo yaagueeqama varuuvaa yaata utida yaagueeqakiatee.

⁴ Ngingii aakiaiyauvaki ngia mminnamminnaa maisaiyauvaara yaagueeqama ooqoo tida varida iikiaavai. Ngia itaama iikiaivaara koonnama variyai ngii ruputida mmamma mmuaararavaa ngii mmikiai Yisuunna roosiima hama ngii kiauvo tiikiai hama ngia putuaavai.

⁵ Anutuugo ngiiyara ni naunna maapuyavee kiaa kioo ngia yaagueeqama variateera kua yoketaivaa ngii giaa ngii muuyauvaa vaa ngia taunnuuda kiaanee? Ivo tunoo:

Ni maapu-o, na Udaangaivoono
a safuuma varianeeraivaara
mmuaararavaa i mmiauvaara
tuqinnama yaata utuee rikiaanee.
Maisa aataruuvaa iivoora
na i ooqoo tinai rikiee
sa pinaama yaata utino
i ausaivo mmuaararakiaivee.

⁶ Na Udaangaivo ngiiyara mmuduuya riraiya
ngia safuuma variateeraivaara

na mmuaararaivaa ngii mmiauvai.
 Na Udaangaivo ni gioonna kiaapuuyara
 ni naunna maapuyavee kiauya
 safuuma variateeraivaara
 na mmuaararaivaa ngii miauvaivee, tiravai.

⁷ Anutuugo mmuaararaivaa ngii minai rikiadaata mmannammanna yaagueeqama variatee. Anutuugo ngii taikiiai ngia inna raunna mmaapuya variaivaara ivo itaama ngii iivai. Dee nnaakaraya ngiari kookiaiyi iya tuqinnama variateeraivaara hama mmamma nniitareeraivaa iya mmiaannee? Mo mmuakiaaya ngiari nnaakaraiya tuqinnama variateeraivaara mmamma nniitareeraivaa iya mmiaavai.

⁸ Anutuugo ari raunna mmaapu mmuakiaaya itaama tuqinnaivaa roosiima ivo mmuaararaivaa hama ngii mitiri. Ngia hama inna raunna mmaapuya variaatiri. Ivo ngii taikiiai ngia yapa nnaakaraya variaatirivee.

⁹ Na kua voovaata tinai rikiaatee. Vaa ta ti kookiaiyara rikiaunnava. Ta maisama variaannadu iya mmamma nniitaroovaa ti mmuduu ta safuuma variaannaivaara iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapeeravai. Itaama variaivaara inna yoketaavai. Ti Napoova Anutuugo ti mmannasaiyauvaara haitatuuraivoono mmuaararaivaa ti mminai rikiaada ta ivaara arinaima rikiaada inna mmemmaana kuaaraivo inna pinaama yoketaavai. Fai ta itaama iida yoketaama variaaravai.

¹⁰ Ti kookiaiyi ta kiisaya variaanna suaivaki ta tuqinnama variateeraivaara ngiari yaata utiraivaugiaataama mmamma nniitareeraivaa ti mmiravai. Anutuugo yoketaa tuanaavai varineema teeta yoketaa tuanaaya variaaraivaara ivo tiyara yaata utuoo mmuaararaivaa ti mmivai.

¹¹ Ivo mmuaararaivaa ti mmii suaivaki ta rikiaunnano ti maisavai. Hama ta siri-gakiaunnava. Nnaagiai ivo mmuaararaivaa ti mmiivaara arinaima rikiaada safuuma ta variaunnaiya ta irisai ausa nuufaivaa varada safuuma variaunnava.

Tuqinnama varida haitatuukiatee

¹² Itaama vaino rikioo Anutuugaa mmoori aataruuvaaara ngii yaakuuyauvo hama yaagueeqaatainai rikiaada inna aikioo mmuyai mmata kiada yaagueeqama kiada mmoori varaatee. Mo ngii yukuuyauvo maisainai sa ivaara yaata utuatee. Yaagueeqama diatee.

¹³ Safu aataruuyauvunu nuaida variatee. Ngii yukuuyauvaa raa tukagiaama kikio vainno eeyara maisaivoora tida yaagueeqama raa rada nuaikio yoketainaravai.

¹⁴ Ngia mmuakiaa gioonna kiaapuuya ausa nuufaivaa tasipama variaaraivaara mman-nammanna iikiatee. Yoketaa tuanaaya variaaraivaara mmannammanna iikiatee. Gioonna kiaapu voovoona hama yoketaa tuanaavai variivoona hama Udaanga Anutuugaa taanaravai.

¹⁵ Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivaa ngiikidiri gioonna kiaapu voovoona mmooka hanigia mminarainnoo kaa ivaara tuqinnama haitatuukiatee. Yatari kagia iiraivo kapikaraivaa roosiima ngiikidiri gioonna kiaapu voovai aakiaivo kapikarano kaayau gioonna kiaapuuya iinai koonnama varivoora tuqinnama innara haitatuukiatee.

¹⁶ Ngiikidiri gioonna kiaapu voovoona nnaaruaa vadi Isaunna roosiima sabi heera aataruuvaa inno Anutuugaa aataruuvaaara inna pirisaivoora tuqinnama haitatuukiatee. Isauvaano ari koonna mminnaa mmuakiaayavai varaatauvaa ivo ivaadiri ari kataivaasidiri yeennaivaa yookaama kioo nneeravai.

¹⁷ Vaa ngia rikiaavai. Nnaagiai ari koova kua yoketaivaa innara tinaraivaa varaanaree kaa rikiooduu ari koova innara oqoo tiravai. Vaa ariinoo uu aataruuvooona inna atuu rummua kiooduu hama ivo ivaa kava varaanara aataruuvootairavai. Ivo kava ivaa varaanaraivaa pinaama ratoo varioo aataruuvaaara buainnonno tooduu hameetairavai.

¹⁸ Nnaaru Anutuugo Isarairaa gioonna kiaapuuyaata kua tuu suaivaki iya taapiivaa nnutuuvu Sinai viravai. Ii taapi ivaa vaidiia teeda ivau utiravai. Aanna hama ngia iya roosiima mminnaa voovai aikiooma utuaaraivo vaivaki kuaavai. Iya ikiaivo pinaama hauru tooduu nama pinaivo rummua apu kiooduu upisuuduu yuunna pinaivo utuuvaki vida teeravai. Hama ngia ivaa roosiivaki kuaavai.

¹⁹ Sinai taapiivaudiri nooma akuai vo vuduu kua voovai tuduu gioonna kiaapu ivaki varuuya ivaa rikiaada pinaama yaata utida yaagueeqama Musiinna tunoo: Itaama ta kava vo kua vooyauvaata hama ti rikiaatainoo, tiravai.

²⁰ Iya rikioo kuaivaara iya ausaiyauvo pinaama mmuaararoovaaara itaa kua tiravai. Vaa tauraa Anutuugo iya tunoo: Fai gioonna kiaapu voovoononnee vara puara voovoona aa taapi aavau nninai rikiaada ngia sikauyauvaa habati kiada inna ruputikio putuaivee, tuuvaara iya itaa kua tiravai.

²¹ Iya ivau dida too mminnaiyauvo ari vookaraama maisama vauvaara Musiivaano tunoo: Kaayau ni aatuukio ni biribiriinoo, tiravai.

²² Ngia hama itau taapiivaura viraida ngia taapi voovai nnutuuvo Sioona Anutuugo tupatupaa variraivaki ngiaavaivee. Ii yosinna ivo Yerusareema roosiima ngiau aapu vaivaki kaayakaayau aangeraiya sirigaida varida iikiaavai.

²³ Anutuugo tauraa ni naunna maapuyavee tiraiya nnutuuyauvaa ngiau aapu fafaara raa kiooduu vauya nuunama varida iikiaiysi ngiaavaivee. Ngia Anutuugo mmuakiaa gioonna kiaapuuya kua pinaana yapeeraivaasi nnida innasi ngiaiya mmannasaiyauvo ngiau aapu yoketaama variyaiysi ngiaavaivee.

²⁴ Yisuuva karaasa kua yeena rau kioovaa iima kioo gioonna kiaapuuyara tammaana diraivaasi ngia ngiaavaivee. Aveeraa kiauvoono mmataivaudiri vainno maisa aataruuvaa kooyaa yapoovaa Yisuunna kiauvoono yoketaa aataruuvaa uuvoono Aveeraa kiauvaayaatairavai. Ngia Yisuunnasi ngiaavaivee.

²⁵ Anutuugo ngiita kua tinai rikiada ngia hama inna kuaivaa rikieerama kiada oooqoo tivoora tuqinnama haitatuukiatee. Nnaaru Musiiva mmatayaa varuu suaivaki Anutuugo inna kiaa mmuu kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmuduu rikiada mmanna kuavaivee kiaa kiada oooqoo tuuvaara hama iya irisai maisaivaara fanniiravai. Vaa vareeravai. Itaama vauvaara Anutuugo ngiau aapuuvaki variiivoono tiita kua tiivaa mo fai ta mmooka hanigia mmikio fai ivo irisai maisaivaa ti mminaraiavaara ta dataama fanniikiaarannee? Fai varaaravai.

²⁶ Nnaaru Anutuugo kua tuduu rikioo mmataivo korokorooravai. Aanna makee vai suaivaara ivo kua kiaa teerama kioo kuaivaa tunoo: Fai na kava tino hama mmataivo nnaasu korokoroonaravai. Fai ngiauvootama korokoroonaravaivee, tiravai.

²⁷ Ivo tunoo: Fai na kava tinaravee, tuu kua oyaivo ataama vainoo. Vaa ivo nnaaru iima kioo mminnaiyauvaara fai tino rikioo iyauvo korokorooda taika kiaaravai. Taika kikio Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo hama korokoroora tupatupaa yaagueeqama nnaasu vainaravai.

²⁸ Ivaara Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivo hama yopeema korokorooraivaa ta varaunnaivaara nnikiai ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiaaravee. Nnikiai ta inna mmemmaana vida innara ti nnoonnavavee kiaa kiada titi ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaaravee.

²⁹ Ikiavo mmuakiaa mminnaiyauvaa too too taa taika kiaivaa roosiima Anutuugo variivaara nnikiai ta itaama titi ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaaravee.

13

Ta titi seenaiyara mmuduuya ruaunnaivaara Anutuugaa yoketainoo

¹ Ngia ausa hanigieeraiya ngiingiyyara ngiingiyyara ti seenayavee tida mmuduuya rida nnaasu variatee.

² Ngari voopinnaa tuanaa hama ngia teeraiya ngiisi nnikiai nnau yeenna mmaataivaa iya mmira aataruuvaa sa pikiaatee. Gioonna kiaapu vooyaano ngari voopinnaa vooya nnau yeenna mmaataiyauvaa iya mmi kiada iyara mmanna vaidiyavee kiaa kumimakairavai. Mo itaama uu vaidi vooya inna Anutuugaa aangeraayavee.

³ Ngii seena vaa ausa hanigieeraiya oovi nnauvaki variyaiyara sa iyara taunnuatee. Ngia iya varaaneema mmuaararavaa varaivaara sa iyara taunnuatee. Vaidi vooya ngii seenaiya mmamma mmuaararavaa mmiaiyyara sa taunnuatee. Ngia iya varaaneema mmamma nniitareeravaa varaivaara sa iyara taunnuatee.

⁴ Nnaata vaati vareera aataruuvo inna yoketaa aataruvai vaivaara mmuakiaaya ivaara inna yoketaa aataruavaivee kiatee. Itaama vaivaara vaatiivo sa sabi nuaino nnaataivo sa sabi nookiaivee. Sabi mmuara heera aataruuvaa iikiaiyaatama mmuakiaaya sabi nuairaiyaatama fai Anutuugo kua pinaivakidiri iya yaparainno irisai maisaiyauvaa safuuma iya mminaravai.

⁵ Ngiiisi vai mminnaiyauvaara inna aikiooyauvaivee kiaa kiada tirooma variatee. Sa varida sikaura mmuduuya ruatee. Vaa tauraa Anutuugo tunoo: Fai hama na mmooka hanigia ngii miee ngii pikiaanaravaivee, tuuvaara itaama variatee.

⁶ Ivaara nnikiai Anutuugaa kua fafaaravai vai kua voovaara ta mmuaavai mmuaavai yaagueeqama ataa kua kiaara:

Udaangaivoono ni tasipama varioo ni tuqinnavai.

Hama na aatuunaravai.

Mo gioonna kiaapuuya

dee aataru maisavai ni iikiaarannee?

Hameetavee. Ta itaa kua kiaaravai.

⁷ Tauraa ngii haitatuuraiya Anutuugaa mmayaayaivaa ngii giaa ngii muuyara yaata ututee. Iya variraivaaraata iya putiraivaaraatama yaata utida iya Anutuugaara kutaavaivee kias kiada uunaquuneema iikiatee.

⁸ Yisuu Kirisiiva mmuakaraivai heena variivo aanna makee varioo fai yapooma tupatupaa itaavai nnaasu varinaravai.

⁹ Ari vookara ari vookarai kuiyauvo ngiisi nninai rikiada sa iyauvaa rikiada puaisa utida Anutuugaa aataru safuuvaa pikiaatee. Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utiivaara ta aikiooma rikiada teeda yaagueeqama utuaunnaivaudiri ta yoketaama safuuma variaunnava. Iya yeenna vooyauvaara sa nnaatee kias kiada vooyauvai nnaatee tuu kuaivoono hama yopeema ti safuunaravai. Gioonna kiaapu vooya iya itaa kua kias aataruuyauvaa iida hama itaa kua kiaiavudiri safuuma yoketaama variaavai.

¹⁰ Ta ausa hanigieeraiya ti mmaraa puara hudeera yeena tapiivo vaikiat ta ivakidiri nnaunnava. Yutayaiya seera nnauvaki Anutuugaara kati puara hudeera vaidiia hama yopeema ii yeena tapi ivakidiri nnaavai.

¹¹ Anutuugaara kati puara hudeera kieetaivoono puaraiyauvaa kiauava varoo nnau pinaa aakiaivaki vo atuu yoketaa tuanaa voovaki vioo mmminnamminnaa maisaiyauvaara ivaki siikairavai. Puara kaanaiyauvaa iya varada vagiaamunna mmaanai ikiyaa mmuuturu kiada hama nneeravai.

¹² Itaama vauvaara Yisuuva vagiaamunna mmaanai putiravai. Inna kiauvoono gioonna kiaapuuya mmminnamminnaa maisaiyauvaa rugaiveeraivaara ivo vagiaamunna mmaanai putiravai.

¹³ Ivaara nnikiai ivo vagiaamunna mmaanai vioo mmamma maisauvaa varoovaara ta innasi vida ivo varoneema teeta varaaravai.

¹⁴ Aa ta variaunna mmata aavau hama tupatupaa varira yoosinnaivootainoo. Tupatupaa variaara yoosinnaivo yapooma vainaraivaara ta buaida variaunnanoo. Ivaara ivo mmamma maisauvaa varoneema teeta varaaravai.

¹⁵ Itaama vainai Yisuuva tiyara putuuvaara nnikiai nnaaru kati Anutuugaara puara hudooava roosiima ta Anutuugaara makemakee kua yoketaivaa tida variaaravee. Ta itaama iida varida Yisunna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiada innara gioonna kiaapuuya kias mmiaravee.

¹⁶ Mmoori yoketaivaa gioonna kiaapuuyara iida ngiisi vai mmminnaiyauvaa duuyama iya mmira aataruuvaitanaara sa taunnuatee. Kati Anutuugaara puara huda mmira aataruuvaa roosiima ii aataru ivaitana Anutuugaani iikiaavo ivo yoketaainoo.

¹⁷ Ngii kieetaiya avaiyauvaa rikiada iya mmemmaana vida iikiatee. Fai yapooma iya ngiari mmooriyauvaara Anutuugaa kias mmiaaraivaara iya mmannammanna ngii vaidi kaanaiyara haitatuuda nnaasu variaaravai. Mo fai ngia iya avaiyauvaa rikiada iikio fai iya ausaiyauvo yoketainai ngiari mmooriyauvaa aikiooma iida varida hama ausa mmuaarareera tasipama iikiaaravai. Ivaara iya avaiyauvaa rikiada iikiatee. Mo fai ngia hama itaama iikiai fai iya ausa mmuaarareera tasipama varikiai hama ngia yoketaama variaaravai.

¹⁸ Tiyara makemakee yaaku varada variatee. Vaa ta rikiaunnava. Ti aakiaiyauvaki ta rikiaunnano ti variraiyauvo Anutuugaa avuuvau aikiooma vaivai. Mmannammanna yoketaama safuuma varira aataruuvaura ti variatainoo.

¹⁹ Na akiairaama kava vara ranee ngiisi kuanaraivaara Anutuugaata kua tida yaaku varaatee. Na yaagueeqama ngiita itaa kua kiaunoo.

Yaaku vareera kuavai

²⁰ Anutuugo ausa nuufa mmira oyai nakaaraivo ngii tuqinnaiveeraivaara na yaaku varaunoo. Ivo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna tuduu putuuvakidiri diiteeravai. Yisuuva putuuvaara ivo puara sipisiipaiyauvaara haitatuura nnoonnaivaa roosiima tiyara haitatuunoo varinoo. Nnaaru Anutuugo kua yeena rau kioo kuaivo tupatupaa vairaivaa kaanaivo Yisuuva putuduu inna kiauvo tiiravai.

²¹ Ngia Anutuugo yaata utiivaugiataama varida iikiateeraivaara ivo mmuakias yaagueeqama varira aataruuyauvaa ngii minai iikiaaraivaara na yaaku varaunoo. Ivo Yisuu Kirisiinna yaagueeqaivaudiri inna iikiatano ti aakiaiyauvaki yoketaa aataruuvaa iinaraivaara na yaaku varaunoo. Yisuu Kirisiinna nnutuuvu ngiau aapu tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Nnaagiai kuavai

²² Ni seenayaso, na yaagueeqama ngii giaa ngii miee kiaunoo. Ngia yaagueeqama variateeraivaara ii na yoketaama ngii giaa ngii miao kua iyauvaa tirooma varida tuqinnama rikiaatee. Na paanna kuavai aa yanaa aavaki fafaara kiauvaara tirooma varida tuqinnama rikiaatee.

²³ Rikiaatee. Ti seena vaidi Timotiiva oovi nnauvakidiri vaa pikioo kati viravai. Fai ivo akiairaama niisi nninai na innaata sunee ngiisi viee ngii taanaravai.

²⁴ Ngii kieetaiyaraatama Anutuuqaa gioonna kiaapu mmuakiaayaraatama ta yaata utida boo kiaunnnanoo. Ivaara iya kiaa mmiatee. Ti seena mmata Itariaa ivau variaya ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

²⁵ Anutuuqo kati gioonna kiaapuuyara yaata utira yoketaivo ngii tasipama vakiaivee.

Yakoopoono aa kua aavaa fafaara reeravai

Anutuuqaa gioonna kiaapuuya mmuakiaa mmatavau vida raubiriima kiooyani Yakoopoono fafaara reeravai. Ausa hanigieera gioonna kiaapu safu tuanaaya yoketaama yaata utida mmooriyauvaa iida variateera kuaiyauvaa Yakoopo iyani reeravai. Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee tida innara mmoori iikiaiyoovo inna yoketaa aataruuvavee tuuvaara Yakoopo fafaara reeravaivee.

¹ Na Yakoopoono Anutuuqaa mmooriivaata Udaanga Yisuu Kirisiinna mmooriivaatama vareera vaidivoono aa yanaa aavaa fafaara raunoo. Ngia Isarairaa yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana oyaiyakidiri diitooya vo yosinna vo yosinna mmuakiaayauvaki vida raubiriida variaiyara na ngiiyara yaata utuee boo kiaunoo.

Inno teeraivo tiisi nninai ta yaagueeqama variaaravee

² Ni seenayaso, ari vookara ari vookarai inno teeraiyauvo ngiisi nninaraivaara pinaama sirigakiatee.

³ Vaa ngia taavai. Yisuunnara ngia kutaavaivee kiaivaara inno teeraiyauvo ngiisi nninainnaata fai ngia mmannammannama kiada yaagueeqama variaaravai. Vaa ngia ii aataru ivaa arinaima teeda rikiaivaara pinaama sirigakiatee.

⁴ Ngia Anutuuqaa aataruuvaa iidada koovayaida variateeraivaara mmannammanna yaagueeqama nnaasu varia rada vida sidommidooma kiatee. Ngia itaama varidada fai Anutuuqaa yaagueeqa voovaara hama buaakiaaravai.

⁵ Fai ngiikidiri gioonna kiaapu voovoono ari varinara aataruuvaa kumimakainno tinni yoketaivaara Anutuuqaa kua tiao yaparakiaivee. Anutuuqo mmuakiaa gioonna kiaapuuya mminnaiyauvaa kati mmioo hama iyara maisa kua tiivoono fai tinni yoketaivaa inna mmunaravai.

⁶ Ivo yaaku varai suaivaki yaaku varoo varioo Anutuuqaa kutaavaivee kiaivee. Sa ivo taara yaata utuaivee. Ivo itaama iivo inna ataama vaivai. Gioonna kiaapu voovoono taara yaata utiivoono nnoori pinaivaa yuunnaivo utikio korokoroovaa roosiivai.

⁷ Itaama taara yaata utii gioonna kiaapuvoo Udaanga Anutuuqaa yaparai mmindaivaara sa yaata utuoo kiaivee: Na varaanaravaivee, kiaivee. Fai hama varaanaravai.

⁸ Itaama iivoono ari varinara aataru mmuakiaayauvaara iikiaunnee pikiaunnee? kiaa kioo taara yaata utuoo kumimakainno varivai.

Yakoopo mmanna haipuvuvaraata hoona suvuairaivaaraatama tiravai

⁹ Mmanna haipu vaidiivo ausa hanigioo yoketaama variivaa Anutuuqo inna vitoo aruoo yapano rikioo sirigakiaivee.

¹⁰ Hoona suvuai vaidiivo ausa hanigiaivaa Anutuuqo inna vitoo aduoo yapano rikioo ivoota sirigakiaivee. Fai ivo ikiauvaa pairaivo too aasannainno tasisieenno tuoo kuaineema fai taikaanaravai. Ivaara Anutuuqo inna aduoo yapaivaara sirigakiaivee.

¹¹ Suaivo ngioo tammaivaudiri ikiauvaki yaagueeqama taikio rikioo ikiauvo aasannaikio pairaivo tasisieenno mmataivaki tuoo vioo maisaivai. Itaama vaineema hoona suvuai vaidiivo ari mmooriyauvaara yaata utuoo iinnonno fai sui voovai nnino taikaanaravai.

Mmoori maisaivo gioonna kiaapuuya inno taanara nniivai

¹² Vaidi voovaasi inno teeraivo nnikio rikioonnaata mmannammanna yaagueeqama variivaara Anutuuqo innara yoketainoo. Ivo inno teeraivaa yaatara kino rikioo Anutuuqo irisai tupatupaa variraivaa inna mmunaravai. Irisai tupatupaa variraivaa mmuakiaa gioonna kiaapu innara mmuduuya riraiya mmunaravaa Anutuuqo vaa kua kiaa teerama kiaivai.

¹³ Inno teeraivo vaidi voovaasi nnino too sa ataa kua kiaivee: Aa inno teera aavo Anutuuqasidiri nniivaivee, kiaivee. Hama yopeema maisa aataruovo Anutuuqaa inno taanaravai. Anutuuqo ariinoo hama gioonna kiaapu voovai inno taanaravai. Ivaara sa itaa kua kiaivee.

¹⁴ Gioonna kiaapu voovaaki inno teeraivo inna inno taanara nnikio rikioo ari aaki-aivaki inna varaatai aataru maisaivo inna inno taanara nniivaa inna iikiata iikiatainono too fai kaanaivo vainaravai.

¹⁵ Gioonna voovoono nnaakaraivaa sunnaineema gioonna kiaapu voovai inna varaatai aataru maisaivo innaki vainoo. Vakia roo vioo vioo pinaavai vaino too gioon-naivo nnaakaraivaa mmataivaa roosiima ivo mminnamminnaa maisaivaa varaanaravai.

Varano nnaakaraivo yokeevaa roosiima mminnamminnaa maisaivo pinaavai vaino too fai putinaravai.

¹⁶ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, sa ii tauraa na kiau kua ivaara yaata utida koonnama rikiaatee.

¹⁷ Anutuugo mmuakiaa mminnaa ngiau aapu mmeekia teeraiyauvaa uuvoono tikio mmuakiaa aataru yoketa yoketaiyauvo kati ngiau aapu innasidiri tiisi tiivai. Ivo hama hanigioo ari vookaraama varivai. Ivo ari variivaungiaa varivai. Suaivo hanigiaikio ti mmannammannaivo hanigiaineema hama Anutuugo itaivai.

¹⁸ Ivo ari yaata utiivaugiataama iinno ari kua kutaivaa ti kiaa ti mmioo ti ausaiyauvaa hanigiaikiai ta hanigiada inna raunna mmaapuya variaunnava. Ta mmuakiaa mmin-naiyauvaa ivo iima kiooyauvaa yaatarada tauraa variaaraivaara ivo itaama iivai.

Anutuugaa kuaivaa rikiaada iikiatee

¹⁹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, aa na tinara kua aavaara yaata utua-tee. Ngia mmuakiaaya ngii seenaiya kiai kuaivaa rikiaada yaata tu kiada vakiatee. Sa akiairaama gioonna kiaapuuyaata kuaivaa kiatee. Sa makee tinai buaaruu kiatee.

²⁰ Vaidi voovoono buaaruu nnaasu kiaivo hama Anutuugo yaata utiivaugiataama safu tuanaavai varivai.

²¹ Itaama vainai teeda mmuakiaa maisamaisai aataruuyauvaa ngia iikiai yauvaa pikiaa-tee. Ngia aduoo tirooma varida Anutuugo ari kuaivaa ngii aakiai yauvaki yapa kiai yau-vaara tuqinnama rikiaada puaisa utuatee. Fai ngia itaama iikio Anutuugo aikiooma ngii vitoo yoketaivau yapaanaravai.

²² Sa Anutuugaa kuaivaa mmanna yaataivaadiri rikiaada pikiaatee. Tuqinnama rikiaada varada iikiatee. Ngia mmanna yaataivaadiri rikiaiya ngiingiiyara unnakua kiaa kiada iikiaavai.

²³ Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa kuaivaa mmanna yaataivaadiri nnaasu rikioo hama ivaa iivoono vaidiivo pinumaivaki ari viri nnikiivaa taivaa roosiivai.

²⁴ Ivo pinumaivakidiri ari mmannammannaivaa too pikioo vioo makee tikio ivaara taunnu kiaivai.

²⁵ Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa kua safuuma vaira aataruuvaa tuqinnama too rikioo iikio too Anutuugo mminnamminnaa maisaivakidiri inna vitoo yoketaivau yapa kiai kio kati mmamma dummukiara yoketaama varivai. Itaama variivoono hama Anutuugaa kuaivaa mmanna yaataivaadiri rikioo taunnirama kioo mmannammanna ivaa rikioo iinono Anutuugo too inna tasipama varino fai ivo yoketaama mmooriivaa varaanaravai.

²⁶ Gioonna kiaapu voovoono ariiyara yaata utuoo tinoo: Na vaidi yoketaa Anutuugaa kuaivaa rikiee iikiauvaivee, tiivo hama ari avaiyaa tuqinnama haitaturainno ivo ariiyara unnakua kiaa mannaka tiivai. Ivo Anutuugaara iira aataruuvaa iinnonno kuminayaa iivai.

²⁷ Anutuugaara iira aataruuvaa gioonna kiaapuuya iikiaivaa ti Napoova Anutuugo too tinoo: Inna aikioo yoketaa aataru tuanaavai. Hama koonnama vainoo, tii aataruuvu ataama vainoo. Gioonna kiaapu voovoono viina nnaakaraiyaraata muaada gioonnai-yaraatama tuqinnama haitatuunno iya mmuaararavaa ivootama varoonno mmatayaa diaa aataru maisamaisai aataruuyauvaa mmooka hanigia mmiivai.

2

Mmuakiaa gioonna kiaapuuyara yoketaayavee nnaasu kiatee

¹ Ni seenayaso, ti Udaanga Yisuu Kirisiinna oyai ari vookaraivo vainoo. Ngia innara kutaavaivee tiraiya sa vo vaidivaara yoketaavee tida vo vaidivaara maisavee kiatee.

² Taara vaidivaitana ngii nuuna aakiaivaki ngiaaraivaara yaata utuatee. Vuaivo yaaku oopuyaa uyira mminnaa gooraivaadiri iima kuaivaa uyu kioo uyira raira yoketaiyauvaa rau kioo nniivai. Vuaivo mmanna haipu vaidivai maisai uyira rairaiyauvaa uyu rau varoo nniivai.

³ Fai ngii uyira raira yoketaiyauvaa rau varoo nnii vaidiivaara kua yoketaivaa kiaa kiada kiaara: Numa aa mmaata yoketaa aavau varianee, kiaa kiada mmanna haipu vaidiivaara kiaara: I diatainai oro ukuakuavau dianee. Vara i variatainai ngieera mmata ivau varianee, kiaa kiada

⁴ Ngia ngiingiiyara koonnama yaata utida vooya aruoo yapada vooya aduoo yapaivaara itaa kua kiaravai. Ngia itaama koonnama yaata utida kua pinaivaara dira vaidiiya maisama yaata utida iikiaiya roosiima ngiingii seenaiyara itaa kua kiaravai.

⁵ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, rikiaatee. Anutuugoono gioonna kiaapu-uya innara mmuduuya ruaiyani ivo gioonna kiaapuuyara diravaki iya kuaaraivaara vaa

kua kiaa teerama kieeravai. Gioonna kiaapu vooyara aa mmata aavau variayaano iyara kiaanoo: Mmanna haipuyavee, kiaiya mo Anutuugo iya ivaki kuaaraivaara mmataama kiaivainnee? Iyaatama kuaaraivaara ivo mmataama kiaivai.

⁶ Mo Ngieenoo mmanna haipu gioonna kiaapuuyara maisayavee kiaavai. Mo dee vaidiyaano mmoori maisaivaa ngii mida ngii utu raririida kua pinaivaara dira vaidiivaasi ngii yapaavainnee? Mo hoonu suvui vaidiiaano itaa kiaavai.

⁷ Ngia Yisuu Kirisiinnaniya variaavai. Mo iqiiyaano inna nnutuuvaudiri koonnama yaata utida unnakuivaa kiaavainnee? Iyaano itaa kua kiaavaivee.

⁸ Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaara kua mmaanna tuu voovai vainno tinoo: A aiyara tuqinnaannaneema ai seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya ruanee, tii ivo inna Anutuugaa kua mmaanna yoketaavai vainoo. Ngia ii kua ivaa rikiaada iida fai ngia safuuma variaaravai.

⁹ Mo fai ngia hama ivaa rikiaada iida gioonna kiaapu vooyara yoketaayavee tida vooyara maisayavee kiaa kiada fai ngia mminnamminnaa maisaivaa varaaravai. Varada mmaanna tuu kuaivaa hatoka kikio fai ivaara kua pinaivo ngiiki vainaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovoona Anutuugaa mmaanna tuu kua vooyauvai aikiooma rikioo iinnonno mmuaavai nnaasu hatokoo mmuakiaavai hatokaivai.

¹¹ Anutuugo tunoo: A nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikiane, tuuvoono vo kuavai tunoo: Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee, tiravai. Mo fai hama ngia mmuara heera aataruuvaa iiraida ngia ngii seenaiya ruputikiai putikiai fai ngia mmaanna tuu kuaivaa hatokaaravai.

¹² Anutuugaa mmayaaya yoketaa aataruuvoono vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvo yeena roosiima iya rau kuaivaa hatoka kuaikiai iya kati mmamma dummukiara yoketaama kuaavai. Ii kua ivaara kua pinaivaa tira suaivaki Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparainaravai. Fai ivo ngii yaparainaraivaara yaata utida safuuma kua tida yoketaama varida iikiatee.

¹³ Vaidi voovoona hama ari seenaiyara boo tiivaa Anutuugo inna yaparainara suaivaki fai safuuma inna yaparainno hama innara boo tinaravai. Ivaara yaata utida safuuma variatee. Boo tira aataruuvoono Anutuugo ti yaparaira aataruuvaa yaataravai.

Anutuugaara kutaavee tiivoono yoketaivaa iivai

¹⁴ Ni seenayaso, vaidi voovoona tinoo: Vaa na Yisuunnara kutaavaivee kuaunoo, tiivoono mo fai hama ivo mmoori yoketaivaa iirama kino ivo itaa kua tiivaa kaanaivo vainaravainnee? Ai hameetavee. Kuminayaa vainoo. Ivo itaa kua tiivaudiri Anutuugo inna vitoo yoketaivau yapaanaravainnee? Ai hameetavee.

¹⁵ Ngii seena gioonna kiaapu vaa ausa hanigiai voovoona hama uyira rairaiyauvootaikio hama inna yeennaataikio

¹⁶ ngiikidiri voovoono inna tinara: Ai uyira rairaiyauvuaa uyu rau kiee tootooka variee kaayauma yeennaiyauvuaa nnaanee. Anutuugo i tasipama varinoo, kuaa kikio mo fai hama ivo yeennaiyauvaata uyira rairaiyauvaatama inna mmينو fai inna kua itaa kua tiivaa kaanaivo vainarannee? Ai hameetavee.

¹⁷ Mmuakaraama gioonna kiaapu voovoona Yisuunnara kutaavaivee tiivoono mo fai hama ivo inna kuaivaa rikioo iirama kikio kati varino ivo tii kuaivaa hama kaanaivo vainaravaivee. Inna kuaivo vaidi putiraivaa roosiivaivee.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoona ari seenaivaa tinara: Eenoo Yisuunnara kutaavaivee kiannanoo. Mo neenoo mmoori yoketaivaa iikiaunoo, tinaraivaara fai na ivaara sai tinara: A hama mmoori yoketaivaa iirama kiee a dataama kiee Yisuunnara kutaavaivee kiannannee? Mo a kutaavaivee kiannaivaa kaanaivaa ni vitaakiane. Na mmoori yoketaivaa iikiauvaara na Yisuunnara kutaavaivee kiauvo kooyaa vainai fai a taanaravaivee, tinaravai.

¹⁹ Anutuugo ari mmuaavai variivaara a kutaavaivee kiannanoo. Inna kutaavai a kiannanoo. Mo mmagia maisaiyaata innara kutaavaivee kuaa kiada aatuuda biribiriikaavai.

²⁰ A kumimakakuavee. Anutuugaara kutaavaivee kuaa kiee hama mmoori yoketaivaa iikianaivo hama kaanaataivaa oyaivaa i rikiaatainnee? Inna aikioo, fai na ivaara i kuaa i mminaravee.

²¹ Ti rubuungaa Aaparahaamaara mo Anutuugo dataama kikio tunoo: Safuuma varira vaidivaivee, tiravainnee? Ivo ari mmaapu Isaakaa yeena tapiivo kiisama ngiaunnannuma vauvau ruputu kikio hudaanara uuvaara Anutuugo innara tunoo: Safuuma varira vaidivaivee, tiravai. Ivo itaama mmooriivaa uuvaara Anutuugo itaa kua tiravai.

²² Vaa a taannavai. Ari uu mmooriivoota Anutuugaara kutaavaivee tuuvootama mmuaavau vairavai. Ivo tauraa Anutuugaara kutaavaivee tuuvo ari mmaapuuvaa iinaree kuaa uvaudiri kaanaivo vairavai.

²³ Anutuuga kua fafaaraivo vainno tunoo: Aparahaamo Anutuugaara kutaavaivee tuuvaara Anutuugo innara tunoo: Inna a safuuma varira vaidikuavee, tuu kuaivaa kaanaivo vairavai. Itaama vauvaara Anutuugo innara tunoo: Aparahaamo ni seena tuanaavaivee, tiravai.

²⁴ Ivaudiri vaa ngia taavai. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara kutaavaivee kiaa kioo inna mmooriivaatama iivaara Anutuugo innara tinoo: Inna safuuma variraivee, tiivai. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaara kutaavaivee kiaa kioo hama mmoori yoketaivaa iirama kioo kati variivaara hama Anutuugo innara safuuma variraivee tiivai.

²⁵ Mmuaikaraama nnaaruaa gioonna voovai sabi nuaira aataruuvau nuauvaa nnutu-uvo Rahaapo iiravai. Ivo Yosuaanna ngiaammuauya tuqinnoovaara Anutuugo innara tunoo: Safuuma varira gioonnavavee, tiravai. Yutayaa vaidi Yosuaava ari ngiaammuauya titooduu tuuduu ngiari nnammutuaya iya teevoora Rahaapo iya vitoo ari nnau-vaki yapa kioo titaa kiooduu ari vo aataruudaa viravai. Itaama uuvaara Anutuugo innara tunoo: Safuuma varira gioonnavavee, tiravai.

²⁶ Vaidiivo putiivaara yaata utuatee. Vaidi putiivaa kaanaivo vaa vioo kiaikio mmanna nnabavai vaivai. Itaama vaivaa roosiima vaidiivo Anutuugaara kutaavaivee kiaa kioo hama mmoori yoketaiyauvaa iirama kioo kati varikio inna kuaivo vaidi putiraivaa roosi-ivai.

3

Ta tuqinnama ti mmaakiriyaauvaara haitatuukiaaravai

¹ Ni seenayaso, ngia voovaitanaano nnaasu vitaira mmooriivaa iikiatee. Vaa ngia teeda rikiaavai. Ta Anutuuga kuaivaa vitaira vaidiia kua pinaivaa tira suaiavai fai Anutuugo yaagueeqama ti mmooriivaara ti yaparainaravai. Anutuugo ti yaparainarivoono ti seena ari vo mmoori vareeraiya yaparainarivaa fai yaataraanaravai.

² Ta mmuakiaaya kaayau suai koonnama variaunnvai. Gioonna kiaapu voovoono hama ari avaiakidiri kuaivaa koonnama tiivo inna safuuma vari tuanaavai. Itaama variivoono fai ari varira mmuakiaavai haitatuuno yoketaavai vainaravai.

³ Ta puara hoosaiyauvaa avaiyauvaki yeenaiyauvaa yapa kiada ta titi kuatai aataruudaa kuaunnvai. Ta yeena kiisaivo puara hoosaiya avaiyauvaki vaiyauvunudiri utida ta iya mmamma mmuakiaayauvai hanigiaunnani ta kuaaree kiaunnaidaa kuaavai.

⁴ Siipaivaaraatama yaata utuatee. Ivo pinaa mminnaavai vaikio yuunnaivo ivaa yaagueeqama utikio rikioo kuaivai. Kuaikio too vaidi haitatuuraivo kiisa mminnaivau utikio viraivaudiri utikio too vaidiivo kuanee tiidaa kuaivai.

⁵ Mmaakiriivo mmuakiraivai vaivai. Ivo kiisa mminnaavai vaikio vaidiivo ivaudiri pinaama kua tioo ari mannaka tiivai.

Annaanna mmaguyaivaki ikiaivo kiisakiata taa roo vioo ivakidiri pinaavai taivaaraatama yaata utuatee.

⁶ Mmaakiriivo ikiaivaanikaraama itaama vaivai. Ivo vaidiivaaki vaikio rikioo ivaudiri kaayau ari vookara i vookarai aataru maisaiyauvo vaivai. Vakia roo vioo vioo pinaavai vaikio mmuakiaa inna variraivo maisavai. Inna mmaakiriivo itaama iivo ikia aaki-avakidiri nniivai. Ngioo ivo inna varira nuaira mmuakiaavai iikio rikioo ivo aataru maisaivau nuaivai.

⁷ Vaidiia mmuakiaa fayai mmaraariyaauvaata ngiaammayauvaatama yapaiyaauvaata piisaiyaauvaatama aikiooma vitada viriaani varia rada vidada giainayauvai variaavai. Iyaavaa vaidiia aikiooma vitada viriaavai.

⁸ Hama vaidi voovoono ari mmaakiriivaa aikiooma iikiokio giaina roosiima vaivai. Ivo maisa kuaivaa tioo varioo kisanga hama yopeema ravaatau utuaivaa roosiivai vaivai. Yapai quaihaivo ari kuaanuu maisaivaa vaidiivaa aakiavaki yapa kiaikio vioo suvuaiikio putiivaa roosiima ti mmaakiriyaauvo vainoo.

⁹ Ti mmaakiriyaauvunudiri ti Koonna Udaangaivaara ta yoketaavee tida ti seena gioonna kiaapuuya Anutuugo ariyaadiri mmatainno iima kiaiyara ta iyara maisayavee kiaunnavai.

¹⁰ Yoketaa kuaivaata maisa kuaivaatama mmuaa avaiakidiri kiaunnvai. Ni seenayaso, ngia iida itaa kua kiaarainnoo.

¹¹ Hama rumuruuma nnooriivo mmuaa yaataruvakidiri nnoori yoketaivoota kapikaravootama tiivai.

¹² Ni seenayaso, hama nnaammuayaivo yukuaivaa tasipama iiraivo vaivai. Hama mmadauvo numa nnaammuayaivaa iiraivaa tasipama vaivai. Hama sorovuaraivakidiri nnoori yoketaivaa vita kiada nnaavai. Ivaitana ari vookaraivaitanavee.

Tinni yoketaivo ngiau aapuuwakidiri tiivai

¹³ Dee vaidivoono ngiikidiri tinni yoketaivo vaikio mmuakiaa kuavaara arinaima rikiainnee? Fai ivo safuuma varioo mmoori yoketaivaa iinai ta teeda kiaara: Kutaa tinni ruua vaidivaivee, kiaaravee. Fai ivo hama ariiyara mannaka tirainno aduoo varioo tinni yoketaivaa tasipama mmoori varanai ta teeda kiaara: Kutaa tinni yoketaa ruua vaidivaivee, kiaaravee.

¹⁴ Fai a aiyyara nnaasu yaata utuee i seenaiya i yaataraivaara i ausaivo kapikaraikio i nnannateeraivo i aakiaivaki vainainnaata sa ai mannaka tiee kua kutaivaara unakuvaiva kiane.

¹⁵ Vaidiivo itaama yaata utii ivo hama ngiau aapuuwakidiri tii yaata utiravai yaata utivai. Mmatayaa diaiya yaata utiravai yaata utivai. Hama Mmannasa Yoketaivaakidiri tii aataruvai. Mmagia maisaivaakidiri nnii aataruvai.

¹⁶ Fai gionna kiaapu voovoono ari seenaivo inna yaataraivaara inna nnannateeno ariiyara nnaasu yaata utino fai mmuakiaa rapira buaaru tira mmuakiaa maisa aataruuyauvo innaki vainaravai.

¹⁷ Tinni yoketaivo ngiau aapuuwakidiri tiivaa vaidiivo ivaa varoo aataru yoketaivau nuainno varioo tirooma ausa nuufa tasipama varioo ari seenaiyara yama yamainno iyara yoketaivai. Ivo iyara kaayauma boo tioo mmoori yoketaivaa nnaasu iivai. Ivo kua kutaa tioo hama vo vaidivaara yoketaavee tioo vo vaidivaara maisavee tiivai.

¹⁸ Itaama iikiaa vaidiyya tirooma ausa nuufa tasipama variaavo iya iikiaa aataruuvu mmuakiaa gionna kiaapuuyaki vioo suvuavai. Vioo suvuakiai iya mmuakiaaya yoketaama safuuma variaavai.

4

Sa mmatayaa diaa mminnaiyauvaara nnaasu

yaata utuatee

¹ Ngingiiti ngingiiti buaaru tida rapira aataruuyauvo deedaadiri nniinne? Ngii mmammaiyaavo ngii iikiataira aataruuyauvo ngii aakiaana vaiyauvakidiri nniivai. Itaama iikiaa aataruuyauvo ngii aakiaiyavaki nnammutuannammutuaakiaaya variaavai.

² Ngia mminnaiyauvaa taavo ngii varaataikiai hama varaiyauvaara ngia vaidiyya ruputuaani putuaavai. Ngia mminnaiyauvaara yaagueeqama mmuduuya rida hama varaiyauvaara ngia buaaru tida rapuaavai. Ngia mminnaiyauvaara hama Anutuugaata yaparakiyauvaaraida hama ngia varaavai.

³ Ngia inna yaparaira suaivaki ngii yaata utiraiyauvo koonnama vaivaara ngia yaparakiyauvaa hama varaavai. Ngia ngingiyyara nnaasu yaata utida ngii mmammaiyaavo iikiatairaiyauvaa iikio ngii yoketaakiaiveeraiyauvaara ngia yaparakiyauvaa hama varaavai.

⁴ Ngia sabi mmuara heeraiya roosiima Anutuugaa pikiada vo aataruvau viraiyaso, vaa ngia taavai. Gionna kiaapu voovoono mmatayaa iira aataruuvaa iino inna seena tua-naavai roosiima vaino too hama innaki Anutuugaara mmuduuya riraivootainaravaivee. Ivo mmatayaa iira aataruuvaa mmuduuya ruaivo inna Anutuugaa nnammutuaavai varivai.

⁵ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Anutuugo ti aakiaivaki yapa kiai Mmanna-saivoono ti haitatuunai ta innara nnaasu yaata utuateeraivaara tiyyara itaama iivaivee. Anutuugaa kuaivo itaa kua tiivaara ngia yaata utida ivaa mmanna kuavaiveeda kiane-ne? Ai hameetavee. Kutaa kuavai.

⁶ Anutuugo kati tiyyara yoketaama yaata utira yaagueeqaivaa ti mmiivoono ti aakiaana ti varaataiyauvaa yaataraivai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gionna kiaapuuyaa ngiariyyara mannaka kiaiyya Anutuugo too iyara ooqoo tiivai. Gionna kiaapu vooya adida varida hama ngiariyyara mannaka tiraiyya Anutuugo kati iyara yoketaama yaata utivaivee. Anutuugaa kuaivo itaa kua tiivai.

⁷ Ivaara Anutuugaa kuaivaa rikiada adida varida inna mmemmaana variatee. Mmagia maisa Sataangaa ooqoo tida titakio ngii pikioo ngleera kuaivee.

⁸ Ngia Anutuugaa vaini vikio ivo ngii vainima nninaravai. Ngia mminnamminnaa maisaiyauvaa vareeraiyaso, ngia ngingii aakiaiyauvaara yaata utida ngingii yaakuuyauvaa fini kiaatee. Ngia huobavainna unnakua nnaamuruuyaso, ngingii aakiaiyauvaa yoketaama kiada variatee.

⁹ Sa ngingii mminnamminnaa maisaiyauvaara rataatee. Pikiaatee. Ngingii mminnamminnaa maisaiyauvaara sirigakiaivaa pikiada adida variatee.

¹⁰ Ngieenoo Anutuugaa avuuvau adida varikio fai ivo ngii nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaanaravai.

Sa ngiingiiki ngiingiiki kuminayaa kuaivaa yapaatee

¹¹ Ni seenayaso, sa ngiingiiyara ngiingiiyara koonnama kua kiatee. Gioonna kiaapu voovoono ari seena voovaara koonnama kua tioo kua pinaivaa innaki yapaivoono hama innaki nnaasu yapaivai. Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaaraatama koonnama kua tioo ivakiaatama kua pinaivaa yapaivai. Mo fai a Anutuugo mmaanna tuu kuaivaara kua pinaivaara dira vaidivai variee hama ivaa rikiee iirama kiee fai a mmanna vaidikuaano kua pinaivaara nnaasu yaata utuee dinaravai.

¹² Anutuugo ari mmuaavoono mmaanna tuu kuaivaa ti kiasa ti mmiravai. Ivoono kua pinaivaara dira vaidivai varivai. Ivoono nnaasu ngii vitoo yoketaivau yapaanaree tioo fai aikiooma ngii vitoo yoketaivau yapaanaravai. Fai ngii ruputu taikaanaree tioo fai aikiooma ngii ruputu taikaanaravai. Mo a kua pinaivaa i seena vaidi voovaaki yapaannaikua mo a gioononnee?

Hama ta titi mannaka kiaaravai

¹³ Ni kuaivaa rikiaatee. Ngia kiaanoo: Makeennee turau ta vidada oto pinaa yoosinna iqiivakinnee vara voovaki varida mmuaa nuanu mmoori varadada irisai sikau pinaiyauvaa varaaravaivee.

¹⁴ Mo ngia itaa kua kiaiya turau hama ngiengie variaaraivaa taanoo. Ngii variraivo dataamainno vainnee? Namaivo yuunnaivaa tasipama kiisa sui vainno ivaudiri vioo akiaraama raubiriineema ngia variaano.

¹⁵ Ngii kiatai kuaivaa kiaaree kiasa ataa kua kiatee: Fai Udaangaivoono ari yaata utiivaugiataama ti tinai fai ta varida iqi mmoori ivaannee vara aqaa mmoori aavaa iikiaravaivee, kiatee.

¹⁶ Makee ngia yoke kiasa aruoo varida ngiingiiyara mannaka kiaanoo. Ngia itaama ngiingii mannaka kiaivo koonnainoo.

¹⁷ Ivaara gioonna kiaapu voovoono yoketai aataruuvu ariiki vaivaa iikiataama vaikioonnaata hama iivaara ivo mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

5

Vaidi kaayau hoonahaana suvuairaiya tuqinnama variatee

¹ Ngia gioonna kiaapu kaayau hoonahaana suvuairaiyaso, tuqinnama yaata utuatee. Pinaa ari vookarai mmuaararaiyauvo ngiisii nninaraiyauvaara yaata utida ratada varida ausa mmuaarareera tasipama variatee.

² Ngii hoonaiyauvo vaa uudaivaivee. Ngii uyira rairaiyauvaa vaa kegenaiya hatoka nnaa kiaavaivee.

³ Ngii sikau goora sirivuiaiuvavaa vaa kaakannaikio iyauvo maisaiyauvaivee. Ii kaakanai ivo ngia variaivaudiri mmataama kioo vaivaara ngia koonnama variaivo kooyaa vainoo. Ivoono ngii mmammaiyauvaa iino ikia taivai roosiinaravai. Aa nnaagiai sui aayauvaki Anutuugo ti yaparainara suaivo vainima vaivaki ngia kaayau hoonahaanaiyauvaa rupi nuunama yapa kiaavaivee.

⁴ Tuqinnama rikiaatee. Mmoori vareera ngiaammuauya ngii mmooriyyauvakidiri yeenna iira too apuuyauvaa rutakaiya hama ngia tuqinnama irisai sikauyauvaa iya mmi-aavai. Ii sikau iyauvoono ngia tomedama iikiyaiyauvaa aavaa kooyaa ti vitainoo. Yeenna iira too apuuyauvaa rutakaiya ngia iya unnakua kiaivaara pinaama kiaavo Udaanga Anutuugo yaagueeqama variraivoono vaa rikiaivaivee.

⁵ Ngia mmuakiasa sui mmatayaa varida yoketa yoketai mminnaiyauvaa varada ngiingi-iyara sirigaida variaavai. Puraivaa viriaavo nneeravaata vaivaa roosiima ngia variaivo itaama vaikio ngii putira suaivo aavaa nninoo.

⁶ Ngia vaidi vooya kati safuuma variyaiyki kua pinaivaa iyaki yapa kiada iya ruputu kiaanai putuaavai. Iya hama oooqoo tida rammammeeyairama kiada putuaavai.

Yaagueeqama kiada ngiingii seenaiyara yaaku varaatee

⁷ Ni seenayaso, itaama vainainnaata mmannammanna yaagueeqararama kiada varia rada vidada Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinara suaivaki taikaanaravai. Vaa ngia taavai. Mmoori koova ari yeennaiyauvaa hau utu kioo yoketaama kaanaivo vainaraivaara yaagueeqama varia roo faannama roo kuaivai. Ivo vati tauraivaaraata nnaagiiavaaraatama itaama varia roo faannama roo kuaivai.

⁸ Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaraivo vainima nninaraivaara ngieetaatama itaama yaagueeqararama kiada varia rada vida varida innara faannakiatee.

⁹ Ni seenayaso, Anutuuoqo ngii kuaivaa rikioo kua pinaivaki ngii yaparavoo kiaa sa ngiingiiyara ngiingiiyara nnannateeda nunuraanuraikiatee. Ngii yaparainara suaivo aavaa vainima ngiinsi nninoo.

¹⁰ Ni seenayaso, forofetaiya Udaanga Anutuuoqaa kuaivaa kiaa kookieema kiada tiraiyara tuqinnama yaata utuatee. Vaidiia maisa mmooriivaa iya mmuduu iya mmamma nniitaroovaa varadaata mmannammanna yaagueeqama nnaasu variravai. Ivaara yaata utida mmannammanna yaagueeqama nnaasu variatee.

¹¹ Iya mmannammanna yaagueeqama itaama varuuvaara ta iyara sirigaida vari-aayavee kiaunnava. Nnaaruaa vaidi Yoopo varuduu pinaa mmuaararoovo innasi nnuduu rikioonnaata ivo mmannammanna yaagueeqama nnaasu varuuvaara vaa ngia rikiaavai. Udaanga Anutuuoqo nnaagiai inna tuqinnoovaraatama vaa ngia rikiaavai. Udaanga Anutuuoqo mmatayaa variaiyara pinaama boo tiao iyara tuqinneeraivo innaki suvuavai.

¹² Ni seenayaso, aa na tinara kua aavo mmuakiaa kuavai yaataravai. Ivaara tuqinnama yaata utida rikiaatee. Ngia kua kutaivaa tida sa sabi kua sabi kuaivaa kua kiaa yeena rairavaa tasipama kiatee. Sa ngiingii kuaivaa kiaa yeena rairavaa ngiau aapuvaa nnu-tuuvaa tasipama kiatee. Sa ngiingii kuaivaa kiaa yeena rairavaa mmataivaa nnutuuvaa tasipama kiatee. Sa ngiingii kuaivaa kiaa yeena rairavaa ari vo kua vo kuaiyauvaa tasipama kiatee. Yapooma Anutuuoqo ivaara ngii yaparainno irisai maisaivaa sa ngii miaiveeraivara ngia ee-oo tira suaivaki kutaa tuanaa ee-oo nnaasu kiatee. Ngia hamavee tira suaivaki kutaa tuanaa hamavee nnaasu kiatee.

¹³ Ngiiikidiri ngii seena voovai mmuaararavaa varainnee? Inna aikioo, ivo Anutu-uqaara yaaku varaivee. Mo ngiiikidiri ngii seena voovai sirigainnonnee? Inna aikioo, ivo kuaru tiao Anutuuoqaata kua yoketaivaa kiaivee.

¹⁴ Mo ngiiikidiri ngii seena voovai nniitarainnee? Inna aikioo, ivo vaa ausa hanגיעeaiya kieeta vaidiyyara aayanna kiaivee. Aayanna tinai nnida innara yaaku varada Udaanga Anutuuoqaara yaata utida nammariivaa innayaa tusaateeraivara iyara aayanna kiaivee.

¹⁵ Iya itaama yaaku varada Udaanga Anutuuoqaara kutaavaivee tikio fai nniitaraivo pikiano ivo kati hara kioo varinaravai. Fai Udaanga Anutuuoqoono inna tuqinnano inna nniitaraivo pikiano ivo kati hara kioo varinaravai. Fai inna mminnamminnaa maisaivo innaki vaino too fai kati Anutuuoqo rugaanaravai.

¹⁶ Itaama vainai ngiingiiita ngiingiiita ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa kiaa kookieema kiada ngiingiiyara ngiingiiyara yaaku varaatee. Anutuuoqo ngii nniitaraiyau-vaa tuqinnaanaravara itaama nnaasu iikiatee. Vaidi voovoono safuuma variivoono yaaku varano fai kaanaa ari vookaraivo vainaravai.

¹⁷ Irayaava ti roosiira vaidivai variravai. Varioo ivo yaagueeqama yaaku varoo tunoo: Sa vatiivo ruaivee, tuduu rikioo taaravooma nuanu taika kiooduu vo nuanuvai kuraaga yaaku saivai sainaidiri mmuaa kuraagavai hama vatiivo rivavai.

¹⁸ Nnaagiai ivo kava yaaku varoo tunoo: Vatiivo ruaivee, tuduu rikioo vatiivo mmataivau ruduu yeennaiyauvo uriravai.

¹⁹ Ni seenayaso, fai ngiiikidiri gioonna kiaapu voovoono kua kutaa aataruuvaidiri fan-niima voodaa vino too fai gioonna kiaapu voovoono kava inna vitoo yoketaa aataruuvau yapaanaravara

²⁰ aa kua aavaa tuqinnama rikiaatee. Fai gioonna kiaapu voovoono gioonna kiaapu voovai mminnamminnaa maisa varavaa ivo ii aataru konnaivakidiri kava inna vitoo yoketaa aataruuvau yapa kino fai inna aakiaivaki varii vaidi kaanaivo hama putinaravai. Ivo itaama iivaara Anutuuoqo kaayau mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee.

Petoroosoono aa tauraa yanaa aavaa fafaara reeravai

Aa tauraa yanaa aavaa Petoroosoono Anutuugo ariinnee kiasa mmataama kioo gioonna kiasa vaa ausa hanigiooya Asiaa mmataivau vida raubiriima kiooyani Petorooso fafaara reeravai. Aa yanaa aavaa roo oyaivo ataama vaivai. Petorooso gioonna kiasapuuyaata yamayamaa kuaivaa tioo Yisuunnara kutaavaivee kiasaara mmuaararaiyauvo iyasi nni-naraiyauvaara iya kiasa mmiravai. Ivo iya tunoo: Yisuu Kirisiinna mmayaaya yoketaivaata ivo putuuvo diitoo Anutuugaasi vuuvo kava tiinaraivaara faannakiateeraivaaraatama fafaara reeravaivee.

¹ Na Petorooso Yisuu Kirisiinna kua varee nuaira aposoroo vaidivoono aa kua aavaa fafaarakiaunoo.

Anutuugo mmataama kioo gioonna kiasapuuya ngiari vooppinnaiya mmataivau vida raubiriida variyaiyani na aa kua aavaa kiauuko fafaarainoo. Na Podoo ivakiraatama Garatiaa ivakiraata Kapatokiaa ivakiraatama Asiaa ivakiraata Bituniaa ivakiraatama aa kua aavaa kiauuko fafaarainoo.

² Ti Koova Anutuugo tauraa ngiiyara yaata utuoo ariinnee kiasa ngii mmataama kieeravai. Mmataama kiooduu inna Mmannasaivo ngiiiki varuduu ngia innani yoketaa tuanaaya variravai. Ngia Yisuu Kirisiinna kuaivaa rikiaada iikiaaraivaaraatama ivo ari kiauvaadiri ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaaraatama Anutuugo ariinnee kiasa ngii mmataama kieeravai.

Ivo kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii mino pinaavai nnaasu vakiaiveeraivaara na yaata utuaunoo.

Ta tupatupaa variraivaara faannaida variaunnaanoo

³ Anutuugo ti Udaanga Yisuu Kirisiinna Koovavee. Kii ta innara yoketaavee kiasaavee. Iva Yisuu Kirisiinna tuduu putuuvakidiri diitoovaaraida aanna makee ta karaasa vari-raivaa varaunnaanoo. Ivo tiyyara pinaama boo tuuvaara itaama iiravai. Ta ivaaraida aanna makee tupatupaa variraivaara faannaida variaunnaanoo.

⁴ Anutuugoono ari gioonna kiasapuuyani varira yoketaa ari vookaraiyauvaa vaa teerama yapa kiasaaraaida ta faannaida variaunnaanoo. Iva ngiau aapu tiini teerama yapa kiasaiyauvo hama tatokoo raubiriinno hama aasannainno maisaivai.

⁵ Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiasaivo too ivo ari yaagueeqaivaadiri ngii hanuaa kiaiikiai ngia yoketaama varia rada vidada teekio fai yoketaama variraivo kooyaa vaino rikioo ivo ngii vitoo ivau ngii yapaanaravai. Vaa ivo yoketaama variraivaa ngiini teerama kiasaivo fai suai nnaagiai ngiau mmata taikera suaivaki fai kooyaa vainaravaivee.

⁶ Ivaaraida sirigaida variatee. Fai mmuaararaiivo ngiisi vainai sa ivaara yaata utuatee. Mo vara ngiisi vainarannee? Vara hama ngiisi vainarannee? Fai vainno kiisa suai nnaasu fai mmuaararai ari vookara ivo vookaraiyauvo ngiisi vainai teedaata sirigaida variatee.

⁷ Ngia Anutuugaara yaagueeqama kutaavaivee kiasaava kaanaa yoketaivo kooyaa vaki-aiveeraivaara mmuaararaiivo ngiisi vainaravai. Mmatayaa diaa vaidiyya sikau mman-naammannai gooraiyauvaara kaayauma mmuduuya ruaiyauvo aikiooma fai raubiri-inno taikaanaravai. Ngia Anutuugaara kutaavaivee kiasaivo pinnaa yoketaavai vainno gooraivaa yaataravaivee. Vaidiyya gooraivaa varada ikiyaa kiasaivo too ikiavo taikio too goora tuanaivo rupi nuunama vainneema mmooiri mmuaararaiivo ikia roosiima ngiisi nni-nai teedaata ngia mmannammanna Anutuugaara kutaavaivee kiasa kiada fai yoketaama variaaravai. Ngia itaama iikiokio Anutuugo tino Yisuu Kirisiiva kooyaa tiinara suaivaki Anutuugo ngiiyara yoketaayavee tioo ngii nnutuuyauvaa ngiau aapu yapa kinai ngia yoketaama ari vookaraama variaaravai.

⁸ Ngia hama ngiingii avuuyauvaadiri Yisuu Kirisiinna teerama kiada ngia kati in-nara mmuduuya ruanoono. Ngia aanna makee hama inna taivaara hama yaata uti-raida innara kutaavaivee kiasano. Ivaaraida ngii ausa mmuduuyaiyauvo pinaama ari vookaraama yoketaikiai sirigakiaavai. Ngia itaama sirigakiaivaara hama ngia ivaara kua kiasaivoootainoo.

⁹ Ngia itaama Anutuugaara kutaavaivee kiasaava ivo irisaivaa ngii vitoo yoketaivau ngii yapa kiasaivo ngiisi vainoo.

¹⁰ Anutuugo ngii vitoo yoketaivau yapaanaraivaara nnaaruaa vaidi forofetaiya inna yanaivau tuqinnama buaidada teeda ivaara ngiari yapara ngiari yaparairavai. Anutuugo kati yoketaama variraivaa ngii minaraivaara iya kiasa kookieeravai.

¹¹ Yisuu Kirisiinna Mmannasaivo iyaki varuuvoono nnaagiai vainara suaivaara iya kiasa mmiravai. Yisuu Kirisiiva mmamma nniitaraivaa varoo nnaagiai Anutuugaa tasipama yoketaama ari vookaraama varinaraivaara iya kiasa mmiravai. Kiaa mmuduu rikiada ii kua ivaara yanaivau buaidada teeda ivaara ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Fai ivo daira suai iinarannee? Dataama ii suai ivo nninarannee? tiravai.

¹² Ii kua kutaa iyauvaa aanna makee ngia rikiaa aayauvaa nnaaruaa vaidi forofetaiya tiravai. Iya ii kua iyauvaa tuu suaivaki hama ngiariyara tiravai. Iya nnaagiai ngia vari-aiya ngiini iikiaaraivaara Anutuugo kooyaa iya kiasa mmiravai. Mmannasa Yoketaivaa titooduu ngiau aapuuvakidiri tuuvono yaagueeqaivaa vaidi vooya mmuduu ii kua kutaa iyauvaa Anutuugaa mmayaaya yoketaivakidiri ngii giaa ngii muduu rikioovaa aanna makee vaa ngia arinaima teeda rikiaanoo. Aangeraiya iyauvaa arinaima teeda rikiaaree kiasa iidada hama arinaima teeda rikiaavai.

Yoketaa tuanaaya variateeraivaara Petorooso tiravai

¹³ Itaama vaikiyai vaidiiya mmoori varaaraivaara teerataarakiaaneema ngiingii yaata vaatinniiyauvaki teerataarama kiatee. Ngiingii variraivaara tuqinnama haitatuuma teeda rikiaa kiada variatee. Yisuu Kirisiiva kooyaa tiinara suaivaki Anutuugo kati yoketaama variraivaa ngii minaraivaara tuqinnama yaata utida faannakiatee.

¹⁴ Nnaakaraiya ngiari kaano kooya kuaivaa rikiaa iikiaaneema Anutuugaa kuaivaa rikiaa iikiatee. Ngia homo kumimakaida variaa suaivaki maisai aataruuyauvaa ngii iikitaikiai vaa ngia iikiaiayauvaa sa kava iikiatee.

¹⁵ Sa itaama iirama kiada Anutuugo ngii maavee tiraivo yoketaa tuanaavai varineema ngieeta yoketaama varida ngiengie iikiaa aataru mmuakiaayauvai yoketaama nnaasu iikiatee.

¹⁶ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Na yoketaa tuanaavai variauvaa ngieetaataama yoketaa tuanaaya variatee, tiivaara mo ngieeta itaama iikiatee.

¹⁷ Anutuugoono mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiari iikiaa mmooriyauvaa irisaiyauvaa mmuaavai mmuaavai safuuma ngiari mminaravai. Ivaara ngia innara yaaku varada innara Napoo-o tiraiya aa suai mmatayaa variaara suai aavaki inna mmemmaana vida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiatee.

¹⁸ Vaa ngia rikiaada taavai. Ngii giookiaiya mmatayaa diaa aataru kuminaiyauvaa ngii vitauyauvaa ngia iikiaarainnoo kiasa Anutuugo vaa ngii yookaama kioo ngii viteeravai. Ivo hama taikaanara mmatayaa diaa mminnaa sikau gooraivaannee vara sikau sirivuaivaa roosuuvadiri ngii yookaama kioo ngii viteeravai.

¹⁹ Ivo Yisuu Kirisiinna kiau yoketaa ari vookarauvadiri ngii yookaama kioo ngii viteeravai. Gioonna kiauapuuya ngiari mminnamminnaa maisaiyauvo iya rummua apu kiooyauvaara puara sipisiipa nnaakara yoketaivaa ruputu kiooduu kiauvo tuuneema Yisuunna kiauvo tiiravai.

²⁰ Nnaaru hama ngiau mmata uu suaivaki Anutuugo Yisuu Kirisiinna mmataama kioo aa nnaagiai suai aavaki ngiiyaroo tioo titooduu kooyaa tiiravai.

²¹ Anutuugo ivo putuuvakidiri inna vitoo ari tasipama yapa kiooduu yoketaama ari vookaraama variravai. Ivaara ngia Anutuugaara mmmannammanna kutaavaivee tida ivo ngii tuqinnaanaraivaara faannaida variaavai.

²² Vaa ngia Anutuugaa kua kutaivaa rikiaada uuvaa ngii variraiyauvo yoketaayauvai vainoo. Yoketaayauvai vaivaara ngia ngii seena vaa ausa hanigiai yara kutaa tuanaa mmuduuya ruaavai. Ivaaraida ngiingiiyara ngiingiiyara tuqinnama yaagueeqama mmuduuya ruatee.

²³ Ngia Anutuugaa kua kutaivo tupatupaa vaivaa rikiaada hanigiada nnaakara meedi karaasa mmatakiaiya roosiima variaano. Ngii kaano kooya putuaariyaano hama kava ngii mmataavai. Anutuugaa kua kutaivo hama taikaanaraivoono kava ngii mmataivai.

²⁴ Aa kua aavaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Mmuakiaa mmatayaa diaiya

iya ikiauvaa roosiima variaavai.

Iya mmatayaa iira aataruuyauvo

maura pairaivaa roosiima vaivai.

Ikiauvo aasannaikio

maura pairaivo tasisieenno tuoo kuaivai.

²⁵ Udaanga Anutuugaa kuaivo hama itaama vaivai.

Ari tupatupaa nnaasu vaivaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai. Ii kua ivo inna Anutuugaa mmayaaya yoketaivovee. Vaidiyya vaa ivaa kooyaa kiasa kookieema ngii giaa ngii miaavaivee.

2

*Anutuugo Yisuunna sikau roosiivaa mmataama**kioovaara ta tupatupaa variraivaa varaunnavai*

¹ Ivaaraida ngiiki vai mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvai pikiaatee. Unnakua tira aataru mmuakiaayauvai pikiaatee. Haumaki maisa mmooriivaa iida kooyaa yoke kiaa kiada yoketaa mmooriivaa iikiaa aataruuvaa pikiaatee. Ngii seenaiya ngii yaataraiivaa ngii nnannateera aataruuvataama ngii seenaiyayaadiri ngiengieenoo koonnama yaata utida unnakua tira kua aataruuvataama pikiaatee.

² Ngia nnaakara meedi ikiataa mmatakiaiya roosiima varida iya nnaammara rataa-neema ngia Anutuugaa kua safu tuanaivaara ratada varida nnaamma nneerayaama nnaatee. Ivaa nneedada yokeekio Anutuugo ngii vitoo aataru yoketaivau yapaa-naraivaara ivaa nneedaa yokeekiatee.

³ Ngii Udaanga Yisuu Kirisiiva ngii tuginnaivaa vaa ngia arinaima rikiada taivaara itaama iikiatee.

⁴ Ivaaraida innasi nnida variatee. Nnaaru nnau heekeera vaidiiaano yoketaa sikau voovai haitatuuma teeda maisainoo kiaa kiada kagaari kiooduu vaidi voovoono haitatu-uma too yoketaavaivee kiaa kioo vareeravai. Ivaa roosiima ii sikau ivo Yisuunnara mmataama kiaikio ivo ari vookaraivoono tupatupaa hara kioo varinoo. Vaidiia inna teeda maisavaivee kiaa kiada kagaari kiooduu Anutuugoono yoketaavaivee kiaa kioo viteeravai.

⁵ Vaidiia sikauyauvaa varada nnauvaa heekoneema ngia vaa Mmannasaivo ngiiki variiya Anutuugoono ngii vitoo ari Mmannasaivo varira nnauvaa heekaanaravai. Heeka kinai ngia nnaaruua vaidiia Anutuugaa kati puara hudooya roosiima gioonna kiaapu yoketaa tuanaaya varida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmida variaaravee. Yisuu Kirisiiva ngiyyara kati putuuvaa ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa Anutu-ugaa mmuuyauvaa ivo too fai yoketaavaivee tinaravai.

⁶ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Taatee. Na yoketaa sikauvaa
niniiniee kiaa mmataama kiee
ivaadiri ipunnaivaki harataa kiee
nnau yaagueeqaivaa
yoosinna Sioona ivaki heeka kiau vai.
Gioonna kiaapu voovoono
vaidiivo sikau yoketaivaa roosiivaa
kuaivaa arinaima rikioo
innara kutaavaivee tiivo
fai hama inna mmamma maisainaravaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁷ Vaa ngia ausa hanigieeraiya ii sikau ivaa yoketaa ari vookaraivaivee kiaanoo. Hama ausa hanigieeraiya hama itaa kua kiau vai. Kua fafaara voovai vainno ivaa tinoo:

Vaidiia ii sikau ivaa
maisa sikauvaivee kiaa kiada kagaari kioovo
nnaagiai nnau ipunnaivaki
ari vookaraama yaagueeqama vainoo, tiivai.

⁸ Kua fafaara voovai vainno ivaa tinoo:

Ii sikau ivo vaidiia mmaara vai sikau vai.
Fai ivaadiri iya haruruaravai.

Iya haruruateera iya mmaara sikau vai vainoo, tiivai.

Iya inna kuaivaa rikiadaata yaatara kiada hama iikiaivaara haruruavai. Iya itaama iikiaaravaa vaa Anutuugo tauraa too aikioovaivee tiravai.

⁹ Itaama vaikiainnaata ngieenoo Anutuugo ngii mmataama kiai gioonna kiaapuya variaano. Nnaaruua vaidiia Anutuugaa nnauvaki mmoori varooya roosiima ngia ngii kieetaivaa Anutuugaa mmooriivaa nnaasu iida varida variaano. Ngia Anutuugaa gioonna kiaapu yoketaa tuanaaya innaniya nuunama variaano. Anutuugo yoketaa ari vookarau mmooriivaa uuvaa ngia kooyaa gioonna kiaapuuya vitaakiateeraivaara ivo ngii mmataama kieeravai. Vaa ivo upisiivakidiri ngii maavee kiaa ngii vitoo ari mmeekia ari vookaravaki ngii yapa kieeravai.

¹⁰ Tauraa ngia hama Anutuugaa gioonna kiaapuya variravai. Aanna makee vaa ngia inna gioonna kiaapu tuanaaya variaano. Ivo ngiyyara kati boo tiraivaa tauraa ngia hama rikieeraida aanna makee vaa ngia arinaima rikiada hanigiada yoketaama variaano.

Ta Anutuugaa mmoori vareeraiya variaunnaano

¹¹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, ngia mmataivau varida hama mmaayootaiya roosiima variaano. Ngia ngiari voopinnaiya vo yosinnaiyauvaki nuaida varida variraiya roosiimaida variaano. Ivaara na yamaa kua yamaa kua ngii giaa ngii miee kiaunoo. Ngii mmammaiyauvo iikiatai aataruuyauvaara ngii iikiatee tinai sa iikiatee. Fai ngia iikio itai aataruuyauvooonoo vaidi kaanaivaata rapinaravai.

¹² Ngia hama ausa hanigieeraiya tasipama safuuma varida mmoori yoketaivaa iikiatee. Fai ngia itaikiai iya kua pinaa vooyauvai ngiiki kuminayaa yapaaree kiaa kiada teekiai vaa ngia yoketaa mmoori ari vookaraivaa iikiaivaa taaravai. Fai yapooma Yisuu Kirisiiva kava tiinara suaivaki mmoori yoketaivaa ngia iikiaani taivaara iya Anutuugaara kua yoketaivaa kiateeraivaara iya tasipama safuuma varida mmoori yoketaivaa iikiatee.

¹³ Ngia Udaanga Yisuu Kirisiinnaroo tida ngiingii kieeta mmatayaa diaiyara ti kieetayavee kiaa kiada iya mmemmaana vida iya kiaa mmooriyauvaa iikiatee. Ngii kieeta nnoonna nnutu ruaivaa kuaivaa rikiada

¹⁴ kiisa kiisa kieeta vaidi ivo yapa kaiya kuaiyauvaatama rikiatee. Iya maisa mmooriivaa iikiaiya irisai maisaivaa mmida safu mmooriivaa iikiai yara kua yoketaivaa kiaa mmiaaraivaara ngiari kieeta nnoonnaivo iya yapeeravai.

¹⁵ Vaidi kumimakaiya koonnama yaata utida sabi kua kiaivaa pikiaateeraivaara ngia mmoori yoketaivaa iida ivaadiri iya kiaa kuaivaa atuu ruatee. Ngia itaama iikiaa aataruuvoo inna Anutuugaa yaata tinnivau vai aataruvai iikiaavai.

¹⁶ Ngia mmamma dummukiara kati yoketaama variaivaa roosiima hara kiada variatee. Ngia itaama varida kava mminnamminnaa maisaivaa varaivaara yaata utida kiaanoo: Ta mmamma dummukiara yoketaama variaunnaivoonoo ii aataru ivaa fai rummua apinaravaivee, kiaa aataru ivaa sa iikiatee. Ngia vaidiivo sikaunnaadiri yookaama kioo viteera gioonna kiaapuuya roosiima Anutuugaa mmoori vareera gioonna kiaapuya hara kiada variatee.

¹⁷ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya avaiyauvaa rikiada iyara yoketaayavee kiatee. Ngiingii seena vaa ausa hanigieeraiyara mmuduuya ruatee. Anutuugaa mmemmaana vida inna kuaivaa rikiatee. Ngii kieeta nnoonna mmatayaa variivaa avaiivaa rikiada innara yoketaavee kiatee.

Yisuu Kirisiiva mmamma nniitaroovaa varoneema

teeta varaaravee

¹⁸ Ngia sikaunnaadiri yookaama kiada viteera gioonna kiaapuuya ngia tuqinnama ngii haitatuuraya kuaiyauvaa rikiada iikiatee. Iya kua mmuakiaayauvai sa pikiaatee. Sa yoketaama ngii haitatuunoo ngii tuqinnai vaidiivaa kuaivaa nnaasu rikiada iikiatee. Vaidi avaiikaravoo ngii haitatuuraivaa kuaivaata rikiada iikiatee.

¹⁹ Mo fai ngia Anutuugo yaata utiivaugiataama yaata utuaivaara iya mmamma nniitaraivaa kuminayaa ngii miaivaa varada mmannammanna yaagueeqama varikio fai Anutuugo ngiiyara yoketaayavee tinaravai.

²⁰ Ngia mmoori maisaivaa iikiaani iya ngii ruputuaani rikiadaata yaagueeqama varida ngia mmamma nniitaraivaa varaivaara gioonoo ngiiyara kua yoketaivaa tinarannee? Ai hamavee. Ngia mmoori yoketaivaa varaani iya ngii ruputuaani rikiadaata yaagueeqama varida ngia mmamma nniitaraivaa kuminayaa varaivaara fai Anutuugo ngiiyara yoke-tainaravai.

²¹ Gioonna kiaapuuya mmoori maisaivaa ngii mikiai rikiadaata yoketaama varia-teeraivaara Anutuugo ngii maavee tiravai. Ngia innanikaraama iikiateeraivaara Yisuu Kirisiiva ariinoo kati ngiiyara mmamma nniitaroovaa varoo ari aataruuvaa ngii vita vitairavai.

²² Ivoono hama mminnamminnaa maisaivaa varoo hama unnakua tuduu gioonna kiaapuuya rikieeravai.

²³ Iya kua maisaivaa inna tuduu rikioo hama ivo sai kua maisaivaa tiravai. Iya mmamma nniitaroovaa inna mmuduuv rikioo hama ivo mmamma nniitaroovaa irisaiivaa iya mminaraivaara kua tiravai. Hameetavee. Ivo Anutuugaara yaata utuoo tunoo: Fai kua pinaivaara diraivoonoo niyara kua tioo safuuma radudaanaravaivee, kiaa kioo faannairavai.

²⁴ Yisuu Kirisiiva ariinoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa varooduu inna mmammaivaau kaayau ti mminnamminnaa maisaiyauvo suvuau kiooduu yatari sagaivau putiravai. Vaidi putiraiya hama mminnamminnaa maisa vareerayaama ta titi mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hama kava vareeraida ta safuuma variaaraivaara ivo yatari sagaivau putiravai. Vaidiyya inna mmammaivaau ruputuduu uudaiyauvo vainno maafauvaara ti mminnamminnaa maisaiyauvo taikooduu ta yoketaama variraivaa vareeravai.

²⁵ Puara sipisiipaiya kumimakama rada raubiriima kiooneema itaama ngia tauraa variravai. Aanna makee ngia kava vara ranada ngii Haitatuuraivo ngii vaidi kaanaiyauvaa Vara Hiri Diivaasi ngiaavai.

3

Petorooso nnaata vaati vareera aataruuvaa tiravai

¹ Ngia gioonaiya ngiingii vaatiiya kuaivaa rikiada iya mmemmaana kuatee. Mo ngii vaati vooya hama Anutuugaara kutaavaivee kiaia ngia safuuma variaivaa teeda ngiari ausaiyauvaa hanigiaateeraivaara iya kuaivaa rikiada iya mmemmaana kuatee. Fai ngia hama ivaara kua tiraida kati safuuma variaivaa iya ivaa teeda ngiari ausaiyauvaa hanigiaaravai.

² Fai ngia safuuma varida Anutuugaara yoketaikiai iya ngii teeda ngiari ausaiyauvaa hanigiaaravai.

³ Ngia sa kumina mmamma mmaanaivau funnukama kiada ivaara yaata utida ta yoketaayavee kiatee. Sa ngiingii kieeta yausiyaavaa fiyyama kiada goora mminnaiyauvaa rutaku kiada uyira raira yoketaiyauvaa uyu rau kiada iyaavaara sirigakiatee.

⁴ Sa ivaara yaata utirama kiada ngiingii aakiaa tuanaiyauvaara yaata utida yoketaama variatee. Ausa nuufaivaa tasipama tirooma varira aataruuvu ngiiki vaivo inna yoketaa aataruvai. Fai hama taikaanaravai. Ii aataru ivo Anutuugaa avuuvau yoketaa ari vookaraivai vaivai.

⁵ Nnaaru varuu gioonaiya ii aataru ivaa iida yoketaaya variravai. Iya Anutuugaara yaagueeqaida iya kua kiaa teerama kioovaara faannaida itaama yoketaama variravai. Iya ngiari vaatiiya kuaivaa rikiada iya mmemmaana viravai.

⁶ Nnaaruaa gioonaiyo Saraava itaama variravai. Ivo ari vaati Aaparahaamaa kuaivaa rikioo iinno innara tunoo: A ni haitatuuraikuavee, tiravai. Ngia hama vo mminnaavaara aatuurama kiada safuuma yoketaama variavia vaa ngia Saraanna raunnaapu tuanaaya variaano.

⁷ Mmuai karaama ngia vaidiia ngiingii nnaataiya tasipama yoketaama variatee. Iya mmamma mmuyaiyauvo hama yaagueeqaivaara yaata utida iya kuaivaa rikiada iyara yoketaa aataruuvaa iikiatee. Anutuugo tupatupaa variraivaa kati ngiitaata iyaatama ngii miivaara yaata utida iya tasipama yoketaama variatee. Sa aataru voovoono ngii yaaku vareeraiyauvaa uuda rammuaiveeraivaara ngia itaama yoketaama variatee.

Ta yoketaa mmooriivaa iikiaunnaivaara mmamma nniitaraivaa varaunnavai

⁸ Aa nnaagiai kua aavaa rikiatee. Ngia mmuakiaaya mmuaa yaatavai varada mmuaa ausavai varada variatee. Ngiingii kata vayaiyara mmuduuya ruaaneema ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee. Ngiingiiyara yaata utida adida varida ngiingiiyara ngiingiiyara tuqinnaatee.

⁹ Gionna kiaapu vooya maisa aataruuvaa ngii iikiai sa sai iikiatee. Iya kua maisaivaa ngii tikiai sa kua maisaivaa sai kiatee. Sa itaama iirama kiada iya aataru maisaivaa ngii iikiai yara kua yoketaivaa sai kiatee. Anutuugo ngiyyara yoketaivai ngia yoketaama variateeraivaara ivo ngii maavee tiravai. Ivaara ngia sai kua yoketaivaa kiatee.

¹⁰ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Gionna kiaapu voovoono sirigainno varioo
hokobama varinaree kiaa maisa kuaivaa pikioo
unnakua tiraivaa pikiaivee.

¹¹ Maisa aataruuvaa mmooka hanigia mmioo
yoketaa aataruuvaa nnaasu iikiaivee.
Ausa nuufa aataruuvaa puruoonnonno too
ivau nnaasu variaivee.

¹² Udaanga Anutuugoono safuuma variraiyara
haitatuunno varioo
iya yaaku vareeraivaa makemakee rikiaivaara
itaama variaivee.
Ivo maisa mmooriivaa iikiai yara
hama inna yoketaivaara itaama variaivee.

Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

¹³ Fai ngia safu aataruuvau mmannammanna purua rada vikio dee gionna kiaapu voovoono mmoori maisaivaa ngii minarannee? Hameetavee.

¹⁴ Fai ngia safu aataruuvau kuaivaara gionna kiaapuuya mmamma nniitaraivaara ngii mikio fai Anutuugoono ngiyyara yoketainaravai. Iya mmoori maisaivaa ngii miaara iikiai sa iyara aatuuda sa ngii ausaiyauvo mmuaarareenai pinaama yaata utuatee.

¹⁵ Yisuu Kirisiinnara tuqinnama yaata utida innara kiatee: Ti Udaangaivovee, kiatee. Ngia Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada innara faannakiaivaara gioonna kiaapu voovoono ivaara ngii yaparainai mmuakiaa suai inna kua sai kiaraiyauvaa mmuaanaa ngiingii yaataiyauvaki teerama kiatee.

¹⁶ Fai ngia kuaiyauvaa sai kiaeere tida inna avuuvaki teeda vaidatirooma kiada kua kiatee. Ngia itaama iida ngii yaata utiraiyauvo yoketaayauvai nnaasu vainai variatee. Ngia Yisuu Kirisiinna nnaagiai nuairaiya ngia safuuma variaivaara gioonna kiaapu vooya ngiiaadiri koonnama yaata utida unnakuaivaa kiaa kiada ngiari kuaivaara iya mmamma maisakiaiveeraivaara itaama ngii yaata utiraiyauvo yoketaayauvai nnaasu vainai yoketaama variatee.

¹⁷ Ngia mmoori yoketaivaa iikiaivaara mmamma mmuaararavaa varaavai. Ngia mmoori maisaivaa iikiaivaara mmamma mmuaararavaa varaavai. Fai Anutuugo ee-oo tinai ngia mmoori yoketaivaara mmamma mmuaararavaa varaivo mmoori maisaivaara mmamma mmuaararavaa varaivaa yaataravai.

¹⁸ Yisuu Kirisiiva safuuma varuuvoono mmuaa suai nnaasu hama ngia safuuma variaya ngii mmminnamminnaa maisaiyauvaara putiravai. Ivo ti vitoo Anutuugaasi ti yapaanaravaara tiyara putiravai. Vaidiia inna nnabaivaa ruputu kioodoo Anutuugo tuduu vaidi kaanaivo kava diiteeravai.

¹⁹ Diitoo oro mmannasaiya oovi yosinnaivaki varuuyaataama ari kuaivaa kiaa mmiravai.

²⁰ Ii mmannasa iya nnaaru varuuya Anutuugaa avaiavaa hatokooya mmannasayavee. Nnaaru Nuvuaava varuu suaiivaki iya Anutuugaa kuaivaa rikiaadaa yaateeravai. Ii suai ivaki Nuvuaava nnooriyaa nuaira nnauvaa heekoo varuduu Anutuugo iya ausa hani-giaateeraivaara faannainno varududuu hama iya inna kuaivaa rikiaada iiravai. Gioonna kiaapu kiisakiangii yaaku saivai karasaidiri taaravooma nnooriyaa nuaira nnauvaki varuduu hama nnooriivo iya raputuduu rikiaada iya ivaki yoketaama variravai.

²¹ Ii nnoori ivaa Anutuugo mmataama kioo nnoori vareeraivaara tiravai. Ii nnoori varaa ivaidiri Anutuugo ngii vitoo yoketaivau ngii yapaivai. Ii nnoori vareera aataruivo ngii mmammaivaki kainaama vaivaa hama finivai. Ii aataruivo ivaidiri ngia ngiingii yaata utiravaki rikiaavo hama ngii mmminnamminnaa maisaataivaara ngia Anutuugaata kua kutaivaa kiaavai. Yisuu Kirisiiva putuuvakidiri kava diitovaara Anutuugo ngii mmminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioo ngii vitoo yoketaivau yapaivai.

²² Vaa Yisuu Kirisiiva ngiau aapu vioo Anutuugaa yaaku yaadudainningiaa hara kioo varioo ngiau aapu mmuakiaa angeraiyaraatama ngiari seena yaagueeqa kieetaya vari-aiyaraatama dinoo.

4

Gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya ari vookaraama variaavai

¹ Yisuu Kirisiiva ngiiyara mmamma nniitaroovaa varoovaara yaata utuatee. Ivo mmamma nniitaroovaa varoo yaata utuuvaa roosiima ngiingii aakiaiyauvaki yaata utida yaagueeqakiatee. Gioonna kiaapu voovoono mmamma nniitaravaa varaivoono hama mmminnamminnaa maisaivaara yaata utuoo varaivai. Vaa pikiaivai.

² Ivaara ngia mmatayaa varida aa suai aavakidiri varia rada vidada sa ngii aakiaiyauvakidiri ngii iikiataira aataruuyauvaara yaata utida iikiatee. Anutuugo yaata utiivau-giaataama yaata utida ivaa nnaasu iikiatee.

³ Vaa ngia tauraa hokoba suai varida kumimakairaiya iira aataruuyauvaa iikiaavai. Ngia varida ngiingii mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi heera aataruuvaa iikiaavovo mmminnamminnaa maisaiyauvaa ngii varaataikiai ngia varaavai. Ngia kapikarai nnooriivaa nneeda kumimakaida varida makemakee buusaivaa nneeda varida nnoori kapikaravaa nnaaraivaara nuunaida varida unnakuu anutuuyauvaa Anutuugo oqoo tuuyauvaa ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaavai.

⁴ Anna makee gioonna kiaapu kumimakaiya ngia hama iya tasipama itaama sabi koonnama varida iikiaivaara iya nnikiaraida ngiiyara maisayavee kiaanoo.

⁵ Inna aikioovee. Fai yapooma iya Anutuugaa avuuvau kua pinaivaki dida vaidati ngiari iikiaa mmooriyauvaara innaata kua kiaravai. Anutuugo gioonna kiaapu putiraiyaata variayaatama iikiaa mmooriyauvaara iya yaparainaravara vaa teerama kioo varinoo.

⁶ Ivaara Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapu vaa putuuyaataama mmayaaya yoketaivaa kiaa mmiravai. Iya mmatayaa varuu suaiivaki mmuakiaa gioonna kiaapu ngiari mmminnamminnaa maisaiyauvaa irisaiyauvaa vareerayaama vaa iya ivaa varada putiravai. Iya nnaagiai mmannasaiyauvo varuu suaiivaki Anutuugo varirayaama iya variateeraivaara Yisuuva mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiravai.

Anutuugo ngii mii aataru mmooriyauvaa ngia tuqinnama iikiatee

⁷ Mmuakiaa mminnamminnaiyauvo taikaanara suaivo aavaa vainima nninoo. Itaama vainai rikiada ngia yaaku varaaraivaara ngiingii yaata utiraviki safuuma yaata utida ngiingii variraivaara tuqinnama kiada varida haitatuukiatee.

⁸ Aa mmuakiaa aataruvai yaatareera aataru aavaa iikiatee. Ngiingiiyara ngiingiiyara yaagueeqama mmuduuya ruatee. Mmuduuya rira aataruuvono kaayau mminnamminnaa maisaiyauvaa rummua apu kiaanaraivaara ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee.

⁹ Ngii seenaiya ngiisi nnikiai ngia nnau mmaataiyauvaa iya kati mmi kiada sa ivaara yaata utida nunuraanuraikiatee.

¹⁰ Ngia aikiooma iikiaara aataru mmooriyauvaa yaagueeqaiyauvaa Anutuugo mmuaavai mmuaavai kati ngii miyauvaa ngii seenaiya yoketaama variateeraivaara iyara iikiatee. Ngia ngiingii mminnaa yoketaiyauvaa haitatuurayaama tuqinnama Anutuugo ngii mii mmoori ari vo kara ari vookaraiyauvaa haitatuuda iikiatee.

¹¹ Anutuugaa mmayaayaivaa kua mmira vaidi voovoona tuqinnama Anutuugaa kua tuanaivaa kua mmiaivee. Ari seenaiyara haitatuura vaidi voovoona tuqinnama Anutuugo ari yaagueeqaivaa inna mmiivaugiataama haitatuukiaivee. Anutuugaa nnutuuvo ngiau aapu vakiaiveeraivaara Yisuu Kirisiinnara yaagueeqararama kiada iida itaama iikiatee. Anutuugaa nnutuuvo ngiau aapu tupatupaa vaikio inna yaagueeqaivo tupatupaa vakiaivee. Kua kutaa.

Ngia Yisunnanikaraama mmamma nniitaraivaa varaavai

¹² Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, ngia Anutuugaa mmooriivaara ngii tasipama variaya ika roosiira maisa mmooriyauvaa ngii iida taaree kua kiada ngii mikiai sa nnikiraakiatee. Sa yaata utida kiatee: Hama ta taunna mmuaararai ari vookarai voovai tiisi nninoo, kua kiada ivaa teeda nnikiraakiatee.

¹³ Sa itaama nnikiraairaida Yisuu Kirisiinnanikaraama mmamma nniitareeraivaa varaivaara sirigakiatee. Ngia Yisunna oyai ari vookaraivo kooyaa vainara suaivaki sirigaida ausa yoketaivaa tasipama variaaraivaara aanna makee mmamma nniitareeraivaa varadaata varida sirigakiatee.

¹⁴ Ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaivaara fai gioonna kiaapuuya maisa kua maisa kuaivaa ngii tikiai sa ivaara yaata ututee. Ngia itaama variaivaara Anutuugo ngiiyara yoketaainoo. Anutuugaa Mmannasa Yoketaa ari vookaraivo ngii tasipama variivaara Anutuugo ngiiyara yoketaainoo.

¹⁵ Mo fai mmamma mmuaararaiivo ngiisi nninai sa aa na tinara kua aavaugiataama iida varaatee. Sa vaidi voovoona vaidi voovai ruputino putuaivee. Sa ivo mmuara varoo kaayau ari vookarai maisamaisai mmooriivaa iikiaivee. Sa ivo ari seenaiya kuaivaa mmuara varoo sabi kua sabi kua kuaivee. Ivo ii aataru iyauvaara mmamma mmuaararavaa vareevoora sa itaama iikiaivee.

¹⁶ Mo ngia vaa ausa hanigaiya Anutuugaa aataruuvau nookiaivaara mmamma mmuaararaiivo ngiisi nninai sa ivaara mmamma maisakiatee. Ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaivaara Anutuugaara kua yoketaivaa kiatee.

¹⁷ Anutuugo mmuakiaa gioonna kiaapuuya yaparaira suaivo vaa nninoo. Fai ivo ari gioonna kiaapu tuanaiananaa tauraa yaparainaravai. Mo fai tauraa ivo ti yaparama kioo nnaagiai hama inna kua mmayaaya yoketaivaa rikiada iikiai yaparainai mo fai iya dataama variaarannee?

¹⁸ Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo:

Fai gioonna kiaapu safuuma variaya

Anutuugo iya vitoo

yoketaivau yapaanaraivaa varaaraivaara iikio

iya mmuaarareenainnaata iidada varaaravai.

Mo gioonna kiaapuuya

hama Anutuugaa kuaivaa rikiada

kaayau mminnamminnaa maisaiyauvo iya suvuiya

fai iya dataakiaarannee?

Anutuugaa kua fafaaraivoona itaa kua tiivai.

¹⁹ Itaama vaikiai ngia Anutuugo ari yaata utiivaugiataama iida mmamma mmuaararavaa variaya ivo ngii iima kioo hama ngii pikiaivaara yaata utida ti tuqinnaanaravaivee kua kiada ngii mmamma mmuyai mmuakiaavai inna mmida mmoori yoketaivaa iikiatee.

5

Ngia vaidi kieetaiya Anutuuqaa gioonna

kiaapuuyara tuqinnama haitatuukiatee

¹ Na vaa ausa hanigiaiya kieeta vaidivai variaunoo. Ngiikidiri vaa ausa hanigiaiya kieeta vaidiyya neenoo yamaa kua yamaa kua vooyauvai ngii giaa ngii miaunoo. Vaa na nini avuuvaadiri Yisuu Kirisiiva mmamma nniitaroovaa varoovaa teeravai. Fai Yisuu Kirisiinna oyai ari vookaraivo nnaagiai kooyaa vainai fai neeta ngieetama varaaravai.

² Puara sipisiipara haitatuuraya roosiima gioonna kiaapu vaa ausa hanigiooya Anutuugo ngii muuyara tuqinnama haitatuukiatee. Anutuugaa iikiataivaugiataama ii mmoori iyauvaa iikiaaraivaara yoketaakiatee. Ngia iikio ngii pirisainainnaata iikiaarainnoo. Sa sikau varaaraivaara nnaasu yaata utida ngiingii mmooriyauvaa varaatee. Ngii iikiatainai gioonna kiaapuuyara yaagueeqama kiada varaatee.

³ Anutuugo ngii muu gioonna kiaapuuyara sa kieeta pinaaya dida vaidi iya yaataraatee. Ngia tirooma yoketaama varira aataruuvaa iida iya vitaikiai taatee.

⁴ Fai ngia itaama iikio gioonna kiaapuuyara Haitatuura Kieeta tuanaivo kooyaa tiinai ngia irisai ari vookaraivo hama taikaanaraivaa varaaravai.

⁵ Mmuakaraama ngia vaidi karaasaiya vaidi yokovaiya mmemmaana kuatee. Ngia mmuakiaaya ngiingii seenaiya mmemmaana vida iya tasipama adida variatee. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapuuya ngiariyara mannaka kaiiya Anutuugo too iyara oooqoo tiivai. Gioonna kiaapu vooya adida varida hama ngiariyara mannaka tiraiya Anutuugo kati iyara yoketaama yaata utivaivee. Kua fafaaraivoono itaa kua tiivai.

⁶ Itaama vainai Anutuugo yaagueeqama ngii haitatuuvaa inna mmemmaana adida variatee. Ivo mmataama kioo suaiivaki ariinoo ngii nnutuuyauvaa ngiau aapu yapaanaraivaara inna mmemmaana adida variatee.

⁷ Ivo ngiyyara yaata utuoo tuqinnoo variivaara ngii mmuaararai mmuakiaayauvai innayaa yapa kiaatee.

⁸ Fai mmaraivaana nnutuovo raiyoonaivo pinaama akua kiaa roo nuainno varioo ari fayaiya gutu nnaanara buaama roo nuaineema ngii nnammutuua Sataango gioonna kiaapuuyara itaama iinno varinoo. Ivaaraida tuqinnama yaata utida haitatuuda variatee.

⁹ Innara oooqoo kiatee. Anutuugaara kutaavaivee kiaivaa puaisa utida innara oooqoo kiatee. Vaa ngia rikiaavai. Ngii seena vaa ausa hanigieeraiya mmuakiaa mmatavau variaya mmuaakarai mmamma mmuaararaiyauvaa varaivaara innara itaama oooqoo kiatee.

¹⁰ Anutuugo kati ngiyyara yoketaama yaata utivoono Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ari yoosinna ari vookarai tupatupaa variraivakira ngii maavee tiivaivee. Fai ngia kiisa suai mmamma mmuaararaiavaa varakio ivo ariinoo iinai ngia yoketaa tuanaaya varida hama harurirama kiada inna yaagueeqaivaura yaagueeqama kiada variaaravai.

¹¹ Anutuugaa yaagueeqaivo tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Petorooso nnaagiai kua yoketaivaa gioonna

kiaapuuya kiaa mmiravai

¹² Na aa paanna kua aavaa Siraasaa kiaa mmiauko ngiini fafaara rainoo. Na inna tauko ivo ausa hanigiai valdivoono Anutuugaa mmooriivaa hama pikierainno yaagueeqama iivai. Ngia yaagueeqama variateeraivaara na yamaa kua yamaa kua tiee aa kua aavaa ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo kutaa tuanaavai vaivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Ivaara rikiaada puaisa utida yoketaama variatee.

¹³ Vaa ngii seena ausa hanigieeraiya Anutuugo ngii roosiima ariinnee kiaa mmataama kiooduu yoosinna Bapuroona Anutuugaara nuunama variayaano ngiyyara yaata utida boo kiaavai. Marakaava na Anutuugaa kuaivaa kиаadu rikioovaara ni mmaapu tuanaavai variivoono ngiyyara yaata utuoo boo tiivai.

¹⁴ Ngia ngiingii seenaiyara mmuduuya ruaivaara iya teeda iya yaakuuyauvaa rumisia-tee.

Ngia Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya Anutuugaa ausa nuufaivo mmuakiaaya ngii tasipama vakiaivee.

Petoroosoono aa nnaagiai yanaa aavaa fafaara reeravai

Aa nnaagiai yanaa aavaa Petoroosoono raa kioo tauraa tuanaa ausa hanigiada vo mmata vo mmata variuuyani reeravai. Petorooso vaidiyya unnakua aataruuyauvaa gioonna kiaapu- uya kiasa mmuuvaidiri sabi nuaira aataru maisaiyauvaa uyuauvaara Petorooso aa yanaa aavaa roo iya ooqoo tiravai. Ii mmuakiaa itai aataru iyauvaa yaatareera kuaivo ataama vainoo. Anutuuqaaraata Udaanga Yisuu Kirisiinnaraatama arinaima rikiaa kuaiyauvaa puaisa utuaaravaivee. Ii kua iyauvaa ngiari avuuyauvaadiri Yisuunna teeda ivo tuu kuaiyau- vaa rikiooyaano kooyaa iya kiasa mmiravai. Petorooso ii kua iyauvaara aa yanaa aavaa reeravaivee.

¹ Na Simoono Petorooso Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivai na inna kua varee nuaira aposoroovoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivoono inna Anutuugovee. Ivo safu tuanaavai varioo ngii tasipaikiai ngia vaa ausa hanigiada innara kutaavaivee kiaiayani na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo. Ta vaa ausa hanigiada ivaitanaara kutaavaivee kiasa kiada ivaara yoketaavee kiasa variaunnaneema ngia itaama mmuaikaraama variayani na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

² Ngia Anutuuqaata ti Udaanga Yisuu Kirisiinnaatama tuqinnama teeda rikiakiai ivai- tana kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mikio pinaavai nnaasu vakiaiveeraivaara na yaata utuaunoo.

Anutuugo ti maavee tioo ti mmataama kieeravai

³ Yisuuva pinaa ari vookarai vaidivai varioo ivo safu tuanaavai varivai. Itaama vari- ivoono ari varineema ta variaaraivaara ivo ti maavee tiravai. Anutuugo innaki varikio ivo yaagueeqama variivo inna Anutuugovee. Ta innara arinaima teeda rikiaunnaivaara inna yaagueeqaivoono yaagueeqaivaa ti mmivai. Ti mmikiai ta ti variraivaara teeta inna roosiima yoketaama varida hama vo mminnaavaara buaakiaaravai.

⁴ Ivo itaama pinaavai variivoono kua kiasa teerama kioo yoketaa kuaiyauvaa ti kiasa ti mmiravai. Ii kua iyauvo ari vookarai kuayauvai vaivai. Fai ngia iyauvaa arinaima rikikio aa mmata aavau vai maisa aataruuyauvo ngii utinaree kiasa iina ngia aikiooma iyauvaa yaatarada Anutuugaa roosiima yoketaama variaaravai.

⁵ Ii aataru ivo itaama vaivaara yaata utida ataama yaagueeqama variatee. Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaiyya yoketaama variatee. Yoketaama varida yoketaa aataru mmooriivaaraata maisa aataru mmooriivaaraatama arinaima teeda rikiaatee.

⁶ Arinaima teeda rikiaada ngiingii mmamma iikiatairaivaara ooqoo kiatee. Ngia ngiingii mmamma iikiatairaivaara ooqoo kiasa kiada maisa mmoori- ivo ngiisi nninai rikiaadaata mmanmannanna yaagueeqama variatee. Ngia mmanmam- manna yaagueeqama varida Anutuugo varineema variatee.

⁷ Ngia itaama varida ngiingii seenaiyara mmoori yoketaivaa iikiatee. Ngia ngiingii seenaiyara mmoori yoketaivaa iida ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee.

⁸ Fai itai aataru iyauvo ngiiki vainno kaayau suvuvainai fai ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiinnara arinaima teeda rikiaada inna mmooriivaa iida hama kuminayaa iikiaaravai. Fai iiraivo vainaravai.

⁹ Hama gioonna kiaapu voovoono itai aataru iyauvaa iivoono fai ivo ataama varinar- avai. Fai ivo vaidi avu huruutavai roosiima varioo ari vainima vai aataruuyauvaa too hama tuqinnama yommaayauvai taanaravai. Yisuuva inna mminnamminnaa maisa eenanaiyauvaa vaa rugaiyauvaara vaa taunnu kiaivaivee.

¹⁰ Ni seenayaso, itaama vainai Anutuugo vaa ngii maavee kiasa kioo ariiniee kiasa ngii mmataama kioovaara yaata utida arinaima rikiaada ivo ii aataruuvaa puaisa utuatee. Fai ngia itaama iida hama inna aataruuvaa haruruaravai.

¹¹ Itaama vainai ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapeeraivo tiyara dira yoosinna tupatupaa vairavakira fai ngia vikio rikioo Anutuugo fai kaayauma ngiiyara yoketaainno aataruuvaa kooyaa ngii vitainai ivaki kuaaravee.

¹² Fai ivaara na ii kua iyauvaara mmuakiaa suai makemakee ngii giaa ngii miee varinaravai. Vaa ngia iyauvaa rikiaada kua kutaivo ngiisi vaivaa puaisa utuaivaa na vaa rikieennaata mmanmannanna ivaara ngii giaa ngii minaravai.

¹³ Na yaata utuaunoo. Aa na homo mmata aavau variaa suaivaki na kava ngii giaa ngii minai ngia iikiaaravai inna yoketaavai.

¹⁴ Vaa na tauvai. Fai na kiisa suai putuee ni nnabaivaa pikiaanaravai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva na putinaraivaara vaa kooyaa ni giaa ni mivai.

¹⁵ Fai yapooma na putinai rikiada ngia mmuakiaa suai ii kua iyauvaara tuqinnama yaata utida rikiaateeraivaara na kooyaa ngii giaa ngii miaunoo.

Ta Yisuu Kirisiinna yaagueueqa ari vookarauvaa teeravai

¹⁶ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva yaagueueqama variraivaaraatama ivo kava tiinaraivaaraatama ngii giaa ngii mira suaivaki hama ta vaidiiya yaatayaadiri unnakua uriiyauvunugiataama ngii giaa ngii miravai. Vaa ta titi avu tuanaiyauvaadiri inna yaagueueqa ari vookarauvaa teeravai.

¹⁷ Ari Koova Anutuugo kua yoketaivaa inna kiaa mmioo mmeekia ari vookarauvaa inna mmuu suaivaki ta variravai. Anutuugo pinaa mmeekia too ari vookarau yosinnaivakidiri Yisunnara tuduu ta rikiaannaduu ataa kua tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Na innara mmuduuya ruee na inna tauko pinaama ni yoketainoo, tiravai.

¹⁸ Ta taapi Anutuugo mmataama kioovau Yisunna tasipama varuu suaivaki ii kua ivo ngiau aapuuvakidiri tuuvaa ta teteenoo safuuma rikieeravai.

¹⁹ Itaama vaiki ai nnaaruaa vaidi forofetaiya gioonna kiaapuuya kiaa mmuu kuaiyauvaara ta yaagueueqama kutaavaivee kiaunnavai. Ngia iya kuaiyauvaa tuqinnama rikiaada puaisa utuaaraivo inna yoketaavai. Iya kuaiyauvo toobaivaa ta upisiivaki subu yapa kiaunnano taineema kooyaa kua oyaivaa ti kua ti mmivai. Ii kua iyaavo vakia roo ngioo ngioo patairaivaa roosiima kooyaa vaivai. Itaama vaiki o rikioo Yisuuva ngiiki varikio patairaara aakiapuavo taineema ii mmeekia ivo ngii aakiyauvaki taivai. Ivaara iya kuaiyauvaa tuqinnama rikiaada puaisa utuaaraivo inna yoketaavai.

²⁰ Aa mmuakiaa kuavai yaatareera kua aavaa arinaima rikiaatee. Hama gioonna kiaapu voovono Anutuugo forofetaiya kua mmuu kua voovai Anutuugaa kua fafaaraivaki vai kua oyaivaa arinaidiri iava rikioo tiivai.

²¹ Hama Anutuugo tuu kua voovai vaidiiya ngiari yaata tinniiyauvunugiataama tiravai. Mmanna Yoketaivo iya tasipooduu iya mmayaayaivo Anutuugaasidiri tuuvaa kooyaa tiravai. Ivaara hama vaidi voovono arinaidiri oyaivaa rikioo tiivai.

2

Petorooso unnakua vitairaiyara yaagueueqama tiravai

¹ Nnaaruaa unnakua forofetaiya gioonna kiaapuuya tasipama varuneema unnakua vitairaiya mmuaikaraama fai ngii tasipama variaaravai. Varida ngia maisama variateeraivaara Anutuugaa kuaivaudiri haubayama kua kiada unnakuaivaa haumaki ngii giaa ngii miaaravai. Ti Nnoonnaivo iya mminnamminnaa maisaiyauvaara putuuvaa iya innara ooqoo kiaravai. Fai iya itaama innara ooqoo tikio Anutuugo ngiari irisai maisaiyauvaa akiairaama iya mmimai putu taika kiaravai.

² Itaama vainainnaata iya sabi heera aataruuvaa iida koonnama varida mmamma maisai aataruuyauvaa iiki ai fai kaayau gioonna kiaapuuya ivaugiataama kuaaravai. Iya itaama iikiavai fai hama ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya teeda Anutuugaa kua kutaa tira aataruuvaa maisa kua kiaravai.

³ Ii unnakua vitaira vaidi iya sikauyauvaara kaayauma ngiari varaaree kua kiada ngiari tinniyaadiri sabi kua kua kiada mmayaayaiyauvaa ngii giaa ngii mida ngii sikauyauvaa varaaravai. Hokoba suai Anutuugo iya iikiyauvaara kua pinaivaki iya yaparainaravono teerama kioo varioo iya irisai maisaiyauvaa iya mmimai putu taika kiaravai avu too nnaasu varinoo.

⁴ Aangeraiya mminnamminnaa maisaiyauvaa varooyara hama Anutuugo iyara boo tirainno ivo ika too varii yosinnaivaki iya kagaari kieeravai. Kagaari kiooduu soopa pinaa upisiivaki varida Anutuugo iya yaparaira suaivaara faannaida variravai.

⁵ Nnaaru gioonna kiaapuuya maisama varuuyara hama Anutuugo iyara boo tirainno nnoori pinaa ari vookarauvaa ee-oo tuduu iya raputuduu putiravai. Nuvuaava ari mmuaavono safuuma variateera kuaivaa gioonna kiaapuuya kua mmioo nnaasu variravai. Varuduu Anutuugo inna vitoo yoketaivau yapa kioo gioonna kiaapu yaaku saivai sainaidiri taaravoomaatama vitoo yoketaivau yapa kieeravai.

⁶ Anutuugo yosinnaivaitana nnuuuvaitana Sutuuma Kumuaravaitana tuduu ikaivo taa taika kiooduu ruga kieeravai. Yapooma variaara gioonna kiaapuuya hama Anutuugaara yaata utuaaraiya ivaudiri iya ngiari irisai maisaiavaa varaaravai arinaima teeda rikiaaravai.

⁷⁻⁸ Hama yoosinna Sutuuma rugoo suaivaki safuuma varuu vaidi voovai nnutuuvoo Rooto ivaki hara kioo variravai. Hara kioo varuduu vaidi Anutuugaa aataruuvaa hatokooya ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi heera aataruuvaa uduuu ivaa tooduu inna maisairavai. Maisauduu yoketaama iya tasipama varioo vo suai vo suai makemakee iya maisa mmooriyauvaa uuvaa too iya maisa kua tiraiyauvaa rikiooduu inna ausaivo kaayuma mmuaarareeravai. Mmuaararoo varuduu Udaanga Anutuugo ivakidiri inna vitoo yoketaivau yapa kieeravai.

⁹ Anutuugo itaama uuneema ta yoketaama variaunnaiya mmuaararai maisayauvo tiisi nnino rikioo ivo ivakidiri aikiooma ti vitoo yoketaivau yapaanara aataruuvaa vaa ivo too rikiaivai. Aanna makee gioonna kiaapu maisama variyai ngiari maisama iira aataruuyauvaa irisaiyauvaa iya mminaraivo vaikiari rikiadaata iya mmanmmanna itaavai varia rada vidada ivo iya yaparainara suaivaki iya mminara aataruuvaatama vaa ivo too rikiaivai.

¹⁰ Gioonna kiaapuuya kaayau maisama varida ngiari mmamma iira aataruuyavunugiataama vida iyara dira kieetaiya kua kuaiyauvaara ooqoo kiaiyara Anutuugo itaama irisai maisaiyauvaa iya mminara aataruuvaa kua kutaa tuanaa ivo too rikiaivai.

Ii unnakua vitaira vaidi iya vueennaida varida haunninniida hama aangeraiya yoke-taama ari vookaraama variyai mmemmaana virama kiada iyayaadiri koonnama yaata utida unnakuivaa kiaavai.

¹¹ Iya itaa kiaani aangeraa yoketaiya hama itaa kiaavai. Aangeraa yoketaiya yaaguee-gama varida ii unnakua vitaira vaidi iya yaatareeraiya Anutuugaa avuuvau hama aangeraiya ari vookaraama variyaiyaaadiri koonnama yaata utida unnakuivaa kiaavai.

¹² Ii vaidi iya fayai mmararaiya yaata utiraivaa roosiima yaata utida kati nuaida varida iikiaavai. Iya hama arinaima teeda rikieera aataruuyauvaara maisa kua kiaavai. Vaidi iya fayai mmararaiya ruputuaani putuaaneema ngiari maisama variraivo iyaki vaivaara fai irisai putuaaravai.

¹³ Iya ari vo gioonna kiaapuuya mmamma nniitareeraivaa mmuneema irisavaa Anutuugo mmamma nniitareeraivaa iya mminaravai. Iya mmamma iira aataruuvaa ikianna koovau iikiaivaara iya yoketaivai. Iya ngii tasipama yeenna nneeda varida ngiari unnakua aataru maisaivaa iikiaivaara homo ivaara yaata utuaavo iya yoketaivai. Itaama vaino ngii mmamma maisakiataama vaikiainnaata ngia kati iya tasipama variaavai.

¹⁴ Iya gioonnaiya taavo iya yoketaikiari sabi heera aataruuyauvaara nnaasu yaata uti kiada variaavai. Iya mminnamminnaa maisaiyauvaara hama iya pirisaikiari iya varaata varaataikiari ivaara nnaasu yaata uti kiada variaavai. Anutuugaa aataruuvau homo muaraagama varia rada ngiari iyaano iya teeda vunnisi yau ruaani haruruavai. Iyaano iya varaata varaatai mminnaiyauvaa varaara aataruuvaa teeda rikiaayara tida ivau nnaasu yaata uti kiada variaavai. Fai Anutuugo irisai maisaiyauvaa iya mminaravai.

¹⁵ Iya safu aataruuvaa pikiada maisa aataruuvau sabisaabi vida raubiriikiavai. Iya nnaaruaa vaidiivaa nnutuuvoo Bosoroonna mmaapuuvaa nnutuuvoo Biriaamo uuvau-giataama iikiaavai. Ii forofetaa vaidi Biriaamo ivoono maisa aataruuvaa gioonna kiaapu Isarairaiyara uuvuara irisai sikauyauvaa varaanaraivaara mmuduuya riravai.

¹⁶ Ivo gioonna kiaapuuya maisa mmooriivaa iinara vuduu aataruuvau ari puara togi-ivo hanigioo innaata yaagueegama kua tiravai. Puara togiivo hama kua tuuvo vaidi kuaivakidiri forofetaivaata kua tioo iva kumimaka aataruuvaa iinara vuuvaara inna uuda rairavai.

¹⁷ Ii unnakua vitaira vaidi iya nnoori rumuruumaiyauvo reekairaiyauvaa roosiima variaavai. Aasannai mmataivaki yuunna yaamurukaivoono ngioo namaiyauvaa rupikio hama vati ruaivaa roosiima iya maisama variaavai. Ivaara Anutuugo upisi tuanaa yoosinnaivaki iyani mmaataiyauvaa vaa teerama kieeravai.

¹⁸ Iya ngiariyara mannaka tida sabi kua kua kiada maisama varira gioonna kiaapu-yakidiri vooya pikiada yoketaa aataruuvau kuaaree kua viraiya iida taaree kua kiada kava iya maisama variateeraivaara iya mmaara iikiaavai. Ii unnakua vitaira vaidi iya ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida makemakee sabi nuaida varida kava iya vitaree kua iya mmaara iikiaavai.

¹⁹ Iya kiaanoo: Vo aataru voovoona yeena roosiima ngii puaisa raivoora ngiengie yaata utuaiyavunugiataama kati kuatee. Iya itaa kua kiaiya maisama iira aataruuyauvo yeena roosiima iya puaisa rau kiaiikiari hama iya yopeema ivaa yaatarada ngiari yaata utiraivau kati kuaavai. Ivaa oyaivo ataama vainoo. Fai vo aataru voovoona vaidiivaa yaataroo puaisa inna utiivaa hama ivo yopeema pikiaanaravai.

²⁰ Gioonna kiaapu vooya ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau ti yapai kuaivaa rikiada mmatayaa diaa maisa aataruuyauvaa pikiaavai. Vaa tauraa mmatayaa diaa maisa aataruuyauvo iya puaisa utiravai. Nnaagiai Yisunnara rikiada maisa aataruuyauvaa

pikiaavai. Mo fai kava mmatayaa diaa maisa aataruuyauvo iya puaisa utinai fai iya kava maisama variaaravai. Tauraa iya kiisama maisama varida nnaagiai fai iya ngiari vookaraama pinaama maisama variaaravai.

²¹ Ii gioonna kiaapu iya Anutuugaa aataru safuuvaa hama rikiaatiri. Anutuugo irisai maisaiyauvaa iya mminaraivo inna kiisavai vaitirivee. Anutuugo yoketaa aataruuvaa iikiateera tuu kuaivaa vaa iya arinaima rikiaata kava mmooka hanigia mmiaivaara ivo pinaa irisai maisaiyauvaa iya mminaraivo inna pinaa ari vookaraivai.

²² Mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo kua voovai vainno tinoo: Faivo ari mmuruuvaa utu kioo kava nnaivaivee, tikio vo kuavai tinoo: Vaidiivo ari puaraivaa fini kiaikio kava nnokokaivaki sonoma ruaivaivee, tiivai. Iva roosiima gioonna kiaapuuya Yisuunna aataruuvaa mmooka hanigia mmida mmatayaa diaa maisa aataruuyauvaa vaa pikiaivaa kava varaaraivaara ii mmataama kioo tii kua ivaitana kutaa kuavaitana tiivai.

3

Yisuuva kava tiinaraivaara Anutuugo kua kiaa teerama kieeravai

¹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, na tauraa yanaa voovai ngiini fafaara raivo aanna nnaagiaivaa kava na ngiini fafaara raunoo. Na taara yanaavaitanaki ngiingii yaata tinniiyauvaki kua yoketaivaara nnaasu yaata utuateeraivaara na ii kua iyauvaa fafaara ree ngii giaa ngii miaunoo.

² Nnaaruaa vaidi forofetaa yoketaa tuanaiya nnaagiai vainara kuaivaa tuuvaara kava yaata utida rikiaatee. Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivaa kua yaaguee-qaivaa ta kua varada nuaira vaidiiaa ngii giaa ngii miaannaivaaraatama kava yaata utida rikiaatee. Ngia itaakiaaraivaara ni yoketaunoo.

³ Tauraa aa kua aavaa arinaima rikiaatee. Fai nnaagiai suaivaki vaidi vooya diitada ngiari mmamma iira aataruuyauvaara nnaasu yaata utida iikiaaravai. Fai iya ngiiyara raida

⁴ Yisuunnara kiaara: Ivo ariiyara na kava tiinaravee kiaa teerama kiaivoono deevaki-inno variinne? Ti kookiaiya vaa putiravai. Mo ngiau mmata uu suaivakidiri mmuakiaa mminnamminnaiyauvo vakia roo vioo aanna makee homo itaavai nnaasu vainoo, kiaaravai.

⁵ Iya aa na tinara kua aayauvaa hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaru ari nnaaru Anutuugo tuduu ngiau mmataivo vairavai. Nnooriivakidiri mmataivo kooyaa nnuduu nnooriivo mmataivaudiri sasakairavai.

⁶ Nnaagiai nnoori pinaivo ngioo mmataivau rummua apu kiooduu mmuakiaa gioonna kiaapuuyaata mmataivau vau mminnaiyauvootama eyommaara putu taika kieeravai.

⁷ Ngiau mmataivo aanna makee vaivaa Anutuugo yapa kioovo vainono Anutuugo tauraa tuneema yapooma kava tino fai iikiaivo ngiau mmataivaa taa taikaanaravai. Ngiau mmataivo aanna makee vaivo fai vainono Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparainno maisama variaiya ikia aakiaivaki kagaari kinai vikio ngiau mmataivootama taikaanaravai.

⁸ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, mo aa kua aavaara sa taunnu kiaa-tee. Udaanga Anutuugo taikio mmuaa suaivoota kaayau nuanuuyauvootama (1000) mmuaakaraivaitana nnaasu vainoo. Hama ari vookaraivaitana vainoo.

⁹ Vaidi vooya yaata utida kiaanoo: Udaanga Anutuugo hokoba suai varioo hama ivo kua kiaa teerama kiaavaa iivaivee, kiaavo hama Anutuugo itaama iivai. Ivo hama mmuaa gioonna kiaapuuvaa ikia aakiaana kagaarirainno mmuakiaa ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada ausa hanigateeraivaara ivo hokoba suai ngiiyara faannainno varivai. Ngia homo koonnama variaavoota ivo mmannammanna ngiiyara faannainno varivai.

¹⁰ Gioonna kiaapuuya hama teeda rikieera suaivaki mmuara vareera vaidiivo mmuara varaanara nniivai. Itaama irayaama fai Udaanga Yisuu Kirisiiva tiinaravai. Tiino fai pinaa akuai vo kurududu tino ngiau vo taikaanaravai. Taikano fai ngiauvau vai mminnaa mmuakiaayauvai iikiaivo taa mumunu utu raubiriima kino eyommaara taika kiaanaravai. Mmataivaatama mmoori mmuakiaa ivau varida iikiyaiyauvaatama iikiaivo taa taika kiaanaravai.

¹¹ Fai mmuakiaa mminnaiyauvo itaama taa taika kiaanaraivaara aanna ngia variaaraivaara dataamaida yaata utuaannee? Ngia yoketaa tuanaaya varida Anutuugaa mmoori aataruuvaa yaata utida variatee.

¹² Anutuugaa suaivaara faannaida varida suaivo akiiraama ngiaiveeraivaara mmoori yoketaivaa iida varida itaama nnaasu variatee. Ii suai ivaki fai iikiaivo ngiauvaa taa taika kioo ngiauvau vai mminnaiyauvaa puaisa teeno nnoori kiaanaravai.

¹³ Itaama vainai mo teenoo Anutuugo kua kiaa teerama kioo karaasa ngiau mmataivaitana nninai ivau safuuma variaara gioonna kiaapuuya nnaasu variaaraivaara ta faannaida variaunnaano.

¹⁴ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, itaama vainai ngia ii suai ivaara faannaida varida Anutuugaa avuuvau yoketaama varida sa mminnamminnaa maisa voovai ngiiki vakiaiveeraivaara yaagueeqama safu tuanaaya variatee. Yaagueeqama itaama varida Anutuugaa tasipama ausa nuufaivaa varada variatee.

¹⁵ Ti Udaanga Anutuugo hokobama faannainno variivaara yaata utida kiatee: Ta ausa hanigia kikio ivo ti vitoo yoketaivau yapaanaraivaara hokobama faannainno varinoo, kiatee. Pauruuso ti seena ta innara mmuduuya ruaannaivoono ivaara ngiini fafaara reeravai. Ivo Anutuugaasidiri tinni yoketaivaa varoo ngiini fafaara reeravai.

¹⁶ Ivo ii Yisuva kava tiinara kua ivaara tinaree kiaa mmuai kuaivaa mmuakiaa ari yanaiyauvunu fafaara reeravai. Ii yanaa iyauvunu vo kua vooyauvai gioonna kiaapuuya yaarida rikiada hama oyaiyauvaa arinaima rikiaavai. Gioonna kiaapu kumimakaiya hama Anutuugaa aataruuvau tuqinnama kuaiya ii kua iyauvunudiri haubayama kuaiyauvaa kiaavai. Iya Anutuugaa kua fafaara vooyauvunudiri haubayama kuaiyauvaa kaaaneema Pauruuso roo kua vooyauvunudiri mmuaikaraama haubayama kuaiyauvaa kiaavai. Iya itaama koonnama kiaivaara fai maisaivaa irisai putiraivaa ngiari varaaravai.

¹⁷ Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso, vaa ngia ii kua na ngii giaa ngii miau iyauvaa arinaima rikiaavai. Itaama vainai vaidi hama Anutuugaa kuaivaa rikiada iikiaiya iya unnakua kiaa kiai kuaivaa sa rikiada kutaavee kiaa kiada ngia yoketaama variaivakidiri harurivoora tuqinnama haitatuukiatee.

¹⁸ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau yapaivoono kati tiyara yoketaama yaata utuoo varivai. Ivaara yaata utida innaraatama arinaima teeda rikiada varia rada vidada yaagueeqama yoketaama variatee. Ari nnutuuvo ngiau aapu makee vainno tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Yuvuaanoono aa tauraa yanaa aavaa fafaara reeravai

Aa tauraa yanaa Yuvuaano roo aavaki taara kua oyaivaitana vaivai. Gioonna kiaapuuya Anutuugaata ari mmaapu Yisuu Kirisiinnaatama tasipama variateera kuaivaa Yuvuaano yamayamaa kua tioo iyani aa yanaa aavaa fafaara reeravai. Iya nuunama varida Anutuugaaraata Yisunnaraatama yaata utira nuunaiyauvaa vara haunooopiivoora tuqinnama haitatuukiateeraivaara Yuvuaano yamayamaa kuaivaa tioo fafaara reeravaivee.

Kua kiaa kookieeraivoono variraivaa ti mmiravai

¹ Kua kiaa kookieeraivoono variraivaa ti mmuuvaa na yanaivau fafaara raa ngii miaunoo. Ivo tauraa hama ngiaa mmata uu suaivaki varioonnnonno tuma ti tasipama mmatayaa kooyaa variravai. Varuduu ta tuqinnama inna haitatuuma teeda inna kuaivaa rikiaadi titi yaakuuyauvaadiri innayaa utiravai.

² Ivo kooyaa ti tasipama varuduu ta inna teeda innara kuaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Ivo tupatupaa variraivoono ari Koonna tasipama varuuvaa Anutuugo kooyaa inna ti vitauduu ta inna tuqinnama toovaara ta ngii giaa ngii miaunnaano.

³ Ta mmuakiaaya ti Napooaatama inna Mmaapuuyo Yisuu Kirisiivaatama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variaunnaano. Ngia mmuaakaraama ti tasipama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variateeraivaara vaa ta teeda rikiaunnaivada ngiiita ngii giaa ngii miaunnaano.

⁴ Ta mmuakiaaya ti sirigairaiivo ti suvuakuaiveeraivaara na aa yanaa aavaa ngiiini fafaarakiaunoo.

Anutuugo mmeekia oyaivovee

⁵ Anutuugaa Mmaapuuvooono aa kua aavaa ti kiaa ti mmuuvaa ta ngii giaa ngii mida kiaunnaano; Anutuugo mmeekiaivaki variraivaa oyaivovee. Hama upisiivo innaki vaivaivee, kiaunnavai.

⁶ Fai ta titiiyara kiaara: Ta Anutuugaa tasipama mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada yoketaama variaunnaano, kiaa kiadaata upisi aataruuvau nuaida varida fai ta unakuuivaa titiiyara kiaa kiada tomedaivaa iikiaravai.

⁷ Anutuugo ari mmeekiaivaki varineema fai mmeekia tai aataruuvaki ta hara kiada varida fai ta titiiyara titiiyara yoketaida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variaaravai. Fai ta itaama varikio Anutuugo ari Mmaapu Yisunna kiauvaadiri ti mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvai ruga kinai fai ta yoketaaya variaaravai.

⁸ Fai ta titiiyara kiaara: Hama mminnamminnaa maisaiyauvo tiiki vainoo, kiaa kiada ta titiiyara unnakua tikio fai hama kua kutaivo tiiki vainaravai.

⁹ Fai ta titi mminnamminnaa maisaiyauvaa Anutuugaa kiaa kookieekio hama ivo ti pikeerainno safuuma iinno ti mminnamminnaa maisaiyauvaa ruga kioo mmuakiaa aataru maisa ta iiraiyauvaa ruga kinai fai ta yoketaaya variaaravai.

¹⁰ Fai ta titiiyara kiaara: Hama ta mminnamminnaa maisaiyauvaa iikiaunnavaivee, kiaa kiada ta Anutuugaara kiaara: Anutuugo unnakua tiraivovee, kiaaravai. Fai ta itaa kua tikio hama inna kuaivo ti aakiaana vainaravaivee.

2

Yisuu Kirisiiva tiiyara ari Koonnaata kua tiravai

¹ Ni uru nnaakara karaasa ausa hanigieeraiyaso, sa ngia mminnamminnaa maisaivaa varaateeraivaara na aa kua aavaa ngiiini fafaarakiaunoo. Fai gioonna kiaapu voovoono mminnamminnaa maisaivaa varano vaidiivo tiiyara Kua Tiraivo ti Napoonnaata tiiyara yamaa kua yamaa kua tinaraiivo varinoo. Tiyyara itaama kua tinaraiivo inna Yisuu Kirisiiva safuuma variraivovee.

² Ta Anutuugaasi vira aataruuvaki ti mminnamminnaa maisaiyauvo suvuaiyauvaa rugaanaraivaara Yisuva putiravai. Ivo hama ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara nnaasu putiravai. Ivo mmuakiaa gioonna kiaapu mmata aavau variyai mminnamminnaa maisaiyauvaatama rugaanaraivaara putiravai.

³ Ta Anutuugaa kutaa teeda rikiaunnaanee? Mo ta Anutuugaa kuaivaa rikiaadi iikiaunnaivara ta aikiooma kiaunnaano: Vaa ta Anutuugaa teeda rikiaunnavaivee, kiaunnavai.

⁴ Gioonna kiaapu voovoono tinoo: Vaa na inna tee rikiauvaivee, kiaa kioo Anutuugaa kuaivaa rikioonnaata yaataraiivoono unnakua tikio hama kua kutaivo innaki vaivai.

⁵ Fai gioonna kiaapu voovoono inna kuaivaa rikioo iino Anutuugo innara mmuduuya ruaivo fai innaki vioo vioo pinaavai vainaravai. Ta Yisuu Kirisiiva varirayaama vari-aunnaivaara ta arinaima rikiada kiaunnaanoo: Ta Anutuugaa tasipama variaunnaanoo, kiaunnavai.

⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono ariiyara tinara: Na Anutuugaa tasipama variauvaivee, tiivo Yisuu Kirisiiva varirayaama variaivee.

Gioonna kiaapu voovoono ari seenaivaara

mmuduuya ruaivo mmeekiaivaki varivai

⁷ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, aa na ngiini fafaarakiau kua aavo hama karaasa kuavai. Nnaaruaa kuavai. Ngia tauraa Yisuunnara tuu kuaivaa rikioo suaivakidiri vauvoonno mmannammanna vakia roo ngioo ngioo aanna makee vainoo. Nnaaruaa kua ngia tauraa rikioo kuaivoovee.

⁸ Itaama vaikiaina aanna makee na ivaara karaasa kuavaivee kiaa ngiini fafaarakiaunoo. Upisi aataruuvo taikaanara iinno varikio mmeekia tuanaivo vaa too variivaara na kiaunoo: Karaasa kuavaivee, kiaunoo. Yisuu Kirisiiva uuvaara ii kua ivo kua kutaavai vaivai. Vaa ngia ivaa teeda rikiada kua kutaavaivee kiaavai.

⁹ Gioonna kiaapu voovoono tinoo: Vaa na mmeekiaivau variaunoo, kiaa kioo hama ari seenaiyara mmuduuya riraiyaso ivo mmannammanna upisiivaki hara kioo varivai.

¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruaivo mmeekiaivau nnaasu hara kioo varivai. Hara kioo varikio hama mmnnammnnnaa maisaivo innaki vaikio rikioo hama inna seenaivo ivaara haruriraivootaivai.

¹¹ Gioonna kiaapu voovoono hama ari seenaiyara mmuduuya ruoo ivo homo upisiivaki hara kioo varivai. Upisiivo inna avuuvaa rummua apu kiaivaara ivo nuainnonno taikio ivo kuanara aataruuvo hama inna too vaikio rikioo kumimakama nuaivai.

¹² Ni uru nnaakaraso, Yisuuva ngiiyara putuuvaa Anutuugo ngii mmnnammnnnaa maisaiyauvaa vaa ruga kieeravai. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo.

¹³ Yokovaayaso, hama ngiau mmata vauduu varuuvono homo variivaa ngia teeda rikiaanoo. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo. Vaidi karaasaso, vaa ngia mmagia maisaivaa yaataaraavai. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo.

¹⁴ Nnaakaraso, vaa ngii ngii Gioonna Anutuugaa teeda rikiaavai. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo. Yokovaayaso, hama ngiau mmata vauduu varuuvono homo variivaa ngia teeda rikiaanoo. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo. Vaidi karaasaso, ngia yaagueeqaida variaavo Anutuugaa kuaivo ngiiki vaikaii mmagia maisaivaa vaa ngia yaataaraavai. Ivaaraina na yanaivaa ngiini fafaara raunoo.

¹⁵ Mmata aavau diaa maisa aataru Anutuugaa nnammutuaa iiraiyauvaara sa mmuduuya ruatee. Itaama iikiaa ivakidiri nnii aataruuyauvaaraatama sa mmuduuya ruatee. Fai ngia mmatayaa iira aataruuyauvaara mmuduuya rikio ngii Gioonna Anutuugaara mmuduuya riraivo fai hama ngiiki vainaravai.

¹⁶ Mmuakiaa mmatayaa iira aataruuyauvo hama Anutuugaasidiri tiivai. Ngingii mmammiaiyo iikiataira aataruuvootama avuuvaadiri taavo ngii varaataira aataruuvootama ngingiyyara mannaka tira aataruuvootama hama Anutuugaasidiri tiivai. Mmatayaa diaa aataruuyauvaivee.

¹⁷ Mmatayaa iira aataruuyauvootama avuuvaadiri taavo varaataira aataruuvootama taikaanara iinoo. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugo yaata utiivaa rikioo iivoono fai tupatupaa varinaravaivee.

Yisuu Kirisiinna nnammutuaivo vaa nninoo.

¹⁸ Ni uru nnaakaraso, ngiau mmata taikaanara suaivo vainima nninoo. Yisuu Kirisiinna nnammutuaivo nninarivaara tuu kuaivaa vaa ngia rikiaavai. Aanna makee Yisuu Kirisiinna nnammutuaa kaayauya vaa ngiaavaivee. Iya ngiaivaara vaa ta teeda kiaunnaanoo: Ngiau mmata taikaanara suaivo vaa vainima nninoo, kiaunnavai.

¹⁹ Ii gioonna kiaapu iya tauraa ti tasipama varida hama kutaa ausa hanigiada ti seena tuanaaya variaivaa iya ti pikiaavai. Iya vaa ausa hanigiaatiri. Homo ti tasipama vari-aatirivee. Iya mmuakiaaya hama ti seena tuanaaya variaivo kooyaa vakiaiveeraivaara ti pikiada kuaavai.

²⁰ Mo Yisuu Kirisiiva Mmannasa Yoketaivaa vaa ngiiki yapa kiaivai. Yapa kiaikio variivaara ngia mmuakiaaya kua kutaivaa rikiaavai.

²¹ Ngia yaata utida kiaanoo: Ta hama kua kutaivaa rikiaunnaanoo, kiaivaara na ngiini fafaarakiaunnee? Vaa ngia kua kutaivaa rikiaivaara na ngiini fafaarakiaunoo. Vaa ngia teeda rikiaavai. Hama yopeema kua kutaivakidiri unnakuavo nninaravai. Ivaara na ngiini fafaarakiaunoo.

²² Gioonna kiaapu unnakua tiraivo inna gioononnee? Yisuu Kirisiinnara tinoo: Hama Anutuugoono mmataama kioo vaidiivovee, tiivo inna unnakua tiraivovee. Itaa kua kiaa gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinna nnammutuaaya varida Koonnaata Mmaapuuvataama mmooka hanigia mmiaavai.

²³ Gioonna kiaapu voovoono Mmaapuuvaa mmooka hanigia mmiivaa Koova hama inna tasipama varivai. Gioonna kiaapu voovoono Mmaapuuvaa kooyaa kutaavaivee tiivaa Koova inna tasipama varivai.

²⁴ Ngia Yisunnara toosa hara rikioo mmayaayaivaa ngiingii aakiaiyavaki puaisa utuatee. Ngia toosa hara rikioo mmayaayaivo ngiingii aakiaiyavaki mmannammanna vainanai fai ngia Mmaapuuvata Koonnaatama tasipama mmannammanna variaaravai.

²⁵ Yisuu Kirisiivaano ta tupatupaa variraivaa ti mminaraivaara nnaaru tiyara kua kiaa teerama kieeravai.

²⁶ Vaidi vooya ngii unnakua tida ngii iida teeda variaivaara na ii kua ivaa ngiini fafaara raunoo.

²⁷ Mo Yisuu Kirisiiva ari Mmannasa Yoketaivaa ngiiki yapa kiaivai. Yapa kiaiio Mmannasa Yoketaivo mmannammanna ngiiki varinono hama gioonna kiaapu voovoono vo kua voovai ngii gaa ngii mmioo ngii vitainaraivootainaravai. Mmannasaivoono mmuakiaa kuavai ngii gaa ngii miao ngii vitainno varinoo. Ivoono ngii vitai kuaivo inna kutaa kuavai. Hama unnakuavai. Itaa vainai Mmannasaivo ngii gaa ngii mii kuaivaa rikiada iida Yisunna tasipama variatee.

²⁸ Inna aikioovai, ni uru nnaakaraso, ivo kava tiinara suaivaki hama inna avuuvaura mmamma maisakiaaraivaara inna tasipama variatee. Ta inna avuuvaura hama aatuuraida yaagueeqama diaaraivaara inna tasipama variatee.

²⁹ Vaa ngia rikiaavai. Yisuu Kirisiiva safu tuanaavai varivai. Aa kua aavaata tuqinnama rikiaatee. Gioonna kiaapu voovoono safu aataruuvaa iinnonno Anutuugaa nnaakara tuanaavai varivai.

3

Ngia Anutuugaa raunna mmaapuya variaavai

¹ Ti Napooaano kaayauma tiyara mmuduuya ruaivaara yaata utuatee. Iva kaayauma tiyara mmuduuya ruoo tiyara tinoo: Ni naunna maapuyavee, tiivai. Ta kutaa inna raunna mmaapuya variaunnano. Gioonna kiaapu hama ausa hanigieeraiya Anutuugaa hama tuqinnama teeda rikiaavaaraida ta inna raunna mmaapuya variaunnaiya hama arinaima ti teeda rikiaano.

² Boo, ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, ta aanna makee Anutuugaa raunna mmaapuya variaunnano. Fai yapooma ta Anutuugaa avuuvau dataama variaaraivaara hama ta tuqinnama rikiaunnano. Aqaa kua aavaa vaa ta rikiaunnavai. Fai yapooma Yisuuva kava tiinara suaivaki ta inna tuqinnama taaraivaara ta hanigiada innanikaraama variaaravee.

³ Gioonna kiaapu voovoono ii kua ivaa rikioo inna roosiima varinaraivaara faannairaivoono Yisuu Kirisiiva safuuma varineema ariyara yaata utuoo safuuma varivai.

⁴ Mminnamminnaa maisa vareera aataruuvono Anutuugaa aataru safuuvaa hatokaivai. Itaa vaikio gioonna kiaapu voovoono mminnamminnaa maisaivaa varaivoono Anutuugaa aataru safuuvaa hatokaivai.

⁵ Vaa ngia rikiaavai. Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaivaara tiiravai. Hama mminnamminnaa maisaivo innaki vainoo.

⁶ Ivaara gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiinnaki hara kioo variivo hama mminnamminnaa maisaivaa mmannammanna varaivai. Gioonna kiaapu voovoono mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivoono hama inna arinaima too rikiaavaivee.

⁷ Ni uru nnaakaraso, vaidi voovoono unnakuavaa ngii gaa ngii miao tinara: Na safu vaidivaivee, kua kioo koonnama mmooriivaa iivo tii kuaivaa sa rikiaatee. Yisuu Kirisiivainno safu tuanaavai variraivovee. Gioonna kiaapu voovoono safu mmooriivaa iinno Yisuu Kirisiinna roosiima safuuma varivai.

⁸ Gioonna kiaapu voovoono mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivoono inna Sataangaa gioonna kiaapuvaivee. Sataango toosa hara mminnamminnaa maisaivaa varoo varia roo ngioo ngioo aanna makee iinno nnaasu varinoo. Sataangaa mmoori maisaiyauvaa tuayanna ruanaraivaara Anutuugaa Mmaapuuvono tiiravai.

⁹ Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa raunna mmaapuvai variivoono hama mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Anutuugo inna Koova varikio inna variraivo mmannammanna innaki vaivaara ivo hama mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

¹⁰ Anutuugaa raunna mmaapuuya ari vookaraama variraivaa ngia arinaima teeda Sataangaa raunna mmaapuuya ari vookaraama variraivaa ngia arinaima taaraivaara aa kua aavaa rikiaatee. Gioonna kiaapu voovoona hama safu mmooriivaa iinno hama ari seenaivaara mmuduuya ruaivo inna hama Anutuugaa raunna mmaapuvai.

Ngingii seenaiyara mmuduuya ruatee

¹¹ Ngia Yisuunnara tuu kuaivaa rikioo suaivakidiri aa kua aavo vauvoonno mmanammanna vakia roo ngioo ngioo aanna makee vainoo. Ta titiyara titiyara mmuduuya ruaaravee.

¹² Fai hama ta Kaingaa roosiima variaaravai. Ivo Sataangaa vaidivai varioo ari kata tuanaivaa ruputuduu putiravai. Aaniira Kaingo inna ruputiravainnee? Ivo ari mmooriivaa koonnama uuduu ari kataivo mmooriivaa safuuma uuvaara ivo inna ruputuduu putiravai.

¹³ Ni seenayaso, ivo itaama uvaudiri rikiada fai gioonna kiaapu hama ausa hanigieeraiya ngiiyara hama mmuduuya ruaaraivaara sa nnikiaraakiatee.

¹⁴ Vaa ta rikiaunnnavai. Ta titi seenaiyara mmuduuya ruaunnaivaara ta putira aataruvaa pikiada tupatupaa variraivaa varaunnnavai. Hama gioonna kiaapu voovoona ari seenaiyara mmuduuya ruaivaaki putira aataruuvoo mmannammanna innaki vainoo.

¹⁵ Gioonna kiaapu voovoona hama ari seenaiyara mmuduuya ruaivoona inna vaidiiya ruputuaani putira vaidiiya roosiima varinoo. Vaa ngia taavai. Itaama ii vaidiiyaaki hama tupatupaa variraivo innaki vaivai.

¹⁶ Yisuu Kirisiiva ari variraivaa pikioo tiyara putiravai. Ivo itaama uuvaara mmuduuya rira aataruuvaa kooyaa ta taunnnavai. Teetama ti variraivaa pikiada ti seenaiyara mmuduuya rida iyara putuaraivo inna yoketaa aataruvai.

¹⁷ Mo vaidi voovoona ari mminnamminnaa mmatayaa diaiyauvo aikiooma vaikioon-naata ari seenaivo hama mminnamminnataivaa too hama innara boo tioo ari ausaivaa inna mmiivoona dataama kioo ariiyara tinara: Na Anutuugaara mmuduuya ruauvaivee, tinarannee? Hama yopeemavee.

¹⁸ Ni uru nnaakaraso, sa mmanna avaiyauvaadiri kiatee: Ta ngiiyara mmuduuya ruaunnaanoo, kiatee. Kua kutaa tuanaa ngingii seenaiyara mmuduuya rida ausa mmida iyara tuqinnaatee.

Ta Anutuugaa avuuvau yaagueeqama

dida vakiaaravai

¹⁹⁻²⁰ Itaama vainai fai ta gioonna kiaapuuyara mmuduuya rida tuqinnakio rikioo ta kua kutaa aataruuvaa iikiaunnaivo kooyaa vainai arinaima rikiaaravai. Fai ta itaama iikio vo aataru voovai ta iikiaunnaivaara ti ausaiyauvaki ta koonnama iikiaunnavaivee kua kiada mmuaararaivaa varada fai ta Anutuugaa avuuvau hama ivaara pinaama yaata utuaaravai. Anutuugo ti ausaiyauvaki vai mmuaararaivaa yaataroo mmuakiaa mmoori aataruuyauvaata mmuakiaa kuaiyauvaatama too rikiaivaara hama ta ivaara pinaama yaata utuaaravai.

²¹ Boo, ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, fai ta titi aakiaiyauvaki hama koonnama variaunnaivaara mmuaararaivaa varada fai ta Anutuugaata kua tida inna avuuvau yaagueeqama dida vakiaaravai.

²² Dida vaida ta Anutuugaa yoketai mmooriivaa iida inna kuaivaa rikiada iikiaunnaivaara ivo mmuakiaa kuavai ta inna yaparakiaunnaivaa ti mminali ta varaaravai.

²³ Aa kua aavaa ivo yaagueeqama ti kua ti mmioo tinoo: Ni Maapu Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kua kiada ngingiiyara ngingiiyara mmuduuya ruatee, tiivai. Vaa Yisuu Kirisiiva ivaara yaagueeqama ti kua ti mmiravai.

²⁴ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Anutuugaa kuaivaa iikiaiya Anutuugaa tasipama variaavo ivo iyaki varivai. Anutuugo tiiki variivaa vaa ta rikiaunnnavai. Ivo ari Mmannasa Yoketaivaa ti mmiivaara ivo tiiki variivaara vaa ta rikiaunnnavai.

4

Mmannasa kua kutaivoota mmannasa unnakuaivootama variaavai

¹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, kaayau unnakua forofetaiya mmuakiaa mmatauvau nookiaavai. Itaama vai ivaara mmuakiaa gioonna kiaapuuya ngiariiyara kiaanoo: Mmannasa Yoketaivo ti aakiaiyauvaki varinoo, kiaiya sa iya kua kuaiyauvaara akiiraama kutaavaivee kiatee. Tauraa iya iida taaree kua tuqinnama teeda rikiaatee. Mmannasaivo iyaki variivo Anutuugaasidiri tiivainnee? Vara hama Anutuugaasidiri tiivainnee?

² Kutaa Anutuugaa Mmannasaivo iyaki variivaa ngia arinaima rikiaaree kaa ataama tuqinnama teeda rikiaatee. Gioonna kiaapu voovoono kooyaa tinoo: Yisuu Kirisiiva Anutuugo mmataama kioovoono vaa innasidiri tioo vaidivai varivaivee, tiivaaki Anutuugaasidiri tii Mmannasa Yoketaivo innaki varivai.

³ Gioonna kiaapu voovoono Yisuunnara itaa kua tii kuaivaara hamavee tiivaaki hama Anutuugaasidiri tii Mmannasa Yoketaivo innaki varivai. Innaki varii mmannasaivo Yisuu Kirisiinna nnammutuaivaasidiri nniivai. Ivo nninaraivaara vaa ngia rikiaavo aanna makee mmata aavau varinoo.

⁴ Ni uru nnaakaraso, ngia Anutuugaaniyavee. Vaa ngia forofetaa unnakuaiya yaataraki-aavai. Ii Mmannasa Yoketaa ivo ngii aakiaana variivoono yaagueeqainno vaa ari vo mmannasaivo vaidi kumimakaiya aakiaana variraivaa yaatara kiaivaara ngia unnakua forofetaiya yaatarakiaavai.

⁵ Unnakua forofetaiya inna vaidi kumimakaiyaniyavee. Ivaara iya mmatayaa diaa mmooriivaara kua kaaani gioonna kiaapu kumimakaiya iya kuaivaa rikiaavai.

⁶ Ta aanna Anutuugaaniyavee. Gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa too rikiaivoono ta kaaunna kuaivaa rikiaikio Mmannasa kua kutaivo innaki varivai. Gioonna kiaapu voovoono hama Anutuugaanivai variivoono ta kaaunna kuaivaa hama rikiaikio unnakua tira mmannasaivo innaki varivai. Fai ta itaama tuqinnama arinaima teeda ta gioonna kaaapuuyaki Mmannasa kua kutaivo variiyaatama unnakua tira mmannasaivo vari-iyatama arinaima taaravai.

Mmuduuya riraivaa oyaivo Anutuugovee

⁷ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, mmuduuya rira aataruuvo Anutuugaasidiri tiivaara kii ta titiiyara titiiyara mmuduuya ruaaravee. Gioonna kiaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruaivoono inna kutaa Anutuugaa raunna mmaapuvai varinoo. Vaa ivo Anutuugaa too rikiaivai.

⁸ Mmuduuya rira oyai tuanaivo Anutuugovee. Itaama vaivaara gioonna kiaapu voovoono hama ari seenaiyara mmuduuya ruaivo kutaa hama Anutuugaa too rikiaivai.

⁹ Anutuugo tiiyara mmuduuya ruaivo ataama kooyaa vainoo. Ivo ari Mmaapu mmuaa tuanaa ivaa titooduu mmatayaa tioo tiiyara putiravai. Ta innara kutaavaivee kaa kiada tupatupaa variraivaa varaateeraivaara Anutuugo inna titooduu tiiravai. Ivo itaama iinno tiiyara mmuduuya riraivaa kooyaa ti vitaivai.

¹⁰ Mmuduuya rira aataruuvo ataama vainoo. Ta Anutuugaara mmuduuya ruaunnaivo inna hama kutaa tuanaa mmuduuya rira aataruuvovee. Anutuugo tiiyara mmuduuya ruoo ari Mmaapuvaa titooduu mmatayaa tioo tiiyara putiravai. Ti minnamminnaa maisaiyuvaa irisaiyauvo sa tiisi ngiaiveeraivaara ivo tiiyara putiravai. Inna mmuduuya rira aataru tuanaivovee.

¹¹ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, Anutuugo itaama tiiyara mmuduuya ruaivaara teeta ti seenaiyara mmuduuya ruaaravee.

¹² Hama gioonna kiaapu voovoono kooyaa Anutuugaa taivai. Fai ta titi seenaiyara mmuduuya rikio Anutuugo tiiki varioo ari mmuduuya riraivaa tiiki yapano pinaavai suvuainaravai.

¹³ Vaa ta rikiaunnavai. Ta Anutuugaaki variaunnano ivo tiiki varivai. Ta ivaa rikiaunna oyaivo ataama vainoo. Ivo ari Mmannasa Yoketaivaa ti mmiivaara ta innaki variaunnano ivo tiiki varivai.

¹⁴ Ti Napooa ari Mmaapuvaa titooduu gioonna kiaapu mmatayaa variaya vitoo yoke-taivau yapaanaraivaara tiiravai. Vaa ta ivaa teeda gioonna kaaapuuya kaa mmiaunnano.

¹⁵ Gioonna kiaapu voovoono kooyaa tinoo: Yisuuva Anutuugaa Mmaapuvavee, tiivaaki Anutuugo varikio ivo Anutuugaaki varivai.

¹⁶ Anutuugo tiiyara mmuduuya ruaivaara vaa teteenoo ivaa rikiaada ivaara kutaavaivee kaaunnavai. Anutuugo mmuduuya rira oyaivovee. Gioonna kaaapu voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruaivoono Anutuugaaki varikio ivo innaki varinoo.

¹⁷ Mmuduuya rira aataruuvo tiiki vainno pinaavai suvuaiavaa oyaivo ataama vainoo. Fai Anutuugo ti yaparaira suaivo tiisi nninai rikiaada hama ta aatuukiaaravai. Fai ta yaagueeqakiaaravai. Ta mmatayaa variaunna suaivaki Yisuu Kirisiiva varuneema ta variaunnano ti mmuduuya riraivo vaivaara fai ta hama aatuukiaaravai. Fai ta yaagueeqakiaaravai.

¹⁸ Gioonna kaaapu voovoono mmuduuya riraivo innaki vairaivoono hama aatuuvai. Mmuduuya riraivo innaki vainno pinaavai suvuai kaaikio rikioo hama aatuuraivo innaki vaivai. Irisai maisaivaa varaanaraivaara vaidiivo aatuuvai. Gioonna kaaapu voovoono aatuunno varikio hama mmuduuya riraivo innaki pinaavai suvuai.

¹⁹ Anutuugo tauraa tiiyara mmuduuya ruuvaara ta innara mmuduuya ruaunnavai.

²⁰ Fai gionna kiaapu voovoono tinara: Na Anutuugaara mmuduuya ruauvaivee, tiivo hama ari seenaivara mmuduuya rirama kioo ivo unnakuavai tiivai. Fai ivo ari seenaivaa vaa kooyaa taivaara hama mmuduuya rirama kioo Anutuugaa hama ivo kooyaa taivaara fai hama yopeema mmuduuya rinaravaivee.

²¹ Aa na tinara kua aavaa Yisuu Kirisiivaano tii kuavai. Gionna kiaapu voovoono Anutuugaara mmuduuya ruaiyaraatama mmuduuya ruaivee.

5

Mmatayaa iira aataruuyauvaa ta yaataraaravai

¹ Anutuugo mmatayaa kioo vaidiivo inna Yisuuvaivee tiraivaara kutaavaivee tiivoono Anutuugaa raunna mmaapu tuanaavai varinoo. Gionna kiaapu voovoono kutaa tuanaa Koonnara mmuduuya ruaivoono raunna mmaapuuyaraatama mmuduuya ruaivai.

² Ta Anutuugaara mmuduuya rida inna avaivaa rikiada iikiaunnaivara ta aa kua aavaa arinaima rikiaunnvai. Ta inna raunna mmaapuuyaraatama mmuduuya ruaunnvai.

³ Anutuugaara mmuduuya rira aataruuvo ataama vainoo. Ta inna avaivaa rikiada iikiaunnvai. Ivo tii kuaivo hama ti mmuaararainoo.

⁴ Anutuugaa raunna mmaapu mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai mmatayaa iira aataruuyauvaa aikiooma yaataraaraivara hama Anutuugo tii kuaivo iya mmuaararainoo. Ta dataama mmatayaa iira aataruuyauvaa yaataraarivo ataama vaikiai ta rikiaunnvai. Ta Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kua kiada yaataraaravai.

⁵ Dee gionna kiaapu voovoono fai mmatayaa iira aataruuyauvaa yaataraanarannee? Anutuugaa Mmaapuuvo inna Yisuuvaivee tiraivaara kutaavaivee tiivoono fai yaataraaravai.

Anutuugo Yisuu Kirisiinnara kua kutaivaa tiravai

⁶ Yisuu Kirisiivaano mmatayaa tiiravai. Tioo nnooriivaa vara kioo yatari sagaivau putuduu inna kiauvo tiiravai. Ivo hama nnooriivaa varaanaraivara nnaasu tiiravai. Ivo nnooriivaa varaanaraivaraatama ari kiauva tusaanaraivaraatama tiiravai.

⁷ Mmannasa Yoketaivo ariinoo Yisuuva Anutuugaa Mmaapuvai variivara kua kutaavaivee tiivai. Ivo kua kutaa tira oyaivara itaa kua tiivai.

⁸ Ii taaravooma aataru ido kooyaa vaivara ta kiaunnano: Anutuugaa Mmaapuuvo inna Yisuuvaivee, kiaunnvai. Mmannasaivo tuuvaaraatama nnoori varoovaraatama Yisuuva putuduu inna kiauvo tuuvaaraatama ta kiaunnano: Anutuugaa Mmaapuuvo inna Yisuuvaivee, kiaunnvai. Taaravooma aataruudo mmuaavaara ti vitaakiaavai.

⁹ Ta vaidiia tira kuaivara kutaavaivee kiaunnvai. Anutuugo tira kuaivoono vaidiia tira kuaivaa yaataraivai. Yaataraivara ta Anutuugo ti vitaira aataruuvaa kutaavaivee kiaaravee. Ii taaravooma aataru idaa Anutuugo ari Mmaapuuvaa ta kua ti mmioo ti vitairavai.

¹⁰ Ivaara gionna kiaapu voovoono Anutuugaa Mmaapuuvaa kutaavaivee tiivo vaa Anutuugo ti vitauvaa ari aakiaivaki arinaima rikiavai. Gionna kiaapu voovoono hama Anutuugaara kutaavaivee tiivo ivo Anutuugaara unnakua tiraivovee tiivai. Anutuugo ari Mmaapuuvaa ta kua ti mmu kuaivara ivo hama kutaavaivee tiivaivee. Ivaara ivo Anutuugaara unnakua tiraivovee tiivai.

¹¹ Ii kua kutaa ivaa Anutuugo ti kua ti mmuuvaa oyaivo ataama vainoo. Anutuugo tupatupaa variraivaa ti mmivaivee. Inna Mmaapuuvo putuuvaa ta tupatupaa variraivaa varaunnvai.

¹² Gionna kiaapu voovoono inna Mmaapuuvaa kutaavaivee tiivoono vaa tupatupaa variraivaa varavai. Gionna kiaapu voovoono hama inna Mmaapuuvaa kutaavaivee tiivoono hama tupatupaa variraivaa varivaivee.

Ta tupatupaa variraivaa variaunnvai

¹³ Ngia Anutuugaa Mmaapuuvaa kutaavaivee kiaiia na ngiini ii kua iyauvaa fafaarakiaunoo. Ngia tupatupaa variraivaa vaa varaivara ngia tuqinnama rikiateteiraivara na ngiini fafaarakiaunoo.

¹⁴ Ta Anutuugaata kua tida hama ta biribiriida inna tasipama kua kiaunnano. Hama aaniivara ta itaa kua kiaunnvai. Ta inna yaata utiraivaugiataama mminnaa voovaa yaaku varada inna yapaarkio ivo ti kuaivaa rikiaanaraivara ta hama biribiriida inna tasipama kua kiaunnano. Ta yaagueeqama inna tasipama kua kiaunnano.

¹⁵ Vaa ta rikiaunnvai. Ivo ta yaaku varada yapaarkiaunna kuaiyauvaa mmuakiaa suai rikiavai. Itaama vaikiai aa kua aavaaraatama vaa ta rikiaunnvai. Ta inna yapaarkiaunna ivo ti mmivai.

¹⁶ Fai gionna kiaapu voovoono ari seena voovai teeno ivo mminnamminnaa maisaivaa varano too Anutuugo ivaa rugaanaraivo vaino rikioo fai ivo Anutuugaata kua

tioo ivaara yaaku varano fai Anutuugo tupatupaa variraivaa inna seenaivaa mminaravai. Gioonna kiaapu voovoono mminnamminnaa maisaivaa varaivaa Anutuugo rugaanaivo vaivara nnaasu na itaa kua kiaunoo. Gioonna kiaapu voovoono Yisuu Kirisiinnara oogo kua kioo mminnamminnaa maisaivara nnaasu yaata utuoo varaivaa hama Anutuugo rugaanaivootavai. Fai ivo ivaa iinno irisaivaa varoo eeyaara putinaravai. Gioonna kiaapu voovoono ivaara yaaku varoo Anutuugaata kua tiivaa hama na ivaara yaaku varaanee kiaunoo.

¹⁷ Mmuakiaa aataruvai ta tomedama iikiaunnaivaara ta mminnamminnaa maisaivaa varaunnavai. Fai mminnamminnaa maisaiyauvo vaino Anutuugo ruganai fai ta hama ikiaivaki tupatupaa variaaravai.

¹⁸ Vaa ta rikiaunnavai. Anutuugaa raunna mmaapu voovoono hama mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Anutuugaa Mmaapuuvo tuqinnama inna haitatuukio hama Sataango yopeema innayaa utiivaara ivo hama mmannammanna mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

¹⁹ Vaa ta rikiaunnavai. Ta Anutuugaa raunna mmaapuya variaunnano Sataango mmuakiaa mmatayaa diaa gioonna kiaapuuya keetavai varioo iyara diivaivee.

²⁰ Vaa ta rikiaunnavai. Anutuugaa Mmaapuuvo vaa tuuvoono ti tasipaikiai ta innara arinaima rikiaunnavai. Ta Anutuugo kutaa tuanaa variivaa teeda rikiaateeraivaara ivo ti tasipaikiai ta innara arinaima rikiaunnavai. Ta Anutuugo kutaa tuanaa variivaaki variaunnano. Ta inna Mmaapu Yisuu Kirisiinnaki variaunnaivaara ta Anutuugo kutaa tuanaa variivaaki variaunnano. Yisuu Kirisiiva inna Anutuugo tuanaivovee. Innasidiri ta tupatupaa variraivaa varaunnavai.

²¹ Ni uru nnaakaraso, mmannammanna unnakua anutuuyauvaa mmooka hanigia mmiatee.

Yuvuaanoono aa tammaa yanaa aavaa fafaara reeravai

Yuvuaano aa yanaa aavaa gioonna voovaani roo inna nnaakaraiyaniaatama roovaara gioonna kiaapu vooya yaata utida kiaanoo: Inna mmataira kuavai. Gioonnavée tii kuaivo inna Anutuuqaa ra nuunairaivovee. Inna nnaakaraiyavee tii kuaivo inna gioonna kiaapuuya ii nuuna ivaki variayavee, kiaavai. Vaa ausa hanigiooya ngiariiyara ngiariiyara mmuduuya rida varida unnakua kaa kuaiyauvaara oooqoo tida sa iyaavaa rikiaateeraivaara Yuvuaano yokovaa kioo aa yanaa aavaa fafaara reeravaivee.

¹ Na gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya kieeta voovoona aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

A gioonnaikua Anutuuqo ariiniee kaa i mmataama kaa kuaa aa yanaa aavaa na aini-aatama i nnaakaraiyaniaatama fafaarakiaunoo. Na kua kutaa tuanaa ngiyyara mmuduuya ruaunoo. Hama nene nnaasu ngiyyara mmuduuya ruaunoo. Mmuakiaa gioonna kaaapu kua kutaavaa rikiaaataama ngiyyara mmuduuya ruaunoo.

² Kua kutaa tira aataruuvoo tiiki vainno tupatupaa fai vainaraivaara ta ngiyyara mmuduuya ruaunnaano.

³ Ti Napooa Anutuuqoota inna Mmaapuuvoo Yisuu Kirisiivaatama kati tiyyara yokeetaama yaata utida tiyyara boo tida ngiari ausa nuufaivaitana ti mmida nnaasu variaateeraivaara na yaata utuaunoo. Fai ta iyaavaa varada kua kutaavaa tida mmuduuya rira aataruuvaa iikiaaraivaara na ivaara yaata utuaunoo.

Ta kua kutaavaa tida mmuduuya rira aataruuvau kuaaravee

⁴ Ai nnaakara vooya kua kutaa tira aataruuvau kuaivaara na rikiee kaayauma sirigakiauvai. Ti Napooa itaa kua ti kaa ti mmuu aataruuvaugiataama iya kuaivaara na rikiee kaayauma sirigakiauvai.

⁵ Na aiyara mmuduuya ruuu gioonna-o, itaama vaikiai na i kaaunoo. Kii ta mmuakiaaya titiyyara titiyyara mmuduuya ruuaraavee. Ii na kiau kua ivo hama karaasa kuavai ngiini fafaarakiaunoo. Ta Yisuunnara tuu kuaivaa rikioo suaivakidiri ii yaagueeqa kua ivo vauvoonno mmannammanna vakia roo ngioo ngioo aanna makee vainoo.

⁶ Mmuduuya rira aataruuvoo ataama vainoo. Ta Anutuuqo tii kuaivaa rikiaada iikiaaravai. Ngia tauraa rikioo suaivakidiri vauvoonno mmannammanna vakia roo ngioo ngioo aanna makee aa kua aavaa ivo tuu kua aavo homo vainoo. Ngia mmuakiaaya hara kiada varida ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee.

⁷ Kaayau vaidi unnakua tiraiya mmuakiaa mmatavau nuaida varida variaavai. Iya unnakua tida kiaanoo: Yisuu Kirisiiva hama mmatayaa tioo hama vaidivai variravaivee, kiaavai. Itaa kua tira vaidi voovoona ari vookaama unnakua tira nnaamuru vaidivai varioo Yisuu Kirisiinna nnammutuaavai varivai.

⁸ Itaama vainai ngiingii varira aataruuvaa tuqinnama haitatuukiatee. Ngia Anutuuqaa mmooriivaa iikiaavaa irisaavaa fanniivoora kaa ngiingiiyara tuqinnama haitatuukiatee. Ngia irisai mmuakiaavai varaateeraivaara na itaa kua kaaunoo.

⁹ Gioonna kaaapu voovoona hama Yisuu Kirisiinna kuaivaa puaisa utirama kioo ivaudiri hederainno ari vo aataruvau kuaikio too hama Anutuuqo inna tasipama varivai. Gioonna kaaapu voovoona Yisuu Kirisiinna kuaivaa puaisa utikiokio Koovaata Mmaapuuvootama taaravaitana inna tasipama variaavai.

¹⁰ Itaama vaino gioonna kaaapu voovoona ngiisi vioo hama Yisuu Kirisiinna kuaivaa ngii giaa ngii minai sa innara yoketaavaivee kaa kiada inna vitada ngiingii nnauvaki ngii tasipama yapaatee.

¹¹ Gioonna kaaapu voovoona itai vaidiivaara yoketaavee kaa ivo ii mmoori maisaivaa ivootama mmuavaugiatama iivai.

Yuvuaano nnaagiai tuanaa kuaivaa gioonna

kiaapuuya kaa mmiravai

¹² Na kaayau kua ngii giaa ngii minaree kaa hama na yanaayaa ni fafaarakiaatano. Na kati oro ngii tee ngiita kua tinaraivaara na faannaina variaunoo. Ngieeta teetama pinaana sirigakiaaraivaara na ngiita kua tinaree kaa iikiauavai.

¹³ Anutuuqo ariiniee kaa i nnunnaivaata mmataama kaaivaa nnaakaraiya ngiyyara yaata utida boo kaaavai.

Yuvuaanoono aa nnaagiai yanaa aavaa fafaara reeravai

Aa nnaagiai yanaa aavaa Yuvuaano yokovaayaa reeravai. Ivo aa yanaa aavaa raa kioo vaidi voovai vaa ausa hanigiooya tasipama mmoori varoo vaidiivaa nnutuuvoo Gaiyaasaani reeravai. Ivo roo pinaama Gaiyaasaara sirigairavai. Gaiyaaso yoketaama ausa hanigioo vooya tasipama mmoori varoo vaidi voovai nnutuuvoo Diooterefeeva uu mmooriivaara oooqoo tuuvaaraatama Yuvuaano innara pinaama sirigainno aa yanaa aavaa fafaara reeravaivee.

¹ Na gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiya kieetavoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Gaiyaaso, na aiyara mmuduuya ruaukua kua kutaa tuanaa na aiyara mmuduuya rueena aini aa yanaa aavaa na fafaarakiaunoo.

² Ni seena na aiyara mmuduuya ruaukua vaa na rikiauvali. A Yisuu Kirisiinna aataruuvau yoketaama variannavai. Sa i nniitaranai a itaama yoketaama varianeeraivaara na aiyara yaaku varaunoo. Mmuakiaa mmoori aataruuyauvaa a iikiannaiyauvo yoketaayauvai vakiaiveeraivaaraatama na aiyara yaaku varaunoo.

³ Ti seena vooya niisi nnida aiyara ni giaa ni mida tunoo: Ivo kua kutaa aataruuvaa mmannammanna iivaivee, tuduu rikiee na kaayauma sirigairavai. Vaa na rikiauvali. A mmannammanna kua kutaa aataruuvaa iikiannavai.

⁴ Ni uru nnaakaraiya kua kutaa aataruuvau kuaivaara na rikiee pinaama na sirigakiaunoo. Hama ari vo sirigaira voovoono aa sirigaira aavaa hatokaanaravai.

Gaiyaaso yoketaa mmooriivaa uuvaara Yuvuaano tiravai

⁵ Ni seena na aiyara mmuduuya ruaukua vaa a mmuakiaa mmooriuyauvaa ti seena ausa hanigieeraiyara iikiannaiyauvaa a yaagueeqama iikiannavai. Iya voopidiri ngiaaniaata hama a yaata utirainna yaagueeqama iikiannavai.

⁶ Vaa iya kava vararanada aapi nnida aavakinnaa gionna kiaapu vaa ausa hanigia kiada variyaiya a iyara mmuduuya ruannaivaara vaa iya kiaa mmiaavai. Iya kava aisi kuaiya Anutuugaa mmoori variyaiya yoketaa mmooriivaa iikiataama vainai eenoo iya tasipama mmooriivaa iinai iya ngiari kuaaree kiadaa yoketaama kuaaravai.

⁷ Iya Yisuu Kirisiinnara mmuduuya ruaivaara inna mmooriivaara nuaida varida hama gionna kiaapu kumimakaiyasidiri sikaunnaata yeennaiyauvaatama varada kuaavai.

⁸ Ivaara vaa ta ausa hanigieeraiya sikaunnaata yeennaiyauvaatama iya mmida iyara yoketaakiaaravee. Fai ta itaama iida teeta iyaatama mmuaavaugiataama kua kutaivaa rikiada iikio aikiooma voopi voopi kuanaravai.

Diooterefeeva maisama varuduu Demetiriiva yoketaama variravai

⁹ Na yanaayaa paanna kua vooyauvai gionna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyani fafaara reeravai. Diooterefeeva kieeta vaidivai varinaraivaara mmuduuya ruoo na fafaara raa kuaivaa hama rikiauvali. Rikioonnaata pikiauvali.

¹⁰ Itaama vainai fai na ngiisi viee mmuakiaa mmoori ivo uuvaara na kiaa kookieenaravai. Ivo kaayau maisa kuaivaa tiyara tioo kaayau unnakuaivaa mmannammanna tioo varivai. Hama ivo ivaa nnaasu iivai. Ti seena vaa ausa hanigieeraiya innasi kuaavo hama ivo iyara tuqinnaivai. Gionna kiaapu vooya iyara tuqinnaaree kiaavo rikioo ivo oooqoo tioo ngii nuunaivakidiri iya titaikiai kuaavai.

¹¹ Ni seena na aiyara mmuduuya ruaukua vaidiyya mminnamminnaa maisaiyauvaa iirayaama sa iikiane. Vaidi vooya mmoori yoketaiyauvaa iirayaama iikiane. Gionna kiaapu voovoono yoketaa aataruuvaa iivoono inna Anutuugaa gionna kiaapu tuanaavai. Gionna kiaapu voovoono maisa aataruuvaa iivoono hama Anutuugaa taivai.

¹² Mmuakiaa gionna kiaapuuya Demetiriinnara kua yoketaivaa kiaavai. Iya inna mmooriivaa teeda kiaanoo: Kua kutaa ivo yoketaama varivaivee, kiaavai. Na innara mmuai kuaivaa kiaunoo. Vaa ngia taavai. Na innara kiau kuaivo kutaa kuavai.

Yuvuaano nnaagiai kuaivaa tiravai

¹³ Na kaayau kua ngii giaa ngii mminaree kiaa hama na yanaayaa ni fafaara raatainoo.

¹⁴ Na akiiraama aisi viee ta taaravaitana kua kiaaraivaara na faannaina variaunoo.

¹⁵ Ausa nuufaivo i tasipama vakiaivee.

I seena aapinnaiya aiyara yaata utida boo kiaavai. Ti seenaiya ipi variyaiyara ta yaata utida boo kiaunnaivaa iya kiaa mmianee.

Yutaavaano aa kua aavaa fafaara reeravai

Yutaava aa yanaa aavaa roo vaidiiya unnakuaiyauvaa gioonna kiaapuuya kua mmida varida ngiariiyara kiaanoo: Ta vaa Yisuunnara kutaavaivee, kiaunnayavee, tuuyara ivo roo iyara ooqoo tiravaivee.

¹ Na Yutaava Yakoopaa kataivo Yisuu Kirisiinna mmoori vareera vaidivoono aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

Ngia gioonna kiaapuuya ti Napoova Anutuugo ngii maavee tiao ngiiyara mmuduuya ruaikio Yisuu Kirisiiva ngiiyara haitatuuraiyani na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo.

² Anutuugo ngiiyara boo tiao ari ausa nuufaivaa ngii miao ari mmuduuya riraivaa ngii mino ngiilki suvuainai variateeraivaara na yaata utuunoo.

Yutaava unnakua vitairaiyara yaagueeqama tiravai

³ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, Anutuugo ti vitoo mmuaakaraama yoke-taivau ti yapaivaara na ngiini fafaara raanaree kua iina rikiauko Anutuugo yaagueeqama ni tikiai aanna makee na vo kuavai ngiini fafaara raunoo. Yisuunna kuaivaara ta kutaavaivee tiraivaa Anutuugo mmuaaneetu nnaasu ari gioonna kiaapuuya mmiravai. Ii kua ivaara ngia mmannammanna yaagueeqama kutaavaivee kiateeraivaara na aa yanaa aavaa ngiini fafaara ree ivaara yaagueeqama ngii kiauunoo.

⁴ Maisa vaidi vooya hama Anutuugaa kuaivaa rikiaiya tiisi ngiaani ta kiaunnano: Vaa Anutuugaa kuaivaa rikiaayaida ngiaano, kiaunnani ti tasipama varida ngiari yaata utuaa kuaivaa kiaavai. Anutuugo kati tiyara yoketaama yaata utuoo ti mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivaara iya hama tuqinnama yaata utiraida hanigia kiisama koonnama kua kiaavai. Iya sabi heera aataruuvaa inna aikioovee kiaivaara iya itaama kua kiaavai. Iya itaa kua kua kiada ti nnoonna mmuaa tuanaivaa Udaanga Yisuu Kirisiinnara iya ooqoo kiaavai. Maisa irisaivo vaa iyani vaivaa fai yapooma varaaraivaara nnaaru Anutuugaa kua fafaara roovo iyara itaa kua tiravai.

⁵ Ngia aa kua aavaa vaa arinaima rikiaaniaata na kava ngii giaa ngii minaravai. Udaangaivo gioonna kiaapu Isarairaiya mmata Iyiipavakidiri iya vitoo yoketaivau yapa kiooduu nnaagiai vooya hama innara kutaavaivee tuuya ruputu taikeravai.

⁶ Anutuugo aangeraiya ngiari seena aangeraa vooyara diraivaa iya mmuduu hama iyara diraida ngiari mmaata tuanaiyauvaa eyommaara pikiooyauvaara yaata utuatee. Anutuugo iya vitoo upisi tuanaa yoosinnaivaki yapa kioo yeena yaagueeqaiyauvaadiri iya rau kiooduu ivaki tupatupaa varida nnaagiai Anutuugo iya yaparaira suai pinaivaara faannaida variaavai.

⁷ Yoosinnaivaitana Sutuuma Kumuara ivaitanaara yaata utida ivaitana vainima vau yoosinnaiyauvaaraatama yaata utuatee. Gioonna kiaapu ivaki varuuya aangeraiya uuvugiataama iida iya nnaata vaati tasipoo aataruuvaa pikiada gionnaiya ngiari seena gionnaiya tasipooduu vaidiiya ngiari seena vaidiiya tasipeeravai. Tasipooduu too Anutuugo irisai ikia pinaivo tupatupaa vairavaki iya yapeeravai. Iya uuvaa Anutuugo irisai maisaivaa iya mmuuvaidiri ta arinaima rikiaateeraivaara Anutuugo itaama iya iiravai.

⁸ Ii maisa vaidi hama Anutuugaa kuaivaa rikiaa iya Sutuuma Kumuaraiya uuvugiataama mmuaikaraama iida iya ruvuata roosiima ari vookaraiyauvaa toovaara iya sabi heera aataruuvaa iida Anutuugo iyara diraivaara puruuka tida ngiau aapu yoke-tama variaa aangeraiyara maisa kua kiaavai.

⁹ Aangeraiya kieetaivaa nnutuovo Maikooro hama Sataangaara maisa kua tiravai. Ivoota Sataangootama Musiinna nnabaivaa varaaraivaara buaaru tida kua yaagueeqama tuduu Maikooro hama yopeema Sataangaara kua maisaivaa tiao hama innaki kua pinaivaa yapeeravai. Ivo kati tunoo: Udaangaivoono yaagueeqama iiki kua kiaivee, tiravai.

¹⁰ Vaidiiya hama Anutuugaa kuaivaa rikiaiya uu aataruuyauvaa iya hama arinaima rikiaiyaavaara maisa kua kiaavai. Mo iya arinaima rikiaa aataruuyauvaara iya fayai mmaraariya yaata utiraivaa roosiima kumimakama yaata utida kati nuaida varida iikiaa aataruuyauvoono iya yaataroo iya ruputu taikaivai.

¹¹ Fai iya irisai maisaivaa varaaravaivee. Iya nnaaruaa vaidi Kaingo uu aataruuvugiataama kuaavai. Kaingo ari kataivo inna yaataroovaara inna nnannatooduu Anutuugaa avaiivaa yaatareeravai. Iya nnaaruaa vaidi Biriamaa roosiima sikauvaara mmuduuya riraivaara nnaasu yaata utida maisa aataruuvaa iikiaivaara sikau irisaiivaa varaavai.

Nnaaruaa vaidi Koraava Anutuugaa kuaivaa hatokoo arinaidiri puaraivaa kati Anutuugaa hudeera mmooriivaa uuvaa vaidi maisaiya mmuaukaraama iikiaavo Anutuugo iya putira irisaivaa iya mmiivai.

¹² Iya ngiari mmammaiyauvaara yaata utida iikiaavo hama iya mmamma maisaivai. Ngia mmuaavau yoketaama varida yeenna nneeraivaki iya numa ngii tasipama yeenna nneeda ngiari mmammaiyauvaara nnaasu yaata utida sabi nnaani ngia mmuakiaaya koonnama yeenna nnaavai. Iya itaama iikiaivo koonnainoo. Iya ngiariyara nnaasu yaata utuaavai. Upisi namaivaa ooruruuvo utuoo rupi kiaikio hama vati ruaivaa roosiima iya iikiaaravee kaa kiada hama iikiaavai. Yatariiyauvo iira vaira suaivaki hama iiraataiyauvo aasannaira aataruuvaa varaavai. Varada diaavo ooruruuvo utuoo ravagiauru kiaikiai kati vaida eyommaara aasannama kiaavai. Ii vaidi iya itaama variaavai.

¹³ Iya nnoori pinaivaa ooruruuvo utikio pinaama ketekaateevaa roosiima varida maisama kua kaaivo ngiari mmamma maisaira aataruuvo kokoparauvo vaineema kooyaa vaivai. Iya akaipuauiyauvo ngiari mmaataiyauvaa pikiada sabisaabi vida taikeraivaa roosiikiaayavee. Vaa Anutuugo iyani upisi tuanaa yoosinnaivaki mmaataiyauvaa teerama kiaivaki fai iya ivaki tupatupaa variaaravai.

¹⁴ Tauraanaa vaidi Ataamaakidiri inna nneeditunna sidinnaidiyya yaaku saivai sainaidiri taarama nmidada Inooko variravai. Varioo ii vaidi maisa iya nnaagiai varaaraivaa kua tiao tunoo: Taatee. Udaangaivo ari aangeraa yoketaa tuanaa kaayakaayau ari vookaraiyauvaatama tasipama tuoo

¹⁵ mmuakiaa gioonna kaaapuuya yaparainaraivaa tiinaravai. Mmuakiaa gioonna kaaapuuya hama Anutuugaara yaata utirama kiada mminnamminnaa maisaiyauvaa varaiya fai Anutuugo mmuakiaa mmoori maisamaisama ngiari iikiaiuyauvaaraatama mmuakiaa kua maisaiyauvaa iya innara kiaiuyauvaaraatama fai ivo kua pinaivaa iyaki yapaanaravaivee. Inooko nnaaru itaa kua tiravai.

¹⁶ Ii vaidi maisa iya mmannammanna nunuraanurai tida varida vooyaki kuaivaa ravuvuutu kiada tida varida maisa aataru ngiari iikiatairaiyauvunugiataama vida ngiariyara ngiari avai pinaiyauvakidiri mannaka tida ngiari iikiatairaiivaa ngiari vooyaki nnammari kuaivaa yapa kaaani iyani iikiaavai.

Yutaava kua yaagueeqaivaa vaa ausa hanigieeraiya kaa mmiravai

¹⁷ Ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, tuqinnama yaata utuatee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna kua varada nuaira vaidiyya nnaagiai vainara kuaivaa nnaaru ngii giaa ngii mmuuvaa kava rikiaatee.

¹⁸ Iya ngiiti kua tida tunoo: Nnaagiai suaiyauvo nninai vaidiyya ngiari iikiataira maisa aataruuyauvunu kuaiya fai diitada Anutuugaa kua aataruuvaa ngiari tai rikiai kua kiaravaivee. Kua varada nuairaiyaano itaa kua tiravai.

¹⁹ Ii vaidi maisa iya ngii tasipama varida ngiari yaata tinniiyaadiri kua vooyauvai yaata utida ngii hapaama kaaara ii kaaavai. Iya ngiari yaata tinniiyauvunudiri kumimakama yaata utida iikiaa aataruuyauvaa iida varida hama Mmannasa Yoketaivoono iya kaa mmikiai iikiaavai.

²⁰ Mo ngia ni seena na ngiiyara mmuduuya riraiyaso, Anutuugaa kua yoketaa tuanaivaa ngia kutaavaivee kuaivaa mmannammanna ngiingiiyara ngiingiiyara tida yaagueeqama varia rada kuatee. Mmannasa Yoketaivaa yaagueeqaivaa tasipama yaaku varaatee.

²¹ Ngia ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiyara boo tiao tupatupaa variraivaa ngii minaraivaa faannaida varida Anutuugo ngiiyara mmuduuya ruaiveeraivaa safuuma variatee.

²² Gioonna kaaapu Anutuugaa kuaivaara taara yaata utuaiyara boo tida iyara yoketaakiatee.

²³ Vaidiyya iikiaivo vaidi voovai taa taputu kieevoora kaa utu raririima kati naatauvau yapeerayaama ngia Anutuugaa mmayaaya yoketaivaa vooya kaa mmikio Anutuugo iya vitoo yoketaivau yapaivee. Gioonna kaaapu vooya ngiari mmamma iira aataru maisaivaa iikiaiya sa iya tasipama mmoori maisaivaa iida ivaara mmuduuya ruatee. Iya roosiima haruruaraivaa aatuuda iyara boo tida iyara yoketaakiatee.

Yutaava kua yoketaivaa Anutuugaara tiravai

²⁴ Anutuugo ti vitoo yoketaivau yapaivoono aikiooma ngii utinai fai ngia hama haruruaraivaa ta kua yoketaivaa kiaravai. Ivo ari yoosinna yoketaivaki ngii yapa kinai ngia hama ngii mminnamminnaa maisaatainai sirigaida variaaraivaa ta kua yoketaivaa kiaravai.

²⁵ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva putuuvaa Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti yapaivai. Ivo mmuaa tuanaa Anutuugo varikio inna nnutuuvo ngiau aapu vaikio ivo ti kieeta tuanaavai

varioo mmuakiaa mminnaiyauvaara dikio yaagueeqa ari vookaraivo innasi vaivaara ta kua yoketaivaa kiaaravai. Ivo nnaaru hama ngiau mmata uu suaivaki itaama varioo aanna makee varioo fai yapooma mmannammanna itaama nnaasu varinaravaivee. Kua kutaa.

Reveraisiina

Fai yapooma vainara aataruuyauvaa Anutuugo Yisuu Kirisiinna vitauduu too ivo Yuvuaanaa vitauduu iyaavaa too fafaara reeravai. Yuvuaanaa tinniivoota inna avuuvootama hanigioduu yapooma vainara aataruuyauvaa too fafaara reeravai. Ivo too vaa taikaivaivee kiaa fafaara roovo fai yapooma vainaravai. Aavaki vai kua vooyauvai mmataira kuayauvaivee.

Yuvuaano aa yanaa aavaa roo suaivaki vaa ausa hanigiooya Yisuu Kirisiinnara ti Udaangavaivee tuuvaara ngiari nnammutuayi maisa mmooriiyauvaa iya mmiravai. Iya mmamma nniitaraivaava varada koonnama varuu suaiyauvaki iya yaagueeqama varia-teeraivaara Yuvuaano yamayamaa kuaiyauvaa iya kiaa mmioo aa yanaa aavaa reeravai. Iya yaagueeqama varida Anutuugaa tasipama variaaraivaara faannaida variateeraivaara ivo reeravaivee.

¹ *Aa kua aavo tauraa haumaki vau kuaivaa Anutuugo Yisuu Kirisiinna kooyaa vitauduu teeravai. Kiisa suai mmoori aataruuyauvo mmuakiaayasi vainaraivaa Anutuugaa mmoori vareera gioonna kiaapuuya ivo vitaakiaiveeraivaara Anutuugo inna vitauduu iva teeravai. Yisuu Kirisiiva ari aangeravaa titooduu na Yuvuaano inna mmoori vareera vadiiivaa niisi tuoo ni vitauduu na teeravai.*

² *Na taa mmoori aataru mmuakiaayauvaara ngii giaa ngii miee Anutuugaa mmayaayaivaatama Yisuu Kirisiiva kua kutaivaa kooyaa tuuvaatama aa yanaa aavau na kooyaa fafaara ree ngii giaa ngii miaunoo.*

³ *Nnaagiai mmoori aataruuyauvo vainaraivo aa yanaa aavau vaivaa gioonna kiaapu voovoono ivaa kooyaa yaaruivaaraatama gioonna kiaapu vooya ivaa rikiada iikiai-yaraatama Anutuugo iyara yoketaainoo. Nnaagiai Anutuugo aa mmoori aataru aayauvaa iinara suaivo vaa vainima vaivaara ivo iyara yoketaainoo.*

Yaaku saivai sainaidiri taara yoosinna varuu ausa

hanigieeraiyani Yuvuaano fafaara reeravai

⁴ *Na Yuvuaanoona aa yanaa aayauvaa fafaara raunoo. Yaaku saivai sainaidiri taara yoosinna varuu gioonna kiaapuuya mmata Asiaa ivau varuuya vaa ausa hanigieeraiyani na aa kua aayauvaa fafaara raunoo. Anutuugo tauraa varioo aanna makee varioo nnaagiai varinaravoona kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii miaiveera na yaata utuunoo. Mmannasa Yoketaivo ari yaagueeqaivo yaaku saivai sainaidiri taarama vaivoona Anutuugo kieeta varira mmaataivaa vunningiaa variivootama kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ausa nuufaivaa ngii miaiveera na yaata utuunoo.*

⁵ *Yisuu Kirisiiva Anutuugaa kuaivaa makemakee kooyaa ngii giaa ngii miravootama kati ngiiyara yoketaama yaata utuoo ari ausa nuufaivaa ngii miaiveera na yaata utuunoo. Ivo putuuvakidiri tauraa ariinanaa diitoovovee. Ivo mmuakiaa mmatayaa variaa kieetaiya kieeta tuanaivovee.*

Ivoona tiyara mmuduuya ruoo tiyara putuduu inna kiauvo tuuvaara hama ti mminnamminnaa maisaiyauvo mmannammanna ti utivai. Kati tete yaata utuunnaivau mmamma dummukiara ta nookiaunnaano.

⁶ *Ivaara ivo ti iikiai ta ari Koonna Anutuugaa mmoori varada vaidi kieetaiya roosiima varida kati Anutuugaara puara hudeeraiya roosiima variaunnaano. Gioonna kiaapuuya inna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kikio iyara dira yaagueeqaivo tupatupaa itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.*

⁷ *Taatee. Ivo namaivaa tasipama tuoo varinoo. Fai tiinai mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna taaravai. Pirima inna heeda mmataa inna hooyaatama fai iyaatama inna taaravai. Teekiai fai mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variaiya pinaama innara rataaravai. Fai ii aataru ivo itaama nnaasu vainaravaivee. Kua kutaa.*

⁸ *Udaanga Anutuugo tinoo: Tauraa yapeeraivaata nnaagiai yapeeraivaatama na nakaaravovee, tiivo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo diraivoona tauraa varioo aanna makee varioo nnaagiai varinaravai.*

Yuvuaanaa avu tinniivo hanigioduu Yisuunna teeravai

⁹ *Na Yuvuaano ngii seenavai ngieeta neetama ta Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuya variaunnaivaara ta mmuaakaraama varida mmamma nniitaraivaava varaunnaano tiyara diraivoona ti tasipaikiai ta mmuaararavaa varadaata yaagueeqama variaunnaano. Na Anutuugaa mmayaayaivaatama Yisuuva kua kutaivaa kooyaa tuuvaatama gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Kiaa mmiaivaara vooya ivaa irisaivaa mmata voovai nnooriivo ututuuma kioovaa nnutuuvo Patimoosa ivaki ni utu raririima rada kiooduu na variravai.*

¹⁰ Vo Sudaaga voovaki na variaaduu Mmannasa Yoketaivo ni tasipama varuduu na variee rikiaaduu vaidiivaa kuaivo nooma akuaivaa roosuuvu ni mmookaivakidiri pinaama kua tiravai.

¹¹ Ivo kua tiio tunoo: A taannaivaara yanaivau fafaara ree yoosinna yaaku saivai karasaidiri taaravaitanaki variaa vaa ausa hanigiaiyani fafaarama kino kuaivee. Ii yoosinna iyauvaa nnutuuyauvo ataama vainoo. Voovai nnutuuvu Epesiisa voovai nnutuuvu Sumuraana voovai nnutuuvu Perekamaama voovai nnutuuvu Taaataira voovai nnutuuvu Saratiisa voovai nnutuuvu Piratareepiaa voovai nnutuuvu Rautikiaa vainoo. Iyauvaki variyaiyani fafaara raa kiee mmianee. Nooma akua roosiima tuu kuaivoono itaa kua tiravai.

¹² Tuduu rikiee na vaidiivo niita kua tuuvaa hanigia taanaree kiaa iina taaduu tooba hokobaiyauvaa sikau mmannaammannaivaa nnutuuvu gooraivaadiri iima kiooyauvo yaaku saivai karasaidiri taaravaitana ni too vairavai.

¹³ Ni too vauduu iyauvaa vuutaiivaki vaidi roosuuvu dioo vainno ari buruqa hokobaivaa rau kioo ari nniriivau puapusugaa kuu vausaiava rau kioovaatama diravai.

¹⁴ Duduu inna kieeta yausiivo eekaravai vainno puara sipisiipa yausiivaannee nama toroomunnaivaa roosiima poosa tuanaavai vairavai. Vauduu inna avuuvaitana ikia hauru toovaa roosiima teeravai.

¹⁵ Tooduu inna yukuuvaitanaudiri kaayau mmeekiaivo teeravai. Vaidiia kapaaqavaa goora roosuuvaa hudooduu yoketaaduu ivaudiri mmeekiaivo teerayaama teeravai. Tooduu inna kuaivo pinaama nnoori hiinaivo tuoo vioo akua tiraivaa roosiiravai.

¹⁶ Roosuuduu inna yaaku yaadudaivaki aakiapuayauvaa yaaku saivai sainaidiri taarama utu kioo vauduu paipaivaa saivai saivai avaikarauvo inna avaikakidiri tuoo rubi kioo mmaanai kooyaa vairavai. Vauduu inna oori nnikiivo suaivo ikianna tammaa puaisa teerayaama teeravai.

¹⁷ Na inna taa suaivaki na inna yuku oyaivaki viee varee vaidi putuuvaa roosiima vairavai. Vakiaaduu ivo ari yaaku yaadudaivaa niyyaa utuoo tunoo: Sa aatuukianee. Na tauraa variauvono fai na nnaagiai varinaravai.

¹⁸ Aanna makee na hara kiee variaunoo. Vaa na putuauvoono na kava diitee aanna hara kiee variee fai tupatupaa varinaravai. Vaa na putira aataruuvaaaraatama yoosinnaivaa nnutuuvu Haiiriisa ivaki putiraiya variraivaaraatama haitatuura kiivaa utuauvai.

¹⁹ Inna aikioo vaa a taannaivaara fafaara raanee. Makee vai aataruuyauvaaraata nnaagiai vainaraiyauvaaraatama fafaara raanee.

²⁰ Aakiapuaa yaaku saivai karasaidiri taaravaitana ni yaaku yaadudainniivaki vaiyauvaa oyai haumaki vaivaa fai na i kiaa i mmunaravai. Tooba hokobaiyauvaa sikau gooraivaadiri iima kiaiyauvo yaaku saivai karasaidiri taarama oyai haumaki vaivaatama fai na i kiaa i mmunaravai. Toobaiyauvo inna yoosinna yaaku saivai karasaidiri taaravaitanaki vaa ausa hanigia kiada variyai Anutuugaara nuunairiyavee. Aakiapuayauvo inna iya aangeraiya iyara haitatuurayavee.

2

Epesiisaayani reera kuavai

¹ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Epesiisa ivaki Anutuugaara nuunairiyani yanaivaa fafaara raa kiee iyara haitatuura aangeraiava mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na vaidiivo aakiapuaa yaaku saivai sainaidiri taarama ni yaaku yaadudaivaki utu kiee vaina tooba hokobaiyauvaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana vuutaivakidiri nuaina variee na aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee.

² Ngia mmoori iikiayauvaa vaa na tee rikiauvai. Ngia mmamma mmuyai mmutu rikiaa mmoori varada mmuaararavaa teeda rikiaata ngia yaagueeqama yoketaama varida mmoori iikiaavai. Ngia hama vaidi maisaiyara yoketaakiaavai. Vaidi vooya ngiariiyara ta aposorooyavee kiaa kiada hama aposorooya mmooriyyauvaa iikiaani ngia iya kuaiyauvaa rikiaa iya mmooriyyauvaa teeda rikiaavo iya kiaa kuaiyauvo unnakuayauvai kiaavai.

³ Vaa na tee rikiauvai. Ngia niyara yaagueeqakiaivaara vaidiia mmoori maisaivaa ngii miaani teeda rikiaata mmannammanna yaagueeqama varida hama ni nnutuuvaa pikiaavai.

⁴ Ngia itaama yoketaama iikiaaniaata aa kua aavaara na ngiyyara hama ni yoketaano. Ngia tauraa niyara pinaama mmuduuya ruaivaa vaa ngia pikiada aanna nnaagiai ngia kisama niyara mmuduuya ruano.

⁵ Ngia tauraa variaa aataruuvaa yaata utuatee. Vaa ngia ivaa pikiada haruruano. Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada vaa ngia tauraa iikiaivaa

kava iikiatee. Mo fai ngia hama ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikikiai fai na ngiiisi ngiee ngiisi vai toobaivaa vara kiee rasuuma kiaanaravaivee.

⁶ Vo kua voovaara na ngiiyara ni yoketainoo. Vaidi Nikoraasaa nnaagiai nuairaiya mmooriivaara pinaama ngii nnannatainoo. Neeta ivaara pinaama ni nannatainoo.

⁷ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoona Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaiya kiaa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee. Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya fai na tinai ngia yatari iiraivaa nneeda tupatupaa variaaravai. Ii yatari ivo Anutuugaqaa yoosinnaivaki diivai.

Sumuraanaayani reera kuavai

⁸ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Sumuraana ivaki Anutuugaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiee iyara haitatuura aangeravaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na tauraa variee nnaagiai varinaraivo vaa na putuee kava diitaivoono aa kua aavaa ngii giaa ngii nnaavee.

⁹ Vaa na tee rikiauvai. Kaayau mmuaararaivo ngiisi vaikio hama ngii mminnaataikiai ngia kuminaya variaano. Itaama vaikioota Anutuugaqaa yaagueeqaivo ngii suvuaikiai hama ngia kutaa kuminaya variaano. Vaa na tee rikiauvai. Gioonna kiaapu Yutayaa vooya ngiariyara kiaanoo: Ta Yutayaa tuanaayavee, kiaa ngiiyara maisa kua kuaivai. Iya unnakua kiaa ngiariyara kiaanoo: Ta Yutayaa tuanaayavee, kiaa iya Sataangaa gioonna kiaapuyavee.

¹⁰ Mmuararaivo kiisa sui ngiisi nninaraivaara sa aatuukiatee. Rikiaatee. Ngiiikidiri vooya fai Sataango ngii iinno taanaree kiaa iinai vaidi vooya oovi nnauvaki ngii yapa kikio fai mmuaararaivo yaakuuvaitana sui ngiisi vainaravai. Sa ni pikieeraida mmannam-manna niyara yaagueeqaidada ngii putira suaivaki fai ngia homo yaagueeqama varikiai na irisai tupatupaa variraivaa ngii minaravai.

¹¹ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoona Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaiya kiaa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee. Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya kava putira suaivaki hama maisama variaaravaivee.

Perekamaamaayani reera kuavai

¹² Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Perekamaama ivaki Anutuugaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiee iyara haitatuura aangeravaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na paipaivaa saivai saivai avakaraivo niisi vaivoono aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee.

¹³ Ngia hara kiada variaa yoosinnaivaa vaa na tauvai. Sataangoota ivaki kieetavai variivaatama vaa na tauvai. Ivo varikiinnaata hama ngia ni nnutuuvaa pikieeraida puaisakama utuaano. Vaidi voovai nnutuuvo Adipaava hama ni pikieera ni mmayaayavaa yaagueeqama kioo kiaa mmuuvaa vaidi vooya inna vitada ngii yoosinnaivaki Sataangootama varuuvaki ruputu kiooduu putiravai. Ruputu kiooduu putuu suaivaki ngia niyara kutaavaivee kiaa kuaivaa hama pikieeravai. Mmannammanna ngia yaagueeqama kutaavaivee tida nnaasu variravai.

¹⁴ Ngia itaama yoketaama uuduaata aa kiisa kua aayauvaara na ngiiyara hama ni yoketainoo. Gioonna kiaapu vooya ngii tasipama variaiya nnaaruaa vaidi voovai nnutuuvo Biraamo tuu kuaiyauvaa rikiaida iikiaavai. Nnaaru ivo ari vo vaidi voovai nnutuuvo Barakaanna gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa iida varaateera aataruuvaa kiaa mmioo vitaduu ivoono Isairaa gioonna kiaapuuya vitaduu iravai. Iya yeenna fayaiyauvaa unnakua anutuuyauvaa mmuuyauvaa nneeda sabi heera aataruuvaa iida kumimakama variateeraivaara iya vitaduu iravai.

¹⁵ Mmuai karaama ngiiikidiri variaa vooya Nikoraasaa nnaagiai nuairaiya kua maisaiyauvaa rikiaida iikiaavai.

¹⁶ Ivaaraida hanigiada ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiaatee. Mo fai ngia hama pikieerama kikiai fai na kiisa sui ngiisi ngiee gioonna kiaapu maisama variaiyatama rapinaravai. Paipa avakaraivo ni avaiakidiri tiivaadiri na iyaatama rapinaravai.

¹⁷ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoona Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaiya kiaa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee. Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya fai na ngiau aapu hataumaki vai yeennaivaa nnutuuvo menaivaa ngii minaravai. Ngii miee sikau poosaivau nnutu karaasa fafaarama kaiiyauvaatama mmuaavai mmuaavai ngii minaravai. Ii nnutu karaasa iyauvaa hama mmuakiaaya rikiaaravai. Mmuavai mmuaavai sikau vareera nakaaraivo ariinoo nnaasu fai rikiaanaravai.

Tuatairaayani reera kuavai

¹⁸ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yosinna Tuaataira ivaki Anutuugaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiese iyara haitatuura aangeraiavaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na Anutuugaa Mmaapuuvooonoo aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Ni avuuvaitana ikia hauruuvoo taivaa roosiima taivai. Kapaaga gooraivauidiri mmeekiaivo taivaa roosiima ni yukuuvaitanauidiri mmeekiaivo taivai.

¹⁹ Ngia mmoori iikiaiyouvaa vaa na tee rikiauvai. Ngia niyara mmuduuya rida niyara kutaavaivee tida ni mmooriivaa iida mmuaararaiavaa teeda rikiaadaata ngia mmannam-manna yaagueeqama yoketaama varida mmoori iikiaavai. Ngia tauraa kiisa mmooriivaa iiravai. Aanna makee ngia pinaa mmooriivaa iikiaivaa vaa na tee rikiaunoo.

²⁰ Ngia itaama yoketaama iikiaaniaata aa kua aavaara na ngiiyara hama ni yoketaunoo. Gioonnaivaa nnutuuvoo Yesapereeva ariiyara tinoo: Na Anutuugaa kuaivaa ngii giaa ngii miraivovee, tiivaa ngia hama inna ooqoo kiaavai. Ivo koonnama ni kuaivaa gioonna kiaapuuya kuaa mmioo sabi heera aataruuvaa iya vitainno unnakua anutuuyaavuaa mmira yeenna fayaiyuvaa nneera aataruuvaaatama iya vitaiikiai iikiaavai.

²¹ Ivo ari mminnamminnaa maisaiyuvaa pikiaiveera na hokoba suai innara faannaina variee tauko hama ivo ari sabi heera aataruuvaa inna pikiaataivai. Inna iikiaataivai.

²² Ivaara na innaatama inna tasipama varida sabi mmuara heeraiyaatama nniitareeraivaa mminai fai iya kaayau mmamma nniitareeraiyavuaa varaaravai. Iya inna tasipama mmoori maisaiyuvaa iikiaiyouvaara hama yaata utida pikieerama kikiyai fai na kaayau mmamma nniitareeraiyavuaa iya mminaravai.

²³ Iya mmi kiese inna nnaakaraiya ruputinaai putuaaravai. Fai na itainai mmuakiaa gioonna kiaapuuya vaa ausa hanigiada Anutuugaara nuunairaiya arinaima teeda rikiaada kiaara: Vaa ivo gioonna kiaapuuya yaata utira kuaivaata iya iikiataira aataruuvaaatama arinaima rikiaavaivee, kiaravai. Fai ngia mmatayaa iikiaiyouvaa irisaiyuvaa mmuaavai mmuaavai na safuuma ngii minaravai.

²⁴ Itaama vaikiyai rikiaada ngia Tuaataira variaa vooya ii maisa aataru iya iikiaa kua ivaa hama ngia rikiaada iikiaavai. Iya kiaanoo: Ta Sataangaa kua maisa hataumaki vaivaa rikiaunnaano, kiaani hama ngia rikiaavai. Ngia itaama hama rikiaiya na ngii kiaanoo: Na hama vo mmuaararai voovai ngiiyaa yapaanaravaivee, kiaanoo.

²⁵ Mmoori yoketaivo ngiisi vaivaa puaisakama utuatee. Puaisa utida varikiakiai tee fai na tiinaravai.

²⁶ Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya na ngii miau mmooriivaa iidada na tiinara suaiivaki mmannammanna iikiakiai gioonna kiaapu mmatayaiyara dira yaagueeqaivaa fai na ngii minaravai.

²⁷ Ni Napoova iyara dira yaagueeqaivaa ni muuvaa fai na ngii minaravai. Ngii minai fai ngia yaagueeqa aina yauvaadiri utida iyara diaaravai. Dida vaida kuu yavaivaa rummua mumunu utiraivaa roosiima iya ruputuaaravai.

²⁸ Fai na pataraara aakiapuivaatama ngii minaravai.

²⁹ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovooonoo Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaiya kuaa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee.

3

Saratiisaayani reera kuavai

¹ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yosinna Saratiisa ivaki Anutuugaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiese iyara haitatuura aangeraiavaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Anutuugaa Mmannasa Yoketaivo ari yaagueeqaivo yaaku saivai sainaidiri taaravaitana vaivaa na utuee aakiapuaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana utuuvooonoo na aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Ngia mmoori iikiaiyouvaa vaa na tee rikiauvai. Vaidi vooya ngiiyara kiaanoo: Iya yaagueeqama hara kiada variaano, kiaani teeda ngia vaidi putiraiya roosiima variaavai.

² Ni Anutuugaa avuuvau na taukai ngia iikiaa mmooriyouvaa hama ngia iima safuuma taikaavai. Ivaara diitada avu teeda vaida mmoori yoketaivo homo ngiisi vaiyuvaa yaagueeqama iikiatee. Hama iiraida pikikio mmooriivo ngiisi vaiyauvo fai taikaanaravai.

³ Vaidiyya ni mmayaayaivaa ngii giaa ngii muduu ngia rikiaada puaisa utuuvaa keenaa yaata utida rikiaada iikiatee. Iida ngiingii mminnamminnaa maisaiyuvaa pikiaada hani-giada yoketaama variatee. Mo fai ngia hama diitada avu teeda vairaida varikiyai vaidi mmuara vareeraivo akiairaama virayaama fai na ngiisi vinai ngia hama na kuanara suaivaa taaravai.

⁴ Itaama vaikiyai ngia Saratiisaiya ngiikidiri variaa kiisa vookiatatanoono hama iya ngiari buruqaiyuvaa kainaama ruaavai. Iya yoketaama variaivaara fai iya buruqa pposaiyuvaa rau kiada ni tasipama nookiaaravai.

⁵ Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya fai ngia iya roosiima buruqa poosaiyauvaa rammuaaravai. Vaa ngii nnutuuyauvo varira yanaivo vaivau vaiyauvaa hama na ruganai fai ngia tupatupaa variaaravai. Ni Napoonna avuuvuunnaata ari aangeraiya avuuyauvunuaatama na kooyaa iyara tinara: Inna ni nnaagiai nuairaiyavee, tinaravai.

⁶ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaiya kiasa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee.

Pirataareepiaayani reera kuavai

⁷ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Pirataareepia ivaki Anutuugaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiese iyara haitatuura aangeraiavaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na ari vookaraama yoketaa tuanaavai variee kua kutaivaa kiauvoono aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Na Davuitiinna yoosinna karaasa ngiaau aapu vaivaa kiivaa utuee sipuuvaa fai na hatuaa kino hama gioonna kiaapu voovoono yopeema sipuuvaa rainaravai. Fai na sipuuvaa rau kino hama voovoono yopeema hatuaanaravai.

⁸ Ngia mmoori iikiaiayauvaa vaa na tee rikiauvai. Ngia kiisama yaagueeqama variaivaa vaa na tauvai. Ngia itaama varidaata ni kuaivaa rikiaada iida hama ni nnutuuvaa pikiaavai. Taatee. Vaa na ngiini sipuuvaa hatuaa kiauvi. Hama gioonna kiaapu voovoono yopeema ii sipu ivaa rainaravai.

⁹ Rikiaatee. Sataangaa gioonna kiaapuuyaano unnakua kiasa ngiariiyara kiaanoo: Ta Yutayaa tuanaayavee, kiaiya unnakuavai kiaavai. Fai na iya tinai iya numa ngii yuku oyaiyauvaki toorivu yau harada varida na ngiyyara mmuduuya ruauvaara fai iya arinaima rikiaada ivaara kooyaa kiaaravai.

¹⁰ Fai iinno taanaravo gioonna kiaapu mmuakiasa mmatavau variayasi nnino iyasi pinaa mmuaaravai vaineravai. Mmuaraaravaa teeda rikiaadaata mmannammanna yaagueeqama variateera kiau kuaivaa vaa ngia rikiaada yaagueeqama variaivaara fai ii mmuaararai ivo ngiisi nninai rikiee na iinai fai ngia aikiooma yoketaama variaaravai. Fai na ngii vatee yoketaivau yapanai yoketaama variaaravai.

¹¹ Fai na kiisa suai ngiisi kuanaravai. Gioonna kiaapu voovoono ngia mmatayaa mmoori varaa irisai yoketaivaa sa ngiisidiri ravisiaiveeraivaara ngiisi vai mmooriyauvaa puaisa utida iikiatee.

¹² Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya fai na ni Anutuugaa nuunaira nnau pinaivaki tuunna roosiima ngii yapa kinai ngia hama ivaki pikiaaravai. Fai ivaki tupatupaa variaaravai. Fai na ni Anutuugaa nnutuuvuutaama inna yoosinnaivaa nnutuuvuutaama ngiyyaa fafaarama kiese niiniyavee, tinaravai. Ii yoosinna ivaa nnutuuvo Yerusareema karaasavai fai ngiaau aapu ni Anutuugaasidiri tiinaravai. Ni nnutu karaasavaatama na ngiyyaa fafaarainaravai.

¹³ Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiaiya kiasa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee.

Rautikiaayani reera kuavai

¹⁴ Gioonna kiaapu vaa ausa hanigia kiada yoosinna Rautikiasa ivaki Anutuugaara nuunairaiyani yanaivaa fafaara raa kiese iyara haitatuura aangeraiavaa mmianee. Aa kua aavaa raanee. Na kua kutaivaa nakaaraivoono hama na gioonna kiaapuuya pikieeraina na Anutuugaa kuaivaa safuuma iya kiasa mmiauvai. Anutuugo mmuakiasa mminnamminnaavai iiraivaa oyaivoono na aa kua aavaa ngii giaa ngii minaravee.

¹⁵ Ngia mmoori iikiaiayauvaa vaa na tee rikiauvai. Ngia hama mmuaa yaatavai utida adaivaa roosiima ni ngieera variaavai. Ngia hama mmuaa yaatavai utida pinaama totooakivaa roosiima ni vaini variaavai. Ngia mmuaa yaatavai utida adaivaa roosiima variaatiri. Ni yoketaitirivee. Ngia mmuaa yaatavai utida pinaama totooakivaa roosiima variaatiri. Ni yoketaitirivee.

¹⁶ Hama ngia itaama variaano. Ngia irisoo tammaayaa variayaa roosiima varida taara yaata utida varida kiisama totooakivaa roosiima variaivaara na ni avavakidiri nnoori subikiekieevaa visirayaama na ngii ooqoo tiee ngii visi pikiaanara iikiaanoo.

¹⁷ Ngia kiaanoo: Ta kaayau sikaayauvoota mmuakiasa mminnaiyauvootama tiisi vainoo. Ta aanii mminnaavaara buaakiaarannee? kiaavai. Ngia itaa kua kiasa kiadaata ngia yoonoosupuaaya variaivaara hama ngia arinaima rikiaanoo. Ngia kati vaidiya variaani vooya ngiyyara boo tiraivaara hama ngia arinaima rikiaanoo. Ngia mmanna haipuya varida taguaada varida avu huruutaya variaivaara hama ngia arinaima rikiaanoo.

¹⁸ Ivaaraina na niisi vai kuaivaa ngii giaa ngii minaravee. Ngia vaidi nnoonnaya variateeraivaara sikau goora yoketaa tuanaiyauvaa niisidiri yookaama kiada varaatee. Ngia maisama taguaada variraivaa hauma kiateeraivaara niisidiri buruqa poosaiyauvaa yookaama kiada vara rau kiada varikio fai hama ngii mmamma maisainaravai. Ngii

avuuuauvaa tuqinnama taateeraivaara niisidiri marasiinaivaa yookaama kiada ngiingii avuuyauvunu siikakiaaraivaara varaatee.

¹⁹ Mmuakiaa gioonna kiaapu na mmuduuya ruauyaata na kuaivaa yaagueeqama tiee iya safu safuuma variateeraivaara mmamma mmuaararavaa iya mmiauvai. Ivaara mmuaa kuavai rikiada nnikiaraida ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada yoketaama variatee.

²⁰ Rikiaatee. Na sipuuvaa vainiivau diee vaina ivau ruaunoo. Mo fai gioonna kiaapu voovoono ni avaivaa rikioo sipuuvaa hatuaa kinai fai na innasi viee inna tasipama yeenna nneeno ivo ni tasipama yeenna nneenai ta mmuaavau yoketaama variaaravai.

²¹ Fai yapooma Sataango ngii iinno teenai ngia yaataraiya na tinai na kieetavai variaa mmaataivau ngia ni tasipama variaaravai. Na iinno teera aataruuvaa yaatara kiee ni Napoova kieetavai varii mmaataivau na inna tasipama variauneema fai ngia variaaravaivee.

²² Gioonna kiaapu arinaima rikiai voovoono Mmannasa Yoketaivo vaa ausa hanigiayi kiaa mmii kuaivaa kii arinaima rikiaivee.

Tooba hokobaiyauvaa vuutaivaki duu vaidiivaa roosuuvoono niita itaa kua tiravai.

4

Ngiau aapu varuuya ngiari ausa

mmuduuyaiyauvaa Anutuuqaa mmiravai

¹ Ivo itaa kua kiaa taika kiooduu rikiee na taaduu ngiau aapu sipuuvu hatuaa roo vuduu nooma roosuu avaiivo vaa tauraa niita kua tuduu rikiaivoono kava niita kua tioo tunoo: Pikiiee aapi ngiane. Nninai tee nnaagiai vainara aataruuyauvaa fai na i vitinaravaivee,

² tuduu tuu saivaata Mmannasaivo ni tasipooduu rikiee na taaduu ngiau aapu kieeta varira mmaata voovai ni too vauduu too vaidi voovoono ivau variravai.

³ Varuduu too inna oori nnikiivakidiri kaayau mmeekiaivo sikau yoketaa kookee kuauvaitana nnutuuvaitana yasipaa koniriaana roosiima teeravai. Tooduu ivo varira mmaataivaa furainaivo yanaaduu kuau sikauvaa nnutuuvo emeraara roosiima ututuuma kieeravai.

⁴ Ututuuma kiooduu mmaataiyauvo vo vaidivai taika kioo vo vaidivai yaaku saivakidiri taarama taarama ivo varira mmaataivaa ututuuma kiooduu mmaataiyauvo vauneema vaidi yokovaiyaatama iyauvunu variravai. Iya buruqaiyauvo poosauduu vaidi kieetaiya tommeeka sikau gooraivaadiri iima kiooyauvo iya kieetaiyauvunu vairavai.

⁵ Ii kieeta varira mmaata ivakidiri saneetuvo utuduu ngiaarunnaivo akua tuduu ari vo akua vo akuaiyauvo tiravai. Tuduu tooba hauru tooyauvo yaaku saivai karasaidiri taaravaitana kieeta varira mmaataivaa vunniivau teeravai. Iyauvo inna Anutuuqaa Mmannasaivo ari yaagueeqaivo yaaku saivai sainaidiri taaravaitana vauvo teeravai.

⁶ Tooduu kieeta varira mmaataivaa vunniivau ariivo karau mminnaa voovai nnoori haruunga pinaivaa roosiima mmannammannaanaruavai.

Itaama uduu kieeta varira mmaataivaa kuai mmookai sainai sainai fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadoono dida vairavai. Ii fayai roosuu iyauvo korokorooma rada nuauduu iya kuai mmookaiyauvunu kaayau avuuyauvo vairavai.

⁷ Tauraiivoono fai raiyoonaiivaa roosiima dioo vauduu inna inanoovo puara burimakau ooravai roosiima dioo vauduu raammiiivaa viri nnikiivo vaidi viri nniki roosiiravai vauduu nnaagiai tuanaivo ngiaamma tuauvo mainnimainniima roo vuvvaa roosiima diravai.

⁸ Mmuavai mmuaavai iya haayaiyauvo yaaku saivai karasaidiri mmuaavai vairavai. Iya mmamma mmuakiaavai mmemmaiyauvakiaata veraiyauvunuaatama kaayau avuuyauvo vairavai. Ii fayai roosuu iyauvo hama pikieeraida ikiannagisanna heenageena mmannammanna kuaru tida tunoo:

Udaanga Anutuuqo mmuakiaa mminnaayauvai
yaataroo diraivo
yoketayoketaa tuanaa ari vookaraivoovee.
Ivo tauraa varioo aanna makee varioo
nnaagiai varinaravaivee.

Iya itaa kua kuaruuvaa tiravai.

⁹ Ivo kieeta varira mmaataivau variivoono fai tupatupaa varinaravai. Innara fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadoono kuaru tida variravai. Iya inna oyai ari vookarauvaara kuaru tida inna nnutuuvo ngiau aapu vauvaara kuaru tida yoketaavaivee tiravai.

¹⁰ Iya itaama kuaru tida varuu suaivaki yokovaiya vo vaidivai taika kioo vo vaidivai yaaku saivakidiri taarama taarama kieeta varira mmaataivau variivaa yuku oyaivaki vida varada vida ivo tupatupaa varinaraivaara ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmi-ravai. Mmi kiada ngiari tommee kaiyauvaa rabara kiada inna mmaataivaa vunnigiatata mmataivau kagaari kiada tunoo:

¹¹ Ti Udaanga Anutuugovee.

E nnaasu yoketaama varianna tuanaakuavee.

Ivaara vaidiia i oyai ari vookaraivaara

yoketaavee kiaa kiada

i nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiada

i yaagueeqaivo vaivaara yoketaaavee kiaavai.

A mmuakiaa mminnaayauvai iiraikuavee.

I iikiataivaugiataama a iikianna mminnaiyauvo

vaikiai variaaavee.

Ivaara ta aiyara kua yoketaivaa kiaunnanoo.

Iya itaa kua kuaruuvaa tiravai.

5

Puara Sipisiipa Nnaakaraivo yanaivaa radudeeravai

¹ Na taaduu kieeta varira mmaataivau varuuvoono ari yaaku yaadudaivaadiri yanaa hovekama kioovaa utu kioo vairavai. Ii yanaa ivaa aakiaivakiaata mmaanaivaunnaatama fafaaraivo vauduu ivaa rabanikeevoora manu yaaku saivai karasaidiri taarama ivau vairavai.

² Vauduu tee na rikiaaduu aangeraa yaagueeqauvoono pinaama aayanna roo tunoo: Dee vaidivoono yoketaa tuanaavai variivaara aikiooma manuuyauvaa utu rabanika kioo yanaivaa raduda kioo yaarinanannee?

³ tuduu rikioo hama yopeema ngiau aapu varuu vaidi voovoona ivaa raduda kioo taataama uuduu hama yopeema mmatayaa varuu voovootama ivaa raduda kioo taataama uuduu mmata mmemmaivaki varuuyakidiri hama yopeema voovoota iikiataama variravai.

⁴ Hama vaidi voovoona yoketaa tuanaavai varioo aikiooma ivaa raduda kioo toovaara na pinaama rateeravai.

⁵ Ratee variaaduu vaidi yokovaa voovoona ni tunoo: Sa rataanee. Taanee. Yutaanna oyaivakidiri fai raiyoonaivaa roosuu vaidiivo diiteeravai. Ivo Davuitinna oyaivakidiri diitoovoona vaa yaagueeqainno yaatareeravoonora tuoo manu yaaku saivai karasaidiri taarama vaiyauvaa fai aikiooma utu rabanika kioo yanaivaa radudaanaravaivee, tiravai.

⁶ Tuduu rikiee na taaduu kieeta varira mmaataivo vauduu fayai roosuu ari vookarau taarama taaramada ivaa ututuuma duduu iya tammaivaki Puara Sipisiipa Nnaakaraivo dioo vauduu yokovaiya iya ututuuma kiada variravai. Na taaduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa ruputu kioodoo putuuvaa roosuuvu ivau dioo vauduu inna kieeta tinni-ivakidiri aaruuyauvo yaaku saivai karasaidiri taarama vauduu inna avuuyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama vairavai. Inna avuuyauvo inna Anutuugaa Mmannaasivo ari yaagueeqaivo yaaku saivai sainaidiri taaravaaitana vairavai. Vauyauvaa Anutuugo iyauvaa titooduu mmuakiaa mmataavau nuairavai.

⁷ Puara Sipisiipa Nnaakaraivo oro kieeta varira mmaataivau variivaa yaaku yaadu-daivakidiri yanaa hovekama kioovaa vareeravai.

⁸ Varooduu teeda fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadootama vaidi yokovaiya vo vaidivai taika kioo vo vaidivai yaaku saivakidiri taarama taaramadootama vida varada inna yuku oyaivaki vairavai. Iya mmuaavai mmuaavai kitaa roosuu mminnaiyauvaa utida kuu yavaa gooraivaadiri iima kiooyauvaa utiravai. Iya kuu yavaa aakiaiyauvaki yatari ranaivaa hudooduu suuda yoketaa vuuvaa yapa kiooyauvo Anutuugaa gioonna kiaapuuya yaaku vareeraivaa roosiiravai.

⁹ Iya diitada dida vida karaasa kuaru voovai tida tunoo:

Vaidiia i ruputu kioovaara

a nnaasu yoketaavai variannaikuaano

fai aikiooma yanaa hovekama kioovaa varee

manuuyauvaa rabanika kiaanaravai.

Vaidiia i ruputuduu i kiauvo tusoovaadiri

a gioonna kiaapuuya yookaama kiee

Anutuugaani iya viteeravai.

A vo oyai vo oyaivakidiriataa

- vo kua vo kua kiaivakidiriaatama
 vo mmamma vo mmammaivakidiriaata
 vo mmata vo mmataivakidiriaatama
 gioonna kiaapuuya Anutuugaani viteeravai.
¹⁰ Vaa a iya vatee kiaannani
 iya kati Anutuugaara puara hudeeraiya roosiima
 inna mmoori varada kieetaya variaano.
 Fai iya mmatayaa variayara diaaravaivee.
¹¹ Iya itaa kua kuaruuvaa tuduu na kava tee kuaru akuaivaa rikiaaduu aangeraa
 kaayakaayau ari vookarauya hama yopeema vaidiiya yaaruatauya kuaru tida varida
 kieeta varira mmaataivaatama fayai roosuu ari vookarau taarama taaramaatama vaidi
 yokovaiyaatama ututuuma kiada
¹² dida vaida pinaama kuaru tida tunoo:
 Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa
 vaidiiya ruputu kioovoono
 yoketaa tuanaavai variivaara
 aikiooma gioonna kiaapuuyara dioo vainno
 aikiooma mminnaa yoketaiyauvaa varoo
 aikiooma tinni yoketaivaa varaikio
 yaagueeqaivo innaki vaivai.
 Aikiooma gioonna kiaapuuya
 inna nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiada
 inna oyai ari vookaraivaara yoketaavee tida
 innara kua yoketaivaa kiaavaivee.
¹³ Iya itaa kua kuaruuvaa kiaa taika kiooduu na rikiaaduu mmuakiaa ngiau aapu
 varuuyaata mmatayaa varuuyaatama mmata mmemmaivaki varuuyaata nnooriki varu-
 uyaatama kuaru tida tunoo:
 Kieeta varira mmaataivau variraivaaraata
 Puara Sipisiipa Nnaakaraivaaraatama
 ta kua yoketaivaa tupatupaa kiaaravee.
 Iwaitana nnutuuvaitana nnaasu
 ta tupatupaa ngiau aapu yapaaravee.
 Iwaitana oyai ari vookaraivaitanaata
 ivaitana yaagueeqaivaitanaatama
 tupatupaa vakiaivee.
¹⁴ Iya itaa kua kuaruuvaa kiaa taika kiooduu fayai roosuu ari vookarau taarama
 taaramadoono iya sai tunoo: Kua kutaavee, tuduu rikiada yokovaiya ivaitana yuku
 oyaivaitanaki vida varada vaida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa ivaitana mmiravai.

6

Puara Sipisiipa Nnaakaraivoono manuuyauvaa

utu rabanika kieeravai

¹ Yanaa hovekama kioovau manu yaaku saivai sainaidiri taarama vauduu na taaduu
 Puara Sipisiipa Nnaakaraivoono manu tauraanaivaa utu rabanika kieeravai. Utu ra-
 banika kiooduu tee na rikiaaduu fayai roosuu ari vookarau voovoono ngiaarunnaa
 akuaivaa roosiima tunoo: Ngianee,

² tuduu rikiee na taaduu puara hoosa eekaraivo nniravai. Nnuduu too inna
 mmookaivau varuu vaidiiivo suru yau suruuvaa utu kioo vauduu vaidiiya yaatareera
 vaidiiivaa tommeekaivaa vara inna kieetaivau apu kiooduu vairavai. Vauduu too ivo
 ari nnammutuaa vooya yaatara kioo vioo mmannammanna vooyaataama yaataraanara
 viravai.

³ Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu inanoovaa utu rabanika kiooduu tee na rikiaaduu
 fayai roosuu ari vookarau inanoovoono tunoo: Ngianee,

⁴ tuduu rikioo puara hoosa kookevo nniravai. Nnuduu too inna mmookaivau varuu
 vaidiiivo mmatayaa variraiya yoketaama variraivaa rugeera yaagueeqaivaa vareeravai.
 Fai ivo tinai rikiada vaidiiya ausa nuufaivaa pikiada ngiari ruputu ngiari ruputudada
 putuaara yaagueeqaivaa vareeravai. Varoo paipa avaikarauvaa varoo utu kioo vairavai.

⁵ Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu tammaivaa utu rabanika kiooduu tee na
 taaduu fayai roosuu ari vookarau tammaivoono tunoo: Ngianee, tuduu rikiee na
 taaduu puara hoosa upisiivo nniravai. Nnuduu too inna mmookaivau varuu vaidiiivo
 mmuaararairavaa hiri kioo too rikieera kiikoovaa utu kioo vairavai.

⁶ Utu kioo vauduu na rikiaaduu fayai roosuu ari vookarau taarama taaramada tam-maivakidiri aarareera suaivaara vaidi kua roosiima tioo tunoo: Yeennaivaa nnutu-uvo vuuitaivo mmuaaneetu mmuaararaivaara mmuaa suaivai mmoori varaivaa iri-sai sikauyauvaa ivaara yapaatee. Vo yeennavai nnutuuvo baariivo taaravoomaneetu mmuaararaivaara kava mmuaa suaivai mmoori varaivaa irisai sikauyauvaa ivaara ya-paatee. Mmoori aakiaivaki yataraiivaa nnutuuvo oriipaiyauvaata vuainaiyauvaatama sa tuayanna ruatee. Kuaivo tuoo itaa kua tiravai.

⁷ Puara Sipisiipa Nnaakaraivoono manu eera ivavaa utu rabanika kiooduu tee na rikiaaduu fayai roosuu ari vookarau eera tammaivoono tunoo: Ngianee,

⁸ tuduu rikiee na taaduu puara hoosa poosa kuaivo nniravai. Nnudu too inna mmookaivau varuu vaidiivaa nnutuuvo Putira Vaidivai variravai. Puara hoosa voovau varuu vaidiivaa nnutuuvo Hairiiso inna nnaagiaivau nniravai. Fai yapooma mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variaya taarama taarama mmatanaa rukaakama kiada voovau voovau variaaravai. Ivaitana mmuaa mmatanaavai ruputuara yaagueeqaivaa vareeravai. Fai ivaitana ivaki variaya tikiai vooya rapidada putikiai vooya yeenna raida putikiai vooya nniitareeda putikiai fai mmaraiaano vooya gutikiai putuaaravai.

⁹ Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu eera ivavaa utu rabanika kiooduu tee na taaduu yeena tapi voovai kiisama ngiaunnannuma iima kioovaa mmemmaivaki gioonna kiaapu nnaaru ruputu kiooduu putuuya mmagiaiya variravai. Ii gioonna kiaapu iya Anutuuga mmayaayaivaa kiaa kookieema kiada hama pikieera kiada inna mmooriivaa mman-nammanna yaagueeqama uuvaa vaidi vooya iya ruputuduu putiravai.

¹⁰ Iya mmagiaiyaano pinaama aayanna tida tunoo: Udaanga Anutuugo, yaagueeqaivo iisi nnaasu vaikiai a yoketaa tuanaakua nnaasu variee kua kutaivaa kiannaiqua dairi suai fai mmatayaa varuuya ti ruputuuyaki kua pinaivaa yapa kiee ti kiauvo tusoovaa irisai maisaivaa iya mminarannee?

¹¹ tuduu rikioo Anutuugo buruqa poosaiyauvaa iya mmioo tunoo: Kiisama ngia ivau tirooma variatee. Ngii seena homo mmatayaa varida ngii roosiima mmoori vareeraiya vaidiia ngii ruputuneema fai iya ruputikiai na iya yaaruue teeno aikiooma vainai tee fai na irisai maisaivaa ngii ruputuuya mminaravaivee, tiravai.

¹² Tuduu rikiee na tee vakiaaduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivo manu karasai diaivaa utu rabanika kieeravai. Rabanika kiooduu too mmataa kuaru pinaa ari vookarauvo utuduu suaivo buruqa maisa upisi kuaavaa roosiima hanigoo heeneeruvai vauduu kuraagaivo mokosamauvo kiau roosiinno kookeevai vairavai.

¹³ Vauduu too aakiapuuiyauvo ngiau aapuuvakidiri tasukua rada mmataki tiida viravai. Nnaammuya iira piguuyauvaa yuunna pinaivo utikiai tasukua rada tiida virayaama aakiapuuiyauvo tasukua rada tiida viravai.

¹⁴ Vuduu yanaivaa hovekakaianeema ngiauvo hovekainno vioo kieeravai. Vioo kiooduu mmuakiaa taapiiyauvootama mmuakiaa nnooriivo ututuuma kioo varuu mmata mmuakiaayauvootama ngiari mmaataiyauvunu pikiada hayu vooyauvunu vairavai.

¹⁵ Itaama vauduu teeda mmatayaa varuu kieeta nnoonnaiyaata kiisa kiisa kiee-taiyaatama rapira kieetaiyaata hoonahaana suvuauyaatama vaidi kaayau yaagueeqa-yaata mmuakiaa vaidi sikaunnaadiri yookaama kiada vitooyaataama mmamma dum-mukiara kati ngiari nuauyaatama iyaano oonauyauvakiaata oora sikau aakiaiyauvaki-aatama vida hatauma kiada variravai.

¹⁶ Hatauma kiada varida oora sau tatari taapiivaa aayanna reeda tunoo: Havataida tiida ti rummua apu kikio kieeta varira mmaataivau variivo sa ti taiveera ti rummua apu kiaatee. Puara Sipisiipa Nnaakaraivo sa tiyara ausa nnannataiveera ti rummua apu kiaatee.

¹⁷ Ivaitana nnannateera suaivo aavaa nninoo. Dee vaidivoono aikiooma ivaitana avuuvaitanu dinarannee? Hameetaiino. Ivaara tiida ti rummua apu kiaatee, tiravai.

7

Isarairaa kaayakaayaa (144,000) Anutuuga atavua vareeravai

¹ Iya itaa kua kiaa taika kiooduu na taaduu aangeraa taarama taaramadoono suai raari roopinnainnaata suai haatapeeraipinnainnaata tooya sai tooya sainai diravai. Iya dida vaunnidiri yuunnaiyauvo ngioo utuduu teeda iya iyauvaa suvui utuduu hama mmataivau utuduu hama nnooriivoota yatariiyauvootama korokooravai.

² Iya itaama suvuuduu na taaduu ari vo aangeraa voovoono suai raari roopinnaidiri ngioo varioo Anutuugo tupatupaa variraivaa atavua utu varoo nniravai. Ngioo var-
ioo aangeraa taarama taaramadaara pinaama aayanna reeravai. Ii aangeraa taarama

taarama ido mmataivaata nnooriivaatama iikio fai hama yoketainara yaagueeqaivaa vaa Anutuugo iya mmiravai.

³ Angeraivo iyara aayanna roo tunoo: Ivau iikiatee. Sa nnaammaratuumma mmataivaatama nnooriivaata yatariiyauvaatama maisa aataruuvaa iikiatee. Yapooma ta ti Anutuugaa fafaaraivaa inna mmoori vareera gioonna kiaapuuya tinniiyauvunu inna atauvaa yapa kikiiai iikiatee,

⁴ tuduu rikiada iya Anutuugaa atauvaa gioonna kiaapuuya tinniiyauvunu yapa kiada iya yaaruuvaa ni giaa ni mida tunoo: Kaayakaayau gioonna kiaapu Isarairaiya (144,000) vo oyai vo oyaiyauvakidiri diitaiya atauvaa ta iyayaa yapa kiaunnavaivee, tiravai.

⁵ Isarairaa gioonna kiaapuuya vo oyai vo oyaiyauvakidiri atauvaa yapa kioovo ataama vainoo.

Yutaanna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Roveenaa oyaivakidiri kaayau (12,000)

Gaataa oyaivakidiri kaayau (12,000)

⁶ Asereenna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Nafatarainna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Manaseenna oyaivakidiri kaayau (12,000)

⁷ Simioonaa oyaivakidiri kaayau (12,000)

Riviinna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Isasaaraa oyaivakidiri kaayau (12,000)

⁸ Seporoonna oyaivakidiri kaayau (12,000)

Yoosiipaa oyaivakidiri kaayau (12,000)

Piniomiinaa oyaivakidiri kaayau (12,000)

gioonna kiaapuuyayaa yapeeravai.

Anutuugo varira mmaata vunniivau kaayau gioonna kiaapuuya diravai

⁹ Iya Anutuugaa atauvaa iyayaa yapa taika kiooduu na taaduu gioonna kiaapu kaayakaayau ari vookarauya hama yopeema vaidiiya yaaruatauya dida vairavai. Iya vo mmata vo mmataiyauvakidiriata vo oyai vo oyaiyauvakidiriataatama vo mmamma vo mmammaiya varuuyakidiriata vo kua vo kua tuuyakidiriataatama nniravai. Iya nnida kieeta varira mmaataivaa vunniivaunnaata Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa vunniivaunnaatama dida vaidi buruqa poosaiyauvaa rau kiooneema dida vaidi muusa apuuyauvaa utu kiada vairavai.

¹⁰ Utu kiada vaidi pinaama aayanna reeda tunoo: Ti Anutuugo kieeta varira mmaataivau variraivoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivootama ti vitada yoketaivau ti yapeeraivaitanavee,

¹¹ tuduu rikiada mmuakiaa angeraiya kieetaivaa mmaataivaatama vaidi yokovaiyaata fayai roosu ari vookarau taarama taaramaatama ututuuma duuya vida varada kieeta varira mmaataivaa oyavaki vaidi ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmida

¹² tunoo: Kua kutaa. Ta ti Anutuugaara kua yoketaivaa kiaunnaivootama inna oyai ari vookaravoota tinni yoketaivootama tupatupaa vakiaivee. Ta innara yoketaavaivee kiunnaivootama inna nnutuuvo ngiau aapu vaivootama ari yaagueeqaivoota ivo gioonna kiaapuuyara diraivootama tupatupaa vakiaivee. Kua kutaavee, tiravai.

¹³ Tuduu rikioo vaidi yokovaa voovoono ni yaparainno tunoo: Aa buruqa poosa ram-muaa aaya deeyannee? Iya deepidiri ngiaayannee?

¹⁴ tuduu rikiee na iya sai kiaanoo: Ni vaidi-o, hama na tauyavee. Vaa a taannavaivee, kiaaduu rikioo tunoo: Vaidiiaa aa gioonna kiaapu aaya pinaama mmoori maisaivaa mmudu rikiada hama Anutuugaa kuaivaa pikieeraida safuuma varuuyavee. Vaa iya Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa kiauvaadiri varada ngiari buruqaiyauvaa fini kiaavo yoketaivai.

¹⁵ Ivaaraida iya Anutuugaa mmaataivaa vunniivau dida vaidi ikiannagisanna heenagieena inna nuunaira nnauvaki inna mmooriivaa varaano. Kieeta varira mmaataivau variivoono fai iya tasipama varioo iya tuqinnama haitatuunaravai.

¹⁶⁻¹⁷ Puara Sipisiipa Nnaakaraivoono kieeta varira mmaataivaa tammaivau variivoono sipisiipara haitaturayaama iya haitatuunaraivaara hama iya kava yeenna rainno nnoori rainaravai. Fai hama suaivoota ikiaivootama iya taanaravai. Fai ivo nnoori rumuru-umaivaki iya vitoo vinai ivakidiri nneeda tupatupaa variraivaa varaaravai. Fai Anutuugo iya vunnunnu mmuakiaayauvai iya avuuyauvakidiri rugaanaravaivee. Vaidi yokovaa voovoono itaa kua tiravai.

utu rabanika kieeravai

¹ Pura Sipisiipa Nnaakaraivo manu nnaagiai karasaidiri taaravaitana vauvaa utu rabanika kiooduu paanna suai ngiau aapuuvaki hama kuaatauduu tengetoongainno viravai.

² Vuduu na taaduu aangeraa yaaku saivai sainaidiri taarama Anutuugaa avuuvau dida vado ivoo nooma yaaku saivai karasaidiri taarama vaudaa mmuduu vareeravai.

³ Varooduu too aangeraa voovoono kuu yavaa kiisaivaa sikau gooraivaadiri iima kioovaa varoo numa yeena tapiivo kiisama ngiaunnannuma vaunningiaa diravai. Ii kuu yavaa ivaki iya yatari rana suuda yoketaa vuuvaa hudeeravai. Aangeraivo ivaa varoo ivau dioo vauduu Anutuugo kaayau yatari ranaivaa inna mmuduu yeena tapi gooraadiri iima kioovo kieeta varira mmaata vunniivau vauvaki kati hudeeravai. Kati hudoo yatari ranaivaata Anutuugaa gionna kiaapuuya innara yaaku vareeraivaatama innaniyauvaivee kaa inna mmiravai.

⁴ Inna mmuduu too aangeraivo kuu yavaivaa utu kioo vauduu ivakidiri yatari ranaivaa visuvoota yaaku vareeraivootama Anutuugaa avuuvau nuunama viravai.

⁵ Vuduu too aangeraivo yatari rana hudoo kuu yavaivaa varoo yeena tapiivakidiri ikia vooyauvai habatia roo kuu yavaivaki yapooduu mmuugiauduu ikiaivaa mmataivau yaagueeqama fuarau kagaari kieeravai. Kagaari kiooduu rikioo ngiaarunnaivo akua tuduu vo akua vo akuaivo akua tuduu saneetuvo utuduu mmataa kuaru pinaivo utiravai.

Aangeraiya noomaiyauvaa puu tiravai

⁶ Utu kiooduu aangeraa yaaku saivai karasaidiri taarama ngiari noomaiyauvaa puu kiaaraivaara teerairavai.

⁷ Teerauduu too tauraanaivo ari noomaivaa puu tuduu kaaburaara vati pinaivoota ikiaivootama kiauvaa tasipama mmataivau pinaama tiiravai. Tuoo mmata saivai saivai pikioo tammaivau vau yatariiyauvaata mmataivaatama taa tamooqa kiooduu mmata sainai sainai vauyauvunu vau ikiaa mmuakiaayauvaatama taa tamooqa kieeravai.

⁸ Aangeraa inanoovo ari noomaivaa puu tuduu taapi roosiima vau mminnaa pinaivaa ikia hauru teeraivaa roosuuvaa ivo kagaari kiooduu nnoori haruunga pinaivaki tuoo viravai. Vuduu nnoori saivai saivai pikioo tammaa ivo vuuvaki kiauvo vauduu

⁹ Ivaki varuu mminnaa mmuakiaayauvai putuduu ivau nuau siipaiyauvootama maisainno havarateeravai.

¹⁰ Aangeraa tammaivo ari noomaivaa puu tuduu aakiapuaa pinaivo tooba roosiima toovoono ngiauvakidiri tasukua roo tuoo nnoori saivai saivai pikioo tammaivakiaata nnoori rumuruumaiyauvakiata vaviravai.

¹¹ Ii aakiapuaa ivaa nnuutuvo Kapikaraivovee. Nnoori saivai saivai yoketauduu tammaivakidiri kapikaroovo nnuduu kaayau vaidiiya nneeda putiravai. Vaa nnooriyauvaki kapikaroovo vuuvaara iya putiravai.

¹² Aangeraa eera taammaivo ari noomaivaa puu tuduu suaivaata kuraagaivaatama saivai saivai pikioo tammaivau ruduu hama teeravai. Aakiapuaiyauvaatama saivai saivai pikioo tammaiyaavunu ruduu hama teeravai. Suaivo teera suaivaki suaivo raari roo ngioo ikiannauduu tasuma kioo hannauduu kava teeravai. Heenaivaki kuraagaivoota aakiapuaiyauvootama kannokannoono varuduu mmeekia teeda kiisama ngioo heena tammauduu tasuma kiada vioo patairaa rauduu kava teeravai.

¹³ Na taaduu ngiaamma tuauvo ngiau aapuuvau ngioo vuduu rikiaaduu ivo vaidi kua roosiima pinaama kua tioo tunoo: Ikiee, ikiee, mmatayaa variiaia fai maisamaisama variaaravaivee. Nnaagiai aangeraa taaravoomadoono ngiari noomaiyauvaa puu tikiai rikiaa fai iya maisamaisama variaaravaivee, tiravai.

9

¹ Aangeraa eeraivo ari noomaivaa puu tuduu na taaduu aangeraa voovoono aakiapuaivaa roosiima vaa ngiauvakidiri tuoo mmataivau vuovoono soopa hokoba mmata mmeeduuva vuuvaa kiivaa voovoono varoo inna mmuduu utiravai.

² Utu varoo tuoo vioo soopaivaa avaivaki rau kioo sipuuvaa hatuaa kiooduu visuvoo kaayauma ngioo viravai. Visuvoo mmooriivaa rupi hareeraivaa roosiima ngioo vuduu suaivoota ngiauvootama upisiiravai.

³ Upisuuduu kapuaa kaisaiyauvo visu aakiavakidiri tiida mmatayaa vida eevariiyaavo vaidi gutira roosu yaagueeqaivaa vareeravai.

⁴ Varooduu kuaivo iyasi tuoo tunoo: Sa annaanna mmaguya yanneeri ikiauyauvaatama nneeda maisama iida sa gionna kiaapu Anutuugaa atauvo iya tinniiyauvunu vaiya gutida maisama iikiatee. Homoraiya nnaasu gutida maisama iikiatee.

⁵ Sa putuateeraivaara iya gutuatee. Mmannammanna iya gutua rada vikiokio yaaku sai kuraagavai taikaivee. Fai iya gutikio eevariivo vaidiia gutikio nniitareeraivaa roosiima iya nniitaraanaravai.

⁶ Ii yaaku sai kuraaga ivaki gioonna kiaapuuya ngiari putuaara aataruuvaa buaidada teekio hama iya too vainaravai. Mmannammanna iya putuatainai hama yopeema iya putuaaravaivee. Ivo itaa kua tiravai.

⁷ Na taaduu kapuaa kaisaiyauvo kaayau puara hoosaiyauvo nuunaida rapuaara iiraiyauvaa roosiima iiravai. Iya kieetaiyauvunu sikau goora tommeekaiyauvaa vaidi kieetaiya apiraiyauvaa roosuuyauvo vauduu iya oori nnikiyauvo vaidi oori nnikiyauvaa roosiiravai.

⁸ Iya kieeta yausiyyauvo gioonnaiya kieeta yausiyyauvaa roosiima hokobayauvai vauduu iya avaiyauvo pinaayauvai fai raiyoonavaa avaiyauvaa roosiiravai.

⁹ Na taaduu ngiari nniriiyauvunu kapaaga roosuuyauvaadiri rummua apiravai. Kaayau kaaraiyauvaki puara hoosaiyauvaa haru kiada vitada rapuaara kuaavo hoosaiya yuku akuavo viraivaa roosiima iya haaya akuavo pinaa ari vookarairavai vairavai.

¹⁰ Iya eevariiyauvaa roosiima ngiari mmeeyaiyauvaki avaiyauvo vauyauvaadiri vaidi- iya heera yaagueeqaivaa vareeravai. Ii yaagueeqa ivo fai yaaku sai kuraagavai vainno taakaanaravai.

¹¹ Aangeraivo soopa hokoba mmata mmeeduuya vuuvaa duuvo inna iyara dira kieetaivovee. Inna nnutuuvu Eporai kuaivakidiri tunoo: Apatoonoo, tuduu Ereengaa kuaivakidiri tunoo: Aporuoonoo, tiravai. Ii nnutu ivaitana oyaivo ataama vainoo. Gioonna kiaapuuya ruputu taikeeraivovee.

¹² Maisa mmoori tauraanaivo vaa taikaivaivee. Rikiaatee. Homo mmoori maisa taaravaitana vainoo.

¹³ Aangeraa karasai diaivo ari noomaivaa puu tuduu na rikiaaduu kuaivo sikau gooraivaadiri iima kioo yeena tapiivo Anutuuga vunnivau duuvaa tooyataayaivakidiri tiao

¹⁴ aangeraivo noomaivaa puu tuuvaa tunoo: Nnoori pinaivaa nnutuuvu Yuferetiisa ivaki variaa aangeraa taarama taarama yeena rau kiaidaa rukuasaa kiki ai kuatee, tiravai.

¹⁵ Aangeraa taarama taarama gioonna kiaapu vooya ruputuaaraivaara faannaida teerama kiada variravai. Iya aa suai aavaaraatama aa kuraaga aavaaraata aa nuanu aavaaraatama iya faannaida varida gioonna kiaapu mmatayaa sainai sainai varuuya pikiaada tammaivaki varuuya ruputuaaraivaara vaa teerama kieveravai. Kuaivo inna kiasa mmuvuugiataama aangeraivo noomaivaa puu tuuvoono iya rukusaa kiooduu viravai.

¹⁶ Rapira vaidiia hoosa mmookaiyauvunu varuuya yaarira nnutuuyauvaa na rikiaaduu tunoo: Kaayakaayau ari vookarai vaidiia (200,000,000) variaano,

¹⁷ tuduu ni avu tinniivo haniglooduu na tee vakiaaduu vaidiia ngiari hoosaiyauvaa mmookaiyauvunu varuuyauvo ataama vairavai. Ngiari nniriiyauvunu rapira kapaagaiyauvaa iya uyu kiooyauvo ari vookaraama vairavai. Vooyauvai kookee ikia hauru roosuuyauvo vauduu vooyauvai haboonna kuauyauvo sikau sapaiyaa roosuuyauvo vauduu vooyauvai sikau puapusuqaivo too nnannannanna tuuvaa roosiima vairavai. Iya hoosaiyauvaa kieetaiyauvo fai raiyoonavaa kieetayauvai roosuuduu ngiari avaiyauvakidiri ikiaivoota visuvootama sikau puapusuqaivo too nnannannanna tuoo varuvootama tiiravai.

¹⁸ Tuoo tuoo maisa mminnaa taaravooma ikiaivoota visuvoota sikau puapusuqaivo too nnannannanna tuoo varuvootama gioonna kiaapu mmatayaa sainai sainai varuuya pikiaada tammaivaki varuuya ruputuduu putiravai.

¹⁹ Ii hoosa iyauvaa avaiyauvakidiriaata mmeeyaiyauvakidiriaatama yaagueeqaivo vauvaadiri vaidiia ruputuduu putiravai. Iya mmeeyaiyauvo yapaiyauvaa roosuuduu iyauvaki kieeta vauyauvaadiri gioonna kiaapuuya gutuduu iya nniitareeravai.

²⁰ Gutuduu rikiaada gioonna kiaapu homoraa ii mmoori maisa taaravooma iyauvo hama iya ruputuduu putuuya ngiari yaakukidiri uu mminnaiyauvaa hama pikieeraida homo ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa iyauvaa mmiravai. Iya sikau mmannaammannaidaa nnutuudo goora sirivuaa baraasa idaadiriaatama sikau tuanaivaadiriaata yatariivaadiriaatama unnakua anutuuyauvaa iyauvaadiri iiravai. Ii unnakua anutuu iyauvo hama avu teeda yaata rikiaada nuairayauvaivee. Iya iyauvaata mmagia maisaiyauvaatama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida nnaasu variravai.

²¹ Mmida varida vaidiia ruputuduu putuduu saaka sifaivaa iida sabi heeda varida mminnaiyauvaa mmuara varada varida hama ausa hanigiada hama ii aataru iyauvaa mmooka hanigia mmiravai.

10

Aangeraa voovoono kiisa yanaa hovekama kioovaa utu kioo vairavai

¹ Na itaama taivo taika kiooduu kava na taaduu ari vo aangeraa yaagueeqa voovoono ngiau aapuuvakidiri tiiravai. Tuuduu namaivo inna mmammaivau rummua apu kiooduu furainaiivo inna kieetaivaa ututuuma kiooduu inna viri nnikiivo suai roosiima tooduu inna yukuuvaitana nnau tuunna roosiima vauduu ivaitanaudiri ikaivo teeravai.

² Tooduu kiisa yanaa hovekama kioovaa rabara kioo utuuvo inna yaakuuvau vairavai. Vauduu too ivo ari yuku yaadudaivaa nnoori sorovuaraa verenoovau raa tu kioo vainno geedaivaa mmataivau raa tu kioo vairavai.

³ Raa tu kioo vainno ivo pinaama aayanna tioo fai raiyoonaivaa akuaiivaa roosiima tiravai. Tuduu rikioo ngiaarunnaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama pinaa akuavai sai tiravai.

⁴ Akua sai tuduu rikiee na fafaara raanara iina rikiaaduu kuaivo ngiau aapuuvakidiri tioo tunoo: Ngiaarunnaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taaravaitana akua kiaiayuvaa sa raanee. Pikino aiki hatauma vakiaivee, tiravai.

⁵ Tuduu rikioo na taa aangeravoono nnoori verenoovaunnaata mmataivaunnaatama raa tu kioo vauvoono ari yaaku yaadudaivaa ngiau reera utuoo

⁶ Anutuugaa nnutuuvaa tasipama kua kutaivaa tiravai. Anutuugo tupatupaa vari-raivoono ngiauvaaatama mmataivaatama nnooriivaata mmuakiaa mminnaiyauvo iyaavaki vaira variraiyauvaatama iima kioovaa nnutuuvaa tasipama kua kutaivaa tioo tunoo: Suaivo vaa paannainoo. Sa mmannammanna faannakiatee.

⁷ Fai aangeraa nnaagiai tuanaivoono ari noomaivaa puu tinee tii saivaata Anutuugo ariisi haumaki vai kuaivaa vaa ari mmoori vareera vaidi forofetaiya kiaa mmuuvo fai kaanainaravaivee, tiravai.

⁸ Tuduu na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri niita kua tuuvo kava niita kua tioo tunoo: Aangeravo nnoori verenoovaunnaata mmataivaunnaatama raa tu kioo vaivaa yaakuuvakidiri yanaa rabara utu kioo vaivaa oro varaanee,

⁹ tuduu rikiee na oro aangeravaa vainima diee vaina inna yaparaina kiaanoo: Kiisa yanaivaa ni mianee, kiaaduu rikioo ivo sai ni tunoo: Varee nnaanee. Nnee rikino i ausaivaki fai pinaama kapikaraanaravaivee. Nnee rikino i avaivaki fai ngengengoonga suuya roosiima yoketainaravaivee,

¹⁰ tuduu rikiee kiisa yanaivaa inna yaakuuvakidiri varee nnee rikiaaduu ni avaivaki ngengengoonga suuyaivaa roosiima yoketairavai. Yoketauduu tee na romenama kiaaduu ni ausaivaki pinaama kapikareeravai.

¹¹ Na nnaa taika kiaaduu ivo ni tunoo: Yapooma gioonna kiaapuuyasi vainaraivaara Anutuugo i kiaa i mmuu kuaivaa kava kiaa kookieekianee. A kaayau gioonna kiaapu vo mmamua vo mmammaiya varuuyaraata vo mmata vo mmataivau varuuyaraatama vo kua vo kua tuuyaraata kieeta vaidiiyaraatama Anutuugo i kiaa i mmuu kuaivaa kianee. Ivo itaa kua tiravaivee.

11

Anutuugaa mmayaaya kiaa mmira vaidiivaitana

fai putuaaravai

¹ Ivo itaa kua kiaa kioo nnau mmataira yauvaa roosuu kuasaivaa ni mioo tunoo: Diitee oro Anutuugaa nnau nuunairaivaata yeena tapiivaatama mmataakianee. Ivaki variaa gioonna kiaapu ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmida variaya yaaruane.

² Nuunaira nnauvaa vainima vai mmatuuyauvau sa mmataakianee. Inna ngiari vooppinnaiya mmatuuyavai vaa na iya mmiauvaa sa iava mmataakianee. Fai iya yoosinna yoketaa tuanaa aakiaivaki yuku reekiokio fai kuraagaiyauvo taara vaidi yuku yaaku taika kioo vo vaidivakidiri taaravaitana taikaanaravai.

³ Fai na ii suai ivaki niyara safuuma kua kiaa kookiee kiaa vaidiivaitana yaagueeqaivaa mminai ivaitana kaayau (1260) suaiyauvaki Anutuugo iya kiaa mmii kuaiyauvaa kiaa kookieekiaaravai. Ii vaidi ivaitana gioonna kiaapu mmatayaiya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaiyauvaara ausa mmuaarareeda buruqa maisa upisiivaitana rau varada kuaaravaivee, tiravai.

⁴ Ii vaidi ivaitana taara yatari oriipaivaitana roosiikiaavaitana mmatayaiyara dira Udaangaivaa avuuvau taara tooba hokobaivaitana roosiikiaavaitanavee.

⁵ Fai vaidi voovoono ivaitana ruputinaree kiaa iino too fai ivaitana avaivakidiri ikaivo tioo vioo ivaitana nnammutuuiya taa taputu kiaanaravai. Itaama vai aataru ivaidiri vaidi voovoono ivaitana ruputinaree kiaa iinno fai putinaravai.

⁶ Fai yaagueueqaivo ivaitana tasipanai vatiivaa ooqoo tikio ivaitana Anutuuqaa kuaivaa kiaa mmira suaivaki hama vatiivo rinaravai. Vo yaagueueqvai ivaitana tasipanai nnoori-iyauvaa tikio hanigioo kiauuvai vainaravai. Vo yaagueueqa voovai ivaitana tasipano vo suai ivaitana kiatainai tikio maisa nniitareera ari vookara ari vookaraiyauvo mmatayaa tiinaravai.

⁷ Taaravaitana Anutuuqaa kuaivaa kiaa mmi taika kikio fayai mmaraivo soopa hokoba mmata mmeeduuya vuuvakidiri ngioo ivaitana rapuoonnonno yaatara kioo ruputu kinai putuaaravai.

⁸ Putikiai ivaitana nnabaivaitana ngiari Udaangaivaa yatari sagaivau haara kiada yoosinna pinaivaa vuutaivaki yapa kikiyai vakiaaravai. Ii yoosinna ivaa hatauma mmataama kioo nnutuuvaitana vuaivo Sutuuma vaikio vuaivo Iyiipa vaivai.

⁹ Ivaki gioonna kiaapu vo mmamma vo mmammaiya variaiyakidiriaata vo oyai vo oyaivakidiriaatama vo kua vo kua kiaivakidiriaata vo mmata vo mmataivakidiriaatama nnida ivaitana nnabaivaitana taaravai. Iya taaravooma suaivo taika kioo vo suaivai sai suaivaata hakuaaraivaara ooqoo kiaaravai.

¹⁰ Gioonna kiaapu mmatayaiya taaravaitana putuaivaara suviyauvi kiaa kiada sirigakiaaravai. Vaa tauraa ii forofetaa ivaitana iya kiaavovo mmamma nniitareeraivo iyasi nniivaara nnaagiai variaiva putuaivaara iya sirigaida varida mminnaiyauvaa kati ngiari mmu ngiari mmuukiaaravai.

¹¹ Yuvuaano ivaitana itaama iikiaaraivaa tooduu ari yaata tinniivo hanigiooduu tunoo: Vaa vai aataruvaivee, kiaa kioo ataama teeravai. Taaravooma suaivo taika kioo voovai tammaivaki kava varira yaikiaivo Anutuuqaasidiri tioo ii vaidi ivaitanaaki kuaikiai kava diitaani gioonna kiaapuuya ivaitana taiya kaayauma aatuukiaavai.

¹² Aatuuda variaani forofetaivaitana rikiaavo ngiau aapuuvakidiri kua pinaivo tioo ivaitana tinoo: Aapi ngiatee, tikiai ngiari nnammutuaiya ivaitana teeda vakiaani namaivaki ngiau aapu kuaavai.

¹³ Ivaitana kuaa saivaata mmataa kuaruuvo pinaama utuoo nnau vooyauvai havarata kioo gioonna kiaapu kaayakaayau (7000) ruputu kiaivai. Ruputu kiaikiai gioonna kiaapu homoraiya ivaa teeda pinaama aatuuda Anutuuqo ngiau aapu variivo ari vookaraama variivaara kua yoketaivaa kiaavaivee.

¹⁴ Mmoori maisa inanoovo vaa taikaivaivee. Rikiaatee. Mmoori maisa nnaagiaivo fai kiisa suai nninaravai.

Aangeraa nnaagiai tuanaivoono ari noomaivaa

puu tiravai

¹⁵ Aangeraa nnaagiai tuanaivoono ari noomaivaa puu tuduu ngiau aapuuvaki pinaama kua tiraiyauvoono tunoo: Ti Udaanga Anutuuqoota ari mmataama kioo vaidi Misi-aivootama aanna makee mmatayaiyara dira yaagueueqaivaa varada iyara dida vaida fai tupatupaa iyara diaaravaivee,

¹⁶ tuduu rikiada yokovaa vaidiiaa vo vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivakidiri taarama taarama ngiari mmaataiyauvunu varuuya vida varada Anutuuqaa yuku oyaivaki vaida innara kua yoketaivaa tida

¹⁷ tunoo:

Udaanga Anutuuqo
mmuakiaa mminnaiyauvaa
a yaataree diraikua
a tauraa variannaikua makee variannanoo.

A ai yaagueueqa pinaivaadiri
gioonna kiaapuuyara diannaivaara
ta aiyara yoketaavee kiaunnaanoo.

¹⁸ A itaama diannaivaara
gioonna kiaapu hama i kuaivaa rikiaiya
aiyara nnannataavai.
A gioonna kiaapuuyara i nnannataanara suaivo
vaa vainima nninoo.
Fai a gioonna kiaapu putiraiya
yaparainara suaivo vaa vainima nninoo.
Fai ai mmoori vareera vaidi forofetaiyaatama
gioonna kiaapu aiyara kutaavaivee kiaiyaatama
aiyara yoketaa kuaa gioonna kiaapu
mmuakiaa nnoonna kiisaiyaatama
a irisai yoketaivaa iya mmnara suaivo

vaa vainima nninoo.
 Gioonna kiaapu vooyaano
 vooya ruputuduu putuuya
 a iya ruputinai putuaara suaivo
 vaa vainima nninoo.

Yokovaiyaano itaa kua tiravai.

¹⁹ Tuduu Anutuugaa nuunaira nnau pinaivo ngiau aapu vauvaa sipuuvaa ivo hatuaa kiooduu ivaki nnaamuru yoketaivo kooyaa vauduu teeravai. Ii nnaamuru ivaki nnaaru Anutuugo Isarairaiyaata kua yeena rau kioo kuaivo vairavai. Ivo sipuuvaa hatuoo saivaata saneetuvo utuduu vo akua vo akuaivo akua tuduu ngiaarunnaivo akua tuduu mmataa kuaruuvu utuduu kaaburaara vati pinaivo pinaama riravai.

12

Yapai pinaivo gioonnaivaara nnannateeravai

¹ Itaama taika kiooduu ngiau aapuuvau ari vookarau atauvo vairavai. Gioonna voovai suaivo inna mmammaivau rummua apu kiooduu varuduu kuraagaivo inna yuku mmemmaivaki vauduu aakiapuaa yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana kieeta vaidiivo tommeeka apiraivaa roosiima inna kieetaivau vairavai.

² Vauduu too ivo nnaakara sunnainno mmataanara uduu inna nniitarooduu kaayauma vuu vuu kai tiravai.

³ Kava ngiau aapu ari vookarau atauvo vairavai. Pinaa ari vookarau mahipa pinaa kookevo varuduu innayaadiri yaaku saivai karasaidiri taarama vau kieetaiyauvo vauduu aaru yaakuuvaitana ivaki vairavai. Vaidi kieetaiya apira tommeekaiyauvo yaaku saivai karasaidiri taarama inna kieetaiyauvunu vairavai.

⁴ Vauduu ari mmeeyaivaadiri ngiau aapuuvaidiri aakiapuaa sainai sainai vauyauvaa pikioo tammaiyauvaa rupi nuunama kioo vara mmatayaa kagaari kiooduu tiiravai. Tuuduu gioonnaivo nnaakaraivaa mmataanara uduu yapaivo oro inna vunningiaa dioo vainoo nnaakaraivaa mmata kino too gutu nnaanaraivaara ivau diravai.

⁵ Dioo vauduu gioonnaivo mmanna gaanga yoosinnaivakira seenoo viravai. Inna mmaapuuvu fai yapooma yokeenno mmuakiaa mmatayaa variayara yaagueeqa yau ainaivaa kuru kioo iyara dinaravai. Gioonnaivo ari mmaapuuvaa mmatoo saivaata aangeraiya inna ravisi vitada Anutuugo ari kieeta varira mmaataivau variivaasi yapaara viravai.

⁶ Vuduu too gioonnaivo mmanna gaanga yoosinnaivakira seenoo viravai. Anutuugo innani ii yoosinna ivaa teerama kioo ivaki kaayau sui (1260) inna tuqinnaanara yoosinnaivakira viravai.

⁷ Vuduu too ngiau aapuuvaki pinaa rapiraivo diiteeravai. Aangeraiya kieetaivaa nnutu-uvu Maikooro ari aangeraiyaatama mahipa pinaivaata ari aangeraiyaatama rapidada

⁸ mahipa pinaivaata ari aangeraiyaatama yaatara kiada oogoo tuduu hama ngiau aapu iya variraivootairavai.

⁹ Hama iya variraivootauduu mmatayaa kagaari kiooduu tiiravai. Ii mahipa pinaa ivo nnaaru varuuvaa nnutuuvu Sataango ivo mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiya unnakua tiraivovee. Innaatama ari aangeraa mmuakiaayaatama kagaari kiooduu mmatayaa tiiravai.

¹⁰ Tuuduu na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri kua pinaivo tuoo tunoo: Ivo ikiannag-isanna heenagieena Anutuugaa avuuvau dioo vainno ti seena vaa ausa hanigieeraiyaki kua pinaivaa yapoovaa vaa aangeraiya inna ngiau aapuuvakidiri mmatayaa kagaari kieeravai. Iya inna kagaari kioovaara aanna makee Anutuugo ti vitoo yoketaivau ti yapeera aataruuvootama ari yaagueeqaivoota ivo kieeta tuanaavai variraivootama kooyaa vainoo. Ivo ari mmataama kioo vaidi Misiaivo gioonna kiaapuuyara dinara yaagueeqaivaa aanna makee kooyaa ti vitainoo.

¹¹ Ti seena vaa ausa hanigieeraiya Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa kiauvo iyara tusoovaara kutaavaivee kiaa kiada inna kua kutaivaa kiaa kookieema kiaivaara Sataangaa yaataaraivai. Iya hama ngiari variraivaara yaata utida putiraivaara aatuukiaavai.

¹² Ngia ngiau aapuuvaki variaa mmuakiaaya iya Sataangaa yaataaraivaara sirigakiatee. Boo, ngia mmatayaa variaya vaa ivo ngiisi tioo ngii tasipama variivaara fai ngia maisama variaaravai. Vaa ivo ari variraivaa taikio paannaikio pinaama nnannataikio ngiisi kuaivaivee. Kuaivo itaa kua tiravai.

¹³ Mahipa pinaivo vaa iya mmatayaa inna kagaari kioovaara arinaima rikioo mmaapu-uvaa mmatoo gioonnaivaa vata roo viravai.

¹⁴ Vata roo vududuu Anutuugo tuau pinaivaa haayaivaitana gioonnaivaa mmuduu too ivaitanaano inna vitoo mmanna gaanga yoosinna ari varinaraivakira viravai. Vioo vioo

ivaki taaravooma nuanuuvo taika kioo vo nuanuvai sai suaivaatama varino Anutuugo inna tuqinnanono mahipa pinaivo hama yopeema inna ruputinara yoosinnaivakira viravai.

¹⁵ Vuduu mahipa pinaivo ari avaivakidiri nnooriivaa mmuru utino gioonnaivaa vioo varoo kuaiveera nnoori pinaivaa roosiima mmuru utiravai.

¹⁶ Mmuru utuduu gioonnaivaa mmataivo booo tioo saivai sainai vuduu saivai sainai vuduu soopa pinaavai vuduu nnooriivo yapaivaa avaivakidiri tuuvo idaa viravai.

¹⁷ Vuduu mahipa pinaivo gioonnaivaa pinaama inna nnannatooduu inna pikioo inna uru nnaakaraiyaata rapinara viravai. Iya Anutuugo kuaivaa tiivaa rikiada iida Yisuunna mmayaayaivaa kuaa kookieraiyasi rapinara viravai.

¹⁸ Vioo vioo oro sorovuaarivaa siriivau diravai.

13

Fayai mmaraivaaitana mmatayaiyara diravai

¹ Na taaduu fayai mmaraivo nnoori sorovuaivakidiri ngioo varuduu innayaadiri yaaku saivai karasaidiri taarama vau kieetaiyauvo vauduu aaru yaakuuvaitana ivaki vairavai. Vauduu vaidi kieetaiya apira tommeekaiyauvo yaakuuvaitana inna aaruuyauvunu vauduu maisa nnuutuuvaavaa fafaara rooyauvo inna kieetaiyauvunu vairavai. Ii nnuutu iyauvaa Anutuugaara maisa kua tuuyauvo vairavai.

² Na taaduu inna mmammaivo fai mmaraa pusiinna pinaivaa mmammaivaa roosuuduu inna yuku yaakuudo fai mmaraa pinaa ari vookarauvaa yuku yaakuudaa roosuuduu inna raiyoo fai raiyoonavaa avaiava roosiiravai. Roosuuduu mahipa pinaivo ari yaagueeqaivaa inna mmioo ari kieeta varira mmaataivaa inna mmioo kaayau gioonna kiaapuuyara dira yaagueeqaivaa inna mmiravai.

³ Na taaduu inna kieeta voovai vaa vaidiyya heeda tunoo: Vaa ta ruputu kiaunnnano, tuuvo uudaivo vainno maafairavai. Maafauvaara mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiya nnikiaraida inna nnaagiai viravai.

⁴ Vaa mahipa pinaivo fayai mmaraivaa ari gioonna kiaapuuyara dira yaagueeqaivaa mmuuvaa gioonna kiaapuuya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mahipa pinaivaata fayai mmaraivaatama mmida tunoo: Dee vaidivoono fayai mmaraivaa roosiima variinne? Ai hameetavee. Mo gioono aikiooma innaata rapinaranne? Hama yopeemavee, tiravai.

⁵ Tuduu Anutuugo ee-oo tuduu fayai mmaraivo ariiyara mannaka tioo kaayau maisa kua tioo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo vo vaidivakidiri taara kuraagavaitana gioonna kiaapuuyara diravai.

⁶ Dioo vainno Anutuugaara kua maisaivaa tioo inna nnuutuvaaraatama iva varira yoosinnaivaraata mmuakiaa ngiau aapu varuuyaraatama kua maisaivaa tiravai.

⁷ Kua maisaivaa tioo Anutuuga gioonna kiaapuuyaata rapuoonnonno iya yaataaanaa yaagueeqaivaa vareeravai. Vo oyai vo oyaiyaraata vo mmamma vo mmam-maiyaraatama vo kua vo kua tuuyaraata vo mmata vo mmata varuuyaraatama dira yaagueeqaivaatama vareeravai.

⁸ Fai mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variyai hama ngiari nnuutuuyauvo Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa yanaivau vakiaiya fai iya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa fayai mmaraivaa miaaravai. Ii Puara Sipisiipa Nnaakara ivaa vaidiyya ruputu kiooduu putuuvu tauraa hama ngiau mmataivaa uu suaivaki gioonna kiaapuuya fai tupatupaa variraivaa varaaraivaa iya nnuutuuyauvaa inna yanaivau fafaara reeravai.

⁹ Gioonna kiaapu voovoono arinaima rikiaivoono aa kua aavaa arinaima rikiaivee.

¹⁰ Fai vooya Anutuuga gioonna kiaapu voovai oovi nnauvaki yapaaree kua inna tikio rikioo inna aikiooma fai ivo kuanaravai. Fai vooya Anutuuga gioonna kiaapu voovai paipa avaiakaraivadiri ruputino putuaiveera kua kua yeena rau kioo ruputino inna aikiooma fai ivo putinaravai. Ngia Anutuuga gioonna kiaapuuya iavaa arinaima rikiaada Yisuunnara mmannammanna kutaavaivee tida mmuaaraivo ngiisi vainainnaata rikiaadaata yaagueeqama variatee.

¹¹ Na taaduu vo fayai mmaraa voovoono mmataivakidiri ngioo varuduu inna aaruuvaitana puara sipisiipa nnaakaraivaa aaru roosiiravaitana vauduu inna kuaivo mahipa pinaivaa kuaivaa roosiiravai.

¹² Roosuuduu ivo tauranaa fayai mmaraivaa avuuvau dioo vainno innakinnaa yaagueeqa mmuakiaavai varoo iiravai. Iinno yaagueeqama tuduu rikiaada mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa varuuya tauranaa fayai mmaraivaa vaa ruputu kiooduu uuda vainno maafama kioovaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiravai.

¹³ Ii fayai mmaraa ivo ari vookara ari vookarau mmooriivaa iiravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya avuuyauvunu ivo tuduu ngiau aapuuvakidiri ikaivo mmatayaa tiiravai.

¹⁴ Tauraanaa fayai mmaraivaavaa yaagueeqaivaadiri ivo ari vookara ari vookarau mmooriyauvavaa uuvaara mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variyai unnakua kiaa kiooduu iya iva uu mmooriivaa teeda tunoo: Kutaavaivee, tiravai. Ivo mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiya tuduu iya tauraanaa fayai mmaraivaavaa mmannammannaivaavaa iiravai. Vaa vaidiiya paipa avakarauvaadiri inna ruputu kiooduu putuoo vainno kava diitooavaa mmannammannaivaavaa ivo tuduu iya iiravai.

¹⁵ Uduu Anutuugo ee-oo tuduu ivo ari yaikiaivaa ii mmannammannaa iya iima kioo ivaaki fuu tuduu vuduu ivo vaidi roosiima kua tiravai. Fai gioonna kiaapuuya hama ngiari ausa mmuduuyaiyauvavaa inna mmirama kikio iya ruputina putuura yaagueeqaivavaa vareeravai.

¹⁶ Varooduu ivo yaagueeqama tuduu mmuakiaa gioonna kiaapu nnoonnaiyaata kisaiyaatama hoona suvuuyaata mmanna haipuuyaatama sikaunnaadiri yookaama kioo viteraiyaata mmamma dummukiara kati ngiari nuairiyaatama tauraanaa fayai mmaraivaavaa atauvaa ngiariyaa yapeeravai. Ivo tuduu vooya ngiari yaaku yaadudaiyauvunu yapooduu vooya ngiari tinniiyauvunu yapeeravai.

¹⁷ Hama gioonna kiaapu voovoono ii atau ivaa varoovoono hama yopeema yookaira aataruuvaa iiravai. Ii atau iyo tauraanaa fayai mmaraivaavaa nnutuvai vairavainnee vara inna yaarira fafaarivo inna nnutuuvaa roosiiravai vairavai.

¹⁸ Ii kua ivaara tuqinnama yaata utuatee. Gioonna kiaapu voovoono tinni yoketaivo innaki vaino fai fayai mmaraivaavaa yaarira kua oyaivaa arinaima rikiaanaravai. Ii yaarira kua ivo inna vaidiivaara tii kuaivo 666 vainoo.

14

Yisuuva ari kiauvaadiri yookaama kiooyaano

kuaru tiravai

¹ Na taaduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivo taapiivaa nnutuuvo Sioona ivau diravai. Dioo vauduu gioonna kiaapu kaayakaayau (144,000) inna tasipama dida vauduu inna nnutuuvoota inna Koonna nnutuuvootama iya tinniiyauvunu fafaara roovo vairavai.

² Na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri kuaivo nnoori hiina pinaivaa akua roosiima tioo ngiaarunno pinaama akua tuuvaa roosiima tiravai. Na rikiaaduu ii akua ivo vaidiiya kitaiyauvavaa ruuyauvavaa akua roosiima tiravai.

³ Tuduu gioonna kiaapu kaayakaayau (144,000) iya fayai roosuu ari vookarau taarama taaramadaatama vaidi yokovaiyaata Anutuugaa kieeta varira mmaataivaatama vunni-ivau diravai. Dida vaidi kuaru karaasivaa tiravai. Hama kuminaiya ii kuaru ivaa rikiaada tiravai. Anutuugo Yisuunna kiauvaadiri iya yookaama kioo vitooyaano nnaasu ii kuaru ivaa rikiaada tiravai.

⁴ Iyaano hama gioonnaiya tasipeerada yoketaama varida hama nnaata vareeravai. Ii vaidi iyaano Puara Sipisiipa Nnaakaraivo nuauvau iyaatama inna nnaagiai viravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuyakidiri Anutuugo Yisuunna kiauvaadiri iya yookaama kioo viteeravai. Anutuugoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivootama variaani iya inna ivaitanaani tauraa tuanaiyavee.

⁵ Gioonna kiaapuuya rikiooduu hama iyakidiri unnakua tira voovai vairavai. Hama iyaki tomedaataiyavee.

Aangeraa taaravoomadoono kuaivaa kiaa mmiravai

⁶ Na taaduu aangeraa voovoono ngiau aapu vuuta idaa ngioo varioo mmayaaya yoketaa tupatupaa vau kuaivaa varoo mmatayaa variyai kiaa mmnara nuainno variravai. Vo mmata vo mmata variyaiyaata vo oyai vo oyaiyaatama vo kua vo kua kiaiyaata vo mmamma vo mmammaiyaatama kiaa mmnara nuainno varioo

⁷ pinaama aayanna roo tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuya yaparainara suaivo aavaa nninoo. Ivaarada inna avaiavaa rikiaada varida ivo yaagueeqavai variivaara kua yoketaivaa kiatee. Ivo ngiauvaata mmataivaatama iima kioo sorovuaraivaata nnoori rumuruumaiyauvaatama iima kieeravai. Ivaarada ngiingii ausa mmuduuyaiyauvavaa inna mmiatee.

⁸ Aangeraa tauraanaivo itaa kua kiaa roo vuduu inna inanoo aangeraivo inna nnaagiai voo varioo tunoo: Yoosinna pinaivaa nnutuuvo Bapuroona vaa maisainno tavarata taika kieeravai. Ivakinnaaya mmuakiaa mmataivaki variyai yaagueeqa nnoori vuainaivaa nnaateera tuneema sabi heera aataruuvaa iikiateera yaagueeqama tiravaivee.

⁹ Inna inanoo aangeraivo itaa kua kiaa roo vuduu nnaagiai tuanaa aangeraivo tauravai-tana nnaagiai voo varioo pinaama aayanna roo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono fayai mmaraivaata inna mmannammannaivaatama ari ausa mmuduuyavavaa mmioo inna atauvaa ari tinniivaunnee ari yaakuuvau yapano

¹⁰ fai Anutuugo pinaama innara nnannataanaravai. Anutuugo ari nnannataivaa vuaina suuyaivaa roosiivaa ari tooriivaki tusaa uyu kioo mmnoo too nnaanaravai. Hama Anutuugo vuaina suuyaivaata nnooriivaatama tusaa uyu kioo mminaravai. Safuuma vuainaivaa nnaasu tusaa uyu kioo mminaravai. Ari tooriivakidiri mminnamminnaa maisa irisaiivaa itaama safuuma inna mminaravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya fayai mmaraivaara yoketaakiaiyai fai sikau puapusuqaiivo too nnannannanna tuoo variivo mmannammanna iya too varinai aangeraa yoketaa tuanaiya avuuyauvunuaatama Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa avuuvuunnaata kararuaaravai.

¹¹ Ikiavo iya too variivaa visuuvo tupatupaa ngioo vioo nnaasu varinaravai. Iya fayai mmaraivaata inna mmannammannaivaatama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida inna nnutuuvaa atauvaa varaiya fai ikiavo ikiannagisanna heenagieena iya too nnaasu varinai iya kararida nnaasu variaaravai. Nnaagiai tuanaa aangeravo itaa kua kiaa roo viravai.

¹² Ii kua iyaara Anutuugaa gioonna kiaapuuya vaa inna mmaanna tuu kuaivaa rikiada iida Yisuunnara kutaavaivee kiaa kiada hama pikiaiya ivaara rikiadaata yaagueeqama variaaravo inna yoketaavai.

¹³ Na rikiaaduu ngiauvakidiri kua voovai tuoo tunoo: Aa kua aavaa fafaara raanee. Gioonna kiaapuuya Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaagueeqakiaiyai aa suai aavakidiri varia rada nnida verida putuaiyara Anutuugo iyara yoketainaravaivee, tuduu rikioo Mmanasa Yoketaivoono tunoo: Fai iya yoketaa tuanaaya variaaravai. Fai iya kaayau mmoori varaiivaa pikiada eeyaaara kati variaaravai. Fai ngiari mmoori varaiivaa kaanaivo iyasi vainaraivaara iya eeyaaara kati variaaravaivee, tiravai.

Mmataivau yeennaivoota vuaina iiraivootama apuuduu vareeravai

¹⁴ Mmanasa Yoketaivoono itaa kua tuduu na taaduu nama poosaivo vauduu vaidiivaa mmaapuuvaa roosuu voovoono ivaki varuduu kieeta vaidiivaa tommeeka sikau gooraivaadiri iima kioovo inna kieetaivau vauduu avaikarau paipa hovekauvaa ari yaakuuvaki utu kioo vairavai.

¹⁵ Utu kioo vauduu ari vo aangeraa voovoono nuunaira nnau pinaivakidiri tioo vaidiivo namaivaki varuuvaa pinaama aayanna roo tunoo: Mmatayaa vai yeennaiyauvo vaa nneeravaata vainoo. Iyauvaa rutakeera suaivo vaa nniivaara ai paipa hovekaivaa varee iyauvaa rutaka kiee varaanee,

¹⁶ tuduu rikioo vaidiivo namaivaki varuuvo mmataivaudiri ari paipa hovekauvaadiri yeennaiyauvaa rutaka kioo vareeravai.

¹⁷ Varooduu nuunaira nnau pinaivo ngiau aapu vauvakidiri kava vo aangeraa voovoono tioo avaikarau paipa hovekau voovaata varoo tiiravai.

¹⁸ Tuuduu kava vo aangeraa voovoono ikiavaara haitatuovoono yeena tapiivaudiri tioo aangeravo avaikarau paipa hovekauvaa utu kioo vauvaara pinaama aayanna roo tunoo: Mmataivau vai vuaina iiraiyauvo vaa aikiooma nneeravaata vainoo. Ai paipa avaikaraivaa varee vuaina mmooriivakidiri iiraiyauvaa rutaka kiee varaanee,

¹⁹ tuduu rikioo aangeravo mmataivaudiri ari paipa hovekauvaadiri utuoo vuaina iiraiyauvaa rutakeeravai. Rutaka kioo varoo vuaina suuyaivaa kagigaira nnaamuruuvaki kagaari kieeravai. Ii kagigaira nnaamuru ivo inna Anutuugaa ausaivo pinaama nnannatearivoovee.

²⁰ Ii nnaamuru ivo yoosinna mmaanai vauduu ivakidiri vuaina suuyaivaa raa kagigauduu tuuneema kiauvo tiiravai. Tioo vioo nnoori pinaivo kaayauma hainno ngiauvau tuoo virayaama vioo vioo hokobavai ngieera (300 mitaa) viravai.

15

Aangeraiya nnaagiai mmoori maisaiyauvaa

utu kiada dida vairavai

¹ Itaama taika kioodoo na taaduu kava ari vookarau atau pinaivo ngiau aapuvau vauduu na tee nnikiarairavai. Aangeraa yaaku saivai karasaidiri taaramaano maisamaisau mminnaiyauvo yaaku saivai karasaidiri taaravaitana utu kiada dida vairavai. Ii maisa mminnaa iyauvo inna nnaagiai mmooriyyauvaa Anutuugo iima taika kino inna nnannatearavo taikaanaraiyauvovee.

² Na taaduu mminnaa voovai nnoori haruunga pinumaivaa roosuuvo mmannammannaa naruuvoota ikiavootama nuunama vauvaitana ivaki vairavai. Na kava taaduu gioonna kiaapuuya fayai mmaraivo inna nnutuuvo yaarira kuaivo vauvaata inna mmannammannaivaatama ivaitana yaatara kiooyaano ni teeravai. Teeda nnoori haruunga pinuma roosuuvaa siriivau dida vaida kitaiyauvaa Anutuugo iya mmuuyauvaa utu kiada vairavai.

³ Utu kiada vaida Anutuugaa mmoori vareera vaidi Musiinna kuaruuvaa tida Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa kuaruuvaa tida tunoo:

Udaanga Anutuugo

mmuakiaa mminnaiyauvaa

a yaataree diraikuavee.

Mmoori a iikiannaivo ari vookaraivai vaivaara

ta teeda nnikaraakiaunnava.

A mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiya kieetaikuavee.

A iikiannaivo safuuma kutaavai nnaasu vainoo.

⁴ Udaanga-o,

eenoo nnaasu yoketaa tuanaavai variannaivaara

mmuakiaaya i mmemmaana kuaano.

Eenoo yaagueegama variannaivaara

mmuakiaaya aiyara yoketaavaivee kuaano.

Mmuakiaaya fai i avuuvau nnida

ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa i mmiaaravaivee.

Mmuakiaaya a safuuma nnaasu iikiannaivaa teeda

fai ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa i mmiaaravaivee.

⁵ Iya kuaruuvaa itaa kua kua taika kiooduu na taaduu ngiau aapuuvaki nuunaira nnau pinaivaa sipuuvu hatuaa tu kioo vauvo ni too vairavai. Ivaa aakiaivaki buruqaadiri ataurummua kioovaki Anutuugaa variraivo vauvo kooyaa vairavai.

⁶ Vauduu aangeraa yaaku saivai sainaidiri taarama nnaagiai mmoori maisa yaaku saivai sainaidiri taarama utu kiada duuyaano nuunaira nnauvakidiri tiiravai. Iya buruqa yoketaa poosaiyauvaa rau kiada takuaanga kuu vausaiyauvaa ngiari nniriiyauvunu rau kiooyauvaatama tiiravai.

⁷ Tuuduu fayai roosuu ari vookarau taarama taaramaakidiri mmuaavoono diitoo sikau goorivaadiri iima kioo kuu yavaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama aangeraiya mmiravai. Ii kuu yavaa iyauvaki Anutuugo tupatupaa variraivo inna nnannateeraivo suvuainno vairavai.

⁸ Anutuugaa oyai ari vookarauvaa mmeekiaivoota ari yaagueeqaivootama kioosu roosi-ima kaayauma ngioo vioo nuunaira nnauvaki rau kioo vairavai. Rau kioo vauduu too hama vaidi voovoono yopeema nuunaira nnauvaki ngioo viravai. Aangeraiya fai mmoori maisa yaaku saivai sainaidiri taarama iima taika kikai rikiada ivaki nnida kuaaravai.

16

Aangeraiya nnaagiai mmoori maisaiyauvaa

fuarau kieeravai

¹ Itaama taika kiooduu na rikiaaduu nnau nuunairaivakidiri kuaivo pinaavai tioo aangeraa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana tunoo: Vida kuu yavaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitanaaki Anutuugaa nnannateeraivo vaiyauvaa vara mmataivau fuarau kiaatee, tiravai.

² Tuduu tauraanaa aangeraiivo ari kuu yavaivaki vauvaa vioo vara mmataivau fuarau kieeravai. Fuarau kiooduu gioonna kiaapu vaa fayai mmaraivaa atavuaa varada inna mmannammannaivaa ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmuuyayaa pinaa uudaada maisaiyauvo vainno iya nniitareeravai.

³ Itaama kiooduu inna inanoo aangeraiivo ari kuu yavaivaki vauvaa sorovuaravau fuarau kieeravai. Fuarau kiooduu sorovuaraiivo hanigioo vaidi putiraiya kiauuaa roosiima vauduu mmuakiaa sorovuaravai varida nuau mminnaiyauvo putiravai.

⁴ Itaama kiooduu tammaakinnaa aangeraiivo ari kuu yavaivaki vauvaa varoo nnoori-iyauvakiaata rumuruimaiyauvakiaatama fuarau kiooduu hanigioo kiau tuanaavai vairavai.

⁵ Na rikiaaduu aangeraiivo nnooriiyauvaa haitatuovoono Anutuugaa tunoo: A yoketaa tuanaakua variannanoo. A tauraa varunnaikua aanna makee a variannanoo. Ii a irisai maisa mmianna iyauvo inna safuuma vainoo.

⁶ Gioonna kiaapuuya nnaaru i gioonna kiaapuuyaata forofetaiyaatama ruputuduu putuuvaa kiauuaa iya nnaateeraivaara a iya mmiannavai. Suvikara, iya ngiari mmoori maisaiyauvaa irisaiyauvaa safuuma ngiari varaavaivee,

⁷ tuduu na rikiaaduu yeena tapiivakidiri kua voovai tioo tunoo: Udaanga Anutuugo, a mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataree diraikuavee. A irisai maisaiyauvaa gioonna kiaapuuya mmiannaivauvo safuuma kutaa tuanaavai vainoo, tiravai.

⁸ Tuduu eera tammaakinnaa aangeraiivo ari kuu yavaivaki vauvaa suaivau fuarau kioodoo Anutuugo ee-oo tuduu rikioo suaivaudiri ikia pinaivo ngioo gioonna kiaapuuya puaisa teeravai.

⁹ Anutuugo tuduu ii mmoori maisa iyauvo gioonna kiaapuuyaki vauvaara suaivo ngioo puaisakama tooyaano Anutuugaa nnutuuvaa maisa kua tiravai. Maisa kua tida hama ngiari mmminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hanigiada Anutuugaara kua yoketaivaa tiravai.

¹⁰ Itaama kioodoo eera aangeraiivo ari kuu yavaivaki vauvaa fayai mmararaivo kieeta varira mmaataivau fuarau kioodoo inna yoosinnaivaki iva gioonna kiaapuuyara duuvaki kaayauma upisiiravai. Upisuuduu gioonna kiaapuuya kaayauma kararida varida kaayau sookiana saakianaida reera kiatada reemma kiatadaida vairavai.

¹¹ Vaida iya nniitaroovaaaraata uudaudaiyauvo vauvaaraatama Anutuugo ngiau aapu varuuvaa maisa kua tiravai. Maisa kua tida varida hama ngiari mmminnamminnaa maisa uu aataruuyauvaa pikiada hanigiada yoketaama variravai.

¹² Itaama kioodoo kava karasaidiaa aangeraiivo ari kuu yavaivaki vauvaa nnoori pinaivaa nnutuuvu Yuferetiisa ivaki fuarau kieeravai. Fuarau kioodoo vaidi kieetai sui raari roopinnadiri ngiaaraiya aataruuvo kooyaa vakiaiveeraivaara nnooriivo reekama kieeravai.

¹³ Itaama taika kioodoo na taaduu Sataangaa mmannasa maisa taaravooma yeekana roosuudoono mahipa pinaivaa avaivakidiriaatama fayai mmararaivaa avaivakidiri-aatama unnakua forofetaivaa avaivakidiriaatama nniravai.

¹⁴ Inna iya mmagia maisaiya ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa iiraiyavee. Iya mmuakiaa mmataiyai kieetaiyasi vida iya rupi nuunama kikiyai rapuaaravai. Anutuugo mmuakiaa mminnaayauvai yaataroo diraivoono mmataama kioo sui pinaivaki fai iya rapuaaravai.

¹⁵ Anutuugo mmataama kioo Misiaa vaidiivoono ataa kua tunoo: Rikiaatee. Na mmuara furai vaidiivaa roosiima hama ngia taara suaivaki na ngiisi kuanaravai. Gioonna kiaapu voovoono avu too vainno ari uyira rairaiyauvaa tuginnama haitatuuvaa Anutuugo innara yoketaivoo. Ivo taguaada nuainai gioonna kiaapuuya inna teekio inna mmamma maisaivoora tioo ari uyira rairaiyauvaa tuginnama haitatuunaravaivee. Ivo itaa kua tiravai.

¹⁶ Mmagia maisaidoono kieeta vaidiiaa rupi nuunama kieeravai. Iya nuunama kioo yoosinnaivaa nnutuuvu Eporai kuaivakidiri tunoo: Amaraketoonavee, tiravai.

¹⁷ Itaama kioodoo aangeraa karisaidiri taarama varuu nnaagiai tuanaivoono ari kuu yavaivaki vauvaa ngiauvau vara kagaari kioodoo kieeta varira mmaataivo nuunaira nnau pinaivaki vauvakidiri kua pinaivo tioo tunoo: Vaa mmooriivo taikainoo,

¹⁸ tuduu kaayau saneetuuvu utuduu vo akua vo akuaivo akua tuduu ngiaarun-naivo akua tuduu mmataa kuaruuvo pinaama utiravai. Anutuugo vaidiivaa iima kioo suaivakidiri tuoo tuoo tuma ii sui ivaki hama mmataa kuaruuvo itaama utiravai. Ii mmataa kuaru ivo pinaama ari vookaraama utiravai.

¹⁹ Utuduu yoosinna pinaivaa tammaivakidiri mmataivo rutukua roo saivai sainai vuduu tammaivo vauduu saivai sainai viravai. Vuduu mmuakiaa mmataivaki vau nnau yoosinna pinaiyauvo rutuunno tannavaratataama taika kieeravai. Ii sui ivaki Anutuugo yoosinna pinaivaa nnutuuvu Bapuroonara yaata utuoo ari nnannatoo ari vookarauvo vuaina roosiima tooriivaki vita kioodoo varuuvaa ivaki varuuya tusaa mmuduu nneer-avai.

²⁰ Iggi sui ivaki mmuakiaa mmataiyauvaa nnooriivo ututuuma kiooyauvo kuminauduu mmuakiaa taapi oora sauyauvo mumunu utu taika kieeravai.

²¹ Vati kaaburaara pinaa ari vookarau mmuaararoovo ngiauvakidiri tuoo vaidiiaa ruputiravai. Vati kaaburaara pinaivo koonnama maisama iya ruoo ruputuuvaa iya Anutuugaara maisa kua tiravai.

17

Anutuugo sabi nuaira gioonnaivaudiri

mmataama kioo tiravai

¹ Aangeraiya yaaku saivai sainadiri taarama kuu yavaiyauvaa yaaku saivai karasaidiri taaravaitana utuuyakidiri voovoono niisi ngioo tunoo: Nninai na sabi nuaira gioonnaivo irisai maisaivaa varaanaaravaa fai i vitainaravai. Ii gioonna ivo inna yoosinna pinaivo kaayau nnooriyauvo saidi saidi nuunaivau varivai.

² Vaa vaidi mmatayaa kieetaiya ii gionna ivaata sabi heera aataruuvaa uududuu gionna kiaapu mmatayaiya vuainavaa nneerayaama inna roosiima iya sabi heera aataruuvaa iidada kumimakaida variaavaivee, tiravai.

³ Tuduu rikioo Mmannasa Yoketaivoono ni tasipama varuduu aangeraiivo ni vitoo mmanna mmuyai gaanga yosinnaivau ni yapa kieeravai. Ni yapa kiooduu na variee taaduu gionnaivo fayai mmaraaraa kookeevaa mmookaivau hara kioo varuduu fayai mmaraaravaa mmammaivau kaayau maisau nnutuuyauvo vauduu inna kieetaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama vauduu aaru yaakuuvaitana ivaki vairavai.

⁴ Gionnaivaa uyira rairaiyauvo vooyauvai kookeeyauvai vauduu vooyauvai kokoraa kuauyauvaatama uyu varoo vioo kaayau mminnaa gooraivaadiri iima kiooyauvaata sikau seeta roosii yoketaiyauvaatama ari mmammaivau funnukama kiooduu vairavai. Vauduu ari yaakuuvaki ivo toori gooraivaadiri iima kioovaa utu kioo vauduu ari sabi heera aataruuvaa hoovaara koonnama varira aataruuvootama kaayakaayau maisamaisau aataruuyauvootama ivaki suvuiravai.

⁵ Suvuauuduu ari tinniivau ari nnutuuvoo fafaara roovo vauduu ivaa oyaivo haumaki vainno ataa kua tunoo: Yoosinna pinaivaa nnutuuvoo Bapuroona inna ni nnutuvai. Na mmuakiaa sabi heera aataruuyauvaata mmuakiaa maisamaisaira aataruuyauvaatama oyai nakaaraiovee, tiravai.

⁶ Na taaduu gionnaivo Anutuugaa gionna kiaapu vaa putuuya kiauyauvaa kapikaroo nnooriivaa roosiima nnoo kumimakairavai. Vooya Yisuunnara kutaavaivee tuuvaara vaidiia iya ruputuduu putuuya kiauyauvaatama nnoo kumimakairavai.

Na Yuvuaano inna tee pinaama nnikiaraina yaata utuee variravai.

⁷ Yaata utuee variaaduu aangeraiivo ni yaparainno tunoo: Aaniira a nnikiarainna pinaama yaata utuannannee? Gionnaivaa oyaivo haumaki vaivaa fai na i kiaa i mminaravai. Fayai mmaraaraiivo ari kieetaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama vauduu aaru yaakuuvaitana ivaki vauvaa kua oyaivaa fai na kooyaa i kiaa i mminaravai. Gionnaivo inna mmookaivau hara kioo varioo nuauvaa kua oyaivaatama fai na kooyaa i kiaa i mminaravai.

⁸ Ii fayai mmaraaraa ivaa ngia too ivo tauraa varuuvoo aanna makee hama varinoo. Fai ivo kiisa suai soopa hokoba mmata mmeeduuya vuuvakidiri raari roo ngioo varioo nnaagiai eeyaara taikaanaravai. Anutuugo ngiau mmata uu suaivaki ari gionna kiaapuyua tupatupaa variaaraivaara iya nnutuuyauvaa yanaivau fafaara reeravai. Gionna kiaapu mmatayaiya nnutuuyauvo hama yanaivaki vaiya fai fayai mmaraaravaa teeda fai kaayama nnikiraakiaaravai. Ivo tauraa varuuvoo aanna hama variivoono fai nnaagiai kava varinaravaara iya kaayama nnikiraakiaaravaivee.

⁹ Vaidi tinni yoketaiya ii kua ivaa oyaivaa fai arinaima rikiaaraiivo inna yoketaavai. Fayai mmaraaravaa kieetaiyauvo yaaku saivai sainaidiri taarama oyaivo inna taapi kiisaiyauvo yaaku saivai karasaidiri taarama ivau gionnaivo varivai. Vuai oyaivo inna vaidi kieetaiya yaaku saivai sainaidiri taaravaitana variaavai.

¹⁰ Vaa iyakidiri yaaku sai vaidiia ngiari kieeta nnutuuyauvo taika kiaikiai kuminaya variaavai. Mmuaavoono homo gionna kiaapuyara dioo vainoo. Fai yapooma voovoono ngioo gionna kiaapuyara dinaravai. Fai ivo ngioo kiisa suai nnaasu dinaravai.

¹¹ Fayai mmaraaraiivo tauraa varioo putiivoono hama makee varioo kieeta vaidi yaaku saivai sainaidiri taaravaitana tasipama gionna kiaapuyara dinoo. Ivo iya seena kieetavai varioo eeyaara putu taikaanaraivaara iinno varinoo.

¹² Aaru yaakuuvaitana a taannaiyauvo inna vaidi kieeta yaakuuvaitana fai yapooma kieetaya varida gionna kiaapuyara diaaravai. Fai yapooma iya fayai mmaraaravaa tasipama kiisa suai iyara diaaravai.

¹³ Fai iya mmuaa yaata tinnivai varada ngiari yaagueeqaiyauvaata gionna kiaapuyara dira yaagueeqaivaatama fayai mmaraaravaa mmiaaravai.

¹⁴ Mmi kiada Puara Sipisiipa Nnaakaraivaata rapuaaravai. Rapikiokio fai Puara Sipisiipa Nnaakaraivo iya yaataaranaravai. Ivo udaanga vaidiia Udaanga tuanaavai varioo kieeta vaidiia kieeta tuanaavai variivaara ivo iya yaataaranaravai. Inna nnaagiai nuauya vaa ivo maavee tioo ariini iya mmataama kiooya yaagueeqama inna tasipama varida vaidi kieetaiyaata fayai mmaraaravaatama yaataaravaivee, tiravai.

¹⁵ Kiaa kioo aangeraiivo kava ni tunoo: Sabi nuaira gionnaivo varii yoosinna ivaki nnooriyauvo nuunaivaa vaa a taannavai. Ii nnoori iyauvaa a taannaiyauvo inna kaayau gionna kiaapuyavee. Iya vo mmamma vo mmamma varuuyakidiriiaatama vo mmata vo mmataivakidiriiaata vo kua vo kua tuuyakidiriiaatama nuunakiaavai.

¹⁶ Aaru yaakuuvaitana a taannaiyauvo iyauvoota fayai mmaraaravootama sabi nuaira gionnaivaaraata nnannataaravai. Nnannateeda mmuakiaa mminnaa innasi vaiyauvaa

tuayanna rida ravisi varakio fai ivo taguaada varinaravai. Taguaada varinai iya inna mmamma mmattiivaa nneeda mmuakiaa ikiaivaki inna mmuturu kikio taanaravai.

¹⁷ Anutuugo iino inna iikiatai aataruuvo aaru yaakuuvaitana yaataiyauvaki vainai iya mmuaa yaata tinnivai varada ngiari gioonna kiaapuuyara yaagueeqama dira yaagueeqaivaa fai fayai mmaraaravaa mmikio dioo vainono Anutuugo ari tuu kuaiyauvo kutaavai vainara suavivaki fai taikaanaravai. Ivaara iya gioonnaivaa ikiaivaki mmuturu kikio taanaravai.

¹⁸ Sabi nuaira gioonnaivaa a taannaivo inna yoosinna pinaivo mmuakiaa mmatayaa kieetaiyara diivaivee. Aangeraivo itaa kua tiravai.

18

Yoosinna pinaivaa nnutuuvo Bapuroona ivo

tannavaratataama taika kieeravai

¹ Na itaama taa taika kiese kava na taaduu aangeraa voovoona ngiau aapuuvakidiri tuuduu gioonna kiaapuuyara dira yaagueeqaivo pinaavai inna tasipama vauduu inna meekia ari vookarauvo mmuakiaa mmataivau teeravai.

² Tooduu ivo pinaama aayanna roo tunoo: Yoosinna pinaivaa nnutuuvo Bapuroona ivo vaa eeyara maisainno tannavaratataama taika kiaivai. Mmagia maisa moomee sakua ari vookara ari vookariyauvo ivaki variaavo ngiaamma maisamaisaiyauvootama ivaki variaavai.

³ Vuaina nnooriivaa nneerayaama mmuakiaa yoosinnaiya inna tasipama sabi heera aataruuvaa pinaama uuvaara itaama vaivai. Mmatayaa diaa kieetaiya vaa inna tasipama sabi nauuduu yookaira aataruuvaa haitatuuraiya innasi nnida yookaira aataruuvaa iida kaayau sikauyauvaa varada ari vookaraama varuuvaa itaama vaivai. Aangeraivo itaa kua tiravai.

⁴⁻⁵ Na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri vo kua voovai tioo tunoo:

Ni gioonna kiaapuso,
Bapuroona yoosinna ivaa pikiada kuatee.
Ivakinnaaya mminnamminnaa maisaiyauvo
vakia roo vioo vioo ngiau aapu pinaavai vaikio
Anutuugo iya aataru maisaiyauvaa too
irisai maisaivaa iya mmnara iinoo.
Fai ngieeta iya irisai maisaivaa vareevoora
ivaki pikiada sa ivakinnaaya tasipama
mminnamminnaa maisaiyauvaa iikiatee.

⁶ Ivakinnaaya maisa mmooriivaa
gioonna kiaapuuya mmuuya
ngia irisai mmiraiya
irisai sai mmuaikaraama iya mmiatee.
Sa mmuaaneetu iya mmiatee.
Irisai taaraneetu iya mmiatee.
Nnoori toori kapikaraivaa roosiima
iya maisa mmooriivaa
gioonna kiaapuuya muuvaara
irisai taaraneetu nnoori toori kapikaraivaa
iya mmiatee.

⁷ Iya ngiariiyara mannaka tida
ngiariiyara nnaasu yaata utida
sirigaida kammataavai.
Ivaara mmuaikaraama
ausa mmuaareera maisa mmooriivaa
iya mmiatee.
Ii yoosinna ivo gioonnava roosiivoona
ariiyara mannaka tioo tinoo:
Na aavau kieeta varira mmaataivau
kieeta gioonnava variauvai.
Hama na muaada gioonnava variauvai.
Fai na hama ausa mmuaareerama kiese
fai na aavaki sirigaina
kammatee nnaasu varinaravaivee.

⁸ Ivo itaa kua tiivaara

mmuaa suaivaki mmoori maisa mmuaararaiyauvo
innasi vainaravai.
Vaidi putiraivootama
iyara ausa mmuaararavoota
yeenna rairavootama
innasi vainaravai.
Ikiaivo fai inna taa taputu kiaanaravai.
Udaanga Anutuugo gionnaivaaki
kua pinaivaa yapaivoono
inna yaagueeqaivovee.

Ngiau aapuuvakidiri tuu kuaivo itaa kua tiravai.

⁹ Mmatayaa diaa vaidi kieetaiya vaa inna tasipama sabi heera aataruuvaa iikiaiya inna ikia mmuturu kiaivaa visuuvaa teeda iya innara ausa mmuaarareeda boo tida rataaravai.

¹⁰ Iya ivo ari maisaiva irisaiva varoo karaiivaa rikiaada aatu aatuuda ngieeradiri dida vaidia kiaara: Boo, yoosinna pinaavai Bapuroona-o, a yaagueeqa yoosinnakuavee. Mmuuaa suai nnaasu a irisai maisaivaa vara taika kiaannavaivee. Vaidi kieetaiya itaa kua kiaaravai.

¹¹ Vaidi mmatayaiya yookaira aataruuvaa haitatuuraiya fai iya ivaara pinaama ratada iya ausaiyauvo mmuaararaanaravai. Gionna kiaapu iya hoonahaanaiyauvaara sikaunnaadiri yookaama kiada vareeraiya vaa taikaivaa iya ausaiyauvo mmuaararaanaravai.

¹² Hoonahaanaiyauvaa ivakinnaya sikaunnaadiri yookaama kiada varaiyauvo ataama vainoo. Sikau mmannaammannai gooraivaata sirivuaivaatama sikau ari vookarai yoke-taiyauvaata sikau seeta roosiyaauvaatama iya varaavai. Buruqa yoketaa poosa kuaiyauvaatama kokoraa kuaiyauvaata kookee kuaiyauvaatama sirikaa buruqaiyauvaatama iya varaavai. Yatari yoketaa ari vookaraiyauvaata mminnaiyauvaa puara aannaivaadiri pieema kiaiayauvaatama yatari hatataiyauvaata sikau baraasaivaadiri iikiaiayauvaatama kapaqaivaadiri iikiaiayauvaata yaagueeqa sikau poosaivaadiri iikiaiayauvaatama iya varaavai.

¹³ Mminnaa kupu takua roosiyaauvaata yatari ranaivaa hudaavo suuda yoketaa vi-raivaatama kupuuvaa roosiivaa nnutuuvo miiraivaata yatari suuyaivo suuda yoke-taa viraivaatama vuainaivaata nnammariivaatama paravuaa yoketaivaata yeenna vui-itaivaatama iya varaavai. Puara burimakau sipisiipa hoosaiyauvaata hoosaivaa haru kiaavo kaariyauvaa vitoo nuairiyauvaatama sikaunnaadiri yookaama kioo viteera gionna kiaapuuya hama kati ngiari yaata utiraivaugiataama nuairiyauvaatama iya varaavai.

¹⁴ Fai iya ii yoosinna ivaara kiaara: Mmuakiaa mminnaa yoketaiyauvaa i varaataiyauvo vaa taikaivai. I hoonahaana i suvuairiyauvoota aiya funnukairiyauvootama vaa taikaivai. Fai hama a kava iyauvaa varaananaravai. Vaa taikaivaivee.

¹⁵ Kiaa kiada vaa iya tauraa iyauvaa yookaama kiada kaayau sikauyauvaa irisai varaivaara ngiariyara yaata utida aatu aatuuda ngieera oro dida vakiaaravai. Fai iya ngieeradiri dida vaidia ratada varida boo tida

¹⁶ kiaara: Boo, yoosinna pinaavai. A gionnaivaa roosiima ai uyira raira poosaiyauvaatama kookeyauvaata kokoraa kuayauvaatama uyu kiee variee ari vookarai mminnaa mmannaammannai gooraivaata sikau seeta roosi yoketaivaatama ai mmammaivau a funnukairavai.

¹⁷ Mmuua suai ii hoonahaana yoketaa mmuakiaa iyauvo vaa taikaivaivee. Yookaira aataruuvaa haitatuuraiyaano itaa kua kiaaravai.

Mmuakiaa siipaiyauvaa utiraiyaata yookaama kiada ivaki nuairiyaatama ivaki mmoori varaiyaata mmuakiaa vaidi siipaiyauvaara mmoori varaiyaatama fai iya ngieera dida vakiaaravai.

¹⁸ Dida vaidia ii yoosinna ivaa ikia mmuturu kiaivaa kioosuuvaa teeda kai kai tida kiaara: Hama vo yoosinnavai ii yoosinna pinaa ivaa roosiima vaivaivee,

¹⁹ kiaa kiada iya ausaiyauvo mmuaarareenai mmataivaa habara kiada ngiari kieetaiyauvaki apida boo tida ratada kiaara: Boo, yoosinna pinaavai. Ivaki mmuakiaa siipa utiraiya nnida ngiari hoonahaanaiyauvaa ivaki yapa kiada irisai yookaivaa pinaavai ngiari vareeravai. Vaa mmuaa suaivaki inna mminnamminnaa mmuakiaayauvai taikaivaivee.

²⁰ Ngia ngiau aapu variayaso, ii yoosinna ivaa ikia mmuturu kiaivaara sirigakiatee. Anutuugaa gionna kiaapuuyaata inna kuaivaa varada nuairiyaata forofetiaatama sirigakiatee. Ii yoosinna ivakinnaya maisa mmooriyauvaa ngii uuvaa Anutuugo kua pinaivaa iyaki yapa kioo irisai maisaivaa iya mmiivai. Ivaara sirigakiatee. Iya itaa kua kiaaravai.

²¹ Na taaduu aangeraa yaagueeqa voovoono sikau tayapoo pinaivaa suoodaa utuoo sorovuaraivaki kagaari kioo tunoo: Aa na sikau aavaa utuee puaisakama kagaari ki-auneema yoosinna pinaa Bapuroona ivo fai eeyara maisainno tannavaratataama taika kinai vaidiia hama kava iiva taaravai.

²² Bapuroona-o, fai hama kava aiki vaidiia kita ruavao akua tiraivaata kuaru tira akuaivaatama kafura fee fee tira akuaivaata nooma rira akuaivaatama kava rikiaaravai. Vaidiia vo mmoori vo mmooriyauvaa arinaima iikiaiya fai hama gioonna kiaapuuya kava aiki iya taaravai. Yeennaiyauvaa mumunu utu yapeera sikauvaa akuaivaa hama gioonna kiaapuuya kava aiki rikiaaravai.

²³ Fai hama kava toobaiyauvo aiki teenai taaravai. Nnaata vaati varaara gioonna kiaapuuya kua tira aataruuvaa fai hama kava aiki rikiaaravai. Aiki yookaira aataruuvaa haitaturaiya vaidi nnoonnaya varuduu mmuakiaa yoosinnaiya iya nnutuuyauvaa rikieeravai. Aiki pirasaaka varida uuya unnakua kaa uduuu mmuakiaa yoosinnaiya teeda tunoo: Kutaavaivee, kaa kiada kumimakairavaivee.

²⁴ Anutuugo gioonna kiaapu Bapuroona varuuya irisai maisaivaa iya mmiravai. Ivakin-naaya Anutuugaa gioonna kiaapuuyaata forofetaiyaatama ruputuduu putuuvaa Anutuugo irisai maisaivaa iya mmiravai. Innakidiri itaama uu aataruuvo vo mmata vo mmata varuuyasidiaata mmuakaraama itaama vauvaara Anutuugo irisai maisaivaa iya mmiravai.

19

¹ Itaama taika kiooduu na rikiaaduu ngiau aapuuvakidiri akuaivo tuoo kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida pinaama kua tiraivaa roosiima kua tioo tunoo: Ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiaunnaanoo. Ivo ti vitoo yoketaivau ti yapaivai. Inna oyai ari vookaraivoota inna yaagueeqaivoootama vainoo.

² Gioonna kiaapuuya ngiari variraivaara ivo safuuma kua kutaivaa tasipama irisai yoketaivaata irisai maisaivaatama iya mmiivai. Sabi nuaira gioonna maisaivo sabi heera aataruuvaa gioonna kiaapu mmataiyaiya vitaama kiooduu maisa mmooriivaa uuvaara Anutuugo kua pinaivaa vaa innaki yapeeravai. Iva Anutuugaa mmoori vareera vaidiia ruputu kioovaara Anutuugo irisai maisaivaa vaa inna mmiravaivee,

³ kaa kiada kava aayanna reeda tunoo: Ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiaunnaanoo. Yoosinna pinaivaa ikia mmuturu kioovaa kioosuuvo tupatupaa ngioo vioo nnaasu vari-noo,

⁴ tuduu rikiada yokovaa vaidiia vo vaidivai yuku yaaku taika kioo vo vaidivakidiri taarama taaramaatama fayai roosu ari vookarau taarama taaramadootama Anutuugo kieeta varira mmaataivau variivaa yuku oyaivaki vida varada vaida innaata kua yoketaivaa tida tunoo: Kua kutaa. Ta aiyara yoketaavee kiaunnaanoo, tiravai.

Puara Sipisiipa Nnaakaraivaara yaapeeri nneera suaivo mmiravai

⁵ Iya itaa kua kaa taika kiooduu kieeta varira mmaataivauidiri kua voovai tioo tunoo: Mmuakiaa Anutuugaa mmoori vareeraiyaata mmuakiaa gioonna kiaapu nnoonna kii-saiyaatama inna avaiavaa rikieeraiyaso, ti Anutuugaara kua yoketaivaa kiatee,

⁶ kaa kiooduu na rikiaaduu kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida pinaama kua tiraivaa roosiima akuaivo tioo nnoori hiina pinaivo akua tiraivaa roosiima akuaivo tioo ngiaarunno pinaama akua tiraivaa roosiima akuaivo tioo variravai. Tioo varuduu na rikiaaduu ii akua ivakinnangiaa kuaivo tunoo: Ta Anutuugaara kua yoketaivaa kiaunnaanoo. Ti Udaanga Anutuugo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo diraivoono ti kieetavai variivaara innara kua yoketaivaa kiatee.

⁷ Kii ta sirigaida ausa yoketaivaa tasipama variaaravee. Kii ta inna nnutuuvaa ngiau aapu yapaaravee. Vaa Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa nnaata vareera suaivo nniivaara sirigakiatee. Inna nnaataivo vaa teerainno

⁸ uyira raira poosa yoketaa tuanaa hama kainaamaataiyauvaa Anutuugo inna mmiyyauvaa uyu varoo nniivaivee, tiravai. Ii uyira raira poosa iyauvo inna Anutuugaa gioonna kiaapuuya safuura mmoori aataruuyauvaa iikiaiyaavovee.

⁹ Niita kua tuu aangeraiyo kava niita kua tioo tunoo: Aa kua aavaa fafaara raanee. Anutuugo gioonna kiaapuuya Puara Sipisiipa Nnaakaraivaara yaapeeri nneeraivaara tikiai ngiiaiva ivo iyara yoketaivai sirigakiaaravee. Itaama fafaara raanee. Aangeraiyo itaa kua ni giaa ni mi kioo vo kuavai tunoo: Ii kua ivo inna Anutuugaa kua kutaa kuavaivee,

¹⁰ tuduu rikiee na inna yuku oyaivaki viee varee vaina ni ausa mmuduuyavaa inna mminaree kaa iikiaaduu ivo ni tunoo: Sa itaama iikiane Anutuugaa mmooriivaa ta mmuaa mmoori varaunnavaitanavee. I seena ausa hanigieeraiyaata ta mmuaa mmoori vareeraiyavee. Iya Yisuuva kua kutaivaa kaa kookieema kioovaa puaisa utuaiyavee. Anutuugaa nnaasu ai ausa mmuduuyavaa mmiinee. Aangeraiyo itaa kua tiravai.

Anutuugaa Mmannasaivo forofetaiya inna kuaivaa kiaa kookieeraiya tasiponeema Yisuuva kua kutaivaa kiaa kookieema kioovaa kiaiyaatama tasipaivaivee.

Vaidiivo puara hoosa poosaivau variravai

¹¹ Itaama taika kioodoo na taaduu ngiauvo vioo sai ngioo sauduu puara hoosa poosaivo ivaki diravai. Duduu inna mmookaivau variraivaa nnutuuvoo ataama vainoo. Ivo hama ari kuaivaa pikieerainno kua kutaivaa tiraivovee. Fai ivo kua pinaivaa gioonna kiaapuuyaki yapa kioo safu saafuuma iinaravai. Fai ivo rapiraivaa yuruuma kioo safu saafuuma iinaravai.

¹² Inna avuuvaitana ikia hauru toovaa roosiima vauduu inna kieetaivau kieeta vaidiia apira tommeekaiyauvo kaayauyauvai vairavai. Inna nnutuuvaa innayaa fafaara roovaa hama vaidi voovoono ivaa oyaivaa rikieeravai. Ariinoo nnaasu rikieeravai.

¹³ Inna buruqaivo kaayau kiauivaki rabuuma kioovaa uyu varoo viravai. Vuduu inna nnutuuvaa vaidiia tunoo: Anutuugaa tinniivaudiri kuaivaa vara kioo kiaa kookieeravovee, tiravai.

¹⁴ Inna nnaagiaivau rapira vaidiia ngiau aapu varuuya puara hoosa poosaivauvunu varuduu iya varada vuduu buruqa poosa yoketaa tuanaa hama kainaamaatauyauvaa uyu varada viravai.

¹⁵ Vuduu inna avaivakidiri paipa avaikarauvo tuoo rubikioo mmaanai kooyaa vairavai. Fai ivaadiri ivo gioonna kiaapu mmatayaiya rupertuoonnonno yaataranaanaravai. Yaataroo ari yau aina yaagueeqaivaadiri utu kioo vainno yaagueeqama iyara dinaravai. Vuaina iiraiyauvaa nnaamuruuvaki vaidiia raa kagiga kiaavo suuyaivo tuoo virayaama ivo Anutuugaa nnannateeraivaa gioonna kiaapuuya maisama variyaiyaki yapa kinai fai itaama maisama variaaravai. Anutuugo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo diravoono iyara pinaama nnannataanaravai.

¹⁶ Ii kieeta vaidi ivaa buruqaivaunnaata inna tukiaivaunnaatama inna nnutuuvaa fafaara roovo vainno tunoo: Kieetaiya Kieeta Tuanaivovee. Udaangaiya Udaanga Tuanaivovee, tiravai.

¹⁷ Itaama taika kioodoo na taaduu aangeraa voovoono suaira dioo vainno mmuakiaa ngiaammaiya ngiau vuutavau nuayara pinaama aayanna roo tunoo: Aapi tummuatee. Tiida Anutuugaa buusa pinaivaara nuunakiatee.

¹⁸ Kieeta vaidiiaatama ngiari rapira vaidi kieetaiyaata rapira vaidiiaatama iya mmamma mmatiiyauvaa nnaaraivaara tummuatee. Iya hoosaia mmamma mmatiiyauvaataa mmuakiaa vaidi iyaavunu variaya mmamma mmatiiyauvaataa nnaaraivaara tummuatee. Mmuakiaa vaidiia sikaunnaadiri yookaama kiada viteeraiyaata kati ngiari yaata utiraiyauvunu nuairaiyaatama vaidi nnoonnaiyaata vaidi kiisaiyaatama iya mmamma mmatiiyauvaa nnaaraivaara tummuatee, tiravai.

¹⁹ Aangeraivo itaa kua tuduu na taaduu fayai mmaraivootama mmuakiaa mmatayaa variaa kieetaiyaata ngiari rapira vaidiiaatama nuunaida ivo puara hoosaivau varuuvata ari rapira vaidiiaatama rapuara iiravai.

²⁰ Rapududuu hoosaivau varuuvoota ari rapira vaidiiaatama fayai mmaraivaa yaatara kiada unnakua forofetaivaataa yaatara kiada vitada nniravai. Unnakua forofetaivo vaa tauraa fayai mmaraivaanaani ari vookara ari vookarau mmooriyauvaa iiravai. Gioonna kiaapuuya vaa fayai mmaraivaa atavuaa varada inna mmannammannaivaara ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmiraiya ivo ari vookarau mmooriyauvaa unnakua kiaa uuvaa kutaavaivee tiravai. Hoosaivau varuuvoota ari rapira vaidiiaatama fayai mmaraivaataa unnakua forofetaivaataa vitada hama rupertiraida soopa pinaivaki sikau puapusuqaivo ikia too nnannannanna tuoo varuuvaki kagaari kieeravai.

²¹ Kagaari kioodoo hoosaivau varuu vaidiivaa avaivakidiri paipa avaikarauvo tuuvaadiri ivo vara kioo iya rapira vaidiia rutaka kioodoo putiravai. Putuduu mmuakiaa ngiaammaiya tuma iya mmamma mmatiiyauvaa nnooduduu iya ausaiyauvo fuaakairavai.

20

Yisuuva kaayau nuanu (1000) gioonna kiaapuuyara dinaravai

¹ Itaama taika kioodoo na taaduu aangeraa voovoono ngiau aapuuvakidiri tioo varioo soopa hokoba mmata mneeduuya vuuvaa kiivaa utu kioo vainno yeena yaagueeqa mmuaararoovo mmakarannaivaa roosuuvaa utu varoo tioo variravai.

² Tuma mahipa pinaivo nnaaruaa mahipa yapai maisaivaa nnutuuvoo Sataangaa puaisa utuoo yeenaivaadiri inna rau kino kaayau nuanu (1000) itaama nnaasu variaiveeraivaara inna rau kieeravai.

³ Rau kioo soopa hokobaivaa raira sipuuvaa hatuaa kioo ivaki inna kagaari kioo sipuuvaa puaisakama rau kioo rookaivaadiri rafuutu kieeravai. Sataango kaayau nuanu (1000) ivaki varioo sa gioonna kiaapuuya unnakua kiaiveeraivaara aangeraiivo ivaki inna yapa kiooduu variravai. Fai ivo ivaki varino kaayau nuanu (1000) taika kino hatuaa kino kiisama kava kati nuinaravai.

⁴ Na itaama taivo taika kiooduu na taaduu kieeta varira mmaataiyauvo vauduu gioonna kiaapuuya iyauvunu variravai. Varuduu vaa Anutuugo kua pinaivaara dira yaagueeqaivaa iya mmiravai. Na kava taaduu gioonna kiaapuuya vooyaano iya ruputuduu putuuya vaidi kaanaiya ni teeda vairavai. Iya Yisuuva kua kutaivaa kooyaa tuuvaata Anutuugaa kuaivaatama kaa kookieema kioovaara vooya iya ruputuduu putiravai. Iya hama fayai mmaraivaata inna mmannammannaivaatama ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa mmida hama inna atavuaa ngiari tinniiyauvununnee vara ngiari yaakuuyauvunu yapeeravai. Iyaano vaa kava diitada kaayau nuanu (1000) vaidi kieetaya Yisuu Kirisiinna tasipama varida vooyara diravai.

⁵ Gioonna kiaapu homora putuuya hama kava ii suai ivaki diiteeravai. Kaayau nuanu (1000) taika kiooduu iya kava diiteeravai. Ii suai ivaki na taaduu diitooya inna tauraananaa diitooyavee.

⁶ Gioonna kiaapuuya itaama tauraananaa diiteeraiya tasipama diitaaraiyara Anutuugo iyara yoketaa tuanaayavee kaa iyara yoketaivai. Hama iya kava putuaaraivaara aatuuki-aaravai. Iya Anutuugaata Yisuu Kirisiinnaatama Anutuugaara kati puara hudeeraiya roosiima varida Yisunna tasipama kaayau nuanu (1000) vooyara diaaravai.

Sataangaa yaatara kiada ikiivaki kagaari kiaaravai

⁷ Fai kaayau nuanu (1000) taika kino Sataangaa soopa hokoba oovi nnauvakidiri hatuaa kino ngioo mmaanai voo

⁸ gioonna kiaapu suai raari raipinnai suai haatapaipi tooya sainai tooya sainai variyaiya unnakua tinai fai rikiada kumimakakiaaravai. Ii gioonna kiaapu iya ngiari nnutuuvaitana Gokooya Makokooya vainoo. Fai iya kumimakakio Sataango iya nuunama kioo vitoo rapinara kuanaravai. Nnoori mmaagaivau nnukaivo vaikiai vaidiia hama yopeema yaariraivaa roosiima vitoo kuanaravai.

⁹ Iya vitoo vinai mmata aavau vai mmuakiaa mmatavau nuaida varida Anutuugaa gioonna kiaapuuya variaa saasaaya nnau yoosinnaivaa Anutuugo mmuduuya rira yoosinna pinaivaa ututuuma kiaaravai. Ututuuma kikio fai ngiau aapuuvakidiri ikiavoo tuoo iya taa taputu taika kiaanaravai.

¹⁰ Taa taputu taika kino mmagia maisaivo vaa iya unnakua tiraivaa Anutuugo inna vitoo soopa pinaivaki ikiavoota sikau puapusugaivo ikia too nnannannanna tuoo variivaki kagaari kiaanaravai. Vaa ivo ivaki fayai mmaraivaata unnakua forofetaivaatama kagaari kioovaki kinai fai iya ikiannagisanna heenagieena mmannammanna ivaki varida pinaa mmamma nniitareeraivaa tupatupaa varaaravai.

Anutuugo nnaagiai suai gioonna kiaapuuya ngiari

mmooriyauvaara iya yaparairavai

¹¹ Itaama taika kiooduu na taaduu kieeta varira mmaata pinaa poosaivo vauduu vaidi voovoono ivaki variravai. Varuduu inna avuuvaidiri ngiau mmaataivaitana vida raubiriida kuminauduu hama iya mmaataatairavai.

¹² Na taaduu mmuakiaa putuuya nnoonniyaata kiisaiyaatama kieetaivo varira mmaata vunniivau diravai. Dida vauduu kieeta varira mmaataivau variivoono yanaiyauvaa rabara kiooduu vauduu ari vo yanaivau vaidiia tupatupaa variaraiya nnutuuyauvo vau yanaivaa rabara kioo teeravai. Gioonna kiaapu putuuya ngiari mmatayaa uu mmoori-iyauvaa yanaiyauvunu fafaara rooyauvo vauyauvaara Anutuugo iya yaparairavai.

¹³ Ii suai ivaki gioonna kiaapuuya putida nnoori sorovuaraiivaki vauya kava diiteeravai. Mmata nnauvakidiriataa putiraiya varira yoosinna Hairiisa ivakidiriataa putuuya diiteeravai. Diitooduu rikioo Anutuugo mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ngiari uu aataruuyauvaara iya yaparairavai.

¹⁴ Yaparama kioo putira aataruuvata Hairiisa yoosinnaivaatama soopa pinaivaki iki-aiivo too varuuvaki kagaari kiooduu viravai. Ii soopa pinaa ivaki ikiavoo too vari ivo inna kava nnaagiai eeyara putuaaraivovee.

¹⁵ Gioonna kiaapuuya tupatupaa variaaraiya nnutuuyauvaa Anutuugaa yanaivau fafaara raa kiooduu vairavai. Gioonna kiaapu voovoono hama inna nnutuuvo ii yanaa ivau vauvaa Anutuugo tuduu ikiana inna kagaari kieeravai.

21

Karaasa ngiau mmataivo vairavai

¹ Na itaama taivo taika kioodoo na taaduu karaasa ngiau mmataivaitana vairavai. Vaa tauraanaa ngiau mmataivaitana taika kioodoo nnoori sorovuaraivootama vaa taikeera-vai.

² Taika kioodoo na taaduu nnau yoosinna karaasa yoketaa tuanaivo tuoo variravai. Ii karaasa nnau yoosinna ivo inna karaasa Yerusareemaivovee. Ivo ngiau aapuuvakidiri Anutuugaasidiri tuoo variravai. Gioonnaivo vaati varaanara karaasa uyira rairaiyauvaa uyu kioo teerairayaama itaama ii yoosinna karaasa ivo yoketaa tuanaavai tuoo variravai.

³ Tuoo varuduu na rikiaaduu kieeta varira mmaataivaudiri kua pinaivo tioo tunoo: Aanna makee Anutuugaa variraivo gioonna kiaapuuya tasipama vainoo. Fai ivo iya tasipama hara kioo varinai iya inna gioonna kiaapu tuanaaya variaaravai. Fai Anutuugo ariinoo iya tasipama varioo iya Anutuugo tuanaavai varinaravai.

⁴ Fai iya vunnunnuuyauvo iya avuuyauvakidiri tiino fai ariinoo iya vunnunnu mmuaki-aayauvai rugaanaravai. Fai hama kava gioonna kiaapuuya putikio hama iya ausaiyauvo mmuaarenenai ratada mmamma nniitareeraivaa varaaravai. Vaa eenanaa aataru itaama vaiyauvo taikaivaara hama kava iya itaama variaaravaivee.

⁵ Kuaivo itaa kua tuduu rikioo kieeta varira mmaataivau varuuvoo tunoo: Aanna makee na mmuakiaa mminnaiyauvaa karaasa iikiaunoo, kiaa kioo hanigla ni tunoo: A taanna rikiaanna kuaiyauvaa fafaara raanee. Ii kua iyaivo kutaayauvai vaiki ai gioonna kiaapuuya iyaivaara kutaavaivee kiaiyauvaara fafaara raanee,

⁶ kiaa kioo tunoo: Vaa ii kua iyaivo kaanaivai. Na tauraa yapeeraivaata nnaagiai yapeeraivaatama na nakaaraivovee. Na toosa hara iiraivaata iima taikeeraivaatama na nakaaraivovee. Gioonna kiaapu voovoo inna nnoori rainai na nnoori rumuru-umaivakidiri vita ree kati inna mmimo nnoo tupatupaa variraivaa varaanaravai. Hama ivo irisai yookaivaa kinai fai na inna mmimaravai. Kati na inna mmimaravai.

⁷ Fai yapooma Sataango gioonna kiaapu voovai iinno teeno ivo yaataraiivaa na itaama kati inna mmimo varaanaravai. Fai na inna Anutuugo varino ivo ni nnaakara tuanaavai varinaravai.

⁸ Mo gioonna kiaapuuya ni mmooriivaara aatuukiaiyata unnakua kiaa aruo kiaa aduo kiaa tiraiyaatama mmoori aataru maisaiyauvaa iikiaiyata ngiari seenaiya rputu-aani putuuyaataama sabi heeraiyaata saaka sifaa iikiaiyata unnakua anutuuyauvaara ausa mmuduuya mmiraiyaata mmuakiaa unnakua tiraiyaatama fai soopa pinaivai sikau puapusuqaivo iikia too nnannannanna tuoo variivaki kuaaravai. Iya itaama iikiaaraivo inna kava nnaagiai eeyaa putuaraivovee, tiravai.

⁹ Aangeraiya yaaku saivai karasidiri taaravaitana mmoori maisa nnaagiai vainaraiyauvo kuu yavaiyauvaki vauyauvaa utu kiada vauyakidiri voovoo niisi ngioo niita kua tioo tunoo: Fai Puara Sipisiipa Nnaakaraivoo nnaataivaa varaanaravai. Nninai fai na gioonna karaasa nnaayee inna nnaata ruukiaivaa i vitainaravaivee,

¹⁰ tuduu Mmannaas Yoketaivo ni tasipooduu aangeraiyo ni vitoo taapi hokoba ari vookaravau ni yapa kieeravai. Ni yapa kioo yoosinna yoketaa tuanaa Yerusareemaivo ngiau aapu Anutuugaasidiri tuoo vioo varuuvaa ni vitairavai.

¹¹ Ii yoosinna ivaki Anutuugaa mmeekia ari vookaravoo vainno mmannaammannairavai. Ii yoosinna ivo sikau yoketaivaa nnutuuvoo yasipisii roosiima mmannammannaa-naruuravai vairavai.

¹² Ivaa vagiaamunnaivo hokoba pinaavai vauduu ivaki sipuuyauvo yaakuuvaitana yukukidiri taarama vauduu aangeraiyauvo yaakuuvaitana yukukidiri taarama iyaivaara dida vaida haitatuuravai. Ii sipu iyauvunu Isarairaa gioonna kiaapuuya oyaiyauvaa nnutuuyauvaa yaakuuvaitana yukukidiri taarama fafaara rooyauvo vairavai.

¹³ Suai raari roopinai taaravooma sipuuyauvo vauduu suai haatapoopinnai taaravooma sipuuyauvo vauduu tooya sainai sainai itaama taaravooma sipuuyauvo vairavai.

¹⁴ Ii vagiaamunna ivaa yaagueeqa sikau toosa hara yapa kiooyauvo sikau yaakuu-vaitana yukukidiri taarama yapa kiada iyauvunudiri vagiaamunnaivaa hara kioodoo ngioo viravai. Ii sikau iyauvunu Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa kua varada nuairaiya yaakuuvaitana yukukidiri taarama nnutuuyauvaa iyauvunu fafaara rooyauvo vairavai.

¹⁵ Vauduu aangeraiyo niita kua tuuvo sikau gooraivaadiri iima kioo yauvaa nnau yoosinnaivaa mmatainaraivaa utu kioo vairavai. Utu kioo vainno ii yoosinna ivaatama sipuuyauvaata vagiaamunnaivaatama mmatainara iiravai.

¹⁶ Ii nnau yoosinna ivaa ivo tooya saivai saivai mmatauduu mmuaakarairavai. Ivo ari yauvaadiri nnau yoosinnaivaa mmatauduu tooya saivai saivai hokoba pinaa ari vookaraama vau atauyauvo (2400) kiromitaavai vauduu nnauyauvaa iima roo vioo vioo

ngiau aapu atauyauvo (2400) kiromitaavai mmuaakaraama vairavai. Hama uruo tara tuoo tarama vairavai. Mmuaavaugiataama vairavai.

¹⁷ Vauduu too aangeraivo vaidi mmatayaiya iira aataruuvagiataama vagiaamunnaivaa mmatauduu too hokobavai vauduu atauyauvo (64) mitaavai vairavai.

¹⁸ Vauduu vagiaamunnaivaa sikau yasipisii iivaadiri iima kioodoo nnau yoosinnaivaa sikau goora tuanaivaadiri iima kioodoo yoketaa tuanaa mmannammannaanaruuravai vairavai.

¹⁹ Vagiaamunna sikau toosa hara yapa kiioyauvunu sikau yoketaa ari vookara ari vookarauyauvo vairavai. Sikau tauraivo kookee kuauvaa nnutuuvu yasipaa vauduu inna inanoovo haboonna kuauvaa nnutuuvu sapaiyaa vauduu tammaivo poosa kuauvaa nnutuuvu akeeta vauduu eera tammaivo yanaadoo kuauvaa nnutuuvu emeraara vauduu

²⁰ eeraivo saakosaakoo tasipama poosa kuauvaa nnutuuvu satonikiisa vauduu karasai diaivo kookee kuauvaa nnutuuvu koniriaana vauduu karasaidiri taarama vauvo takuaanga kuauvaa nnutuuvu kirisoraita vauduu karasaidiri taaravooma vauvo yanaadoo kuauvaa nnutuuvu beriira vauduu karasaidiri taarama taarama vauvo saapaka kuauvaa nnutuuvu topaasa vauduu yaakuuvaitana vauvo tatapotatapoovaa nnutuuvu kirisopereesa vauduu yukukidiri mmuaavai vauvo haboonna kuauvaa nnutuuvu haiyasiina vauduu yukukidiri taarama vauvo nnaagiai tuanaivo kookee kuauvaa nnutuuvu ametiisa vairavai.

²¹ Vagiaamunna sipu yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana sikau seeta roosuu yoke-taa pinaiyauvaadiri iima kiioyauvo vairavai. Mmuaa sipuvai mmuaa sikau seeta roosuu yoketaivaadiri iima kioodoo mmuaavai mmuaavai itaamu vairavai. Ii yoosinna ivaki vuu aataruuyauvaa goora tuanaa yoketaivaadiri iima kioodoo mmannammannaanaruuravai vairavai.

²² Ii yoosinna ivaki hama na taaduu nuunaira nnau pinaa voovai vairavai. Udaanga Anutuugo mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo diravoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivootama ivaki varuuvaa hama nuunaira nnaunnaatairavai.

²³ Hama suaivoota kuraagaivootama ii yoosinna ivaki teeravai. Anutuugaa oyai ari vookarauvo ivaki mmeekiavai tooduu Puara Sipisiipa Nnaakaraivo tooba roosiima ivaki toovaara hama suaivoota kuraagaivootama ivaki teeraivootairavai.

²⁴ Fai vo mmata vo mmata variaa gioonna kiaapuuya ii mmeekia ivo taivaara koovau nookiaaravai. Vo mmata vo mmata variaa kieetaiya ngiariisi vai yoketaa mminnaiyauvaa varada ivaki yapaaravai.

²⁵ Ikiannagisanna ii yoosinna ivaa sipuuyauvo hatuaa tu kioo nnaasu vainaravai. Hama rairavootainaravai. Ivaki hama heenaivo vaivaara iya hama sipuuyauvaa rairavootainaravai.

²⁶ Mmuakiaa mmataavu variaya ngiari mminnaa yoketaa ari vookaraiyauvaa varada ivaki yapaaravai.

²⁷ Gioonna kiaapuuya maisai mmoori aataruuyauvaa hama ivaki varada kuaaravai. Sabi nuairaiyaata unnakua tiraiyaatama fai hama ivaki kuaaravai. Nnaaru Puara Sipisiipa Nnaakaraivo ari gioonna kiaapuuya tupatupaa variraivaara iya nnutuuyauvaa ari yanaivau fafaarama kiooya iya nnaasu fai ivaki kuaaravaivee.

22

¹ Nnooriivaa vaidiyya nneeda tupatupaa variaaraivaa aangeraivoono ni vitairavai. Ii nnoori ivo mmannammannaanaruunno varuduu Anutuugoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivootama varuu kieeta varira mmaataivakidiri tiiravai.

² Tioo tioo nnau yoosinnaivaki vuu aataru nnoogiaivaa tammaidaa tuoo viravai. Tuoo vuduu yatarivaa iiraiivaa vaidiyya nneeda tupatupaa variaaraivo nnoori siri saivau saivau diravai. Duoo vauduu mmuaa nuanuvai aakiaivaki yaakuuvaitana yukukidiri taaraneetu iiraiyauvo vairavai. Mmuaa kuraaga mmuaa kuraaga itaama nnaasu iiraiyauvo vairavai. Vauduu ivaa apuuyauvaa gioonna kiaapu vo mmata vo mmata variaya varada nneeda nniitareeraivo sa tiisi vakiaiveeraivaara nneeravai.

³ Mmuakiaa mminnaa Anutuugo ooqoo tioo maisayauvaivee tiyauvo hama ii yoosinna ivaki vainai taaravai. Fai Anutuugoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivoota ivaitana variaa kieeta varira mmaataivo ivaki vainai Anutuugaa mmoori vareera gioonna kiaapuuya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa fai Anutuugaa mmiaaravai.

⁴ Mmida varida inna viri nnikiivaa teekio inna nnutuuvaa iya tinniiyauvunu fafaara roovo fai vainaravai.

⁵ Ii yoosinna ivaki fai hama heenaivootainaravai. Udaanga Anutuugo iya mmeekiavai variivaara hama iya toobaiyauvaa subi kikio teeno hama suaivo taanaravai. Fai iya ivaki kieetaya tupatupaa gioonna kiaapuuyara diaaravaivee.

Yisuuva tiinaravai

⁶ Itaama taika kiooduu aangeraiivo ni tunoo: Ii mmuakiaa kua kiaa iyauvo kua kutaayauvai vaikiyai gioonna kiaapuuya iyauvaara kua kutaayauvaivee kiaaravai. Udaanga Anutuugo ari Mmannaasivaa forofetaiya mmioo variivoono ari aangeraiivaa titaa kiaikio tiivai. Ivo i kiaa i mmioo i vitaakiaiveeraivaara tiivai. Ivo ari mmoori vareeraiya fai kiisa suai vainara aataru mminnaiyauvaa iya vitaakiaiveeraivaara titaa kiaikio tiivaivee, tiravai.

⁷ Yisuuva tunoo: Rikiaatee. Na kiisa suai kava kuanaravai. Fai yapooma nnaagiai vainara aataru mminnaiyauvaara aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaa gioonna kiaapuuya rikiada iikiyaiya fai yoketaama variaaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

⁸ Na Yuvuaano neenoo ii kua aataru iyauvaa rikiee iyauvaa teeravai. Na rikiee na taa taika kiee aangeraiivo iyauvaa ni vitaayauvaa yuku oyaivaki vee varee vaina ni ausa mmuduuyauvaa inna mminaree kiaa iikiaaduu

⁹ Ivo ni tunoo: Sa itaama iikiane. Anutuugaa mmooriivaa ta mmuaa mmoori va-raunnavaitanavee. I seena forofetaiyaata aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaa rikiada iiki-aiyaatama ta mmuaa mmoori vareeraiyavee. Anutuugaa nnaasu ai ausa mmuduuyauvaa mmiane,

¹⁰ Kiaa kioo ni tunoo: Nnaagiai vainara aataru mminnaiyauvaa aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaa sa hatauma kiane. Ii kua iyauvaa kaanaivo vainima kooyaa vainaraivaara sa hatauma kiane.

¹¹ Gioonna kiaapu voovoono mmoori maisivaa iivoono kii ari iivaugiataama mman-nammanna iikiavee. Gioonna kiaapu voovoono tomedama variivoono kii ari itaama variivaugiataama mmannammanna variaivee. Gioonna kiaapu voovoono safuuma variivoono kii ari variivaugiataama mmannammanna safuuma variaivee. Gioonna kiaapu voovoono yoketaa tuanaa ari vookaraama variivoono kii ari variivaugiataama yoketaa tuanaavai nnaasu variaivee. Aangeraiivo itaa kua tiravai.

¹² Yisuuva tunoo: Rikiaatee. Fai na kiisa suai kava kuanaravai. Na irisai yoketaiyau-vaa varee tiee gioonna kiaapuuya ngiari mmoori iikiyaiyavunugiataama mmuaavai mmuaavai irisaiyauvaa safuuma iya mminaravai.

¹³ Na tauraa variaivoono fai nnaagiai varinaravai. Na tauraa yapeeraivaata nnaagiai yapeeraivaatama na nakaaravovee. Na toosa hara iiraivaata iima taikeeraivaatama na nakaaravovee. Yisuuvaano itaa kua tiravai.

¹⁴ Gioonna kiaapuuya ngiari buruqaiyauvaa fini kiaiya fai yoketaama variaaravai. Iya itaama finiaivaara iya inna aikiooma yatariivaa iiraivaa vaidiia nneeda tupatupaa variaaravai fai iya nneeda yoosinna keegiai yauvaki vida yoosinnaivaki kuaaravai.

¹⁵ Gioonna kiaapu maisa mmooriivaa iikiyaiyaata saaka sifaa iikiyaiyaatama sabi aataru nuairiyaata ngiari seenaiya ruputuaani putuaiyaatama unnakua anutuuyauvaa ausa mmuduuya mmiraiyaata gioonna kiaapuuya ngiari kuaiyauvaata ngiari mmoori yau-vaatama unnakua tiraiyaatama fai yoosinnaivaa mmaanai nnaasu variaaravai.

¹⁶ Yisuuva tunoo: Na ni aangeraiivaa titaa kiaaduu aa kua aayauvaa i kiaa i mminal eenoo vaa ausa hanigia kiada Anutuugaara nuunairiya kiaa mmianeeraivaara na titaaduu aisi tiravai. Na Davuitiinna oyai tuanaivo variauvoono na inna oyaivakidiri diitee inna sidinnaidivai variauvai. Na patairaara aakiapuaivaa roosiima pinaama mmeekia tauvovee, tiravai.

¹⁷ Mmannaasivoota Puara Sipisiipa Nnaakaraivaa nnaataivootama kiaanoo: Ngiatee, kiaavai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya ii kua ivaa rikiaiya kiatee: Ngiatee, kiatee. Gioonna kiaapu voovoono nnoori raino kii ngiaivee. Nnooriivaa vaidiia nneeda tupatu-paa variaaravai inna nnaataakiaivoono kii ngioo kati nnaivee.

Nnaagiai kuavai

¹⁸ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya nnaagiai vainara aataru mminnaiyauvaara aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaa rikiaiya na Yuvuaanoono yaageeqama ngii gaa ngii miee ki-unoo: Mo fai gioonna kiaapu voovoono aa yanaa aavaki vai kuaiyauvaata ari tin-niyaadiriata vai kuaivaa tasipama reeno fai Anutuugo irisaivaa maisa mmoori yauvaa aa yanaa aavau kooyaa fafaara raa kiai yauvaa inna mminaravaivee.

¹⁹ Mo fai gioonna kiaapu voovoono nnaagiai vainara aataru mminnaiyauvaara aa yanaa aavaki vai kua voovai ruga kino fai Anutuugo inna ooqoo tino ivo hama yatariivaa iiraivaa vaidiia nneeda tupatupaa variaaravai nnaanaravai. Fai ivo hama yoosinna yoketaa tuanaivaki kuanaravai. Yatariivaa nneeda tupatupaa variaaravaaraata yoosinna yoketaa tuanaivaaraatama aa yanaa aavaki iyauvaara kuaivo vainoo. Na Yuvuaano itaa kua ngii gaa ngii miauvai.

²⁰ Ivoono ii kua ivaara kias kookieenno tuuvoono tunoo: Kua kutaavai. Na kiisa suai kava kuanaravaivee, tiravai. Inna aikioovai. Udaanga Yisuu-o, tummuane.

²¹ Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gioonna kiaapuuyara yoketaama yaata utiraivo ngia mmuakias Anutuugaa gioonna kiaapuuya ngii tasipama vakiaivee.